

श्रीः

हिन्दू विश्वविद्यालय नेपाल राज्य संस्कृत ग्रन्थमाला-५
Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya Sanskrit Series Vol. V

संगीतराजः

(नृपतिकुम्भकर्णप्रणीतः)

प्रथमखण्डः

SANGĪTARĀJA

By

MAHĀRĀNĀ KUMBHĀ

VOL I

Editor .

(Dr. Km.) PREMLATA SHARMA, M A
(Sanskrit and Hindi), Ph D , Śāstrācārya, Saṅgītālākhāra,
Reader, Theory of Music and Research,
College of Music & Fine Arts,
Banaras Hindu University

General Editor :

Dr. V. S. AGRAWALA

1963

Published by

© Hindu Vishvavidyalaya Sanskrit Publication Board

Printed by

Lakshmi Das

Banaras Hindu University Press

VARANASI-5

Price Rs. 40/-

Sole Distributor

MANAGER

BANARAS HINDU UNIVERSITY PRESS

VARANASI-5 (India)

TABLE OF CONTENTS

Foreword	..	1—4
Preface	.	5—11

PART I INTRODUCTORY

A Introduction

<i>Section I</i>	<i>Textual Notes</i>	15—28
	1 <i>Critical Apparatus</i>	15—25
	(i) Descriptive notes on MSS	15—22
	(ii) General observations on MSS noticed above regarding the author's name, their extent and mutual relationship	22—24
	(iii) Script and orthography of MSS	25
	2 <i>Editorial Notes</i>	25—28
	(i) Text	25—27
	(ii) Appendices & Indices	27—28
<i>Section II</i>	<i>Notes on the Author</i>	29—70
	1 Date and identity	29—35
	2 Observations on the author's name 'Kumbhakarna'	35—37
	3 Lineage & brief biographical notes	37—42
	4 Literary genius	42—61
	(i) Notes on other works by the author	43—55
	(ii) Authenticity of Kumbhā's authorship of S Rāj and other works	55—61

5.	Patronage of fine arts— specially architecture	...	61—64
6.	Religious faith & philo- sophical leanings	...	64—68
7.	A general estimate of the author's achievements and his place in Indian cultural history	...	68—70
<i>Section III. Topical Notes.</i>			71—153
1.	'Bhūman' as the Ideal of Saṅgītaśāstra and its implication for secular music	...	71—74
2.	Significance of the double title of the work	...	74—75
3.	General scheme, volume, & scope of Saṅgītarāja	...	76—80
4.	The author's indebted- ness to earlier authori- ties	...	80—86
5.	Style and diction	...	86—91
6.	A running and critical survey of the first two Kośas of the work	...	91—153
B. विषय-सूची (Detailed table of contents of the text in Sanskrit)			... i—lxii

PART II. TEXT

Pāṭhyaratnakōśa	...	1—70
Gītaratnakōśa	...	71—623

PART III. APPENDICES AND INDICES

<i>Appendix I.</i>	Reading variants of Poona MS.	...	627—632
<i>Appendix II.</i>	Comparison of the Rāgol- lūsa of S. Rāj. with the Rāgādhyāya of S.R. and Br.	...	633—654

<i>Appendix III.</i>	Authors or works cited in S. Rāj.	...	
	(i) Index of authors and works	...	655—657
	(ii) <i>Critical notes on speci- fic authors and works cited.</i>	...	657—679
<i>Appendix IV.</i>	Classified indices of author's epithets	...	680—680M
<i>Word-Index</i>	(Nearly 7,000 words with an indication of the context in which they are used)	...	681—794
<i>Corrigenda</i>		...	795—803
<i>Addenda</i>		...	804

Kumbhal	Kumbhalgarh Inscription (Published in 'M K' and 'V V')
K Y	Kṛṣṇa Yajurveda
M P	Matsyapurāṇa
M K	'Mahārānā Kumbhū' by Harbilas Sarda (2nd Edition)
M S	Manusmṛti (Chowkhambha edition)
Munda	Mundakopaniṣat
N S	Nāṭyaśāstra (Chowkhambha edition—unless otherwise indicated) In references pertaining to 'Abhinavabhāratī, the G O S edition should be taken to have been referred to
Ojha	Dr G H Ojha, 'Udāpur Ka Itihas
Praśno	Praśnopaniṣat
R B	Rājasthan Bharatī (Research Journal of the Sadul Rājasthanī Research Institute, Bikaner) Special number entitled 'Kumbhū Viśeṣāṅka' March 1963
R V	Rgveda Samhitā
R K	Rasakumudī of Śrīkantha (transcript deposited in our Research Section)
R P	Rasikapriyā Commentary on Jai Deva's Gītagovinda by Kumbha (Published from the Nirṇayasagar Press in several editions, but now out of print)
R S	Rasārṇava Sudhākara by Śimhabhūpāla (Trivandrum Sanskrit Series)
R V	Rāgavibodha of Somanātha
S Damodar	Sangita Dāmodara of Śubhankara
S D	Sangita Darpana of Damodara Pandita
S M	Sangita Mahāranda of Nārada
S N A	Sangit Natak Akademi
S Rāj	Sangita Rāja
S R	Sangita Ratnākara

S. S.	Saṅgīta Samayasāra by Parāsvadeva (in footnotes to the text).
S. S.	Saṅgīta Śiromaṇi (two fragmentary transcripts of this text are deposited in our Research Section; abbreviation used in the Introduction).
S. U. S.	Saṅgītopaniṣatsāroddhāra (G. O. S.).
Tai.	Taittirīyopaniṣat.
Tod.	Col. Tod. 'Annals and Antiquities of Rajasthan' Vol. I.
Vayu.	Vāyupurāṇa.
Viṣṇu.	Viṣṇupurāṇa.
V. V.	Viravinoda : by M. M. Kaviraj Shyamaldas. (Printed, but unpublished).

FOREWORD

Some years ago the Banaras Hindu University received from the Nepal Rajya a generous donation of Rs One Lakh to be devoted to a pious purpose. It was gratefully accepted by the University and Pandit Govind Malaviya, who was then the Vice Chancellor, earmarked this sum for the publication of Sanskrit texts, their commentaries and translations, in a properly edited form. The Hindu Vishva-vidyalaya Sanskrit Publications Board, appointed for this purpose, has decided that the series be named Hindu Vishva-vidyalaya Nepal Rajya Sanskrit Granthamala.

The work of preparing critical editions of selected ancient texts has been taken up in right earnest and is in several stages of progress. Already about half a dozen volumes have been printed and it is expected that in the coming years the work of the series will gain increased momentum. It is proposed to publish important Sanskrit texts which are either so far unpublished or have become out of print since long or deserve to be critically edited again on the basis of fresh manuscript material or which should be reprinted with a new interpretative approach. Basic scriptural texts of Hinduism like the Vedas, Brāhmaṇas Śrauta Sūtras Dharma Sūtras Grhya Sūtras Carana literature Purāṇas Upa-purāṇas Epics Dharma Śāstras, philosophical and scientific literature with commentaries as well as expository works bearing on them will be specially taken up for new editions in this series.

Saṅgīta Rāja The Saṅgīta Rāja of Rāṇī Kumbhā (1433 1468 A D) is an encyclopaedic work on the science of Music, Dance Musical Instruments and Theory of Rāsa, altogether comprised of five *Kośas* of about 16 000 śloka measure. Although quite ample manuscript material is preserved for this text its magnitude and real importance were only faintly

known and the text remained unpublished for its major part.

Fortunately Dr. Premlata Sharma of the College of Music and Fine Arts, placed in charge of the Research Section, realised the value of this text and worked for several years in preparing a critical edition of the *Saṅgīta Rāja* on the basis of the available manuscript material. The text being ready, she was naturally anxious for its publication. Realising the exceptional value of the *Saṅgīta Rāja* in the field of ancient Indian sources on Music, I at once offered to publish it in the above Series and the Board accepted this suggestion. Accordingly in this first Volume two *Kośas* are being printed, of which the first is just an introductory book, but the second in about 6,000 verses, deals with the theory of Indian Music in all its aspects. *Rāṇā Kumbhā* was a great patron of Literature and Art. He himself wrote a commentary, called *Rasika-Priyā* on the *Gītagovinda* of Jayadeva. He also built the *Kīrtīstambha* at Chittor, which is a monumental tower in nine storeys of stately form, beautifully carved and loaded with sculpture. *Rāṇā Kumbhā* accomplished cultural programmes in the true tradition of *Vikramāditya* and *Bhoja*. He entered into far-flung relationship with the contemporary rulers of *Gujarat*, *Malwa*, *Kashmir*, etc.

He was a great lover of music and himself a devotee of this art. It was in the fitness of things that he became the author of the encyclopaedic compilation named *Saṅgīta Rāja*. Dr. Premlata has gone into details of the delicate question whether *Rāṇā Kumbhā* was himself the author, or the scholarly Pandits of his Court (*Sabhā*) were entrusted with the task of bringing together a work of such depth and magnitude. The truth lies somewhere in the middle; but there seems to be no doubt that the grand compilation was the result of *Kumbhā's* own inspiration, planning and practical wisdom in having it executed in such an accomplished manner. As is well known, upto now the *Saṅgīta-Ratnākara* of *Śārṅgadeva* (1210-1247) has been considered to be the biggest work on the theory and

practice of Indian Music : There is no doubt about the truth of this statement and the merits of the Sangita Ratnākara are genuine. It is comprehensive in its scope and a true mirror of the many faceted developments of the art of Music in ancient and medieval India, as it had come down through the ages. Working about 200 years after the author of the Sangita Ratnākara, Rāna Kumbhā was inspired by a very similar idea viz to present an upto date encyclopedia of Indian Music and Dance in which the relevant material has been brought together with great clarity, critical acumen and an understanding of its historical development. All scholars of Indian culture and lovers of Indian musical theory will be gratified by this new text which may be called the most excellent text on Music or virtually an ocean of musical knowledge as it was perfected during the Hindu period.

The learned Editor has done her work with utmost devotion as the Introduction and several useful Appendices printed with the text indicate. It is proposed to print in Volume II the remaining three kośas on Vādya, Nrtya and Rasa, which will be almost of similar extent.

It is my pleasant duty to express my deep obligation to His Highness Karan Singhji the Maharaja Sahib of Bikaner who generously placed at the disposal of the Editor all the manuscript material of Sangita Rāja deposited in the Anup Sanskrit Library.

We are also thankful to His Highness Sri Bhagwat Singhji, Maharana Sahib of Udaipur, who has inaugurated Rana Kumbha Annual Celebrations and has taken immense interest in the publication of the Sangita Rāja as one of the major monuments to the glory of Rānā Kumbhā.

Our gratitude is also due to His Highness Maharaja Sahib Karan Singh of Kashmir who as the Chancellor of the Banaras Hindu University has kindly consented to announce the publication of this Volume of the Sangita Rāja of the Hindu Vishvaavidyalaya Nepal Rājya Sanskrit Granthamala, in a special ceremony on December 26, 1963.

I have real pleasure in thanking Shri Lakshmi Dasji, Manager, B.H.U. Press, whose organising ability has made it possible to print such a voluminous and difficult text within a very reasonable time.

V. S. AGRAWALA
M.A. Ph. D., D.Litt.,
General Editor,

Varanasi-5.
December 11, 1963.

Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya
Sanskrit Granthamala Series ;
Convener,
Hindu Vishvavidyalaya
Sanskrit Publications Board.

PREFACE

Saṅgīta Rājā was heretofore available only in its manuscript form (but for two small printed portions) and its complete MS was to be found only in the Anup Sanskrit Library, Bikaner and as such was not readily available to readers. Very inaccurate and incomplete impressions prevailed generally regarding its nature, scope or contents, as will be seen from the following summary of published reviews which have come to the Editor's notice. It will be seen that except for M. Krishnamachariar's 'History of Classical Sanskrit literature' no published review gave a correct description of the work or appreciated its importance. References to the work generally described it in bald terms as one on Music or Poetics or both but seldom appreciated its comprehensiveness, bulk, originality, erudition, or catholicity in respect whereof it eclipses works on its subject written during many preceding centuries.

Summary of References to Saṅgīta Rāja

1. Non descriptive references confined to a bare mention of the name of *Ś Rāj* and its author —

- (i) F. Kielhorn. *A Classified Catalogue of Sanskrit MSS in the Central Provinces* (1874) p. 96. Two MSS of the work are noticed under two different names as under, both said to be written by Kumbhakarṇa.
  - (a) '*Saṅgīta Mīmamsā* — No. of leaves 275. No. of ślokas 4675'. Obviously the MS referred to must have been incomplete in regard to practically one half of the original text. As its contents are not noticed chapter wise it is not possible to say if it contained continuous matter or disconnected fragments.
  - (b) *Saṅgīta Rāja*. No. of leaves 87. Ślokas 1740. Apparently the reference is to only a fraction of the text. Both the MSS are mentioned to have been in the possession of one Bhau Shrikhande.¹

---

¹ No trace is available of these MSS today.

I have real pleasure in thanking Shri Lakshmi Dasji, Manager, B.H.U. Press, whose organising ability has made it possible to print such a voluminous and difficult text within a very reasonable time.

Varanasi-5.

December 11, 1963.

V. S. AGRAWALA

M.A. Ph. D., D.Litt.,

General Editor,

Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya

Sanskrit Granthamala Series ;

Convener,

Hindu Vishvavidyalaya

Sanskrit Publications Board.

PREFACE

Saṅgita Rāja was heretofore available only in its manuscript form (but for two small printed portions) and its complete MS was to be found only in the Anup Sanskrit Library, Bikaner and as such was not readily available to readers. Very inaccurate and incomplete impressions prevailed generally regarding its nature, scope or contents, as will be seen from the following summary of published reviews which have come to the Editor's notice. It will be seen that except for M. Krishnamachariar's 'History of Classical Sanskrit Literature' no published review gave a correct description of the work or appreciated its importance. References to the work generally described it in bald terms as one on Music or Poetics or both but seldom appreciated its comprehensiveness, bulk, originality, erudition, or catholicity in respect whereof it eclipses works on its subject written during many preceding centuries.

Summary of References to Saṅgita Rāja

1. Non-descriptive references confined to a bare mention of the name of *S. Rāj* and its author —

- (i) F. Kielhorn. A Classified Catalogue of Sanskrit MSS in the Central Provinces (1874) p. 96. Two MSS of the work are noticed under two different names as under, both said to be written by Kumbhakarṇa.
  - (a) 'Saṅgita Mīmāṃsā' — No. of leaves 275, No. of ślokaś 4675. Obviously the MS referred to must have been incomplete in regard to practically one half of the original text. As its contents are not noticed chapter-wise it is not possible to say if it contained continuous matter or disconnected fragments.
  - (b) *Saṅgita Rāja*. No. of leaves 87, ślokaś 1740. Apparently the reference is to only a fraction of the text. Both the MSS are mentioned to have been in the possession of one Bhaṇu Śrīkhaṇḍe.¹

---

¹ No trace is available of these MSS today.

- (ii) Aufrecht, 'Catalogus Catalogorum' Simply refers to Kielhorn's names of two independent works without reproducing the information given by the latter
- (iii) Pt V N Bhatkhande, 'A Comparative Study of Some of the Leading Musical Systems of the 15, 16, 17, & 18th Centuries' p 3 Says that a MS entitled 'Sangita Raja Ratnakosa' is deposited in the library of H. H the Maharaja of Bikaner Obviously the title is wrongly mentioned on account of a confusion as between the name of the work 'Sangita Raja' and the heading 'Ratnakosa' given to each of its five cantos
- (iv) Prof V Regnaud 'Le Rhetorique' p 379 'Rasaratnakosa' is mentioned as a work on Rasa by Kumbhakarṇa Really, this is the last canto of S Raj and not an independent work
- (v) Dr B K De, 'Sanskrit Poetics' Vol I p 288 Gives a short description of 'Rasaratnakosa' available in the Paris Bibliotheca Nationale on the basis of Prof Regnaud's reference He says that 'it is a treatise on Rasa and kindred topics in eleven chapters' This remark indicates that the MS referred to is incomplete as the complete 'Rasaratnakosa' contains 16 sections or chapters called Parikṣayas
- (vi) MM Kaviraj Shyamaldas, 'Vira Vinoda' (a printed work but unpublished in the sense that it was not released for public circulation, dealing exhaustively with the history of Mewar) Vol I p 335 Mentions Kumbha's work on Sangita under the name 'Sangita-Raja Varttika' It is not known how 'Varttika' has been added to the original name 'Sangita raja'
- (vii) Dr Gaurishankar Murachand Ojha, 'Udaipur ka Itihasa' pp 31 and 625 'Sangitaraja' and 'Sangitamimamsā' are mentioned as two independent works of Kumbha on Sangita¹
- (viii) Sri Harbilas Sarda, 'Maharaja Kumbha' (2nd edition) p 166 Like Dr Ojha he also refers to two independent works which really are two names of the same work.
- (ix) Prof S N Dasgupta and Dr S K. De, 'History of Sanskrit literature' Vol I (Classical Period) p 566 'Rasaratnakosa' is mentioned as a minor work on Alankāra of the later period
- (x) MM P V Kane, 'History of Sanskrit Poetics' p 432 Speaks of Rasaratnakosa in 11 chapters (citing the authority of Prof Regnaud) as a part of S Raj (Quoting Dr V Raghavan) Obviously detailed notice could not be attempted by him for want of availability of the text

1 The reference in Kielhorn's catalogue seems to be responsible for such erroneous references in later works

2 References giving an incomplete description of the volume, scope and general scheme of S Rāj due to want of a detailed or direct study of the work

- (i) Dr V. Raghavan, paper entitled 'The Rasa Ratnakosa, the Naṭa karatnakośa and the Saṅgitarāja', Annals of the B O R I, Poona, Vol XIV (1932-33) pp 258-62. He removed the misapprehensions regarding the names 'Rasaratnakośa', 'Sangita rāja' and 'Sangitamīmāṃsā' and his paper appears to have been the first document which brought S Rāj to the notice of modern scholars. The paper was not based on a direct study of the full text of S Rāj, but mostly draw inferences concerning its scope and general scheme based on quotations from its text culled from Kumbhā's Rasikapriya commentary on Jandera's Gitagovinda and relied partly on the fragmentary MS of S Rāj, available in the B O R I Poona. Dr Raghavan has, however, recently revised and supplemented this note (vide S N A Bulletin No 17, 1960 p 11).
- (ii) Sri O C Ganguli, 'Ragas and Raginis' Vol I (reprinted in 1948) pp 45-48. He has tried to arrive at certain generalisations on the basis of the scanty materials previously handled by Dr V Raghavan (see above). Obviously Sri Ganguli had no access to the complete text of S Rāj, which led him to make inaccurate remarks such as the one reading 'the author does not cite any other ancient authorities save and except Yaśika'. In fact, Kumbhā has cited numerous older authorities (See Appendix III of this volume).

Moreover, the text of the passages of S Rāj quoted in R P, reproduced by Sri Ganguli is not properly reconstructed and this has led to at least one serious misapprehension detailed below.

The quotation from S Rāj comprising the Lakṣaṇa' of the 13th variety of 'Mīraśūḍaprabandha' viz हरिहरणकदलीपत्रम् (wrongly mentioned as स्निग्धमयसूदनरासावलम्ब in the text of R P) reads as follows —

राम स्यात् स्थानगौडाख्यस्तालो वर्णयती (Ganguli वर्णयति) रस ।
मृदुतारो विप्रलम्भाख्य प्रयदायदनाकुल (Ganguli मदनकुल) ॥

'Varṇayati' is the name of a 'Tala' which is enjoined for this Prabandha, but it has been misconstrued to mean that 'Tala reveals the Rasa of the Raga concerned'. Obviously this meaning can be derived only if the text is read as तालो वर्णयति रसम् but this reading is not in accordance with the 'Anvaya' of the latter half of the śloka.

■ References which show appreciation of the work based on a direct study of S Rāj

- (i) M Krishnamachariar, 'History of Classical Sanskrit Literature' (1937) p 862 Para No 1022 Says that the whole of the work was not available to him Still he refers to S Rāj as a grand work and opines that modern research cannot be complete without its thorough study He says that the author has sifted all the material available to him possesses high sastraic proficiency and discusses theories very intelligently
- (ii) Prof M R Kavi 'Bharatakośa' Gives nearly 1400 usually mutilated quotations from S Rāj on almost all the topics of the said work No attempt has been made at reconstruction of the texts quoted

Except for the small introductory canto (Pāthyaratnakośa) dealing with miscellaneous topics such as Prosody, Poetics etc given at the commencement of S Rāj which was edited by Prof C Kunhan Raja and published from Bikaner in 1946, and the first half of the canto on Dance (Nṛtyaratnakośa) published from the O R I Rajasthan in 1957, no attempt would appear to have been made for editing the bulk of the work which relates to Sangita The technical nature of the subject was an obvious deterrent, apart from the immense labour which its study and editing would involve The Bikaner edition of the first canto of S Rāj in which Kumbhā gives the headings of cantos (Kośas), chapters (Ullāsas) and sections (Pāriksanas) of S Rāj was the first published indication though imperfect, of the field of Sangita covered in vast detail by Kumbhā Later, with the publication in 1951 of Prof M R Kavi's 'Bharatakośa' widespread interest among scholars was aroused in S Rāj Prof Kavi had given in his Kośa as many as 1400 quotations from S Rāj as found by him in the MSS without any attempt at intelligible reconstruction All the same his 'Bharatakośa' would appear to have publicised S Rāj more than any reviewer could have possibly done Impression of a vague admiration for the work seems to have been created among a large number of scholars, who very eagerly looked forward to a printed edition of the text

S Rāj strikes the reader as a marvel and masterpiece in many respects. It is perfect in its exposition and elucidation of intricate musical problems, is remarkable for its wealth of detail and illustration, and is adroit in integration of the minutest detail of the vast musical terminology with that of the Vedic philosophy of the Pūrva and Uttara Mīmāṃsā, thereby successfully establishing a perfect convertibility of the two terminologies and completely vindicating for *S Rāj* its claim to be an Upaveda. As Upaveda *S Rāj* is not a mere textbook on music and dance but is designed really to serve the purpose of the Veda. This dual purpose of the Upaveda may be expected to have been fully achieved in *S Rāj* since its author claims that his object in writing it was to recover the ancient tradition of Nāṭyaveda.

It is impossible in a prefatory or introductory note to offer detailed comments on any single important topic or proposition dealt with in *Sangita Rāja* in elucidation of its two fold connotation, one of *Sangita* and the other of Vedic philosophy. This task has necessarily to be reserved for separate investigation. A modest attempt has however, been made in a separate introductory note to touch briefly on a few of its numerous topics and features looking at them from the angle of musical theory. There is no doubt that *S Rāj* will occupy the front rank among works on Indian *Sangita Śāstra* and that its splendour and brilliance will outshine in several respects all earlier works on its subject. In due course translations in other languages may be expected to be made. Gradually interpretational literature may be expected to grow and develop. Many of its topics are likely to provide perennial material to the research student, especially one, who is fully qualified not only in *Sangita* but also in Vedic lore. It cannot be gainsaid that it is only to such a student that research in Indian musicology can be fully rewarding and fruitful.

Vol I of *S Rāj* has at last been edited and is being published under the auspices of the Nepal Endowment Fund of the Banaras Hindu University. Incidentally it is interesting to note that the first ruler of the present ruling family of Nepal

belonged to the genealogy of Mewar rulers of which Kumbhā, the author of S. Rāj. was an outstanding historical figure¹. There is thus a blood-relationship between the ruling families of Nepal and Mewar. The coincidence that the money for the publication of S. Rāj. should have been provided by an endowment from Nepal is in a way remarkable for its undesigned significance of dynastic relationships.

The present volume comprises the first and the second Kośas of the text, dealing respectively with Pāthya (verbal content of Saṅgīta) and Gīta (music). These Kośas are the smallest and the biggest respectively in the work and cover more than half the text. This volume fully covers all topics generally studied under Saṅgītaśāstra now a days with the exception of the varieties and techniques of instruments and dance which have only a secondary appeal for a majority of students. The remaining third, fourth and fifth Kośas dealing with Vādyā (Instruments), Nṛtya (Dance) and Rasa (Aesthetic delight) respectively, are proposed to be in a subsequent volume.

The Editor feels gratified in submitting the volume for publication. Every encouragement and assistance was received by her from the authorities of the B.H.U. especially its enlightened Vice-Chancellor, Justice N. H. Bhagwati for sanctioning priority for publication of the work and she hastens to offer her most regardful gratitude to him. Acknowledgements are also due to the following for help, advice and encouragement.

—H. H. Sri Karani Singhji, Maharaja of Bikaner for lending MSS. from his personal library.

—Pandit Omkarnath Thakur for help in procuring the MSS.

—Sri Jyotibhushan Gupta, Hony. Treasurer, B.H.U., for his sympathy and encouragement.

---

¹ Vide G. H. Ojha ; 'Udaipur ka Itihas' p 391. Kumbhakarna the younger son of Raval Samarsimha is said to have migrated from Mewar in the end of the 13th or the beginning of the 14th cent. A. D. when Chittorgarh was seized by Alauddin Khilji. One of the descendants of this Kumbhakarna is said to have founded the present dynasty of Nepal.

—Dr. V S Agrawala, General Editor, Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya Sanskrit Grantha-mala and Convener, Hindu Vishvavidyalaya Sanskrit Publication Board for taking initiative for the inclusion of S Rāj in the publication scheme of the said series

—Pt Ratinath Jha of the Sanskrit Mahavidyalaya, B H U for his willing and valuable assistance in solving many problems of reconstruction of the text

—H H Maharana Sri Bhagwatsinghji of Udaipur and the organisers of the Kumbhā Sangita Samāroha, held in Udaipur in Oct '62 and Nov '63 for their profound approbation of the work undertaken, for facilities provided by them for seeing architectural monuments built by Kumbhā in Mewar and for library facilities and other encouragements provided by them

—Libraries and other institutions for lending books for reference and other materials

—Sri Srikanan Sarda, son of the late Sri Harbilas Sarda, author of 'Mahārānā Kumbhā' for permission for reproducing Maharānā Kumbhā's portrait, printed in the said book

—All scholars and friends who helped with suggestions and information

—Staff of the Research Section, College of Music & Fine Arts, B H U for faithful discharge of their duties

—Sri Lakshmi Dasji, Manager, B H U Press and the staff of the Press for their unfailing co operation in the printing of this volume

The Research Section of the College of Music and Fine Arts, has collected a large number of valuable manuscripts on Sangīta for collation, editing and publishing Vol I of Sangīta-rāja is the first publication of the Section

B H U ,

Varanasi 5 ,

Date 11th Dec , 1963

PREM LATA SHARMA

PART I
INTRODUCTORY

[illegible]

श्रीगणेशाय नमः॥ ८॥ तं प्रियाय नमः॥ उद्यद्वास्वशतप्रख्यंमलोमोहेश्वरं नुमः॥ यत्प्रकाशप्रकाशं तेन सा
 जीवराज्य॥ १२॥ योभीतानुगतोद्यन्तत्परमोवाद्यावनमनो नंदाद्यो कततोक्तसूत्रविश्वरो नृत्यप्रधानो यय॥
 भूषणसर्वरसेकगम्यमहिमाविभाजते योगिनिः॥ सगीताय शिवाय श्रुतमहसे तस्यै परस्मै नमः॥ २॥ नर्मण्या
 गमसागरं वरिलसद्विज्ञानमंघ्रादिणा॥ संगीताद्युत्तमुज्ज्वलरजगतामत्युत्तुतावेदं॥ स्पर्जनो ह महां हि
 दृष्टजनतातापापदुष्टे नमस्तस्मै श्रीभरतादिव्यासुनये स्याद्यज्ञवृत्तात्मने॥ ३॥ यो वेदोऽश्रुतरो वगाद्यद्युरो
 य मेष्ठुतु॥ नृश्रुतुर्वर्गस्यै वतु रसं मुख्य रुचिरवर्षे श्रुतुर्भिर्भुतं॥ विज्ञाने कनिकेतनाय भरताजामयिरा
 ज्ञोचितवारहं वतु रगनृत्यमदिशतस्मै तस्मै नमो वृत्तलो॥ ४॥ अस्मादिस्वविभूतिभिर्जगदिदं व्याप्येव
 नित्यस्तिता॥ ५॥ खोन्मूलनमूलवत्तुरस्थितं सर्वासि वंद्या प्रिया॥ वृत्तानंदरसातिशायिसुखदा वृत्ता
 दिभिः संस्कारां विद्याकाचन नृत्तनाविजयते सगीतरूपा शिवा॥ ६॥ श्रीवत्सदेवासवरप्रसादोऽस्ति वा
 द्वायामीकरवदासिद्धः॥ यो दि नंदत्सुज्यलधामराज रत्नाकरतो विभर्ति॥ ८॥ नकोदितो मंदि

INTRODUCTION

SECTION I TEXTUAL NOTES

1 CRITICAL APPARATUS

(1) *Descriptive notes on the twelve MSS deposited in the Anup Sanskrit Library, Bikaner, used in the present Edition*

The present volume of the text is based on MSS A,B and C noticed below¹ MS 'A' is complete till the end of the full text, B and C end with the portion published in this volume and the remaining MSS viz D to L are comprised of fragmentary portions of the text to be published in the second volume

(A)

A S L No 3510, Size approximately 11"×4½" with about ten to twelve lines to a page, *Extent* 494 folios, *General condition* the paper is not in a good condition, the two sheets of the paper pasted one against the other getting disjointed at places and the corners of the sheets breaking here and there, but fortunately, the text portion is generally undamaged (See Plate No 1) *Contents* This is the only complete copy of the work and is written in an almost clear but unsteady hand

Author's name and other particulars

The writing is very close and the script of the manuscript appears to be relatively modern mainly because the mātrās ऀ and ँ are not written as ँ and ँ. Corrections have been carried out in the margins and have been indicated by the numbers of the lines in which the place of correction is shown by the mark V. The colophons are written in red ink and so also generally, the beginnings and ends of small sub sections in which the text is further sub divided within the smallest chapter units viz, Parikṣanas. All the colophons and all relevant portions of the text read the author's name as Kālasena and its variants

---

1 A fractional MS (No 365 of B O R I, Poona) of the initial portion of the text corresponding to pp 9-35 of this volume has been noticed in Appendix I p 627-632 (See Plate No 4)

विदुषो विद्वान्निस्त्रिंशत्सिंघरा॥ निम्बानां परमो निधिर्नवनप्यानो माकरो नो गीतां गीतं किंचिदस्य
 रूपमदिमद्यास्मृजंभता ॥ ८१ ॥ तामववशीकारकर्मणो वशिनो नृणां तत्तावकायं सत्ताग
 मुनायाय उपासता ॥ ८२ ॥ स्वर्गं तु नरा ननु शक्तियस्य जगत्त्रया ॥ आणाचरः कविगिरं तद्भीते के
 नेवर्णते ॥ ८३ ॥ इति श्रीरामाधिराजमहोदयविरचितसंगीतरत्ने पादोत्तरकोशे तु कर्मणि को
 द्यास संगीतत्वेति नो मन्त्रतीयं परीक्षणां ॥ ८४ ॥ यल्लुदिर्यवनं कर्तुं मेव सीत्सां सिन्धुसत्तां त
 मश्चोर्जनकार्क्षितं क्रियातगीतं तिस्र्यय ॥ ८५ ॥ सम्यग्गीतं तु संगीतं गीतं गीतं तिस्र्यय ॥ ८६ ॥ त
 द्विकोष्टिमाव नद्याह नानजगीयता ॥ ८७ ॥ वित्रिकमक्रमासक्तत्वनमाकुं ननु जाउयक्रम
 नमंतस्य विधा उंसं विधीयता ॥ ८८ ॥ प्राज्यं तत्तु यरति परमाह देवतः ॥ मासं गीतं गीतमनोह
 रत्तु कर्मलस्य वयविस्मृत्वा नानपथ्यानि नाये यत्तु निरदिताया यवराभा नरसादगंभी

letters 'स० प्रब०' above it, and at the bottom of the right hand margin with the word राम above it. The normal writing is closer, with ten lines in a page, whereas the new writing has only eight lines per page.

(C)

A S L No 3512, Size $11\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ ", with eight lines per page. Extent 21 folios, General condition the manuscript, though in a fairly good condition, is fragmentary. Contents, Begins in the middle of Sūdaparīksana in the Prabandhollāsa of the Gītaratnakōśa and goes up to the end of the 'Prakīrṇa Prabandha Parīksana' of the same Ullāsa.

Author's name and other particulars

The numbers 1 to 21 on the folios are recorded in very small figures at the end of the right hand margin of the second page of each folio. The second page of the last folio bears the figure 21 in bold letters, which is followed by the word तौद, while the number 357 is written above it. The left hand margin bears the no 2447/1 at the bottom.

This manuscript begins exactly from the point 'मधुर करणे गेयो,' (excepting the syllables द्विद १ ३ which precede this phrase), from where the new handwriting of the manuscript 'B' commences (vide p 587 of the printed text) and goes up to the end of the 'Prakīrṇa Prabandha Parīksana'. Thus there appears to be some correspondence between C' and the portion of B in the changed handwriting. Moreover the mātrās in this MS are also given in the old style viz क for के and का for को. It gives the name of the author as Kumbhakarna throughout. The colophon at the end of Gītaratnakōśa is much smaller than that of 'A' and 'B' and distinctly contains the epithets of Kumbhakarna.

(D)

A S L No 3513, Size $11\frac{1}{2} \times 5$ ", with about eight lines per page, Extent 64 folios, General Condition fairly good. Contents commences with the beginning of the Vādyaratna Kōśa and closes with the end of Margatīlā Parīksana (first) of the Ghaṇollāsa (third) of that Kōśa.

Author's name and other particulars :

The folio numbers are given in the right hand margin. The first page which is blank bears the title 'कुम्भकर्णकृत संगीतराज' in the middle and the figure 2447/2/3 in the left hand margin. The script is similar to that of 'C' and the writing is clear and steady. Kumbhakarna is mentioned as the author of the work throughout this manuscript. The MS. opens with the words नमः श्रीवत्सराज्य and closes with the words श्रीरामाय नमः । शुभं भूयात् ।

(E)

A. S. L. No. 3515 ; Size : $11\frac{1}{2}'' \times 5''$, with about eight to ten lines per page ; *Extent* : 60 folios ; *General condition* : fairly good. *Contents* : same as D.

Author's name and other particulars :

The folios are numbered in both the margins. In the left hand margin the folio numbers (1 to 60) are indicated on the top with the letters, 'सं० पन्ना०' generally above them, while in the right hand margin they are indicated at the bottom with the word, 'राम' over them ; still further more in the bottom is given another numbering of the folios viz. from 360 to 418, where folio No. 415 is repeated. The writing is generally clear and legible throughout the text.

The noteworthy feature of this manuscript is the two different handwritings—alternatively found in it. The colophons give the author's name as Kumbhakarna in the first three Parikṣaṇas of Tatollāsa. After folio No. 34 where the fourth Parikṣaṇa comes to the end a new hand appears and gives 'Kūlasena' as the author of the work. This hand continues upto folio No. 40 and again reappears On folio No. 53 only to disappear in folio No. 54, and here too, it gives 'Kūlasena' as the author. The remaining portion of the manuscript is written in the normal handwriting which is more steady and in black ink as compared to the brownish ink used by the second hand. The normal hand declares Kumbhakarna to be the author of the work.

(F¹)

A S. L. No 3514; Size: 11"×4½" with nine lines to a page, *Extent*: 11 folios. *General condition*: fair. *Contents*: Deśitālaparīksana (second) of the Ghanollāsa (third) of the Vādyaratnakōśa.

Author's name and other particulars:

The folios are numbered in very small figures in the bottom of the right hand margin. Another serial No in the left hand margin as well as the right, is also given from 419 to 428, where the number 423 is found on two folios. The name of the author is given as Kālasena.

(G)

A S. L. No 3516, Size: 11"×4½", with eight to nine lines per page, *Extent*: 51 folios, *General condition*: fair. *Contents*: commences with the Tālapratyayaparīksana of the Ghanollāsa (third) of the Vādyaratnakōśa and goes up to the end of the Kōśa.

Author's name and other particulars:

The folio No is given on the top of the left hand margin and another series of folio numbers (419-470) is found in the right hand margin with the word, 'ॐ' over them. The writing is generally bold, steady and legible, except when a new hand which is not so steady, occasionally appears in it. The author's name is normally given as Kumbhakarna but the new hand gives it as Kālasena.

(H¹)

A S. L. No 3517, Size: 11"×5", with eight lines to a page; *Extent*: 16 folios, *General condition*: good. *Contents*: commences with the Tālapratyayaparīksana (third) of the Ghanollāsa (third) of the Vādyaratnakōśa and runs up to the end of the Ullāsa.

¹ This MS is mentioned as 'H' in C Kunhanraja's Introduction to his edition of S Rāj

² This MS is mentioned as 'G' in C Kunhanraja's Introduction to his edition of S Rāj

Author's name and other particulars :

The folio numbers (1-16) are given at the bottom of the right hand margin in very small figures. It is notable that in this manuscript the older system of mātrās has been used and thus क is written for के and का for को. The last folio bears the number 2447/2/2 where the last 2 is struck off. The writing is very clear and steady. The name of the author is given as Kumbhakarṇa.

(I)

A. S. L. No. 3518 ; Size : 11" × 4½", with about eight lines to a page ; Extent : 144 folios ; General condition : fairly good. Contents : Nṛtyaratnakośa (complete).

Author's name and other particulars :

The first page bears the title कुम्भकर्णकृतसंगीतराजः over नृत्योत्तम. The folio numbers are given in the right hand margin of the second page of each of the sheets. The figure 2447/3 is recorded in the left hand margin of the last page. The script is marked with the peculiar use of क for के and का for को. Throughout, the name of the author is given as Kumbhakarṇa. The handwriting is clear, bold and quite legible.

(J)

A. S. L. No. 3519 ; Size : 11" × 5½", with about nine lines per page ; Extent : 109 folios ; General condition : quite good. Contents : Nṛtyaratnakośa (complete).

Author's name and other particulars :

There are two series of folio numbers given, 1-110 in the left hand margin and 471-579 in the right-hand margin which also bears 1-110 numbers along with the word रत्न over the series 471-579. There is some disorder in the numbering of the folios. Again the peculiarity of this manuscript lies in the alternation of two handwritings. Normally there are nine lines to a page but in the new (the second) handwriting sometimes more are found ; and, whereas the normal hand is found to be in black

ink, the new one is in slightly brownish shade. The new hand writing first appears at the end of the first Parikṣana of the first Ullāsa, then at the end of the first Ullāsa in the long colophon and in the end of the second, third and the last Ullāsa, where the author's name is given as Kālasena. But normally the author's name is given as Kumbhakarna.

(K)

A S L No 3520, Size 11"×5", with about eight lines per page, Extent 74 folios, General condition fairly good. Contents : Rasaratnakōśa (complete)

Author's name and other particulars

The folio Nos 1-74 are given in the right hand margin and on the last page the figure 2447/4 is recorded in the left hand margin. The MS appears to be old enough with the matras for के and को given as क and कः. But the writing is clear and steady. The author's name in all the colophons is given as Kumbhakarna.

(L)

A S L No 3521, Size 11"×4½" with about eight lines to a page, Extent 64 folios, General condition fairly good, Contents Rasaratnakōśa (complete)

Author's name and other particulars

Folio Nos 1-64 are given in the left margins on the top and in the right margins at the bottom with the letters रको above the former and रम above the latter. There is another series of folio numbers running concurrently from 580 to 643. Five additional folios bearing consecutive numbers of the second series viz 644-648 and also fresh numbers 1-5 at the extreme bottom of the right hand margin are found at the end in a new handwriting. The new hand starts in the initial portion of the last colophon in a brownish shade of ink as compared to the black of the normal hand. The scribe's note found at the end of 'A' is also partially reproduced after the last colophon with

certain variations in readings. References to the name of the author present a peculiar chain of alternatives as noted below :—

Ullāsa I : Parikṣaṇas 1,2,3, and 4—Kālasena (before the colophon of the fourth Parikṣaṇa, however, the reading कुम्भ-स्वामिपदारविन्द० obviously associated with Kumbhakarna is found instead of कामाक्षाचरणारविन्द० of Kālasena).

Ullāsa II : 1 and 2 Parikṣaṇas—Kumbhakarna, 3 and 4—Kālasena.

Ullāsa III : 1 and 3 Parikṣaṇas—Kālasena, 2 and 4 Parikṣaṇas—Kumbhakarna.

Ullāsa IV : 1 and 2 Parikṣaṇas—Kumbhakarna, 3 and 4 Parikṣaṇas—Kālasena.

(Reading variants in relation to 'A' agree with 'K' till the first four epithets of the last colophon of the fourth Parikṣaṇa. The new handwriting starts from a fresh folio at this point and the colophon suddenly changes over to Kālasena's name and epithets associated with him).

(ii) *General observations on MSS. noticed above regarding author's name and their extent and mutual relationship.*

The available MSS. of S. Raj¹. can be classified into three categories as follows according to their reference to the author of the work as Kumbhakarna or Kālasena or both (one or the other being mentioned as the author in different parts of the MSS. concerned).

- (i) Kumbhakarna MSS. (referring consistently to Kumbhakarna as the author)—C, D, H, I, K and Poona MS².
- (ii) Kālasena MSS. (referring consistently to Kālasena as the author) A, B (but for a very small portion of 'B' corresponding to pp. 587-621 in our printed text, associated with Kumbhakarna) and F.

¹ A MS of the Nṛtyaratnakōśa of S Rāj is deposited in the Oriental Institute, Baroda (vide Introduction to Nṛtyaratnakōśa Pt I, published from Rajasthan Oriental Research Institute, Jodhpur) As this MS. was not accessible, its detailed notice is not given here.

² cf. Appendix I in this volume.

- (iii) Mixed MSS (referring normally to Kumbhakarna and occasionally to Kālasena in the portions written in a changed handwriting)—E G J and L (the number of Kālasena references exceeds that of Kumbhakarna references in L)

As stated above, A is the only complete MS covering the full text. The remaining MSS can be classified according to their extent in respect of the five cantos (Kośas) of the work as follows —

- (1) *Pāthyaratnaśośa* B (complete) and Poona MS comprising only a small fraction corresponding to pp 9-35 of our printed text
- (2) *Gītaratnaśośa* B (complete) and C (covering a very small portion corresponding to pp 587-621 of our printed text)
- (3) *Vadyaratnaśośa* D E F, G, H—all fragmentary
- (4) *Nṛtyaratnaśośa* I & J (both complete)
- (5) *Rasaratnaśośa* K & L (both complete)

It appears that separate copies of each Kośa were prepared and deposited at different places. Each Kośa is almost complete in itself in respect of its subject matter and can be studied independently of the others without any significant detriment to the understanding of the topics dealt with therein and of the general approach and outlook of the author. Thus the existence of the large number of MSS comprising individual Kośas in isolation from the others can be explained on the basis of this canto division of the text and also in view of the formidable size of the full text which must have induced readers to go in for a copy of the Kośa dealing with the topics of their special interest and to forego the other Kośas.

It is a pity that no Kumbha MS is available for the complete text. It is surprising to see that no MS is found in Udaipur or any other part of Mewār to which Kumbhā belonged. Only one fragmentary MS (bearing No 742) comprising three folios (the third folio contains only half page of written matter) comprising the concluding portion of Uddīpana Parīksana in Vibhāvollāsa under Rasaratnaśośa, was seen by the Editor.

in the Rajasthan oriental Institute, Udaipur The colophon reads

इति विभावोल्लासे उद्दीपनपरीक्षणं चतुर्थं समाप्तम् ।

The name of the author is not mentioned This MS is said to have been transcribed in the reign of Udaisingh (16th century A D) but unfortunately it is almost entirely lost

As regards the mutual relationship of MSS , 'B' appears to be a copy of 'A' The slight differences in readings of 'B' as compared to 'A' were probably due to the scribe's incapacity for deciphering On p 536 of our printed text both 'A' and 'B' break at an identical point and take note of a missing page in words "पत्रमेकमत्र द्रुदितम्" This fact also supports the surmise that the source of 'B' must have been 'A' itself 'A' and 'B' can also be conjectured to have had a common source but this is not probable as 'A' can be safely held to be the first MS ascribing the authorship of S Rāj to Kālasena on the basis of the proximity of its date to that of Kumbhā's death

The small concluding portion of 'B' reading the name of the author as Kumbhakarna and its correspondence with 'C' is a problem indeed The text of 'B' in this portion is almost identical with that of 'C' (except the change in 'B' just at the end of the last Parīksana) when it reverts to a mention of Kalasena's authorship 'B' is closer to 'C' in this portion than to 'A' This fact indicates a close relation between 'B' in its above portion and 'C' It may be conjectured that either the last portion of 'B' represents an incomplete attempt to restore the text to Kumbhakarna's authorship on the basis of the available text of 'C' or 'C' is a copy of that portion of 'B' which had been restored to Kumbhakarna's authorship from some other source The concluding portion of 'B' which reverts to Kālasena's authorship at the end will have to be taken either as an interruption in the task of restoration of original authorship or as a subsequent attempt at mutilating once again the author's identity as Kumbhā and establishing it as Kālasena As regards the remaining MSS it will be more apt to discuss their mutual relationship in Vol II in which the corresponding text will be printed

(ii) *Script and orthography of MSS*

Almost all the MSS mentioning the author's name as Kumbhakarna are written in a comparatively older script, the mātrās के and को having been given as क and का, even the Poona MS bears this peculiarity, which is not found in Kālasena MSS. This fact indicates that Kumbhakarna MSS are comparatively older and this is but natural because Kālasena MSS betraying an intentional drive for tampering with or changing the original text are definitely later than the original Kumbha MSS.

The following characteristics are generally common to both Kāla and Kumbha MSS. ष is generally written as ष, it is difficult to differentiate स from न, म from स, च from ष, प from ष, त from ष, स्व is written exactly like श and ह्य like छ.

As regards orthography, the following observations have to be offered —(i) 'Avagraha' is almost invariably missed, (ii) there is no uniformity in writing the nāsals sometimes 'Anusvāra' and at other times 'Parasavāna' being used and (iii) the consonant following 'Repha' (रेफ़) is sometimes doubled e.g. मूर्च्छना, कीर्ति ।

2 EDITORIAL NOTES

(i) *Text*

The readings suggested by the Editor have generally been given in round brackets, wherever this method appeared likely to create confusion the Editor's reading has been incorporated in the text and the MS readings have been given in footnotes. The lacunae relating to 'Avagraha' have been generally corrected silently without indicating the discrepancy of the text, according to rules of 'Sandhi' unless the 'Avagraha' is liable to affect the meaning. In the latter case the 'Avagraha' has been indicated as the Editor's addition by keeping it within brackets. The discrepancies of 'Sandhi' in the available readings have generally been corrected, but in cases where the metre would be disturbed by effecting 'Sandhi' no change has been made.

The verses have been numbered 'Pariksanawise' References to the text will, therefore, have to include the number of the Kośa, Ullāsa, Parikṣanā and verse concerned

A separate note has been appended at the end of the Jātiparikṣanā in Svarollāsa regarding the text reconstruction of Jāti Prastāras (notations) The versified notations relating to Jatis and Ragas contain 'Anusvāras' on various Svaras according to the requirements of respective metres A dot given at the top of a 'Svara' indicates 'Mandra sthāna' according to the system of notation adopted by old authors including the author of Sangita Raja When the notation is versified the dot standing for 'Mandra sthāna' is changed into 'Anusvāra' It is not then possible to distinguish the musical from the metrical significance of dots

Consequently the text of these portions could not be reconstructed in its musical setting Similarly, the lengthening of the vowels of स as सा or रि as री stands for doubling the time-value of the 'Svara' concerned, but in versified notation these long vowels have naturally to be viewed in metrical setting rather than the musical The text of such portions has, therefore been reconstructed in order to restore the verses to their proper metrical setting It was not possible to consider their musical significance

In order to facilitate the apprehension of 'Anvaya' commas have been given at necessary places in verses where a word or clause needs to be separated

Parallel references to the text have been provided in footnotes mainly from SR and occasionally from NS and Br These references will be useful in comparing the views of our author with those expressed in the respective works

In reconstruction of the text of Pāthyratnaśā which was first edited by Dr C Kunhanrāja his suggestions have been duly acknowledged with the abbreviation K, wherever they were acceptable to the Editor In cases of independent reconstructions made by the Editor Dr Rāja's readings have been indicated only in those cases where an important modi-

fiction in meaning is involved. While absolute perfection or infallibility cannot be claimed, the Editor hopes that the text of 'Pāthyaratnakośī' as reconstructed in the present volume will reflect a marked improvement on the Bikaner edition.

(11) *Appendices and Indices*

The Appendices and Indices of this volume may be commended to the readers with the following introductory remarks.

A Appendix I comprises a compilation of important text variants of the fragmentary MS obtained from B O R I Poona subsequent to the printing of the corresponding text. One variant was so important that it has been incorporated in the corrigenda. This reading is *ओपवेद* for *रूपवेद* on p 9 v 15.

B Appendix II gives a comparative view of the treatment of Rāgī in S Rāj on the one hand and in S R and Br on the other. It also contains a comparative review of Rāga Dhyāna of S Rāj (indicative of a peculiar influence of the Tantric tradition) with the Dhyānas given in S U S. The material compiled in this appendix will help and supplement the study of S Rāj with regard to its treatment of Rāga.

C Appendix III is divided into two parts: one comprising an index of the authors and works cited in S Rāj and the other containing critical notes on specific authors and works. These notes provide general information about the authors or works concerned and also indicate the topics in respect whereof the respective citations have been made. Thus the notes are intended to present an overall picture of the author's citations in the background of the contributions of previous authors and works on related topics.

D Appendix IV. This is a compilation of comparative and classified indices of the author's epithets attempted with a view to (1) set at rest for ever the claim of Kalasena as the author of S Rāj and (2) to present under appropriate headings information about the author as available in the text itself in the light of collateral evidence collected from various sources.

The verses have been numbered 'Parikṣaṇawise'. References to the text will, therefore, have to include the number of the Kośa, Ullāsa, Parikṣaṇa and verse concerned.

A separate note has been appended at the end of the Jātiparikṣaṇa in Svarollāsa regarding the text-reconstruction of Jāti-Prastāras (notations). The versified notations relating to Jātis and Rāgas contain 'Anusvāras' on various Svaras according to the requirements of respective metres. A dot given at the top of a 'Svara' indicates 'Mandra-sthāna' according to the system of notation adopted by old authors including the author of Saṅgīta Rāja. When the notation is versified the dot standing for 'Mandra-sthāna' is changed into 'Anusvāra'. It is not then possible to distinguish the musical from the metrical significance of dots.

Consequently the text of these portions could not be reconstructed in its musical setting. Similarly, the lengthening of the vowels of स as सा or रि as री stands for doubling the time-value of the 'Svara' concerned, but in versified notation these long vowels have naturally to be viewed in metrical setting rather than the musical. The text of such portions has, therefore, been reconstructed in order to restore the verses to their proper metrical setting. It was not possible to consider their musical significance.

In order to facilitate the apprehension of 'Anvaya' commas have been given at necessary places in verses where a word or clause needs to be separated.

Parallel references to the text have been provided in footnotes mainly from S.R. and occasionally from N.S. and Br. These references will be useful in comparing the views of our author with those expressed in the respective works.

In reconstruction of the text of Pāṭhyaratnakośa which was first edited by Dr. C. Kunhanraja his suggestions have been duly acknowledged with the abbreviation K., wherever they were acceptable to the Editor. In cases of independent reconstructions made by the Editor Dr. Raja's readings have been indicated only in those cases where an important modi-

fication in meaning is involved. While absolute perfection or infallibility cannot be claimed, the Editor hopes that the text of 'Pūthyaratnakośa' as reconstructed in the present volume will reflect a marked improvement on the Bikaner edition.

(ii) *Appendices and Indices*

The Appendices and Indices of this volume may be commended to the readers with the following introductory remarks.

A Appendix I comprises a compilation of important text variants of the fragmentary MS obtained from B O R I Poonā, subsequent to the printing of the corresponding text. One variant was so important that it has been incorporated in the corrigenda. This reading is **चोपदेद** for **हपदेद** on p 9 v 15.

B Appendix II gives a comparative view of the treatment of Rāga in S Rāj on the one hand and in S R and Br on the other. It also contains a comparative review of Rāga Dhyāna of S Rāj (indicative of a peculiar influence of the Tantric tradition) with the Dhyānas given in S U S. The material compiled in this appendix will help and supplement the study of S Rāj with regard to its treatment of Rāga.

C Appendix III is divided into two parts: one comprising an index of the authors and works cited in S Rāj and the other containing critical notes on specific authors and works. These notes provide general information about the authors or works concerned and also indicate the topics in respect whereof the respective citations have been made. Thus the notes are intended to present an overall picture of the author's citations in the background of the contributions of previous authors and works on related topics.

D Appendix IV. This is a compilation of comparative and classified indices of the author's epithets attempted with a view to (i) set at rest for ever the claim of Kālasena as the author of S Rāj and (ii) to present under appropriate headings information about the author as available in the text itself, in the light of collateral evidence collected from various sources.

such as inscriptions, R. P. commentary and unpublished works like the *Ekalinga Māhātmya*.

E. Word-Index. This index contains nearly 7,000 important words occurring in the text. A special feature of this index is that the relevant contexts in which words occur have been generally indicated. This will make possible an easy and exact reference as well as cross-references and will also be informative as regards the various contexts in which a single word has been used in S. Rāj. in particular and the Indian Saṅgīta Śāstra in general. A half-line index of Ślokas was also prepared but it could not be included in this volume for want of space.

MAHĀRĀNĀ KUMBHĀ (KUMBHAKARṆA)

[Reproduced from 'Mahārāṇā Kumbhā' by Sri Harbilas Sarda]

SECTION II NOTES ON THE AUTHOR

1 DATE AND IDENTITY

The date of Kumbhā presents no difficulty : He ascended the throne of Mewār in Chittorgarh in 1433 A D ¹ immediately after the assassination of his father Mokal and had a glorious reign of thirty five years which makes him stand in equal rank with Samudragupta, Vikramāditya, Harṣa or Bhoja, the celebrated Hindu kings. The date of the composition of S Rāj. is recorded in the following verse at the end of the work-

धीमद्विक्रमकालतः परिगते नन्दाभ्रभूतक्षिता
वर्षे ऽस्माद्व्यनलेन्दुशाकसमये सप्ततरे च ध्रुवे ।
ऊर्जे मासि तिथौ हरे रविदिने हस्तर्तयोरे तथा
योगे चाभिजिति स्फुटोऽयमभवत् सगीतराजाभिष ॥

The above verse mentions the year in which S Rāj. was completed as V S 1509, Śika year 1374 corresponding to 1456 A D. The Kirtistambha inscription which was installed in 1460 A D clearly refers to the composition of S Rāj. by Kumbhā (verse 157, M K p 210, see Appendix IV)

This much for the date. As regards the identity of the author the available MSS. present a problem. The complete MS. of S Rāj. (noticed as 'A') and a number of other incomplete or fragmentary MSS. noticed above mention the name of the author as one Kālasena. The introductory portion of the work giving the genealogy of the author is available only in MSS. A and B (both giving the name of the author as Kālasena). Their readings give altogether different names of the author's ancestors as compared to the historical names of Kumbhā's ancestry (see Appendix IV Pt. II Index No 3). It is also notable that almost all the exploits and achievements of Kumbhā

¹ vide M K p 35

² MS. A reads वर्षे बाणनलेन्दु० and MSS. K and L read वर्षे क्षाम्यनलेन्दु०. Dr C Kunhanraja has suggested वर्षेऽस्माद्व्यनलेन्दु० which means 1375. The above reading is given in M K p 208.

are attributed to Kālasena in the epithets used for him in the colophons and text of the work. Only those names of persons or places are changed which were likely to reveal the identity of Kumbhakarna as author (See appendix IV)

As for example the epithet describing the building of the Kirttistambha has been modified to read as श्रीयम्बकेश्वरसन्निधि निमित्तकीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन. Here Trayambakesvara has been substituted for Samiddhesvara. A temple known as Samiddhesvara is situated in the vicinity of Kirttistambha. Similarly, Kumbhal Meru has been changed as Mahisacala or Mahisa meru. A perusal of the Index of Kalasena epithets forming part of Appendix IV will convince the reader that the attainments of Kumbhā have been ascribed to Kālasena with slight modifications here and there. The epithets which could not be identified in their association with Kumbhā have either been subjected to a drastic change that has mutilated them beyond recognition or records of Kumbhā's exploits justifying or authenticating the respective epithets are now lost¹. In any case the number of such epithets as could not be identified with Kumbha is very negligible as compared to the number of those which have been identified beyond doubt.

There is no reason at all to doubt the authenticity of S Raj being a work of Kumbhā's authorship. The almost overwhelming internal and external evidence which is forthcoming in support of Kumbha's authorship is summarised below — (i) The MSS of S Raj which mention Kumbha as the author of the work give an account of the author which is fully substantiated by historical records concerning Kumbha. (ii) The Kirttistambha inscription and Ek Mah composed in the time of Kumbhā expressly mention his authorship of S Rāj. (iii) The R P commentary profusely quotes from S Raj which is mentioned as his own work. There is no possibility of Kumbhā having ascribed to himself the authorship of S Rāj composed

---

1 A considerable portion of the Kumbhālgarh inscription eulogising Kumbha is lost and similarly there is the possibility of some other records also having been destroyed.

by some other king known as Kālasena because (a) No king bearing this name is known in history to have existed near about the period of Kumbhā (b) MS A connected with Kālasena is dated Śaka year 1424 i.e. corresponding to 1502 A.D. 34 years later than Kumbhā's death and Kālasena is said to have been living at the time of the copying of the MS.¹ It goes without saying that Kumbhā could not have ascribed to himself as early as 1460 the authorship of a work written by the unknown Kālasena.¹ (iv) Excepting MS A almost all the MSS associated with Kālasena contain distinct portions in changed handwriting reading the name of the author as Kumbhā. These MSS bear ample evidence to the fact that the MSS of S Rāj were subjected to intentional mutilation. It is really a pity that a complete MS of S Rāj reading the author's name as Kumbhā is not available today. But the available MS material combined with the internal evidence of the work and very strong collateral evidence is sufficient to establish the identity of the author as Kumbhā.

The only question that remains to be considered in this connection is as to who this Kalasena was and what actuated

¹ The scribe's note at the end of MS A reads as follows

शाके वेदकराम्युधिक्षितिमिते सवत्सरे दुन्दुभी
चैत्रे मासि सिते रवी कण्ठिथी ब्राह्मणे तथामुष्पति ।
योगे बालवसन्तके तिथिदले कामेश्वरीपवते
कामाक्षानन्दवैष्णवपादयुक्ताध्यानाप्यराज्यधिय ॥
लक्ष्मीपद्मजभूभुवोरनुदिन सपादयश्नैक्यता
स्वभूयोनिपुरेषु लोकमहित विस्फारयन् सद्यः ।
आस्ते यो नृपतामराचतनय श्रीबालसेनो विभु
स्तद्भाण्डारनिकेतनस्थितममु सगीतराज सुधी ॥
श्रीमद्गाम्यकुलप्रजो निधिफुलावासाख्या देवता
पादद्वन्द्वविराजितैकमुष्मता श्रीरामचन्द्रात्मज ।
सद्भिर्माननरेश्वराञ्चितगुण समानशाली लसद्
युक्ति प्रोद्भवचातुरीचतुरवाक श्रीमहालक्ष्मणोऽलिखत् ॥
स्वस्ति श्रीनृपपालिशान्तक १४२४ दुन्दुभीसवत्सरे चैत्र शुद्ध ५ रवी
राहिणीनक्षत्रे आयुष्मान् (०मति)नाम योग बालवकरणे एतस्मिन् दिने काम
निरस्त्याने राज श्रीबालसेनस्य नाट्यशालास्थितनर्तकीना पठनार्थं निधिवास
स्थितरामेश्वरमठसुतमहालक्ष्मणमठेन सगीतराजस्य पुस्तकं लिखितम् ॥

him to cause a mutilation of or intentional tampering with the text of S Rāj. The identity of Kālasena could not be determined in spite of the best attempts. The original name seems to be Kālū ('Kālūji' is found in the MSS). This 'Kālūji' seems to have been changed over to Kālasena in order to accord with the metrical value of 'Kumbhakarna' in the verses. Kṛṣṇa is substituted for Kumbha; once even Kṛṣṇakarna (p 440) is found to have been substituted for Kumbhakarna. Thus 'Kāla' is paraphrased as 'black'. It appears that the scribe who was entrusted with the task of plagiarism had definite instructions to change all names suggestive of Kumbhā's authorship. The name of Kumbhasvāmin which was used by Kumbhā as an epithet of Viṣṇu has uniformly been changed to Kāmākṣā or Vanadeva according to the requirement of the metre. Similarly the name Kumbhameru has also undergone various changes. Only once the scribe of MS 'A' which contains the full text, has missed the name Kumbhasvāmin and has left it unchanged¹. Similarly the name Ekalinga associated with the presiding deity of the Mewar dynasty has been changed either to Vanyadeva or to Kāmesvari. 'Citrakūta' which stands for Chittor has been changed to 'Brahmasaila'. All these changes are duly noted in Appendix IV and need not be repeated here.

A careful study of the text reveals that, but for the substitution of a number of names associated with Kumbhā, no change whatsoever has been made in the text by the scribe of MS 'A' which can be presumed to have been the model for other Kālasena MSS. One typical example where a change was actually warranted but has not been given effect to, may be noted here. In the first introductory section, verse 19 refers to the significance of the author's name Kumbhakarna in the following terms

¹ of the following verse occurring in the 3rd Parikṣana of the 3rd Ullāsa of Nṛtyaratnaśāla

सत्य सन्ति जगत्त्रयीपरिसरे ते ते मुदाधीश्वरा-
स्तेषां सम्प्रतिमात्रमत्र फलद स्वर्गापवर्गादिना ।
अस्माकं तु यदादिचित्तफलके सकल्पकल्पद्रुम
कुम्भस्वामिपदारविन्दमुदित तेनैव सर्वाप्तयः ॥

तस्मिन् शासति कादयतीं नमपरे श्रीरामचन्द्रो नु कि
लोकोक्ति परयोपिदीक्षणकृतभ्रातृत्वमेतीत्ययम् ॥

This verse has remained completely unchanged in the Kālasena MSS and reflects lack of skill in plagiarism on the part of the scribe

In the absence of a definite clue for establishing the identity of Kālū or Kālasena the following conjectures may be offered in this respect :

(1) The name Kālū and so also the names 'Tāmarāj' (Tāmā), 'Pedārāj' (Pendāa ?) 'Hmūngārāja' etc , associated with his ancestry induce the conjecture that Kālū might have been a chieftain of a Bhil tribe

(2) The names Brahmaśūla, Mahiśācala, Bhīmapura etc , seem to be the Sanskritised versions of some Deśī names which may be identified some day The faint indication of Mahiśācala towards its having been a place in the South (in the vicinity of Mysore ?) and similarly of Bhīmapura having been situated in Vīcarbha has to be ruled out as there is no unity identifiable with any particular region of the country available in these names Kālasena or Kālū must have belonged to Mewar or to a region close to Mewar This conjecture is supported by the fact that the person who effected transmutation of names in the text of Ś Rāj must have been fully conversant with the exploits of Kumbhā It is curious to note that all the achievements of Kumbhā which have not been noticed in the colophons in the Kumbhā MSS of Ś Rāj are fully recorded in Kālasena MSS Obviously the task of supplementing the colophons could not have been done by a person who was not fully familiar with the achievements of Kumbha

(3) The motive that might have actuated this mutilation, is not ascertainable but it may be surmised that the initiative might have been taken either by the scribe himself or by his patron In the first case it can be conjectured that Mhālasā Bhatta who is mentioned in MS 'A' to have copied the text might have been a member of the Bhatta family patronised by Kumbhā The names of Atri Bhatta and his son Maheśa

Bhaṭṭa are well known as the court poets of Kumbhā who were responsible for the composition of the Kīrtistambha inscription. (vide M. K. p. 142, 167)

It is quite probable that Mhālasā Bhaṭṭa a descendant of the above Bhaṭṭa family might have left the Mewar court for some reason or the other and might have taken refuge with a feudatory chief or tribal chieftain. Bhaṭṭa might have induced his patron to favour him with lavish financial reward in lieu of his undertaking to ascribe to his patron the authorship of the grand work Saṅgīta Rāja. In the event of the initiative having been taken by the patron himself it may be surmised that Kālū or Kālasena might have been the name of a feudatory ruler who might have been motivated by ambition or spite to allure the court poet of Mewar to undertake the work of ascribing the authorship of S. Rāj. to himself. The possibility of the descendants of Udā who assassinated his father Kumbhā and could not occupy the throne of Mewar for long, having been interested in this work with some motive or the other, can also be surmised.

Dr. C. Kunhanraja's conjecture¹ that the change in the author's name and epithets was contrived in order to conceal the identity of the real author from the dancing girls for whose study the copy was said to have been transcribed does not carry conviction. The scribe's note refers to 'Kāmagiri' as the place where the dancing girls who were supposed to study S. Rāj, were employed. Kāmagiri appears to be an imaginary name and unless it is identified geographically it is difficult to justify Prof. Kunhanraja's conjecture. If the theatre concerned was attached to the court of Mewār (as Dr. Kunhanraja's cryptic conjecture seems to imply) it is not possible to understand why the name of the place where the transcript was prepared, should have been changed.

Whatever the fact might have been, there is not the least doubt that S. Rāj. was composed by Kumbhā and that the change in authorship noticed above was brought about for either

¹ vide his Introduction to S. Rāj. p. XLIX.

■ mercenary motive on the part of the scribe or by ■ motive of ambition, vengeance or malice on the part of the scribe's patron.

2. OBSERVATIONS ON THE AUTHOR'S NAME 'KUMBHAKARṆA'

The popular connotation of 'Kumbhakarṇa' as an 'Asura' is somewhat startling to a student of Kumbhā the historic personality, known for his noble qualities. That the author of a work which aims at a revival of the Nāṭya Veda should bear an ungodly name, is really perplexing.¹ One has to see whether the apparent enigma of Kumbhā's name can be explained so as to obviate its disagreeable connotation. Looked at from the scriptural angle, it may be said that the ungodly character ascribed to Rāvaṇa and Kumbhakarṇa represents a misunderstanding of their real nature². Rāvaṇa is known

¹ A desire to obviate this perplexity seems to have actuated the following eulogy : सुग्रीवनीलाद्वयदभूपितोज्ज्वली श्रीकुम्भकर्णरचरितेन राम ॥ "(Kīrti 4, M. K. p 212) "He is Kumbhakarṇa only by name, by deeds he is like Rāma".

² of the following verses describing the real nature of Kumbhakarṇa contained in an unpublished work entitled 'Rāma rasāyaṇam' by Brahmarsī Daivarāta of Gokarṇa .—

सिद्ध संस्तपसा प्रसप्तहृदयो भूयान् बली निष्क्रिय
स्निग्ध संस्तमसा निमीलितदृशा निद्रासमाधिक्रिय ।
स्वान्तः सोऽग्निताप प्रभावकरण सन् "कुम्भकर्णाभिध" ^१
ब्रह्माप्तैकवत्प्रदानवदनः सर्वशिनैकायुष ॥
कर्णं कुम्भमिवास्य पूर्णमुदित सत्सामरस्यस्वरा-
वीर्णं ब्रह्मपरस्वरश्रवणतस्तद्गायने सत्परम् ।
अम्भोचेरिव पूर्णभावरसतो गम्भीरनादश्रुते
ब्रह्मण्येव रराम दीर्घतपसा सन् कुम्भकर्णं श्रुते ॥
ब्रह्माज्जो स्वयमेव सामरसतश्छन्दस्वतीं स्वां परा
ब्रह्माणी बृहती प्रपायति मुदा छन्दोमुखंस्ता पराम ।
गायन् सामरसस्वरश्रवणतः प्राणे रत कुम्भके
गायन्त्याऽसुसमुद्रयोपरमते निद्रासमाधौ स्वके ॥
ब्रह्माप्ताद् वरदानतोऽमुतपसा सिद्धः सुवीर्यो महान्
ब्रह्मण्योऽम्मुदगाद् रजोगुणमुत्ताद् भव्यो बलिष्ठो भवान् ।
स्वान्तर्गूढतरेण दीर्घतमसा लीनो विधौ निद्रया
स्वानन्दस्वरसदसे विरमते सन् कुम्भकर्णो धिया ॥

as the first author of the Padapāṭha of the Ṛgveda. There is an independent work on Ṛgveda entitled 'Rāvaṇa-Bhaiṭa'.¹ Rāvaṇa is known as a commentator on Ṛgveda and Yajurveda (15th century A.D.)². There is a 'Tirtha' known as Kumbhakṣaṇa on the bank of Kāverī and the presiding deity of that Tirtha is Kumbheśvara Śiva. It is just possible that the name of this holy place might have been associated with Kumbhakarna in some way or the other.

There is an influential line of thought which recognises Rāvaṇa, Kumbhakarna etc. as devotees of the Lord who volunteered willingly to play the role of God's opponents in the earthly drama depicting confrontation of God by His opponents.

In the Vāyupurāṇa Kumbhakarna is one of the names of Śiva :

शिवदुर्गं महाकर्मं कुम्भकर्णार्णवालय ।

गजेन्द्रकर्म गोवर्णं पाणिकर्म नमोऽस्तु ॥ (३०. १८३)

In the text of S. Rāj. also, the following passage denies the connotation of Kumbhakarna as Rāvaṇa's brother :—

तस्मिन् शास्त्रे वाच्यं नमपरे श्रीरामचन्द्रो नु किं

लोकोक्तिः परमोपवीक्षणवृत्तभ्रातृवदेतोरप्यम् । (p. 3, v. 19)

It appears that the undesirable attributes ascribed to names like Rāvaṇa and Kumbhakarna in the present age were not in usage till at least the 15th century, the time of our author, when these names were not at all unusual even for application to men in high class society. In the Vedas we come across names like 'Sunah pucchah', 'Suno lāṅgūlam' and 'Sunahsepah'. In Raghuvamśa II 35 we find the name of a Gaṇa of Śiva as Kumbhodara. The name of a Vedic Rṣi is known as Vyūghra-pīḍa. Similarly 'Kumbha-karna' literally means one whose ears are as big as 'Kumbha'(jar). Thus there should be nothing unfavourable in Kumbhakarna as a name.

¹ A MS of this work in the possession of Pt. V. Ramachandra Śāstri, Principal, Sanskrit Mahavidyalaya, BHU

² Vide 'Life of Devata' is narrated by Haradās Śāstra, p. 205

The conclusion emerging from the foregoing discussions would appear to be that Kumbhā's name either refers to Śiva or to a 'Pārsada' of Viṣṇu who had volunteered to appear on earth to oppose Viṣṇu in one of his *Līlās*

2 LINEAGE AND BRIEF BIOGRAPHICAL NOTES

"The *Suryavamśa*¹ is the most famous of the ruling families of India, and the most celebrated of its many branches is the Guhilot family, which has ruled Mewār without a break for nearly fourteen centuries. It has produced some of the greatest and most powerful kings that have made the name of Rājputānā resplendent in the annals of India." Agun, "Their immortal deeds, their chivalrous character, their high ideals, their elevated and noble patriotism have placed them at the head of the Hindu nation and earned for them the title of *Hindua Sūraj*, 'THE SUN OF THE HINDUS'" (M K p 1,2)

"It has rarely occurred in any country to have possessed successively so many energetic princes as ruled Mewār through several centuries" (Tod p 230)

The limited space at our disposal here does not permit even the barest justice to be done to the celebrated genealogy of Kumbhā. Suffice it to mention merely a few important names

As noticed under the foregoing heading, the genealogical account of Kumbhā as found in the available MSS has suffered drastic mutilations in regard to names²

¹ For the Puranic details of *Suryavamśa* and the connection of the Mewar dynasty with 'Lava the son of Rama' see V V pp 231-34

² These verses can be restored to their original readings as follows on the basis of the evidence cited in Appendix IV Pt II Index No 3

श्रीएकलिङ्गाप्तवरप्रसादोऽस्ति वैजवापायनवशसिधु ।
 यो बिभ्रदत्युज्ज्वलधामराज रत्नानि रत्नाकरता विभक्ति ॥६॥
 तत्रोदितो मन्दिरमन्दिराया श्रीवाप्पराजो द्विजराज आसीत् ।
 चित्र क्षमाभूतकमलाकरस्य प्रकाशने मासुरवासरेश ॥७॥
 तस्मिस्तत् पल्लवित प्रतापे प्रसूनशोभी यशसा प्रताने ।
 विनायकप्रत्तघने फलाढ्य हृष्मीरामाजनि कल्पवृक्ष ॥८॥

Vāspa (popularly known as Bappā Rāval) who is traditionally held to have been the disciple of Hārīta a Brahma-Ksatriya well-known in the Purānas¹ is held as the Puranic-cum-historical founder of the Mewār dynasty.

He is said to have propitiated Ekaliṅga Śiva along with Hārīta. When the Deity was pleased² Hārīta besought for salvation and Vāspa for unshakable reign of Medapāta (Mewār). The Puranic account of Ekaliṅga is summed up in the following verse :—

अमुष्योर्वीभर्तुं. प्रतिभटचमू सङ्गरमुखे
समुल्लासिप्रासप्रमुखधृततत्प्रहरणा ।
कराग्रप्रोद्धूताचिररुचिसकाशासिफलके-
ऽनुविम्बव्याजेन प्रविलयमगादद्भुतमहो ॥९॥
तन्नन्दनो निन्दितचन्दनेन्दु कुन्दावदातैर्यशसा कदम्बी ।
श्रीक्षेत्रनामा प्रवलारिवर्गस्वर्गलाभेदनकुम्भसिंह ॥१०॥
कल्पान्तोद्धतचण्डवेग-यवनप्रख्यातिविख्यातिभृत्
खड्गाग्रप्रविधूर्णनानवरतप्रज्ञापितोद्धट्टनम् ।
क्षत्राकृत्युद्धुसङ्घपमुज्ज्वलयितु श्रीचित्रकूटाम्बर-
व्यापिम्लेच्छघनाभ्रसघमनघ. प्रभ्रशयामास य ॥११॥
श्रीलक्षराजस्तनयस्तदीय शुक्लक्षपाजीवितकृतसदृक्ष ।
अक्षप्रसादाप्तविषक्षपक्षच्छेदैकदाक्ष्य (दक्ष) क्षणयुक्सप्त ॥१२॥
सतोर्ज्वनि पूर्वजराजगुप्तामुल्लासयन् द्राक् फलिनी प्रताप ।
श्रीलक्षराज क्षितिपालपाल पद्मावती (?) प्राणपति समासीत् ॥१३॥
निर्दूषणस्यापि सतोर्जस्य नूनमिद जना वाच्यमुदाहरन्ति ।
प्रत्यधिकीर्त्तिप्रभमदाहृतो यन्मुषे मूषे मे सुजगत्प्रसिद्धम् ॥१४॥
य प्रत्यह तुल्यमुवर्णराशिदानेन देवैश्चकित व्यलोक ।
कदाचिदाच्छिद्य नु नो निवासगिरि द्विजेभ्य खलु दास्यतीति ॥१५॥
अमु गमाया जगतीविमुक्तिहेतोर्विभुक्तेर्यवनानुरोधात् ।
क्षत्रमुत्स्यान्वयिनः परेऽपि जेष्यन्ति देवा यवनानतिद्राक् ॥१६॥
सतो मोनलेन्द्रोऽष्टदिक्पानुभावो भुवो मारजातस्य योद्धाविरासीत् ।
जगन्मङ्गलश्रीशेवानुभावाज्जगन्मङ्गल य जगुर्जन्मतोऽपि ॥१७॥
ततस्त त विनिर्जैतुकामः वाम इवापरः ।
दृग्भ्रमर्णोऽस्ति तत्पुनो राजा साम्राज्यमाजनम् ॥१८॥

¹ cf Vāyu 88 73 Vāyu IV 3 3

² cf Eka Māh (both the versions) chapter on 'Rajavamsāvarṇana' in the first version and on 'Vāspānṛaya' in the second (for the two versions see footnote in item No M under heading 'Literary Genius' (1) below).

आदावाराधितो य कृतयुगसमये नाकिनां नायकेन
 श्रेतायां कामधेन्वाऽभिमतफलदया द्वापरे तक्षकेण ।
 हारीतेनापि वप्यानुगमिह कलौ वाप्यवशोद्भवेन
 श्रीकुम्भेनापि भक्त्या जयति स भगवानेकलिङ्गो गिरीश ॥५९॥ (Eka Mah)

The identity of Vāspa is a matter of dispute among historians, but he has generally been identified with one Kūlabhoja (8th cent A D)¹

Guhadatta or Guhila is another name celebrated as a historical (non-Puranic) founder of this dynasty. There is much controversy about his date and identity². In the inscriptions of Mewār, Guhila is generally the first name in genealogical accounts. His time has been assigned to the 6th century A D. The period of nearly 7 centuries intervening between Bappā Rāval and Hammīra (1326 A D) is not marked by the advent of any ruler specially notable in history except perhaps Khumman (known to have been a son of Bappā). Authentic historical genealogy (unmixed with legend) starts with Hammīra who recaptured the fort of Chittor and embellished his name with the title of Mahārāna. Kumbhā has also started his own genealogical account with Hammīra, after mentioning Bappā (Vāspa).

Ksetrasingh (Khetā 1366 A D) is well known for his valour and Lakhsasingh (Lākhā 1472 A D) for having secured in barter for a huge quantity of gold the exemption of Hindu pilgrims from an oppressive tax levied on them by the Mohammadan rulers for pilgrimsage to Kashi, Gaya and Prayaga (Ojha p 260). Lākhā married in his advanced age Hansābai, sister of Rānāmall (Rāthor) and this marriage has gone down in history as an event "more disastrous in its consequences

¹ cf Ojha pp 404-420

² cf Ojha p 400-402, Tod Vol I p 259-69 and V V page 250. Kumbhā has referred to Guhila in the following introductory verse of R. P. The Introductory verses of R. Raj seem to have omitted a reference to Guhila.

यदन्वये निजिततर्कवादिपद पद तत्परमाविभाति ।

श्रीभेदपाटे गुहिलप्रधाने यत्राश्वन् भूपतय प्रभूता ॥६॥

than the arms either of Moghals or Maharattas",¹ as it sowed the seeds of unfriendliness between Rāthors and Sisodiyas. Mokāl, the son of this Hansabai was the father of Kumbhā, his mother being known as Saubhāgyadevi. Mokāl ascended the throne in 1421 A D and was assassinated in 1433 A D by his uncles Chacha and Mera, natural sons of Khetā by a Khatin woman. Kumbhā the eldest among the seven sons of Mokāl ascended the throne of Mewār immediately after his father's death (1433 A D).

History is silent about the personal biography of Kumbhā.² The various inscriptions and other historical records giving his account have noticed his valour and prowess in glowing terms. Kumbhā's achievements in literature and other fine arts will be noticed in subsequent subsections, hence the present subsection may be closed with a very brief list of Kumbhā's celebrated victories in battle.³ (1) Victory over Sultān Mohmud Khiljī I of Mālavā in 1437-38 A D and capture of the Sultān

¹ Col Tod quoted in M K p 17

² Serious misapprehensions are current today in this connection. For example Kumbha is held to be the husband of the famous saint Mirabai (cf Dr V Raghavan S N A Bulletin No 17, p 11. His information seems to be based on Col Tod's statement). In fact Mira was married to Bhojarāja the eldest son of Rana Sanga (Kumbha's grandson) (cf Ojha p 670). Kumbha is said to have married many ladies but the names of only two of his queens are available in records viz Kumbhaladevi (Kirtti 181 M K p 222) and Apurva (Devi) (see the list of epithets in R P in Appendix IV). Dr Raghavan refers to one Rohini as Kumbha's sweetheart (S N A Bulletin No 17 p 11). This is also a misapprehension as the expression रोहिणीरमण occurring in Kumbha's various epithets stands for 'the moon' e.g. सरस्वतीरससमुद्रसम्मवरोहिणीरमण or मेदपातसमुद्रसम्मवरोहिणीरमण¹.

³ A very perverse account of Kumbha's victories has been recorded by Persian historians like Ferishta and by the Cambridge History of India. One extract will suffice here to illustrate this remark. Kumbha's defeated adversaries have been shown as his conquerors. 'The more famous Column of Victory at Chittor is said to commemorate victories over Mahmud of Gujarat and Mohamud of Malva. If this is so 'it like some tall bully lifts its head and lies'' (vide Cambridge History of India Vol III p 360).

Out of magnanimity, Kumbhā released the Sultān after six months of captivity but the latter continued to make repeated attacks afterwards out of vengeance (2) Conquest of Abū and Hūdāvatī (3) Conquest of Būndī, Amber and Ranathambhor (4) Successful encounters with the Muslim rulers of Nāgaur (5) Second victory over the Sultān of Mālāwā in 1443 A D , third victory over the same in 1446 A D and another again in 1454 A D (6) Victory in a combined attack by the Sultāns of Mālāwā and Gujarāt in 1456 A D (7) Severe punishment meted out to the Khān of Nāgaur in 1458 A D for his incitement of Muslims for killing cows A few months after the Nāgaur battle the Sultān of Gujarāt was driven out from Sirohi, which was attacked by the latter Kumbhā's glorious victories and unequalled valour are said to have won him the title of 'Hindū sura trāna' from the Sultāns of Delhi and Gujarāt ¹

Mahārānā Kumbhā died in 1468 A D Sometime before his death his mind is said to have lost its balance and he often talked incoherently One day when he was sitting on the bank of a tank near the temple of Kumbhasvāmin (Māmādeva) in Kumbhalgarh, his eldest son Udaikaran (Ūdā Hatyārā) stealthily stabbed him to death Uda proclaimed himself as the king but did not succeed in retaining the throne of Mewar because of the strong widespread indignation and opposition aroused by his foul deed

History has utterly neglected Uda and his name has survived in oral tradition only as 'Uda Hatyārā' Out of the eleven sons left by Kumbhā the second one Raimall ascended the throne and had a glorious reign

"Thus after a reign of 35 years—a reign full of glory and splendour—Kumbhā departed from this world, leaving behind him, a name which is honoured in history and remembered to this day as that of one of the greatest sovereigns who ever ruled in India" (M K pp 111, 12)

¹ cf प्रबलपराक्रमान्तरिल्लीमण्डल—गुर्जरसासुरराजदत्तातपत्रप्रथितहिन्दुसुरराजविवेक
दस्य (Ranpur Inscription M K p 207)

मूलं धर्मतरो फलं धृतवतां पुण्यस्य गेहं धिया-

भावारः सुगुणोत्तरस्य जनिभूः सत्यस्य धामोजसः ।

धर्मस्यापि परावधि. प्रतिनिधि. कल्पद्रुमस्यालिलां

वीरस्तत्तनय. प्रशास्ति जगतीं श्रीकुम्भकर्णो नृप. ॥२३३॥

(Kumbhal. 233 V.V. p 415)

Mahārānā Sāngā (Kumbhā's grandson) and Mahārāna Pratāpa, these two names among the descendants of Kumbhā are immortal in the history of India ¹

4 LITERARY GENIUS

Although Ś Rāj is the greatest monument of our author's great erudition and scholarship, he is known to be the author of many other literary productions which are of no mean worth or importance.

The other works of Kumbhā pertain to literary criticism, religion, poetics and dramatic compositions, music (in its creational aspect), architecture and Kāmaśāstra ² Of these

¹ It is notable that Kumbhā, though in no way inferior to Sāngā, or Pratāpa in valour and prowess, has not received the place he deserved in the political history of India. The reason seems to be that he was not fortunate enough to capture the attention of Sanskrit knowing or Sanskrit loving historians because of the fast decadence of Sanskrit literature which followed his period, nor could he be favoured by Persian historians (as his descendants Sāngā and Pratāpa were) as he appeared in history before the foundation of the Moghul empire. He was too late for the former and too early for the latter. All the same he has lived in the folk mind of Mewār as a 'great hero' (cf the following list of modern and earlier poetic compositions which have described his exploits.)

(i) 'Kirtistambha', a 'Khandakāvya' by R. Ś. Tripathī (Published from Ajmer)

(ii) 'Kumbhakarna Kirtti Prakasa' 'a Prabandha Kāvya' by Rao Mohan Singh of Udaipur (only a small extract has been published in R. B. Kumbhā Viśeśāṅka)

(iii) Stray Mewārī verses by Sanwaldas Ashia (*ibid*)

(iv) Stray Dūgala songs composed by hereditary Caranās and handed down in oral bardic tradition compiled by Ś. Shekhawat (*Ibid*)

² Ś Rāj will be dealt with in detail in section III of this Introduction. The other works are, therefore, noticed in this sub section.

only one work viz the *Rasikapriyā* commentary on Jaideva's *Gitagovinda* has been published. Two works dealing with architecture and *Kāmasāstra* are available only in small insignificant fragments. A Mewāri translation of *Gitagovinda* ascribed to him is available in a complete MS but its authorship is doubtful. 'Candīśatīka Vrtti' a literary cum religious work is available in an illegible MS and all other works noticed below are known only from a reference in other works or in inscriptions associated with Kumbhā

(i) NOTICES OF OTHER WORKS BY THE AUTHOR

A *Rasikapriyā*

A commentary on Jaideva's *Gitagovinda* edited by Telang and Pansikar and published by the Nirnaya Sagar Press first in 1899. The last one of its several subsequent editions came out in 1949. Unfortunately it has gone out of print now. This commentary is held in very high esteem by scholars and 'rasika' readers of *Gitagovinda*. Extensive quotations from *Sangitarāja* are found in this commentary specially regarding the *Lakṣanas* of various *Prabandhas*¹. Kumbhakarna has innovated 28 names for typifying the varieties of *Mīrasūda* *Prabandha* (vide page 553 of our printed text). The *Lakṣanas* of these innovated varieties as given in S Raj have been reproduced in R P. Some differences in readings are obvious in the two texts and the *Lakṣanas* of the following two *Prabandhas* are missing in R P. साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षमरस्त and तालरागाणव मुरारिमङ्गलकुसुम bearing numbers 11 and 21 respectively in the scheme of 28 varieties². The reading variants have often

¹ The quotations other than those regarding *Prabandhas* pertain to three types of heroes viz *Dhīroddhata*, *Dhīrodatta* and *Dhīralahta* (*Śrīgari*) *Śikharini* metre and *Gūṇanuvāda* (*Lakṣana*).

² This omission of two varieties corresponds with the lacuna in two (nos 11 and 21) out of the 24 *Gitas* of *Gitagovinda* in respect whereof no variety of *Prabandha* has been mentioned. A discrepancy in the MSS used by the editors seems to be responsible for this omission. The remaining four varieties of *Prabandhas* out of the above 28 are associated with four *Ślokas* of *Gitagovinda* (there being only 24 *Gitas* in this work as against the 28 varieties of *Prabandhas*).

been useful in reconstructing the relevant portions of our text of S. Raj. The author's personal account as found in the R. P. goes a very long way in establishing the identity of the author of S. Rāj. with Kumbhakarna as against that of Kālasena (*vide* Appendix IV).

The author has detailed in the introductory verses of R. P. the following as the purpose behind writing the commentary:—(i) to give for the first time a complete and perfect musical setting to the Prabandhas of 'Gītagovinda', (ii) to fully enunciate Śrīgāra Rasa as delineated by Jaideva and (iii) to unfasten the knots (Granthis) of Jaideva's 'Grantha' i.e. to elucidate the obscure points or to make explicit the implicit meanings of Gītagovinda. The verses are quoted below:—

प्रत्यक्षायि प्रबन्धो यो जयदेवेन धीमता ।
 न तस्य विद्यते लक्ष्म सर्वाङ्गैरुपलक्षितम् ॥१५॥
 अतः स्वरादिभिः पङ्क्तिभिरङ्गैः संयोज्य तन्म्यताम् ।
 नीत्वा गीत्वा तथा हित्वा सु (कु?) टीकाः सुप्रवर्यन्ते ॥१६॥
 शृङ्गारे सप्रपञ्चे रस इह दक्षिरीचित्पयुक्ती प्रकुण्डे-
 ऽलंकारे भायिकाया गुणगणयने वर्णने नायकस्य ।
 गीतो प्रीतो च युक्ती लयमनुरसिकाः कौतुकं चेतदेमा
 दोर्ध्वमुक्ता गुणाद्याः शृणुत नरपतेः कुम्भकर्णस्य वाचः ॥१७॥
 स किं बन्धः इलाप्यो नृजति शिथिलीभावमसक्तु-
 द्विचारेणाक्षिप्तो ननु भवति टीकापि किमु सा ।
 न या ग्रन्थग्रन्थिप्रकटनपटुः किन्तु तद्वो
 द्वयं युक्तं कर्तुं प्रभवतितरां कुम्भनृपतिः ॥१८॥

The Rāgas, Tālas, etc., enjoined for the various 'Gītas' in R.P. are generally different from those given in the original text of Jaideva¹. Scholars have doubted the propriety of this deviation from tradition on the part of our author².

1 cf 'Ekaṅgamāhātmya' 'Rājavamśa-Varnana'. v. 175 wherein Kumbhā's composition of new 'Dhātu' (Rāga, Tala etc.) in Jaideva's poetry is mentioned

श्रीवासुदेवचरणाम्बुजमक्षितलम्बचेतामहीपतिरसौ स्वरपाटतेनान् ।
 घातूननित्यजयदेववीन्द्रगीत-गोविन्दक व्यरचयत् विल नध्यरूपान् ॥

2 cf Swāmi Prajñānānanda 'Historical development of Indian Music' p. 231.

The criticism ignores the fact that there can be more than one perfectly scientific musical signification for a poem. Rāgas and Tālas are so numerous that the same poetical 'Rasa' or 'Chandah' can be equally served by several among them. Moreover, it is to be deduced from verse 15 quoted above that Kumbhā felt that the extant musical significations of the songs of Gītagovinda did not take into account all essentials or did not sufficiently cover them. The so called deviation in the matter of Rāgas and Tālas is really an attempt on his part to provide a fuller and more appropriate musical setting which includes not only the names of Rāgas and Tālas but in addition gives all 'Angas' of the musical 'Prabandhas'.

A MS of a Mewāri version of R P by one Kṛṣṇa Bhaṭṭa is said to be deposited in the collection of the Mahanta of Natha dwara.¹ This work is notable as it indicates the popularity of the R P commentary which must have justified its Mewari version.

Regarding the question of the chronological sequence as between S Rāj and the commentary on Gītagovinda it may be said that both the works appear to have been completed almost simultaneously as both of them refer to each other. It may be surmised that Gītagovinda commentary was written after the Prabandhollāsa and Vibhāvollāsa in Rasaratnakōśa of S Rāj were completed and that it was completed before or almost simultaneously with S Rāj. Although the colophons of Kumbhakarṇa MSS of S Rāj do not mention the commentary on Gītagovinda having been written by the author, the Kālasena MSS do so (ओमीतगोविन्दटीकारचनवर्णितसाङ्गहृद्धार). The latter MSS being definitely later than the former, one may be inclined to conjecture that R P might not have been completed when S Rāj was composed, but the following closing verse of S Rāj (Granthasamāptiparikṣana) found in both Kumbha and Kala MSS contains reference to the author's commentary on Gītagovinda.

¹ This information was verbally supplied by Mum Kantisagar

१ चण्डीशतव्याकरणेन गीत-गोविन्दवृत्त्या सुकृतं यवत्र ।
संगीतराजेन च तेन गौरी हरिहरः प्रीतिमवाप्नुवन्तु ॥१८॥

The most plausible view seems to be that the Rasikapriyā commentary was planned and written almost simultaneously with the Prabandhollāsa of S. Rāj. The Kīrtistambha inscription mentions both S. Rāj. and Rasikapriyā commentary and there is thus no doubt that both the works were completed before the installation of the Kīrtistambha inscription².

R. P. can justly be regarded as a companion volume of S. Rāj. The publication of our text will be very enlightening for the study of R. P. and similarly R. P. is but a supplement of S. Rāj. (mainly of its 'Sūḍaprabandha Parīkṣaṇa' in the Prabandhollāsa).

B. Commentary on Caṇḍī Śataka of Bāṇa Bhaṭṭa :

Caṇḍī Śataka has been published in Kavyamala series pt. 4 of the Nirṇaya Sagar Press, Bombay with an anonymous commentary but no trace was hitherto available of Kumbhā's commentary on this work. The Kumbhā-Viśeṣāṅka of Rajasthāna Bhārati 1962-63 published from Sadul Rajasthan Research Institute, Bikaner, contains a notice of a MS. of this commentary, which is versified throughout. This MS. has been found in the Jain Bhavan Granthalaya, Calcutta. It bears the date of copying as Samvat 1675 and the name of the scribe as Sakalakīrti, a Kharataragacchīya Jain Scholar and runs into 2,400 verses. The MS. is unfortunately in a very bad condition and is beyond legibility. The folios are said to have stuck to each other and there is said to be no chance of restoring the MS. to legibility. A few verses that have been partially reconstructed in the said notice give the authorship of Kumbhā as follows :

मत्वे (मन्ये) प्रीति महा.....न महिमाप्रालेयमानुः पदे-
ऽधीती वाचस्पत्यः प्रमाणनिष्ठो धर्मः स्वयं मतिमान् ।
द्योतुम्भः पुण्यीपतिवितनुते चण्डीशतव्याहृति
स्या जा ट शर (?) सशरात्मकमदः दुश्च जगदायं यतः ॥७॥

(R. B. P. 110)

¹ MS. A. reads चण्डीशतव्याकरणेन ।

² Vide Kīrti 157, 158.

C Commentary on Sangīta Ratnākara (Sangītakramadīpikā ?)

References to this commentary are found in the following works but the source of their information is nowhere indicated

- (i) M Krishnamachariar 'History of Classical Sanskrit Literature, p 853, No 1004, p 859 No 1014 and p 862, No 1022
- (ii) Harbilas Sharda "Mahārāna Kumbhā" p 166
- (iii) G H Ojha 'Udupur Ka Itihas' p 626
- (iv) Dr V Raghavan his article on 'Rasa Ratna Kośa' etc (Annals of B O R I Poona Vol XIV, 1932 33 p 258 63) Opinion has been subsequently revised and the reference is dropped in 'Later Sangita Literature' (S N A Bulletin No 17)

It is very curious that Kumbhā should have been known to scholars as a commentator on S R without any definite ground for this information. No reference to this work is found in S Rāj or in any of the available inscriptions pertaining to Kumbhā. The following closing verse of the R P commentary in the third Sarga of Gitagovinda contains the name of a work as 'Sangita Krama Dipikā' which can be surmised to have been written by Kumbha. R P is said to be a sister of this work.

श्रीगोविन्दपदारविदमकरन्दस्वावचञ्चद्विद्वदे-

केन श्रीनृपसिंहमोकलकुलाम्भोजप्रकाशकुना ।

श्रीमत्कुम्भनृपेण वलुप्तविवृतौ श्रीगीतगोविन्दके

संगीतक्रमदीपिकास्वसुरय सगस्तुतीयो मत ॥३५॥

It may be conjectured from this reference that Sangita Krama Dipikā must have been a commentary on some work dealing with Sangita rather than an independent work. This seems to be probable also because a writer who had to his credit the authorship of the most gigantic and complete work on Sangita viz Sangitarāja could not have been inclined to compose another independent work on Sangita unless it was meant to be a concise edition of the former or to serve as a companion volume. Both the possibilities are ruled out as there is no reference in S Rāj to any abridged edition or companion

volume. The question naturally arises as to why no reference to 'Saṅgīta Krama Dīpikā' should have been included in S. Rāj. There seems to be no answer to this question except the surmise that Saṅgītarāja having been devised as an original and independent work to serve as the 'Magnum Opus' of Indian Saṅgīta Śāstra, it was not deemed proper or necessary to mention the commentary of another writer's work.

No MS. of 'Saṅgīta Krama Dīpikā' is now available and it is not possible to say anything definite as regards its content and scope. There is no evidence in support of the conjecture that 'Saṅgīta Krama Dīpikā' was a commentary on S.R.

As regards the question as to how the authorship of S.R. commentary came to be ascribed to Kumbhā, it may be noted that the first notice of S. Rāj. in modern times is found in F. Kielhorn's catalogue and there the work is referred to under two different names—'Saṅgītarājā' and 'Saṅgītamīmāṃsā', although both names pertain to one and the same work as is clear from the colophons of S. Rāj., wherein both these names are given side by side. The surmise that Saṅgīta Mīmāṃsā might have been a commentary by Kumbhakarna on S. R., the most important and comprehensive predecessor work might have gained currency among scholars¹. In an appendix at the end of Vol. II of the Anandashrama edition of S. R. a commentary on S. R. by Kumbhā is listed without any mention of the source of this information. It is quite probable that this reference might have induced the above scholars to include Kumbhā in the commentators on S. R.

Kumbhā's close acquaintance with and critical understanding of the contents of S. R. is beyond doubt (cf. his epithet निराङ्कुमतः but it is difficult to base merely on this fact the assertion that Kumbhā had written a commentary on S.R.

¹ Dr V. Raghavan, however, indicates in his article in the Annals of the B. O. R. I. referred to above that both these names pertain to one and the same work. Swami Prajnanananda's reference to 'Saṅgītamīmāṃsā' (vide 'Historical development of Indian Music' p. 230) as an alternative name of the R. P. commentary is an instance of the confusion prevalent concerning these names of works.

If any commentary on S R had been written by Kumbhā after the completion of S Rāj and after also the date of the Kirtistambha inscription, the reference to 'Sangita Krama Dipikā' in R P which is definitely anterior to the former will have to be taken as an interpolation, but in the absence of any evidence whatsoever in favour of Kumbhā's authorship of a commentary on S R none of the above surmises appears to be warranted. The identity of 'Sangita Krama Dipikā' cannot be established in the absence of any MS of this work or a definite quotation from the same.

D *Ekalingāśraya*

The closing verse of the 7th Sarga of Kumbhā's R P commentary on Gītagovinda refers to the commentary as 'Ekalingāśraya sodarā' sister of 'Ekalingāśraya'. This reference has been construed to mean that 'Ekalingāśraya' must have been a work by Kumbhā to which has been ascribed the sisterhood of R P. No trace of this work has been forthcoming till now and it can as well be doubted whether 'Ekalingāśraya' was at all a literary work. One possible conjecture is that for its richness of content, extent and splendour the R P might have been compared by the author to the 'Āśraya' or 'Mandapa' built by himself in the Ekalingaji temple. At least one instance of a similitude between the architectural constructions of Kumbhā and his literary compositions is to be found in the colophon to the fourth Parikṣā of the Prabandhollāsa of S Rāj wherein the treatment of 'Prabandha' has been said to be the 'brother of the new roadway on the Chittorgarh fort built by Kumbhā' (भीमिन्द्रकूटदुर्गे नूतनप्रतोलीपद्धतिसहोदरे प्रबन्धपरोक्षेण चतुर्थं समाप्तम्).

The possibility of a Stotra like composition dedicated to Ekalinga having been undertaken by Kumbhā under the title 'Ekalingāśraya' cannot be ruled out because Ekalingaji is the traditional deity of the rulers of Mewar.

E *Gītagovinda*

Ample documentary evidence is available regarding the composition of a new Gītagovinda by Kumbhā, apparently

on the pattern of Jaideva's Gitagovinda. The following two references to this work are found in the text of S Rāj

१अष्टाविंशतिरेतेऽत्र प्रबन्धा कृष्ण (कुम्भ) भूमजा ।

स्वोपज्ञगीतगोविन्दमिथसूडे प्रपञ्चिता ॥२९॥ (P 553)

श्रीकुम्भकर्णसगीत-गीतगोविन्दरूपकं ।

कर्तव्या चित्रिता भित्तिविचित्रा चित्रकर्मठे ॥नृत्य० अङ्ग० अङ्ग० ९६॥

There is the following reference in the colophons of the Kālasena MSS of S Rāj प्रबन्धराजश्रीगीतगोविन्दनिर्माणपरितोषितरायामाधव (cf notes on this epithet in Appendix IV, Pt I, index No 2) No MS of this work is available at present

F Sūdaprabandha

This seems to be but another name for Kumbhā's own Gitagovinda which must have been composed in the style of 'Sūdaprabandha' on the pattern of Jaideva's Gitagovinda. Some critics have treated it as an independent work¹. The following verse of 'Ekahūṅamāhātmya' also eulogises Kumbhā's proficiency in this art of musical creation —

छन्दोभि सुमनोहरं ध्वनयो धीयूपधारोत्करं-

धर्षणं प्राप्तविभूषितं (स) तिलक (वत्) स्वस्यानसंवेशितं ।

तालै कुत्रचिदीप्सिते वविरिव प्रायः प्रबन्धान् सुधी-

पुयं कोऽपि सुकाव्यकारनृपतिवद्भ्नाति वयोदधुरान् ॥२०२॥

But there is no documentary evidence in support of this. An introductory verse (No 18) of R P (quoted above in the note on R P) contains a general reference to the author's competence for composition of 'Prabandhas'

The Kirtistambha inscription (verse 157, MK p 219) refers to 'Sūdaprabandha' having been composed by Kumbhā. There being no reference to the composition of Gitagovinda by Kumbhā in the available inscriptions, it can tentatively be concluded that 'Sūdaprabandha' might have been identical with 'Gitagovinda'

¹ cf M II p 165 185 Ojha p 625 C Kunjhar ji's Introduction to S Rāj (Laksharatanak etc) p XXXX

G *Sri Kumbhasvāmī-Mandāra (?)*

The prose colophon to the sixth 'Sarga' of R P commentary contains the following reference : श्रीकुम्भस्वामिन्दार(?)स्वोदरे गीतगोविन्दविवरणे । This reference has been construed to indicate a work of Kumbhā entitled 'Kumbha Svāmī Mandāra'¹ but this seems more probably to be a reference to Kumbhasvāmī Mandira built by Mahārānā Kumbhā. The author perhaps, wishes to indicate that his commentary on Gitagovinda is dedicated to Kṛṣṇa or Viṣṇu just as are the temples of Kumbhasvāmī built by him²

H *Saṅkṣepa-Kāmaśāstram.*

A small treatise on Kāmaśāstra. Its fractional MS (only two sheets) is deposited in Anup Sanskrit Library, Bikaner. The colophon in this MS reads as follows —

श्रीहृन्मीरनरेशवशमुकुटः श्रीमोकलशभाषति-
स्तद्गोहे गृहिणी शचीव सुगुणा सौभाग्यदेवी मता ।
तत्सुशो भुवि राजते कविवर श्रीकुम्भकर्णो नृप-
स्तत्त्व ध्याकुस्ते विचित्ररचित (श्री) कामशास्त्र शतम् (?) ॥

इति कुम्भकर्णविरचित संक्षेपतः श्रीकामशास्त्र सपूर्णम् ॥ (Vide Dr C Kunharaja's Introduction to S Rāj p LIV, LV)

I *A work on the architectural details of Kirtistambhas*

"Mahārānā Kumbhā himself wrote a treatise on the art of building Kirtistambhas (Towers of Victory or Fame), based on principles of Jaya and Aparajit, and had it engraved on stone tablets and fixed in the lower part of the Tower of Victory. A part of the first tablet, found at Chitor and since deposited in the Udaipur Museum¹, gives Mahārānā

¹ Vide M Krishnamachariar p 862 No 1022 and Dr V Raghavan's article in Annals of the B O R I Vol 14

² cf the account of Kumbhā's architectural achievements in this Introduction

³ Only a fragment of the first slab on which the introductory portion of the work is inscribed, was discovered by G H Ojha. The second verse on this slab reads as follows —

श्रीविरवकर्मास्त्यमहार्यवीर्यमाचार्यमुत्पत्तिविद्यावृषास्य ।
स्तम्भस्य लक्ष्मातनुते नृपाल श्रीकुम्भकर्णो जयभाषितेन ॥२॥

Kumbhakarna's description of the characteristic features of Towers according to Jaya and Aparajit" (M K p 168)

From the above inscriptional evidence no doubt is left regarding Kumbhā's authorship of a treatise on architecture. The complete text of the work, however, is not available in manuscript or inscriptional form. The fragmentary inscriptional evidence is too meagre and does not throw light on the title, scheme of arrangement and detailed contents of the treatise.

J Dramatic Compositions in (four) Desī Bhāṣas

The colophons of S Rāj (Kālasena MSS) and the Kirtti stambha Inscription (verse 158) refer to the composition of four dramas by Kumbhā in four regional languages spoken in Karnāṭaka, Maharāstra, Medapata (Mewar) and Tailanga respectively.

¹संस्कृतभाषा-महाराष्ट्र-तैलिङ्ग-कण्टिक-भाषा-
चतुष्टय-रचितनाटक राजचतुष्टय ।

(Author's epithet in the colophons of S Rāj)

श्रीकण्टिकमेवपाद-मुमहाराष्ट्रादिके योचय-

ह्वाणीगुम्फनय चतुष्टयनय सन्नाटकाना ²व्यधात् ॥

(Kirtti M.K p 219)

None of these dramatic compositions is available to day.

K Stray poetic compositions in 'Mewārī'

It is held that Kumbhā had composed a number of stray poems in the Mewārī dialect, comprising 'Stutis' of 'Devatās'. Munī Kantisagara, a Jain scholar whom I met recently at Udaipur, showed to me in his personal collection a MS of a diary (Svādhyāya Pustikā) of a Jain Sadhu of Delwara named Hemahamsasūri, dated Samvat 1530, which was said by him to contain a quotation of a 'Mewārī Stuti' of Ekalingaji said

¹ Samskr̥ta seems to be a substitute of 'Medapata' which has been purposely replaced in Kālasena MSS in order to conceal the identity of Kumbhā.

² Read also as सन्नाटिधानं (cf V Raghavan 'Later Sangita Literature' S N A Bulletin No 17 p 12)

to have been composed by Kumbhā. This quotation remains un-authenticated as it could not be readily located in the extensive MS. shown to me. The possibility of such compositions by Kumbhā cannot be ruled out, but there is at present no authority available by way of MS.

L. Mewārī Commentary on Jaideva's Gītagovinda.

A pictorially illustrated copy of a MS. of this work dated Samvat 1697 is deposited in the Anup Sanskrit Library, Bikaner. Its authorship is ascribed to Kumbhakarna¹. The language of this commentary is more akin to Gujarātī than to Mewārī. It is very brief in comparison to R.P. and is just like a translation of the original Gītagovinda. From its linguistic affinity to Gujarātī and cryptic content it does not appear to have been written by Kumbhā.

M. Poetic-cum-musical compositions compiled in 'Ekalīṅga-māhātmya.'

Dr. G. H. Ojha² has mentioned Kumbhā's authorship of a number of 'Stutis' enjoined to be sung in various Rāgas and Tālas compiled in 'Ekalīṅgamāhātmya'³. This reference

¹ Vide a notice of this work by Agarchand Nahata in 'Śodhapatrikā' published by Sahitya Samsthana, Udaipur Vol. XI, No 1 p 60-64.

² 'Udaipur ka Itihas' p. 626.

³ Two texts bearing the title 'Ekalīṅga Māhātmya' are available. One is said to have been composed in the reign of Kumbhā and the other in that of his son Raimalla (vide Ojha p. 413,416). A transcript of the former text deposited in the Rajasthan Oriental Research Institute, Udaipur (bearing No 1477) was made available to me by Sri B. M. Javalia (in charge) for consultation at Udaipur and a transcript of the latter was lent from the personal library of H. H. the Maharana of Udaipur. The 'Ekalīṅga Māhātmya' referred to above is the former text (composed in the reign of Kumbhā). The first three chapters of this work are devoted to a Puranic description of 'Ekalīṅga' the presiding deity of the Mewar dynasty. The 4th chapter deals with the genealogy of the rulers of Mewar upto Mokāl (Kumbhā's father) and ends with इति राजवशवर्णनम् etc. This colophon is followed by an eulogistic account of Kumbhā's achievements. Most of the verses in this section are reproduced verbatim in the Kumbhal and Kīrti inscriptions. This colophon to this section does not seem to fit in the scheme of consecutive numbers of chapters and this section seems to be a part of the chapter called

as been reproduced in M. K. p. 166. But really these 'Stutis' have been composed by one Kanha Vyāsa as will be seen from the concluding verses of 'Pañcāyatanastuti' in Ek. Mah., given below :—

शौर्योदार्यार्थधर्मोद्धरणरणरत्नकारकीर्ते रसावता
 वृ (खु) म्माणक्षोणिजानेगुणगरिमगिरा व्यासकन्हप्रयुक्ता ।
 यावत् सूर्येन्दुताराजलधिजलधराधारगङ्गातरङ्गा
 तावत् पञ्चाशिकेयं वस्तु हृदि सता कुम्भभूभुत्सुरङ्गा ॥१५८॥
 श्रीकुम्भदत्तसर्वार्था (गीत) गोविन्दसत्पथा ।
 पञ्चाशिकार्यदासेन कन्हध्यासेन कीर्तिता ॥१६०॥

The impression about Kumbhā's authorship of these compositions seems to have been caused by the following misapprehension.

In the colophon of the section of Ek. Mah. eulogising Kumbhā's achievements, राजवर्णन seems to have been misapprehended as रागवर्णन. The colophon reads as :—

इति महाराजाधिराजरायराया-राणेराय-महाराणा श्रीकुम्भकर्णमहेन्द्रेण विरचिते
 खवाद्यक्षीरसागरे राजवर्णनो नाम अध्यायः ।

This colophon really pertains to the appendix to the 4th chapter dealing with the genealogy of the Mewar dynasty, which precedes this compilation entitled 'Pañcāyatanastuti'. The ascribed authorship of Kumbhā in the above colophon appears to be a dedication made to him by the real author of the following verses which expressly ascribe the authorship of the compositions to Kanha Vyāsa)

राजवशवर्णन. Then follows a compilation of a good number of poetic-cum musical compositions eulogising 'Pañcadevas'. The text is not properly arranged after this. There are confused portions eulogising Ekalingaji and Kumbhā, enumerating Chandojātis etc. The second text bearing the same name has been rightly called 'Ekalingapurāṇa' by Ojha. It is extensive in volume and more systematic in the arrangement of the text. It is divided in 32 chapters and the full text is devoted to a Puranic account of Ekalingaji (except chapters 20, 21 which deal with the genealogy of the Mewar dynasty and a few scattered references to this topic). This work is appellated as a part of the Vāyupurāṇa, devoted to Medapāṭa (Mewar). The name of the author of this Purāṇa-like text is not known.

आनन्दयुद्धाविपुराभिनन्दी नदीशवन्दी नृपकुम्भकर्ण ।

तदाज्ञया प्रेरित एव क हव्यासो व्यघातारकमोक्तिकावलिम् ॥१६१॥

दुर्गाम्बिकाद्री जयमालदुर्गे कौम्भे पुरे धातु (महा?) समुद्रे ।

ता (३) च द्रघुइस्तुतिचन्द्रकान्ता ( ) कुम्भधिये कुम्भ-(?) (कन्ह-)

कृता सुयुक्ता ॥१६२॥

कुम्भो नन्दतु भूतले हरिहरो कुम्भ सदा रक्षता

कुम्भेनैव यज्ञीकृता यमुमती कुम्भाय सुष्टा सुरा ।

कुम्भादाप्तपनो जनस्त्रिभुवने कुम्भस्य षीति स्थिरा

कुम्भे पण्डितमण्डलो स्थितिमती त्व कुम्भ राज्य कुद ॥१६३॥

(Although the last verse does not mention the author's name it clearly indicates that the author could not have been Kumbhā himself)

There is also a reference to the composition of 'Vādyā prabandhas' (instrumental music pieces) by Kumbhā in the following verse, but no 'Vādyāprabandha' is available in the MS

प्याहवा श्रीगणनाथक भगवतीं देवीं तथा भारतीं

स्मृत्वा श्रीभरताविकान् मुनिवरान् सगीतविद्यागुरुन् ।

कृत्वा भारतशास्त्रसारचतुर सगीतराज नव

श्रीमान् कुम्भनरेश्वर प्रकुर्वते वाद्यप्रबन्धान् सुधी ॥२०१॥ (Eka Mah)

Kumbhā thus stands out as a literary genius of great versatility, commanding mastery over several arts and sciences . His Rasikapriyā commentary on Jaideva's Gitāgovindā, however, is one of the two works which have immortalised him, the other work being the colossal Sangitarāja . The two works rank among the foremost classics of our country and have left a lasting imprint on our literary and cultural history

(ii) AUTHENTICITY OF KUMBHĀ'S AUTHORSHIP OF S RĀJ AND OTHER WORKS

Kumbhā's rulership of Mewar was covered by a period of continuous wars against the Mohammedan rulers of Malwa and Gujerat . The cares and the anxieties of the battlefield must have usurped the major part of Kumbhās' time and attention and left him little leisure for literary pastimes . In these circumstances if the authorship is ascribed to Kumbhā of S Rāj , a very learned and gigantic treatise on the intricate subject of Sangita, as also the authorship of other works on

diverse subjects, doubts can reasonably be aroused in regard to the reliability of the ascription. What lends colour to the doubts is the wide spread practice noticeable in the literary history of our country specially of its medieval period, of ascribing authorship to kings and high dignitaries of works composed by others. As Kumbhā's authorship of *S Rāj* and other works is deemed an impossible feat in the face of distractions and cares of his life it may be believed by some people that *Sangitarāja* was actually written by some one else.

Kumbhā is not the only king in Indian history whose authorship of literary works is the object of suspicion in the eyes of certain critics, similar suspicions have been raised concerning many other kings and high dignitaries. In regard to king Bhoja for example, who is known as the author of many important works on diverse subjects, e.g. Grammar, Poetics, Dramaturgy, Ayurveda, Architecture, Astronomy, Philosophy etc., it is doubted how a king's cares and pre occupations could possibly leave Bhoja enough leisure to be devoted to the writing of treatises on diverse subjects of great intricacy and specialisation¹. Similar doubts could be entertained regarding the authorship of *Sāyana's* works on multifarious subjects including besides his famous commentaries on Vedas, treatises on Grammar, Poetics, Ayurveda etc. *Sāyana*, it may be noted, was a hereditary minister of state for four generations in the Vijayanagar dynasty represented by Kampana, Sangama, Bukka and Harihara, commander-in-chief and regent for the duration of the period of minority of Sangama².

The question concerning the authenticity of authorship of the prolific writings of kings is thus not confined to Kumbhā alone. The question has been raised and repeated in regard to other kings and high dignitaries as well, but as far as my

¹ cf V Raghavan, 'Studies in Śrngaraparakaśa' Vol I Pt 1, pp 5,6 and P V Kane, 'History of Sanskrit Poetics' pp 262 263

² Vide Introduction to *Sāyana's Vedabhasyabhumika* (Chowkhamba edition) p IX, A.

information goes, it has not yet been satisfactorily answered. The answers which are usually suggested do not carry conviction. In regard to Kumbhā, for instance, Prof Kunhan Raja has suggested that as was the traditional custom, scholars and artists must have accompanied the king in his marches during wars and the king could have utilised their services uninterrupted¹. No evidence in support of this surmise is forthcoming. Admittedly conditions of warfare in Kumbhā's time were not similar to those at the time of the Kuruksetra battle when prescribed rules and timings were scrupulously respected by combatants on both sides which left them leisure everyday for literary and artistic pursuits. In Kumbhā's time, even if he was willing to abide by a code of honourable conduct his adversary would not have been equally willing to do so. This obvious assumption seems to have been ignored by Prof Kunhan Raja.

Prof Kunhan Raja however, would appear to be nearer the truth when he says that kings in the past generally possessed unusual powers of mental detachment and composure and their minds remained unruffled for literary activity even when on the battle field and that they were intensely religious in their outlook and conduct. Although he does not expressly say so Prof Kunhan Raja appears to suggest that some of the kings in the past were 'Karma Yogins' in varying measure. Indian cultural history and tradition would appear to lend support to such a presumption in respect of personages among the royalties.

One thing notable in connection with the apparent diversity of subjects on which Kumbhā², Sāyana or Bhoja wrote their famous works is that although the field of enquiry covered by the writings of each one of them is diverse and manysided the object of enquiry in all cases is only one. The subjects of their writings relate uniformly to the Vedas.

¹ Vide Introduction to the Bikaner edition of S Raj pp LVII LIX

² It may be noted that the subjects covered by Kumbha's literary activity were characterised by a comparatively lesser diversity

the Vedāṅgas or the Upavedas, all Vedic in nature and scope fundamentally. As such the object of their enquiry also is one viz. the Vedic teaching that what the human heart in its inmost recesses hankers after is not worldly good but a felicity—eternal and unlimited. There is thus a unity of purpose and ideal which runs through all the writings of these high dignitaries and all of them are not only actuated by the same urge but are also guided by the same approach and outlook. In a sense, this simplifies their task. They are not worried to strike notes of novelty or originality of concept and terminology and are content to accept the traditional line of thought and diction in this respect. It is rare to come across among the ancient and medieval authors any one claiming discovery of anything outside or unrelated to the Vedas. If at all originality is professed it is one of emphasis or interpretation.

Further, it is usually proclaimed by themselves or their admirers that the authors were men of God-realisation of various grades or schools of religious culture. If this claim is conceded certain important clues to their personalities become available. The inner luminosity of a Yogin is said to heighten his powers of intellect and endow him with an extraordinary capacity for calmness in the midst of worldly distractions.

Viewed from this twin angle of the Vedic subject matter of their writings and their attainments as Yogins, the prolific and sometimes amazingly stupendous writings of ancient kings would not excite the curiosity and suspicions which would otherwise normally or naturally arise. The marvel of Kumbhā will then be viewed not as the marvel of a king but really that of the identicalness of substance of the Vedas and their subsidiaries (Upavedas and Vedāṅgas) as also that of Karma-Yoga.

Prof. Kunhanraja has rightly suggested that where there is no positive evidence of another man having actually written a work, a king's authorship of that work should not be suspected solely on the ground that a king can have no leisure for writing works of stupendous size and large variety. In the case of Kumbhā no direct evidence is available to contradict

his authorship of S Rāj and other works. On the other hand, whatever evidence is available goes to confirm that Kumbhā was responsible at least for designing and executing the plan of his works if not for their detailed composition.

By way of inferential evidence it may be noted that in Kumbhā's time important works on architecture were written by Sūtradhara Mandana and others who were either patronised by him or wrote their works independently (see the subsequent section on Kumbhā's contribution to architecture). The fact that they publicised their own names as authors is evidence at least of the absence of a general policy of Kumbhā to arrogate to himself, or compel ascription to himself the authorship of important literary works written by men amenable to influence, coercion or material rewards.

The fact remains, however, that some of Kumbhā's works on account of their plan and size cannot possibly be written single handed by one man, especially when that man is very busy otherwise also. In connection with S Rāj evidence has come to hand of one Kanha Vyāsa the writer of 'Ekalinga Māhātmya'¹ a contemporary work, who on the basis of the following circumstantial and inferential evidence can be assumed to have helped very largely in the actual composition of the ślokas, sifting and arrangement of material and other jobs of detail. The circumstances are —

- (1) Five Ślokas of S Rāj (Nos 36-40 of the first section viz 'Grantha Kṛtprasāmsā') appear exactly in the same form in the Ekalinga Māhātmya of Kanha Vyāsa. A verse occurring in the last colophon of the R P commentary is also reproduced. Thus there appears to be a *prima facie* case for deducing the association of the author of Ek Mah with the composition of S Rāj and R P.

---

¹ A MS (No 1477) of this work is deposited in the Rajasthan Oriental Institute, Udaipur.

- (ii) There is a strikingly obvious similarity between the style and diction of 'Ekalinga Māhātmya' and S Rāj
- (iii) There are at least fifty songs in Ek Mah in eulogy of five Devas which provide evidence of the musical ability of Kanha Vyāsa. And
- (iv) There is a strongly marked resemblance between the construction of Ślokas of Ek Mah and S Rāj

All this leads to the inference that Kanha Vyāsa must have been entrusted by Kumbha with not only the supervision of the detailed execution of Kumbhā's plan of S Rāj but also with the composition of all or a major proportion of its ślokas

Kanha Vyāsa has described himself as 'Arthadāsa' apparently in self despise¹. Presumably he worked for money and not merely out of love for knowledge

No trace is forthcoming of any other person well versed in requisite knowledge having been associated with Kumbhā in the composition of S Rāj. There is thus no bar to the assumption that Kanha Vyasa was the main architect of the body of S Rāj. It is also safe to assume that the initiative for composition as also the tasks of laying down the main features and broad outlines of the plan and pattern of the work, selecting its materials solving intricate problems of compilation defining the perspective for evaluating older works and defining the author's own theses, must have belonged to Kumbhā himself

The following facts and circumstances tend to confirm this view —

- (i) A very large number of epithets used in Kumbhā's eulogies appearing at different places refer to his attainments in the art and science of music (see

---

¹ श्रीकृष्णदत्तगर्वा (गी०) शक्तिदत्तशर्मा । पञ्चांगिराजदत्तन महम्मतेन
कीर्तितम् ॥ Ek Mah. Pañ avatara Stuti 60. Pañcaśikā stands for
fifty Cī as composed in the cal gr of Pañca Jyoti.

Appendix IV.) Their repetitiveness would appear to confirm their validity. And,

- (ii) His Yogic powers are referred to in more than one story of his personal life¹. 'Nāda Sādhana' and 'Svara Sādhana' are usually resorted to by Yogins as a part of spiritual discipline and culture. This, together with his interest in the musical science, lends weight to the presumption that Kumbhā was a practical musician². As a musician Kumbhā could not possibly have left the main task of the compilation of S. Rāj. entirely to others. He must have participated in its composition in a large measure.

5. PATRONAGE OF FINE ARTS—SPECIALLY ARCHITECTURE.

Kumbhā was a great patron of fine arts both dynamic and static. Among the former was notable his own creative genius for poetry and extending patronage to poets as also his own practical skill and competence for music and extending patronage to musicians³. Kumbhā's musical talent has been commented on at length in the preceding subsection. As

¹ vide articles entitled महाराणा कुम्भा का अलौकिक व्यक्तित्व ; कुम्भा की जीवनी में अलौकिक तत्त्व R. B. Kumbhā Viśesanka, pp 129 43

² cf अज्ञानार्णवमग्नमज्ञजनताहकारवेलावली-

वृद्धस्य व्याप्तमतिश्चिद्वैरहं लुप्यं सर्वैरसहै रते ।

सगीतामृतमद्भुत निपुणधीरुद्धृत्य मूमीपति-

देवान् विष्णुरिवामृत सितिसुरान् योऽप्राययन्नित्यतः ॥१७१॥

सकलकविनुपालीमौलिमाणिक्यरोचि-

मंघुररणितवीणावाद्यवैशद्यविन्दुः ।

मधुकरकुललोलाहारिसारीरशाली

जयति जगति कुम्भो भूरिशौर्याशुशाली ॥१७६॥

(Ekalingamāhātmya Rājavamśa)

³ cf Ojha p 627, and M. K. pp 166-67 for references to Kumbhā's patronage of court poets such as Atribhaṭṭa and his son Maheśa. Kanha Vyāsa the composer of Ekalinga Māhātmya is a notable name as example of Kumbhā's patronage of literary cum musical talent.

stated already the only instance now available, however, of any musician dependent on his patronage is that of Kanha Vyāsa.

Among the static group of fine arts the architectural works built by him are alone sufficient to win for him a place of pride in the history of India. In Indian tradition sculpture is blended with architecture as sculptural pieces are set in architectural structures and seldom exhibited or preserved separately as was done in the Greek tradition. Consequently the science of sculpture is also generally included in 'Sthāpatya' (architecture). In Kumbhā's time the Sthāpatya Śāstra received the attention of celebrated writers whom he patronized and was very much enriched. Among the writers of Sthāpatya whom Kumbhā patronized was the celebrated Sūtradhāra Maṇḍana whose works included—(1) Prāsādamaṇḍana, (2) Rūpamaṇḍana, (3) Vāstumaṇḍana (4) Vāstuśāstra (5) Vāstusāra (6) Rūpavatāra (7) Devatāmūrti-prakaraṇa (8) Rājavallabha.¹ Maṇḍana's son Govinda is also known to have written three works :—Uddhāradhorāṇī, Kalānidhi and Dvāradīpikā. Maṇḍana's brother Nāthā wrote a book named Vāstumañjarī. These works on Sthāpatya are held in much esteem, specially those of Maṇḍana.

Among the works of practical Sthāpatya built by Rāṇā Kumbhā or by others enjoying his patronage the following are specially notable :—

- (1) The famous Kirtti Stambha which commemorates Kumbhā's victory over Sultan Mahmud Khilji I of Mālavā (1438). The architect who designed and supervised the construction of Kirtti Stambha was Jaita who was assisted by his sons named Nāpā and Punjā. The construction was finished in 1449 A.D. Built in nine stories, embellished with innumerable sculptural figures and decorations, this Tower of Victory is an unparalleled work of art. It was completed in about nine years' time.

¹ M. K. p. 167, Oja p. 627, Dr. V. S. Agrawala's paper on 'Prāsādamaṇḍana' in Bhāratī (Bulletin of the College of Indology, B.H.U., No. 5 Pt. 1)

The large number of sculptural figures set on the tower relate to Indian religion, philosophy, music, dance etc and present an encyclopaedic view of Indian culture

- (2) Kumbhalgarh—the famous fort of, which has the distinction that in all the wars against the enemies of Mewar it remained unconquered (except for once) Its architect was Sūtradhāra Mandan. It is a marvellous feat of military engineering
- (3) The fort of Achhalgarh on Mt Abu It is believed that Kumbhā alone built in all 32 of the 84 forts of Mewar¹ On the Chittorgarh fort there was no road for the movement of chariots Kumbhā built one He also built new gates on the fort
- (4) Among the numerous temples built by Kumbhā may be mentioned the two temples of Kumbhasvāmin and Ādivarāha respectively in Chittorgarh The latter is now wrongly known as Mirābār's temple Other notable temples are those of Kumbhasvāmin (Viṣṇu) in Kumbhalgarh and 'Achhalgarh' and a Viṣṇu temple built within the precincts of Ekalinga temple² The Kumbhasvāmin temple at Kumbhalgarh is popularly known as Mamadeva temple Kumbhā also carried out extensive renovation of the Ekalinga temple

The famous Jain temple of Rsabhadeva in Ranakpur designed by Sūtradhāra Dipaka was built in the year 1439 by a rich man named Dhūranik (Dharensah) who enjoyed Kumbhā's patronage It is known as Chaumukha temple For exquisiteness and delicacy of architectural detail this temple is known to be without its second in Asia Another Jain monument built (in 1448, 49 A D) by Bhandari Vela, son of

¹ vide V V p 334

² As this temple is modelled on principles enunciated in 'Rupamandana' written by Sutradhara Mandana, it is conjectured that it must have been built during Kumbha's time and by him (vide R C Agrawala's paper in Śodha Patrika Vol IX No 1 Udaipur)

Śah Kelā, Mahārānā Kumbhā's treasurer, deserves to be noticed here. It is the exquisitely sculptured 'Vedi' like structure which stands near Kumbhā's Tower of Victory (M K p 161 62). Kumbhā is also known to have built a large number of tanks, water reservoirs and wells (Ojha p 624).

For works of painting executed by Kumbhā no material evidence is now available excepting the faint lines of pictures on the walls of Kumbhā's palaces in Kumbhalgarh, from which it can be inferred that the art of painting was not neglected by him¹.

The super art of Nāṭya includes all fine arts dynamic and static. Kumbhā made his mark as a writer of dramas and dramatic actor (see Appendix IV). The title 'Abhinavabharatācārya' added to his name was well deserved.

The patrimony left by Kumbhā for posterity in the form of superb works of art and grand theoretical treatises on the same would appear to be almost unprecedented.

6 RELIGIOUS FAITH AND PHILOSOPHICAL LEANINGS

The author is a Śaivite. Ekalingaji being his family deity. From a stone inscription (1444 A D) found in a Kṛṣṇa temple of Kadian village² situated at a distance of 16 miles from Udaipur, information about Kumbhā's religious 'Guru' has come to notice. The name of Kumbhā's guru was Tilhabhatta, who was the guru also of Mokala. Kumbhā's father and of Mahārānā Lākṣhā his grand father. The temple is grand built by Tarā Tilhabhatta's wife at a huge cost. Rājaguru Tilhabhatta may be presumed to have received from the royal family immense wealth which made it possible for him to build such a grand temple. The fact that the temple was dedicated to Kṛṣṇa is evidence of the absence of any anti-Vaiṣṇavite tradition among the Śaivite Mahārānās of Mewar.

¹ Vide R. B. Vol VIII Nos 1 2 p 5 (Dr Satyaprakasa's paper)

² Varada a journal published from Rajasthan Sahitya Samiti, Bikaner Vol IV No 3

The two works bearing the same title, Ekalinga Māhātmya written separately in the time of Kumbhā and his son Raimalla respectively also show no trace of any anti-Vaiṣṇavite sentiment among the contemporary rulers of Mewar

Tolerance towards deities other than Śiva is an evidence of the Rānas of Mewar of the time having belonged to the Pāñcopāsana cult¹ Kumbhā's Mangalācarana verses are dedicated to Śiva in a majority of cases, but there are several obeisances to Viṣṇu, Devī, and stray devotional references to Gaṇapati Kumbhā's commentaries on the Gītagovinda of Jāideva and Candisataka of Bāṇabhaṭṭa are striking indications of his devotion to Viṣṇu or Kṛṣṇa and Devī or Candī respectively

Kumbhā's Mangalācarana verses disclose deep influence on him of Śaṅkara Vedānta The following Mangalācaranas are significant —

- (i) देव्य जीवपरान्तमो (p 11, v 2) (ii) Mentioning Māyā and Māyin (p 11, v 2) (iii) Mentioning Nāma and Rūpa as Māyā p 21, v 1 (iv) अस्तुतिद्विलक्षणम् (p 52, v 1) (v) Mentioning Vivarta (p 71 v 4)

There are some references in Ś Rāj which indicate Kumbhā's familiarity with the school of Kāśmīra Śaivism The following are some such indications —

- (i) The attribute Svachchanda used for Śiva (p 35, sl 1)
- (ii) Reference to 'Paraśiva' (p 1, sl 2)
- (iii) Mention of सर्वरसेकगम्यमहिमा (p 1, sl 2)
- (iv) Mention of 'Akala and 'Paraśiva' (p 71, sl 2)

Acquaintance with Nyāya Philosophy is indicated in one of the Mangalācarana verses (प्रसूत परमाणादि p 50, śloka 1)

¹ cf the following benedictory verse —

विघ्नेशो विघ्नहर्ता तव नु दिनकरो ध्वान्तविध्यसकर्ता
 श्रीकान्त श्रीनिवास परपुरवहन शकरो विश्वकर्ता ।
 चण्डी चण्डासुरघ्नी त्रिदशगणवरा पञ्चपुष्पप्रपञ्चा
 धान्तु श्रीकुम्भकर्ण बहुमुखविध्यो मूर्तिमन्तो विरञ्चा ॥

(Ek Mah v 59 in the concluding portion of Pāñcayatanastuti)

Kumbhā's references to the principles of Pūrva Mīmāṃsā are a special feature of his work. No previous writer of Saṅgītaśāstra would appear to have sustained theories of Saṅgīta on the basis of Pūrva Mīmāṃsā. The philosophy of the Karma-kāṇḍa of Vedas with its doctrines of Apūrva and Adṛṣṭa is an integral part of Veda, just as the philosophy of the Jñānakāṇḍa with its doctrines of 'Brahman' 'Mokṣa' etc is. The two philosophies together constitute the Vedic philosophy. Apparently Kumbhā was concerned with relating the principles of Saṅgīta to the complete philosophy of Veda and not only to its Vedantic part. Kumbhā's special concern in this respect is apparent from discussions on the following topics :—

- (i) आरम्भसमर्पणम् (pp. 8-10). This Parikṣaṇa is headed in the tradition of Pūrva Mīmāṃsakas. Kumbhā has followed Mādhavācārya's footsteps in commencing the treatment of the subject matter of his work (immediately after the opening Parikṣaṇa) in terms similar to those used by the latter in his J. N. 1-1-1, reading as follows :—

“विचारशास्त्रं नारम्भमारम्भं वेति संशयः ।.....

अर्थनिर्णायकं शास्त्रमत आरम्भतां विधेः ॥”

Kumbhā begins with the following words :—

आरम्भणीयं सलु शास्त्रमेतत्.....नारम्भणीयं ननु शास्त्रमेतत्.....etc.

- (ii) The concept of 'Apūrva' (p. 587). In this context Kumbhā gives the following śloka, wherein he puts forward the Vedic view that 'Apūrva' is effectuated only when the Vedic 'Vidhi' is faithfully observed.

गानापूर्वस्य निर्वृत्यै जयन्तादिध्रुवेव्यह् ।

नियमो वर्णतालानां नाग्यतालनिवृत्तये ॥४४३॥

It may be noted that Pūrva Mīmāṃsā postulates three kinds of 'Vidhi'—(1) Apūrva, (2) Niyama and (3) Parisaṁkhyā. Kumbhā refers to 'Apūrva Vidhi' in the above śloka. This 'Vidhi' is explained by the Mīmāṃsakas by an illustration which reads :

श्रीहोत्रबहन्तीति नियमविधिरिवाप्राप्ताऽतपूरणमत्रापि प्रतीयते ॥ (J. N. 4/2).

The illustration implies that it is only when an action is performed strictly in accordance with the Vedic injunction that 'Apūrva' is accomplished and in due course produces its Vedic fruit ('phala')

- (iii) Stipulation of the 'Yajña phala' of the Yajña named Tānas in terms of Arthavāda and Vidhi (pp 141 42) Kumbhā enters into a scholastic discussion of the topic from the point of view of Pūrva Mīmāṃsā
- (iv) Discussions on the 'Vidhi' of Murchanā gāna in Yajña (pp 260 61)
- (v) The Lakṣanas of Vākya according to the Prabhākara school of Mīmāṃsākas (p 19) (See comments on Vākya-parikṣana)
- (vi) The 'Phala' of 'Drsta' and 'Adrsta' (p 94) Kumbhā says in the following śloka that Svaras used in isolation are not effective in producing 'Drstādrsta phala' which is produced only when they are used conjointly

न हि स्वराणा व्यस्तानां दृष्टादृष्टफलं प्रति ।

उपयोगस्तत्तत्स्वेयां समूहं विवृणुते वरम् ॥ 270

A parallel injunction is observable from the following passage in J N 2 2 31 वीणमास्यामावस्याकालयोर्नुद्येयत्रिकद्वयस्यैव वरमा दृष्टोत्पादकत्वम् न तु व्यस्तस्य ॥

Kumbhā's adherence to the eight Puranic Pramānas is seen from the following śloka (p 10) —

प्रत्यक्षाविप्रमाणानि यथावयमिहाहृत ।

अष्टावपि विलोक्यानि पुराण इव सूरिभिः ॥२९॥

It appears that Kumbhā was not only not averse to but was guided by the Purānas on the very important subject of 'Pramānas'. The 'Deva praśastis' composed by him are modelled on the Puranic pattern

His Tantric leanings deserve special mention. His reference to Vāmā, Jyestha, Ambikā, Raudri in the context of Svaras, his mention of Āgama Sāgira in the introductory verses and his Rāgadhyanas, couched in Tantric terminology bear ample

evidence of his knowledge of the Tantric lore. We shall have occasion to refer to this point in the respective section on Rāgadhyaṇa in the running survey given below.

The Ekaliṅga temple (12 miles from Udaipur) is known to have been a centre of Lakuliśa or Nakuliśa sect of Śaivism as dealt with in the Sarvadarśana Saṅgraha of Mādhavācārya. One of the epithets used by the author for himself is नकुलीशमतम्.. According to G.H. Ojha (p. 1414) Lakuliśa, an 'Avatūra' of Śiva had four disciples named Kuśika, Garga, Mitra and Kauruśya, each of whom founded a Sampradāya known after his name. One of the followers of Kuśika was the first Maṭhādhīśa of the Ekaliṅga temple and was succeeded by a line of successors. It has not been possible to ascertain the name of the Maṭhādhīśa in-charge of the temple in Kumbhā's time.

7. A GENERAL ESTIMATE OF AUTHOR'S ACHIEVEMENTS AND HIS PLACE IN INDIAN CULTURAL HISTORY

Although the field of Kumbhā's achievements is very vast, we are concerned here mainly with his achievements in the field of art, its Śāstra and cultivation. Indian political and social history has not yet taken due note of Kumbhā's achievements and exploits in the fields of battle, as an undefeated warrior king, who not only defended his kingdom, but extended its boundaries by conquest and annexations ; as an enlightened administrator who advanced the cause of Vedic religion and culture ; as a Yogin who is reputed to have achieved great Siddhis of Yoga;¹ as one to whom goes the credit of having resuscitated Saṅgīta Śāstra, not as a secular art but as a part of the original Nātyaveda ; as a scholar and writer of great erudition ; as a builder of marvellous works of architecture ; as a poet and musician of high merit ; and finally a man of great courage and fortitude possessing combined virtues of 'Yuddhavīra', 'Dānavīra', 'Dayāvīra' and 'Dharmavīra'. Rarely do men appear

¹ cf. articles entitled "महाराणा कुम्भा की जीवनी में अलौकिक तत्त्व" श्री नरोत्तमदास स्वामी and "महाराणा कुम्भा का अलौकिक व्यक्तित्व" श्रीबिहारीलाल व्यास 'मनोज' in R. B., Kumbhā-Viśeṣaṅka.

on the stage of worldly activity who possess the qualities and virtues of Mahārājā Kumbhā.

Historians are beginning slowly to recognise Kumbhā's greatness and to assign to him his due place in the political, social and cultural history of our country. Perhaps the circumstances of his time were such that historians could not pay deserved attention to his greatness. The decline of Sanskrit and Hindu culture had set in during this time and was accelerated afterwards. The movements of reform and revival of ancient Indian culture set in motion by Kumbhā unfortunately did not gather momentum after him, and the works and movements which were intended by him to serve as models for imitation after him remained objects of archaeological interest only for generations which followed him.

The Moghuls appeared on the political stage of the country and monopolised the attention not only of the masses but also of the historians. The cause of Indian art and culture receded into the background. The new rulers and the interests which they advanced were not favourable for a continuation of the movement started by Rājā Kumbhā. Whereas Kumbhā was concerned with a revival of Vedic-oriented arts and culture, the new rulers were anxious to introduce a mixed culture in which both the indigenous and the exotic elements would be represented. While it is true that they were not hostile to the indigenous arts and culture it cannot be gainsaid that their outlook was fundamentally opposed to those of Indian revivalists of Vedic culture like Kumbhā and after him Dayānanda.

The Moghuls were succeeded by the British who too were foreigners to India, and who even to-day after centuries of contact with this country have failed to grasp or appreciate the true value and significance of the Vedic culture and arts derived from the Vedas. They too could not be expected to view Kumbhā's work with sympathy and appreciation.

Col. Tod has brought to notice of a wide circle of readers of his book 'Annals and Antiquities of Rajasthan' the greatness and beauty of architectural works built by Kumbhā, but as

can be expected of a foreigner, he too could not appreciate the greatness of Kumbhā as a revivalist of Vedic culture and art. Indian writers like G. H. Ojha and Harvilas Śarda have tried to view Kumbhā's cultural achievements in the perspective of a patriotic Indian.

One cannot do better than making an appraisal of Mahārāṇā Kumbhā's achievements in the following verse of 'Ekalīṅga Māhātmya'. :—

वेदा यन्मोलिरत्नं स्मृतिविहितमतं सर्वदा कण्ठभूषा
 मोमांसे कुण्डले द्वे हृदि भरतमुनिव्याहृतं हारवल्ली ।
 सर्वाङ्गीणप्रकृष्टं कवचमपि परे राजनीतिप्रयोगाः
 सार्वज्ञं विभ्रदुज्ज्वेरगणितगुणभूर्भासते कुम्भभूषः ॥१७२॥

SECTION III TOPICAL NOTES

7 "BHŪMAN" AS THE IDEAL OF SANGITASĀSTRA AND ITS IMPLICATION FOR SECULAR MUSIC

Sāṅgitarāja was conceived by its author to serve as an Upaveda or 'Nūtya' as the fifth Veda¹. It is important, therefore, to relate it to the Vedic teachings. The Veda is basically concerned with teaching the means for realisation of such a 'Sukha' (felicity) or such a total cessation of 'Duhkha' (pain) as will yield abiding satisfaction to man. Such abiding satisfaction the Veda says is in Brahman, Nāda, Bhūman or Amṛta. The Veda is emphatic that man can never realise the object of the inmost hankering of his heart in what is according to the Veda, 'Alpa' or 'Martya'. Sāṅgita to be Upavedic or Vedic as a *summum bonum* must partake of the character of Brahman, Nāda, Bhūman or Amṛta.

The Chāndogya Upaniṣat defines 'Bhūman' and 'Alpa' as under —

यद् नान्यत् पश्यति, नान्यत् शृणोति, नायद् विजानाति स भूमा ।

अथ यद् अन्यत् पश्यति, अन्यत् शृणोति, अयद् विजानाति तत् अल्पम् ।

यो वै भूमा तत् अमृतम् । अथ यत् अल्पं तत् मर्त्यम् (छान्दोग्य १. २४. १)

"Where a man does not see another, does not hear another, does not know another, there is 'Bhūman,' and where he sees another, hears another, knows another, there is 'Alpa'. That which is 'Bhūman' is immortal and that which is 'Alpa' is mortal." And according to Brahmasūtra 1.3.8, which reads भूमा सप्त्रसादात् अमृतपदेशात् this 'Bhūman' is 'Parā Vāk' beyond the 'Paśyanti'.

¹ vide p. 9 v. 15

किं रूपवद (चोपवेद) एवायं साम्नः सामैव वा पुनः ।

सामाख्या गीतिषु प्रोक्तेत्यतोऽस्मान्च प्रमाणता ॥१५॥

p. 11 v. 38

यः पूर्वं चतुराननेन चतुरः सस्मृत्य वेदास्ततः

स्तत् त्रैवर्णिकता विधानपरता चावेक्ष्य सम्यक् स्थितः ।

श्रीमत्कालुजिभूषति (श्रीमत्कुम्भधरापति) शिवपरः शास्ताखिलस्मामृता

स (वदन्ति हि) सार्वर्णिकमिमं वेदं विदामग्रणी ॥३८॥

It is clear that the 'Bhūman' or 'Parā Vāk' implies an extraordinary concentration on the 'Ātman' or 'Paramātman', such as is not possible without esoteric process, yet as an instrument for employment in that process, music would appear to be the best fitted. Admittedly, music being the most intangible and the least utilitarian of all arts, enables the human mind more easily than any other art to detach itself from worldly affairs and to engage itself in contemplation of the Divine. That is tantamount to saying that the Gāndharva Veda is pre eminent among the Upavedas.

Another characteristic of Vedic Brahman, Nāda, Bhūman, or Amṛta is that it is 'Saccidānanda'. The Vedic philosophy postulates that of the three aspects of Saccidānanda, 'Cit' is superior to 'Sat' and 'Ānanda' to 'Cit'. Of the four Upavedas¹ graded according to the respective approach, Gandharva is considered pre eminent for it is derived from the Ānanda Amśa² or aspect of Saccidānanda, the Dhanurveda and Sthāpatya or Arthaśāstra being derived from the 'Sat' Amśa on account of their being concerned initially with gross matter (Mahābhūtas). Āyurveda is considered to be derived from the 'Cit' Amśa of the Saccidānanda as it deals initially with Prāṇa which is nearer to Brahman or Saccidānanda than is the gross matter of the Dhanur and the Sthāpatya Upavedas. Gāndharvaveda deals initially with sound (a Tanmūtrā) which is more proximate to Nāda, Brahman Himself.

In order that Parā Vāk or Nāda should be seen, heard and known, it must have a body or form. 'Nāda' must have a 'Tanu'. Now, a definition of the 'Rūga' of Indian Sāṅgita Sūtra

1 For names of the four Upavedas and their respective Vedas the following extracts are relevant

आयुर्वेदं धनुर्वेदं शास्त्रं वेदमात्मना ।

स्थापत्यं चायुर्वेदं त्रयमात्मनाभिर्मूर्ति ॥ (Bhāg. 3.12.39)

तत्र वेदात्मनोऽवस्थात्वात् भवत्युर्वेदस्यायुर्वेद उपवेदो धनुर्वेदस्य धनुर्वेद उपवेद ।

शास्त्रवेदस्य शास्त्रवेदोऽयं वेदस्यायुर्वेदं च यदाह महाभाष्ये ॥

(चरणानुवर्तिनिष्पन्नान्ते धनुर्वेदं चिद्विद्या, पृ० ४३)

2 cf. एतन्नाम नावद्यातो (Tā. 3.10.5)

is that it is 'Nādatmanu'¹ i.e. it has the body of Nāda. A Rāga is, therefore, really the Bhūman of the Chāndogya Upanisat and 'Amṛta' of the Vedānta because, having a body it can be seen, heard and known in the heart². Similarly where there is no seeing, hearing and knowing of the embodied Nāda, the Rāga must be deemed as the 'Alpa' of the Chāndogya and 'Martyam' according to Vedānta.

Expert musicians of the present day who extol their art as Sastric worship of 'Nāda Brahman' or 'Śiva Brahman' or who profess knowledge of the secret of Nāda Brahman on the strength of their proficiency of the art, are according to the Vedas absolutely wide of the mark.

The attributes of Brahman as stated in the Upanisads and other scriptures would appear to forbid the use of the expression Nāda Brahman for purely secular music. The following are a few of the attributes of Brahman mentioned in the Upanisads which have absolutely no relevance to the music of the worldly musician however exquisite and perfect that music may be. Nāda Brahman is the Divine both as the music and the musician whereas secular music is material in nature and man bound in matter is its artist.

- (i) न चक्षुषा गृह्यते नापि वाचा (Munda 3 1 8)
Brahman is not cognisable to the eye or language
- (ii) अस्ति (Brhad 4 4 22)
Brahman is not subject to क्षय or विकृति
- (iii) सुसूक्ष्मम् (Munda 1 1 61)
Brahman is not the effect of any material cause and is free from the qualities of even subtle Śabda and the like. Brahman is thus the subtlest of the subtle (Sāṅkara Bhāṣya)
- (iv) प्रगृह्य (Brhad 4 4 22) 'Brahman is not the effect of any material cause and is free from the qualities of even subtle Śabda and the like. Brahman is thus the subtlest of the subtle (Sāṅkara Bhāṣya)
'Brahman cannot be reached by the senses or mind

¹ cf. सुस्वरूपविशेष रूप रागस्य बोधव द्वेषा ।

नादात्म्यं देवमयं तत्कर्मतो ज्ञेयं न च ॥ (R. V. S. 11)

² The Jiva soul is said to reside in the heart हृदि ह्येव आत्मा (Praśn 3 6)

It does not mean, however, that the Saṅgīta Śāstra is not valuable for or effectual for a secular role. The Śāstra has avowedly been designed for spiritual purposes but the externals of its technique and processes are equally efficacious for secular purpose. The spiritual orientation of the Śāstra would appear to have imparted to the theory and practice of classical music its singularity, excellence and stability which are the envy of other musical systems of the world.

What is important to note is the distinction of this duality of the Bhūman and the Alpa in the nature and purpose of the Śāstra. It is not in accordance with the spirit of the Śāstra to hold that Mokṣa, its spiritual effect will flow automatically from a purely secular approach to the Śāstra. The Śāstra, however, claims that the secular effects (Dharma, Artha, and Kāma) will flow automatically from its spiritual approach. It promises both Bhukti and Mukti, but for that purpose insists on a Vedic approach. The present day approach to the Śāstra is non-Vedic and does not allow a chance for the claim of the Śāstra to be put to a test.

2 SIGNIFICANCE OF THE DOUBLE TITLE OF THE WORK

Special importance attaches to the title of a literary work. The title is usually indicative of the author's purpose and plan of the work and the place which he expects the work to occupy among others on his subject.¹

The author of S Rāj mentions two titles for his work in the colophons viz Saṅgīta Rāja and Saṅgīta Mīmāṃsā.² The

¹ Kuntaka's 'Vakroktijñānam' (IV 24) points out the importance of the title of a poetic composition in the following terms

अस्ती वस्तुषु वैदग्ध्यं वास्ये वामपि वचनाम् ।

प्रयानसविधानादुनाम्नापि कुरते वचि ॥

Although S Rāj is not a poetic composition and the significance of its title cannot be expected to have an aesthetic bearing, it is worthwhile noticing the Sastric connotation of its titles.

² The practice of giving two titles for a work is not unusual in Sanskrit literature. For instance, Nāṇadeva's 'Bharatabhāṣya' is also known as 'Śaraśvatī Hṛdayālaṅkāra'.

former title is significant of the voluminous size which justifies the work's designation as the 'Monarch' of Sangita. He expects the work to dominate and throw into shade other works on the subject. The title Sangita Rāja thus refers to the external size and appearance of the work whereas the other title 'Sangita Mimāṃsī' refers to its inner purposiveness and manner of exposition.

The word 'Mimāṃsā' is of special significance in the Śāstras. Hemacandra's 'Pramāṇa Mimāṃsī' in the author's own 'Vṛtti' on the first 'Sūtra' gives the meaning of 'Mimāṃsā' as उद्देशविहितेन पर्यालोचनम् । (By 'Uddeśādī' are meant 'Uddeśa', 'Lakṣaṇa' and 'Parīkṣā' which together constitute the Śāstric way of treatment of a subject. Sangita Rāja's treatment of the various topics of Sangita is organised under these three heads successively, which justifies the title of the work as 'Sangita Mimāṃsī'. Hemacandra also speaks of Mimāṃsā as 'Pūjita-vicāra-vacanam' i.e. contemplative discourse on that which is 'Pūjita' (revered). Hemacandra further says that Mokṣa is the 'Pūjita' one among all the Puruṣārthas. The title Sangita Mimāṃsā is thus suggestive of the ultimate goal of Sangita set up by the author as Mokṣa.

Another Śāstric definition of 'Mimāṃsā' is 'Vicāra-pūrvaka tattva-nirṇayaḥ' i.e. a thoughtful or deliberative judgment regarding 'THATness'. As is well known 'THAT' in the Vedānta alludes to God. So 'Mimāṃsā' means realisation of God in His true nature. 'Mimāṃsā' thus is related to the realisation of 'Mokṣa' the highest of the four 'Puruṣārthas'. In this sense 'Sangita Mimāṃsā' should imply realisation of God or achievement of 'Mokṣa' through Sangita. This interpretation of the purpose and ideal of S Rāj is also quite justified, because according to the author the work is devised to recover the Sangita Śāstra as an 'Upaveda' or 'Pañcamaveda'.

3 GENERAL SCHEME, VOLUME AND SCOPE OF SANGĪTARĀJA

Sangīta Rāj is divided into five 'Ratnakośas' entitled respectively 'Pāthya', 'Gīta', 'Vādyā', 'Nṛtya' and 'Rasa'. Each Kośa is comprised of four 'Ullāsas' and each 'Ullāsa' of four 'Parikṣanas'. Thus there are in all five 'Ratnakośas', twenty 'Ullāsas' and eighty 'Parikṣanas'.

The work comprises sixteen thousand ślokas which fact is repeatedly mentioned in all the colophons. It may be noted that 'Śloka' does not mean a verse, as a structure of poetry, but a lingual unit of 32 letters. The 'Śloka' thus understood was meant conventionally to serve as a unit for measuring the copyist's labour for which he was to receive his wages. Although S Rāj is said to be composed in 16,000 ślokas the number of verses of all metres big and small, is about 10,000 only¹. Counting however, the total number of words including those of the introductory passages, charts, diagrams, colophons etc the complete subject matter may be expected to be equal to the 16,000 ślokas calculated conventionally.

In comparison with other works of Sangīta Śāstra S Rāj is thus nearly twice the size of Bharata's Nāṭya Śāstra and thrice that of S R. In size, therefore, S Rāj has no second among the available works of its subject.

In considering the scope of S Rāj, it will be useful to compare it with other important treatises on Sangīta. In the first, the 'Pāthya Ratnakośa' the author introduces Sangīta Rāj and himself as its author and in addition gives a glossary of technical terms and expressions (Śamjñā) and rules and injunctions of universal application in Sangīta Śāstra (Paribhāṣās). Both these topics are special features of the work. No other author of Sangīta Śāstra has attempted a collection of definitions and explanations at one place in a treatise or a generic compendium of principles and injunctions of Sangīta,

¹ Of the metres used a majority of ślokas are in the Anuṣṭup but Ārya, Vasantatilaka, Śardulavikṛdita etc also have been used for many ślokas.

which are found usually scattered here and there, throughout the pages of a work. The usefulness of S. Rāj. for study, reference and research has been greatly enhanced by the 'Sañ-jñās' and 'Paribhāṣas' which Kumbhā has given.

Pāthyaśatnakośa also contains a discussion of 'Pada', 'Vākya', 'Chanda', 'Alaṅkāra' with their definitions and merits and demerits. Bharata also has dealt with these topics in his chapters 15—17 on 'Vācīkābhinaya'. The author of S Rāj. has left out the topic of 'Kāku-Svara-vyañjana' and Bhūṣā-vidhāna' which Bharata had dealt with in chapters 14 and 19 under Vācīkābhinaya. The reason is that these topics are relevant only to Nūtya and not to Saṅgīta. Kumbhā has dealt with only such topics as are relevant to Saṅgīta, because his work is confined to this subject.

The word 'Pāthya' is derived from the root 'Patha Vyaktāyām vāci'. Pāthya is therefore related to syllabic sound. As such 'Pāthya' etymologically covers syllabic sounds accompanied by 'Kāku' 'Svara' etc. Syllabic sounds are the major element of speech but a minor one of music. The element of 'Kāku' is represented through 'Pāthya' in speech and through inflections of musical sounds in 'Gīta'. In the latter case, however, Kāku forms a part of the concept of Śthāya which is traditionally dealt with under 'Prakīrnaka' (miscellaneous). Hence Kumbhā is justified in the omission of 'Kākusvaravyañjana' as also in the inclusion of 'Pāthya' under 'Saṅgīta'.

S R has completely excluded Pāthya from its purview. Apart from Kumbhā, the only other author on Saṅgīta who has dealt with the topic is Nānyadeva¹. Nānyadeva has treated the topic under these headings—'Padārtha', 'Vākya'rtha' and 'Chanda'. He has however left out 'Lakṣaṇas', 'Alaṅkāras', 'Guna', 'Dosa' etc. Thus, it is Kumbhā only, who has exhaustively dealt with the topic of 'Pāthya' relevant to music, in all its details.

---

1 Nānyadeva has said in the introductory portion of his work that he will deal with Chandas in his 16th chapter. This chapter is missing in the available text. In chapters IX and X of his work, however, a detailed exposition of Chandas is given along with 'Dhruvā' and 'Tāla'.

Pāthya cannot be considered extraneous to 'Gīta'. Remarks on this point will be offered in the fifth subsection which contains a running commentary on § Rāj. Suffice it to say here that there is no antithesis between 'Gīta' and 'Pāthya'. Pāthya serves 'Gīta' as its helpmate and imparts added meaning or significance to 'Svara' and 'Laya'. Just as syllabic sound enters naturally and easily into Gīta in which the element of Svara predominates, sonorous sound (beauty of 'Dhvani') coalesces easily into Kāvya in which the element of Pāthya predominates. It can be said, therefore, that the borderline between Gīta and Kāvya is very thin.

If the element of 'Pāthya' becomes predominant in 'Gīta' the balance tilts in favour of Kāvya and when the beauty of 'Dhvani' predominates over the element of Pāthya, the balance may turn in favour of Gīta. For this reason Bhāmaha has said in the following śloka that if in Kāvya there is no beauty of meaning and it is only pleasant to the ear it will be nothing but music (Geya).

अपुष्टायमवक्रोषित प्रसन्न शृङ्ग कोमलम् ।

भिन्न गेयमिवेद तु केवल श्रुतिप्रेमलम् ॥ (काव्यालंकार ३१)

On the other hand the addition of the beauty of 'Dhvani' to 'Kāvya' enhances very much the overall beauty of Kāvya. Vāmana has pointed out this in the following śloka.

"अस्पृष्टा दोषमात्राणि समग्रगुणयुक्ता ।

विपञ्चीस्वरसौभाग्या बद्धर्भीरीतिरिष्यते ॥"

While speaking of 'Vaidarbhi Riti' Vāmana has compared the beauty of 'Dhvani' of that 'Riti' to the sweetness of the 'Vinā'.

It is clear from the above-stated quotations that the fields of Gīta and Kāvya overlap. The following part of a well-known śloka refers to this.

"साहित्यमथ सर्गीत सरस्वत्या कुचद्वयम् ।"

Kumbhā departed from the earlier tradition of neglect or indifference towards Pāthya. In so doing he has widened the scope of Saṅgita Sāstra and made Saṅgita Rāja more comprehensive.

The Gītaratnakośa' of S Rāj includes 'Svarollāsa', 'Rāgol-lāsa', 'Prakīrnakollāsa' and 'Prabandhollāsa', which are also the headings respectively of the first four chapters of S R with the difference that S R uses the word Adhyāya for Ullāsa. The treatment of the subject matter in each case is more comprehensive in S Rāj than in S R. In the 'Svarādhyāya' of S R the topic of 'Pindotpatti' (Pinda is the human foetus or embryo in all stages of gestation) as also that of the true nature of the 'Jiva' are dealt with. S Rāj, however, omits these topics and starts with the exposition of the six 'Cakras' in the human body with which S R concludes its 'Pindotpatti Prakarana'.

In Bharata's N S all these topics excepting 'Rāga' and 'Deśi Prabandha' have been dealt with in chapters 28, 29, 31, some most briefly and, others at some length. The scope of Sangīta Śāstra as studied in the present time is restricted for its three quarter parts to the subject matter of the 'Svarollāsa' of S Rāj which however includes much more by way of additional matter.

In its 'Vādyaratnakośa' S Rāj covers the same ground as S R does in its 'Vādyādhyāya' and 'Tālādhyāya' and N S does in its 29th 30th and 33rd Adhyāyas. Kumbhā has not written 'Tālādhyāya' separately but has included the subject in the Ullāsa dealing with 'Ghanavādyas'. This is quite apposite because 'Ghanavādyas' are directly concerned with 'Tāla'.

S Rāj has included in its 'Prabandhollāsa' the topic of 'Suddhagītas' while S R has included it in its 'Tālādhyāya'. In Kumbhā's opinion apparently the Suddhagītas can more appropriately be considered in the context of 'Prabandhas' than in that of 'Tāla'.

In the 'Nṛtyaratnakośa' and 'Rasaratnakośa' S Rāj deals with the subjects at length, which are dealt with in the 7th Adhyāya (Nṛtana) of S R. In N S 'Rasa' and 'Bhāva' are dealt with in the 6th and 7th Adhyāyas and Nṛtya under 'Āṅgīkābhinaya' dispersed over many places.

The above survey leads to the conclusion that S Rāj deals with all relevant subjects exhaustively and systematically and presents them in a well organised manner. The division into chapters has its originality.

It has to be noted that although Kumbhā begins his S Rāj with the declared intention of writing the Nāṭyaveda his work actually covers the field of Saṅgīta which is a part only of Nāṭya. The title Saṅgīta Rāj is however, fully justified by contents. Probably in referring to Nāṭyaveda Kumbhā intended to make Saṅgīta his subject 'Nāṭya' oriented.¹ The significance and relative importance of 'Nāṭya' 'Gāndhārya' and 'Saṅgīta' will be dealt with in the Introduction to the second volume of S Rāj.

4 THE AUTHOR'S INDEBTEDNESS TO EARLIER AUTHORITIES

The following two typical observations have been made by reviewers of Saṅgītarāj regarding Kumbhā's indebtedness to earlier authorities. Their inaccuracies as pointed out below have to be attributed to the limitations of a lay critic or reviewer who is not equipped nor has the time for a proper, thorough and detailed study of a comprehensive work on the technical subject of Saṅgīta.

- (1) M. Krishnamachariar 'He did not quote from Kohala or Kaśyapa though he says he studied them. He mentions Dattila rarely. He had with him Rābula's and Kirttidhara's Vṛttikas on Bharata's Nāṭyaśāstra. He examined the treatises of Kṣetrarāja. The author was a profound scholar in Mimāṃsā and Vedic rites and thus scarcely mis-understands the arguments of Matanga Dattila.

---

¹ The subjects of Nāṭya left out in S Rāj are —

- (१) श्रेयसागृहसूत्रम् (२) रणदेवतपूजनम् (३) पूर्वरागविधि (४) भाषाविधानम्
- (५) काकुत्स्वरव्यञ्जनम् (६) दशरूपविधानम् (७) सव्यञ्जनविकल्प (८) नीलभेद
- (९) निदिध्वञ्जनम् (१०) प्रकृतिविचारः (११) भूमिगणप्रायविकल्प
- (१२) नाट्यवेदोत्पत्ति (१३) नाट्यावतारः ।

and Abhinavagupta whom he closely follows His section on musical prosody was borrowed from the later writers of North India " (History of Classical Sanskrit Literature p 862, Para No 1022)

- (ii) Prof M R Kavi "A study of his work reveals that he very closely followed Śārṅgadeva and supplemented the ideas from Abhinavagupta, Vipradāsa, Aśoka, Devendra, Madana and Panditamandali In book four, Nṛtta he copiously copies from Vipradāsa and in Prabandhas (Deśi) he follows Panditamandali" (Introduction to Bhāratakośa p XIX)

As regards the remarks offered by M Krishnamachariar, it may be said that a glance at Appendix III in this volume will show that Kasyapa has been specifically cited seven times under the Rāgollāsa, Kōhala is also cited thrice and Dattila is quoted not less than ten times References to Rāhula and Kirttidhara occur in the text of S Rāj to be published in the second volume As regards Ksetrarāja, M Krishnamachariar is right in observing that Kumbhā had studied his treatises because there are two specific references to Ksetrarāja's opinion, which are not to be found in any other work As regards the influence of North Indian writers on Kumbhā's treatment of Prosody we shall make a reference to the apparent influence of Hemacandra's Chāṇḍo'nusāsana on our author's treatment of Matrika Chāṇḍas in this Introduction in the section headed 'Running Survey of the Work'

Our author's indebtedness to Śārṅgadeva in regard to which Prof M R Kavi has remarked, will be examined a little later below Vipradāsa, Aśoka, Devendra and Madana are writers on Nṛtya and hence the question of their influence on our author can be aptly considered when our text of Nṛtyaratnaśāstra is published Prof Kavi's observation regarding the influence of Panditamandali on our author will be examined in detail in the running survey of the work

On the basis of the information compiled in Appendix III in this volume, the works or authors cited by our author

in the text published in this volume may be grouped in the following categories :—

- 1 Those who are mentioned only by name as ancient authorities on the subject : Gaurī, Tumburu, Maru-tśūnu, Mahendra, Raksorāja, Rambhū, Vāyu, Śiva, Someśvara and Svāti—all of which are Puranic names (except Someśvara), fall in this category
- 2 Those whose opinions are specifically quoted in the same contexts in which they are directly available in the respective extant texts or are indirectly available as quotations in other works . Arjuna, Aśvatara (and Kambala), Dattila, Śārngadeva and his S R , Viśvāvasu, Śārdūla, Durgāśaktī, Pārvatī, Manu, Yājñavalkya¹, Kaśyapa and Bharata fall in this category. In connection with Bharata, however, it is notable that the references to him by our author in the Rāgollāsa are doubtful as the extant text of N S does not contain an explicit treatment of Rāga
- 3 Authors or works cited by our author which have not been quoted by other writers as relevant in the context in which Kumbhā quotes them or which are deficient in their respective texts in relation to the citations of Kumbhā : Ksetrarāja, Candrasekhara, Bhojarāja, Mā-trigupta, Viśākhila, Sanmukha and Vāyu Purāna fall in this group
- 4 Names which have been cited in both familiar and unfamiliar contexts . Abhinavagupta, Matanga, Kohala, Nārada, Nandikeśvara and Yastika fall in this group

It will be clear from the classified list of authorities cited by Kumbhā given above that he had access not only to almost all earlier authorities known to us to day, but in addition he has relied directly or indirectly on some works or authors which are known to us only for their name or known for their works as

¹ The quotation in Poona MS (vide Appendix I) ascribed to Yājñavalkya is not traceable in Yājñavalkyasmṛiti.

authority relevant to a very limited part of Sangīta Śāstra. Thus our author's citations supply most valuable information regarding opinions on important topics held by certain obscure names in Sangīta Śāstra and in many cases adds to detailed available material.

Some observations regarding our author's attitude towards Śārṅgadeva are called for. Kumbhā has declared in an introductory verse (39) that he has studied 'Ratnākara' with 'all commentaries'. The identity of all the commentaries is not known. 'All' implies more than two but only two Sanskrit commentaries of S. R. are available to day. Two explicit references to Kallinātha's Kalānidhī¹ commentary are found in Nṛtyaratnakośa of S. Rāj.

There is an apparent contradiction in Kumbhā's attitude to S. R. The numerous parallel references to S. R. given by the Editor in the footnotes of our text indicate Kumbhā's general agreement with the opinion of S. R. on the one hand and on the other hand all the specific references to S. R. or Śārṅgadeva available in the text invariably express Kumbhā's disagreement with the latter. (Such references are also noticeable in the text of the volume of S. Rāj. to be published subsequently.) It would appear, however, that although Kumbhā was impressed in general by information contained in S. R. which mostly is a compilation of the material available traditionally, he had his own original ideas on many points on which he felt a compelling urge to pronounce his disagreement. It may be contended that just as Kumbhā specifically referred to S. R. on points of disagreement he should have, as a matter of courtesy, similarly acknowledged his indebtedness to the same. A natural answer to the objection may be that the general trend and pattern of S. R. which was accepted by our author, was taken by him to be handed over by tradition,

---

1 Kallinātha's commentary is known to have been composed in an exactly contemporary period of S. Rāj. Its availability to Kumbhā immediately after its composition in the distant south is evidence of Kumbhā's resourcefulness.

and not as an original contribution of Śārṅgadeva Kumbhā has given credit to Śārṅgadeva in his introductory verse referred to above for having compiled or systematised available traditional material

Our author's unswerving devotion to Bharata is evident throughout the text Bharata deserves this respect for his being the original author of the Nāṭya-veda Kumbhā often refers to Bharata with the reverential epithet 'Bhagavān' (cf p 545) and on points of dispute he always sides with Bharata The influence of Abhinavagupta on Kumbhā is also clearly marked, although the views of Abhinavagupta have been quoted very rarely For example, the discussion on the validity of Nāṭya Śāstra in the 'Arambhā Samarthana Parīksana' of S Rāj is obviously inspired by Abhinavagupta's commentary on N S 1 1, wherein the apparent hostile attitude of Manu towards Saṅgīta is taken up for discussion and reconciled with Manu's real intention

In the text of S Rāj to be published in the second Volume, many new names of authors and works occur, some of which are 'Kīrttidhara', 'Rahula' (also referred to as Śākyabhikṣu) 'Lollata' 'Sankuḥa', 'Bhattanāyaka', 'Kāvyaaprakāśa', 'Kavyā darśa', 'Vatsyāyana', 'Bhoja' and his 'Sarasvatikanthabharaṇa' 'Kapila', 'Māgha', 'Kāhdāsa' etc The omission of Nānya deva's name in the complete text of S Rāj is really remarkable in view of the important position deserved by his comprehensive work on Saṅgīta in the literature anterior to Kumbhā It appears that just as Kumbhā's S Rāj suffered from complete neglect almost immediately after its composition due apparently to historical circumstances similarly Nanyadeva's text (which is available in a single MS today), also must have gone underground before the time of Kumbhā It appears that the text of Nanyadeva might not have been available even to Śārṅgadeva who has simply included his name in the list of earlier authorities without making any specific reference to his opinion

In addition to the specific references to older authorities discussed above for reviewing Kumbhā's indebtedness, it is

necessary to take note of the integral outlook with which Kumbhā was inspired. His intellectual background reveals a thorough study of Smṛti, Purāṇa, Yoga Vedānta, Pūrva-mīmāṃsā, Vyākaraṇa, Nyāya, Sūtrya etc. The influence of these Śāstras on our author has been briefly referred to in various sections of this Introduction. It goes without saying that Kumbhā had critically sifted all traditional material available in his time, and intelligently used it in his text for recording important opinions of authorities. Although he has all respect for earlier authorities, he has not blindly followed anybody's opinion. His critical examination of Mātanga's 'Dvādaśa Svara Mūrchanī' is a striking example of his critical acumen for examining all theories in relation to the fundamentals of Saṅgītāśūtra. A good number of his references to earlier authorities supplies valuable material for further research. In illustration the following two instances may be cited here.

- (i) Kumbhā cites Mātanga several times in the context of Rāga-dhyānas. The extant text of Br does not contain the treatment of Deśi Rāgas and the Dhyānas said to be associated with them. Kumbhā refers to some unknown authorities who have not followed Mātanga in this respect. Further research on this topic may reveal the details of the two traditions of Rāga-dhyānas viz. one in accordance with Mātanga and the other differing from him. This may throw further light on the fundamentals of the concept of Rāga-dhyāna.
- (ii) Kumbhā has cited the authority of Nandikeśvara while describing Śaḍjamadhyā as 'Sarvarasāśrayā'. Bharata has also specifically pronounced an identical opinion regarding 'Śaḍjamadhyā'. Kumbhā's preference for Nandikeśvara's authority in this connection may some day reveal important facts regarding the mutual relationship between the two traditions associated with Bharata and Nandikeśvara which are often held to be distinct and independent.

These are only typical examples of the innumerable possible topics which a study of Kumbhā in the background of the hoary tradition of Indian Saṅgīta suggests. In this connection it is of importance to refer to the spirit and outlook which would be appropriate to a fruitful study of or research in this Śāstra.

For a proper appreciation of a work on the Śāstra of Saṅgīta one has necessarily to take a proper note of the ends of Saṅgīta as an art, which the author has accepted and also of the means which he suggests for realisation of those ends. The ends which authors of Saṅgīta Śāstra have accepted unanimously are Bhukti and Mukti and the means suggested for realisation of those ends are those taught by the Vedas. (They invariably designate their works as Upaveda or as having affinity with Pañcamaveda.) Differences of opinion on the theory of Saṅgīta Śāstra reflected in the works on the subject have to be interpreted in the light of the religious faith professed overtly or by implication by the authors of those works. A final judgment will depend on the validity of opinion tested with reference to the Veda.

Viewed in this perspective, however, the problems of research in Indian Saṅgīta Śāstra are so enormous and complex as to deter, if not scare away many research students.

5 STYLE AND DICTION

The style of our author is expository, and his method disputative. Such a style would appear to be akin to the Bhāṣya style of Sanskrit writers. In the Bhāṣya as the writer spontaneously raises points of objection and then himself answers them (आक्षिप्य भाषणाद् भाष्यम् K. Mi. p. 5). On many a topic dealt with by him the author enters into prolonged and well sustained polemic disputations in order to induce irresistible conviction. Some such instances deserve mention. These are (i) In the आरम्भसमयं परीक्षण on the topic of the beneficence of Saṅgīta Śāstra or Nāṭya (ii) In the स्थानादिपरीक्षण about the number of Śrutis; in refutation of theories incompatible with his own in settling 22 as the number of Śrutis, and in establishing the mutual relationship of

'Śruti' and 'Śāstra' On the two last mentioned topics the author enters into a discussion at once profound and illuminating. Some discussion on these topics appears in the 'Brhaddeśi' of Matanga (pp 79) but the mutilated reading of the available texts renders difficult a proper understanding of the subject matter and the discussion. Moreover, Matanga's treatment of the topic is not so comprehensive in point and detail as that of S Rāj is. (iii) In the स्वर प्रकरण included in the aforesaid Parīśana, discussion on the principles of 'Sāmvāda' (iv) In the मूच्छना प्रकरण refutation of Matanga's 'Murchanā' of twelve 'Śāstras' (v) In the तान प्रकरण while mentioning fruits of 'Yājñas' accruing from the 'Tanas' bearing related names, the attempt at substantiation of the argument from the Śāstras. This topic is dealt with in S R but no philosophic discussion would appear to have been attempted in that work.

Only a few examples of topics on which great discursiveness has been displayed by the author have been mentioned above. Throughout the work scattered here and there are to be found many other examples of similar disputativeness.

In this context it may be noted that the author's method of argument shows no indication of any influence of the school of Navya nyāya which had apparently already gained popularity. This new system of logic had begun to exert its influence on writers in the thirteenth century A D with the writings of Gaṅgeśopādhyaya. It would appear that the style of S Rāj for its scholastic discussions is similar to that of older philosophers like Vatsyayana, Vācaspati Miśra, Jayanta, Bhaṭṭa etc.

The poetic accomplishments of the author of S Rāj would also appear to be very impressive. In the words of Rājasekhara, our author may be described as a writer possessing combined merits as Śāstra Kavi and 'Kāvya Kavi'. He has a special gift for imparting relish and flavour to the dryness of the Śāstra and strikingness to his expression. He is the Śāstra Kavi who not only versifies the Śāstra but renders the Śāstra poetic. Here and there his śloka mark him out as a Kāvya

Kavi also . This is specially noticeable in the ślokas of the Mangalācarana, or the ślokas with which he ends the chapters or those which he writes in eulogy of Devatās in the illustrations dedicated to them

Another remarkable faculty of the author is to be seen in his ability to illustrate abstruse points with commonplace proverbial sayings . An example may be cited from p 166 , where in explanation of the principles of 'Vivādi' and 'Anuvāda' of Svaras, reference is made to the saying लोके हीन नैव गुणाधिकं विवदेत् which means that among the common people also nobody indulges in disputation with his inferiors (and if at all anybody does so it is for the benefit of others) . On the same page while explaining 'Anuvāda' it is said लोकेऽपि मध्यवर्ती स्यादुभयोरनुवादवान् i e in worldly affairs also he who acts as the middle man or go between tries to serve the interests of parties on both the sides . Similarly on more than one occasion another well known popular saying "एकदेशविकृतमन्याकारम्" has been used illustratively (cf pp 92 and 95)

The author has a special skill for choosing his words and expressions . He avoids abstrusiveness of language, and elucidates knotty points in easy and elegant words or phrases . In this respect he appears to possess uncommon genius . Ś Rāj is a work of considerable literary merit apart from being a treatise of high status among those on its subject

The author appears to have an uncommon preference for versification as is exemplified by his versified musical notations . No previous writer of Saṅgita Śāstra versified notations of illustrative musical compositions . Versified notations given by the author have resulted in duplication at many places where notations had also been marked on the syllables of the musical pieces . The same Svaras have thus been repeated in separate verses wherein no words are used but only the Svaras . The author's reason for this seemingly wasteful procedure seems to be that versified notations are easy to remember and pleasant to recite

Similarly, the author seems to have a fancy for illustrative compositions, charts and diagrams . In the Gīṭakapārikṣana of

Prabandhollīsa for instance, he has given examples in the form of compositions made by himself. This has not been done by any other author. This characteristic is also prominent in the illustrative charts and diagrams given by him in connection with all varieties of Mūrchānās and Tīnas.

The author's fondness of 'Anuprāsā Alankāra' is also noteworthy. Examples such as the following appear at several places —

तामेव यदुकीमाह भूरिभिर्घनिर्घन्युताम् ।

घनदस्य प्रतिनिधिर्भूरिभिर्घनघन्युता ॥ (p 427)

S Rāj is characterised throughout by certain interesting features such as the following. They display the author's capacity for sporting with words.

- (a) The author's own epithets or qualities being depicted in terms significant specially for the subject matter dealt with in a section or chapter. The following are some such examples. In the 'Prakarana' of 'Ullōpyaka'

उल्लोप्य द्विपता कीर्तील्लोप्यकमयो नृप ।

अभिघत्ते स्वतेजोभिः सवतेजोविलोपक ॥ (p 507)

And in the definition of 'Aparāntaka'

अथापरान्तकं श्रूते परान्तेऽपि पयोनिधे ।

करदीकृत्य भूपालान् भूपालानां क्षिरोमणि ॥ (p 493)

- (b) In the ślokaś of Mangalācarana also the attributes and terms of eulogy used for the objects of adoration are uniformly significant for the subject matter of the context. In this respect the author seems to have derived inspiration from Abhinavagupta, whose 'Mangalācarana ślokaś are conceived on the same pattern. To compose ślokaś so as to co ordinate the philosophical significance of attributes of deities with the subject matter of the context of each section and chapter is a task which requires specialized competence and skill. The following example is interesting —

यो विरायी स्मृतः कामविक्रमोत्कर्षणे वृद्धः ।

त रागिणः गिरिसुतावदने नोमि शङ्करम् ॥

(रागोल्लासे कामरागादि-परीक्षणम्)

यस्य लोकस्य महिमा प्रकीर्णं इव दृश्यते ।

॥ नमो नृत्यबन्धेषु विप्रकीर्णजट हरम् ॥ (प्रकीर्णकोल्लास)

Sanskrit writers make mention about themselves in either of two ways, (1) in terms of pride or (ii) in terms of humility. The author of S Rāj would seem to have opted for the first variety, and references to himself are couched in the language of self esteem. His position as king had perhaps some influence in determining his attitude. The following śloka is illustrative

यस्य वागतिशेतेऽत्र वाच शास्त्रकृतामपि ।

वाग्मेयकारस्तेनोक्त सद्गेययज्ञसा स्फुट ॥ (p 446)

Another angle from which the author's attitude in this respect can be viewed is that as declared by him at the commencement of S Rāj he claims no responsibility for his writings. He claims to be a mere vehicle for Śiva's own expression through him. He declares that Śiva himself has resuscitated the Nāṭyaveda and made him, the author of S Rāj, as the medium or tool for this purpose. Readers of S Rāj who are not inclined to credit this explanation will perhaps take the view that the ślokas lavishly eulogising the author of S Rāj were not composed by himself but by some admirers in his court.

At places where the author has to differ from the opinions of other writers he uses the language of satire which reminds one of Panditarāja Jagannātha. An example of the author's satire may be quoted from p 427 where he speaks of another writer as "कश्चित् साहसनिष्ठुर". In interpreting the Śāstras the author usually makes use of satire in referring to imagined opponents.

Conclusion

On the basis of the features of Kumbhā's style and diction noticed above one would be justified in saying that Kumbhā's style is in line with that of eminent writers and displays a rare solicitude for the most comprehensive elucidation of principle.

and detail of Saṅgīta Sāstra His language is both elegant and chaste. As regards the lavish epithets which he has used for himself, it would appear that from the point of view of a Saṅkarite there is nothing objectionable about it

6 A RUNNING AND CRITICAL SURVEY OF THE FIRST TWO 'KOŚAS' OF THE WORK

1 Pāthyaratnakōśa

(i) Anukramanikollāsa

A *Kartṛpraśamsa* This Parīksana can be further subdivided into three parts as follows (i) Mangalācarana, the contents of this have already been discussed under heading 'The author's religious faith and philosophical leanings' (ii) Author's account, this has been fully discussed above in the section entitled 'Date and Identity of the Author', no comments are, therefore, needed here And (iii) List of the authorities accepted by our author and his other introductory remarks These have also been discussed under the heading 'The Author's Indebtedness to Earlier Authorities'

B *Ārambha Samarthanam* At the outset the author declares that the Sāstra which he has undertaken to write is conducive to the 'Good' (Māṅgalya) of the whole world it gives Ānanda (Aesthetic delight) to both gods and demons and to kings, it also leads to 'Tusti' or satisfaction. Special reference to kings after speaking about the 'whole world' is striking. The purpose behind this particular reference appears to be that the author felt an urge to include this apparently superfluous reference, because of the hostile attitude of Manu towards the indulgence by kings in music and dance¹ Manu has ordained that the king should be very cautious in avoiding the ten 'Kāmaganas' like 'Krodhaganas' which are relentless enemies. It appears that our author is specially anxious to obviate the exclusion of kings from the all inclusive range of Nāṭya. It may be noted in passing that the word 'Rājan' with its sy-

¹ Vide M ■ 7 45-48

nonyms is used in the Śīstras in the sense not only of a king but also of all men of the 'Kṣatriya' caste

Immediately after making the above declaration the author sets out to refute criticisms or allegations with which the Nāṭaka Śīstra is sometimes assailed. One such criticism is that this Śīstra should not be studied or contemplated as it involves a contradiction of the Dharma Śāstra. It is also contended that there is no 'Prayojana' for 'Nāṭya' by virtue of which the spectators should be inclined towards it. This trend of criticism further sets forth the following arguments against 'Nāṭaka Śāstra' (i) Bharata has compiled this Śīstra without any Pravṛtti (object in view) and hence it is not worthy of being accepted as a Śāstra (ii) it is not accepted by 'Mahājānaṣ', (iii) There is no authority for this Śāstra. It is further argued that this Śāstra leads neither to Dharma because of its not being prescribed by the ordainers of 'Vidhi' (Vidhāyakas) nor to 'Artha' as it has been deprecated, nor to Kama because the young couples are always known to be 'Ananyamānasāh' (with all oblivious consciousness) and cannot therefore be said to derive delight from an extraneous element, nor does it lead to Mukti which is attainable through Jñāna and no other means. Thus Nāṭya is not conducive to any of the four Puruṣartha. Further, that singing and the like have been prescribed only for one Jāti namely Śudra and has been prohibited for Dvijas (the three higher Jātis)¹. In summing up the 'Pūrvapakṣa' the author once again refers to the objection that there is no authority for this Śīstra. If this Śāstra is accorded the status of 'Smṛti' it is repudiated by 'Śruti' which is the basis of the former².

In refuting all these criticisms our author starts with the assertion that it is most surprising that Nāṭya which is accepted and acclaimed all over the world should be deprecated by denial of its all pervading influence. He further says that it is improper to hold that Sāṅgita has been prohibited in Dharma

¹ Vide M § 102

² cf. M § 13 and Kūluka Bhaṭṭa's commentary on the same for the relative importance of Śruti and Smṛti

Sāstra, because Manu etc., have upheld it to be the root of the tree of Dharma. Here the author seems to allude to the introductory portions of Manu Smṛti wherein Kāma or desire has been said to be at the root of all human propensities including 'Dharma' and 'Artha' and thus Saṅgīta, which is pressed into service for realisation of all kinds of desires can also be said to be indirectly at the root of the tree of Dharma¹. Another explanation of the statement that Saṅgīta is the root of the 'Dharmataru' is that Veda has been said to be 'Dharma Mūla' by Manu² and 'Saṅgīta' being related to Veda as an Upaveda or as a Vedāṅga or as Sāma Veda itself is directly or indirectly akin to Veda in being the source of Dharma. It is to be noticed here that our author does not posit Yājñavalkya's authority against that of Manu, but on the other hand tries to defend and establish the status of 'Saṅgīta' on the authority of Manu himself who has been cited in the 'Pūrva-pakṣa'

The second argument of 'Pūrva pakṣa' was that Saṅgīta has not been accepted by 'Mahājanas'. Our author replies to this by citing the example of 'Yogi pravara' (Nārada ?) who has specially enjoined that the praises of Lord Viṣṇu (Amakhdvit) should be sung with the accompaniment of Vinā. He poses the question as to why the authority of the one who has Amṛta as his ornament should not be accepted. As regards the contended absence of 'Prayojana' our author says that the greatest Prayojana is the attainment of Sukha and redemption from Duhkha³. 'Nāṭya' or 'Saṅgīta' leads to an experience of bliss which is akin to that which exceeds the Rasa of Brahmādvayānanda. The aspect of Ānanda is emphasised here.

The author once again makes special reference to the efficacy of Nāṭya in the case of kings (*vide* verse 13). He says that exaltation of characters like Rāma in Nāṭya and similarly deprecation of the fate of those vicious characters who are just like corpses, are the elements of Nāṭya which go to

¹ Vide M E 2 2 4   ² Ibid 2 6

³ cf शिवेतरस्यतये and सद्य परनिवृत्तये of Mammata's 'Kāvya-prayojana' (K P 1 2)

make kings, the special objects of 'Upadeśa' in Nāṭya. The kings are thereby supposed to imbibe the right attitude towards values in life i.e. they can realize what is acceptable or rejectable in life. Thus 'Nāṭya' is conducive to 'Dharma', and 'Artha' and 'Kāma' being subservient to 'Dharma' follow the course of the former. After having thus established the efficiency of 'Nāṭya' for promoting 'Pravṛtti' in 'Trivarga', he says that it can as well lead to 'Nivṛtti', thus it is useful for 'Apavarga' (Mokṣa) also. Hence the 'Śaṣṭrāṭa' of 'Nāṭya' is beyond dispute. That which exercises Śasana is Śaṣṭra and Nāṭya does exercise Śasana by providing the guiding principles for life.

The Poona MS cites here a verse in the name of Yājñavalkya¹ which is not found in the extant text of Yājñavalkya Smṛti but the purport of this quotation seems to be that the witnessing of dance is specially efficacious in the apprehension of the all pervading Unity in the diversity of names and forms (Nāma and Rupa) in our common experience. This metaphysical apprehension can definitely lead to Nivṛtti just as the pursuit of 'Trivarga' leads to Pravṛtti. The witnessing of dance also enables one to realize how the 'Asat' element in this creation works in practice just as the dancing girl plays different roles and acts according to different emotions without there being any reality of those rolls and emotions in herself. This is said to be a secret concept (Guhya).

Nāṭya has been accepted by Āptas like Brahmā and hence it does not stand in need of any other authority. It has been authorised by Brahmā to be treated as Veda and has been created by him after consolidating the essence of all the four Vedas. Brahma has enjoined it as the fifth Veda which is open to all the Varnas (Sarvavarnika). The author says that it can also be accepted as an Upaveda² of the

¹ हृद्दो विप्रा गृहमेतच्छृणुष्व तत्त्व द्रष्टुं योऽस्ति यच्च वाञ्छा ।

नानारूपैर्माविता भावलेने रगोत्तीर्णा नर्तकी कामयच्चम् ॥

² The printed text reads किं रूपवेद but the reading of Poona MS किंचोपवेद is definitely better and preferable.

Sāmaveda The author further goes to the extent of saying that Nāṭya can be accepted as Sāmaveda itself as 'Sāma' is the traditional name of Gītā¹ The Vedas do not depend on any exterior authority They are self rooted but still they stand in need of Svāra (Udātṭīdi) and the seven musical notes

After having attempted to establish the authority of Nāṭya as Śiṣṭa Pañcama Veda, Upaveda or Veda itself the author goes on to state that Nāṭya can as well be accepted as a Vedāṅga because music is an essential part of many sacrificial rites like Aśvamedha and others enjoined in the Vedas

The author once again reverts to the contention that Nāṭya is directly associated with no other Puruṣārtha than Kāma He seems to reply to this by citing the analogy of the treatment of a snake's poison by poison itself Similarly those whose minds are attached to sensual pleasures (Vikṛva) are gradually weaned from that attachment by Nāṭya which provides those pleasures by way of medical treatment He once again emphasises the efficacy of Nāṭya in placing an ideal before the spectators and says that when the benevolent actions of magnanimous characters like Jimūtavāhana and Dādhici are presented through Nāṭya the spectators cannot but aspire to follow the footsteps of those characters

The verse in M S (4 64) reading as न नृप्येत् etc is again referred to here and is explained to apply only to Brahmacārins and not to those belonging to other Āśramas This prohibition of dance and music in the case of Brahmacārins raises another question and that is this—how can the position of a student of music and dance or Nāṭya be justified in the face of this prohibition? Naturally the student life for Nāṭya etc has to be that of a Brahmacārī If Nāṭya is a Veda, Upaveda or Vedāṅga, is it not meant for study and cultivation during student life? This apparent contradiction can be reconciled by explaining the above prohibition as being applicable only to indulgence in music and dance on the part of Brah

macārins̄ for pleasing the senses and not to austere practice on the part of one who undergoes regular training for these arts.

The author next refers to the prohibition of Gīta, Vādyā etc., in the case of Dvijas and to the 'Apātratā' (unworthy status) of musicians.¹ He explains this by saying that this prohibition is meant for those who make these arts a means of their livelihood.

In conclusion the author says that Nāṭya can be compared to Itihāsa. It has been promulgated in 'Anadhyāya' (vacant period, when the Vedas were not studied) by Bharata.² The right practice of Gītas like Āsarita etc., is conducive to Dharma. Here the author confines himself to Gīta without referring to the comparatively wider scope of Nāṭya.

In the end of this Parikṣaṇa the author states that he accepts eight 'Pramāṇas' just like 'Paurāṇikas'. He does not enumerate them but they can safely be taken to represent the six Pramāṇas accepted in Vedānta viz. 'Pratyakṣa', 'Anumāna', 'Śabda', 'Upamāna', 'Anupalabdhi', and 'Arthāpatti', with 'Sambhava' and 'Aitihya' being added to them.

C. *Saṅgītaśruti*: This is the smallest Parikṣaṇa in the work, comprising only five verses. It is interesting to note that here the author refers directly to Saṅgīta and not to Nāṭya. While discussing the status of Śāstra in the foregoing Parikṣaṇa he had generally referred to Nāṭya as inclusive of Gīta, Vādyā and Nṛtya. The reason appears to be that while answering the assailments on music and dance it is more convenient to defend them as being components of Nāṭya rather than by treating them independently. Nāṭya having at its disposal all the media of 'Śravya' (the audible) and 'Dṛśya' (the visible) arts, it is the most powerful means of influencing human mind. Thus Nāṭya can be easily established to be conducive to the four Puruṣārthas. Our author's own subject being Saṅgīta rather than Nāṭya,

¹ Vide M. S. 8.65, 102, 362, 363; 9.537; 4.210, 214, 215; 3.155, 156, 9.225.

² cf. N. S. 1.2.

he naturally reverts to *Sangita* immediately after speaking about *Nāṭyavēda*. In the present *Parīksana* he refers specially to *Gīta* which is definitely upheld as the principal component of *Sangita* (*Gīta*, *Vādyā* and *Nṛtya*). *Gīta* (a) indicates or brings about oneness of 'Jīva' and 'Paramātman', (b) gives delight equally to the child and the king, a delight which reaches the high level where all the perceptions of the senses are set at rest, विगलितज्ञेयेन्द्रियायं ह, (c) intoxicates one who is engrossed in *Māyā*, (d) enchants even the one who is the wielder of *Māyā* (*Māyin*) and (e) leads to supermundane *Samathāra*.

Gīta is life to the dead, the dear one of those in separation, the ultimate object of meditation of the Yogins, the highest refuge of the afflicted and the miserable, the most precious treasure of the poor, the highest 'Bhoga' of the 'Bhogsins' and the seat of unfathomable glory (*Mahīman*). *Gīta* is the medium which exercises control even over those who have controlled themselves. The Munis who have renounced all activities are also seen to be engaged in the *Upāsana* of *Gīta*. *Gīta* has power to bring back even that which has ascended to the heavenly region. It is inaccessible even to the 'Kavis'.

It is clear that the author wishes to describe here the glory of *Sangita* as distinct from *Nāṭya*. The range of this glory runs from the lowest level of human experience to the highest. That aspect of music which is pleasant to the senses and to the mind is indicated in the appeal of music to children and to those suffering from sickness. The influence of music in making the singer or the hearer self forgetful is emphasised in its being dear to those in separation and to those afflicted by various miseries. At its highest level *Gīta* is said to be the object of meditation of the Yogins and the instrument of bringing about the unity of *Jīva* and *Paramātman*. When *Gīta* is said to be beyond the reach of the Kavi's words our author seems to imply the subtle aspect of sound as utilised in music, independent of the relation between *Śabda* and *Artha*.

D. *Anukramanikā Parīkṣaṇa*: The author gives the subject-index of the work in this *Parīkṣaṇa*, outlining the scheme of his chapter-divisions and enumerating the titles of all big and small divisions starting with *Kośa* and ending with *Parīkṣaṇa*. As the scheme of the work has been discussed under that heading separately, no comments are needed here.

(ii) *Padollāsa* :—

A. *Pada-Parīkṣaṇa*: The proper subject matter of 'Pāṭhya' is taken up in this *Ullāsa*. The first *Parīkṣaṇa* deals with 'Pada'. The author starts with the observation that *Pāṭhya* is two-fold viz. *Samśkrṭa* and *Prākṛta*. In *Samśkrṭa Pāṭhya* he enumerates *Nāma*, *Ākhyāta*, *Upasarga* and *Nipāta*—the four kinds of words accepted in Sanskrit Grammar. *Taddhita* and *Kṛta* suffixes; *Samāsa*, *Svara*, *Vyañjana*, *Sandhi*, *Vibhakti* and *Dhātu*.¹ Then he goes on to define *Śabda* (the word which is expressive of meaning). Next he enumerates five *Guṇas* and five *Vidhis* of *Śabda* viz. (i) *Sādhya*, (ii) *Sādhana*, (iii) *Samyoga*, (iv) *Sāmānādhikaranyā*, and (v) *Padārtha-pratipatti* and (i) *Adhiṣṭhāna* (sevenfold) (ii) *Svabhāva*, (iii) *Guṇa*, (iv) *Kāryānvaya* and (v) *Tādātmya* respectively. The original source for this categorisation of 'Śabda *Guṇa*' and 'Śabda *Vidhi*' could not be traced.

After the categorisation given above the author takes up 'Pada' composed of *Prakṛti* and *Pratyaya* and says that it is of three kinds—(i) *Mukhya*, that which expresses the direct meaning, (ii) *Lākṣaṇika*, that which gives the secondary meaning which itself is based on direct meaning, (iii) 'Vyañjana' which gives the *Vyañgya* or suggested meaning. This threefold classification of 'Śabda' is according to the poetsicians (cf. *Mammatā K. P.* ■ स्थावराचक्षे साधनिकः शब्दोऽयं व्यञ्जकस्तिथिः).

The relation of *Abhidhā*, *Lakṣaṇā* and *Vyañjanā* to these three kinds of words respectively is also mentioned by the author.

After enumerating these *Śabda Śaktis* the author takes up the three varieties of *Mukhya Śabda* viz. 'Rūḍha' 'Yaugika'

¹ cf. N. S. 15.4-7.

and 'Mīśra' (Yogarūdhā) The Rūdhā words are defined as those whose meaning depends on convention and not on the relation of Prakṛti and Pratyaya In Yaugiā words the author describes a number of varieties He starts with three kinds of Yoga depending on Guna, Kriyā and Sambandha In Sambandha he enumerates a number of varieties such as Dhārya-Dhāraka Sambandha, Bhojya Bhojaka Sambandha, Vahya Vāhaka Sambandha with examples in each case For Mīśra words he says that they cannot be changed (Parivṛtṭyasaha) like 'Girvāna' He says that these words should be known from poetic conventions (Kavi Samaya)

B *Vākya Parīksana* 'Vākya' is defined as a group of 'Padas' and all the meanings of Padas (Padarthas) are said to coalesce and culminate in the meaning of the sentence (Vākyārtha) This definition of 'Vākya' seems to be in accordance with the 'Prabhākara' school of 'Mīmāṃsā' (Anvitābhīdhānavāda) (cf the following extracts — प्रभाकरमते पदाभिधेय एवान्वितरूपवाक्याय न तु पदायगम्य । महामहो० चिन्तस्वामिशास्त्री, तन्त्रसिद्धान्तरत्नावलि पृ० ६४ । पदान्यथ कार्यायबोधकानि, न त्वल्लङ्घ्यं शब्दतत्त्वम् । रामानुजाचार्य, तन्त्ररहस्यम् पृ० ४६ । वाच्य एव वाक्याय इत्यान्विताभिधानवादिन । मम्मट, काव्यप्रकाश २)

Padas become 'Bandhagata' in the sentence and Padas as such are known as Nibaddha when they are arranged in a metre and as Cūrṇa when they are not so arranged and are Anibaddha or Chandohina Thus Cūrṇa Pada is not regulated in its syllables which are arranged according to its meaning In Nibaddha Pada there is Yati, metre and regulation of syllables It is arranged in four feet (Pāda) of the metre While speaking of the four feet of the metre, the author speaks of the eight Vargas (Ganas) of metres and enumerates their deities There seems to be some missing portion of the text which must have preceded the enumeration of deities, because this enumeration comes rather abruptly without any introductory reference to the eight 'Varnika Ganas' This enumeration is repeated in the first Parīksana of the Chanda Ullasa entitled Anustup Parīksana It is interesting to note that the enumeration of deities and 'Phala' differs in the two places

After this cursory reference to Chanda in the context of Nibaddha Pada the author goes on to establish the place of Vākya in Gita. He says that Vākya is composed of Padas which are pronounced with the Samyoga of Prāna and Agni and that Vākya is the medium of all Vyavahāra (practical communication). He also says that Vākya predominates in Gita.

While concluding the discussion the author takes up Prākṛta Pāthya and says that Prākṛta is the distortion ('Viparyaya') of Samskrta and that there are three fold words in Prākṛta viz Tadbhāva, Tatsama and Desi. He also defines these three varieties and specially mentions 'Maharāstrādī Deśa' while illustrating Desi words. He also says that the 'Desi Bhāṣas' are useful in 'Citra Prabandhas', 'Gātha' etc.

C *Sanjña Parīkṣana* Really speaking the subject matter of this Parīkṣana is more or less like a glossary of musical terms. A perusal of the detailed table of contents of this Parīkṣana in the 'Viśaya Sūci' of the text will give an idea of the vast range of musical terms explained in this Parīkṣana. It seems to have been composed on the model of Panini's 'Sanjña Sūtras'. Its utility cannot be overestimated. A glossary of this kind is always a desideratum in any work dealing with a technical subject. This section adds to the worth of the work. The justification for inclusion of this section in the Padollāsa would appear to be that the terms defined therein are also Padas.

D *Paribhaṣa Parīkṣana* This Parīkṣana also is based on the model of the 'Paribhaṣa Sūtras' of Panini. Each Śāstra (science) has its own 'Paribhaṣas'. The following meanings are generally attached to 'Paribhaṣa' (i) Axiomatic truths which are self evident and which cannot and need not be explained otherwise. (ii) Clarified statements. (iii) Measure (Māna) in Ayurveda or prognosis¹. (iv) A kind of Sūtra in grammar which teaches the proper interpretation or application of other rules. (v) An explanatory rule or general definition. (vi)

¹ cf Śārādhara Saṁhitā 1.1.14.15

Any general rule or precept or definition which is applicable throughout in a work on any science¹. This implication of Paribhāṣā is indicated by the author in the following concluding verse of this Parikṣana

ब्रह्मसंलोक (चित्रकूटक०) देशस्थो यो देशानखिलानपि ।

शस्ति तेन तयामृता परिभाषाया भाषिता ॥

and (vii) A table or list of abbreviations or signs used in any work

The Paribhāṣās of our author cover the following topics of Sangīta .—

- (1) Tāra-Mandra-Vidhi in relation to the 'Amśa' in Jātis. He indicates in this context that in counting the fourth or eighth Svaras for the Amśa, the 'Lupta' (omitted) Svaras should also be counted. For example, Madhyama should be counted as the fourth from Ṣadja even though Rsabha or Gāndhāra may have been skipped over in-between. He has specified where Kāmacāra or the sweet will of the singer or player is admissible and where strict regulation is essential (Verses 2, 3)
- (2) 'Ṣādava' and 'Audava'. A simple definition and explanation of these two terms is given. The discipline enjoined in this 'Paribhāṣā' is that the 'Svaras' which are omitted for accomplishing 'Ṣādava' and 'Audava' have to be 'Alpa' (less in use) even if the 'Jāti' is 'Pūrṇā' (Verses 4-6)
- (3) The correlation of Tālas with Mārgas and Gītis. The rules on this topic are also to be found in other works on Sangīta but only in a scattered and unsystematized form (Verses 7-9)
- (4) The basis of determining the Rasas of Jātis viz the Rasa of the Amśa Svara² (Verse 9)

¹ cf Śisupalavadha 16 80

² cf N S 29 12

यो यदा बलवान् यस्मिन् स्वरो जातिसमाश्रयात् ।

तत्प्रयुक्ते रसे गानं कार्यं मेवे प्रयोक्तुम् ॥

- (5) The 'Amśa' Svaras of the Janya Rāga are common to the Janakī Jātis also (Verses 9, 10)
- (6) The presence of the four or five (or less) components of Rūpaka (Prabandha) The inclusion or exclusion of these components is enjoined in certain varieties of Prabandhas (Verses 10-13)
- (7) Explanation of Mānī in Tāla (Verse 14)
- (8) The technique of Dhātu etc, as prescribed in Matta-kokilā is equally applicable to other Vinās like Ekatantrī and that which is prescribed in the context of Ekatantrī is again applicable to Nakulādi Vinās The Vidhi of Vinā is again fully applicable to Venu This method of extended application by analogy bears resemblance with the 'Atideśa' Sūtras of Pāṇini (Verses 15, 16)
- (9) In regard to the controversy, whether or not Māna and Tāla should be used in Vinā Vādana, it is said that Dhruvā and Tāla may be arbitrarily used (Verses 17, 18)
- (10) A very pertinent point is raised regarding the relation between theory (Lakṣma) and practice (Lakṣya) of Sangita The author says that this Śāstra is to be explained according to 'Lakṣya', (because of the predominance of Lakṣya) without any contradiction of Lakṣma He cites the example of 'Rīga Lakṣana' in this context (Verses 19-22)
- (11) The procedure of starting Nrtya. (Verse 23)
- (12) The 'Vidhi' of Karana, Angahāra, Cārī, Angopānga, Karavyāpāra etc in Nrtya The relative importance of each is also indicated cursorily (Verses 24-29)
- (13) The 'Abhinaya Vidhi' of 'Uttama', 'Madhyama' and 'Adhama' 'Pātras' (characters) is briefly indicated (verses 30-33¹)
- (14) The correlation of certain types of Abhinaya with some varieties of Vādyā Prabandha seems to be indicated (verses 34, 35)

---

¹ cf N S 9 176 78 (G O S edition) for verse 31 above

Thus the Paribhāsās given by our author cover the field of Gita, Vādyā and Nṛtya.

(iii) *Chanda Ullāsa*

A. *Anuṣṭup Parīksana* : the author introduces the subject of Chanda as being the basis of Prabandha and he says that only those Chandas will be described by him which are directly useful in the composition of Prabandhas

He starts with the enumeration of eight Vārṇika Ganas (Magana etc) and their traditional Devatās and 'Phala'.

Next he enumerates the twentysix Jātis of Vārṇika Vṛttas starting with 'Uktū' and ending with 'Utkṛti' representing the gradually increasing length of the Pāda (foot) from one syllable to twentysix syllables. This enumeration is followed by a note on the regulation of 'Guru' (long) and 'Laghu' (short) in Chandas, and the definition of Yati and Pāda. After this a few illustrations of Chandas of one, two, three and four syllables are given and the number of their varieties is indicated. The Parīksana ends with a very brief reference to some varieties of 'Anuṣṭup' and a few 'Vārṇika Vṛttas' such as 'Pramāṇikā', 'Nāraca' etc

B. *Vṛtta Parīksana* The Parīksana opens with a reference to the two varieties of Vṛtta viz Vārṇika and Mātrika, four feet in a 'Padya' and 'Sama' 'Ardhasama' and 'Viśama' varieties of 'Mātrika' and 'Vārṇika' Vṛttas. Lakṣanas of thirty-one well-known Vṛttas starting with those of nine syllables and ending with those of twentysix are given after this. The names of a good number of 'Dandakas' are cited hereafter and the Lakṣanas of a few of them are also given

C. *Āryālalokana Parīksana* The definition of Āryā, its varieties and the vast number obtained by mutually multiplying the varieties, Gītis, Dvīpadī and its varieties, and many more Mātrika Chandas which are described by Hemacandra in his 'Chanda'nukāśana' as useful in Apabhraṁśa poetry are also cited here. The varieties of Catuspadī

are reproduced from Hemacandra (Ch. A. chap. 6). Thus this Parikṣaṇa is devoted solely to Mātrika Chandas and the Lakṣaṇa of 'Kalahansa', a Vārṇika Vṛtta seems to be a misplacement in this Parikṣaṇa (vide p.48 of printed text). The author concludes by saying that he has described some of the metres useful for Prabandha and that others should be looked for in manuals of Chandaḥśāstra.

D. *Prastāra-Paripāṭi*: The 'Naṣṭoddīṣṭa Vidhi' of 'Chandaḥ-Prastāra' is very briefly dealt with here.

(iv) *Alaṅkāra Ullāsa*:

A. *Uddesa Parikṣaṇa*: The thirty six Lakṣaṇas of Bharata's 'Upajāti' list are enumerated here. Before giving this enumeration the author introduces the subject in the following verse:—

प्रमदा इव नो भान्ति प्रबन्धाः सुष्ठ्वलंकृताः ।
विलसन्ता अतस्तानि ब्रूवेऽलंकृतिभिः सह ॥२॥

It is clear from this verse that he has tried to emphasise the distinction between Alaṅkāra and Lakṣaṇa on the analogy of the natural grace or special features of the human body that are distinct from external ornamentation. The subject of Lakṣaṇa in Nāṭyaśāstra has been studied from two points of view—(1) that of Dr̥ṣyakāvya or Daśarūpaka and (2) that of Śravya Kāvya as distinct from Daśarūpaka. This topic deserves somewhat detailed notice* which is attempted below within the limitation of available space.

Bharata deals with Lakṣaṇas under his scheme of the treatment of 'Vācika Abhinaya'. Later poeticians and dramaturgists form two distinct classes, the former with the exception of Jaideva, the author of Candrāloka having abandoned Lakṣaṇa

* Bharata's N S. gives two different lists of Lakṣaṇas in its two recensions; one is in the Upajāti metre (K M edition) and the other in Anuṣṭup (Chowkhamba edition). Abhinavagupta accepts the Upajāti list.

* cf. Dr. V. Raghavan's paper on the 'Concept of Lakṣaṇa in Bharata' in the J. O. R. Madras Vol. VI-1932 and 'Bhārāṭiya Sāhityaśāstra' by G. T. Deshpande pp. 41-65.

altogether and the latter except *Dhanāñjaya*¹ having continued Bharata's tradition in this respect

As stated above, the concept of *Laksana* was gradually lost from Sanskrit Poetics (as distinct from Dramaturgy) and we find no reference to it in the works of *Bhāmaha*, *Dandin*, *Vamana* etc. It appears that the authors who dealt with poetics independently of drama, held that the concept of *Laksana* was covered by *Alankāra* and that its separate treatment was unnecessary. Bharata himself has given *Laksanas* and *Alankaras* separately. Although he has indicated indirectly that *Alankāras* can be derived from *Laksanas*² he has tried to draw a very fine line of distinction between *Alankāra* and *Laksana*. *Abhinavagupta* has put in a great effort to bring out this distinction. The ten 'Paksas' or points of view in the exposition of *Laksana* set forth by *Abhinavagupta* cannot be reproduced here for want of space. The line of approach to *Laksana* is inspired by similarity of *Laksana* with the 'Samudrika *Laksanas*' in human beings. Just as a broad and shining forehead is a *Laksana* of a king or just as 'Samudrika *Laksanas*' like *Śankhas*, *Cakras* etc. on the fingers of human beings are born along with the body and are not any thing put on from outside like ornaments similarly *Laksana* in poetics represents the inner contemplation of the poet and not the embellishment of *Śabda* and *Artha*. *Laksana* is held to be the 'Antaranga' of the 'Kavi vyāpāra' or the source from which *Alankāras* spring up.

It appears that when a greater number of *Alankāras* came up in the process of crystallization it became difficult for poets to sustain the difference between *Laksana* and *Alankāra* and hence the concept of *Laksanas* was dropped altogether but the position of dramaturgists was different. With the exception

¹ of D R 4 84 where the author and his commentator *Dhanika* have said that the 36 *Laksanas* have not been dealt with by them because they are included in *Alankaras* and *Bhavas*.

² of N S 16 56 in which Bharata has said that the varieties of *Upama* which have not been enunciated by him should be understood from the *Laksanas* spoken of by him.

of Dhanañjaya all later dramaturgists have invariably dealt with Lakṣaṇas. Important names among these are Bhoja (Śrīṅārāprakāśa), Śiṃhabhūpāla (Rasārnava Sudhākara), Śāra dātanaya (Bhāvaprakāśa), Śāgaranandī (Nāṭakalakṣaṇa-ratna-kośa), Viśvanātha (Sāhityadarpaṇa) and Śrī Rūpa Gosvamin (Nāṭakacandrikā)¹. The differences in the details of treatment of this topic by these authors could not be noticed here for want of space. It is clear that later authors who dealt with dramaturgy as distinct from poetics closely followed the tradition of Bharata in respect of Lakṣaṇas but they did not deal with a greater number of Alaṅkāras as was done by the poeticians. Authors of Rūpakas did not find much use for Alaṅkāras. That did not allow crystallization of Alaṅkāras in dramaturgy. Arthālaṅkāras and Śabdālaṅkāras in their crystallized forms cannot find a place in drama to the extent to which they do so in Śravya-Kāvya, where the reader has the facility of contemplating one and the same passage for a longer time. For want of space it is not possible here to cite specific instances of Lakṣaṇas bearing close similarity to Alaṅkāras.

Among authors of Saṅgītaśāstra our author is singular in the treatment of Lakṣaṇa². His justification for the inclusion of this topic of dramaturgy in Saṅgīta Śāstra seems to be that 'Prabandha' in Saṅgīta is also akin to Nāṭya, as is indicated by the usage of 'Rūpaka' as an alternative name for 'Prabandha'. 'Rūpaka' obviously implies the existence of the dramatic element. 'Yastu' which is another name for 'Prabandha', also implies the element of 'Sargabandha' in 'Prabandha' which imparts to it similitude with Nāṭya. Jaideva's Gītagovinda is a striking example of 'Sargabandha' in musical 'Prabandha'.

B. *Lakṣaṇa Parīkṣa*: This Parīkṣa contains definitions and illustrations of the 36 Lakṣaṇas enumerated in the

---

foregoing *Parīksana*. The definitions generally agree with Bharata's *Upajāti* text. All the illustrations appear to have been taken from some 'Prabandha Kāvya' composed in eulogy of the royal author Kumbhakarna. Some of them are so brief that it is rather difficult to make out their real purport without knowing their original context. It has not, however, been possible to trace a 'Kāvya' containing these verses, in spite of a thorough search in the available 'Kāvyas' at Udaipur.

The concluding verse of this *Parīksana* emphasises once again that *Lakṣanas* are meant for embellishing the 'Rūpaka' ('Prabandha').

C. *Śabdālaṅkāra Parīksana*. The treatment of *Alaṅkāras* is restricted to the four *Alaṅkāras* of Bharata viz., *Upamā*, *Dīpaka*, *Rūpaka* and *Yamaka*. Our author's adherence to Bharata's theory of four 'Alaṅkāras' in the face of the huge number of 'Alaṅkāras' that had developed by his time, is notable. The reason seems to be that he did not, like the dramaturgists, feel the necessity of a greater number of 'Alaṅkāras' for analysis or categorisation of the modes of striking expression in musical 'Prabandhas'.

The name of this 'Parīksanī' as 'Śabdālaṅkāra' would not seem to be fully descriptive as both 'Artha' and 'Śabda' *Alaṅkāras* are dealt with therein.

In the numerous varieties of *Upamā* the author completely follows Dandin (*Kāvyādarśa* 2 14 65) who has immensely elaborated the five varieties of *Upamā* spoken of by Bharata. The treatment of other *Alaṅkāras* closely follows Bharata. No illustrations are given in this section. The importance of *Alaṅkāras* in 'Rūpaka' is stressed in the concluding verse.

D. *Guṇadōṣa Parīksana*. The distinction between *Guṇa* and *Alaṅkāra* is just hinted at in the introductory verse (No 2). The author mentions ten *Guṇas* and ten *Dōṣas* in strict accordance with Bharata and ignores the theory of three 'Guṇas' which had gained stability long before the author's period.

2 GĪTA-RATNA-KOŚA

(1) *Svarollāsa A Sthānādī Parīkṣaṇa* .

This Parīkṣana is further subdivided into six Prakaranas (a) *Sthānaka Prakarana* The introductory verse of this Parīkṣana indicates the importance of Gita in comparison to Vādyā and Nrtya on the ground that Gita has got an additional component namely Pāthya. This is a very pertinent point which needs some elaboration. In the Western tradition the verbal element in music is held to be an extraneous factor, included in the non-musical elements finding place in music. In Indian tradition, however, Pada¹ (verbal element) is recognised as one of the three essential elements of 'Gāndharva' viz Svāra, Tāla and Pada. The presence of verbal element in Gita has been exalted in our tradition, whereas it has been deprecated in the Western tradition.

²"Instrumental music is abstract and pure form of musical symbolism, relying on its own utterances and suggestions only. It is also comparatively difficult. In vocal music the idea, the feeling to be expressed may be suggested by words. For that reason it is easier to understand." Again, "there is this glory too in purely instrumental music, that it can express nothing evil. In vocal music the words may be foolish, weak even immoral, instrumental music may be weak, but it can never be immoral, it may express joy or sorrow, it is powerless to express evil. Of neither poetry nor painting can this be said, so that in this sense again instrumental music is the most ethereal of all arts." Again, "But the great modern art is the art of purely instrumental music unfettered by and independent of words." "Unexpressive notes which just because they are unexpressive to the reason, express all the more to the fancy and the imagination." All the same, vocal music is recognized as the 'elder sister' of instrumental music and instrumental music as its 'younger sister'. "Music in artistic forms meets us first in the shape of harmonized compositions

¹ cf N 23 8,12

² 'What is Music?' By Heathcote Statham, pp 39,50,51,57.

for voices, and one of the most important forms of instrumental music first arose out of an imitation of choral music"

The relative importance attached to vocal and instrumental music in the Western and Indian tradition reflects some basic differences of the two cultures which may be analysed as follows —

- (a) The Indian tradition aims at making the man more and more introvert (Antarmukhi). Hence vocal music being totally independent of any external medium is the most conducive to the said ideal. It is the most independent and self centred artistic activity of the human being. The importance of Gīta has been emphasised on another ground also, namely, the direct contact of Gīta with Prāna 'Susira Vādyas' (wind instruments) have been recognised next in importance to Gīta in this respect because in instruments they alone have contact with Prāna Vāyu of the player¹
- (b) Sound is recognised as indivisible into verbal and non verbal. Nāda is manifested as Varna which is second in the order of manifestation, the order extends from Varna to Pada and from Pada to Vākya².

As regards the words of vocal music conveying foolish or immoral ideas to the listener, it may be said that the fundamental Indian approach to music does not recognise the risk. The function of music for the Indian musician is primarily to promote self culture or realisation of man's true self and its significance for the listener is only secondary. That being so, it stands to reason that no musician accepting the above ideal will choose

¹ cf. Aumspatam, 21 360,361.

सजीवश्चैव मिश्रश्च निर्जीव इति च त्रिधा ।

रागो भवति तन्नादो सजीवो नरकण्ठज ॥

मिश्र स्याद्रेणु सजातो निर्जीवो वेलिको भवेत् ॥

² cf. Bṛ verses 4 12.

music of immoral or foolish words because that will militate against his purpose of self-realisation

In passing it may be said that there are Indian songs of devotion to God where seemingly immoral words are used. But Indian philosophy looks upon such songs as of the utmost purity and sanctity calculated to uplift the human being and not to degrade him. As already stated, European culture is primarily extrovert and only secondarily introvert. Western music is conceived from the listener's point of view and not from that of the artist himself. Herein lies the reason for the preference of the Western critic for instrumental music which is considered free from risks of immorality or foolishness of words.

Thus Pāthya which is composed of syllabic sounds having meanings is not considered in India an external element for music which is fundamentally concerned with Nāda. Pāthya also is nothing but a manifestation of Nāda. As for the presence or absence of suggestible meanings in sound (syllabic or non syllabic) it may be said that there is no essential difference between the two as both are equally powerful in their suggestive power (Vyākṣanā Śakti). The difference lies only in the presence of primary meaning (Abhidhā Śakti) in syllabic sounds and the absence of that in non syllabic ones. This means that syllabic sounds are more meaningful than non-syllabic ones.

The importance of Pāthya for Sangīta as explained above justifies the inclusion of Pada, Vākya, Chanda, Laksana, Alankāra etc., in this treatise on Sangīta. There is nothing non-musical about these topics in our tradition and their inclusion in Sangīta Śāstra is more than justified by the accepted predominance of Gīta over Nr̥tya and Vādya.

After indicating the relative importance of Gīta on the one hand and Vādya and Nr̥tya on the other, the author goes on to eulogise Anīhata Nāda as Parāśrīya (Verse 2). The description of Nāda as Cidīman and as that from which Harihara and Hiraṇyagarbha spring up as 'Vivarta' and as that which is

beyond the realm of speech follows (verses 3-4) . The author does not refer to four-fold Vāk in this context , it appears that no author on Saṅgīta Śāstra has done that . Apparently, Kumbhā follows the Yoga school here . The order of the manifestation of Nāda from Varna to Pada and from Pada to Vākya is described in verse 5 . The manifestation of Varna according to different 'Sthānas' of pronunciation is similarly described in Pāṇini's 'Varnoccāraṇa Śikṣa' (verse 1) . The twofold Nāda viz Āhat and Anāhat is referred to after this . Anāhata Nāda is said to be non-conducive to Bhukti and Mukti because of its being too subtle and unmanifest to hold the loving attention of ordinary human beings (cf S R 1 2 166, 167) . Then follows the description of Cakras (cf S R 1 2 120 62) . Next the author takes up the manifestation of Nāda in the human body (verse 16) on the same line as found in S R 1 3 3, 4 . The source of this theory is traceable in Pātañjali's Mahābhāṣya .

In the description of 'Cakras', attempted by our author it is notable that he says in the context of 'Sahasrapatra kamala' in the Brahmarandhra, that the accomplishment (Siddhi) of 'Gītā' and the like is attained by one who is inundated with the nectar (Amṛta) flowing from that Kamala (or Soma Cakra) . This implies that according to the author's belief the real accomplishment in Gītā can be attained only through accomplishment in Yoga, which is symbolised by Somapāna from the Brahmarandhra . The importance of the above remark cannot be over emphasised in explaining the author's attitude towards the art of music . Saṅgīta is customarily described as Nāda-Yoga, but it is difficult to find in the treatises on music any mention of a practical application of Yoga to music . Our author alone seems to have referred to the practical significance of Yoga to music (verse 12 13) .

Nāda is described as the product of two Śāktis namely Prāṇ and Agni and as the source of Ānanda (verse-20) . It is said to be composed of the seeds (Bīja) of Ādya Śakti . Here the outlook of the Tantras seems to have influenced our author (verse 21) . Nada is again said to be so powerful as to burn to ashes the evil deeds of living beings, to keep them alive and to fulfil

their desires. This seems to imply the collective efficacy of the two founts of Nāda viz Agni and Vāyu (verse 22). When the word Nāda is derived from 'Nada' 'Dhātu' (root), it is taken to mean simply Śabda or sound (verse 23). Twentytwo varieties of Nāda in one Sthāna and the number sixtysix arrived at by multiplying 22×3 is referred to after this. In the human body higher pitch of sound is obtained upwards but in the Vīna the order is reverse and higher pitch is obtained by going downwards. The 'Madhya' is double of 'Mandra', and 'Tara' the double of 'Madhya'. This implies the ratio of 1 : 2 in the interval of one octave.

(b) *Śruti Prakaraṇa*. An etymological explanation of 'Śruti' is followed by the identification of the number twentytwo of the Śrutis, with the same number of Nādis in Hṛt, Kantha and Mūrdhā. After this the author expounds that one and the same sound is apprehended as manifold due to the Upādhi of various 'Sthānas', just like the rays of the Sun which are visible in various colours due to the clouds (cf. Matanga page 4, as the name of Matanga is mentioned by our author in this context). Śrutis are also said to be the cause of the manifestation of Svara. This seems to imply that 'Śruti' represents the unmanifest state of 'Svara'. The author cursorily refers to the two fold classification of Śruti as Svara Śruti and Antara Śruti. This division seems to imply that the last Śruti of an interval can be taken as Svara Śruti and the intermediary Śrutis between two Svaras or the sounds falling in the small intervals of Śrutis among themselves may be called Antara Śrutis. Śrutis are also held to be three fold according to their manifestations in three Sthānas and also according to Indriya Vāgunya. The reading of MS B as अदे त्विद्वयवंगुण्यात् seems to be more appropriate here as it conforms to the statement of Matanga (vide Bṛ page 4) which seems to be our author's authority for enumerating differences of opinion on this topic. Next he refers to the fourfold division of Śrutis according to the four 'Do' in the human body viz Vāta, Pitta, Kapha and Sannipāta. He also refers to the opinion of some, holding that

Śrutis are infinite in number. Still others hold them to be nine fold, nine being the total of four, three and two Śrutis forming the interval of Cātuhśrutī (major tone 9/8), Trīśrutī (minor tone 10/9) and Dviśrutī (semi tone 16/4). Still others hold the number to be sixty six. After citing all these differences of opinion the author says that the number twenty two alone is acceptable. A long discussion follows this assertion. The different lines of thought and our author's contradiction of the same may be briefly categorised thus: (i) Śrutī is one and indivisible, (ii) Śrutis are twofold, (iii) Śrutis are threefold, (iv) Śrutis are sixty six and (v) Śrutis are infinite.

A brief indication of the Śrutī Māṇḍala is given after this discussion and the names of Śrutis given thereafter are in agreement with the S M of Nīrāda (p. 8) with slight differences of readings here and there. It appears that there were various traditions for the nomenclature of Śrutis out of which the one which starts with Tivṛā etc. found more prominence and popularity in works on Sāṅgīta Śāstra. No nomenclature of Śrutis is to be found in Bhāratā or Mātāṅgā. In the treatment of 'Śrutī Jātis' our author reverts to the other set of names i.e. Tivṛā etc. It appears that the two sets of nomenclature adopted by our author in general enumeration and in the context of Śrutī Jātis represent two different points of view. The first set appears to draw its inspiration from metaphysical truths and the second seems to represent the emotional aspect of sound. The credit for allocating contextual distinction to these two sets of names goes to our author.

The topic of Śrutī Jātis is taken up next. The author describes 'Śrutī Jātis' as the cause of Svarabheda and goes on to enumerate the respective Śrutis under the five Śrutī Jātis accepted traditionally viz. Mrdu, Madhya, Dīptā, Āyata and Karuṇa. The concept of Śrutī Jātī is too briefly referred to in Nārāyaṇa Śikṣā (7.9.18) and N S (K M 29.38.40). Abhinava-gupta's commentary on the above verses of N S seems to imply that 'Mrdu', 'Madhya' and 'Āyatā' are related to the pitch relativity of Śrutis i.e. 'Āyatā' may be understood in relation to a lower note, Mrdu in relation to a higher note and 'Madhyā'

their desires This seems to imply the collective efficacy of the two founts of Nāda viz Agni and Vāyu (verse 22) When the word Nāda is derived from 'Nada' 'Dhātu' (root), it is taken to mean simply Śabda or sound (verse 23) Twentytwo varieties of Nāda in one Sthāna and the number sixtysix arrived at by multiplying 22×3 ■ referred to after this In the human body higher pitch of sound is obtained upwards but in the Vinā the order is reverse and higher pitch ■ obtained by going downwards The 'Madhya' is double of 'Mandra', and 'Tāra' the double of 'Madhya' This implies the ratio of 1 : 2 in the interval of one octave

(b) *Śruti Prakaraṇa* An etymological explanation of 'Śruti' is followed by the identification of the number twentytwo of the Śrutis, with the same number of Nādis in Hṛt, Kantha and Mūrdhā After this the author expounds that one and the same sound is apprehended as manifold due to the Upādhi of various 'Sthānas', just like the rays of the Sun which are visible in various colours due to the clouds (cf Matanga page 4, as the name of Matanga is mentioned by our author in this context) Śrutis are also said to be the cause of the manifestation of Svara This seems to imply that 'Śruti' represents the unmanifest state of 'Svara' The author cursorily refers to the two fold classification of Śruti as Svara Śruti and Antara Śruti This division seems to imply that the last Śruti of an interval can be taken as Svara Śruti and the intermediary Śrutis between two Svaras or the sounds falling in the small intervals of Śrutis among themselves may be called Antara Śrutis Śrutis are also held to be three fold according to their manifestations in three Sthānas and also according to Indriya-Vaiśiṣṭya The reading of MS B १३ अने विनिर्गम्यन्त्याः seems to be more appropriate here as it conforms to the statement of Matanga (vide Bṛ page 1) which seems to be our author's authority for enumerating differences of opinion on this topic Next he refers to the fourfold division of Śrutis according to the four 'Dharmas' in the human body viz Vāta Pitta Kapha and Sannipāta He also refers to the opinion of some holding that

Śrutis are infinite in number. Still others hold them to be nine fold, nine being the total of four, three and two Śrutis forming the interval of Cātuhśrutī (major tone 9/8), Trīśrutī (minor tone 10/9) and Dviśrutī (semi tone 16/4). Still others hold the number to be sixty six. After citing all these differences of opinion the author says that the number twenty two alone is acceptable. A long discussion follows this assertion. The different lines of thought and our author's contradiction of the same may be briefly categorised thus: (i) Śrutī is one and indivisible, (ii) Śrutis are twofold, (iii) Śrutis are threefold, (iv) Śrutis are sixty six and (v) Śrutis are infinite.

A brief indication of the Śrutī Māṇḍalā is given after this discussion and the names of Śrutis given thereafter are in agreement with the S M of Nārada (p. 8) with slight differences of readings here and there. It appears that there were various traditions for the nomenclature of Śrutis out of which the one which starts with Tivrā etc. found more prominence and popularity in works on Saṅgīta Śāstra. No nomenclature of Śrutis is to be found in Bhāratā or Mātāṅgā. In the treatment of 'Śrutī Jātis' our author reverts to the other set of names i.e. Tivrā etc. It appears that the two sets of nomenclature adopted by our author in general enumeration and in the context of Śrutī Jātis represent two different points of view. The first set appears to draw its inspiration from metaphysical truths and the second seems to represent the emotional aspect of sound. The credit for allocating contextual distinction to these two sets of names goes to our author.

The topic of Śrutī Jātis is taken up next. The author describes 'Śrutī Jātis' as the cause of Svarabhedā and goes on to enumerate the respective Śrutis under the five Śrutī Jātis accepted traditionally viz. Mrdu, Madhyā, Dīptā, Āyatī and Karuṇā. The concept of Śrutī Jātī is too briefly referred to in Nārada's Śikṣā (7.9.18) and N S (K M 29.38.40). Abhinava-gupta's commentary on the above verses of N S seems to imply that 'Mrdu', 'Madhyā' and 'Āyatā' are related to the pitch relativity of Śrutis i.e. 'Āyatā' may be understood in relation to a lower note, Mrdu in relation to a higher note and 'Madhyā'

in the state of self, 'Svasthānasthiti' of a note. 'Diptā' and Karuṇā, on the other hand, seem to have been taken by Abhinavagupta as representatives of the emotional aspect of Śrutis. Our author does not elaborate this concept, but the following point deserves special notice.

'Āyatatva' is said to stand for the Utkarṣa (augmentation) of Śruti and Mārdava as the Apakarṣa (lowering) of the same. This is in conformity with the literal meaning of these terms, but the text of Bharata's following verse which is also found in Nāradiya Śikṣā gives an impression that these terms have been used just in the reverse meaning. आयतत्वं तु चेन्नीचे मृदुत्वं तद्विपर्यये ॥ This interpretation seems to be acceptable also to Abhinavagupta. The following extract from Bharata also supports the above text-reading :

पञ्चमस्य ध्रुवुत्कर्षापिकर्षाभ्यां यदन्तरं मारदवादायतत्वाद्वा तत् प्रमाणयुतिः ।

(N.S. p. 318).

As the text of Abhinavabhārati related to the above prose-extract is not available, it is difficult to determine which of the two readings should be preferred i.e. whether 'Āyatā' and 'Mrdu' should stand for Utkarṣa and Apakarṣa respectively or *vice versa*. Tentatively, the reading of our text seems to be more tenable according to the literal meaning.

The author also refers to the 'Māna' of Śrutis not in the sense of Śruti intervals but in the sense of their time value. This appears to be rather curious because the time value of notes whether they are called Svara or Śruti is never absolute, but always relative. All the same, it may be surmised that this view refers to the standard time value of the manifestation of Śruti, which is taken as being equal to the time taken in the piercing of thirty-two lotus petals by the needle point. (Of course, the author has made a passing reference to this view which is said by him to be held by some people and it should not necessarily be ascribed to him.) As his own view he puts forth the theory that the Māna of Śrutis is that time-measure which elapses in the Utkarṣa and Apakarṣa of Śrutis. This may be construed to mean that the time value of Śruti refers

to the period of transition from a higher to a lower note or vice-versa. He also says that this time-measure is imperceptible (Apratyakṣa), but that it becomes perceptible to the ears of those whose intellect is subtle. This seems to imply that the author wishes to indicate the time intervening between two tones, higher or lower. This is a plausible view but it is difficult to understand why Māna should be termed as the time-measure of Śruti instead of its pitch-value. It is just possible that here the author may be referring to Śruti as the perception of hearing of lower and higher tones rather than the well-known meaning of Śrutis as a subtle tone itself.

The Prayojana or the object of the demonstration of Śrutis is said by the author to be the division or the classification or distinction of two Grāmas viz. Śaḍja-Grāma and Madhyama-Grāma because Madhyama Grāma is distinguished from the Śaḍja Grāma because of three Śrutis in its Pañcama as against four Śrutis in Pañcama of Śaḍja Grāma. The division of two Grāmas is based on an apprehension of Vādī and Samvādī. The apprehension of Vādī and Samvādī cannot come directly from Śrutis; it depends on Svaras such as Sa-Pa or Sa-Ma. Śrutis are not 'Rañjaka' by themselves, but they are pleasing to the ear only when they are manifested in Svaras.

Next, the author takes up Sāraṇā and says that he describes this process for making the Śrutis express. Viṇā is said to be the standard medium of determining the number of Śrutis. Whatever notes are used in singing, all of them are installed in the Viṇā string and wherever there is an inaccuracy of the string or the bow (Koṇa) the bamboo flute is said to be the standard for obviating the inaccuracy.

The description of Sāraṇā given by our author is similar to that of S.R. The omission of Grāma in the context of Sāraṇā is notable. It is surprising how the author should have adopted a deviation from Bharata in that Grāma is totally omitted by him from the Sāraṇā-Vidhi, although Śruti has been said to be closely associated with Grāma (*vide* verse 90 above).

In spite of this very apt observation made by himself why should our author have followed Śārṅgadeva's method which isolates 'Grāma' from 'Śruti' ? This is a natural question for one who critically examines the text of the work. For want of space it is not possible to discuss the problems posed by the process of 'Sāranā' described by our author on the lines of S R ¹

In the 'Prayojana' of Sāranā the apprehension of Kākalī etc is also mentioned in addition to the determination of the number (Iyattā) of Śrutis and the relative value of Svāras. Having done with Sāranā and its Prayojana the author makes a very pertinent observation here to the effect that the interval of Śrutis is not capable of ordinary sense perception. He says that 'Upalambha' can be said to be of that object which has been previously apprehended प्राक् प्रतीतस्य सबन्ध उपलम्भ. He says that Śrutis have not been distinctly apprehended by anyone. They are apprehensible only to the Yogins and not to others. The author seems to have propounded here the idea implicit in the following verses of Nārādīya Śikṣā (6th Kandikā) —

यथा दन्ति सपि स्यात् काष्ठस्यो वा यथाजलः ।

प्रयत्नेनोपलभ्येत तद्वत् स्वरगता ध्रुति ॥१६॥

यथाप्यु चरता मार्गो भीनाना नोपलभ्यते ।

आकाशो वा विहङ्गानां तथा स्वरगता ध्रुति ॥१७॥

This seems to imply that when we hear a tone the particular pitch itself becomes the object of our perception and not the intermediary tones or Śrutis in relation to its preceding or succeeding tone. This tallies with experience. When we hear the Pañcama of Madhyamagrāma we cannot say that the three component Śrutis of Pañcama have been perceived by us simultaneously with the perception of the Pañcama. He further says that although Śrutis are not completely apprehensible their groups (Gumpha) are apprehended. He gives the example of 'Omkāra' which is composed of four 'Ardha Mītrikā's but is perceived as one whole. Similarly, the 'Śrutis'

¹ For the 'Śrutis' of S R and its comparison with the 'Sāranā' of Bharata see Pt. Omkarnath Thakur, Saṅgitañjaḥ Pt. V pp. 77-81 and 90-91.

falling in the interval of 'Sādja' etc, are apprehended in their sum total by the hearer on the basis of his 'Anādi Vāsanā'. The concept of 'Vāsanā' is important here. This implies that the hearer must have suitable Vāsanā or 'Samskāra' in order to be able to apprehend the accuracy of tones. This is the subjective element of hearing. As regards the objective element the author says that if the Śrutis are perfect (Pūrṇa), then alone they are pleasing to the hearer and singer and if they are imperfect and inaccurate they do not attain this object and lead on the contrary to 'Aparañjana'. He says that the mind of the hearer and the singer is the only evidence of this perfection or imperfection (Pūrṇipūrṇatva) of 'Śrutis'. Hence the importance of Vāsanā.

While concluding the Śruti Prākaraṇa the author mentions the topics falling under Dāraṇi, Vinā and Śīrira Vinā. The inclusion of Dhātu and Vṛtti under the former and their exclusion from the latter is notable here.

(c) *Śvara Prākaraṇa*. After giving the etymological derivation of 'Śvara' from four Dhātus viz 'Raj, Rañja', 'Svar' and 'Ru' the author goes on to give a definition of Śvara as follows

शब्दरूपा चित्तवृत्तिरस्वास्थ्यावस्थाविमोचनात् ।

उपताप्य स्वमायुर्यातिशयेनाक्षिपन्ति ये ॥१३०॥

This definition is unique in itself. It is difficult to come across a parallel definition in any treatise on Sāṅgita. It reminds one of the concept of 'Citta Druti' propounded by Madhusūdana Sarasvatī in his Bhakti Rasāyana (138). The four Śaktis of Śvara have been enumerated as 'Vāma', 'Jyesthā', 'Ambikā' and 'Raudri'. These are obviously Tantric names. The author explains how these four Śaktis are three fold according to their relation with the three Sthānas viz, Hrit, Kantha and Mūrdhā. The sounds produced by the vital air moving upwards from the Nābhī are known as Sādja etc.

The author refers to an opinion according to which any sound is said to be a 'Śvara'. According to the holders of this opinion even the thundering of clouds is said to be 'Śvara'.

The author does not comment on this, but makes just a passing reference to it. It can be said that this is a most general meaning of 'Svara' which is said here to stand for sound in general and not for musical tone in particular.

After this cursory reference the author enters into a scholastic but pithy discussion on the relation between 'Śruti' and 'Svara'. It will not be useful within available space here to dilate on this erudite discussion, much less to attempt its elucidatory interpretation.

The author puts forward his own view on this point by saying that Śruti is the harsh (Parusa) sound produced by the vital air starting from the Brahmagranthi and touching the respective centres of various tones and 'Svara' is the 'Snigdha' and 'Anunādātmaka' tone produced by the 'Śruti'. Here the author seems to explain श्रुत्यन्तरभाषी. It is true that a 'Śruti' becomes 'Svara' as soon as it is used in actual singing or playing. Consequently 'Śruti' and 'Svara' can be treated as being identical but the authors of our Saṅgīta Śāstra have tried to explain the distinction between 'Śruti' and 'Svara' even in the case where the Śrutis are actually used in music. This is, however, a distinction without a difference. Practically, one cannot differentiate between the first impression of a tone which is said to be harsh and the subsequent impressions of the same that are said to be soft and sweet. Theoretically, the distinction sounds all right, especially when considered in the context of the striking of the string of the musical instruments. The first sound is naturally harsh because of the force of the stroke but the 'Anurāṇana' is naturally softer and sweeter. The analogy of the string has been carried over by our author to the human voice where this distinction of the first tone and the succeeding tones is not perceptible (cf. commentaries on S.R. 1.3.24, 25).

The author rejects the objection that Śruti cannot be the cause of Svara as there is no possibility of a conception of a relation of Avayava and Avayavin between 'Śruti' and 'Svara'. The author also contends that there is no possi-

bility of a difference in the 'Anudhvani' because of there being difference in 'Dhvani'. He gives the analogy of there being no difference between a scorpion born in the natural process or born from cow-dung. This shows that there is no 'Kārya-Bheda' even though there may be 'Kāraṇa Bheda'. There is thus no difference between the 'Anudhvani' of the third or fourth Śruti of an interval. The difference between one tone and other is that of 'Tivratā'. The word 'Tivratā' is used here for denoting pitch whereas now a days it is used for loudness. The Mṛduta (low pitch of the 'Anurananī') or the 'Tivratā' of 'Anuranana' are responsible for the 'Uccatā' (high pitch) or 'Nīcatā' (low pitch) of 'Svara'. In modern language one may say that the greater the number of vibrations per second i.e. the greater the frequency, the greater the pitch. 'Tivratā' can denote here the frequency of vibrations. The author seems to hint that 'Śruti' itself becomes 'Rañjaka' when it attains the position of Svara. The definition of 'Svara' as given in S R is repeated here. The author seems to accept the view that there is no basic difference between 'Śruti' and 'Svara' but that theoretically 'Śruti' is that sound which is not Rañjaka.

The basic problem is that Śruti has two meanings, (1) the sounds falling within the mutual interval of notes and (2) the sounds which are manifested as Śrutis. These two meanings seem to be hinted at by Viśvāvasu in his classification of Śrutis as 'Svara Śruti' and 'Antara Śruti'. The whole discussion that we have seen above centres round this two fold interpretation of Śrutis.

'Svara' is one, eternal, indestructible, all pervasive and capable of reaching anywhere and everywhere. 'Svara' becomes of infinite variety where it has 'Samyoga' with 'Jāti', 'Bhāsā' etc. The 'Samyoga' with 'Jāti' and 'Bhāsā' stands for the variety of note combinations.

The author speaks of two 'Adhusthānas' of Svara viz. Vinā and Śārīra and two types of Svaras corresponding to those two viz. Vama and Śārīra. The pitch of notes manifested in the

of these Vikṛta notes seems to be the inclusion of all variations arrived at in the four Śruti interval in the course of four Sāranās. This will be illustrated by the following table. The four 'Śruti' interval of 'Ma Pa' seems to have been excluded because 'Ma Pa' in 'Sadjagrāma' is nothing but the 'Nī Sī' of 'Madhyama grāma' and 'Ma Pa' of 'Madhyamagrāma' is in turn nothing but the 'Sa-Rī' of Sadjagrāma.

It is impossible to do justice to this complicated topic in the extremely limited space at our disposal. It may, however, be noted that this scheme of 'Suddha Vikṛta Svaras' which includes three varieties each of 'Ga Nī' and omits the lower variety of 'Rṣabha Dhruvata' was responsible for a serious misapprehension among subsequent authors. They tried to accommodate the three varieties each of 'Ga Nī' at the cost of the lower 'Rī Dha' which were mistaken for 'Suddha Rī Dha' and actual 'Suddha Rī Dha' for 'Suddha Ga Nī'. This continued until Ahobala cut the ice by recognising the 'Komala' varieties of 'Rī Dha'.

Our author's interpretation of Sadjā Sādhurana and Madhyama Sādhurana completely agrees with that of Śārṅga deva. It is really very difficult to say whether this interpretation is in accordance with Bharata's opinion.¹

Serial No of Śrutis	Suddha Svaras	Vikṛta Svaras	Steps of four Sāranās
0	Nisāda		IV step
1		Kaśika Nī	III Step
2		Kakali Nī	II Step
3		Cyuta Sa	I Step
4	Sadja	Acyuta Sa	
5			
6			
7	Rṣabha	Catuhśruti R	
8			
9	Gandhara		IV Step

¹ cf Pt Omkarnath Thakur's Sangitañjali Pt V P 113 ka

Serial No. of Śrutis	Suddha Svaras	Vikṛta Svaras	Steps of four Sūrapāṇs
10		Sādhāraṇa Ga	III Step
11		Antara Ga.	II Step
12		Cyuta Ma.	I Step
13	Madhyama	Acyuta Ma.	
14			
15			
16		Triśruti Pa.	
17	Pañcama	Catuṣśruti Pa.	
18			
19			
20	Dhaivata	Catuṣśruti Dha.	
21			
22	Niṣāda		

The traditional relation of the seven notes with those of birds and animals is described next. Thereafter the author takes up the fourfold division of Svara as Vādin, Saṁvādin, Anuvādin and Vivādin. The Saṁvādin interval is enumerated as 8 and 12 'Śrutis' just like S. R. instead of 9 and 13 spoken of by Bharata. There is no contradiction in these two because when 9 Śruti or 13 'Śruti' interval is spoken of, the last 'Śruti' on which the 'Svara' rests, is also counted but when 8 and 12 Śruti interval is spoken of, the last Śruti is not counted.

Then follows a long discussion on Saṁvāda and Vivāda which is concluded by the re-affirmation that only 8 and 12 Śruti interval is Saṁvādin.

Next, the Devatā, Kula, Dvīpa, Varṇa (colour and caste) Rsi, Chanda, Rasa of Svaras is given in the traditional manner. This account agrees with that of S. R. Bharata speaks only of the Rasas of 'Svaras'. There seems to be some other tradition which has handed down all the other details. There seems to be a mixture of the Āgama and Nigama traditions in all these accounts of Devatās, Rsis etc. It appears that Bharata's main concern was the systematisation of music used

in drama and not of keeping intact all the details of music handed down by tradition. Some of his important omissions are.—
 (i) Names of Śrutis, (ii) The Yajña names of Tānas and their significance¹, (iii) The Devatās etc., of grāmas, mūrchanās etc., (iv) The detailed account of Svaras as given above and (v) Reference to Gāndhāra Grāma (omitted totally without even a mention of the name)

(d) *Grāma Prakarana* The author mentions a pertinent point at the outset by saying that the discussion of Grāma (group or collection) is essential because stry or unconnected Svaras cannot produce direct or indirect effect

नहि स्वराणां व्यस्तानां बुद्धिदुष्टफलं प्रति ।

उपयोगस्तत्तस्तेषां समूहं विवृणे वरम् ॥

He then proceeds to take up the discussion whether Pañcama or Dhaivata is the decisive factor in distinguishing Madhyama grāma from Sadjagrāma. He concludes that Dhaivata, not Pañcama, is entitled to be treated as the differentiating factor. The reason given for this assertion does not appear to be very sound. It is said that in 'Madhyama sādīhāraṇa', Pañcama will again become Catuhsruti in Madhyamagrāma (by taking the last Śruti of the original 'Madhyama') and that hence Dhaivata alone can become the distinguishing factor. This statement is not convincing. Although the interval of Pañcama may change in Madhyama Sādīhāraṇa there is no change as such in its position. Further, he says that 'Pañcama' and 'Dhaivata'

¹ Bharata does refer to यज्ञफल being attained through नाट्य ।

एतच्छास्त्रं प्रयुक्तं तु नराणां बुद्धिवदनम् ।

शैलोक्यक्रिययोपेतं सर्वशास्त्रनिदर्शनम् ॥

माङ्गल्यं ललितञ्चैव ब्रह्मणो वदनोद्भवम् ।

सुपुण्यञ्च पवित्रञ्च शुभं पापविनाशनम् ॥

य इदं शृणुयात् प्रोक्तं नाट्यमेतत् स्वयम्भुवा ।

प्रयोगं यच्च कुर्वीत प्रेक्षते चावधानवान् ॥

यः गतिर्वेदविदुषां या गतिर्यस्याजिनः ।

या गतिर्दानशीलानां ता गतिं प्राप्नुयादर ॥

should never be omitted in Madhyamagrāma. Even this does not hold good in actual practice because we find that in Madhyamagrāma Dhaivata is left out along with Ṛṣabha in Tānas. The author himself hints at this true position and says that a violation of this injunction is admissible in the interest of 'Rakti' which is more powerful even than the Śāstra. Madhyama should never be left out in Ṣadjagrāma according to him; this adds a specific reference of the injunction to Ṣadjagrāma which is wanting in Bharata's verse running as follows :—

मध्यमस्य विनाशस्तु कर्तव्यो न कदाचन ।

सर्वस्वराणां प्रवरो ह्यविनाशी तु मध्यमः ॥ (N.S. 28. 69.)

That this injunction refers to Ṣadjagrāma alone is made explicit by our author.

The author refers to the predominance of Ṣadjagrāma and Madhyamagrāma because of the importance of Ṣadja among all other Svaras and because of the unavailability of Madhyama respectively. He says that Gāndhāra-grāma has its own importance because of its being born of the Devakula in the 'Dyuloka'.

It may be marked here that 'Gāndhāragrāma' seems to refer to that which is secret and hence which is not 'manifest' as will be borne out by the following Vedic quotations regarding Gandharva :

प्र सद्रोचे अमृतं नु विद्वान् गन्धर्वो नाम निहितं गुह्यम् ।

श्रीणि पदर निहिता गुह्यम् यस्तद्देव स पितृष्विता सन् ॥ (K.Y.)

पतंगो वाचं मनसा विभति तां गन्धर्वोऽवदत् गर्भेऽन्त ।

तां द्योतमानां स्वयं मनीषां श्रुतस्य पदे कवयो निपान्ति ॥

(R. V. x. 80, 6.)

'Gāndhāragrāma' of traditional Indian Saṅgīta Śāstra seems to represent this Vedic concept of Gāndharva which stands for the 'secret'. Nānyadeva has given an explanation for the unmanifest nature of Gāndhāragrāma by saying that it is not practicable for the human beings as it is either 'Atitāra' or 'Atimandra' अतितारातिमन्द्रत्वात् सन् गायन्ति मानवाः । This seems to hint at the super-sonic structure of sound. We know from Physics that there are lower and upper limits of frequency of sounds that are audible

to the human ear. This region of Atitāra and Atimandra seems to be covered by Gāndhāragrāma. The 'Bindu' or point can be said to be the biggest and the smallest. Similarly 'Ga' Grāma may be beyond the upper limit or below the lower limit. This is however another explanation. Our author says that his predecessors have said that 'Gāndhāragrāma' is not to be found anywhere else except in the heaven and that he himself has described only two 'Grāmas' because of this tradition. He gives another point of information when he says that Gāndhāragrāma is in usage in Kashmir. The implication of this statement is not known. We know about a special system of Vedic notation followed in Kashmir. It is not however known what the author means by saying that the Gāndhāragrāma is in usage in Kashmir. He also says that in spite of this usage the said Grāma is not capable of being elucidated according to Lakṣya and Lakṣana. All the same, he gives the following explanation of Gāndhāragrāma on the basis of previous texts.

Gāndhāra takes one Śruti each of Rsabha and Madhyama that is to say Rsabha should be lowered by one Śruti for allowing that Śruti to Gāndhāra and Gāndhāra should be augmented by one Śruti for taking up a Śruti of Madhyama. This means that Rsabha will be at an interval of two Śrutis from Śādja and Gāndhāra at an interval of four Śrutis from Rsabha and six Śrutis from Śādja and the interval of Gāndhāra and Madhyama will be cut from four to three. Dhaivata takes one Śruti of Pañcama, this is not understandable because according to this Pañcama should be lowered by one Śruti and that position is not tenable as is clear from the table on page 99 of our printed text. Nisāda takes one Śruti each of 'Dha' and 'Sa' i.e. 'Dha' is lowered by one Śruti and Ni is raised by one. The author quotes the authority of Candrasekhara in this context. The table on page 99 illustrating Gāndhāragrāma is in full agreement with all that has been said above about the position of Gāndhāra and Nisāda in Gāndhāragrāma but the position of 'Pa' differs in two manuscripts—'A' reads it as being in the fifth column from above making its position lower by one Śruti from the original, but

this lowering is not admissible as it is not in accordance with the principle of 'Sanjñābheda' (i.e. it implies a change in the position of the 'Svara' rather than in its name). The lowering or raising of 'Svara' is obtained by 'Sanjñābheda' just as 'Madhyamagrāma' is derived from 'Sadjagrāma'.

The illustrative table of Madhyamagrāma is quite sound and sets at rest all the doubts and inaccuracies regarding the relation of Sadjagrāma and Madhyamagrāma. This is a great contribution of our author to the Sastraic theory. No other old text furnishes a similar elucidation of Sadjagrāma and Madhyamagrāma in terms of each other. Even as regards Gāndhāragrāma the most plausible explanation is put forward by him by giving a place in it to Sat śruti (6/5) interval of 'Sa ga'. Thus the three Grāmas become representative of three intervals of consonance viz $3/2$, $4/3$ and $6/5$. As for the interval of major third, $5/4$ it can be said that it exists both in Sadjagrāma and Madhyamagrāma by way of Antara Gāndhāra and Kālālī Nisāda. The sequence of Murchanīs in the two Grāmās is stated by our author as being the same as that of the notes in the Grāma itself. He also refers to the cycle of Svaras and concludes by giving the Devatīs, Ritus and time of the two Grāmās.

(c) *Murchana Prakarana*. The author starts with the enumeration of seven Murchanās each in Sadjagrāma and Madhyama Grāma and their nomenclature. He says that the Murchanās should be begun neither in the 'Mandra Saptaka' nor in the 'Tara Saptaka' but in the 'Madhya Saptaka' (cf. Bharata, N. 28 p. 321 and Matanga Br. p. 29 for a similar injunction). After this the author gives illustrations of the fourteen Murchanās in their 'Suddhī', 'Sakālah', 'Sītrā' and 'Sakākalyantarā' varieties and then the 'Prastāra' of each of these fourteen 'Murchanās' i.e. seven varieties of each Murchanā according to the above four categories (pp. 100-122 of printed text). After these profuse illustrations the author goes on to give a verbal explanation of the starting points of Murchanās as illustrated above.

A very important discussion is raised here regarding the practical application of Murchanūs. The author seems to refer here to Śīrngadeva's —

यद्जस्यानस्यितेन्यासं रज्यात्ता परे विदुः ( ) । (SR 1414)

It is notable that even Śīrngadeva refers to this view as being held by others. Our author explains these 'others' as those who are 'Deśavid'. He explains their view more clearly and says that 'Nisāda' etc have to be taken as 'Sadja' etc, and accordingly 'Sadja' etc, will become 'Rasabha' etc. He raises an objection that if Nisāda is located on the string of Sadja it becomes identical with Sadja and there is no new Svāra obtained by this process. He answers this objection by saying that it is not a fact that there is no 'Svarāntara' in this case. He says that the preceding note gets its nomenclature according to the succeeding note. This sounds rather curious because note interval is always counted in the order of descent and not in that of ascent. Perhaps this view has been posed as a 'Pūrva pakṣa' and not as one subscribed to by our author although there is no corresponding 'Uttara pakṣa' available in the text. Then he gives the four fold classification of Murchanā as 'Suddhā', 'Sakākalī', 'Sintara' and 'Sakākalīyanāra'. It is notable that he does not mention here the classification given by Bharata as 'Purnā', 'Sadavā', 'Auduvā' and 'Sādhāranakṛtā'. Really speaking, the three varieties Sakākalī etc relate only to Sādhāranakṛtā. Out of the varieties Purnā, Sadava and Auduvā the last two have been taken as Suddha Tunas. Bharata refers to these as 'Murchanātāras'.

Next follows the discussion of the twelve 'Svāra Murchanā' spoken of by Matanga (cf Br page 32-33). It is notable that our author refers to Kohala and Nandikeśvara as followers of Matanga in this respect. Matanga is definitely known to be a later author as compared to Kohala and Nandikeśvara. Matanga has himself quoted the authority of Kohala and Nandikeśvara in this context. The text of these two verses (353-354) needs to be reconstructed as follows so as to give the meaning that Matanga has propounded twelve 'Svāra Murchanā' on the authority of Kohala and Nandikeśvara.

अत्रैव कोहलाचार्यं नन्दिकेश्वरमेव च ।

मतङ्गोऽनुसृत्य यदुवाच तदिह वर्ण्यते ॥

Our author refutes the view that twelve-*'Svara-Mūrchanā'* is essential for the formation of *'Jāti'* and *'Bhāsū'* and for the demonstration of three *'Sthānas'*. He gives the following arguments in refuting this view:—

- (1) *Mūrchanā* is defined as the ascending and descending order of notes in the serial order. This definition stands nullified if twelve-*'Svara-Mūrchanā'* is accepted.
- (2) It is not proper to hold that twelve-*'Svara Mūrchanā'* is useful for the formation of *'Jāti'* and *'Bhāsū'*, because this view is not applicable to *Nandayantī* which is formed of fifteen notes and not of twelve. Moreover, it is difficult to adjust the twelve-*'Svara-Mūrchanā'* in case of *'Śāḍavā'* and *'Auḍuvā'* *'Jātis'*. If the *'Lopya Svaras'* are not counted, we shall have to go upto two and a half or three *'Saptakas'* in order to make up twelve *'Svaras'*. If the *'Lopya Svaras'* are also counted then it will be impossible to form *'Śāḍava'* and *'Auḍuva'* *Jātis* or *Rāgas*.
- (3) There is the danger of *'Rakti-Bhaṅga'* (violation of *Rakti*) because of the inclusion of *Viśamvādin* (non-consonant) intervals. It is, therefore, not possible to derive *Rāga* out of the twelve-*'Svara-Mūrchanās'*; they can be used only in the structure of *'Kūta Tānas'*. Hence, *'Sapta-Svara-Mūrchanā'* alone is acceptable as being productive of *'Rāga'*.

Even in the case of *'Mūrchanās'* where *'Kūkālī'* and *'Antara'* are added up, there is no justification for calling the *'Mūrchanās'* concerned *'Nava-Svarā'*, because *'Kūkālī'* and *'Antara'* are not independent *'Svaras'* as they cannot become *'Ainśa'* in any case. Here the author refers to the classification of *'Mūrchanās'* given by Bharata. Śārṅgadeva has totally omitted this classification, but our author has upheld it in the context of the number of *'Svaras'* used in *'Mūrchanās'*. He differentiates

'Sādava' and 'Auduva Mūrchanā' from 'Tāna' by saying that 'Mūrchanā' is composed of both 'Āroha' and 'Avāroha' whereas 'Tāna' is composed of either of them separately

After this the author enters into a very important discussion as to how the 'Mūrchanā' of one 'Grāma' becomes the original scale of the other 'Grāma'. This is the greatest original contribution of our author to the theory dealt with in his 'Svarādhyāya'. This elucidation is not available in any of the extant texts including S R. This is a direct explanation of Bharata's following passage.—

द्विधैकमूर्च्छनासिद्धिः, द्विधुतिप्रकर्षाद्वैवस्तीकृते गान्धारे मूर्च्छनाप्राप्तयोरन्यतरत्वं पङ्कजप्राप्ते । तद्वृत्तान्मध्यमादयो निपादादित्वं (निपादादित्वं) प्रतिपद्यन्ते । मध्यमप्राप्तेऽपि धैवतमादंवात् (धैवतामादंवात्) निपादोत्कर्षात् (च) द्वैविध्यं भवति । तुल्यधुत्यन्तरत्वाच्च सप्तान्यत्वम् । अतु धुतिकमन्तरं पञ्चमधैवतयोः । तद्वृत्तगान्धारोत्कर्षाच्चतु धुतिकमेव भवति । शेषाश्चापि मध्यमपञ्चमधैवतनिपादपङ्कजैर्भा मध्यमादित्वं (पङ्कजादित्वं) प्राप्नुवन्ति । (N S 28, p 320)

Then follows a discussion as to whether or not the use of 'Antara' and 'Kākalī' should be restricted to one Grāma. Our author does not accept this restriction and holds that these two 'Svaras' are used in the two 'Grāmas' without any restriction whatsoever. Although there may appear to be identity of 'Svaras' in 'Uttaramandrā' with 'Antara Gāndhāra' and 'Sauvīri', they are not identical because the starting points of both the Murchanās are different. This point is elaborately explained.

While explaining 'Sīdhāranakṛtā Mūrchanās' the author makes a very pertinent observation that only Antara and Kākalī are to be used in this variety of Mūrchanās and not the 'Kauśika Svaras' obtained by 'Sadjasādhārana' and 'Madhyamasādhārana'. He says that the raising or lowering of Śrutis leads to a difference in the Svaras (Svarānyatva). He raises a very important point here by affirming that 'Svarānyatva' leads to diversity in the Mūrchanās, but the real cause of variety is 'Bhāvānyatva'. In the formation of 'Ragas' 'Svarabheda' is always not necessary, but the difference in 'Bhāva' or 'Vāsanā' goes to

1 cf Saṅgītaśāhikā Vol V pp 56-58, and my paper entitled 'Ancient Grāma system and its distortion in the medieval times'-J M A Madras Vol 32

make one Rāga different from another He says that 'Bhāva' alone gives a specific nature to an object : He beautifully illustrates this as follows —

ययंकस्या स्त्रियि स्त्रीत्वाविशेषेऽपि विलोक्यते
भावाभ्यान्त्ये सुताभार्योदासीनादिविविक्तयो ॥
तथा स्याद्भासनान्यत्वे रागान्यत्वादधिक्येति ॥
भाव एव हि सर्वत्र पुस्त्यस्तुविशेषकृत् ॥

(Verses 401-403, p 128)

While concluding this 'Prakarana' the author gives the numerical account of the varieties of 14 Murchanās as 14 (7 each of the two Grāmās) × 4 (Suddha, Śikālikā etc) = 56 × 7 (Prastāras of each) = 392 The concluding portion deals with the Devatās of the fourteen Murchanās and a different nomenclature of the Murchanās of Madhyamagrāma according to Nārada (cf Nāradya Śikṣā 2 10)

(f) *Tāna Prakarana* After giving the etymological explanation of Tāna the author refers to the classification of Tāna as Suddha and Kūta and defines Suddha Tāna as Auduva and Sādava Murchanās derived from the 'Lopa' (exclusion) of one or two notes respectively Citing the famous maxim एकदेशविकृतमनन्याकारम् he contends that this is not applicable here as the exclusion of one or two notes leads to variety in Tāna and Rāga

The objection that 'Suddhā', 'Santarā', 'Sakālikā' and 'Sakā-kalyantarā' Murchanās can all become 'Tānas' when they are 'Sādava' or 'Auduva', and thus their number can go upto nearly 300, [exactly 294 as 14 × 3 (not 4, Pūrṇa being left out) = 42 × 7 = 294] is answered by the author on the authority of Bharata who has recognized only 84 varieties of Suddha Tānas The 'Lopā' of 'Vikṛta Svāras' (Antara and Kālikā) is not enjoined in Tānas These 'Tānas' are twofold as 'Sādava' and 'Auduva' and again twofold as 'Suddha' and 'Kūta' When the sequence or order is unaltered the 'Tāna' is 'Suddha' and when it is altered ('Vyutkrāma') it is 'Kūta'

Then follows a detailed account of the Nastoddhata Viddhi of Suddha Tānas Then the 84 Suddha Tānas (called Murchanā-

Tānas by Bharata) are illustrated with diagrams showing the 'Svaras' included and excluded in them and their nomenclature according to Yajña names. This nomenclature is not found in Bharata but there seems to have been an ancient tradition to sustain such a nomenclature. A quotation in Kallinātha's commentary on S R 1-4-90 91 seems to be a specimen inspired by such a tradition. The original source of this quotation could not be traced, but if it is ever traced it may possibly throw more light on this tradition. Kallinātha refers to the passage quoted by him as being found in a Smṛti.

These illustrations are followed by an 'Uddeśa Sangraha' of these Tānas and the subsection concludes with a thorough discussion, in traditional terms of 'Pūrvamīmāṃsā' of the potentiality of these Tānas in producing the same fruit as is produced by the Yajñas whose names have been ascribed to the former. Then follows a detailed account of the Naṣṭoddista Vidhi of Kūta Tānas according to the Khāṇḍamerū as also according to the simple arithmetical process of multiplication and division¹.

B Sādhārana Parīksana

The treatment of 'Svara sādharana' and 'Jāti sādharana' given by our author is much more elaborate and erudite and includes a more thorough discussion as compared to Sādhārana Prakaraṇa of S R although the general run or purport is not in anyway different from that of S R 'Sadja Sādhārana' and 'Madhyama Sādhārana' are explained as two varieties of Kṛṣṇika, the former representing the state of the lowering of Sadja by one Śruti and the raising of Nisāda by one and similarly the latter representing the state of the lowering of Madhyama by one Śruti and the raising of Gāndhāra by one. Thus the interval of Nī-Sa and Ga-Ma is reduced to two Śrutis. In Kākalī and Antara Gāndhāra also the interval is reduced to two Śrutis, but that is done by the augmentation of Gāndhāra and Nisāda by two Śrutis.

¹ cf. Saṅgātāñjali Pt V pp 115 (K) 120 (J) for a detailed and illustrated treatment of both the processes referred to above.

So far as Antara and Kākah are concerned this explanation stands good, but the explanation of Kāśika Sādhārana does not stand the test of consonance and practicability because the lowering of Sadja is not possible as Sadja regulates the successive intervals in the scale and the lowering of Sadja itself will lead to the lowering of the whole scale, thus leading to a reversion to the original position of intervals. If this lowered Sadja is taken to be a variety of Nisāda then of course the said interval may be admissible in exceptional cases where the augmented Nisāda is used. Similarly the lowered Madhyama (81/64) is not a consonant interval and this can be used only in a glide (Minda) but not as a regular interval.

The explanation of 'Kāśika Svāra Sādhārana' given by Pt. Omkarnath Thakur (Sangitāñjali Pt. V p. 113 K) places this Svāra Sādhārana in the 'Trisruti' interval of 'Sa Rī' in 'Sadjagrāma' and 'Ma Pa' in 'Madhyamagrāma'. This explanation is most plausible because (1) it accords with the theory of consonance and (2) it covers the subtle interval within the three Śruti interval which is totally excluded in the interpretation given by S R. and our author. This explanation seems to fall in line with the purport of the following statement of Bharata, but the view of Śārngadeva and our author is different as we have seen above.

स्वरसाधारण द्विविध द्वैषामिव कस्मात् ?

पङ्क्त्याने वङ्गसाधारण मध्यमप्राप्ते मध्यमसाधारणम्

साधारणोऽयं स्वरविशेष इति स्वरसाधारणम् ।

(N S 28, p. 321)

In support of S R. and S Rāj. the only thing that can be said is that they perhaps wanted to cover all the Śrutis in the interval 9/8 and thus the two Svāra Sādhāranas were introduced by them in the Nī Sa and Ga-Ma interval. Ma Pa, interval is also four Śrutis in Sadjagrāma but it has been left out as it is represented by Nī Sa in Madhyamagrāma. As 10/9 (Trisruti) is a smaller interval it might have been held as covered within 9/8 itself. Thus both these views can be roughly reconciled. Pt. Omkarnath's explanation relates to the

practical aspect of the subject and the view of S R and our author refers to the theoretical aspect

C *Varnālankāra Parīksana* .

There is nothing special about our author's treatment of 'Varna' and 'Alankāra' except that he has discussed the 'Prayojana' or object of 'Alankāra' and has clarified the implication of 'Sthāyī Varna'. He has also added the names and Lakṣanas of seven Alankāras which were in vogue in his time but were not included in the fifty-six traditional Alankāras (verse 114—130). Bharata has spoken of only thirty three Alankāras, Matanga has made no addition and Śūrngadeva has given seven Alankāras in the 'Sthāyī Varna', twelve in the 'Ārohi Varna', twelve in the 'Āvarohī Varna' and twentyfive in the 'Sañcārī-Varna'. He has also given the seven extra Alankāras spoken of by our author. Thus the total number of S R comes to 63 with which our author is in full agreement. He says that if all the prevalent Alankāras are counted the number will go upto eighty-eight (vide verse 131).

The 'Prayojanas' or objects of Alankāra are given by the author as follows—

- (1) 'Svara Jñāna' Even today Alankāras find an important place in the scheme of musical education and their practice is an unavoidable item not only for beginners but also for accomplished musicians. Our author hints at this value of the Alankāra in imparting 'Svara Jñāna' to students. The practice of Svara comprises mainly of Alankāras

यथा गानुरलङ्कारं स्वस्वस्थानगतं स्वरं ।

सुशिक्षितैर्मन्दित्येव स्वरज्ञानं प्रजायते ॥ १३४, १३५ ॥

- (2) 'Rakti lābha' There is no doubt that Alankāra is very powerful means of infusing 'Rakti' in music, specially in melodic music where the notes have to be taken in succession and not simultaneously. 'Alankāra' lends the element of diversity to melodic music because it makes possible the use of curves and turns, ascension and resolutions in the melodic pattern where notes are supposed to move in a straight line

The author raises the objection that where one and the same note is used in 'Sthāyīvarṇa', the sound becomes monotonous and does not give delight to the 'Rasikas'. He answers this objection by saying that there can be 'Āroha' and 'Avāroha' movement even in the 'Sthāyī Varna' i.e. it is possible to lengthen or repeat a particular note for sometime and then to move on to its next one and similar movement in the descending order is also possible. He says that when an Alankāra is said to belong to 'Sthāyī Varna', it should not be held that the other 'Varnas' are totally excluded, but that this statement should be taken to have been made according to the 'Laksanā vṛtti' i.e. it should not be taken in its literal meaning it should indicate only the predominance of 'Sthāyī Varna'.

- (3) The 'Vaiśiṣṭya' (variety) of 'Varnāṅgas' in 'Tālāṅga Pādas'. It is notable that the author brings in here the names of certain varieties of 'Śuddha Gīta' like Ullōpyaka and their 'Angas' like 'Sthita' 'Pravṛtti' etc. This indicates that there is the predominance of Sthāyī Varna in Śuddha Gītas i.e. there is not much scope for the rise and fall of notes in those Gītas. This is quite understandable as our author has stated clearly that the Śuddha Gītas are Tāla pradhāna (vide p. 471, verse 7) i.e. the element of variety rests there in 'Tāla' more than in 'Svara'. While concluding this discussion on 'Sthāyī varṇa' the author says that mere accuracy of notes gives rise to an experience of a certain degree of variety (Vaiśiṣṭya) by the hearers even if the variety of ascent and descent is absent.

D *Jati Parīkṣana*

The term 'Jati' is explained in various ways as follows

- (1) The opening verse seems to be an explanatory reproduction of Bharata's well known verse

“यत्किञ्चिद्गीयते लोके तत्सर्वं जातिषु स्थितम्” Our author says that Jāti is so called because everything that is sung by people, as for example, Śruti and the like—all that is born of Jātis

यत श्रुत्यादिक सर्वं यत्किञ्चिद्गीयते जनं ।

तत्सर्वं जायते याम्यो जातयस्तेन कीर्तिता ॥

(S Rāj p 183 V 1)

This is one interpretation of Jāti. The origin of Śrutis in Jātis can be explained in this way. Jāti is the prototype of the specific formation of melodic patterns since the practical implication of ‘Śrutis’, ‘Svaras’ etc., is capable of apprehension only when those intervals find a place in a definite pattern. In music an interval has no practical value or significance in itself without its being related to other intervals and without its becoming a part of an organic whole. Jāti being an important and primary representative of this organic whole, it can reasonably be said that all Śrutis Svaras etc. derive their significance from Jāti. The statement of Matanga on this point runs as

श्रुतिप्रहस्वरादिसमूहाज्जायन्त इति जातय (Br p 55)

This is just another way of explaining the significance of Jāti because it is said herein that Jāti is born of Śruti, Svara, and Graha etc. This is a plain fact which needs no explanation or argument because it is beyond doubt that Jāti is composed of Śruti, Svara, Graha, Amsa etc.

- (i) Jātis are born of Svara, Grāma etc. This is in conformity with Matanga’s statement quoted above.
- (ii) Jāti is born of Graha etc. This refers to Jāti Lakṣanas. Our author has aptly detached ‘Graha’ from Matanga’s above statement and used it independently because Graha is a ‘Jāti lakṣana’ and not an interval.
- (iv) Jāti is that from where ‘Rasa pratīti’ is born. A scale or set of tones can delineate a particular ‘Rasa’ or

'Bhāva' only when it is patternised on the principle of the balance of unity and diversity 'Jāti', being the first stage of the development of melodic patterns, it can truly be termed as the progenitor' of 'Rasa-pratīti'

- (v) Jāti is a genus like Brāhmanatva etc This is a reproduction of Matanga's—

जायत इति जातय । यथा नराणां ब्राह्मणत्वादयो जातय (Br p 56)

The element of unity in Jāti is beautifully explained by our author as 'Mahā Sāmānya' He says that the 'Jāti lakṣaṇas' lead to 'Anugata Jñāna' (perception in a chain of associations)

The author enumerates thirteen Jāti Lakṣaṇas, adding Sāmnyāsa, Vinyāsa and antaramārga to Bharata's ten Jāti Lakṣaṇas just as Śārngadeva has done He says that there is 'Janya Janaka Bhāva' in Śuddha and Vikṛta (Samsargajā) Jātis, Śuddha being the Janaka and 'Vikṛta' 'Janya' He illustrates this with the example of 'Guda' and 'Kūsmānda' which are separate in themselves but which go to form a mixed dish Vikṛtī (Samsargajā) Jātis are, therefore, said to have 'Miśra Rasas' This is a very pertinent observation When the melodic pattern embodies a mixture of several distinct patterns, as is the case with 'Vikṛta Jātis', there is bound to be a mixed state of aesthetic experience associated with these Jātis

The author repeats here the definitions of Śuddha and Vikṛta Jātis (which were defined in Saṃjñā Parīkṣana 12—19) and dilates upon the Mandra Nyāsa of Śuddha Jātis and explains Mandra Tāra and Madhya (verses 17—21) Then he explains how the 'Vikṛta' varieties of each 'Śuddha' Jāti are not totally different from the respective 'Śuddha' Jāti because the unchangeable 'Nyāsa' supplies the element of unity This is a very important point The unchangeability of 'Nyāsa' gives special importance to this Jāti Lakṣaṇa It is notable that there is only one 'Nyāsa' each in Śuddha Jātis, whereas the number of Grāhas, Amśas and Apanyāsas in each is much greater

Thus Nyāsa alone is the basis of the determination of the 'Svara-rūpa' of Jātis i.e. Nyāsa represents the note which is the starting place of the Murchanā in the particular Grāmā and this Murchanā provides the scale of the Jāti. Our author also mentions the respective Murchanās of each Jāti just as Matanga and Śārṅgadeva have done, these Murchanās have no correspondence with the respective 'Nyāsa Svaras'. It is, therefore, very difficult to explain the significance of Murchanā in the context of 'Jāti Lakṣana'. It is to be remembered that Bharata has not mentioned 'Murchanā' under 'Jāti lakṣanas'. It appears that Murchanā has a different meaning in this context and should not be understood as क्रमास्वराणां सप्तानामारोहश्चावरोहश्च because this meaning does not hold good while determining the 'Svara rūpa' of Jātis as the Murchanās mentioned in Jāti Lakṣana have no correlation with Nyāsa which has supreme importance in Jāti Lakṣanas. This problem has not been solved as yet but it appears that the only way of solving it is to interpret Murchanā as a starting point of 'Śāñcāra' or 'Vistāra' within a Jāti and not as the regulator of the scale of intervals used in the Jāti. Thus Murchanā can be said to be a factor in the regulation of 'Krama Śāñcāra' and not in the regulation of note intervals. There is no other way of establishing the relative significance of 'Nyasa' and 'Murchanā' in Jātis.

The Vikṛta varieties of Śuddha Jātis are counted as 153 just as is done in S R. Bharata does not indicate this number Śārṅgadeva's statement, that 'Samsarga-jī Jātis' are formed only with a Samsarga of Śuddha Jātis has been reproduced by our author.

The Lakṣanas of individual Jātis follow the pattern of Matanga just as has been done by Śārṅgadeva. Similarly the illustrative Prastāras of Jātis are also reproduced from Śārṅgadeva. The extant text of Brhaddesi contains only the tonal structure of these Prastāras and not their verbal structure. Nānyadeva and S R. have added the verbal structure to these Prastāras and our author follows the same tradition. There seems to be a very old tradition in this respect which though

not mentioned by Bharata, is referred to by Abhinavagupta. This tradition attaches the same sanctity and unchangeability to these Jātis as has been done in the case of Sāma. The thought content of the illustrative Gītas is mostly religious but there are one or two notable deviations into apparently secular themes.

Kapālagāna A Puranic description is given of the origin of 'Kapāla-gāna' (verses 417—424). 'Kapāla-Gāna' has been said to be equal to 'Sāma-gāna'. It has not been possible to find in any extant text parallel versions of the Kapāla-gāna given by our author.

The 'Kapāla-gānas' given here are attributed to Brahmā, Pitāmaha, Hiranyagarbha, Druhina, Virāñci, Svayambhū, Caturāṇana and Śalinanda. Almost all the names refer to Brahmā, hence the general name of these Kapālas is 'Brahmakapāla'. Next follow the Kapālas of Śeṣa, Āditya, Indra, Kāma, Dharmarāja and Varuna. These are grouped under the heading 'Nānūdeva Kapālagānam'. After this the Kapālas of seven Siddha Jātis, which are found also in S R are given. Thus concludes the illustrated account of three fold 'Kapāla gāna'. Next follows the account of 'Kambala gāna' which is also not found in S R.

Gītis Four Gītis spoken by Bharata (Ch 29 76—79) are taken up next. These Gītis relate either to the sequence of Laghu-Guru syllables in a Pada (verbal structure of a song) or to the order of repetition of the various parts of the Gita. Our author clearly distinguishes these two denotations of these Gītis. Bharata's text seems to refer only to the first denotation. S R also refers to both the denotations given above. Our author's illustrations are different from those of S R and seem to have been composed by himself.

(ii) *Rāgollāsa* :—

A Grāma-Rāgadi-Parīksana After the Mangalīcarana the author says that authors like Bharata were inclined only towards 'Mārga Saṅgīta' and not towards Deśī and hence they did not deal with Rāga which is composed of both Mārga and

Deśi. This is a very important observation. The statement that Bharata dealt only with Mārga Sangīta' explains the question as to why Bharata did not mention the classification of Sangīta into 'Mārga' and 'Deśi'. The term 'Gāndharva' used by Bharata for Sangīta has stood even in the later periods for 'Mārga-Sangīta'. In the Chapter dealing with Prabandha, both S R and S Rāj classify Gīta into two categories viz Gāndharva and Gāna. Out of these Gāndharva stands for Mārga and Gāna for Deśi (vide S R 4 2,3 and S Rāj II 4 1 3,4). Thus it follows that Bharata's treatment of Sangīta was restricted to Mārga and hence he did not give an account of the Rāga System. This statement sets at rest all controversies regarding the inclusion or otherwise of Rāga in the treatment of 'Gāndharva' by Bharata, but the significance of our author's frequent reference to Bharata in his own treatment of Rāga is not clear and requires further study.

The verses of Bharata that are said to contain the names of five Śuddha Grāma Rāgas run as follows and they have been quoted by Matanga so as to give a somewhat different version given below

पूर्वरङ्गविधाने तु कर्तव्यो गानजो विधिः ।
 देवपूजाधिकारस्तु तत्र (?) सप्रकीर्तितः ॥
 ततश्च काव्यबन्धेषु नानाभावसमाधायम् ।
 ग्रामद्वयं च कर्तव्यं यथा साधारणाधायम् ॥
 मुखे तु मध्यमग्रामं यद्भजं प्रतिमुखे भवेत् ।
 साधारितं तथा गर्भेश्वरं केशिकमध्यमं (K M विमर्शं चैव पञ्चमम्) ॥
 केशिकं च तथा कार्यं गानं निबन्धने मुधे ।
 सन्धिवृत्ताधायञ्चैव रसभावसमन्विता ॥
 यथारसकृता या त्सुर्ध्रुवा प्रकरणाधया ।
 नक्षत्राणोव गगनं नाट्यमुद्योतयन्ति ताः ॥ (N S 32-451-55)

This passage is quoted in Br as follows—

मुखे तु मध्यमग्रामं यद्भजं प्रतिमुखे भवेत् ।
 गर्भे साधारितश्चैवावमर्शं तु पञ्चमम् ॥
 सहारे केशिकं प्रोक्तं पूर्वरङ्गे तु पाठम् ।
 चित्रस्याष्टादशाङ्गस्य त्वन्ते केशिकमध्यमम् ॥
 शुद्धानां विनियोगोऽयं ब्रह्मणा समुदाहृतः ॥ (Br p 87)

It is clear from the above passages that Bharata has referred to the names which are identified with *Suddha Grāma Rāgas* in later literature on *Saṅgīta* starting with *Matanga* so far as the extant literature is concerned. Bharata himself does not specify these names as pertaining to *Grāma Rāgas*, nor is the term *Grāma-rāga* available anywhere in the extant text of Bharata. It is also notable that Bharata refers only to the *Gītis* called *Mūgadhi*, *Ardhamūgadhi* etc. pertaining to 'Padā' and not to the other set of *Gītis* viz. *Suddhā* etc., pertaining primarily to *Svara* and ultimately to *Rāga*.¹ This evidence also goes against the contention that Bharata has referred to *Grāma-rāga* in the above passage. At the most this reference can be said to pertain to an unspecified concept of *Rāga* that might in Bharata's time have been in a process of crystallisation. A perusal of *Nāradya Śikṣā* (4.5-11) will also corroborate this view.²

By the way it may be mentioned that the *Kudimiyamalai* inscription³ which is held to be almost a contemporary of *Bṛhaddeśi* also gives the seven names of *Suddha Rāgas* found in *Matanga*. *Mārkaṇḍeya Purāṇa* (28.21.53) also refers to seven '*Grāmarāgas*' without giving their names. It seems that the *Grāma Rāgas* that were categorised as '*Suddha*' when a classification of *Rāgas* was attempted, occupied an important and basic position by virtue of their being, perhaps, the first to have emerged out of a process of the crystallisation of melodic patterns.

The etymological meaning of *Rāga*, the description of the process of generation of *Rāga* as *Svaras* from *Sāmvāda*, *Grāmas* from *Svaras*, *Jātis* from *Grāmas* and *Rāgas* from *Jātis*, nine fold classification of *Rāga* as 1 *Grāmarāga*, 2 *Upārāga*, 3 *Bhāsū*, 4 *Vibhāsū*, 5 *Antara Bhāsū*, 6 *Rāgūnga*, 7 *Bhāsānga*, 8 *Upānga* and 9 *Kriyānga*—these are the other introductory

¹ cf. *Kallinatha's* commentary on S. R. 2.1.6, 7

² cf. Pt. Omkarnath Thakur, *Saṅgītanjalī* Vol. VI p. 92

³ cf. *The Kudimiyamalai Inscription on Music* edited by Mysore Brothers and published by Varalakshmi Academy of Fine Arts, Mysore 1957

items (vide verses 11-32) of our text. Then follows the classification of Rāgas into Mārga and Deśī. Mārga Rāgas are further classified into five Gītis. The views of preceding authors regarding Gītis are summarised and the view accepted by our author as also by Śīrngadeva is that of 'Durga Śakti'.

The explanation of five Gītis given in our text is just in line with that of S R and Br. Then follows the enumeration of Grāmarāgas under the five Gītis and of eight Uparāgas. The unspecified reference to those authors who have classified three of the eight Uparāgas under Grāmarāgas thus raising their number to thirtythree and reducing the number of Uparāgas to five, seems to pertain to Matanga, but the extant text of Br does not contain a reference to Uparāgas.

Then follows an enumeration of 'Bhāṣā Janaka Rāgas'. It is notable that all the Grāmarāgas are not accepted as 'Bhāṣā Janaka'. It is difficult to find a definition of Bhāṣā in other musical texts but our author has aptly given it as follows

आलापभेदो रागाणां भाषेत्याहुर्मनोविजः । (P 271, v 76)

This means that 'Bhāṣā' of a 'Rāga' is nothing but a specific variety of the 'Ālāpa' of the respective 'Rāga'. There are some 'Rāgas' which have a wide scope for many varieties of rendering into 'Ālāpas'. The vaster the scope of elaboration in a Rāga the greater is the potentiality of specific varieties in its rendering. In other words, the stronger the element of unity, the greater the possibility of diversity or variety. Our modern Rāgas like 'Kalyāṇī', 'Kāñhādī Śaraṅga' etc., are typical examples of this vastness of scope and hence the numerous varieties that they hold in their compass.

Bhāṣās are classified into four categories viz Mūla bhāṣā, Svarākhyā Bhāṣā, Deśajā Bhāṣā and Saṅkīrṇā Bhāṣā. Mūla bhāṣā has been explained as being independent (Ananyopajivani) i.e. that which does not subsist on anything else. This is also called Mukhyā Bhāṣā. Bhāṣās of the second category derive their names from 'Svaras' as for example, Madhyamā, Pañcamī, 'Madhyamagrāmā deha' etc. Bhāṣās of the third

category bear regional names such as Saurāstri, Mālavī, Lāṭī, Bangālī etc. The last category namely Sankīrnā is a miscellaneous one.

A reference to Appendix II will make it clear that our author's treatment of Bhāsīs Vibhāsās etc. is the most complete, so far as important extant texts are concerned. The discrepancies and omissions found in Matanga's text do not find a place in our text and it can be said without any doubt that our text has preserved the tradition of Matanga and Yāstika in the elaborate treatment of Bhāsā, Vibhāsā etc. which is available in a very scanty measure in SR. Nāṇyadeva's treatment of Grāmā rīgas, Bhāsās etc. is also quite comprehensive but as he omits Deśī Rāgas altogether, he can stand comparison with our author only in regard to 'Grāmārūgī' and its corollary Bhāsā. When Nāṇyadeva's text, reconstructed by the Research Section of the College of Music and Fine Arts, Banaras Hindu University, is published, it will be possible to attempt its thorough comparison with the text of S Rāj in regard to Rāgas.

DEŚIRĀGAS

B, C, D *Ragangopāṅga, Bhaṅgaṅga and Kṛiyāṅga Parikṣanāḥ*

Appendix II gives a comparative review of the treatment of the Deśirīgas found in our text classified in the above four categories. Without dilating on any other point in this connection it will suffice to draw special attention to the Rāgaḍhyānas given in these Parikṣanās. Dhyānas are given for nearly 30 Rīgas out of 117 Deśirīgas. S U S has been held to be the first available text containing Rāgaḍhyānas. The Dhyānas given in our text bear a striking similarity with those found in S U S (cf. Appendix II p 631-34). These Dhyānas are peculiar for bearing a clear mark of the Tantric tradition. It appears that this peculiar tradition of Rāgaḍhyānas was represented by some older texts also that are lost to us today. Matanga's Deśī Rīga Prākāśa is almost completely lost to us but the Vāṇīśvarīyaṅga of this category which reads

as follows suggests that there must have been some tradition of Dhyānas of Deśī Rāgas upheld by Matanga :—

सन्ध्याकामां त्रिनेत्राममृतकरवलाशेखरा रत्नवस्त्रां
पीनोत्तुगप्रसूतस्तनभरनमितां यौवनारम्भहृदाम् ।
सर्वालङ्कारभूषा सरसिजनिलयां योजसकान्तमूर्ति
देवीं पाशादकुशाभ्यामभयवरकरा विषययोनिं नमामि ॥ (Br p 141)

The Dhyānas of S U S and our text seem to be products of the same line of thought as is represented in the above verse (cf Appendix II p 651-54) Some of the terms recurring very often in these Rāga-dhyānas are listed below

पाश, फलम्, अञ्जम्, झूल, जपमालिका, बीणा, बीजपूर, पद्मम्, अकुश
शङ्ख, चक्रम्, गदा, अभयकरम् etc

It is not possible in the limited space at our disposal to discuss the Tantric significance of each item in this context. The following quotations from a well-known Tantric text will, however, illustrate the remark that there is definitely a Tantric background of these Dhyānas

पाश — अकुश — इच्छाशक्तिमय पाश अङ्कुश ज्ञानरूपिणम् ।

क्रियाशक्तिमये बाणधनुषी इषदुज्ज्वलम् ॥

(Nityāsodaśīkārṇavah—a part of Vāmakesvara Tantra 653)

चक्रम्— आध्यात्मविभेदेन अष्टधाभिन्निहेतिम् ।

अष्टारचन्द्रसदृश नवचक्रासनस्थितम् ॥ Ibid 654

एव रूप पर तेज श्रीचक्रवपुषा स्थितम् ।

तदीयशक्तिनिकरस्फुरद्भूमिसमावृतम् ॥ Ibid 655

चक्रम्— क्रियार्चन्यरूपत्वादेव चक्रमय स्थितम् ।

इच्छारूप पर तेज सर्वदा भावयेद् बुध ॥

The Rāga Dhyānas of later texts bear an imprint of the theory of Nāyaka Nāyikā-Bheda. The S U S is perhaps the only text bearing complete resemblance with the Tantric Dhyānas found in S Rāj. Faint remnants of this Tantric tradition are, however, available in later texts bearing the influence of Nāyaka-Nāyikā-Bheda but the tradition seems to be continued in its pure form only in S U S and our text

It is notable, however, that S U S does not follow the Grāmarāga-Deśīrāga classification. It is a votary of Rāga-Rīginī classification, but uses the name 'Bhāsā' for 'Rāginī'. The seed of the tradition ascribing masculinity to 'Rāgas' and

femininity to 'Rāgins' seems to be inherent in 'Grāmarāgas' (invariably bearing masculine names) and Bhāsās (invariably bearing feminine names). It may be noted that 'Deśī rāgas' bear mixed names (some masculine and other feminine). It appears that Rāga Rāgini classification and its corollary viz Rāga dhyāna had its seed in the ancient system of Rāga classification.

It is notable that Dhyānas are given by our author only in respect of 'Deśī Rāgas' and never in 'Grāma Rāgas' or their 'Bhāsās'. It appears that the ancient tradition recognized the applicability of visual representation only in the context of 'Deśī Rāgas' and not in that of Grāmarāgas. It is difficult to explain this clear cut distinction which is a problem for separate and specialised research. It may be noted, however, that Ś Rāj, is the only extant text giving 'Rāgadhyānas' for 'Deśī Rāgas' in the strictly traditional set up of 'Grāmarāga-Deśīrāga' classification.

In concluding the survey of Rāgollās, some notable features of our author's comprehensive treatment of Rāga, which require separate specialised study and research may be summarised as follows —

- (1) The basis of assigning Grāmarāgas to a particular Grāma
- (2) The position of Uparāgas—they seem to lie midway between Grāmarāgas and Deśīrāgas (they also bear masculine names just like Grāmarāgas)
- (3) The names of Vikṛta Svaras found in the description of Deśī Rāgas such as 'Sātraya', 'Vṛdusaḍja' etc
- (4) The greater number of Deśīrāgas as compared to Grāmarāgas. Rigidity is a special characteristic of Mārga represented by 'Grāmarāgas'
- (5) Peculiar tradition of Rāgadhyānas which are given only in Deśīrāgas

---

¹ There is one exception on p. 35 verse 712 in our text where a brief Dhyāna is given in respect of 'Rhoṣavardham Vīl bhāṣī'. This seems to be the result of a mere confusion in the text and no importance can be attached to this solitary reference.

(iii) *Prakīrṇaka Ullāsa* This Ullāsa contains the subject matter of Śārṅgadeva's 'Prakīrṇakādhyāya' but with a greater degree of systematisation and detailed treatment. The topics dealt with under this 'Adhyāya' have been further systematized by our author into four 'Parīksanās' as follows

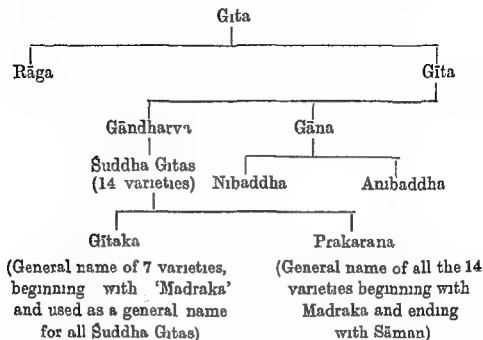
- (1) Vāggeyakāra (qualities of Vāggeyakāra, the classification of singers, Vrnda Gāna, the qualities and defects of singers etc)
- (2) Śabda-bhedādī (the classification of human voice, the good and bad qualities of voice, the qualities and defects of Gita)
- (3) Gamaka, the 15 varieties of Gamaka which may roughly be identified with the vibrato of European music
- (4) Sthāya Vāg (the description of 96 Sthāyās, Ālapti and its varieties, Vrnda and Kutapa)

In the concluding portion of the first Parīksana the author adds the description of medicines (Ausadhi) and diet (Pathya) for cultivating and maintaining a good voice. The treatment of this topic follows the model of Caraka Samhitā, 26 279 86, Bhaisajya Ratnāvalī, 17 1 67 and Śārṅgadadhara Paddhati verses 2077 2081. The former two works deal with 'Svara Bhanga' or 'Svarabheda' in general and the third work deals with the medicinal treatment of the musicians' voice.

(iv) *Prabandhollāsa*

A *Gītaka Parīksana* This Parīksana deals with the 14 varieties of Śuddha Gītās which represent the category of 'Gandhīrvā' or 'Mārga' in contradistinction with Gānā which represents the Deśī division. Bharata and Śārṅgadeva have dealt with these Gītās in their Tālādhyāya. Our author refers to the propriety of these Gītās being dealt with under Tāla but says that he has preferred their treatment under Prabandha because of the predominance of the element of 'Vastu' in them (verse 7)

The classification of 'Gitas' given by our author on the line of S R may be summarised in the following tree —

The author has given a most elaborate treatment of all the fourteen varieties and has profusely illustrated each variety by giving appropriate verbal and tonal structures probably composed by himself, in addition to the traditional rhythmic structures available in earlier texts such as S R (cf two verbal structures available in Bharatī's N S p 357, 358)

Deśī Prabandhas

B *Śuddha Prabandha Parīksana* C *Ālikrama Prabandha Parīksana* and D *Prakīrṇa Prabandha Parīksana*

The Nibaddha category of Gāna has been further classified into Śūdrī, Ālikrama and Prakīrṇa. The author devotes one Parīksana each to these types of Nibaddha Gāna and deals with the further varieties of each in the fullest details. It is notable that he does not illustrate these varieties as has been done in the case of Śuddha Gitas.

'Prabandha', 'Rūpaka' and 'Vastu'—these three names have been used for Nibaddha Gāna as synonyms by all authors (cf the following verse of S R) सतात्रय विद्वत्स्य प्रबन्धो यस्तु दृष्टम् ।

(S R 46). Our author elucidates the finer shades of distinctive meanings for these three names . He says : (verses 4—6 p 551):

अङ्गः यदिभश्चतुभिश्च घातुभिर्बध्यते यत ।
 ततः प्रवद्य इत्युक्तो मज्जवन्धनचञ्चुना ॥
 आरोप्यते गुणग्रामोपाधिक यत्र नायके ।
 रामादित्व महीमर्त्रा तद्रूपकमुदीरितम् ॥
 यस्मिन् यसन्ति नियत यातव्योऽङ्गानि कानिचित् ।
 सद्बस्तुध्वनिमुख्येन तद्बस्तु परिकीर्तितम् ॥

'Prabandha' conveys the sense of unity accomplished by binding together the six Angas and four Dhātus of Prabandha. The element of Bandha (binding various parts with a tie of unity) is emphasized in 'Prabandha'. 'Rūpaka' emphasizes the dramatic element of musical compositions. This element has almost disappeared from the compositions that are in vogue in present day classical music which are isolated pieces in themselves and are not organic parts of a whole having a dramatic significance. But the old conception of Nibaddha Gāna recognised these stray compositions only under Prakīrṇa Prabandha for which our author has explicitly said that they can be presented singly or as isolated pieces.

अयंककत्वगानार्हान् प्रकीर्णान् कतिचिद् बुधे ॥ (p 554, v 36)

'Vastu' seems to imply the organic whole in which the parts viz Dhātu, Anga etc are included. The difference between 'Prabandha' and 'Vastu' seems to be that 'Prabandha' lays stress on the parts which are components of the whole and 'Vastu' emphasizes the whole which is composed of parts. Thus these terms are supplementary or complementary as they represent two aspects of one and the same thing viz the parts composing a whole and the whole composed of parts.

Coming to our author's treatment of Sūdaprabandha it may be remarked that Jāideva's Gitagovinda is the most well-known example of Sūda Prabandha. Our author has divided Sūda Prabandhas into three categories viz Śuddha, Miśra and Salaga (Chāyālagā). The Miśra variety of Sūda is an innovation of our author which seems to have been made in order

to classify or typify the various Gītas of Jaiḍeva's Gītagovinda. The author says that he has himself composed a new 'Mīśra Sūda prabandha' under the name Gītagovinda (See 'Gītagovinda' and 'Sūdaprabandha' under the sub-heading 'Literary genius' under Section II 'Notes on the Author')

Apart from this innovation, credit is also due to our author for the treatment of the following varieties of Prabandhas over and above those found in S R

I ĀLIKRAMA PRABANDHAS

- (1) स्तवसूयंप्रकाश०
- †(2) शरमलील०*
- (3) रत्नसन्दोह०*
- (4) राजघूडामणि०

II PRAKIRNA PRABANDHAS —

(1) हर्षवर्धन०*	(mentioned only by name in S R 4 31)
(2) स्तवमञ्जरी०*	The 24 varieties of शोम्बड given by our author but not found in S R are available also in S S and they are described in almost identical terms. These varieties seem to have been specially contrived by our author for typifying the king's feats and sports. The association of S Rāj and S S with royal authorship and royal patronage respectively can explain the special bias of both the works for these 24 varieties, the origin whereof cannot be traced
(3) प्रतापवर्धन०*	
(4) श्रीभृङ्गार०*	
†(5) रणरङ्ग०*	
(6) सुधासागर०	
(7) भृङ्गारविलास०	
†(8) शुकसारिक०*	
(9) चन्द्रकला०	
(10) विजय०*	→ (only one variety has been given in S R 4 276-77 but our author also speaks of a second variety of 'Vijaya')
(11) धम्माली०*	
†(12) चतुरङ्ग०*	

(The names marked with †) are also found in Nānyadeva's Bharata Bhāṣya)

The names marked with (*) are also found in S S of Paṇḍita māṇḍalī, but as S Rāj is a contemporary work, it is but fair to go further than Prof M R Kavi's remark that "In prabandhas he follows Paṇḍita Māṇḍalī" (vide Bharata kośa p XIX) It can be said definitely that our author has added to the varieties of Prabandha known in his time but his originality in this respect has escaped Prof Kavi's notice

The traditional concept of Prabandha seems to take into account the following factors in typification of musical compositions

(1) Tīla, (2) Chandra, (3) Rāga, (4) thought content of the verbal structure, (5) variety in form, (6) special significance in terms of social festivals or events and (7) Rāsa

Examples in successive order

- (1) गजलीला० हयलीला० पञ्चतालेश्वर० तालाणव० etc
- (2) आर्या० द्विपयक० कलहस० etc
- (3) रागकदम्बक०
- (4) स्तवमञ्जरी० This element seems to have been the object of our author's special fascination of which his 24 varieties of 'Jhombada' are typical examples
- (5) स्वराय० चतुरङ्ग० कंवाड० मात्रिका०
- (6) घन्माली (to be represented on Phalgu Utsava')
Our 'Dhamāra' of today is a representative of 'Dhammālī' The special association of 'Dhamara' with 'Holī' or 'Phāga' (Phalgūtsava) is notable
- (7) वीरभृङ्गार० रससन्दोह०

The concept of Prabandha has almost completely lost its Sastric significance in our present day music. The terminology associated with this concept has been completely abandoned in practical usage but it can be said without the least doubt that the basic elements of this concept are still alive in our actual practice although they are not recognized as such. The 'Angs' and 'Dhatus' are still there in our musical

compositions¹. Most of the formal types described in our traditional 'Saṅgīta Śāstra' seem to have disappeared during medieval times of cultural decadence but it is gratifying that some of the forms are still alive in our practice without any distortion or modification.

It will suffice here to cite a few examples :—

- (1) Caturāṅga (wrongly called Cataranga these days). We know that those compositions which have four distinct Aṅgas viz. meaningful verbal structure, "Sarigama," meaningless syllables such as those used in 'Turānā', syllables of 'Tāla'-instruments or verbal structure in a language different from the one in which the song starts (for example in Hindi songs some Sanskrit verse or Persian passage is often inserted) are called Catarāṅga to-day.
- (2) Svarārtha Prabandha : We have today a few compositions in which the seven syllables associated with the seven musical notes सरगमपधन are deployed for making a meaningful verbal structure which has to be sung in the pitch intervals represented by the notes corresponding to those syllables.
- (3) Kaivāḍa Prabandha : This is composed of Pāta Varṇas (syllables of 'Tāla' instruments) with meaningful or meaningless combinations. It is not difficult to find examples of this variety today specially those of the second type (meaningless combinations).

Reverting to our text, it can be said that our author's treatment of Prabandha is more elaborate, systematic and thorough than that of S. R.

7. CONCLUDING REMARKS

The conception of the plan of the work is strikingly original and grand. Its integral outlook is well-nigh unparalleled. The work seems to be an attempt at consolidating the

¹ For a detailed discussion of this point see my introductory note on Prabandha in 'Bhava Rāga Laharī' of Pt. Balwant Rai Bhatt.

materials that were available at that time and in saving for posterity theories and concepts which were gradually fading into oblivion. It is strictly classical and orthodox though conscious of contemporary developments or accretions to the details of the principles of musical science. A study of the work will convince the reader that it has really succeeded in relating the detailed process and technique of Sangīta to Vedic principles and processes for the realisation of 'Trivarga' and 'Apavarga'. It may be said, therefore, that the work has fulfilled the purpose and the task set to himself by the author viz the revival of Sangīta Śāstra as a Pañcama Veda or as an Upaveda.

The author's theories and concepts are traditional¹ though he evinces a special partiality for the more ancient authorities, who do not seem to possess the same degree of appeal for contemporary writers. His bias for the scriptures as the original source of musical science is unmistakable. The work stands as a glowing monument to the versatile genius of its author and to his special concern for restoring and preserving what was best in Hindu musical culture and tradition.

This work has been subjected to a long period of utter and unjustified neglect. One is really surprised to see that none of the later Sanskrit writers on Sangīta Śāstra has cited Kumbhā or his S Rāj for authority. The solitary reference which has come to notice is in Somanātha's own commentary on his 'Rāgavibodha' (3/8) in the context of Vinā. The following verse from Kinnaraparikṣana Tatollasa Vadyaratnaśā of S Rāj is quoted there with a clear mention of S Rāj and its author Kumbhakarna.

वैष्णव स्थाविरो वापि रक्तचदनजोऽपि वा ।

काश्यजो वा भवेद्दण्ड शृङ्गु श्लक्ष्णो ज्ञानोन्मिश्र ॥

The curious fact that this great work should have remained unnoticed in later classical literature on Sangīta may perhaps be ascribed to the unstable social and political conditions marked

¹ The author's orthodoxy is professed in the following verse —

अध्यासिताया निजपूवपुभि पद सरीसर्ति न य कदाचित् ।

विशुद्धिमत्या सरणे स राजा पद चरोक्ति विचारवर्ती ॥१॥ (p 10)

by strife and turmoil during and for a considerable time after Kumbhā's period which prevented S. Rāj. receiving publicity in other parts of the country. It is really surprising how a copy of S.Rāj. chanced in such difficult circumstances to come to Somanātha's hand in the far away South but to no writer of Northern India.

What is still more curious is the fact that although as many as twelve MSS. of this work were deposited in the Bikaner Library presumably since the reign of Mahārājā Anupasingh in the 17th century A.D., Bhāva Bhaṭṭa a writer of treatises on Saṅgīta patronised by the said Mahārājā and one most likely to have had access to the MSS. of Saṅgītarāja should have omitted to make any reference to this work or to Kumbhā in the books written by him (Bhaṭṭa).

Out of the eleven works on Saṅgīta written by Bhāva Bhaṭṭa which are deposited in the Anūpsingh Library of Bikaner in MS. form the following three were published by Pt. V. N. Bhatkhande from Poona under the editorship of D. K. Joshi.

- (1) Anūpa Saṅgīta Ratnākara (published in 1910)
- (2) Anūpa Saṅgīta Ankuśa (do)
- (3) Anūpa Saṅgīta Vilāsa (do 1920)

As these works are out of print since long the Editor did not have a chance of examining them personally, but a scholar who was specially requested to examine them and to find out whether or not Kumbhā or his S.Rāj. were referred to in them has reported that he has not been able to spot out any such reference. Bhāva Bhaṭṭa quotes from S.R., Saṅgīta Śrṅgārahāra of Hammīra and the authors Ahobala, Somanātha, Puṇḍarika Viṭṭhala, etc. but is presumed to be totally silent about Kumbhā's S. Rāj. If the silence was intentional the hereditary unfriendly relations between the Rāthors of Mārwar and the Sīsodiyās of Mewār might be conjectured as a possible reason for it.

It is to be hoped that the publication of this work now, five hundred years after its composition, will secure for it the position that it deserves in the classical literature on Indian Saṅgīta Śāstra.

There can be no other befitting end to this Introduction than one in the words of the author himself in the following verses :—

यदि प्राचा ते ते जगति जयिन सन्ति शतशो
निग्रन्था संयोते स्वमतिपरिणामावधिकृता ।
तथाप्येतत्सोकेऽभिनवभरतत्वानुपतिता
कृतं कुम्भेनेदं जयति तत एवाधिकगुणम् ॥२॥

यच्चित् कैश्चित् (किञ्चित्) कैश्चित् क्वचिदपि यदि स्वत्वधिपणा-
मुपादाय प्रोक्तां विविधमुनिवाक्यानुगमनात् ।
तथाप्येतत्सोम्य किमपि त्विशेषं यदिह ता
परं तस्यैव न्यस्ता भरतमुनिवाच स्फुटतराः ॥५॥

शास्वद्विषयजनोनकर्मनिरता सम्मार्गसंदर्शका
सम्मानैरुपनायिन सहृदया सन्त सुहृन्मानिष ।
तेषामेव निवेशितं पदमुपस्थापे मया भवितत-
स्ते गृह्णन्तु कृपापरा ममि परं वाक्य प्रसूनाञ्जलिम्^१ ॥३॥

॥ ग्रन्थसमाप्तिपरीक्षकम् ॥

^१ The modesty exhibited by the author in this verse bears a striking contrast with his sense of self-esteem which is evident elsewhere throughout the work. In the introductory section also verses 43 and 44 (p. 6) are expressive of a similar attitude of humility on the author's part.

विषय-सूची

प्रथमः पाठ्यरत्नकोशः (पृ० १-७०)

तत्र प्रथमोऽनुक्रमणिकोऽङ्काः (पृ० १-१५)

तत्र कर्तृप्रशंसा नाम प्रथम परीक्षणम् (पृ० १-७)

विषयानुक्रमः

भङ्गलाचरणम्, माहेश्वर-परशिष्य-भरत-ब्रह्म-सङ्गीतविद्यानां स्तुति

ग्रन्थकृद्वशवर्णनम्, आत्मप्रशंसा च

पूर्ववर्तिग्रन्थकृतां नामस्मरणम्

ग्रन्थप्रशंसा

मुधिया सहृदयानाञ्चाश्रयणम्

पुनर्ग्रन्थप्रशंसा

पुनरुक्तिदोषनिवारणम्

श्लोकाङ्काः

१-५

६-३८

३९, ४०

४१-४५

४६, ४७

४८-५०

५१

आरम्भसमर्थन नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ८-१०)

प्रस्तुतशास्त्रारम्भसमर्थनम्

१

धर्मशास्त्रविरोधाभारम्भणीयमिति सूचपक्ष

२-६

धर्मशास्त्रविरोध-परिहार, प्रस्तुतशास्त्रस्य प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयोजकत्वप्रतिपादनञ्चे-

त्सुतरपक्ष

७-१३

नाट्यशास्त्रस्य पञ्चमवेदत्वम्, उपवेदत्वम्, वेदत्व वा

१४-१६

नाट्यम् उवात्तादि, नाट्य, धृति, स्वर

१७-१९

वेदाङ्गत्वेन नाट्यशास्त्रस्य प्रामाण्यम्

२०-२२

स्मृतौ नृत्यगीतनियेधस्य परिहार

२२-२८

पौराणिकमतानुसारेणाष्टप्रमाणग्रहणम्

२९, ३०

सगीतस्तुतिर्नाम तृतीय परीक्षणम् (पृ० ११)

विषयोपक्रम

१

गीतस्य महिमवर्णनम्

२-५

अनुक्रमणिका नाम चतुर्थ परीक्षणम् (पृ० १२-१५)

ग्रन्थकृतप्रशंसा

१

समष्टिव्यष्टिभावेन सङ्गीतशब्दस्यायं

२

विषयानुक्रमस्योपक्रम

३

ग्रहाणां वेदचतुष्टयात् पाठपादेषहणम्

४

पाठ्यस्य वाक्यव्युत्पत्त्यम्

५, ६

चिपयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

प्रथमे पञ्चरत्नकोशानां, प्रतिकोशं चतुस्त्वासानां, प्रत्युत्सासं चतुष्परीक्षणानां च स्थितियर्णनम्	...	...	...	७, ८
पाठ्य-गीत-वाद्य-नृत्य-रस-रत्नकोशान्तर्गतोत्सासानां नामस्मरणम्	...	...	...	९-१३
पाठ्यरत्नकोशान्तर्गतोत्सासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	१४-१८
गीतरत्नकोशान्तर्गतोत्सासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	१८-२२
वाद्यरत्नकोशान्तर्गतोत्सासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	२३-२६
नृत्यरत्नकोशान्तर्गतोत्सासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	२७-३०
रसरत्नकोशान्तर्गतोत्सासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	३१-३६
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	३७

द्वितीयः पदोल्लासः (पृ० १६-३४)

तत्र पदं नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० १६-१८)

ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	१
संस्कृतप्राकृतभेदेन पाठ्यस्य द्विविधत्वम्	...	...	...	२
संस्कृतपाठ्यस्याङ्गानि नामाख्यातादीनि	...	...	...	३, ४
शब्दलक्षणम्	...	...	...	५
पञ्च शब्दगुणाः	...	...	...	६
पञ्चविधः शब्दविधिः	...	...	...	७
शब्दस्याधिष्ठानम्, स्वभावः, गुणश्च	...	...	...	८, ९
मुख्यः, लाक्षणिकः, व्यञ्जकश्चेति त्रिविधः शब्दः	...	...	...	१०, ११
शब्दशक्तित्रयम्—अभिधा, लक्षणा, व्यञ्जनेति	...	...	...	१२
त्रिविधा मुख्यशब्दाः—रूढ-धौमिक-प्रयोगका	...	...	...	१२-३२

विषय-सूची

प्रथमः पाठ्यरत्नकोशः (पृ० १-७०)

तत्र प्रथमोऽनुक्रमणिकोद्भासः (पृ० १-१५)

तत्र कर्तृप्रशंसा नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० १-७)

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

मङ्गलाचरणम्, माहेश्वर-परशिव-भरत-ब्रह्म-सङ्गीतविद्यानां स्तुतिः ...	१-५
प्रग्यकृद्बोधयणनम्, आत्मप्रशंसा च ...	६-३८
पूर्ववर्तिप्रग्यकृतां नामस्मरणम् ...	३९, ४०
प्रग्यप्रशंसा ...	४१-४५
सुधियां सहबयानाञ्चाश्रयणम् ...	४६, ४७
पुनर्प्रग्यप्रशंसा ...	४८-५०
पुनरुक्तिबोधयणनम् ...	५१

आरम्भसमर्थनं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ८-१०)

प्रस्तुतशास्त्रारम्भसमर्थनम् ...	१
धर्मशास्त्रविरोधान्नारम्भणीयमिति पूर्वपक्षः ...	२-८
धर्मशास्त्रविरोध-परिहारः, प्रस्तुतशास्त्रस्य प्रवृत्तिनियुक्तिप्रयोजकत्वप्रतिपादनञ्चे-	

विषयानुक्रमः

अङ्ग-प्रत्यङ्ग-उपाङ्ग-कथनम्	श्लोकाङ्काः
मुखराग करण-अङ्गहार-रेचक-चारी मण्डल स्यान् लक्षणम्	१९, १००
वृत्तिलक्षणम्	१००-०६
न्याय रेखा-गोण्डली-लक्षणम्	१०७
नृत्याचार्य-लक्षणम्, वृन्द पद्धतिश्च	१०७-०९
प्रेरणी-नट-नर्तकलक्षणम्	१०९, १०
रसलक्षणम्	१११, ११२
ग्रन्थकृतप्रशंसा	११२
	११३

परिभाषा नाम चतुर्थं परोक्षणम् (पृ० ३०-३४)

मङ्गलाचरणम्	१
जातिषु तार-मन्त्र-मर्यादानिरूपणम्	२-४
घाटय-औद्दुघ-लक्षणम्	५, ६
एककल द्विकल चतुष्कल-तालेषु चित्र-वास्तिक-दक्षिण-मार्गाणां, भागधौ-संभावित- पुष्पला-गीतीनां च स्थितिः	७-९
अशस्वरोपगतरसस्य सर्वजातिषु स्थितिः	९
जन्यरागाणामशस्य जनकजातिषु स्थितिः	१०
रूपके भेलापक-आभोग ध्रुव-अन्तराणां प्रयोगनियमः	१०-१३
काले तालमानस्य विधानम्	१४
भक्तकौकिलाया निरूपितस्य धात्वाविवादनस्य एकतन्त्रीमुख्यवीणासु यथा- ययमुपयोगित्वम्	१५
एकतन्त्र्यामुद्दिष्टस्य वादनस्य नकुलभविषीणासु उपयोगः, वीणावादनविधेर्वैजावतिदेशः	१६
मानतालपुक्त्वं वीणावादनं तद्विहितञ्च	१७, १८
संगीतस्य लक्ष्यप्रधानत्वाल्लक्ष्यानुसारिणी लक्ष्माविरोधिनी च व्याख्या कस्तव्या इति प्रतिपादनम्, तत्र रागलक्षणस्य दृष्टान्तः	१८-२२
मर्त्तनारम्भविधिनिरूपणम्	२३
करण-अङ्गहार-चारी-अङ्गोपाङ्गनय करव्यापार विधिनिरूपणम्	२४-२९
उत्तम-मध्यम-अधम-प्रात्रेषु अभिनयविधिः	३०, ३१
बाहुहस्ताभिनयनिरूपणम्	३१-३५
ग्रन्थकृतप्रशंसा	३६, ३७

तृतीयश्छन्दसल्लासः - (पृ० ३५-५१)

अनुष्टुप् नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ३५-३७)

मङ्गलाचरणम्	१
प्रबन्धानां मूलभूतच्छन्दसां निरूपणोपक्रमः	२
वर्णगण-लक्षणम्, तेषां देवता कलानि च	३-५
भाषावर्णगणलक्षणम्	६

विषयानुक्रमः	श्लोकाङ्काः
पङ्क्तिव्यतिरेकान्दोजातय , मालावृत्त च	७-१०
लघु-गुरु-नियम	११-१४
यत्तिलक्षणम्	१४
पादलक्षणम्	१५
उक्ता-अत्युक्ता-मध्या प्रतिष्ठा-जातिषु श्री-स्थो-नारो-कन्याइछन्दासि	१६, १७
अत्युक्ता-मध्या प्रतिष्ठा-भेदा	१७, १८
समासमभेदेन द्विधा अनुष्टुप्	१९
चित्रपदा विद्यु-माला प्रमाणिका-नाराच-वक्त्रानुष्टुप् पध्यावक्त्र विपुलादि लक्षणम्	१९-२१
ग्रन्थकृतप्रशस्ता	२२

घृत्त नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ३८-४१)

मङ्गलाचरणम्	१
मर्ममात्राभेदेन वृत्तस्य द्विविधत्वम्, तत्र प्रतिभेद सम-अर्द्धसम-विषम भेदा	२
मवाक्षरपावादारभ्य पङ्क्तिव्यतिरेकपादविभक्तानां लक्षणानि—भद्रिका, मत्ता, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा, रघोद्वता, स्वागता, शालिनी, शेषकम्, इन्द्रवज्रा, पञ्चत्पन, पञ्चत्पामरम्, द्रुतविलम्बितम्, तोटकम्, भुजङ्गप्रयातम्, लम्बिणी, प्रहृषिणी, वसन्ततिलका, मालिनी, वृषभुजगविलसितम्, शिखरिणी, हरिणीपदम्, चित्रलेखा, हार्दूलविक्रीडितम्, सुवदना, स्वधरा, मद्रकम्, चित्रकम्, ललितलता, हरिणशिशुमयना, भुजङ्गविजृम्भितम्, सततगति (पृ० ३८-४०)	
चण्डकवृत्तानां माललक्षणोदाहरणम्—चण्डवृद्धि (वृद्धि)-अर्ण-अणव व्याल-जीमूत लीलाकर-उद्दाम-शङ्ख-मालावृत्त पद्मग-वन्धोर्लि हेलालि मालती-केलि कङ्कलि लीलाविलास चण्डकाल सिंहविक्रान्त-मेघमाला मत्तमातङ्ग-कुसुमास्तरण सिंहविक्रीड अनङ्गशेखर-अशोकपुष्पमञ्जरी भुजङ्गविलास उत्कलिकादीनि	३ १४
ग्रन्थकृतप्रशस्ता	१५

आर्यावलोकन नाम तृतीय परीक्षणम् (पृ० ४२-४६)

मङ्गलाचरणम्	१
आर्यालक्षणम्	२
आर्याभेदा—युक्ता-पध्या-मुखचपला-अधनविपुला महाविपुलादय	३-६
आर्याभेदप्रस्तारसख्या	७-११
गायालक्षणम्	१२
गीतिनिरूपणोक्तम्	१३
गीतिभेदा—आर्यागीति, उपगीति, उद्गीति, इत्यादिभेदानामानन्त्यम्	१४
गीतिषु मात्रासख्या, लघुगुरुनियमश्च	१५-१७

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

वसन्तोत्सववन्ध (खञ्जकभेदः), त्रिभङ्गि (शोषकभेदः); त्रिभङ्गि-
(शोषकभेदः), वरुणद्विपदी, भ्रमरपदम्, कुङ्कुम, गङ्गपदम्, हरिणी-
पदम्, कमलाकरम्, भ्रमररक्तम्, रत्नकण्ठिका, कुङ्कुमतिलकावली,
कदलीपत्रम्—इति द्विपदीभेदाः—एतेषां नामोदाहरणम्, कतिपयानां
लक्षणानि च .

१८-२३

खञ्जकम्, उपखञ्जकम्, खञ्जिका, अवलम्बकः, त्रिभङ्गि, इति छन्दसा लक्षणानि २४-२६
वस्तुकम्, रासः, मात्रापञ्चपदी, दोहकम्, वस्तु, रङ्गा, वस्तुवदनकम्, उप-
वदनकम्, वदनकम्, अडिला, श्रीधवलम्, यशोधवलम्, कीर्तिधवलम्,
गुणधवलम्, मङ्गलम्, धवलमङ्गलम्, उत्साहः, हेलः, इति (प्रायोपभ्रंशे
प्रयुक्तानां) छन्दसां नामलक्षणानि

२७-३९

कम्बडकम् (कडवकम्?), ध्रुवा, द्विपदी, चतुष्पदी, पदपदी, इति ध्रुवाभेदाः,
एतेषां लक्षणानि

४०-५०

चतुष्पदी-भेदाः—अर्धसमा, सर्वसमा, व्यामिश्रा (अन्तरसमा), सकोणा च ५०, ५१
तत्र अन्तरसमान्तर्गता पञ्चपञ्चाशद्भेदाः, तद्व्यत्यये पुनः पञ्चपञ्चाश-
द्भेदाः (पृ० ४६, ४७)

शुद्धद्विपदी, मात्राद्विपदी, गणद्विपदी, मात्राद्विपदी, उपपद्यवकम्,
सगीतम्—इति द्विपदीभेदाः, धृति, तारा, कलहस—इति त्रिपदीवृत्त-
भेदाः, पङ्क्ति, रासक—इति मात्रिकछन्दोभेदाः, एतेषां नामलक्षणानि

५२-५९

रासलक्षणम् ५९
शिक्षाद्विपदीकस्य नवभेदाः सारसादयः ६०-६२
त्रिपदी-चतुष्पदी-पदपदी-वस्तुलक्षणम् ६३-६६
विषयोपसंहारः ६७
ग्रन्थकृताप्रशंसा ६८

प्रस्तारपरिपाटी नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ५०, ५१)

मङ्गलाचरणम् १
प्रस्तारविधिः, नटोद्दिष्टविधिश्च २७
ग्रन्थकृताप्रशंसा ८

चतुर्थोऽलङ्कारोल्लासः (पृ० ५२-७०)

तत्र उद्देशो नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ५२)

मङ्गलाचरणम् १
पदत्रिशल्लक्षणनामोदाहरणम् २-७
चतुरलङ्कारनामोदाहरणम् ८
प्रथमेऽपि लक्षणानामलङ्काराणाञ्च विधानम् ९
प्रथमकृताप्रशंसा १०

वेपयानुक्रमः

लक्षणं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ५३-६२)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
विषयोपक्रमः	...	....	...	२
विभूषणम्—	लक्षणोदाहरणे	...	...	३, ४
शोभा	"	...	...	५, ६
अभिमानः	"	...	...	७, ८
अक्षरसंगतिः	"	...	...	९, १०
प्रोत्साहनम्	"	...	...	११, १२
जुवाहरणम्	"	...	...	१३, १४
निवृत्तम् (तन्म्यातन्म्यविभेदेन तस्य द्विविधत्वम्)	...	...	...	१५-१७
गुणकीर्तनम्—	लक्षणोदाहरणे	...	...	१८, १९
गुणानुयादः	"	...	...	२०, २१
अतिशयः	"	...	...	२२, २३
हेतुः	"	...	...	२४, २५
सारूप्यम्	"	...	...	२६, २७
सिद्धिः	"	...	...	२८, २९
पदोच्चयः	"	...	...	३०, ३१
आश्चर्यः	"	...	...	३२, ३३
निष्प्राप्यवसायः	"	...	...	३४, ३५
प्रियोक्तिः	"	...	...	३६, ३७
आशीः	"	...	...	३८, ३९
प्राप्तिः	"	...	...	४०, ४१
पदचात्तापः	"	...	...	४२, ४३
संशयः	"	...	...	४४, ४५
अर्पानुवृत्तिः	"	...	...	४६, ४७
कार्यम्	"	...	...	४८, ४९
निर्भासितम्	"	...	...	५०
आख्यानम्	"	...	...	५१
याच्ञा	"	...	...	५२, ५३
मुक्तिः	"	...	...	५४, ५५
अनुनीतिः (अनुनयः)	"	...	...	५६
दृष्टान्तः	"	...	...	५७, ५८
प्रतिषेधः	"	...	...	५९
क्षमा	"	...	...	६०, ६१
पृच्छा	"	...	...	६२, ६३

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

वसन्तोत्सववन्धः (खञ्जकभेदः); त्रिमङ्गिः (शोषकभेदः); त्रिमङ्गिः (शोषकभेदः); कर्पूरद्विपदो, भ्रमरपदम्, कुडकुम्, वरुणपदम्, हरिणी- पदम्, कमलाकरम्, भ्रमरकृतम्, रत्नकण्ठिका, कुडकुमतिलकावली, कदलीपत्रम्—इति द्विपदोभेदाः—एतेषां नामोदाहरणम्, कतिपयानां लक्षणानि च	१८-२३

खञ्जकम्, उपखञ्जकम्, खञ्जिका, अवलम्बकः, त्रिमङ्गिः, इति छन्दसां लक्षणानि वस्तुकम्, रासः, मात्रापञ्चपदो, दोहकम्, वस्तु, रट्टा, वस्तुवदनकम्, उप- वदनकम्, यवनकम्, अडिलाः, शोधवलम्, यशोधवलम्, कीर्तिधवलम्, गुणधवलम्, मङ्गलम्, धवलमङ्गलम्, उत्साहः, हेल्ला, इति (प्रायोऽपभ्रंशो प्रयुक्तानां) छन्दसां नामलक्षणानि	२४-२६
कम्बडकम् (कडयकम्?), ध्रुवाः, द्विपदो, चतुष्पदो, पदपदो, इति ध्रुवाभेदाः, एतेषां लक्षणानि	२७-३९
चतुष्पदी-भेदाः—अर्धसमा, सप्तसमा, व्यामिश्रा (अन्तरसमा), संकीर्णा च तत्र अन्तरसमान्तर्गताः पञ्चपञ्चाशद्भेदाः, तद्व्यत्यये पुनः पञ्चपञ्चाश- द्भेदाः	४०-५०

चतुष्पदी-भेदाः—अर्धसमा, सप्तसमा, व्यामिश्रा (अन्तरसमा), संकीर्णा च तत्र अन्तरसमान्तर्गताः पञ्चपञ्चाशद्भेदाः, तद्व्यत्यये पुनः पञ्चपञ्चाश- द्भेदाः	५०, ५१

घुडद्विपदो, मात्राद्विपदो, गणद्विपदो, मानवी, चन्द्रिका, उपपञ्चवर्कम्, संगीतम्—इति द्विपदीभेदाः; पृतिः, तारा, कलहंसः—इति वार्णिकवृत्त- भेदाः; पट्टरी, रासकः—इति मात्रिकच्छन्दोभेदाः, एतेषां नामलक्षणानि रासलक्षणम्	५२-५९
शिखाद्विपद्यकस्य नवभेदाः सारसादयः	५९
त्रिपदी-चतुष्पदी-पदपदी-वस्तुलक्षणम्	६०-६२
विषयोपसंहारः	६३-६६
ग्रन्थकृतप्रशंसा	६७
ग्रन्थकृतप्रशंसा	६८

प्रस्तारपरिपाटी नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ५०, ५१)

मङ्गलाचरणम्	१
प्रस्तारविधिः, नष्टोद्दिष्टविधिश्च	२-७
ग्रन्थकृतप्रशंसा	८

चतुर्थोऽलंकारोद्भासः (पृ० ५२-७०)

तत्र उद्देशो नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ५२)

मङ्गलाचरणम्	१
पदत्रिदास्तुल्यनामोदाहरणम्	२-७
चतुर्लंकारनामोदाहरणम्	८
प्रत्ययेषु लक्षणानामलंकाराणाञ्च विधानम्	९
ग्रन्थकृतप्रशंसा	१०

विषयानुक्रमः

लक्षण नाम द्वितीयं परोक्षणम् (पृ० ५३-६२)

मङ्गलाचरणम्	-	१
विषयोपक्रम		२
विमूषणम्—	लक्षणोदाहरणे	३, ४
शोभा	"	५, ६
भूमिमान	"	७, ८
अक्षरसंगति	"	९, १०
श्रोताहृतम्	"	११, १२
जुदाहरणम्	"	१३, १४
निदपतम् (सम्यात्तप्यविभेदेन तस्य द्विविधत्वम्)		१५-१७
गुणकीर्तनम्—	लक्षणोदाहरणे	१८, १९
गुणानुवाद	"	२०, २१
अतिशय	"	२२, २३
हेतु	"	२४, २५
सारूप्यम्	"	२६, २७
सिद्धि	"	२८, २९
पदोच्चय	"	३०, ३१
आक'द'	"	३२, ३३
मिथ्याध्यवसाय	"	३४, ३५
प्रियोक्ति	"	३६, ३७
आशी	"	३८, ३९
प्राप्ति	"	४०, ४१
पदघाताप	"	४२, ४३
सशय	"	४४, ४५
अर्थानुवृत्ति	"	४६, ४७
कार्यम्	"	४८, ४९
निर्मासनम्	"	५०
माह्वानम	"	५१
याच्ञा	"	५२, ५३
युक्ति	"	५४, ५५
अनुनीति (अनुनय)	"	५६
दृष्टान्त	"	५७, ५८
प्रतिषेध	"	५९
क्षमा	"	६०, ६१
पूच्छ	"	६२, ६३

विषयानुक्रमः

मनोरयः	लक्षणोदाहरणे	...	...	...	श्लोकाङ्काः
उपपत्तिः	"	...	...	...	६४, ६५
कपटम्	"	...	...	...	६६
परिदेवनम्	"	...	...	...	६७
रसानुकूल्येन लक्षण-प्रयोग-विधानम्		...	...	...	६८, ६९
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	...	७०
					७१

शब्दालङ्कारो नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ६३, ६४)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	...	१
पूर्वमर्मालंकाराणां निरूपणोपक्रमः	...	...	...	...	२
उपमा-लक्षणम्, तद्भेदाश्च	...	...	...	...	३-९
दीपक-लक्षणम्	...	...	...	...	१०
रूपक-लक्षणम्, तद्भेदाश्च (चत्वारः)	...	...	...	...	११, १२
यमक-लक्षणम्, तद्भेदाश्च (अष्टौ)	...	...	...	...	१३-१६
अनुप्रास-लक्षणम्	...	...	...	...	१७
रूपके अलंकाराणां रसानुरूपप्रयोगविधानम्	...	...	...	...	१८
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	...	१९

गुणदोषनाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ६५-७०)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	...	१
वचोभङ्गाणां गुणदोषाणां महत्त्वम्	...	...	...	...	२
दशदोषाणां नामलक्षणोदाहरणम्—गूढार्थम्, अर्थान्तरम्, एकार्थम्, भिन्नार्थम्, अभिप्लुतार्थम्, श्यावादपेतम्, विषमम्, विसन्धि, अर्थविहीनकम्, शब्दव्युत्पत्तम्	...	...	...	...	३-९
दशगुणानां नामलक्षणोदाहरणम्—प्रसादः, श्लेषः, समता, भाष्यम्, ओजः, समाधिः, अर्थव्यक्तिः, उदारत्वम्, कान्तिः, सुकुमारता	...	...	...	...	१०-२२
रसानुरोधेन लघुगुर्वक्षरसंघटनस्य छन्दःप्रयोगस्य च विधानम्	...	...	...	...	२३, २४
पदबन्धेषु लालित्यस्य विधानम्	...	...	...	...	२५
पाठ्यस्य गुणाः	...	...	...	...	२६
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	...	२७, २८

द्वितीयो गीतरत्नकोशः (पृ० ७१-६२३)

तत्र प्रथमः स्वरोल्लासः (पृ० ७१-२६२)

तत्र स्थानादि नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ७१-१६०)

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

(१-२७)

स्थानकानि—१ (प्रथमं प्रकरणम् पृ० ७०-७४)

गीतस्य पाठ्यात्मकत्वम्, वाद्यनृत्याभ्यां तस्य प्राधान्यञ्च	...	...	१
मङ्गलाचरणम्, शिष्य-नाद-स्तुतिः	...	...	२-४
वृणं-पद-वाक्यद्वारेण नादस्य लोकव्ययहारसिद्धिजनकत्वम्	...	...	५
आहूतानाहृतभेदेन नादस्य द्वैविध्यम्, अनाहृतनादस्य रक्षितशून्यत्वम्, आहृत- नादस्य रक्षितजनकत्वेन भुवितभुवितप्रदत्वम्	...	...	६-८
आहृतनादस्योत्पत्तिक्रमः, षट्चक्रादीनि, तेषां स्थानानि च	...	...	८-१६
सूक्ष्माविभेदेन नादस्य षड्विधत्वम्	...	...	१७-१९
नादशब्दस्य व्युत्पत्तिः	...	...	२०-२३
नादस्य स्थानत्रयम्, प्रतिस्थानं द्वाविंशतिप्रकारत्वम्, भूतान्तरेण षट्षष्टि- स्थानकानि च	...	...	२४, २५
नादस्य मन्त्रमध्यतारभेदानां वेहे वीणायाञ्च वर्णनम्	...	...	२५-२७

श्रुतिप्रकरणम्—२ (पृ० ७४-८२)

(२८-१२७)

श्रुतिशब्दस्य व्युत्पत्तिः	...	...	२८, २९
श्रुतिरक्षणम्, ह्रस्वकण्ठमूर्धस्थितनाडीनां प्रतिस्थानं द्वाविंशतिसंख्यया सह श्रुति- संख्यायाः संगतिश्च	...	...	२९-३२
श्रुतीनां संख्यामधिकृत्य द्विविधत्व-त्रिविधत्व-चतुर्विधत्व-आनन्त्य-षट्षष्टित्व- एकत्व-नानात्व-प्रभृति-पक्षनिरूपणानन्तरं द्वाविंशतिरूपक्षसमर्पणम्	...	...	३३-६६
द्विविधं श्रुतिमण्डलम्	...	...	६७-६९
प्रतिस्वरोपगतश्रुतिनामानि (काम्तादीनि)	...	...	७०-७३
श्रुतिजातयः, तासां प्रतिस्वरं व्ययस्या च	...	...	७४-७८
श्रुतिजातीनां भेदाः (तीव्राद्यभिधाः)	...	...	७९-८२
तीव्राविभूतीनां स्वरस्थितिः	...	...	८३-८६
श्रुतेर्मानम्	...	...	८७-८९
श्रुतिज्ञानप्रयोजनम्	...	...	९०-९४
चतुःसारणा-निरूपणम्	...	...	९५-११४
सारणानां प्रयोजनम्, तत्र पूर्वपक्ष उत्तरपक्षश्च	...	...	११५-२२
श्रुतीनां रञ्जकत्वम्, तासां पूर्णापूर्णत्वे गातृश्रोत्रोर्भेदः प्रमाणत्वम्	...	...	१२३, २४
दारव्यांवी णायां समुदायः	...	...	१२५, २६
शारीरवीणायां सङ्ग्रहः	...	...	१२७

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

स्वरप्रकरणम्—३ (पृ० ८२-९४)

(१२८-२६८)

स्वरशब्दस्य व्युत्पत्तिः, तल्लक्षणम्, तच्छक्तिचतुष्टयञ्च	...	...	१२८-३३

शब्दमात्रस्य स्वरत्वमिति मतान्तरकथनम्	...	...	१३३, ३४

श्रुतिस्वरसाम्बन्धमधिकृत्य स्वरस्य श्रुतिसमारब्धत्वम्, श्रुतिसमहस्वरूपत्वम्,

श्रुतितः पृथक्स्वरूपत्वम्; स्वरश्रुत्योः व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावः, विवर्तः,

समुच्चयः; स्वरस्य श्रुतेरनुत्वनत्वम्—इति पूर्वपक्षाः; उत्तरपक्षे तेषां

निराकरणञ्च	...	...	१३४-७८

प्रकारान्तरेण स्वरलक्षणम्	...	...	१७८-८१

अधिष्ठानभेदेन द्विधाः स्वराः (र्वणाः शारीराश्च)	...	...	१८१-८५

स्वरनाम्नां नियतानि, तदुत्पत्तेः स्थानकमौ च	...	...	१८६-९६

स्थानभेदेन स्वराणां त्रैविध्यम्	...	...	१९७

शुद्धाशुद्धभेदेन स्वराणां द्विधा विभाजनम्	...	...	१९८

द्व्यवधिकृतस्वरेषु श्रुतिविभाजनक्रमः	...	...	१९९-२११

सप्तस्वराणां मयूराद्युच्चारयितारः	...	...	२१२

वादि-संवादि-अनुवादि-विवादि-भेदेन चतुर्विधाः स्वराः—तेषां साङ्गोपाङ्गविवेचनम्,

तत्र स्वरसंवादः, संवादिस्वरस्य लोप्यालोप्यत्वम्, संवादिनोऽनेकस्वैकत्व-पक्ष-

विवेचनम्, संवादविधायकत्वे समानात्मानश्रुतीनां स्वराणां विवेचनम्,

विचारनिरूपणम्, रामरफती वादि-संवादि-विवादि-स्वराणां स्थानञ्च	...	...	२१३-५८

स्वराणां वंश-जाति-वर्णादि-कथनम्	...	...	२५९-६७

अन्यकृतप्रशंसा	...	...	२६८

ग्रामप्रकरणम्—४ (पृ० ९४-९८)

(२६९-३१६)

मङ्गलाचरणम्	...	...	२६९

स्वरसमूहनिरूपणोपक्रमः	...	...	२७०

षड्जग्रामलक्षणम्	...	...	२७१-८०

मध्यमग्रामलक्षणम्	...	...	२८१, ८२

षड्जमध्यमग्रामयोर्भेदको धैवतो, न तु पञ्चमः	...	...	२८३, ८४

उभयग्रामे लोपविधिः	...	...	२८५-९४

ग्रामत्रये प्रतिग्रामं मुख्यत्वम्	...	...	२९५, ९६

गान्धारग्रामलक्षणम्, षड्जमध्यमग्रामावेव सुश्रुत्याविति मूर्च्छानाश्रयत्वेन

तयोनिरूपणम्	...	...	२९७-३०९

अनयोर्वासविधिः	...	...	३१०-१४

अनयोर्देवते कालश्च	...	...	३१५, १६

ग्रामत्रयस्यैक लेखकाः	...	...	(पृ० ९९)

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

मूर्च्छनाप्रकरणम्—५ (पृ० ६८-१२६)

(३१६-४११)

पञ्चममध्यमप्रामयोर्मूर्च्छनानामानि

३१६-२१

ग्रामद्वयस्यमूर्च्छनानामुदाहरणम् (कोष्ठके)

पृ० १००

पञ्चग्रामस्य सकाकलिमूर्च्छना

" १०१-०२

मध्यमग्रामस्य सकाकलिमूर्च्छना

" १०२

मध्यमग्रामान्तरमूर्च्छना

" १०२-०३

पञ्चग्रामान्तरमूर्च्छना

" १०३

पञ्चग्रामकाकल्पान्तरमूर्च्छना

" १०३-०४

मध्यमग्रामकाकल्पान्तरमूर्च्छना

" १०४

उभयग्रामिकशुद्धमूर्च्छनाप्रस्तारक्रम

" १०४-०७

उभयग्रामिकसकाकलिमूर्च्छनाप्रस्तारक्रम

" १०८-१२

उभयग्रामिकसान्तरमूर्च्छनाप्रस्तारक्रम

" ११२-१७

उभयग्रामिकसान्तरकाकलिमूर्च्छनाप्रस्तारक्रम

" ११७-२२

उत्तरमन्द्रिकादिमूर्च्छनानामारम्भविधि

३२२-३३

मूर्च्छनानां चतुर्दशस्वसमर्थनम्

३३४-३८

शुद्ध-सकाकलि सान्तर-सकाकल्पान्तरभेदेन चतुर्धा मूर्च्छनास्तासा

पट्पञ्चाशत्तस्या च

३३९-४४

तासां मूलक्रमभेदा , तैर्भेदै कूटतानानां मितिनिर्देशश्च

३४५-५२

मतङ्गोक्ता द्वावशस्वरमूर्च्छना , तन्मतस्य निराकरणञ्च

३५२-६५

पूर्णा, पाडवा, औडवा, साधारणा, इति चतुर्विधा मूर्च्छना

३६५, ६६

तत्र पाडवौडवभेदानां तानापेक्षया विविक्तस्वरूपत्वम्

३६७, ६८

मूर्च्छनाविवेचने उपायान्तरनिरूपणोपक्रम

३६९

स्वरसज्ञाभेदेनोभयग्रामिकमूर्च्छनयोरन्यतरत्वम्

३७० ९४

पाडवित्त-औडवित्त-साधारणकृत मूर्च्छनानां स्वरूपनिरूपणम्, तत्र साधारणकृत-

सम्बन्धे मूर्च्छनाग्न्यस्य भावान्यत्वस्य हेतुत्वप्रतिपादनम्

३९५ ४०३

मूर्च्छनानां सप्त्योदाहरणम्

४०४-०५

उभयग्रामिकमूर्च्छनानां देवता

४०६-०८

मूर्च्छनानां नारदोक्तनामानि

४०८ ११

तानप्रकरणम्—६ (पृ० १२६-६०)

(४१२-५६६)

तानशब्दस्य व्युत्पत्ति , शुद्धकूटभेदेन तानस्य द्विधा विभाजनञ्च

४१२

शुद्धतानलक्षणम्, मूर्च्छनापेक्षया तस्य विविक्तस्वरूपत्वम्

४१२-१५

शुद्धतानानां भरतमतेन चतुरश्रतिसंख्याग्रहणम्, तत्र विकृतस्वरलोपेन

संख्यापद्धि विप्रतिपत्तिश्च

४१६-१९

तेषां पाडवौडवभेदेन द्विविधत्वम्, शुद्धकूटभेदेन च पुनरवान्तरविभाजनम्,

तत्र शुद्धकूटयोः स्वरूपभेदः

४२०-२३

शुद्धतानेषु नष्टोद्दिष्टविषेःसाधारणम्

४२४-३७

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

ग्रामद्वयस्य शुद्धतानानां स्वरूपसंख्योदाहरणम्	...	...	४३७-४३
शुद्धतानानां प्रस्तार-लेखनविधिः	...	...	४४३-४५
“ प्रस्तारक्रमः	...	...	(पृ० १३२-३८)
तत्र षड्जग्रामे षड्जवर्जिताः सप्तषाडवतानाः (कोष्ठके)	“	“	१३२
“ “ ऋषभ “ “ “ “	“	“	१३३
“ “ पञ्चम “ “ “ “	“	“	१३३
“ “ निषाद “ “ “ “	“	“	१३४
तत्र मध्यमग्रामे षड्जवर्जिताः सप्तषाडवतानाः (कोष्ठके)	“	“	१३४
“ “ ऋषभ “ “ “ “	“	“	१३५
“ “ गान्धार “ “ “ “	“	“	१३५
तत्र षड्जग्रामे षड्जपञ्चमहीनाः सप्त औडुवतानाः (कोष्ठके)	“	“	१३६
“ “ निषादगान्धार “ “ “ “	“	“	१३६
“ “ ऋषभपञ्चम “ “ “ “	“	“	१३७
“ मध्यमग्रामे धैवतर्षभ “ “ “ “	“	“	१३७
“ “ गान्धारनिषाद “ “ “ “	“	“	१३८
लोप्यस्वरानुरोधेनानेष तानानामेकस्वापत्तिरिति पूर्वपक्षं निराकृत्य तत्र			
भिन्नत्वप्रतिपादनम्	...	...	४४६-५२
शुद्धतानानां यजनानामानि	...	...	४५३-७५
यजनानामभिहिततानानां तत्तद्यत्तफलहेतुत्वम्	...	...	४७६-९३
श्रुततानलक्षणम्	...	...	४९३, ९४
श्रुततानानां गणना	...	...	४९५, ५३७
तेषां स्वरूपपरिज्ञानोपायः	...	...	५३८-४४
तेषां प्रास्तारिष-संख्या-प्राप्त्युपायः	...	...	५४५-४७
ग्रामद्वयस्य मूर्च्छना अनुसृत्य चतुर्दशराजमेव निर्माणविधानम्	...	...	५४७-५५
तत्र चतुर्दशराजमेवः	...	...	(पृ० १४८-५५)
शुद्ध-गान्तरनावाकलि-सकाश-त्यन्तर-मूर्च्छनाभेदानां श्रुततानेषु स्थितिः	...	...	५५६-५८
रागसमुद्रे तानानां तरङ्गवत् स्थितिः	...	...	५५८, ५९
श्रुततानानां पूर्णपूर्णाभेदाः	...	...	५५९, ६०
प्रतिमूर्च्छनं प्रस्तारसंख्याविध्यात्तविधिः	...	...	५६०-६२
श्रुततान-प्रस्तारविधिः	...	...	५६२-६५
तत्र कल्पितप्रस्तारोदाहरणम्	...	...	(पृ० १५६, ५७)
राजमेव निर्माणविधिः	...	...	५६६-७१
राजमेवो मध्यविधिः	...	...	५७१-७५
राजमेवोद्विष्टविधिः	...	...	५७६-७८
आविष्टाद्युर्ध्वतानानां पूर्णानां च संख्या	...	...	५७९-८२
प्रस्तारान्तरेण राजमेव विना मध्योद्विष्टविधिनिष्पन्नम्, उपगृह्यते	...	...	५८१-९९

साधारणं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० १६१-६७)

ग्रन्थकृतप्रशस्ता, विषयोपक्रमश्च	१
साधारण-लक्षणम्, स्वरसाधारण जातिसाधारणञ्चेति साधारणस्य द्विविध्यम्	२, ३
स्वरसाधारणस्य चतुर्विधत्वम्—काकलिसाधारणम्, घङ्जसाधारणम्, अन्तरसाधारणम्, मध्यमसाधारणमिति	४-८
स्वरसाधारणलक्षणम्	९
केयाञ्चिन्मतानुसारेण घङ्जमध्यमग-कंशिक-स्वरसाधारणकथनम्	१०-१२
ग्रामसाधारणनिरूपणम्	१३-१६
काकल्यन्तरप्रयोगनियम	१६-२०
काकलिशब्दस्य व्युत्पत्तिकथनम्	२१
घङ्जसाधारणस्य घङ्जग्रामे, मध्यमसाधारणस्य मध्यमग्रामे नियमनम्	२२-२८
द्विविधकंशिकस्वरसाधारणसमर्थनम्	२९-३५
जातिसाधारणलक्षणम्	३६-३८
ध्रुतिसाधारणम्, स्वरसाधारणात् तस्याप्यवयवम्	३९-४६
कैश्चित् तानसाधारणमुक्तमित्युदाहृत्य तन्मतस्य लङ्घनम्	४७-४९
अन्तरकाकलिनौ विवादनाविति पूर्वपक्षस्य समाधानम्, अन्तरकाकलिनौ मध्यमघङ्जाम्या न भिन्नाविति सिद्धान्तस्थापनञ्च	५०-८४
ग्रन्थकृतप्रशस्ता	८५

वर्णालंकारनाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० १६८-८२)

ग्रन्थकृतप्रशस्ता	१
वर्णलक्षणम्, स्थायि-आरोहि-अवरोहि-सचारि-वर्णभेदाः, तेषां लक्षणम्, तत्र सचारिविषये पूर्वपक्षसमाधानञ्च	२-१९
मानक्रियायामलंकाराणां महत्त्वम्	२०-२३
वर्णभेदानुसारेणालंकाराणां चातुर्विध्यम्	२४-२६
स्थायिवर्णगतसप्तालंकारा — १ प्रसन्नादि, २ प्रसन्नान्त, ३ प्रसन्नाद्यन्त, ४ प्रसन्नमध्य, ५ क्रमरेखित, ६ प्रस्तार, ७ प्रसादश्चेति	२७-३७
आरोहिवर्णगतद्वादशालंकारा — १ विस्तीर्ण २ निष्कर्ष ३ बिन्दु ४ अभ्युच्चय ५ हसित ६ प्रेङ्खित ७ आसिप्त ८ सन्धिप्रच्छादन ९ उद्गीत १० उद्वाहित ११ त्रिवर्ण १२ वेणिवेति	३८-५९
अवरोहिवर्णगतद्वादशालंकारा — (आरोहिता एव)	६०-६३
सचारिवर्णगतपञ्चोर्वशतिरलंकारा — १ मन्द्रादि २ मन्द्रमध्य ३ मन्द्रान्त ४ प्रस्तार ५ प्रसाद ६ व्यावृत्त ७ स्थलित ८ परिवृत्त ९ आक्षेप १० बिन्दु ११ उद्वाहित १२ उर्मि १३ सम १४ प्रेङ्ख १५ निष्कूजित १६ ह्येन १७ क्रम १८ उद्घट्टित १९ रञ्जित	

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

२० सन्निवृत्तप्रवृत्तः	२१ बेणिः	२२ ललितः	२३ हुङ्कारः	
२४ ह्लादमानः	२५ अवलोकितश्चेति	...	...	६४-११३
लोकप्रसिद्धाः सप्तालंकाराः—१ तारमन्त्रप्रसन्नः २ मन्त्रतारप्रसन्नः ३ आवर्तः				
४ सम्प्रदानः ५ विधुतः ६ उपलोलः ७ उल्लासितश्चेति				११४-३०
अष्टाशीतिरित्यलंकारसंख्यासंग्रहः, अलंकाराणामानन्त्यम्		...		१३१
वर्णेषु वर्णितेष्वलंकारवर्णनं चूयेति पूर्वपक्षनिराकरणे अलंकारप्रयोजनकथनम्				१३२-३६
स्यायिवर्णनं लक्षिताया गीतेरेकरूपता स्यादिति पूर्वपक्षसमाधाने स्यायिवर्णानु-				
शासनम् ...	...	...	...	१३६-४९
लक्ष्येषु गौणवृत्त्या स्यायिवर्णनं प्रदर्शयति इति प्रतिपादनम्, प्रतिवर्णं गौणवृत्त्या				
वर्णान्तरस्यानुप्रवेशोदाहरणम् ...	...	...	...	१५०-५८
उपसंहारः ...	...	...	...	१५८

जातिर्नाम चतुर्थपरीक्षणम् (पृ० १८३-२६२)

पञ्चप्रकारेण जातिलक्षणम्, शुद्धविकृतविभेदकथनञ्च	...		१-४
जातीनामष्टादशधात्वम्	...	...	४-६
शुद्ध-विकृत-जातिभेदाः, संकरोद्भवजातिषु मिश्रसत्त्वता	...		७-१०
सप्तशुद्ध-एकादशविकृत-जातीनामुद्देशः	...	...	११-१४
शुद्धानां शुद्धत्व-विकृतत्वमित्यवस्थाद्वयम्, विकृतानां तु केवलं विकृतत्वम्			१५
शुद्धजातिलक्षणम्, तत्र मन्त्रन्यासविधेः स्पष्टीकरणम् ..	...		१६-२०
मन्त्रतारलक्षणम् ...	...	...	२०, २१
शुद्धानां विकृतत्वलक्षणम्, तत्र विकृतभेदानां संख्यासंग्रहः	...		२२-३३
एकादश संसर्गजविकृत-जातीनामुद्देशः	...	...	३४-४२
शुद्धजातिगत-विकृतभेदेभ्यः संसर्गजजातीनां पृथक्त्वम्	...		४३-४५
अष्टादशजातीनां ग्रामद्वये विभाजनम्	...	...	४५, ४६
तासां नित्यपूर्ण-यादव-औद्भव-भेदाः...	...	...	४७-४९
स्वरसाधारणाधितास्तिलो जातयः, तत्र स्वरसाधारणप्रयोगविधिः	...		४९-६२
एकादश-द्व्यंश-त्र्यंश-चतुरंश-पञ्चांश-षडंश-सप्तांश-जातयः, एवं त्रिपष्टिरंश			६२-६७
अंशा एव प्रहाः स्फुरिति मतस्य निराकरणम्	...	...	६८, ६९
अंशा दशवेति केषांचिन्मतस्य	...	...	७०, ७१
दशविध-अंशत्वलक्षणम्	...	...	७२-७५
त्रयोदश जातिलक्षणानि	...	...	७५-७८
संज्ञाप्रकरणे ग्रह-अंश-तार-मन्त्र-लक्षणस्य पूर्वोक्तत्वम्	...		७८, ७९
न्यासलक्षणम्, एकविंशतिषां न्यासाः	...	...	७९-८२
अपन्यासलक्षणम्, न्यासापेक्षया तस्य त्रिप्रत्ययविवेचनम्, पदपञ्चाशदपन्यासा-			
सप्तपञ्चाशद्वा	...	...	८३-९६
संन्यासविन्यासलक्षणम्, तयोरङ्गीकारे प्रयोजननिरूपणम्	...	...	९७-१०४

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

द्विविध बहुत्वम्, अलङ्घनादिभ्यासाच्च

१०४-०६

षट्स्वविपर्ययाद् द्विविधमल्पत्वम्, लङ्घनादिभ्यासाच्च, लङ्घनस्य लोपात्
प्रायोऽभिन्नत्वम्

१०७-११

अन्तरमागलक्षणम्, तस्य प्रायोऽविकृतजातियु स्थिति

१११-२३

घटुदशविध पाठ्य दशविधमौट्टुम्, तयोरवान्तरभेदाच्च

१२४ २७

अल्पत्वबहुत्वस्य प्रयोगविधेरुदाहरणम्

१२८-३९

जातोनां सामान्यलक्षणस्योपसंहारः, विशेषलक्षणस्योपक्रमश्च

१३९ ४१

यद्भुजग्रामगा जातयः (पृ० १६४-२१०)

पादजी जाति, तस्या लक्षणम्

१४१-४९

" तस्या प्रस्तार

१५० ५६

तत्र 'त भयललाट०' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्

(पृ० १९३, ९४)

आपभी जाति, तस्या लक्षणम्

१५७ ६१

" तस्या प्रस्तार

१६२-६६

तत्र 'गुणलोचनाधिकम्' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्

(पृ० १९७, ९८)

धैवती जाति, तस्या लक्षणम्

१६७ ७१

" तस्या प्रस्तार

१७२ ७८

तत्र 'तदणामले-कुमणि०' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्

(पृ० १९९, २००)

नैषादी जाति, तस्या लक्षणम्

१७९-८२

" तस्या प्रस्तार

१८३ ९०

तत्र 'त सुरवर्चित०' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्

(पृ० २०१-०३)

यडजकशिकी जाति, तस्या लक्षणम्

१९१-९५

" तस्या प्रस्तार

१९६ २०३

तत्र 'देवमसकलशशितिलकम्' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्

(पृ० २०४, ०५)

यद्भौबीष्यवा जाति, तस्या लक्षणम्

२०४-०७

" तस्या प्रस्तार

२०८-१४

उबीष्यवाससाया निरुक्तम्

२१५, १६

तत्र 'श्रीलेशसुनुप्रणय०' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्

(पृ० २०७)

यडजमध्यमा जाति, तस्या लक्षणम्

२१७ २१

" तस्या प्रस्तार

२२२ २९

" सवरगाणां प्रकृति, सर्वरसाश्रया च

२३०, ३१

तत्र 'रजनिवधूमुखविलास०' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्

(पृ० २०९, १०)

यडजग्रामिकजातीनामुपसंहारः, मध्यमग्रामिकानामुपक्रमश्च

२३२

मध्यमग्रामगा जातयः (पृ० २१०-३६)

गान्धारी जाति, तस्या लक्षणम्

२३३-३८

" तस्या प्रस्तार

२३९-४५

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

तत्र 'एतं रजनिवधूमूलं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २११-१३)	
मध्यमा जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२४६-५०
" तस्याः प्रस्तारः	...	...	२५१-५५
तत्र 'पातु भवमूर्धंजनयनम्' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २१४)	
पञ्चमी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२५६-६१
" तस्याः प्रस्तारः	...	...	२६१-६५
तत्र 'हरमूर्धंजाननम्' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २१५, १६)	
रक्तगान्धारी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२६६-७१
" " तस्याः प्रस्तारः	...	...	२७१-७६
तत्र 'तं बालरजनिकरतलं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २१७, १८)	
गान्धारीदीप्यवा जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२७७-८१
" " तस्याः प्रस्तारः	...	...	२८१-८९
तत्र 'सौम्यगीरोमुलाम्बुदहं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २२०, २१)	
मध्यमोदीप्यवा जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२९०-९३
" " तस्याः प्रस्तारः	...	...	२९४-३०२
तत्र 'वेहार्द्धपमतिकान्तिं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २२२-२४)	
गान्धारपञ्चमी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	३०३-०६
" " तस्याः प्रस्तारः	...	...	३०६-१३
तत्र 'कान्तं वामैकदेशं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २२५, २६)	
आन्ध्री जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	३१५-१८
" तस्याः प्रस्तारः	...	...	३१९-२७
तत्र 'तदणैर्बुधुमं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २२७-२९)	
नन्दयन्त्री जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	३२८-३२
" तस्याः प्रस्तारः	...	...	३३२-४७
नन्दयन्त्र्या यथाविधि प्रयोगेण ब्रह्महत्यापापमोचनम्	...	...	३४८
तत्र 'हेतुं वेदाङ्गवेदाकरं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २३१-३४)	
कार्मारयो जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	३४९-५३
" तस्याः प्रस्तारः	...	...	३५२-६०
तत्र 'तं श्याणुललितं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २३५, ३६)	
कंशिको जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	३६१-६७
" तस्याः प्रस्तारः	...	...	३६७-७३
तत्र 'केलीहतकामतनुं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २३८, ३९)	
कंशिकयोः कंशिकस्वरसाधारणस्य योगः	...	...	३७४
जातिषु कलासंख्यासंग्रहः	...	...	३७५-७९
यामु तालविधानं नीकतं तामु ताल-मार्ग-गीति-रग्य-ग्रह-यति-निर्देशः	...	...	३७९-९४
जातिषु पञ्चदशस्वरप्रयोगविधानम्	...	...	३९५, ९६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

रागेषु चतुस्त्रिद्व्यपेक्षभूतिकस्वरप्रयोगविधानम्, तत्रैकभूतिस्वरस्य लक्ष्यसिद्धत्व- प्रतिपादनम्	३९७-९९
अशसयादिलोपस्य षाड्बोद्धे हेतुत्वम्, तत्र ग्रामद्वये लोप्यस्वरविधयः जातीनामशस्यरगतरेखानुसारेण जातिषु रसस्थितिः, जन्यरागे योऽशस्यस्य जनकजाती स्थितिश्च	४००-४०७ ४०७-०९
जातिगतब्रह्मोक्तपदानां यथालक्ष्य प्रयोगेण ब्रह्महत्यापापादपि त्राणम्, जातीनां सामसमुद्भवत्वम्, तत्र साम्न इय जातीनामन्ययाप्रयोगे प्रत्ययाय कपालगाननिरूपणोपक्रमः, कपालगानस्योत्पत्तिकथा, कपालगानस्य सामगान- समत्वम्	४०९-१५ ४१६-२६ ४२६, २७
तत्र प्रथमं ब्राह्मकपालगानम् तत्र 'देवशस्त्रं च ब्रह्मकलापाभूयितम्' इत्यादिकगानम्	(पृ० २४४)
॥ द्वितीयं पंचमहं कपालगानम् तत्र 'गौरीमुखकमलपरिमल०' इत्यादिकगानम्	४२८ (पृ० २४५)
॥ तृतीयं हंरण्यगर्भं कपालगानम् तत्र 'त्रिपुरयुवतिमुखकमल०' इत्यादिकगानम्	४२९ (पृ० २४५)
॥ चतुर्थं ब्रौहिणं कपालगानम् तत्र 'भुजगभोगपरिपीत०' इत्यादिकगानम्	४३० (पृ० २४६)
॥ पञ्चमं वैरिञ्चं कपालगानम् तत्र 'त्रिपुरयुवतिकरवलम्बज्जनम्' इत्यादिकगानम्	४३१ (पृ० २४६)
॥ षष्ठं स्वायम्भुवकपालगानम् 'तत्र करतलविलसनसहृदवलयम्' इत्यादिकगानम्	४३२ (पृ० २४७)
॥ सप्तमं चातुरानं कपालगानम् तत्र 'वृषपतिवाहनमधिरितगगनम्' इत्यादिकगानम्	४३३ (पृ० २४७)
॥ अष्टमं शीतानन्द कपालगानम् तत्र 'धरसुरमुकुटालङ्घनचरणम्' इत्यादिकगानम्	४३४ (पृ० २४८)
कपालगानस्य वेदसमत्वम्, तस्य फलभूतिः	४३५-४०
नानादेवकृतकपालगानस्य कथा, तस्य माहात्म्यं च	४४१-४४
तत्र प्रथमं गानम्—'भैरवत्पनरशिरोभालम्' इत्यादिकम्	(पृ० २४९)
तत्र द्वितीयं गानम्—'शुद्धस्फटिकसुनिर्मलवेहम्' इत्यादिकम्	(पृ० २४९, ५०)
॥ तृतीयं शेषं ॥ 'अधकशूलविभिन्नतनुम्' इत्यादिकम्	(पृ० २५०)
॥ चतुर्थमावित्यं ॥ 'ऊर्ध्वमुमया परिवीततनुम्' इत्यादिकम्	(पृ० २५०)
॥ पञ्चममिन्द्रं ॥ 'वेदपरिपठिततनुम्' इत्यादिकम्	(पृ० २५१)
॥ षष्ठं कामं ॥ 'भृकुटिकराल विकृतमुखम्' इत्यादिकम्	(पृ० २५१)
॥ सप्तमं धमराजं ॥ 'निमलतेज निमलयपुष्पम्' इत्यादिकम्	(पृ० २५२)
॥ अष्टमं वरुणं ॥ 'प्रलयदिवाकरसदृशम्' इत्यादिकम्	(पृ० २५२)
नानादेवकपालगानस्य फलभूतिः	४४५

विषयानुक्रमः

शुद्धजातिसमुत्पन्नकपालगानस्य निरूपणोपक्रमः	...	...	श्लोकाङ्काः
तत्र षाड्जोक्तपालम्—तस्य द्वादशपदानि च	...	...	४४६, ४७
॥ आर्यभीकपालम् ॥ अष्टपदानि च	...	...	४४८-५१
॥ गान्धारोक्तपालम् ॥ अष्टपदानि च	...	...	४५२-५४
॥ मध्यमाक्तपालम् ॥ नवपदानि च	...	...	४५५-५७
॥ पञ्चमीक्तपालम् ॥ अष्टपदानि न	...	...	४५८, ५९
॥ धैवतोक्तपालम् ॥ अष्टपदानि च	...	...	४६०, ६१
॥ नैषादोक्तपालम् ॥ ॥	...	...	३६२-६४
जातिगतकपालगानस्य फलभूतिः	...	...	४६५-६७
त्रिविधकपालगानस्य विषयोपसंहारः	...	...	४६७-६९
कम्बलगानलक्षणम्	...	...	४७०
कम्बलगानोत्पत्तिकथा	...	...	४७१-७४
मागधी, अर्धमागधी, संभाविता, पुमुला इति चतुर्विधा गीतिः	...	...	४७५-७७
तत्र मागधी-गीति-लक्षणम्, 'रामो नित्यं पायात्' इति उदाहरणञ्च	...	...	४७८, ७९
॥ अर्धमागधी-गीति-लक्षणम्	...	...	४७९-८४
॥ संभाविता-गीति-लक्षणम्	...	...	४८५, ८६
॥ पुमुला-गीति-लक्षणम्	...	...	४८७, ८८
संभाविताया लयपदादिकमन्यलक्षणम्	...	...	४८९
तद्वत् पुमुलालक्षणम्	...	...	४८९-९१
'भक्तं रामो नित्यं पायात्' इत्यादिकोदाहरणम्	...	(पृ० २५८, ५९)	४९१
पक्षान्तरेण मागधी गीतिः	...	...	४९२-९५
॥ अर्धमागधी गीतिः	...	...	४९६-५००
॥ संभावितपुमुले गीती	...	...	५०१
तयोदाहरणं 'रामं कामनापूरकं कलथे' इत्यादिकम्	...	(पृ० २६०)	५०२
स्वरगतदशाभेदवर्णनोपसंहारः	...	...	५०२
(स्थान-भूति-स्वर-ग्राम-मूर्च्छना-तान-साधारण-वर्ण-अलंकार-जलस्य इति दश स्वरगतभेदाः)			
मूर्च्छनाया गानेष्वनुपयोगित्वात् स्वरभेदस्य दशसंस्थापामुत्त्वं स्यादिति			
पूर्वपक्षनिराकरणे मूर्च्छनानां वैदिकगानोपयोगित्वप्रतिपादनम्	...	...	५०३-०५
यशेषे मूर्च्छनया गायागानस्य यत्फलदत्तम्	...	...	५०५-१०
स्वरगतदशविधगणनस्य सार्धत्वम्	...	...	५१०, ११
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	५१२

द्वितीयो रागोल्लासः (पृ० २६५-४४०)

तत्र ग्रामरागादि नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० २६५-४०२)

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

ग्रन्थकृतप्रशस्ता, शंकर-राय-स्तुतिरूपमङ्गलाचरणम्	१-३
मतङ्गादिमतमुपाधित्य मागदेशोभेदेन द्विविधरागमिरूपणोपक्रम	४-८
(रागेषु) मध्यमग्रामत्वषड्जग्रामत्वलक्षणम्	९
कश्यपप्रमुखानुसारेण रागस्य स्वरूपकथनम्	१०-१५
रागोत्पत्तिक्रमकथनम्	१६, १७
रागस्य दशाधात्वम्, नवधात्व वेति विचारः, तत्र नवधात्वपक्षसमर्थनम्, मागदेशोभेदेन पुनर्द्विविधा रागा	१८-२४
पञ्चगोति-समाभयेण ग्राम-रागविभाजनम्	२४, २५
मानामुनिमतादगीतीनामनेकधात्वम्— तत्र भरत-मतङ्ग-बुर्गशक्ति-याष्टिक- कश्यप-शादूलमतोदाहरणपूर्वकं बुर्गशक्तिमतात् पञ्चगोतिग्रहणम्	२५-३२
ग्रन्थकृदभिमतपञ्चगोतिलक्षणम्—शुद्धा, भिन्ना, गौडी, वेत्ररा रागगीतिर्वा, साधारणा चेति	३३-४०
शुद्धाविगीतीना योगाच्छुद्धादयो रागा, तत्र सप्त शुद्धा, पञ्च भिन्ना, चतु- विधभिन्नत्वम्, त्रयो गौडा, अष्टौ वेत्ररा, सप्त साधारणा—इति त्रिंशदग्रामरागाणामुद्देशः	४१-६०
बुर्गशक्तिमतादष्टोपररागोद्देशः, तत्र भरतङ्गमतस्योद्धरणम्, कस्यचिदन्यस्य मतोदाहरणञ्च	६०-६४
शादूल-मतङ्ग-याष्टिक-कश्यप-अन्याद्यामताश्च भाषाजनकरागाणां सस्योद्देशो- द्धरणम्, याष्टिक-मतमाधित्य पञ्चदशरागाणां भाषाजनकत्वग्रहणम्	६५-७४
ग्रामरागेभ्यो भाषाणाम्, भाषाभ्यो विभाषाणाम्, विभाषाभ्योऽन्तरभाषाणामुत्पत्ति भाषालक्षणम्, प्रतिराग भाषोद्देशः, विभाषान्तरभाषोद्देशश्च, सग्रहेण वर्णव-	७५
तिर्भाषा, विंशतिर्विभाषा, चतस्रोऽन्तरभाषाश्च	७६-१०४
चतुर्विधा भाषा—मुरया, स्वराह्या, देशाह्या, उपरागभवेति—तासां लक्षणम्, पूर्वोक्तभाषाणां तदनुसारेण विभाजनम्, कतिपयापूर्वोक्तानामोदाहरणम्	१०४-३१
भाषाणां सार्धशतमिति, विभाषाणामूनपञ्चाशद्विति, अन्तरभाषाणां च चतु- र्भेदा इति पुनः सरयासग्रहः	१३२
भाषाणां समनाम्नि सति हेतुरागभेदात् तासां भिन्नत्व न (?) गण्यम्	१३३
सकीर्णा, देशजा, मूला, छायामात्रेति याष्टिकमते चतुर्धा भाषा	१३४
ग्रामरागलक्षणोपक्रम	१३५
तत्र रागाणां ग्रामसंबन्धः कथमवधायक इति प्रश्नस्य समाधाने भरतकश्यप- मतोद्धरणम्	१३६-४२
तत्र स्वमतप्रतिपादनम्	१४३, ४४
ग्रामरागाः—तत्र शुद्धग्रामरागाः (पृ० २७६-६१)	(१४५-२५२)
१—शुद्धकौशिकमध्यमः—तल्लक्षणम्	१४५-४९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

मध्यमग्रामिकर्केशिकीजातिसमुद्भूतत्वात् तस्य षड्जग्रामस्थितिर्बाधि- तेति पूर्वपक्षस्य समाधानम्	१४९-५१
आलाप, रूपकम्, करणम्, वर्त्तनी, आक्षिप्तिका—चेति षड्च रागस्य स्फुटत्वकारका, तेषां लक्षणञ्च	१५२-६४
शुद्धकैशिकमध्यमस्य आलाप-करण-आक्षिप्तिकागतस्वरावलि तत्र 'ओकारमूर्त्तिसंस्थम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका,	(पृ० २७९)
आक्षिप्तिकासु पदानां ग्रहप्रवेतत्वम्, उपसहारश्च	१७५-७७
२—शुद्धसाधारितः—तल्लक्षणम्	१७८-८१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलि , 'उदयगिरिशिखरशिक्षा०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २८१)
३—षड्जग्रामः—तल्लक्षणम्	१९१-९४
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलि , 'स जयतु भूताधिपति' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २८३)
४—शुद्धपञ्चमः—तल्लक्षणम्	२०३-०६
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलि, उपसहारश्च , 'जय विषमनयन०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २८५)
५—मध्यमग्रामः—तल्लक्षणम्	२१५-१८
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गत-स्वरावलि, उपसहारश्च , 'अमरागुदममरपतिमज्जयम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २८७)
६—शुद्धपाडयः—तल्लक्षणम्	२२७-३०
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गत-स्वरावलि, उपसहारश्च , 'पुष्पगण्डगलित०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २८९)
७—शुद्धकैशिकः—तल्लक्षणम्	२४१-४४
आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गत-स्वरावलि तत्र 'अग्निज्वालाशिक्षाकेशि' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २९०, ९१)
, सप्तशुद्धग्रामरागाणामुपसहार	२५२
भिन्नरागाः (पृ० २९१-३०१)	(२५३-३१५)
१—भिन्नकैशिकमध्यमः—तल्लक्षणम्	२५३-५६
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलि उपसहारश्च , 'बृहद्वदरविकट०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २९२, ९३)
२—भिन्नषड्जः—तल्लक्षणम्	२६६-६९
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलि , 'वलत्तरङ्गभङ्गपुरम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका	(पृ० २९४, ९५)
३—भिन्नतानः—तल्लक्षणम्	२७९-८३
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलि	२८४-९०

त्रिपयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

तत्र 'हरवरमुकुटजटालुलितम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० २९६, १७)

४—भिन्नकैशिकः—तल्लक्षणम् २९१-१४

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि, उपसहारश्च २९४-३०१

, 'इन्द्रनीलसमप्रभम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० २९८)

५—भिन्नपञ्चमः—तल्लक्षणम् ३०२-०५

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि, उपसहारश्च ३०६-१५

,, 'विमलशशिलण्डधारिणम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३००, ०१)

गौडरागाः (पृ० ३०१-०६) (३१६-२७)

१—गौडकैशिकमध्यमः—तल्लक्षणम् ३१६-१८

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि, उपसहारश्च ३१९-४०

, 'तद्वनरविसवृक्ष०' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३०३)

२—गौडपञ्चमः—तल्लक्षणम् ३४१-४४

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि ३४५-६०

, 'घनचलनखिलपन्नग०' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३०५, ०६)

३—गौडकैशिकः—तल्लक्षणम् ३६१-६८

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि ३६९-८७

'भस्माभ्यङ्गविभूषितवेहम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३०८, ०९)

वैसररागाः (पृ० ३०६ ०७) (३२२-५११)

१—टक्क—तल्लक्षणम् ३८८-९१

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि ३९२-४१०

, 'सुरमुकुटमणिमालावित०' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३११, १२)

२—वैसरपादयः—तल्लक्षणम् ४११-१३

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि ४१४-३१

,, 'इन्द्रगोवमणिदारुसञ्चित्रम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३१४)

३—सौवीरः—तल्लक्षणम् ४३२-३४

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि ४३५-४९

,, 'तद्वनतद्विशिखर०' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३१६, १७)

४—बोट्टः—तल्लक्षणम् ४५०-५५

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि ४५६-६३

,, 'पवनविलुलितभ्रमितमधुकर०' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३१८, १९)

५—मालवकैशिकः—तल्लक्षणम् ४६४-६९

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलि ४७०-७६

,, 'चन्द्राभरणम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३२०, २१)

विषयानुक्रमः			श्लोकाङ्काः
६—मालवपञ्चमः—तल्लक्षणम्	...	...	४७७-८९
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	४८०-८६
॥ 'ध्यानमयं न विमुञ्चति' इत्यादिकाक्षिप्तिका		(पृ० ३२२, २३)	
७—टक्ककैशिकः—तल्लक्षणम्	...	...	४८७-९२
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	४९३-९८
॥ 'धोमत्कटतटविगलितमद०' इत्यादिकाक्षिप्तिका		(पृ० ३२५)	
८—हिन्दोलः—तल्लक्षणम्	...	...	४९९-५०४
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५०५-११
॥ 'समुपनतसकलम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३२७)	
साधारणरागाः (पृ० ३२७-३६)			(५१२-७६)
१—रूपसाधारः—तल्लक्षणम्	...	...	५१२-१४
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५१५-२२
॥ 'सद्योजातं वाममघोरम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका		(पृ० ३२९)	
२—शकः—तल्लक्षणम्	...	...	५२३-२५
तत्र आलाप-करण-गतस्वरावलिः	...	...	५२६-२८
३—भम्माणपञ्चमः—तल्लक्षणम्	...	...	५२९-३१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५३२-३७
॥ 'गुदजघनललितम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३१, ३२)	
४—नेर्त्तः—तल्लक्षणम्	...	...	५३८-४१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५४२-४७
॥ 'अनवरतगलितमदजल०' इत्यादिकाक्षिप्तिका		(पृ० ३३३, ३४)	
५—गान्धारपञ्चमः—तल्लक्षणम्	...	...	५४८-५२
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५५३-५८
॥ 'पिंगजटाकलापे' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३५, ३६)	
६—पहुजकैशिकः—तल्लक्षणम्	...	...	५५९-६१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५६२-६६
॥ 'दीहरफणिन्दनाले' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३७)	
७—फनुः—तल्लक्षणम्	...	...	५६७-७१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५७२-७६
॥ 'यो नाम यत्र निवसति करोति' इत्यादिकाक्षिप्तिका		(पृ० ३३८, ३९)	
धामरागधर्मेणोपसंहारः, तत्तत्तत्प्राया भूतान्तरकथनम्	...	...	५७७-७९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

उपरागाः (पृ० ३३६-४६)

(५८०-६५५)

१—शकतिलकः—लक्षणम्, आलापश्च

५८०-८४

२—टक्षसैन्धवः—लक्षणम्, आलाप, करणम्, आक्षिप्तिका च

५८५-९२

तत्र 'तदणरविसदृशं' इत्यादिकप्रथमाक्षिप्तिका

(पृ० ३४१)

पुनरालाप-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलि

५९३-९९

तत्र 'शशितिलकजटाजूटम्' इत्यादिकद्वितीयाक्षिप्तिका

(पृ० ३४२, ४३)

३—राज (नाग ?) पञ्चमः—लक्षणम्, आलापश्च

६००-०३

४—भावनपञ्चमः—लक्षणम्, आलापश्च

६०४-०७

५—नागगान्धारः—लक्षणम्, आलापश्च

६०८-११

६—रेघगुप्तः—लक्षणम्-आलाप-करण-आक्षिप्तिका

६१२-३८

तत्र 'गदभणिअम्बं' इत्यादिकाक्षिप्तिका

(पृ० ३४७)

७—पञ्चमपाडवः—लक्षणम् आलाप-करण-आक्षिप्तिका

६३९-५२

तत्र सकलसुरतमितं' इत्यादिकाक्षिप्तिका

(पृ० ३४९)

८—कोकिलापञ्चमः—लक्षणम्, आलापश्च

६५३-५५

भाषाविभाषाश्च (पृ० ३५०-४०२)

विषयोपक्रम

६५६

१—सौवीरकजनिता भाषाः (पृ० ३५०, ५१)

(६५७-६५)

१ साधारिता भाषा— लक्षणम्, आलापश्च

६५७, ५८

२ गान्धारी " " "

६५९, ६०

३ वेगमध्यमा " " "

६६१, ६२

४ सौवीरी " " "

६६३-६५

२—ककुभजनिता भाषाः (पृ० ३५१-५५)

(६६६-७०३)

१ रगन्ती भाषा— लक्षणम्, आलाप,

रूपकञ्च

६६६-७०

२ भिन्नपञ्चमी भाषा , "

रूपकालज्ज्वारश्च

६७१-७६

३ आभीरी भाषा " "

"

६७७-८२

४ मध्यमप्रामा भाषा " "

"

६८३-८५

५ शातवाहनी भाषा " "

रूपकालापश्च

६८६-८९

६ भोगवर्द्धनी भाषा " "

"

६९०-९४

७ मधुरी भाषा " "

"

६९५-९७

८ शकमिथा भाषा " "

"

६९८-७००

९ काम्बोजी भाषा " "

"

७०१-०३

ककुभजनिते विभाषे (पृ० ३५५)

(७०४-१२)

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

१. मधुकरो विभाषा—	लक्षणम्,	आलापश्च	...	७०४-०६
२. भोगवदंती विभाषा	"	"	रूपकञ्च	७०७-१२
३—टक्कजनिता भाषाः (पृ० ३५६-७०)				(७१३-८२८)
१. पौराली भाषा—	लक्षणम्,	आलापश्च		७१३-१५
२. दोह्या भाषा	"	"	रूपकालापश्च	७१६-१८
३. देवार्चवदंती भाषा	"	"	"	७१९-२१
४. ब्रावणी भाषा	"	"	"	७२२-२४
५. आलम्बी भाषा	"	"	"	७२५-२७
६. शार्दूलो भाषा	"	"	"	७२८-३०
७. मालववेसरी	"	"	"	७३१-३३
८. ब्रवणा भाषा	"	"	"	७३४-३८
९. ब्रवणोद्भवा भाषा	"	"	"	७३९-४२
१०. ललिता भाषा	"	"	"	७४३-४९
११. वेगरञ्जी भाषा	"	"	"	७५०-५६
१२. सौराष्ट्री भाषा	"	"	"	७५७-६०
१३. मध्यमदेहा भाषा	"	"	"	७६१-६४
१४. ताना भाषा	"	"	"	७६५-६८
१५. पञ्चमललिता भाषा	"	"	"	७६९-७२
१६. कोलाहला भाषा	"	"	"	७७३-७७
१७. सैन्धवी भाषा	"	"	"	७७८-८०
१८. मालवी भाषा	"	"	"	७८१-८४
१९. ब्रवणा भाषा	"	"	"	७८५-८७
२०. ब्रवणोद्भवा भाषा	"	"	"	७८८-९०
२१. वीरञ्जी भाषा	"	"	"	७९१-९६
२२. छेवाटी भाषा	"	"	"	७९७-९९
२३. मालववेसरी भाषा	"	"	"	८००-०२
२४. गूर्जरी भाषा	"	"	"	८०३, ०४
२५. सौराष्ट्री भाषा	"	"	"	८०५-०७
२६. सैन्धवी भाषा	"	"	"	८०८-११
२७. वेसरी भाषा	"	"	"	८१२, १३
२८. पञ्चमी भाषा	"	"	"	८१४, १५
२९. रविचन्द्रा भाषा	"	"	"	८१६, १७
३०. अम्बाहेरी भाषा	"	"	"	८१८, १९
३१. मध्यमप्रामदेहा भाषा	"	"	"	८२०, २१
३२. गान्धारपञ्चमी भाषा	"	"	"	८२२, २३

विषयानुक्रमः

टक्कजनिते विभाषे (पृ० ३६६)

श्लोकाङ्काः

(८२४-२८)

१ तानवलित-विभाषा लक्षणम्, आलापश्च

८२४, २५

२ पोता विभाषा

"

"

उपसहारश्च

८२६-२८

४—शुद्धपञ्चमजनिता भाषाः (पृ० ३७०-७६)

(८२६-८६)

१ आभीरी भाषा लक्षणम्, आलाप,

रूपकालापश्च

८२९-३५

२ बाङ्गाली भाषा

"

"

"

८३६-३९

३ सैन्धवी भाषा

"

"

"

८४०-४४

४ द्रवणा भाषा

"

"

"

८४५-४८

५ दक्षिणात्या भाषा

"

"

"

८४९-५४

६ सौराष्ट्री भाषा

"

"

"

८५५-६०

७ केशिकी भाषा

"

"

"

८६१-६७

८ गुजरी भाषा

"

"

"

८६८ ७१

९ आन्ध्री भाषा

"

"

"

८७२, ७३

१० भावनी भाषा

"

"

"

८७४, ७५

११ बाङ्गाली भाषा

"

"

"

८७६-७८

१२ तानो-बुवा भाषा

"

"

"

८७९, ८०

१३ त्रावणी भाषा

"

"

"

८८१-८३

१४ त्रावणी भाषा (शाब्दिकस्य मते)

"

"

"

८८४, ८५

उपसहार

८८६

शुद्धपञ्चमजनिते विभाषे (पृ० ३७६, ७७)

(८८७-८९)

१ विभावनी विभाषा—लक्षणम्, आलाप,

रूपकालापश्च

८८७ ८९

२ आन्धाली

"

"

"

"

८९०-९४

उपसहार

८९५

५—भिन्नपञ्चमजनिता भाषाः (पृ० ३७७, ७८)

(८९६-९०४)

१ शुद्धभिन्ना भाषा लक्षणम्, आलापश्च

८९६, ९७

२ धैवतभूयिता भाषा

"

"

"

८९८-९०१

३ किन्नरयल्लभा भाषा

"

"

"

९०२, ०३

उपसहार

९०४

६—टक्ककैशिकजनिता भाषाः (पृ० ३७८, ७९)

(९०५-९४)

१ मालवा भाषा लक्षणम्, आलापश्च

९०५, ०६

२ भिन्नवल्लिका भाषा

"

"

"

९०७, ०८

३ गाधारल्लिता भाषा

"

"

"

९०९, १०

४ कच्छेली भाषा ?

,

,

,

९११

५ द्राविडी भाषा

,

"

"

९१२, १३

उपसहार

९१४

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

७—हिन्दोलकजनिता भाषाः (पृ० ३८०-८४)	---	(६१५-४६)
१. भिन्नवलित भाषा लक्षणम्, आलापश्च	---	९१५, १६
२. ब्राविडी भाषा " "	---	९१७, १८
३. रविचन्द्रा भाषा " "	---	९१९, २०
४. पाद्वेती भाषा " "	---	९२१, २२
५. गौडी भाषा " "	रूपकालापश्च	९२३-२७
६. मालववेसरी भाषा " "	" "	९२८-३१
७. छेवाटी भाषा " "	" "	९३२-३७
८. काम्बोजी भाषा " "	" "	९३८-४१
९. पद्मजमध्या भाषा " "	---	९४२-४४
१०. मधुरी भाषा " "	---	९४५, ४६
११. चूतमञ्जरी भाषा " "	---	९४७-४९
हिन्दोलकजनिते विभाषे (पृ० ३८४)	---	(६५०-५४)
१. भिन्नपौराली विभाषा-लक्षणम्, आलापश्च	---	९५०, ५१
२. पिञ्जरी विभाषा " "	---	९५२, ५३
उपसंहारः	---	९५४
८—ओट्टरागजनिता भाषा (पृ० ३८४, ८५)	---	(६५५-५६)
१. माङ्गली भाषा लक्षणम् आलापश्च	---	९५५-५८
उपसंहारः	---	९५९
९—मालवकैशिकजनिता भाषाः (पृ० ३८५-९०)	---	(९६०-१००२)
१. मालवा भाषा लक्षणम्, आलापः, रूपकालापश्च	---	९६०-६५
२. बाङ्गाली भाषा " "	" "	९६६-६८
३. हर्षपुरी भाषा " "	" "	९६९-७४
४. गौडी भाषा " "	" "	९७५-७९
५. मालववेसरी भाषा " "	" "	९८०-८५
६. सैन्धवी भाषा " "	" "	९८६-९०
७. पौराली भाषा " "	---	९९१, ९२
८. बाङ्गाली भाषा " "	---	९९३, ९४
९. अर्द्धवेसरी भाषा " "	---	९९५, ९६
१०. आभीरी भाषा " "	---	९९७, ९८
११. खञ्जनी भाषा " "	---	९९९, १०००
१२. गूर्जरी भाषा " "	---	१००१, १०२
मालवकैशिकजनिता विभाषा (पृ० ३९०)	---	(१००३-०५)
१. दुग्धा विभाषा लक्षणम् आलापश्च	---	१००३, ०४
उपसंहारः	---	१००५

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

१०—गान्धारपञ्चमजनिता भाषा (पृ० ३६०, ६१)

१ गान्धारी भाषा	लक्षणम्,	आलापश्च	१००६,०७

११—भिन्नपङ्कजजनिता भाषाः (पृ० ३६१-६६)

(१००८-६२)

१ त्रावणी भाषा	लक्षणम्,	आलापश्च	१००८,०९
२ पङ्कजभाषा	"	"	१०१०,११
३ गूर्जरी भाषा	"	"	१०१२,१३
४ बाह्यपादवा भाषा	"	"	१०१४,१५
५ गान्धारी भाषा	"	"	१०१६,१७
६ ललिता भाषा	"	"	१०१८ २०
७ कौशली भाषा	"	"	१०२१,२२
८ तुम्बरा भाषा	"	"	१०२३,२४
९ गान्धारललिता भाषा—	"	"	१०२५,२६
१० कच्छेली भाषा	"	"	१०२७,२८
११ कालिङ्गी भाषा	"	"	१०२९,३०
१२ पार्वती भाषा	"	"	१०३१,३२
१३ मध्यमा भाषा	"	"	१०३३,३४
१४ सैन्धवी भाषा	"	" रूपकालापश्च	१०३५-३७
१५ शुद्धा भाषा	"	" "	१०३८,४१
१६ त्रवणा भाषा	"	" "	१०४२-४४
१७ दक्षिणात्य भाषा	"	" "	१०४५ ४९
१८ बाङ्गाली भाषा	"	" "	१०५०-५२
१९ श्रीकण्ठी भाषा	"	" "	१०५३-५६
२० गान्धारी भाषा	"	" "	१०५७,५८
२१ सैन्धवी भाषा	"	" "	१०५९,६०
२२ मालवी भाषा	"	" "	१०६१,६२

भिन्नपङ्कजजनिते विभाषे (पृ० ३६७)

१ मालवा विभाषा—	लक्षणम्,	आलापः,	रूपकालापश्च	१०६३-६८
२ पौराली विभाषा	"	"	"	१०६९-७१

भिन्नपङ्कजजनिता अन्तरभाषाः (पृ० ३६८)

१ अन्तरभाषा निपादवती—	लक्षणम्,	आलापश्च	१०७२,७३
२ " स्वरवल्ली	"	"	१०७४,७५
३ कलिङ्गजान्तरभाषा	"	"	१०७६,७७
उपसहार	"	"	१०७८

१२—वेसरपादवजनिते भाषे (पृ० ३६९)

१ बाह्यपादवा भाषा—	लक्षणम्,	आलापश्च	१०७९,८०

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

२ नट्टा भाषा	लक्षणम्, आलापश्च	१०८१, ८२
उपसंहार		१०८३
१३—मालवपञ्चमजनिता भाषाः (पृ० ३६६, ४००)		(१०८४-६३)
१ विभावनी भाषा	लक्षणम् आलापश्च	१०८४, ८५
२ गौराली भाषा	" "	१०८६, ८७
३ वेदवती भाषा	" "	१०८८, ८९
४ आन्ध्री भाषा	" "	१०९०, ९१
५ पञ्चमी भाषा	" "	१०९२ ९३
मालवपञ्चमजनिता विभाषा (पृ० ४०१)		(१०९४-९६)
१ गान्धारी विभाषा	लक्षणम् आलापश्च	१०९४, ९५
उपसंहार		१०९६
१४—भिन्नतानजनिता भाषा (पृ० ४०१)		(१०९७-९९)
१ तानाभाषा	लक्षणम्, आलापश्च	१०९७, ९८
उपसंहार		१०९९
१५—पञ्चमपादवजनिते भाषे (पृ० ४०१, ०२)		(११००-०६)
१ शकभाषा—	लक्षणम्, आलापश्च	११००, ०१
२ रेवगुप्ता भाषा	" "	११०२, ०३
उपसंहार		११०४-०६

रागाङ्गोपाङ्ग नाम द्वितीय परीक्षणम् (पृ० ४०३-२२)

मङ्गलाचरणम्	१
चतुस्त्रिंशद् रागाङ्गानामुद्देशः	२-५
एकोनविंशदुपाङ्गानामुद्देशः	५-११
षट्षष्टिभाषाङ्गानामुद्देशः	१२ १९
षोडशक्रियाङ्गानामुद्देशः	१९-२१
सप्तसप्तह्रेण देशीरागाणां सख्या	२२
धोरागाद्यष्टरागाणां केपाधिन्मते ग्रामरागात्त्वम्, तत्र तेषां रागाङ्गत्वमिति	
सिद्धान्तपक्ष	२३-२७
बाङ्गात्पादितुदशदेशीरागाणां रागजनकत्वमिति पूर्वपक्षस्य निराकरणम्	२७ २९
रागाङ्गादिलक्षणोपक्रम	३०

रागाङ्गाणि (पृ० ४०५-१६)

(३१-१२१)

१ मध्यमादि	लक्षणम्, आलापश्च	३१-३४
२ भैरवराग	" " ध्यानञ्च	३५-३९
३ मालवधी	" "	४०-४२
४ धीराग	" " "	४३-४६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

५	सोमराग	लक्षणम्,	आलाप		४७, ४८
६	कोलाहल	"	वर्तनी	ध्यानञ्च	४९, ५०
७	मेघराग	"	आलाप	"	५१-५३
८	कामोद	"	"	"	५४, ५५
९	द्वितीयकामोद	"	"	"	५६-५८
१०	रक्तहस्त	"	"	"	५९, ६०
११	नटनारायण	"	"	"	६१-६३
१२	धनासो (धन्यासो)	"	"	"	६४-६६
१३	देशीराग	"	"	"	६७-६९
१४	रीति				७०
१५	आहस्त				७१
१६	साहस्त	"			७२
१७	नर्त	"	"		७३, ७४
१८	गौड	"	"		७५, ७६
१९	वसन्त	"	करणम्	"	७७-८१
२०	गूर्जरी	"	"	"	८२-८५
२१	देशाख्या	"	"	"	८६-९०
२२	हिन्दोल	"	"	"	९१-९५
२३	शकराभरण	"	"	"	९६, ९७
२४	आम्रपञ्चम	"	"	"	९८, ९९
२५	तोडिका	"	"	"	१००-०२
२६	लाठी	"	"	"	१०३
२७	बराटी	"	"	"	१०४, ०५
२८	बङ्गाल	"	"	"	१०६, ०७
२९	"	"	"	"	१०८, ०९
३०	पञ्चम	"	"	"	११०-१२
३१	कर्णाटी	"	"	"	११३, १४
३२	पल्लवी	"	"	"	११५, १६
३३	दीपक	"	"	"	११७-१९
३४	घटारव	"	"	"	१२०, २१

उपसंहार

१२२

उपाङ्गानि (पृ० ४१६-२२)

(१२२-७८)

रागाङ्गोपसंहार, उपाङ्गोपक्रमश्च

१२२

१ कौन्तली लक्षणम् आलापश्च

१२३, २४

२ द्राविडी बराटी "

१२५, २६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

३. सन्धवी	लक्षणम्,	...	ध्यानञ्च	...	१२७, २८
४. अपस्थानवराटी	"	...	...	...	१२९
५. हतस्वरवराटी	"	...	...	...	१३०
६. प्रतापवराटी	"	आलापः	...	...	१३१, ३२
७. छायातोडो	"	...	...	...	१३३
८. तुदृक्तोडो	"	...	...	...	१३४
९. महाराष्ट्री गूर्जरी	"	"	...	...	१३५, ३६
१०. सौराष्ट्री गूर्जरी	"	...	...	...	१३७
११. द्राविडी गूर्जरी	"	...	...	...	१३८
१२. दक्षिणात्य गूर्जरी	"	...	...	...	१३९
१३. भुञ्छी वेलावली	"	"	...	...	१४०-४३
१४. स्तम्भतीर्थका	"	...	"	...	१४४
१५. छायावेलावली	"	...	...	...	१४५
१६. प्रतापवेलावली	"	"	...	...	१४६, ४७
१७. भैरवी	"	"	...	...	१४८, ४९
१८. छायानट्टा	"	"	...	...	१५०, ५१
१९. मल्हारः	"	"	...	...	१५२, ५३
२०. सिंहलीकामोदा	"	...	...	...	१५४
२१. रीतिगौडः	"	"	...	...	१५५, ५६
२२. पूर्वगौडः	"	"	...	...	१५७, ५८
२३. छायागौडो	}	"	...	...	१५९-६१
२४. मालवगौडश्च					
२५. तुदृक्गौडः	"	"	...	...	१६२-६४
२६. वैशवालगौडः	"	"	...	...	१६५, ६६
२७. कर्णाटगौडः	"	"	...	...	१६७-६९
शाङ्गदेवादीनां मतलण्डनम् (पद्मप्रह्लादविषये)					१७०
२८. धोरणी	लक्षणम्	आलापश्च	...	...	१७१-७३
२९. बल्लाता-	}	"	...	...	१७४
३०. देवाली					
३१. रागजूडामणिः	"	"	...	...	१७५-७८
रागाङ्गोपाङ्गोपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च					१७९
भाषाङ्गं नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ४२३-३६)					
मङ्गलाचरणम्	...	...	...	...	१
१. गाम्भीरी	लक्षणम्,	आलापश्च	...	...	२, ३
२. भ्रमरावली	"	"	...	...	४, ५
३. ललिता	"	...	...	...	६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

४	द्वितीया ललिता लक्षणम्,	आलाप		७-११
५	ललिता	"		१२-१७
६	वेलावली	"	ध्यानञ्च	१८-२०
७	संघवो	"		२१
८	यत्नाता	"		२२
९	मधुरी	"	"	२३, २४
१०	द्वयनि	"	"	२५, २६
११	शशिका	"		२७
१२	छाया	"	"	२८, २९
१३	नावान्तरी	"		३०
१४	श्रीकण्ठी	"		३१
१५	तरङ्गिणी	"		३२
१६	बटुकी	"		३३
१७	गोल्ली	"		३४
१८	मागध्वनि	"		३५
१९	सट्टा	"	"	३६-३९
२०	शुद्धा वराढी } बटुकी च }	"	"	४०-४२
२१	लघुकामोव	"	"	४३, ४४
२२	उत्पली	"		४५
२३	गौडी	"	"	४६-५०
२४	काम्बोजी	"		५१, ५२
२५	तोडी	"	"	५३-५५
२६	अन्धाली	"	"	५६, ५७
२७	आभीरी	"	"	५८-६०
२८	बेगरञ्जी	"		६१
२९	देवाला	"	"	६२
३०	कंशिकी	"	"	६३
३१	भुञ्छी	"	"	६४, ६५
३२	चंद्रवेलावली	"	"	६६, ६७
३३	भूपाली	"	"	६८, ६९
३४	अपरा संन्धवी	"		७०
३५	प्रावणी	"		७१
३६	भैरवी	"	"	७२
३७	डोम्बक्री	"	"	७३-७६
३८	पुलिन्दिका(पुलिन्दी),	"		७७

विषयानुक्रमः

४	देवकृति	सक्षणम्	आलाप	ध्यानञ्च	श्लोकाङ्काः
४	देवकृति	सक्षणम्	आलाप	ध्यानञ्च	१-११
५	इन्द्रक्री	"			१२
६	भावकृति-	}	"		१३
७	नागकृतो				
८	विषादक्री	"			१४
९	त्रिनेत्रक्री	"			१५
१०	{ कुमुदक्रीशिवश्रियो				१६
११					
१२	ओजक्री	"			१७
१३	स्वभावक्री	"			१८
१४	मदकृति	"			१९
१५	धन्यक्री	"			२०
	उपसहार, ग्रन्थकृतप्रशंसा च				२१, २२
	प्रह्लादग्यस्वरे न्यासविधाने विचार				२३, २४
	पञ्चशतपयोगिरागाणां कालविधानम्				२५-२७
	ग्रन्थकृतप्रशंसा				२८

तृतीयः प्रकीर्णकोल्लासः (पृ० ४४१-७०)

तत्र वाग्गेयकारो नाम प्रथम परीक्षणम् (पृ० ४४१-४६)

मङ्गलाचरणम्, विषयोपक्रमश्च	१, २
वाग्गेयकारसक्षणम्	३-६
तत्र उत्तम-मध्यम-अधम-भेदा	७
तत्र वस्तुकवि, धनकवि, कुट्टिकर—इति भेदा	८
गाग्धय स्वरदि-लक्षणम्	९
उत्तमगायनगुणा	९-१३
मध्यमगायन-अधमगायन-लक्षणम्	१४
रञ्जक, भावुक, शिखाकार, अनुकार, रसिक—इति गायन-भेदा	१४-१६
एकल-यमल-धृन्दगानानि	१६
गायिग्य	१७
गायनदोषा (पञ्चविंशति)	१८-३५
कण्ठशुद्धययमोपधवर्णनम्	३५-४७
सरस्वत्या सुकयिसाक्षिगमनस्य पञ्चशतपु कालनियम	४८
गीतचौपकृतपापवर्णनम्	४९
ग्रन्थकृतप्रशंसा	५०

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

शब्दभेदादि नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ४४७-५४)

मङ्गलाचरणम्...	...	...	...	१
सप्तविधः शब्दः—बोम्बकः, नाराटः, खाहुलः, मिथः, साक्षिपातिकः, बोम्बनाराटः, बोम्बखाहुलः, नाराटखाहुलश्चेति	...	...	...	२-८
तत्र-उत्तम-मध्यम-अधम-अधमाधम-भेदाः	...	...	...	९-१२
मिथभेदाः (त्रिंशत्)	...	...	...	१२-३२
मिथभेदानां विपुलसंख्यासंभवः	...	...	...	३३
शब्दगुणाः (पञ्चदश)	...	...	...	३४-४४
शब्ददोषाः (अष्टौ)	...	...	...	४४-४९
गीतगुणाः (दश) ...	...	...	...	५०-५७
गीतदोषाः (दश) ...	...	...	...	५७, ५८
शारीरम्—कडालम्, मधुरम्, सौचलम्, बहुभंगि—इति तस्य चतुर्विधत्वम्	...	...	...	५९-६४
सुशारीर-कुशारीर-लक्षणम्	...	...	...	६५-६७
सुशारीरप्राप्तौ हेतवः	...	...	...	६८
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	६९

गमकनिरूपणं नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ४५३, ५४)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
गमकलक्षणम्—तस्य पञ्चदशभेदाः	...	...	...	२-१३
उपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च	...	...	...	१४, १५

स्थायवागो नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ४५५-७०)

मङ्गलाचरणम्, विषयोपक्रमद्वय	...	...	...	१-३
असंकीर्णलक्षणदशस्यायानामुद्देशः, लक्षणञ्च; शब्द-वाद्यशब्द-काकु (पञ्चविधा)- पत्रहाल-लवनी-बहनी-संबन्धिनः (अष्टौ) तीक्ष्णप्रेरितौ च (इति दश)	...	...	...	४-२७
संकीर्णलक्षण-प्रसिद्ध-त्रयस्त्रिंशत्-स्थापयानामुद्देशः, लक्षणञ्च, स्थापना-नाति-रक्ति- छवि-अंश- (सप्तविधः) -अवधान-द्रुत-करुणा-निकृति-भूत-नाद-यात्र-भजन- अपस्थान-उपशम-काण्डारणा-निजंयना-ध्वनि-स्वर-विविधत्व-संबन्धिनः, स्निग्ध-घोष-मुदेशिक-गाढ-ललितपाद-ललित-सुललित-सम-कर्कश-प्रसूत-घोष- उपेक्षित-उच्चितादयः	...	...	...	२८-६४

असंकीर्णलक्षण-ईयत्प्रसिद्ध-विदति-स्थापयानामुद्देशः, लक्षणञ्च,—प्रलम्बित-
अयस्तलित-श्रोतित-उत्तासित-यह-अक्षरादम्बर-क्षिप्त-स्थापक-दीर्घ-म्पित-
स्थिर-भ्रामित-सूक्ष्मास्त-उत्प्रविष्ट-संप्रविष्ट-प्रतिष्ठाह्योत्तासित-अलम्बविल-
म्बक-प्रमृताहु उच्चित-श्रोतितप्रतीष्ट-तरङ्गित-निस्तारणादयः

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

सकीर्णलक्षण-ईषत्-प्रसिद्ध-त्रयस्त्रिंशत्-स्यायानामुद्देश, लक्षणञ्च,—घटना-कला- मुक्त-आक्रमण-प्रकृतिस्वशब्द-चालि-जीवस्वर-वेदध्यनि-घनत्व-सवन्धिन ; सहित-लघु-अतर-वक्र-दीप्तप्रसन्न-चट्ट-कलरव-शिथिल-जवघट-ह्रस्व-प्रसन्न- मृदुरागेष्ट-अपस्वराभास-छान्दस-गुरु-दीर्घ-प्लुत-सुकरा-भास-दुष्कराभास- साधारण-असाधारण-शिथिलगाढ-निराधार-मिथित (पट्-यष्टिभेद.)-स्यापा.	८४-१३२
आलप्ति.—रागालप्ति, रूपकालप्तिश्च; रागालप्ती चतु स्वस्यानानि; रूपका- लप्ती प्रतिग्रहणिका, भञ्जनो, स्थायभञ्जनो, रूपकभञ्जनो	१३३-४६
घुन्दलक्षणम्, तत्र उत्तम-मध्यम-कनिष्ठ-भेदा.	१४७-५३
घुन्दगुणा (पट्)	१५४, ५५
कुतपलक्षणम्, माटघस्म अवनद्धस्य सतस्येति त्रिविध कुतप, घुन्दम्	१५६-६१
प्रत्यकृत्प्रशंसा, उपसहारश्च	१६२
चतुर्थः प्रबन्धोऽस्मात् (पृ० ४७१-६२३)	
तत्र गीतकं नाम प्रथम परीक्षणम् (पृ० ४७१-५५०)	
मङ्गलाधरणम्	१
गीतलक्षणम्, राग-गीतभेदेन तस्य द्विविध्यम्, द्वितीयभेदस्य (गीतस्य) गान्धर्व- गान-भेदेन पुनर्द्विविधत्वम्, गानस्य निबद्धानिबद्धभेदेन पुनर्द्विविधत्वम्	२-५
शुद्धनिबद्धगानस्य मार्गाश्रितत्वम्, तत्र तालप्रधानगीतकानां निरूपणप्रतिज्ञा	५-७
चतुर्दशप्रकरणोद्देश, प्रकरणलक्षणञ्च	८-१२
मन्त्रकादिचतुर्दशप्रकरणानां कुलक-छेदक-भेदेन द्विविधत्वम्, द्वयोरपि भेदयो- निर्युक्तम्, पदनिर्युक्तम्, अनिर्युक्तमिति त्रिविधत्वम्	१३-२१
चतुर्विधन्यासानुसारेण प्रकरणादिगीतकानां चतुर्विधत्वम्, गीतस्यरागस्य योनिभूतजातेरश-न्यास-अपन्यास-स्वरे न्यासस्त्रिविध, वस्तुनो न्यासस्तत्र चतुर्थभेद (न्यासस्य)	२२, २३
विदारिलक्षणम्; महती, अचान्तरा—इति द्विविधा विदारी, पूर्वोक्तन्यास- विधेरनाप्युपयोग, दत्तिलाद्यैर्नोक्तस्य भरताद्यैश्चोक्तस्य विदारिसंख्या- नियमस्योदाहरणम्	२४-३७
ग्रहविधि	३७, ३८
गीताङ्गविधि	(३८-६१)
गीताङ्गानां त्रिविधत्वम्—एककम्, द्विगेयकम्, विविधश्चेति	३८-४६
तत्र विविधस्य पुनस्त्रिविधत्वम्-सामुदय, अर्धसामुदय, विवृत्तश्चेति	४७-५१
द्विविध यत्नम्—अवगाढम्, प्रवृत्तञ्च, तयोर्लक्षणम्, तयोर्विदारिविधि, स्वरागहेतुभूत-जातिस्य-अश-अशसवादि-न्यास अपन्यास-स्वरे वा समाप्य- नुसारेण तयोश्चतुर्विधत्वम्, वृत्तस्यैव युग्मसंज्ञा (पञ्चपविदारियोगेन)	५२-६१
चतुर्दशप्रकरण-(गीतक)-लक्षणम्	(६२-३८०)
१—मन्त्रकम्—एककलम्, द्विकलम्, चतुष्कलमिति त्रिविध मन्त्रकम्; त्रिवस्तु, चतुर्वस्तु चेति पुनर्द्विविधम्; शीर्षकाख्य मन्त्रक त्रिवस्तुन्येव विहितम्	६२-६५

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

- एककलमद्रक-प्रस्तार-कथनम् ६६-८३
- तत्र 'वरद सुरपतिपरिणतधरणम्' इत्यादिकमुदाहरणम् (पृ ४७८, ७९)
- तत्र 'जय जय जगदेकजीवितेश्वर' इत्यादिकमुदाहरणञ्च (पृ० ४८०-८२)
- द्विकलमद्रक-प्रस्तार-कथनम् ८४-९१
- तत्र 'जयगिरिदुहितुरतिकरण' इत्यादिकमुदाहरणम् (पृ० ४८२, ८३)
- चतुष्कलमद्रक-प्रस्तार-कथनम् ९२-१००
- तत्र 'घनसाररुचि गिरिजादयितम्' इत्यादिकोदाहरणानि (पृ० ४८५-९३)
- २—अपरान्तक-लक्षणम्, एककल द्विकल-चतुष्कल-भेदेन त्रिविधमपरान्तकम्,
तस्य प्रस्तारश्च १०१-३१
- त्रिविधापरान्तकस्य प्रस्तारोदाहरणम् (पृ० ४९६-५००)
- तत्र गीतकविध्यासस्योपक्रम, मार्ग-ग्रह-पति-लय-विधानञ्च १३२-३५
- तत्र 'कर्पूरगौरयपुत्र विशदम्' इत्यादिकोदाहरणानि (पृ० ५००-०७)
- ३—उल्लोप्यक निरूपणोपक्रम, तस्य लक्षणम्, एककल द्विकल चतुष्कल-भेदेन
तस्य त्रिविधत्वम् १३६-३९
- तत्र द्विविध त्रिविधस्य विधानम्—मुख प्रतिमुख इति, अवगाढ-
प्रवृत्तयोर्वृत्तयोर्विधानम्, ध्यासविधि, आरोहावरोहस्य चतुर्विधत्वम् १४०-४६
- उल्लोप्यके वैयासकादीनां विधानम् १४७-२०१
- तत्र प्रस्तारोदाहरणम् (पृ० ५११, १२)
- " 'शिव शान्त जगन्नाथम्' इत्यादिकोदाहरणानि (पृ० ५१३-१५)
- उल्लोप्यकोपसंहार, प्रकरीनिरूपणोपक्रमश्च २०२-०३
- ४—प्रकरीलक्षणम् तत्र कलापातविधिश्च २०४-१९
- तत्र प्रस्तारोदाहरणम् (पृ० ५१७)
- " 'कङ्कणधारभुजङ्गफणामणि०' इत्यादिकोदाहरणानि (पृ० ५१७-३१)
- ५—प्रकरीनिरूपणोपसंहार ओवेणकोपक्रमश्च २२०, २१
- द्वादशाङ्ग, सप्ताङ्गमिति द्विविधमोवेणकम्, द्वादशाङ्ग-सप्ताङ्गानामुद्देशो
लक्षणञ्च, तत्र पातविधिश्च २२२-५६
- तत्र प्रस्तारोदाहरणम् (पृ० ५३४)
- ६—रोविन्दक लक्षणम्, रोविन्दकशब्दस्य व्युत्पत्ति, तत्र गीति-वृत्तादि विधानम् २५७ ७१
- ७—उत्तरलक्षणम् २७२-७७
- तत्र प्रस्तारोदाहरणम् (पृ० ५३६)
- शठ (शङ्ख?) -छन्दक भेदेन गीतस्य मागद्वयम् २७८-८०
- ८—छन्दक-लक्षणम्, अस्त्रचतुरस्त्रभेदेन तच्छरीरस्य द्विविधत्वम्, तत्र तालविधिश्च २८०-८६
- तत्र प्रस्तारोदाहरणम् (पृ० ५३७)
- सप्तगीतकवि यासोपसंहार २८७
- ९—आसारित-लक्षणम्, कनिष्ठ-लघान्तर-मध्यम-ज्येष्ठ-भेदेन चतुर्विधमासारितम्,
तत्र चतुर्भेदेषु कलाविधि २८८-३२२

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

केवाञ्चिन्मते ध्रुवासारित-कथनम्

३२३-२५

तत्र 'देव देवं सस्तुतचरितम्' इत्यादिकोदाहरणानि (पृ० ५४०-४४)

१०—यद्धमान-लक्षणम्, यद्धमानस्य खण्डिकातनुत्वम्, विशाला, सगता, सुनन्दा,

मुमुक्षा चेति चतुर्विधा खण्डिका, तासां लक्षणम्

३२६-३९

भरतमतेन दशपरिवर्तक-कथनम्

३४०-४३

खण्डिकावर्द्धमानानन्तरमासारित-यद्धमान निरूपणम्

३४४-५९

तत्र प्रस्तारोदाहरणम्

(पृ० ५४६-४८)

११—पाणिकालक्षणम्, सत्राङ्ग-विदारि-कलादि-विधानम्

३६०-६३

तत्र प्रस्तारोदाहरणम्

(पृ० ५४९)

१२—ऋचा लक्षणम्, गानविधिश्च

३६४ ७०

१३—गायलक्षणम्

३७१-७३

१४—सामलक्षणम्, गानविधिश्च

३७४-८०

ग्रन्थकृतप्रशंसा

३८१

सूत्रप्रबन्धा नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ५५१-६२)

ग्रन्थकृतप्रशंसा

१

निबद्धगाननिरूपणप्रतिज्ञा

२

प्रबन्ध, रूपकम् वस्तु—इति निबद्धस्य सप्तात्रयम्, तत्र प्रत्येक लक्षणनिरूपणम्

३-६

प्रबन्धावयवधातो पञ्चविधत्वम्

७-९

द्वित्रिचतुर्धातुपुत्रे प्रबन्धस्य त्रिविधत्वम्

१०, ११

प्रबन्धस्य षडङ्गानि

१२-१६

षट्स्य (प्रबन्धाङ्गस्य) सत्कृतप्राकृतापभ्रंशात्मकत्वात् त्रैविध्यम्

१७

षडङ्गाविद्वधङ्गकान्तप्रबन्धानां पञ्चजातयः

१८-२०

निर्युक्तानिर्गुणतमेवेन प्रबन्धस्य द्वैविध्यम्

२०, २१

सूत्र-आलि विप्रकीर्ण भेदेन त्रिविधा प्रबन्धा

२१

शुद्ध-गमय सालग भेदेन सूत्रेऽपि त्रिविध

२२

तत्र सूत्र प्रबन्धभेदानामुद्देश (अष्टशुद्धा, अष्टाविंशतिर्गम्या, सप्तसालगा)

२२-२९

आलिक्रम प्रबन्धानामुद्देश (त्रिशत)

३०-३५

प्रकीर्णप्रबन्धानामुद्देश (पञ्चचत्वारिंशत)

३६-४२

सामान्यविशेषलक्षणपूर्वक प्रबन्धभेदनिरूपण प्रतिज्ञा

४३

एला-लक्षणम्

४४-५९

एलाशब्दव्युत्पत्ति

६०-६२

एलायां षोडशपदानां नामानि देवताञ्च

६२ ७०

तत्र दशपादेषु दशप्राणा

७१-८६

एलासु रागविधि

८७, ८८

गण-मात्रा वर्ण-देश छन्दो-वस्तु विशेषणात् षडविधा एला

८८, ८९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

तत्र गणंज्ञा, तस्या शुद्ध-समीप विवृतभेदा		८९-९१
शुद्धगणलाया भद्रावत्यादयश्चतुर्भेदा		९२-१०३
एलायां वृत्तिरीत्यो स्पष्टीकरणम्		१०४-१४
समीपगणला अप्रतिद्वत्वात् लक्षितः		११५
विवृतगणला निरूपणम्, तस्या अष्टोत्तरशत भेदा		११६-४३
मात्रेला-लक्षणम् नदिमते, अर्जुनमते, मतङ्गमते च तस्या भेदचतुष्टयम्, पन्थकृद्वयत भेदद्वयञ्चेति अष्टादश मात्रेला		१४३-६१
वर्णला-लक्षणम्, तस्याश्चतुर्विंशतिभेदा		१६२-६८
तत्र मतङ्गोपतसप्तभेदे अष्टविंशति		१६९ ७०
देशला लक्षणम्, तस्या पञ्चभेदाश्च		१७१-७७
कैषिञ्च-मतमाश्रित्य कर्णादिलाना प्रकारान्तरेण निरूपणम्, तत्सम्बन्धं छन्दस्वर्णला लक्षणम्		१७८-९२
शिखापद-लक्षणम्, तस्य प्रयोगविधिश्च		१९३-९९
वर्णला-लक्षणम्		१९९-२०४
एलाभेदसहस्रसङ्ग्रहः		२०४ ०७
करणलक्षणम् तस्य सप्तविंशतिभेदाश्च		२०८ २५
डेडुलीलक्षणम्, तत्र त्रिंशद्भेदाश्च		२२६ ३७
वतनीलक्षणम्, तस्या भेदा विंशतिनी च		२३८-४२
श्रीम्बडलक्षणम्, तस्य चतुर्विंशतिभेदाश्च		२४३ १८
लम्बकलक्षणम् तस्य अष्टभेदाश्च		२९९-३१०
रासकलक्षणम्, तस्य चतुर्विंशतिभेदाश्च		३१० १८
एकतालीलक्षणम्		३१९, २०
मिथुनसूत्रस्याष्टाविंशतिभेदनिरूपणप्रतिज्ञा		३२१, २२
१ वशावतारकीर्तिधवलनामा	प्रबन्ध	(लक्षणम्) ३२३ २७
२ हरिविजयमङ्गलाचारनामा	,	३२८ २९
३ भाषयोत्सवकमलाकरनामा		३३०, ३१
४ सामोददामोदरभ्रमरनामा		३३२ ३३
५ मधुरिपुररत्नकण्ठिकानामा		३३४, ३५
६ अवलेशकेशयकुञ्जरतिलकनामा		३३६
७ मुग्धमधुसूदनहाराक्रीडनामा	,	३३७ ३८
८ हरिवल्लभ-अशोकपल्लवनामा		३३९ ४०
९ रत्नाम्बुधुसूदनरासाधलयनामा	,	३४१ ४३
१० हरिपदसमुदयगरुडपदनामा		३४४ ४५
११ साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमररत्ननामा	"	३४७ ४८
१२ धन्यवैकुण्ठकुङ्कुमनामा	,	३४९ ५०
१३ हरिदारणफलोपग्रनामा	"	३५१ ५२

विषयानुक्रमः

	प्रबन्ध. (लक्षणम्)	श्लोकाङ्काः
१४ हरिरमितचम्पकशेखरनामा		३५३, ५४
१५ हरिरसमन्मथतिलकनामा	" "	३५५, ५६
१६ नारायणमदनावासनामा	" "	३५७, ५८
१७ लक्ष्मोपरि (ति) रत्नावलीनामा	" "	३५९, ६०
१८ अमन्दमुकुन्दमकरन्दनामा	" "	३६१, ६२
१९ चतुर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योतनामा	" "	३६३-६८
२० हरिहरतालराजिजलधरविलसितनामा	" "	३६९-७६
२१ तालरागार्णवमुरारिमङ्गलकुसुमनामा	" "	३७६-८९
२२ सानन्दगोविन्दरागधेनिकुमुमास्तरणनामा	" "	३९०-९८
२३ मधुरिपुमोदविद्याधरलीलानामा	" "	३९९-४०१
२४ सुरतारम्भचन्द्रहासनामा	" "	४०२, ०३
२५ कामिनीहासनामा	" "	४०४, ०५
२६ पौष्परसप्रेमविलासनामा	" "	४०६
२७ कामादभुताभिनवमृगाङ्गुलेखानामा	" "	४०७, ०८
२८ प्रीति (त) पीताम्बरतालधेनिमृगताफलनामा	" "	४०९-१६

अष्टाविंशतिभेदानां मिश्रसूत्रेष्वपि रागनैयत्यात् सेषा शुद्धत्वम्, वेशीरागादि-

सङ्ख्यात् सालगत्यमपि

ग्रन्थकृतप्रसादा, छायालग (सालग)-प्रबन्धनिरूपणप्रतिज्ञा च	४१९, २०
सप्तसालगप्रबन्धानामुद्देश, छायालग-(सालग)-लक्षणञ्च	४२१-२४
तत्र प्रथम-भेद— ध्रुव—लक्षणम्, तस्य षोडशभेदाश्च	४२४-४६
" द्वितीय, मण्ड " " षडभेदाश्च	४४७-५३
" तृतीय, प्रतिमण्ड " " चतुर्भेदाश्च	४५४-६२
" चतुर्थ, नि सार, " षड्भेदाश्च	४६३-६७
" पञ्चम, भङ्गताल " " " ४६८-७३	
" षष्ठ, रासक " " चतुर्भेदाश्च	४७४, ७७
" सप्तम, एकताली " " त्रयो भेदाश्च	४७८, ८२
रूपकलक्षणम्, पतिलक्षणञ्च	४८२
उपसंहार, ग्रन्थकृतप्रसादा च	४८३-८५

आलिक्रमप्रबन्धा नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ५६३-६०७)

मङ्गलाचरणम्

१

१ पञ्चतालेश्वर—प्रबन्ध (लक्षणम्)	२-२०
२ तालाणय—	२१
३ रागकदम्बक—	२२-३४
४ स्वरार्थ—	३५-४२
५ मातृका—	४३-५०
६ गद्य—	५१-७४

विषयानुक्रमः

७. दण्डक—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	...	७५-७७
८. ध्वनिकुट्टनी—	" "	...	...	७८
९. आर्या—	" "	...	...	७९-८८
१०. गायी—	" "	...	...	८९, ९०
११. द्विपद्यक—	" "	...	...	९१-९७
१२. वर्ण—	" "	...	...	९८, ९९
१३. वर्णस्वर—	" "	...	...	१००, ०१
१४. घट—	" "	...	...	१०२
१५. कंबाड—	" "	...	...	१०३-०७
१६. गजलोला—	" "	...	...	१०८-१०
१७. हयलोला—	" "	...	...	१११
१८. अङ्कचारिणी—	" "	...	...	११२-१८
१९. स्तवसूयप्रकाश—	" "	...	...	११९-२२
२०. वृत्त—	" "	...	...	१२३, २४
२१. हरविलास—	" "	...	...	१२५
२२. द्विपदी—	" "	...	...	१२६-३३
२३. तोटक—	" "	...	...	१३४, ३५
२४. चक्रपाल—	" "	...	...	१३६, ३७
२५. शरभलील—	" "	...	...	१३८-४१
२६. कलहंस—	" "	...	...	१४२-४५
२७. कौञ्चपद—	" "	...	...	१४६
२८. कन्द—	" "	...	...	१४७-५४
२९. रत्नसन्दीप—	" "	...	...	१५५
३०. राजघूषामणि—	" "	...	...	१५६-६०
ग्रन्थशतप्रशंसा	...	...	...	१६१, ६२

प्रकीर्णप्रबन्धा नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ६०८-२३)

मङ्गलाचरणम्, विषयोपक्रमद्वय	...	...	१, २
१. धीरङ्ग—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	३
२. धीविलास—	" "	...	४
३. पञ्चानन—	" "	...	५
४. चतुर्मुख—	" "	...	६-८
५. सुदर्शन—	" "	...	९
६. स्फराङ्ग—	" "	...	१०
७. श्रीवदंन—	" "	...	११
८. हृष्यदंन—	" "	...	१२
९. सिंहलोच—	" "	...	१३

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

१०. हंसलील—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	...	१४
११. घोरश्री—	"	"	...	१५
१२. स्तवमञ्जरी—	"	"	...	१६
१३. प्रतापयद्धन—	"	"	...	१७
१४. योरधुङ्गार—	"	"	...	१८-२६
१५. रणरङ्ग—	"	"	...	२७
१६. सुधासागर—	"	"	...	२८, २९
१७. धृङ्गारविलास—	"	"	...	३०-३२
१८. शुक्सारिक—	"	"	...	३३-३५
१९. त्रिपदी—	"	"	...	३६, ३७
२०. पदपदी—	"	"	...	३८
२१. वस्तु—	"	"	...	३९
२२. विजय—	"	"	...	४०
२३. निपयक—	"	"	...	४१
२४. चतुष्पदी—	"	"	...	४२
२५. पञ्चभङ्गि—	"	"	...	४३
२६. उमातिलक—	"	"	...	४४-४९
२७. कन्दुक—	"	"	...	५०
२८. क्षम्यङ्क—	"	"	...	५१
२९. निभङ्गि—	"	"	...	५२, ५३
३०. चन्द्रकला—	"	"	...	५४-६०
३१. धवनोपधवनवस्तुधवन—	"	"	...	६१
३२. धवल—	"	"	...	६२, ६३
३३. मङ्गलाचार—	"	"	...	६४
३४. मङ्गल—	"	"	...	६५
३५. चतुरङ्ग—	"	"	...	६६-७१
३६. चञ्चरी—	"	"	...	७२-७५
३७. पद्धरी—	"	"	...	७६
३८. चर्या—	"	"	...	७७-८०
३९. विजय—	"	"	...	८१-८७
४०. दन्ती—	"	"	...	८८, ८९
४१. ओवी—	"	"	...	९०-९३
तत्र ध्वनिकादयो भेदाः			...	९४
४२. लोली—	"	"	...	९५
४३. ढोल्लरी—	"	"	...	९६
४४. धम्माली—	"	"	...	९७-१००

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

४५. राहडी—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	---	---	१०१
पञ्चचत्वारिंशत्प्रकीर्णप्रबन्धोपसंहारः, तत्र	छन्दोभेदेनानेकभेद-			
संभवकथनम्	---	---		१०२-०४
प्रबन्धस्य नूतनता-निरूपणम्	---	---		१०५-०९
रचनाभेदेन रूपकस्य पञ्चभेदाः—परिवृत्त-पदान्तर-मञ्जनी-				
खालोत्तर-अनुसाराश्च, तेषां लक्षणम्	---	---		११०-१८
गीतस्य वदागुणाः	---	---	---	११९-२५
गीतस्य वददोषाः	---	---	---	१२६-२८
ग्रन्थकृतप्रशंसा, उपसंहारश्च	---	---	---	१२९-३१

PART II

TEXT

(Pāṭhyaratnakosa pp. 1-70 : Gītaratnakosa pp. 71-623)

संगीतराजः

श्री-राजाधिराजेन्द्र-श्री-कुम्भकर्ण-विरचितः

प्रथमः पाठ्यरत्नकोशः

प्रथमोऽनुक्रमणिकोलासः

तत्र कर्तृप्रशंसा नाम प्रथमं परीक्षणम्

धीगणेशाय नमः ।^१ श्रीवन्ध्यामुखाय नमः । श्रीदत्तात्रेयाय नमः । श्रीकामाक्ष्ये
नमः । श्रीभरताचार्याय नमः । संगीताधिष्ठातृदेवताभ्यो नमः । स्वस्ति शारदायै नमः ।

उद्यद्भास्वच्छतप्रख्यं^२ महो माहेश्वरं नमः ।

यत्प्रकाशे प्रकाशन्ते भवतराजीवराजयः ॥१॥

यो गीतामुगतो(तो)घनत्वपरमो वाद्यावनद्धाननो

^३नन्दा (न्दा)घोक्ततोक्तरूपमुखि(वि)रो नृत्यप्रधानोऽप्ययः ।

भास्वत्सर्वरसैकगम्यमहिमा विभ्राजते योषिभिः

संगीताय शिवाय शृद्धमहते तस्मै परस्मै नमः ॥२॥

निर्मग्धागमसागरं परिलसद्विज्ञानमन्याग्रिणा

संगीतामृतमुज्जहार जगतामत्यद्भुतानन्ददम् ।

स्फूर्जन्मोहमहाहिदप्टजनतातापापनृत्यं नम-

स्तस्मै श्रीभरताय दिव्यमुनये स्याच्चन्द्रचूडामने ॥३॥

यो वेदाश्चतुरोऽवगाह्य चतुरो ध्वनेश्चतुर्भिश्चतु-

र्वर्गाप्यं चतुरस्रं(स्र)मुख्यद्विचरं धर्मेश्चतुर्भिर्युतम् ।

विज्ञानकनिकेतनाय भरताचार्याय राज्ञोचिता-

चाराहं चतुरङ्गनृत्यमदिशतस्मै नमो ब्रह्मणे ॥४॥

^१ B begins श्रीगणेशाय नमः । दत्तात्रेयाय नमः । Then the first verse follows.

^२ B. भास्वत्त and च् is added above the line before त ।

^३ A. नन्दावेकरूपनोक्तरूपमुखिरो । B. नन्दावेकततोक्तरूपमुखिरो ।

श्रुत्याविस्मयिभूतिभिर्जगदिवं व्याप्यैव नित्यं स्थिता
 दुःखोन्मूलनमूलहेतुरखिलं (स) स्वर्वासिबन्धप्रिया ।
 ब्रह्मानन्दरसातिशायिसुखदा ब्रह्मादिभिः संस्तुता
 विद्या काचन नूतना विजयते संगीतरूपा शिवा ॥५॥
 श्रीवत्सदेवाप्तवरप्रसादोऽस्ति ध्याध्यामोकरबंशसित्युः ।
 यो बिभ्रदत्युज्ज्वलधामराज-रत्नानि रत्नाकरतां बिभर्ति ॥६॥
 तत्रोदितो मन्दिरमन्दिरायाः श्रोतामराजो द्विजराज आसीत् ।
 चित्रं क्षमाभूत्कमलाकरस्य प्रकाशने भामुरवासरेशः ॥७॥
 तस्मिस्ततः पल्लवितः प्रतापैः प्रसूनशोभी यशसां प्रतानैः ।
 विनायकप्रसन्नैः फलाढय आगोदनामाजनि कल्पवृक्षः ॥८॥
 अमुष्योर्ध्वोर्ध्वः प्रतिभटचमूः सङ्गरमुजे
 समुल्लासिप्राप्तप्रमुखधृत्तत्तत्प्रहरणा ।
 करप्रमोदधु (धू) ताबिरवचिसकाशासिकलकै-
 -ऽनुबिम्बध्याजेन प्रबिलयमपादद्भुतमहो ॥९॥
 तप्तान्वनो निन्दितचन्दनेन्दुः^२ कुन्दावदातिर्पशसां कदम्बैः ।
 श्रीरामनामा प्रबलारिबर्ग-स्वर्गमंलाभेवनकुनृसिहः^३ ॥१०॥
 * कल्पातोद्धतचण्डवेग^४ - पवनप्रख्यातिविख्यातिभू-
 त्तद्गताप्रविधूर्णनानवरतप्रज्ञापितोदघटनम्^५ ।
 क्षत्राकृत्युद्धतमुज्ज्वलयितुं श्रीमहाशैलाम्बर-
 ध्यापिन्लेख्यनाभसंघमनयः प्रभ्रंशयामास यः ॥११॥
 श्रीपेडराजस्तनयस्तदीयः शुबलक्षपाजीवितकृत्स्नदक्षः ।
 अक्षप्रतादाप्तविषयक्षच्छेदैकदास्यः (दक्षः) क्षणयुक्तपक्षः ॥१२॥
 ततोऽर्वाङ्गं पूर्वजराजमुत्तामुल्लासयन्* द्राक् फलिनीं प्रतापैः ।
 श्रीह्याङ्गराजः क्षितिपालपालः (ः) पद्मावतीप्राणपतिः समासीत् ॥१३॥

^१ A. वनीयेक प्रसन्नैः । B. वनयक प्रसन्नैः ।

^२ K. gives the reading 'निन्दितचन्दनेन्दु' ।

^३ A. कुनृसिह ।

^४ A. कल्पातोद्धत ।

^५ B. चण्डवेगऽपवन ।

^६ A. प्रज्यापितोदघटनम् । B. प्रज्यापितोदघटनम् । K. प्रज्ञापितोदघटनम् ।

* A. B. मुल्लास्यपाद्रीफलनी । K. has suggested the above

निर्वृणस्यापि सतोऽस्य नूनमिदं जना वाच्यमुदाहरन्ति ।
 प्रत्यधिकीर्तिप्रमदाहृतो यन्मृधे मृधे मे ^१मुजगत्प्रसिद्धम् ॥१४॥
 य प्रत्यहं तुल्यमुवर्णराशिदानेन देवैश्चकितं व्यलोकितं ।
 कदाचिदाच्छिद्य नु नो निवासगिरिं द्विजेभ्यः खलु दास्यतीति ॥१५॥
 अमुं गयाया जगतीविमुक्तिहेतोर्विभवतेर्यवनानुरोधात् ।
 शशमुरस्यान्वयिन परेऽपि जेष्यन्ति देवा यवनानतिद्राक् ^२ ॥१६॥
 ततस्तामराजोऽष्टदिकृपानुभावो भुवो भारजातस्य बोढाविरासीत् ।
 जगन्मङ्गलधीशसेवानुभावाञ्जगन्मङ्गल य जगुर्जन्मतोऽपि ॥१७॥
 दिग्दन्तावलदन्तकान्तिहरणप्राबोध्यवित्कीर्तिना ^३
 तत्तद्वाजगुणं देशमिलनप्रेप्तेऽसन्मूर्तिना ।
 के वाग्ये सद्वा भवन्तु गुणिनानेन क्षमापालका
 ग्रामीणीकृतराजकेन ^४ कवय किं साम्प्रत ^५ आम्प्रत ॥१८॥
 यस्मिन् क्षासति काश्यपी नयपरे श्रीरामचन्द्रो न किं
 लोकोक्तिं परयोपिदोक्षणकृतभ्रातृत्वमेतीत्ययम् ।
 किं सत्सत्यसया त्रिशकुतनय धोजामदग्न्यो नु किं
 प्रत्यधि(प्र)नरेश्वरान्तकरण क्षार्दूलविक्रीडितम् ॥१९॥
 पूर्वराजगुणान् सर्वानेकजस्थान् विद्वन्मुखा ।
 निमित्तो विधिना तोय (सोऽय) सर्वराजगुणातिग ॥२०॥
 कृतेऽमुना कृते सम्यक् कलिना लुप्तकेलिना ।
 न कालोऽस्य चिर स्थातुमिति स्वर्गातिधि कृत ॥२१॥
 ततस्त त विनिर्जुतुकाम( )काम इवापरः ।
 कालसेनोऽस्ति तत्पुनो राजा साम्राज्यभाजनम् ॥२२॥
 गर्जन्मदोस्तिक्तगजोमिमालतीरूपकसंन्याणवमध्यमग्नान् ^६ ।
 श्रीवह्मशीलावनिमुद्धरत्त वराहमाद्य यमिह स्तुवन्ति ॥२३॥
 अपूर्वा दूतिका काचित् खड्गवत्यस्य भूपते ।
 अनन्तान् ^७ हि भिया चित्र सत्परान् कुरुते परान् ॥२४॥

^१ B जगत्प्रसिद्धम् ।

^२ K suggests यवनानतिद्राक् which is also a possible reading

^३ A प्राविण्यवित्कीर्तिना ।

^४ B ग्रामीणीकृतराजकेन ।

^५ B साम्प्रत ।

^६ B तोरष्क etc ।

^७ A अनन्तान् हि भिया ।

अपकुर्वन्नयं चित्रमुपकर्त्ता रिपुष्वपि ।

स्याजयन् पूर्ववन्तिताः संयोजयति तान् भिया ॥२५॥

मत्सर्ग्यैर्लुट्यमानैस्मिन् गौर्जरे मालवोऽपि किम् ।

दहत्यस्तं^१ पुरं शश्वन्-निशेषीकृतवानमुम् ॥२६॥

गुर्जराधिपतिदन्तवक्ष्यतः कृत(त्त)दन्तनिवहस्य निभेन ।

चित्रमेव भुवने भिज्जकीर्त्तकीर्जवापनकीर्षं विदधति ॥२७॥

यः पुराणतिलचर्वणमन्दीभूतकोष्ठघृतभुग्गुरुराज्ञान् ।

प्रेष्ठनूत्नयवनाहुतिदीप्यत्तन्मुखान्^२ वितनुते रणयते ॥२८॥

यः^३ सुरान् सुखयतोह गुग्गुलु^४ (स्निग्ध) धूपनिबहेन धूपितान् ।

दह्यमानरिपुरानवैश्रमा(न्) सुर्वमेवघनसारचन्दनैः ॥२९॥

चंतन्यं यदि संश्रयेत् सुरतरुः स्वर्गैः^५ पशुत्वं त्यजे-

च्चिन्ताशमापि सुरत्वमेति फणिनामीशः सुरेज्यो भवेत् ।

पुंस्त्वं बागधिदेयता यदि^६ भजेदीशो विवावातिग-

श्चेत्तत्तद्गुणसाम्यतस्तदुपमां श्रीकालसेनो भजेत् ॥३०॥

स राजराजः करदौकृतान्यनरेश्वरः शासितवृष्टराजः ।

तनोति पुष्टर्षं शिषयोः शिवात्मा संगीतकं दिक्पतिगीतकीर्त्तिः ॥३१॥

इ(ष्ट)ष्टव्यं कृतकृत्यतामुपगत(ते)नेवं विधातुं तया-

पीत्या^७ श्लेषमहागमान् वसुमतीं कृत्वा वशं चाखिलाम् ।

दानोषैः^८ परितपेपन् द्विजवरानर्चन् सुपर्वव्रजं

कामं याचककामदो वितनुते संगीतमूर्धेश्वरः ॥३२॥

^१ A. II इत्यावतलपुर । K suggests the above reading, but is not certain

^२ A. तन्मुखे ।

^३ B य सुखान् ।

^४ A क्लृप्त for स्निग्ध which is suggested by K. B omits this word.

^५ B स्वर्गे । B divides this verse into two verses numbering 30 and 31.

^६ B भुजेदीशो ।

^७ A. पीत्योश्लेष ।

^८ B. दानोषैः ।

केचिदानेकनिष्ठा वति च (वितरणे^१) लम्पटा केचित्पुष्पा^२
 केचित् शार्ङ्गकताना वचन कतिपयेऽगण्यनपुष्पपुष्पा ।
 श्रीमान् कालाह्यसेनो नृपतिगुणगणार्णोधिरीशप्रसत्पे
 सगीत तद्रसाना जनिरिति तनुते विद्वद्विश्वोपकृत्यं ॥३३॥

दाक्ष्य साक्षादिहास्ति व्यवहृतिरतुला राजकार्यावधार्या
 नार्याश्चेष्टात्र चेष्टा नयविनयनयो सप्ततिद्वे कलाश्च ।
 श्रीदार्यस्ये(यं) धर्पाकरनिधिरखिलविधे(?)^३ज्ञानविज्ञानवंत
 श्रीमत्कालाह्यसेनो नृप इति तनुतेऽदभ्रसन्दर्भमत्र^४ ॥३४॥

काम सन्ति पर-शता क्षितिभूजो भूता परे भाविन
 स्तैस्तै स्वाचरणक्रमे स्वसमयप्रोद्यत्प्रभाभास्करा ।
 जात कोऽप्यतुलप्रभायविभव(य)प्राग्भारविश्वमरो
 जीयान्निर्जितपूर्वराजधरित श्रीकालसेनो विभु ॥३५॥

य पूर्वं भरताय मादधनिगम यद्भोवभव प्रीतित
 साङ्ग शम्भुरवीदुशत् स समयानुत्सन्नकल्पोऽभवत् ।
 लोकाना हितकाम्यया स भगवान् श्रीकालसेनसमा-
 धीशब्द्याजमुपेत्य वीतविशय स वक्षित प्र^५(?) भूपो वशी ॥३६॥

प्रणयान सम्यगधीत्य बुद्धिविषय नीत्वानुभूयार्थत
 कृत्वा दशमगोचरानभिनयनानाभिनेयाभितै ।
 तान् शिष्यप्रतिशिष्यशिष्य(स)णपय नेतु यथावस्थितान्
 श्रीमत्कालजिभूपति प्रयतते स्वोपज्ञस-दभत ॥३७॥

य पूर्वं चतुराननेन चतुर सस्मृत्य वेदास्तत
 स्ततत्रैवर्णिकता विधानपरता धावेक्ष्य सम्यक स्थित^६ ।
 श्रीमत्कालजिभूपति शिवपर शास्ताखिलक्षमाभूता
 स^७(घट्नाति हि) सावर्णिकमिम वेद विदामप्रणी ॥३८॥

^१ A तरणभुलपटा । B तरण लपटा with space left blank for a letter after ण । वितरण suggested by K

^२ A केचिदक्षा ।

^३ विध does not fit in the metre

^४ B दभम-दर्भमत्र ।

^५ प्र does not fit in the metre

^६ A स्मृत ।

^७ A B सद् then space for two letters left blank, followed by तकि सावर्णिकमिम In A there is a horizontal line in the blank space. The above reading is suggested by K

यः श्रुत्वा^१ भरतं चतुर्भिरखिलैर्नार्ण्यैश्च रत्नाकरं
 सोपायं बहुशो विलोक्य निखिलान्नाट्यागमान् वीक्ष्य च ।
 गीरीनन्दिमते मतङ्गशिवसङ्गीते सशार्दूलके
 वृष्ट्वा दत्तिलदुर्गशक्तिभणितोस्ता नारदोक्तीरपि ॥३९॥

वायुस्वातिमहेन्द्रकश्यपमरुत्सुन्वर्जुनाद्यैः कृतान्
 रम्भातुम्बुर(रु)कम्बलाश्वतररक्षोराजसन्दर्भितान् ।
 श्रीतोमेदवरभोजराजरचितान् ग्रन्थान् विलोक्य स्वमुं
 तत्सारेण समुच्चितेन कुरुने श्रीकालसेनो नृपः ॥४०॥

संगीतरत्नानि गवेयितुं वो यद्यस्ति काङ्क्षा मुधियस्तदानीम् ।
 तेषां प्रदानेऽतितरं प्रवीणः संगीतराजः क्रियतां मुसेव्यः ॥४१॥
 गान्यज्ञानमदान्धराजसदनैः शास्त्रौघकोशान्तरे
 गुप्तान्याप्तपथां(यं)न त्ति(यान्ति)मुधियः संगीतरत्नान्यहो ।

तेषां चिन्तितमात्रमाप्नुम्य चेदिच्छास्ति सत् सेव्यतां
 श्रीमत्कालुजिभूभुजा^३ यिर(चितः) संगीतराजोऽन्वहम् ॥४२॥

भरतमतमतीथदुर्गमं यन्मतिविमतेरवगाहितुं प्रवृत्तः ।
 तदखिलमपि मे महानुभावाः स्खलितमपि क्षमयोररीकुदध्वम्^४ ॥४३॥

यस्मात्^५ स्यावरजङ्गमात्मजगतो वृत्तानुकारादिदम्
 तत्तापेक्षमतोऽतिमात्रगहनं कुर्वेयमस्मादृशैः ।
 किन्तु स्वानुभवाय यालिशतया सन्दर्भितं यन्मया
 तत् सर्वत्र समानदृष्ट्य इदं संशोषयन्तुत्तमाः ॥४४॥

^१ A. श्रुत्वा ।

^२ A. म then something written and deleted by putting two small vertical strokes above; the letter is not at all legible; then न्य, here the line ends and the next line begins with a letter which is lost due to a damage in the paper; it ends in या and is followed by न; the word is evidently गान्यज्ञानमदान्धराजसदनैः । B. गान् then space for two letters blank मदान्धरा follows. (K.) In spite of this note K. gives the reading गान्यज्ञान्धरा in the text.

B. divides this verse (No. 42) into two verses.

^३ B. भूभुजा; then space for two letters blank and येन follows; evidently an obvious damage in the letter यि in A must have been there when II was transcribed. (K.)

^४ B. क्षमयोररीकुदध्वम् ।

^५ B. यस्मात्तदा स्यावर ।

दुस्तरं भरताम्भोधि^१ तरीतुं तरिरेकिा ।
जडान् प्रवचनं (नान्) कर्तुं यद्रामानुकृतिः सताम् ॥४५॥

न प्रार्थयेऽहं सुधियोऽयुक्तयुक्तवृत्तिं प्रति ।
स्वतस्त उपकुर्वन्ति यत्त(त)श्चन्दनवृत्तयः ॥४६॥

अथवा सर्वभावेन श्रये सहृदयाम्य(न् य) तः ।
ते स्वभावेन कुर्वन्ति श्रयन्तं सममात्मना ॥४७॥

ननु सति गणनातोऽगोचरे नादयशास्त्रे
किमिह तत्र नवोद्यत्तद्विधानप्रयासे ।
इति खलु न नियोज्यं तत्र तत्त्वानिदक्ते-
वंदति खनिमनुष्यात्(न्)कोस्तुभः किं मणोन्द्रः ॥४८॥

विचार्यमाणमत्रैव तत्त्वं ग्रन्थान्तरे न^२ तत् ।
मय्यमाने हि बुध्याग्यावभूतं न मदस्यले ॥४९॥
यत्किञ्चिद्भूरतादिभिर्निजनिजे ग्रन्थेऽस्ति सर्वभितं
यन्चाभ्यद्विषृतं विशेषविवृषां युन्दं स्ववृत्तिष्वपि ।
यद्य(न्य)स्तं क्वचिदेव किञ्चिदपि चासग्तं स्वमत्प्यं(त्या)दृतं
सर्वं चवितचर्षणेन रहितं तद्वस्तिवह्नीकथयताम् ॥५०॥

क्वचिल्लक्ष्म-परीक्षार्थं(यं)मुक्तस्यातिशयाय वा ।
सम्बन्धस्मारणार्थं वा पुनरुक्तिर्न दुष्प्रति ॥५१॥

इति श्रीसरस्वतीरससमुद्भूतकंरवोद्याननामकेन अभिनवभरताचार्येण गुर्जराम्भोधिनाय-
मन्यमहोदयेण त्रिस्तंभ्याक्षेत्रसमुद्रसम्भवरोहिणीरमणेन अरिराजमतमातङ्गपञ्चाननेन प्रह्लुपत्र-
यवनवववहनवावानलेन प्रस्ययिपुष्पीपतितिमिरततिनिराकरणप्रोदप्रतापमार्त्तण्डेन वैरिवनितावै-
धव्यदीक्षादानवक्षोद्गण्डकोदण्डदण्डमण्डिताखण्डभुजावण्डेन भूमण्डलाखण्डेन श्रीगङ्गात्रिविभुना^३
अध्युद्गतमनरेखरेण गजनरतुरङ्गाधीशराजत्रितयतोदरमल्लेन वेदमार्गस्थापनचतुराननेन
याचककल्पनाकल्पद्रुमेण वसुध्वरोद्धरणादिवराहेण परमभागवतेन जगदीश्वरीचरणाकिारेण
भवानीपतिप्रसादाप्तवरप्रसादेन^४ राजगुर्वदिद्विरुदावलीविराजमानेन राजाधिराजश्रीकालसेनेन
विरचिते सङ्गीतराजे पाठ्यरत्नकोशे^५ अनुक्रमणिकोत्सासे कर्त्तृप्रशंसा नाम प्रथमं परीक्षणं
समाप्तिं समगात् ॥

॥ इति विततगतीनामभिमतसिद्धिरस्तु ॥

^१ B. भरताम्भोधि । Then an ambiguous mark above the first न ।

^२ A. B. and K, ग्रन्थान्तरेण तत् ।

^३ B. ब्रह्मादिविभुना ।

^४ B. प्रसादाप्ताप्रसादवरप्रसादेन ।

^५ B. रत्नाकरे ।

आरम्भसमर्थनं नाम द्वितीयं परीक्षणम् ।

आरम्भणीयं^१ ननु शास्त्रमेतन्माङ्गल्यस्य जगतोऽखिलस्य ।
 आनन्दं तुष्टिकरं परं च सुरासुराणां भुवि भूपतीनाम् ॥१॥

आरम्भणीयं^२ ननु धर्मशास्त्रविरोधतो नाटकशास्त्रमेतत् ।
 प्रयोजनाभावात्तथा प्रवृत्तिः प्रेषावतामत्र न^३ जायतीति ॥२॥

न शास्त्रतामुप्य तु शङ्कनीया विना प्रवृत्ती(ति)भरतोपदेशात् ।
 महाजनानामपरिग्रहाच्च मूलप्रमाणप्रविहाणतश्च ॥३॥

नो धर्माय विधायकोक्तिविरहाना(द्या)र्थाय तत्कुत्सना-
 द्यो कामाय चिरादनन्यमनतोर्धनोः स पुंभिः स्मृतः ।
 ज्ञानादेव तु सावधारणवचोयुक्तेरिति ज्ञानतो
 नान्यस्मादिह भुक्तिरित्यनुचितं संगीतसकीर्तनम् ॥४॥

ऋषुः प्राग्विद एकजातिविषयं धर्मं त्वमुं नो ततः
 प्राप्नोऽयं विषयो द्विजातिजनयो धर्मोऽस्तु गानादिकः ।
 गाने प्रत्युत तन्निषेधवचनान्युक्तानि सन्वादिभि-
 स्तरामाण्यविचारत्वादमतिभिर्माण्यस्थमालम्ब्यताम्^४ ॥५॥

विच्छात्र स्मरणं प्रमाणपदवीमाटीकते ब्रूतत (ब्रूत चेत्^५)
 तन्मूलधुतिबाधितं वचनं किं निमू(मूँ)लमुन्मीलति ।
 इत्याद्युक्तनयेन चातिनिपुणं संक्षिप्यमाणं त्विदं
 शास्त्रं नैव विचारच्छास्त्ररतामारोहतीह स्फुटम् ॥६॥

ब्रूमोऽप्य प्रतिपक्षपक्षवितरत्तत्तदीयोत्स-
 द्वाद्योयुक्तिविज्ञाविज्ञाभ्रमिभरप्रोद्यूननर्ध्वसहृत् ।
 तत्र तु प्रसरीतरीति सरणिः सावक्षरशागिरा-
 मङ्गीकारिपुरिणकालुजिपरा^६ वागीनावापयोत्तरः ॥७॥

आरम्भणीयं यदर्थोच्यतेनत् कश्चिद्विपश्चिन्न विचारत्वात् ।
 तत्र चित्रं तद्वहो यदस्य जगत्प्रतिष्ठेऽप्यपलापलापः ॥८॥

^१ B. आरम्भणीयम् ।

^२ B. आरम्भणीयम् ।

^३ B. omits न ।

^४ B. माधवमालम्ब्यताम् ।

^५ K. suggests this reading

^६ B. वागीनावापयोत्तरः ।

यद्धर्मशास्त्रेण विरुद्धमेतदुक्तं तदज्ञानविजृम्भित^१ ते ।

निदानता धर्मंतरोरमुष्य^२ मन्वादिभिर्पदगदिताभिमुक्तं ॥९॥^३

उपवीणयतो(ता)मल्लद्विष स च योगिप्रवरोऽभ्यभाषत ।

अमृताभरणस्य^४ तद्वच कयमावि (प्)कुस्ते न मानताम् ॥१०॥

नि (प्)प्रयोजनता योक्ताभियुक्तरस्य सा कयम् ।

सुखाप्तेर्वृत्तहानेश्च^५ मूल्यत्वे सति नो धृया ॥११॥

ब्रह्माद्वयानन्दरसातिरेकसहोदरास्वादमुखानुभूते ।

परात्मतुष्टि परमास्ति काचित् सा चेत् स्वय नो मनुष्ये^६ मनीषिन् ॥१२॥

रार्जवात्रोपदेश्यो रघुपतिकुणपाधीशवृत्तोक्त्यनुक्त्या-

चारप्राप्तप्रकर्षेतरफलविभवादेयहेयाप्ततत्त्व ।

अर्थो धर्मानुयङ्गात्(त्)दनुरपि(भि)मतो रङ्गकोत्तीर्णनसं-

क्यन्वेपातत्प्रवृत्त्यै^७ न हि भवति कय शास्त्रमेतन्निवृत्त्यै ॥१३॥

तस्मादेव तु शास्त्रतास्य नियता^८ तच्छासनाशसना-

वृत्तब्रह्माद्याप्तपरिग्रहाच्च न तु भो नो मूलमाकाशति ।

वेदत्वादिह निमित्तेनिगमिता धातु प्रमाणीकृता

तत्सारेण तु सार्ववर्णिकममु निमित्तत पञ्चमम् ॥१४॥

किं रूपवेद^९ एवाय साम्ना सामेव वा पुन ।

सामाख्या गीतियु प्रोक्तेत्यतोऽस्माच्च प्रमाणता ॥१५॥

वेदेनाप्यात्ममूलत्वादिवमेव ह्यपेक्षितम् ।

स्वरजातमुदात्ताद्यस्मि(स्मि)न्नापत्त यत् स्मृतम् ॥१६॥

तथाहि नादधर्मोऽयमुदात्तादि स्मृत स च ।

नाद प्राणाग्निसयोगाज्जात^{१०} श्रुत्यादिभेदभाक्^{११} ॥१७॥

श्रुतिभ्यः^{१२} स्यु स्वरा यद्वर्ज्यभगान्धारमध्यमा ।

पञ्चमो धैवतश्चाथ निषाद इति तेषु च ॥१८॥

^१ A B विजृम्भन ।

^२ A. मन्वादिभिर्पदगदिता ।

^३ A B. combine the 8th and 9th verses.

^४ A. and B अमृता(B ता)भरण सुज्ञतद्वच । K. suggests the above reading.

^५ A. omits विसर्ग of दु ख ।

^६ B. मानुषे ।

^७ B क्यन्वेपातत्प्रवृत्त्यै

^८ तच्छासनाशसना

^९ K. suggests वेदरूप

^{१०} A. श्रुत्यादि

^{११} B भेदभाक्

^{१२} B श्रुतिभ्य

उदात्ता^१ समपा प्रोक्ता स्वरितौ च रिषी स्वरो ।

अनुदात्तो गनी तस्माज्जगतोऽप्यस्य हेतुता^२ ॥१९॥

अङ्गत्वेनायवा स्यात्^३ (तत्) प्रामाण्य तत्त्वमृत्विजाम् ।

चार्याध्य(१)कृतया होमविधानात् खट्वेन^४ च ॥२०॥

मानान्तरानधिगतेगा(र्गा)यतीति विधि स्फुटः ।

ओद्गात्रस्य विधानाच्च त्रैकाल्ये नाद्यदर्शनात् ॥२१॥

अश्वमेधकृतौ गानविधानमपि दृश्यते ।

ब्राह्मणस्य दिवारात्रौ राजन्यस्य च शासनात्^५ ॥२२॥

नारायणस्यनुगामित्वं यन्निषेधस्य तत्र हि ।

नृदेवो न निषेध्येत नृमात्रस्य निषेधनात् ॥२३॥

शाम्येद्यथाहिषष्टस्य विषेण विषमुत्बलनम् ।

तथास्मिन्^६ विषयाकाङ्क्षा विषयासक्तचेतसः ॥२४॥

जीमूतवाहनदधीविभुलाधिपाना नाद्ये विलोक्य चरित स्वभिनीपमानम् ।

प्राणैरपि प्रयत्नते^७ न हित परस्य कर्तुं मनः खलु नरस्य लघीयसोऽपि ॥२५॥

न नृत्पेदिति यधृत्यनिषेधः कामवर्धतः ।

तद्ब्रह्मचारिविषये वचनं पर्यवस्यति ॥२६॥

द्विजातिविषयो गाननिषेधो यत्र कुत्रचित् ।

तद्विदा यवपात्रत्वं तत्^८ तद्विद्योपजीविनाम् ॥२७॥

अत्येतिहासवदयं समयं प्रदिष्टोऽनध्यायरूपं ऋषिणा निगमानुरोधात् ।

आत्ताक्षितादिवरगीतकृतप्रयोगाद्वर्माद्यनास्तिवदितेह परा मुनीन्द्र ॥२८॥

प्रत्यक्षादिप्रमाणानि यथायथमिहार्थतः ।

अष्टावपि विलोक्यानि पुराण इव सूरिभिः ॥२९॥

अप्रस्तुतत्वात्तल्लक्षम् न वयं व्याहरामहे ।

प्राकट्यमुपयास्यन्ति प्रयोगादेव तानि यत् ॥३०॥

इति श्रीराजाधिराजमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
पाठधरत्नकोशे अनुक्रमणिकोत्प्लोसे आरम्भसमर्थनं द्वितीयं परोक्षणम् ।

^१ of नारदीयशिक्षा १।८।८

^२ B. हेतुता ।

^३ A. अङ्गत्वेनायवास्यास्तु ।

^४ K. suggests खट्वेन ।

^५ B combines two verses viz 22 and 23 into one

^६ B तथास्मिन्निषया ।

^७ K. Suggests प्रयत्नते(ऽभि)हित परस्य ।

^८ B. omits तत् ।

संगीतस्तुतिर्नाम तृतीयं परीक्षणम्

सिद्धप्रमाणभावस्य संगीतस्य निरूप्यते ।

स्वरूपस्य विचारोऽयं कालसेनेन भूभुजा ॥१॥

ऐष्यं जीवपरात्मनोदिशति यद्वालेऽपरो संमदं
तुल्यं लभ्य(य)द्भुतं^१ विगलिताशेषेन्द्रियार्थग्रही^२ ।

माधान्तःपतितं म(य)द्व्याविरतं संमोहयेन्मायिनं
लौक्यतीतचमत्कृतं^३ श्रुतिगतं गीतं परं तत् स्तुमः ॥२॥

जीवातुर्गदिनां प्रियाविरहिणां ध्येयं परं योगिनां
वीनानामतिदुःखिनामपि नृणां विधातिभूमिः परा ।
निःस्थानां परशोबधिर्नवनवो भोगोत्करो भोगिनां
गीतं किञ्चिदमेयरूपमहिम — प्राग्भारमुज्जृम्भते ॥३॥

गीतमेव यशीकारकर्मणं वशिनामपि ।
त्यक्तान्यकार्यसम्भारा भुनयो यदुपासते ॥४॥

स्वर्गतं पुनरानेतुं शक्तिर्यस्य जगत्त्रये ।
अगोचरः कविगिरा तद्गीतं केन वष्यते ॥५॥

इति राजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे पाठ्यरत्नकोशे
अनुक्रमणिकोल्लासे संगीतस्तुतिर्नाम तृतीयं परीक्षणम् ।

^१ A. B लभयद्भुत ।

^२ A. B. विगलिताशेषेन्द्रियार्थग्रही ।

^३ A. चमत्कृत, then a letter written and scored; तिथ्युतिगत follows.

अनुक्रमणिका नाम चतुर्थ परीक्षणम्

यस्तु निर्वचनं कर्तुमवतीर्णोऽस्तु (ऽस्ति) भूतले ।

तेन श्रीकालसेनेन क्रियते गीतनिर्णयः ॥१॥

सम्यग्यीतं तु संगीतं गीतादित्रितयं तु यः ।

सप्तष्टिष्यष्टिभावेन शब्देनाज्ञेन गीयते ॥२॥

त्रिविक्रमक्रमासक्तचेतसा तामराजिना ।

उपक्रमः क्रमं तस्य विधातुं संविधीयते ॥३॥

पाठ्यं नाट्यतनुः परैति परमादुर्वेदतः सामतो

गीतं गीतमनोहरात् कमलमूरादाय धं सुष्टवान् ।

नैपथ्याभिनयी यजुर्निगमतोऽप्यायर्वतस्तान् रसान्

संगीतस्थितपाठ्यगीतविबरे वाद्यं पुनस्तद्व्यात् ॥

पाठ्यं वाक्यात्मकं वाक्यं सर्वाभिनयमूर्द्धनि ।

भरतेनाभिधित्तं तद्वाचि यत्नं विधित्तता ॥५॥

प्रबोधस्य प्रबन्धानां विशेषादस्य हेतुता ।

आदावतो नरेन्द्रेण सर्वस्यैतद्विधिष्यते ॥६॥

संगीतराजे तत्र स्फूर्तलकोशाः क्रमादमी ।

पाठ्यगीतवाद्यनृत्यरसाह्वस्तत्र च क्रमात् ॥७॥

प्रतिरत्नकोशमुक्ता उल्लासा वेदसम्मिताः^२ ।

परीक्षणानि चत्वारि प्रत्येकं तेषु च क्रमात् ॥८॥

अनुक्रमणिका नाम स्वरूपं पदवाक्ययोः ।

छन्दसि भूषणानीह पाठ्योल्लासाः स्मृता ममी ॥९॥

स्वरोत्पत्तिस्तथा रागाः प्रकीर्णकमयापि^३ च ।

प्रबंधाख्यश्च ते गीतरत्नकोशे द्वितीये ॥१०॥

ततः च मुद्रि(वि)रं चाप धनं चैवावनद्वकम् ।

उल्लासाः क्रमतो बाद्यरत्नकोशे प्रकीर्तितः ॥११॥

शृंगसंहस्तथा चारीशृंगकः करणाभिधः ।

प्रकीर्णकभिधो नृत्यरत्नकोशे क्रमान्ततः ॥१२॥

रसलक्ष्मविभावाविरनुभावाभिधस्तथा ।

ततः सञ्चारिसंहस्तश्च रत्नकोशे रसाभिधे ॥१३॥

^१ A. B. यतं ।

^२ B. सम्मिताः ।

^३ B. प्रकीर्णमयापि ।

अनुक्रमणिकोल्लासे कर्तुं संसन्मदित ।

आरम्भसार्थता चेति सगीतस्य स्तुतिस्ततः ॥१४॥

अनुक्रमणिका चेति चतुर्थं परिकीर्तितम् ।

पदलक्षणमेतस्मिन् वाक्यलक्षणमेव च ॥१५॥

संता च परिभाषा धेत्युल्लासे पदनामनि ।

अनुष्टुप्शासनं वृत्तायथो^१ शासनमेव च ॥१६॥

प्रस्तरपरिपाटी च छन्दउल्लास ईरिता ।

उद्देशो लक्षणानीह ततोऽलकृतय पुनः ॥१७॥

गुणदोषाश्च तस्येवोल्लासेऽलकारसंज्ञके ।

स्यान्भ्रुतिस्वरप्राममूलच्छन्तानसंज्ञका ॥१८॥

साधारणं तथा वर्णा सालकाराश्च जातय ।

वशा स्वरगते भेदाश्चतुर्भिश्च परीक्षणं ॥१९॥

प्रामरागादिरमाङ्गोपाङ्गे भाषाङ्गनिर्णय ।

क्रियाणां (ङ्गा) नि च^२ वर्ण्यन्ते रागोल्लासे क्रमादिति ॥२०॥

वाग्मेयकारकयन शब्दभेदाश्च तत्त्वतः ।

गमकाश्च तथा स्याद्या वर्णनीया प्रकीर्णके ॥२१॥

गीतकानि तथा सूत्रप्रमालिक्रमस्थिता ।

प्रकीर्णका^३ प्रबधाश्च प्रबधोल्लासगोचरा ॥२२॥

ततोल्लास एकतन्त्रीयञ्चक नकुलादित ।

मत्तकोकिलिका चाप किन्नरी परिकीर्त्यते ॥२३॥

सौखि(पि)^४ धेणुनिर्माण स्वरोत्पत्तिस्तदाश्रिता^५ ।

गुण(णा) दोषाश्च पात्रादि साङ्गोपाङ्ग^६ निरूप्यते ॥२४॥

मार्गतालास्तया देव्रीतालास्तत्प्रस्थया अपि ।

ताललक्षणमेतस्मिन् धनोल्लासे समाप्यते ॥२५॥

अवनद्धसमुल्लासे वाद्य पुष्करसतकम् ।

पाटा वाद्यप्रबधाश्च षट्हादिनिगद्यते ॥२६॥

अङ्गप्रत्यङ्गभणितिरूपाङ्गानां^७ क्रिया तथा ।

आहार्याभिनयश्चैवमङ्गोल्लासे प्रकाश्यते ॥२७॥

^१ B वृत्तायथो ।

^२ B इच ।

^३ B. प्रकीर्णकाश्च ।

^४ B सौखरे ।

^५ A B श्रिता ।

^६ A B साङ्गोपाङ्ग ।

^७ B रूपकाना

स्यानकानि तथा चार्यः शुद्धदेशीविभेदतः ।

मण्डलानि तदुत्त्वानि चारिकोत्तासके क्रमात् ॥२८॥

करणानि तथा शुद्धदेशीविभेदविभेदतः ।

जङ्गहारा रेचकाश्च करणोत्तास ईरिताः ॥२९॥

वृत्तपदच तथा न्याया लास्याङ्गानि च तस्यैव ।

पात्रलक्षणमित्यस्मिन् प्रकीर्णोत्तास उच्यते ॥३०॥

सभापतिः सभायाश्च निवेशो रसकीर्तनम् ।

रसस्वरूपकथनं^१ रसतस्य च वर्णनम् ॥३१॥

रसाभ्याभिर्धं चान्यद्वरसलक्षणसंज्ञकम् ।

परीक्षणानि चत्वारि रसोत्तासे तु रस्यते ॥३२॥

नायकानां प्रकथनं नायिकालक्षणं तथा ।

चेष्टादीनां विभावानां विभावतमतः परम् ॥३३॥

उद्दीपनविभावाख्यं विभावोत्तासके क्रमात् ।

अनुभावास्त्वधस्तायाः स्वरूपं सात्विकाः पुनः ॥३४॥

प्रवासाद्यनुभावाश्चानुभावोत्तासगोचराः ।

निर्वेदादिप्रतिरक्तं भावावस्थानसूचकम् ॥३५॥

रसतत्त्वुरभाभाद्यं^२ ग्रन्थस्य च समापनम् ।

परीक्षणानि संचारिसंज्ञकोत्तासके क्रमात् ॥३६॥

येनानुक्रमतः शकान् विशकलीकृतुं रणप्राङ्गणे

तत्तद्गुणैरदाक्षिणात्यनरपा^३ मीढा(:)सदुर्गा वशम् ।

दुर्गेशा^४ महिषाद्विणा निजसमुपेत्या स्वया^५ संपदा

साकं तेन विरावनुक्रमणिकोत्तासः समुत्तासितः ॥३७॥

इति श्रीजगदीश्वरवन्देवनिजगणेन^६ जगदम्बिकाकामाक्षीचरणकिङ्करेण श्रीकामेश्वरी-
गिरिविभुना अष्टपुष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरप्रहणसर्वज्ञ-
स्यशोभरेण दादिकाचलग्रहणजनितकीर्तिपूरपराजिताचलनायकेन^७ संगनसीर^८-दुर्गाद्विरणोद्भूत-

^१ A. रसतस्य च वर्णनम् B. there is some letter started and left off, then follows रसत्वगस्य वर्णनम्, K. suggests the above reading.

^२ B. रसशकर

^३ B. नगरी

^४ B. दुर्गेशा

^५ K reads स्वय

^६ B. कामाक्षा

^७ B. पुष्पराजित etc.

^८ B. नीर

सकलमण्डलाधीश्वरेण दमनपुरविष्वंसनवन्दीकृतयवनोनिघषेन महिषमेरुजयाजेयविभवेन
शाकम्भरीरमणपरिशोलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोपितशाकम्भरीप्रमुखशक्तिप्रयेण^१ अष्टाद-
शगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनादि^२-गिरिविजयविख्यातवीर्यपर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्धूलन-
पपितमहोरगपुरेण^३ श्रीवनदेवस्वामिप्रसादरचनापरमेश्वरेण त्र्यम्बकेश्वरसन्निधिकीर्तितस्तम्भोन्न-
तजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरिमीमस्वर्गतायथार्योकरणरचितचारुपथेन श्रीकामाक्षा^४-गिरिनवीन-
निर्मितपराजितमुमेरुणा^५ श्रीमहिषाचलोपरि श्रीहरिशरणरचिताचलदुर्गेण^६ अभिनवभरता-
श्वार्येण घीणायादनप्रवीणेन-ययनकुलाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसंख्याक्षेत्रसमुद्भूतसंभवरोहिणीरमणेन
परमभागवतेन महाराजाधिराजराजश्रीराजमानमृगाङ्गुतामराजनन्दनेन महाराज्ञी^७ सौभाग्य-
वती^८ श्रीजसमाम्बिकाहृदयनन्दनेन सकलसीमन्तिनीशिरोमणिनिकुम्भराजन्यवशावतंसमहाराज्ञी-
श्रीकमलवतीश्रीलघुमादेयीहृदयाधिनाथेन राजाधिराजश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडश-
साहस्रधा संगीतमीमांसायां^९ पाठधरत्नकोशे अनुक्रमणिकोत्प्लासे अनुक्रमणिका नाम चतुर्थं
परीक्षणम् ।

उत्प्लासस्य (इच) प्रथमः ^{१०} समाप्तिमगात् ॥

इति विसर्गमतीनामभिमत^{११} सिद्धिरस्तु ॥

^१ B. Omits परितोपितशाकम्भरी

^२ A. B. परिवारिताञ्जनादि and omit गिरि K. reads as above.

^३ B. धपिता

^४ K. reads कामाक्षा

^५ B. पराजिति

^६ B. दुर्गेण

^७ K. adds श्री

^८ K. Omits श्री before जसमाम्बिका

^९ A. संगीतमिमांसाया

^{१०} B. समाप्ति समगादिति

^{११} B. Omits मत

द्वितीयः पदोल्लासः

पदं नाम प्रथमं परीक्षणम्

अध्यासिताया निजपूर्वपूर्तिभिः पदं सरोसति न यः कदाचित् ।

विशुद्धिमत्याः^१ सरणेः स राजा पदं चरीकति विचारवति (त्ती) ॥१॥

पाठ्यं तु द्विविधं ज्ञेयं संस्कृतं प्राकृतं तथा ।

यथावदनयोरङ्गान्याख्यामः पाठ्यसिद्धये ॥२॥

नामाख्यातोपसर्गाश्च निपातास्तद्धिताः कृतः ।

समासाश्च^२ स्वरान्चैव सन्धयोऽप्य विभक्तयः ॥३॥

व्यञ्जनाभ्यङ्गकैरेतानाधातूपबृंहितम्^३ ।

प्रयोगार्हं^४ प्रविशेयं संस्कृतं पाठ्यमित्ययः ॥४॥

नादादिहेतुको यः स्यादक्षराणां समुच्चयः ।

शानुपूर्वसमुल्लेखः ■ शब्दव्यपदेशभाक् ॥५॥

साध्यसाधनसंयोगसामानाधिकरण्यकाः ।

पदार्थप्रतिपत्तिश्च तद्गुणाः पञ्च कीर्तिताः ॥६॥

अधिष्ठानं स्वभावश्च गुणाः कार्यान्वयस्तथा ।

तादात्म्यं चेति शब्दस्य विधिः पञ्चविधः स्मृतः ॥७॥

तस्य सप्तविधं प्राहुरधिष्ठानं पुरातनाः ।

मुख्यताविस्वभावोऽस्य साध्यादिश्च गुणो मतः^५ ॥८॥

प्रतिद्विसाध्यसंबन्धः कार्यान्वय इतीरितः ।

शब्दस्वार्थस्वभावो यस्तादात्म्यं तद्वकीर्तितम् ॥९॥

प्रकृतिप्रत्ययासत्तो परमार्थोपलम्भने ।

तत्रानिघत्ते यो मुख्यमर्थं मुख्यः^६ स उच्यते ॥१०॥

^१ B. विशुद्धिमत्या ।

^२ A. समसाश्च ।

^३ B. व्यञ्जनाभ्यङ्गकैरेतानाधातूपबृंहितम् ।

^४ B. ■ विज्ञेय ।

^५ B गुणोत्तमः; then the figures 1 and ■ above मः and त् respectively to show that these two letters should be transposed. (K)

^६ B. मुख्य ।

तथा लाक्षणिको मुख्याश्रितमर्थं ब्रवीति यः ।

व्यङ्ग्ययुक्तो^१ व्यञ्जकः स्यादेयां व्यापृतिरुच्यते ॥११॥

अभिधा लक्षणा चाय^२ व्यञ्जना क्रमतो मता ।

रूढयोगिकमिधास्यास्ते शब्दास्त्रिविधाः स्मृताः ॥१२॥

प्रकृतिप्रत्ययद्वारा नत्वर्था रूढिमाश्रिताः ।

मण्डपाखण्डलाघास्तु न व्युत्पत्तिमुपाश्रिताः ॥१३॥

गुणेन क्रियया चापि संबन्धेन च यो भवेत् ।

परस्परार्यानुगमः स योग इति कीर्त्यते ॥१४॥

गुणतो नीलकण्ठाद्याः संख्यातः ॥(य)मुखादयः ।

क्रियातः सख्यप्रमुखाः संबन्धाद् भुजगादयः ॥१५॥

मत्सर्वा अपि संबन्धे कपालिप्रमुखास्ततः ।

जन्माकृतस्मृतिधात्राद्या विश्वकृतप्रमुखास्ततः ॥१६॥

जनकाद्योनिमुख्याः स्युरात्मयोनिमुखास्ततः^३ ।

अपत्यप्रत्ययाद्येभ्य आहितेयादिकाञ्जयुः ॥१७॥

धार्यधारकसम्बन्धे बृषभजपिनाकिनः ।

भोज्यभोजकसंबन्धेऽमृतभुक्तवृक्षतादयः^४ ॥१८॥

पत्युः कान्ताः(ः)प्रियाः(स्)तुल्याः शिवकान्तादिकास्ततः ।

पत्न्याः प्राणेश्वरमुखा गीरीप्राणेश्वरस्ततः ॥१९॥

सख्युः सखिप्रभृतयस्ततः^५ शिवसखादयः ।

बृषवाहनमुख्याः स्युर्वाह्यावाहकभावतः ॥२०॥

ज्ञात^६ (ति)स्वसुदुहित्रार्घ्यहिमवदुहितृप्रथाः ।

आभयाभयिभावेन दिवो(वी)कःप्रमुखा अपि ॥२१॥

स्युर्वध्यवधकत्वे तु पुरजिन्मुरजिन्मुखाः ।

पतिधार्यत्वबाह्यत्वसंबन्धो हि विवक्षया ॥२२॥

रुद्धे वृषासदेकस्मात् पतिलाञ्छनबाहनाः ।

स्याद्व्यक्तिवाधको जातिशब्दोऽपि व्यक्तचिह्नतः ॥२३॥

दक्षिणा दिग्यधायस्ति(स्त्य)निवासत्वेन कीर्त्यते ।

त्रिपञ्चादिपदे(ऽ)याज्यो(स्थाप्यो)शब्दो^७ हि विषमायुजो ॥२४॥

^१ B. व्यगयुक्तो ।

^२ B. Omits चाय ।

^३ मुखास्ततः ।

^४ B. (ऽ) मृतभुक्तवृक्षतादयः ।

^५ A. स्तत शिवसखादयः ।

^६ B. ज्ञातस्वम् etc.

^७ B. शब्दो ।

तेन त्रिनेत्रो विषमनेत्रोऽप्ययुक्लेत्र इत्यपि ।

गुणो विरोधिर्न यवतीतरान्तो नञ्प्रपूर्वकः ॥२५॥

सितेतरोऽसितस्तस्मात् कृष्णो (५) धो व्यपदिश्यते ।

जलादिषु प्राक्पदेषु पर्यायपरिवर्तनम् ॥२६॥

जलदस्तोयदस्तस्माज्जलधिर्निरधिस्तथा ।

जनिदधप्रभृतिषु^१ सूत्तरेषु परिवर्तनम् ॥२७॥

सरोरुहं सरोजं च ततः^२ स्यादेवमादिकम् ।

सुरपत्न्यादिषु प्राय उभयोः परिवर्तनम् ॥२८॥

ततः सुरपतिर्देवराजः स्यात्त्रिदशेश्वरः ।

इत्याद्या यौगिकाः शब्दाः परिवृत्त्यसहादय^३ ॥२९॥

ग्रीवाणिप्रमुखाः शब्दास्ते मिथ्याः परिकीर्तिताः ।

एतेषां कविरुद्ध्यंश श्लेषोदाहरणायलिः ॥३०॥

तथा हि समर्थं प्राहुः कवीनामिह तद्विदः ।

जात्यादिनियमापेक्षमर्थं बध्नन्ति कुत्रचित् ॥३१॥

असन्तमपि बध्नन्ति न सन्तमपि कुत्रचित् ।

दिङ्मात्रमेतदत्रोक्तं^४ नाम्नामन्यान्यपि स्वयम्^५ ।

कालसेनोपदेशेन तर्कमेव नया दिशा ॥३२॥

पद्यतः पदमापातुं त्रिलोचयां गोः पदं व्यधात्^६ ।

अपि विष्णुपदं^७ तेन पदं राज्ञा^८ स्थिरीकृतम् ॥३३॥

इति श्रीराजाधिराजधीकालसेनविरचिते संगीतराजे योऽसत्साहस्रपां संगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे पदोद्भासे पदपरीक्षणं प्रथमं समाप्तम् ॥

^१ A. जनिदधप्रभृतिष्वस्युत्तरेषु । B. जनिदध प्रभृतिषु सूत्तरेषु K. suggests the above reading.

^२ B. तत् ।

^३ K. suggests सहाययं.

^४ A. B. नाम्नामन्यापि । K. suggests the above reading.

^५ B. numbers this verse as 32. at the end of two lines.

^६ A. B. व्यधात् ।

^७ K. reads राजा ।

वाक्यं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

अतोतो वाक्यमार्गं यो वेदमार्गेण मृण्यते ।

वाक्ययाच्यादिरूपेण तमवाक्य भजे शिवम् ॥१॥

यत् सत्त्वं पदार्थोऽयं वाक्यार्थं पर्यवस्यति ।

ततस्तेषां समूहोऽत्र वाक्यं वाक्यविदोच्यते ॥२॥

पदव्यवहृतिर्वाक्ये पदबन्धागता^१ मता ।

द्विविधं तत् पदं ज्ञेयं निबद्धं चूर्णमेव च ॥३॥

तत्र चूर्णपदस्यादौ लक्षणं सगुणान्यहम् ।

अनिबद्धपद^२ छन्दोहीनं चानियताक्षरम् ॥४॥

अपिपेक्षाक्षरोपेतं ज्ञेयं चूर्णपदं बन्धं ।

यतिष्ठ(च्छ)न्द( )समायुक्तं तथा च नियताक्षरम् ॥५॥

पादेष्वचतुर्भिर्नियतं निबद्धं पदमीरितम् ।

एवं नानार्थसंयुक्तं पदबन्धविभूषितं ।

पदबन्धा प्रकृतव्या यथालक्षणलक्षितं (तत्) ॥६॥

आद्येष्वष्टसु देवता निगदिता वर्णेषु सोमं कुजो

ज्ञेयौ शुक्रशनी रविस्तम इति स्यात्तत्फलं च क्रमात् ।

आयुर्वाच्यपदं धनं सुभगता कीर्तिश्च मान्द्यं मृतिः ।

शून्यरश्च सुखतस्तदक्षरवशाद्दर्शनस्य गीताविष्यु ॥७॥

एवं मित्रावरुणसदनादुच्चरत्प्राणशक्त्या—“सगप्रोद्यत्पवनहृतितत्स्थानजीर्णोत्करेण^३ ।

आरब्धे तत्पदघटनया^४ कारणं गीतकादेर्लोके^५ सर्वव्यवहृतिपदं वाक्यमन्यन्यरूपि^६ ॥८॥

^१ A वाक् वाक्यादिरूपेण । B वाक् वाक्यादिरूपेण K suggests the above reading.

^२ A पदबन्धागता ।

^३ B अनिबद्धपदं ज्ञेयं छन्दोहीनं चानियताक्षरम् ।

^४ B Numbers this verse as B at the end of two lines and includes the third line in the seventh verse.

^५ B सगप्रोद्यत्पवनहृति etc ।

^६ A. जाणोत्करेण ।

^७ B. घट्टनया ।

^८ A गीतकादे लोके ।

^९ A. B वाक्यमन्यत्र रूपि ।

प्राकृतं चापि विज्ञेयं संस्कृतस्य विपर्ययात् ।

तद्भुवं तत्समं देशीत्येवं त्रैविध्यमस्य तु ॥९॥

स्वरवर्णान्यतां वापि न्यूनतां वापि ये पदे ।

न्यस्ता गच्छन्ति संयुक्तास्तद्भुवास्ते^१ प्रकीर्तिताः ॥१०॥

तरङ्गलोलसलिलकमलामललक्षणाः ।

तुल्याकृतिधरा ये तु संस्कृते ते च तत्समाः ॥११॥

महाराष्ट्रादिदेशानां भाषामाभित्य वर्त्तते ।

यत्तद्देशीति विज्ञेयं सुशेयम(मि)ह तद्विदाम् ॥१२॥

भाषा चित्रप्रबंधेषु गायवादावुपयुज्यते ।

यद्यप्येतत्तथाप्यत्र नास्माभिरिह तन्यते ॥१३॥

यद्वाक्यं राजबुन्देन शिरसा विष्णुमाल्यवत् ।

धायते कालसेनेन सेन वाक्यं निरूपितम् ॥१४॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनविरचिते^२ संगीतराजे षोडशसाहस्रपां संगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे पदोल्लासे वाक्यपरीक्षणं द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ B संयुक्तास्तद्भुवास्ते ।

^२ श्रीराजाधिराजकालसेनेन विरचिते ।

संज्ञा नाम तृतीयं परीक्षणम्

ध्याकृते जगता येन नामरूपे नमाम्यहम् ।

तत्परूपमनामान^१ क्षण्डुर लोकशण्डुरम् ॥१॥

गीत^२ वाद्य तथा नृत्य त्रय संगीतमुच्यते ।

तद्विधा भिद्यते मार्गदेशीभेदेन तस्वत ॥२॥

मार्गितत्वाद्विरिञ्चेन प्रयुक्तत्वात्तथा(य)दिषा ।

महोदयनिमित्तत्वाद् दिष्यातो^३ मार्गं उ(च्य)ते ॥३॥

तदेव शचिर्वचिष्यात् चित्तरञ्जनकृज्जनै ।

प्रयुक्त स्वस्वदेशे यत् ततो देशीति कीर्तितम् ॥४॥

छादनाविषयत्यादेवस्ताद्य छद् ईरितम्^४ ।

उपमाया अलकारा पाठ्यालकृतिहेतव ॥५॥

स्वरयन्ति मनासीह श्रोतुणां स्वार्थतो यत् ।

षड्जादिका स्वरास्तेन चेत (ते च) साद्यक्षराभिधा ॥६॥

यया गोत्रकुलाचारोत्पन्न पुनाम सम्मतम् ।

तथा ज्ञेया रसाना च स्वरानामभिधा इमा ॥७॥

विभूययति च रस केयूरादिववङ्गिनाम्(नम) ।

अयणाच्छ्रुत्यस्ताश्च तीव्राद्या स्वरहेतव^५ ॥८॥

भुत्पुत्कर्पापकयो हि विकृति( )प्रकृतिर्मती(ता) ।

व्यवस्थितव्युत्तियुता यथ सवासि(दि)न स्वरा ॥९॥

मूच्छनाद्याश्रयो नाम स ग्राम इति सञ्चित^६ ।

आरोहेणावरोहेण क्रमेण स्वरसप्तकम् ॥१०॥

रागादेर्मूच्छनादत्र^७ मूच्छना परिकीर्त्तिता ।

ता एव शुद्धताना स्यु पाडवौडवित्कीकृता ॥११॥

पूर्णापूर्णविभेदेन द्विधा या मूच्छना स्मृता ।

ता एव कूटताना स्युर्ध्व्युत्कमोच्चारितस्वरा ॥१२॥

^१ B तत्परूपनामान ।

^२ A गीतवाद्य ।

^३ B द्विष्यतो ।

^४ B इरितम् ।

^५ A रागादेर्मूच्छनादत्र । B रागादेर्मूच्छनादत्र ।

प्रस्तारे पूर्वरूपाणि तेषां मूलक्रमाः स्मृताः ।

साधारणीकृताशेषभूभुजा तामराजिना ॥१३॥

साधारण्यात् स्वरजात्योः साधारणमिहोदितम् ।

स्याय्यादिभिश्चतुर्धासौ^१ वर्णो गानक्रिया मतः ॥१४॥

एक एव स्वरो यस्तु स्थित्वा स्थित्वा पुनः पुनः ।

प्रयुज्यते स तु स्थायी परावन्वयनामकौ ॥१५॥

आरोही चावरोही च संचारी तद्वियोगजः ।

प्रतिपक्षक्षमापालभालं (ला)लंकाररूपिणा ॥१६॥

विशिष्टो वर्णसंघातोऽत्रालंकार उरीकृतः ।

अतारविध्यम^२-स्वांज्ञापन्यासन्यासभूषणात् ॥१७॥

क्रियते कालसेनेन शुद्धजातिपरिग्रहः ।

स्वनामस्वरविधामविशिष्टत्वेन तद्व्यभिः ॥१८॥

शुद्धलक्ष्मिनाभूता विकृताः किं न^३ (तु)^४ सम्मताः ।

गीतमुद्ग्राह्यते येन स स्वरो गृह्य उच्यते ॥१९॥

प्रयोगे बहुलोऽशः स्यान्व्यासो गीतसमाप्तिकृत् ।

विदारी गीतखण्डः स्यावपन्यासस्तवन्तकृत् ॥२०॥

विन्यासः स विदार्यस^५-पदप्रान्ते स्थितस्तु यः ।

अंशाधिवादी संग्यासो धनदेवगणोदितः ॥२१॥

यस्मात्तारस्य मद्रस्य^६ च गतिरनुवादी च संवाधिसंज्ञो

यस्यान्यः^७ स्याद्विवादी स्वर इह जनयेद्यस्तु गेयेऽत्र रक्तिम् ।

न्यासापन्याससंग्यासकविधिकलविन्यासवर्गे ग्रहत्वं

भ्रान्तोऽंशो योग्यतातो भवति च बहुलो यो विदार्य स वादी ॥२२॥

^१ B स्यायादिभि etc ।

^२ B अतारविध्यम ।

^३ A किं ।

^४ किंच also a possible reading

^५ E विदार्यस ।

^६ A B मद्रस्यावगतीरनुवादी च । K. suggests the above reading

^७ A य स्यान्य स्याद्विवादी । B य, then space for two or three letters blank and स्याद्विवादी follows. K reads य स्याद्विवादी विवादी ।

राजा स स्याद्विवादी रिपुरिय विवदन् मुख्यमन्त्रीष तस्मिन्
सयादी सवदन् योज्जुवदति^१ खलु त सोऽनुयादी स्वरोऽस्मिन् ।
अशत्य व्यापकत्वे सति पुनरुदित गेयकर्मण्यमुष्य^२
क्षोणीमुद्योणिमर्त्ता^३ तदनु च बहुलस्य सुगानप्रयोगे ॥२३॥

पाड्य षट्स्वर प्रोक्त तत्पञ्चस्वरमौड(डु) वम् ।
पुनरावृत्तिरभ्यास ईयत्पञ्चोऽत्र सङ्ख्यनम् ॥२४॥

अलङ्कृत सयाम्यासो बहुल्ये लक्ष्म चसते ।
धाविसवाद्यनपर्याय तु तदिष्यते^४ ।
अनशविषयोऽल्पस्य बहुस्वस्य विपर्ययात् ॥२५॥

हित्वा ग्यासावे स्थिति य स्वराणां
मध्ये मध्येऽल्पत्वभाजां कदाचित् ।
सङ्कोशाद्यं कोऽपि वैचित्र्यहेतु
प्रोचनो मार्गं सोऽन्तराख्य स्वरत्तं २६॥

अल्पप्रयोग ( ) सर्वत्र काकली चान्तर स्वर ॥२७॥

मन्त्र प्रसन्नो मृदुसक्तकञ्च लिपी भवेद्विन्दुशिरा स एव ।
तारस्तु दीप्त परमूर्धं(ध्वं) रेखा शिरालिपो त्रिवचनात् प्लुतः ॥२८॥

स्यान्मूर्च्छनाया प्रथमः स्वरोऽत्र मन्त्र स एव द्विगुणस्तु तार ।
तत्पूर्वपूर्वो भवतीह मन्त्र पर परोऽन्य स विभूषणेषु ॥२९॥

स्वरसाधारणमुचित समपेक्षशेषु नियतमनुरूपम् ।
पञ्चमिकामध्यमिकाजात्योस्तु तपद्भजमध्यमयो ॥३०॥

अल्पद्विभ्रुतिकासु जातिषु तथा रागेषु भावास्थिरम्
तावशी यदि षड्जमध्यमिकया न स्यात् सहस्र्यास्तनुकम् ।
एव कौतुकिनात्र^५ (कंमुतिकेन) निश्चितमिदं तत्रापि तस्याभ्या
प्राय स्युर्विकृता^६ इहैव भणितौ श्रीब्रह्मसंज्ञेशितु ॥३१॥

सलयतालपदा स्वरराजिता विविषयवर्णविभूषणभूयिता ।
गमकपेशालयानगुणाञ्चिता^७ मुनिवरेरिह गीतिरदाहृता ॥३२॥

^१ A B यो ननुवदति K suggests the above reading

^२ B क्षणितम् ।

^३ B मर्त्ता ।

^४ B ends this verse here and numbers it as 25 and the difference of numbering continues till the end of the परीक्षण ।

^५ A एव कौमुतिकेन B एव कौतवेन K suggests कौतुकिना

^६ B स्युर्विकृता ।

^७ B गानपुणाचिता ।

विचित्रवर्णालिङ्कारो विशेषे(यो)यो ध्वनेरिह ।
प्रहादिस्वरसन्दर्भो रञ्जको राग उच्यते ॥३३॥

तत्र ग्रामसमुद्भूतपञ्चगीतिसमाश्रयात् ।
शुद्धादिभेदसंभिन्नो ग्रामराग इतीरितः ॥३४॥

तदुद्भवश्चोपरागो रागो रञ्जनकृत्तः ।
भाष्यते येन तच्छा(च्छा)या स भाषां (पा) राग उच्यते ॥३५॥

तामाभित्य^१ प्रवृत्ता या विभाषा भाषितात्र सा ।
भाषाविभाषयोस्तत्पन्नान्तरभाषिका ॥३६॥

भाषाद्या गीतयस्तिष्ठो याष्टिकेयो(नो)ररीकृताः ।
तत्र भाषा समाख्याता मुख्यानन्योपजीविनी ॥३७॥

स्वरनाम्ना स्वराख्या तु देशाख्या देशनामतः ।
आन्यस्तिसुम्यो जायन्ते^२ यास्ताः स्युस्पररागजाः ॥३८॥

स्वजात्युद्योतकत्वे येऽनुवसन्ते तु तामिह ।
अन्यजातिविख्या ये ते शुद्धा राज(ण)सत्तमाः (राजसम्मताः) ॥३९॥

ध्रुतिभिश्च स्वरैश्चैव शुद्धत्वेन च जातिभिः ।
चतुर्भिर्मिथ्यते यस्तु स भिन्न इति कीर्त्यते ॥४०॥

रागाङ्गत्वं ग्रामरागच्छायाभात्रोपजीयनात् ।
भाषाणामाधिता छाया यैस्तदङ्गानि तानि च ॥४१॥

क्रियाङ्गानि च कथ्यन्ते दीपकादिक्रियायुजेः ।
धोतुचितोत्साहकरणयोगाच्च कोविदे ॥४२॥

अङ्गाधयतमुत्पन्नाग्युपाङ्गानि च मेनिरे ।
देशोरागत्वमप्यस्य रागाङ्गादेरदोस्तम् ॥४३॥

पदं बागभिधेया स्यात् सा मातुरभिधीयते ।
मेयं धातुस्तयोः कर्तोऽप्यते धाम्येयवारकः ॥४४॥

गाग्यर्षो^३ भागदेशीवित् स्वरादिर्माणोविदः ।
गाग्यर्षं तत्र विशेषं स्वरतालपद्यात्मकम् ॥४५॥

गुरा प्रणष्टो देवेभ्यो वाचं गोरुपयारिणोम् ।
अपारयदिति श्रोत्रं गाग्यर्षमिह गुरिभिः ॥४६॥

^१ B. तामाभित्य there are both आ and इ marks.

^२ K rightly suggests निष्पत्ते for जायन्ते ।

^३ B. गग्यर्ष ।

अत्यर्थमिष्टं देवानामत एव प्रकीर्तितम् ।

घशवीणाशरीरेभ्यः प्रभवस्तस्य समतः ॥४७॥

तथोक्तम्— पदस्य ( ) स्वरसघात(स्)तालैः सुमितस्तया ।

प्रयुक्तश्चावधानेन गान्धवमभिधीयते ॥४८॥

पुनर्गीतं पुनर्वाद्यमेव^१ योज्यं पुन पुन ।

अलातचक्रप्रतिमं रसभावविभावकम्^२ ॥४९॥^३

श्रोतुश्चित्तस्य सुखदो गमकः स्वरकम्पनम् ।

स च वाग इति स्याद्यौ रागस्यावयव स्मृत ॥५०॥^४

यत्ततोऽतिशयारोपो रागस्य भजनं मतम् ।

गमकस्याप्यवर्णाद्या नानालङ्कृत्यलङ्कृता ॥५१॥

रागाल(ला)पनमालम्बिभूरिभङ्गिमनोहरा ।

प्रयोगाद्वा तयालापसज्ञा साक्षरवर्जिता ॥५२॥

अनिबद्धं च तामाहुर्गीतं गीतविशारदा ।

गातृणां वादकानां च समूहो युग्दमुच्यते ॥५३॥

रागोऽभिधीयते गीतं वशलक्षणलक्षितं ।

लक्षणानि च तत्राशङ्क्यासीं पाठ्यमौडुवम् ॥५४॥

अल्पत्वं च बहुत्वं च ग्रहोऽपग्याससयुतः ।

मद्रता सारता चापीत्येव तेषामि सुरिभिः ॥५५॥

प्रबन्धो रूपकं वस्तुनिबद्धं गीतमुच्यते ।

निबद्धावयवो घातुध(र्धं)राधीशस्य समतः ॥५६॥

कलाकालप्रमाणेन ताल इत्यभिधीयते ।

अध(र्धं) मात्रा द्वे च तिस्रो द्वुतोलघुपुरुषुता ॥५७॥

क्रमात्तेषां चतुर्णां स्युः सज्ञा दलपगा(गपा) इति ।

द्वुते स्याद्देवता शम्भुहिमवद्बुहिता लघौ ।

शिवो गुरुणि सप्रोक्तौ प्लुते ब्रह्मादयस्त्रय ॥५८॥

द्वुते ध्यञ्जनं ध्योमं बिन्दुधमात्रं लघौ ध्यापकं ह्रस्वमृज्वेकमात्रम् ।

गुरो वक्रदीर्घा^५ कला च द्विमात्रं प्लुते सामञ्जस्यङ्गदीप्तत्रिमात्रा ॥५९॥

^१ B पुनर्वाद्यमेव ।

^२ B सभावविभावकम् ।

^३ cf N. S. २८।७ ।

^४ cf S. R. ३।८७, ९७ ।

^५ A दीर्घो ।

द्रुतलघ्वादिरूपादयक्रियामानोपलक्षितः ।

गीतादिकं परिच्छिन्दन्^१ कालस्ताल इतीरितः ॥६०॥

पञ्चलघ्वसरोच्चारमिता मात्रा कला च सा ।

मार्गभिन्नलयोपेता छोटिका चात्र मार्गिता ॥६१॥

ततः कलाकालकृतो लयः श्लयमीरितः ।

तत्प्रवृत्तेनियमनं यतिर्यतिभिरीरिता ॥६२॥

ततं वीणादि सुखि(पि)रं वंशादि मुरजादि च ।

अवनद्धं धनं कांस्यं^२ तालादि परिकीर्तितम् ॥६३॥

वाद्यवर्णस्तमूहस्तु पाटः पटुधियां मतः ।

वाद्यमात्रोच्यते तत्तत् पाणियोनेन वादनम् ॥६४॥

रूपादिकं तत्करणं वाद्यप्रकरणे मतम् ।

स्वरास्ते घातवः प्रोक्ता ये ग्रहारविशेषनाः ॥६५॥

गुणप्रधानभावेन यामो ध्यवहृतिमन्ता ।

वृत्तिनिगद्यते साद्या वाद्यविद्याविशारदः ॥६६॥

गीतानुर्यं त्रिःप्रकारं मतं^३ वाद्यं तत्तादिकम् ।

विन्यासाः पाटवर्णानां वाद्यानि मुरजादिषु ॥६७॥

स्कन्धादिकस्यः सञ्चः स्यात् कोणः कुल(तः)प इत्यपि ।

वीणादिवादनो दण्डः प्रवीणैरुपवर्ण्यते ॥६८॥

उद्ग्राहादिविधा वाद्यप्रबन्धाः पाटवर्णजाः ।

विभावयन् विचित्रार्थानिङ्गाद्यैः प्रयोपतः ॥६९॥

रसाविर्भावको द्रष्टुर्नटेऽर्थोऽभिनेयस्तु सः ।

स क्षतुर्थां बुधैर्ज्ञेयस्तत्राङ्गैर्वांशतो मतः ॥७०॥

आङ्गिको वाचिकश्चैव नाटकादिषु तत्त्वतः ।

वाचा विरच्यते यस्तु विज्ञेयः सात्त्विकः पुनः ॥७१॥

विभावितस्तु यो भावः सात्त्विकैर्भावेन हि ।

आहार्यः स तु विज्ञेयः किरीटादिविभूषणैः ॥७२॥

^१ A. B. परिच्छिन्दन् K. suggests the above reading.

^२ A. कांस्यं ।

^३ A. B. वाद्य तत्तादिकं मतम् K. suggests the change to accord with the metre.

शोभामाहत्य जनितो नटेऽनुकृतितः सतः ।

तत्राङ्गाभिनयस्येतत् त्रयं मुख्यं प्रकीर्तितम् ॥७३॥

शास्त्रा चैवाङ्कुरश्चैव नृत्तं चेति समासतः ।

व्यापाराः करयोरेत्र विचित्रार्पावबोधकाः ॥७४॥

ते स्मृता यत्तनास्तज्ज्ञेस्ताः^१ शास्त्राः परिकीर्त्तिताः ।

भूतवाक्यार्थविषयमुपजीव्य प्रवर्तितः ॥७५॥

चित्तवृत्त्यर्थकोऽङ्गानां व्यापारोऽङ्कुर इ(ई)रितः ।

स एव सूत्रासङ्गः स्याद् भाविवाक्योपजीवरुः ॥७६॥

अङ्गहारविनिष्पन्नं नृत्तं तु करणाभयम् ।

एतच्छतुर्धाभिनयेनोपेतं नादप्रमुच्यते ॥७७॥

नृत्यं तत्राङ्गकरेवाभिनयैर्व्यञ्जकं तु यत् ।

भावानां मार्गशब्देन^२ तदेवात्रोपदर्शितम् ॥७८॥

आङ्गिकोक्तेन विधिनाभिनयैर्वद्विना कृतम् ।

मात्रविक्षेपणं तद्वि^३ नृत्तमत्रोपवर्णितम् ॥७९॥

नाट्यादित्रितयं ह्येतद् द्विविधं परिकीर्त्तितम् ।

लास्यताडवभेदेन तत्र लास्यं तदुच्यते ॥८०॥

ललनाललिताङ्गयन्तु साधितं कामवर्द्धनम् ।

आसारितादिभिर्गीतैश्चतस्रायवर्द्धनैः ॥८१॥

करणैरङ्गहारैश्च निवृत्तं विषमैरिह ।

ताण्डवं तण्डुना प्रोक्तं नृत्तं नृत्तविधौ विदुः ॥८२॥

केचिद्भूवत्रयं चाग्यत् नृत्पस्याह्वर्मनीयिणः ।

विषमं विकटं लघ्वित्यत्र तद्विषयं मतम् ॥८३॥

यवभ्यासवशादङ्गभ्रमणोदे प्रदृश्यते ।

विकटं रूपवेपादौ वैरूप्येण प्रवर्तितम् ॥८४॥

लघुः स्यात् करणैरल्पैरञ्चितालैर्विज्ञेयितम् ।

नन्वत्र नाट्यशब्दोऽयं नर्तने वर्तते कथम् ॥८५॥

यतोऽत्र मुख्यया वृत्त्या रसाविर्भावकत्वतः^४ ।

अभिधत्ते रसं नैतद्वृत्त्या लक्षणया त्वयम् ॥८६॥

^१ B. वर्तनास्तज्ज्ञेस्ताः ।

^२ B. मार्गशब्देन ।

^३ B. तत्रद्वि ।

रसाभिव्यञ्जकत्वेनाभिनयादिचिकीर्षतः ।

नर्तने नाट्यशब्दोऽयं वर्तते नात्र द्वयणम् ॥८७॥

अभिनेयपदार्थस्योत्प्रेक्षने प्रक्रिया पुनः ।

कुत्रचिल्लोकधर्माति नाट्यधर्म्यपि कुत्रचित् ॥८८॥

तत्रादौ लोकधर्म्यास्तु लक्षणं प्रोच्यते मया ।

स्वभावाच्चेतसो वृत्तेरुपगन्त्री, विवर्जिता ॥८९॥

विकारेण, विमृष्टा च लोकवार्ताक्रियायुता ।

स्वभावाभिनयोपेता ह्यङ्गलीलां विना कृता ॥९०॥

नानाश्रोपुंश्चिता लोकधर्मा, नाट्यक्रिया स्मृता ।

न भ्रूयते यत्र वाक्यं योग्यं श्रवणकर्मणः ॥९१॥

अनुक्तमपि वा यत्र भ्रूयते कुतुकादिव ।

लोके यदप्रसिद्धं तु नाट्ये केचित् (कश्चित्) प्रयुज्यते ॥९२॥

मूर्तिमत् साभिलाषं च नाट्यलक्षणलक्षितम् ।

अतिवाक्यक्रियोपेतं स्वरालकारसमुत्तम् ॥९३॥

लीलाङ्गहारान्भिनयं रागाभिव्यक्तिकारणम् ।

अश्वत्थपुरुषोपेतमतिस्त्वविभावकम् ॥९४॥

शैलमानविमानानि चर्मवर्मायुषश्चराः^१ ।

भूर्तिमन्तः प्रयुज्यन्ते नृत्यते गम्यतेऽपि वा ॥९५॥

ललितैरङ्गविन्यासैस्तयाक्षिप्तपदकर्मः ।

मुखदुर्लभक्रियारूपः स्वभावो यस्तु लोकगः ॥९६॥

सोऽङ्गाभिनयसमुत्तो^२ दिव्यमानुषरक्षितः ।

ब्रह्मोक्तश्चेतिहासोऽयं नाट्यधर्माति कीर्तिता ॥९७॥

यस्मात् सर्वोऽपि रागोऽयं नट्यङ्गाभिनयादुते ।

सर्वोऽप्यभिनयो ह्येष पदार्थज्ञानसम्भवः ॥९८॥

अङ्गालकारचेष्टादि नाट्यधर्म्यां प्रतिष्ठितम् ।

अङ्गानि शिर आदीनि प्रत्यङ्गानि तथैव च ॥९९॥

प्रीवादोनि तयोपाङ्गं दृष्टिपाशर्वादिकं मतम् ।

व्यञ्जकाः स्युर्मनोवृत्तैर्मूलरागा रसाधयाः ॥१००॥

^१ A. चर्मवर्मायुष B. चर्मधर्मायुष K. suggests the above reading.

^२ A. संयुक्तो ।

करप्रचारा करयोर्ध्यापारा करणानि च ।

क्रियाविशेषो हस्तस्य स्वतन्त्रोऽभिनयाय^१ यः ॥१०१॥

निष्पत्तिविषये तानि धूनाद्यास्तु तत्क्रिया ।

विधातिस्थानक क्षेत्र सविलास करस्य तु ॥१०२॥

सविलासा रसोपेता करपादादिका क्रिया ।

करण नृत्यकरण तदेव परिकीर्तितम् ॥१०३॥

सदेवो(त्)प्लुतिपूर्वं स्यात् उद्धतप्रायनर्तने ।

अङ्गहारोऽङ्गविक्षेप करणरूपबुहितः ॥१०४॥

चालन करपादादे रेचक सविलासकम् ।

द्विचित्र चरणादीनां कर्म चारीसमं कृतम् ॥१०५॥

चारोणा चरण चित्र मण्डल सप्रचक्षते ।

स्थान स्यादक्रिय कश्चित् सन्निवेशः शरीरम् ॥१०६॥

पुमर्यसाधनी चेष्टा बाह्यन कायसभवा ।

वृत्ति स्यात्, स्वान्यशस्त्राणां^२ कर्तुं व्यावर्तनात् ॥१०७॥

उचिता घर्तनाङ्गस्य सङ्ग्रामे न्याय उच्यते ।

मनोहरा स्थिती रेखा त्वङ्गानां मेलके सति ॥१०८॥

योग्यः श्रमविधिः पात्र नर्तनापार इष्यते ।

तदेव गौण्डर्ली प्राहुः स्वयं गायननर्तनात् ॥१०९॥

स्यादाचार्यं उपाध्याय ( ) सम्प्रदायस्तु तद्विवाम् ।

बुन्दमाहुः पद्धतिश्च नृत्यस्य परिपाटिका ॥११०॥

घर्णकैरुपलिप्ताङ्गो लयतालविचक्षणः ।

सभाजनमनोहारी यो नृत्यति स प्रेरणी ॥१११॥

नटोऽभिनयवेदी स्यात्तर्तको मार्गनृत्यवित् ।

रस्यते यः सहृदयः स रसो रसिकप्रिय ।

शेषः स्वावसरे^३ लक्ष्माभिधास्ये^४ लक्ष्मविन्मुदे ॥११२॥

भूभृस्व भूभृता येन कुटुम्बीकरणात् कृतम् ।

सज्ञायै केवल, तेन राज्ञा सज्ञा निरूपिता ॥११३॥

इति श्रीराजाधिराजधीकालसेनधिरचिते सगीतराजे पाठ्यरत्नकोशे पदोत्प्लासे
संज्ञापरीक्षणं तृतीयं समाप्तम् ॥

^१ B स्वतन्त्राभिनयाय ।

^२ B शास्त्राणां ।

^३ A B लक्ष्म्या etc

^४ A. लक्ष्मविन्मुदे ।

परिभाषा नाम चतुर्थ परीक्षणम्

पुमानिति^१ परात्मेति कर्त्तृति परिभाष्यते ।

यस्तीर्थैरस्तमीशानं भाषातीतं नमाम्यहम् ॥१॥

अंशान्मध्यमसप्तकं स्थितवतस्तारावधावाग्रेजे-

स्तारस्यांघ्रतुरः स्वराणिह ततो^२ बाक्कामचारः स्मृतः ।

आरोहेदपि तारपङ्कजमर्वाधि तं नन्दयन्त्यां विधा-

यारोप्यो गणनाविधाविह परं लुप्तस्वरोऽप्यादृतैः ॥२॥

अंशान्मध्यमसप्तकं (कं) स्थितवतो ह्यामन्द्रकस्यांशकं

मन्द्रन्यासिकमाप्य^३ वा तदपरान्निभृत्यवस्थावधि ।

कार्यं जातव्यरोहणं निगदिता सीमा परेयं सदा

मन्द्रस्थानिगतेरतोऽविगमनेऽर्वाक्कामचारः^४ स्मृतः ॥३॥

पूर्णत्वे सति षाड्भौड्वकृतोरस्पत्वमत्यल्पता

वाक्यादेव विधीयते क्वमतया प्राप्तापि विधावता ।

पञ्चम्यां तु विपर्ययेण^५ भवतो जातौ यतस्ते द्वयोः

प्राप्तौ तत्परिसंख्ययेकवचनं प्रायो विधेयस्पदम् ॥४॥

घो(वे)प्रयोगमवतीह मिलित्वा षट्स्वरास्तु ते ।

षाड्भाः ष(ट्)स्वरं गीतं षाड्वं तद्भव्यं ततः ॥५॥

यस्मिन् वांत्पुडवस्तदुक्तमुद्वं^६ भूतेषु तत्पञ्चमं

तत्संख्यौड्विकावशेन गदिताः पञ्चस्वरास्त्वौड्वधाः ।

संजातास्त इमे तदौड्वितमत्रोक्तं तु गीतं मुधैः

संबन्धात्तत एव विधुति^७-मगात् पञ्चस्वरं स्वीड्वम् ॥६॥

ताल एककले मार्गद्वित्रो^८ गीतिस्तु मागधी ।

द्विकले षातिको मार्गो गीतिः संभाविता भता ॥७॥

^१ B पुमान् परमात्मेति, leaves some space blank in the beginning.

^२ K suggests ततोऽर्वाक्कामचार ।

^३ A. B. न्यासकमात्र K. suggests the above reading.

^४ B. गमने याक्कामचार ।

^५ B विपर्येण ।

^६ B. यस्मिन् वात्पुडव etc ।

^७ B. विधुति गात् । there is some mark after ति ।

^८ B. त्रितो ।

चतुष्कले तु पृथुला गीतिर्गतिस्तु दक्षिणः ।

या जातिषु कला प्रोक्ता सा दक्षिणपथाभिता^१ ॥८॥

चित्रवार्तिकयोर्ज्ञेया द्विगुणा द्विगुणा तु सा ।

अंशस्वररसास्तन्मूर्तातिव्यः सर्वजातिषु ॥९॥

अंशश्च जन्यरागाणां ज्ञेयो जनकजातिषु ।

स्यातां मेलापकाभोगो रूपवेन (ण) वचिच् वचिच् ॥१०॥

यत्र यस्तुकृता यस्तु नीवतमाभोगलक्षणम् ।

पदंस्तत्र प्रयोक्तव्य आभोगो गीतकोविदः ॥११॥

आभोगध्रुवधोरन्तरतु (त) रो धातुरस्त्रि (स्ति) यः ।

छायालगान्तरे तोऽत्र रूपकैषू (पू) पवर्णितः ॥१२॥

अव्ययादीनि^२ तु यान्यत्र रूपकाणि ग्यरूपम् ।

केचिन्न तेषु कर्तव्य आभोगः कर्हिचिद्व्युत्थः ॥१३॥

अत्र यन्मानमाख्यातं तालसंतालकर्मणि ।

विधागतिमुक्तया काले क्रियया तदिहेष्यते ॥१४॥

धात्वादिवार्दनं भक्तकोकिलायां यदीरितम्^३ ।

तदेकतन्त्रीमुख्यासु बीणासु स्थापयाम्यम् ॥१५॥

यदेकतन्त्र्यामुद्दिष्टं नकुलादिषु तत् स्मृतम् ।

वेणुप्रबीणा बीणासं वेणुत्वतिदिशन्ति तत्^४ ॥१६॥

आहुरेके मानतालमुक्तं द्वाभ्यां विवर्जितम् ।

बीणावाद्यं कश्चिद्वाह मानेनैतद्विभाकृतम् ॥१७॥

लीलाकृतध्रुवातालमुक्तं स्यात् स्वेच्छया कृतम् ।

अस्य लक्ष (क्षय) प्रधानत्वाद्याख्या लक्ष्यानुसारिणी ॥१८॥

कर्तव्या लक्ष्यतत्त्वतैलक्ष्ये^५ लक्ष्म (ः) विरोधिनी ।

ग्रहादिनियमो दृष्टोऽनुरोधाच्छास्त्रगोचरः ॥१९॥

लक्ष्येऽन्यस्वरसन्दर्भो भान्यथात्वमिहाहंति ।

स्वस्थानानां चतुष्केण स्वरैः स्वस्थानसंभवैः ॥२०॥

वेणावपि च बीणावयु रागोत्पत्तिरहोदिता ।

लक्षणैर्न निरूप्येत यत्र रागस्तु तत्र हि ॥२१॥

^१ A. B. दक्षिणपथाभिताः ।

^२ B. अव्ययादीनि तु यान्यत्र । K. suggests अव्ययादीनि ।

^३ B. तदीरितम् ।

^४ B. वेणुत्वति तत् ।

लक्षणस्यं द्वितीयादि प्रहापेक्ष्यं प्रकल्पयेत् ।

किन्तु प्रहादधो^१ ये स्युः स्वरा लक्ष्मणि तावताम् ।

यथासंभवमेव^२ स्यात् स्याथी रागेऽवरोऽत्र^३ च ॥२२॥

पात्रं रङ्गं प्रविश्य प्रथमत उचितं चातुरत्यं सुरेलं
देहे घृत्वादिप्रयुग्मं सममय लतया लक्षितं पाणिपुगम् ।
कृत्वा वामं हृदिस्यं करमपि ललितं प्रायशो^४ नेत्रपात्र-
दक्षः साक्षात्तु तत्तच्चरणमनुगतं नर्तनं प्रारभेत ॥२३॥

एकैकं करणं विशिष्टकलया कार्यं गुरुप्रायया

पार्थक्येन तदङ्गहारनिवहेष्वाद्यं हि शोषाप्यतः ।

न्यूनत्वं करणस्य चाप्यधिकता शोषाय सेषु स्फुटं

लक्ष्मस्य^५ यवसूत्रपत् स्वयमयं वा शब्दमुष्यप्रणीः ॥२४॥

लीनं तत्समनन्तरं सममलं कृत्वा ततो ध्यंसितं
पाणी चात्र तु विच्युतो विरचयन्नालीदकं संभवेत् ।
प्रत्यालीदकसन्निवेशविधिनोऽग्नित्वा तदालीदकं
कार्यं सर्वमशेषमावित इवं सर्वाङ्गहारेष्वपि ॥२५॥

चार्यो युद्धनिमुद्धयोनिगदिता धृति(त्ति)भिता भारती

नाद्यादिभित्तये गतौ च ललितैरङ्गैः प्रयोज्याश्च ताः ।

मुख्यो यः करपादयोस्तदनुगोऽन्यः स्यात् स चापेसर-

स्तत्र स्यात् समकालता तदुभयोः प्राधान्यसान्ध्ये सति ॥२६॥

वा—

मुख्यत्वं यदि हस्तकस्य चरणस्य स्यात्तदा सोऽप्रणी-

अन्यस्य स्यादनुगामितानु समकालत्वं द्वयोः साम्यतः ।

यत्र स्याच्चरणः करस्तदनुगो हस्तस्ततः स्यात्त्रिकं

ह्यङ्गोपाङ्गवर्षि^६स्तदा चरणयोः स्यात् किङ्करत्वाप्रणीः ॥२७॥

इत्यङ्गस्य नियोजनं चरणयोः प्राधान्य आभासितं

प्राधान्ये करयोस्तदादिगदितं^७ तज्ज्ञैः पदाद्यङ्गकम् ।

चादं^८ चारमुपाश्रय(?)श्चरणयोः(ः)पृथ्वी यथा स्यात्तथा

कारं कारमपूर्ववत् करयुगं कटयो^९ भवेत्तत्स्थितिम् ॥२८॥

^१ A. प्रहादधो ।

^२ B. यथासंभवेव ।

^३ B. रोगेऽवरो ।

^४ K. suggests नेत्रपत्रे दक्षं ।

^५ A. लक्ष्मस्यं ।

^६ A. B. करयोलस्तादिगदितं. K. suggests the above reading.

^७ B. वारवार ।

^८ A. भवेत् स्थितिम् B. भवेत् स्थितिम् ।

१अर्धेन्दुः स च नाटके स च भवन् सत्यक्षप्रद्योतको
नृत्ते संधयते कटीमय यथाशोभं तु हस्तान्तरम् ।
नेत्रभ्रूचदनास्यरागपवनाद्योपाङ्गकोल्लासिताः

प्रत्यङ्गैरुपदंहिता २इह कराः कार्या रसव्यञ्जकाः ॥२९॥

पात्रैरुत्तममध्यमैः सुललिताः सुव्यक्तलक्ष्मान्विताः
योग्याः (:) सौष्ठवसयुतास्तदितरस्तद्वैपरीत्यान्विताः ।
भालक्षेत्रगताः सदा सदभिनेये वक्षसः क्षेत्रगा-
स्ते स्युर्मध्यमकेऽधमे त्यक्षरगाश्चेय व्यवस्था नटे ॥३०॥

श्रेष्ठे^३ सन्निहिता न दूरफलिता मध्येऽधमे दूरगाः
प्रत्यक्षादिषु सप्तप्रचार उचितः स्यादल्पताद्यञ्चितः ॥

भीतव्याकुलतन्निर्मूर्च्छितविषण्णालानबुद्धश्चरि-

४क्षुत्क्षान्तातंशयालुतापसज्जनोन्मत्तप्रमत्तादिषु ।

नो हस्तभिनयः प्रयोक्तुमुचितः स्यात् कर्कटादि विना

यस्मात्ते पुरुषस्य भावमखिलं संसूचयन्पान्तरम् ॥३१॥

सामस्त्यव्यासयोगं, करकरणमिलद्वाहसंयोजनैर्मा
जायन्ते^५ सत्यरूपाः क्रमत इह रसोल्कासवैधिम्यतश्च ।
आवर्त्तावर्त्तनास्ता रसमनु शचिराः स्वेन लास्यानुरूपा
याभिन् (नृं) स्यप्रपञ्चेष्वभिनयचतुराः पाणयोऽनेकशः स्युः ॥३२॥

रेखाया अनतिक्रमास्तु^६ निपुणं नानाविभङ्गि^७-स्फुर-

सत्तद्वावजवर्त्तना विचलिताः शोभाभूतो बाहवः ।

रक्ष्यन्ते यदि चालका निगदितास्तज्ज्ञैस्तथा ते पुनः

शर्वाणीचरणानुरागरसिकभीकालजिबूभूता ॥३३॥

ओन्तारिगोणीमलयं पदं च छायालगस्यध्रुवकान्त्यसंस्थाः ।

हृदि प्रपूर्वा च तदन्यल्लण्डे-ऽप्यवत्सकस्यापि तथान्यल्लण्डे ॥३४॥

एलादिगामिगजरोपश्रमान्यल्लण्डे बाद्याभिते तु^८ तुडकेऽप्यल्लिले प्रबधे ।

प्रायः प्रयोगमुपयान्ति भुजाः समस्ता नान्यत्र ते च कविते (?) सुतरां प्रशस्ताः ॥३५॥

१ A B अर्धेन्दु ।

२ B इति ।

३ B श्रेष्ठेन ।

४ A B क्षुत्क्षान्तातंशयालुतापस प्रमत्तोन्मत्तप्रमत्तादिषु । The above change is suggested in order to accord with the metre.

५ K suggests जायन्तेऽसत्यरूपा ।

६ K suggests अनतिक्रमात् सुनिपुण ।

७ B नानाविभृगि ।

८ A. तुडके ।

ब्रह्मशैलकदेशस्थो यो^१ देशानखिलानपि ।

शास्ति तेन तयाभूता परिभाषात्र भाषिता ॥३६॥

यो मूर्ध्न द्विपतां पदं प्रतिपदं घत्ते पदं स्वं गुणैः

स्फीतैश्चमयन् पदार्थमपि यत् स्वं वर्त्मनोल्लङ्घयेत् ।

तेनात्रैकपदे पदे घृतवता कामेन राज्ञा हृदा

शर्वाण्याः पदबन्धहेतुकपदोल्लासः पदे स्थापितः ॥३७॥

इति श्रीजगदीश (इव) रचनदेवनिजगणेन^२ जगदीश्वरीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्री-
कामाक्षा^३-गिरिविभुना अष्टपुष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुर-
प्रहणसर्वायितयशोभरेण घाटिकाचलप्रहणजनितकीर्त्तिपूरपरजिताचलनायकेन^४ ग(सं) गमतीर-
बुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरेण दमनपुरविध्वसनबन्दीकृतयवनीनिचयेन महिषमेदजया-
जेयविभवेन शाकम्भरीरमणपरिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण
अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिता^५ अञ्जनगिरिविजयविख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्भूलन-
घषिता(त) महोरगपुरेण श्रीवनदेवस्वामिप्रसादरचनापर-^६ परमेश्वरेण ^७ अम्बकेश्वरसन्निधि-
कीर्त्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरिभीमस्वर्गताययार्थकिरणरक्षितघाटपथेन श्रीकामा-
क्षागिरिनवीननिर्मितपराजितमुमेरुणा श्रीमहिषाचलोपरि श्रीहरिशरणविरचिताचलबुर्गेण अभि-
नवभरताचार्येण बीणावादनप्रवीणेन यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्याक्षेत्रसमुद्रसम्भव-
रोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराजश्रीराजभानमृगाङ्गुतामराजमन्दनेन महाराज्ञी-
श्री-^८ सौभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदयानन्दनेन^९ सकलसौमन्तिनीशिरोमणिनिकुम्भराजग्यवशाव-
तसमहाराज्ञीश्रीकर्मवती-^{१०} लघुभादेवीहृदयाभिनायेन इति^{११} राजाधिराजश्रीकालसेनवि-
रचिते^{१२} संगीतराजे षोडशसाहस्र्या संगीतमीमांसाया पाठ्यरत्नकोशे पदोल्लासे परिभाषा-
परीक्षणं चतुर्थं समाप्तम् ॥

(पदोल्लासश्च समाप्तिमगात्)

^१ B. ये ।

^२ K reads जगदम्बिकाकामाक्षी etc. ।

^३ K. reads कामेश्वरी ।

^४ B वलनायकेन ।

^५ K. reads परिवारिताञ्जनादिगिरि etc.,

^६ K omits पर ।

^७ K reads अम्बकेश्वर ।

^८ B श्री कामाक्षी ।

^९ A omits श्री ।

^{१०} K reads हृदयानन्दनेन ।

^{११} K adds श्री ।

^{१२} K omits इति ।

^{१३} K reads बालसेनेन विरचिते which is better. ।

तृतीयश्छन्दउल्लासः

अनुष्टुप् नाम प्रथमं परीक्षणम्

छन्दानुवृत्तकारीणि यस्यच्छन्दांसि जायन्ति ।

तम (च) छन्दकृतं वन्दे ^१स्वच्छन्दं गिरिजापतिम् ॥१॥

समासेन प्रबन्धानां मूलभूतानि कानिचित् ।

तद्व्यवहारोपयोगीनि छन्दांसि व्याहरामहे ॥२॥

मपरसतज्जनसंज्ञाः कथिता अष्टौ गणाः क्रमेणैते ।

वितेया वर्णमावाः प्रस्तारे ते त्रिकाः सर्वे ॥३॥

सर्वगुरादिल उक्तो मध्यलघुः स्यात्तयान्तर्यगुलघुको ।

मध्यगुराद्विगुरन्यौ सर्वलघुः स्यात्सर्वान्त्यः ॥४॥

पृथ्व्यम्बुजोत्तमरुदम्बरसूर्यचन्द्र-

माकाधिद्वतयुता भगणावयोऽमी ।

श्रीवृद्धिमृत्पु^२-परवेशफलानवाप्ति-

वत्कीर्त्तिसीत्यफलवा मुनिभिः प्रदिष्टाः ॥५॥

वतधपपा मात्राख्या ^३द्वित्रिचतुःपञ्चषट्कला^४ क्रमशः ।

द्वित्रिवेशर^५-रसभेदास्तेषामिमे गदिताः ॥६॥

उक्तात्पुक्ता तथा ^६मध्या प्रतिष्ठातिप्रतिष्ठिका ।

गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च ^७बृहती पङ्क्तिरित्यपि ॥७॥

त्रिष्टुप् च ^८अगती चातिजगती क्षयवरीति च ।

संवातिपूर्वाष्टयस्यष्टी धृतिश्चातिधृतिस्तथा ॥८॥

^१ B रव छन्द ।

^२ B. मृत्युरपदेश ।

^३ B. द्वित्रि ।

^४ B. कला ।

^५ B. रसभेद ।

^६ B. omits तथा ।

^७ B. omits च ।

^८ B. omits च ।

कृतिश्च प्रकृतिश्चैवा कृतिर्विकृतिरेव च ।
संकल्पभिरुक्ती चैवोक्तानि^१ छन्दांसि नामतः ॥९॥

आरभ्यैकाक्षरात् पादात् षड्विंशत्यक्षरावधिः ।
पादेः क्रमादिमानि स्युः मालावृत्तमतः परम् ॥१०॥

एकमात्रो^२ ऋजुह (ह्रं)स्वो लघुने(त्तं)पो गुरु पुनः ।
नंको शेषो विसर्गो (र्ग)न्तः सानुस्वारो द्विमात्रिकः ॥११॥

^३ अट्प्रपादिसंयुते षण् व्यञ्जने चाप्रगे लघुः ।
पादान्ते वा लघोर्मत्वं वंशस्यादिषु नो पुनः ॥१२॥

पादान्तेऽत्र घृतः कार्यो लुप्तालुप्तविभक्तिके ।
आदिकाक्षरविच्छिन्ने^४ पदान्ते च तपाविधे ॥१३॥

नार्थे समाससन्धी स्तो यतिरिच्छेदमंशिका ।
^५भोवित्पदेऽत्र धितेया यतिः घृतिसुप्ता युषः ।
यतो मधुरता इलाप्या भारत्या भरतादिभिः^६ ॥१४॥

अपिनोपे तुरीयांशः छेदः पाद इष्यते ।
द्विपद्यादौ द्वितीयांशादिकः पादो यतः स्मृतः ॥१५॥

उक्ता ग श्रीरत्नयुक्ता गोवृष्टा सा त्री भो मध्यायाम् ।
मारी^७ दम्भोः पातु त्वां सा कन्या भो गौ प्रतिष्ठा स्यात् ॥१६॥

यथा—

तेषां कन्या गौरी ^८पायादम्भोर्वा शने हृत्पदे ।
अश्वयुक्ताया रत्नयुक्ता भेदा मध्याह्नवारात्तया ॥१७॥

^१ A. B. कति छदमि । K. reads श्रीराजिच्छेदमि ।

^२ B एवमात्र ।

^३ A. The letter after ऋ is not clear. B. अमादि etc.

^४ A. विच्छिन्ने ।

^५ A. ऋ त्रिपदे etc.

^६ A and B include this third line in the 15th. verse.

^७ A B भी अश्वयुक्ता ।

^८ A includes मारी in the second foot of the verse

^९ A पायादम्भोर्वा etc

कामस्य तु प्रतिष्ठाया भेदा ^१वाणयता मताः ।

अत्युक्ताया लपूर्वा ये तेष्वामायधिको लघुः ॥१८॥

समासमविभेदेन ^२द्विधानुष्टुबिहोच्यते ।

चित्रपदाभ भगा ^३ग उक्ता विद्युन्माला मी मी ॥१९॥

जरो लघो प्रमाणिका नाराधमश्च तर्लगाः ।

अनुष्टुप्प्रसन्ना वाद्याद्वचनं ये तुर्यतोऽभीष्टम् ॥२०॥

पथ्यावकं समुद्दिष्टं तुर्याञ्जे युग्मपादयोः ।

तुर्या वो जे नतं-^४भरम(?)सैनं विपुलादयः ।

भ्रायस्तुर्यो गस्तास्वो-जे युजि यद्भ्यो लघुः सवा ॥२१॥

पञ्चवक्त्रप्रसादाप्तताम्राज्येन महीभृता ।

कालसेनेन घृत्ताद्यमनुष्टुप् परिकीर्तितम् ॥२२॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रधीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसहस्र्यां
संगीतमीमांसायां पाठ्यरत्नकोशे छन्दोत्पत्त्यासे अनुष्टुप्परीक्षणं

प्रथमं समाप्तम् ।

^१ A. वाणयणा ।

^२ B द्विधा अनुष्टुप् etc

^३ A. गः

^४ B नतरम etc.

धृत्तं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

अतातयुत्तं अह्नाद्यैः धृतयुत्तं महात्मनाम् ।

परिज्ञातजगद्वृत्तं सध्वृत्तं(तं) भजे छि (शि)यम् ॥१॥

अयं धृत्तं प्रकीर्त्यते—

तद्विद्या वर्णमात्राभ्यां पद्यं धैर्यं चतुष्पदी ।

समैः पादैः समं दृत्तं द्वाभ्यामप्यंतामं स्मृतम् ।

उक्ताभ्यां विपरीतं यत् सध्वृत्तं विषमं स्मृतम् ॥२॥

९. अक्षराणि—

भद्रिवा नयति रो मरो ।

१०. अक्षराणि—

उक्ता मत्ता मभसगयुक्ता ॥

११. अक्षराणि—

१. स्याद्विद्वज्या^१ सतजा गुरु चेत् ॥

२. उपेन्द्रवज्या त (ज) सजा गयुग्मम् ॥

३. रो मरो लघुगुरु^२ रघोद्धता ॥

४. स्वागता तु रनभा गुदयुग्मम् ॥

५. वेदे छिन्ना शालिनी भास्तती गो^३ ॥

६. घोषकमुक्तमिदं भभभा गो^४ ॥

१२. अक्षराणि—

१. स्यातेन्द्रवंशा सतजै रसंयुतैः ।

२. वदन्ति वंशस्यमिदं जतो जरौ ॥

३. जरद्वयं वदन्ति षञ्चचाभरम् ॥

४. ^५द्रुतविलम्बितमत्र नभौ भरो ॥

५. बहू लोटकमम्बुधितैः प्रथितम् ॥

६. वर्णयैश्चतुर्भिर्भुजंयप्रयातम् ॥

७. ^६समता स्रग्विणी रंश्चतुर्भिर्युता ॥

^१ A स्याद्विद्वज्या

^२ B गुदलघु

^३ A B गे ।

^४ A B गे ।

^५ A द्रुत B. द्रुत ।

^६ A. B. समता ।

१३. अक्षराणि—

^१त्रिच्छेदा मनजरगः ^२ग्रहपिणीयम् ॥

१४. अक्षराणि—

ख्याता वसंततिलका म(त)भजा जगो गः ॥

१५. अक्षराणि—

वसुयतिरियमुक्ता मालिनी नो मयो यः ॥

१६. अक्षराणि—

श्री ननना गुरुश्च वृषभुजगविलसितम् ॥

१७. अक्षराणि—

गृहात्पैथि(वि)श्रान्तिर्यमनसभलागः क्षिररिणी ॥

१८. अक्षराणि—

१. नसमतभरास्तुर्यैः पद्भिर्भवेद्यतिहंरिणीपदम् ॥

२. यतो न्यो(न्यो)यः सोऽत्र मुनिभिरिय चित्रलेखा गदिता ॥

१९. अक्षराणि—

आदित्यैर्यदि मः सजो सततगाः ^३शार्दूलविक्रीडितम् ॥

२०. अक्षराणि—

अश्वैश्छिन्ना सुगीता मरभनयभलागाङ्गु. सुषदना ॥

२१. अक्षराणि—

विख्याता लग्भदेयं मरभनययया सप्तकाश्वैर्यतिश्चेत् ॥

२२. अक्षराणि—

पक्षितिर्यतो भरो नरनरा मगो भवति ^४मद्रकं सुलसितम् ।

२३. अक्षराणि—

रो न रो नरनरा लगाविह भवन्ति चेद्भवति चित्रकं तदा ॥

२४. अक्षराणि—

ननभनजनवाश्च यमणसहिता मुनियतिललित-^५लतेयम् ॥

२५. अक्षराणि—

पङ्क्त्या विरतो तो यो भनवाननन^६-गुरु किल हरिणशिशुनयना ॥

^१ A त्रिच्छेदा ।

^२ B. ग्रहपिणीयम् ।

^३ A. शार्दूल ।

^४ B मद्रक ।

^५ B मुनियतिललितेयम् ।

^६ B omits third न ।

२६. अक्षराणि—^२

अत्राष्टाभी खंडिछिन्नं ममतनननरसलघुगा मुजङ्गधिजृम्भितम् ॥

अथवा—

नजनस(न)भा नननगणलच(ग)का इति घसति भवति सततंगतिः ॥

अथ वण्डकाः—

शेषजात्यादिकं मुक्त्वा षड्विंशत्यक्षराधिकम् ।

पत्किचिद्दृश्यते छन्दस्तत्सर्वं वण्डकं विदुः ॥

^१नद्वयं रगणाः सप्त ^२वण्डवृद्धिरुदाहृता^३ ॥३॥

अयार्णवध्याल^४-जीमूतलीला-

करोद्दाम^५-दाह्यादयः स्युः प्रबन्धाः ॥

परं चोत्तरेणोत्तरेणैककेन

प्रवृद्धाश्च ते रेण विद्वद्भिरुह्याः ॥४॥

एवं मालादिवृत्तानि भवन्त्यन्यान्यनेकशः ।

यथेष्टं रचितानेकशुभनामाग्यमुक्रमात् ॥५॥

चरणो यावदेकोनसहस्राक्षरनिमित्तः ।

मालावृत्तानि तावत् स्युरित्यादिष्टं महीभृता ॥६॥

अथवा वर्णयुग्वृद्ध^१सहस्राक्षरनिमित्तः ।

पादो भवति तावत् स्युर्यथेष्टमिह दर्शनात् ॥७॥

तथाष्टाविभी रैः पदेर्नादिगुरोः स्युः

परं पञ्चगाद्याः प्रबन्धाः परेऽपि ।

ते च बम्भोलिहेलावलीमालती-

केलिकङ्कलि^२-लीलाविलासादयः ॥८॥

यथेष्टं रगणैः प्रीयतो लघुपञ्चकतः परैः ।

वण्डकालोऽथ यैः सिंहीविश्रन्तो लघुपञ्चकात् ॥९॥

^१ K. suggests तद्वय ।

^२ वण्डवृद्धि is also known as वण्डवृद्धि in some works on Prosody. (cf. Chandaḥ-Prabhākara by Bhanu Kavi, Daṇḍaka-Prakarana).

^३ A. हत. ।

^४ A. B. व्याज ।

^५ A. करोद्दाम B. करोद्दाम ।

^१ B. वर्णयुग्वृद्ध ।

^२ A. B. कङ्कलि ।

ल ख(प)द्वादशयान्त्राणि ययेष्टं यगर्णः परः ।

मेघमाला दण्डकोज्यं प्रबन्ध. सम्मतः सताम् ॥१०॥

स्वेच्छया रगर्णः प्रोक्तो मत्तमातङ्गसंज्ञकः ।

कुमुमास्तरणस्तद्वद्ययेष्टं सगर्णरिह ॥११॥^१

सिंहविक्रीडको नाम स्वेच्छया यैः प्रयोजितः ।

निरन्तरं लघु-गुरु यत्र सोऽनङ्गशेष(ल)रः ॥१२॥

प्रयुज्यते मुकुलपू साधोकपुष्पमञ्जरी ।

ययेष्टं नगणाद्वान्ते गद्वयं कामबाणकः ॥१३॥

ययेष्टा भगणा औ च स्याद् भुजङ्गविलासकः ।

नद्वपात् स्वेच्छया पञ्चमात्रैकतलिका मता ।

एकैकगणपुद्गला ह्युरेवमेते ह्यनेकधा ॥१४॥

धृतेन यस्य धृत्तेन पवित्रीक्रियते जगत् ।

तेन श्रीकालसेनेन ^२वृत्तमात्रोपवर्णितम् ॥१५॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे पाठपरिक्रमकोशे छन्दोमालासे

वृत्तपरीक्षणं नाम द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ B. omits this verse.

^२ A B वृत्तमात्रोपवर्णितम् ।

आर्यावलोकनं नाम तृतीयं परीक्षणम्

मुरामुरंनमस्कार्या^१ स्वकायपिसयं व या ।

योगिभिश्च हृदा धार्या तामार्यामहमाश्रये ॥१॥

अथमेऽर्थे जः षष्ठोऽन्तो वा यः सप्तमो न विषमे जः ।

अपरेऽर्थे सः षष्ठो लक्ष्मेर्व नियतमार्यायाः ॥२॥

पूर्वाद्धं षष्ठेऽन्ते तत्त्वे पूर्वं यतिरिह मुनिगणने ।

तस्मिन् षष्ठप्रान्ते यतिरुदित्ता मुनिभिरिह मुख्यैः ॥३॥

अपराद्धं पञ्चमकेऽन्ते तति शोक्ता चतुर्यगणनिघने ।

श्रीकालसेननृपतिर्युक्तामिह वदति तामार्याम् ॥४॥

^२ यस्यामर्थद्वितीये भवति यतिश्चत्रयेऽत्र सा पय्या ।

पूर्वाद्धं मुख्यचपला चत्रययतिरिहिता सदाभिमता ॥५॥

जघनविपुला पराद्धं चत्रययतिरिहिता गदिता ।

प्रोक्ता द्वयोर्द्वयोर्वा यतिरिहिता चत्रये महाविपुला ॥६॥

शेषा विस्तरभीत्या भेदा शोक्ता मया सुपिया ।

जगणविहीना विषमे चत्वारः पञ्चमुजि चतुर्मात्राः ॥७॥

द्वौ षष्ठाविति जगणास्त^३-द्घातात् प्रथमदलसंख्या ।

एवमपराद्धसंख्या षष्ठे स्यात्समुनि चैक एकस्मिन्^४ ॥८॥

आर्या(s)संख्योभयदलसंख्याघाताद्विनिदिष्टा ।

अन्योऽन्यं प्रथमदले ताडनपाट्यो शतानि जायन्ते ॥९॥

अर्कसहस्राण्येवं चरमेऽर्थेऽन्योन्यताडनया ।

वदसाहस्री गदिता चतुःशती चाप्युभयदलविकल्पाः ॥१०॥

अन्योऽन्यं ताडनया जायन्ते कोटयश्चाष्टी ।

^५ लक्षणाभेकोना विंशतिरिह विंशतिः सहस्राणाम् ॥११॥

आर्याभेदा उक्ताः षष्ठे ले त्वेक एकस्मिन् ।

आर्यैवेयं गायः प्राकृतभाषापथे विनिदिष्टा ॥१२॥

^१ B. नगस्कारा ।

^२ B. यस्यामर्थे द्वितीये ।

^३ K. reads स्तघातात् and suggests स्तवोगात् ।

^४ B. चैकस्मिन् ।

^५ B. लक्षणाभेकोना ।

गीतिविशेषानपुनः शिवजायासेवको ब्रूते ।

द्वियंस्या आर्याया अभ्यासो जायते दले प्रथमे ॥१३॥

सा तन्नाम्ना गीतिः स्यादुपगीतिस्तदा चरमे ।

दलयोरत्रोभयोः स्यादुपगीतिः कृते विपर्यसि ।

तत्तन्नाम्ना सर्वा जायन्ते भेदतो ह्यमिताः ॥१४॥

त्रिंशन्मात्रास्तु पूर्वाद्धिं विंशतिः सप्त चापरे ।

सप्तपञ्चाशदुभयोर्मात्रा शेषास्तु योगतः ॥१५॥

त्रिंशतो येऽधिका वर्णा द्विगुणास्ते त्रयाधिकाः ।

लघवस्तेऽत्र विंशेऽपि शेषास्तु गुरवो मताः ॥१६॥

ऊणिता अपया वर्णैर्मात्राः स्युर्गुरवोऽलिलाः ।

गुरुभिस्तूनिता वर्णा लघवः परिकीर्तिताः ॥१७॥

वसन्तोत्सववन्धः स्यात्प्रवभिः पञ्चमात्रिकैः ।

द्विपद्यन्ते तथा गीतो द्विभिर्द्विः परिकीर्तितः ॥१८॥

द्विपद्यादौ तथा गीतिरन्ते मध्येऽवलम्बकम् ।

स त्रिभिर्द्विपदिका दद्वयं चाप्यवद्वयम् ॥१९॥

लघुर्द्वौ च तथादौ लास्रयः कर्पूरपदिका ।

तिथिच्छेदेऽवचनेऽन्त्ये द्विपदी विपमे वि(ऽपि)जे ॥२०॥

इति वा—

यतिर्वचिःप्रत्ययः सप्तचगणैः स्युः परा अपि ।

लयोऽथ भ्रमरपदमुपपूर्वं तदेव हि ॥२१॥

कुडकुमो गरुडपदं हरिणीपदमेव च ।

कमलाकरं भ्रमरवर्तं स्याद्वत्नकण्ठिका ॥२२॥

कुडकुमतिलकावली—कदलीपत्रमित्यादि ।

एवमाद्यैस्त्रिभिर्द्विग्यां योगे स्याद्वत्स्वनेकशः ॥२३॥

१ B. भेदितो ।

२ B. लघवस्तत्र ।

३ B. शेषपातु ।

४ A. B. वसन्तोत्सवः प्रवन्धः etc ।

५ A. पञ्चमात्रिकैः । B. पञ्चमात्रकैः ।

६ B. add च after कमलाकर ।

चतुर्मात्रद्वयं पञ्चमात्रं^१ स्यात् खञ्जनामकः ।

षण्मात्रश्च चतुर्मात्रस्त्रिमात्रश्चोपखञ्जकम् ॥२४॥

पण्मात्रो द्वौ चतुर्मात्रो खञ्जिकायावलम्बकम् ।

एते त्रयः पृथग्भेदास्त्रिभिर्भिः स्यात् परंरपि ॥२५॥

त्रिभिर्मनोहरैश्छन्दोभिः^२ स्वेच्छाप्रयितंरपि ।

^३चद्वयं लघुकान्तो द्वौ तगणो जगणद्वयम् ॥२६॥

भगणः^४ सवृशः पादश्चतुर्भिर्वस्तुकं भवेत् ।

विषमे सप्त मात्राः स्युः समे यस्य त्रयोदश ॥२७॥

स रासो विषमे पञ्चमात्रो द्वौ च तर्कका^५ ।

युग्मे च चतुर्थं पञ्चपदी मात्रादिरीरिता ॥२८॥

आसां तृतीयपादस्य प्राप्ते स्यात् पञ्चमेन तु ।

अन्ते तु दोहके वस्तुरका^६ (?) वा परिकीर्तिता ॥२९॥

आद्यन्तयोश्च पण्मात्रे चतुर्थे मध्यमे सति ।

समे जो वस्तुवदनमोजेजोन्ली विकल्पतः ॥३०॥

स्यात्रासावल्यं पूर्वमोजश्च^७ जयपी(पा?) ततः ।

यचतेभ्यः परे ते स्याद्वदनं चोपपूर्वकम् ॥३१॥

यचचाहो वदनकं यमिते तेऽङ्गिलाः स्मृताः ।

स्यादष्टपदश्चतुष्पाच्च यदलं तस्मिन्प्यते ॥३२॥

श्रीपशो गुणपूर्वं^८ क्रमाहोजे तु चतुर्थम् ।

^९दशमे चो श्रीपदलं तथाप्ये च तृतीयके ॥३३॥

तथाविधे द्वितीये च तथा तुर्ये तु चतुर्थम् ।

पञ्चमे सप्तमे द्वौ चो तश्चैकः समयो(ः)पुन ॥३४॥

^१ A. मात्र ।

^२ A. B. त्रिभिर्मनोहरैः छन्दोभिः ।

^३ A. B. looks like वद्वय ।

^४ A. B. भगणश्चतुर्शः K. suggests the above reading.

^५ A. तर्ककादः B. तर्कका ।

^६ A. या is not clear. B. leaves space blank for the indis letter.

^७ B. मोजश्चयपी ।

^८ A. तत्क्रमादोजे । B. तत्क्रमादोजे । K. suggests the above reading.

^९ B. दशमे ।

चद्वय दस्तया चकश्चत्रय या यश परम् ।

पवल तु ^१पद्गो त्वाद्ये चतुर्थे(ऽपि)तु ^२पद्वयम् ॥३५॥

द्वौ ^३द्वितीये पञ्चमे तु द्वौ पष्ठे च तृतीयके ।

पद्वयाच्चेज्य पे कीर्तिपवल चतुराद्रिप्रके ॥३६॥

पद्वौ जे ष च या दस्तौ ^४यात स्याद्गुणपूर्वकम् ।

आद्ययो ^५पञ्चत्रयं च प्रत्येक स्वन्त्ययोस्तया ॥३७॥

पञ्च चा सर्वपादेषु ^६चाततो दोष्य मङ्गलम् ।

आदिस्ये वदनाद्ये तु तदाद्य ^७धवलादिकम् ॥३८॥

पदाह—

उत्साहहेलावदनाडिलाद्यैर्द गोयते मङ्गलवाचि किञ्चित् ।

तद्रूपकाणामभिधानपूर्वं छन्दोविदो मङ्गलमाचनन्ति ॥३९॥

^८चत्रय द्वौ यदा पादे सदा ^९कम्बलक भक्तम् ।

यत्ता(स्ता) ध्रुवकसन्नेय ^{१०}ध्रुवा श्रेया मता सताम् ॥४०॥

पदपदी ^{११}चतुष्पदी च द्विपदी चेति नामभि ।

सप्तादिसप्तदशान्तकला ^{१२}पादास्तु पूर्वयो ॥४१॥

तत्र सप्तकले चतौ पदौ गणौ सतौ ।

अष्टाक्षरे पतौ पदौ नवाक्षरे यतौ पदौ ॥४२॥

चद्वय दोष्यका यौ च चरणे तु दशाक्षरे ।

चपदा पञ्च(च)रा वापि रुद्रार्णे चरणे गणा ॥४३॥

चपता यक्षता वेति पादे द्वादशवर्णके ।

त्रयोदशाक्षरे पादे यौ तद्वच सयका स्मृता ॥४४॥

^१ A. पद्वगौ ।

^२ B पद्वयम् ।

^३ B द्वितीये तु पञ्चमे ।

^४ B वाहु ।

^५ B पञ्चत्रय ।

^६ A B चाततो । K suggests the above reading

^७ A धवलादिकान् । B. धवलादिक ।

^८ B चत्रय ।

^९ K suggests कम्बलकम् ।

^{१०} B ध्रुवौ ।

^{११} A चतुष्पदी ।

^{१२} B काला ।

चत्रयं दास्तु षड्चो च चरणे तु चतुर्वशे ।

चत्रयं तोऽयवा पानां त्रयं पञ्चदशादिघ्नके ॥४५॥

चद्वयं चः षोडशादघ्नो ^१दचदुष्कं तु चद्विकम् ।

पादे सप्तदशकले षड्चो ^२तश्च त्रयं तु षः ^३ ॥४६॥

एवं गुणे ^४स्त्रिभिस्तुल्यं स्तुल्यातुल्यैरतुल्यकैः ।

^५पादत्रयं भवत्यर्थं षट्पदी सा प्रकीर्तिता ॥४७॥

अस्यामाद्यस्य पादस्य द्वितीयेन तया पुनः ।

तृतीयस्य तु षष्ठेन सुप्यस्य पञ्चमेन तु ॥४८॥

अनुप्रासस्तु ^६कर्तव्यश्चतुष्पद्यामपोच्यते ।

प्रथमस्य द्वितीयेन तृतीयस्येतरेण तु ॥४९॥

अनुप्रासस्तु कर्तव्यः प्रायेण द्विचतुर्थयोः ।

चतुष्पदी विशेषास्तु षस्तुकार्यसमादयः ॥५०॥

^७ओ(?)जे कलास्तु सप्ताद्याः षोडशान्ताः समे पुनः ।

प्रत्येकं सैकिकाः सप्तदशान्ताः परिकीर्तिताः ।

व्यामिश्रायंसमासर्व-^८समा(९)संकीर्णकाश्च ताः ॥५१॥

चपककुसुमसामुद्रकमल्हणकमुभयविलास-^९केसररावणहस्तकसिंहविजृम्भितमकरम्बिका-
रविलसित-^{१०}पञ्चककुसुमावर्ता ॥

मणिरत्नप्रभाकुडकुमलिलक-^{११}चम्पकशेखरक्रीडनबकुलामोदमन्मयतिलकमालाविलसि-
रामलकनवकुमुमितपल्लवाः ॥

^१ B. omits द before चतुष्क ।

^२ A. त. च । B. त च । ^३ A. ष ।

^४ B. एव ग गुणे ।

^५ A. B. पादत्रय भवत्यर्थे ।

^६ B. reads अनुप्रासस्तु कर्तव्यो धीमता द्विचतुर्थयो, and omits the second line of verse 49, taking the second line of verse 50 after this line. The similarity in the initial portion of verses 49 and 50 (अनुप्रासस्तु कर्तव्य) seems to have caused this confusion

^७ B. ओ ओ जे कलास्तु ।

^८ A. B. समा सर्व सर्व etc.

^९ E. केसर ।

^{१०} K suggests चपक ।

^{११} A. पञ्च शेपर । B. चपक शेपर ।

मलयमास्तमवनावासमाङ्गलिकाभिसारिकाकुसुमनिरन्तरमदभोदकचन्द्रोद्योतरत्नावलयः ।

भूवकणकमुक्ताफलमालाकोकिलायलीमधुकरबृन्दपेक्षकीकुसुमनवविद्युन्मालानिपलीतर -
ङ्गकाणि ॥

अरविन्दकविभ्रमविलसितयदन नवपुष्पन्धपकिन्नरभिभुनयितासविद्याधरविलसितलीला-
सारङ्गाः ॥

कामिनीहासापदोहकप्रेमविलासकाञ्चनमालाजलपरमिलयिताः ॥

अभिनवमृगांकलेषासहकारकुसुममञ्जरीकामिनीक्रीडनक^२-कामिनीकङ्कणहस्ताः ॥

मुलपालनतिलकवसन्तलेशामधुरालापिनीहस्ताः ॥

मुखपंक्तिकुसुमलतागृहे ॥

रत्नमाला च—

इति पञ्चपञ्चाशद्भेदाः ॥

व्याप(१)ते सुमनोरमापङ्कजकुञ्जरमदनानुरभमरावलीपद्मजभीकिङ्किणीकुङ्कुम-
लताशिशोखरलीलालयाशङ्कग्रहासगोरोचनाकुसुमबाणमासतीकुसुमनागकेसरनवपञ्चकमालावि-
द्यापरकुञ्जककुसुमकुसुमास्तरणाः ।

मधुकरीसंतापमुखबासः कुङ्कुमलेशाकुवलयदामकलहंससंघ्यावलीकुञ्जरललिताकुसु-
मवलयः ।

विधुल्लतापञ्चाननललितामरकतमाला ॥

अभिनववसन्तभीमनोहरासिन्धिकाकिन्नरलीलाः ॥

मकरध्वजहासकुसुमाकुलमधुकरभ्रमरविलासमवनविलासविद्यापरदातकुसुमापुष्पोलराः ॥

उपदोहकवोहकचन्द्रलेशिकासुतालङ्गनकङ्कुलिलताभवनानि कुसुमितकेतकीहस्त
कुञ्जरविलसितराजहृसाशोकपल्लवच्छायाः ।

अनङ्गलतामग्नपविकसितहृल्लणकानि ।

कज्जललेशाकिलकिञ्चित्ते शशिविम्बितं चेति ता वद्धाः ॥

शुद्धदिपदिकापादे यश्चाः पञ्च च गान्तकाः ।

जो (जो) स्तः षष्ठद्वितीयौ तु मात्राद्विपदिका ततः ॥५२॥

षष्ठेनैकेन गृहणा पूर्णा शुद्धं च गान्धिकाः ।

यश्चद्वयं मानवी स्यात्(तु) यौ तौ लो चन्द्रिका मता ॥

यश्चत्रयं घृतिस्तारान्तगा^१ यश्चतुष्टयम् ॥५३॥

इति द्विपदी ॥

आनन्त्यात्र प्रतन्यन्ते^१ द्विपद्यावेभिवा मया ।

प्रवधनिधिहेतुत्वात्काश्चिदेव^२ हि वर्णिता ॥५४॥

कलहसो नभो जयो ।

यो गणद्विपदी नाम चतो सा स्वरपूर्विका ।

उपगन्धर्वक नाम पत्रय चचतुष्टयम् ॥५५॥

दशचार्ष्वंसुभि आत्तो^३(?) सत्सगीत^४ यतो पुन ।

चतुर्दशभिरष्टाभिश्च चरीष(?)श्च सप्तकम् ॥५६॥

त्रिमात्रस्य यतिश्चात्र चतुर्दशभिरष्टभि ।

चतुर्भिश्च गर्णं प्रोक्ता षड्ढी, रासक पुन ॥५७॥

मात्राभिरष्टादशभिर्नगणेन यतो पुन ।

चतुर्दशभिरेषां मात्राभि कथितो मुधं ॥५८॥

केयाचिज्जातय सर्वा रासका समते मता ।

^५चपञ्चक लघुगुरु यदि वा रासको मत ॥

गोपालानां तथा क्रीडा रास इत्यभिधीयते ॥५९॥

विश्वे मे नवतिपयो गुणचन्द्री शरविषी शिलीन्दू च ।

तिपयो विश्वे विषमे सभे तु रत्यर्कविश्वमनुरवय ॥६०॥

गुणचन्द्री युगचन्द्री योऽदशसंख्यात्ता कमला ।

सारसभ्रमरी^६ हंस कुररश्च ब्रह्मलक्ष्मणश्च ।

बुञ्जरतिलकी हंसक्रीडो ह्येतेषु निर्दिष्टा ॥६१॥

लघुभि पञ्चाभिभिर्दिह यत्तेषामष्ट(?)यो * दिष्टान्ते स्यात् ।

तं सूरयो मयूरं नाम दिष्टाद्विषयं प्राहुः ॥६२॥

^१ B आनन्त्यात्र तन्यन्ते ।

^२ A B. नादिषदोपवर्णिता । K suggests the above reading

^३ K. suggests आत्ते but perhaps गान्ते or गान्ते can make some sense

^४ B गान्गगीत यती ।

^५ B च चपञ्च ।

^६ B. गान्गगीतये ।

* A The letter between म and यो is not at all distinct, it can be read as य ।

रतिरष्टदशमः कामगर्णस्त्रिपदी मता ।

एकादशभिराद्यौ तु भावौ द्विद्विगुणौ मता ॥६३॥

चतुर्गुणस्तृतीयस्तु चतुर्यस्त्रिग(गु)णस्तदा ।

^१यस्यामोजे पञ्चदश कलाः षोडश ताः सप्त ॥४४॥

अर्धयोगिभक्षयमकौ कीर्तिता सा चतुष्पदी ।

आणान्ते चरणौ त्रिद्विगुणौ यस्यास्त्रिपष्ठकौ ॥६५॥

चत्वारो द्विद्विगुणा सा गणैः कामस्य षट्पदी ।

तृतीये पंचमे चाद्ये मात्राः पञ्चदशैव तु ॥

तुर्ये द्वितीये रचयस्तद्वस्तु परिकीर्तितम् ॥६६॥

प्रबंधस्योपयोगीनि छन्दांस्युक्तानि कानिचित् ।

छन्दःशास्त्रानुसारेणोहनीयानि पराण्यपि ॥६७॥

यस्याद्या धर्मकामार्थं चरितं पर्युपासते ।

तेनार्थाकिञ्चुरेणैवं कृतमार्थावलोकनम् ॥६८॥

इति श्रीराजाधिराजकालसेनमहीमहेन्द्रेण विरचिते संगीतराजे पाठ्यरत्न

छन्दउल्कासे आर्यावलोकनं नाम तृतीयं परीक्षणम्^२ ।

^१ B. यास्या ।

^२ B. adds समाप्तम् ।

प्रस्तारपरिपाटी नाम चतुर्थ परीक्षणम्

येन प्रस्तारमाधातुं भूतानां भूतयोनिना ।

प्रसृतं परमाण्वादि नमस्तस्मै परात्मने ॥१॥

समवृत्तस्य तु पादे^१-ऽर्धसमस्यार्धोऽखिले तु विषमस्य ।

ये वर्णाः स्युर्गुरुवः प्रथमविकल्पे तु ते स्याप्याः ॥२॥

प्राप्पस्याद्याद्योऽथो ः(:) स्यादुपरि समं तु परम् ।

प्रस्तारे^२ पूर्वविधिस्तमयभेदकृविह भवेत् प्राक्तः ॥३॥

भूयः कुर्याद्विधिममुं यावत्सर्वलघुर्भवेत् ।

मात्रागणे तु प्राप्पमात्रापूर्ति नयेत् सुधीः ॥४॥

चरणस्य व्यवस्थोक्ता नार्थादि (पु) पुरातनैः ।

नष्टाङ्के विषमे संके गुरुः स्यादयिते पुनः ॥५॥

समे चार्धे तवर्धे च नष्टाङ्के लघवो मताः ।

प्रारभ्याद्याद्विगुणितानेकतो-^३ऽङ्कान् समालिखेत् ॥६॥

संकेर्पुक्तैर्लघुकंद्विष्टस्य मितिर्भवेत्^४ ।

उद्विष्टाङ्कसमाहारात् संकात् संख्यापि लभ्यते ॥७॥

येन वर्णाविवृत्तानां विन्यासः प्रसृतो भुवि ।

तेन श्रीकालसेनेन प्रस्तारोऽयं प्रपञ्चितः ॥८॥

इति श्रीजगदीशवनदेवमिजगणेन जगदीश्वरीकामाक्षा^५-चरणकिङ्करेण श्रीब्रह्माग्निविभुना
अध्युष्टसमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरप्रहणसर्वाधितयशोभरेण
धाटिकाचलप्रहणजनितकीर्तिपुरपरजिताचलनायकेन सगमनीरदुर्गोद्वरणी-^१दूतसकलमण्डला-
धीश्वरेण दमनपुरविध्वंसनबन्दीकृतयवनीनिचयेन महिषमेरुजयाज्ञेयविभवेन शाकम्भरीरमण-
परिशौलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण अष्टावशगिरिशिखरपरि-

१ B. पादेर्धमस्यार्धे ।

२ B. पूर्वविधिरसमय ।

३ B. नेत्रतोनात् ।

४ One syllable is wanting in this line according to the metro.

५ K. reads वामाक्षी ।

६ K. omits दरणो in दुर्गोद्वरणोदूत ।

वारिताञ्जनगिरियिजयविरयातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्धूतनर्थापितमहोरगपुरेण श्रीवन-
देवस्वामिप्रसादरचनापरपरमेश्वरेण त्र्यम्बकेश्वरसन्निधिकीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीवृहा-
गिरिभौमस्वर्गययार्थीकरणरचितचारुपथेन श्रीकामेश्वरीगिरिनवीननिर्मितिपराजितसुमेरुणा
श्रीमहिषाचलोपरिश्रीहृरिचरणरचिताचलदुर्गेण अभिनवभरताचार्येण धीणावादनप्रवीणेन
यवनकुलाकाल-^१कालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्या^२-क्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन
^३महाराजाधिराजमहाराणाधीमृगाङ्गतामराजनन्दनेन महाराज्ञीसीभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदय-
नन्दनेन सकलसीमन्तिनीशिरोमणिकुम्भराजन्यावतंसमहाराज्ञीधीकर्मयतीलपु (घु) भावतीहृदया-
धिनायेन^४ श्रीराजाधिराजधीकालसेनेन विरचिते सगीतराजे षोडशसाहस्र्या सगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे छन्दउल्लासे प्रस्तारपरिपाटी नाम चतुर्थं परीक्षणम् ।

॥ छन्दउल्लासस्तृतीयः समाप्तः ॥

^१ A. omits one काल ।

^२ A. सन्ध्य ।

^३ K. omits महाराजाधिराज ।

^४ B. adds इति after नायेन ।

चतुर्थोऽलंकारोल्लासः

उद्देशो नाम प्रथमं परीक्षणम्

क्रियते स्वस्वसिद्धान्तैस्तीर्थिकैर्यस्य लक्षणम् ।

वृषादिलक्षणं नोमि तमसस्तिदिलक्षणम् ॥१॥

प्रमदा इव नो भान्ति प्रबन्धाः सुष्ठ्वलंकृताः ।

विलक्षणा अस्तस्तानि(?) ब्रू(ब्रु)वेऽलंकृतिभिः सह ॥२॥

विभूषणं तथा शोभाभिमानोऽक्षरसंगतिः ।

प्रोत्साहनोदाहरणे निद्वक्तं गुणकीर्तनम् ॥३॥

गुणानुवादोऽतिशयो हेतुसारूप्यसिद्धयः ।

पदोरुच्ययाक्रन्दमिष्याध्यवसायप्रियाशिवः^१ ॥४॥

प्राप्तिश्च पदचात्तपनं संशयोऽन्यनुवर्तनम्^२ ।

कार्यनिर्भासनाख्यान^३-^४याच्ञायुक्त्यनुनीतयः^५ ॥५॥

दृष्टान्तप्रतिपिढी (पेषी) च क्षमा अद्धा ततः परम् ।

मनोरयोपपत्ती च कपटं परिवेषनम् ॥६॥

पट्टिश-^६युक्तान्येतानि लक्षणानि समासतः ।

उपमापैरलङ्कारैः सम्मितानि च ते यथा ॥७॥

उपमा बीपकं चैव रूपकं यमकं तथा ।

धत्वारोऽमी समादिष्टा अलंकारा पुरातनैः ॥८॥

लक्षिता लक्षणैरेभिर्नानावृत्तैर्विचित्रितः ।

बुधैः प्रबन्धाः कर्तव्या नानालंकृत्यलंकृताः ॥९॥

अल्पमुद्दिश्यते येन बीयते बहुहर्निशम् ।

तेन भूयितवित्तेन राक्षोद्दिष्टं विभूषणम् ॥१०॥

इति श्रीराजाधिराजधीकालसेनविरचिते संगीतराजे पादुपरत्नकोशे अलंकारोल्लासे
उद्देशपरीक्षणं प्रथमं (समाप्तम्) ।

^१ A. प्रियाशिव (?) B. प्रियाशिवः ।

^२ K. suggests संशयोऽन्यनुवर्तनम् ।

^३ K. suggests निर्मत्सनाख्यान ।

^४ A. B. याचा ।

^५ B. युक्तानुनीतयः ।

^६ B. पट्टिवपिश ।

लक्षणं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

महाभूतादिकान्यानि योज्यता^१ सृजतीदृशः ।
अलकृतिनिमित्तं तं पदार्थानां नमाम्यहम् ॥१॥

यद्यारसं येषु निलयितेषु भवन्त्युपादेयगुणाः प्रवक्ष्याः ।
तदत्र शोभाजननार्यमेया प्रवक्ष्यहे भूषणलक्षणानि ॥२॥

अलङ्कारगुणैश्चैव भूषणैरिव यद्युतम् ।
रूपकैरेतच्च दूरीति तद्भूषणमितीरितम् ॥३॥

यथा—

उच्चस्फाटिकहर्म्यभित्तविसरत्सत्पद्मरायाशुभि^२
सिन्दूरप्रकरैरिवातिवितर्तनिर्य^३ यत्तन्तोत्सवे ।
चञ्चद्वेमघटावतसद्विलसन्नाना^४-निलिम्प्यार्य-
रिग्दस्येव पुरी विभाति सततं श्रीवह्मशैलालय^५ ॥४॥

इति विभूषणम् ॥१॥

पूर्वसिद्धार्यवाक्येन प्रसिद्धार्यस्य साधनम् ।
यत्र दलक्षणविधिप्रार्थी ता शोभा जगदुर्बुधा ॥५॥

यथा—

श्रीकृष्णेन किरीटिनेव शतशो बद्धह्ममाने कुले
शाके कौरववत्सुयोधन इव स्वर्ग्येकशेषं गते ।
एव रे मालवभूमिनाय कृष्ये नो चेन्मदीयं वच-
स्तन्नन्ये^६ विधिनास्तुभीप्सित इव मन्त्र्य च शाठ्यं रणे^७ ॥६॥

इति शोभा ॥२॥

^१ A B योजता ।

^२ B विसरत्सत्पथ ।

^३ A वितर्तनिर्ये । B वितर्तेनिर्ये ।

^४ In the place of नि B gives the mark for इ (f) but omits न and ल्पार्ये follows

^५ B विधिनास्तुभीप्सित । K suggests विधिना त्वभीप्सित ।

^६ B omits च before शाठ्यं, but space is left blank for one letter

राहेतुर्कुर्यो वचनं प्रतिषिद्धोऽप्यनेकश^१ ।

न निवर्तेत यत्रासावभिमान इति स्मृत ॥७॥

यथा—

ये नानगलदुर्गवर्गजयिना(नो) नाजीगणन् चरिणो

दुर्गाग्रयो हि कुरङ्ग एष^२ समरे भूपेन शौर्याहृत ।

ध्वस्ते भीतमभूदल शककुल श्रीशुबलपूर्व पुरे

स्व शोयोऽसि विमुञ्च गर्वमधुना^३ स्व जीवित पालय ॥८॥

इत्यभिमान ॥३॥

सदलेयोऽर्थाक्षरगतो यत्र वैचित्र्यभाग्भवेत् ।

तामत्यक्षरविन्यासा विदुरक्षरसगतिम्^४ ॥९॥

यथा—

या मुलभानसुरेशान् सुरतस्त परिजनेन तामस्मे ।

वितरति^५ कालुजिभूपतिरभिमतततिमभिमुखीभूत ॥१०॥

इत्यक्षरसगति ॥४॥

^६ यत्रास्पष्टगुणोपेतं सौपमानं चोभरं ।

गूढार्थैर्नायकोत्साहयोग प्रोत्साहनं तु तत् ॥११॥

यथा—

उद्गुण्ड पटहृष्यनिर्घनघनप्रध्वाननाभैरवो^८

हे (हे) या वुङ्गदुरङ्गमाप्रयसुरलीशब्दानुगा भूपते ।

दिग्दग्तावलदन्तभेदनपटुर्वीरालिसिंहध्वनि-

भिन्दिन् शैलशिलोच्चयान् पुनरहो कस्मादकस्मादिष ॥१२॥

इति प्रोत्साहनम् ॥५॥

श्रवणादेकशब्दस्य यत्र कार्यान्तराण्यपि ।

अनुक्ताण्यपि सिद्धयन्ति तनुदाहरणं स्मृतम् ॥१३॥

^१ B प्रतिषिद्धोऽप्यनेकश ।

^२ B एषसमरे ।

^३ A स्वजीवित ।

^४ K suggest^५ तामत्पाक्षर ।

^५ B सगति ।

^६ A B वितरति ।

^७ K. reads in A B यत्रास्पष्ट and suggests यत्रास्पष्ट, but A clearly reads यत्रास्पष्ट ।

^८ B भैरव ।

यथा—

लेखित्वा नलकूबरं पुयकुचप्रारम्भया रम्भया
 बंदर्भी(भी) नियथाधिपेन च रति कामेन कृष्णं धिया ।
 पश्यन्त्यो मुहुरन्वहं नृपमुताः श्रीकालसेनक्षमा-
 नायेन स्वमतुल्यरागविभवाः सादृश्यतोऽकल्पयन् ॥१४॥

इत्युदाहरणम् ॥६॥

तस्यातम्यविभेदेन निरुक्तं द्विविधं स्मृतम् ।
 सिद्धिप्रसाधितं पूर्वमपरं चाप्रसाधितम् ॥१५॥

तथैव यथा—

चन्द्रः काशमल्यमागात् कथमिति गदिते कश्चिदस्याशयतो-
 ऽवादीदस्योदयोऽयं त्रिभुवनधवलीकारकामस्य जाने ।
 तच्छ्रीकृष्णस्य राज्ञः कृतमतिविधुभिः कीर्तिपूर्वः कृतं मे
 तथ्यारम्भेण हस्त्यो बहिरिति समभूत् कालिमा तथ्यमस्य ॥१६॥

अतथ्यं यथा—

सत्यं नासत्यमेतन्मुनिषधनमहाम्यासयोमो बहेद्यत्
 कौशल्यं कर्मणा नो यदि कथमभजत् सोऽपि राजा द्विजानाम् ।
 बृष्ट्वा श्रीकालसेनक्षितिपतिपदासां राशिमुद्रितशोभं
 हित्वा ^१स्वस्योचितं तां ^२निशिचरणचणत्वोचितं कालिमानम् ॥१७॥

इति निरुक्तम् ॥७॥

बहूनां गुणिनां यच्च नानार्पजनितैर्गुणैः ।
 एकोऽपिदृश्यते तत्तु कीर्तितं गुणकीर्तनम् ॥१८॥

यथा—

ये वृत्तप्रतियोगशौर्यशमनप्रस्थातबीरव्रताः
 प्रद्युम्नप्रतिरूपका वितरण-^४प्रावीण्यकल्पद्रुमाः ।
^५तेऽमी दल्लिपुरे हठेन यवनानीताः क्षयं भूभुजा
 घृष्टो यातु ^६महम्मदो धुरनिमां कालन्दरीं^७ मन्दघीः ॥१९॥

इति गुणकीर्तनम् ॥८॥

^१ B. तथ्यापूरेण ।^२ B. स्वस्योचितं ।^३ K. suggests निशिचरचरण ।^४ A. प्राविण्य ।^५ A. नेपादुल्लिपुहटेन । B. नेपादुल्लिपुहटेन । K. suggests the above reading. Reading uncertain.^६ A. B. महम्मदोद्धुरनिमा । K. suggests the above reading.^७ B. कालदरी ।

उत्तमानां गुणैः स्पर्धा हीनानामुपमाकृते ।

गुणानुदावः ॥ प्रोक्तः प्रबन्धे कृष्णभूभुजा ॥२०॥

यथा—

श्रुते हिमाद्रि सरितः सुराणां न संभवः स्यादिति युक्तमेतत् ।

इत्युह्यते शुभ्रितसर्वलोकां विलोषघ कीर्ति नृपतेरमुष्य ॥२१॥

सामान्यस्य जनस्यात्र बहूनां गुणकीर्तनैः ।

उत्तमार्थविशेषो यः स प्रोक्तोऽतिशयो बुर्यः ॥२२॥

यथा—

पूर्णमुमेतन्मुखमरुजयोनिं(योनिं)निर्माय पश्चात् समवाप दौस्थ्यम् ।

तद्दर्शनात् संकुचवासनादज-मिलद्दलोत्प्रेषणखिप्रगात्रः ॥२३॥

इत्यतिशयः ॥१०॥

बहूनां भाषमाणानामनेकार्थविनिर्णयात् ।

सिद्धौ (द्वे) समानवचने हेतुरत्रोपवर्णितः ॥२४॥

यथा—

^१धिद्रमां क्षाफममहं प्रयमोऽभवं य-

द्वैष्यहेतुरतुलं यपनोकुलानाम् ।

क्षत्रोद्भवे शककुले निधनो(?)निदानं

^२येनाभिपुस्त इति गुमंरनाय ऊचे ॥२५॥

इति हेतुः ॥११॥

परोक्षोऽपि हि वाक्योऽर्थो यस्माल्लक्षणसाम्यतः ।

^३उत्पद्यतेऽनुकरणात्तत्सारूप्यमिहोदितम् ॥२६॥

यथा—

सम्मोचिनौ मातृपुरं कुलकः^४ सा तावताः स्थानपुरेऽपराधः ।

एतद्विचित्र्यास्य रुभेत शर्मत्यादिष्टवान् गुर्जरपः स्वभूत्यान् ॥२७॥

इति सारूप्यम् ॥१२॥

बहूनां तु प्रधानानां तुल्यार्थवचनेरिह ।

एकार्थसाधनं वाच्यं सिद्धिर्बुद्धिमतोच्यते ॥२८॥

^१ B. धिक् मा । A. धिक् मा ।

^२ B. येनाभियुक्त ।

^३ B. उत्पद्यते ।

^४ K. suggests किलकः । Reading of the first foot of verse is uncertain.

यथा—

श्रीतामेन पुराजितं भगवत शम्भो समाराधने
यच्छ्रीराममुखैश्चित नृपतिभि^१-धर्मकनिष्ठं सदा ।
^२कामाक्षीचरणानुचिन्तनबलात् स्फीतीकृत यत्पुन-
स्तत्पुष्प नृपकालसेनवपुषा स्फार समुज्जृम्भते^३ ॥२९॥

इति सिद्धि ॥२३॥

प्रशस्ता क्रियते यत्र नानार्थप्रयनात्मिका ।

पदबंधुगुणैरेकवाचकं स पदोच्चयः ॥३०॥

यथा—

आप्तलोकमूर्धोमहिनिलयं व्याप्य सस्यिता नित्यम् ।
आभाति विश्वमूर्तर्वनमालेयास्य कीर्तितति^४ ॥३१॥

इति पदोच्चय ॥३४॥

^५तीव्रायं भाषण यस्मात् पर-^६सावृश्ययुक्तिभि ।

वस्तुस्वरूपोपन्यासे स आकन्द स्मृतो बुर्यं ॥३२॥

यथा—

इत्पूह्यते सयति योऽरिषर्मेरज्ञातघातेषु शक्येवकस्मात् ।

नवावतार व्यसनस्य कुर्वन् सोऽप्येव कालच्छलकंदभारि ॥३३॥

इत्याकन्द ॥३५॥

^७अतस्मिन्नपि यत्रार्थे 'तुल्यस्यार्थस्य निर्णय' ।

स मिथ्याप्यवसायस्तु प्रवन्वादिषु लक्षणम् ॥३४॥

यथा—

एतन्मे शिवुभाषित ॥ च दत्त नो कुञ्जभूमिर्गृह

नो भूगावल्लिगुञ्जित मयि दया नायस्य मेऽह कृतम् ।

नो ^१वलयचलपाणय सखिगणा इत्य हते गुर्जरे

यद्गीतेर्जनसाश्रित ^{१०}अममगुलेच्छा सता सर्वज्ञ ॥३५॥

इति मिथ्याप्यवसाय ॥३६॥

^१ B धर्मक ।

^२ A. B कामाक्षा ।

^३ A. समुज्जृम्भते ।

^४ A कीर्ति । B कीर्तित, K suggest the above reading

^५ B. तीव्रार्थभाषण ।

^६ A सावृश्य ।

^७ B एतस्मिन्नपि ।

^८ A B तुल्यस्यार्थस्य ।

^९ A वलय चलपाणय ।

^{१०} B अममगुलेच्छा । A अममगुलेच्छा ।

यत्पूर्वं क्रोधजननमन्ते^१ हर्षप्रवर्धनम् ।

प्रियोक्तिर्गदिता सा क्षेराशीर्वादसमन्विता^२ ॥३६॥

यथा—

जित्वानेकपुरा(रो)धृता भुजबलात् कामेश्वरीलीलया
नीत्वा स्वं नगरं रुपा प्रतिभटा^३ ये(ऽ)खर्वगर्वोद्धताः ।

स्वं स्थानं धुनरापर्यस्तदधिपा वृद्धस्यशेषीकृता

रामादप्यधिकं तवेति चरितं श्रीकालसेन प्रभो ॥३७॥

इति प्रियोक्तिः ॥३७॥

वाक्यमाशंसनोपेतं मनोरयसमुद्भवम् ।

प्रायेणीपपराग्या वा साशीः शिष्टैरिहोदिता ॥३८॥

यथा—

यमभ्यमिश्रीयितुमुद्यतासि-माशीभिरार्या इति वर्धयन्ति ।

यन्मङ्गलं धृत्रवधोद्यतस्य धृत्रद्विपस्तद्भवतेऽद्य भूयात् ॥३९॥

इत्याशीः ॥३८॥

दर्शनादेकवेशस्यानुमानं यस्य कस्यचित् ।

कार्यान्तरस्य सा प्राप्तिर्गदिता तामराजिना ॥४०॥

यथा—

गुर्गैरेणजष्याजराजलक्ष्मीहठाहृतेः ।

अस्मिन् राजकराज्यधीरेष्यतीत्यनुमीयते ॥४१॥

इति प्राप्तिः ॥४१॥

कार्ये वाप्ययवाऽकार्ये सहस्रैवोपपादिते ।

चेतसो यस्तु संतापः स पश्चात्ताप उच्यते ॥४२॥

यथा—

एतत्संन्यरथे भवाजिविबलवृन्कम्पतव्यागिमा

मुक्त्वाऽऽकस्मिन्काजातसंभ्रमवशान्वाग्ने कुरङ्गक्षणाः ।

गत्वाद्रीनिति चिन्तयन्त्यरिणा दुदचेष्टितं चेष्टितं

हा कष्टं किमिदमिलेयुरपि ताः क्वास्ताः^४ (?) क्व वा ताः पुनः ॥४३॥

इति पश्चात्तापः ॥४०॥

^१ A. B जननमते ।

^२ A. B. राशिर्वादसमन्विताः ।

^३ B. प्रतिभटाः ।

^४ क्वास्ताः would perhaps be a better reading; कान्ता. would perhaps be still better. ३

^१अज्ञाततत्त्वो वाक्यार्थः समाप्तिं यत्र नीयते ।
नानाविचारसम्पन्नः संशयः स उदाहृतः ॥४४॥

यथा—

यमधिकृत्य परः परतोऽपि सप्तजलनिर्जन्ता वदनोदरात् ।
अयमितः सः किलेति रवधुतेर्वन्ति किं स^२ इहागत इत्यहो ॥४५॥
इति संशयः ॥२१॥

स्नेहाद्वाक्षिण्यतो वापि धत्परस्यानुवर्तनम् ।
विनयादर्थसंयुक्तं सानुवृत्तिरिहोदिता ॥४६॥

कुर्वन्ते सुहृदो यस्य स्वप्राप्तं रक्षितुं तथा ।
^३जय ग्राहीति चाट्टनि विनीतबहुपस्थिताः ॥४७॥

इत्ययानुवृत्तिः ॥२२॥

केनचिद्वेतुना यत्र दोषाणां गुणयोजनम् ।
गुणेषु दोषमुक्तिर्वा तत् कार्यं कार्यवेदनम् ॥४८॥

यथा—

^४युष्मच्छासनमद्य यावदपि मे मूर्ध्ना धृतं कादृशया
लक्ष्यामो भुवमित्यथो वज्र सखे यास्याम्यहं स्वेच्छया ।
आ(अ)द्याह सुभगा न चास्मि गृहिणी नो ओषितेशो भवान्
यस्यैतत् रिपुयोयितामनुवनं वाक्योत्कर्षः श्रूयते ॥४९॥

इति कार्यम् ॥२३॥

^५निर्भर्त्सनमनेकार्यसाधकं^६ मुक्तिमद्वचः ।

यथा—

सर्वं त्वां विजानन्ति सर्वदा सुहृदोऽरयः ॥

इति निर्भासनम्^७ ॥२४॥

अपृष्टैरथवा पृष्टैराख्यानं निर्णयः स्मृतः ।

^१ A B अज्ञातत्वो । K. suggests the above reading

^२ B कस ।

^३ B यत्राहीति space left blank for one letter before य
K suggests अत्रायाहीति ।

^४ A युष्मच्छासन । B. युष्मच्छासन ।

^५ K suggests निर्भर्त्सनम् ।

^६ A B साक्य । K suggests the above reading.

^७ A. B. निर्भर्त्सनम् ।

यत्पूर्वं क्रोधजननमन्ते^१ हर्षप्रवर्धनम् ।
प्रियोक्तिर्गदिता सा शिराशीर्वादसमन्विता^२ ॥३६॥

यथा—

जित्त्वानेकपुरा(रो)घृता भुजबलात् कामेश्वरीलीलया
नीत्वा स्वं नगरं रूपा प्रतिभटा^३ ये(ऽ)खर्वगर्वोद्धताः ।
स्वं स्थानं पुनरापयंस्तदधिपा वृद्धत्वश्रेणीकृता
रामावप्यधिकं तवेति धरितं श्रीकालसेन प्रभो ॥३७॥

इति प्रियोक्तिः ॥३७॥

धाव्यमाशंसनोपेतं मभोरयसमुद्भवम् ।
प्रार्थनीयपरान्या वा साशीः शिष्टैरिहोदिता ॥३८॥

यथा—

यमभ्यभित्रीयितुमुद्यतासि-माशीभिरार्या इति वर्यमन्ति ।
यन्मङ्गलं वृत्रवधोद्यतस्य वृत्रद्विषस्तद्भवतेऽद्य भूयात् ॥३९॥
इत्याशीः ॥३८॥

दर्शनादेकदेशस्यानुमानं यस्य कस्पचित् ।
कार्यान्तरस्य सा प्राप्तिर्गदिता तामराजिना ॥४०॥

यथा—

गुर्जरेशगजव्याजराजलक्ष्मीहृताहूतेः ।
अस्मिन् राजकराज्यधीरेष्यतीत्यनुमीयते ॥४१॥

इति प्राप्तिः ॥४१॥

कार्ये बाध्ययवाऽकार्ये सहसंबोधपात्रिते ।
चेतसो यस्तु संतापः स पश्चात्ताप उच्यते ॥४२॥

यथा—

एतत्संस्मरये भवाजिबिबलबुभूकन्पतक्यगिमा
मृत्वाऽऽकस्मिकजातसंभ्रमवशान्मार्गे कुरङ्गक्षणाः ।
गत्वाग्रीनिति चिन्तयन्त्परिगणा दुश्चेष्टित चेष्टितं
॥ कष्टं किमिदमित्येयुरपि ताः क्वास्ताः^४ (?) क्व वा ताः पुनः ॥४३॥
इति पश्चात्तापः ॥४०॥

^१ A B जननमन्ते ।

^२ A B. राशिर्वादसमन्विता ।

^३ B प्रतिभटा ।

^४ क्वास्ताः would perhaps be a better reading; कान्ता. would perhaps be still better. ३

^१अज्ञाततत्त्वो वाक्यार्थं समाप्तिं यत्र नीयते ।
ज्ञानाविचारसम्पन्नं सशयं स उदाहृतः ॥४४॥

यथा—

यमधिष्ठत्य परं परतोऽपि सन्नजलनिर्जन्ता वदनोदरात् ।
अयमिति स किलेति स्वयमेवेदिति किं स^२ इहागत इत्यहो ॥४५॥

इति सशयं ॥२१॥

स्नेहादाक्षिण्यतो वापि यत्परस्यानुवर्तनम् ।
विनयावर्यसमुक्तं सानुवृत्तिरिहोदिता ॥४६॥

कुर्वन्ते सुहृदो यस्य स्वप्राप्तं रक्षितुं तथा ।
^३जयं ग्राहीति चाटूनि विनीतवदुपस्थिता ॥४७॥

इत्यर्थानुवृत्तिः ॥२२॥

केनचिद्वेतुना यत्र योपाया गुणयोजनम् ।
गुणेषु बोधयुक्तिर्वा तत् कार्यं कार्यवेदनम् ॥४८॥

यथा—

^४युष्मच्छासनमद्य यावदपि मे भूर्ध्ना धृतं काष्ठसया
लक्ष्यामो भुवनित्ययो वज्रं सखे यास्याम्यहं स्वेच्छया ।
आ(अ)द्याहं सुमगा न चास्मि गृहिणो नो जीवितेशो भवान्
यस्मैत्य रिपुषोपितामनुवनं वाक्योत्करं भूयते ॥४९॥

इति कार्यम् ॥२३॥

^५निर्भासनमनेकार्थसाधकं युक्तिमद्वयम् ।

यथा—

सर्वदं त्वा विजानन्ति सर्वदा सुहृदोऽरयः ॥५०॥

इति निर्गलनम्^६ ॥२४॥

अपृष्टैरपवा पृष्टैराख्यानं निर्णयं स्मृतम् ।

^१ A B अज्ञाततत्त्वो । K suggests the above reading

^२ B कस ।

^३ B यनाहीति space left blank for one letter before य
K suggests अत्रायाहीति ।

^४ A युष्मच्छासनम् । B युष्मच्छासनम् ।

^५ K suggests निर्गलनम् ।

^६ A B साक्यम् । K suggests the above reading

^७ A. B निर्गलनम् ।

यथा—

मनोरथानामुपरि वृत्ततेज्यं महीपतिः ।

॥ (पा) रेरेजांति घृतानि यस्येत्याख्यान्ति सुरयः ॥५१॥

१ इत्याख्यानम् ॥२५॥

क्रोधमुत्पाद्य यद्वाक्यमन्ते हर्षं प्रयच्छति ।

पुनर्यत् प्रियतामेति सा २ याच्ञा परिकीर्तिता ॥५२॥

यथा—

३ क्रोधोद्धत्येन हत्वा निकृत्तिकरमिलायीश्वराणां समूहं

विष्ट्या तस्मिन्नुपेते ४ शममुपरमता (तां) तत्त्वभावो (वे) रिपूणाम् ।

शोपाः सर्वे नमध्वं हतरिपुनिकरं कालसेनं महीन्द्रं

तत्पावप्राज्यसेवोपनतमुल्लजुपा ५ स्वस्ति रातां कुलेभ्यः ॥५३॥

इति याच्ञा १ ॥२६॥

अग्योन्यस्थानुकूलेन महद्भिः शमबाधतः ।

साध्यते योऽत्र संबन्धः सा युक्तिः परिकीर्तिता ॥५४॥

यथा—

अग्योन्यस्थानुकूले (स्मे) न ६ यस्येच्छन्त्यनुकूलनम् ।

धनदेवमुल्लालेखाः केषामितरथा कथा ॥५५॥

इति युक्तिः ॥२७॥

७ अनुनीतिर्बचः क्रोधमपराधं प्रमार्जयेत् ।

यथा—

क्रुपितं वरितोपयन्ति (तं) पुर एवेति समेत्य शत्रवः ।

क्रुह नाथ दयां तूणादक्रुरे किमु ते (ऽ) यं परशौरपक्रम ॥५६॥

इत्यनुपः ॥२८॥

अग्यदृष्टान्ततोऽग्यस्य प्रतिज्ञार्थस्य याऽनुना ॥५७॥

१ K. reads इति निर्णय, but both A. B. read इत्याख्यानम् ।

२ A. या चा, B. या चा ।

३ B. क्रोधोद्धत्येन ।

४ A. तस्मिन्नुपेते ।

५ A. B. मुल्लजुपा ।

६ A. B. या चा ।

७ B. यस्योत्पत्यन्तु then some mark above त्य ।

८ D. ————— .

यथा—

निदानं नो देवं न भवति पुनर्हृत्पुरपरो
 निसर्गो यत्साक्षात्^१ वसति(हि) विद्वत्सु कमला ।
 प्रमाणीकृतं तत् प्रभवतु विपाता पुनरिदं
 धनं दायं वायं विघटयति कृष्णः सितिपतिः ॥५८॥

इति वृष्टान्तः ॥२९॥

प्रतिषेधः स विज्ञेयः कर्त्तव्यार्थनिवारणम् ।

यथा—

एतत्प्रतापयशसी सूर्यचन्द्रमसादिह ।
 अलमाश्रयं प्राप्तेत्याहतुः सस्मयस्मितम् ॥५९॥

* इति प्रतिषेधः ॥३०॥

अक्रोपः श्लोघजननैर्वाक्यैर्यः सा क्षमा मता ॥६०॥

यथा—

समुद्रमपि यस्योच्चैरतिशोते सहिष्णुता ।
^२ता(मा)सूयति तथाभूतशोषादीनपि कर्हिचित् ॥६१॥

इति क्षमा ॥३१॥

यत्राभिनयतो भावं जनितैर्वचनैरिह ।

^३पृच्छतेऽन्योऽप्यवात्मा तु सा ^४पृच्छेत्प्रभिधीयते ॥६२॥

यथा—

यद्वैरिस्त्रैणमाह व्यसनवशमदं वन्यभूमादुपैहि^५
 स्वान्तः स्वास्थ्यं किमेभिः प्रकृतकरमुखैर्वृत्तेभ्यः प्रार्थनैस्तैः ।
 यैश्चित्ते रोपितैः स्यादियमतिविरतिस्त्वोदृशी सौख्यहर्त्री
 तानर्ह्येय प्रियत्वादभिलपति कथं त्वं पुनस्तद्वददय(स्व) ॥६३॥

इति पृच्छा ॥३२॥

निजाकारस्य यद्वाक्यं सुश्लिष्टार्थप्रदर्शकम् ।

^६अव्यापवेशवचनैः कथ्यते स मनोरथः ॥६४॥

१.

^१ A. साक्षान्निवसति ।^२ नामूयति will make sense with ककु, otherwise सासूयति ।
also be a possible reading^३ B. पृच्छते ।^४ A. पृच्छेत्प्रभिधीयते । B. पृष्टे ।^५ A. वन्यभूमादुपैहि । B. वन्यभूमादुपेहि ।^६ B. अन्योपदेश ।

यथा—

धृतिविधृतपद्मपाशरा अपि पारेतटिनोपति स्मिताः ।

स्मरसारथिभिर्मनोरथं नृपशय्या वृणुते यमोदवरम् ॥६५॥

इति मनोरथः ॥३३॥

उपपत्तिस्तु बोधाभां प्राप्तानां दामनं पुनः ॥

यथा—

स्वप्नलक्ष्मपि यं नृपशय्याः वाटिस्तनं नु मुचिरादनुनेतुम् ।

मुञ्च मानमनिदानमिदानीं देहि दशनमिदं निगदन्ति ॥६६॥

इति उपपत्तिः ॥३४॥

१५४ टं छलयोगेनाभिर्गन्धानवरं वचः ॥

यथा—

यथा वेद्यसारादाने घाटूनि यवनैः सितुः ॥६७॥

इति १५४म् ॥३५॥

अपरार्थेऽप्यंतीशोऽर्थः प्रतिद्वंद्वं प्रयोजयेत् ।

अर्थांतरेण संबन्धं क्षेत्रं तन् परिदेयनम् ॥६८॥

यथा—

बन्धादेने नैसाः समरमुषि संख्याजितभुषा

अमीशं धीरयेहं वृणुमहृतपूर्वं तान् मया ।

अहो वि वृषेऽहं स्वजनि गह्मना मां सत्परी

विमुक्तान्नेहोऽर्थं विचरन्ति वयो मयिपुत्रमे ॥६९॥

इति परिदेयनम् ॥३६॥

शब्दालंकारो नाम तृतीयं परीक्षणम्

विचायेमाणस्तत्त्वेनोपमेवालिलयस्तुन ।

बीपको रूपकमिति ध्ये त शशिभूषणम् ॥१॥

अयं प्रबन्धस्य शरीरमाहुर्व्योक्ता यदाना घटना ततोऽस्य ।

अलकृतिस्तेन बवे पुरोऽहमलङ्कृतीरयंगत(ता)स्ततोऽप्या १ ॥२॥

उपमेयस्य यत्र स्यादुपमानसमानता ।

गुणाकृतिसमाधोपादुपमा नाम सा मता ॥३॥

धर्मवस्तुविपर्ययानियमानियमादिभि ।

समुच्चयान्योग्यातिशयोत्प्रेक्षितानुभूतसंशय २ ॥४॥

मोहनिर्णयनिन्दाचिकित्साश्लेषप्रशसनं ३ ।

विरोधप्रतिषेधासमाधिताभूतहेतुभि ॥५॥

च (चा) द्रुतस्वास्यानमालाविक्रियाप्रतिवस्तुभि ।

प्रतिवस्त्वसाधारणवाक्याद्यै स्यादनेकथा ॥६॥

प्रत्ययाध्ययतुल्यार्थसमासाद्यैश्च हेतुभि ।

एकस्यैकानेककाभ्यामनेकस्यैककेन ४ च ॥७॥

बहूनां बहुभि ५ सा स्यात्तद्विकल्पास्त्वनेकता ।

न ते कास्त्व्येन शक्यन्ते भेदा वक्तुं कथञ्चन ॥८॥

न ते मयोदाह्रियन्ते विस्तरवस्तुचेतसा ।

लक्षममात्र मया तेषामुक्त ६ विस्तार(त) ७ रञ्जिदना ॥९॥

नानाधिकरणार्थानां शब्दानामेकवाक्यता ।

सयोगात् कथनं प्राहुर्दोषकं तद्विदो जना ॥१०॥

१ B omits विसर्ग ।

२ B संशय ।

३ A adds स्या सा between चिकित्सा and श्लेष and H adds only स्या । K suggests that मोहनिर्णयनिन्दाचिकित्साश्लेषप्रशसनं can also be a possible reading

४ B नेककाम्यामनेक ।

५ A बहुभित्सा ।

६ A तेषा मुक्त । B तेषा चोक्त ।

७ B विस्तार ।

किंचित्साधर्म्यसंपत्तेस्तुस्यावयवलक्षणम् ।

स्वैविकल्पविरचितं रूपं रूपकमिष्यते ॥११॥

समस्तमसमस्तं च खण्डं चाखण्डमेव च ।

चतुर्धा तत् समाख्यातं जनस्थानावनीभूता ॥१२॥

वर्णावृत्तिः पदावृत्तिरुभयावृत्तिरित्यपि ।

विकल्पादादिमध्यानां यमकं भिन्नवाच्यम् ॥१३॥

य(पा)दान्तयमकं चैव काञ्चीयमकमेव च ।

समुद्यमयमकं चैव विक्रान्तयमकं तथा ॥१४॥

यमकं चक्रवालं च सन्दष्ट^१-यमकं तथा ।

पादादियमकं चैवमार्ज्जितमयापि च ॥१५॥

चतुर्ध्वंसितं चैव मालायमकमेव च ।

एतद्दशविधं ज्ञेयं यमकं लक्षणाध्ययम् ॥१६॥

वर्णसाम्यमनुभासः स्फुरद्गुणगणाञ्चितः ।

तत्पदातत्पदत्वेन रक्ष्यते रक्षितो ध्रुपः ॥१७॥

अलंकृतमलंकारैरेभिर्लक्षणलक्षितम् ।

रसानुरूपं कर्तव्यं रूपकं रूपकादिभिः ॥१७॥

भासंसारं पूर्वराजचरितानुगवेष्टनात् ।

उपमानातवृत्तेनोपमाद्या अत्र वर्णिताः ॥१९॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालहेनविरचिते सङ्गीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे अलङ्कारोच्चासे शब्दालंकारपरीक्षणं तृतीयं समाप्तम् ॥

गुणदोषनाम चतुर्थ परीक्षणम्

गुणातीतोऽपि सगुणः सदोषो दोषवर्जितः ।

मुदे स्तान्मे शिवो नागभूयितोऽप्यगभूयितः ॥१॥^१

दोषैर्वृक्ता गुणैर्मृक्ता (ऽ) लङ्कृतापि न शोभते ।

ललनेव बच्चोभङ्गी तानतो वच्मि यत्नतः ॥२॥

^२ गूढार्थान्तरैर्कार्यभिन्नार्थभिप्लुतार्थकाः ।

न्यायादपेतविषमविसन्ध्यर्थविहीनकाः ॥३॥

शब्दच्युतमिमे दोषा रूपके दश कीर्तिताः ।

गूढार्थे तत्र पर्यायशब्देनाभिहितं मतम् ॥४॥

अर्थान्तरं तु ^३ तज्ज्ञेयमवर्ण्यं यत्र वर्ण्यते ।

एकार्थमपि विशेषमेकार्थस्याभिधानतः ॥५॥

भिन्नार्थं भिद्यते यत्रान्योऽर्थोऽन्येन विवक्षितः ।

अभिप्लुतार्थं यत्तत्^४ स्यात्तत्पदेन समस्यते ॥६॥

प्रमाणवर्जितं न्यायादपेतं परिकीर्तितम् ।

वृत्तमेवेन विषमं रूपकं परिकीर्तितम् ॥७॥

अनुपदिलप्टशब्दं यत्तद्विसन्धिं स्मृतं बुधैः ।

अर्थहीनमसंबद्धं सावशेषार्थमेव च ॥८॥

अपशब्दस्वरं शब्दच्युतं सङ्ख्यदाहृतम् ।

सर्वत्र ग्राम्यतं चेष्टा^५ यतः सार्ये (ऽ) रसावहा ॥९॥

एतद्विपर्ययान् (ज्) ज्ञेया गुणा गुणिभिरावृतेः ।

प्रसादश्लेषसमतामापूर्यो ज्ञः समापयः ॥१०॥

अर्थव्यक्तिरुदाहरत्वं कान्तिश्च सुकुमारता ।

दशन्ते स्युर्गुणास्तेषां विशेषास्त्वस्मि (चक्रम) हे ॥११॥

^१ A B Take this verse as the second one and the second as the first one This order has been changed in order to keep the 'Mangalā-carāṇa' verse in the beginning

^२ B. गूढार्थार्थान्तरैः कार्यं ।

^३ A. ज्ञेयं मवर्ण्यं ।

^४ A. यत्त ।

^५ B. ग्राम्यते चेष्टा ।

यथार्थस्य प्रतीतिः स्मादनुक्तापि प्रयोगतः ।
शब्दानां स प्रसादाख्यो गुणो ज्ञेयो बुधैरिह ॥१२॥

ईप्सितायंविशिष्टानां संबन्धाद्यत् परस्परम् ।
शि(शिल)ष्टत्वं हि पदानां स श्लेष इत्यभिधीयते ॥१३॥

स्वभावेन स्फुटार्थं स्याद्गहनं तु विचारतः ।
स्वतः सुप्रतिबद्धं च श्लिष्टमिष्टं सता हि तत् ॥१४॥

नातिघूर्णपक्षं यत्र न च व्यर्थाभिधायि च ।
न दुर्वोधाभिधानं सा समत्वात् समता मता ॥१५॥

श्रुतमुक्तं तु यद्वाक्यं बहुशोऽपि विदां हृदि ।
पुनः पुनर्नवे भाति तन्माधुर्यमिहोदितम् ॥१६॥

^१समासबद्धिविविधैर्विचित्रैश्च पदैर्युतम् ।
सानुस्वारविसर्गैस्तद्वोजः परिकीर्तितम् ॥१७॥

अभिपुक्तोपलभ्यार्थविशेषार्थस्य^२ संपदा ।
संपन्नः कश्चिदर्थो यः स समाधिर्गुणो मतः ॥१८॥

लोकमार्गव्यवस्थातः सुप्रसिद्धाभिधानयुक् ।
या काचिद्वचना काव्ये सार्थव्यक्तिरदाहृता ॥१९॥

नानाभावैर्येत् यच्छृङ्गाराद्भूतसंभूतम् ।
दिव्यभावपरीतं तदोदार्यं भणितं गुणः ॥२०॥

चन्द्रवन्मनसो या स्यादाह्लादकरतोक्तिषु ।
^३लीलाद्यर्थोपपन्ना सा कान्तिर्नाम गुणो मता ।

सुश्लिष्टसन्धिभिः शब्दैः(ः)सुकुमारार्थयोजितैः ।
सुखप्रयोज्यैर्व्यक्तायैर्व्यक्ता स्यात् सुकुमारतः(ता) ॥२१॥

व्यापवृत्तः(त्त) समन्वितं सुललितं लघ्वक्षरोत्प्लासितं
रूपं रूपकदीपकंरूपमया आलकृतं संस्कृतम् ।
शृङ्गारे पुनरद्भुते रसवरे वीरेऽप्य रीत्रे नवे-
र्णोर्गौरवगुम्फितजंगतिका मुख्यंश्च दूतैर्युतम् ॥२३॥

रसेषु शेषेषु यथारसं तु छन्दः प्रयोज्यं विबुधा विलोक्य ।
सत्यानुस्था घटना पदानामस्तकिया चादरस्तहतिश्च ॥२४॥

^१ B. समासविद्धि ।

^२ A. विशेषार्थस्य संपदा ।

^३ B. लीलाद्यर्थोपपन्नोसा ।

मुललितललनल्लपनालापनलधिमानुरूपपदरचनाः ।

नृत्यानुरूपगतिरचिराः पदबन्धाः सुकविभिः कार्याः ॥२५॥

रचितविविधभागं सन्धिसन्धानयुक्तं

सहृदयसुखगम्यं श्लेषगुप्तार्थहीनम् ।

मृदुमुललितवर्णं चित्रनृत्यानुरूपं

भवति जगति पाठ्यं प्रेक्षकप्रीतिकारि ॥२६॥

यद्गुणा गुणिनामेव दोषनिर्मुक्तिहेतवः ।

तेन श्रीकालसेनेन गुणोत्थासः प्रकीर्तितः ॥२७॥

येन इमावलये समुद्धतमहीनाया नयं स्वं यश-

^१स्तद्विधाः सत्यं सन्त्यनियमं साङ्गं पुनस्तत्सुताः ।

स्वाधारं जनता वदान्यचरितान्यार्थव्रजाः पाठिताः

पाठ्ये तेन नृपेण चावभगितौ सद्रत्नकोशः कृतः ॥२८॥

इति निश्चङ्कनिर्भयमत्लेन सकलभूवलयेकवीरेण श्रीकलाकल्याणकुशलेन श्रीकाल-
सेनेन द्वादशसहस्रजनस्यानप्रभुतिवसुन्धरासमुद्धरणैकवीरेण श्रीजगदीश्वरी^२-वनदेविजगनेन
श्रीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्रीब्रह्माद्विविधना प्रथमप्रख्यात^३-तामराज-आमोदराज-रामराज
पङ्क-राज-ह्लाङ्ग-राज-तामराजेन्द्र-प्रभृति-सकलमहीपालभीलिभाविषय-रचितसिंहासनादिसमस्त-
प्रशस्तराजचिह्नाधिष्ठातृ^४-नरेश्वरेण जगत्तिपुरनिरस्तसमस्तवैरिवर्गेण कामाक्षाप्रसादा-
साधितकुन्तीपुरेण शुद्धोद्धतोद्धतपतिनिपातपटुतरवारिधारेण उद्धतपुरनारीनयननीरनिरतर-
साधारणी^५-समाप्याधितशौर्यतरुवरेण भीष्मपुरजयानोत्तरनेकराजकन्यारत्नेन मणिपुरमहान^६-
वर्षितशौर्येण कल्याणपुरजयानितजामदग्न्येन^७ स्थानचलयितानेकवीरपरिसरपरिभ्रासित-
मनीरवीरेण श्रीपुरप्रहणसवधितयशोभरेण वादिकाचलप्रहणजमितकीर्तिपुरपराजिताचलनाय-
केन राजपुरीधिध्वसनचारुचापरचितेन सुवर्णगिरिलिखण्डनावनिवज्जहस्तेन^८ नवसारीधनदेवी-
युवतीजनवदनयामिनीनार्यासिंहिकासुतापमानकरालवालेन पाटलीरणधरणिधीरधनुर्धोकारमु-
खरितत्रिभुवनेन सारापुरप्रज्वालनसमुद्भूतधूममालिनीकृतसकलवैरिवदनेन कुडकुमपुरजय-
वर्षितसिंहध्वजमेण संतापुरीषाजितरत्नेन वेदिकागिरिनिर्दलनदारुणेन कुरङ्गगिरिकोट-

^१ K suggests स्तद्विधा ।

^२ A. जगदीश्वर ।

^३ A. प्रख्यात ।

^४ A. अधिष्ठात्रि ।

^५ A. omits वा of साधारणी ।

^६ K. महान ।

^७ A. जामदग्नेन ।

^८ K. सवसारी ।

विघट्टनलम्पटोरुनाशीरेण पुण्यस्तम्भो^१-द्वूलनोद्भूताद्भुतधैर्येण संगमनोरुर्गोद्वरणोद्भूतसकल-
मण्डलापीश्वरेण शुक्लपुरसमूलोन्मूलनप्राप्तजयधिया गिरिपुरदुर्गप्रवृत्तसायंक्रीकृतोपापहेण
वमनपुरविध्वंसनबन्दीकृतयवनीनिचयेन आमर्दकगिरिशिखरोपरिभायितशकनिकरेण महिष-
मेरुजयाजेयधिवनेन शाकम्भरीरभणपरिशोलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुख-
शक्तित्रयेण निजभुजशौर्ये^२-वशीकृतवगुलराजप्रमुखमहानिधानेन^३ बेददुरभूपालराजकृतसत्या-
पनेन^४ नराणरणकर्म-^५कर्मठेन^६ तुजारखानमानमर्दनगृहीतराज्यलक्ष्मीसकलभाण्डापरनिव-
येन अलङ्कारिगिरिगहनगह्वरकुहुरविहारिवैरिधीरसिन्धुरमर्दननिर्दयकण्ठीरवेण अष्टादशगिरि-
शिखर-परिवारिताञ्जनाद्विविजयविहयातवीर्यगर्वेण^७ सप्तविंशतिसहस्रमहाराष्ट्रराविषुनन
प्रबलप्रभञ्जनेन सप्ततिसहस्रगुञ्जराम्भोधिमाय-^८मग्नमहीपरेण महदम्बमातृकापुरोद्भूतनर्षीव-
त्तामहोरगपुरेण पलायमानअजीमखान-^९सकलगृहीतजयधिया जाङ्गलस्यलजलधितरतुङ्ग-
तरङ्गनिकरसरम्भकुम्भसभयेन वस्तिपारकलहकलितकुन्तजनितकुन्दावदातकीतिथबलित-
विगन्तरेण शशकगिरिलुण्ठनपटुतरेण श्रीवनदेवस्थामि^{१०}-प्रासादरक्षणापरपरमेश्वरेण श्रीश्रम्भ-
केश्वरसन्निधिनिर्मितकीर्तिसम्भोस्तजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरिभौमस्वगताययार्थीकरणरक्षितचाव-
तवपथेन श्रीकामाक्षागिरिनवीननिर्मितपराजितसुमेरुणा श्री^{११}-महिषाचलोपरिश्रीहरिशरण-
रक्षिताचलदुर्गेण रायगुरु-वायगुरु-सेलगुरु^{१२}-रायाञ्चापरमयुरुवागाङ्गला-रायाञ्चा-मूहवन-
रायहिंसलराय-माचल्ल-धूर्वपञ्चिपोसरवक्षिण-धनुर्दिशा-रायाञ्चाअबुलप्रहत्यादि-विहवाली-
विराजमानेन अभ्युपेतमनरेश्वरेण सबलराज-^{१३}सम्मूलनाचार्येण दुर्बलराजसस्थापनाचार्येण पितृ-
वैरिसमुद्भूतरोपपोषणमहीपतिमत्तमातङ्गमस्तकाङ्कुशेन अभिनवभाग्येण राजभुजबलमीनेन
हिन्दूकराजगजपतिना आसनसिंहासनसितातपत्रमाणिक्कमालामण्डितवाताम्बोलितजयपताकाक-
नकवण्डचन्द्रा-^{१४}वशातचलचामरयुगलमकरध्वजादिराजराजालङ्कारणायलोकनमत्सरितमानसे-
तरनूपालमौलिनितितवाम्भरणेन नलनहुयधुन्युमारभरतभगीरथमान्धातुमेधातिथिप्रभृतिवीर-

^१ A. स्तम्भो ।

^२ K. भुजवीर्यं ।

^३ K. बौदुर ।

^४ B. नराणराण ।

^५ B. कर्म ।

^६ K. दुजार ।

^७ धर्मितमहोरगपुरेण seems to be better.

^८ K. वर्गेण ।

^९ K. नाथ ।

^{१०} K. पान ।

^{११} K. प्रसाद ।

^{१२} A. महिषाचल ।

^{१३} K. मेलगुरु ।

^{१४} A. सम्मूलना ।

^{१५} K. चण्डावदात ।

राजरत्नोदात्तचरितेन^१ सर्वदा-^२श्रम्यकादिगोवाविभुवितसमस्तामुक्तिप्रवितीर्णं-मुक्तिमुक्ता-
कलापेन श्रीगृह्यगिरिसन्निधिकृतयुगधर्मानुवर्तिब्रह्मवृन्दाधिष्ठितानेक-यज्ञाद्यखिलमुकृतकृतसत्स-
ल्लोकेन^३ परमभागवतेन अभिनवभरताचार्येण संगीत^४मीमासाणिर्माणपरप्रभाकरेण प्रबन्ध-
राजश्रीगीतगोविन्दटीकारचनावर्णितसाङ्गशृंगाररसेन सकलराजवाग्येकारतोडरमलेन
सकलविराजचक्रचूडामणिना धोणावावनप्रवीणेन सुशारीरशालिना पद्मनगरजनन्याय-
गोदावरी^५-विराजमानम्लेच्छोच्छेदितचिरकालधर्मसंस्थापनेन संस्कृतभाषामहाराष्ट्रभाषातं^६-
लङ्ककर्णाटकभाषाचतुष्टयचरितनाटकराजचतुष्टयेन प्राचकजनकल्पनाकल्पद्रुमेण वसन्तसमय-
समागतसमस्तसामन्तसीमन्तिनीसीमन्त-^७सिन्दूरपूरदूरोद्धूलनप्रकटितप्रौढप्रतापेन निसर्गदुर्ग्रहवृगं-
धर्गदुर्गमप्राकारपरिखापरिपातपरिलिख्यमानपरिशिद्धतपरिजनपरिवीतप्रत्यर्पयित्तम्बिनी^८-लुष्टा-
कार्गलादीधंभुजायुगलेन धीरोदात्तधीरशान्तधीरोद्धतधीरललित-चतुर्विधनायकगुणप्राप्तविचार-
चातुरीचतुराननेन अष्टविधनायिका^९-हावभावयिवेकोद्दामो^{१०}-हीनपितस्मरबिलोकनानुभूयमान-
शृंगाररससान्तरनिरन्तरान्तरानन्देन^{११}नाटकनाटिकाख्याना-^{१२}ख्यायिकाप्रहेलिकाकलाकलाप-
कौशलेन^{१३}भारतीयरसवृष्टिभाववृष्टिभावितभावनाभिनवभरताचार्येण नन्दिकेश्वरमतानुवर्त-
नाराधितत्रिनयनेन परमपराक्रमार्जुनेन अथ बृहस्पतेन सप्तताराधितधर्मेण अथ द्रुको-
दरेण श्रीसरस्वतीरससम्बुद्धभूतकैरबोद्याननायकेन यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण सप्तपरा^{१४}-
भूतसमागतसूर्यवशीग्रसेन-^{१५}राजराज्यसंस्थापनदुष्काङ्गीकारेण गुर्जर^{१६}-राज्य-धराधीशमहमह-
मुलतानधीरस्वोन्मूलनप्रचण्डपवनेन श्रीविसाध्य-^{१७}क्षेत्रसमुद्रसमवरोहिणीरमणेन भरिराजमत्त-
मातङ्गपञ्चाननेन प्रकृष्टपद्मवदनवधवहनदावानलेन प्रत्यधिपुथिवीपतिमिरसति-निराकरण-

^१ A. adds वेदमार्गस्यापनचतुराननेन before सर्वदा ।

^२ K. श्रम्यका ।

^३ K. reads सल्लोकेन ।

^४ A. मिमासा ।

^५ A. B. गोदावरी ।

^६ A. तेलग ।

^७ A. सिक्त ।

^८ K. लुष्टार्गला ।

^९ A. नायका ।

^{१०} A. कोदोमो ।

^{११} K. नन्देन ।

^{१२} A. B. ख्यायिका ।

^{१३} A. कौशलेन, B. Omits न ।

^{१४} A. परा ।

^{१५} A. वशीग्रसेन ।

^{१६} B. omits र in गुर्जर ।

^{१७} K. श्रीनिसण्याक्षेन । B. सप्यक्षेन ।

प्रौढप्रतापमातङ्गदेन वैरिवनितावैधव्यवीसादानवक्षोदृण्डकोदण्डमण्डिताखण्डभुजादण्डेन भूमण्डला-
खण्डलेन गज^१नरतुरङ्गाधीशराजश्रितयतोडरमल्लेन वसुन्धरोद्धरणादिवराहेण भवानीपतिप्रसा-
दाप्तापसा(स)व^२वरप्रसादेन अनन्यमल्लोकगर्वखण्डनमुशल^३हस्तबलभद्रपराक्रमेण महाराजा-
धिराजमहाराणाधोमृगाङ्गुतामराजनन्दनेन^४ महाराज्ञी^५सौभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदयनन्दनेन
विधिविज्ञानविज्ञचमत्कार^६चातुरीधुरीणसकलसीमन्तिनीधुरीणशिरोमणिरूपलावण्यलज्जाल-
क्ष्मीनिधानशृंगारसरसोशतराजकन्याप्रवरनिकुम्भराजन्यवशावतसमहाराज्ञीभीकर्मवतीलख^७मा
देवीहृदयाधिनाथेन श्री^८महाराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडश-
साहस्र्या संगीत^९मीमासाया पाठधरत्नकोशे अलङ्कारोल्लासे दोषगुणोल्लास (दोषगुण-
परीक्षणम्) ॥

पाठधरत्नकोशश्च समाप्ति समयात् ।

इति ^{१०}वित्तमतीनामभिमत^{११}सिद्धिरस्तु ॥

^१ K omits नर before तुरग ।

^२ K. reads प्रसादाप्तासाद ।

^३ K मुशल ।

^४ A राजे इनन्दनेन ।

^५ A adds श्री before सौभाग्यवती ।

^६ A B चमत्कारी ।

^७ A B लपुमा ।

^८ A omits श्री, B adds इति before महाराजाधिराज

^९ A मिमासा ।

^{१०} A B वित्त ।

^{११} R । = मत ।

ॐ

संगीतराजः

द्वितीयो गीतरत्नकोशः

प्रथमः स्वरोल्लासः

तत्र स्थानादि नाम प्रथमं परीक्षणम्

(प्रथमं स्थानकप्रकरणम्)

पाद्यात्मकत्वाद्गीतस्य प्राधान्याद्धातुनृत्ययोः ।

तस्मादनु ततः पूर्वं तन्निरूपणमिष्यते ॥१॥

नित्यं यः सनकादिभिः^१ स्वहृदये ध्येयः परो निर्गुणो
नादोऽनाहतसंज्ञकः परम^२-चिद्रूपः स्वभावाकलः ।

सोऽप्याहः सगुणाहतस्वनतया श्रुत्यादि-^३गम्यात्मतां

बिभ्रद्भूक्तभवासिंहहृत्परशिवः सन्मूर्तिरापत्कुलात् ॥२॥

यत्स्वरूपं परं ज्ञात्वा चैतन्यं परमश्नुते ।

चिदात्मानमहं बन्धे नादं ब्रह्मादिवन्दितम् ॥३॥

हरिहरहिरभ्यगर्भा ग्रस्य विद्यर्ताः पुराविदा गदिताः ।

वाचामविषयरूपः स कथं नादो विदां गम्यः ॥४॥

तत्तत्स्थानसमाहृतैः प्रकटयन्बर्णोत्करं वर्ण्यते

वर्णान्तां पदसंहतिं पदतलेर्वाक्यातिवाक्यैः पुनः ।

सर्वेऽस्य व्यवहारसिद्धिजनको लोकत्रयस्याप्यतो

हेतुं नादमुदीरयन्ति भुनयस्तस्य क्रमो वर्ण्यते ॥५॥

आहतानाहतत्वेन स द्वेषा यदितो ब्रुधैः ।

अनाहतोऽतिमूर्खमत्वादव्यक्तत्वात् रक्षितवः^४ ॥६॥

^१ A. सनकादिभिः ।

^२ B. परमचिद्रूपः ।

^३ B. श्रुत्यादिगम्यात्मतां ।

^४ cf. S. R. 1.218

श्रुत्यादिद्वारतो मेये जनयन्^१ रक्तिमाहृतः ।

आत्मन्येकाग्रभावेन भुक्ति^२ मुक्ति प्रयच्छति ॥७॥

स यथोत्पद्यते^३ नावस्तनुते च यथा रतिम् ।

श्रुत्यादिक्रमतो मेये तथा सर्वं^४ प्रपञ्च्यते ॥८॥

पायोर्लिङ्गस्य चान्त्युगदलकलितं^५ चक्रमाधारसंज्ञं^६

तस्याः कस्याश्च शक्तेर्गृहमिह गदितं कुण्डलिण्याः कवीन्द्रः ।

या साक्षाद्देशिकोक्तैः सुवचननिकर्योगिभिस्तत्त्वनिष्ठैः^७

रानीता ब्रह्मरन्ध्रायधिपरंभुक्ता मोक्ष्य(क्षं)सौख्यस्य दात्री ॥९॥

यदपत्रं लिङ्गमूले गृहमिह गदितं कामशक्तेश्च चक्रं

स्वाधिष्ठानं ततो(९)म्यन्मणिपदनिचितं पूरकं भानुगेहम् ।

^८दिक्पत्रं नाभिदेशे हृदि वसति, ततोऽज्ञाहृत-^९द्वावशारं

शैवं ब्राह्मं च विष्णोर्द्विवसुदलमितं कण्ठदेशेऽस्ति चक्रम् ॥१०॥^६

^१भानुपत्रं नासिकायां ललनासंज्ञकं ततः ।

श्रुवोर्मध्ये बह्मिपनमासासंज्ञं ततः परम् ॥११॥

मनश्चक्रं च^{१०} यदपत्रं ततः षोडशपत्रकम् ।

सोमचक्रं ततोऽप्यस्ति ब्रह्मरन्ध्रे सुपाथरम् ॥१२॥

सहस्रपत्रं कमलं सुपाथाराभिवर्षकम् ।

तत्सुपाप्लुतजीवस्य तत्र गीतादि सिद्ध्यति ॥१३॥

स्वाधिष्ठानाधारयोर्मध्यसंस्थं

तप्तस्वर्णाकारमेकाद्रगुलं यत् ।

चक्षुः स्थानं तत्रवन्ध्योऽङ्गुलेभ्य-

स्तस्माद्ब्रह्मप्रण्यसंतः प्रवेशः^{११} ॥१४॥

^१ A. रनयन् ।

^२ A. भुक्ति मुक्ति B. भुक्तिमुक्ति ।

^३ B. यथोत्पाद्यते ।

^४ B. प्रपद्यते ।

^५ B. चक्रमाधारसंज्ञ ।

^६ A. दिक्पत्र ।

^७ A. ततोऽज्ञाहृत ।

^८ B. this verse is numbered as 9 and the following verses are numbered consecutively.

^९ A. भानुपत्र ।

^{१०} B. omits च ।

^{११} A. प्रवेशे ।

नाभिपथं तत्र तत्रास्ति जीवः शम्भोर्नाड्या^१ ब्रह्मरन्ध्रावधिद्राक् ।
कुर्वन्मारोहावरोहो जलौक(घ)स्तीर्णप्रायः प्रायशस्तत्र तिष्ठन् ॥१५॥

विवक्षुर्जीवोऽयं नृदति हृदिर्व हन्ति बह्वं
शरीरस्थं स प्रेरयति सपदि प्राणपवनम्^२ ।

स्थितो ब्रह्मघ्न्यो स इह चरति प्राणपवनः
मृजन्नाभेर्वन्तं^३ हृदयगलमूर्धस्थिनिलये ॥१६॥^४

^५स्वनोऽतिसूक्ष्मो गदितः सनाभिगो हृदीह सूक्ष्मो गलके च पुष्टः^६ ।
शिरस्यपुष्टो वदने च कृत्रिमो भवेदयं पञ्चविधः स्थितेर्वशात्^७ ॥१७॥

स्वनोऽतिद्वौष्ण्यादिह नाभिगोचरः स कृत्रिमत्वादपि वक्त्रवेशगः ।
विचार्यमाणेऽपि पञ्चसु ध्रुवं स्वनाभिर्मा न व्यवहारमर्हतः ॥१८॥

स्थानत्रयध्याप्तिवशेन पुष्टः कण्ठस्थितस्तद्विरहाऽपुष्टः ।
मूर्ध्नि स्थितः^८ स्याद्बृहदधोऽपि सूक्ष्मो नावस्ततोऽयं व्यवहारयोग्यः^९ ॥१९॥

प्राणं नकारं कवयो वदन्ति शङ्खं वकारं च समानमिति^{१०} ।
आनन्दहेतुभयशक्तिजत्वात्तादाभिधामेय रजो विभर्ति ॥२०॥

अनितेः प्राणनार्यस्य बहतेर्बह्वकर्मणः ।
संयोगावाद्यशक्तेश्च बीजरेय विनिर्मितः ॥२१॥

भस्मसारप्राणिना^{११} पापं कुर्वन्संजीवयंश्च तान् ।
शक्त्या संतोषयन्नर्थादा इत्यभिधीयते ॥२२॥

मादो वा नदतेर्घातो^{१२} रिप्यते शब्दकर्मणः ।

^{१३}कण्ठादूर्ध्वं चरन् प्राणस्तत्तत्स्थाने ध्वनिं वधत् ॥२३॥

^१ B शम्भोर्नाड्या ।

^२ B प्राणपावनम् ।

^३ A B. मृजन्नाभिदन्ता ।

^४ cf. S. R. 1. 8. 3, 4.

^५ B. स्वतोऽति ।

^६ B. पष्ठः ।

^७ cf. Br. sl 23-25 (p. 3) and S. R. 1. 8. 5

^८ A. B. स्थितस्याहृदधोऽपि ।

^९ A. योक्तः ।

^{१०} cf. S R. 1/3/6 & Br. sl 22 (P. 3)

^{११} A. प्राणीना ।

^{१२} B. नदते घातो ।

^{१३} कन्दादूर्ध्वं ।

हृत्कण्ठमूर्धसंतानि श्रीणि स्थानानि तस्थु च^१ ।
द्वाविंशतिप्रकारेणैकैकस्य स्युर्भिरावशात् ॥२४॥

पदपाष्टस्थानकान्येव कंचिदुक्तानि योगतः ।

द्वाविंशतिविधो मन्द्रो नादः संजायते हृदि ॥२५॥

यद्योत्तरमसौ तारः पूर्वपूर्वाभिकांक्षया ।

ध्वनिः संजायते देहे वीणायां तद्विपर्ययात् ॥२६॥

स एव द्विगुणो मध्यः कण्ठस्थाने यथाक्रमम्^२ ।

स एव मस्तके तारः स्यान्मध्याविद्वगुणः क्रमात् ॥२७॥

॥ इति स्थानकानि ॥

श्रुतिप्रकरणम्

स एव ध्वनयस्तत्र अवणात् श्रुतिसंज्ञकाः ।

श्रुणोतेः अवणार्यस्य भावे स्तः प्रत्यये श्रुतिः ॥२८॥

भूयन्त इति वा कर्मसाधनोऽयमिहेष्यताम् ।

श्लिष्टाः सुपुण्यया नाड्यो हृदि द्वाविंशतिः स्थिताः ॥२९॥

तिरश्चीनास्तथा कण्ठे^३ तावत्पञ्चैव मूर्धनि^४ ।

मरुदाहतिस्तत्तापु जायन्ते ये पुणक् स्वभाः ॥३०॥

स एव श्रुतयस्तत्र स्वराभिम्बितहेतवः ।

कर्ध्वमुद्यन् हृदाकाशे^५ पूर्यते प्रेरितो ध्वनिः ॥३१॥

मानास्थानोपाधिभेदाद्यो नाना प्रतिभासते ।

०तं मतङ्गः श्रुतिं प्राह मेघे(ऽ)हर्षेति-रश्मिवत् ॥३२॥

स्वरान्तरमिन्नागेन द्विधा विज्ञवावसोमते ।

स्थानप्रतिपत्तयोगात् त्रिविधास्ता^६ मतेऽग्रे ॥३३॥^७

^१ B. तु ।

^२ cf. S. R. 1/3/7

^३ B. तावन्त्यः ।

^४ S. R. 1/3/9

^५ B. हृदाकोशे ।

^६ B. पूर्यते ।

^७ B. त

^८ A. B. मयाग्रे

^९ cf. Br. P. 4 & 5 for verses 33 & 31 above

अन्ये^१ त्रितयवैगुण्यात् त्रैविध्यं प्रतिपेदिरे ।
यत्तादिदोषसंभिन्नामेके प्राहुश्चतुर्विधाम् ॥३४॥

द्वन्द्वजत्वात्तदानन्त्यं^२ केचित्सूक्ष्मदृशो जगुः ।
चतुस्त्रिद्विभृतित्वेन स्वराणां नवधापरे ॥३५॥

द्वाविंशतिः परे प्राहुरन्ये षट्पट्टिमेव ताः ।
विचारस्यासहत्वेन पूर्वेषां पक्षसन्ततेः^३ ॥३६॥

द्वाविंशतिः समाधत्ते कालसेनो^४ नराधिपः ।
ननु द्वाविंशतिरयं नियमो नैव युज्यते ॥३७॥

विद्याविद्भिर्यतो माना पक्षाः कक्षीकृता इह ।
भूयतामवधानेन समाधाननिबन्धनम् ॥३८॥

^५श्रुतीपसावबोधाय साधु साधो सुधाविधम् ।
यत्तावदुक्तमेकैकधुतिस्तर्जय सुन्दरम् ॥३९॥

श्रुत्यात्मना किमेकत्वं तद्विशेषात्मना नु किम् ।
कनकं कनकाकारात्मना भिन्नमपि स्वतः ॥४०॥

कुण्डलाद्यात्मना नानेत्याद्यः पक्षो न सहाति^६ ।
तथा ननु^७ भवन्नैव द्वितीयोऽप्युपपद्यते ॥४१॥

मिथो^८ व्यावृत्तरूपिण्यो गृह्यन्ते श्रुतयो यतः ।
यद्यप्यावृत्तस्वरूपत्वं स्थानोपाधिकृतं हि तत् ॥४२॥

वीक्ष्यादियु^९ यथा भावोः^{१०} किं न स्यादेकिकता ततः ।
तद्वैरूप्यं क्वचिद्वस्तुग्येकस्मिन्तंभवे क्वचित् ॥४३॥

एकं नानेति यवतो नानात्वापत्तिस्तत्त्व ।
पूर्वबुद्धिविपर्यासादन्यदेवापत्तिरप्यति ॥४४॥

^१ B. त्विन्द्रिय ।

^२ B. तदानन्त्यं ।

^३ B. omits verse no 36 and hence the numbering of verses in A & B tallies from verse no. 37.

^४ B. नराधिपः ।

^५ A. श्रुतीपसा ।

^६ B. सिद्धवति ।

^७ A. B. भवान्नैव ।

^८ B. मिथो ।

^९ B. तथा ।

^{१०} B. किन्वेतत्स्यादेकिका ।

तदभेदात्स्वराभेदस्तथा वाद्याद्यसंभवः ।
वादित्राविविवेकोऽयं स्वरभेदे प्रसज्यते ॥४५॥

वाद्यादिहेतुका रक्षितस्तदभावे कथं भवेत् ।
धारावाहिकविज्ञानमत्राप्यूरीक्रियेत चेत् ॥४६॥

विशिष्टविषयत्वेन तच्च भिन्नावबोधकम् ।
दीपस्य ^१कलिका सेयमितिवच्छ्रुतिरत्र तु ॥४७॥

प्रत्यभिज्ञायते नैव कथमेकत्वमश्नुते ।
अस्तु वैकत्वमेतासां न स्यात्स्वरसमुद्भवः ॥४८॥

एकमारम्भकमहो महते बुद्धिर्बन्धवम् ।
न श्रुतिर्द्वैतपक्षोऽपि तत्त्वकक्षावगाहकः ^२ ॥४९॥

तद्विता(ना) किं स्यान्भेदोपाधिजाः स्वरयोगजाः ।
नाद्यस्त्रित्वप्रसवतेर्नापिरो हेतुत्वभङ्गतः ॥५०॥

समस्तं त्रित्वपक्षोऽपि न क्षमः सूक्ष्मचक्षुषाम् ।
स्यान्त्रैधात् ^३ श्रुतेस्त्रैधं यद्युच्येत विचेतसः ॥५१॥

प्रतिस्थानं मङ्गमध्यतारभेदव्यवस्थया ।
नवत्वापत्तिः किञ्चिन्नवत्वं वचसां भवेत् ॥५२॥

नवीना नवता तर्हि नरतोक्तासु युज्यताम् ।
मैवं बोधस्तथा नैव नवता भवतोह्यताम् ॥५३॥

तत्सूत्रार्थानिवगमादवधारय तद्वया ।
द्विक्रिकचतुष्कास्तु श्रेया र्धशगताः स्वराः ॥५४॥

द्विश्रुतिः कम्पनाज्जातस्त्रिश्रुतिद्वयार्थमुक्तितः ।
चतुष्श्रुतिर्गङ्गातमृतेरिति, श्रुत्यङ्गप्रकरणे ॥५५॥

न विवक्षा यतो बीणास्वराणां सारणावशात् ।
श्रुतीयतापरिज्ञानं भुनिर्नवोपपादितम् ॥५६॥

संतोष्यं च भवता पक्षे षट्षष्टिसंज्ञके ।
तथा हि श्रुतिसम्बन्धियदृष्टित्वं यदीरितम् ॥५७॥

तत्प्रतिस्थानकं द्वाविंशतिश्रुतितयात्र तु ।
स्थानभेदाच्च तद्वैवो न मिथोऽयः स्वरूपतः ॥५८॥

^१ B. कालिका वैद्य ।

^२ B. अवगाहक ।

^३ B. त्रेधा ।

तत्र न स्थानभेदोऽस्ति रूपभेदकर इवचित् ।

तथा हि सौषकक्षाम्^१-तरोत्तरगतास्त्वपि ॥५९॥

सचरन् पृथिवीनाय स एवंक^२ प्रतीयते ।

तत्र चेत्प्रत्यभिज्ञास्ते सात्रकेन^३ निषिध्यते ॥६०॥

प्रतिस्थान न चेद्भिन्ना श्रुति स्थात्तद्भवत्वत ।

भिन्ना स्वरा प्रसज्येरन् तज्ज्ञा रागास्तु तत्त्वत ॥६१॥

^४त्रिस्थानव्यापिनो न स्युरित्यायुधमन् सुखी भव ।

आनन्त्यमपि कुसाध्यमिष्ट साधयतस्तत्र ॥६२॥

व्यक्तपक्षे^५ भवेत्तस्मिंश्श्रुतीनामप्यनन्तता ।

तवानन्त्यास्त्वरानन्त्यं ततो मुनिज्ञतैरपि ॥६३॥

तद्वैयर्थ्यापरिज्ञानाल्लक्ष्य कर्तुं न शक्यते ।

दोषोपाधिकृतो भेदो न स्वरूपस्य भेदक ॥६४॥

द्विचन्द्रादिमतिर्लोके तात्त्विकत्वं न ग्राह्यते ।

विकृतस्त्वरगास्वासु नाग्यताध्यक्षगोचर ॥६५॥

तद्रूपस्याग्ययाभावो न मानान्तरगोचर ।

तस्माद्द्वाविंशतिमन्तं राजराजस्य समतम् ॥६६॥

तदभिध्यक्तये षड्ये द्विविध श्रुतिमण्डलम् ।

तत्र तण्डाकृति प्रोक्त श्रुत्युत्पत्तावपि स्फुटम् ॥६७॥

द्वानीं मण्डलावुत्था^६ सम्यक्त्वेनाभिधीयते ।

तदुदाहृतये षड्च^७ तिरश्चीनास्तथोष्णंवा ॥६८॥

रेखा षट्क्रमतो न्यस्या स्थानद्वाविंशतिप्रमा^८ ।

तत्र प्रथमरेखातः स्थापनीया^९ क्रमेण ता ॥६९॥

षड्जे कान्ता-प्रभावस्यो सिद्धिश्चैव तु सुप्रभा ।

उषा शिखा च दीप्ता च स्युरेता ऋष्यमानुषा ॥७०॥

^१ B सातरोत्तरगतास्त्वपि ।

^२ B एवंक ।

^३ B प्रतिषिध्यते ।

^४ B ध्यायिनो ।

^५ B पक्षे ।

^६ सम्यक् केनाभिधीयते ।

^७ A तिरश्चीना ।

^८ B तमा ।

^९ B स्थापनीया ।

निर्हृतिर्हृदिनीति द्वे गान्धारे वसतः श्रुती ।
क्षान्तिः सर्वसहा धीरा विनूतिर्मध्यमे स्थिताः^१ ॥७१॥

मालिनी चपला लोला तथा रत्नप्रभावती ।
चतस्रः पञ्चमे ज्ञेया ध्रुवतन्धुतयः पुनः ॥७२॥

२विकल्पिनी^३ च ४शान्ता च^५ हृदयोन्मूलिनी तथा ।
विस्तारिणी प्रसक्ता च निषादस्य श्रुती उमे ॥७३॥
स्वरभेदनिर्दानं तु ध्रुतिजातीरस्य श्रुवे ।
दीप्ताऽऽप्यता च करुणा^६ मृदुर्मध्येति जातयः^७ ॥७४॥

पञ्च तासां च विज्ञेया व्यवस्थैवं प्रतिस्वरम् ।
पद्मे दीप्तायता चाय मृदुर्मध्येति सस्थिताः ॥७५॥
श्रुयमे करुणा मध्या मृदुर्गान्धारमे पुनः ।
दीप्तापते तथा दीप्ताऽऽप्यता च मृदुस्तनिका ॥७६॥

मध्या च मध्यमे प्रोक्ता जातयः पञ्चमे पुनः ।
मृदुर्मध्यायतास्या च करुणा ध्रुवते पुनः ॥७७॥
करुणा चायता मध्या निषादे वसतस्तथा ।
दीप्ता मध्येति जातीनां तासां भेदानय श्रुवे ॥७८॥

तीव्रा रौद्री वज्रिकोप्रा चतस्रो दीप्तिकाभिधा ।
कुमुदत्यायतायाः स्युः कोपा चाय प्रसारिणी ॥७९॥
संवीपनी रोहिणी च पञ्च भेदा इमे फमात् ।
दयावती तयालापिन्यस्य प्रोक्ता नवस्तिका ॥८०॥

करुणायास्त्रयो भेदा मृदोर्भेदचतुष्टयम् ।
मण्डा च रतिरा प्रीतिः इमेति मध्याय पट्टिदया ॥८१॥
छन्दोवती रञ्जनी च मार्जनी रतिरा तथा ।
रम्या च क्षोभिर्मात्यासामय ब्रूमः स्वरत्पतिम् ॥८२॥

तीव्रा कुमुदती मण्डा छन्दोवत्यस्तु पट्टिदयाः ।
दयावती रञ्जनी च रतिरा चर्पमाधिनाः ॥८३॥

^१ B स्थिता ।

^२ B विकल्पिनी ।

^{३-५} B चान्ता शान्ता ।

^६ B मृदु मध्येति ।

^७ cf S R 1/3/27-38 for verses 71-86 above.

रोद्री क्रोधा च गान्धारे वज्रिका च प्रसारिणी ।
प्रीतिश्च आर्जनीत्येता मध्यमे तद्भिदा मताः ॥८४॥

क्षिती रक्ता च संदीपिन्यालापिन्यय पञ्चमे ।
मवन्ती रोहिणी रम्याऽभिधास्तिस्रस्तु पंचते ॥८५॥

उग्रा च क्षोभिणीति द्वौ भेदौ प्रोक्तौ निपादगौ ।
घटीयन्त्रवदेतेषु स्याच्छ्रुतीनां व्यवस्थितिः ॥८६॥

ह्रास्विनश्चन्द्राणां^१ सूच्यग्रेण विभेदने ।
यः कालः स भुतेर्मानमुक्तः कश्चिद्विचक्षणः ॥८७॥

आपतत्वे^२ मार्दवे च धृत्युत्कर्षापकर्षणे ।
यः कालः स भुतेर्मानमवोच्चकृष्णभूपतिः ॥८८॥

तत्कालोपाधिब्रह्मलोऽप्रत्यक्षोऽपि स्वभावतः ।
स भवेत्सुप्तमबुद्धीनां अवशेन्द्रियगोचरः ॥८९॥

अथ प्रयोजनं तावत्प्रोच्यते श्रुतिरूपणे ।
विभामो ग्रामयोर्मत्मावेतत्(ज्)ज्ञानेन जायते ॥९०॥

तथाहि पञ्चमः पूर्णः पङ्कजग्रामस्य बोधकः ।
त्रिधुतिर्मध्यमग्राममाचष्टे नेति केचन ॥९१॥

ग्रामभेदो यतो धादिसंवादिज्ञानगोचरः ।
सपी सवादिनौ पङ्कजमपी मध्यममाहुः ॥९२॥

■ तद्वाद्यादिसवितिर्यतः स्याच्छ्रुतितः स्फुटा ।
किंच साधारणकृते स्वरव्युत्पादनं कृतम् ॥९३॥

रक्तिमार्गाच्च्युतानां च^३ न वेद्युक्तं निरूपणम् ।
नैतत्स्वरस्वरूपेण ताः स्युः^४ ओत्रमुत्साहः ॥९४॥

तदभिध्यक्तये कुर्वे विपञ्चीद्वृण्णमाधरात् ।
धीर्णं च श्रुतिसंख्यायां लाभे मानं यतो मस्तम् ॥९५॥

यत्किंचिद्गीयते तच्च सर्वं(चं) तन्मयां प्रतिष्ठितम् ।
तन्निर्कोणादिवैगुण्ये प्रमाणं यंशजाः स्वराः ॥९६॥

^१ B पात्राणा ।

^२ E add च ।

^३ B. omits च ।

^४ B. स्युः ।

अत्र नादसमत्वार्यं द्वे बीजे सदृशकृती ।
श्रोतुर्ययैकयोणा च वादने^१ स्यान्मतिस्तथा

कार्ये निरन्तरे साक्षाद्द्वाविंशतिकतन्त्रिके ।
तयोरेका ध्रुवा कार्या द्वितीया चञ्चला भवेत् ॥९८॥

मध्यतन्त्रिकयोर्न स्यात्तथा ध्वन्यन्तरं तथा ।
स्याप्या द्वाविंशतिस्तन्त्र्यः प्रत्येकं तामु वादितः ॥९९॥

अतिमन्द्रध्वनेः किञ्चिदुच्चोच्चतरतायुजः ।
उत्तरोत्तरगास्तन्त्र्यः स्थापनीयाः परा अपि ॥१००॥

उत्तरोत्तरतीन्नाः स्थिरधराधरवेशिताः ।
तामु यो जायते नादः स ज्ञेयः श्रुतिसंज्ञकः ॥१०१॥

इतः परं तयोः स्याप्याः सप्त षड्जावयः स्वराः ।
सत्रादितो गणनया स्याप्यः षड्जश्चतुःश्रुतिः ॥१०२॥

सुरीयायां तु सप्तम्या^४ नृपभस्त्रिश्रुतिस्ततः ।
नवम्यां द्विश्रुतिर्गस्तु त्रयोदश्यां चतुःश्रुतिः ॥१०३॥

मध्यमः सप्तदश्यां तु षड्जमोऽप्य चतुःश्रुतिः ।
विंशतिप्रमितायां धस्त्रिश्रुतिर्द्विश्रुतिस्ततः ॥१०४॥

द्वाविंशतितमायां^५ निनिवेश्यास्ते यथाक्रमम् ।
अत्र तत्तत्स्वराविष्टाः श्रुतयो नान्यकारणम् ॥१०५॥

पूर्वासां करणत्वे तु बादित्वादिर्न सिद्ध्यति ।
श्रुतेर्निदर्शनार्थं तु स्यात् ध्रुवकापरा चला ॥१०६॥

चलायां सारयेत्तन्त्रीः स्वरश्रुतिगताः क्रमात् ।
आनेयाः प्रथमं सप्त स्वराः स्वोपात्ततन्त्रिकाम् ॥१०७॥

तत्र ध्रुवात्स्वरेभ्यस्ते चलयीणागताः स्वराः ।
स्युः श्रुत्यैकैकया हीनाः प्रथमे सारणे कृते ॥१०८॥

^१ A. द्वादने ।

^२ A. स्यात् ।

^३ cf. B. R. 1/3/11-22 for verses 97-111 above

^४ B. सप्तम्या ऋषभ ।

^५ B. omits नि ।

एवमेव द्वितीयायां श्रुतिद्वयलयादिभे ।

श्रुतिद्वयापकृष्टाः ^१स्युर्गनी तत्र चलागती ॥१०९॥

द्विभूती ध्रुवबीणाया श्रवयोविशतः क्रमात् ।

त्रिभूती तु तृतीयस्यां सपयोविशतो रिषो ॥११०॥

चतुर्ध्यां समपास्तद्वन्निगमेषु विशन्ति हि ।

एवं स्युर्बिकृताः सर्वे ध्रुवास्वरव्यपेक्षया ॥१११॥

प्रथमायां सारणायां चलबीणागताः स्वराः ।

द्वितीयस्यां ^२सारणायां चतस्रः श्रुतयः स्फुटाः ॥११२॥

तृतीयस्यां पडेवं तु चतुर्ध्यां द्वावशैव तु ।

लभ्यन्ते श्रुतयः पूर्णा द्वाविशतिरिति स्फुटम् ॥११३॥

चतस्रः सारणाः प्रोक्ताः स्वराणामिह तत्त्वतः ।

अतः परतरं नास्ति संभवः श्रुत्यभावतः ॥११४॥

श्रुतीयतापरिच्छेदस्तारतम्यं स्वराश्रयम् ।

काकल्यादिपरिज्ञानं सारणानां प्रयोजनम् ॥११५॥

पञ्चमो मध्यमप्राप्ते त्रिभुतिर्धैवतः पुनः ।

चतुःश्रुतिरिति स्यातिर्न ^३तथाऽप्युपलभ्यते ॥११६॥

संबन्धः प्राक्प्रतीतस्योपलम्भः परिकीर्तितः ।

उपलब्ध्वा (उपलभ्य) न केनापि श्रुतयः प्राणितः स्फुटाः ॥११७॥

किं प्रमाणद्वयं कीदृश्यो यत्समूहः स्वरो भवेत् ।

योगिगम्यस्वरूपास्ता ^४नास्मदादिग्रहोचिताः ॥११८॥

तथा स्वरूपाभावेऽपि धर्माशवदिहास्तु चेत् ।

न शास्त्रान्तरतोऽप्येयामुपलब्धेस्तथा नहि ॥११९॥

न सर्वतोपलभ्यन्ते श्रुतयः किन्तु तत्र च ।

कोणादिप्रगुणत्वेन तद्गुण्योऽस्मिन्प्रकल्प्यते ॥१२०॥

नैव कल्पितवस्तुतयं विज्ञानं कल्पितं भवेत् ।

न कल्पिते विषाणोऽपि विषाणी दाशको भवेत् ॥१२१॥

^१ B. स्युः

^२ A. द्वितीयस्या ।

^३ B. तथा ह्युपलभ्यते ।

^४ A. न स्मदादि ।

अत्रोच्यते यथोद्धारे चतस्रः स

ओतुः प्रतीतिजनकास्तथा साविशता (गता) इह ॥१२२॥

अनादिवासनावासवशात् ओतुर्नरस्य ताः ।

रञ्जयन्ति मनः पूर्णा अपूर्णाश्चापरञ्जिकाः ॥१२३॥

तस्मादत्र प्रमाणं तु गतुश्चोत्रोर्मनो मतम् ।

प्रयोगसौक्ष्म्यादासां तु स्वरसाधारणे यथा ॥१२४॥

स्वरा प्रामो मूर्च्छनाश्च नानास्थाना निवृत्तयः ।

दुष्कं (स्वर) साधारणं वर्णा ह्यलंकाराः सथातवः ॥१२५॥

श्रुतयो जातयश्चैव नित्यं स्वरगतात्मकाः ।

वारब्ध्यां समुदायोऽयं बीणायां समुदाहृतः ॥१२६॥

स्वरा प्रामावर्लकारा वर्णाः स्थानानि जातयः ।

साधारणं च क्षारीयां बीणायामेव संग्रहः ॥१२७॥

॥ इति श्रुतिप्रकरणम् ॥

॥ स्वरप्रकरणम् ॥

राजेषां रञ्जतेर्वापि स्वरतेषां स्वरैरथ ।

रोतेषां स्वरदायोऽयं निरुक्तः^१ वृष्णभूभुजा ॥१२८॥

राजते जातिरागादौ स्वयं रञ्जयतीह तान् ।

रञ्जकः ओतुमनसां भृगान् रञ्जयतीत्यपि ॥१२९॥

शब्दरूपां चित्तवृत्तिं स्वात्प्रायस्वरायामोचनात् ।

उपताप्य स्वमाधुर्यातिगर्भेनाक्षिपन्ति ये ॥१३०॥

ते स्वराः स्वरदास्त्रस्रवालसेनस्य संमताः ।

बामाज्येष्टाऽम्बिकारोद्री^२ रयाभिश्चतसृभिर्मतः ॥१३१॥

शक्तिमिदं स्यात् सात्तामशोविहृतमापितैः ।

स्थानत्रयप्रभिन्नाभिः^३ तमैरुर्ध्वं पित्यासतः ॥१३२॥

ध्वनिसङ्गस्य बह्मनादिप्रतीतिः परिरक्षिता ।

अत्र केचिच्छब्दमात्रं स्वरमिच्छन्ति स्वरयः ॥१३३॥

^१ B. निरुक्ति ।

^२ A. रोद्री ।

^३ A. प्रभिन्नाभि नामे etc.

तन्मते जलदध्वानः स्वरत्वमुपगच्छति ।
पटे स्युस्तन्तवो यद्वन्न तथा श्रुतयः स्वरे ॥१२४॥

इति श्रुतिसमारम्भः स्वर इत्यं^१ न सुन्दरम् ।
अस्तु वा मिलितानां वा पूयकस्थान^२स्वमिच्छसि ॥१३५॥

नाद्यः क्षणविनाशित्वाभ्यान्वोऽनारम्भकत्वतः
स्वरता तत्समूहस्य सुतरामप्यसङ्गता ॥१३६॥

समूहिनामस्कृष्टत्वाद्भूने भृगसमूहवत् ।
गाविकर्णसमूहेऽपि योऽध्वप्रतिपत्तिवत् ॥१३७॥

श्रुतयोऽनुक्रमेणैव न हि वृद्ध्याः कदाचन^३ ।
एककालोपलम्भस्य प्रसक्तेस्तद्वद्वयोरिह ॥१३८॥

व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावोऽपि नानयोः संभवी स्वतः ।
मिथ्यात्वापत्ति^४तस्तासां न विवर्त्तोऽपि संमतः ॥१३९॥

समुच्चयस्य चेत्तत्त्वं नैवमित्यपि सुन्दरम् ।
कथं समुच्चीयमानश्रुतितानं विना यतः ॥१४०॥

समुच्चयस्योपलब्धिस्तद्वर्त्म्यं कथं भवेत् ।
श्रुतीनां तिलुणां प्राप्ते मध्यमेऽस्ति समुच्चयः ॥१४१॥

यद्वज्रं^५ चतुर्णां सोऽस्ति न भिन्नौ पञ्चमौ कथम् ।
सपद्येरभेदमष्टौ स्वरा इति विरुद्धता ॥१४२॥

अन्तरः काकली चापि चतुःश्रुतिसमुच्चयात् ।
कथंविदेव न स्यातां तत्समुच्चयगोचरौ ॥१४३॥

श्रुतिरेव स्वरस्ते चेद् भिन्नत्वात्तत्परस्परम् ।
श्रुतेः स्वरचतुर्धात्मा किं तृतीयश्रुतिर्भवेत् ॥१४४॥

पञ्चमावेरनेकत्वप्रसक्तेरिति बोधितम् ।
श्रुतेरनुस्वनः सोऽथ भर्वाद्भूरभिधीयते ॥१४५॥

अन्यधर्मो न चान्यत्र न्यायादस्मात्प्र तद्यथा ।
अनुस्वरस्तृतीयः स्यान्न चतुर्था(यो?) भवेद् ध्रुवम् ॥१४६॥

^१ A इयं ।

^२ B. स्थानात्त्व ।

^३ A. आपतितस्तासा ।

^४ A. adds च ।

ग्रामद्वयेऽय पथयोरनेकत्वं भवत्वित् ।

यनिद्वयोस्तयैवास्तु काकल्पन्तरयोर्निर्वा ॥१४७॥

सप्तस्वर इति मतं भिद्येतेत्युक्तमादितः ।

अथ प्रतिसमाधत्ते कामाक्षाचरणानुगः ॥१४८॥

पूर्वासां तु श्रुतीनां यदुक्ता कश्चिदहंनुता ।

इयणुकादिक्रमः किं तैर्न दृष्टः सृष्टिगोचरः ॥१४९॥

अस्तु वा किन्तु तेषां च साधु संगीतवेदिता ।

धृत्यन्तरसमारब्धशरीरस्वरसंभवः ॥१५०॥

साधारणविधिस्तेषां जातो दत्तजलाञ्जलिः ।

काकल्पन्तरयोस्तस्मास्तुद्गरोत्सारिता कथा ॥१५१॥

नैयता यदि कल्प्यन्ते तुर्यादिश्रुतिषु स्वराः ।

त्रयोपान्त्यधुतिगामित्वे कार्यं^१ ग्रामविनिर्णयः ॥१५२॥

न चतुर्ध्यात्मको घः स्यान्न पस्त्रिधुतिको भवेत् ।

श्रुतेर्नियमतस्तस्माद्ग्रामः कोऽत्रावतिष्ठताम् ॥१५३॥

अन्यासां हेतुता योक्ता तन्तुसंलग्नबालवत् ।

संपद्येरन् ततो विव्रन् त^२ एकधुतिकाः स्वराः ॥१५४॥

द्वाविंशतिः श्रुतिरिति सिद्धान्तोऽपि विलीयते ।

पराकरिष्यते तत्रैकस्यारम्भ^३-कताग्रहः ॥१५५॥

हेतुत्वे समुदायस्य विचारोऽयं प्रवर्तते ।

पुनराारम्भकत्वे तु स्वरान्तर्यं प्रसज्यते ॥१५६॥

वक्तव्ये समुदायस्य तत्त्वे सापेक्षता भवेत् ।

एवं वीयाः प्रसज्येत (ज्येरन्) अन्योन्याधपतादयः ॥१५७॥

तदास्तां ग्रामचिन्तास्तमगम^४-स्वरसङ्ख्या ।

पूर्वपूर्वां ततो भूत्वोत्तरोत्तरगतधुतेः ॥१५८॥

कारणं च ततस्त्वन्त्या स्वरस्योद्बोधकारण(क ?)म् ।

अयं चतुःश्रुतिरयं त्रिश्रुतिश्चेति या कथा ॥१५९॥

न काकर्भक्षिता किन्तु सापि तेषां महात्मनाम् ।

तस्मात्तत्पूर्वपक्षस्य सिद्धान्तस्य च निर्णयः ॥१६०॥

^१ B. adds न ।

^२ B. तावक ।

^३ B. आरम्भे ।

^४ B. भगमस्वर ।

तेषामेव विचारस्य गोचरो नहि भावुशाम् ॥१६१॥

ब्रह्मप्रत्ययसमुत्पत्त्यायुहनात्^१ तत्स्वरस्वाधय-^२
स्थानस्था पुरुषा धृतिजनयति स्निग्धानुनादात्मकम् ।
नाद त स्वरसत्तकं निगदति श्रीब्रह्मार्शलाधिप
कामाक्षानरणारविन्दमधुप श्रीकालसेनो विभु ॥१६२॥

अत्रायम्^३ अथययवत्वाविकल्पसङ्घ-
संभावनाविरहत् किमु संभुवि स्यात् ।
तत्स्वरस्य जनने सुचिर धृतीनां
हेतुत्वमेतदभियुक्ततया न नोद्यम् ॥१६३॥

अचिरवृत्तिसकाशास्तास्वतोऽपीह विद्वान्
ननु चरणसमूह स्वात्मज^४ किंचिदेतम् ।
स्फुटमिष जनयन्ति प्रोक्तरूप तुरीय-
धृतिजनितनिनावे य स्वरत्वं प्रयाति ॥१६४॥

यदवोच पुरा भेदोऽनुध्वनेध्वनिभेदत ।
न तत्कारणभेदेऽपि कार्यभेदो न दृश्यते ॥१६५॥

यथा गोमयतर्पारिवृद्धिकेभ्यो भवन्नपि ।
वृद्धिको न विभिद्येतेत्येतद् दृष्टच्चर त्वया ॥१६६॥

स्वराश्रयधृतेरेव तृतीयादिधृतेरपि ।
जातध्वनेविभेदेऽपि न भेदोऽनुध्वनरिह ॥१६७॥

यदुक्त पद्ययोग्रासद्वयभेद प्रसज्यते ।
तच्छ्रुत्यनुत्पन्नैक्येन प्रत्ययत्वा न ता न सा ॥१६८॥

गनिद्वयास भेदोऽपि कथकल्यतरयोरपि ।
मार्दवायतता^५ भेदात् या पञ्चमविभिन्नता ॥१६९॥

ग्रामद्वयेऽपि गदिता निगदा सा तती मता ।
यत्^६ स्थानत्रयोदभूत्^७ यद्भजे भेद प्रसज्यते ॥१७०॥

^१ A तत्स्वर ।

^२ B सान्धय ।

^३ B अत्राययवव्यवयत् ।

^४ B किंचिदेतम् ।

^५ B मार्दवायततो ।

^६ A यत्स्थान ।

^७ B भूत ।

किन्नात्र बहुनोक्तेन तीव्रतीव्रतरत्वं ।

विभे (भि) षेरन् स्वरा सप्त स्वान्वितपर्वतिन ॥१७१॥

बेलक्षण्यादय^१ व्यक्तेभिन्ना^२ सन्तु पुण्यक् स्वरा ।

स्वरत्वजातियोगेन तदेकत्वं कुतो न हि ॥१७२॥

अतोऽनुरणनस्यैव मृदुत्वं तीव्रता तथा ।

स्वरोच्चतानीचतयोर्हेतुरित्येव साम्प्रतम् ॥१७३॥

श्रुते^३ स्वरत्वपक्षोऽपि पूर्वमेव निराकृतः ।

ग्रामद्वये पञ्चमस्य श्रुतिभेदाच्च या भिदा ॥१७४॥

तद्वैक्यात्ते^४ श्रुती नैव भिन्ने तत्स्वास्थ्यमाप्यताम् ।

काकलित्वाभिषादस्य गाघारस्यान्तरत्वं ॥१७५॥

ऐक्याद्वैक्यं तच्छ्रुतीनामिति सिद्धान्तवाक्यतः ।

कालसेनघराघीशोपदेशोऽ(शा)मृतपायिनः ॥१७६॥

स्वरशास्त्रविदोऽनेन सचरन्तु यथा^५ बुधा ।

एवं श्रुतिषु सिद्धासु द्वाविंशतिषु ते स्वरा ॥१७७॥

सिद्धा सप्तैव तल्लक्ष्म सिद्धमेतदुदाहरेत् ।

श्रुत्यनन्तरभावी य स्निग्धोऽनुरणनात्मकः^६ ॥१७८॥

योगाद्वा रुडितो वापि स स्वर श्रोतुरञ्जकः ।

स्वस्य स्वस्थानलाभे हि गातृश्रोत्रो स्वरः स्वयम् ॥१७९॥

रञ्जकः स्यात् श्रुतिस्तत्स्वलाभद्वारेण नित्यशः ।

एको नित्योऽविनाशी च व्यापकः सर्वगोऽपि सन् ॥१८०॥

जातिभाषादित्ययोगादनतः कीर्तितः स्वरः ।

द्व्यभिष्टाना स्मृता बंधा शरीराश्चेति तेऽत्र च ॥१८१॥

प्राणाभिहननेनैव तीव्रतीव्रतरेण ये ।

शरीर इव योऽपि स्वरनिष्पत्तिरीरिता ॥१८२॥

B बेलक्षण्या ।

A भिन्ना ।

B स्वरत्व ।

B तद्वैक्यात्ते ।

B यथा ।

cf S R 1/3/24, 25

A' ते यय ।

थानादिपरीक्षणम् १] द्वितीयो गीतरत्नकोशः

यथाऽऽदेशं नु विभक्त्ययं यामदक्षिणपर्यय ॥१८३॥

व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावो वा तपोरिष्टो बुधंरिह ।

अथवा न विपर्यसि सत्त्वाने तद्वद्वपोरिह ॥१८४॥

यादनस्य तु^१ सीकर्यात्^२ स्याप्यते सा विपर्ययात् ।

वीणाशब्देन^३ वाग्रूपा सरस्वत्यभिधीयते ॥१८५॥

अथ स्वराणां सादीनां निवृत्तानि समासतः^४ ।

पूर्वशास्त्रानुसारेण कुर्वते कालजिघ्रषा ॥१८६॥

उरो-नासा-कण्ठ-तालुजिह्वावन्तेष्वनुक्रमात्^५ ।

यदसु स्थानेषु जातत्वात्^६ यद्वा इत्यभिधीयते ॥१८७॥

प्रकाशार्थस्य जयते^७ गत्यर्थस्य^८ कृतिः ।

टिलोपे यद्वा इत्युक्तं स्वरेषूक्त्यकारक ॥१८८॥

नाभे समुदगतो^९ वायुरर-कण्ठ-समाहृतः^{१०} ।

नवद्वयभवद् यस्मात्तस्माद् ऋषभ ईरितः ॥१८९॥

यद्वा ऋषभवद् भाति^{११} ऋषभः परिकीर्तितः ।

नाभे समुदगतो वायुः कण्ठशीर्षसमाहृतः ॥१९०॥

गान्धर्वमुल्लहेतुत्वाद् गान्धारः परिकीर्तितः ।

गोशब्दोपपदाद्धातोः कर्मण्यप्ययवा मतः ॥१९१॥

स एव मध्यमः प्रोक्तो मध्यस्थानसमाश्रयात् ।

नाभे समुत्थितो वायुरोष्ठकण्ठशिरोहृदि

^१ B omits तु ।

^२ B सीकर्यादि ।

^३ B प्राग्रूपा ।

^४ A समासतः ।

^५ of the verse of S S quoted by Śubhabhūpāla in his commentary on S R 1/91/94

^६ A जातत्वा ।

^७ B डेंगत्यर्थः ।

^८ A समुदगते ।

^९ B समाहितः ।

^{१०} cf as in S above for verses 189-196 above

^{११} B ————

किञ्चात्र बहुनोक्तेन तीव्रतीव्रतरत्वं ।

भिन्ने (भि) घोरं स्वरं सप्त स्थानत्रितमर्वा . . . . .

वैलक्षण्यादय^१ व्यक्तेभिन्ना^२ सन्तु पूवक् स्वरा ।

स्वरत्वजातियोगेन तदेकत्वं कुतो न हि ॥१७२॥

अतोऽनुरणनस्यैव मृदुत्वं तीव्रता तथा ।

स्वरोच्चतानीचतयोहेतुरित्येव साम्प्रतम् ॥१७३॥

श्रुते^३ स्वरस्वपक्षोऽपि पूर्वमेव निराकृतः ।

ग्रामद्वये पञ्चमस्य श्रुतिभेदाच्च या भिदा ॥१७४॥

तद्वैकपात्ते^४ श्रुती नैव भिन्ने तत्त्वास्थ्यमाप्यताम् ।

काकलित्वाभिषादस्य गान्धारस्यान्तरत्वं ॥१७५॥

ऐक्यादवयव तच्छ्रुतीनामिति सिद्धान्तवाक्यतः ।

कालसेनधराधीशोपदेशोऽ(शर)मृतपायिनः ॥१७६॥

स्वरशास्त्रविदोऽनेन सचर^५ तु यथा^६ बुधा ।

एव श्रुतिषु सिद्धासु द्वाविंशतिषु ते स्वरा ॥१७७॥

सिद्धा सप्तैव तत्सङ्गं सिद्धमेतदुवाहरेत् ।

श्रुत्यनन्तरमाधो यः स्निग्धोऽनुरणनस्मकः^७ ॥१७८॥

योगाद्वा रुडितो वापि स स्वर श्रोतुरञ्जकः ।

स्वतः स्वस्थानलाने हि गातृश्रोत्रो स्वरः स्वयम् ॥१७९॥

रञ्जकः स्यात् श्रुतिस्तत्त्वलाभद्वारेण नित्यशः ।

एको नित्योऽविनाशी च व्यापकः सवगोऽपि सन् ॥१८०॥

जातिभाषादिसयोगादनन्त कीर्तितः स्वरः ।

द्व्यधिष्ठाना स्मृता वेणा शरीरादवेति^८ तेऽत्र च ॥१८१॥

प्राणाभिहननेनैव तीव्रतीव्रतरेण वै ।

शरीर द्वय वशोऽपि स्वरनिष्पत्तिरीरिता ॥१८२॥

^१ B वैलक्षण्या ।

^२ A भिन्ना ।

^३ B स्वरत्व ।

^४ B तदेकपात्ते ।

^५ B यथा ।

^६ cf B R 1/3/24, 25

गान्धारस्यान्तरत्वे तु गृहीतेऽस्य श्रुतिद्वये ।

गान्धारेणान्युत्तत्वेन तर्वेको विकृतो मत ॥२०५॥

साधारणे तु गान्धार श्रुतिमाद्या हरेद्यथा ।

^१पञ्चमश्चातिमामस्य तदाऽन्यो विकृतो मत ॥२०६॥

पञ्चमो मध्यमग्रामे त्रिधुतिविकृतो भवेत् ।

धैवतेन गृहीतायामन्तिमाया श्रुतो पुन ॥२०७॥

मध्यमस्य श्रुतिं प्राप्य साधारण्ये चतु श्रुति ।

धैवतो मध्यमग्रामे विकृत स्याच्चतु ^२-श्रुति ॥२०८॥

साधारण्ये कैशिके तु निषादस्त्रिधुतिर्भवेत् ।

काकलीत्वे पुन सा स्याच्चतु श्रुतिरिति द्विवा ॥२०९॥

पडजे द्वौ ऋषभे चंको ^३ गमपेषु द्वय द्वयम् ।

एको धे नौ द्विक भेदा द्वादशेने प्रकीर्तिता ॥२१०॥

द्वाद्वेको द्वौ द्वय च द्वितयमय तर्वेको द्विक च क्रमेण

स्युर्भेदा द्वादशैते सरिगमपधनिष्वेचमेव प्रसक्ता ।

ते द्वादं सप्तसहस्रविकृतमुपगता योजिता साधमेतै-

रेकोन (ना) ^४विज्ञातिख्यात्यय भुवि य इमान् क्रमहे तान्विशिष्य ॥२११॥

पङ्क श्रुते मयूर^५ स्वरवरमूपनं चातकाख्यो ब्रवीति

छागो गान्धारसनं धवति पुनरिम मध्यम क्रीञ्चपक्षी ।

प्राप्ते काले वसन्ते निगदति मयूर पञ्चम कोकिलाह्वो

मण्डूको धैवताङ्क कथयति सतत कुञ्जरेन्द्रो निषादम्^६ ॥२१२॥

वादी विवादी^७ सबादी चानुवादीतिसप्तक ।

चतुर्विधा स्वरास्ते च तल्लक्ष्य प्रागुदाहृतम्^८ ॥२१३॥

^१ B पञ्चमस्त्वन्तिमामस्य ।

^२ A चतु ।

^३ B चंका ।

^४ रेकोना विज्ञाति ■ better as it conforms to the order of गुरु syllables in the metre

^५ cf S R 1/3/46-47

^६ B विवादि ।

^७ cf. S R 1/3/47

पञ्चस्थानसमुद्भूतः पञ्चमस्तेन कीर्त्यते ।

विस्तारयत्येक एव ग्रामो यस्मादयं स्वयम् ॥१९३॥

पञ्चैविस्तारयदनात् पञ्चमः सम्मतः सताम् ।

स एव नाभिहृत्कण्ठशिरस्तालुसमाहृतः ॥१९४॥

जातो यस्मात्ततोऽप्येव पञ्चमो व्यपदिश्यते ।

धीमद्भिरेव बोध्यत्वाद्वैवतोऽयमुदाहृतः ॥१९५॥

निधीदन्ति स्वरा यत्र सं निषादं बुधा^१ जगुः ।

योगरुद्धिवशावेते न नियोज्या निवृत्तिस्तः ॥१९६॥

मन्द्रं^२ मध्यं च तारं च तेषां स्थानं त्रिधा मतम्^३ ।

स्वरा अपि त्रिधा तेन भिद्यन्ते स्थानभेदतः ॥१९७॥

एते द्विधा पुनः प्रोक्ताः शुद्धाशुद्धविभेदतः^४ ।

श्रुत्युत्कर्षापकर्षाभ्यां हीनाः शुद्धा मताः सताम् ॥१९८॥

तद्युक्ता द्वादश प्रोक्ताः विकृताः, स्वरवेदिभिः ।

तद्यथात्र द्विधा षड्जश्च्युताच्युतभेदतः ॥१९९॥

गृहीते चेन्निषादोऽस्य श्रुतिमाद्या तयान्तिमाम् ।

ऋषभः स्यात्तदा षड्जश्च्युतः^५ साधारणीभवेत् ॥२००॥

काकलीत्वे निषादस्य निषादेन श्रुतिद्वये ।

गृहीते द्विश्रुतिः षड्जो भवेदच्युतसप्तकः ॥२०१॥

ऋषभोऽपि यदा यादृजी श्रुतिमन्त्यामपाहरेत् ।

चतुःश्रुतित्वाद् विकृतः साधारणविधौ तदा ॥२०२॥

साधारण(त्)त्रिश्रुतिः^६ स्यान्मध्यमस्य श्रुतिं श्रयन् ।

स्यादन्तरश्च गान्धारो मध्यमस्य श्रुतिद्वयात् ॥२०३॥

चतुःश्रुतिरिति प्रोक्तौ द्वौ भेदौ विकृताविह ।

मध्यमोऽपि भवेद्देवाऽन्तरसाधारणाश्रयात् ॥२०४॥

^१ B. जगुर्वुधा.

^२ B मन्द्र ।

^३ cf. S R 1/3/39

^४ cf S R 1/3/39-45 for verses 198-210 ab...

^५ A. षड्जः ।

^६ A. श्रुति ।

साधारणे तु षड्जस्य विषमश्रुतिको सप्तो ।

मध्यमप्राप्तमौ ज्ञेयो कंश्चित्संवादिनो भिद्ये ॥२२६॥

कावत्पन्तरयो^१-यंत्रान्यतर केवलो भवेत् ।

न संवादो भिद्ये मन्योर्पेग्योर्वा तत्र सम्मत ॥२२७॥

साधारणे तु षड्जस्य षड्जप्राप्ते सप्तो सप्तो ।

न च संवादिनो स्याता भिद्ये संवादिनांवापि ॥२२८॥

कवाप्यसयादिता^२ प्रोक्ता^३ स्वतः संवादिनामपि ।

असंवादजुषा क्वापि संवादोऽप्यत्र दर्शित ॥२२९॥

एकस्थानसमुद्भूतस्वराना भूयसां परं ।

समान स्थानमुचित समानत्वेन तद्यथा ॥२३०॥

उत्पद्यन्ते स्वरा यत्र पीडनात्सरिगाद्यः ।

पथनित्वा अद्यत्येते तद्गुणं पीडने कृते ॥२३१॥

क्रमेणान्योज्यमेते^४ तत्-स्याता संवादिनो भिद्ये ।

तस्मादेकस्थानवाद् संवाद इति तन्मतम् ॥२३२॥

अस्मादेव तु संवादी नैव लोप्य कदाचन ।

यत संवादिन प्राह रागोत्पत्तस्तु कारणम् ॥२३३॥

वाद्येव लुप्यते तत्र रागोत्पत्त्यनिमित्ततः ।

कार्यपत्त्ययो (सप्रत्ययो) यस्मात् प्रपाने पर्यवस्यति ॥२३४॥

न लोप्यो मध्यमः क्वापीत्येवमाचार्यतन्मतम् ।

षड्जादे यञ्चमादेशच त्रिकस्यातयंतस्थित (त्रिकस्यान्तर्यंत स्थित) ॥२३५॥

अथ प्रतिसमाधत्ते कामाक्षाचरणानुग ।

सरस्वतीरसोद्भूत-^५कंरवोद्याननायक ॥२३६॥

षड्वाद्यत्र संवादीऽसमश्रुतिकयोस्तथा ।

षड्जमध्यमिकाया तु जातो मन्योस्तथा सति ॥२३७॥

^१ B. यत्तान्यतर ।

^२ B. असंवादिता ।

^३ B प्रोक्ता ।

^४ B भेदेऽत ।

^५ A कंतवोद्यान ।

^६ A. संवादो ।

उत्पद्येते ययोः धृतयोः स्वरी मध्ये तयोरिह ।

धृतयो द्वादशाष्टौ वा तौ स्तः संवादिनी मियः^१ ॥२१४॥

स्वरी नियादगान्धारावन्येषां स्तो विवादिनी ।

ऋषयोर्वा गनी प्रोक्तौ गन्योर्वा स्तो रिघाविह ॥२१५॥

शेषाणामनुवादित्वं कृष्णभूपस्य सम्मतम्^२ ।

समानधृतिकावेव सवादित्वेन सम्मती ॥२१६॥

पङ्कजग्रामे ह्यविकृतौ यथा संवादिनी सयौ ।

तथा नियादगान्धारी तद्वत् ऋषमर्धवतौ ॥२१७॥

मत्तौ संवादिनी यद्वन्मध्यमग्राम ईरितौ ।

तद्वन्न पङ्कजयौ स्यातात्^३ पञ्चमस्यान्तिमधुतेः ॥२१८॥

पञ्चमस्त्रिधृतित्वाच्च संवादी ऋषभेण तु ।

पङ्कजग्राम इव शेषः संवादो^४ ज्यस्वेराभयः ॥२१९॥

केपाञ्चिदग्नयथा शेषः सवादस्त^५ तथोच्यते ।

यथा हि मध्यमग्रामे गन्योश्च ऋषयोस्तथा ॥२२०॥

विषमधृतिकत्वेऽपि मियः संवदनं भूतम् ।

पङ्कजग्रामे तु ऋषयोः^६ पङ्कजसाधारणे तथा ॥२२१॥

धृत्युत्कर्षापकर्षाभ्यामष्टधृत्यन्तरस्त्वतः ।

समधृतिकतायां तु सवादः स्यादनेकया ॥२२२॥

पङ्कजग्रामे तु संवादोऽसमधृतिकयोरपि ।

ध्वतान्तरयोस्तद्वत् काकत्यन्तरयोरपि ॥२२३॥

मध्यमे^७ च समधृतयोः संवादः कौञ्चविध्यते ।

अष्टधृत्यन्तरत्वेऽस्य साम्यात्तत्रोभयत्र च ॥२२४॥

काकत्यन्तरयोर्मैत्रान्यतरः केवलो भवेत् ।

समी सवादिनी तत्र विषमधृतिकावपि ॥२२५॥

^१ cf. S. R. 1/3/48

^२ cf. S. R. 1/3/50

^३ B. स्यात् ।

^४ B. सवादान्यो ।

^५ B. तथोच्यते ।

^६ B. ऋषयोः ।

^७ B. त्वसमधृतयोः ।

साधारणे तु षड्जस्य विषमश्रुतिको सपी ।

मध्यमग्रामगो ज्ञेयो कंदिचत्संवादिनो मियः ॥२२६॥

काकल्यन्तरयो^१-यंत्रान्यतरः केवलो भवेत् ।

न संवादो मियो मन्योर्गन्धोर्वा तत्र सम्मतः ॥२१७॥

साधारणे तु षड्जस्य षड्जग्रामे सपी समौ ।

न च संवादिनौ स्यातां मियः संवादिनामपि ॥२२८॥

क्वाप्यसंवादिता^२ प्रोक्ता^३ स्वतः संवादिनामपि ।

असंवादजुषां क्वापि संवादोऽप्यत्र दक्षितः ॥२२९॥

एकस्थानसमुद्भूतस्वराणां भूयसां परैः ।

समानं स्थानमुद्भूतं समानत्वेन तद्यथा ॥२३०॥

उत्पद्यन्ते स्वरा यत्र पीडनात्सर्गादयः ।

पद्यनित्वं भ्रमयन्ते तद्वृष्टं पीडने कृते ॥२३१॥

क्रमेणान्योऽन्यमेते^४ तत्-स्यातां संवादिनौ मियः ।

तस्मादेकस्थानवादः संवाद इति तन्मतम् ॥२३२॥

भस्मादेव तु संवादी नैव लोप्यः कदाचन ।

यतः संवादिनं प्राह रागोत्पत्तेस्तु कारणम् ॥२३३॥

वाद्येव कृष्यते तत्र रागोत्पत्त्यनिमित्ततः ।

कार्यव्यपत्ययो (संप्रत्ययो) यस्मात् प्रधाने पर्यवस्यति ॥२३४॥

त लोप्यो मध्यमः क्वापीत्येवमाचार्यसम्मतम् ।

षड्जादेः पञ्चमादेश्च त्रिकस्यातयंतस्थितः (त्रिकस्यान्तर्यतः स्थितः) ॥२३५॥

अथ प्रतिसमाधत्ते कामाक्षाचरणानुगः ।

सरस्वतीरसोद्भूत-^५कैरबोधाननामकः ॥२३६॥

यववाद्यत्र संवादो^६ऽशमश्रुतिकयोस्तथा ।

षड्जमध्यमिकायां तु जातो मन्योस्तथा सति ॥२३७॥

^१ B. यत्तान्यतरः ।

^२ B. असंवादिता ।

^३ B. प्रोक्ता ।

^४ B. मेतेऽतः ।

^५ A. कंतवोचान ।

^६ A. संवादो ।

संवादिनी(नि) न लोपाहं निषादो लुप्यते कथम् ।
एवं षड्जोदीच्यवत्यामंशे षड्जे व्यवस्थिते ॥२३८॥

संवादिनः षड्जस्य लोपे मध्यम एव यत् ।
संवादिकार्यं कुक्तेऽन्य-^१त्रापि(पि) ह्येवमु(मू) ह्यताम् ॥२३९॥

अस्तु संवाद्यनेकत्वे तदेकत्वे कथं भवेत् ।
धस्यांशत्वे तु कंशिक्यां संवादो ऋषयोः पुनः ॥२४०॥

ऋषभो लुप्यते तस्मादत्र वक्तुं सुदुर्घटम् ।
उच्यतेऽत्रान्तरः कार्यः संवादी धंशतस्य सः ॥२४१॥

न चान्तरोरूपप्रयोगावसंवादी भवेद्विह ।
काकल्पन्तरयोरल्पप्रयोगत्वं मतं^२ सताम् ॥२४२॥

यद्युच्येतासमभृत्योरसंवादः^३ कदाचन ।
कारमा(र्मा) रण्यां तदा जातो धंशतः^४ रिक्तोपतः ॥२४३॥

न संवादी न वा तत्रान्तरः कार्यो विधानतः ।
तथा सत्यस्य संवादो न केनाप्युपपद्यते ॥२४४॥

तस्मात् समानभूतिता न संवादविधायिका ।
अत्र प्रत्यायिनां साक्षात् सिद्धान्तस्य विधायकः ॥२४५॥

सिद्धान्तयति भूनायः स्वरशास्त्रस्य धर्मवित् ।
तस्माद्ययोर्मध्यगताः धृतयो द्वावशाष्ट वा ॥२४६॥

संवादित्वं तयोरेव^५ स्वरयोरिति निश्चयः ।
शुद्धौ निषादगान्धारी केयाञ्चिद् विकृतावपि ॥२४७॥

तुल्यानुसरणत्वेन^६ षड्जात् स्तो विधादिनां ।
विवादित्वं^७ ह्यन्तरस्ये यदुक्तं तत्कथं भवेत् ॥२४८॥

कंशिके त्रियुतित्वेन^८ द्वधन्तरस्य च हानितः ।
अनयोरेष्वेवोपि विकृतेनान्यतरा मता ॥२४९॥

^१ अन्यत्रापि ह्येवमुह्यताम् is better.

^२ B. मनः ।

^३ B. कथचन ।

^४ A. स्वरयो इति ।

^५ A. संतरन्त्वे ।

^६ A. ह्यन्तरस्य ।

शुद्धवद् विकृतौ तौ हि गनी प्रोक्तौ विवादिनी ।

गनी विवादिनी (नौ) प्रोक्तौ कंश्चिदेव रिधौ प्रति ॥२५०॥

कंश्चिदन्यं ^१रिधौ गन्यो विवादित्वेन कीर्तितौ ।

विवादिनो लङ्घनेन न स्याद्विह विवादिता ॥२५१॥

रिगगरिपनिनिषेत्येवरूपप्रयोगतः ।

स्वराभ्यामूर्ध्ववा (डा) रेणोत्प्लुत्ये (त्पो) सु (त्सु) त्य कृते (गति) भवेत् ॥२५२॥

वादिसवादिरचित-^२रागसिद्धयनुकूलनम् ।

अत्रोदाह्रियते किञ्चिद् बालबोधविवृद्धये ॥२५३॥

राजकल्पे ग्रहे षड्जे वादिनि प्रकृते सति ^३ ।

सवादिनी मन्त्रितुल्यो मयी तद्वद् प्रयोजितौ ॥२५४॥

^४तद्द्वयस्यानुसरणादुभौ तत्प्रापकौ रिधौ ।

तत्प्राप्यकार्यसम्भारकरणाभावतस्तयो ॥२५५॥

अल्पप्रयोग कर्तव्यो ^५रक्तिर्बैचित्र्यहेतवे ।

रिधौ प्रत्ययवद्बन्धो विवादित्वे स्थितौ यतः ॥२५६॥

अल्पप्रयोगश्च कार्यरतप्रयोग एवचित्त एवचित् ।

रक्तिर्बैचित्र्यमाधातुमवरोहे विपश्चिता ॥२५७॥

अनेनैव पद्यान्वेषु ^६भेलितेषु स्वरेषु हि ।

वाद्यादिमिति (त्व) भवाप्तेषु रागरक्तिरवाप्यते ॥२५८॥

[॥ इति वादि-सवाद्यनुवादिप्रकरणम् ^७ ॥]

अथ सभाववर्णादि स्वराणां प्रीक्ष्यते मया ।^८

सगमा देववशोत्वा षड्धम पितृवशज ॥२५९॥

ऋषीणां तु कुले जातौ रिधौ निर्देत्यवशज ।

ब्राह्मणा समवा प्रोक्ता रिधौ तु क्षत्रियो स्मृतौ ॥२६०॥

^१ B अन्यै ऋधौ ।

^२ B. राग्य ।

^३ cf. R S 1/3/50 51 ।

^४ B न द्वयस्य ।

^५ A रक्तिर्बैचित्र्य ।

^६ B मिलितेषु ।

^७ The स्वरप्रकरण does not end here, this colophon marks the end of वादिसवाद्यनुवादिप्रकरण within the स्वरप्रकरण ।

^८ cf. S R 1/3 52 57 for verses 259-62 above

वेदयो निगो तथा शूद्रो वाक्यन्तरसंतको ।

पङ्कजः पद्मप्रभो रिदच पिञ्जरो गः सुवर्णरक् ॥२६१॥

कुम्दाभो मो(ऽ)सितः पदच धः पीतो निदच कर्बुरः ।

जम्बूद्वीपेऽभवत्^१ पङ्को रिः^२ शाके गः कुत्रो सु मः ॥२६२॥

क्रोञ्चे पः शात्मलीद्वीपे धः श्वेते निरतु पुष्करे^३ ।

वह्निब्रह्मेन्द्रलक्ष्मीदानारवाः सरिगान्मपो ॥२६३॥

शृपयो वदुः^४ पञ्च सुम्बरस्तु धनिद्वयम् ।

ज्वलनब्रह्मवाणीदाविष्णुनागादिबभानवः^५ ॥२६४॥

धमात्स्वराणां सादीनां सप्तानां देवता इमाः ।

सस्यानुष्टुप् श्रुतं छन्दो गायत्री रेखाद्वयम् ॥२६५॥

गस्य त्रिष्टुप् च बृहती मस्तु(स्य)पद्विस्तस्तु पस्य च ।

यस्याप्युत्तिङ्ग समाख्यातं जगती^६ नेरितीय हि^७ ॥२६६॥

शृङ्गारहास्ययोदकतो मपो तु वदणे गनी ।

सरी धीरेऽद्भुते रीत्रे धो^८ धीभस्ते मयानरे^९ ॥२६७॥

^{१०}स्ययंते यच्चरित्रेण चित्तं ब्रह्मविदामपि ।

तेन श्रीबालसेनेन स्वराः सभ्यः निरूपिताः ॥२६८॥

॥ इति स्वरप्रकरणम् ॥

ग्रामप्रकरणम्

आवालभाषतुर्वचनं यदगुणग्रामवर्णनम् ।

सापारण्येन ब्रुवन्ति लोकात्तं तंभवे शिष्यम् ॥२६९॥

न हि स्वराणां व्यस्तानां बुद्ध्यादुत्पत्त्यं प्रति ।

उपयोगस्तनानेयो समूर्हं विषुषे वरम् ॥२७०॥

^१ B. भवेत् ।

^२ B. रि पा रे ।

^३ A. माग्न ।

^४ A. ददुः ।

^५ cf. S. B. 1. 3. 56-58 for verses 263-65 above.

^६ B. नेरितीय ।

^७ cf. S. B. 1. 3. 56-59.

^८ B. धी ।

^९ cf. S. B. 1. 3. 59-60 and N. S. 17. 99, 100.

^{१०} B. स्वरे न ।

अविशेषे स्वराणां हि समवाये स्थिते सति ।

पङ्क्तस्य ग्रामता योक्ता सा तत्राद्यान्यतो मता ॥२७१॥

तत्राच्युतस्य पङ्क्तस्य मपयोस्तदवस्थयोः ।

संवादे गदिता पङ्क्तग्रामता तद्विचार्यते ॥२७२॥

ननु साधारणे पङ्क्ते^१ भवेतां न मपो यदा ।

समधृतो कथं सेन तथा संवादमर्हतः ॥२७३॥

तदभावे सङ्ग (सुदुः)साधा (ध्या)सा पङ्क्तग्रामता तव ।

स्वस्थानस्थितयोर्यस्मात् सवादः सङ्घिरिष्यते ॥२७४॥

उच्यते विकृतेः सस्य पूर्वं संवादिनी मपो ।

तादवस्थये तु तत्त्वेऽस्य विकृतेनान्यथात्वयोः ॥२७५॥

या षड्वज्रधीः पूर्वमुत्पन्ना प्रकृतिस्थिते ।

सद्वासनावशात् सैव विकृतेऽस्मिन् गच्छति ॥२७६॥

प्रत्यभिज्ञायते सोऽयमिति तज्ज्ञेयतः स्फुटम् ।

यथा तानेषु लुप्तेषु पङ्क्तधीरनुवर्तते ॥२७७॥

श्रुत्युत्कर्षापकर्षेऽपि तथाऽत्रापि कथं न सा ।

अन्यथा पञ्चमे लुप्ते पङ्क्तग्रामे स्थिरस्य किम् ॥२७८॥

यस्योत्कर्षापकर्षेण मूच्छन्नाभेदतो भवेत् ।

तानभेदे तु पञ्चमोर्लोप्यालोप्यतया भिदा ॥२७९॥

समयोप्राप्तयोस्तस्माद् एतल्लक्षणमीरितम् ।

अनिच्छयाऽऽमुपेतव्यं भवता स्थिरबुद्धिना ॥२८०॥

यत्र संवादिनी स्यातीति निरयं पञ्चमधेवतो ।

ऋपभस्म तदा तज्ज्ञेयमध्यमग्राम इष्यते ॥२८१॥

अथवा मध्यमग्रामे धेवतः स्याच्चतुःश्रुतिः ।

अत्र यन्मध्यमग्रामे पञ्चमस्त्रिभुतिर्भवेत् ॥२८२॥

भेदकृत् (भेदकृत्) पङ्क्तः प्रोक्तः सातत्ये त (तु) न ततया ।

साधारणे मध्यमस्य यतः स्यान्मध्यमेऽप्ययम् ॥२८३॥

चतुःश्रुतिस्ततो मध्य भेदकृत्पञ्चमो भवेत् ।

तस्माद्वैत एवात्र भेदकः सर्वदाऽनयोः ॥२८४॥

न लोप्यो मध्यमग्रामे षड्चमो धैवतः पुनः ।

षड्जग्रामे तु सर्वत्र मध्यमो नैव लुप्यते ॥२८५॥

अत्र लोपविधौ केचित्तो^१ न्यन्ति तथा ह्ययम् ।

लोपो विधीयते यस्तु स किमयं तदुच्यते ॥२८६॥

न सावज्जातिषु प्राप्तो नियतस्वरलोपतः ।

पाडवो^२ दुष्योस्तत्र विधानं दृश्यते यतः ॥२८७॥

न तानैषूपयोगोऽस्य लोपस्यास्ति यतोऽत्र च ।

नियतस्वरलोपस्य विधिराचार्यसम्मतः ॥२८८॥

लोपप्रघोषकं नान्यद् दृश्यते शास्त्रमञ्जसा ।

अथ चेदस्ति तत् किंवा सामान्यं वा विशेषतः ॥२८९॥

सप्तपुष्पवद् विचररोऽयमसत्तत्तस्य^३ संभवः ।

तस्योभयस्याभावेन निवेद्यः कस्य संभवी ॥२९०॥

विपक्षपक्षविशेषदक्षः कालुजिभूपतिः ।

अत्र प्रतिसमाधत्ते समाहितमनाः स्वयम् ॥२९१॥

वचचित्तानादिलोपातिरिक्तो^४ वैचित्र्यहेतुकः ।

प्राभराणाविके लोपविधिः सद्भिरिहेष्यते ॥२९२॥

यतो मत्तङ्गमुनिना यपहीना समीरिता ।

टक्करागस्य भाषेय निपुणं वेगरञ्जिका ॥२९३॥

तद्युक्ता गीततत्त्वज्ञैः सोक्ता वैचित्र्यसिद्धये ।

अत्रो(तो)ऽत्र शास्त्रतोऽप्येतद्वक्ते^५ प्राधान्यमिष्यते ॥२९४॥

मध्यमस्याविनोशित्वात्^६ षड्जस्यैव तु मुख्यता ।

संवादित्यामध्यमस्य सर्वस्वरमुख्यत्वतः ॥२९५॥

षड्जस्यापि मता^७ ग्रामव्यपदेशत्वधीर्द्वयोः ।

ग्रामधारस्यापि मुख्यत्वं दिवि देवकुलोद्भवात् ॥२९६॥

^१ A. नोदयन्ति ।

^२ B. तरस्य ।

^३ B. रिक्ता ।

^४ A. रक्ते ।

^५ A. सङ्गस्यैव ।

^६ B. ग्रामव्यपदेशित्व ।

स्वर्गाद्यान्यत्र गान्धार इति पूर्वैरुदीरणात् ।

त्रित्वेऽपि द्वितयस्यैवात्र ग्रामव्यपदेशिता ॥२९७॥

यद्यप्यस्योपलम्भोऽस्ति काश्मीरेषु तथाप्ययम् ।

लस(हय)लसकतत्त्वर्त्तनोपदेष्टुं हि शक्यते ॥२९८॥

पूर्वग्रन्थानुसारेण तथाप्यस्यान लक्षणम् ।

व्याकरोति महीनाथो लस(हय)-लक्षणतत्त्ववित् ॥२९९॥

एकैकां श्रुतिमावत्ते गान्धारो रिभयोर्देदि ।

पशुंति भजते घडच निः श्वेद् घसधोः श्रुतिम् ॥३००॥

गान्धारग्राममवदत् तदा तं चन्द्रशेखरः ।

लोकवृत्तानुसारित्वादस्य शास्त्रस्य भूतले ॥३०१॥

तत् सुशेषतया तत्र वर्तनी षड्जमध्यमी ।

द्वाविधान निरूप्येते कालसेनेन भूभुजा ॥३०२॥

तौ चतुःश्रुतिक्रमेण मुख्यौ सर्वस्यरेण्विव ।

मूर्च्छनापरितत्त्वाया निदानत्वादिमौ पुनः ॥३०३॥

ग्रामत्वेन समाख्याता तया ह्येतत्प्रदर्शयते ।

स्वरौ याचतिषौ स्यातां ग्रामयोः षड्जमध्यमी ॥३०४॥

मूर्च्छना तावत्तिष्वेव तद्ग्रामावत एव तौ ।

एवं 'यद्वृत्तिलौ कृते मूर्च्छनागणनाधियः (पः) ॥३०५॥

हेतुत्वेन तयोर्मोक्षमत्र युक्तिर्न दृश्यते ।

यतस्तयोः प्रधानत्वे ग्रामत्वव्यपदेशिता ॥३०६॥

तत एव च हेतुत्वं तद्ग्रामे मूर्च्छनाधिपः ।

ततः प्राधान्यमनयोः रिषेवं चककं भवेत् ॥३०७॥

तस्माच्छ्रीकालसेनोक्तो नयः प्राधान्यमर्हति ।

अत्र यद्वृत्तपञ्चादित्वं मूर्च्छेनानामभाषत ॥३०८॥

भरतो नामकत्वात्तदनयोः षड्जमध्ययोः ।

ग्रामद्वयेऽथवाऽन्तमूर्च्छेनास्थापनाय तत् ॥३०९॥

अत्र न्यासविधिस्तावदनयोरिह तन्यते ।

तिर्यक् पञ्चोर्ध्वगाः षट् च रेखाश्चात्र प्रकल्पयेत ॥३१०॥

स्वरानविकृतानत्र विन्यसेदनुपूर्वतः ।

चतुस्त्रिचतुःसंख्यचतुस्त्रिचतुस्त्रिचतुः ॥३११॥

पङ्कादीन् पूर्वरेखान्तः पङ्कजग्रामे ह्ययं विधिः ।

मध्यमे मध्यमार्वादिच न्यसेत्पूर्ववदत्र तु ॥३१२॥

एकैश्वर्युप (त्यप) कृष्टोऽय पञ्चमः किं तु कीर्तितः ।

अथवा पंचतस्यार्यं त्रिभुतेश्च चतुर्भुतेः ॥३१३॥

प्रयोगाद् ग्रामभेदोऽत्र विज्ञेयो मार्गवेदिभिः ।

संवादित्वादिना भेदाः पूर्वमेव समीरिताः ॥३१४॥

अनयोर्वेदो ब्रह्मविष्णु प्रोक्ते पुरातनं^१ ।

हेमन्तप्रोक्ष्योरेतो गीतव्यो च यथाक्रमम् ॥३१५॥

कमात्पूर्वाह्निमध्याह्नी तयोः कालौ प्रकीर्तितौ^३ ॥३१६॥

॥ इति ग्रामी ॥

मूर्च्छनाप्रकरणम्

मूर्च्छनाः स्युः प्रतिग्राम सप्त सप्त च ता यथा ।

पङ्के तत्तरमन्त्रादौ रजनी चोत्तरायता^४ ॥३१७॥

चतुर्वीं शुद्धपङ्कास्या पञ्चमी मत्सरीकृता ।

भक्षकान्ताभिषा पृष्ठी सप्तमी चाभिद्वगता ॥३१८॥

सौवीरी हरिणाद्यास्या स्यात्कलोपनतापि^५ च ।

शुद्धमध्या तथा मार्गी पौरवी हृदयका तथा ॥

सप्तता मूर्च्छनाः प्रोक्ता मध्यमग्रामगाः क्रमात् ।

अत्राधस्यनिपादादेरभावान्मन्त्रसप्तके ॥३१९॥

भारभ्या मूर्च्छनास्तद्वत्तारपङ्काद्यभावतः ।

न तारसप्तके ताः स्युर्मध्यसप्तकतस्त्विमाः ॥३२०॥

भारभ्या मूर्च्छनाः प्राह ब्रह्मशैलानन्दवरा^६ (२) ॥३२१॥

^१ & ^२ cf. S. R. 1/4/7, B

^२ B. ज्ञातव्यौ ।

^३ B यत ।

^४ cf. S. R. 1. 4 10-12 for verses 316-18 above.

^५ B कलोपिता च ।

^६ B अत्राधस्य ।

पङ्क्तिप्राप्तः							
रि	ग	म	प	घ	नि		
	रि	ग	म	प	घ	नि	
		रि	ग	म	प	घ	नि
			रि	ग	म	प	घ
				रि	ग	म	प
					रि	ग	म
						रि	ग
							रि

मध्यमप्राप्तः							
रि	ग	म	प	घ	नि		
	रि	ग	म	प	घ	नि	
		रि	ग	म	प	घ	नि
			रि	ग	म	प	घ
				रि	ग	म	प
					रि	ग	म
						रि	ग
							रि

यथा—							
स	रि	ग	म	प	घ	नि	
नि	स	रि	ग	म	प	घ	
घ	नि	स	रि	ग	म	प	
प	घ	नि	स	रि	ग	म	
म	प	घ	नि	स	रि	ग	
रि	ग	म	प	घ	नि	स	
नि	स	रि	ग	म	प	घ	

काकत्युत्तरमन्त्रा मूर्च्छना यथा । स रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि स ॥१॥							
काकलीरजनी यथा । नि स रि ग म प घ नि । नि घ प म ग रि स नि ॥२॥							
काकत्युत्तरायता यथा । घ नि स रि ग म प घ । घ प म ग रि स नि घ ॥३॥							
काकलीगुह्ययज्ञा यथा । प ऽ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि घ प ॥४॥							
काकलीमत्तरीकयथा । म प घ नि स रि ग म । म ग रि स नि घ प म ॥५॥							

१ B. प, ग, म.

[illegible][illegible]

काकल्यश्यक्रान्ता यथा ।

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥६॥

काकल्यभिदग्गता यथा ।

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प^१ म ग रि ॥७॥

इति षड्जप्राग्मः (मिकाः) काकलीमूर्च्छनाः ॥

मध्यमप्राग्मिका मध्य(?)काकलीमूर्च्छना यथा ॥

काकलीसीवीरी यथा ।

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥१॥

काकलीहरिणाश्वा यथा ।

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥२॥

काकलीकलोपनता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥३॥

काकलीशुद्धमध्या यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥४॥

काकलीमार्गी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥५॥

काकलीपीरबी यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥६॥

काकलीह्रस्वका यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति मध्यमप्राग्मकाकलीमूर्च्छना, (अथ) मध्यमप्रामान्तरमूर्च्छना ॥

अन्तर^२-सीवीरी यथा :—

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥१॥

अन्तरहरिणाश्वा यथा :—

^३ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥२॥

(अन्तर)कलोपनता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥३॥

^१ B पध ।

^२ B. अन्तसीवीरी ।

^३ A. म ग

अन्तरशुद्धमध्या यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥४॥

अन्तरशुद्धमार्गो यथा :—

नि^१ स रि ग म प ध नि । नि ध प ग रि स नि ॥५॥

अन्तरयोरवो यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प^२ म ग रि स नि ध ॥६॥

अन्तरहृष्यका यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति मध्यग्रामिकान्तरमूर्च्छनाः ॥

(अथ) षड्जग्रामान्तरमूर्च्छनाः ॥

अन्तरोत्तरमग्रा यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥१॥

अन्तररजनी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध म प ग रि स नि ॥२॥

अन्तरोत्तरापता यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥३॥

अन्तरशुद्धषड्ज यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥४॥

अन्तरमत्तरीकृद् यथा :—

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥५॥

अन्तराश्रयकांता यथा :—

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥६॥

अन्तराभिषद्गता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति षड्जग्रामान्तरमूर्च्छनाः ॥

(अथ) षड्जग्रामकाकल्यन्तरमूर्च्छना लिख्यन्ते ।

तद्द्वयोपेतोत्तरमग्रा यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥१॥

तद्द्वयोपेतरजनी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥२॥

तद्वयोपेतोत्तरायता यथा :—

घ नि स रि ग म प ध । घ प म ग रि स नि ध ॥३॥

तद्वयोपेतशुद्धपङ्कजा यथा :—

प घ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥४॥

तद्वयोपेतमत्तारोकृद्यथा :—

म प घ नि स रि ग म । ^१म ग रि स नि ध प म ॥५॥

तद्वयोपेताश्वक्रांता यथा :—

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥६॥

तद्वयोपेताभिरुद्यता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति ^२पङ्कजप्रार्मकद्वयोपेता मूर्च्छनाः ॥ मध्यमग्रामे तद्वयोपेता मूर्च्छना ^३भालिष्यन्ते ॥

तद्वयोपेता सौषीरी यथा :—

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥१॥

तद्वयो(पेता)हरिणाश्वया यथा :—

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥२॥

तद्वयोपेतकलोपनता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥३॥

तद्वयोपेतशुद्धमध्या यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥४॥

तद्वयोपेतमार्गी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥५॥

तद्वयोपेतपीरधी यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥६॥

तद्वयोपेतहृष्यका यथा :—

प घ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति मध्यमग्रामिकतद्वयोपेताः सप्त मूर्च्छनाः ॥

उभयग्रामिकशुद्धकाव्यन्तरद्वयोपेतमूर्च्छनाप्रस्तारभेदा यथाक्रमेण लिख्यन्ते ।

उत्तरमन्द्राभेदा यथा ।

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥१॥

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥२॥

^१ A. गम etc. ।

^२ B. शुद्धपङ्कज etc. ।

^३ B. लिख्यन्ते ।

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥७॥

इत्युत्तरमन्द्रा^१-भेदाः ॥

रजनीभेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध (नि) । (नि) ध प^२ म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि (स) । (स) नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स (रि) । (रि) स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि (ग) । (ग) रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग (म) । (म) ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म (प) । (प) म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प (ध) । (ध) प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति रजनीभेदाः ॥

अथ मध्यमग्रामिकसप्तमूर्च्छनाभेदक्रमो यथा ॥

सौवीरीभेदा यथा :—

म प ध नि स रि ग (म) । (म) ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प (ध) । (ध) प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध (नि) । (नि) ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि (स) । (स) नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स (रि) । (रि) स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि (ग) । (ग) रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति सौवीरीभेदाः ॥

(अथ) हरिणाड्वाभेदाः :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥

^१ B. मन्द्रभेदाः ।

^२ B. मप etc. ।

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति हरिणाश्वाभेदाः ॥^१

अथ कलोपनताभेदा यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इति कलोपनताभेदाः ॥

अथ शुद्धमध्याभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥

इति शुद्धमध्याभेदाः ॥

मार्गाभेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥

^१ These varieties of Mūrohanā are illustrated with seven notes and not eight.

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति मार्गाभेदाः ॥

पौरवीभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति पौरवीमूर्च्छनाभेदक्रमः ॥

हृष्यकाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥
 इति हृष्यकाभेदाः^१ ॥ पट्पञ्चाशत्स्लिखिताः (?) ॥

इति मध्यमप्राप्तिकप्रस्तारभेदक्रमः ॥^२

इत्युभयप्राप्तिकशुद्धमूर्च्छनाप्रस्तारभेदाः ॥^३

^१ B. repeats the varieties of हृष्यका ।

^२ A. B. wrongly give this colophon at the end of मार्गा ।

^३ A. B. wrongly give this colophon at the end of पौरवी ।

अथोमयप्राप्तिकमूर्च्छनाभेदाः क्रमात्लिख्यन्ते ॥

काकल्युत्तरमन्द्राभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥
 इति काकल्युत्तरमन्द्राभेदक्रमः ॥

काकलीरजनीभेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥
 इति काकलीरजनीभेदक्रमः ॥

बाहल्युत्तर(पयसा)भेदक्रमा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥
 इति बाहल्युत्तरपयसाभेदक्रमः ॥

अथ काकलीशुद्धपङ्कजाभेदक्रमो यथा —

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इति काकलीशुद्धपङ्कजाभेदक्रमः ॥

काकलीमत्सरीकुण्डोदा यथा —

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति काकलीमत्सरीकुण्डोदक्रमः ॥

अथ काकल्यश्वक्रान्ताभेदक्रमः —

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति काकल्यश्वक्रान्ताभेदक्रमः ॥

अथ काकल्यभिरुद्वृत्ताभेदो यथा —

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 प नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इति काकल्पभिरुद्वृताभेदाः ॥

इति पञ्चमग्रामिकाकली^१-मूर्च्छनाभेदक्रमः ॥

अथ मध्यमग्रामिकाकलीमूर्च्छनाभेदक्रमा लिरयन्ते ॥

काकलीसौवीरीभेदक्रमो यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 प नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति काकलीसौवीरीभेदक्रमः ॥

काकलीहरिणाद्याभेदा यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 प नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति काकलीहरिणाद्याभेदाः ॥

काकलीकलोपनताभेदा यथा ॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥
 इति काकलीकलोपनताभेदक्रमः ॥

काकलीशुद्धमध्याभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥
 इति काकलीशुद्धमध्याभेदक्रमः ॥

काकलीमार्गीभेदक्रमो यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥
 इति मार्गीभेदक्रमः ॥

काकलीपौर्वीभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥
 इति काकलीहृष्यकाभेदक्रमः ॥

काकलीहृष्यकाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥
 इति काकलीहृष्यकाभेदक्रमः ॥

अयोभय^१-ग्रामिकान्तरमूर्छनाभेदक्रमा लिख्यन्ते ।

तत्र षड्जग्रामे अन्तरोत्तरमन्द्राभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥
 इत्यन्तरोत्तरमन्द्राभेदक्रमः ।

अयान्तररजनीभेदक्रमा यथा^२ :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥

^१ B. ग्रामका

^२ B omits यथा ।

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥
 इत्यन्तररजनीभेदक्रमः^१ ॥

^२अथान्तरोत्तरा^३-यताभेदक्रमो यथा :—

ध नि स रि म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥
 इत्यन्तरोत्तरायताभेदक्रमः ॥

अथान्तरशुद्धपञ्चाभेदक्रमो यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥
 इत्यन्तरशुद्धपञ्चाभेदक्रमः ॥

अन्तरभत्सरीकृद्भेदा यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥

^१ B क्रमा यथा ।

^२ A. अथोत्तरोत्तर etc.

^३ B. omits ॥ (r).

घ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इत्यन्तरमत्सरोक्त-वेदाः ॥

न्तराश्वक्रान्ताभेदक्रमो यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इत्यश्वक्रान्ताभेदाः ॥

अन्तराभिरुद्गताभेदक्रमो यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इत्यन्तराभिरुद्गताभेदाः ॥

पङ्गुप्रामि^१-कान्तरमूर्छनाभेदक्रमः^२ ॥

अथ मध्यमप्रामिकान्तरमूर्छनाभेदक्रमो लिख्यन्ते^३ ॥

^१ B. प्रामान्तर etc. ।

^२ B. क्रमा लिख्यन्ते ।

^३ B. omits this line.

अन्तरसौवीरीभेदक्रमो यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इत्यन्तरसौवीरीभेदक्रमः ॥

अपान्तरहरिणाश्वभेदक्रमो यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इत्यन्तरहरिणाश्वभेदक्रमः ॥

अपान्तरकलोपनताभेदक्रमो यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इत्यन्तरकलोपनताभेदक्रमः ॥

अथान्तरशुद्धमध्याभेदक्रमो यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥

इत्यन्तरशुद्धमध्याभेदक्रमः ॥

अथान्तरमार्गीभेदक्रमो यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प^१ ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इत्यन्तरमार्गीभेदः ॥

अथान्तरपौरवीभेदक्रमो यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इत्यन्तरपौरवीभेदक्रमः ॥

अयान्तरहृष्यकाभेदो यथा :—

प घ नि स रि ग म । म ग रि स नि घ प ॥१॥
 घ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि घ ॥२॥
 नि स रि ग म प घ । घ प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प घ नि । नि घ प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि ॥५॥
 ग म प घ नि स रि । रि स नि घ प म ग ॥६॥
 म प घ नि स रि ग । ग रि स नि घ प म ॥७॥

इत्यन्तरहृष्यकाभेदाः^१ ॥

इत्युभयग्रामि^२-कान्तरषुदंशमूर्छनाभेदक्रमाः ॥

अयोभयग्रामिकाकल्यन्तरमूर्छनाभेदाक्रमा लिख्यन्ते ॥

तत्र पङ्कजग्रामिकाकल्यन्तरोत्तरभेदा यथा :—

स रि ग म प घ नि । नि घ प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि ॥२॥
 ग म प घ नि स रि । रि स नि घ प म ग ॥३॥
 म प घ नि स रि ग । ग रि स नि घ प म ॥४॥
 प घ नि स रि ग म । म ग रि स नि घ प ॥५॥
 घ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि घ ॥६॥
 नि स रि ग म प घ । घ प म ग रि स नि ॥७॥

इति काकल्यन्तरोत्तरमन्त्रा^३-भेदाः ।

अथ काकल्यन्तररजनीभेदा यथा :—

नि स रि ग म प घ । घ प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प घ नि । नि घ प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि ॥३॥
 ग म प घ नि स रि । रि स नि घ प म ग ॥४॥
 म प घ नि स रि ग । ग रि स नि घ प म ॥५॥

^१ B. भेद ।

^२ B. ग्रामान्तर etc. ।

^३ B. adds यथा ।

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति काकल्यन्तररजनीभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरोत्तरायताभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति काकल्यन्तरोत्तरायताभेदाः ॥

काकल्यन्तरशुद्धपञ्चाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इति^१ काकल्यन्तरशुद्धपञ्चाभेदाः ॥

१ काकल्यन्तरमत्तरीकृद्भेदा यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति काकल्यन्तरमत्तरीकृद्भेदाः ॥

काकल्यन्तराश्वक्रान्ताभेदा यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥
 इति काकल्यन्तराश्वक्रान्ताभेदक्रमः ॥

अथ काकल्यन्तराभिदग्गताभेदा यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥
 इति काकल्यन्तराभिदग्गताभेदक्रमः ॥

(इति) ^१यद्भज्यामिकाः काकल्यन्तरमूर्धनाभेदाः^२

अथ मध्यमग्राममूर्धनाभेदक्रमाः^३—

काकल्यन्तरसीवीरीभेदा^४ लिख्यन्ते :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥

^१ A. पाद्भज्यामिका । B. पाद्भज्यामिकाः ।

^२ B. भेदक्रमाः ।

^३ B. omits this line.

^४ A. adds यथा ।

रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि ॥६॥
 ग म प घ नि स रि । रि स नि घ प म ग ॥७॥
 इति काकल्यन्तरसौवीरोभेदक्रमः ॥

अथ काकल्यन्तरहरिणाश्वाभेदो यथा :—

ग म प घ नि स रि । रि स नि घ प म ग ॥१॥
 म प घ नि स रि ग । ग रि स नि घ प म ॥२॥
 प घ नि स रि ग म । म ग रि स नि घ प ॥३॥
 (घ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि घ) ॥४॥
 नि स रि ग म प प । घ प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प घ नि । नि घ प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि ॥७॥
 इति काकल्यन्तरहरिणाश्वाभेदः ॥

अथ काकल्यन्तरकलोपनताभेदा यथा :—

रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि ॥१॥
 ग म प घ नि स रि । रि स नि घ प म ग ॥२॥
 म प घ नि स रि ग । ग रि स नि घ प म ॥३॥
 प घ नि स रि ग म । म ग रि स नि घ प ॥४॥
 घ नि स रि ग म प । प म ग रि स नि घ ॥५॥
 नि स रि ग म प प । घ प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प घ नि । नि घ प म ग रि स ॥७॥
 इति काकल्यन्तरकलोपनताभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरदुर्द्धमभ्याभेदा यथा :—

स रि ग म प घ नि । नि घ प म ग रि स^१ ॥१॥
 रि ग म प घ नि स । स नि घ प म ग रि ॥२॥
 ग म प घ नि स रि । रि स नि घ प म ग ॥३॥
 म प घ नि स रि ग । ग रि स नि घ प म ॥४॥
 प घ नि स रि ग म । म ग रि स नि घ प ॥५॥

^१ A. omits स ।

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥
 इति शुद्धमध्याभेदाः काकल्यन्तराः ॥

अथ काकल्यन्तरमार्गो^१-भेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥
 इति काकल्यन्तरमार्गोभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरपौरवीभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥
 इति काकल्यन्तरपौरवीभेदक्रमः ॥

अथ काकल्यन्तरहृष्यकाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥

म ग (ग म) प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इति काकल्यन्तरद्वयोपेतमूर्च्छनाभेदक्रमः ॥

इत्युभयप्राप्तिक^१-काकल्यन्तरचतुर्दशमूर्च्छनाभेदक्रमाः ॥

काकल्यन्तरद्वयोपेतमूर्च्छनाभेदक्रमाः^२ ॥

काकल्यन्तरद्वयोपेतमूर्च्छनाभेदक्रमा द्वानवतिशतं लिखिताः ॥

मध्यस्थानस्थ^३-यङ्जेन मूर्च्छनोत्तरमग्निका^४ ॥३२२॥

तस्मादपस्तनैः यङ्भिनिपादाद्यर्थेयाकनम् ।

रिपर्यन्तै रजन्याद्याः^५ यङ्न्याः स्युः^६ पुयक् पुयक् ॥३२३॥

इहोदाहरणं तासां वंशछायं प्रदर्शयते ।

मध्यस्थानस्थितात् यङ्जावारभ्योत्तरमग्निका ॥३२४॥

मूर्च्छना यङ्जसंभूता तन्निपादे समाप्यते ।

एवं मन्द्रनिपादाद्या रजनी मूर्च्छना मता ॥३२५॥

मध्यपर्यवतपर्यन्तमेवमन्या अपि क्रमात् ।

मन्द्रापरारभरस्थानस्वरावारभ्य मूर्च्छनाः ॥३२६॥

मध्यपरारभरस्थान-स्वरपर्यन्तमीरिताः ।

ताश्चोत्तरायताद्याः स्युः पञ्च स्वनामसंस्थिताः ॥३२७॥

मध्य^७-मध्यममारभ्य तद्गान्धारस्वरावधि ।

सौवीरी मूर्च्छना प्रोक्ता मध्यमप्राप्तसंभवा ॥३२८॥^८

यङ्न्या हरिणाश्वाद्या मूर्च्छनाः क्रमतोऽत्र च ।

तदपोऽयः^९-स्थितैर्गर्गैः षष्ठ्यमागतैः प्रकीर्तिताः ॥३२९॥

^१ B. ग्राम ।

^२ B. omits this line.

^३ B. omits स्व ।   ^४ cf. S. R. 1. 4. 12.

^५ A. रजन्याषा ।

^६ A. स्यु ।

^७ B. मध्यममध्यम ।

^८ cf. S. R. 1. 4. 13-15.

^९ A. तदपोऽय ।

अन्ये देशीविदस्तज्ज^१-रागनिष्पत्तिहेतुतः ।

अन्यथा मूर्छनाः प्राहुस्तत्प्रकारो निरूप्यते ॥३३०॥

विधापोत्तरमन्त्रान्तं यथावत्पङ्क्तस्ततः ।

स्थाने षड्जस्य विन्यस्य^२ न्यादींस्तदधराधरान् ॥३३१॥

षड्जादीन् श्रवभादीनां स्थानेषूर्ध्वोर्ध्वतस्ततः ।

विन्यस्य विदधीतान्या रजन्धाद्याः क्रमेण तु ॥३३२॥

एवं तु मध्यमग्रामे मध्यमस्थानसंभितैः ।

गाद्यैः स्युर्हरिणाश्वाद्या माद्यैर्ग्यंस्तेस्तद्वर्ध्वतः ॥३३३॥

ननु षड्जस्य तन्त्र्यां^३ चेन्निपादः^४ स्याप्यते तदा ।

षड्जादभिन्न एवायं भवेत्तत्र स्वरान्तरम् ॥३३४॥

नैवमुत्तरमन्त्रायां षड्जाद्विभृत्तिकान्तरे ।

रजन्धा(न्यां) नेश्चतुर्भ्यांशः त स्यादेवं स्वरान्तरात् ॥३३५॥

भवरपेव(वा)मिधा यस्मात्^५ सम्प्रदायोऽत्र तद्विदाम् ।

ऋवंस्वरमपेक्ष्यैव स्वरः पूर्वोऽयवायरः ॥३३६॥

स्वररूपं लभते तस्मा^६-द्युक्तमन्त्राभ्यपादिवम् ।

स्वरशास्त्रविवेकज्ञः काल्सेनो नराधिपः ॥३३७॥

इममाद्रियते यक्षं भरतादेरनादरात् ।

एवं चतुर्वर्षीव स्युर्मिद्वयसमुद्भवाः^७ ॥३३८॥

चतुर्धा ताः पृथक् शुद्धाः काकलीसंयुताः पुनः ।

अन्तरस्वरसंयुक्ताः काकल्यन्तरसंयुताः ॥३३९॥

षट्पञ्चाशदिति स्युस्ताः काकरूपादिरप्योष्यते ।

धृतिद्वये तु षड्जस्य निपादेन हृते सति ॥३४०॥

काकलित्वं निपादस्य कीर्त्यते स्वरवेदिभिः ।

एवं तु मध्यमस्थापि गान्धारेण धृतिद्वये ॥३४१॥

^१ B. तज्जा ।

^२ A. omits विन्यस्य ।

^३ A. तन्त्र्या ।

^४ A. निपाद ।

^५ A. यस्मा सम्प्रदायोऽत्र तद्विदा ।

^६ B. यस्मा ।

^७ A. समुद्भवा ।

गृहीते(५)न्तरसंज्ञत्वं गान्धारस्य निगद्यते ।

यस्यां यावतिये स्थाने षड्जग्रामेऽत्र सो^१ भवेत् ॥३४२॥

तावतिष्येव सा ज्ञेया मूर्च्छना गणनाविधी ।

एवं तु मध्यमग्रामे^२ दृश्यते मध्यमस्वरः ॥३४३॥

स्थाने यावतिये ज्ञेया तावतिष्येव मूर्च्छना ।

प्रत्येकं सप्तया भूयः षट्पञ्चाशदिमा मताः ॥३४४॥

प्रथमादिस्वरारम्भास्तद्यथान् निरूप्यते ।

षड्जे तूत्तरमन्द्रादिमूर्च्छनास्तास्वनुक्रमात् ॥३४५॥

प्रत्येकं शेषपण्णां हि मूर्च्छनानां पृथक् स्वरैः ।

आद्यैरपक्रमादाद्यमूर्च्छनान्त्यस्वरावधिः ॥३४६॥

बादनान्मूर्च्छनाः सप्त सप्त स्युः प्रतिमूर्च्छनम्^३ ।

अष्टाविंशतिष्वं स्यादेकैकात्र विभेदतः ॥३४७॥

एवं स्युर्मध्यमग्रामे सौवीरी मूर्च्छनाभिदा ।

प्रत्येकं मूर्च्छनास्वेतास्वन्यपञ्चमूर्च्छनाविमः ॥३४८॥

स्वरैरपक्रमान्मूलमूर्च्छनान्यस्वरावधि ।

मूर्च्छनाः सप्त सप्त स्युर्बादनात्प्रतिमूर्च्छनम् ॥३४९॥

एवमेकैकिका भेदा अष्टाविंशतिधा मताः ।

एते तु मूर्च्छनाभेदाः स्युर्मूलक्रमसंज्ञिताः ॥३५०॥

एभ्यः स्युः कूटतानाना^४ भित्तिर्मतिमतामिह ।

ऋषभादिक्रमेष्वत्रोत्तरमन्द्रागतेषु तु ॥३५१॥

प्रयुक्तेषु न तारस्याः षड्जाद्या उपयोगिनः ।

अत्र या मूर्च्छनाः प्राह द्वादशस्वरसम्भवाः ॥३५२॥

मनङ्गस्तन्मत्तं नैव सुन्दरं प्रतिभाति मे ।

अत्रैव कोहलाचार्यो नन्दिकेश्वर एव च ॥३५३॥

मतङ्गमनुसृत्यैवोचतुस्तदिह वर्ण्यते ।

द्वादशस्वरसम्भवा ज्ञातव्या मूर्च्छना बुधैः ॥३५४॥

^१ B. सोऽभवत् ।

^२ B. मध्यमे ।

^३ A. मूर्छने ।

^४ B. तानानामिति etc.

जातिभाषादिसिद्धयर्थं तारमन्द्रादिसिद्धये ।

त्रिस्थानप्राप्तिसिद्धयर्थं द्वादशस्वरमूर्च्छना ॥३५५॥

प्रयोक्तव्यान्वया चोक्त(स) पाठो नैव सिद्धयति ।

त्रिस्थानप्राप्तिपर्यन्तं यावद्वागो न मूर्च्छति ॥३५६॥

न तावत्तच्छरीरस्य लाभं सजायते विदाम् ।

न च सप्तस्वररेव त्रिस्थानव्याप्तिसम्भवः ॥३५७॥

अत्र प्रसिद्धमाद्यत्ते तामेन्द्रकुलनन्दन ।

कमास्वरारणामारोहायरोहो मूर्च्छनेति यत् ॥३५८॥^२

लक्षणं तद्विहग्येत कमारोहपादुते ।

यदुक्तं जातिभाषादितारमन्द्रादिसिद्धये ॥३५९॥

द्वादशस्वरगुम्फेन मूर्च्छना स्थापयोजिका ।

नन्दयन्त्या तदव्याप्तेस्तत्पञ्चवक्षसभवात् ॥३६०॥

पाठधीद्विधास्वतित्वापित्तलोप्यादिसंभवात् ।

असंभवाद्गतावर्तत्वात्तारमन्द्राद्यधो कृते ॥३६१॥

न तावत्क्रमतोच्चारं रक्तिं कुत्रापि जायते ।

विसर्गादिसमावेशाद्वक्तिभङ्गो यत स्मृतः ॥३६२॥

^३इत्यस्पर्शोत्पन्ननाथं कमभङ्गस्य शासनात् ।

कूटतानोपयोगित्वं मुख्यमासा प्रयोजनम् ॥३६३॥

न रामजनिरेषा तच्चावर्ती सप्तस्वरेरिता ।

न पृथक्स्वरता तस्मादनशस्वात्तयो स्मृता ॥३६४॥

काकल्यन्तरयोर्गोत्रं नह(व)स्वरजा ततः ।

सप्तस्वरा भवेदत्र मूर्च्छना सा चतुर्निषा ॥३६५॥

पूर्णाथ पाठवा पञ्चस्वरा साम्प्रारणा तथा ।

तिस्त्रोऽन्वयार्थं परा काकल्यन्तरस्वरसभवा ॥३६६॥

पाठवीदुष्योस्तानस्वरूपाभित्तिरिति चेत् ।

मैवमारोहायरोहो मूर्च्छनासुदितो यथा ॥३६७॥

^१ B तावच्छरीरस्य ।

^२ cf S R 1/4/1

^३ A. इत्त etc

^४ A सप्ते ।

मिलिनी(ती)न तथा तानेध्वेकैकस्य प्रयोगतः ।

अत्र तानत्वसंज्ञास्तीत्यवधार्य प्रधारणम् ॥३६८॥

भूमण्डलाखण्डलोऽत्र कालसेनो नृपाधिपः ।

आसूपायान्तरं ह्याति स्वरशास्त्रविदग्रणीः ॥३६९॥

यद्भजप्रामभवा एव मूर्च्छना मध्यमाभिताः ।

चित्रं मध्यमभा एव ताः स्युः यद्भजगता यथा ॥३७०॥

यद्भजे श्रुतिद्वयोत्कर्षाद्गान्धारो धंक्तीभवेत् ।

द्विध्रुत्यपक्षपाद्ग्रामे मध्यमे धो गतां व्रजेत् ॥३७१॥

तद्वशान्मादिकाः यद्भजे भजन्ते ग्यादितां स्वराः ।

ना(ग्याः)द्याः स्युर्मादिका मध्ये श्रुतिसाम्यात्स्वतः^१ स्वराः ॥३७२॥

एवं पावतिषी यद्भजग्रामे वा मूर्च्छना भवेत् ॥३७३॥

तावतिध्येव ता मध्ये चित्रमत्राभवत्स्वयम् ।

वैशिकानामयं पन्थाः सुगमः श्रुतिशालिनाम् ॥३७४॥

कालसेनोपदेशोऽष्टमुखपर्यङ्किकाशुषाम् ।

अत्र पर्यनुयुङ्क्षतेऽग्न्यः कश्चिदन्तरसंयुताः ॥३७५॥

हृताः स्युर्मूर्च्छनाः याद्भ्या भिन्नरूपोपललिताः ।

मध्यमग्रामगाभ्यस्तास्तथा ग्रामे तु मध्यमे ॥३७६॥

धेयतस्यापकयैव वाक्ली यद्भ्रुतिर्भवेत् ।

तस्माद्दोषदूषापत्तेर्नतते घटनामियात् ॥३७७॥

अत्रापराः समापते यद्भजग्रामे(ऽ)न्तरः स्वरः ।

वाक्ली मध्यमग्रामे न प्रयोग्यो वराचन ॥३७८॥

इति द्रुपदपुष्टस्य न वर्णत्रयता मता ।

न परीक्षागहं ह्येतदुत्तरम् प्रतिभानि मे ॥३७९॥

प्रयुज्येते यन्मती हि ग्रामयोर्विशेषतः ।

तथा हि मध्यमग्रामे रागे मागवर्केशिरे ॥३८०॥

वाक्त्रयमन्तरं युक्ता भावा हर्षपुरी गता ।

गीतये यद्भजगा प्रोक्ताऽधीरिक्तापि तवादिषा ॥३८१॥

^१ B. नृपाधिपः ।

^२ A. नृपाधिपः ।

तस्माद्ग्रामद्वये प्राप्तिरेतयोरविशेषतः ।

ब्रूते भरततत्त्वज्ञ कालसेनो यदुत्तरम् ॥३८२॥

तच्छि(च्छ)क्षित्वाय भवय प्रवीणा वैजिका इह ।

अन्तरस्वर^१-युक्तापि मूर्च्छनोत्तरमन्द्रिका ॥३८३॥

मध्यस्थानस्य षड्जेनारभ्यतेऽत्र समाप्यते ।

सौवीरी मध्यमध्येनारभ्या स तु चतुर्थक^२ ॥३८४॥

नित्य षड्जादयो ह्येता ग्रामयो^३ स्तु पुण्यक-पुण्यक^४ ।

अस्मादेव सुनिष्पन्न यदप्यन्तरयोगत ॥३८५॥

भवेदुत्तरमन्द्रासौ^५ सौवीरीति तथाप्यसौ ।

(न) तत्त्वयो(तो)ऽस्ति सौवीरी यतस्तारे^६ समाप्यते ॥३८६॥

अतो भिदान्यथाभेद किमु स्यान्मूर्च्छनात्तरे ।

मूर्च्छनोत्तरमन्द्राख्या तथा चैवाभिरुद्गता ॥३८७॥

उभयोलुप्तषड्जा तु कथं स्याद्भिन्नरूपिणी ।

यदुक्त मध्यमग्रामे प्रयुक्ते काकलीस्वरे^७ ॥३८८॥

श्रुतिद्वयापकृष्टे धे गत्वमाप्तेऽत्र काकली ।

पदश्रुति^८ स्याद्विशेषतः तत्रोत्तरमिव शृणु ॥३८९॥

गान्धारोत्कर्षतो घस्यापकर्षद्विजिर्करिह ।

एकैकस्या मूर्च्छनाया गदित^९ यद्विषाद्वयम् ॥३९०॥

वैचित्र्यमेव दश्यामो निदानं तत्र नेतरत् ।

मूर्च्छनोत्तरमन्द्राद्या काकल्या सह समुत्ता^{१०} ॥३९१॥

सौवीर्यादिकता^८ नैव भजन्ते तत्र कारणम् ।

गान्धारोत्कर्षत षड्जग्रामिको मध्यमस्वर^९ ॥३९२॥

^१ B सयुक्तापि ।

^२ A omits विसर्ग ।

^३ A omits सौ after उत्तरमन्द्रा ।

^४ A तारे ।

^५ B स्वरम् ।

^६ A omits विसर्ग ।

^७ B गदिता ।

^८ A B तानैव ।

द्विश्रुतिः^१ स्यात्स मध्ये तु चतुःश्रुतिरिति स्फुटम् ।

वैणिकैः काकलीयुक्तास्त्यक्त्वा (क्ता) मध्यममूर्च्छनाः ॥३९३॥

अतो लक्ष्यप्रधानत्वादुदुष्टा^२ पदश्रुतिता नहि ।

एताः पूर्णा मया प्रोक्ता मूर्च्छना लक्षणान्विताः^३ ॥३९४॥

एताव (५७) पदस्वराः प्रोक्ता मुनिभिः पाठ्योक्ताः ।

पञ्चस्वरास्त्वोद्भविताः साधारणकृताः पुनः ॥३९५॥

गनी एव श्रुतिद्वन्द्वोत्कृष्टौ साधारणौ भवतौ ।

अतस्तदादिका एनास्वेवान्तभविमागताः ॥३९६॥

साधारण्ये तु समयोः^४ कैश्चिदाशङ्कता इतराः ।

न तत्त्व (त्त) योः कैश्चित्त्वादप्रयोगार्हतायुजोः^५ ॥३९७॥

श्रुत्युत्कर्षापकर्षाभ्यां स्वरान्यत्वं यदीरितम् ।

मूर्च्छनान्यत्वमत्र स्याद्भूवाग्यत्वं^६ हि कारणम् ॥३९८॥

यथा येन स्वरेषु स्यात्कस्मान्निचवमुग्नभवेतः ।

मालवादिः कैश्चिकाल्यो रागस्तेषु स्वरेष्वय ॥३९९॥

टक्कः स्याद्वासनान्यत्वे रचनाया विशेषतः ।

तस्मादत्र विशेषोऽयं न च स्वरकृतो मतः ॥४००॥

पुंश्रयत्नकृतो नैव किन्तु भाषान्यताकृतः ।

यथैकस्यां स्त्रियं स्त्रीत्याविशेषेऽपि विलोक्यते ॥४०१॥

भावान्यत्वे सुताभार्योदासीनादिविविक्तधीः ।

तथा स्याद्वासनान्यत्वे रागान्यत्वाविधीरिति ॥४०२॥

भाव एव हि सर्वत्र पुंसां वस्तुविशेषकृत् ।

एवमेतासु सिद्धासु क्रमसंज्ञा सुवक्ष्यते ॥४०३॥

कूटतानोपयोगित्वे तत्संख्या कृष्णभूभुजा ।

सप्त सप्त प्रतिग्रामं ताः स्मुरेवं चतुर्वश ॥४०४॥

^१ A. omits विसर्ग ।

^२ B. adds विसर्ग ।

^३ A. omits विसर्ग ।

^४ A. omits विसर्ग ।

^५ A. युजे. B. युजे. ।

^६ B. omits अनुस्वार ।

चतुर्गुणाः कृता जाताः षट्पञ्चाशदिमाः पुनः ।
सप्तभिर्गुणिता जाता द्वानवत्या शतत्रयम् ॥४०५॥^१

अयासां देवताः^२ प्राह कालसेनो^३ घराधिपः ।
यक्षरक्षोनारदाब्जभवतयाशिवप्राणिनः ॥४०६॥

षड्जप्रामेऽनुक्रमेण देवता मूर्च्छनास्विमाः ।
सहोन्द्रबायुगन्धर्वसिंहद्वहिणभानवः ॥४०७॥

क्रमतो मध्यमप्रामे देवता मूर्च्छनास्विमाः ।
मारहोऽन्यानि नामानि तासां पुनरभाषत ॥४०८॥

मूर्च्छनोत्तरमग्राद्या द्वितीया घाभिखड्गता ।
अदकान्ताय सौवीरी हृष्यका चोत्तरायता ॥४०९॥

रजनीति मुनीनां स्युः सप्त षड्जस्य मूर्च्छनाः ।
आप्यापनी विश्वहृता चन्द्रा हेमा कपदिनी ॥४१०॥

मैत्री^४ चान्द्रमती पिश्या मध्यमे सप्त मूर्च्छनाः ॥४११॥

॥ इति मूर्च्छनाप्रकरणम् ॥

॥ तानप्रकरणम् ॥

तनोतिविस्तरार्थस्य तानास्तन्यन्त इत्यतः ।
अनेकधापि ते द्वेधा शुद्धकूटविभेदतः ॥
विशिष्टस्वरलोपेन यादवीद्वितीकृताः ।
मूर्च्छना एव भणिताः शुद्धास्ताना महीभृता ॥४१२॥

न चैतेषां मूर्च्छनात्वमेव यत्स्वरलोपनम् ।
मन्वेकस्मिन् स्वरे लुप्तो स्वररूप (स्वरूप)-प्रच्युतिः कुतः ॥४१३॥

यदेकदेशविकृतमनन्याकारपीरितम् ।
मैवं रचितप्रधानत्वादस्य स्वरविलोपने ॥४१४॥

^५तानरागान्यतापत्ते रक्षितयुवितदंवीयसी ।
तस्मात्सप्तस्वरैर्युक्ता मूर्च्छनोक्ता मनोविभिः ॥४१५॥

^१ cf. S. R. 1. 4. 20-25 for verses 405-411 above.

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ B. नराधिपः ।

^४ A. चान्द्रामती S. R. 1. 4. 25 चान्द्रमसी ।

^५ B. ताना etc.

षट्पञ्चस्वरकास्ताना भिद्यन्ते(५)तः पृथक् ततः ।
नन्वेवं मूर्च्छनाः शुद्धाः सान्तराः काकलीयुताः ॥४१६॥

तद्वयोपचिताश्चैव पाडवौडुवितोक्ताः ।
पृथक् चतुरसी(शी)तिः स्युरिति तद्वचनं यतः ॥४१७॥

शतत्रयं भवेयुस्ते न चैवं मुनिसम्मतम् ।
तानाश्चतुरसी(शी)तिः स्युरिति तद्वचनं यतः ॥४१८॥

विकृतस्वरलोपोऽतो नात्र विद्धि^१ (ऋ)श्चिकीषितः ।
प्रामाण्यान्मुनिवाक्यस्य शुद्धा एवात्र सम्मताः ॥४१९॥

ते द्विधा गदिता रागा पाडवौडुवभेदतः ।
ते पुनर्द्विविधा शैया ऋदूकूटविभेदतः ॥४२०॥

नियतानियतत्वेन क्रमस्येषां विभिन्नवीः ।
यतस्तत्त्वक्रमशुद्धत्वे स्वराणां नियतः क्रमः ॥४२१॥

कूटत्वे तु व्युत्क्रमोऽत्र स्वराणां मूर्च्छनाजुयाम् ।
स्वरान्तरपरित्यागात् तानभेदाः सहस्रशः ॥४२२॥

संभवन्तोऽपि नाग्ये(५)पि भुवो भर्ता(स्त्री)पर्वणिताः ।
^२यतस्त्वन्तर्भविष्यन्ति कूटतानेयु सत्त्वतः ॥४२३॥

प्रामद्वयेऽपि तानानां पाडवौडुवसंज्ञिनाम् ।
नष्टोद्दिष्टविधानाय तत्संख्यामभिवध्महे ॥४२४॥

तयो(यो)रथ परिज्ञानोपायं सम्यग्गुणाम्यहम् ।
पाडवौडुवहेतूनां स्वराणां लोपनाविह ॥४२५॥

प्रागुक्तान(प्र)यतस्तानान् सर्वांसंख्याय यस्ततः ।
विनष्टमुत निर्दिष्टं तानं तद्भेदतो यवेत् ॥४२६॥

अत्रैव^३ यतिपस्थानं कीदृक् प्रश्नो^४ यद्विदुः ।
तदा नष्ट इति ज्ञेयस्तानस्यादर्शनाविह ॥४२७॥

^१ B. विद्धि etc.

^२ B. यतस्त्वन्तर्भविष्यन्ति ।

^३ A. अत्रैव तिय and य is corrected as ता. B. अत्रैवं तिय etc. यतिपस्थान has been suggested as it would convey the meaning of 'as manieth place'.

^४ A. प्रश्नोदयदीदृशः etc ।

इदृक्(गु) रूपोऽत्र कथितस्तान( ) प्रश्न इतीदृशे ।
स्वरमर्षविदा राज्ञोद्दिष्टरूपमितीरितम् ॥४२८॥

सप्तषष्टितमस्तान^१ किरूप इति नोदिति (ने) ।

षड्जग्रामे षाडवाना चत्वारः सप्तका गता ॥४२९॥

मध्यमे तु त्रयस्तेषामौडुवाना त्रय पुन ।

षड्जे मध्ये द्वय तेषामेव द्वादश सप्तका ॥४३०॥

अत्र प्रश्ने ध्यतीता स्युः सप्तका नव तत्र च ।

दशमे सप्तके ज्ञेयो नष्टरूपविनिर्णय ॥४३१॥

षड्जे सरिपनित्यक्ता मध्यमे सरियोन्मिता ।

अ्यतीता सप्तका सप्त^२ षाडवास्तदनन्तरम् ॥४३२॥

सपाभ्या द्विभुतिभ्यां च दिना षड्जे तु तद्वयम् ।

औडुवानामतिक्रान्तमेव तत्रैवक गतम् ॥४३३॥

दशमे सप्तके षड्जग्रामे रिपविर्वजिते ।

तानभेवोऽयमुक्तिं सप्तषष्टितमो मत ॥४३४॥

षषषड्जरितज्ञानस्तानोऽय कतिषो भवेत् ।

इत्युद्दिष्टे सशयानो कृते(ऽ)य ग्रामयोर्द्वयो ॥४३५॥

विद्यते किं गत^३ षुष्टो मध्यमरूपो(ऽ)यमीरिते ।

मध्यमे द्विभुतिर्द्वौ(योऽ?)स्ति द्वादशे सप्तके तत ॥४३६॥

तत्रत्योऽस्तिमतानोऽयमुद्दिष्ट इति वर्ण्यते ।

कीत्यते शुद्धतानानां सख्या द्विग्रामिकी स्फुटा ॥४३७॥

षड्जग्रामे सप्त हीनाः क्रमात्सरिपसप्तमै ।

अष्टाविंशतिरेव स्युः षाडवा मध्यमे पुन ॥४३८॥^४

वर्जिता सरिपं सप्त स्युस्ताना एकाविंशति ।

एते चैकोनषड्चाशत् षाडवा ग्रामयोर्द्वयो ॥४३९॥

^१ अथौडुवान्तयोर्वन्धिं ग्रामयोरेभयोरपि ।

सपाभ्या च^५ गनित्या(भ्या) च^६ रिपाभ्यामूनिता क्रमात् ॥४४०॥

^१ A तान ।

^२ A सप्त ।

^३ cf. § B 1 4 27-29 for 432 33 above

^४ B मत ।

^५ cf § R 1 4 27-31 for verses 438-42 above

^६ B अथौडुवान्तयोर्वन्धिं ।

^७ B च ।

^८ रिपाभ्या मूनिता ।

१ सप्त षड्जं २ भवन्त्येवमेकविंशतिरोड्वाः ।

रिषो गनी कमाद्वित्वान् मध्यमेऽस्मिश्चतुर्विंश ॥४४१॥

एवं द्वं प्रामिकास्तानाः पञ्चविंशतिरोड्वाः ।

एवं प्रामद्वये तानाः षड्विंशतिरोड्वाः ॥४४२॥

सर्वे चतुरस्री(शी)तिः स्युरेवमेते परिस्फुटाः ।

स्वरलोपदृष्टोऽमीषां प्रस्तारो लिख्यते यथा ॥४४३॥

अष्टौ रेखा लिखित्वोर्ध्वास्तावतीस्तिपंगुलिखेत् ।

३ तत एकोनपञ्चाशत् ४ कोष्ठकेन लिखेत् स्वरान् ॥४४४॥

मूर्च्छनाक्रमबंलोभ्याः ५ शुद्धतानेऽवयवं क्रमः ।

मूर्च्छनास्तज्जतानानां नामान्यपि लिखेत् क्रमात् ॥४४५॥

अत्र प्रस्तारक्रमो लिख्यते ।

षड्विंशद्वयसंज्ञकस्तानक्रमो यथा ॥

इति (अथ) षड्जप्राने षड्जविभजिताः सप्त तानाः ॥७॥

नि	ष	प	म	ग	रि	✱	उत्तरमन्द्रा ॥ अग्निष्टोमः
ष	प	म	ग	रि	✱	नि	रजनी ॥ अत्यग्निष्टोमः
प	म	ग	रि	✱	नि	ष	उत्तरायता ॥ वाजपेयः ॥
म	ग	रि	✱	नि	ष	प	शुद्धषड्जा ॥ षोडशी ॥
ग	रि	✱	नि	ष	प	म	अत्तरिष्टता ॥ पुण्डरीकः ॥
रि	✱	नि	ष	प	म	ग	अद्वयक्रान्ता ॥ अद्वयमेयः ॥
✱	नि	ष	प	म	ग	रि	अभिरुच्यता ॥ राजसूयः ॥

१ B सप्ते ।

२ B भवत्येव चंक ।

३ A तत ।

४ A. omits त् ।

५ A omits विसर्गः ।

इति (अथ) षड्जग्रामे ऋषभवर्जिता सप्त ताना ॥१४॥

नि	ध	प	म	ग	✱	स
ध	प	म	ग	✱	स	नि
प	म	ग	✱	स	नि	ध
म	ग	✱	स	नि	ध	प
ग	✱	स	नि	ध	प	म
✱	स	नि	ध	प	म	ग
स	नि	ध	प	म	ग	✱

उत्तरमन्द्रा ॥ स्विष्टकृत् ॥
 रजनी ॥ बहुसुवर्णक ॥
 उत्तरायता ॥ मोसव ॥
 शुद्धषड्जा ॥ महाव्रत ॥
 मत्सरीकृता ॥ विश्वजित् ॥
 अश्वक्रान्ता ॥ बहुपत्त ॥
 अभिरुद्रगता ॥ प्राजापत्य ॥

१ B leaves this square blank.

इति (अथ) षड्जग्रामे पचमवर्जिता षाडवा सप्त ताना ॥१५॥

नि	ध	✱	म	ग	रि	स
ध	✱	म	ग	रि	स	नि
✱	म	ग	रि	स	नि	ध
म	ग	रि	स	नि	ध	✱
ग	रि	स	नि	ध	✱	म
रि	स	नि	ध	✱	म	ग
स	नि	ध	✱	म	ग	रि

उत्तरमन्द्रा ॥ अश्वक्रान्त ॥
 रजनी ॥ रथक्रान्त ॥
 उत्तरायया(ता) ॥ विष्णुक्रान्त ॥
 शुद्धषड्जा ॥ सूर्यक्रान्त ॥
 मत्सरीकृता ॥ गजक्रान्त ॥
 अश्वक्रान्ता ॥ बलभृत् (बलिभित्) ॥
 अभिरुद्रगता ॥ नागपक्ष (श) ॥^१

१ S. R. 1-4-76 नागपक्षक ।

इति (अथ) षड्जग्रामे निषादहीनाः सप्त तानाः ॥ एवं तानाः २८ ॥

✱	घ	प	म	ग	रि	स	उत्तरमन्द्रा ॥ चातुर्मान्यः (स्पः) ॥ ^१
घ	प	म	ग	रि	स	✱	रजनी ॥ संख्या (स्या) ॥
प	म	ग	रि	स	✱	घ	उत्तरायत्ता ^२ ॥ ^३ शास्त्रम् (शास्त्रः) ॥
म	ग	रि	स	✱	घ	प	शुद्धषड्जा ॥ श्लोक्यः (चोक्यः) ॥
ग	रि	स	✱	घ	प	म	मत्सरीकृता ॥ सौरामणी ॥
रि	स	✱	घ	प	म	ग	अश्वकान्ता ॥ धिया ॥
स	✱	घ	प	म	ग	रि	अभिरुग्गता ॥ उद्भूत ॥

^१ B. चतुर्मान्य

^२ B. उत्तरायत्ता

^३ B. शास्त्रम् ।

इति (अथ) मध्यमग्रामे षड्जहीनाः सप्त तानाः ॥ ७॥

ग	रि	✱	नि	घ	प	म	सौबीरी ॥ सावित्री ॥
रि	✱	नि	घ	प	म	ग	हारिणाश्व ॥ अर्धसावित्री ॥
✱	नि	घ	प	म	ग	रि	क्लोपनता ॥ संबंतोभद्र ॥
नि	घ	प	म	ग	रि	✱	शुद्धमध्या ॥ आदित्यायन ॥
घ	प	म	ग	रि	✱	नि	मार्गी ॥ गवामयनः ॥
प	म	ग	रि	✱	नि	घ	पौरवी ॥ सर्पाणामयनः ॥
म	ग	रि	✱	नि	घ	प	हृष्यका ॥ कौद्र (कोण) पायनः ॥

इति (अथ) मध्यग्रामे ऋषभयजिताः षाड्वाः सप्त तानाः ॥१४॥

ग	✱	स	नि	ध	प	म	सौरवी (सौवीरी) ॥ अग्निचित् ^१ ॥
✱	स	नि	ध	प	म	ग	हरिणाश्व ॥ द्वादशाहः ॥
स	नि	ध	प	म	ग	✱	कलोपनता ॥ उपांशुः ॥
नि	ध	प	म	ग	✱	स	शुद्धमध्या ॥ सोमः ॥
ध	प	म	ग	✱	स	नि	मार्गी ॥ अश्वप्रतिग्रहः ॥
प	म	ग	✱	स	नि	ध	पौरवी ॥ बहिः ॥
म	ग	✱	स	नि	ध	प	हृष्यका ॥ अभ्युदयः ॥

^१ A. अग्निवित् ।

इति (अथ) मध्यग्रामे गान्धारहीनाः षाड्वाः सप्त ताना एव ॥२१॥

✱	रि	स	नि	ध	प	म	सौवीरी ॥ सर्वस्वदक्षिणः ॥
रि	स	नि	ध	प	म	✱	हरिणाश्व ॥ बीक्षा ॥
स	नि	ध	प	म	✱	रि	कलोपनता ॥ सोमाह्वयः ॥
नि	ध	प	म	✱	रि	स	शुद्धमध्या ॥ समित् ॥
ध	प	म	✱	रि	स	नि	मार्गी ॥ स्वाहाकारः ॥
प	म	✱	रि	स	नि	ध	पौरवी ॥ तनूनपा ॥
म	✱	रि	स	नि	ध	प	हृष्यका ॥ गोबोहनः ॥

इति (अथ) षड्जग्रामे षड्जपञ्चमहीना ओडवा ^१ सप्त ताना ॥७॥

नि	ध	✱	म	ग	रि	✱	उत्तरमन्द्रा ॥ इडा ॥
ध	✱	म	ग	रि	✱	नि	रजनी ॥ नरमेध ॥
✱	म	ग	रि	✱	नि	ध	उत्तरायता ॥ इयेन ॥
म	ग	रि	✱	नि	ध	✱	शुद्धषड्जा ॥ वज्र ॥
ग	रि	✱	नि	ध	✱	म	मत्सरीकृता ॥ इधु ॥
रि	✱	नि	ध	✱	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ अगिरा ॥
✱	नि	ध	✱	म	ग	रि	अभिषुद्धता ॥ कक ॥

^१ B. ओडवा ।

इति (अथ) षड्जग्रामे निषाद-माषाढ-हीना ओडवा सप्त ताना ॥७-१४॥

✱	ध	प	म	✱	रि	स	उत्तरमन्द्रा ॥ ज्योतिष्योम ॥
ध	प	म	✱	रि	स	✱	रजनी ॥ वसं ॥ ^१
प	म	✱	रि	स	✱	ध	उत्तरायता ॥ नाग्याख्य ॥ ^२
म	✱	रि	स	✱	ध	प	शुद्धषड्जा ॥ वीणमास ॥
✱	रि	स	✱	ध	प	म	मत्सरीकृता ॥ अश्वप्रतिग्रह ॥
रि	स	✱	ध	प	म	✱	अश्वक्रान्ता ॥ रात्रि ॥
स	✱	ध	प	म	✱	रि	अभिषुद्धता ॥ सोभर ॥

^१ A. B. आदर्श ।

^२ A. नाद्याख्य ।

इति (अथ) षड्जग्रामे ऋषभपञ्चमहीना ओडवा ^१ सप्त ताना ॥७-२१॥

नि	ध	✱	म	ग	✱	स	उत्तरमन्द्रा ॥ सौभाग्यकृत् ॥
ध	✱	म	ग	✱	स	नि	रजनी ॥ कारीरी ॥
✱	म	ग	✱	स	नि	ध	उत्तरायता ॥ शान्तिकृत् ॥
म	ग	✱	स	नि	ध	✱	शुद्धषड्जा ॥ पुष्टिकृत् ॥
ग	✱	स	नि	ध	✱	म	भत्तरीकृता ॥ वनतेय ॥
✱	स	नि	ध	✱	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ उच्चाटन ॥
स	नि	ध	✱	म	ग	✱	अभित्युगता ॥ वशीकरण ^२ ॥

^१ B ओडुवा

^२ B. करणा ।

इति (अथ) मध्यमग्रामे धैवतर्षभहीना ओडवा सप्त ताना ॥७॥

ग	✱	स	नि	✱	प	म	सौवीरी ॥ त्रैलोक्यमोहन ॥
✱	स	नि	✱	प	म	ग	हरिणाशवा ॥ वीर ॥
स	नि	✱	प	म	ग	✱	कलोपनता ॥ कन्दर्पबलशातन ॥
नि	✱	प	म	ग	✱	स	शुद्धमध्या ॥ शङ्खजूड ॥
✱	प	म	ग	✱	स	नि	मार्गी ॥ गजच्छाय ॥
प	म	ग	✱	स	नि	✱	गौरवी ॥ रौद्र ॥
म	ग	✱	स	नि	✱	प	हृष्यका ॥ विष्णुधिक्रम ॥

अय (अय) मध्यमप्राप्ते गान्धारनिषादहीना ओडवाः सप्ततानाः ॥७-१४॥*

✱	रि	स	✱	घ	प	म	सौवीरी ॥ भैरवः ॥
रि	स	✱	घ	प	म	✱	हरिणाशवा ॥ कामदः ॥
स	✱		प	म	✱	रि	कालोपनता ॥ अवभृयः ॥
	घ	प	म	✱	रि	स	शुद्धमध्या ॥ अष्टाकपालः ॥
घ	प	म	✱	रि	स	✱	मार्गी ॥ त्विष्टकृत् ॥
प	म	✱	रि	स	✱	घ	पौरवी ॥ षड्कारः ॥
म	✱	रि	स	✱	घ	प	हृष्यका ॥ मोक्षवः ॥

नेलोपादेकरूपत्वाद्गन्धर्वा^१त्तरमन्त्रयोः ।

पस्योत्तरायताशुद्धपाङ्गुयोश्च लोपने सति ॥४४६॥

लोपेजभिद्वगताऽश्वकान्तयोदव श्रयमस्य तु ।

गलोपेन तयैकधाच्च सौवीरीहरिणाश्वयोः ॥४४७॥

हरिणाश्वकलोपनतयो^२श्चयमलोपने ।

शुद्धमध्या ततो मार्गकलोपनतयोस्तथा ॥४४८॥

तानानामेकरूपत्वाद्भिन्नता स्यात्कथं तय ।

मैवमास्य विभिन्नत्वे हेतुरत्र निशम्भताम् ॥४४९॥

नाद्यैः षड्जस्य मस्याय गार्धरत्र त्वयस्तनैः ।

मूर्च्छना रजनीमुल्या हरिणाशवादिकास्तथा ॥४५०॥

भारभ्य नैवोत्पाद्यन्ते तानाः किन्त्वत्र वर्त्मना ।

पूर्वोक्ते^३ नैव ते षड्जे स्व(स)रिगार्धैः स्वरैरय ॥४५१॥

मध्यमे मध्यमार्धेऽश्व स्वरंरुत्पाद्य मूर्च्छना(ः) ।

ततस्तदाधितास्तानान् भिन्नान्पूर्वोक्त तत्त्वयित् ॥४५२॥

* B no 14 is not given.

१ A. रजन्यत्तरं etc.

२ A. श्रयमलोपने ।

३ A. पूर्वोक्तनैव ।

अथातः शुद्धतानानां नामानि ^१व्याहरामहे ।

अग्निष्टोमोऽथग्निष्टोमो वाजपेयश्च षोडशी ॥४५३२

पुण्डरीको ^३अथमेवञ्च राजसूयस्तथैव च ।

इति षड्जविहीनानां तानानामभिधानता ॥४५४॥

स्विष्टकृद्बहुसौवर्णो ^४गोतवश्च महत्प्रतः ।

विश्वजिद्ब्रह्मयज्ञश्च ^५प्राजापत्यस्तथैव च ^६ ॥४५५॥

इमा ऋषभहीनानां तानानामभिधानता ।

अश्वक्रान्तो रथक्रान्तो विष्णुक्रान्तस्तृतीयकः ॥४५६॥

सूर्यक्रान्तो गजक्रान्तो यलिभिन्नागपञ्चकः ^७ ।

इति षड्चमहीनानां तानानामभिधाः क्रमात् ॥४५७॥

जातुर्मास्योऽथ ^८संस्याऽऽहयः शस्त्रशमोक्थस्तथैव च ।

सौत्राभणो ^९ तथा चित्रा तथा स्वादुर्द्विपाङ्गयः ॥४५८॥

संज्ञा निषादहीनानां तानानां क्रमात्स्विमाः ।

इति षड्जसमुद्भूतपाड्यानामनुक्रमात् ॥४५९॥

स्वरमर्मयिवा राज्ञा संज्ञाज्ञानमयी (यि)-कृता ।

अष्टाविंशतिसख्याकाः संख्याव (वि) द्विभुवा वरा ॥४६०॥

सावित्री चार्धसावित्री सर्वतोभद्रसप्तकः ।

आदिस्थानामयन च गवामयननामकः ॥४६१॥

^१ A व्याहरामहे ।

^२ of S R 1 4 72-90 for 453-76 above.

^३ A पुण्डरीकमधेश्वर ।

^४ A स्विष्टकृद्गुसुवर्णो B स्विष्टकृद्बहुसुवर्णो ।

^५ A प्राजापत्य etc

^६ A B transpose verses 455 and 456 The order has been reversed in order to accord with the author's sequence of enumeration of Tānas

^७ In the preceding chart illustrating these 'Tānas' these two names are read in A B as वलम्ब and जगद्वत् ।

^८ A omits portion between अथ and अश्वक्रान्तो च B ...
अश्व इत्येव etc

^९ A सौत्राभणि ।

सर्पाणामयनः षष्ठः सप्तमः कौट (ण) पायनः ।

इत्यनुक्रमतः षड्जहीनतानाभिधाः स्मृताः ॥४६२॥

अग्निचिद्द्वादशाहश्चोपांशुसोमाह्वयस्तथा ।

अश्वप्रतिग्रहो बहिस्तयाम्युदयसंतकः ॥४६३॥

ऋषभेण विहीनानां तानानामभिधा इमाः ।

सर्वस्वदक्षिणो दीक्षा सोमाख्यः समिदाह्वयः ॥४६४॥

स्वाहाकारस्तनूनपात्तया षोडोहनो मतः ।

इति गान्धारहीनानां तानानां नामसंग्रहः ॥४६५॥

इति स्युर्मध्यमप्राप्ते क्रमात्सरिगलोपतः ।

संज्ञाः षट्स्वरतानानामेकविंशतिसंख्यया ॥४६६॥

इडा च नरमेघश्च श्येनो यज्ज इपुस्तया ।

अङ्गिरा कङ्कु इत्येताः सप्तहोनाभिधाः क्रमात् ॥४६७॥

ज्योतिष्योमस्तथा द्वात्रिंशो नात्थाख्यः^३ पौर्णमासकः ।

अश्वप्रतिग्रहो रात्रिः सौभराख्यश्च सप्तमः ॥४६८॥

एता निपादगान्धारहीनानामभिधाः क्रमात् ।

सौभाग्यकृच्च कारीरी क्षान्तिवृत्त्युष्टिकृत्तया ॥४६९॥

चैनतेयोच्चाटनी च यशीकरणनामकः ।

षष्ठमर्षमहीनानां तानानां क्रमतोऽभिधाः ॥४७०॥

षड्जप्राप्तमथा (सु) ताना एकाविंशतिरीडुयाः ।

सपाभ्यां द्विधुतिभ्यां च रिपाभ्यामूनिताः यमात् ॥४७१॥

त्रैलोक्यमोहनो धीरः बन्धर्षबलशालिनः ।

शङ्खचुम्बो गजच्छायो रौद्राख्यो विष्णुविक्रमः ॥४७२॥

क्रमाद्विषविहीनानां तानानामभिधा मताः ।

भैरवः कामदाख्यश्चावभृथोऽष्टकपालकाः ॥४७३॥

स्त्रियष्टकृच्च षषट्कारो धोसकः सप्तमो मतः ।

क्रमाद्विषादगान्धारहीनानामभिधा इमाः ॥४७४॥

१ A. गङ्गे ।

२ A. मोन्दरो ।

३ A. गान्धार्याः ।

इत्येवं मध्यमग्रामे^१ निपुणं गणनावशात् ।
तानाश्चतुर्वंशैव स्युरीडुवा द्विस्वरोज्जिताः ॥४७५॥

यद्यज्ञनामकस्तानो यो योऽत्र परिकीर्तितः ।
तं तं सम्यग्विदन्^२-गानात् (त्त) यज्ञफलमश्नुते ॥४७६॥

भरतादिपराप्तानां मुनिनां वचसाभिह ।
प्रामाण्यादागमत्वेन सुवचस्वादमुप्य सु ॥४७७॥

मनु यागादितः कायबलेशवित्तादिसाध्यतः ।
यत्फलं तत्कथं तानमानमात्रेण साध्यते ॥४७८॥

तस्मादयुक्तमत्रोक्तं तत्त^३-नामकतू-द्रुवम् ।
तानंरवाप्यते पुण्यमल्पहेतुसमापितं ॥४७९॥

का गतिस्ताहि वाक्यानां पराप्तानां च योष्यते ।
अथै-वावदेवास्तु प्रवृत्त्युत्पादकत्वतः ॥४८०॥

उपयोगस्तदुक्तीनां नंतरप्रोपपद्यते ।
यतोऽत्र ^४कायबलेशादि गौरवं साधयं तथा ॥४८१॥

कारणानां क्वचिद्बुद्धं न प्रयोजकमाहर्तुं^५ ।
तथाहि द्वादशाब्दादिबहुकालाविसाध्यतः ॥४८२॥

नाम्नो^६ नारायणस्योक्ता पापनिर्मुक्तिहेतुता ।
बलेशसाध्यादिपागादेरद्वयमेधाविनः फलम् ॥४८३॥

वेदन^७ वेद एवोक्तमविकल्पमवाधितम् ।
अर्थवादाधिभागस्य विधिशेषत्वतो दुर्धः ॥४८४॥

निरणायि^८ प्रमाणत्वं तद्वत्वेऽप्यविमानता ।
उन्मत्तभाषणप्राया नार्थवादा अपि क्वचित् ॥४८५॥

^१ A मध्यमग्रामोर्नेपुण B मध्यमग्रामो निपुण ।

^२ B विद ।

^३ B नाम ।

^४ A. काल ।

^५ A. cmits विसर्ग ।

^६ A नाम्ना ।

^७ A वेदने is struck off B वेदन ।

^८ A. निरणयि ।

तत्तद्विधिसमारोपे बहुधास्तत्र साधितम् ।
न चापि भिन्नहेतुत्वे फलभेदप्रकल्पना ॥४८६॥

गानस्य यजनादेशच स्वर्गसाधनतां प्रति ।
कृपिसेवादिकाद्यस्मात् फलैक्यं जीवनं प्रति ॥४८७॥

मानातिगार्योपदेष्टुरीशो(शे)ऽपि परमाप्तता ।
तदुक्तं वाक्यजातस्य ^१त्रय्यादेर्मनिता ततः ॥४८८॥

पराप्तात्वाविशेषेण भरतादिमहात्मनाम् ।
तदुक्तं वचसामस्मात् प्रमाणत्वं न हन्यते ॥४८९॥

^२बृष्टार्थादिहृतित्वेनावृष्टार्थानां प्रमाणता ।
साधिता प्रोक्तवाक्यत्वात् कारीर्यादिनिदर्शनात् ॥४९०॥

अथवा वेदमूलत्वाद्यातयत्क्यादिवाक्यवत् ।
अत्राधितं प्रमाणत्वं साधितं पूर्वमेव हि ॥४९१॥

विधित्वेनापि गानस्य ग्रामाण्यमुररीकृतम् ।
तस्मादवो(ऽ)प्रतिद्वन्द्वं भरतादिमुनीरितम् ॥४९२॥

यद्यतस्ततो यस्तानः स तस्य फलदायकः ।
इति श्रुत्याः समुद्दिष्टाः कूटतानानय भवे ॥४९३॥

अथुक्तमस्त्ररसंस्थानाः सर्वास्ता एव मूर्च्छनाः ।
कूटतानाभिधानाः ^३स्युरित्युक्तं पृथिवीभुजा ॥४९४॥^४

एकैकस्यां मूर्च्छनायां प्रस्तारविधिमाधिताः ।
व्योमवेदलभूतानि [५०४०] तानाः ^५स्युः क्रमसंयुताः ॥४९५॥

यदपञ्चाशन्मूर्च्छनास्याः पूर्णकूटास्तु सक्रमाः ।
एभिः संताडिता जातास्तत्संख्याः संगृथा ^६न्यहम् ॥४९६॥

खवेदाक्षिद्रिणागाश्वमिता [२८२२४०] ग्रामे द्वये भवेत् ।
अपस्तः पाडवादीनां सम्यक्संख्याः प्रचक्ष्महे ॥४९७॥

^१ A. त्रयादे etc

^२ B हृष्टा etc

^३ A omits 'विषर्ग' ।

^४ cf S. R. 1. 4. 83-89 for 494-506 above

^५ A. omits 'विषर्ग' ।

^६ A omits 'r' after न ।

अन्त्यैकंस्वरत्यागाद्भेदा^१ षट्षट्स्वरादिकाः ।

यद्यप्येकस्वरस्यात्र न भेदोऽस्त्येककत्वतः ॥४९८॥

नष्टोद्दिष्टोपयोगित्वात्तथाऽप्यत्रोपवर्णितः ।

अकूटतानतायां तु सत्यां मूलकमा ॥४९९॥

वर्णिता राजराजेन यतस्तेषूपयोगिनः ।

लाक्षिभूधरसह्याकास्ताना^२ [७२०] स्युः पाडवा इह ॥५००॥

व्योमवस्त्रधरातुल्या [१२०] सव्यौडुधितगामिनी ।

वेवाक्षिगुणितास्ताना. [२४] स्युश्चतु.^३ स्वरसज्जिताः ॥५०१॥

त्रिस्वरा ऋतव [६] ओस्ता द्विस्वरावश्विसंक्षयौ [२] ।

विश्वम्भरामितश्चैक [१] क्रमाद्यामानि सप्तसु ॥५०२॥

पूर्णाश्च पाडवाश्चैवौडुवो^४ वास्तु स्वरान्तरः ।

सामिको नाथिकश्चैव तथैवाचिक^५ सप्तक^६ ॥५०३॥

अपूर्णेऽवपि तानेषु भेदाश्चत्वार ईरिताः ।

शुद्धादिभेदसभिन्ना^७ मुच्छन्नावत्पुरातनः ॥५०४॥

पद्माद्यौ सान्तरी द्वौ च माद्यौ द्वौ काकलीयुतौ ।

पृथक् द्विमा ततोऽष्ट स्युश्चतुर्धान्ये परे वत् ॥५०५॥

चतुर्वेदा [४८] इमे भेदा. लाक्षिपर्वत [७२०] ताडिताः ।

व्योमर्त्तुबाणवेदाग्निसमिता [३४५६०] ग्रामयोर्द्वयोः ॥५०६॥

कूटताना भवन्तीह पाडवा. पाटवान्विताः ।

गान्धाराद्यौ निपादाद्यौ धंवताद्यौ^८ पृथक्-पृथक् ॥५०७॥

चतुर्धान्ये तदाष्टौ च द्वेधा मूलकमा इमे ।

स्युया [४०]-गुणिता^९ लाक्षिभूमिरोडु^{१०}

१ A adds विसर्ग ।

२ A omits विसर्ग ।

३ A. omits विसर्ग ।

४ A omits विसर्ग ।

५ A omits विसर्ग ।

६ A पाडवश्चैवौडुवादस्तु B पाडवश्चैवौडुवादस्तु ।

७ B omits क ।

८ B सप्तधा ।

रघुर्ध्वोमल्लवसुर्ब्रह्मवदनः [४८००] संमिताः स्फुटाः ।

निषादादौ चतुर्धा द्वौ द्वादशान्ये द्विधा क्रमाः ॥५०९॥

दन्ता[३२]पुगादिव[२४]-संभिन्नास्तानास्तु समुदायतः ।

नागपद्मसर्शलाश्च[७६८]संमिताः स्युश्चतुः^१स्वराः ॥५१०॥

मध्यमादौ च श्रुद्धौ द्वौ द्वादशान्ये द्विधा क्रमाः ।

रसादिवसंमितास्ते[२६] च ताडिता ऋतुभि[६]स्तथा ॥५११॥

रसेयवसुषातुल्यास्तानाः^२ [१५६] स्युस्त्रिस्वरात्मिकाः ।

रिगदि(घ?)न्यादयोऽष्टौ स्युद्विधा वक्षितरे पुनः ॥५१२॥

शुद्धा भेदादिवसंस्थाः^३ [२२] स्युस्ते जाता दलताडिताः ।

युगवेदाः^४ [४४] कूटताना द्विस्वरेषु स्मृता नृपैः^५ ॥५१३॥

एकस्वरेष्वभेदत्वा(त्) स्युश्चतुर्वंशसंमिताः ।

ताना मूलक्रमा एव पूर्वाचार्यैरुदाहृताः ॥५१४॥

मान्धारादौ निषादादौ द्वौ द्वौ भेदौ तथा सति ।

पूर्वोभ्योऽप्यधिका जाताश्चत्वारो विकृता इह ॥५१५॥

पद्मनाद्याश्च^६ निषादाद्या धैवताद्याश्च^७ सूच्छन्ताः ।

मध्यमग्रामगास्तास्ता कूटा ये यञ्चनोऽस्मिताः ॥५१६॥

पद्मे तथाविधैस्तानैः स्वरूपेण पुनरुपमा ।

शुद्धमप्यामूर्च्छन्तायां शुद्धान्तरविभेदतः ॥५१७॥

चतुःस्वरो कमौ यौ द्वौ तयोर्मे कूटतानवाः ।

वमुवेदास्त्रिस्वरयो[४८] शुद्धान्तरभिदायुजाः ॥५१८॥

कूटा दंडा दंडा श्रोत्रतास्तथा मान्धारवज्रिती ।

द्वौ तानौ द्विस्वरे कूटावेक एकस्वरे स्पवम् ॥५१९॥

^१ A. omits विगर्गं ।

^२ A. omits विगर्गं ।

^३ A. omits विगर्गं ।

^४ A. omits विगर्गं ।

^५ A. वृद्धः ।

^६ A. पद्मनाद्या च B. omits च ।

^७ A. B. धैवताद्या च ।

एवमग्निरसा- [६३] कूटाः शुद्धमध्यासमुद्भवाः १,
तानी^१ चोत्तरमन्दायाः पुनरुक्ता मताः^२ सताम् ॥५२०॥

निगयोगात्क्रमा माग्यो ये चत्वार इयु[५] स्वराः ।
तद्भवाः^३ कूटताना ये खवस्वम्बुधिसंमिताः [४८०] ॥५२१॥

चतुःस्वरेषु पञ्चन्दा[९६]-स्तानास्त्रिस्वरयोः पुनः ।
गहीनयोर्भा[१२]-मिता मध्ययो[४]निरूपयोः ॥५२२॥

क्रमे निपादरूपे द्वावेते स्यु रजनीगतैः ।
कूटतानैः समा धेदनन्दबाणस^४-संस्थकाः [५९४] ॥५२३॥

निगयोगेन पौरव्यां पदस्वरा वेदसंमिताः ।
कूटतानाः क्रमात्तेषु खेमनायाकिसंमिताः [२८८०] ॥५२४॥

उक्ताः पञ्चस्वरेष्वत्र शून्यनागयुगैर्मिता[४८०] ।
स्युश्चतुःस्वरयोर्निगयुगसंस्थ[८४८] गहीनयोः ॥५२५॥

स्युर्भावि[१२]-स्त्रिस्वरयोर्निगमा धनिरूपयोः ।
एक एव स्वरेदेवं बाणनेत्रयुगात्तय[३४२५] ॥५२६॥

तानाः^५ स्युः सदुशाकारास्ते ताने सरायतैः ।
पञ्चाक्षरपदस्वरकाः कूटाः पौरव्यां ये प्रकीर्तिताः^६ ॥५२७॥

तानपि प्राक्प्रकटिता^७(न्) पदस्वरेषु क्रमानपि ।
वसुवेदमितान् [४८] जह्यावुक्तपदस्वरमध्यतः ॥५२८॥

स्यक्तेषु तेषु सिद्धाः स्यु^८-द्विगुणस्त्विन्दुबह्वपः [६३२] ।^९
खवेदान्[४०] पौरवीमाग्योः क्रमान्प्रागुदितानपि ॥५२९॥

^१ A. उत्तर etc.

^२ A. omits विसर्ग ।

^३ A. omits विसर्ग ।

^४ A. omits स ।

^५ A. omits विसर्ग ।

^६ cf. S. R. I. 4. 57.

^७ B. adds विसर्ग ।

^८ A. स्यु. द्विगुण etc.

^९ A. B. give the above number but according to द्वि-गुणः श्चतु-
इन्दु-बह्वि the number should be ३१६३२.

उक्तानप्योङ्वात्स्लुपे(प्येत्) तेषु लुप्तेष्वपि स्फुटाः ।

सिद्धाः^१ स्युर्व्योमिगगनगिरिपावकसंमिताः^२[३७००] ॥५३०॥

माग्यां च पीरवी^३-शुद्धमध्ययोश्च चतुःस्वरान् ।

द्वाविंशदपि तांस्तानान्^४ क्रमात्स्लुप्येत्ततः स्फुटम् ॥५३१॥

तासु वेदाश्विबाणाः[५२४]स्युः सिद्धास्त्रिस्वरकूटकान् ।

क्रमान् रसाक्षिकां[२६]-स्लुपे(प्ये)देवं स्युर्पुंगवेधसः^५[१४] ॥५३२॥

तास्वेव द्विस्वरानाशा[१०] क्रमान् दत्ताक्षिकांस्त्यजेत् ॥५३३॥

यद्यप्यमीशां (यां) तानानामकूटत्वे कमत्वतः ।

संभवेत्तो(ल्लो)पनं तावत् तथाप्युक्तं प्रसंगतः ॥५३४॥

लोपनं पीनरुक्त्वा च^६ शिष्टा युगभुवः[१४] स्थिताः ।

तानराक्षिमथ ऋते राज्ञीकृतमहायशाः ॥५३५॥

क्रमान् दृगन्वगुणकैमितान्पूर्वेषु[३९२] संत्यजेत् ।

युगभूम्यु[१४]-वशिष्टाः^७ स्युरेवमेव^८ स्वरेष्वपि ॥५३६॥

व्योमान्निगन्दगिरिभूगुणैः परिमिता[३१७९३०] इह ।

मिलिताः कूटतानाः स्युः सर्वं एव^९ परिस्फुटाः ॥५३७॥

अथ तेषां परिज्ञानोपायः सम्यक्(इ) निरूप्यते ।

ग्रामद्वयसमृत्यज्ञा मूर्च्छेना याश्चतुर्वश ॥५३८॥

ताः प्रत्येकं लिखेदामान्त्यान्तिस्वरलोपतः ।

यावदेकस्वरं भेदाः सप्त स्युः प्रतिमूर्च्छनम् ॥५३९॥

सप्तस्वरः षट्स्वरश्च ततः पञ्चस्वरस्ततः ।

चतुः^{१०}-स्वरस्त्रिस्वरश्च द्विस्वरकस्वराधिति ॥५४०॥

^१ A. omits विसर्गं ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ B. पीरवी भेदमुद्ध olo.

^४ A क्रमात्स्लुपेत्ततः ।

^५ A. वेधसा ।

^६ A. च्च ।

^७ A. omits विसर्गं ।

^८ A. B. स्युरेकमेव ।

^९ A. येव ।

^{१०} A. omits विसर्गं ।

एकस्वरस्तु निर्भेदोऽप्युक्तो नष्टादिसिद्धये ।

^१एकस्वरश्चात्रिकास्यो द्विस्वरो गायिकाभिघा(घः) ॥५४१॥

त्रिस्वरः सामिको नाम चतुर्थो यश्चतुःस्वरः ।

स ^२स्वरान्तरत्तामाग्यो ज्ञेयावौहुवपाडवौ ॥५४२॥

एषां प्रास्तारिकी संख्या तत्तन्मूलक्रमेर्हता^३ ।

यावती जायते मात्रापिण्डसंख्येति गम्यताम् ॥५४३॥

संख्यां प्रास्तारिकीं^४ सर्वां सया मूलक्रमानपि ।

सर्वेषां कूटतानानां ^५वक्ष्यामोऽग्रे पुनक्-पुनक् ॥५४४॥

एकस्वरवितानानां संख्या ^६प्रास्तारिकी यथा ।

विज्ञायते स प्रकारः कथ्यते प्रतिमूर्च्छनम् ॥५४५॥

ऊर्ध्वमूर्ध्वं लिखेदङ्गानेकादीन् सप्तानाम्तिकान् ।

तेषु पूर्वेषु पूर्वेषु गुणितेऽङ्के परे-परे ॥५४६॥

एकस्वरवितानानां संख्या प्रास्तारिकी भवेत् ।

एतेषां स्वरविन्यास^७-प्रकारः कथ्यते स्फुटः ॥५४७॥

अष्टौ रेखा लिखे(लि)त्वोर्ध्वास्तावती^८-स्तिर्यगा लिखेत् ।

ततः(त) एकोनपञ्चाशत् कोष्ठकाः^९ स्युस्ततः^{१०} परम् ॥५४८॥

क्रमेण कोष्ठमद्वयमभ्यास्यानधरावितः ।

श्रुतुवाणाम्पि यत्पक्षलिचन्द्रसंख्याप्रमाजयेत् [१ २ ३ ४ ५ ६] ॥५४९॥

ततोऽवशिष्टकोष्ठेषु सप्ताश्रियु लिखेत्स्वरान् ।

भवन्त्युत्तरमन्त्रायाः सप्त भेदास्ततः क्रमात् ॥५५०॥

^१ A. एकस्वरचाचिकास्यो B. एकस्वरस्त्वाचिकास्यो ।

^२ B. स्वरानूरता etc.

^३ B. adds विसर्गं ।

^४ A. omits अनुस्वार ।

^५ A. वक्ष्यामोऽग्रे ।

^६ A. प्रास्तारिकी ।

^७ B. adds विसर्गं ।

^८ A. स्तिर्यगा ।

^९ A. omits विसर्गं ।

^{१०} B. omits विसर्गं ।

एवमन्यानपि लिखेत्^१ खण्डमेह^२ स्त्रयोदश ।

प्रत्येकं सप्तधा भिन्ना रजन्याद्यास्तु^३ मूर्च्छनाः ॥५५१॥

सौवीर्याद्यास्तथा सप्त प्रत्येकं तेषु कल्पयेत् ।

अन्त्यान्त्यस्वरलोपेन भेदाः^४ स्युः सप्त ते ततः ॥५५२॥

एवं द्वौ द्वौ खण्डमेह सवृशौ भवतस्तयोः ।

एकः षड्जग्रामगोऽस्तु मध्यमग्रामगोऽपरः ॥५५३॥

एषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१)								
५६	स	रि	ग	म	प	ध	नि	५०४०
४८	स	रि	ग	म	प	ध		७२०
४०	स	रि	ग	म	प			१२०
	३२	स	रि	ग	म			२४
		२६	स	रि	ग			६
			२२	स	रि			२
				१	स			१
इति मूलक्रमः								
उत्तरमन्त्राभेदाः								
सप्त तानाः								

^१ B. ५४० ।

^१ A. लिखेत् ।

^२ A. खण्डमेहन् स्त्रयोदश B. खण्डमेहन् त्रयोदश ।

^३ A. रजन्याद्या स्यु B. रजन्याद्या स्यु ।

^४ A. omits विसर्ग ।

एतेषां प्रास्तारिकी सख्या ॥ (२)								
५६	म	प	घ	नि	स	रि	ग	५०४०
४८	म	प	घ	नि	स	रि		७२०
४०	म	प	घ	नि	स			१२०
३२	म	प	घ	नि				२४
२६	म	प	घ					६
२२	म	प						२
१	म							१

इति मूलक्रमः
सौवीरीयेषां सप्ततानां

१ B एषा ।

एतेषां प्रास्तारिकी सख्या ॥ (३)								
५६	नि	स	रि	ग	म	प	घ	५०४०
४८	नि	स	रि	ग	म	प		७२०
४०	नि	स	रि	ग	म			१२०
३२	नि	स	रि	ग				२४
२६	नि	स	रि					६
२२	नि	स						२
१	नि							१

इति मूलक्रमः
रजनीयेषां सप्ततानां

१ B. एषा ।

१ B प ।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (४)								
५६	ग	म	प	ध	नि	स	रि	५०४०
४८	ग	म	प	ध	नि	स		७२०
४०	ग	म	प	ध	नि			१२०
३२	ग	म	प	ध				२४
२६	ग	म	प					६
२२	ग	म						२
	१	ग						१

इति मूलक्रमः
हरिणाश्वभेदाः सप्ततानाः

१ A. १।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (५)								
५६	ध	नि	स	रि	ग	म	प	५०४०
४८	ध	नि	स	रि	ग	म		७२०
४०	ध	नि	स	रि	ग			१२०
३२	ध	नि	स	रि				२४
२६	ध	नि	स					६
२२	ध	नि						२
	१	ध						१

इति मूलक्रमः
उत्तरायताभेदाः सप्ततानाः

१ B एषा ।

एतेषां ^१ प्रास्तारिकी संख्या ॥ (६)								
५६	रि	ग	म	प	ध	नि	स	५०४०
४८	रि	ग	म	प	ध	नि		७२०
४०	रि	ग	म	प	ध			१२०
३२	रि	ग	म	प				२४
२४	रि	ग	म					६
२२	रि	ग						२
१	रि							१

मूलकमः
कलोपनताभेदाः सप्ततानाः

B. ^१ एपा ।

^१ एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (७)								
५६	प	ध	नि	स	रि	ग	म	५०४०
४८	प	ध	नि	स	रि	ग		७२०
४०	प	ध	नि	स	रि			१२०
३२	प	ध	नि	स				२४
२४	प	ध	नि					६
२२	प	ध						१
१	प							१

इति मूलकमः
शुद्धपङ्कजाभेदाः सप्ततानाः

^१ B. एपा । ^२ B. स ।

१ एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (८) .								
५६	स	रि	ग	म	प	ध	नि	५०४०
४८	स	रि	ग	म	प	ध		७२०
४०	स	रि	ग	म	प			१२०
	३२	स	रि	ग	म			२४
		२६	स	रि	ग			६
			२२	स	रि			२
				१	स			१

इति मूलक्रमः
शुद्धमध्याभेदाः सप्ततानाः

१ B. एषा ।

१ एषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (९)								
५६	म	प	ध	नि	स	रि	ग	५०४०
४८	म	प	ध	नि	स	रि		७२०
४०	म	प	ध	नि	स			१२०
	३२	म	प	ध	नि			२४
		२६	म	प	ध			६
			२२	म	प			२
				१	म			१

इति मूलक्रमः
मत्सरीकृद्भेदाः सप्ततानाः^३

^१ B. This line is omitted. ^२ B. इति is omitted

^३ B. सप्ततानाः is omitted.

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१०)								
५६	नि	स	रि	ग	म	प	ष	५०४०
४८	नि	स	रि	ग	म	प		७२०
४०	नि	स	रि	ग	म			१२०
३२	नि	स	रि	ग				२४
२६	नि	स	रि					६
२२	नि	स						२
इति मूलक्रमः							१	१
इति मार्गभेदाः सप्ततानाः ^२								

^१ B. म ।   ^२ B. सप्तता ।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (११)								
५६	ग	म	प	ध	नि	स	रि	५०४० ^२
४८	ग	म	प	ध	नि	स		७२०
४०	ग	म	प	ध	नि			१२०
३२	ग	म	प	ध				२४
२६	ग	म	प					६
२२	ग	म						२
इति मूलक्रमः							१	१
अक्षरान्ताभेदाः सप्ततानाः								

^१ B. एषा ।   ^२ B. भेदाः सप्ततानाः ।

एतेषां ^१ प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१२)								
५६	घ	नि	स	रि	ग	म	प	५०४०
४८	घ	नि	स	रि	ग	म		७२०
४०		नि	स	रि	ग			१२०
	३२	घ	नि	स	रि			२४
		२६	घ	नि	स			६
			२२	घ	नि			२
इति मूलक्रमः							१	१
							१	१
पौरुषाभेदाः सप्ततानाः ^२								

^१ B एषा ।   ^२ B. भेदास्सप्तताना ।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१३)								
५६	रि	ग	म	प	घ	नि	स	५०४०
४८	रि	ग	म	प	घ	नि		७२०
४०		ग	म	प	घ	नि		१२०
	३२	म	प	घ	नि			२४
		२६	प	घ	नि			६
			२२	प	घ			२
इति मूलक्रमः							१	१
							१	१
इति अभिरुद्रगताभेदाः सप्ततानाः ^२								

^१ B. ६ ।   ^२ सप्तताना is omitted

१ एषा प्रास्तारिकी सख्या ॥ (१४)								
५६	प	घ	नि	स	रि	ग	म	५०४० ^२
४८	प	घ	नि	स	रि	ग		७२०
४०	प	घ	नि	स	रि			१२०
३२	प	घ	नि	स				२४
२६	प	घ	नि					६
२२	प	घ						२
इति मूलक्रमः							१	१
हृष्यकाभेदा सप्तताना								

एव चतुर्दशैते स्युर्मैरवो मूच्छना ( ) क्रमात् ।

एषा प्रास्तारिकी सख्या लिखेद (ह) क्षिणत क्रमात् ॥५५४॥

यामभागे क्रमानेपां तानाना विलिखेत् सुधीः ।

एषु व्यक्त प्रकाशन्ते भेदा वस्वङ्कसमिता ॥५५५॥

शुद्धाश्च^३ काकली चैव सान्तरस्तद्द्वयाग्नितः ।

भेदा स्युरिति चत्वारो यस्मिन् भेदे निर्गो स्थितौ ॥५५६॥

यत्रार (न) योरन्यतरो द्विधुतिविद्यते स तु ।

द्विभेदो यत्र नेमौ स्त (स) शुद्ध इति कथ्यते ॥५५७॥

एतैर्भेदे क्रमानेपां जानीयाभिपुण पुमान् ।

यथा तरङ्गा जलधौ ह्रासवृद्धिसमन्विता ॥५५८॥

तथा रागसमुद्देशस्मिस्तरङ्गा इव तानका ।

अत्र सप्तस्वरा ये स्युस्ते पूर्णा कीर्तिता मया ॥५५९॥

षट्स्वराणास्तु षड्भेदानपूर्णान् जगदुर्वृथा ।

चतुर्दशसु ये भेदा मूच्छनासु चतुर्दश ॥५६०॥

तिर्यक्तस्या षड्भक्तविन्यासाद्विलिखेत्कोष्ठसप्तकम् ।

तत्राद्ये विलिखेदेकं शेषकोष्ठेषु षट्सु च ॥५६१॥

^१ B एषा ।

^२ B ५४० ।

^३ शुद्धा सकाकली IB better

पूर्वसह्यगुणान् न्यस्येदङ्गानेषु यथाक्रमम् ।

एकस्वरावितानाना सह्या स्यात्प्रतिमूर्च्छनम् ॥५६२॥

इति सह्या

१	२	६	२४	१२०	७२०	५०४०

स्वरान्य(द्य)स्य क्रमात्पूर्वं स्थापनीयस्ततः स्वरः ।

पूर्वं पूर्वं पराधस्तादुपरिष्ठास्त चेत् स्वरः ॥५६३॥

पूर्वपङ्क्तौ तदा तस्य पूर्वं स्थाप्य प्रयत्नतः ।

तत्पुरस्तात्स्वरा स्थाप्या ययोपरि तयापरे ॥५६४॥

अवशिष्टान् स्वरान् मूलक्रममाशु(श्चि)स्य पृच्छतः ।

स्थापयेदिति भूभर्त्रा प्रस्तार( )प्रकटीकृत ॥५६५॥

उपरिष्ठात् समारभ्य सप्ताद्येकातकोष्ठकम् ।

एकैकस्य परित्यागादष्टाविंशतिसह्यया ॥५६६॥

स १		
इति प्रस्तारः	स रि	२
	रि स	

स रि ग

रि स ग

स ग रि

ग स रि

रि ग स

ग रि स

स रि ग म प^१

रि स ग म प

स ग रि म प

ग स रि म प

रि ग स म प

ग रि स म प

स रि म ग प

रि स म ग प

स म रि ग प

म ग रि ग प

रि ग स ग प

म रि स ग प

* B omits this portion of the right side and that seems to be proper because the permutations of four notes are given next and permutations of five notes (a portion whereof is given here) should not precede those of four notes. Anyway this portion has been completed here by adding the permutations given within brackets upto 24 permutations ending with म. Really speaking 120 permutations should have been given but 'A' ends with म (ग) मरिग after giving some confused permutations as ग म रि ग, रि ग म ग and म रि म ग ग म ।

स (ग) म रि प	रि ग म स प
(ग) ङ म रि प	ग रि म स प
स म ग रि प	रि म ग स प
म स ग रि प	म रि ग स प
ग म स रि प	ग म रि स प
म ग स रि प	म ग रि स प)

॥ ४ ॥

स रि ग म	१	स ग म रि	१३
रि स ग म	२	ग स म रि	१४
स ग रि म	३	स म ग रि	१५
ग स रि म	४	म स ग रि	१६
रि ग स म	५	ग म स रि	१७
ग रि स म	६	म ग स रि	१८
स रि म ग	७	रि ग म स	१९
रि म म ग	८	ग रि म स	२०
स म रि ग	९	रि म ग स	२१
म स रि ग	१०	म रि ग स	२२
रि म स ग	११	ग म रि स	२३
म रि स ग	१२	म ग रि स	२४

॥ २४ ॥

११	०	०	०	०	०	०
	१	२	६	२४	१२०	७२०
		४	१२	४८	२४०	१४४०
			१८	७२	३६०	२१६०
				९६	४८०	२८८०
					६००	३६००
						४३२०

१ A. wrongly gives zero in this square.

पूर्वसंख्यगुणान् न्यस्येदध्वानेषु यथाक्रमम् ।

एकस्वरदितानां सख्या स्यात्प्रतिमूच्छेनम् ॥५६२॥

इति सरया

१	२	६	२४	१२०	७२०	५०४०

स्वरान्य (इय)स्य क्रमात्पूर्वं स्थापनीयस्ततः स्वरः ।

पूर्वः पूर्वः पराधस्तादुपरिष्ठात् चेत् स्वरः ॥५६३॥

पूर्वपदवसो तदा तस्य पूर्वः स्थाप्यः प्रयत्नतः ।

तत्पुनस्तत्स्वरः स्थाप्यः यद्योपरि तथोपरि ॥५६४॥

अवशिष्टान् स्वरान् मूलक्रममाशु (अ)त्य पृच्छतः ।

स्थापयेदिति भूभर्त्रा प्रस्तारः (:) प्रकटीकृतः ॥५६५॥

उपरिष्ठात् समारभ्य सप्ताद्येकान्तकोष्ठकम् ।

एकैकस्य परित्यागावष्टाविंशतिसंख्यया ॥५६६॥

स १		
इति प्रस्तारः	स रि	२
	रि स	
	स रि ग	
	रि स ग	
	स ग रि	
	ग स रि	
	रि ग स	
	ग रि स	

स रि ग म प^१
 रि स ग म प
 स ग रि म प
 ग स रि म प
 रि ग स म प
 ग रि स म प
 स रि म ग प
 रि स म ग प
 स म रि ग प
 म स रि ग प
 रि स स ग प
 म रि स ग प

^१ B. omits this portion of the right side and that seems to be proper because the permutations of four notes are given next and permutations of five notes (a portion whereof is given here) should not precede those of four notes. Anyway this portion has been completed here by adding the permutations given within brackets upto 21 permutations ending with प. Really speaking 120 permutation should have been given but 'A' ends with ग (ग) स्वरि after giving some confused permutations as ग ग रि प, रि म ग प and म रि म ग म ।

स (ग) म रि प
(य स म रि प
स म ग रि प
म स ग रि प
ग म स रि प
म ग स रि प

रि म म स प
म रि म स प
रि म ग स प
म रि ग स प
ग म रि स प
म ग रि स प)

॥ ४ ॥

स रि ग म	१
रि स ग म	२
स ग रि म	३
ग स रि म	४
रि ग स म	५
ग रि स म	६
स रि म ग	७
रि स म ग	८
स म रि ग	९
म स रि ग	१०
रि म स ग	११
म रि स ग	१२

स ग म रि	१३
ग स म रि	१४
स म ग रि	१५
म स ग रि	१६
ग म स रि	१७
म ग स रि	१८
रि ग म स	१९
ग रि म स	२०
रि म ग स	२१
म रि ग स	२२
ग म रि स	२३
म ग रि स	२४

॥ २४ ॥

१	०	०	०	०	०	०
	१	२	६	२४	१२०	७२०
		४	१२	४८	२४०	१४४०
			१८	७२	३६०	२१६०
				९६	४८०	२८८०
					६००	३६००
						४३२०

१ A. wrongly gives zero in this square

इष्टतानस्वरमितकोष्ठकंस्त सप्तम् ।

त्रिकोणाकारमालिख्य तस्मिन्नुपरितो लिखेत् ॥५६७॥

आद्यपदक्तावाद्यकोष्ठ ^१एकमङ्क परेषु खम् ।

द्वितीयपदक्तादिकोष्ठे तथैक शेषपञ्चसु ॥५६८॥

तत्स्वस्वपूर्वकोष्ठाङ्क कोष्ठसंख्यागुणीकृतम् ।

क्रमेण बिलिखेत् तत्तदग्रिमाग्रिमकोष्ठके ॥५६९॥

सिद्धाया तत्र तत्स्याङ्क तमेव बिलिखेदथ ।

कोष्ठसंख्यागुण यावद-^२धरैककोष्ठकम् ॥५७०॥

खण्डमेदस्य तत्र नष्टोद्दिष्टे बिलोकयेत् ।

अत्रोर्ध्वपङ्क्तिर्कोष्ठेषु सप्तसु क्रमत सुधी ॥५७१॥

न्यस्येच्चिह्नकर^३ किञ्चिद्^४ ब्रह्म मुक्ताकलादिकम् ।

अन्यपङ्क्तिस्तस्यकोष्ठाङ्क्यन्मौलैकाङ्कसप्तै ॥५७२॥

नष्टसंख्या भवेत्तैषु फलान्याकुर्व्य तावय ।

निवेशयेत्तदाकृष्टिभवेदन्त्यादित क्रमात् ॥५७३॥

^५मूलाङ्कावधिरेतस्यामथो यावतिये पदे^६ ।

फल तावतियो ज्ञेय स्वरो मूलक्रमान्तिमान्(म ?) ॥५७४॥

नष्टसामान्तिमस्तस्मिन् स्वरे त्यक्ते क्रमे भवेत् ।

यावत्पूति व्रजेतानस्तावदेव विधि^७ स्मृत ॥

इति नष्टस्य विज्ञेयमुत्तर रूपनिर्णयात् ॥५७५॥

॥ इति नष्टम् ॥

मूलक्रमात्पस्वरतो भवेद्यावतिय^८ स्वर ।

उद्दिष्टस्यान्तिमस्तावतियेऽधस्तात्कल पदे ॥५७६॥

क्षिपेत्तच्चाक्रमे(त) तत्रातिमाल्लब्ध पुनस्त्यजेत ।

स्वर मूलक्रमे^९ याव मौलैकाङ्कमयं विधि ॥५७७॥

^१ B एव मङ्क ।

^२ A धेरं etc

^३ A omits अनुस्वार ।

^४ A omits द् ।

^५ A मूलावधि ।

^६ B यम् ।

^७ A omits विमय ।

^८ A निये ।

^९ B नमा ।

फलाकास्ताङ्कुरयोगेन मेयोद्दिष्टविधिवर्धः ।

इत्यन्तरं समुद्दिष्टमुद्दिष्टस्य महीभूता ॥५७८॥

अत्र ^१पद्धितपु सर्वासु सप्तस्वाद्याद्यकोष्ठके ।

येऽङ्कुराः स्युस्ते द्वितीयस्यां पद्धतौ स्वस्वाद्याद्यकोष्ठके ॥५७९॥

मङ्कुरः संयोजिताः सन्तः ^२संमत्के (सम्पत्त्वे) नैव पण्डितैः ।

तानानामार्चिकादीनां संख्याङ्कुराः ^३स्युः क्रमादिह ॥५८०॥

आचिकादिकसर्वाङ्कुरयोगान्मौलाङ्कुरसंयुतान् ।

पूर्णानामिह तानानां संख्या संजायते स्फुटा ॥५८१॥

सा च व्योमयुगाकाशमहामूतमिता मता ।

कालसेनमहीनायदशितोपायतः स्फुटा ॥५८२॥

अत्र प्रकारान्तरतो नट्योद्दिष्टविधयः षणो ।

^४दर्शयत्यकृतप्रतप्रबोधोपाधानहेतवे ॥५८३॥

स्वस्वपूर्वस्य तानस्य संख्ययाप्रमत्तानके ।

^५भागैर्नट्यविधौ ह्यप्यस्तत्र चैवं स्थितिर्विदाम् ॥५८४॥

यत्र निःशेषतो याति भाज्यस्तत्र त्वयं विधिः ।

न कार्यो याति वा येषां स्वराणां भाग ईप्सितः ॥५८५॥

स्वरो न लभ्यते तत्र लभ्यते भागवर्जिते ।

अत्रोवा-^६ह्रियते किंचिद् बाल-^७व्युत्पत्तिहेतवे ॥५८६॥

सप्तस्वराणां प्रस्तारे रूपं लाक्षणगैमितम् ।

नष्टं तत्कीदृशं ग्रही यदि त्वं वेत्सि ^८तत्स्वतः ॥५८७॥

रियते मूलक्रमे सावै भागे लाक्षणगैः सति ।

न निःशेषो व्रजेद्भाग इति सव्यो निषादवान् ॥५८८॥

^९अवशिष्टे षट्स्वरेऽत्र क्रमे लाक्षान्वुभाजके ।

क्रमाद्वपमगान्धारपभाणां भागसंभवान् (तु) ॥५८९॥

^१ A. पवितपु ।

^२ B. समक्तेनैव ।

^३ B. सत्याका. ।

^४ B. दर्शयत्यकृतप्रत ।

^५ A. भागो नष्ट eto. ।

^६ A. ह्रियते ।

^७ A. व्युत्पत्ति ।

^८ A. तत्रत. ।

^९ B. व्यदसिष्टे ।

न भागो लभ्यते षड्भ्यो भागो नाशेष इत्यतः^१ ।

अतोऽवशिष्यते पञ्चस्वरक्रम इह क्रमात् ॥५९०॥

भाजका वेदपक्षाः स्युस्तत्र भागस्य संभवान्(त्) ।

क्रमाद्वपमगा नैव लभ्यन्ते पूर्ववर्त्मना ॥५९१॥

भाज्यो निःशेषितव्योऽत्र नेति रिलभ्यते स्वरः ।

चतुःस्वरक्रमे चायं रसंभाज्येऽवशेषिते ॥५९२॥

प्राप्यन्ते धपमा नैव गान्धारो लभ्यते यतः ।

पूर्ववर्त्तव निःशेषो भागोऽयं त्रिस्वरः क्रमः ॥५९३॥

षट्संख्यो भाजकस्तस्य द्विकाङ्क्षो भागकर्मतः ।

चत्वारो धपयोर्धाता द्विकमाश्रयशेषिते ॥५९४॥

न निःशेषादिविधिनोपलब्धो मध्यमः स्वरः ।

द्विसंख्यो द्विस्वरश्चायं क्रमः क्रमविधिं धितः ॥५९५॥

तत्र भूभाजिते याते धंके धस्य तु पञ्चमः ।

प्राप्तश्चंके न संप्राप्तो धैवतः सप्तमः स्वरः ॥५९६॥

एवं धपमगान्धाररिस्तनीतिपूर्वं स्थितम् ।

मष्टरूपमयोद्विष्टं विशेषं तत्त्वतो धुर्यः ॥५९७॥

मष्टरूपस्वरप्राप्तिनिदानादङ्कुराशितः ।

धैर्यैरङ्गुः स्वरो यो यो लभ्यतेऽत्र यथाविधिः ॥५९८॥

तेषां योगादिहादेश्यमुद्विष्टोत्तरमत्र तु ।

इति तानप्रकरणमीरितं पृथिवीभुजा ॥५९९॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रधीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीत-
^१मीमांसायां संगीतरत्नकोशे स्वरगतोत्लासे स्थानादिपरीक्षणं प्रथमम् ।

^१ A. इभ्युतः ।

^२ A. मिमांसायां ।

साधारणं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

साधारणकृताशेषभूभुजा पूयवीभुजा ।

साधारणसमुद्देशं क्रियते निर्विकल्पवान् ॥१॥

वसन्तशीतयोरन्तर्ययोभयगुणाश्रय ।

कालस्तथा भवेद्गोत पूर्वपरिगुणाश्रयान्(त्) ॥२॥

साधारण भवेत्तच्च द्विप्रकारतया द्विधा ।

स्वरसमोगतो जातिसयोगात्तत्पुनर्मतम्^१ ॥३॥

चतुर्द्धा तु निसर्गमध्यमाश्रयतो भवेत् ।

श्रुतिद्वयस्य ग्रहणाग्निसयो स्वरयोरिह ॥४॥

काकलीसाधारण स्यात्, पङ्क्तसाधारण पुन ।

निर्यादश्रयभाभ्यां च पङ्क्ताद्यन्तश्रुतिद्वये^२ ॥५॥

परिगृहीतो भवति, तयान्तर्यविशेषितम् ।

साधारण तु गमयो श्रुतियुग्मपरिग्रहात् ॥६॥

मध्यमाद्यन्त(ग)^३ यत्र श्रुतियुग्म न(ग)पौ स्वरौ ।

गृहीतस्तत्र विज्ञेय मध्यसाधारण बुधे ॥७॥

यदत्र मध्यमस्योक्तं बुधे^४ साधारण स्फुटम् ।

मध्यमग्राम^५ एव स्यात्तदिति प्राप्ततन्तम् ॥८॥

स्वस्थानाद्यन्तद्युत स्वीयस्थानमप्राप्तवान् स्वरः ।

साधारण तु तद्भावो भावः (?) प्राधान्यतः स्मृतम् ॥९॥

अत्र साधारण केचिद्वदन्ति स्वरकोविदा ।

पङ्क्तय मध्यम(ग) चापि केशाग्रप्रदन्त्यतः ॥१०॥

कौशिक नाथ सद्गता कश्चिद्गमायति या न धा ।

साधारण तु पङ्क्तस्य ति(नि)रिभ्यामुपजीवनात् ॥११॥

^१ of S R 1 5 1—10 for 3—24 above

^२ B द्वयम् ।

^३ B मध्यमाद्यन्त सश्रुत्य ।

^४ B. बुधा ।

^५ B omits ग्राम ।

साधारण्य मध्यमस्य गणभ्यामुपजीवनात् ।

इतोऽत्र^१ द्विविध षड्जमध्यमाभ्या विशेषणात् ॥१२॥

ग्रामसाधारण केचिदवादिषुस्तद्विध ।

ग्रामेऽपि मध्यमे, नूनं चतुर्धृतिसमाभयात् ॥१३॥

षड्जमे षड्जतामास्ते (प्ते), षड्जग्रामिकलक्षणे ।

चतुर्धृतिकतामास्ते (प्ते) ध्रुवते, मध्यमाभिधाय ॥१४॥

षड्जे गते, भवेत्सहस्रं षड्जग्रामस्य यत्र तु ।

एक^२ प्रयोगे दुष्येते ग्रामो साधारणत्वतः ॥१५॥

तुल्यक्षपतया तत्र ग्रामसाधारण मतम् ।

भित्तौ विकारे(ऽ)^३नंशत्वमल्पस्व वा गनी स्वरी ॥१६॥

प्रमुञ्चयेते यथा कावत्यन्तरत्वे तथोच्यते ।

उच्चार्यं प्रथमं षड्जं काकलीर्ध्वती वदेत् ॥१७॥

यद्वा षड्जं समुच्चार्यं ततः काकलिं वदेत् ।

पुनः षड्जं प्रोचरेच्च प्रयोगक्रममाधित ॥१८॥^४

धकाकत्योरन्यतम 'प्रोचरेत् स्वरतत्त्ववित्' ।

उच्चार्यं मध्यमं पूर्वं प्रमुञ्जीतातरयभौ ॥१९॥

यद्वा मध्यममुच्चार्यं प्रमुञ्जीतातरस्याम् ।

ततश्च मध्यमो प्राहस्तस्वरापतमोऽपि च ॥२०॥

अत्रेयद्वयं बागद्वयं बले^५ रविबलं स्मृतं ।

एतौ धर्मौ यत्र शब्दे विद्येते बावतीति ॥ ॥२१॥

अत्र साधारणं षाड्जं षड्जग्रामे तु^६ संभुवि ।

साधारणं मध्यमस्य मध्यमग्राम एव हि ॥२२॥

षड्जग्रामे बावली हि विद्यते नातरस्वरः ।

न चेदत्रापते(त)तर्हि बावलीस्वरसंभवात् ॥२३॥

^१ A B इति ।

^२ B ए ।

^३ A गीतम् ।

^४ A repeats this verse and counts it as two verses, the excess of one number continues till the end of the verse ।

^५ B ब ।

^६ B न ।

अन्तरो मध्य(म)ग्रामे निह्यमेवावतिष्ठते ।

तत्र चेत् काकली क्वापि दृश्यते सान्तराश्रयात् ॥२४॥

अत ओडुवकृत् षड्जग्रामे काकलवान् स्वरः ।

प्रयुक्ते षाड्यं नैव कालजिदभूपसंमतात् ॥२५॥

मध्यमे त्वोड्वाशसी काकली नैव कर्हिचित् ।

तनोति षट्स्वरं गीतमिति गीतविदो धिबुः ॥२६॥

एवं काकल्यन्तरो द्वौ षड्जग्रामे यदा तदा ।

षड्जसाधारणं प्रोक्तं भरतज्ञेन भूमुजा ॥२७॥

तथैवान्तरकाकल्यौ तौ मध्यमगत्तौ यदि ।

तदा मध्यमपूर्वं 'स्यात् साधारणमिह' स्फुटम् ॥२८...

यत्कंश्चिदेते संश्लेषेते कंशिके सूक्ष्मदृष्टिभिः ।

साधारणेन तद्वाजराजसंमतिमर्हति ॥२९॥

यतोऽभिनवगुप्तोक्तिरहस्यज्ञः क्षमाधिपः ।

अन्यथैतद्वचोमुष्कयुक्तिव्याकरणं व्यथात् ॥३०॥

कंशिकीषड्जकंशिकयो यतस्तत्स्वज्ञसंमते ।

ये ते कंशिकमाश्रित्य प्रवृत्तेऽत्र निशम्यताम् ॥३१॥

अल्पप्रयोगता योक्तान्तरकाकलिनोरिह ।

साग्यथा 'भूत्रयोरत्र बहुस्वरयोररीकृते ॥३२॥

इति चेदुच्यते विद्वन् ते एव तु तथाविधे ।

तत्र वास्तु तयोर्नाम बहुत्वं काक्षतस्तु मे ॥३३॥

मैवं लोपविधेरत्र निरर्थत्वप्रसगतः ।

उत्तरोत्तरबोधानां प्रसगादस्यता मुख्यम् ॥३४॥

क्षेत्रराजमतादेतत् स्वरसाधारणं स्फुटम् ।

कालसेनेन विभुना विवृतं तत्स्वविन्मुदे ॥३५॥

जातिसाधारणमयो यथोद्देशं प्रतन्यते ।

एकांशोपचितास्वेकग्रामजापु^२ (सु) च जातिपु ॥३६॥

यद्गानं समतामाप्त जातिसाधारणं तु तत् ।

दन्तिलाद्या पुनरिदं रागानेव प्रचक्षते ॥३७॥

^१ B. भूत ।

^२ B. जेपु ।

भिन्नप्राप्तमवास्वेतत्केपाचन मते मतम् ।

एकाशतादिवशतो^१ न तत्सुज्ञजनप्रियम् ॥३८॥

यत्र श्रुतिसमुत्कर्षात् स्वरोऽन्यस्वरदेशगः ।

विलुप्त इव तत्त्वज्ञं गीयते तत्र केन च ॥३९॥

श्रुतिसाधारण नाम वद(स्) तत्रोच्यते त्विदम् ।

ध्वनत्पर्यभयोऽर्चवात्र गान्धारनिवादयोः ॥४०॥

साकर्षे सन्निकर्षेण स्वरव्यक्तेरभाषतः ।

पारिशिष्येण निगयोः स्थितौ तत्र तयोः पुनः ॥४१॥

श्रुतिद्वयोत्कर्षवशात् काकत्यन्तरता स्थिता ।

उत्कृष्येत यदकान्तु श्रुति तत्कैशिक भवेत् ॥४२॥

एकश्रुतिसमुत्कर्षात् षड्जमध्यमपञ्चमा ।

पञ्चश्रुतिकतायोगात् ते रक्तिप्रदा मताः ॥४३॥

श्रुतिसाधारण तस्माद्यदुक्त षष्मुखादिभिः ।

काकत्यन्तरयोऽर्चैव कैशिकाश्च न तत् पूयक् ॥४४॥

षड्जमध्यमयोऽर्चैवमपि त्रिश्रुतियोगतः ।

एतद्भिन्नं कुतो न स्यादिति चेदुच्यते त्वया ॥४५॥

प्रज्ञोत्कर्षवशादेव श्रुत्युत्कर्षविधानवित् ।

भवान् केन निवार्येत गान्धर्वस्थापकर्षकृत् ॥४६॥

पण्डितमन्यमानेऽपि कैश्चिदत्रोपवर्णितम् ।

तान-^२साधारण तत्र युक्तिलेशो न विद्यते ॥४७॥

पादवीडुवयोर्हेतुभूता एता निगा^३ स्वरा ।

लोप्यतामात्रतस्तेषां विशेषानाश्रयादिह ॥४८॥

अन्तर्भावो^४ ह्यभिमतो न पूयक्तदत स्मृतम् ।

इति साधारण नाम सविशेष निरूपितम् ॥४९॥

असाधारणकर्त्रेदमाश्रिताना महीभुजा ।

केचिदग्ये वदन्त्यत्र द्विस्वरान्तरितो स्वरो ॥५०॥

^१ B. वसतो ।

^२ A. साधारणे ।

^३ B नगा ।

^४ B. भावा ।

विवादिनी तन्मते स्यात्समयोस्तु विवादिता । *

तथा हि पचमैऽभावमापन्ने बहुधा तथा ॥५१॥

तस्य संन्यासविन्यासयोग्यताऽपि न युज्यते ।

समभ्रुतिकता येन हेतु सवाद ईरिता ॥५२॥

पङ्कषामे न सवाद(स्)तन्मते सपयोर्भवेत् ।

सा वै तयो सुप्रसिद्धा दृश्यते तद्विदा वर् ॥५३॥

अत्र प्रतिसमाधानमोप्यते^१ पृथ्वीभुजा ।

नाभेरुर्ध्वं चरन् वायु स्पृशन् स्थानचतुष्टयम् ॥५४॥

चतु भुतीर्जनयति समदा(°) पङ्कषचमौ ।

मनु यस्या स्वरोऽस्ति भ्रुतौ सताडिते तथा ॥५५॥

स्वरे(ऽ)न्यभ्रुतिसयाता स्वरोऽस्ति( ) प्रवृश्यते ।

रक्तिहानिकरत्वेन न स्थान स्पृशति^२ क्वचित् ॥५६॥

किं च वायु शरीरान्त भ्रुतिस्यानानि सस्पृशन् ।

क्रमेण हि प्रतिस्थान स्वराण्युत्पादयन् स्वतः ॥५७॥

अन्य^३-स्वरस्य सम्पाने स्वस्वाप्त भ्रुतिसप्तक ।

स चालपभ्रुतिसभूत स्वरोऽल्प( ) स्यात्तया बहु ॥५८॥

बहुभ्रुतिसमारब्धो नैव हि घटनान्मियात् ।

यत स्वरस्य बहुताल्पता वा क्वापि दृश्यते ॥५९॥

स्वकारणभ्रुतीयताहेतुका नहि कोविदे ।

किंतु प्रयत्नातिशयजनिता सा प्रतीयते ॥६०॥

तथा हि शिक्षिता जात पङ्क कुजरसंभवम् ।

निर्याद द्विभ्रुतिमपि नात्ये(त्ये)ति स्वमहत्तमा^४ ॥६१॥

तद्व्यंस्तु भ्रुतिबाहुस्य स्वराणा रक्तिकारणम् ।

नासमभ्रुतिकत्वेऽन कल्प्यमानेऽस्ति कारणम् ॥६२॥

तद्व्यं(द्वि ?)-वाविकससिद्धये प्रागेव भणित मया ।

अन्तरालभ्रुतिस्थानान् येषां वायु( ) स्पृशन्निव ॥६३॥

१ B पृथ्वीभुजा ।

२ A B पृशते

३ A अत्ये ।

४ A महत्तमा ।

तेषु स्वेता न जनयन्स्वर जनयतीति चेत् ।
नैतत्, कारणताबाह्यतस्पर्शः कथ्यते कथम् ॥६४॥

अत्र वायुरन्तरालश्रुतिस्याने बह्वभि ।

स्पृशन् विनाभि^१-घातेनान्धश्रुती जनयेत् स्वरम् ॥६४॥

अन्तरालश्रुतिस्पर्शा(ज्)जायते यो ध्वनिः कियान् ।

सोऽति-^२सूक्ष्मत्वतो योयिगम्य. प्रागेव कीर्तितः ॥६६॥

एवं यस्मिन्स्वरे^३ यावच्छ्रुतिस्यानं प्रकीर्तितम् ।

सावच्छ्रुतिक एवायं स्वरः संपद्यते ध्रुवम् ॥६७॥

चतु श्रुतिस्त्रिश्रुतिश्च द्विश्रुतिश्च क्रमात् स्वराः ।

षड्जश्च ऋषभश्चैव गांधारश्चेति ते त्रयः ॥६८॥

अत्र वेदश्रुतेः सम्म(ग्)वादिनो द्विश्रुतिर्भवेत् ।

विवादी गस्त्रिश्रुती रिरनि(नु)वादी तु मध्यगः ॥६९॥

एकश्रुत्यैव च कथं षड्जगान्धारकी स्वरी ।
विलक्षणो वादिनश्च स्वरस्यैव^४-संज्ञितः ॥७०॥

विवादी द्विश्रुतिश्चैकोऽनुवाद्यन्यश्चतु श्रुतिः ।

कथं च वादिनो गस्य^५ सरी अप्यनुवादिनो ॥७१॥

सत्यमेतद्यतो लोके हीन नैवं गुणाधिकः(ः) ।

विषदेत् च विषदन्त्यन्यस्योत्कर्षहेतवे ॥७२॥

जनश्रुतिरुक्तायां तु सत्यां षड्जस्य रिस्वरः ।

उभयोर्मध्यवर्तितत्वादनुवाद्येव समतः ॥७३॥

लोकेऽपि मध्यवर्ती स्यादुभयोरनुवादयान् ।

कालसेनमहोद्वेण लोकावृत्तानुसारतः ॥७४॥

वाद्यादिसत्ता लोचानुमारिण्यः सप्रवर्तितता ।

एवमुक्ततया स्यातां सरिगा एव ते स्वराः ॥७५॥

^१ B भिद्यते ।

^२ B गूःमगता ।

^३ A यावत् श्रुतिस्थान B यावन् श्रुतिस्थान ।

^४ A. मध्यवर्तय etc.

^५ A. B मध्यगः ।

स(प)धनित्वेन तेषां हि मध्यमो(ऽ)वधिमाश्रित ।
यदभाणि स्वरस्वानश्रुतेरन्तर^१गोचरा ॥७६॥

अस्पृशन्नेव जनयेत् स्वर वायु श्रुतीरिह ।
तदचार यतो दाक्षीणाया सारणाविधौ ॥७७॥

प्रवृत्तानु(तु ?)लङ्कारप्रयोगेऽप्यक्षमोचर ।
अन्तरालभ्रुतिस्थानस्पर्शं सजायते स्फुट ॥७८॥

स तु प्रथममञ्जर्या धीरागछाययापि च ।
नामोदाभीरिकयोश्च छायया वृश्यते शुधं ॥७९॥

अत्रोदाहरी(हि)यते श्रीमान् मातृगुप्तवचो यथा ।
गीयमानं स्वरे श्रोतु स्वसवेद्यो(ऽ)नुशं क्रम ॥८०॥

धूममाण पुनर्नाद एक एवाग्यरञ्जक ।
सप्रदायविदा मात पर भ्रुत्प-^२कथनम् ॥८१॥

अलकारकृताभ्यासं शरीरेऽपि श्रुतिक्रम ।
कम्पितान्दोलनकृतौ स्वराणां वृश्यते स्फुट^३ ॥८२॥

धङ्गममध्यमयो कार्ये कायरस्ति-^३विरोधिकृत् ।
काकलित्वादिना येन यस्य वा गृह्यते श्रुति ॥८३॥

सा तु तस्यैव सा(ना)-^४न्यस्य पतस्तत्त्वोन्नगोचर (गोचरा) ।
तस्मादन्तरकाकल्पो सम्प्रयोगे पुनरु(ङ्)मतौ ॥८४॥

इति साधारण नाम सविशेष निरूपितम् ।
असाधारणकर्त्रेह(द)माश्रिताना महीभुजा ॥८५॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रकालसेनविरचिते सगीतराजे षोडशसाहस्र्या
सगीतमीमांसाया गीतरत्नकोशे स्वरगतोत्पत्ते साधारणपरीक्षणम्

द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ A रन्त च गोचरा ।

^२ B श्रुत्युप etc

^३ B विशोषकृत् ।

^४ B तानस्य ।

वर्णालंकारनाम तृतीयं परीक्षणम्

अथ स्यापितवर्णेन कालसेनेन धीमता ।

सद्वर्णितमुखर्णेन क्रियते वर्णनिर्णयः ॥१॥

विचारवचनाद्वर्णै(र्णा) वर्णा वा स्तुति-वाचकात्^१।

स्तूयन्ते गीतसर्वस्वभूता वर्णा इतीरिताः ॥२॥

विस्तारयन्ति वा गीतं कान्तिं गच्छन्ति वा पदे ।

स्याप्यादिभेदभिन्नास्ते लक्षिताः पूर्वमेव हि ॥३॥

क्षेत्रराजमतादेते राजराजेन धीमता ।

परीक्ष्यन्ते ययान्यायं प्राणा गीतस्य ते यतः ॥४॥

एक एव स्वरो यत्र पदे विच्छिद्य गीयते ।

मुहुर्मुहुः स वित्तेयस्तत्र स्थायीति लक्षितः ॥५॥

नातिदोषगतिः स स्यात्तत्त्वे हि परिहीयते ।

हस्तादिरलंकारो यतस्तस्येदुशी गतिः ॥६॥

एक एव स्वरस्तेषु विच्छिद्यैव पुनः पुनः ।

अनेकवारमुच्चार्यमाणः साक्षाद्विद्यते ॥७॥

तत्र स्थायी यथा पाङ्ग्यां सा सा सा सा इतीर्यते ।

मध्यमायां यथा मा मा मा मा इत्यप्युदीर्यते ॥८॥

भारोहिणः स्वरा यत्रारोही वर्णः स उच्यते ।

नन्दयन्त्यां यथा रीरी गागा मामाऽय पाङ्गयम् ॥९॥

अभस्तादवरोहन्ति तैश्चरोहिणि वर्णकैः ।

कार्मारव्यां यथा रीसा गारी निधनिषा इति ॥१०॥

यत्रारोहावरोही च^२ व्यत्ययेन क्रमेण वा ।

स्थातां स्वराणां वित्तेयः संचारी तत्र सूरिभिः ॥११॥

धैवत्यां च तथा जातौ सधया मधया निषा ।

घनिषेति स्फुटो वर्णः संचारी परिदृश्यते ॥१२॥

नन्वेतद्वयमस्मिन्धो वर्णोऽयं वर्णितः पुरा ।

तत्रारोहावरोही च द्वौ सुष्ठेन प्रवर्तताम् ॥१३॥

B. याचरान् ।

B. omits च ।

स्यायी तत्र पया केन प्रवेष्टुमभिवाञ्छति ।
अत्रोच्यते यया वर्णे संचारिणि पदं भवेत् ॥१४॥

स्यायिवर्णस्य तत्रेयं युक्तिः सम्यक् निगम्यताम् ।
स्वरेऽत्र यत्र कुत्रापि चिरं स्थित्वाल्पमेव वा ॥१५॥

आरोहं वावरोहं वा कुश्लेज्जारतं सुगीः ।
तत्रैकरूपधीतेन बाहुल्याच्चिरकालम् ॥१६॥^२

मानेन यावत्ता मेयं पदं तावानिह स्फुटम् ।
^३ लक्ष्यते स्यायिवर्णोऽत्र वर्णवर्णककोविदैः ॥१७॥

एकस्मिन् सप्तके पूर्णं वर्णनिष्पत्तिरिष्यते ।
यथा सरिगमपद्यग्येष आरोहिवर्णकः ॥१८॥

प्रातिलोम्येनावरोही संचारी भू (सू)-भयात्मकः ।
एकस्वरस्थिते स्यायी न सप्तकमपेक्षते ॥१९॥

गीतात्मका अपि पदाधाराः स्याम्यादयः स्मृताः ।
यथालंक्रियते रामा विलासैः, पदसंहतिः ॥२०॥

तथालंक्रियते वर्णैरिति वर्णविदो विदुः ।
पदानि यत्रालापादौ न स्युरेभिस्तु तत्र किम् ॥२१॥

अलंक्रियेत चेत्तत् कण्ठादावसतामपि ।
सतामपि च भूयाणां भूयणत्वं न हीयते ॥२२॥

न भ्राजते ध्वन्यमसा विहीना विभावरी संस्कृतवज्रिता च ।
धाणी तथालंक्रियताविहीना गानक्रिया तामिह वक्षि सस्मात् ॥२३॥

स्याम्यारोहावरोही च संचारीति धनुर्विद्या ।
लक्षिता पूर्वमेवेयं भया लक्षमपरीक्षणे ॥२४॥

विभागज्ञः प्रपञ्चेन लक्ष्यते सा यथाक्रमम् ।
आदिमध्यावसानेषु एयामेकः स्वरो भवेत् ॥२५॥

^१ B. च ।

^२ B. numbers this verse as 17 and the difference numbering continues till no. 33.

^३ A. लक्षिते ।

^४ सत्यि is desirable here in आदिमध्यानवसानेषु and एयामेकः, but is avoided because of the requirement of metre.

प्रावशन्तु स्वरा अन्ये न वा ते स्यायिवर्णगाः ।
नानागुम्फवशादेते यद्यपि स्युरनेकशः ॥२६॥

अलंकारांस्तयाप्यत्र प्रसिद्धानेय वर्णये ।

प्रसन्नादिः प्रसन्नान्तः प्रसन्नाद्यन्तकः परः ॥२७॥^१

तुयः प्रसन्नमध्यमः (मध्यः) स्यात् पञ्चमः क्रमरेचितः ।
प्रस्तारोऽय प्रसादश्च सप्तमे स्यायिवर्णगाः ॥२८॥

१) मन्द्रद्वयात्परे तारे प्रसन्नादिरिहोदितः ।
तयाहि—सं सं सं इति प्रसन्नादिः ॥२९॥

इति तदुदाहरितरावृता ॥

२) तडेलोम्ये प्रसन्नान्तः, सं सं सं इति प्रसन्नान्तः ॥३०॥

३) मन्द्रद्वयान्तरा बीप्ते प्रसन्नाद्यन्तसंज्ञकः ।
सं सं सं इति प्रसन्नाद्यन्तकः । इति भवेत् ॥३१॥

४) तारयोर्मध्यगे पुनर्मन्त्रे प्रसन्नमध्याख्यः ।
सं सं सं इति प्रसन्नमध्यम—इति कीर्तितः ॥३२॥

५) आदावन्ते मूर्च्छनाविस्वरो मध्ये द्वितीयकः ।
प्रपमेयं कला मध्ये स्तस्तृतीयकतुर्पंकौ ॥३३॥

सा द्वितीया तृतीया तु मध्यमे (मध्य) पाद्यंस्त्रिभिर्भवेत् ।
एतत्कलाप्रपेणोक्तोऽलंकारः क्रमरेचितः ॥३४॥
संरितं संगमसं संपपनितं । इति क्रमरेचितः ॥

६) प्रस्तारस्तु प्रतिबलं बीप्ते भवति सोऽन्तिमे ।
संरितं संगमसं संपपनितं ॥ इति प्रस्तारः ॥३५॥

७) व्याख्यातारमन्त्राणां प्रसादः स्यात् एव हि ।
संरितं संगमसं संपपनितं ॥ इति प्रसारः ॥३६॥

इति स्यायिगता हृतेऽर्जुनराजः परिकीर्तिताः ॥३७॥

अथारोहिणान् वक्षि कालसेनो धरायिपः ।
विस्तीर्णदत्ताय निष्कर्षो विन्दुरभ्युक्षयः परः ॥३८॥

हृदिगमैर्द्विजातिजपसंख्यप्रच्छादनास्तथा ।

उद्गीतोऽहोऽहिणस्यो च विबर्णो वेनिरिवणी ॥३९॥

द्वादशारोहिवर्णस्या अलंकाराः स्मृता बुधैः ।

मन्द्रस्वरैः सविच्छेददीर्घारोहणं क्रमात् ॥४०॥

(१) यत्र स्यात्तत्र विस्तीर्णोऽलंकारः^१ कीर्तितो^२ बुधैः ।

सा री गा मा पा धा नी ॥ इति विस्तीर्णः ॥ इति तत्स्वरूपमुदाहृतम् ॥४१॥

(२) द्विस्त्रिचतुर्द्विभ्यासेन स्वरैर्ह्रस्वैर्निरन्तरैः ।

श्रोञ्चारान्नाम निष्कर्षोऽलंकारो गदितो यथा ॥४२॥

सस रिरि गग मम पप धध निनीति च ।

इति निष्कर्षः ॥

त्रिचतुर्द्वि स्वरौञ्चारे गात्रवर्णमिम जयुः ॥४३॥

ससस रिरिरि गगग ममम पपप धधध निनिनि ।

साविस्वरचतुष्क च चतुष्क च पुनः पुनः ॥४४॥

सससस रिरिरिरि गगगग मममम पपपप धधधध

निनिनिनि ॥ इति गात्रवर्णः ॥

(३) प्लुतं ह्रस्वं प्लुतं ह्रस्वं प्लुतं ह्रस्वं प्लुतं ह्रस्वम् ।

समुच्चरन् पशरोहे क्रमाद्विन्दुस्ततोऽवितः ॥४५॥

त्रिरुञ्चारात् प्लुतीकृत्य षड्ज रि सकृदेव हि ।

ह्रस्वमुक्त्वा पुनर्ग च प्लुतीकृतपञ्चम तथा ॥

ह्रस्वमित्यादि-नीयावत्तत्परोदाहरण स्मृतम् ॥४६॥

सससरि गगगम पपपध निनिनि ॥ इति विन्दुः ॥

स्वरेऽग्रिने प्रतिकर्त्तं यद्यप्यत्र स्थितिर्भवेत् ।

तथाप्यारोहणस्यैव प्राधान्यादयमिष्यते ॥४७॥

(४) ऋरोहिर्लृर्णस्वैर्दसूहृतीर्षं परेष्वपि ।

मध्ये मध्ये चर्ककस्य स्वरस्य त्यागतो भवेत् ॥४८॥

सगपनि ॥ इत्येवं रूपस्वरूपवान् ॥ इत्यभ्युन्वयः ॥

(५) यत्र साक्षाः स्वरा बृद्धिमाप्नुवन्त्युत्तरोत्तरम् ।

प्राहृतं हसितं नाम तदुदाहरणं यथा ॥४९॥

स रिरि यत्रयं मस्य चतुष्कं पस्य षड्चकम् ।

धधट्क सप्तकं नीनामित्युदाहृतिरस्य तु ॥५०॥

स रिरि गगग मममम पपपप धधधधध निनिनिनिनिनिनि ॥

इति हसितम् ॥

- (६) स्वरद्वयं समुच्चार्य ते द्वितीयं परेण च ।
योजयेंद्रिस्वरं यायदान्दोलनं यथा यदा ॥५१॥

आरोहे क्रमतः प्राह तदा प्रेक्षितनामकम् ।
सरि-रिग-गम-मप-पघ-धनीतिरुपतः ॥५२॥ इति प्रेक्षितः ॥

- (७) अमुमेव कर्म वेचिदामनन्ति विचक्षणाः ।
आक्षिप्तं धामुमेवाह मध्यस्वरविबोधितम् ॥५३॥
सग गप पनि ॥ इत्याक्षिप्तः ॥ इत्येतद्वृषं कृष्णमहीश्वरः (?) ॥

- (८) त्रिस्वराः स्युः कलास्तिथौ यत्र पूर्वकलास्तिमः ।
स्यानुत्तरकलाबौ स सन्धिम्रच्छादनो मतः ॥
सरिणा गमपेति द्वे तृतीया पधनीति यत् ॥५४॥
॥ इति सन्धिम्रच्छादनः ॥

- ९, १०, ११) द्वे द्वे कले त्रिस्वरे स्तातपोराद्यौ च मध्यगौ ।
अन्तिमौ च स्वरो यत्र त्रिषाः प्रोच्यरितौ क्रमात् ॥५५॥

तबोद्गीनोद्गाहितात्पत्रिवर्णा वर्णिता यथा ।
सत्रयं च रिणौ मानौ त्रयमाप्तः पपौ स्वरो ॥५६॥

यतोऽलंकृतयः सर्वा आरोहे मन्द्रमादितः ।

अवरोहे तमन्ते च कृत्वा वर्तन्त उज्जिताः ॥६२॥

तस्माद्यदुक्तमारोहेऽवरोहे च द्वयोरिह ।

प्रसन्नाद्यं तदा तच्च तदज्ञानविभुम्भितम् ॥६३॥

(इत्यवरोहवर्णगतालंकाराः)

अथ सञ्चारिणि प्रायः संभवन्तोऽप्यनेकजः ।

अलंकारा न वर्ण्यन्ते यतस्ते लक्ष्यवर्त्मनि ॥६४॥

अप्रसिद्धान्^१ प्रसिद्धान्च काञ्चित्तानुपवर्णये ।

मन्द्रादिभेदमध्यश्च मन्द्रान्तः स्यात्तत्परम् ॥६५॥

प्रस्तारश्च प्रसादश्च व्यावृत्तस्त्रलितावपि ।

परिवृत्ताक्षेपविबुद्धाहितोमिसमास्तथा ॥६६॥

प्रेङ्खनिष्कूजित^२-द्वयेन-^३क्रमोद्धटितरञ्जिताः ।

सन्निवृत्तप्रवृत्तोऽथ वेणुश्च ललित^४-स्वरः ॥६७॥

हुंकारो ह्लादमानश्च ततः स्यादवलोकितः ।

पञ्चविंशतिरित्येते वर्णैः(वर्णैः) सञ्चारिणि स्थिताः^५ ॥६८॥

(१) सादिकास्त्रिस्वराः पञ्च कलास्तासु च मध्यगः ।

स्वस्वतुलीयः कर्तव्यः स्वरो मन्द्रादिसंज्ञके ॥६९॥

सगरि रिमग^१ गगम ममप पनिप ॥ इति मन्द्रादि ॥

(२) सा एवादिममध्यान्त्या क्रमाच्चेदपरी तदा ।

मन्द्रमध्ये यथात्र स्याद्वा(त्) सरी माद्रिणी तथा ॥७०॥

पाद्गमी धान्मपी नेश्च पधाधिति निदर्शनम् ॥७१॥

गसरि मगरि (मरिग) पगम धमप निपध ॥ इति मन्द्रमध्यः ॥

(३) मन्द्रान्ते तु रिणी सान्ती मग(गम)रिमपगेति च ।

पथमा धनिपेत्येवं कलाः पञ्च प्रकीर्तिताः ॥७२॥

रिगम (रिगस) मगरि (गमरि) मपग

पथम धनिप ॥ इति मन्द्रान्तः ॥

^१ A. अप्रसिद्धा प्रसिद्धाश्च ।

^२ ^३ A. B. add विसर्गः ।

^४ A. B. add विसर्गः ।

^५ A. B. omit विसर्गः ।

^६ A. B रिगम ।

- (४) विमध्यं स्यात् स्वरयुगं प्रोच्य मध्यात् पुनर्युगम् ।
तावृणारोहणे पञ्चकलः^१ प्रस्तार उच्यते ॥७३॥

सग रिम गप मध पनि ॥ इति प्रस्तारः ॥

- (५) केचनेमं पुनः प्राहुर्हंसितं हरवल्लभम् ॥७४॥

पङ्जादारोहणे पूर्वः पूर्वश्चेत्स्त्रियते स्वरः ।

परस्य पादवंयोः स स्यात् प्रसादः षट्कलोऽमलः ॥७५॥

सरिता रिगरीति द्वे, गमगा मपमा तथा ।

गपया गमिधा चेति यवनप्राहसम्मतः ॥७५॥ इति प्रसादः ॥

-) भाष्यं^२ मुक्त्वा^३ तृतीयं च द्वितीयं च^४ चतुर्यकम् ।
पुनराद्यं स्रजेदेवमेकैकस्वरहीनतः ॥७६॥
पञ्चस्वराः कला यत्र ध्यावृत्तः स^५ चतुष्कलः ।

सगरिमसा प्रयमा रिमगपरीति चान्या ।

गपमयगा तयान्या धतुर्या मपधनिमा ॥ इति ध्यावृत्तः ॥

-) कलाः प्रयुज्य मन्त्रादेर्द्विचतुर्यस्वराम्बिताः ।
अवरोहेत चेदेवं चतस्रोऽष्टस्वराः कलाः ॥
क्रोडीकृत्य प्रवर्त्ततालकारः स्खलितो यथा ॥७७॥

सगरिममरिगस रिमगपपयमरि गपमधयमपग

मधपनिनिपधम ॥ इति स्खलितः ॥

केचिदेनमर्त्तकारं सन्धिप्रच्छादनं जगुः ॥७८॥

- :) स्वरा (स्वरं) द्वितीयमुल्लङ्घ्य पुनरुल्लङ्घितात् पराः ।

चतस्रस्त्रिस्वरा यत्र कलाः स परिवर्त्तकः ॥

सगमा रिमपेति द्वे गपया मधनीति च ॥७९॥ इति परिवर्त्तकः^६ ॥

- १) साक्षाः पञ्चकलाः पूर्वपूर्वत्यागोर्ध्वतं प्रहात् ।
त्रिस्वराः स्मृस्तदाक्षेपं सरिगा रिगमा तथा ॥
गमया मपया चेति पथनीति निदर्शनात् ॥८०॥ इत्याक्षेपः ॥

^१ B adds स before प्रस्तार ।

^२ A. B. omit अनुस्वार ।

^३ B. मुक्त्वा ।

^४ B. omits च ।

^५ A. B. चतु कलः ।

^६ A. B. परिवर्त्तितः ।

(१०) १भाद्यमाद्यं प्लुतीकृत्य सकृदुक्त्वा द्वितीयकम् ।

पुनराद्यं यनेद्यत्र स पञ्चस्वरपङ्कलः ॥८१॥

सससरिसेति (यत्र) रिश्रयं तु गरी तथा ।

एवं त्रिगो मगो चेति मत्रयं च मयो तथा ॥

पत्रयं च धपो तद्वद्वयं च निघो तथा ॥८२॥

रिरिरिगिरि गगगमग मममपम पपपधप

पधपनिध ॥ इति बिन्दुः ॥

(११)

चतुःस्वरकलायां तु यत्रैकस्यां त्रयः स्वराः ।

कमेण स्युः पुनर्मध्यो यत्र स्यादपराः कलाः ॥

एकैकस्य परित्यागादेवमुदाहिते स्मृताः ॥८३॥

सरिगरी रिगमगा गमपमा मपधपा ।

१पधनिधैतिरूपाः स्युः कलाः पञ्च क्रमादिमाः ॥८४॥ इति उदाहितः ॥

(१२)

सादेस्तुयं प्लुतीकृत्य पुनराद्यचतुर्थको ।

गीतये पुनरेकैकहीनाद्यत्रापरा कला ॥८५॥

पञ्चस्वरा एवमेव स ऊर्मिः स्याच्चतुष्कलः ।

त्रिःस्पुर्मपधनीत्येभ्यः समौ रिपो १गधो मनी ॥८६॥

ममम सप्त, पपप रिप, धधध गध, निनिनि मनि ॥ इत्यूर्मिः ॥

(१३)

तुल्यारोहावरोहाश्च चत्वारः साविकाः स्वराः ।

एकैकस्यां कलायां स्मुरेयमष्टस्वराः कलाः ॥८७॥

(सरिगममगरिस रिगमपममगरि गमपधधमग

मपधनिधपम) ॥ इति सप्तः ॥

(१४) तुल्यारोहावरोहौ च द्वौ स्वरो यत्र साविकौ ।

एवं चतुःस्वरा यत्र पङ्कलाः प्रेङ्गितस्तु तः ॥८८॥

सरिरिसा रिगगरी गममगा मपपमा ।

पर्यधपा धनिनिधेत्येवं ताः परिकीर्तिताः ॥८९॥

॥ इति प्रेङ्गितः ॥

(१५) साधो द्वौ कमतश्चाद्यं तृतीयाद्यं पुनर्वदेत् ।

एवं पञ्चस्वराः पञ्च कला निष्कृजिते सताः ॥९०॥

१ A. B. साद्य साद्य ।

२ A. B. पधनिध निरूपाः ।

३ B. गिपो ।

सरिसाइच गसावेका रिगरिमरिरन्यका ।

गमगपनं^१-स्तृतीया मपमधमकैः^२ परा ॥

पधपन्यइच पइचेति पञ्चापीदृङ्^३ निरूपिताः ॥९१॥

सरिसगस रिगरिमरि गमगपम मपमधम (पधपनिप) ॥

॥ इति *निरूपितः ॥

(१६) क्रमात् सरिगमाद्यैः स्यात् श्येनः संवादिपुम्मकैः ।

सपो रिषो गनी समो चतस्रः स्युरिमाः कलाः ॥९२॥ इति श्येनः ॥

(१७) आदौ कृत्वा सरिगमान् द्वयं त्रीन् चतुरः स्वरान् ।

आरोहे स भवेत्तत्र स द्वावशकलः क्रमः ॥

क्रमात् स्युश्चतुराबुत्वा कला द्वित्रिचतुःस्वराः ॥९३॥

(१७) सरिसरिगसरिगमेति साद्या कला मला ।

रिगरिगमरिगमपेति रिस्वरसंभवा ॥९४॥

ममगमपमपधेति तार्त्तीयकत्वतः ।

मपमपधमपधनीति तुयंस्वराधया ॥९५॥ इति क्रमः ॥

(१८) साद्यात् स्वरद्वयं गीत्वा पञ्चमाच्चतुरः स्वरान् ।

अवरुह्यधैवमेकैकत्यागादन्यकलाद्वयम् ॥

यत्र स्यात्तत्र तूद्धट्टः षट्स्वरस्त्रिकलो यथा ॥९६॥

सरिपमगरीत्याद्या रिगपमगापरा^४ ।

गमनिधपमा प्रोक्ता तृतीयोद्धट्टिते कला^५ ॥९७॥ इत्युद्धट्टितः ॥

(१९) मन्त्रावेस्तु कलाः पञ्चैकैकज्ञः प्रोच्यते ।

प्रसमान्ताः क्षियन्ते सङ्गिजितो जनरञ्जकः ॥९८॥

सगरिसगरिसाद्याऽन्या रिमगरिमगरी ।

मपमगपमगान्या मधपमधपमा (च) ॥

पनिधपनिधपेति सप्तस्वरविराजितः ॥९९॥ इति रञ्जितः ॥

(२०) आद्यं स्वरं पञ्चमं च गीत्वा तुपात् स्वरत्रयम् ।

अवरोहन् गायतोह सन्निवृत्त^६-श्रवृत्तकः ॥१००॥

१ A. गमगपगोस्तृतीया B. गमगपगो तृतीया ।

२ B. धमाकेः ।

३ A. पञ्चापीदृशरूपत B. पञ्चापीदृश रूपितः ।

४ B. निकृजितः ।

५ B. पमरा ।

६ A. कल. B. कल. ।

७ A. B. add विसर्गं ।

सपमगरि-रिधपमग-गनिधपमाश्च ।

पञ्चस्वरकलाभिः स्यादाभिस्तिसृभिरेव तु ॥१०१॥

सपमगरि रिधपमग गनिधपम ॥ इति सप्तद्वुत्तप्रवृत्तकः ॥

(२१) द्विद्वताद्यं द्वितीयं च चतुर्थं च तृतीयकम् ।

सकृदेवं कला वेणो चतस्रः पञ्चभिः स्वरैः ॥१०२॥

ससरिमया सत्राद्या द्वितीया रिरिगपमा ।

तृतीया गमपमया चतुर्थी ममपनिघा ॥१०२॥ इति वेणिः ॥

(२२) पूर्वद्वितीयतुर्थाश्च प्रोच्य तानवरोहति ।

चतस्रः षड्स्वरा एवं कलाः स्युर्ललिताभिधाः ॥१०३॥

सरिममरिसेत्याद्या रिगपपगरी^१ परा ।

ममपमपमया स्यन्या मपनिनिपमा ततः ॥१०४॥ इति ललितः ॥

(२३) साद्याः सर्वाः कला यत्र शृणुभाद्यवसानिकाः ।

दृङ्गारः स्याद्विनात्येन सयावद्वरोहणात् ॥१०५॥

अग्नीषुमनिन्देशविश्वस्वरयुताः क्रमात् । [३,५,७,९,११,१३]

सरिस-सरिगरिस-सरिगमगरिस्ता(श्च) ॥

सरिगमपमगरिसेति प्रोक्ता चतुर्थिका ॥१०६॥

सरिगमपमपमगरिस्ता पञ्चमी, षष्ठी ।

सरिगमपमनिधपमगरिस्ता^२ दृङ्गारः ॥१०७॥

स्याधिबाहुल्यतः स्याद्विषर्गं केचिद्विचरे ।

सञ्चारस्य प्रधानत्वात् परे सञ्चारिणं विदुः ॥१०८॥

(२४) मन्त्रप्रान्ता ह्यादमाने स्युर्मन्त्रादिकलाः पराः ।

सरिगरिस-रिमगरि-मपमग-मपमयाः ।

पौनपया इति प्रोक्ताः पञ्च षड्स्वरा इह ॥१०९॥ इति ह्यादमानः ॥

(२५)

गतागते स्वद्वितीयं प्रोच्य षड्स्वरिकाः कलाः ।

चतस्रो यत्र जायन्ते वर्णितः सोऽवलोकितः ॥११०॥

^१ S. R. 1. 6. 49 illustrates 'Lalita' by phrases of four 'Svaras' each as सरिमरिस रिगपगरि etc. according to the Lakṣaṇa given therein; but the above illustrative phrases of five 'Svaras' each are in conformity with the Lakṣaṇa given above.

^२ A. B. सरिमपमपमनिधपमगरिसेति ।

सगममरिसेत्याद्या रिमपपगरी परा ।

गपयपमगा चान्या तुर्या मघनिनिपमा ॥१११॥ इत्यवलोकितः ॥

आरोहिवर्णमाधित्य मन्त्राद्या या अलंक्रियाः ।

सञ्चारियर्णगाः सम्यक् यञ्चविशतिरोरिताः ॥११२॥

एतद्विपर्ययादेते सर्वे स्फुरवरोहिणि ।

अलंकारेषु ^१भुत्पत्त्यात् सञ्चारस्यैव तेषु हि ।

कथ्यन्तेऽत्र ^२ततस्तज्जरेते सञ्चारिणा इति ॥११३॥

॥ इति सञ्चारियर्णगतालंकाराः ॥

अन्येऽपि सप्तालंकाराः केषांचन मते मताः ।

संप्रदायानुसारेण तल्लक्ष्म आहरेऽधुना ॥११४॥

तारमन्द्रप्रसन्नश्च मन्द्रतारप्रसन्नकः ।

आवर्तकः संप्रदानो विधृतोऽप्युपलोकितः ॥११५॥

उल्लासितश्चेति तेषां सप्तमः परिकीर्तितः ।

यया-लक्षणमेतेषां, शातव्या ^३प्रथमा ^४कला ^५ ॥११६॥

(१) द्वितीयाद्या पुनस्तद्वदेकं कस्वरहीनतः ।

तारमन्द्रप्रसन्नाख्ये क्रमावाद्यस्वरादपि ॥११७॥

अष्टमस्वरपर्यन्तमाह्व्याद्यं प्रजेतदा ।

सरिगमपयनिसंज्ञेति स्यात् प्रथमा कला ॥११८॥

॥ इति तारमन्द्रप्रसन्नः ॥

(२) मन्द्रं प्रोच्याष्टमं गीत्वावरोहेण तु सप्तकम् ।

यत्र गामेतदा ज्ञेयो मन्द्रतारप्रसन्नकः ॥

संसंनिधयमगरिसां इत्येका कलास्य तु ॥११९॥ इति मन्द्रतारप्रसन्नः ॥

(३) आद्यद्वितीयप्रथमात् द्विर्गोत्वा सकृदेव हि ।

पुनर्द्वितीयप्रथमौ स आवर्तकसंज्ञकः ॥१२०॥

ससरिरिससरिता प्रथमेयं कलास्य तु ।

द्वितीयाद्या पुनस्तिष्ठ एवमेव प्रकीर्तिताः ॥१२१॥ इत्यावर्तः ॥

^१ B. भुत्पत्त्यात् ।

^२ A. ततस्तज्जरेते B. ततस्तज्जरेतः ।

^३ ^४ ^५ A. B. add विसर्गः ।

- (४) एता एव कला यत्र त्यक्त्वा द्वावन्तिमौ स्वरौ ।
गीयन्ते यदि स प्रोक्त सप्रदानाङ्गयो बुधं ॥१२२॥
ससरिरिससा चेति^१ तस्य स्यात् प्रथमा कला ।
एवमेव द्वितीयाद्या एकैकस्वरहन्त ॥१२३॥ इति सप्रदान ॥
- (५) एकान्तरो स्वरौ यत्र गीयेते युग्ममापितौ ।
^२त्यक्त्वादपि तथा युग्मगाने^३ स्युरपरा कला ॥१२४॥
चतु स्वरा पञ्च तदा विधुतो बुधसम्मत ।
सगसगा रिरिरिमेत्येवरूपास्तु ता मता ॥१२५॥ इति विधुत ॥
- (६) आद्यद्वितीययोर्युग्म द्विस्तुतीयद्वितीययो ।
युग्म द्विरेक (बं) यत्रैककलायां, दोषपञ्चसु ॥१२६॥
एकैकस्य परित्यागादेवमेव स कथ्यते ।
उपलोल सरिसरिगरिपरिकलाग्वित ॥
रिगरिगमगमगेत्येवरूपा परा अपि ॥१२७॥ इत्युपलोल ॥
- (७) धत्कलाया द्विराद्य स्यात् तृतीयाद्यतृतीयका ।
सकृदेव परित्यागादेकैकस्य परा कला ॥
धतल्ल स्यु पञ्चकल तमुल्लासितभूचिरे ॥१२८॥
सगसगा प्रथमा तथान्या रिरिरिमा ।
एव तिल्लोऽपि विज्ञेया कलाविद्भिः कला परा ॥१२९॥ इत्युल्लासित ॥^४
एवमुक्ता मया सप्तालकारा लोकवर्त्मना ।
अनेनैव पथान्येऽपि स्वयमूह्या विचक्षणं ॥१३०॥

^१ B चेतिष्य ।

^२ A त्यक्त्वादपि ।

^३ B युग्मगाने ।

^४ The illustrative phrases of almost all the Alamkāras in this chapter are found to be in a state of utter confusion in the available text of MSS A and B. They have been reconstructed according to the Lakṣaṇas of the respective Alamkāras. Differences in readings of the two MSS have not been noted in the context of these phrases in order to avoid cumbersome and useless additions to footnotes.

एवं सर्वेऽपि विज्ञेया मष्टाशीति-प्रसिद्धितः ।

सामस्त्येन प्रसंख्यातुं ब्रह्मा जिह्मयतेऽपि च ॥१३१॥

१३

यणितेऽप्यङ्गवर्णेषु^१ स्यादलंकारवर्णनम् ।

युधेति^२ मोक्षमस्तत्र, सन्ति तद्वर्णने यतः ॥१३२॥

प्रयोजनानि, तान्यत्र प्रवर्ण्यन्ते ययामति ।

स्वरानां रक्षितलाभस्तालाङ्गेषु पदेषु च ॥१३३॥

यणाङ्गानां विचित्रस्यमित्याद्यमुपसंख्या ।

यथा गातुरलंकारैः स्वस्वस्थानगतैः स्वरैः ॥१३४॥

शुशिक्षितं ह्येति स्वयमेव स्वरानां प्रजायते ।

अलंकारविद्यः साम्यकः प्रबन्धे^३ वदनाभिधे ॥१३५॥

साक्षात्प्रजनकुरलोके रक्षितलाभो भवेदपि ।

उल्लोप्यकादिगीतेषु यदनेकप्रकारकम् ॥१३६॥

स्थिताद्यं चतुरसादिभेदभिन्नमनेकया ।

कर्तव्यं स्थायिना तत्तु वर्णनेकेन लक्ष्यते ॥१३७॥

तत्र स्यात् स्थायिनैवेन वर्णनात्र^४ प्रवर्तिता ।

एकलप्या भवेद्गीती रसिकस्यारसावहा ॥१३८॥

अत्र पञ्चादिस्यराणां स्थितस्यागोप्यतावशात् ।

गीते (s) नानाकतो ज्ञेय (ज्ञेयं) यैरस्यमिति नोचितम् ॥१३९॥

एक एकः स्वरौ यस्मात् पुनः पुनरुच्यते ।

अथार्थं तत्र संरस्यं वैचित्र्यस्य प्रहाणतः ॥१४०॥

यत्प्रयुक्ताहयमत्रोक्ततालाङ्गे च स्थिताविषु ।

भारोहेर्णयं तत्कार्यं वर्णाङ्गमिति चेष्टितम् ॥१४१॥

भारोहिर्वर्णयिहितप्रवृत्तेन यदोप्यते ।

वर्णाङ्गेन प्रवृत्तं (तु) तद्वैरस्याभिवाच्यते ॥१४२॥

^१ A. यणितेऽप्यङ्गवर्णेषु B. यणितेषु प्रवर्णेषु ।

^२ A. गोपयो वर्ण्य B. गोचरो वर्ण्य ।

^३ A. प्रबन्ध ।

^४ B. प्रवर्तिता ।

वैचित्र्याभावे वत्सादिस्वरक्रमतः^१ एरणात् ।

मूर्च्छनानां क्रमेणवारोहणे सति नीचिती ॥१४३॥

गीतेनानात्वतो हानिर्वरस्यस्येति^२ भाषणे ।

वर्णाङ्गोऽस्ति ततो यत्र स्याद्विवर्णानुशासनम् ॥१४४॥

स्याद्विवर्णगतास्तत्रालंकाराः स्युः पदे पदे ।

स्वारोहणावरोहणे नैपुण्येन निवेजिताः ॥१४५॥

ननु द्वितीया प्रस्तारे सगमसा कलास्ति या ।

सपधनिसेति तथा प्रसादेऽस्ति तृतीयका ॥१४६॥

तपोरारोहावरोहयोपात् संचारिसंगतिः^३ ।

ततः स्याद्यी प्रणश्येत नैति वाच्यं विपश्चिता ॥१४७॥

यतोऽत्र स्याद्विवर्णः स्यात्^४ प्रधानस्यु ततः स्वरत् ।

स्वरान्तरानुप्रवेशोऽङ्गीकृतः प्राणितः^५ स्फुटम् ॥१४८॥

यतो वर्णान्तरस्यानुप्रवेशेन विनात्र सः ।

न सिद्धेयत् एवात्र तत्प्रवेशो निरूपितः^६ ॥१४९॥

स्याद्विवर्णोऽत्र लभ्येषु गौणवृत्त्या प्रवृश्यते ।

एकस्वरवस्थाने नेतरारोहावरोहिणा ॥१५०॥

विना स्थितादौ तालाङ्गे (ङ्गो) वर्णानां नोपलभ्यते ।

ततश्चारीहे (ऽवरोहे) संचारोऽङ्गीकृतो बुधेः ॥१५१॥

गौणवृत्त्यानुप्रवेशो चारुवर्णान्तरस्य तु ।

नैकरूपे यतः प्रोक्ते सवारोहावरोहणे ॥१५२॥

प्रवृत्ताख्ये च गाढे च तालाङ्गेन वचिन् स्फुटम् ।

कृते त्वारोहणाद्ये तत् प्रकारान्तरतो बुधेः ॥१५३॥

स्वरान्तरानुप्रवेशो नियतः परिकीर्तितः ।

अथैवोदाहरन्तोहोतरमन्त्रागतेषु च ॥१५४॥

^१ A. स्वरक्रम ।

^२ B. वैरस्येति etc.

^३ B. सगमाः ।

^४ A. B. प्रधानं ते ततः स्वरः ।

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ A. omits विसर्गं ।

कूटतानेषु सर्वेषु सर्वदारोहिणः स्वराः ।

तथावरोहिणश्चैव स्वस्थानं न त्यजन्ति हि ॥१५५॥

अतस्तन्मूर्च्छनावुद्धिर्न बाधते यथा तथा ।

वर्णाङ्गत्वजुषामेषां प्रवृत्ते चावगाहके ॥१५६॥

सम्यक् संस्थाप्यमानानामावृत्त्या^१ तानसंहती ।

श्रोतुः सुखकरी काचिद्विचित्री चात्र वृज्यते ॥१५७॥

सारोहेणावरोहेणालंकारैरेव नाग्यया ।

अतो भूमदलंकारकालसेनेन भूमता ॥

निरूपिता अलंकाराः प्रोक्तसम्यक्प्रयोजनाः ॥१५८॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रभीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्रपां
संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे स्वरगतोक्तासौ वर्णालंकारपरीक्षणं तृतीयम् ।

जातिर्नाम चतुर्थ परीक्षणम्

यतः श्रुत्यादिकं सर्वं यत्किञ्चिद्वर्गीयते जनः ।

तत्सर्वं जायते ग्राम्यो जातयस्तेन कीर्तिताः ॥१॥

स्वरधामादिकप्रमाणज्जायन्ते वेति जातयः ।

जायन्ते वा ग्रहादिभ्यो, जायते वा यतः स्फुटम् ॥२॥

रसप्रतीतिः,—रथवा ब्राह्मणत्वाद्विजातिवत् ।

शुद्धत्वविकृतत्वादिभेदास्तन्नामतः स्मृताः ॥३॥

तेनेमा जातयः प्रोक्ता भूभृता राममातृकाः ।^१

^२तादृचाष्टादशधा तत्र विज्ञेया जातिवैविभिः ॥४॥

रागभाषाविभाषादिदेशीमापांशकादिषु ।

प्रधानान्तरमार्गस्य न्यासाद्यनुगमस्य च ॥५॥

बलेनानुगतज्ञानकृत्स्वप्टावशया स्थितम् ।

महासामान्यमित्येता जातयः परिकीर्तिताः ॥६॥

^३शुद्धत्वविकृतत्वाद्यविभेदेनात्मनैव हि ।

जन्यत्वं जनकत्वं च भजन्त इति सम्मतिः ॥७॥

शुद्धद्रव्यद्वयेनेह निष्पाद्ये^४ यद्विष्यते ।

वैसरद्रव्यता तद्वत् संकरोद्भवजातिषु ॥८॥

तत एव हि तासां तु ह्याता मिधरसात्मता ।

गुडकूष्माण्डवसज्ज^५ सर्वलोक-प्रतीतिकृत् ॥९॥

तां(ताः)पुनर्द्विधा ज्ञेयाः(ः)शुद्धाशुद्धविभेदतः ।

सत्त्वक्षम रुक्षमप्रस्तावे^६ व्याहृतं^७ पृथ्वीभुजा^८ ॥१०॥

^१ of. Brh. p. 55.

^२ A. अष्टदशधा ।

^३ A. शुद्धत्वाविकृतत्वाद्य etc.

^४ B. निष्पाद्य ।

^५ A. B. तज्ज ।

^६ A. प्रास्तावे ।

^७ Vide. S. Raja, 1 2 B 17-19.

^८ B. पृथिवीभुजा ।

स्वकारणस्वरस्याख्याः ख्याताः शुद्धाः स्मृता ब्रुवः ।

पाङ्गुजी चापेभिका चाय गान्धारी मध्यमा तथा ॥११॥

यञ्चमी धैवती चाय नैषादी सप्त, सादिका(ः) ।

यङ्जकंशिकिका यङ्जोदीच्यवा यङ्जमध्यमा ॥१२॥^१

गान्धारोदीच्यवा रक्तगान्धारी कंशिकी तथा ।

मध्यमोदीच्यवा कार्मारवी गान्धारपञ्चमी ॥१३॥

तथाग्री नन्दयन्तीत्येकादश स्पृधिकारतः ।

उभयोर्मिलिता जाता जातयोऽष्टादश ताः ॥१४॥

शुद्धानां तत्र शुद्धत्वं विकृतत्वं च सम्मतम् ।

अन्यासां विकृतत्वं हि तद्वै विनियते स्फुटम् ॥१५॥

नामस्वरग्रहण्यासापन्यासांशस्वरास्तथा ।

पूर्णाः शुद्धा इति ख्याता मन्द्रमध्यावसानिकाः^२ ॥१४॥

मन्द्र एव यदादिष्टो न्यासोऽत्र भरतादिभिः ।

स तु तारस्वरस्यैव न्यासध्मावृत्तिहेतवे ॥१७॥

मध्यसप्तकयः यङ्जो यतः पाङ्गुया(ः) समाप्तिकृत् ।

अस्मादेव तु मन्द्रत्वं सुवचं धैवतस्य च ॥१८॥

यद्यत्र मन्द्रतस्य स्थान्यासत्वमुरीकृतम् ।

तत्ततो(ऽ)यःस्थले^३ यस्याप्यभावात् कस्य मन्द्रता ॥१९॥

पाङ्गुया तु^४ यस्य मन्द्रत्वमादृतं हि पुरातनैः ।

मुदुत्वान्मोदकत्वाच्च मन्द्रो यन्मोदने मुदे ॥२०॥

तारे प्लावनार्थस्य तारस्तारयति स्वरान् ।

आप्लावयति यत्प्रोक्तो मध्यो मिथस्वरूपवान् ॥२१॥

शुद्धानां विकृतत्वं तु लक्षणानां समुच्चयान् (त्) ।

एकस्य वा द्वयोर्वपि बहूनां वा प्रहाणतः ॥२२॥

^१ cf. N. S. 28 and S. R. 1. 7. 8-9.

^२ cf. S. R. 1. 7. 2, 3 and Kallinātha's commentary on the same.

^३ A. स्थले ।

^४ A. न ।

न्यासयज्ञं^१ समुद्दिष्टं मतङ्गादिमुनीश्वरैः ।

न्यासस्यान्तरमार्गस्य सत्वाल्लक्षणयामिनः ॥२३॥

विकृतत्वेऽपि नैतासां जातीनामन्यरूपता ।

लक्षणानि यथा नामस्वरस्य ग्रहता यथा (तया) ॥२४॥

नामस्वरशता नामस्वरा संन्यासतापि च ।

संपूर्णत्वमिति त्वेषामेकैकस्यै प्रहाणतः ॥२५॥

^२ भवन्ति भेदाश्चत्वारः, पूर्णत्वग्रहयोस्तथा ।

एकस्याग्रेण, पूर्णस्वांशयोस्त्यागस्तयैककः ॥२६॥

संपूर्णत्वापन्यासयोरेकस्त्यागेन जायते ।

ग्रहांशयोः परित्यागाद् ग्रहापन्यासयोस्तथा ॥२७॥

अंशापन्यासयोस्त्यागादेवं षड्^३ प्रिग्रहाणतः ।

संपूर्णत्वग्रहांशानां त्रयानां त्यागतस्तथा ॥२८॥

संपूर्णत्वग्रहापन्यासकस्यागविधेरपि ।

अंशापन्यासपूर्णत्वत्यागादपि परः स्मृतः ॥२९॥

अपन्यासांशग्रहाणां त्यागादन्यो मतः सताम् ।

लक्षणत्रयग्रहानेन चतस्रो विकृताभिधाः ॥३०॥

त्यागे चतुर्णमिकः स्यादेवं षड्वदशोदिताः ।

षाड्ज्या भेदास्तेषु चाष्टौ पूर्णता-परिवर्जिताः ॥३१॥

सप्तान्यलक्षणैर्हीनाः षाड्ज्याः षाड्वमेव सत् ।

षाड्वौड्यभेदेनार्पभ्याविषु च षड्स्वपि ॥३२॥

प्रतिस्वमष्टावधिकास्त्रयोविंशतिरित्यतः ।

एव ते विकृताभेदा ^४ वल्लिबाणभुवः [१५३] स्मृताः ॥३३॥

विकृतानां तु संसर्गजिता एकादश स्मृताः ।

जातयो विकृतास्तास्तु दन्तिलादिमतोदिताः ॥३४॥

प्रदर्शयन्ते यथाशास्त्रं, तत्र स्यात् षड्जकशिकी ।^५

षाड्जीगान्धारिकायोगादुत्पत्ता, षड्जमध्यमा ॥३५॥

^१ A. न्याससर्वं B. न्यासपूर्वं ।

^२ cf. S. R. 1. 7 4-7 for 26-33 above

^३ B omits द्वि ।

^४ A वल्लिबाणभुवः B. वल्लिबाणाभुवः ।

^५ cf. S. R. 1. 7. 10-16 for 35-42 above.

पाङ्गजीमध्यमिका-जात्योर्जाता संसर्गतस्ततः ।

गान्धारीपञ्चमीजात्योर्जाता गान्धारपञ्चमी ॥३६॥

गान्धार्यार्धमिकाभ्यां तु जातिरान्ध्री व्यजायत ।

स्यात् षड्जोदीच्यवा षाड्जीगान्धारीध्वतीभवा^१ ॥३७॥

कार्मारवी तु नैषादी पञ्चम्यार्धमिकोद्भवा ।

गान्धार्यार्धमिकापञ्चम्युद्भवा नन्दयन्तिका ॥३८॥

ध्वती-मध्यमा-षाड्जी-गान्धार्यश्चापि जातयः ।

गान्धारीदीच्यवाजातिं जनयन्ति समेत्य तु ॥३९॥

एता एव बिना षाड्ज्या पञ्चम्या सह संगताः(ः) ।

मध्यमोदीच्यवाजातिं चतस्रो जनयन्ति हि ॥४०॥

रक्तगान्धारिकाजातिं मिलिता जनयन्त्यम् ।

गान्धारी चैव नैषादी मध्यमा पञ्चमी तया ॥४१॥

एता एव चतसस्तु षाड्ज्याः संयोगमाप्य च ।

कुर्वुः संकरसंभूतां तां जातिं कंशिकीमिति ॥४२॥

नन्वेताः शुद्धजातिभ्यः संभवेयुः कथं पुनश्च ।

षाड्ज्या व्युत्पन्नतद्भेदविचारयुतजातियत् ॥४३॥

नैबं, त्यस्तैकैकलक्ष्मण्या शुद्धास्तु ता यताः ।

जातिसंसर्गजातत्वादेता जाताः वृथस्ततः ॥४४॥

वर्णादिभ्यो यथा भिन्ना रयकारादयः स्मृताः ।

षाड्ज्यादिकाश्चतसस्तु ध्वत्पार्धमिके उभे ॥४५॥^२

निषादी चेति सप्तताः षड्जग्रामस्य जातयः ।

एकादशावशिष्टाः ह्युर्मध्यमग्राममाधिताः ॥४६॥

कार्मारवी च गान्धारपञ्चमी षड्जकंशिकी ।

मध्यमोदीच्यवत्पेता नित्यपूर्णाः प्रकीर्तिताः ॥४७॥

आन्ध्री षाड्जी नन्दयन्ती गान्धारीदीच्यवा तथा ।

एताश्चतस्रः संपूर्णाः षाड्वाद्भ्यः प्रकीर्तिताः ॥४८॥

दशावशिष्टाः संपूर्णाः(ः) षाड्वा औद्भवा अपि ।

पञ्चमी-मध्यमा-षड्जमध्यमास्थाश्च जातयः ॥४९॥

^१ A ध्वतीमुवा B. ध्वतीभवा ।

^२ cf S. B. 1. 7. 17-20 for 45-49 above

^३ B. औद्भवा ।

तिलः प्रोक्ता महीभर्त्रा स्वरसाधारणाश्रयाः ।^१

साधारणाश्रया चात्र काकली चान्तरो मतः ॥५०॥

यङ्जमध्यमिकायां तु जातावन्ती निबो^२ यदा ।

मध्यमायां निषादोऽंशो न स्यात् साधारणं तदा ॥५१॥

मध्यमाया तथा यङ्जमध्यमाया तथैव च ।

समपेक्ष्यंशकेषु स्यात् स्वरसाधारणं तदा ॥५२॥

पञ्चम्यां पञ्चमं-^३ऽंशो तु विशेषात्तत्प्रकीर्तितम् ।

यङ्जमध्यामध्यमयो रिषयोऽंशयोः पुनः ॥५३॥

^४कामाचारान्महीभर्त्रा साधारणमुदीरितम् ।

कम्बलाश्चतराद्यैस्तु षाड्म्यां जातावपि स्मृतम् ॥५४॥

साधारणं तथैतास्तु चतसृषु च जातिषु ।

स्वल्पे स्वरे च गान्धारे निषादिनि तथा पुनः ॥५५॥

स्वेच्छया रागभाषादौ स्वरसाधारणं स्मृतम् ।

स्वरेभ्यः प्राप्ततनाद्रूपाद्वैलक्षण्य^५-स्वरूपवान् ॥५६॥

यो विशेषः स एषेष्टः साधारण्यप्रयोजकः ।

स्वराणामुच्चनीचत्वं गान्धारे नैष्यतेऽपि यत् ॥५७॥

तथापि रागभाषादौ वैचित्र्याय तदीप्सितम् ।

यद्गोपमधिकृत्यैव भणितं पूर्वसूरिभिः ॥५८॥

अनन्ता वाऽऽप्रयस्याहो गेयस्यैव^६ विचित्रता^७ ।^८

चतु भुक्तिः स्वरो यत्राप्यशस्वे समवस्थितः ॥५९॥

तत्र साधारणं कार्यं विशेषेण विपश्चितम् ।

यस्माच्चतु भुक्तेर्नाम स्वरो द्विभुक्तिकः पुनः ॥६०॥

^१ cf S R 21-24 for 50-62 above

^२ B निमीयेदा ।

^३ A omits अनुस्वार ।

^४ A कामाचारान्महीभर्त्रा B कामाचार महीभर्त्रा ।

^५ B वैलक्षण्यस्य स्वरूपवान् ।

^६ A B. गेयस्यैव ।

^७ A विचित्रतेति B विचित्रेति ।

^८ The first half of this verse has been quoted from Śiśu-pālavadhā II, 72.

विलक्षणत्वात्तद्विहितहानिकृद् बुधसम्मतः ।

तस्माद् द्विधुतिको यत्र बुर्बलः स्यात्तदा बुधः ॥६१॥

साधारणाश्रितं नाम प्रयोक्तव्यमिति स्थितिः ।

पृथगेकाशिका एतास्तिष्ठो गान्धारपञ्चमी ॥६२॥

मध्यमोदीच्यवा जातिर्नन्दयन्तीति कीर्तिता ।

पञ्चमी धेवती चैव गान्धारोदीच्यवा तथा ॥६३॥

पृथग् द्व्यंशास्तु तिल्लस्तु तद्विद्धिः परिकीर्तिताः ।^१

नैपाद्यायंभिकापङ्कजकशिक्यस्त्र्यंशिका मताः ॥६४॥

आन्ध्री कार्मारथी पङ्कजोदीच्यवेति तथा पुनः ।

तिल्लस्तु चतुरंशाः स्युरिति वक्ति महीपतिः ॥६५॥

गान्धारी रक्तगान्धारी पाङ्गी मध्यमिका तथा ।

एताश्चतस्रः पञ्चांशाः कालसेनस्य सम्मताः ॥६६॥

पङ्कशा कैशिकी जातिः सप्तांशा पङ्कजमध्यमा ।

एवं त्रिषष्टिरंशाः स्युरेतास्त्वेव च जातिषु ॥६७॥

अंश एव प्रहः^(ः) प्रोक्तो गीतादौ विनिवेशितः ।

इति त्रिषष्टिर्जात्यंशा प्रहाः^(ः) स्युरिति केचन ॥६८॥

नैतद्यतो नन्दयन्त्या^२ पञ्चमोऽंशोऽसमप्रहः ।^३

प्रहत्वं तत्र गान्धारस्वरस्यैव हि सम्मतम् ॥६९॥

केयांचन मते^४ तैःशा ददीवेति न संयतम् ।

तदुक्ते ^५प्रायिकत्वेन दृश्यते सर्वजातिषु ॥७०॥

प्रहस्य विकृतिः सा तु रागभाषादिषु स्फुटा ।^६

रागाध्याये विशेषेण बाहुल्येन विलोक्यते ॥७१॥

यस्मिन्नुचरिते सम्यग् रागव्यक्तिः प्रजायते ।

यस्यानुवादिसंवादी स्वरो स्तो, योऽज्ञातां वजेत् ॥७२॥

^१ cf. S. R. 1. 7. 26-28 for 64-67 above.

^२ A. नन्दयत्या ।

^३ A B. पञ्चमो(s)श्च समग्रह ।

^४ A. मत ।

^५ B. प्रायिकत्वेन ।

^६ B. adds विसर्ग ।

प्रबन्धान्तर्वेतिनीषु विदारीषु व्यपेक्षया ।

तारमन्द्रव्यवस्था स्याद् बहुतान्यव्यपेक्षया ॥७३॥

प्रयोगे ग्रहता^१ न्यासापन्यासत्वस्वरूपता ।

सन्यास स्याच्च विन्यासो महिम्नान्यस्वरान् जयेत् ॥७४॥

स्वरस्याशत्वमेभिस्तु लक्षणैर्दशभिः स्मृतम् ।

ग्रहाणो तारमन्द्रो च न्यासापन्यासकौ तथा ॥७५॥^२

तथा सन्यासविन्यासावल्पताबहुते ततः ।

तथेवान्तरमार्गस्तु याडबोडुविते क्वचित् ॥७६॥

क्वचिद् ग्रहणतो नित्यपूर्णा^३ जातिविहाय च ।

याडबोडुवितरे स्त इति तद्विज्ञसंकया ॥७७॥

प्रौक्तानि जातिष्वेतानि लक्षणानि त्रयोदश ।

तत्र ग्रहाण्योल्लेखं लक्षणेषु निरूपितम् ॥७८॥

तयो प्रसंगतस्तारमन्द्रावपि तदेरितौ ।

जाते समाप्तिकृन्त्यास एकाविंशतिधोदिता ॥७९॥

सप्तानां दुडुजातीनां^४ न्यासा स्पुरादिमस्वरः ।^५

द्वौ न्यासौ षड्जमध्याया गदितौ तु समौ स्वरो ॥८०॥

उदीर्घ्यवाना त्रितये न्यास स्यान् मध्यमस्वरः ।

कौशिक्या निपगा न्यासा कार्मारव्या तु पञ्चम ॥८१॥

गान्धारः कथितो न्यासः शिष्टपञ्चसु जातिषु ।

एव न्यासा समुद्दिष्टा समासादेकविंशतिः ॥८२॥

अपन्यास स्वरो नाम विदारीणां समाप्तिकृत् ।

मनु न्यासादपन्यास कथमेव पूषद् भवेत् ॥८३॥

नैवं, न्यासस्तु जात्यादेरन्तः^६ एवावतिष्ठते ।

अपन्यास पुनस्तत्रान्तराले खण्डकं तु यत् ॥८४॥

समापयेत्तदेवात्र न्यासात् पार्यक्यमर्हति ।

नैयायान्ध्र्यार्थमीकार्मारवीमध्यमिकासु च ॥८५॥

^१ A B ग्रहता ।

^२ cf S R 1 7 29-30 for 75-78 above

^३ A B नित्यपूर्णा जातिविहाय ।

^४ B न्यासादिमा स्वरा ।

^५ cf S R 98-40 for 80-82 above

^६ A जात्यादेरन्तः ।

अंशा ^१एव स्वराः प्रोक्ता अपन्यासा महीभुजा ।^२

एकोनविंशतिरमी एतासां स्युः समेत्य वै ॥८६॥

उदीच्यवानां त्रितयेऽपन्यासौ षड्जर्ध्वतो ।

मध्यमो रक्तगान्धार्या चतसृष्वेवमीरिताः ॥८७॥

अपन्यासाः सप्तसंख्या, गान्धार्या द्वौ सपौ तथा ।

कैशिक्यां निसपाद्वन्ते त्रयोऽपन्याससंज्ञकाः ॥८८॥

एवं जातिद्वये पञ्चापन्यासाः संगता मिथः ।

रिपौ गान्धारपञ्चम्यामपन्यासौ प्रकीर्तितौ ॥८९॥

रिनिसाः स्युरपन्यासाः पञ्चमीजातिसंज्ञिताः ।

एवं जातिद्वये पञ्चापन्यासाः ^३संगता मिथः ॥९०॥

षाड्ज्यां गपापन्यासौ धैवत्यां रिमवास्तथा ।

एवं पञ्चतयोर्जात्योरपन्यासाः समागताः ॥९१॥

नन्दयत्या तथा प्रोक्तावपन्यासौ मपौ स्वरो ।

*कैशिक्यां सप्त (पट् च) ते प्रोक्ता ऋषभेण विना स्वराः ॥९२॥

एव जातिद्वये प्रोक्तमपन्यासाष्टकं बुधैः ।

सप्त^४-स्वरानपन्यासान् कैशिक्यां केचिदब्रुवन् ॥९३॥

सप्तापन्यासिकां प्राहुः षड्जमध्यमिकां बुधाः ।

अत्रांशा एवापन्यासा ^५भवन्त्येकोनविंशतिः ॥९४॥

अपन्यासा एव चान्ये सप्तविंशन्मताः स्वराः ।

एवं सर्वे ह्यपन्यासाः षट्पञ्चादात् प्रकीर्तितः ॥९५॥

कैशिक्यो सप्त चन्ते स्युस्तदा ते मिलिता मिथः ।

सर्वजातिष्वपन्यासाः सप्तपञ्चाद्विद्वीरिताः ॥९६॥

गीते स्यातामपन्यासक्रियानुगमने रती ।

संन्यासस्त्वथ धिन्यासस्तावादी प्रोक्तलक्षणौ ॥९७॥

A एवस्वराः ।

cf S R 41-47 for 86-96 above.

B मिलिता मिथ ।

A. B कैशिक्या ।

A. B. सप्तस्वरामपन्यासात् ।

A. भवन्त्येकोनविंशति ।

विन्यासस्य प्रयोगोऽत्र न सर्वत्र मतः सतामे ।
दन्तिलाघ्वरतो नाम नहि शास्त्रेषु लक्षितः ॥९८॥

अथ संन्यासविन्यासावपन्यासस्वरस्य चेत् ।
पर्यायत्वे स्थितौ तत्तल्लक्ष्मोक्तिः स्यादनीकिका ॥९९॥

अपन्यासोऽयं संन्यासो^१ वस्तुन्युक्तो यथा भवेत् ।
पौनःपुन्यमवातत्र भेदस्याङ्गीक्रियोचिता ॥१००॥

दशलक्षणयोगित्वमंशस्योक्तं यदीश्वरः ।
तदेतेषामनन्यत्वे भङ्गमाप्नोति तत्त्वतः ॥१०१॥

वेदिभ्यो नैव भिन्नौ स्तोऽपन्यासस्वरतः स्वरौ ।
सप्तपञ्चाशदेतौ स्तः किं न स्यातां पुषक् पुषक् ॥१०२॥

किंवाचार्येण यत्प्रोक्तं^२ भान्त्यमनयोरिह ।
व्याहृत्येतत्तदर्थं यच्छब्देन तस्य गौरवात् ॥१०३॥

अंशसंवादिनौ वांशौ सौ स्यातामसौ एव हि ।
बहुत्वं द्विविधं प्रोक्तं मुनिभिर्भरतादिभिः ॥१०४॥

स्वरस्यालङ्घनाद् वापि पुनः पुनरुदीरणात् ।
मस्य स्याद् बहुधाभ्यासः स संवादी निपद्यते ॥१०५॥

अलङ्घनाद्यबहुत्वं^३ वादिसंवादिनोरिह ।
अतोऽनयोरिदं नाम पर्यायत्वे स्थितं^४ सवा ॥१०६॥

एतद्विपर्ययाद्युक्तमल्पत्वं च सदा बुधैः ।
प्रायोऽनभ्यास उदितोऽवशीभूत^५ स्वरेषु हि ॥१०७॥

स्वरान्तरं गच्छन् गता तन्मध्यवर्तिनम् ॥१०८॥

मवा(क्)स्पृशात् तत्प्रोक्तं लङ्घनं पूर्वसूरिभिः ।
लङ्घनं वर्जनं प्राहुः केचिद् गीतविजारावाः ॥१०९॥

^१ A. B. मन्यासौ ।

^२ B. यत्प्रोक्तं भान्त्य etc

^३ B. मतमेव ।

^४ A. B. अलङ्घनाद्यबहुत्वं स वादी (A सवादी) वाद्यवेदिनाम् ।

^५ B. यदा ।

^६ A. भूतो ।

एवं न लङ्घनात् स्यातां याद्व्युद्धिते पुनक् ।

यतोऽस्य विषयः प्रायो मतो लङ्घ्यस्वरो विदाम् ॥११०॥

रोप्यस्वरोऽयं वानंशीभूतः प्रायो विलङ्घ्यते ।

रोप्यस्वरावलेः प्रायः पुनः पुनर्वदीरणात् ॥१११॥

अनभ्यासादनशानां लोप्यानां लङ्घनेऽपि (च) ।

यः प्रयोगः सोऽन्तराख्यो मार्गः कश्चिद्विहोष्यते ॥११२॥

ताहित्यकृतसौहित्यः कालसेनो ^१नराधिपः ।

प्रत्ययान्तरमार्गं तमाघटे वैदिकाग्रणीः ^२ ॥११३॥

मध्यमस्वरमाहित्यं विदार्यन्तरवर्तिनाम् ।

स्वराणामल्पताभाजां यथा ^३रक्तिर्विलङ्घनैः ॥११४॥

न्यासादिभिः क्वचित् किञ्चिदनभ्यासैः सुशोभनैः ।

गानवैचित्र्यहेतुर्वा क्रियते स्वरसंगतिः ॥११५॥

स प्रोक्तोऽन्तरमार्गोऽयं विविच्य पुनश्च्यते ।

संन्यासन्यासविन्यासापन्यासांशस्वरैरिह ॥११६॥

अल्पताविषयस्यापि स्वरस्यैकस्य सूरिभिः ।

क्वचित् क्वचित् प्रयोगेण योज्यमानस्य वैणिकैः ॥११७॥

सामर्थ्याज्जायते गाने बहुधा तद्यथोच्यते ।

कामरिबीजातिगाने गान्धारस्य स्वरस्य च ॥११८॥

जातस्यान्तरमार्गत्वं संगत्या बहुभिः स्वरैः ।

प्रयुक्ता बहुता दृष्टा गीतशास्त्रविशारदैः ॥११९॥

जातिष्वपि यदा वादिसवादिबहुता भवेत् ।

अल्पता (५) ^४-नशलोप्यानां तदा स्यात् समता स्वतः ॥१२०॥

न धाच्यैव गते साम्ये जातीनामेकता बुधैः ।

जातयोऽंशादिभिः साक्षात्तुल्यत्वं प्राप्तिं अपि ॥१२१॥

न्यस्थस्य (च) विशेषेण विचित्रस्वरयोगिना ।

तयैवान्तरमार्गेण रक्त्युत्पत्तिविशेषतः ॥१२२॥

B नराधिप ।

A B वैदिकाग्रणी ।

A रक्त etc

B नाश etc.

मियो भिन्ना भवन्त्येव न स्यादेकत्वमित्यतः ।

असाधन्तरमार्गो यो भरतालैः समीरितः ॥१२३॥

॥ सम्यगवगन्तव्यः प्रायोऽधिकृतजातिषु ।

जातिप्रकरणे ज्ञेयं चतुर्वंशमु जातिषु ॥१२४॥

स्थितत्वात् षाडवं नाम चतुर्वंशविधं बुधैः ।

अंशस्वरविभेदेन पुनरप्येतदेव हि ॥१२५॥

नगादिघतुल्यं जायेत विस्तरेण प्रपञ्चितम् ॥१२६॥

दशजात्यनुषङ्गेणाप्यौघुर्बं दशधा भवेत् ।

तस्यांशस्य विभेदेन पुनस्त्रिंशद्भिदा मताः ॥१२७॥

येषु स्वरेषु या प्रोक्ता बहुता चाल्पतापि वा ।

अनुक्तापि हि सा ज्ञेया जातिष्वेषु स्वरेषु हि ॥१२८॥

जातीनां विषये प्राप्ता चाल्पता बहुतापि वा ।

वचिबुल्लुप्यते चापकृष्यते सा वचिबुल्लुप्यते पुनः ॥१२९॥

निषिध्यते पुनः क्वापि अप्राप्ता(च)विधीयते ।

मध्यमार्था यथा जाती गत्यानंशत्वमीयुषः ॥१३०॥

लोप्यत्वादल्पताप्राप्तौ सत्यामपि विधे(श्चि)ष्यते ।

गान्धारोऽल्पत्वात् नाम प्रयोगे शुनिवाक्यतः ॥१३१॥

संप्राप्तायामल्पतायामुत्कर्षोऽत्र विधीयते ।

अंशत्वभागिनो गत्य पाङ्क्त्यां जाती यथा पुनः ॥१३२॥

संप्राप्ता बहुता सा तु कृष्यते सप्रबाधतः ।

इत्येवं बहुनोत्कर्षं उच्यते(ऽ)सिद्धो(ऽ)पि च स्वतः ॥१३३॥

दृज्जमध्यमिकायां तु जाती नैरंशताजुषः ।

प्राप्तायां बहुतायां तु लोप्यत्वादल्पता स्थिता ॥१३४॥

एवं विप्रतिषेधस्य समाधानमिहोच्यते ।

यत्रैवांशो भवेदस्तु तत्रांशस्य बहुत्वगीः ॥१३५॥

बहुताप्यस्यासंवादादप्राप्तापि विधीयते ।

अन्येषु च स्वरेष्वंशेष्वल्पत्वं तु विधीयते ॥१३६॥

जाती तु रक्तगान्धार्यां धैवतस्याप्यनंशिनः ।

लोप्यत्वादल्पताप्राप्तौ बहुत्वं तु विधीयते ॥१३७॥

स्वरः पाठ्यकारी तु पूर्णत्वेऽप्यो विधीयते ।
तथोद्भूतकारी तु स्यादल्पतरो विधेः(ः) ॥१३८॥

इत्यस्तु विपर्यासः पञ्चम्यामुदितः पुरा ।
इति सामान्यलक्ष्मोक्तं जातीनामिह तत्त्वतः ॥१३९॥

विशेषलक्षणं ब्रूते तात्त्विकमय मराधिपः ।
अत्रोद्देशकममुक्त्वा, पञ्चम्यामस्य जातयः ॥१४०॥

लक्ष्यन्ते प्रथमं पञ्चान् मध्यमप्रामगास्तु ताः ।

॥ अथ पाङ्गुली ॥

रिनिषादो विना पाङ्गुलीमंशाः पञ्चस्वराः स्मृताः ॥१४१॥^१

गान्धारपञ्चमौ प्रोक्तावप्यस्यासौ स्वराविह ।
न्यासः पङ्गुलीञ्च लोपेन पाङ्गुलं स्यात्तिषादिनः ॥१४२॥

पूर्णत्वे काकली चाथ क्वचिद् श्रेयो निपादवान् ।
गान्धारस्यात्र बाहुल्यं संगतिः सगवोः पुनः ॥१४३॥

अथयोश्च विधातव्या गान्धारैऽज्ञे न पाङ्गुलम् ।
भूच्छन्ता धैवताद्या स्यात् कलाः स्पृष्टाविशात्र च ॥१४४॥

षड्मितापुत्रकस्ताल एकद्विकचतुष्कलः ।
मार्गः क्रमादिह श्रेयाश्चित्रवास्तिकदक्षिणाः ॥१४५॥

गीतिः स्यान्मागधी चित्रे वृत्तौ संभाविता तथा ।
रक्षणे पुष्पला श्रेया कला चाष्टगुः^२ स्मृता ॥१४७॥

*प्रथमप्रेक्षणे चास्या विनियोगः(ः) प्रकीर्तितः ।
नैकामिष्यां ध्रुवायां च वरादौ वृष्यतेऽत्र च ॥१४८॥

^१शृङ्गाराद्भुतवीराश्च रसा अस्यां प्रकीर्तिताः ।
प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्रं तन्यते कृष्णभूमजा ॥१४९॥

A. स्यादल्पतरो ।
cf. S. B. 60-63 for 142-48 above.
चाष्टलघु would be a better reading.
A. B. प्रथम ।
^२ B. शृङ्गारवीरकरुणाद्भुताः ।

पूवस्यां साचतुष्कं तु वा निधौ वा धनीति च^१ ।
री गमो गाढय सा च रिगो धपो च वा इति ॥१५०॥

द्वितीयस्यां, तृतीयस्यां रिगो सा री^२ च गा तथा ।
सा सात्रयं, चतुर्थ्यां तु द्विर्धा निधौ निसौ निधौ ॥१५१॥

वा साढय च, पञ्चम्या नी धा वा च धनी इति ।
री गा सा गा ऽर्ध, षष्ठ्यां द्वि सा धनी इति वा तथा ॥१५२॥

साचतुष्क च, सप्तम्यां द्वि सा गासां^३ चतुस्तु मां ।
मास्वरात् पममा गा तु धनी निधौ च वा तथा ॥१५३॥

मास्वरात् परिगाष्टम्या, गाढय च मा (भवेयुः) ।
गा सांवा चतुष्क च, वा सा रिगरित्रयं मयो ॥१५४॥

सा मात्रयं दशम्यां च, धनी पाय धनी इति ।
रीगा री सेति, द्वादश्यां^४ रिगो सारीतु गा तथा ॥१५५॥

साचतुष्कमिति श्रोयता बाढय्यां द्वादश ता कला ॥१५६॥

१ सा^१ सा सा सा वा^२ निध वा धनि
त ० भ व ल ला० ० ट०^३
२ री गम गा गा सा रिग धप धा
^४न घ० वा ० बु जा० ०० धि

^१ An elaborate introductory note to this portion of 'Jāta prastāra' is appended at the end of this chapter in order to avoid extra ordinarly cumbrous footnotes

^२ A गा च ।

^३ A B चतुष्टु माम् ।

^४ A B गा सामेया चतुष्क च वा सा रिग रयो मगौ ।

^५ B omits रि ।

^६ A B add the sign of 'Mandra sthāna' on all 'Sās' in the first, third, sixth, seventh (Mas also), ninth and twelfth Kalas

^७ A वा ।

^८ The verbal structure of this प्रस्तारपीत in as follows —

त भवललाटनयनाम्बुजाधिक नगमृनुप्रणयकेलिसमुद्भवं ।

सरसकृततिलकपद्मानुलेपन प्रणमामि कामदेहे धनानलम् ॥

^९ A B omit the verbal line under Kalā 2

रिग सा री गा सा* सा सा सा

कं० ० ० ० ० ० ० ०

घा घा निष निषा^१ निष पा सा सा

न ग सू ०० नु प्र ण य

नी घा पा घनी री गा सा गा

के ० लि ०० स भु ० झ

सा सा घनि पा सा सा सा सा

धं ० ०० ० ० ० ० ०

सा सा गा सा भा मा भा मा

स र स कृ त ति ल क

मा पमम गा घनि निष पा मा परिग

पं ००० का ० नु ले ० ० ००

गा गा मा गा सा सा सा सा

मं ० ० ० ० ० ० ०

घा सा रिग रि भग सा मा मा मा

प्र ण मा०० ०० मि का ० म

घा नी पा घनि री गा री सा

के ० ० ० ०० ० ० ० ०

रिग सा री गा सा सा सा सा

लं ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति वाह्जी जातिः ॥१॥

॥ अथ आर्षभी जातिः ॥

आर्षभ्यां तु प्रहाशापन्यासाः (:) स्युर्निरिधाः स्वराः ।

ग्यासोऽस्या ऋषभे श्रोक्त ईयत्स्पर्शोऽस्ति^२ यञ्चमः ॥१५७॥

^१ A. B. omit the sign of Tāra-sthūna on 'Sās'.

^२ A. B. सार्धे त्रिपञ्चम ।

यथारक्षित स्वरः श्रोत्रनिपयोः संपत्तिः (:) ज्ञाना^१ ।

मूर्च्छना पञ्चमादिश्च षड्जलोपेन धाः

ओङ्गवं सपलोपेन तालश्चञ्चत्पुटो मतः ।

^२प्राग्देष्टी कलाश्चात्र विनियोगस्तु पूर्ववत् ॥१५९॥

^३देशीमधुकरीरायो वृक्ष्यते रागवेदिभिः ॥१६०॥

पीररीद्राद्भुतरसा वृक्ष्यन्ते रसवेदिभिः ।

^४भरतादिमत्तावस्थाः प्रस्तारोऽथ प्रतन्यते ॥१६१॥

री गा सा च रिगौ धा रिमौ गा रिद्वयमवितः ।

री री निधौ निधौ धा ना पमौ रिमौ द्वितीयतः ॥

मा धा नीधा तथा धा धा सा गा सार्त्तीयिका कला ।

चतुर्ध्या नी धनी चाध रिगौ गरी सधौ गरी ॥१६३॥

रिद्वयं नी तु, पञ्चध्यां रिमगौ च रिगौ धसौ ।

सरी सरी मगौ (गयी?) मेति, निधौ पारी च री रिगौ ॥१६४॥

गरी मगौ (सधौ) सेति षड्ध्यां, सप्तध्यां तु रिगौ रिगौ ।

क्रमाद् द्विदि (स) त्रयं माना गरी इति, तयाष्टमौ ॥१६५॥

सानी री च मसौ री (धा सरी) च सधौ गरी ततोऽपि री ।

इत्याद्यध्यां क्रमाद्भुक्ता कलासु स्वरपद्धतिः^५ ॥१६६॥

१. री गा सा रिग धा रिम गा रिदि

गु ण लो ०० च ना ० धि०

^१ A. B. add विसर्ग ।

^२ B. प्राग्देष्टी ।

^३ A. B. repeat the latter half of verse 159 as the first half of verse 160.

^४ A. रागो वृक्ष्यते ।

^५ It is notable that Bharata does not give 'Prastāras' of 'Jātis'.

^६ A. स्वरपद्धतिः ।

^७ The verbal structure of this प्रस्तार-गीत is as follows :-

गुणलोचनाधिकमनन्तमगरमजरमजेयमजम्* ।

प्रणमामि दिव्यमणिदर्पणामलनिकेतं भवममेयम् ॥

* E. R. गुणलोचना... .. मदायमजेयम् ॥

२. री री निष निष पा, मा पम रिम
क म नं० ०० त म म र

३. मा धा नी धा पा पा सा गा
म ज र म जे ० ० य

४. मी धनि रिम गरि सधं^१ गरि रिरि नी
म जं० ०० ०० ०० ०० ०० ०

५. री मग रिम धंस सरि सरि गम मा
प्र ण० मा० ०० मि० दि० ०० व्य

६. निष पा री री रिष गरि सधं सा
म० नि द ० पं० ना० ०० म

७. रिम रिम रिम रिम मा मा मा गरि
ल० नि० के० ०० ० तं ० ००

८. सा नी री मा सरि सधं गरि री
म य म मे ०० ०० यं० ०

॥ इत्यार्षमी जातिः ॥२॥

॥ अय धैवती जातिः ॥

रिषी धैवतिकायां तु स्वरावंशो प्रकीर्तितौ ।

अपन्यासास्त्रयः प्रोक्ता रिषमाः पूर्वसूरभिः ॥१६७॥

^१ये, न्यासः, पदार्थः, प्रोक्तः पञ्चमस्य विलोपतः ।

और्ध्वं समयोलोपात् पङ्कजपञ्चमको स्वरो ॥१६८॥

पूर्णवेष्टपतयास्पशविभावारोहिवर्णमी ।

मूर्च्छना श्रवभासा स्यात् कला द्वादश कीर्तिताः ॥१६९॥

पाङ्गजीवदन्यदेवात्र सर्व^३ ज्ञेयं विपश्चिता ।

अयानकः सवीभत्तो वीरश्चात्र रसाः स्मृताः ॥१७०॥

^१ A. B. omit the sign of 'Mandra sthāna' on प in the fourth sixth and eighth Kalās.

^२ A. B. धी ।

^३ A. सर्वज्ञेयं ।

रागाश्च ^१सिंहली वेशी चोक्षकंशिकसंज्ञिकाः ।

वृश्यन्ते (हि) समासेन प्रस्तारोऽस्याः प्रदश्यन्ते ॥१७१॥

धाया निधौ धपौ मानां चतुष्कं प्रथमा कला ।

धाया निसौ निधौ सानां चतुष्कं च द्वितीयिका ॥१८॥

सधौ धाया मधौ धा निधौ पा निधौ तृतीयिका ।

द्विः साया (साद्या) द्वी रिगौ सा च रिगौ द्विः ॥१९॥ चतुर्थिका ॥१७३॥

धाया नीया तथा धाया माया पञ्चमिका कला ।

षष्ठ्यां द्विर्धा वा मधौ धा द्विनिधौ धाप, सप्तमी ॥१७४॥

द्विर्धा निसौ निधौ तद्विनिधौ पानां त्रयं तथा ।

रिगौ सानां त्रयं मोनां चतुष्कं च कलाष्टमी ॥१७५॥

नवम्यां सा रिगौ द्विः स्तः सा नी सा याद्वयं तथा ।

रिण री च मगौ मानां पञ्चकं दशमी कला ॥१७६॥

द्विर्नो ^२द्विर्धा वा रिगौ सा रिणावेकादशी कला ।

द्वादश्यां याद्वयं सा मा द्विर्धा नी या स्वरावलिः ॥१७७॥

इति धैवतिकार्या स्यात् कलासु स्वरपद्धतिः ॥१७८॥

१. धा धा निध धप मा मा मा मा
त ङ गा० ०० म ले ० नु
२. धा धा निसं निध सां सां सां सां^३
म नि भू० ०० धि ता ० म
३. सध धा पा मध धा निध पा निध
ल० शि रो ०० ० ०० जं ००
४. सा सा रिण रिण सा रिण सा सा
भु ज गा० ०० धि पे० ० क
५. धा धा मो पा धा पा मा मा
कु ० षड ल वि ला ० स

^१ B. सीहली ।

^२ B. द्विपा ।

^३ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on all 'Sās' and S. R. omits it only in the third Kalā.

६. धा धा पा मध धा^३ निध^३ निध धा
कृ त शो ०० ० भं ०० ०
७. धा धा निस्^३ निध निध पा पा पा
न ग सु० ०० नु० ल० स्मी
८. रिग सा सा सा नीं नीं नीं नीं
दे० ० हा ० धं मि ० धि
९. सा रिग रिग सा नीं सा धां धां
त श० री० ० ० ० रं ०
१०. रिग^२ री मग मा मा मा मा मा
प्र ण मा० ० मि भू ० त
११. नी नी धा धा पा रिग सा रिग
गी ० तो ० प हा० ० र०
१२. धा धा सा मा धा धा वी धा
प रि तु ० ० ० ष्टं ०^३
- ॥इति वैवली जातिः ॥३॥

॥ अथ नैषादी जातिः ॥

*निर्वातः स्यात् नैषाद्यामपन्यासप्रहंशकाः ।

निषादवर्षभगान्धाराः कलाः षोडश कीर्तितः ॥१७९॥

तात्त्विकचतुष्टयो ज्ञेयो मूर्च्छना शास्त्रिका स्मृता ।

अर्नशानां बहुत्वं च शेषं लक्षणमिष्यते ॥१८०॥

A. B. omit the signs of 'Tāra-Mandra-sthāna' in the seventh, eighth and ninth Kalās.

B. रिम ।

The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

तरुणामलेन्दुमणिभूयितामलशिरोजं

भुजगाधिपैककुण्डलविलासवृत्तशोभम् ।

नगसुनुलक्ष्मीदेहार्धमिधितसारोरं

प्रणमामि भूतगीतोपहारपरितुष्टम् ॥

A B. निर्वातः ।

घेत्यामिव ^१चेतस्यां विनियोगोऽपि कीर्त्यते ।

^२प्रथमप्रेक्षणे रागादन्नोक्तसाधारितः पुनः ॥१८१॥

देशी वेलावली चेति दृश्यन्ते जातिवेदिभिः ।

करुणाद्भुतवीरादयश्च रसा अत्र प्रकीर्तिताः ॥१८२॥

प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्रं प्रदर्शयति भूपतिः ।

नीचतुष्कं तथा सा धा नीद्वयं प्रथमा कला ॥१८३॥

पा धा सा धा नीचतुष्कं द्वितीयाय, तृतीयिका ॥

द्विः सागा ^३नीद्वयं धानी, चतुर्थ्यां साद्वयं च धा ॥१८४॥

नीपञ्चकं च, पञ्चम्यां द्विः ^४सागो मांचतुष्ककम् ।

षष्ठ्यां भीषा तथा धापा मांचतुष्कं च, सप्तमी ॥१८५॥

रीगां द्विः सां पुना रीगा नीद्वय च, तथाष्टमी ।

नीद्वयं धा धनी नीनां चतुष्कं, नवमी पुनः ॥१८६॥

द्विः सा गा सा मांचतुष्कं, दशम्यां मांचतुष्ककम् ।

नी धा द्विर्मेति, धा धा नीद्वयं ^५रीगाय माद्वयम् ॥१८७॥

एकादश्यां, तथा द्विर्नो पा धनी नीचतुष्ककम् ।

द्वादश्यां, च त्रयोदश्यां द्विः पा द्विर्नो ^६चतुश्च री ॥१८८॥

रीगा द्विर्नो तथा रीगा द्विः सा चेति चतुर्दशी ।

पञ्चदश्यां तथा धा मा री गा सा धा च नीद्वयम् ॥१८९॥

द्विर्नो री गा नीचतुष्कं कला स्यात् षोडशी परा ॥१९०॥

१ नी नी नी नी सां धा नी नी

* तं ० शु र च ० न्दि त

१ B चेतस्या ।

२ A. B प्रथमापेक्षणे ।

३ A B नीत्रयो ।

४ A. सागो B. सागा ।

५ A. B. omit अनुस्वार ।

६ B. चतुस्वरे ।

• The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :

त सुरवन्दितमहिषमहाऽसुरमयनमुमापरिभोगयुत*

नगमुतकामिनीदिव्यविशेषकमूषकशुभनखदपेणकम् ।

अहिमुखमणिसचितोज्ज्वलनूपुरवालमुज्ज्वलमरबकलित

द्रुतमभिन्नजाभि शरणमनिन्दित पा(प)दमुगपङ्कज (स)विलासम् ॥

* S. R. ....मुमापति भोगयुत । A. B. ....मुमापरिभागयुतम् ।

२. पा धा सा धा नी नी नी नी
म हि प म हा ० सु र
३. सा सा गा गा नी नी धा नी
म य न मु मा ० प रि
४. सा सा धा नी नी नी नी नी
भो ० ग यु तं ० ० ०
५. सा सा गा गा मां मां मां मां
न य सु त का ० मि नी
६. नीं पां पां पां मां मां मां मां
दि ० व्य वि हो ० य क
७. 'री' गा सा सा 'री' गा नी नी
सू ० च क शु भ न ख
८. नी नी धा धनि नी नी नी नी
व ० र्व ण ० कं ० ० ०
९. सा सा गा सा मां मा मां मा
ज हि मु ख म नि ख चि
१०. मा मा मा मा नी धा मा मा
तो ० ज्व ल नू ० पु र
११. धा धा नी नी री गा मां मां
गा ० ल भू जं ० ग ग
१२. मां मां पां धनि नीं नीं नीं नीं
र य क ति ० ० तं ० ०
१३. पां पां नीं नीं री री री री
हु त म भि य जा ० मि
१४. री गा मा मा री गा सा सा
श र ण म नि ० न्वि त

A. B. give dots on the first five 'Svaras' but they have been changed into signs for 'Tāra sthāna' on the model of S. R.

१५ घा मा री गा सा धा नी नी
प द यु म पं ० क ज

१६ मा मा री गा नी नी नी नी
स वि ला ० ० ० स ०

॥ इति नैषादी जाति ॥४॥

॥ अथ पङ्गुकंक्षिपी जाति ॥

*अशा^१ स्यु पङ्गुकंक्षिप्या पङ्गुगान्धारपञ्चमा ।
गान्धारे न्यसन प्रोक्त बहुता धनिपादयो ॥१९१॥

रिमयोरुपत्ता^२ *धु स्यात् तालश्चच्चतुष्टौ मत ।
कला ( ) स्यु षोडश प्राग्वद् द्वितीयप्रेक्षणे तथा ॥१९२॥

प्रावेशिक्या ध्रुवाया तु विनियोजनमीरितम् ।
देशी चेलावली हिन्दोलको गान्धारपञ्चम ॥१९३॥

रागा प्रायेण दृश्यन्ते चत्वारः सूक्ष्मदर्शिभिः ।
कंक्षिकस्य प्रयोगेण पङ्गुसाधारणस्तथा ॥१९४॥

*भृङ्गारहास्यकरुणा जातावर्त्या रसा स्फुटा ।
प्रस्तारीजस्या यथाशास्त्रं तन्यते कृष्णभूमुजा ॥१९५॥

द्वि सा मा पा गरी भग (भगौ)^३माद्वय प्रथमा कला ।
चत्वारो मस्तु तावन्त सा इति स्याद द्वितीयिका ॥१९६॥

द्विक प्रत्येकतो घापायाना नी (री?) रिमको तत् ।
तृतीया स्याच्चतुर्थी तु द्वी री षट्क तु^४नीं इति ॥१९७॥

पञ्चस्या षाद्वय पाथ^५ धनी (द्विश्च) मापाद्वयम् ।
षट्क्या द्विर्धा पा धनी तु द्विर्धा द्वि^६ पाथ सप्तमी ॥१९८॥

अष्टभि सास्वरै धनीा त्रय पा धनी धात्रयम् ।
अष्टमी^७ नवमी त्रि सा रिगौ सा च रिगौ द्विर्धा ॥१९९॥

^१ A B जाती ।

^२ A B त्वं स्या ।

^३ B गाद्वय ।

^४ A B नीमिति ।

^५ A adds पा ।

^६ A B नवमीतिस्सा ।

- २ पा धा सा धा नीं नीं नीं नीं
म हि प म हा ० सु र
- ३ सा सा गा गा नी नी धा नी
म य न मु मा ० प रि
- ४ सां सां धा नी नी नी नी नी
भो ० ग यु त ० ० ०
- ५ सा सा गा गा मा मा मा मा
न ग सु त का ० मि नी
- ६ नीं पा धा पा मां मा मां मां
दि ० व्य दि शे ० ष क
- ७ 'री' गां सां सां 'री' गां नी नी
सू ० ख क शु भ न ख
- ८ नी नी पा धनि नी नी नी नी
इ ० पै ण ० कं ० ० ०
- ९ सा सा गा सा मां मां मां मां
म हि मु ख म नि ख खि
- १० मा मा मा मा नी धा मा मा
तो ० ञ्ज ल मू ० पु र
- ११ धा धा नी नी री गा मां मां
वा ० ल भु जं ० व म
- १२ मां मां पां धनि नीं नीं नीं नीं
र व व सि ० ० तं ० ०
- १३ पां पां नीं नीं री री री री
हु त म भि ष जा ० मि
- १४ री गा मा मा री गा सा सा
रा र न म नि ० दि त

A B give dots on the first five 'Svaras' but they have been changed into signs for 'Tāra sthāna' on the model of S R

१५ धा मा री गा सा धा नी नी
प द यु प पं ० क ज

१६ मा मा री गा नी नी नी नी
स वि ला ० ० ० सं ०

॥ इति नैपादी जातिः ॥४॥

॥ अथ षड्जकैशिकी जातिः ॥

^१अंशः स्युः षड्जकैशिक्यां षड्जगान्धारपञ्चमाः ।
गान्धारे न्यसनं प्रोक्तं बहुता धनिपादयोः ॥१९१॥

रिमयोरल्पता ^२तु स्यात् तालश्चच्चत्पुटौ मतः ।

कला(ः) स्युः षोडश प्राग्वद् द्वितीयप्रेक्षणे तया ॥१९२॥

प्रावेशिक्यां ध्रुवायां तु विनियोजनमीरितम् ।

वेणी चेलावली हिन्दोलको गान्धारपञ्चमः ॥१९३॥

रागाः प्रायेण दुःपन्ते चत्वारः सुकमर्दशिभिः ।

कैशिकस्य प्रयोगेण षड्जसाधारणस्तथा ॥१९४॥

भृङ्गारहास्यकवणा जातावस्यां रसाः स्फुटाः ।

प्रस्तारोऽस्या ययादास्त्रं तन्वते कृष्णभूभुजा ॥१९५॥

द्विः सा मा पा गरी मग (मगौ) ^३माद्वय प्रथमा कला ।

चत्वारो मस्तु लायन्तः सा इति स्याद् द्वितीयिका ॥१९६॥

द्विकं प्रत्येकतो धापाधानां नी (री?) रिमकी ततः ।

तृतीया स्याच्चतुर्थी तु द्वी री षट्कं तु ^४नी इति ॥१९७॥

पञ्चम्यां षाड्यं षाय ^५धनी (द्विच) माषाड्यम् ।

षट्पा द्विर्धा पा धनी तु द्विर्धा द्विः षाय सप्तमी ॥१९८॥

अष्टभिः सास्वरैर्धर्मांश्च त्रय पा धनी धात्रयम् ।

अष्टमी, ^६नवमी त्रिः सा रिगौ सा च रिगौ द्विर्धा ॥१९९॥

^१ A. B. जातो ।

^२ A. B. त्वं स्या ।

^३ B. षाड्यं ।

^४ A. B. नीमिति ।

^५ A. adds धा

^६ A. B. नवमीतिस्त्या ।

माघा द्विः पा^१ द्विर्धा^२ नी द्विदशम्येकादशी तथा ।

रीद्वयं पाचतुष्कं^३ सा गा, अथ द्वादशी कला ॥२००॥

धा सरी री सरी री सात्रयं चैव, ^४त्रयोदशी ।

सा सरी री सरी री तु सात्रयं, तु चतुर्दशी ॥२०१॥

माचतुष्कं निघौ तद्वत् पघौ ^५द्विर्मा(ऽय), नोद्वयम् ।

पा पमो पा पमो पञ्चदशी स्यात्तु पघौ रिगौ ॥२०२॥

स्युः योइइयादष्टयाः पङ्क्तैश्चिक्कयां स्वरावलिः ॥२०३॥

१. सा सा ^१मा पा गरि मग मा ना

^२दे ० ० ० ०० ०० ॥ ०

२ मा मा मा मा सा सा सा सा

व ० ० ० ० ० ० ०

३ धा धा पा पा धा धा री रिम

म स क ल श शि ति ल०

४ री री नी नी नी नी नी नी

कं ० ० ० ० ० ० ॥

५ धा धा पा धनि मा मा पा पा

द्वि र द ग० ति ० ० ०

^१ A. B. add निघा ।

^२ A. B. द्विघा ।

^३ A. B. चतु क ।

^४ B. चतुर्दशी ।

^५ A. B. निर्मा ।

^६ A B पा मा ।

^७ The verbal structure of this प्रस्नारगीत is as follows :-

देवमसप्तलक्षितिलव द्विरदगनि

निपुणमनि *मुग्धमुगाम्बुहृदिष्वरान्निम् ।

†हरममृतादधिनिनादमचरवरयूनुदेहाऽमिश्रितगरीर

प्रणमानि तमहमनुरममुत्तमलम् ॥

* A B युष्ट etc ।

† S R हरमम्बुदोदधि etc.

६. धा धा पा धनि धा धा पा पा
नि पु ण म० ति ० ० ०
७. सा सा सा सा सा सा सा
मु ० ग्य मु सा ० ० म्बु
८. धा धा धा पा धनि धा धा धा
ह ह दि ० ग्य० वा ० न्ति
९. सा सा सा रिष सा रिष धा धा
ह र म ०० म० तो० ० ह
१०. मा धा पा पा धा धा नी नी
धि नि ना ० ह ० ० ०
११. री री गा सा सा सा सा गा
अ क ल व र सु ० नु
१२. धा सरि री सरि री सा सा सा
दे ०० हा ०० धं मि ० भि
१३. सा सरि री सरि री सा सा सा
त वा री ०० रं ० ० ०
१४. मा मा मा मा निष षष मा मा
प्र ण मा ० मि० तम ह ०
१५. नी नी वा पम वा पम षष रिग
अ नु व म० मु० ख० क० म०
१६. गा गा गा गा गा गा गा गा
छं ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति षड्जकंशिकी जातिः ॥५॥

॥ अथ षड्जोदीच्यवा जातिः ॥

स्युः षड्जोदीच्यवत्यां तु षड्जमध्यमधैवताः ।

निषादश्च ग्रहांशास्था अपग्यास्तौ सयौ स्वरौ ॥२०४॥

न्यासस्तु मध्यमस्तस्यां^१ यादवं स्याद् रिलोपतः ।
ओङ्गवं रिपलोपेन मन्द्रगान्धारभूरिता ॥२०५॥

रिसयोर्बहुतांशानां संगतिः स्यात् परस्परम् ।
मूच्छना गस्वराद्या तु धैवतेऽन्ते न यादवम् ॥२०६॥

रसो शृङ्गारहास्याख्यो बृहयेतेऽत्र परिस्फुटी ।
पाङ्ग्यां जातो समुद्दिष्टं तालरागकलादिकम् ॥२०७॥

तत्सर्वमिह दिक्षेयं प्रस्तारोऽस्यास्तथोच्यते ।
चतुष्कं च अतुष्कं च सानां मानां कलादिमा^२ ॥२०८॥

ट्रिर्षां पा मा तथा गा मा मा येति स्याद् द्वितीयिका^३ ।
ट्रिः सा मा गा तथा धा पा नी येति स्यात्तृतीयिका ॥२०९॥

धा नी ट्रिः सा तथा धा नी धा मेति स्याच्चतुर्थिका ।
आद्यन्ते गां मां च मध्ये पट्कं सानां तु पञ्चमी ॥२१०॥

ट्रिर्षां पा धा तथा पा नी यच्छी स्वाद्वाद्वयं तथा ।
सां मां गात्रितयं मां च साद्वयं सप्तमी कला ॥२११॥

नी धा पा धा तथा पा मा मा याऽष्टम्यां स्वरावलिः ।
नवम्यां साद्वयं ट्रिर्षां ट्रिः पा नी येति कीर्तितम् ॥२१२॥

धामी ट्रिः सा तथा पा नी धा मा तु दशमी कला ।
एकदश्यां मुखेऽन्त्ये^४ गा मध्ये पट्कं तु सा इति ॥२१३॥

ट्रिर्षां पा धा तथा मानां चतुष्कं द्वादशी कला ।
इति पञ्चोदीच्यवापां स्वरावलिर्द्वादश ॥२१४॥

वातेस्तु गमनार्थयोदीच्यान्वाचि यतस्ततः ।
उदीच्येति कथिनोदीच्या अस्याः प्रयोजनः ॥२१५॥

इत्येतद् ब्रूयते गीर्णं बाहुल्याद्देशनामपुनः ।
यथा काम्योजिषा गीर्णं^५ टवभालवपञ्चमाः ॥२१६॥

-
- १ B. नेपां ।
२ B adds विमर्षं ।
३ A. द्वितीयका ।
४ A मुखेऽन्त्ये ।
५ A योजनः ।
६ A दृष्ट etc

- १ सा सा सा सा मा मा मा मा
१३ ० ० ० ० ० ० ०
- २ गा गा पा मा गा मा मा धा
ले ० ० ० ० ० ० ०
- ३ सा सा मा गा धा पा नी धा
श ० ० सू ० ० नु ०
- ४ धा नी सा सा धा नी पा मा
प्र ण य ० प्र स ० य
- ५ गा सा सा सा सा सा मा^२
स वि सा ० स खे ० ल
- ६ धा धा पा धा पा नी धा धा
न वि नो ० ० ० इ ०
- ७ सा मा गा मा गा मा सा सा
अ ० धि ० क ० ० ०
- ८ नी धा पा धा पा मा मा धा
मु ले ० ० ० ० ० नु
- ९ ३सा^१ सा^१ मा मा पा धा नी धा
न य न ० ० ० ० ०
- १० धा नी सा सा धा नी पा मा
न मा ० ० ० मि ० ०
११. गा ४सा सा सा सा सा सा गा
दे ० वा ० सु रे ० श
- १२ धा धा पा धा मा मा मा मा
न व रु वि र ० ० ०
- ॥ इति षड्जोदीक्ष्यवा जाति ॥६॥

^१ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows. —

सैलेलसूनुप्रणयप्रसंगसविलासः। सैलेनविनोद

मधिकमुत्तेन्दुनयन नमामि देवासुरेश ऽनवरचिरम् ।

† A B कीलन ।

§ B B तव रुचिरम् ।

^२ A. B सा ।

^३ A. B. omit sign for 'Tāra-sthāna' on both 'Sās'.

^४ A. B. मा ।

॥ अथ षड्जमध्यमा जातिः ॥

षड्जमध्यमिकाजातो स्वराः सप्त प्रकीर्तिताः ।

अंशप्रहावपग्यासा न्यासो स्तः षड्जमध्यमौ ॥२१७॥

स्वराणां संगतिः कार्या सर्वेषां स्वेच्छया बुधैः ।

नेर्लोपात् षाड्वं प्रोक्तमौड्वं निगलोपतः ॥२१८॥

गान्धारान्यस्वरेष्वंशेष्वल्पस्पर्शो^२ निपादवान् ।

षाड्वौड्वयोद्वयं कुर्वति नु गनी स्वरो ॥२१९॥

यत्र वादी निपादः स्यान्नाल्पस्तत्र विधीयते ।

कलाराणादिकं सर्वमस्यां षाड्व्याभिवेरितम् ॥२२०॥

शृङ्गाराद्भुतवीराश्च रसा अत्र प्रतिष्ठिताः ।

मध्यमादिरिह ज्ञेया भूच्छंनाविनियोजनम् ॥२२१॥

षड्जोदीच्यवतीवत् स्यात् प्रस्तारोऽस्या निगद्यते ।

मागा सगो पा धपो पा निधौ आद्या निर्मौ सया ॥२२२॥

द्विर्मा सा च रिगौ गमो निधौ पधौ च पान्यका^३ ।

मा गा री गा द्विर्मा द्विः सा तृतीया च, चतुर्थिका ॥२२३॥

मा मगमा द्विर्मा निधौ पधौ पमौ मगमास्तु ।

धा पधो स्तः परी गमो गरी मसौ सधौ समौ ॥२२४॥

पञ्चमी, निधौ सारी मगमा मा च चतुष्कम् ।

षष्ठीयं, सप्तमी चाथ माद्वयं मगमास्तया ॥२२५॥

मधौ धपो पधौ चाथ पमौ ममगा इति ।

अष्टम्यां धा पधौ चाच परी रिगौ मसौ रिगौ ॥२२६॥

सधसा सा, ५व नवमी द्विर्मा धनी धसौ धधौ ।

धमौ द्विः पा, ५व दशमी मा पूयं मगमाश्च मा ॥२२७॥

निगो पधौ पमौ पाथ गमो च धसगाः क्रमात् ।

एकादशी कला धा च पधौ परी रिगौ मगौ ॥२२८॥

रिगौ च सधसाः सा, ५व द्वादशी सा निगद्यते ।

निधौ सारी च मगमा माचतुष्कमितीवृशी ॥२२९॥

^१ A. B. निर्लोपात् ।

^२ A. B. स्पर्शे ।

^३ A. B. पान्यका ।

प्रकृतिः सर्वरागाणामिष्टमुक्ता महीभुजा ।

नन्दिकेश्वरसम्भत्या तदुक्तिरभिधीयते ॥२३०॥

एकैव यद्भजमध्या तु ज्ञेया सर्वरसाश्रया ।

तस्या मिध्वत्तः प्रोक्तः सर्वरागसमुद्भवः ॥२३१॥

१. मा गा सग पा घप पा निघ निम

१२ ज नि० घ घू० ० मु० ख०

२. २मा मा सा रिग गम निघ पघ पा

धि ला ० स० लो० ०० ०० च

३. मा गा री गा मा मा सा सा

नं ० ० ० ० ० ० ० ०

४. मा मगम मा मा निघ पघ पम गमग

प्र धि० क सि त० कु० मु० व००

५. घा पघ परि गम गरि मस्त सधं सम

व ल० फे० ०० न० स० ०० द्वि०

६. निघ ता री मगम मा मा मा मा

भं० ० ० ००० ० ० ० ०

७. ३मा मा मगम मघ घप पघ पम गमग

का ० धि०० ज० न० न० य० न००

१ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

रजनिकधूमूसविलासलोचन

प्रविकसितकुमुददलफेनसन्निभम् ।

कामिजननयनहृदयाभिनन्दिन

प्रणमामि देव *कुमुदाधिवासिनम् ॥

* A. B कुमुदाधिवासिनम् ।

२ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on the first five 'Svaras'.

३ S. R. adds the sign for Mandra-sthāna on all the 'Svaras'.

८. घा पघ परि रिग मग रिगं सघंस सा
ह व या ०० भि० न० ००० न्व
९. मा मा घनि घसं पघ घम पा पा
नं ० ०० ०० ०० ०० ० ०
१०. मा मगम मा निय पघ पम गम गसग
प्र ण०० मा ०० मि० दे० वं० ००
११. घा पघ परि रिग मग रिग सघंस सा
कु मुं दा० ०० धि० वा० ००० सि
१२. निय सा री मगम मा मा मा मा
नं० ० ० ०० ० ० ० ०

॥ इति षड्जमध्या जातिः ॥७॥

लक्षिता जातयः सप्त षड्जग्रामसमाधिताः ।
अथैकादश वर्ण्यन्ते मध्यमग्रामजातयः ॥२३२॥

॥ अथ गान्धारी जातिः ॥

रिषवर्जाः स्वराः षड्भ्यः गान्धार्यार्मशताजिघः ।

गान्धारे न्यसनं षड्जपावपन्यासस्तत्तकौ ॥२३३॥

अन्येषां संगतिः कार्या न्यासांशाभ्यां रिलोपतः ।
पादवं रिषलोपाभ्यामौदुषं रिषतो व्रजेत् ॥२३४॥

पादवं षड्चर्मेशो तो (नो), निसमच्यमषड्चमाः ।

अंशाश्चेन्न तदा कार्यमौदुषं जातिवेदिना ॥२३५॥

मूर्च्छना ध्वंतादिः स्यात् कलाः षोडश कीर्तिताः ।
तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयो विनियोगः प्रकीर्तितः ॥२३६॥

तृतीयप्रेक्षणगतध्रुवागाने पुरातनः ।

रसस्तु कवणो ज्ञेयो गान्धार्या गीतवेदिभिः ॥२३७॥

वेशी विलावली तद्वद् रागो गान्धारषड्चमः ।
बृज्यतेऽथ यथाशास्त्रं अस्तारोऽस्याः प्रदस्यते ॥२३८॥

गांढ्य सां तथा नीसां त्रिगांथा,—ऽयं द्वितीयिका^१ ।

गा गमौ पाद्वयं चाथ षणौ मा च निधौ निसौ ॥२३९॥

निधौ पनी च मा पा री गात्रयं तु तृतीयिका ।

द्वितीया च चतुर्थी स्यान्मात्राभिस्ताभिरेव हि ॥२४०॥

निधौ पनी मा परिगाः पञ्चमी गाचतुष्टयम् ।

गा सा त्रिगां गमौ द्विगां षष्ठी, स्यात् सप्तमी पुनः ॥२४१॥

द्वितीयावष्टमी च पञ्चमीवत् प्रकीर्तिता ।

री गा मा च षणौ री गा माद्वयं नवमी कला ॥२४२॥

दशमी नीभिरष्टाभिस्तुयैकादशिका मता ।

पञ्चमी च द्वादशी स्यान्नीयुषं^२ पां च नीं इति ॥२४३॥

गा मा सा सा त्रयोदश्यां षष्ठीवत् स्यात्तुर्दशी ।

गा पा द्विगां निधौ पञ्चदश्यां निसौ निधौ पनी ॥२४४॥

मातः स्युः परिगा गानां षट्कं स्यात् षोडशी कला ।

इति गानधारिका जातिकलासु स्यात् स्वरावलिः ॥२४५॥

१. ३गा गा सा नी सा गा गा गा
४म ० ० ० तं ० ० ०

२. गा गम पा पा षष मा निध निस^३
८ ज० नि ष धु० ० मु० ख०

^१ A. द्वितीयिका ।

^२ A B पाञ्चमीमिति ।

^३ A. B. add sign for 'Mandra-sthāna' on the first five 'Svaras' in this line.

^४ The verbal structure of this प्रस्तारणीत is as follows :—

एत रजनिषमूमुख †विभ्रमद ‡निशातमोऽननुद

॥भवमुखविलासवपुश्चारुममलमूदुकिरणममृतभवम् ।

रजतगिरिशिखरमणिशकलशङ्खवरयुवतिदन्तपङ्क्तिनिभं

प्रणमामि प्रणयरतिकलहरबनुद§ क्षयिनिम् ॥

† A. B. विभ्रमपमपय ।

‡ § R. निशामय वरोष ।

॥ S. R. तव मुख etc.

§ A. B. कलहपरिनुद ।

^५ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on स ।

१. नि॒ष॒ प॒नि॒ मा॒ पा॒ री॒गा॒ गा॒ गा॒
 वि॒० ०० ० अ॒ म॒ ० दं ०
४. गा॒ ग॒म॒ पा॒ पा॒ धा॒ प॒म॒ नि॒ष॒ नि॒त्तं^४
 नि॒ शा॒० ० त॒ मो॒ प॒० नु॒० दं॒०
५. नि॒ष॒ प॒नि॒ मा॒ प॒रि॒ग॒ गा॒ गा॒ गा॒ गा॒
 म॒ ध॒ मु॒ ख॒०० वि॒ ला॒ ० स॒
६. गा॒ सा॒ गा॒ गा॒ गा॒ ग॒म॒ गा॒ गा॒
 ध॒ पु॒ द्वा॒ ० द॒ म॒० म॒ ल॒
७. मा॒ ग॒म॒ पा॒ पा॒ ध॒प॒ मा॒ नि॒ष॒ नि॒त्तं^१
 मृ॒ दु॒० ० कि॒ र॒० र्णं ०० ००
८. नि॒ष॒ प॒नि॒ मा॒ प॒रि॒ग॒ गा॒ गा॒ गा॒ गा॒
 अ॒० मृ॒० त॒ मृ॒० दं ० ० ०
९. री॒ गा॒ मा॒ प॒प॒ री॒ गा॒ मा॒ मा॒
 र॒ ज॒ त॒ मि॒० रि॒ सि॒ ख॒ र॒
१०. नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒
 म॒ नि॒ द॒ क॒ ल॒ शं ० ख॒
११. गा॒ ग॒म॒ पा॒ पा॒ ध॒प॒ नी॒ नि॒ष॒ नि॒त्तं^२
 द॒ र॒० पु॒ द॒ ति॒० द॒ ०० मा॒०
१२. नि॒ष॒ प॒नि॒ मा॒ प॒रि॒ग॒ गा॒ गा॒ गा॒ गा॒
 पं॒० ०० वि॒त्ति॒ नि॒०० भं ० ० ०
१३. नी॒ नी॒ पा॒ नी॒ गा॒ मा॒ सा^३ सा॒
 प्र॒ ण॒ मा॒ ० मि॒ प्र॒ ण॒ य॒
१४. गा॒ सा॒ गा॒ गा॒ गा॒ ग॒म॒ गा॒ गा॒
 र॒ ति॒ क॒ ल॒ ह॒ र॒० द॒ नु॒

^{१ २} A. B. omit sign of 'Tara-sthāna' on स ।

^३ A. B. मा ।

१५ गा पा मा मा निघ निघ^१ निघ पनि
 व ० ० ० ०० ०० ०० ००

१६ मा परिग गा गा गा गा गा
 श शि०० ० ० न ० ० ०

॥ इति गान्धारी जाति ॥८॥

॥ अथ मध्यमा जाति ॥

मध्यमाया स्वरा पञ्च गान्धारेण निपादिता ।

त्रिना ग्रहाशापम्यासा ह्युन्यासो मध्यमस्वरः ॥२४६॥

गान्धारस्य विलोपेन षाडव परिकीर्तितम् ।

अस्यानीडुवित लोपात् स्याद् गान्धारनिपादिनी ॥२४७॥

गान्धारोऽल्पप्रयोग स्याद् बहुली षड्जमध्यमी ।

ऋषभाद्या मूर्च्छनाऽस्या तालवच्चतुष्टोऽभिध ॥२४८॥

अष्टौ कला ध्रुवागाने तृतीयप्रेक्षणे वृषं ।

नियोज्यगान्धालिका देशी घोक्षषाडवसत्तका ॥२४९॥

रागा दृश्यन्त एतस्या हास्यशृङ्गारकी रसौ ।

गानप्रपञ्चसिद्धयर्थं प्रस्तारोऽयं प्रदर्शयते ॥२५०॥

त्रिर्मा द्वि पा धनी पूर्वा निधी पमा, चायापरा ।

मा पमौ^२ माय सा मा गा रीद्वय,^३ तु तृतीयिका ॥२५१॥

द्विर्मा रिमौ गमी माना चतुष्क च चतुर्थिका ।

मा निधी च निसौ निधी पमौ पयो च माद्वयम् ॥२५२॥

मीद्वय रीद्वय मी री षाडव पञ्चमी कला ।

मी पमौ धा च मा साना चतुष्क षष्ठिका स्मृता ॥२५३॥

गा मी सा गा धयी माय धनी सा सप्तमी कला ।

पा सा पा निघ पामाना चतुष्क स्यात्तयाष्टमी ॥२५४॥

इति मध्यमिकाजाते कलापद्धतिरीरता ॥२५५॥

^१ A B omit sign of 'Tara sthāna' on स ।

^२ B पमौ ।

^३ B omits द्वय etc ।

१. मा मा मा पा पा धनि निध पम
 १पा ० ० तु भ व० मू० ००

२. मा पम मा सा मा गा री री
 द्वं ज० न य नं ० ० ॥

३. मा मा रिम गम मा मा मा मा
 कि री ०० ०० ० ॥ ट ०

४. मा^२ निध निस^३ निध पम पय मा मा
 म नि० द० ०० पं० णं० ० ०

५. ४नीं नीं री री नीं री पा पा
 गौ ० री ० क र प ०

६. नीं^५ पम धा मा सा सा सा सा
 ल्ल वा० ० ० यु लि ० सु

७. १मा नी सा गा यप मा धनि सा
 ले ० ० ० जि० ० त० ०

८. पा सा^६ पा निधप मा मा मा मा
 सु कि र ००० णं ० ० ०

॥ इति मध्यमिका जातिः ॥९॥

१ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

पातु भवमूर्द्धनमन* विरीटमणिदर्पणम् ।

गौरीवरपल्लवाद्यगुलिसुतेजित सुकिरणम् ॥

* S R भवमूर्द्धनानन ।

२-३ A B omit sign of 'Tara sthāna' on मा and स ।

४ A B omit sign of 'Mandra-sthāna' on the three Nis in this line

५ A. B. as above

१ २ A. B omit sign of 'Tāra-sthāna' on गा छा गा सा, सा ।

॥ अथ पञ्चमी जातिः ॥

पञ्चम्यां तु ब्रह्मवंशी प्रोक्तावयमपञ्चमी ।

अपन्यासाः स्वराः प्रोक्ता निपादयमपञ्चमाः ॥२५६॥

न्यासः स्यात् पञ्चमस्तत्र गत्य पादवहेतुता^१ ।

^२गन्धोरोद्भवकारित्वं समगाः स्वल्पका मताः ॥२५७॥

रिमयोः संगतिः कार्या पूर्णत्वे गान्धिवानिन्^३ ।

मनाग् वज्रोद्भूतं ऋषभांशेन चेत्सितम् ॥२५८॥

अष्टौ कला विनिर्दिष्टा ऋषभाविकमूर्च्छना ।

रसावपि च संप्रोक्तौ हास्यभृङ्गारसंतकौ ॥२५९॥

तालद्वयचतुष्टो ज्ञेयस्तृतीयप्रेक्षणे भवेत् ।

विनिर्योगो ध्रुवागाने वैष्णो चान्धातिका तथा ॥२६०॥

षोडशपञ्चमरागाश्च प्रस्तारोऽस्या ज्ञेयव्यते ।

पा धनी नीद्वयं मानी मापेति प्रथमा कला ॥२६१॥

गा सा मा पा द्विद्विरेव द्वितीया-अथ तृतीयिका ।

पाद्वयं धा त्रयं नीनां गा सा, स्वम चतुर्थिका ॥२६२॥

पा मा धा मी निधी पानां त्रयं पञ्चमिका ततः ।

पाद्वयेन तथा रीणां षट्केन परिकीर्त्तिता ॥२६३॥

मा रिमौ सा पथी मीनां चतुर्केण च षट्ठिका ॥

सात्रयं माय पानां तु चतुर्केण च सप्तमी ॥२६४॥

धा मा धा नीचतुर्कं च पानामष्टमिका कला ।

इति पञ्चमिका जातिः स्वरावस्थाज्ज्ञेया मता ॥२६५॥

(पञ्चमी)

१. पा धनि नी नी मा नी मा पा

२ह २० सू ० र्द्ध जा ० न

^१ A. हेतुता ।

^२ A. गत्यो । B. गत्यो ।

^३ A. निपादनम् ।

^४ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

हरमूर्द्धजानन† महेशभरपतिबाहुस्तम्भनमनन्तम् ।

त प्रणमामि पुरुषमुखपदलक्ष्मीहरमम्बिकापतिमजेयम् ॥

† A. B. हरमूर्द्धजाननं ।

२ गा गा सा सा भा मा पा पा
न म हे ० श स म र

३. ^१पा पा धा नी नी नी गा सा
प ति बा ० हु स्त ० भ

४. पा भा धा नी निघ पा पा पा
न म म ० त० ० ० ०

५ पा पा ^२री री री री री री
प्र ण मा ० मि पु द य

६ ^३मा निग सा पघ नी नी नी नी
मु ख० प ०० य ल ० स्मी

७ सा सा सा मा पा पा पा पा
ह र म ० भि का ० प

८. धा भा धा नी पा पा धा पा
ति न जे ० य ० ० ०

॥ इति पञ्चमिका जाति ॥१०॥

॥ अथ रक्तगान्धारी जाति ॥

जाती तु रक्तगान्धार्या धैवतपर्यम्बजिता ।

पञ्च स्वरा स्मृता अशा प्रहाश्च, निषयोस्तथा ॥२६६॥

बाहुल्य, पाङ्च प्रोक्त रिलोपाद्, रिषलोपत ।

औद्ब, पञ्चमांशस्तु द्वेष्टि^४ यदस्वरतामथ ॥२६७॥

द्विपन्थीद्वित पङ्जनिमपा^५, सन्निधिमिय ।

कार्यं तथा मेलनं तु सगयो स्वरयोरिह ॥२६८॥

^१ A. B. omit the sign of 'Mandra-sthāna' on the first six 'Svaras' in this line

^२ E. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on the six 'Ris' in this line

^३ A. B. मा रिग सा ।

^४ A. B. द्वेष्टि ।

^५ A. B. पङ्जनिमयो ।

गान्धारे न्यसन प्रोक्तमपयासौ सपाविह ।

कला द्वादश पाङ्जीवत् ऋषभादिस्तु मूर्च्छन्ता ॥२६९॥

हास्यभृङ्गारसतौ तु रसावत्र प्रकीर्तितौ ।

पञ्चपाणिस्तथा तालस्तृतीयप्रेक्षणे तथा ॥२७०॥

विनियोगो ध्रुवागाने प्रस्तारोऽयं विधीयते ।

पानी द्वि सा तथा गा सा पानीति प्रथमा कला ॥२७१॥

सा पा मा मा क्रमाद् द्विद्विद्वितीयस्या स्वरावलि ।

मा पा पा पा मा पा षण्णो मणौ ^१तृतीयिका ॥२७२॥

अतुर्यौ माष्टभिः-र्षा नी पा षण्णो धा च नी तथा ।

पाष्टय पञ्चमी षष्ठी मा पा माय षण्णो ^२तथा ॥२७३॥

पास्वराणां चतुष्केण, री गा मा ^३अथ पञ्च पा ।

सप्तम्यष्टमिका रीगास्त मा पापञ्चभि स्मृता ॥२७४॥

पाष्टकालवमी, री गा द्वि सा री गात्रयेण च ।

दशम्येकादशी गा पा षा षण्णो धा त्रिधौ द्वि पा ॥२७५॥

मास्वरात् परिगा मा च पञ्चगा द्वादशी कला ।

इति स्याद्भवतगान्धात्पौदिकादश्या स्वरावलि ॥२७६॥

१ सा नी सा सा गा सा पा नी

० तं ० धा ० ल र ष नि

२ ^१सा ^२सा पा पा मा मा गा गा

क र ति ल क भू ० य

३ मा पा धा पा मा पा धष मग

ण वि भू ० ० ० ० ० ० ०

४ मा मा मा मा मा मा मा मा

ति ० ० ० ० ० ० ० ०

१ A वृत्तायका ।

२ A B घनिद्वयम् ।

३ A B मागय ।

४ The verbal structure of this प्रस्तारयोगीत is as follows -

त बालरजनिकरतिलकभूषणविभूतिम् ।

प्रणमामि गीरीवदनारविन्दप्रीतिकरम् ॥

५ A B omit sign of 'Tāra sthāna' on सा ।

५. ^१धा नी पा पम धा नी पा पा
० ० ० ०० ० ० ० ०

६. ^२मा पा मा धनि पा पा पा पा
० ० ० ०० ० ० ० ०

७. री गा मा पा पा पा पा पा
प्र ण मा ० नि गौ ० री

८. री ^३गा मा पा पा पा पा पा
व द ना ० र वि ० ०

९. पा पा पा पा पा पा पा पा
द ० ० ० ० ० ० ० ०

१०. री गा सा सा री गा गा गा
म्री ० ति क रं ० ० ०

११. ^४गा पा पा धम धा निध पा पा
० ० ० ०० ० ०० ० ०

१२. ^५मा परि मा गा गा गा गा गा
० ००० ० ० ० ० ० ०

॥ इति रक्तगान्धारी जातिः ॥११॥

॥ अथ गान्धारीदीर्घ्यवा जातिः ॥

गान्धारीदीर्घ्यवत्यां तु प्रहावंशो समौ स्वरौ ।

मध्यमे ग्यसर्गं विद्यादपन्यासी सपौ स्वरौ ॥२७॥

^१ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

^२ S. R. as above.

^३ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line except the first री ।

^४ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line except the last two 'Pās'.

^५ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

रिलोपात् षाड्व्यं प्रोक्तमनंशानामिहाल्पता ।

संपूर्णत्वे स्वराणां स्यात्, षाड्व्यत्वे तथाल्पता ॥२

निगपञ्चमयानां स्याद्, रिषयोः संगतिर्निषः ।

भृङ्गाराद्भुतहास्यास्तु रसा^१ ज्ञेया यथारसम् ॥२७९॥

तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयः कलाः षोडश कीर्तिताः ।

मूर्च्छना धैवताद्या तु चतुर्थप्रक्षणे मता ॥२८०॥

विनियोगो ध्रुवागाने प्रस्तारोऽय प्रदर्श्यते ।

द्विः सा पा मा पा षषौ च पायेति प्रथमा कला ॥२८१॥

धा पा द्विर्मा चतुष्कं च सानां तत्र ^२द्वितीयिका ।

धानी द्विद्विः क्मात् सा मा पा इति स्यात् तृतीयिका ॥२८२॥

चतुर्थी चाष्टभिर्नीभिः, द्विर्मा धा च निसौ तथा ।

नीचतुष्कं तु पञ्चम्यां, मा पा मा परिणास्तु सां ॥२८३॥

गा तथा साद्व्यं षष्ठी, पा गमौ पा षषौ मा (च) ।

धनी पाद्वितयं चाय सप्तम्याः-मष्टमी पुनः ॥२८४॥

री गा सा च सधौ द्विर्नी धाद्व्यं, नवमी पुनः ।

पा रिगौ सा सनी गा तु रिगौ^३ साद्वितयं तथा ॥२८५॥

साचतुष्कं दशम्यां तु मनी धनी च मीद्वयम् ।

एकादशी ^४च षष्ठीवद्, गा सा गा सा च मा च पा ॥२८६॥

मा तथा परिगाः प्रोक्ता द्वादश्यां, च त्रयोदशी ।

गायद्कं साद्व्यं, चाय चतुर्दश्यां च मीद्वयम् ॥२८७॥

^१ A. रसो ।

^२ B. द्वितीयका ।

^३ B. रिगा ।

^४ B. omits च ।

^५ The verbal structure of this प्रस्तारोक्त is as follows :—

संम्यगीरीमुखाम्बुहृदिव्यतिलकपरिचुम्बिताचितमुपादं

प्रविकसितहेयकमलनिभम् ।

अतिरुचिरकान्तिमखदर्पणामलनिकेतन*

† मनसिजशरीरताडनं प्रणयामि गौरिचरणयुगमनुपमम् ॥

* S. R. निकेत । † A. B. शिवशरीरताण्डवं ।

पा धा नी गान्धर्वं, धाय द्विर्नी धापायुर्न तथा ॥

मा पा पञ्चदशी प्रोक्ता, षोडशी तु कलोच्यते ॥२८८॥

धा पा षट्कं मास्वराणां प्रोक्तेयं स्वरपद्धतिः ।

गान्धारोदीच्यवा जातिर्द्वादशी च प्रकीर्तिता ॥२८९॥

१ सा सा पा मा पा धप पा मा
सौ ० ० ० ० ०० ० ०

२ धा पा मा भा सा सा सा सा
म्य ० ० ० ० ० ० ०

३ धा नी सा सा मा मा पा पा
गौ ० री ० मु खा ० म्यु

४ नी नी नी नी नी नी नी नी
द ह दि ० द्य ति ल क

५ मा मा धा नित्त^१ नी नी नी नी
प रि ष्टु ०० म्वि ता ० चि

६ मा पा मा परिग सा गा सा सा
त सु पा ००० दं ० ० ०

७ गा गम पा पय गा धनि पा पा
प्र वि० क सि० त हे० ० म

८ री गा सा सध^२ नी नी धा धा
क म ल नि० भ ० ० ०

९ गा रिग सा सनि^३ गा रिग सा सा
अ ति० रु चि० र का० ० न्ति

१० सा सा सा सा मनि धनि नी नी
न^४ ल द ० पं० णा० ० म

^{१ २ ३} A. B. and S. R. omit signs of 'Tāra' and 'Mandra-
sthāna' respectively on स, प and नि ।

^४ B. confuses the verbal structure of Kalās 10-12.

११. 'मा पा मा परिग सा गा सा सा
ल नि के ००० त नं ० ॥

१२. गा सा गा सा मा पा मा परिग
म न सि ज श री ॥ २००

१३. गा गा गा गा गा गा सा सा
ता ० ० उ नं ० ० ०

१४. नी नी पा धा नी गा गा गा
प्र ण मा ० मि गौ ० री

१५. नी नी धा पा धा पा मा पा
च १ ण यु ग म नु प

१६. धा पा मा मा मा मा मा मा
म ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति गान्धारीदीक्ष्यवा जातिः ॥१२॥

॥ अथ मध्यमोदीक्ष्यवा जातिः ॥

मध्यमोदीक्ष्यवाजाती पञ्चमस्य प्रहाशता ।

न्यासस्तु मध्यमः प्रोक्तोऽपग्यासी पङ्कजधैवती ॥

नित्यपूर्णा स्मृता त्वस्या मध्यमादिकमूर्च्छना ।

तालचञ्चत्पुटो ज्ञेयः कलाः षोडश कीलिताः ॥२९१॥

विनियोगः प्रेक्षणेऽस्याश्चतुर्थेऽत्र ध्रुवाविधौ ।

बोक्षपाङ्ककान्धालीदेवीरगास्तु दक्षिताः ॥२९२॥

रती शृङ्गारहास्याह्वी गदितो पृथिवीभुजा ।

गान्धारीदीक्ष्यवावत्^३ स्याच्छेयलक्षणमत्र तु ॥२९३॥

अथ प्रदर्शयते नाम प्रस्तारोऽस्या यथाविधि^४ ।

पा घनि भीढयं द्विर्मा नापेति श्रवमा कला ॥२९४॥

^१ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'svaras' in the 'Kalās' (lines) 11-16.

^२ A. B. प्रेक्षणे(ऽ)स्य चतुर्थे etc.

^३ A. B. गान्धारीदीक्ष्यवावस्या etc.

^४ A. B. add विसर्गं ।

पा घा नी गात्रयं, चाय द्विर्नी घापायुगं तया ॥

मा पा षड्चदशी प्रोक्ता, षोडशी तु कलोच्यते ॥२८८॥

. १ पा षट्कं मास्वराणां प्रोक्तेयं स्वरपद्धतिः ।

गान्धारोदीच्यवा जातिद्वादशी च प्रकीर्तिता ॥२८९॥

१. सा सा पा मा पा घप पा मा
सौ ० ० ० ० ०० ० ०

२. धा पा मा मा सा सा सा सा
म्य ० ० ० ० ० ० ०

३. धा नी सा सा मा मा पा पा
गौ ० री ० मु खा ० म्बु

४. नी नी नी नी नी नी नी नी
ह ह दि ० व्य ति ल क

. ५. मा मा धा निस्^१ नी नी नी नी
प रि षु म्बि ता ० चि

६. मा पा मा परिण सा गा सा सा
त सु पा ००० र्द ० ० ०

७. गा गम पा षध गा धनि पा पा
प्र धि० क सि० त हे० ० म

८. री गा सा सप^२ नी नी धा धा
क म ल नि० भं ० ० ०

९. गा रिग सा सनि^३ गा रिग सा सा
अ ति० द धि० र बा० ० न्ति

१०. सा सा सा सा मनि धनि नी नी
न^४ ल द ० र्द० पा० ० म

^{१ २ ३} A. B. and S. R. omit signs of 'Tāra' and 'Mandra-
sthāna' respectively on ग, प and नि ।

^४ B. confuses the verbal structure of Kalās 10-12.

११. 'मा पा सा परिग सा या सा सा
ल नि के ००० त नं ० ०

१२. गा सा गा सा मा पा मा परिग
म न सि ज श री = २००

१३. गा गा गा गा गा गा सा सा
ता ० ० ड नं ० ० ०

१४. नी नी पा धा नी गा गा गा
प्र ण मा ० मि धौ ० री

१५. नी नी धा पा धा पा मा पा
ष र ण यु ग म नु ष

१६. धा पा मा मा मा मा मा मा
म ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति गान्धारोदीच्यवा जातिः ॥१२॥

॥ अथ मध्यमोदीच्यवा जातिः ॥

मध्यमोदीच्यवानातो पञ्चमस्य प्रहांशता ।

ग्यासस्तु मध्यमः प्रोक्तोऽपग्यासो षड्जधैवतौ ॥२९०॥

निरयपूर्णा स्मृता त्वस्या मध्यमाविकमूर्च्छना ।

तालद्वयचतुष्टो शोकः कलाः षोडश कीर्तिताः ॥२९१॥

विनियोगः प्रेक्षणेऽ^२स्याश्चतुर्थेऽत्र ध्रुवाविधौ ।

चोक्षपाडवकान्धालीदेशीरागास्तु वशिताः ॥२९२॥

रसो शृङ्गारहास्यास्यौ गदितौ पृथिवीभुजा ।

गान्धारोदीच्यवावत्^३ स्याच्छेवलक्षणमत्र तु ॥२९३॥

अथ प्रदर्श्यते नाम प्रस्तारोऽस्या यथाविधि^४ ।

पा धनि सीद्वयं द्विर्मा नोपेत प्रथमा कला ॥२९४॥

^१ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'svaras' in the 'Kalās' (lines) 11-16.

^२ A. B. प्रेक्षणे (s) स्व चतुर्थे etc.

^३ A. B. गान्धारोदीच्यवावस्था etc.

^४ A. B. add विसर्ग ।

त्रो री गा सा रिगौ द्विर्गा द्वितीयाऽय तृतीयिका ।
नीभिरष्टाभिराख्याता, चतुर्यो नीद्वयं घषौ ॥२९५॥

मा निधौ च निधौ द्विः पा, पञ्चमी पाद्वयेन च ।
रीणां षट्केन, षष्ठी तु मा रिगौ सा सघौ तथा ॥२९६॥

चतुष्कं नीस्वराणां, स्यात् सा पा नी मा च पाद्वयम् ।
गाद्वयं सप्तमी, प्रोवताष्टमी^१ गा पा च मा निधौ ॥२९७॥

नीद्वयं साद्वयं, चाय नवमी पाद्वयं च मा ।
निधौ पानां चतुष्केण, दशमी तु कलोच्यते ॥२९८॥

मा पा मा च रिगौ गानां चतुष्कमय कोत्प्यंते ।
गा पा मा पा नीचतुष्कमेकादश्यां स्वरावलिः ॥२९९॥

मा पा मा परिग गानां चतुष्कं द्वादशी कला ।
गात्रयं माद्वयं चाय निधौ द्विर्नी त्रयोदशी ॥३००॥

द्विर्नी घषौ मा निधौ च निधौ द्विः पा चतुर्वशी ।
री गां(च) साद्वयं माय निधन्यो नीद्वय तथा ॥३०१॥

पञ्चदश्यां, च षोडश्यां द्विर्नी धापाद्वयं द्विर्मा ।
मध्यमोदीच्यवायां तु त्रयोदश्या स्वरावलिः ॥३०२॥

१. पा घनि नी नी मा मा नी पा
२३ ०० हा ० डं ० ० ० ०
२. री री री गा सा रिग गा गा
म ति का ० न्ति म० म ल
३. नी नी नी नी नी नी नी नी
म म ले ० न्दु कु ० न्द
४. नी नी घष मा निघ निघ पा पा
कु धु ०० ० नि० मं० ० ०

^१ A. B. षष्ठी ।

^२ The verbal structure of this प्रस्तारणीत is as follows :—

देहादं रूपवान्तिममन्ममलेन्दुनुन्दुमुदनिम
धामीधराम्बुद्धिदिव्यवान्तिप्रवरगणपूजिनमजेयम् ।
† गुरामिष्टुतमनिलमनोजबमम्बुदोदधिनिनादमतिहाम
निवशान्मगुरवमूममन रन्ने त्रैलोक्यजनवरणम् ॥

† A. B. गुरगिद्धमनुवरणम्बुदोदधि etc.

५. पा पा दी दी दी दी दी
चा ० मी ० क रा ० म्बु
६. मा रिग सा सध^१ नी नी नी नी
र ह० दि ०० व्य का ० न्ति
७. सा पा नी मा पा पा गा गा
प्र व र ग ण पू ० जि
८. ^२गां पां मां निध नी नी सा सा
त म जे ०० यं ० ० ०
९. ^३पा पा मा निध पा पा पा पा
सु रा मि ष्टु० त म नि ल
१०. ^४मां पां मां रिग गा गा गा गा
म नो ० ज० व म ० म्बु
११. गा पा मा पा नी नी नी नी
दो ० व धि नि ना ० द
१२. मा पा मा परिग गा गा गा गा
म ति हा ००० सं ० ० ०
१३. ^५गा गा पा मा मा निध नी नी
शि व ज्ञा ० न्त म० सु र
१४. नी नी धप मा निध निध पा पा
व मू ०० म ध० न० ० ०

^{१ २} A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on ध नी नी नी नी and on all the 'Svaras' in the 8th kalā.

^३ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

^४ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on मा पा मा ।

^५ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line and in the 15 th and 16 th. kalās (lines).

१५ री गा^१ सा सा मा निघनि नी नी
व ० न्दे ० त्रं लो०० ० वय

१६. नी नी धा पा धा पा मा मा
न त च र षं ० ० ०

॥ इति मध्यमोदीच्यवा जाति ॥ १३ ॥

॥ अथ गान्धारपञ्चमी जाति ॥

जाती गान्धारपञ्चम्या पञ्चमोऽंशो ग्रहो, रिषी ।

अपन्यासो च गान्धारे न्यसन, सगति पुन ॥३०३॥

गान्धारीपञ्चमीजात्योरिचात्रापि विधीयते ।

तालश्चन्द्रत्पुटो ज्ञेयो मूर्च्छन्ता गादिका मता ॥३०४॥

कला द्योदशसह्याका भवन्ति, विनियोजनम् ।

चतुर्यप्रेक्षणे गाने ध्रुवाया परिकीर्तितम् ॥३०५॥

ह्रास्यभृङ्गारकरणास्तस्या च रसा स्मृताः ।

प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्र परिपाठ्या विरच्यते ॥३०६॥

पा पमी च मधी नी च पपी मा धाद्यका^२ नी तु ।

सनिनि प्रथमा मात्रा धा षट्पाभिद्वितीयिका ॥३०७॥

धा नी द्विद्वि पृथक् सा मा पा^३ इति स्यात्तृतीयिका ।

चतुर्थी चाष्टभिर्नीभि, पञ्चमी नीद्वय धपी ॥३०८॥

माद्वयं निषयोद्वि पा, षष्ठी द्वि पाष रीस्वर ।

पाडव, सप्तमी प्रोक्ता मा रिषी सा सधी तथा ॥३०९॥

नीना चतुष्क, मध्यम्या नी री सा च रिसी तथा ।

रीचतुष्कं, नवम्या तु नी गा सा च निगी तथा ॥३१०॥

नीचतुष्कं, दशम्या च द्विर्नामेति द्वि पा द्विर्षा ।

गा पा मा पा नीचतुष्कमेकादश्या प्रकीर्तितम् ॥३११॥

मा पा मा परिषा याना चतुष्क द्वादशी कला ।

द्विर्षा पा धा च नी गानां त्रितयेण त्रयोदशी ॥३१२॥

^१ A B add sign of 'Mandra-sthāna' on गा सा सा ।

^२ A माधायिका गता । B माधायिकी ।

^३ A B पायिति ।

चतुर्दशी चतुर्थोक्त, तथा पञ्चदशी कला ।

मा पा धा नी ^१सनिन्यस्तु धा च याद्वितयेन च ॥३१३॥

मा पा मा तथा परिमा याचतुष्कं^२ तु षोडशी ॥३१४॥

१. पा पम मघ नी घष मा धा नी

^३कां ०० ०० ० ०० ० ० ०

२. सनिनि धा पा पा पा पा पा पा

सं०० ० ० ० ० ० ० ०

३. धा नी सा सा मा मा पा वा

धा ० मै ० क वे ० ज्ञ

४. नी नी नी नी नी नी नी नी

मै ० खो ० ल या ० व

५. नी नी घष मा निष निष पा पा

क म ल० नि मं० ०० ० ०

६. पा पा री री री री री री

व र सु र भि कु सु म

७. मा रिग सा सघ नी नी नी नी

गं ०० धा ०० धि या ० सि

८. नी 'री' सा रि'री' री' री' री' री'

त ० म नो० ० र्ज ० ०

९. नी या सा निग नी नी नी नी

न य रा ०० ज सु ० नु

^१ A. B. सनिनयो ।

^२ A. adds च ।

^३ The verbal structure of this प्रस्तारणीत is as follows :—

कान्त धामैकदेशप्रेक्ष्योलगानकमलनिभ वरसुरभिकुसुम-

गन्धाधिवासितमनोज्ञनगराजमूनूरतिरागरभमकेलिकुचग्रहलीलम्* ।

त प्रणयामि देव चन्द्रार्द्रमण्डितविलासकीलनविनोदम् ।

* A. B. नीतम् ।

^४ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on री सा etc. in this line.

१०. १नी मा नी मा पा पा गा गा
र ति रा ० ग र भ स
११. गा २पा मा पा नी नी नी नी
के ० ली ० कु च ० प्र
१२. मा पा मा परिग गा गा गा गा
ह १ ० लं०० ० तं ० ०
१३. ३नों नों पां पां नीं गा गा गा
प्र ण मा ० मि वे ० र्ध
१४. ४नीं नों नीं नीं नीं नीं नीं नीं
च ० द्रा ० र्द्धं मं ० डि
१५. ५मां पां पां नीं सनिनिं पां पां पां
त वि ला ० स०० की ० ल
१६. मा पा मा परिग गा गा गा गा
न वि नो ००० र्धं ० ० ॥

॥ इति गान्धारपञ्चमी जातिः ॥१४॥

॥ अथ आग्नी जातिः ॥

आग्नीयामशा ग्राह्यचैव चत्वारस्तु स्वरः स्मृताः ।

निषादर्यभगाग्यारपञ्चमाः, संगतिः पुनः ॥३१५॥

रिगयोनिषयोऽरिष्टा, तत्रांशानुक्रमेण च ।

गमनं न्यासपर्यन्तं मध्यमादिश्च मूर्च्छन्ता ॥३१६॥

१ २ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on the first six 'Svaras' in the 10th Kalā and on the last seven in the 11th Kalā.

३ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on the first five 'Svaras' but add it on the last three.

४ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on all 'Nīs.'

५ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this Kalā and S. R. adds it on the first four only.

अशा एव त्वपन्यासा, न्यासो गान्धार ईरितः ।

पाडवं षड्जलोपेन, गीतितालकलादिकम् ॥३१७॥

विनियोगश्च गान्धारपञ्चमीवदिहेष्यते ।

वीररौद्राद्भुतरसा* शृङ्गारश्चेति कीर्त्तिताः ॥३१८॥

भरतादिमतादस्या प्रस्तारः सविधीयते ।

रीभिरप्याभिराद्या स्याद्, रीगाद्विस्तयस्तया ॥३१९॥

रीचसुष्टयतस्त्वन्या,^१ रीगा रीमा द्विकं द्विकम् ।

सुतीयस्या, चतुर्था तु रीगा सा च धनी तथा ॥३२०॥

नीचतुष्कं च, पञ्चम्या नी री नी री धनिद्वयम् ।

पाद्विकं, चाय पट्ठ्या तु मा पा मा च रिषो तथा ॥३२१॥

गाचतुष्कं च, सप्तम्या रौद्र्यं गा समी तथा ।

माद्वय पाद्वय, चाय षष्ठीपत् स्यादिहाष्टमी ॥३२२॥

गापट्ठादाद्यगो धानी नवम्या परिकीर्त्तिता ।

दशमी चाष्टमीपत्, स्याभिरीत्येतौ स्वरी पुनः ॥३२३॥

प्रत्येकमेकादश्या^२ तु चतुष्कत्वेन सम्मतौ ।

रौद्र्य स्यात्तया गा नी सान्यो प्रत्येकतो द्विकम् ॥३२४॥

द्वादश्या, च त्रयोदश्या दशमीपत् स्वरावलिः ।

सप्तमीवच्चतुर्दश्या, पञ्चदश्या च माद्वयम् ॥३२५॥

नीद्वय च तथा सारी गापेति स्यात् स्वरावलिः ।

रिषो गासप्तक चेति षोडश्या परिकीर्त्तितम् ॥३२६॥

आग्न्ध्यामिषं पञ्चदश्या संप्रोक्ता स्वरपद्वति ॥३२७॥

१. री री री री री री री री

^२त ह णे ० न्दु कृ सु म

^१ A. B. रीचतुष्टयस्तन्या ।

^२ A. B. प्रत्येकमेकादश्यास्तरचतुष्कत्वेन ।

^३ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows —

तरुणेन्दुकुसुमलचितजट त्रिदिवनदीसलिलघोतमुख

नगसूनुप्रणय वेदनिधि परिणाहितुहिनशैलगुहम् ।

अमृतभव गुणरहित तमवनिरविशस्त्रिज्वलनजलपवनगगनतनु

शरण व्रजामि *सुभ्रमतिकृतनिलयम् ॥

* A. B. सुभ्रमति etc.

२. री गा री गा री री री री
ख चि त ज टं ० ० ०
३. री री गा गा री री मा मा
त्रि दि घ न बी स लि ल
४. री गा सा घनि ^१नीं नीं नीं नीं
घी ० त मु० खं ० ० ०
५. ^२नीं री नीं री घनि घनि पां पां
न ग सू ० नु० प्र० ण य
६. ^३मां पां मां रिग गा गा गा गा
ये ० र नि० पि० ० ० ०
७. री री गा सम मा मा पा पा
प रि गा ०० हि सु हि न
८. ^४मां पां मां रिग गा गा गा गा
शी ० ल मु० हं ० ० ०
९. ^५पां नीं गा गा गा गा गा गा
अ मू त भ धं ० ० ०
१०. मा पा मा रिग गा गा गा गा
गु ण र हि० तं ० ० ०
११. नी नी नी नी री री री री
त म व नि र वि श शि
१२. री री गा नी सा सा नी नी
ज्व ल न ज ल ष व न
१३. ^६मा पा मा रिग गा गा गा गा
म य न त० नुं ० ० ०

१ २ ३ ४ ५ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' marked above.

^१ A. B. पा पा मा ररि etc.

^२ S. R. adds sign of 'Tara-sthāna' on all the 'Svaras' in 13-16 Kalās.

१४. री री गा सम मा मा पा पा
श र णं ०० स जा ० मि

१५. मा मा नी नी सा री गा पा
शु भ म ति कु त नि ल

१६. रिग गा गा गा गा गा गा
र्यं ० ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति आग्ध्रो जातिः ॥१५॥

॥ अथ नन्दयन्ती जातिः ॥

जातो तु नन्दयन्त्यां स्यात् पञ्चमोऽग्रे ग्रहस्तथा ।
गान्धारग्रहता चास्यां सर्वगीतज्ञसम्मतः ॥३२८॥

न्यासो गान्धार एव स्यात् पञ्चमो मध्यमस्तथा ।
अपम्यासतया स्यातो, ऋषमे मन्त्रवेजये ॥३२९॥

^१बाहुल्यं, पाठवं प्रोक्तं पद्मजलोपेन धीमता ।
तालश्चच्चतुष्टो शेषो मूर्च्छना पञ्चमादिका ॥३३०॥

द्वात्रिंशद्विह च प्रोक्ताः कलाः, स्याद् विनियोजनम् ।
प्रथमप्रेक्षणे गाने श्रुतायाः, स्यू रता इमे ॥३३१॥

शृंगारहास्यकण्ठाः प्रस्तारोऽस्याः पुनर्यथा ।
गाचतुष्टकं च पाठ्यं धयो मा प्रथमा^२ कला ॥३३२॥

द्वितीया पञ्चकं धानां नी सनी च निधी तथा ।
पाष्टकेन तृतीया स्याद् धा नी पा मा च गा इति ॥३३३॥

चतुष्केण चतुर्थी स्यात्,—मारी गायदक्तः परा ।
धा पा मा पा धा धनी च षष्ठी स्यात्(तु) पाठ्येन च ॥३३४॥

सप्तमी स्याच्चतुर्थीवत् पमी धानां त्रयेण च ।
माचतुष्कादष्टमी, स्यान्नवमी सप्तमीय च ॥३३५॥

दशमी साष्टकेन स्याद्,—री गा मा पाचतुष्कम् ।
नी चैत्येकादशी, रीणां चतुष्टकं पाठ्यं तथा ॥३३६॥

^१ A. B. बहुत्वात् ।

^२ A. B. repeat प्रथमा ।

माद्वय द्वादशी^१ प्रोक्ता, या नी सन्नियोऽय धा ।
पाचतुष्क त्रयोदश्या, नवमीवच्चतुर्दशी ॥३३७॥

गा पात्रय च धा^२ माना त्रय पञ्चदशी कला ।
द्विर्धा नी घा पाचतुष्क कलंपात्र तु षोडशी^३ ॥३३८॥

री गा मा पा गमी द्वि^४ पा नीति सप्तदशी स्मृता^५ ।
रीपेत्येतच्चतुष्केण पुयगष्टादशी कला ॥३३९॥

पाचतुष्क च धा^६ त्रिर्मेकोनविंशतिका कला ।
नी पा मा च गमी माना चतुष्क^७ नक्षसह्यिका ॥३४०॥

रीद्वय गाद्वय माना चतुष्क तत्परा मता ।
नी पा नी मा तथा नी घा द्वि पा द्वाविंशति^८ ( ) कला ॥३४१॥

साद्वयं च धनी घा च पाचतुष्क च तत्परा ।
मा पा मा परिगा द्विर्धा द्वि सा इति जिर्नेमिता ॥३४२॥

रीगा मापा द्विद्विरेव कला स्यात्तत्त्वसम्मिता ।
रीत्रय गाद्वय चाय रिगौ द्विर्धा तत परा ॥३४३॥

मा नी पा नी गाचतुष्क सप्तविंशतिसम्मिता ।
माद्वय पाद्वय धा च धनी निधौ च मा परा ॥३४४॥

धाद्वय सा तथा नी घा नी पा वेति तत परा ।
रीचतुष्क^९ च मा पा धा मेति त्रिंशत्तमा मता ॥३४५॥

नीचतुष्क तथा धा पा माद्वयेन तत परा ।
माधुर्व परिगा पश्चाद् गायट्क दन्तसम्मिता ॥३४६॥

जाति स्यान्नन्दयन्त्येषा श्रवरा तर्जजातिषु ॥३४७॥

^१ B दशमी ।

^२ A B घृ ।

^३ B चतुर्दशी ।

^४ A. omits विसर्ग ।

^५ B कला ।

^६ A त्रीमेको oto B. त्रीमेको oto

^७ A omits अनुस्वार ।

^८ B द्वाविंशती ।

बभाण वेधा धिपये यथाऽस्था वचस्तयोदाह्रियते यथावत् ।

सकृत् प्रयुक्तापि हि नन्दयन्ती^१ यथाविधि ब्रह्महर्षं पुनाति^२ ॥३४८॥

१. गा गा गा गा पा पा धप मा

३हे ० ० ० ० ० ० ० ०

२. धा धा धा धा धा नो सनि निध

० ० ० ० ० ० ० ०

३. ४पा पा पा पा पा पा पा पा

तुं ० ० ० ० ० ० ० ०

४. ५धा धी पा मा गा गा धां गां

वे ० डा ० झ वे ० डा

५. मा री गा मा गा गा गा गा

क र क म ल यो ० नि

६. धा धा मा पा धा धनि पा पा

त मो ० र जो ० ० वि व

^१ A. कन्दयन्ति ।

^२ A B पुनातीति ।

^३ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

हेतु* वेदाङ्गवेदाङ्गरकमलयोनि तमोरजोविवर्जित हर†

भवहर कमलगृह शिव शान्ति§-सन्निवेशनमपूर्व

भूषणलीलमुरगेशमोगभारुधुनपुथुलम् ।

‡भवनिपतिमूनुरपङ्कजामलविलासकीलनविनोद

स्फटिकमणिरजतसितनवकुलक्षीरोदभागरनिकास

अक्षिर कपालपूषुभाजन वन्दे सुखद

हरदेहममलमधुसूदनसुतेजो¶ अधिकमुगतियोनिम् ॥

* S. R. सौम्य ।

† A. B. omit हर ।

‡ S. R. भवहर ।

§ S. R. शान्त etc.

§ S. R. अवलपति etc.

¶ A. B. सुतेजस्थितेषु गतियोनिम् ।

* S. R. adds sign of 'Mandrā sthāna' on all Pās in this Kalā.

¶ A. B. omit the sign of 'Mandra-sthāna' on the first four 'Svaras'.

- ७ धा नी मा पा गा गा गा गा
० जि तं ० ० ० ० ०
८. पम पा पा पा मा मा मा मा
ह० रं ० ० ० ० ० ०
९. धा नी मा पा गा गा गा गा
म ख ह रं ० क म ल
१०. सा सा सा सा सा सा सा सा
गृ हं ० ० ० ० ० ०
- ११ री गा मा पा पा पा पा नी
शि खं शा ० न्ति स ० शि
- १२ १री री री री पा पा मा मा
वे ० श न म पु ० वं
- १३ धा नी २सनिमि धा पा पा पा पा ०
भू ० य०० ज ली ० लं ०
१४. धा नी मा पा गा गा गा गा
ज र वे ० श भो ० य
१५. गा पा पा पा पा पा मा मा
भा ० सु र शु भ पु धु
१६. धा धा नी धा पा पा पा पा
लं ० ० ० ० ० ० ०
१७. री गा मा पा पम पा पा नी
अ ख नि य ति० सू ० नु
- १८ री री री री पा पा पा पा
क र पं ० क जा ० म
१९. पा पा पा पा धा मा मा मा
ल वि ला ० स की ० ल

१ S. R. adds the sign of 'Mandra-sthāna' on all the notes in Kalās 12-14, 18, 20, 21, excepting the last three 'Svaras' of the 13th Kalā and म in the same.

२ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on ग ।

- २० नी पा गा गम पा गा गा गा
न वि नो ०० दं ० ० ०
२१. री री गा गा मा मा मा मा
स्फटि क म नि र ज त
- २२ नी पा नी मा नी धा पा' पा
सि त न व दु कू ० ल
- २३ १सा सा धनि धा पा पा पा पा
ली ० रो ० द सा ० ग
२४. मा पा मा परिग गा गा २सा सा
र नि का ००० शं ० ० ०
- २५ री री गा गा मा मा पा पा
अ ज शि रः क पा ० ल
- २६ री री री गा बा रिग मा मा
पृ धु भा ० ० ज ० नं ०
- २७ मा नी पा नी गा गा गा गा
घ ० न्दे ० सु ल दं ०
- २८ मा मा पा पा धा धनि निष मा
ह र दे ० ह म ० म ० ल
२९. धा धा सा नी धा नी पा पा
म धु सु ० द न ० सु
३०. १री री री री मा पा धा मा
ते ० जो ऽ धि क ० पु
३१. नी नी नी नी पा पा मा मा
ग ति यो ० ० ० ० ०

१ २ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on सा :

१ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on four 'Ris' in this Kalā.

३२. मा परिण गा गा गा गा गा गा

० ००० नि ० ० ० ० ०

॥ इति नन्दयन्ती जातिः ॥१६॥

॥ अय कर्मारवी जातिः ॥

कर्मारव्यां तथा जातौ भवन्त्यंश ग्रहा अपि^१ ।

निपादयंभसंज्ञौ च पञ्चमी धैवतस्तथा ॥३४९॥

अंश एव ह्यपन्यासा स्यात्^२ स्यात् पञ्चमः स्वरः ।

तथैवान्तरभागत्वादनंशबहुता मता ॥३५०॥

गान्धारोऽथान्तबहुलः सर्वोऽंशः स्वरसंगतिः^३ ।

कलाः षोडश^४ विज्ञेयास्तालश्चच्चतुष्टाभिः ॥३५१॥

मूच्छंता षड्जमुख्या स्याद् रागः स्यात् प्रकृतेरिव ।

कदणावुभूतशृङ्गारा रसाः स्युर्विनियोजनम् ॥३५२॥

पञ्चमप्रेक्षणे गाने ध्रुवायाः परिकीर्तितम् ।

प्रस्तारोऽथ प्रतिकर्त्त^५ यथावदभिधीयते ॥३५३॥

रीभिरष्टाभिराद्या मा गा सा गा च नीत्रयम्^६ ।

द्वितीया, -य तृतीया तु नी मा नी मा द्विः पा द्विर्गा ॥३५४॥

मा पा मा पा नीचतुष्कं चतुर्थी, पञ्चमी तथा ।

री गा सा नी तथा रीगाद्वयेन परिकीर्तिता ॥३५५॥

पट्ठी री गा तथा री सा नी धनी पाद्वयेन च ।

मा पा मा परिगा धाना चतुष्केण च सप्तमी ॥३५६॥

रीत्रयं तु समी द्विर्मा द्विः पा स्यादष्टमी कला ।

भवमी सप्तमीवत् स्याद्, धानी मापा तथैव च ॥३५७॥

^१ A. ग्रहापि ।

^२ A. omits विसर्ग ।

^३ A. repeats verses 351-54.

^४ A. षोडश ।

^५ A. B. कर ।

^६ A. B. नीद्वयम् ।

धानी सासेति दशमी, तथैकादशिका कला ।

नीभिरष्टाभिराख्याता, सा^१ सा धानी सनी इति ॥३५८॥

निधौ द्विः पा द्वादशी, तु सप्तमीवर्त्त त्रयोदशी ।

नीद्वयं पा धनी यानां चतुष्कं च चतुर्दशी ॥३५९॥

सा री गा सा नीचतुष्कं कला पञ्चदशीरिता ।

नीद्वयं धाद्वयं यानां चतुष्केण तु षोडशी ॥३६०॥

१. री री री री री री री री
११० ० स्या ० णु ल लि ल
२. मा मा सा गा सा नी नी नी
पा ० मां ० ग ह ० क्त
३. १नी मा नी मा पा पा गा गा
ग ति ते ० जः प्र ह २
४. गा पा मा पा नी नी नी नी
को ० पा ० गि क्ता ० न्ति
५. ४री^१ गा सा नी री^१ गा री^१ गा
क णि प ति मु ख ० ०

^१ A. B. सा ।

^२ The verbal structure of this प्रस्तारणीत is as follows :—

त स्याणुललितवामाङ्ग*सक्तमतितेज प्रबल †कोपाग्निकान्ति कणिपति-
मुखमूरोविपुलसागरनिकेत ‡ सितपद्मगेन्द्रमतिकान्तम् ।

पद्मसुखविनोदकरपल्लवाद्गुलिविलासकीलनविनोदं

प्रणमाभि देवयज्ञोपवीतकम् ¶ ॥

* A. B. ससक्त ।

† S. R. प्रसरसौधाशुकान्ति ।

‡ A. B. निवेतनं ।

¶ A. B. यज्ञोपवीतम् ।

^३ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on the first six 'Svaras'.

^४ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this 'Kālā' and S. R. adds it on the fourth 'Svara' नी also.

६. री गा री सा निष नी पा पा
उ रो ० वि पु० ल सा ग
७. ^१मा पा मा परिग गा गा गा गा
र नि के ००० तं ० ० ०
८. री री री सम मा मा पा पा
सि त प ०० छ ने ० म्द्र
९. मा पा मा परिग गा गा गा गा
म ति का ००० तं ० ० ०
१०. धा नी मा पा धा नी सा सा
प ० ण्मु ल वि नो ० द
११. नी नी नी नी नी नी नी नी
क र प ० ल्हा वा ० ड्यु
१२. ^२सा सा धां नीं सनि निष पा पां
लि वि ला ० स० की० ० ल
१३. सा पा मा परिग गा गा गा गा
न वि नो ००० दं ० ० ०
१४. नी नी पा धनि गा गा गा गा
प्र ण मा ०० मि दे ० द
१५. ^३सा री गा सा नी नी नी नी
म ० शो ० प बी ० त
१६. नी नी धा धा पा पा पा पा
क ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति कामरिची ज्ञातिः ॥१७॥

^१ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on the first four units in this Kalā.

^२ S. R. adds the sign of 'Mandra-sthāna' on the first four 'Svaras' in this 'Kalā' and A. B. add it on the first two only.

^३ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in the 15th and 16th Kalās.

॥ अथ कंशिकी जाति ॥

कंशिकया तु ग्रहा अशा ऋषभादपरे स्वरा ।

निषादधैवतावशौ^१ यदा न्यासास्तदेरिता ॥३६१॥

निगपा, पञ्चमो न्यासो निषादवशौ यदा तदा ।

न्यास पञ्चमक हित्वा गनी^२ न्यासत्वमाप्नुत ॥३६२॥

औडुव रिपलोपेन रिलोपात् पाडव मतम् ।

ऋषभ स्वल्प एव स्याद् बहुता पनिवादयो ॥३६३॥

पञ्चमेशो नौडुव स्याद् ऋषभेशो न पाडवम् ।

स्वराणां सगतिश्चात्र कर्तव्या स्वेच्छया धुर्य ॥३६४॥

भूच्छंता गादिका प्रोक्ता तालश्चञ्चत्पुटो धुर्य ।

कलाद्वादशक प्रोक्त रसो शृङ्गारहास्यकौ ॥३६५॥

गीत्यादिव तु षाड्जीवद्, धिमियोग पुन स्मृत ।

पञ्चममेक्षणगतध्रुवागाने विचक्षणं ॥३६६॥

अशा एव^३ भवन्त्यस्मादपन्यासास्तु तत्तथा ।

पा धनि पा धनि गाना चतुष्कं प्रथमा कला ॥३६७॥

पात्रय निधयोद्वन्द्व पात्रयं च द्वितीयिका ॥

धा नी द्वि सा चतु री च तृतीयाथ, चतुर्थिका ॥३६८॥

सात्रय च तथा रीमा मात्रय, पञ्चमी पुन ।

मा धा भी धा तथा मात्रा मा पा चेति प्रकीर्तिता ॥३६९॥

गा री सा च धनि रीणा चतुष्कं सप्तम^४ स्मृता ।

गारी द्वि सा तथा पा धा द्विर्मा इत्येव सप्तमी ॥३७०॥

त्रिर्गा द्विर्मा निधनयो द्विर्निस्थित्तिका कला ।

गाद्वय नौद्वय गाना चतुष्कं नवमी तथा ॥३७१॥

द्विर्गा द्विर्मा निधौ पाना त्रयेण दशमी मता ।

एकादश्या द्विधा माषा पा धमो माद्वय तथा ॥३७२॥

सा मा भा च निधनयो द्विर्मा द्विर्गा तत परा ।

कंशिकामियमाख्याता स्वरपद्धतिरादित ॥३७३॥

^१ A. धैवतावशौ ।

^२ A B न्यासत्वमा(मा ?) पुन ।

^३ A B भवन्त्यस्मात् मप न्यासास्तु etc

^४ A. पात्रय ।

१. पा घनि पा घनि गा गा गा गा
१के ०० ली ०० ह ० ॥ ०
२. पा पा पा निघ निघ पा पा पा
का ० म त ० नु ० ० ० ०
३. घा नी २सा सा री री री री
वि ० अ म वि ला ० सं
४. सा सा सा रिग मा मा मा मा
ति ल क यु ० तं ० ॥ ०
५. ३मा धा नी धा मा धा मा पा
मू ० धों ० ध्वं वा ० ल
६. गा री सा घनि री री री री
सो ० म नि ० भं ० ॥ ०
७. गा री सा सा पा धा मा मा
मु ल क म लं ० ॥ ०
८. गा गा गा मा मा निघ नी नी
अ स म ० हा ०० ट क
९. गा गा नी नी गा गा गा गा
स री ० ० जं ० ० ०
१०. ४गा गा गा नी निघ पा पा पा
ह वि सु ल वं ० ० ० ०

१ The verbal structure of this प्रस्तावनीत is as follows :—

वेलीहतवामतनुविभ्रमविलानं तिलवपुतं मू०-धोंध्वंवालसोमनिभम् ।

मुलकमलमगमहाटवसरोत्र हृदि सुलदं प्रणमामि लोचनविशेषम् ॥

* A. B. चूडाधंवाल etc.

२ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on the two 'Sās' in this Kalā but add the sign of 'Mandra-sthāna' on four 'Rīs'.

३ S. R. adds the sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this Kalā.

४ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in Kalā 10-12.

११ मा पा मा पा पा धम वा मा
श ण मा ० मि लो ० ० व

१२ सा मा गा मिध नी नी गा गा
न वि शे ०० प ० ० ०

॥ इति कैशिकी जाति ॥१८॥

यदुक्तं कैशिकं पूर्वं तद्योगात् कैशिको मत्ता ।

प्राप्य^१ साधारणगानामुद्भूतो यत् ईरित ॥३७४॥

स्याद् द्वाविंशकला वाद्वी धैवती षड्मध्यमा ।

कैशिको रक्तगान्धारी षड्जोदीच्यवती तथा ॥३७५॥

कलावोदशभिश्चाग्नी गान्धारी च निषादिनी ।

कामांरवी च गान्धारीदीच्यवा षड्जकैशिकी ॥३७६॥

^२मध्यमोदीच्यवा चैव तथा गान्धारपञ्चमी ।

अष्टाभिस्तु कलाभि स्यादायंभी मध्यमा तथा ॥३७७॥

पञ्चमी, चैव द्वात्रिंशत्कलिका मन्वमस्तिका ।

षड् द्वाविंशतिरेव स्युरष्टो षोडशभिस्तथा ॥३७८॥

तिज्रोऽष्टाभिस्तर्बका तु द्वात्रिंशत्कलिका मत्ता ।

यास्तु तालविशेषोऽत्र शोभतस्तत्र विधीयते ॥३७९॥

कलाविकलश्चाथ^३ द्विकलश्च चतुष्कलः ।

चञ्चत्पुटस्तथा मार्गदिचित्रवात्तिकदक्षिणा^४ ॥३८०॥

गीति^५ स्यान्मागयी चित्रे वृत्तो सभावितः तथा ।

दक्षिणे^६ पृथुला क्षेपा ग्रहाश्चैव क्रमेण तु ॥३८१॥

^१ B. साधारणरागाणामुद्भूतो ।

^२ A. reads the second line of this verse and the first line of the next verse (378) together so as to form verse no. 377 and the first line of 377 is read along with the second line of 378

^३ A. omits अथ ।

^४ A. omits विसर्गः ।

^५ B. adds विसर्गः ।

अनागतो ग्रहश्चित्रे वास्तिके च समो^१ मतः ।

अतीतो दक्षिणे मार्गे तर्पवावयवः^२ पुनः ॥३८२॥

क्रमान्मार्गत्रयेऽप्येषो^३-ऽनुगतस्तत्त्वमित्यपि ।

यतयश्च समाश्चित्रे धृतो^४ श्रोतो(?) गता मता ॥३८३॥

गोपुच्छा दक्षिणे ख्याता लयाश्चैव त्रयः क्रमात् ।

द्वुतो मध्यो विलम्बश्चोपरिपाणिस्तु चित्रगः ॥३८४॥

वास्तिके समपाणिः स्यादयपाणिस्तु दक्षिणे ।

मागध्यादिक^५-गीतीनां गाने जातिषु वृज्यते ॥३८५॥

योजनाविपरीता तु सा च सम्यक् प्रयुज्यते ।

यदा चित्रे दक्षिणोक्ता गीतिस्तर्जः^६ प्रयुज्यते ॥३८६॥

तदा सा भागधीत्येवं नाम्ना विपरिवर्तते ।

चित्रे यदा तु^७ वृत्तिस्था गीतिः सम्यक् प्रयुज्यते ॥३८७॥

तदा संभाविता शब्दवाच्या सा स्यात् संशयः ।

यदा तु दक्षिणावृत्ती चित्रो मार्गः प्रयुज्यते ॥३८८॥

तदा सा चित्रगीतिः स्यादिति गीतज्ञभाषितम् ।

द्विमात्रा स्यात् कला चित्रे चतुर्मात्रा तु^८ वास्तिके ॥३८९॥

दक्षिणे चाष्टमात्रा तु ब्रह्मशैलेशसम्मता ।

तेन चित्रे द्विमात्रा या कला सा वास्तिके पुनः ॥३९०॥

चतुर्मात्राष्टमात्रा तु तैव स्याद्दक्षिणे पयि ।

एवमत्र तु या प्रोक्ता कलासस्या पुरातनैः ॥३९१॥

दक्षिणे^९-ऽपाधिता या तु ज्ञेया संवेयमध्वनिः ।

वास्तिके द्विगुणत्वेन ज्ञेया पूर्वोक्तरीतितः ॥३९२॥

^१ A. B. समी ।

^२ A. B. तर्पवावयवा ।

^३ A. B. अप्येषो ।

^४ A. B. श्रोतो ।

^५ A. omits क ।

^६ A. तर्जं B. तर्जं ।

^७ B. नु ।

^८ A. नु ।

^९ A. दक्षिणापाधिता B. दक्षिणापाधिता ।

चतुर्गुणा तु सैवेह चित्रे ज्ञेया विपश्चिता ।

ध्रुवकाविकलापातः चित्रे स्यादष्टमात्रिकः ॥३९३॥

वार्तिके तु चतुर्मात्रस्त्वावापाविस्तु दक्षिणे ।

ध्रुवाविधाने कर्त्तव्यं जातिगानं प्रयोक्तुभिः ॥३९४॥

षड्जादयः स्वराः सप्त काकल्यन्तरसप्तिकौ ।

१ उत्कृष्टपञ्चमश्चेव (?) तद्वद्व्यक्तः २ पुनः ॥३९५॥

षड्जमध्यमसाधाराः स्वराश्चत्वार एव हि ।

जातिष्वेते प्रयोक्तव्या भित्त्य पञ्चदशैव तु ॥३९६॥

काकल्यन्तरसंयोगाच्चतुःस्त्रिद्व्येकैः ३-कथ्यतीन् ।

रागादिषु प्रयुञ्जीत स्वरान् सर्वान् विचक्षणः ॥३९७॥

बृद्धकश्यपसम्भत्या कालसेनो नराधिपः ।

इत्याह तत्र नाशक्या संप्रदायभिर्वा यतः ॥३९८॥

यद्यपि स्यान्न गान्पर्वे कुत्रा ४-व्येकभ्रुतिस्वरः ।

तथापि लक्ष्ये वैचित्र्यसिद्धये तत्त्वं न दुष्यति ॥३९९॥

ग्रामद्वयविभेदेन तुल्यभ्रुतिक्ताजुवाद् ।

स्वराणां यस्तु संवादो निहितः प्रथमेव हि ॥४००॥

तत्रांशानां विकल्पेन यत्र यस्य तु संभवेत् ।

संवादस्तत्र चैकस्य द्वयोर्वा लोपने सति ॥४०१॥

षाड्वं स्यादौडुवं वा भूच्छन्नातानजातिषु ।

यतः संवादिनो लोपस्तद्वेतुष्वेन कीर्तितः ॥४०२॥

महाभिन्नयगुप्तादिसम्भतोः कृष्णभूभुजा ।

चत्वारः रयः स्वरा एव ५ षड्जे, मध्ये त्रयः पुनः ॥४०३॥

संवादकाः पाठ्यस्योद्भूतितस्यापि हेतवः ।

षड्जग्रामे त्रयो, द्वौ च मध्यमग्राम ईरितौ ॥४०४॥

१ अपकृष्टपञ्चमश्चेव would, perhaps, be a better reading.

२ A. omits विसर्गः ।

३ A. B. द्व्येकक etc.

४ A कुत्रोप्येक etc

५ विहितः would, perhaps, be a better reading.

६ A B एव षड्जमध्ये ।

मध्यमस्वाविनाशित्वात् संवादेऽपि न लोपनम् ।

विशाखिलादिभिर्था तु धपयोरप्यनाशिता ॥४०५॥

उक्ता, सा मुनिवाक्येन विरोधान्न समञ्जसा ।

प्रसक्तानुप्रसक्तेन स्यादेवं अन्ययोरवम् ॥४०६॥

इति संक्षिप्यते युक्तिर्वैरिसंक्षेपकारिणा ।

ये जातिषु स्वराः प्रोक्ता अंशत्वेन क्षमाभूता ॥४०७॥

तेषु यः स्याद्रसः स स्यात्तदंशास्वपि जातिषु ।

यो यया जन्यते रागस्तस्मिन् योऽंशः स्वरो भवेत् ॥४०८॥

स वृश्यते धुर्धरंशः प्रायो जनकजातिषु ।

ब्रह्मोक्तपदसम्बन्धा जातयो या मयोदिताः^१ ॥४०९॥

शंकरस्य स्तुती तास्तु ययालक्ष्म प्रयोजिताः ।

अपि ब्रह्महणं पापाह्वायान्ति किमुतान्यकम् ॥४१०॥

तया च स्मर्यते वायुपुराणादौ महर्षिभिः ।

^२प्रोच्यरेद्वीणया यश्च शृणुयात् षड्जशब्दया ॥४११॥

प्रत्यहं सन्ध्ययोस्तौ तु रुद्रलोकं गमिष्यतः ।

सत्तारदीयशिक्षायां पुराणेष्वपि पठ्यते ॥४१२॥

सवस्वेताः प्रणावन् च शृण्वन् पापैः प्रमुच्यते ।

धेदेन संमिता एता यतः सामसमुद्भवाः ॥४१३॥

ततः^३ सामाक्षराणीव मात्रामात्रमपि स्फुटम् ।

एतासां नान्यथा कार्यं प्रत्यवायभियां क्वचित् ॥४१४॥

इति जातीः सुजातस्य(?) परीक्षणविचक्षणः^४ ।

लक्ष्यलक्षणतत्त्वशोऽलक्षयन् लक्षणानुगः ॥४१५॥

अथ भरतमतंगसम्मतिज्ञो निपदति कालुजिभूपतिः प्रोक्तम् ।

सुललितपदसामतुल्यं विधिमुखपक्षमबं कपालगानम् ॥४१६॥

पुरा कल्पे च कल्पान्ते भुजगेन्द्रेण दाम्भुना ।

प्रप्यमाने जटाजूटे पीडितोऽभूत्तिनाकरः ॥४१७॥

^१ A omits विसर्गं ।

^२ A. प्रोच्यारयेद् etc.

^३ A. सामाक्षराणीव ।

^४ B. omits विसर्गं ।

तस्मात् प्रस्यन्दमानेनामृतेन प्लाविता सती ।
प्रतिकल्पमनेकेषां ब्रह्मणा ग्रथिता गले ॥४१८॥

कपालसन्ततिर्गार्तुं प्रवृत्ता जीविता सती ।
तद्गानमुदितस्तत्र त्रस्यद्दिग्गजमण्डलम् ॥४१९॥

^१चलत्कुलाचलं भ्रश्यद्भूतलं पतदम्बरम् ।
स्त्रलदब्रह्माण्डपिण्डं च प्रणश्यत्फणिपुङ्गवम् ॥४२०॥

उद्वेलस्तप्तकूपारं ननत्तं ध्रुवमध्वजः ।
नृत्यान्ते तस्य सुषावगद्यपद्याद्यलंकृतैः ॥४२१॥

सर्वभाषामयैः स्तोत्रैर्दिव्यैः^२ देवमनोहरैः ।
^३स्तुवन्तीं तां कपालानां मालामानन्दनिर्भरः ॥४२२॥

तुष्टः प्रोवाच तां यो मां स्तोत्रेणात्मेन भक्तितः ।
स्तोष्यति प्रणयात् तस्मै भुक्तिं मुक्तिं च शाश्वतीम् ॥४२३॥

प्रदास्यामि प्रसन्नोऽहमुभया सहितोऽन्वहम् ।
कपालगानं तविदं प्रसिद्धं वेदसम्मितम् ॥४२४॥

विवृणोति महीपालो^४ मतङ्गस्य^५ मतादिह ।
न तथा प्रीयते देवो नानाभाषैः^६ सुपूजितः ॥४२५॥

यथा कपालगानेन सामगानसमेन च ।
ब्राह्मं कपालगानं तु श्रेयं पाडवरागत. ॥४२६॥

कालश्चच्चस्पृष्टस्तत्र क्रमादेककलादितः ॥४२७॥

^१ A. B चलन् ।

^२ A omits रेफ on देव ।

^३ A स्तुवन्ति B. स्तुवन्ती ।

^४ B. महीपाल ।

^५ The extant text of 'Bṛhaddeśi' does not include the treatment of 'Kapālagāna'. cf S R 1. 8 1-25 for the succeeding portion on Kapālagāna above (p. 253)

^६ A. सुपूजितं ।

१. सा सा रि ग म पा ध नि ० री री ० ० म पा ध नि^१
२दे व शो ख रं च न्द्र क ला पा भू पि तं^३ जू ट ध रं
२. स ग सा रि ग म प ध नि नि ० ० पा ० ० ० मा ० ० सा ० ० ० रि गं म
फ नि म नि दी धि ति म ण्डित ० ० पा ० ० ० नि ० ० सु र न दी स लि ल^४
३. पा धा ० नि ० स मा ० पा सा ० रि ० नि धा पा भा गा धा ० धा सा
धो त ज टा जू टं म य ना न ल दी पि त भा लं म र ल ० वि नि^५
४. रि ग मा मा मा पा धा री नी नी नी नी नी सा रि ग ० ० म ध नि धा
ग र ण ० ० नि गं त कान्ति ० ० मु नि ज न सं स्तु त नि भं लम्

॥ इति प्रथमं ब्राह्मं कपालमानम् ॥

यदिपतापुत्रके ताले रूपतापारण(णं)गतः (गतम्) ।
पैतामहं द्वितीयं स्यादित्युक्तं पृथिवीभूता ॥४२८॥

^१ The text of all the 'Kapālagānas' is in a very corrupt state in both A and B. Mss. There is no uniformity in the number of 'Mātrās' in each 'Kalā' nor are the 'Laghu' and 'Guru' syllables accorded due duration in the notation. As these 'Kapālagānas' are not to be found in any other published text and as no definite hints are available in the present text, a reconstruction of these 'Gānas' has not been attempted here. The text of this notated portion is being reproduced almost in the same state as found in the Mss.

^२ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-

देवशेखरं चन्द्रकलापाभूषितं जूटधरं
फणिमणिदीधितिमण्डितपाणिं सुरनदीसलिल-
धोतजटाजूटं नयनानलदीपितमालं गरलविनि-
गरणनिर्गतकान्तिं मुनिजनसंस्तुतनिर्मलम् ॥

^३ B. भूषित etc.

^४ A. B. complete the second 'Kalā' with सुरनदीसलिल and give the ल of सलिल in the beginning of the next 'Kalā'.

^५ A. B. end the third 'Kalā' with गरल वि and begin the fourth Kalā with नीगल००ल etc.

१. नी नी ० ० सरि ० ० ० ग ० ० ० म ० ० ० प ० ० ध ० ० धा
गीरी ० ० मुख ० ० ० क ० ० ० म ० ० ल ० ० प रि म ल -
२. स नि रि ग ० ० म ० ० पा ध म ० ० ध प
मिलि त म धु ० ० क र ० ० शं का र ० ०
३. प ० ० प ध स ० ० ० प ध ० ० स ० ० य ० ० म ० ० ध ० नि ०
० ० ० मुख रि ० ० ० त ० ० ० नि ० ० लि ल दि ग्द ल यं ० ० नि रि
४. नि ० ० प ध ० ० म ० ० ग रि ० ० स ० ० ०
स ० ० न या ० ० कु ० ० च ल ० न्न क रम् ० ०

॥ इति पंचमहं द्वितीयं कपालगानम् ॥

हैरण्यगर्भे तार्तीयं शुद्धपञ्चमभिपरायतः ॥४२९॥

१. स स स स रि ग म म धा ० ० ० ध नि ० ० सा
निपु र य व ति मुख क ० ० ० म ल ० ० ०
२. ध नि स नि ध नि ध नि सा प म ध नि सा प
मु कु ० ० ल ० न ० ० ० तु हि न ० ०
३. म ध नि सा म प ध म स रि रि रि य म प ध
क ० ० ० रं ० ० ० ० ० मु र प ति शि रो^३ ०
४. नि स नि ध स स ग म म प ध नि प म नि ध स रि
मु कु ट घ टि त प द यु ग ल न ल म नि ति ल म्

॥ इति हैरण्यगर्भे तृतीयं कपालगानम् ॥

चतुर्थं ब्रौहिणं शुद्धपञ्चमभिपरायतः ।

अत्रापि पूर्ववत्तालवर्णो ज्ञेयो समाप्ततः ॥४३०॥

^१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

गीरीमुखकमलपरिमलमिलितमधुकरशङ्कार-

मुखरितनिखिलदिग्बलय गिरितनयाकुचलम्नकरम् ॥

^२ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

निपुलयुवतिमुखकमलमुकुलनतुहिन-

कर सुरपतिशिरोमुकुटपट्टितपदयुगलनतमणिशिलम् ॥

^३ A. B. end the third 'Kalā' with सुरपति ० ० नि and रो is given in the beginning of the next Kalā.

१. सा सा रि ग म पा ध नि ० री री ० ० म पा ध नि^१
२३ व शे ख रं च च्च क ला पा भू पि तं^३ जू ट ध रं
२. स ग सा रि ग म प ध नि नि ० ० पा ० ० ० मा ० ० सा ० ० ० रि गं म
फ नि म णि दी धि ति म षि ड त ० ० पा ० ० ० णि ० ० सु र न दी स लि ल^४
३. पा धा ० नि ० स मा ० पा सा ० रि ० नि धा पा मा पा धा ० धा सा
धौ त ज टा जू टं न य ना न ल दी पि त भा सं ग र ल ० वि नि^५
४. रि ग मा मा मा पा धा री नो नो नो नो नो सा रि ग ० ० म ध नि धा
ग र ण ० ० नि रं त कान्ति ० ० मु नि ज न सं स्तु त नि रं लम्

॥ इति प्रथमं ब्राह्मं कपालगानम् ॥

पदिपतापुत्रके साले रूपसाधारण(जं)गतः (गतम्) ।
पैतामहं द्वितीयं स्वादित्युक्तं पुषिवीभृता ॥४९८॥

^१ The text of all the 'Kapālagānas' is in a very corrupt state in both A and B. Mss. There is no uniformity in the number of 'Mātrās' in each 'Kalā' nor are the 'Laghu' and 'Guru' syllables accorded due duration in the notation. As these 'Kapālagānas' are not to be found in any other published text and as no definite hints are available in the present text, a reconstruction of these 'Gānas' has not been attempted here. The text of this notated portion is being reproduced almost in the same state as found in the Mss.

^२ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-

देवशेखरं चन्द्रकलापामृषितं जूटधरं
फणिमणिदीधितिमण्डितपाणि सुरनदीसलिल-
धौतजटाजूटं नयनानलदीपितभालं गरलविनि-
गरणनिर्गतकान्ति मुनिजनसंस्तुतनिर्गलम् ॥

^३ B. भूषित etc.

^४ A. B. complete the second 'Kalā' with सुरनदीसलि and give the ल of सलिल in the beginning of the next 'Kalā'.

^५ A. B. end the third 'Kalā' with गरल वि and begin the fourth Kalā with नीगल००ल etc.

१. नी नी ०० स रि ००० य ००० म ००० प ००० ध ०० धा
गौरी ०० मुख ००० क ००० म ००० ल ००० प रि म ल
२. स नि रि ग ०० म ००० पा य म ००० ध य
मिलि त म धु ०० क र ००० शं का र ००
३. प ००० प ध स ०००० प ध ००० स ००० ग ००० म ००० ध ० नि ०
००० मुख रि ०००० त ०००० नि ००० खिल दि ग्ब ल यं ००० गि रि
४. नि ००० प ध ००० म ००० ग रि ००० स ००००
त ००० न या ००० कु ००० च ल ००० न क रम् ०००

॥ इति पैतामहं द्वितीयं कपालपानम् ॥

हैरष्यगर्भं तार्तीयं शुद्धपञ्चमरागतः ॥४२९॥

१. स स स स रि ग म म या ०००० ध नि ००० सा
त्रिपु र य व ति मुख क ०००० म ल ००००
२. ध मि स नि ध नि ध नि सा य म ध नि सा य
मु कु ००० ल ००० न ०००० सु हि न ०००
३. म ध नि सा म य ध म स रि रि रि य म य ध
क ०००० रं ००००० सु र प ति नि रो ३
४. नि स नि ध स स म म य ध नि प म नि ध स रि ग
मु कु ट घ ट्टि त प व मु ग ल न ल म नि शि ल म्

॥ इति हैरष्यगर्भं तृतीयं कपालपानम् ॥

चतुर्थं ब्रीहिर्गं शुद्धपञ्चमभिपरागतः ।

अत्रापि पूर्ववत्तालवर्णौ ज्ञेयो समाप्ततः ॥४३०॥

१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

गौरीमुखकमलपरिमलमितमधुकरखङ्गार-

मुखरितनिखिलदिग्बलय गिरितनयाकुचलनकरम् ॥

२ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

त्रिपुरयुवतिमुखकमलमुकुलनतुहिन-

कर सुरपतिनिरोमुकुटघट्टितपदमुगलनखमणिशिलम् ॥

३ A. B. end the third 'Kalā' with सुरपति ०० रि and रो is given in the beginning of the next Kalā.

१. ग रि ० स स ध नि ० ० ग म ० ० प प नि ध सा
 १भु जं ० ० ग ० भो ग ० ० ० प रि ० ० पो ० त

२. म म ग रि प प ध नि स रि ग ग रि सा
 त नुं सि त द श न विकट मु ख म् ० ०

३. प प नि ध प म ध नि स रि नि ध ग म सा
 दी पि त^२ तु तो य ० न ० य नं ० ० ० ०

४. प म प ध स रि ग म प ध नि स रि सा
 त्रि शू ल ० वि भी ष ० ण पा ० णिम् ० ०

॥ इति द्वौहिणं चतुर्थं कपालगानम् ॥

वैरिञ्चं यञ्चमं गानं शृङ्गसाधारिताभिधे ।

रागे तयेष्टतालैर्न गोषते करणे रसे ॥४३१॥

१. स स स नि नि प ध ध म ग म म ग रि सा
 ३त्रिपु र मु ष ति क ० र ख ल ० य भ ऊज नं

२. री री नी नी नी नी स ग ग म प स म नि ध नि
 अ न्ध क ष नि ता ल ला ट ति ल क ह र म् ॥

३. ग ग नि नि रि स ग म प म धा नी सा नि ग म प ध
 वि ति सु त द धि ता मु ० ल कु डकु म ना क्ष क र म्

४. म म नि नि स स पा ग ग ग रि सा सा
 सु र ध र नि क र सं स्तु त ध र णम्

॥ इति वैरिञ्च कपालगानम् ॥

स्वयंभुवः कपालेन षष्ठं गानं समीरितम् ।

तालद्वयचतुष्टयस्तत्र रागे वेत्तरपाद्वयः ॥४३२॥

^१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

भुजङ्गभोगपरिपीततनुं सिद्धशानविषट्मुराम् ।

दीपिततृतीयनयनं त्रिशूलविभीषणपाणिम् ॥

^२ A. B. दीपि etc.

^३ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

त्रिपुष्टुषट्तिषष्टयमञ्जरा अन्पक्षयनिताल्पाटनिष्कहम् ।

दिशिपुनर्यदितामुमपुङ्गुमताक्षरं गुरधरनिषरगतनुनधराम् ॥

१. री री री स स स ग म प ध ध सा सा
१क र त ल विलसनसंहृतवलयं
२. ग म स म म म री री स स नि ध नि नि ध प ध पा
प०० द भ र ० वि न मि त कं ० पि त ध रणिम्
३. म ० म ० स रि म प ध नि नि ध रि ग सा सा
च र ण स ० रो ह ह शो भि त नृ त्तं ० ॥ ॥
४. प प प म ग रि ग नि ध नि स स रि म
त्रिभुवनविभ्रमविलसितकरुणम्
॥ इति स्वायम्भुवं षष्ठं कपालगानम् ॥

सप्तमं तु कलापेन (कपालेन) चतुराननचञ्चुना ।
भालप्रभीति रागे स्यात्तालः (ले) स्यात् पञ्चपाणिके ॥४३३॥

१. ध ध ध ध ध ग ध स रि ग म प ध मा
२धु ध प ति वा ह न ब धि रि त^३ ग ग नं
२. नी नी नी नी ध प म रि ग ग रि सा
शारदशशिनिभशालविभूयम्
३. रि रि रि रि रि म प प प धा नि नि धा रि रि रि सा
गिरितमयाकुचकुङ्कुमपाणि ० ० ० ० ०
४. ग ग म ग प प ध नि सा नि ध नि नि सा
भ ० स्म ० विभू ० पि त नि र्म ल दे हम्
॥ इति सप्तमं चातुराननं कपालगानम् ॥

शतानन्दस्य संबन्धिकपालेन यदीरितम् ।
तद्गानं पञ्चपाणौ स्याद्गाने स्यात् धृजकैशिके ॥
वर्णः संचारिसंज्ञः स्यात् प्रस्तारोऽप्यप्रदर्शयेत् ॥४३४॥

^१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-
करतलविलसनसंहृतवलय पदभरविनमितकम्पितधरणिम् ।
चरणसरोरुहकम्पितनृत त्रिभुवनविभ्रमविलसितकरुणम् ॥

^२ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-
वृषपतिवाहनबधिरितगगन शारदशशिनिभशालविभूयम् ।
गिरितनयाकुचकुङ्कुमपाणि भस्मविभूषितनिर्मलदेहम् ॥

^३ A. B. बधिरिति etc.

१. ग रि ० स स घ नि ० ० ग म ० ० प घ नि ध सा
 १भु जं ० ० ग ० भो ग ० ० ० प रि ० ० पी ० त

२. म म ग रि प प घ नि स रि ग ग रि सा
 तमुंसि त द श न विकट मुखम् ० ०

३. प प नि घ प म घ नि स रि नि ध ग म सा
 दीपित^२ तृतीय ० न ० य नं ० ० ० ०

४. प म प घ स रि ग म प घ नि स रि सा
 त्रिशूल ० विभीष ० ण पा ० णिम् ० ०

॥ इति द्वौहिणं क्षतुर्ध्वं कपालगानम् ॥

वैरिञ्चं यञ्चमं गानं शुद्धसाधारिताभिधे ।

रागे तपेष्टतालेन गीयते करणे रसे ॥४३१॥

१. स स स नि नि प प घ म ग म म ग रि सा
 ३त्रिपु र द्यु व तिक ० र व ल ० य म ञ्च नं

२. री री नी नी नी नी स ग ग म प स म नि ध नि
 अ न्य क व नि ता ल ला ट तिल क ह र म् =

३. ग ग नि नि रि स ग म प म धा नी सा नि ग म प घ
 दिति सु त द यिता मु ० ख कु डकु म ना श कर म्

४. म म नि नि स स पा ग ग ग रि सा सा
 सु र व र नि क र सं स्तु त च र णम्

॥ इति वैरिञ्चं कपालगानम् ॥

स्वर्यभुवः कपालेन धष्टं गानं समीरितम् ।

तालश्चञ्चल्युत्तत्र रागे विसरपाडवः ॥४३२॥

^१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

मुजङ्गभोगपरिपीततनु सितदशनविकटमुखम् ।

दीपिततृतीयनयन त्रिशूलविभीषणपाणिम् ॥

^२ A. B. दीपि etc.

^३ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

त्रिपुरयुवतिवरवलयमञ्जन अन्धवनिताललाटतिलकहरम् ।

दितिमुतदयितामुखकुडकुमनाशकर सुरवरनिकरसस्तुतचरणम् ॥

१. री री री स स स ग म प ध ध ध सा सा
१क र त ल विल स न स ह त व ल यं
२. ग म स म म म री री स स नि ध नि नि ध प ध पा
प० व भ र० वि न मि त कं० पि त ध र नि म्
३. म० म० स रि स प ध नि नि ध रि ग सा सा
च र ण स० रो द ह शो भि त नृ स्तं०००
४. ध प ध म ग रि ग नि ध नि स स रि म
त्रि भु व न वि भ्र म वि ल ति त क र णम्
॥ इति स्वाद्यम्भुवं पृष्ठं कपालगानम् ॥

सप्तमं तु कलापेन (कपालेन) चतुराननचञ्चुना ।
मालवधीति रागे स्यात्तालः (ले) स्यात् पञ्चपाणिके ॥४३३॥

१. ध ध ध ध ध ग ध स रि ग म प ध मा
२कृ ध प ति धा ह म म पि रि त्त३ ध ग नं
२. मी नी मी नी ध प म रि ग ग रि सा
शा र द श शि नि भ शं ल वि भू यम्
३. रि रि रि रि रि म प ध ध धा नि नि धा रि रि रि सा
गि रि त न या कु च कु ङ्कु म पा णि ०००००
४. ग म म ग प ध ध नि सा नि ध नि नि सा
भ० स्म० वि भू० पि त नि मं ल दे हम्
॥ इति सप्तमं चातुराननं कपालगानम् ॥

क्षतानन्दस्य संबन्धिकपालेन बदरीरितम् ।
तद्गानं पञ्चपाणौ स्याद्रागो स्यात् षड्जकैशिके ॥
वर्णः संचारिसंज्ञः स्यात् प्रस्तारोऽथ प्रदर्श्यते ॥४३४॥

- १ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-
करतलविलसनसहृतवलय पदभरविनमितकम्पितधरणिम् ।
चरणसरोरुहकम्पितनृत त्रिभुवनविभ्रमविलसितकरुणम् ॥
- २ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-
वृषपतिवाहनबधिरितगगन शारदशशिनिभशङ्खविभूयम् ।
गिरितनयाकुचकुङ्कुमपाणि भस्मविभूषितनिर्मलदेहम् ॥
- ३ A. B. बधिरिति etc.

१. म स रि ग म प ध नि ष नि ष नि ष ध रि म म
१ व र २ मु र मु कु टा लं कृ त च र णं ० ० ० ०
  २. ग स रि ग ध ३ म प नि ग नि ष प म पा
दि ति ज ग जा सु र ० ० ० च र्म प ट म्
  ३. प प नि ष ग रि म म स म नि ष स नि सा
त्रि भु व न कु ० रि त ० नि षा र ण हे तुं
  ४. म म स रि ष नि प प नि नि नि नि ४ ग रि सा
व र दं ० शु भ ५ दं ० त म हं ० व न्दे ०
- ॥ इति १ बीमत्तरसे शातानन्दमण्डनं कपालगानम् ॥

महाकल्पविभेदेन नामान्तरज्ञो विधेः ।

कपालरष्टभिर्गीतं प्रयामित्यमगात्ततः ॥४३५॥

कपालगानं धेदेन समाप्तमिति वर्ण्यते ।

तेनेष्टं सकल्यं त्रैगीतं सामभिरन्यहम् ॥४३६॥

य इदं शृणुयाद् भक्त्या गायेद् वा शिवसन्निधौ ।

आदौ ब्राह्मकपालं तु पंतामहमतः परम् ॥४३७॥

हैरष्यगर्भमपि च प्रीहिणं तदनन्तरम् ।

वेरिञ्चं पञ्चमं प्रोक्तं षष्ठं स्वायम्भुवं तथा ॥४३८॥

चातुराननमग्रान्यत् शातानन्दं तद्याष्टमम् ।

एतत्प्रणीतगानानि गायतीह सदाशिवः ॥४३९॥

सकृत् प्रगीतैरेतैः शिवानन्दप्रदेः पदैः ।

तुष्टो वदाति देवेशो यत् सुरैरपि दुर्लभम् ॥४४०॥

॥ इति ब्राह्मकपालगानं समाप्तम् ॥

१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

वरसुरमुकुटालकृतचरण दितिजगजासुरचर्मपटम् ।

त्रिभुवनदुरितनिवारणहेतु वरद शुभद तमह वन्दे ॥

२ A. B. सर ।

३ B. प म ।

४ B. नी ।

५ A. B. शुभ ।

६ A. विमत्तरसे ।

७ A. पञ्चमे ।

कण्ठालम्बिभुजङ्गानां सोष्मफूत्कारवापुभिः ।

प्रदोप्ताद्भ्रूलनेत्राग्ने^१र्ज्वालाभिस्तापिताद्विधोः ॥४४१॥

प्रश्रवत्सौघधाराभिः शनैरुज्जोवितैः पुनः ।

कण्ठस्यविष्णुविन्द्याग्निसूर्येन्द्रादिकपालकैः ॥४४२॥

मृत्यन्तं शंकरं प्रेक्ष्य यद्भीतं सामसन्निभम् ।

कपालगानमाहूस्तत् कथयप्रमुखा द्विजाः ॥४४३॥

तदेवोद्दिध्रयते राज्ञा धर्मोद्धरणहेतुना ।

एतत् स्वरपदैर्पुक्तं यो गायति शिवाग्रतः ॥

स सप्तजन्मजं पापं बह्व्यग्निरिवेत्थनम् ॥४४४॥

१. सा सा रि ग ध नि प प म ध गा
भै र व रु प न र शि रो भा लम्

२. २रि रि नि ध धा म ध नि स ध नि धा

३. प ध प म प ध ग रि सा रि ग म ध नि ध
त्रिभुवनपालक^३ श शि तिल क म् ० ०

४. ध नि प ध रि ग म ध ध म ध ग म धा
सि त वृ ध भ ग म न ० दुरि त ह र म्

(भैरवरूपनरशिरोभालं

त्रिभुवनपालकशशितिलकं, सितवृधभगमन दुरितहरम् ॥)

॥ इति प्रथमम् ॥

१. स रि ग ध नि प ध ध रि ग म स ग रि ध प ध मा
मु ङ्ग स्फु टि रु ० मु नि सें ल दे हृ पृ ० ० ० ० ०

२. प म प ध ग रि ग म ग रि ध प ध मा
पद्मासनकृत ० ० ध्या न र तं ० ०

३. स नि ध प प ध म ध म ग म गा
न र माला धृतज्ञानतनु ० ०

^१ A. जालाभि etc.

^२ A. B. repeat this line of 'Svaras' and omit the verbal structure of this 'Kalā'.

^३ B. पालन ।

४. रि म प ध^३ म^३ ग रि घ घ रि थ थ नि घा
तं प्र ण तो ऽस्मि सदा शिव मूर्तिम् ०
(शुद्धस्फटिकमुनिर्मलदेहं, पद्मासन्नकृतध्यानरतम् ।
नरमालाधृतज्ञानतनुं, तं प्रणतोऽस्मि सदाशिवमूर्तिम् ॥)

॥ इति द्वितीयम् ॥

१. ग रि रि ग रि ग म घ म म म^३ स नि घ
अन्यकशूलविभिन्नतनुं ० ० ० ० ०
२. प घ म घ नि घ ग स रि ग म प घा
कृतान्तं कालविलासं ० ० ० ० ०
३. ग रि ग म प ध म^३ घ स नि प नि गा रि गा
पुरप्रयभस्मीकरणं ० ० ० ० ० ०
४. म म रि घ ग म^३ ग रि घ प प घ ग रि गा
जगतां रक्षणं पावंतीनायम् ० ० ०
(अन्यकशूलविभिन्नतनुं, कृतान्तं कालविलासम् ।
पुरप्रयभस्मीकरणं, जगतां रक्षणं पावंतीनायम् ॥)

॥ (इति) शेषगानं तृतीयम् ॥

१. म घ रि रि घ घ म घ नि घ म घ नि म घ नि घ स नि स रि घा
ऊर्ध्व^३ मु म या प रि धी त त नुं न मा मि शि बं ० ० ० ० ० ०
२. घ नि ग म प घ रि ग म घ म घ ग रि सा
शिरसि गङ्गा म्बुधरं जटामुकुटं ० ०
३. रि ग प घ म म घ स म नि घ नि रि ग सा
नानाविधघरशोभितदेहं ० ० ० ०
४. रि म ग ग रि ग म स घ नि घ प घ सा
भस्मविभूयितशशितिलकम् ० ०

(ऊर्ध्वमुमया परिवीततनुं नमामि शिबं, शिरसि गङ्गाम्बुधरं जटामुकुटम् ।
नानाविधघरशोभितदेहं, भस्मविभूयितशशितिलकम् ॥)

॥ (इति) आवित्यगानं चतुर्थम् ॥

^१ B. omits fourth म ।

^२ B. गरि गम घप etc.

^३ A. B. ऊर्ध्वं उमया ।

- १ प प रि ग म पा ध ध नि ध ध नि धा ध नि^१ प ध स रि ग रि
वे द प रि प ठि त त नु शु ङ्ग ज्ञा न वि भू षित गा^१ प्र ० ०
- २ रिं ग म प ध नि ध स स य म ध नि धा ० ० ०^२
न मा मि ध र म व्य य सौ म्य भु ख म हे श्व र भू
- ३ प रि ग रि प प प ध ध नि ध प ध म ध धा
ज्वा ला ज टि ल पि ग ल ने त्र क रा ल क र म्
- ४ स स रि ग ग रि ग स प ध म धा नि ध धा प ध नि धा धा
दु रि त ह र प र मा क्ष र म न्न स क ल ज्यो ति क र म्
(धेवपरिपठिततनु शुद्धज्ञानविभूषितगान, नमामि परमव्यय सौम्यमुख महेश्वरम् ।
ज्वालाजटिलपिङ्गलनेत्र करालकर, दुरितहर परमाक्षरभग्न सकलज्योति करम् ॥)

॥ (इति) इन्द्रगान पञ्चमम् ॥

- १ ध ध प म ध म ध नि ध नि ध ध नि प ध नि^३ ध नि
भू कु ङ्गी क रा ल ० वि कृ त मु ख ० ० ०^४ ० ० ० ०
- २ स स म ध ध नि स स रि ग म प ध नि सा
त प न्ने श्रा ग्नि^५ व ग्ध त नु म ० ० ० ० ०
- ३ रि ग रि ग स नि ध प ध स नि ध सा
ज ग त्स ह र ण त्रि न य न ० ते^६ ऽज
- ४ ० ध रि ध रि रि ध ध रि म ध नि प म नि
० मा र क्ष स दा शि व त व कि क्कुर म् ०
(भूकुङ्गीकराल विकृतमुख, तपन्नेश्राग्निदग्धतनुम् ।
जगत्सहरणत्रिनयन ते ऽज, मा रक्ष सदाशिव तव किङ्कुरम् ॥)

॥ (इति) कामगान षष्ठम् ॥

^१ B पात्र ।

^२ A B omit the zeros in this line and B gives three zeros after-महेश्वरम् ।

^३ B omits the second धनि ।

^४ A B omit the last four zeros

^५ B तपन्नेश्राग्नि ।

^६ A B तेज ।

^७ धरि धरि धरि धरि etc

^८ A B मय ।

१. नि ध नि ध घ नि घ रि ग ग म स रि गा
नि मं ल ते जं नि मं ल^१ य पु यं ० ० ०
२. स रि ग म म रि ग घ घ नि घ घ नि घ नि
सु यं को टि स म प्र भं ज टा मु कु ट ध रम्
३. रि ग ग म म रि ग घ घ म घ घ नि धा
जा न व र मा थै र त म् ० ० ० ० ०
४. नि घ स नि घ नि घ म प घ म घ घ नि सा
ज न्म ज रा म र णा ति ह रं ० शि व म् ०^२
(निर्मलतेजे निर्मलघपुयं, सूर्यकोटिसमप्रभं जटामुकुटधरम् ।
जानवरमाथैरतम् ॥)

॥ इति धर्मराजगानं सप्तमम्^३ ॥

१. म म ग घ स स स रि ग ग ग ग म घ स नि धा
प्र ल य दि वा क र ० स दु शं य पु यं^४ ० ० ०
२. स स स स घ नि म म म म घ घ नि घ सा
हु त व ह व म नं ० ० ० ० ० ० ० ०^५
३. गा री गा मा ध नि स स प घ म घ घ नि धा
ज्व लि तो^६ ल्का मु लं वि द्यु जि ह्व म् ० ० ० ०^७
४. म म घ घ म घ म घ घ नि ध घ व घ नि
दं द्वा क रा लं भी य ण व द न म् ० ० ०
(प्रलयदिवाकरसदृशं वपुषं, हुतमहनयनम् ।
ज्वलितोल्कामुलं विद्युजिह्वं, दंद्वाकरालं भीषणवदनम् ॥)

॥ (इति) वरुणगानमष्टमम् ॥

^१ A. B. add three zeros after निर्मल ।

^२ A. B. give three zeros.

^३ B. adds पूर्णम् ।

^४ A. B. वपु ० ० and यं is carried over to the beginning of the next line.

^५ A. B. give only four zeros.

^६ A. ज्वलितोल्का etc.

^७ A. B. give only two zeros.

सोऽयत्पोऽष्टकलं तत् स्यात्^१ कपालं चार्धभीगतम् ॥४५३॥

झण्डुं झण्डुं^२ ॥१॥ दंष्ट्राकरालम्^३ ॥२॥ ४ॐ ॐ हौं ३ हौं हौं हौं हौं ॥३॥

४ हौं हौं हौं हौं हौं हौं हौं हौं ॥४॥ वरसुरभिक्षुभुम् ॥५॥ चञ्चितगात्रम् ॥६॥
कपालहस्तम् ॥७॥ नमामि देवम् ॥८॥

इत्यार्यभ्याः समुद्दिष्टा कपालपदसन्ततिः ॥४५४॥

॥ अथ गान्धारीकपालम् ॥३॥

यस्मिन्नंशो ग्रहो न्यातोऽपन्यातो मध्यमः स्वरः ।

बहुधा यैवतेऽप्यत्रं तरिगाणाम्,—यौदुवम् ॥४५५॥

पञ्चमर्धभयोलोपात्, कलाष्टकविभूषितम् ।

तद्गान्धारीकपालं स्यादिति भूमीन्द्रभाषितम् ॥४५६॥

चलत्तरङ्ग ॥१॥ भङ्गुरम्^४ ॥२॥ नेकरेषु ॥३॥

पिञ्जरम्^५ ॥४॥ सुरासुरैः ॥५॥ सुसेवितम्^६ ॥६॥

पुनातु^७ ॥७॥ जाह्नवीजलम् ॥८॥ १० बिन्दुभिरष्टमी कला ॥९॥

इति गान्धारिकाजातेः कपालपदपद्धतिः ॥४५७॥

॥ अथ मध्यमाकपालम् ॥४॥

मध्यमोऽंशो^{११} ग्रहो यत्र निपादयर्धभपञ्चमाः ।

गान्धारश्चाल्पका ग्यातो मध्यमस्तु कला नव^{१२} ॥

कपालं मध्यमाजातेस्तदुक्तं कृष्णभूभुजा ॥४५८॥

^१ B. repeats स्यात् ।

^२ S. R. adds छट्वाङ्गपरम् ।

^३ S. R. adds तडित्तदृशजिह्वम् ।

^४ S. R. omits this phrase.

^५ B. gives only four 'Haus.'

^६ A. B. भङ्गुरं अ ॥२॥ S. R. भङ्गुर ॥२॥ अनेक etc.

^७ S. R. पिञ्जर सु ॥४॥

^८ S. R. रासुरैः सुसेवित पु ॥५॥

^९ A. B. पुनातु जा ॥७॥ S. R. पुनातु जाह्न ॥६॥

^{१०} S. R. मा बिन्दुभिः ॥८॥

^{११} B मध्यमोऽंशो ।

^{१२} A adds विसर्गं ।

^१शूलकपालपाणि- ॥१॥ त्रिपुरविनाशि- ॥२॥

अशाङ्कधारिणम् ॥३॥ त्रिनयनत्रिशूलम्^२ ॥४॥

सततमुमया सहितम्^३ ॥५॥ त वरदम् ॥६॥

हे हे हे हे हे हे^४ ॥७॥ हो हे हे हे हो ॥८॥

नोमि महादेवम् ॥९॥

इति स्थान्मध्यमाजाते कपालानां पदावलि ॥४५९॥

॥ अथ पञ्चमीकपालम् ॥५॥

छपभोज्ञा स्वरो^५ यत्र ग्रह पङ्कजस्तथात्पका ।

पङ्कजमध्यमगान्धारनिषादधैवतस्वरा ॥४६०॥

एतदष्टकल नाम कपाल पञ्चमीभवम् ॥४५७॥

^६जयति विद्यमनयन ॥१॥ मदनतनुबहन ॥२॥

शरयूथभगमन ॥३॥ (त्रि) पुरदहन ॥४॥

नतसकलभुवन ॥५॥ सितकमलवदन ॥६॥

^७भुवनभयहर ॥७॥ भव शरणम् ॥८॥

इत्युद्दिष्टानि पञ्चन्या कपालानां पदानि च ॥४६१॥

॥ अथ धैवतीकपालम् ॥६॥

यत्र स्थात पञ्चमो ग्याप्तो ग्रह मध्यमधैवती ।

गान्धारयभकावली^८ स्थाता, तद्धैवतीभवम् ॥४६२॥

पादज्या इवाष्टकलिक कपाल समुवीरितम् ॥४६३॥

अग्निज्वाला ॥१॥ शिखावलि ॥२॥ मासशोणित ॥३॥ भोजिनि ॥४॥

सर्वाहारिणि^९ ॥५॥ निर्माति ॥६॥ चापर्णे^{१०} ॥७॥ नमोऽस्तु ते ॥८॥

^१ A B शूल । S R शूल कपाल ॥१॥

^२ A त्रिशूल । B त्रिशूलत्रिनयन ।

^३ S R सततमुमया सहि ॥५॥ त वरद ॥६॥

^४ S R gives eight 'Haus' each in the seventh and eighth 'Kalās'

^५ A यत्र स्वरो ।

^६ S R जय ।

^७ S R भव मे भयहरण ॥७॥

^८ A तरान्त धैवतीभवम् । B तरान्तद्धैवतीभवम् ।

^९ S R सर्वाहारि ॥५॥ नि निर्माति ॥६॥

^{१०} S R चमपुण्ड्रे ॥७॥

धेयत्यास्तु कपालानामित्युषता पदसंहतिः ॥४६४॥

॥ अथ नैपादीकपालम् ॥७॥

पङ्क्तौ प्रहस्तया न्यासस्तथांशो, यत्र धात्पक्षौ ।

गान्धारपंथौ, चातिबहुत्वं परिकीर्तितम् ॥४६५॥

निधमानां स्वराणां च, तदष्टकत्तिकं मतम् ।

नैपादीजातिसंजातं कपालं कीर्तितं यथा ॥४६६॥

सरसगजचर्मपटं ॥१॥ भीमभुजङ्गमानन्दजटम् ॥१॥

^१कहकहृंकृतविकटमुखम् ॥३॥ नमत^२ शिवं हरमजितम् ॥४॥

^३चन्द्रमुण्डमजेयम् ॥५॥ कपालमण्डितमुकुटम् ॥६॥

कामवर्षविध्वंसकरम् ॥७॥ नमत^४ हरं ^५परमशिवम् ॥८॥

इति नैपादिकाजातेः कपालानि यथाविधि^६ ॥४६७॥

एवं यो गायति प्रीतः पुरतः पार्वतीपतेः ।

ब्रह्मप्रीतपर्वरेभिः स्वरैः स्वस्थानशालिभिः ॥४६८॥

सप्तेभ्यो कपालानां पदानि प्रथ(वि)तोऽन्वहम् ।

स सम्यक् फलमाप्नोति क्रतुकोटिसमुद्भवम् ॥४६९॥

॥ इति त्रिविधकपालगानं संपूर्णम् ॥

इति त्रिविधमेवात्र गानं कापालिकं वरम् ।

कपालिप्रीतये राजा कालसेनेन वर्णितम्^७ ॥४७०॥

यस्कम्बलाख्यनागेन प्रीयते (प्रीतये) पार्वतीपतेः ।

गीतं स्वरपदयुक्तं प्रवेशे कुण्डलस्य च ॥४७१॥

^८ स्थितेन, पञ्चमोजातिमुपजीव्यलयान्वितम् ।

सद्गानं कम्बलं नाम प्रसिद्धं मार्गवर्त्मनि ॥४७२॥

^१ S. R. कहकहृंकृतविकृतमुखम् ।

^२ B. नमित । S. R. नम त etc.

^३ A. B. चन्द्रमुण्डमजेयम् ।

^४ S. R. नम तं etc.

^५ B. परमं शिवम् ।

^६ A. adds विसर्गं ।

^७ B. वर्णितः ।

पञ्चमांशग्रहं^१ षड्जन्यात्^२ बहुलरिस्वरम् ।

अल्पमध्यमगान्धारधम्^३-पन्यासपञ्चमम् ॥४७३॥

स्वराणां बहुभिर्भेदैरल्पताबहुतावशात् ।

अन्वितं कम्बलं गानभीरितं मार्गवेदिभिः ॥४७४॥

कर्णोपान्तनिविष्टेन कम्बलेनेदभीरितम् ।

श्रुत्वा कम्बलनागाय धरं प्रादान्महेश्वरः ॥४७५॥

प्रीणयिष्यति यो नित्यं गीतेनानेन भक्तितः ।

संपूज्य तेन क्लृप्तं मे तोषणं कल्पकोटितः ॥४७६॥

मन्त्रादिभ्योऽधिको मे स इत्याह भगवाञ्छिवः

इति कम्बलनागस्य गीतं सम्यमुदीरितम् ॥

प्रत्ययिष्यन्नितावत्तवैद्ययेन महीभृता ॥४७७॥

॥ इति कम्बलगानं समाप्तम् ॥

अथ सद्गीतयशसा प्रतन्यन्तेऽत्र^४ गीतयः ।^५

गीतिश्चतुर्थो विज्ञेया मागधी चार्धमागधी ॥४७८॥

संभाविता च पुष्पलेस्यासां लक्षणमुच्यते ।

कलानां त्रितयं यत्र मागध्यां परिकीर्तितम् ॥४७९॥

तत्पूर्वस्यां कलायां तु विलम्बितलयं पदम् ।

प्रमुन्याय द्वितीयस्यां पदान्तरपुतं पदम् ॥४८०॥

पुनस्तदेव मध्येन लयेन समलंकृतम् ।

गायेदथ तृतीयस्यां कलायां च द्रुते लये ॥४८१॥

^६प्रयोज्येते पदे एव तृतीयपदसंयुते^७ ।

त्रिरावृत्तिरियं यत्र पदानामेवमीर्यते ॥४८२॥

^८गीतिमर्षविदा सा तु मागधी गीतिरीतिता ।

इति स्यान्मागधी गीतिस्त्रिरावृत्त^९-वदेरिह ॥४८३॥

^१ A. omits अनुस्वार ।

^२ B. बहुलमीश्वरम् ।

^३ Separate this सन्धि as अल्पमध्यमगान्धारधम् + अपन्यासपञ्चमम् ।

^४ A. B. गीयत ।

^५ cf. S. R. 1. 8. 14-25 for verses 478-501 above.

^६ B. प्रयोज्यते ।

^७ B. सयुतम् ।

^८ B. गीतिमर्षं etc.

^९ B. त्रिरावृत्ति ।

विलम्बिते लये पूर्वं पदस्यान्तं दलं यथा ।

साकं^१ मध्यपदेन स्यान्मध्यस्य तु पदस्य च ॥४८४॥

मा मा मा मा ॥१॥	पनि घनि सनि घा ॥२॥	रिग रिग ^२ मग रिम ॥३॥
रा ० मो ०	रा० मो० नि० त्वं	रा० मो० नित्यं पायात्

मा गा गा सा ॥१॥	घा सा घा नो ॥२॥	पा घा मा मा
रा ० मो ०	मो नि त्वं ०	त्वं पा यात् ०

मध्ये लये तथैवान्त्यं दलं तार्तीयकेन च ।

पदेन गोपते साकं द्रुतेन च^३ लयेन च ॥४८५॥

तदार्धभागधी प्रोक्ता गीतिः कृष्णलमाभुजा ।

इत्यर्धभागधी प्रोक्ता पदाढावृत्तिपेक्षाला ॥४८६॥

गुर्यक्षरैश्चतुर्भिस्तु पदैः^४ स्यात् प्रथमा कला ।

तस्या एव तु मध्यस्ये पदे द्वे द्विद्विरीरिते ॥४८७॥

द्वितीयस्यां कलायां तु तृतीया तु पुनर्यथा ।

प्रथमा स्यात्तथा यत्र गीतिः संभाविता तु सा ॥४८८॥

॥ इति संभाविता गीतिः ॥

मा घा री ^५ गा ॥१॥	री गा सा सा ॥२॥	नी घा नी सा ॥३॥	पा निघ मा मा ॥४॥
म ० क्तं ^६ ०	रा ० मो ०	नि ० त्वं ०	पा ०० यात् ०

गीतिः^७ स्यात् पुमुला भूरिलघ्वक्षरपदान्विता ।

अग्यत् संभावितालक्ष्म ज्ञेयं लयपदाधिकम् ॥४८९॥

तालश्चञ्चत्पुटो वर्णः संधारिप्रमुखो मतः ।

यतमस्तु समाद्याः स्यु रीतिः^८ स्यात् कैशिकीमुखा ॥४९०॥

^१ B. यथा ।

^२ A. B. मा गा री या ।

^३ B. omits च ।

^४ A. omits विसर्गं ।

^५ A. रि ।

^६ A. omits अनुस्वार ।

^{७,८} A. omits विसर्गं ।

समाविता स्याद्विकले वार्तिके पृथुला पुन ।

चतुष्कले दक्षिणास्थे मार्गे प्रोक्ता महीभुजा ॥४९१॥

री गा सा सा ॥१॥	नी घा नी सा ॥२॥	मा गा री मा ॥३॥
१ भ क्त रा मो	रा मो नि त्य	प्र ण म त
सा घनि घा घा ॥१॥	घा पा घा नी ॥२॥	सा घा घा नी ॥३॥
सु २० व र	ह रि ह र	व पु ष ०

भा घा री गा ॥१॥	री गा या सा ॥२॥	नी घा सा नी ॥३॥	घा नी नी घा ॥४॥
सु र व र	सु र व र	ह रि ह र	ह रि ह र
मा गा री मा ॥१॥	सा घनि घा घा ॥२॥	पा नी घप मा ॥३॥	घा सा घा नी ॥४॥
प्र ण म त	सु २० व र	ह रि ह ० र	व पु ष ०

यदा यथाक्षरे युग्मे यद्गुरुद्वयमादिमम् ।

अगणत्व तदापाद्य प्रयोज्य चित्रमार्गत २ ॥४९२॥

प्रथमाया कलाया तु द्वितीयस्या तदेव हि ।

मुख्यद्विरावृत्त अगण ध्रुवकादिभि ॥४९३॥

मानाभिरष्टभिर्माणै वार्तिके सकल पुन ।

चतुष्कलस्तृतीयस्या कलाया दक्षिणे पयि ॥४९४॥

प्रयोज्यो, मागधी-^३गीतिरियमुक्ता महीभुजा ।

इति पक्षान्तरेणोक्ता मागधी गीतिरुत्तमा ॥४९५॥

॥ इति पक्षान्तरेण मागधी गीति ॥

। । ५ । । ५	। । ५ । । ५ । । ५ । । ५
स स री रि ग मा ॥१॥	स ग मा प ग मा म ग सा प ध मा ॥२॥
स म ह प र म	व र द त्रि दि वा धि प ति स त त

॥ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ॥
मा मा मा मा पा घा पा मा घा नी नी घा पा मा मा पा
दे व शा न्त शं श्व त्पा पा पा ना स क्त भ क्त्वा व न्दे

चञ्चत्पुटे तृतीयो यो लघु स च गुणाद्यभाक् ।

प्रथमाया कलाया स्याद् द्वितीयस्या पुनर्लघो ॥४९६॥

^१ A भुक्त ।

^२ A omits विसर्ग ।

^३ A. गीतिरियमुक्ता ।

संगताः, स नरः पार्पमुच्यते लोकजिद् भवेत् ।

भूयते च तथा दृष्टं^१ प्रयोक्तुस्तानगानतः ॥५०६॥

यदग्निष्टोमयागेन^२-प्राप्यते^३ यान्तिकैः फलम् ।

अग्निष्टोमकतानेन शिवं गीत्वा तु तत् फलम् ॥५०७॥

सदग्निष्टोमसामानि^४ शृण्वन्तः पातकैर्नराः ।

प्रमुच्यन्ते^५ जयन्तीह लोकानिति परा धृतिः ॥५०८॥

अग्निष्टोमकमेकं स्याद् द्वितीयं बाजपेयकम् ।

इत्यादिकनिरक्तानां द्वारा तत्फलभाविता ॥५०९॥

वृष्ट्वा वायुपुराणादावित्यादीन् नामतोऽयं वत् ।

गणनं तद्दशविधं सार्धं स्वरपतं मतम् ॥५१०॥

यतः साधारणादीनां तत्र तत्र निरूपितम् ।

प्रयोजनमतः सार्धं समार्पितं समगादिवम् ॥५११॥

ग्रामान् गृह्णात्यनेकानयमिह सतलोप्येषमायाति याते-

ऽयमायाते श्रूयतेऽत्र धुतिरपरतया चित्स्वरा मूर्च्छनाद्या ।

एकस्मिन् श्रीधारागे तन्मितिपु क्षतशो नाद्यमूर्द्धं^(१) हीन

गृध्राक्षो^२-ऽत्रानुनादावभिनवभरतः कालसेनोऽत्र चित्रम् ॥५१२॥

इति श्रीजगदीशधनदेयनिजगणेन जगदीश्वरीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्रीकामाक्षगिरि-
विभूना अध्युष्टतमनरेश्वरेण श्रीधनपुरजयानीतानेककन्यारत्नेन श्रीपुरप्रहणसंवद्धितमशोभरेण
घाटिकाधलप्रहणजनितकीर्तिपूरपरजिताधलनायकेन संगमतीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधी-
श्वरेण दमनपुरविध्वसनधन्वीकृतयवनीनिष्ठयेन महिषमेखयाजेषधिभवेन शाकम्भरीरमण-
परिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनात्रिविजय-
विहयातवीर्यगर्वेण महदम्बमामुकापुरोद्भूतनर्घयितमहोरगपुरेण श्रीधनदेवत्वाभिप्रसादरचनापरपर-
मेश्वरेण श्यम्बकेश्वरतन्निधिकीर्तितस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरिश्रीमहेश्वरं^३-मथार्थीकरण-
रचितचाक्षयेन श्रीकामाक्षगिरिनबोनिमित्तपराजितमुमेरुणा श्रीमहिषाधलोपरिश्रीहरिशरण-

^१ A. प्रयोक्तुस्तानगानतः । B. प्रयोक्तु तानगानत ।

^२ B. योगेन ।

^३ A. यान्तिकैः ।

^४ A. B. साम ।

^५ A. B. प्रमुच्यते ।

^६ A. B. गृध्रास्या etc.

^७ B. omits स्वर्ग ।

रचिताचलदुर्गेण^१ अभिनवमरताचार्येण घोषावादनप्रवीणेन यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्यक्षेत्रसमुद्भूयसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराजश्रीविराजमानमृगाङ्क-
तामराजनन्दनेन महाराज्ञीसौभाग्यवती^२ श्रीजसमम्बिकाहृदयनन्दनेन सकलसीमन्तिनीशिरो-
मणिनिकुम्भराजन्यवंशावतंसमहाराज्ञीधीकर्मवतीलघुमादेवीहृदपाधिनायेन राजाधिराजधीकाल-
सेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे स्वरगतोल्लासे
जात्यादिपरीक्षणं चतुर्यं समाप्तम् । उत्लासश्च समाप्ति समगादिति विततमतीनामभिमत-
त्तिद्विरस्तु ॥

॥ स्वस्ति श्रीभरताचार्याय नमः ॥

APPENDIX

INTRODUCTORY NOTE TO THE TEXT OF JĀTI-PRASTĀRA

The text of 'Jāti-Prastāra' is found in a very corrupt condition in Mss. A & B and its reconstruction has presented many serious difficulties. In this connection the following points will be of interest and profit to the readers for a correct appraisal of the reconstructed text :—

1. The order of 'Svaras' in each 'Kalā' of the 'Jāti-Prastāras' has been stated in the verses preceding each 'Prastāra-Gīta'. These verses and the corresponding 'Prastāra-Gītas' in notation have been thoroughly compared in order to establish total agreement between the two. Wherever a difference has been detected, the corresponding portion of 'Saṅgīta Ratnākara' has been referred to and that reading which agrees with the latter, has been given preference in the reconstructed text. Consequently necessary corrections have been made in the verses or the notated portions as the case may be.

2. The scribes of the two Mss., available to us, appear to have no acquaintance with the signs for 'Tāra' and 'Mandra-Sthānas' in notation. The sign for 'Tāra-Sthāna' is not given

^१ B. दर्गेण ।

^२ B. gives श्री before सौभाग्यवती ।

anywhere in the text and the sign for 'Mandra-Sthāna' has been taken to be identical with 'Anusvāra'. For example सा इति has been written as सामिति. In reconstructing these signs a comparison of our text with the corresponding text of 'Sangīta Ratnākara' has been very useful but in many cases changes have had to be made in our text independently. For example, where सच or सनि are found as 'Laghu' components of one 'Mātrā' either स should be 'Tara' or च or नि should be 'Mandra' so that the natural flow of 'Svaras' can be maintained. Necessary additions or alterations have been made in this respect, keeping in view the practical aspect of these notations i. e. facilitation of actual performance has been the main consideration. Thus the additions or alterations have had to be restricted to those cases where the original text presented an impracticable combination of notes. No liberty has been taken in order to improve the æsthetic quality of these compositions. In the verses descriptive of the Kalās in 'Jāti-Prastāras', the signs for 'Mandra Sthāna' have been reproduced without any discrimination.

3 The corresponding text of Sangīta Ratnākara has been compared also with another viewpoint viz the duration accorded to 'Laghu' and 'Guru' syllables in the respective verbal structures. Necessary corrections have been made independently for according due duration to 'Laghu' and 'Guru' syllables as far as possible within the extremely limited scope permissible under established norms of text reconstruction. Similarly, the splitting of words and phrases under different Kalās has been rationalised as far as possible. For example, in नैपादी जाति the phrase पदयुगपक्व (स) विलास has been split in the fifteenth and sixteenth Kalās as पदयुगपक्व ज (स) विलास in A. B and S R, but we have changed it as पदयुगपक्व (स) विलासम् ।

4 Our text generally gives brackets under those units (Mātrās) where a unit comprises more than one 'Svara', but there are many lacunæ and errors in this respect, which have been filled up and corrected in the reconstructed text. It is

worth mentioning that brackets are not found in the text of Saṅgita Ratnākara.

5. The differences in readings of the verbal structures of 'Prastāra-Gitas' have been noted after comparing our text of Saṅgita Rāja with that of Saṅgita Ratnākara. In some cases very interesting differences have come to light.

6. As there is wide difference in the order of 'Prastāra-Gitas' followed in our text and Saṅgita Ratnākara, the following list of references from the latter may be useful for ready reference :—

संगीतरत्नाकरे प्रथमे स्वरार्थाध्याये सप्तमं जातिप्रकरणम्

	श्लोक संख्या		श्लोक संख्या
षाड्जी जातिः	६०-६२	षड्जमध्यमा	८५- ८८
आर्यभी जातिः	६४-६६	गांधारोदीच्यवा	८८- ९१
गांधारी	६७-६९	रक्तगांधारी	९१- ९४
मध्यमा	७०-७२	कंशिकी	९५- ९८
पंचमी	७३-७५	मध्यमोदीच्यवा	९९-१००
धंवती	७५-७७	कामरवी	१०१-१०२
नैषादी	७७-७८	गांधारपंचमी	१०३-१०४
षड्जकंशिकी	७९-८०	आंध्री	१०५-१०६
षड्जोदीच्यवा	८१-८५	मन्दयन्ती	१०७-१०९

द्वितीयो रागोल्लासः

तत्र ग्रामरागादि नाम प्रथमं परीक्षणम्

॥ स्वस्ति श्रीनरताचार्याय नमः ॥

भवानोपादयन्नुरागरञ्जितचेतसा

क्रियते राजराजेन विमुखा रागपद्धतिः ॥१॥

यो विरागो स्मृतः कामविकामीकरणे दुर्धः ।

तं रागिणं गिरिसुतावदने नीमि शङ्करम् ॥२॥

रागो रामाश्रयत्वेन वर्द्धते प्रायशो भवतः ।

ततो मे वर्द्धतामेव रागो रामाश्रयः सदा ॥३॥

भरतादिभिराचार्यैर्नोक्तं मार्गैकवशिभिः ।

यत्राणराजिणं रूपं मार्गदेशीसमाश्रयम् ॥४॥

मलङ्कादिषुहृद्देशीविदां मतमुपाश्रितः ।

कालसेनो विवृणुते लक्ष्यलक्षमयुतं हि तत् ॥५॥

रागाणां पूर्वं(र्गं)ता तद्वत् पाड्योद्भूयितापि च ।

तथा ग्रामविभागश्च ग्रहांशादिविनिर्णयः ॥६॥

मूर्च्छन्तानवर्णाविज्ञानं स्थानविनिश्चयः ।

यथास्वं प्रत्ययोत्पत्तिः स्वस्थानानां चतुष्टये ॥७॥

आपते तद्विदां साक्षात् सकृदस्मिन् परीक्षणे ।

श्रुते तथा प्रयतते नन्दम कर्तुं ^१घराधिपः ॥८॥

पाड्योद्भूतेत्यं यस्य(पस्य ?)यत्र विलोक्यते ।

^२स प्रागो मध्यमो, यत्तु यत्रैवं तत्र यद्भजता ॥९॥

कश्यपप्रमुखैरत्र यथास्वमति वर्णितम् ।

स्वरूपं रागशब्दस्य यथावत्तद्विहोच्यते ॥१०॥

^१ B. नराधिपः ।

^२ B. संग्रामो ।

worth mentioning that brackets are not found in the text of Saṅgīta Ratnākara.

5. The differences in readings of the verbal structures of 'Prastāra-Gitas' have been noted after comparing our text of Saṅgīta Rāja with that of Saṅgīta Ratnākara. In some cases very interesting differences have come to light.

6. As there is wide difference in the order of 'Prastāra-Gitas' followed in our text and Saṅgīta Ratnākara, the following list of references from the latter may be useful for ready reference :—

संगीतरत्नाकरे प्रथमे स्वराध्याये सप्तमं जातिप्रकरणम्

	श्लोक संख्या		श्लोक संख्या
षाड्जी जातिः	६०-६२	षड्जमध्यमा	८५- ८८
आर्षभी जातिः	६४-६६	गांधारोदीच्यवा	८८- ९१
गांधारी	६७-६९	रक्तगांधारी	९१- ९४
मध्यमा	७०-७२	कंशिकी	९५- ९८
पंचमी	७३-७५	मध्यमोदीच्यवा	९९-१००
धैवती	७५-७७	कार्मारवी	१०१-१०९
नैषादी	७७-७८	गांधारपंचमी	१०६-१०४
षड्जकंशिकी	७९-८०	आंध्री	१०५-१०६
षड्जोदीच्यवा	८१-८५	नन्दयन्ती	१०७-१०९

द्वितीयो रागोच्छासः

तत्र ग्रामरागादि नाम प्रथमं परीक्षणम्

॥ स्वस्ति श्रीमरताचार्याय नमः ॥

भयानीपादपथानुरागरञ्जितचेतसा
क्रियते राजराजेन विशुद्धा रागपद्धतिः ॥१॥

यो विरागो स्मृतः कामविकामीकरणे बुधः ।
सं रागिणं गिरिसुतावदने नौमि शङ्करम् ॥२॥

रागो रामाश्रयत्वेन वर्द्धते प्रायशो यतः ।
ततो मे वर्द्धतामेव रागो रामाश्रयः सदा ॥३॥

भरतादिभिराचार्यैर्नोक्तं मार्गेकवशिष्टिः ।
यद्गानराजिर्गृह्य मार्गवैशासमाश्रयम् ॥४॥

मत्तङ्गादिबृहद्देशीविदां मतमुपाश्रितः ।
कालसेनो विवृणुते लक्ष्यलक्ष्मयुतं हि तत् ॥५॥

रागाणां पूर्वं (भं) ता तद्वत् पादबौद्धितापि च ।
तथा ग्रामविभागश्च ग्रहांशादिविनिर्णयः ॥६॥

मूर्च्छनातानवर्णाविज्ञानं स्थानविनिश्चयः ।
मयात्वं प्रत्ययोत्पत्तिः स्वस्थानानां चतुष्टये ॥७॥

जायते तद्विदां साक्षात् सकृदस्मिन् परीक्षणे ।
श्रुते तथा प्रपतते लक्ष्म कर्तुं ^१पराधिपः ॥८॥

पादबौद्धहेतुत्वं यस्य (पस्य ?) यत्र विलोक्यते ।
^२स ग्रामो मध्यमो, यस्य यत्रैवं तत्र यद्भजता ॥९॥

कश्यपप्रमुखैरत्र यथास्वमति वर्णितम् ।
स्वरूपं रागशब्दस्य यथावत्तदिहोच्यते ॥१०॥

^१ B. पराधिपः ।

^२ B. संग्रामो ।

स्वरवर्णविशिष्टेन ध्वनिभेदेन यत्परम् ।^१

रज्यते येन सततं (सन्चितं) स रागः सम्मतः सताम् ॥११॥

योऽसौ ध्वनिविशेषस्तु स्वरवर्णविभूषितः ।

रञ्जको जनचितानां स रागः कथितो बुधैः ॥१२॥

पञ्च षट् सप्तसंख्याकस्वरसन्दर्भरूपवान् ।

ग्रामद्वितीयजातपुत्र्यो रञ्जको राग उच्यते ॥१३॥

रागोऽयं रञ्जतेर्षातोः कर्त्रेण घञि सम्मतः ।

योगिको रञ्जकत्वेन धर्णितः कारकादिवत् ॥१४॥

अथ वर्णादिवद्वागशब्दोऽयं रुढितो भूतः ।

योगरुढोऽथवा रागशब्दः पञ्चजन्यवत् ॥१५॥

उत्पत्तिस्तस्य रागस्य ध्वन्येतेऽत्र यथार्थतः ।

सामवेदात् समनवनं स्वराः षड्जादयः पुरा ॥१६॥

स्वरेभ्यो ग्रामसम्भूतिप्रमिष्यो जातयोऽभवन् ।

जातिभ्यो रागसंभूतिरित्याद्यनुसक्तया ॥१७॥

स रागो देवाया कश्चिन्नवया कश्चिद्विष्यते ।

तदत्र दर्शयतेऽस्माभिर्मतङ्गाविमतादिह ॥१८॥

ग्रामरागादधोपरागा^३ रागा भाषाविभाधिकाः ।

तदेवान्तरभाषाद्या रागाङ्गान्यसितान्यपि^४ ॥१९॥

भाषाङ्गान्यप्युपाङ्गानि म्रियाङ्गानीति ते ददा ।

रागत्वजात्याश्रान्तत्वे समाने रागशब्देन ॥२०॥

यदेवस्य विनय्योक्तं रागत्वं तं न विप्रहे ।

रञ्जनाद्वागता रागभाषाङ्गादेरपीष्यते ॥२१॥

न व्यञ्जितवृत्तये^५ काचित् भिन्ना रागस्वरविणी ।

तदेवन्तर्भवन्त्येते ये रागास्तन्मते पुष्य^६ ॥२२॥

^१ cf. Br. 280-84 and Kallinātha's commentary on S. R. 2-1. 1. for 11-15 above.

^२ B. देवाया ।

^३ A. B. ग्रामरागादधोपरागान् रागान् etc.

^४ A. adds च ।

^५ B. व्यञ्जित दृश्यते वाचित् ।

^६ A. तदेवन्तर्भवन्त्येते । B. तदेवन्तर्भवन्त्येते ।

अतोऽत्र केवलं रागशब्दवाच्यं विमुच्य तम् ।
रागे तन्नवधा ग्राह्य भवानीपतिरागवान् ॥२३॥

ते पुनर्द्विविधा ज्ञेया मार्गदेशोविभेदतः ।
ग्रामरागा विभज्यन्ते तयोर्देशः क्रमादिह ॥२४॥

ते पञ्चधा समादिष्टाः पञ्चगीतिसमाश्रयात् ।
ताश्च मन्त्राभ्युनिमताद् गीतयः स्युरनेकया ॥२५॥

भरतेन चतुर्थोक्ता मागधी चार्धमागधी^१ ।
संभाविता च पुन्यलेख्य सप्तापि ता इति ॥२६॥

प्रथमा शुद्धगीतिः स्याद् भिन्ना चैव ततः परा ।
गौडी गीतिस्तृतीया^२ स्याद् रागगीतिश्चतुर्विधा (० चतुर्थिका) ॥२७॥

साधारणा तथा भाषा विभाषा चैव सप्तमी ।
मतङ्गोक्ता इमाः सप्त दुर्गशक्तिमते पुनः ॥२८॥

गीतयः पञ्च विलेया शुद्धा भिन्ना च वेशरा ।
गौडी साधारणा चेति षाष्टिकेन पुनरुक्ता ॥२९॥

भाषा चैव विभाषा च तयैवान्तरभाषिका ।
तिलस्तु गीतयः प्रोक्ताः कथमेन पुनस्तथा ॥३०॥

भाषा चैव विभाषा च^३ गीतिद्वन्द्वमुदाहृतम् ।
भाष्यैव गीतिरेका स्यात् शार्दूलमुनिसम्मता ॥३१॥

दुर्गशक्तिमतादेताः शुद्धाद्या अत्र गीतयः ।
पञ्चैवाम्मुपगम्यन्ते कालसेनेन भूभुजा ॥३२॥

मन्द्रमन्द्रतरस्तारस्थानगैर्ललितैः स्वरैः ।
तानैः संपूर्णभुक्तिनैः शुद्धा गीतिरुदाहृता ॥३३॥

भिन्ना तु सप्तमैर्मधुरैर्मकरैरन्विता स्वरैः ।
सारमन्द्रगतैर्वर्कैश्चकृतैः परिकीर्तिता ॥३४॥

गाढैः स्थानत्रयव्याप्तियेशलैर्मकरैर्मृता ।
स्वरैरोहाटिकायोगात्सल्लितैः^४ गौडिका मता ॥३५॥

^१ cf. Br. 285-308 and S. R. 2-1. 2-7 and Kallinātha's and Śimhabhūpāla's commentaries thereon for 26-40 above.

^२ B. तृतीयः स्यात् ।

^३ A. omits पुन ।

^४ A. B. गीतिद्वन्द्व etc.

^५ A. ललितै गौडिका ।

उ (ओ) हाटी तत्र गमकं द्रुतद्रुततरैः स्वरैः ।

कम्पितैर्बन्धदेशस्य^१-हृन्त्यस्ते चिबुके सति ॥३६॥

हकारोकारयोगेन जायते ग्यासयोगतः ।

वेगवद्भिः स्वरैर्युक्ता यर्णानां च चतुष्टये ॥३७॥

नितरां रञ्जकत्वेन वेसरा गोतिरुच्यते ।

वेगवत्स्वरसंयोगाच्चैव^२ वेगस्वरेति च ॥३८॥

रागगोतिरिति प्रोक्ता कश्यपेन महर्षिणा ।

अर्थतासां चतसृणां^३ गीतानां लक्ष्मयोगतः ॥३९॥

साधारण्येन मुनिना गीतिः साधारणोदिता ।

ग्रामरागानयो यस्मिन् गीतीरेताः समाधितान् ॥४०॥

ते च शुद्धादिगीतानां योगाच्छुद्धादयः स्मृताः ।

तत्र स्यात् प्रथमस्तेषु शुद्धकैशिकमध्यमः^४ ॥४१॥

शुद्धसाधारितश्चैव यद्भ्रजप्रामस्तुतीयकः ।

यद्भ्रजप्रामसमुत्पन्नास्त्रयः शुद्धाः प्रकीर्तिताः ॥४२॥

चत्वारो मध्यमग्रामे शुद्धास्तत्र तु पञ्चमः ।

मध्यमग्रामसंज्ञश्च यादयः शुद्धकैशिकः ॥४३॥

एवं शुद्धास्तु सप्तैव, शुद्धत्वे हेतुरुच्यते^५ ।

स्वजातेः पीयकस्य च, यथात (य) दनुवर्तनम् ॥४४॥

अन्यजातिविरूपत्वमिति पूर्वोददीरितम् ।

[इति सप्त शुद्धाः]

उद्दिश्यन्ते तु भिन्नास्तु^६ तत्र कैशिकमध्यमः ॥४५॥

यद्भ्रजप्रामगती द्वौ^७ तु मध्यमग्रामगास्त्रयः ।

तानः कैशिकनामा च भिन्नपञ्चमसंज्ञितः ॥४६॥

^१ A. B. देशस्य हृन्त्यस्ते ।   ^२ A. सयोगाश्चैव । B. सयोगास्त्वैव ।

^३ B. गीतानां

^४ cf. Br. 311-12 and S. R. 2. 1. 8-9 for verses 41-43 above.

^५ cf. Br. 317.

^६ cf. Br. 313 and S. R. 2-1. 10.

^७ A. ती । भिन्नपञ्च is omitted in the enumeration of two 'Bhinna Rāgas' of 'Śaḍjagrāma'.

भिन्ना पञ्चेति विज्ञेया, चतुर्धा भिन्नतोविता ।^१
तत्र शुद्धत्वभिन्नोऽसौ य स्वजात्यनुवर्तकः ॥४७॥

निपेक्षन्नन्यजाती (श्) च जातिभिन्नस्तु स स्मृतः ।
स्वजातिवाचितस्थानो बहु ( ) स्वल्पोऽप्यवापि सन् ॥४८॥

सूक्ष्मसूक्ष्मं प्रयोगस्तु भुतिभिन्न^२ स उच्यते ।
स्वरो द्विभुतिको यत्र जायतेऽथ चतुर्भुतिः ॥४९॥

स्वरो वाद्यनुवादी वा लुप्यते यत्र चेच्छ्रया ।
स्यासौऽनुवादिनि स्याच्चेत् स्वरभिन्नस्तु उच्यते ॥५०॥

तत्र स्यात् कैशिकः शुद्धभिन्नकैशिकमध्यमः ।
जातिभिन्नस्तथा तान् भुतिभिन्न उदाहृतः ॥५१॥

स्वरभिन्नो स्मृतौ भिन्नपञ्चमपञ्चमको (कौ) ध्रुपः ।
सायमप्यन्येषु रागेषु शुद्धभिन्नाविलक्षणे ॥५२॥

भिन्नत्व तेषु यत्रास्ति तत्र गीतिस्तु कारणम् ॥५३॥

पङ्कजग्रामे स्थितौ^३ गौडी^४ गौडकैशिकमध्यमः ।
गौडपञ्चमकश्चेति द्वौ तथा गौडकैशिकः ॥५४॥

मध्यमग्रामपञ्चक इति गौडास्त्रयं स्मृतः ।
“अवाप्यौ वेसरः पङ्कजग्रामे टक्काभिपस्ततः ॥५५॥

वेसरः पाडवान्तश्च^५ सौवीरश्चेति ते त्रयः ।
ग्रामे तु मध्यमे प्रोक्तौ बोट्टमालवर्कशिकौ ॥५६॥

मालवः पञ्चमान्तश्च तथा द्विग्रामिकः पुनः ।
टक्ककैशिकहिन्दोलवित्पट्टौ वेसरः स्मृताः ॥५७॥

^१ cf Br 322 p 88

^२ B omits विसर्गः ।

^३ B स्मृतौ ।

^४ cf Br. 313 and S R 2 1 10 11

^५ cf Br 314 16 and S R 2 1 11-13

^६ A B पङ्कजः ग्रामे ।

^७ A B पञ्चमान्तश्चासौवीरश्चेति ।

उ (गो) हाटी तत्र गमकैर्द्धुततरेः स्वरैः ।
कम्पितमन्त्रवेशस्यै^१-हृन्प्यस्ते चिबुके सति ॥३६॥

हकारोकारयोगेन जायते ग्यासयोगतः ।
वेगवद्भिः स्वरैर्युक्ता वर्णानां च चतुष्टये ॥३७॥

नितरां रञ्जकत्वेन वेसरा गीतिरुच्यते ।
वेगवत्स्वरसंयोगाच्चैव^२ वेगस्यरेति च ॥३८॥

रागगीतिरिति श्रोयता कश्यपेन महर्षिणा ।
अप्यंतासां चतसृणां^३ गीतीनां लक्ष्मयोगतः ॥३९॥

साधारण्येन मुनिना गीतिः साधारणोविता ।
ग्रामरागानयो यन्मि गीतीरेताः सभाभितान् ॥४०॥

ते च शुद्धादिगीतीनां योपाच्छुद्धादयः स्मृताः ।
तत्र स्यात् प्रथमस्तेषु शुद्धकैशिकमध्यमः^४ ॥४१॥

शुद्धसाधारितश्चैव षड्जग्रामस्तृतीयकः ।
षड्जग्रामसमूह्यन्नास्त्रयः शुद्धाः प्रकीर्त्तिताः ॥४२॥

चत्वारो मध्यमग्रामे शुद्धास्तत्र तु पञ्चमः ।
मध्यमग्रामसंज्ञश्च षाड्जः शुद्धकैशिकः ॥४३॥

एवं शुद्धास्तु सप्तैव, शुद्धत्वे हेतुवक्ष्यते^५ ।
स्वजातेः पोषकत्वं च, यथात (य) दनुवर्तनम् ॥४४॥

अल्पजातिविरूपत्वमिति पूर्वैरुदीरितम् ।
[इति सप्त शुद्धाः]

उद्दिश्यन्ते तु भिन्नास्तु^६ तत्र कैशिकमध्यमः ॥४५॥

षड्जग्रामगतौ द्वौ^७ तु मध्यमग्रामपास्त्रयः ।
तानः कैशिकनामा च भिन्नषट्चमसंज्ञितः ॥४६॥

^१ A. B. देशस्यै हृन्प्यस्ते ।   ^२ A. सयोगाश्चैव । B. सयोगात्स्वैव ।

^३ B. गीताना

^४ cf. Br. 311-12 and S. R. 2. 1. 8-9 for verses 41-43 above.

^५ cf. Br. 317.

^६ cf. Br. 313 and S. R. 2-1. 10.

^७ A. तौ । भिन्नषट्ज is omitted in the enumeration of two 'Bhinna Rāgas' of 'Ṣaḍjagrāma'.

भिन्ना पञ्चेति विज्ञेया, धनुर्द्धा भिन्नतोदिता ।^१
तत्र शुद्धत्वभिन्नोऽसौ य स्वजात्यनुवर्तकः ॥४७॥

निषेधस्यन्यजाती (शु) च जातिभिन्नस्तु स स्मृत ।
स्वजातिवादिसस्यानो बहु ( ) स्वल्पोऽप्यपि सन् ॥४८॥

सूक्ष्मसूक्ष्मे प्रयोगस्तु श्रुतिभिन्न^२ स उच्यते ।
स्वरो द्विधृतिको यत्र जायतेऽथ धनु श्रुति ॥४९॥

स्वरो वाद्यनुवादी वा लुप्यते यत्र वेष्टया ।
न्यासोऽनुवादिनि स्याच्चेत् स्वरभिन्नस्तु उच्यते ॥५०॥

तत्र स्यात् कंशिकः शुद्धभिन्नकंशिकमध्यमः ।
जातिभिन्नस्तथा तान् श्रुतिभिन्न उदाहृतः ॥५१॥

स्वरभिन्नो स्मृतो भिन्नपञ्चमपञ्चमको (कौ) दुर्य ।
सत्यप्यन्येषु रागेषु शुद्धभिन्नाविलक्षणे ॥५२॥

भिन्नत्व तेषु यस्मास्ति तत्र गीतिस्तु कारणम् ॥५३॥

षड्जग्रामे स्थितो^३ गौडो^४ गौडकंशिकमध्यमः ।
गौडपञ्चमकश्चेति द्वौ तथा गौडकंशिकः ॥५४॥

मध्यमग्रामगडचक इति गौडाक्षयः स्मृतः ।
अथाष्टौ वेसराः षड्जग्रामे दशकानियस्तव ॥५५॥

वेसराः पाडवान्तश्च^५ सौवीरश्चेति ते त्रयः ।
ग्रामे तु मध्यमे प्रोक्तौ षोडशालवर्गशिकौ ॥५६॥

मालवः पञ्चमालादश्च तथा द्वैग्रामिकः पुनः ।
दशकंशिकहिन्दोलावित्यष्टौ वेसराः स्मृताः ॥५७॥

^१ cf Br 322 p 88

^२ B omats विसर्गः ।

^३ B स्मृतौ ।

^४ cf Br 313 and S R 2-1. 10 11

^५ cf Br 314 16 and S R 2 1 11-13

^६ A B षड्जः ग्रामे ।

^७ A B षड्जान्तश्चासौवीरश्चेति ।

यत्रस्तु रूपसाधारणशक्यमाणापञ्चमाः^१ ।

यद्द्विप्रामे, मध्यमे तु नत्तंगान्धारपञ्चमी ॥५८॥

यद्द्विकैशिकनामा च, द्विप्रामः ककुभः स्मृतः ।

एवं साधारणाः सप्त ग्रामयोरुभयोरपि ॥५९॥

एवमेते ग्रामरागास्त्रिंशत् संपरिकीर्तिताः ।

शकादिस्तिलकष्टकः सन्धयो राज(नाग)-पञ्चमः^३ ॥६०॥

भावनापञ्चमो नागगान्धारो रेवमुत्तकः ।

पञ्चमः पाडवान्तश्च कोकिलापञ्चमस्तथा ॥६१॥

इत्यष्टावुपरगाः स्युर्वर्गशक्तिमते मताः ।

मत्तङ्गो रेवमुत्तञ्च टक्कसन्धयमेव च ॥६२॥

साधारणेषु निक्षिप्य न च तान (च) ब्रवीदय ।

ग्रामरागानगणयद् द्वात्रिंशदिति तद्युजेः ॥

पञ्चैव चोपरगान् स विना पञ्चमपाडवम्^४ ॥६३॥

ग्रामरागेषु निक्षिप्य कश्चित् पञ्चमपाडवम् ।

प्रयतित्रिंशदिति ग्राह्यं न तदाचार्यसम्मतम् ॥६४॥

भिन्नयद्वाह्यहिम्बोल^५-टक्कमालवपञ्चमाः ।

भाषाणां जनका वेदसंख्याः शार्दूलसम्मताः ॥६५॥

टक्कपञ्चमहिम्बोलमालवादिककैशिकाः ।

ककुभो भिन्नयद्द्वयं यन्मतङ्गमते मताः ॥६६॥

सौवीरः ककुभट्टक्कः पञ्चमो भिन्नपञ्चमः ।

टक्ककैशिक-हिम्बोल-बोट्ट-मालवकैशिकाः ॥६७॥

गान्धारपञ्चमो भिन्नयद्द्वयो वेसरपाडवः ।

मालवः पञ्चमान्तश्च^६ तानः पञ्चमपाडवः ॥६८॥

^१ A. यत्रस्तु । B. यदस्तु ।

^२ cf. Br. 316 and S. R. 2-1. 13-14.

^३ cf. S. R. 2. 1. 15-16.

^४ The extant text of Brhaddeśi does not refer to Uparāgas.

^५ B. हिम्बोलट्टक्क ।

^६ cf. S. R. 2. 1. 19-21, for 67-69 above.

^७ B. पञ्चमान्तश्च ।

भाषाणां जनकाः पञ्चदशैते यादिके मते ।^१

भणन्ति केचिदाचार्या रेवं गुप्तं तु षोडशम् ॥६९॥

एषां मते ग्रामरागा द्वात्रिंशद्विह सम्मताः ।

यादयः ककुभो भिमकैशिकष्टककैशिकः ॥७०॥

हिन्दोलो भिमपञ्चदश च षोडशालयकैशिकौ ।

भिमपञ्चभसोवोरगौडकैशिकसंज्ञकाः ॥७१॥

गान्धारपञ्चमश्चेति काश्यपे द्वादशोक्ताः ।

एवं नानामुनिमते भाषाणां जननं प्रति ॥७२॥

विकल्पे पुनरुक्तेन विना सप्तदर्शय ते ।

अष्टादशाथवापि स्युः केषांचन मते स्विमे ॥७३॥

सत्येवं यादिकस्यैव मतं पञ्चदशाधयम् ।

भाषाणां जनकस्ये तु दयमशत्रियामहे ॥७४॥

एन्यो भाषाः समुत्पन्ना भाषाम्यश्च विभाषिकाः ।

विभाषाम्यः समुत्पन्नास्तर्पणान्तरभाषिकाः ॥७५॥

आलापभेदो रागाणां भाषेत्याहुर्मनीषिणः ।

प्रतिरागमयो भाषा कीर्त्यन्ते पूर्वशास्त्रतः ॥७६॥

साधारिता च गान्धारी सौवीरो वेगमध्यमा^२ ।

भाषादधतलः सौवीरे ककुभे भिमपञ्चमी ॥७७॥

काम्बोजी मध्यमप्रामा रगन्तरे मधुरी तथा ।

शकमिधेति षट् श्रोक्तास्तिस्रश्चैव विभाषिकाः ॥७८॥

आभीरिका मधुकरी भोगवर्द्धनिका तथा ।

एकैवान्तरभाषा तु शालवाहनिकामिथा ॥७९॥

त्रयणा मध्यमप्रामवेहा शालववेसरी ।

कोलाहला च वररञ्जी छेवाटी त्रयणोज्ज्वला ॥८०॥

सौराष्ट्री पञ्चमी दोह्रा तथा पञ्चमललिता ।

गान्धारपञ्चमी तानवलिता वेगरञ्जिका ॥८१॥^३

^१ cf. S. R. 2-1. 19-21.

^२ cf. S. R. 2, 1. 21-47 for 77-134 above.

^३ B. transposes verses 81-82.

ललिता मालवी ताना वेत्ररी रविचन्द्रिका ।
संन्यव्याभोरिकेत्युक्ता मतङ्गेनैकविंशतिः ॥८२॥

टक्करागसमुद्भूता भाषाश्चैव विभाषिकाः ।
भावन्यान्ध्री गुर्जरी च तथा देवारवर्द्धिनी ॥८३॥

घतस्रः पञ्चमे रागे वश भाषास्तु ता यथा ।
कंशिकी त्रायणी तानोद्भवाऽऽभीरी च गुर्जरी ॥८४॥

संन्यवी दक्षिणात्याऽऽन्ध्री माङ्गली भावनीति च ।
विभाषाद्वितयं चाप भम्माप्यन्यालिका तथा ॥८५॥

भिन्नपञ्चमके भाषा शुद्धभिन्ना वराटिका ।
विशालिन्यपरा प्रोक्ता तथा धैवतभूषिता ॥८६॥

घतस्रस्तु विभार्यका कंशिकीति भक्ता सताम् ।
टक्ककंशिकरागे तु भाषाद्वन्द्वमुदीरितम् ॥८७॥

मालवा भिन्नललिता द्वाविडपेका विभाषिका ।
छेवाटी वेत्ररी श्रुतमञ्जरी पद्ममध्यमा ॥८८॥

पिञ्जरी भिन्नपौराली गौडी मालववेत्ररी ।
मयुरीति समाख्याता हिन्दोलेन च भाषिका ॥८९॥

बोट्टे स्यान्माङ्गलीत्येका भाषा शार्दूलसम्भता ।
लज्जिनी गुर्जरी हर्षपुरी मालववेत्ररी ॥९०॥

मङ्गली माङ्गली गौडी पौराली चार्धवेत्ररी ।
शुद्धा मालवरूपा च संन्यव्याभोरिकेति च ॥९१॥

अयोदयोति विज्ञेया भाषा मालवकंशिके ।
देवारवर्द्धिनी चाप तद्वत् काम्बोजिकापि च ॥९२॥

विभाषाद्वितयं चात्र विज्ञेयं दत्तिलोवितम् ।
गान्धारपञ्चमे रागे भाषा गान्धारिकंशिका ॥९३॥

पद्मभाषा च कालिङ्गी तुम्बरी ललिता ततः ।
श्रीकण्ठिका च बाङ्गाली गान्धारी स्वरवल्लिका ॥९४॥

गान्धारवल्ली कच्छेल्ली दक्षिणात्या निपाकिनी ।
त्रयणा मध्यमा शुद्धा सैन्धवी च पुलन्दिका ॥९५॥

भाषाः सप्तदश ज्ञेया विद्वद्भिन्नपद्मके ।
देवारवर्द्धिनी तद्वत् पौराली मालवी तथा ॥९६॥

कालिन्दीति चतस्रस्तु विभाषाः परिकीर्तिताः ।

अत्र भाषे भवेतां द्वे रागे वेत्रयाडवे ॥९७॥

एका नट्टाभिषा चान्या संप्रोक्ता बाह्याषाडवा ।

विभाषाद्वितयं तद्वत् श्रीकण्ठी पार्वती तथा ॥९८॥

विभावनी वेदवती भावनीति समाख्यया ।

तिस्त्रो भाषास्तु विज्ञेया रागे मालवपञ्चमे ॥९९॥

ताने तानोद्भवा भार्यकैव प्रोक्ता पुरातनैः ।

ज्ञेया पोताभिर्धकैव भाषा पञ्चमयाडवे ॥१००॥

विभाषा ^१पल्लवीत्येका तिरुश्चान्तरभाषिका(ः) ।

प्रथमा भासवल्लिता द्वितीया करणावली ॥१०१॥

तृतीया शकल्लिता याष्टिकेनोररीकृता ।

चतस्रोऽनुक्तजनकाः पल्लव्याद्याः स्मृता मुधैः ॥१०२॥

प्रोष्ठुर्भाषाशकामेके तद्विधौ रेवगुप्तके ।

एवं भाषा(ः) षण्णवतिविभाषा विशति(ः)स्मृताः ॥१०३॥

चतस्रोऽन्तरभाषा(ः)स्युर्ग्रामिरागान् समाधिताः ।

चातुर्विध्यं बृहद्देश्यां मतङ्गो निरखीयर्त् ॥१०४॥

भाषाणां तत्र मुख्याः ^२स्युर्भाषाः काश्चन काश्चन ।

स्वराख्यया समाख्याता(ः) काश्चिद्देशाख्यया पुनः ॥१०५॥

उपरागभवाः काश्चित्तत्र मुख्यास्तु ताः स्मृताः ।

अनन्याश्रयया यास्तु यास्तु ख्याताः स्वराख्यया ^४ ॥१०६॥

स्वराख्यास्ता(ः) स्मृता देशे नाम्नाख्यातास्तु देशजाः ।

उपरागभवा भाषाः प्रोच्यन्ते चोपरागजाः ॥१०७॥

दृषके मुख्या समाख्याता भाषा मालववेत्री ।

सौराष्ट्रिका सैन्धवी च मालवी चेति देशजाः ॥१०८॥

प्रवणी प्रवणीद्भूता ललिता वेगरञ्जिका ।

कोलाहला तथा ताना ^५ स्मृताः यदुपरागजाः ॥१०९॥

^१ B. पल्लवी ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. स्युः भाषाः ।

^४ A. B. add विसर्गं ।

स्वराभिधा मध्यदेहा तथा पञ्चमलक्षिता ।

आभीरी पञ्चमे मुख्या सौराष्ट्री गुर्जरी तथा ॥११०॥

^१ दक्षिणात्या सैन्धवी च बाङ्गाली देशजाः स्मृताः ।

प्रवणा कंशिकीति द्वे उपरागसमुत्पत्ते ॥१११॥

हिन्दोलके स्मृता मुख्या भाषा मालवकंशिकी ।

गौडी काम्बोजकेति द्वे देशजे तत्र कीर्तिते ॥११२॥

उपरागभवा भाषा छेवाटी कीर्तितंकिता ।

मालवा नु समाख्याता मुख्या मालववेसरे ॥११३॥

मालवी सैन्धवी हर्षपुरी गौडी च बाङ्गाली (बङ्गाली) ।

पञ्च स्युदेशजा भाषा भित्तपद्मभवा अथ ॥११४॥

शुद्धपद्मा तु मध्यंका दक्षिणात्या च सैन्धवी ।

बाङ्गाली ^२ चेति तिलः स्युदेशजाश्चोपरागजाः ॥११५॥

श्रीकण्ठी प्रवणास्या च ललिता ककुभे पुनः ।

मुख्या रगन्तिकंका स्यादभीरी देशसंभवा ॥११६॥

उपरागभवा भित्तपञ्चमी परिकीर्तिता ।

प्रवणा मध्यमग्रामदेहा गान्धारपञ्चमी ॥११७॥

कोलाहला च वीरञ्जी छेवाटी प्रवणोद्भवा ।

वाह्य्या ललिता चैव सौराष्ट्री रविचन्द्रिका ॥११८॥

गुर्जरी सैन्धवी चैव तथा मालववेसरी ।

पञ्चमा धाष्टिकस्पर्ता मते षोडशभाषिकाः ॥११९॥

टक्कोद्भवा विभाषंका पीतास्या तत्र कीर्तिता ।

पौराली ^३ हर्षपुर्युद्धवेसरी गुर्जरी तथा ॥१२०॥

सैन्धव्याभीरिषा चैव बाङ्गाली खञ्जरी तथा ।

अष्टौ भाषाः समुत्पन्ना रागान्मालवकंशिकात् ॥१२१॥

विभाषंका तु ^४ मुद्राप्रसिद्धा मपुरी भोगवर्द्धनी ।

काम्बोजी दक्षमिषा च मध्यमग्रामिषा तथा ॥१२२॥

^१ A. दक्षिणान्या ।

^२ B. चेनित्र ।

^३ A. B. हर्षपुर्युद्धवेसरी ।

^४ A. B. मुदे (s) लि ।

^५ B. मामुरी ।

शालवाहनिका भिन्नपञ्चमी ककुभोद्भवा ।

सप्त भाषा विनिर्दिष्टा वेत्रो यद्भजमध्यमा ॥१२३॥

छेवाटी मधुरी चूतमञ्जरी पञ्च भाषिका ।

हिन्दोलास्यात् समुत्पन्ना भावन्याग्री च सैन्धवी ॥१२४॥

तानोद्भवा त्रावणी च बाङ्गाली पञ्चमोद्भवा ।

^१पञ्च भाषास्तु चतस्रः ^२स्वविभाषा गुञ्जरी पुनः ॥१२५॥

दाक्षिणात्याऽऽभीरिका च पञ्चमी याष्टिके मते ।

भिन्नयङ्गा^३समुत्पन्ना शुद्धा गान्धारिका तथा ॥१२६॥

सैन्धवीभाषिकास्तिस्रो विभाषा ^४दाक्षिणात्यिका ।

थोकण्ठी चैव पौराली बाङ्गाली च क्रमादिमा ॥१२७॥

चतस्रोऽन्तरभाषे द्वे क(का)लियो च पुलिन्दिका ।

साधारिका च गान्धारी-सौवीरी-वेगमध्यमा ॥१२८॥

सौवीरिका^५चतस्रः स्युः^६भिन्नपञ्चमत् पुनः ।

शुद्धभिन्ना विशाला च तथा धैवतभूयिता ॥१२९॥

विशालेति(?) चतस्रः स्फुरय मालवपञ्चमात् ।

भावन्येका स्मृता भाषा बाङ्गाली बोटुराणत ॥१३०॥

दृक्कर्कशिकतस्तिस्रो द्रावडी मालवी तथा ।

तुलोया भिन्नवलिता चतुर्णां तु मते मता ॥१३१॥

भाषा ^७सार्धं सप्त सर्वाश्चत्वारिंशत्तथाधिका ।

विभाषाश्चास्तरास्यास्तु चतस्रः परिकीर्तिता ॥१३२॥

समाने नाम्नि भाषाणां हेतुरागभिवावशात् ।

विभिन्नता स्वरूपतो न गम्या पुनरुक्तिता^८ ॥१३३॥

सकीर्णदेशजा(जे)मूला छायाभावेति नामभिः ।

याष्टिकेनोदिता एतां सुज्ञानानामतः( ) स्फुटं ॥१३४॥

॥इति प्रामरागोपरायभाषाविभाषान्तरभाषोद्देशः ॥

^१ B पट् भाषास्तु ।

^२ A B स्वविभाषा ।

^३ B दक्षिणात्यिका ।

^४ B सौवीराच्चतस्रः ।

^५ B पञ्चमरागत ।

^६ B सार्धं ।

^७ A पुनरुक्तिता ।

॥ इति ग्रामरागोपरागभाषाविभाषान्तरभाषोद्देशः ॥

अधुना ग्रामरागाणां लक्षणं प्रतिपाद्यते ।

उद्देशक्रममाधित्य भरताचार्यसम्मतम् ॥१३५॥

नन्वेषां ग्रामसंबन्धः कथमत्रोपदिश्यते ।

आचार्यवचनादेव तद्वाक्यं दश्यते यथा ॥१३६॥

पाडवो मध्यमग्रामे पञ्चमः कैशिकस्तथा ।

पद्मे साधारितश्चैव तथा कैशिकमध्यमः ॥१३७॥

^१मुखे तु मध्यमग्रामः पद्मः (:) प्रतिमुखे तथा ।

गमं साधारितश्चैव ह्यवमयं तु पञ्चमः ॥१३८॥

संहारे कैशिकः प्रोक्तः ^२पूर्वरङ्गे तु पाडवः ।

चित्रस्याष्टादशाङ्गस्य त्वन्ते कैशिकमध्यमः ॥१३९॥

शुद्धानां विनियोगोऽयं ग्रहणा समुदाहृतम् (तः) ॥१४०॥ इति॥

यस्य ग्रामस्य संबन्धे या जातिरिह वर्तते ।

तथा यो ज्ञ्यते रागः स तद्ग्राम ईरितः ॥१४१॥

यस्मिन् वा दृश्यते रागे यस्य ग्रामस्य मूर्च्छना ।

स स्यात्तद्ग्रामसम्बन्ध इति काश्यपनिर्णयः ॥१४२॥

त्रि(इ)चतुःश्रुतिकर्त्तुं तु यस्य मध्यमपद्मयोः ।

नियामकमिति प्रोक्तं प्रागेव पृथिवीभुजा ॥१४३॥

इत्येषां परिभाषाऽत्रानुक्तग्रामविशेषके ।

रागे ग्रामविशेषाय विज्ञातव्या विपदिचता ॥१४४॥

॥ अथ शुद्धग्रामरागाः ॥

॥ अथ शुद्धकैशिकमध्यमः ॥१॥

जातिभ्यां कैशिकीशुद्धमध्यमाभ्यां समुत्पितः ।

तारस्थानस्य-^३पद्मांशग्रहः काकलिना युतः ॥१४५॥

स्वल्पगान्धारकोपेतः पञ्चमपर्यमवर्जितः ।

प्रतप्तान्तोऽर्धमियालंकृतः ^४पद्मजादिमूर्च्छनः ॥१४६॥

^१ cf. N. S. 32. 451-54. and Brh. p. 87.

^२ A. B. पूर्वरंगे ।

^३ A. पद्मा B. पटका ।

^४ B. पट्यादि ।

मध्यमस्वरगन्यासो वर्णनैवावरोहिता ।

उपेतो वासरस्याद्ये ग्रहे संप्रयुज्यते ॥१४७॥

रसेध्वद्भुतवीरास्थरौद्रेष्वाद्ये तथा पुनः ।

सन्धौ निर्वहणाख्ये तु शशाङ्कप्रीतिकारकः ॥१४८॥

पञ्चमग्रामसमुद्भूतः शुद्धकैशिकमध्यमः ।

मन्दपं मध्यमग्राम-^१जातकैशिककोद्भूतः ॥१४९॥

कथमत्र भवद्भिस्तु पञ्चमग्रामे तु वर्ण्यते ।

सत्सं यज्जातिजो रागो यः स्यात्तदग्रामग्रामिता ॥१५०॥

तस्य यद्यपि संसिद्धा तयाप्यत्रोपवर्ण्यते ।

पञ्चमपंभहीनत्वात् पञ्चमग्रामनिवासिता ॥१५१॥

आलापो ह्येकञ्चैव करणं वर्तनी तथा ।

आक्षिप्तिका चेतिहर्ष^२ रागः(ः)स्यात् पञ्चमिः(ः)स्फुटः ॥१५२॥

ग्रहोऽंशस्तारमन्त्रौ च न्यासोऽप्यन्यास एव च ।

व्यासितं गच्छन्ति यत्रैते स रागालाप ईरितः ॥१५३॥

रागालापवदेव स्याद्रूपकं किन्तु तत्र च ।

पृथक् कियन्ते वाद्यावेः स्वरा ये स्युर्विवादिनः ॥१५४॥

विश्रादिमार्गमितये ताले चञ्चत्युदादिके ।

संवाभिता स्वरपदैकविताऽऽक्षिप्तिका बुधैः ॥१५५॥

करणस्य भिदाः सन्ति बोध्या वर्तनिकापि च ।

प्रोक्ता कारणवद्रूपं ह्येकेषु तयोरतः ॥१५६॥

निरूपयिष्यते यस्मात्तवन्तर्गामिता तयोः ।

तत्रालापचतुर्भिस्तु स्वस्थानैः प्रकटीभवेत् ॥१५७॥

भवानीपतिरागेण विरागेण विगृहीते ।

मुयात्तापविहीनेन रातालापः प्रवर्ण्यते ॥१५८॥

यस्मिन् रागे ग्रहो यस्तं स्थापिनं परिकल्प्य च ।

तृतीयान्दोलनादूर्ध्वं द्वितीयस्मिन् विलम्ब्य च ॥१५९॥

न्यासस्वरविरामे च स्वस्थानं प्रथमं स्मृतम् ।

ग्रहा(त्)तृयेषु वेदाधिगन्यासैः प्रोक्तो द्वितीयकः ॥१६०॥

तुर्पाद्याभिषयुगान् कृत्वा स्थित्या पञ्चमके ततः ।

विषाय रसबाणाध्योन् न्यासेनान्त्ये तृतीयकम् ॥१६१॥

^१ A. B. ग्रामकैशिककोद्भूतः ।

^२ B. adds विसर्गः ।

॥ इति ग्रामरागोपरागभाषाविभाषान्तरभाषोद्देशः ॥

अधुना ग्रामरागाणां लक्षणं प्रतिपाद्यते ।

उद्देशक्रममाधित्य भरताचार्यसम्मतम् ॥१३५॥

नन्येषां ग्रामसंबन्धः कथमत्रोपदिश्यते ।

आचार्यवचनादेव तद्वाक्यं दृश्यते यथा ॥१३६॥

पाडवो मध्यमग्रामे पञ्चमः कैशिकस्तथा ।

पङ्के साधारितश्चैव तथा कैशिकमध्यमः ॥१३७॥

^१मुखे तु मध्यमग्रामः पङ्कजः(ः) प्रतिमुखे तथा ।

गर्भे साधारितश्चैव ह्यवमये तु पञ्चमः ॥१३८॥

संहारे कैशिकः प्रोक्तः ^२पूर्वरङ्गे तु पाडवः ।

विषमस्याष्टादशाङ्गस्य त्वन्ते कैशिकमध्यमः ॥१३९॥

शुद्धानां विनियोगोऽयं ग्रहणा समुदाहृतम् (तः) ॥१४०॥इति॥

यस्य ग्रामस्य संबन्धे या जातिरिह वर्तते ।

तथा यो जग्यते रागः स तद्ग्राम ईरितः ॥१४१॥

यस्मिन् वा दृश्यते रागे यस्य ग्रामस्य मूच्छन्ता ।

स त्याक्तद्ग्रामसम्बन्ध इति काश्यपनिर्णयः ॥१४२॥

त्रि(६)चतुःश्रुतिकत्वं तु यस्य मध्यमपङ्कजयोः ।

नियामकमिति प्रोक्तं प्रागेव पृथिवीभुजा ॥१४३॥

इत्येषां परिभाषाऽत्रानुक्तग्रामविशेषके ।

रागे ग्रामविशेषाय विज्ञातव्या विपश्चिता ॥१४४॥

॥ अथ शुद्धग्रामरागाः ॥

॥अथ शुद्धकैशिकमध्यमः ॥१॥

जातिभ्यां कैशिकीशुद्धमध्यमाम्भ्यां समुत्थितः ।

तारस्यानस्य-^३पङ्कजांशग्रहः काकत्तिना युतः ॥१४५॥

स्वल्पगान्धारकोपेतः पञ्चममर्धमवर्जितः ।

प्रसन्नान्तोऽलंक्रियालंकृतः ^४पङ्कजादिमूच्छन्तः ॥१४६॥

^१ cf. N. S. 32. 451-54. and Brh. p. 87.

^२ A. B. पूर्वरामे ।

^३ A. पङ्कजा B. पटकाः ।

^४ B. पट्यादि ।

मध्यमस्वरपन्थासो वर्णनंवावरोहिणा ।

उपेतो वासरस्याद्ये ग्रहरे संप्रयुज्यते ॥१४७॥

रसेष्वद्भूतवीराख्यरौद्रेष्वाद्ये तथा पुनः ।

सन्धौ निर्वहणस्ये तु शशाङ्कप्रोत्तिकारकः ॥१४८॥

पङ्कजग्रामसमुद्भूतः शुद्धकैशिकमध्यमः ।

नन्वयं मध्यमग्राम-^१जातकैशिकिकोद्भूतः ॥१४९॥

कथमत्र भवद्भिस्तु पङ्कजग्रामे तु वर्ण्यते ।

सत्यं यज्जातिगो रागो यः स्यात्तद्ग्रामग्रामिता ॥१५०॥

तस्म यद्यपि संसिद्धा तथाप्यत्रोपवर्ण्यते ।

पञ्चमर्पभहीमत्वात् पङ्कजग्रामनिवासिता ॥१५१॥

आलापो रूपकञ्चैव करणं वर्तनी तथा ।

आक्षिप्तिका चेतिरुपं^२ रागः^(ः)स्यात् पञ्चभिः^(ः)स्कृष्टः ॥१५२॥

ग्रहोऽज्ञास्तारमन्त्रौ च न्यासोऽप्यग्रास एव च ।

प्यङ्कितं गच्छन्ति यत्रैते स रागालाप ईरितः ॥१५३॥

रागालापवदेव स्याद्रूपकं किन्तु तत्र च ।

पूयक् क्रियन्ते वाद्यादेः स्वरा ये स्युर्विवादिनः ॥१५४॥

धिप्रादिमार्गत्रितये ताले चञ्चत्पुटादिके ।

संभविता स्वरपदैकविताऽक्षिप्तिका ध्रुपैः ॥१५५॥

करणस्य भिदाः सन्ति शोध्यं वर्तनिकापि च ।

प्रोक्ता कारणब्रूपं रूपकेषु सपोरतः ॥१५६॥

निरूपयिष्यते यस्मात्तदन्तर्गामिता तयोः ।

तत्रालापचतुर्भिस्तु स्वस्थानैः प्रकटीभवत् ॥१५७॥

भवानीपतिरागेण विरागेण विभाहृते ।

मृपालापविहीनेन रातालापः प्रवर्ण्यते ॥१५८॥

यस्मिन् रागे ग्रहो यस्तं स्थायिनं परिकल्प्य च ।

तृतीयान्दोलनादूर्ध्वं द्वितीयस्मिन् विलम्ब्य च ॥१५९॥

न्यासस्वरविरागे च स्वस्थानं प्रथमं स्मृतम् ।

ग्रहा^(त्)तूर्येषु वेदाव्यन्यासैः श्रोक्तो द्वितीयकः ॥१६०॥

तुर्याद्याभिप्रेतान् कृत्वा स्थित्वा पञ्चमके ततः ।

विधाय रसबाणाभ्योन् न्यासेनान्ये तृतीयकम् ॥१६१॥

^१ A. B. ग्रामकैशिकिकोद्भूतः ।

^२ B. adds विसर्गं ।

प्रह्नान्धिबेदबाणाग्निनागान् कृत्वा विलम्ब्य च ।
द्वितीयमग्निपक्षौ च विधाय न्यसनस्वरे ॥१६२॥

न्यासाच्चतुर्थं स्वस्थानमित्युक्तं पुणिवीभृता ।
अत्र या गणना प्रोक्ता द्वितीयादिस्वरान्तः ॥१६३॥

असौ विज्ञेन विज्ञेया वर्जयित्वा विवादिनम् ।
द्विःसा मां धां तथा सा च निधौ सनी च सान्नयम् ॥१६४॥

धा नि द्विर्मां तथा सा गाद्वयं सा धाद्वयं च सां ।
निधौ सनी द्विः सा धा मा माधौ मगौ ग सन्नयम् ॥१६५॥

धा मा सगौ च सा गा मा धा सनी धा च सान्नयम् ।
धानी द्विर्मां तथा सा गाद्वयं मा धाद्वयं च सां ॥१६६॥

निधौ सनी द्विःसां धा मा मधौ सगौ गसन्नयम् ।
धा मा सगौ च सा गा मा धा सनी धा च सान्नयम् ॥१६७॥

नो मा धीयतो (?मन्द्रमागतौ)न्यास आलापः प्रसृतः पटुः ।
प्रत्येकं द्विः सप्तमया धमन्यो धमसान्नयम् ॥१६८॥

द्विरेवं तु पुनर्द्विः सां गसौ गमौ मधौ सनी ।
निधौ त्रिःसां धमौ द्विद्विरित्येकं वा (वि)रमिष्यत ॥१६९॥

धमौ मगौ मसौ गसौ गमौ धमौ धसौ गनी ।
गाद्वयं सान्नयं मानां चतुष्टयं करणे स्मृतम् ॥१७०॥

द्विः सा धा पा तथा मा धा धा मा^१ इति कलादिना ।
धा पा द्विद्विस्तु सारी माद्वयं^२ स्यादपरा कला ॥१७१॥

नी धा मा नी तथा धा नी साद्वयं तु तृतीयिका ।
नी धा नी पञ्चकं सामां चतुर्थी, पञ्चमी पुनः ॥१७२॥

द्विर्धा सा मा तथा द्वौ री द्विः सा, षष्ठी ततः स्मृता ।
द्विर्धा मागाद्वयं मागा, सप्तम्यां नी च धा तथा ॥१७३॥

मा नी धा नी तथा द्विः सा, कला स्यादष्टमी पुनः ।
धा सा धा नी माचतुष्कमित्येवं स्यात् स्वरारलिः ॥१७४॥

^१ A. B. पामामिति ।

^२ A. B. मानय ।

१. सां सां धां पां मां धां पा मां^१
२४३ ० का ० र मू ० त्ति
२. धा पा सा सा री री मा मा
सं ० स्थं ० मा ० ज्ञा ०
३. नी धा मा नी धा नी^३सा सा
त्र य भू ० धि तं ० ०^४
४. नी धा नी^५सा सा सा सा सा
क ला ० ती ० तं ० ०
५. धा धा^६सा मा री री सा सा
व र दं ० व रं ० व
६. धा धा^७मा मा^८गा गा मा गा
रे ० व्य ० गो ० वि ०
७. नी धा मा नी धा नी सा सा
व क सं ० स्तु तं ० ०
८. ^९धां सा धा नीं मा मां मा मा
धं ० ० दे ० ० ० ०

ब्रह्मप्रोक्तानि जानीयात् पदान्यासित्तिक्तानि च ।

धर्तनीकरणेनैव व्याख्यापि (स्यात्) ववचित् ववचित् ॥१७५॥

पार्थक्येनोच्यते ववापि ववचित् त्वाबुभयं पुणर् ।

मतङ्गादिमहाचार्यसम्मतकानुसारिणा ॥१७६॥

^१ S. R. सा सा धा पा मा धा पा मा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

ऊँकारमूर्तिसस्य मात्रात्रयविभूषितम् ।

कलातीत वरद वर वरेण्य गोविन्दकस्तुत वन्दे ॥

^३ A. B. सा सा, S. R. सा सा ।

^४ A. B. and S. R. क and the fourth Kalā begins with ला ० ।

^५ S. R. सा सा सा सा सा ।

^६ A. B. सा मा; S. R. मा मा ।

^७ A. B. मा गां गा मा ।

^८ S. R. गा गा मा गा ।

^९ A. B. सां मा धा नी मा मा मा मा; S. R. धा सा धां नी मा मा मा मा ।

निरूप्यते मया सम्यक्(ग) भाषादिष्वेव रूपकम् ।

इति प्रोक्ता(क्तो) मया सम्यक् शुद्धकैशिकमध्यमः ॥१७७॥

॥ अथ शुद्धसाधारितः ॥२॥

षड्जमध्यमिकाजातेरुद्भूतः पूर्णतामितः ।

षड्जादिभूर्च्छनस्तारस्थानषड्जग्रहांशकः ॥१७८॥

अल्पद्विभूतिको ^१म्यासमध्यमेन विभूषितः ।

अवरोहिणि षण्ं स्यादलंकारस्तयाऽत्र च ॥१७९॥

प्रसन्नान्तो, दिनस्याद्ये प्रहरे गीयते बुधः ।

विनियोगोऽस्य विज्ञेयो गर्भसन्धौ, रसौ पुनः ॥१८०॥

धीररौद्री, कतिपये शृङ्गारमपि मन्वते ।

शुद्धसाधारितो रागो विज्ञेयो रविदेवतः ^२ ॥१८१॥

षड्जपञ्चमधा रौ ^३पाद्वयं षण्सपञ्चमाः ।

घष धा साद्वयं पा धा नी धा धा माद्वयं च रौ ॥१८२॥

पा धा रीति त्रयार्णा स्याद् द्वयं पाथाय साद्वयम् ।

पा मां रौ मां भषौ रौ सा साद्वयं सरिणा अपि ॥१८३॥

पा धा रीति द्वयं द्विः स्यात् पार्थेति द्वितयं पुनः ।

त्रिःसां रीणा तथा सापा धानी धा पा च साद्वयम् ॥१८४॥

इत्यालापोऽयं करणं द्विद्विः सप धरी रिपा ।

धनी द्विः ^४सां इदं खण्डं द्विद्विरन्यत् पुनः स्मृतम् ॥१८५॥

रिरी धषौ ^५धनी द्विःपी रिपी धसौ त्र साद्वयम् ।

रिमसाद्वितयञ्चेति तृतीयं द्विरयोच्यते ॥

ससौ धसौ रिगौ द्विःसां पाया नियमसाद्वयम् ॥१८६॥

द्विः सा धा नी पाचतुष्कं त्रयमा, -ऽयं द्वितीयिका ।

पा नी रौ पा पृषम् द्विद्वि-स्तृतीया रौ च पात्रयम् ॥१८७॥

^१ A. न्यासे ।

^२ B. देवतः ।

^३ B. च पाद्वयं ।

^४ A. B. तामिदम् ।

^५ B. पपी ।

धा नी पा मेति, धा मा धा पञ्चसा(ः) स्युश्चतुर्थिका ।

द्विर्धा सा धा तया सा री गा ^१सां इति च पञ्चमी ॥१८८॥

री गा यद् पास्तु षष्ठ्यां स्युः-धर्माद्वितीयतः^२ पुनः ।

सांचतुष्कं च सप्तम्या, अष्टमो तु क्लेश्यते ॥१८९॥

पा मा(धा) निधौ च पा मानां चतुष्कमिति कीर्त्तिता(तः) ।

शुद्धसाधारितो रामो ब्रह्मशंलावनीभूता ॥१९०॥

१. सा सा धा नी पा पा पा धा
३ उ ह य गि रि शि ख र
२. धा धा नी नी ^४री री पा पा
शि ला ० तु र ग ख र
३. री पा पा पा धा नी पा^५ मा
^६मू ० त वि मि ० झ ०
४. धा मा धा सा सा सा सा सा
घ न ति मि र ० ० ०
५. धा धा सा धा सा री गा सा
ग ग न त ल स क ल
६. री गा पा पा पा पा पा धा
वि लु लि त स ह ० ख
७. धा मा धा मा सां सां सां सां
कि र णौ ० ज य तु ०
८. पा धा निध पा ^७मा मा मा मा
मा ० ०० ० नु ० ० ०

^१ A. B. तामिति ।

^२ A. B. द्वितीयतः ।

^३ The verbal structure is as follows :—

उदयगिरिशिखर*-शिखातुण्डसुर-भूतविभिन्नधनतिमिरः ।

गगनतलसकलविलुलितसहस्रकिरणौ जयतु भानु ॥

* S. R. शेखर । † S. R. सत ।

^४ S. R. री री ।

^५ B. धा ।

^६ A. B. र घू त ० वि मि ० झ ; S. R. र ० सत etc.

^७ S. R. मा पा मा मा ।

॥ अथ षड्जग्राम ॥३॥

षड्जमध्यमया जात्या जात पूर्णस्वरस्तथा ।

सारषड्जग्रहाशश्च मध्यमन्यासभूषित ॥१९१॥

षड्जादिमूर्च्छनोपेत काकत्यन्त(२)राजित ।

षड्जापन्यासवान् गेयो कीररीद्राद्भुते रसे ॥१९२॥

प्रसन्नान्तालकृतिकस्तथा षण्ज्वरोद्दिशि ।

दिनस्य प्रथमे घामे देवतागुप्तदेवत ॥१९३॥

प्रावृट्काले प्रतिमुखे विनियुक्तो महर्षिणा ।

षड्जग्रामाभिधौ राग षड्जग्रामसमुद्भव ॥१९४॥

द्वि सां रि ग यमो री ग स नि धा पा ध धा रि ग ।

सा रि वा स रि णा पा नि धनि सा स न सा ग सा ॥१९५॥

रिगपा नियपा पा मेल्यालाप, करण तथा ।

ससौ यमो मरी सा सा नि धा पा पा री री गथा ॥१९६॥

गरी षड्जाष्टक ^१मण्डमिति खण्ड द्विवारत ।

नी धा री री ग धा गा री सा सा नी धाय पाद्वयम् ॥१९७॥

री री यमो निधौ नी साचत्वारश्च रितौ रिगौ ।

धा निधौ प यमो नाना त्रयनासिप्तिका तत ॥१९८॥

^२रीद्वय च तथा गा धा गा री साद्वन्द्वमादिमा ।

धापारीति पृथग द्वि स्यात् ^३गाधान्यास्य तृतीयिका ॥१९९॥

गा री यद्वक् ^४मन्द्रसाना, द्वि सा गा ध यमो इति ।

नीचतुष्क चतुर्थी तु, पञ्चमी धा रिगौ ^५द्विर्धा ॥२००॥

गा री द्वि ^६सा, अथो यद्वो नी धा द्वि पा द्वी री द्वि सा ।

^७नी धा नी साचतुष्क च सरिसा सप्तमी कला ॥२०१॥

^१ A मण्डमिति ।

^२ A रीद्वय च तथा गान्धारी साद्वन्द्वमादिमा, B रीद्वय च तथा गा धा री साद्वन्द्वमादिमा ।

^३ A B गाधान्यास्य ।

^४ A B माद्वयद्वय ।

^५ A B द्विधा ।

^६ A B सामयो ।

^७ A B नी धा नी धा ।

पा धा निघो च पा मन्द्रमध्यमानां चतुष्ककम् ।

अष्टमीति ययार्थाख्यः षड्जप्रामो निरूपितः ॥२०२॥

१. ^१री री गा धा गा री ^२सा सा
^३स ज य तु भू ० ता ०
२. ^४धा धा पा पा री री गा धा
धि प तिः ० प रि क र
३. गा री ^५सां सां सां सां सां सा
भो ० गो ० ग्द कु ० षड
४. सा सा गा धनि नी नी नी नी
ला ० भ ^६० न ० ० ०
५. गा रिग धा धा गा ^७री सां सां
ग ज ० घ ० मं प ट नि
६. नी धा धा पा री री ^८सा सा
व स न ० ल ता ० कू
७. नी धा नी ^९सा सा सा सा सरिस
धू ० डा ० म नि ० ०००
८. पा धा निघ पा मां मा मां मा
हां ० ०० भूः ० ० ० ०

॥ अथ शुद्धपञ्चम ॥४॥

मध्यमापञ्चमीजातिसंज्ञात काकलीयुत ।

अन्तरस्वरसमुक्तो विरामाञ्चितपञ्चम ॥२०३॥

१ S. R. री री गा सा गा री गा सा ।

२ A. B. सा सा ।

३ The verbal structure is as follows :—

स जयतु भूताधिपतिः परिकरभोगीन्द्रकुण्डलाभरण ।

गजचर्मपटनिवसन शशाङ्कचूडामणिः शम्भु ॥

४ S. R. नी धा etc.

५ S. R. सा सा सा सा सा सा ।

६ S. R. गरि सा सा ।

७ S. R. पा पा ।

८ A. B. सा सा सा सा ।

॥ अथ षड्जग्रामः ॥३॥

षड्जमध्यमया जात्या जातं धूर्णस्वरस्तथा ।
तारपट्जग्रहांशश्च मध्यमन्यासभूषितः ॥१९१॥

षड्जादिमूर्च्छनोपेतं काकत्यन्तः(२)राजितः ।
षड्जापन्यासवान् गेयो वीररौद्राद्भुते रसे ॥१९२॥

प्रसन्नान्तालंकृतिकस्तथा वर्णऽश्वरोहिणि ।
विनश्य प्रथमे यामे देवतागुरुदेवत ॥१९३॥

प्रावृट्काले अतिमुले विनियुक्तो महर्षिणा ।
षड्जग्रामानियो राग षड्जग्रामसमुद्भवः ॥१९४॥

टिं सां रि ग यगौ री ग स निं घा पा ध धा रि ग ।
सा रि गा स रि गा पा नि धनि सा स म सा ग सा ॥१९५॥

रिगपा निघपा पा मेत्यालापः, करणं तथा ।
ससौ गधौ गरी सा सा नि धा पा पा री री गघा ॥१९६॥

गरी षड्जाष्टकं ^१मन्द्रमिति सप्तद्विवारतः ।
नी धा री री ग धा गा री सा सा नी धाप पाद्वयम् ॥१९७॥

री री पपौ निधौ नी साश्चत्वारश्च रिसौ रिगौ ।
धा निधौ प पगौ माना त्रयमाक्षिप्तिका ततः ॥१९८॥

^२रीद्वयं च तथा पा धा गा री साद्वन्द्वमादिमा ।
धापारीति पृथग् द्विः स्याद् ^३गान्धान्याऽथ तृतीयिका ॥१९९॥

गा री षट्कं ^४मन्द्रसान्नां, द्विः सा गा च धनी इति ।
नीचतुष्कं चतुर्थो तु, षड्चमी गा रिथो ^५द्विर्धा ॥२००॥

गा री द्विः ^६सा, अथो षष्ठी नी धा द्विः पा द्वी री द्विः सा ।
^७नी धा नी साचतुष्कं च सरिताः सप्तमी कला ॥२०१॥

^१ A. मण्डमिति ।

^२ A. रीद्वयं च तथा गान्धारी साद्वन्द्वमादिमा, B. रीद्वयं च तथा गा धा री साद्वन्द्वमादिमा ।

^३ A. B. गान्धान्याथ ।

^४ A. B. मान्द्रपट्जा ।

^५ A. B. द्विधा ।

^६ A. B. सामयो ।

^७ A. ७ नीसा नीधा ।

पा पा निषौ च पा मन्द्रमध्यमानां चतुष्कम् ।

अष्टमीति यथार्थाख्यः षड्जप्रानो निरूपितः ॥२०२॥

१. ^१री री गा धा गा री ^२सा सा
^३स ज य तु भू ० ता ०
२. ^४धा धा पा पा री री बा धा
 पि प तिः ० प रि क र
३. गा री ^५सां सां सां सां सां
 भो ० गी ० गृ कु ० ण
४. सा सा गा यणि नी नी नी नी
 सा ० न ^६२० ण ० ० ०
५. गा रिण पा पा गा ^७री सां सां
 ग ज० ध ० मं प ट नि
६. नी धा पा पा री री ^८सा सा
 य स न ० श शा ० डू
७. नी धा नी ^९सा सा सा सा सरिस
 धू ० डा ० म णि ० ०००
८. पा धा निष पा मो मो मा मो
 सां ० ०० भूः ० ० ० ०

॥ अथ शुद्धपञ्चम ॥४॥

मध्यमापञ्चमीजातिसंज्ञात करुणीयुत ।

अन्तरस्वरसमुक्तो विरामाञ्चितपञ्चम ॥२०३॥

^१ S. R. री री गा सा गा री गा सा ।

^२ A. B. ता सा ।

^३ The verbal structure is as follows :—

स जयतु भूताधिपति परिकरयोगीन्द्रकुण्डलाभरण ।

गजचर्मपटनिवसन शशाङ्कचूडामणि धाम्नु ॥

^४ S. R. नी धा etc.

^५ S. R. सा सा सा सा सा सा ।

^६ S. R. गरि सा सा ।

^७ S. R. पा पा ।

^८ A. B. सा सा सा सा ।

मध्यसप्तकसंस्थानपञ्चमांशग्रहस्तथा ।

दृष्यकामूर्च्छनोपेतः कामकामादिदेवतः ॥२०४॥

प्रसन्नादिविभूषश्च पूर्णः संचारिवर्णवान् ।

षड्जापन्याससंयुक्तः स्वल्पद्विभ्रुतिकः स्वर ॥२०५॥

विनियुक्त ऋतौ प्रीत्ये प्रहरे वासरादिमे ।

शृङ्गारहास्ययोरेष रसयोरवमशंके ॥

सन्धौ नाटकसंबन्धे शुद्धपञ्चमसंज्ञकः ॥२०६॥

पा धा मा धा नि धा पा पा प घ नी रिमयोर्युग्मम् ।

पथमाद्व घनी धा पात्रयं धानिरिगा द्विः^(ः) सां ॥२०७॥

मा पमौ गा री री मा प धा मा धनिषया प सा ।

गा नो धा पा पनौ री मा पा धा मा ध नि धा प पा ॥२०८॥

इत्यालापोऽयं करणं माचतुष्कं धमौ धमौ^१ ।

निधौ पा वेति^२ षड्जं द्विः पयौ धनौ रिमौ पयौ ॥२०९॥

नयौ निधौ पयौ वेति द्वितीयं च पयौ धनौ ।

पृथग् द्विः स्पू रिगसरिग^३-रयश्च मगौ मयौ ॥

धमा-धधौ^४ निधौ^५ वेति गविताऽऽविप्तिका तत ॥२१०॥

पांचतुष्कं^६ द्वौ री द्विः^७ सां आद्या, पा गा पमौ च गा ।

रीत्रयं सा द्वितीया तु, मासारीणां द्विकं द्विकम् ॥२११॥

गा सां इति तृतीया तु, मा गा पमौ च गा तथा ।

रीत्रयं सां चतुर्थी तु, रीमापानां पृथक् पृथक् ॥२१२॥

द्विकं धामेति पञ्चमी, मा धा द्विः सां^८ नी धा द्विः पा ।

पट्टी, धा नी री मा री तु मात्रयं सप्तमी कला ॥

पां मां पां नी तथा पानां चतुष्कं वसुसम्भिता ॥२१३॥

^१ B. पयौ ।

^२ B. राण्ड ।

^३ A. B. add रि ।

^४ B. निधौ ।

^५ B. पयौ ।

^६ A. पांचयुग्मं ।

^७ A. B. गामाद्या ।

^८ A. B. निपा च पात्रयम् ।

१. ^१पां पां पां पां रीं रीं सां सां
^२ज य वि ष म न य न
२. पा गा पम गा री री री सा
 म द न० त नु द ह न
३. ^३मां मां सां सां रीं रीं गां गां
 य र वृ य म न म न
४. मां गां वंमं गां ^४रीं रीं रीं सां
 पु र द० ह न ० ० ०
५. ^५रीं रीं मां मां पां पां धा मा
 न त स क ल भु ब न
६. मा धा तां सां नी धा ^६पा पा
 न त स क ल भु ब न
७. वां नीं रीं मां रीं मां ^७मा मा
 भ व म म भ य ह र
८. ^८धां मां धां मीं वां पां वा पां
 भ व श र णं ० ० ०

^१ A. B. पा पा पा पा री री सा सा (B. सा), S R सा सा सा री री गा सा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

जय विषमनयन ! मदनतनुदहन ! बरवृषभममन पुरदहन !

मत्तसकलभुवन ! सितकमलवदन ! *भव मम मयहर ! भव धारणम् ।

* A. B. omit भव मम भय हर and repeat भव धारणम् in the eighth Kalā.

^३ S. R. मा सा etc.

^४ A. B. मा गा पम गा री री री सा; S. R. मा गा पम गा री री री री ।

^५ S. R. री री मा मा पा मा धा मा ।

^६ S. R. पा मा ।

^७ S. R. पा पा ।

^८ S. R. धा मा धा नी पा पा पा पा ।

इत्युक्त पञ्चमो रागो मध्यमग्रामसमव ॥२१४॥

॥ अथ मध्यमग्राम ॥५॥

गान्धारिकामध्यमाख्यापञ्चमीजातिसमव ।

मन्द्रपङ्कजप्रहंशश्च मध्यमन्याससमुत् ॥२१५॥

सकावलीक सौवीरमूर्च्छनो ध्रुववल्लभ ।

अवरोहिणि वर्णे स्यात् प्रसन्नाविविभूषित ॥२१६॥

नियोग्यो वासरस्याद्ये ग्रहे प्रीत्यकालगे ।

शृङ्गारहास्ययोराद्यं सप्रोक्तो रसयो रसौ ॥२१७॥

मुत्तसन्धौ नाटकस्य, मध्यमग्रामसमव ।

सपूर्णो मध्यमग्रामो रागोऽस्यालाप ईयते ॥२१८॥

सा नो पा पा पा धरी गां सा रि ँ गां नो स सा ग पां ।

पपपा नी पनी सा सां गा सां निध नि नी नि री ॥२१९॥

गा सां वा च मयी नीषामेति चालाप ईरित ।

पुषप् सपपसा द्विर्द्वौ रिगो नितौ च साद्वयम् ॥२२०॥

रागपा द्वि पुषप् मन्त्रा धमौ धनितनीषपा ।

पाप्रप नी पनी सागां नय गा च रानी धनी ॥२२१॥

त्रिर्द्वौ री गा द्वि ( ) सा वा वा मा वा नि य व साद्वयम् ।

इत्येतत् चरणं आप्तार्जुनित्तत्वा प्रोक्षणे भया ॥२२२॥

द्वि सां द्विर्द्वौ पुषप्तद्देवा इयान् प्रपपा बला ।

द्विर्द्वौ गा मां वा नी द्वि सा द्विनीया, २५ तृतीयिका ॥२२३॥

१. ^१सां सां मां मां पां पां मां मां
२अ म र गु ङ म म र
२. ^३मां मां गां गां पां नीं सा सा
प ति म जे ० यं ० ०
३. सां सां मां मां पां पां सां सां
जि त म द नं श जि ज्ञ
४. ^४री गा नीं सा सा सा सा सा
क ल ति ल कं ० ० ०
५. ^५नीं नीं नीं नीं पां पां मां मां
ग ण श त प रि वृ त्त
६. गां मां गां मां पां नीं सां सां
म शु भ ह रं ० ० ०
७. नीं रीं गां नीं सां सां पां पां
प्र ण म त ति त वृ य
८. सा सा निघ पा ^६मां मां मां मां
र थ य० म नं ० ० ०

*मध्यमग्रामरागोऽयं दक्षरापन्यासभूयितः ।

सालापकरणातिष्ठिकादिष्वप्युदाहृतः ॥२२६॥

- ^१ In accordance with verse 223 the first Kalā should read as सा सा मा मा सा सा मा मा । A. B. सा सा मा मा पा पा मा मा; S. R. सा सा गा गा पा पा मा मा ।
- ^२ The verbal structure is as follows :—
अमरगुहममरपति-^{*}मजेय, जितमदन †शशिसकलतिलकम् ।
गणशतपरिवृत्त-‡मशुभहर, प्रणमत सितवृषरथगमनम् ॥
* S. R. मजयम् ।
† S. R. सकलशशितिलकम् ।
‡ A. परिवृत्त ।
- ^३ A. B. मा मा गा गा पा नी सा सा । S. R. गा मा मा मा पा नी सा सा ।
- ^४ A. B. and S. R. री गा नी सा सा सा सा सा ।
- ^५ A. B. नी नी नी नी पा पा मा मा; S. R. नी नी नी नी पा पा मा मा ।
- ^६ S. R. मा मा मा मा ।
- ^७ B. मध्यमग्रामरागोऽयं ।

॥ अथ शुद्धपाठवः ॥६॥

मध्यमाजातिसंज्ञातस्तारमध्यमकग्रहः ।

मध्यमांशन्यासपुक्तो मध्यमादिकमूच्छनः ॥२२७॥

काकल्पन्तरसंयुक्तः प्रसन्नान्तरभूषितः ।

अवरोह्यादिवर्णश्च^१ स्वल्पगान्धारपञ्चमः ॥२२८॥

संपूर्णः पूर्वरेणु च प्रयोक्तव्यो मनीषिभिः ।

शृंगारहास्यरसयोर्वेत्यदेवतदेवतः ॥२२९॥

दिनस्य प्रथमे यामे गेयोऽयं शुद्धपाठवः ।

मा सा रे नी च सा धा नी मा पा पा धनी मा ध सा ॥२३०॥

री मा धा सा ध मा री गा मा मा धा मा रि गा रि नी ।

ध सा धा नी च माद्वन्द्वमित्यालाप प्रकीर्तित ॥२३१॥

ममो रिगौ समौ संसं^२ इति द्वि खण्डमादिमम् ।

धनी स सा धनी मा मां सकृद्वन्यद् द्विषः पुन ॥२३२॥

म प नी म ध सा री गा री गा मा री ग मायुगम् ।

करणं वर्त्तनी चाप प्रोच्यते, मा धनी धयी ॥२३३॥

मा रिमो निघषा धी सौ रिगौ सौ धनिषा^३ पमा ।

मा गां री गा म मा धा मा गा री गा स ग री ग सा ॥२३४॥

सा धनी मा धनी धा सा धनी माना चतुष्कम् ।

वर्त्तन्येषा समुद्दिष्टाऽऽक्षिप्तिका तूच्यतेऽधुना ॥२३५॥

प्रथमा माद्वयं धा नी सा धा नी धा प्रकीर्तिता ।

धा नी मा सा तथा मा री मा नीति स्यात्ततः परा ॥२३६॥

धा नी द्वि सा गा रिगौ धाद्वयं चाग्या, चतुष्पिका ।

सा धा सा च भगौ मानां चतुष्कं, पञ्चमी पुन ॥२३७॥

भगौ री गा मात्रयं च षमो^४ गाऽधोऽपि, षष्ठिका ।

री गा माषट्कमय च, सप्तमी नी च धा तथा ॥२३८॥

^१ A. B. वर्णाच ।

^२ A. B. सप्तमिति ।

^३ A. B. पमाम् ।

^४ A. B. गापावि षष्ठिका ।

नी धा सानां चतुष्केणाष्टमी गा रीद्वयं च गा ।

मां चतुष्कमिति श्रोयताञ्जलिपिकायां स्वरवलि : ॥२३९॥

१. ^१मा मा धा नी सा धा नी पा
२पृ यु ग ० षड ग लि त
२. ^३धा नी मा सा मा री ^५मा नी
म द ज ल त ति सौ ०
३. ^५धा नी सा सा गा रिग धा धा
र भ ल ० न्न ध ० ० दृष
४. सा धा सा मप मां मां मां मां
द स मू ०० हं ० ० ०
५. मग री गा मा मा मा पम गा
मु० स मि ० ग नी ०० ल
६. री गा ^१मां मां मां मां मां मां
दा क ले ० भू ० पि त
७. ^५नी धा नी धा सा सा सा सा
मि व ग ग द ते ० ०
८. गा री री गा मां मां मां मां
० ० जं द तु ० ० ०

इत्युक्तः पाठः गृढो रागराजिविभूषणम् ॥२४०॥

१ S. R. मा मा धा धा ।

२ The verbal structure is as follows :—

पृथुगण्डगलित-^{*}मदजलततिसौरमलनपट्पदसमूहम् ।

मुखमिन्द्रनीलशकलैर्भूषितमिव †गणपतेर्जयतु ॥

^{*} S. R. मतजनगति

† A. B. गणपतिर्जयतु ।

३ S. R. धा नी मां मा मा री मारी ।

४ B. गा ।

५ A. B. धा नी सां सा etc.; S. R. धा नी सां सा etc.

६ S. R. सा सा etc.

७ A. B. नी धा नी धा सा सा सा सा; S. R. नी धा नी धा सा सां सा सा ।

॥ अथ शुद्धकंशिकः ॥७॥

कामरिबोर्कंशिकीभ्यामुत्पन्नः काकलीयुतः ।

संपूर्णः सावरोही च प्रसन्नान्तेन भूयितः ॥२४१॥

पङ्खादिमूर्च्छनस्तारपङ्खांशग्रहपञ्चलः ।

पञ्चमस्वरविभ्रामः पृथिवीसुतदेवतः ॥२४२॥

घोररीद्राद्भुतरसो विनियोज्यो मनोविभिः ।

सन्धो निर्वहणे ज्ञेयः शिशिरे वासरादिभे ॥२४३॥

प्रहरे ज्ञेय(गेय)कालज्ञः शुद्धकंशिकसंज्ञकः ।

सा सधौ सा सरी ना भा सा नी सा री सया मया ॥२४४॥

भा पा नी धा प ना गा भा पा पेत्यालाप ईरितः ।

स मरी सरिगा सा म म म सा रि स सा द्विशः ॥२४५॥

मन्द्रपङ्कचतुष्कं च रिरी ममौ पपौ धमौ ।

धसौ धनी समन्द्राणां चतुष्कं रियसा पथौ^१ ॥२४६॥

द्विशो धमौ चाप धमौ धधा सां च चतुष्टयम् ।

वसन्त्येपाऽक्षितिका तु प्रोच्यते धरणीधृता ॥२४७॥

पट् सा नी धेति तत्राद्या, द्विः सा री भा च सा सया ।

री गा नेति द्वितीया तु, तृतीया तु कलोच्यते ॥२४८॥

भा गा री पञ्चकं तानां, चतुर्थी साधतुष्कतः ।

नी सा नी नी तु, पञ्चम्यां द्विर्मा गा री द्विर्मा द्विः पा ॥२४९॥

धा नी पा धा सया मापाद्वयं पट्पय, सप्तमी ।

साधतुष्कं सया नी धा पाद्वयेन प्रकीर्तता ॥२५०॥

धा मा गा सा पाधतुष्कमष्टम्यां च स्वरावलिः ॥२५१॥

१. ^२सा सा सा सा सा सा नी धा

^३अ० नि० पवा० स० ०^४

^१ A. पया ।

^२ A. B. सा सा etc.

^३ The verbal structure is as follows :—

अग्निज्वाला*—दिखावेधि ! मासशोणितमोजिनि !

सर्वाहारिणि ! †निमसि ! धर्मघृष्टे ! नमोज्जु ते ॥

* A. B. मिखावेधि etc. † A. B. निर्पासि ।

^४ A. B. and S. R. read मि and नि respectively and the next Kalā starts with गा ।

गमकैर्मन्द्रभूयिष्ठोभिल्लकैश्चिकमध्यमः ।

सा नी धा सा मां ममो मा मगयुगं च गा मा मा ॥२५६॥

धा धा नी धा स(म)युग्मं सा गा मा धा नि धा स सा ।

मा धा ^१मधो गमो सा गा सधो धा मा स सा ग मा ॥२५७॥

धा नी धा सा सा मधो च पमो पञ्चममायुगम् ।

इत्यालापो वसंती च सती निधो सती ममो ॥२५८॥

मधो मधो मधो निमो मनी धानी मधो ममो ।

निधो नी पञ्चकं सानो धधो ममो सती सधो ॥२५९॥

सती सती धधो धधो ममो पमो पमो मधो ।

संचतुष्कं धम धध धा मा पामेति कीर्तिता ॥२६०॥

द्विः सा नी धा द्विः सा द्विर्मा प्रथमा, -ऽथ द्वितीयिका ।

मा धा मा गा पुनर्मा धा नी मेति स्यात्, तृतीयिका ॥२६१॥

मा नी धा नी पुनर्माया मीमे, -ऽथ चतुर्थिका ।

नी धा नी पञ्चकं सानो, पञ्चम्यां न्यादिसात्रयम् ॥२६२॥

नी धा पा वेति, धा नी मा पा गा रो माद्वये सया ।

षष्ठी, सप्तमिका पा मात्रयं धा नी पमो मुक् ॥२६३॥

सा धा धा नी माषतुष्कमष्टम्यासिप्तिका स्मृता ॥२६४॥

१. सा सा नी धा सा सा मा मा

^१धु ह दु ध र वि क ट

२. मा धा मा गा मा धा नी मा

ग ० म म र ज स वि

३. मा मी धा नी मा धा नी ^२मा

म ० कं ० शु वि पु ल

^१ B. गधो ।

^२ The verbal structure is as follows :—

दृढदुदरविषटगमन-^{*}रजगविमका शुक्तिपुल्लीनागम् ।

अरिरमन-†विमलोपनं गुरनमिनं विनायकं वन्दे ॥

* A. B. रजट, S. R. जरट । षटगविमका can also be a possible reading.

† A. रिम ।

^३ S. R. नी ।

४. नी धा नी सा सा सा सा सा^१
पी ० नां ० सं ० ० ०

५. ^२नी सा सा सा नी धा धा धा
अ रि द म न वि ष म

६. धा नी मा ^३पा गा री मा मा
लो ० ज न सु र न नि

७. ^४पा मा मा मा धा नी पा मा
तं ० वि ना ० य कं ०

८. ^५धा सा धा नी मा मा मा मा
ख ० ० न्दे ० ० ० ०

इत्येव कथितो राज्ञा भिन्नकेशिकमव्ययः ॥२६५॥

॥ अथ भिन्नषड्जः ॥२॥ (१)

षड्जग्रामे भिन्नषड्जः षड्जोदीप्यवतीभवः ।
मध्यमस्वरविधायः पञ्चमसंभवजितः ॥२६६॥

धैवतांगप्रहृष्टचारः प्रसन्नान्तविभूषणः ।
संचारिवर्णरश्मिरः काकल्यन्तरराजितः ॥२६७॥

सर्वभीमोत्तमे गेय उत्तरायतमूर्च्छनः ।
^१हिमन्ते प्रथमे ग्रामे चतुराननदेवतः ॥२६८॥

भयानके च बीभत्से रसेऽप्यालाप ईर्यते ।
धा मा मगी तथा सा सा सगी मधी घधी निधी ॥२६९॥

गमगा माद्वयं सहन्मगी मधी मगी सती ।
समी गती मगी धानां जयं न नि स सांजयम् ॥२७०॥

निगी नितो निधी धा च स बीमद्वय पञ्चकम् ।
गती गमी धाद्वयं च निधी मगी हिमां च धा ॥२७१॥

^१ A. B. नी धा नी सा सा सा सा सा, S. R. नी धा नी सा सा सा सा सा ।

^२ A. B. नी सा सा सा S. R. मा मस सा सा etc.

^३ S. R. मा ।

^४ S. R. मा मा मा धा नी मा मा ।

^५ S. R. सा ।

^६ B. हिमन्ते ।

धनो नि नि गधौ गा च द्विर्मालापः प्रकीर्तितः ।

धा ^१धगौ भा मधौ मगौ द्विःसां सगौ मधौ द्विर्धा ॥२७२॥

धनो धनो माद्वयं च द्विरिदं खण्डमादिमम् ।

मममा मधमा गसौ ससगा मधधा धधौ ॥२७३॥

धनी धमौ निधौ निसौ मन्द्रपङ्कजचतुष्ककम् ।

निसौ निगौ निसौ निनी द्विर्धा सधौ धनी धपौ ॥२७४॥

निगौ त्रिर्मा मगौ मधौ मगौ ससौ सगौ मधौ ।

द्विर्धा धनी धपौ मगौ माद्वयं वत्तनी त्वियम् ॥२७५॥

त्रिर्धा नी धा च पा मा गा प्रयमा, ^२य द्वितीयिका ।

^३सागांमानी च त्रिर्धा नी, धा पा मा गा सगौ मधौ ॥२७६॥

गुरवः स्युस्तृतीयस्यां, पा धा (धा धा) नी गा च मा स्वराः ।

चतुर्धा तु चतुर्थ्यां स्यु, ^४र्मा नी धा नी च मन्द्रसा ॥२७७॥

चत्वारः पञ्चमी, षष्ठी नी गां सां नी च धात्रयम् ।

नीं जयो सप्तमी प्रोक्ता तृतीयावद, ^५षाष्टमी ॥

चतुर्थ्यावदियं ह्याताऽक्षिप्तिका भिन्नपङ्कजा ॥२७८॥

१. धा धा धा नी धा पा मा गा

^३च ल ० स रं ० ० ग

२. ^४सा गा मा नी धा धा धा नी

भं ० ० सु रं ० ० अ

३. धा पा मा गा सा गा ^५मा धा

ने ० ० क रे ० ० णु

४. ^६धा धा नी गा मा मा मा मा

पि ० ० ङ्ग रं ० ० सु

^१ B. धमी ।

^२ B. omits the second line of verse 276 and the first line of 277.

^३ The verbal structure is as follows :—

चलत्तरङ्गमन्द्रगुरमनेनरेणुपिञ्जरम् ।

सुरासुरैः सुसेवित पुनातु जाह्नवीजलम् ॥

^४ A. B. सा गा etc. ; S. R. सा गां मा नी धाधाधा नी ।

^५ S. R. साधा ।

^६ A. B. पा पा etc; S. R. धा धा नी गा मां मा मां मा ।

५. मा नी धा नी सां सां सां सां
रा ० ० मु रेः ० ० सु

६. नीं गा सा नीं धां धां धां नीं
से ० ० वि तं ० ० पु

७. धा पा मा गा सा गा मा धा
ना ० ० सु जा ० ० ह्र

८. धा धा नी गा मा ना ना ना
धो ० ० ज लं ० ० ०

॥ अय भिन्नतानः ॥३॥ (१०)

मध्यमापञ्चमीजातिसंज्ञातो भिन्नतानकः ।

मध्यमप्रामरागोऽयं पञ्चमांशग्रहस्तथा ॥२७९॥

विहीन^२ ऋषभेणाथो ऋषभाल्पतया युतः^३ ।

मध्यमस्वरविभ्रामः स्वल्पमध्यमकोऽयथा ॥२८०॥

वर्णे संचारिणि ह्यातः प्रसन्नादिविभूषणः ।

हृष्यकामूच्छन्तोपेतः काकलीस्वरपेशलः ॥२८१॥

वासरप्रथमे यामे श्रुङ्गारे विनिपुण्यते ।

निपादबुर्बलः प्रोक्तो भवानीपतिर्बलः ॥२८२॥

अत्र यद्गदितं तज्ज्ञेर्दुर्बलत्वं निपादिनः ।

तद्धेतुजातिजं चिन्त्यं रिदीर्बल्यं पुनर्बुधैः ॥२८३॥

पात्रयं घाद्वयं धानी धा पा पा धपमा ध मा ।

म गा म मा ध सा गा मा सपपरितपञ्चमाः ॥२८४॥

त्रिस्त्रिर्मधो पारिषा(ः) स्युर्द्विद्विनिपयमानयम् ।

इरपालापो, वर्त्तनी च पनी सग पनी द्विशः ॥२८५॥

पनी संगं गसं गा मा पा धा पा म प मा पपो ।

चतुः पा सङ्घं धानी घाद्वयं सत्रयं गगो ॥

पानी सा गा मा प धा पा मगां मामेति कीर्त्तिता ॥२८६॥

^१ A. B. नी गा सां नी धा धा धा नी; S B. नी गा सा नी धा धा धा नी ।

^२ A. विहीनो ।

^३ B. पुनः ।

पा नीं सा गा पृथग् द्विद्विराद्या, सागां भवो भवो ।
संचतुष्कं द्वितीया तु, तृतीयाऽथ कलोच्यते ॥२८७॥

सा गा मा पा तथा घा पा द्विर्भंगो, तु चतुर्थिका ।
सा गा मा पञ्चकं पानां, घा पा द्विः सा ^१द्विः पा द्विर्घा ॥२८८॥

पञ्चमी, साद्वयं द्विःपा घापा भागेति तत्परा^२ ।
घा पा भवो भवो द्विःसां पा मा (मा पा) सप्तम्यया, षट्मी ॥२८९॥

घा पा भवो च माः पञ्चाक्षितिका भिन्नतानगा^३ ॥२९०॥

१. पा पा नी नी सा सा गा गा
४ ह र व र मु कु ड ०^५
२. ^१सा गा ^२मध मग सां सां सां सां
ज टा ०० लु० लि तं ० ०
३. सा गा मा पा घा पा मय^८ मय
ज म र व धू ० कु० च०
४. सा गा मा पा पा पा पा पा
य रि म लि तं ० ० ०
५. घा पा सा ^१सा पा पा घा पा
व ह वि च कु सु म ०^{१०}

^१ A. B. द्विपा द्विपा ।

^{२ ३} A. B. add विसर्ग ।

^४ The verbal structure is as follows :—

हरवरमुकुटजटालुलितं, अमरवधूनुचपरिमलितम् ।

बहुविपकुसुम-^{*}रजोरुणित, †विजयति गणाविमलजलम् ॥

^{*} A. B. रजसा रुणितं ।

† S. R. विजयते ।

^५ A. B. and S. R. end the first Kalā with ज and begin the next with टा ।

^६ A. B. and S. R. सा गां etc.

^{७ ८} S. R. मय ।

^९ S. R. मा ।

^{१०} A. B. and S. R. end the fifth Kalā with र and begin the sixth with ज and जो respectively.

६. सा सा पा पा धा पा मा गा
र जो ० रु णि तं ० ०

७. धा पा ^१यप मग ^२तां सां मां पां
वि ज य० ति० मं ० गा ०

८. धा पा मग मा मा मा मा मा
वि म ल० ज लं ० ० ०

॥ अय भित्तकैशिकः ॥४॥ (११)

कार्मारव्याश्च कैशिकया उद्भूतो भित्तकैशिकः ।

ग्रामे मध्यमसंज्ञे तु षड्जांशग्रहणोच्चरः ॥२९१॥

संपूर्णः पञ्चमन्वाप्तः काकलीस्वरसंयुतः ।

चारुसंचारिवर्णाद्विषः प्रसन्नाविबिभूषणः ॥२९२॥

भूरिमन्द्रस्वरमुत्तस्तथा षड्जादिमूलकः ।

नियोज्यः त्रिशिरे वामे चात्तरस्यादिभे पुनः ॥२९३॥

वानवीरेऽद्भुते रौद्रे रसे शंकरवल्लभः ।

सा सा धा सा निधौ सा नी धिः सां नी^३ मां च धा तथा ॥२९४॥

पा मां धा सा निधौ सा नी द्विःसां सां री स मां सरी ।

सा गा धा नी ^४स धा सा म पां मा धौ पाद्वयं तथा ॥२९५॥

इत्यालापः सदाश्लापविज्ञेनात्र निरूपितः ।

द्विः सा धमौ धमौ सा री मपौ धा मा च धा पुनः ॥२९६॥

यममन्द्रसा रीद्वयं च सा री गा मा च सारिता ।

सा मा धा पाद्वयं सा री मा पा धा सेति च द्वयम् ।

धा पा मा पात्रयं प्रोक्ता वर्त्तमानास्तित्तिता पुनः ॥२९७॥

सांचतुर्कं द्विहो री मा(ऽऽ)धा, द्वितीया च पाद्वयम् ।

सा सा मा पेति, माद्वन्द्वं धमौ पाः पञ्च चापरा ॥२९८॥

^१ S. R. एक ययय सा गा मा पा ।

^२ A. B. सा मा मा पा ।

^३ B. री ।

^४ B. धसा ।

द्विर्मा सनी मन्द्रपङ्कजपञ्चकं तु चतुर्थिका ।

पञ्चमी साष्टकेन स्यान् नी मा सा सा च धा तथा ॥२९९॥

पामापेति तदन्या च, मा धा सा पा च धा च मा ।

रीमेति सप्तमी प्रोक्ता तृतीयावदषाष्टमी ॥३००॥

१. ^१सा सा सा सा री री मा मा

^२ह ० ० न्द्र नी ० ० ल

२. ^३पा पा मा धा सा सा मा पा

स ० ० प्र भं ० ० न

३. ^४मा मा पम पा पा पा पा पा

दा ० ०० न्य ग ० ० न्य

४. मा मा ^५सनि सा सां सा सां सा

वा ० ०० ति तं ० ० ०

५. सा सा सा सा सा सा सा

ए ० ० क रं ० ० त

६. नी गा सा सा धा पा मा ^६पा

शो ० ० भि तं ० ० न

७. मा धा सा पा धा मा री मा

मा ० ० मि तं ० ० बि

८. मा मा पम पा पा पा पा पा

ना ० ०० य कं ० ० ०

भिन्नकैशिकरागोज्यमित्युक्त. पृथिवीभृता ॥३०१॥

^१ S. R. सा सा सा सा etc.

^२ The verbal structure is as follows :—

इन्द्रनीलसप्रभ *मदान्वगन्धवासितम् ।

एवदन्तशोभित नमामि त विनायकम् ॥

* A. B. मददानगन्ध etc.

^३ S. R. मा मा पम पा पा पा पा पा ।

^४ S. R. मा धा सा पा धा मा री सा ।

^५ A. B. and S. R. सनि सा सा सा सा सा ।

^६ A. B. पा ।

॥ अथ भिन्नपञ्चमः ॥५॥ (१२)

मध्यमग्रामसंभूतो भिन्नपञ्चमः (म)संज्ञकः ।

मध्यमापञ्चमीजातिसजातः पञ्चमान्तकः ॥३०२॥

धंवंताशग्रहश्चैव पौरवोपूच्छंनान्वितः ।

वयचिन्निपादसमुषतः काकलीकलितः ववचित् ॥३०३॥

सचारिषर्णविस्तीर्णः प्रसन्नाद्येन भूषितः ।

भयानकाहयबोभत्सरसः सौरिप्रियस्तथा ॥३०४॥

विनियुक्तः सुत्रधारप्रवेशोऽयं मनीषिभिः ।

ग्रीष्मे प्राक् प्रहरे गेयो यानकालविचक्षणः ॥

अत्र द्विभुतिकौ स्वल्पो केयाचन मत्ते मतौ ॥३०५॥

धा मा नो धा पनी धा मा पमा पा पा पगौ मगौ ।

पगौ मगौ ^१मगौ माया रौत्रय माप पा धमा ॥३०६॥

नो धा धपौ धनी धा च धपौ धनी च धंवंतः ।

धा धा मा धा स सा साम गरी गत्त गत्तो गत्तौ ॥३०७॥

सा नी नी धंवंतो धा नी पयथा धा धा च मात्रयम् ।

द्विसालापो, वसंती तु धससा गर्पभौ मनी ॥३०८॥

धपौ पपौ पनी धौ च लण्डमाद्यमिदं द्विष्टः ।

धपौ धनी धपौ मनी रिगौ रिनी धपौ पमौ ॥३०९॥

गमौ धपौ रिरी माध ममौ धपौ धपौ पनी ।

धनी पङ्कजत्रय गारी रिरी निधौ धपौ पपौ ॥३१०॥

मनौ गमौ मगौ नो धा पनी धापा च मा च मा ।

मा पा (च)पामधो (पा अणो) ह्याताऽऽक्षिप्तिका तद्यथोच्यते ॥३११॥

रौ मा धपौ धाद्वय च धनी धपौ च मादिमा ।

धा सा नो धा सा ^२(पा) निधौ मा धा द्वितीयः, ततः परा ॥३१२॥

मा रौ मा पा धपौ धा ^३धपौ मा, नो धा पपौ नि (नी) धा ।

धाद्वय(त्रय) मा चतुर्थी, रौ मा धासा च नौ तथा ॥३१३॥

^१ B omits second मगौ ।

^२ A. B. add नी पा पा ।

^३ A. B च मेति ।

गां सां नी पञ्चमी, जैव धा पनी धात्रयं तु मा ।

री मा पठ्ठी, सप्तमी धा पमी गरी च मा धपी ॥३१४॥

॥ पथी मा, ऽऽष्टमी नी धा पथी धनी च धा तथा ।

मा पाद्वयेन संप्रोक्ता ऽऽक्षिप्तिका भिन्नपञ्चमी^१ ॥

इत्येवं पूर्णतामाप्ताः पञ्चभिन्नाः समासतः ॥३१५॥

१. री मा धप धा धनि धप मा

वि म ल० श शि ल० ०० ष

२. धा सा नी धा पा निय^२ मा मा

धा ० ० रि णं ०० ० ०

३. मा री मा धा धप धा धप मा

म म र ग ण० न मि० त

४. नी धा पय^३ नी धा धा^४ धा मा

म भ व० म धं ० ० ॥

५. री मा धा^५ सा नी गा सा नी

वं ० रे ० त्रि लो ० क

६. धा धनि धा धा धा मा री मा

मा ०० धं ० गं ० या ०

७. धा धम^६ गरि^७ मा धप धा^८ पय^९ मा

त रि० ०० त् स० लि ०० ल

B. पञ्चमे ।

S. R. धा मा etc.

The verbal structure is as follows :—

विमलतानिततन्त्रधारिणः, वमरगणनमिउमभ^{*}वमयम् ।

वन्दे त्रिलोचनापगङ्गा†छरितछलितपोतजटम् ॥

* A. B. वमय भव । † A. B. छरि छलित etc.

S. R. मा मा ।

S. R. धनि धा धा धा धा ।

B. मा धा ।

S. R. मा नी गा धा नी ।

A. B. and S. R. मा ।

S. R. पन मा ।

२. नो धा पघ धनि धा मा पा पा
धो ० त० ज० टं ० ० ०

॥ अथ गौडरागाः ॥

॥ अथ गौडकंशिकमध्यमः ॥१॥ (१३)

यङ्जप्रामसमुद्भूतः यङ्जमध्यमसंज्ञया ।
जात्याऽयं जनितो रागो गौडकंशिकमध्यमः ॥३१६॥

यङ्जप्रहांशापन्यासस्तथा यङ्जादिमूर्च्छनः ।
काकलिकलितः पूर्णो वर्णनारोहिणा युतः ॥३१७॥

प्रसन्नमध्यालंकारो नक्षत्राधीशवैवतः ।
समयानकबीराक्षरसद्वयविवर्जितः ॥
गेयो मध्याह्नकाले तु रागविद्विः प्रयोगतः ॥३१८॥

ससौ मधौ मसौ मसौ सधसाद्वितयं सरी ।
मा गा मानां चतुष्कं ध मध री ध चतुष्कनी ॥३१९॥

धनी ध मा ध मा गा ध १ रि ध नी धसमा द्विशः ।
धधी यङ्जचतुष्कं च ध स री स स धा ध स ॥३२०॥

सत्रयं री ग री मा प गसगा सधसद्वयम् ।
चतुष्कं मध्यमाना च धमथा रिचतुष्ककम् ॥३२१॥

धरिधा धनिधा धा स धपमा गा रितुयंकम् ।
गरिगा गधसा साध धसधा धसरी धरी ॥३२२॥

ममथा रिरिधा नी ध निमथा मसथा रि धा ।
नि ध नी मधगा २ गा ध रि ध नी धात्रयं सतः ॥३२३॥

धधी ससौ सरी गा रि म रि गा स य सा ध सा ।
स मध्यमचतुष्कं च धमथा रिचतुष्ककम् ॥३२४॥

धरी मध्यनि यट्कं तु धं वतानां पधौ पमौ ।
रिचतुष्कं गरी मा मं धसधा मसथा द्विशः ॥३२५॥

री ध री ममथा द्वी री धनिधा म ध नी मथा ।
मगथा रि ध नी धा ध सत्रयं धौ सतुयंकम् ॥३२६॥

रि ग रि म रि गा सा ग सा त्रिर्नो तनिसाः पुनः ।
एकादश धसा रोमाः पञ्च धनयतो मसौ ॥३२७॥

गसा द्विर्मा धमपधा द्विर्मेत्यालाप ईरितः ।
धत्रयं सद्दयं धश्च धत्रयं सधमा म धा ॥३२८॥

मम (सप्त) मध्यमपदकं च धमगा नो च धत्रयम् ।
रि ध घाद्वितयं धो नो धौ सौ त्रिस्त्रि^१-द्वंसौ च धौ ॥३२९॥

स म धा रि स रो गा स स स धा षड्जतुयंकम् ।
मचतुष्कं धमा धा ध नि ध धा धनिधा ग धा ॥३३०॥

सगधा ध ध धा सापौ मधमा रिगमा धधौ ।
सधधा रिचतुष्कं च गमना धमधा निधौ ॥३३१॥

निधौ धैवतपदकं च रिमध्यं मी च सत्रयम् ।
ध स धा मां पुयक् तूर्या रित्रयं गतया ध सा ॥३३२॥

ध ध सा स ध सा धा स स ध सा रि रिमा म धा ।
धमघात्रयतो री च धनयं नी धतुयंकम् ॥३३३॥

गं सत्रयं च गं त्रिर्धा^२ सप्ततो धमयोस्त्रयम् ।
रिगगा मा गपद्जो च पधमा मधमा ममा ॥३३४॥

पुषग् द्विर्गो रि धा री धा द्वि. सगौ धो स धा ध मा ।
म म गा माद्वेनोक्तं करणं कृष्णभूभुजा ॥३३५॥

साष्टकाद्या तृतीयस्पर्धवता, ऽय^३ द्वितीयिका ।
मा मां सा सां तथा धा सा रोमेति स्यात्, तृतीयिका ॥३३६॥

ममो री साचतुष्कं च गरी समयुगं तथा ।
चतुर्मां च चतुसां च चतुर्षो, पञ्चमी पुनः ॥३३७॥

धाधामागा द्विधा भूता, पथी मा धा च साद्वयम् ।
निधा सातेति, सा सां मा मगो री गा^४ च सा सनी ॥३३८॥

शप्तमो, चाष्टमी या तु विज्ञेयाऽऽस्तित्तिहा जसा ।
धा सा धा धा मगौ मानां प्रयेण विबुधैरियम् ॥३३९॥

^१ A. हंसो B. द्वंसो ।

^२ A. गगाता ।

^३ A. द्वितीयका ।

^४ A. B. सगौ च मी ।

१. सा सा धा सा ^१सा सा सा सा
त द ण र वि स दृ श
२. ^३मां मां सा सा धां सा री मा
भा ० सु र वि क ट ज
३. भम रो सा सा सा सा गरि सम
टा० ० जू ० ट शे ख० र०
४. मां मां मां मां सां सां सां सां
प रि र वि ता ० ० ०
५. भा धा मा वा मा धा मा वा
हि म शि ख रि शि ख र
६. ^४मां धां सा सा मां धां सा सा
मा ० ल ० श र ण ग
७. ^१सां सां मां मग रो वा सा ^१सनि
ता ० धा ०० तु वः ० स०
८. ^१धां सा वा धा मग मा मा मा
वा ० गं ० गा० ० ० ०

इत्युक्तो लक्षणोपेतो गीटकेशिकमध्यम ॥३४०॥

॥ अथ गीटपञ्चमः ॥२॥ (१४)

पङ्कजप्रामे पङ्कजमध्याध्वतीजातिसंभवः ।

पद्महो धैवतांशिवच्च मध्यमान्तः पर्वजितः ॥३४१॥

^१ S. R. सा सा सा सा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

तदणरविसदृश*—भासुरविकटजटाजूट-†शेखर-‡परिचरिता ।

हिमशिखरिशिखर-§मालशरणगता पातु व सदा गता ॥

* A. B. सदृशं । † S. R. शिखर । ‡ S. R. परिचरिता ।

§ A. B. मालाशरणगतात् ।

^३ A. B. मा मा सा सा धा etc.; S. R. मा मा सा सा etc.

^४ A. B. and S. R. मा धा सा सा नी धा सा सा ।

^५ S. R. सा सा मा etc. ~

^६ A. B. and S. R. सनि ।

^७ A. B. and S. R. वा etc.

काकलीस्वरसंयुक्तस्तयान्तरविराजितः ।

प्रसन्नमध्यालंकारो धैर्यतादिकमूच्छेनः ॥३४२॥

आरोहिवर्णरचिरो नित्यं शौरिस्मरप्रियः ।

भयानकाख्यबोभत्सविप्रलम्भरसः पुरः ॥३४३॥

विनिषोगोऽस्य विज्ञेयो ग्रीष्मेऽह्नौ मध्ययामयोः ।

उद्भटे नटने गोडपञ्चमस्य पुरातनः ॥३४४॥

धा मा द्विषो मध्यमदध धा मा स नि य मा नि धा ।

नी धत्रयं निधद्वन्द्वं सरिणा सरिणा रि मा ॥३४५॥

मधधा नी त्रयं धानां मगमा द्विः सधैर्यताः ।

^१पण्निधन्यश्चतुर्धा धः स ध नी ध स रो गयो ॥३४६॥

^२ध नी धनयतो नीमो मनिधा गतसा म मा ।

मापञ्चकं धमी त्रिषो द्विनिधौ मा च धनयम् ॥३४७॥

निधन्यो धचतुष्कं मौ ध मा^३ धा ध ध नी ध नी ।

धममा गौ सप्तगता धमन्यो म ध नी ध नी ॥३४८॥

सोऽष्टधा नि ध नी धानां चतुष्कं नि ध नी च धाः ।

चत्वारः, स ध नी धा स रि ग धा ध नि धनयम् ॥३४९॥

नि म यमो नि यमो सोऽष्टः^४ सपञ्चकमध्यमः ।

धमगा च धमो त्रिहो (त्रिहो ?) नि ध नी ध न म य धा ॥३५०॥

निधधा निनिधा धा स धत्रयं मयधौ निधौ ।

निधन्यो धमधा मागौ सौ मगौ मो धपञ्चकम् ॥३५१॥

द्विनिधौ गतसा मा न धमधा मा सरिमा न मा ।

,मधघाटतये^५ त्रिषो नि य धा स य धा निधा ॥३५२॥

धौ मधौ सरिमा धा मा मा त्रिषो गोऽष्टधा^६ निधौ ।

निधमा मगमाद्वन्द्वमालाये परिकीर्तितम् ॥३५३॥

^१ A. पण्निधन्यश्चतुर्धा । B. पण्वन्यश्चतुर्धा ।

^२ B. धा ।

^३ B. धा ।

^४ A. B. सो मरा ।

^५ A repeats द्वितय ।

^६ A. B. त्रिधौ गोकथा ।

त्रिस्रो मघो (मघो) धनिषता धनिषा धसरो ग घा ।

नि धा म या भयो धा म ध मध्यमचतुष्ककम् ॥३५४॥

निधया रिघया त्रिमो यमो मघो वनीद्वयम् ।

धा तमो मसमा मा ध धपनिषा त्रयं च सं ॥३५५॥

धनिषा ध म रो गा नि म ध मा ध स रो रे धो ।

म ध मा पञ्चकं धानां त्रिनिधौ निमया म मा ॥

धमाद्वयेन करणं कीर्तितं कीर्तिनीप्सता ॥३५६॥

धा धा सा धा तथा सांसां द्विपारं प्रथमा कला ।

यद्वा सांघा द्वितीया (स्याद्), द्विसां त्रिमां ततः परा ॥३५७॥

^१त्रिधा इति, चतुर्धा तु त्रिधा मापञ्चकेन तु ।

एतद्विपर्ययादुक्ता पञ्चमी, च ततः परा ॥३५८॥

धा नी धा माचतुष्केण ^२चान्तमेन तु, सप्तमी ।

मा धा धा धेति नामेति नामेति स्याद्, धाष्टमी ॥३५९॥

त्रिधा धमी च गा त्रिमांस्त्रिपित्तिकेयमुदाहृता ।

पञ्चस्वरसमारम्भमौडपञ्चमसंज्ञितः (ता) ॥३६०॥

१. ^३धां धां सां धां सां सां सां सां

^४ध न च ल न छि ० स

२. ^५धां धां धां धां धां धां ^६सां धां

य ० स ग वि ष म वि

३. सां सां मां मां मां धा धा धा

निः ० श्वा ० स धू ० म

४. धा धा ^७धा मा मा मा मा मा

धू ० अ छ शि ० ० ०

^१ A. B. त्रिर्धामिति ।

^२ A. B. मातङ्गेन ।

^३ A. B. धा धा सा धा सां सां सां सां; S. R. धा धा मा धा सा सा सा सा ।

^४ The verbal structure is as follows :—

धनचलनविप्रपन्नगविपमविनि श्वासधूमधूमादि-

विरचितकपालपाल जयति जटामण्डल शम्भो ॥

^५ S. R. धा धा धा धा धा धा सा धा ।

^६ A. B. सा ।

^७ S. R. मा मा etc.

५. मा मा मा ^१मा मा धा धा धा
वि र चि त क पा ० ल
६. धा नो धा मा मा मा मा गा
मा ० लं ० ज य ति ज
७. मा धा धा धा मा ^२मा मा मा
टा ० मं ० ड लं ० ०
८. धा धा धा धनि गा मा मा मा
शं ० ० भोः ० ० ० ० ०

॥ अथ गौडकंशिकः ॥३॥ (१५)

कैशिकीयङ्गमध्याम्यामुद्भूतो मध्यमाभिधे ।

ग्रामे षड्जग्रहांशोऽयं संपूर्णो गौडकंशिकः ॥३६१॥

षड्जादिमूर्च्छनः भ्रान्तपञ्चमः काकलीयुतः ।

प्रसन्नादिविभूषश्च वर्णनारोहिण्य युतः ॥३६२॥

धीररीत्राद्भुतरसः कण्ठोपेतगीतिमान् ।

नियोज्यः शिशिरे काले दैने ग्रामद्वये तथा ॥३६३॥

शंकरप्रीतये गेयो गानतस्त्वविचक्षणः ।

नन्वयं मध्यमग्रामे कथं रागः प्रतीयते ॥३६४॥

ग्रामद्विप्रजात्युत्थो युज्यते तद्द्वयानुगः ।

नैवम्, अस्य प्रयोगेषु स्वरी पञ्चमर्धवती ॥३६५॥

• त्रिचतुःश्रुतिकी तज्जैर्दृश्येत्ततः स्वकारणे ।

जातिद्वयसमुत्थाने भिन्नत्वे (स्वं) कगतिः स्फुटः ॥३६६॥

कार्मारवीकंशिकीभ्यामुत्पत्तिः कैशिकदीरिता ।

अस्य तत्र विचारार्हं प्रयोगे दृश्यते यतः ॥३६७॥

षड्जो ग्रहस्ततः षड्जमध्यकंशिकिके उभे ।

कारणत्वेन वर्ण्येते एतदेव हि सुन्दरम् ॥

संगीतशास्त्रमीमांसाभासलप्रज्ञसम्मतम् ॥३६८॥

^१ S. R. गा ।

^२ S. R. मा ।

सा सा सगी स नि स री गत्रय स म मा पमौ ।
निपौ पगौ मगौ री री ग म मा सा सनी सरी ॥३६९॥

मगौ पमौ पपौ रीमौ पा पा निरिमपा धसा ।
सनी द्वादश सा मा ग सगसा नी च सास्तु पट् ॥३७०॥

गससा मगमा री ग सगसा धसपा धपा ।
मा प मा पाट्टम चंब पमौ द्विपा धपत्रयम् ॥३७१॥

पमौ धपौ धरी रि रि म रि मा स रि मा ध सा ।
नी पञ्चदशक सत्य गान्धारसगसा नि च ॥३७२॥

गमध्य पङ्कजयट्क च गमौ रि ग सगी सघौ ।
स प धा प म पा पा ध म न गा म प पा प गा ॥३७३॥

ग म गा^१ ग स मा गा ग नि नि पा नि प गा म गा ।
ससौ निपट्टय त्रिगौ प म गा म ग मा रिरी ॥३७४॥

रिगी ममौ ध सा पञ्चदश गा सधसा गघौ ।
स रि पा मा पमा द्वि सा आलापोऽय निदर्शित ॥३७५॥

नितौ निधौ ससौ रीमौ रिगौ सामौ ममौ पपौ ।
निगौ री री रिमौ रीमौ रिमौ सामौ रिमौ रिगौ ॥३७६॥

सा मगौ ध स री मा प पमपा रि म री म पा ।
पा रि मा प नि री री रि म प धा स ध सा प धा ॥३७७॥

त्रि सौ नि सा सनी गौ री स ग सा पञ्चमस्वरा ।
स ध धा स ध मा मा म प पा गा म प नी नि च ॥३७८॥

प प धा नि ग गा गा प स म गा रि रि री म मा ।
मा पङ्कजत्रितय नी च नितौ गा री रिमौ ममौ^२ ॥३७९॥

सगी गा पा प नी धा नि गमगा धधसा रि सा ।
द्विगसौ नि ध सा धा स रि मा पमौ च पत्रयम् ॥३८०॥

म ध मा रि म री सा ध सा री रि म मगौ मपौ ।
स ध धा स म मा पा प म प पा पपपा ग गा ॥
म म पा वेति करण करणस्फुरणो व्यधात् ॥३८१॥

^१ B मा ।

^२ B मगौ ।

सन्धोः पुषक् चतुष्पदं च प्रथमाऽऽद्य द्वितीयिका ।

मी मी सा री री गा सा साऽऽद्य स्यात्तृतीयिका ॥३८२॥

द्विमा १रोमा त्रिमा-चतुर्मा पुषक् रीमाचतुष्टयम् ।

पुषक् तारीचतुष्पदं च पञ्चम्या, साचतुष्पदम् ॥३८३॥

द्विमा री गा तु षष्ठी तु, री त्रिमा पाचतुष्टयम् ।

सप्तमी, चाष्टमी रीणां पानां चैव चतुष्पदतः ॥३८४॥

गा रीत्रयं द्विद्विरेव तानीति नवमी स्मृता ।

दशमी मोद्वयं तानो रीत्रयेति द्वित्रयेव च ॥३८५॥

सा गा समो परी सा वा तपो धनी तनः परा ।

पथो धपो परो द्विगो मपो द्विधेति पाठयम् ॥३८६॥

द्वारादयः, द्विमाः स्यातां पथो धंय रिमी पथो ।

पानात्रिमा त्रयोदश्या, या मी पथो च मा तनः ॥

पाचतुष्पदं चतुर्दश्यामिष्टुकाऽऽतिजित्वा ध्रुवा ॥३८७॥

१. सा सा सा सा १मी मी मी मी

२म ० रमा ० ३म ० ग रि

२. १मी मी सा री री गा गा सा

धू ० पि त रे ० हं ०

३. सा सा री सा री गा री सा

गु र ब र मु वि स हि

४. री री री री गा गा गा गा

स ० ० ० श्री ० ब भु

५. सा सा सा सा री री री री

६. सा सा सा सा मा मा री ^१गा
बा ० हुं ० सु र व र
७. री मा मा मा पा पा पा पा
न मि त प दं ० ० ०
८. री री री री पा पा पा पा
^२च ० न्द्र क सा ० क र
९. सा री री री सा सा नी नी
सं ० त ति थ थ लं ०
१०. नी नी सा नी री ^३गा री गा
सु र स रि हं ० बु ध
११. सा सा सम गरि सा सा ^४संघ घनि
दं ० ०० ०० प्र ण म० त०
१२. पध ^५पध पध पध मध मध पा पा
स० त० तं० ०० नि० ०० छक लं
१३. पध पध रिम पम धा सा सा सा
स० क० लं० ०० प र म ०
१४. धा नी पध मा पा पा पा पा
^६शि ध ०० म जे ० यं ०

॥ अथ वेत्ररागाः ॥

॥ ढक्कः (वेत्रः) ॥१॥ (१६)

पङ्कजग्रामसमुद्भूतः पङ्कजमध्यमया ततः ।

धैवत्या च समारब्धः स्वल्पपञ्चमनिस्त्वन. ॥३८८॥

पङ्कजन्यासप्रहारादिव काकल्पन्तरराजितः ।

आवसंचारिवर्णेन प्रसप्तान्तेन भूयितः ॥३८९॥

पङ्कजादिमूर्च्छनः पूर्णः पावंतीपतिवल्लभः ।

धीररीद्राद्भुतरसो विशेषाद् युद्धवीरयुक् ॥३९०॥

^१ S. R. मा ।

^२ The verbal structure of Kalās 7 and 8 is transposed in B.

^३ S. R. मा ।

^४ A. B. and S. R. संघ ।

^५ S. R. पध ।

^६ B. omits शिवम ।

गेयोऽङ्गः पश्चिमे यामे वर्षाकाले विपश्चिता ।

टक्को वेत्तररागोऽयमस्य, लापो निरूप्यते ॥३९१॥

सा धा मा री म गा गा स म ध नी स रि गा सरी ।

मगमा धनिधा माध न री री रिषया म सा ॥३९२॥

मगमा ध नि धा सा ध म रि गा सा म धा नि मा ।

चतु सा ग स सा सा म रि ग सा स स गा ध धा ॥३९३॥

धम सा स स धौ नी ध ध न धा मा गरी गरी ।

रि नि मो ध नि नी धा म ध म सा रि गरी मरी ॥३९४॥

स ग सा स ग सा सा री ग धा सा नि नि सास्तु षट् ।

ग स सा स म गा धा स^१ म नि धा ध स धा ध धा ॥३९५॥

म म धा म रि गा सा ग ध नि सा मात्रयं धनी ।

- धनिमा म ध सा नी ध स धा म रि ग सा ग धा ॥३९६॥

नि सा सा सससा धा ध त्रिमौ ग रि गरी निधौ ।

धमधा भरि री री म ग ग सा षड्जपञ्चकम् ॥३९७॥

ग स सा म ग मा सा स ग स सा नि ध नी सरी ।

ग स गा स ग मा नी धा षड्जसप्तकतो रिगौ ॥३९८॥

म म गा स नि सा मा ध न धमौ धौ निनी ममौ ।

ध ग सा स म री गा स ग ध नी नि म धा ध नी ॥३९९॥

ब्रह्म स्यु, षोडशीते च निधमा धाष्टकं सप्तौ ।

निधमा धाष्टकं सट्ठ ग स गा स ग नी ध मा ॥४००॥

माष्टकं च धमौ गा री माद्वयं च ग सा ग धा ।

नी सा सा कथितश्चायमालाप पृथिवीभुजा ॥४०१॥

सप्तधा भरिगा री नि धा मा म ध सरी स स ।

ग धा ध स स धा धा सा ध गरी गर्वभयम् ॥४०२॥

नि रि सा म मधौ नी धा म ध सा धाः पृथग् द्विजः ।

ग रि मा सगमा नी ध नि म धा स ध नी स सौ ॥४०३॥

म सनी स ध^२ धा नी सा ग धनी साचतुष्टयम् ।

मा धा गा रीचतुष्टकं मा मा नी धा नी च सात्रयम् ॥४०४॥

यमथा धनिषा धा सा सप्तमा रिगमा गता ।

नि धनी धाद्वयं सानां पञ्चकं म ध मा च धा ॥४०५॥

धनी ययौ मयौ सा मा मा धा म रि ग सा स गा ।

धा धनी धा स धा नी सा पञ्च धा धा गमा सता ॥४०६॥

सा गा सा सा ग मा धा च मयौ धयौ म रीद्वयम् ।

य सा धनी त्रिशः यङ्जः(ः) करणं परिकीर्तितम् ॥४०७॥

साद्वयं धाद्वयं मा गा द्विर्माधा, -५य द्वितीयिका ।

सा सनी धा पञ्च साः स्यु, -स्तुतीया साद्वयं द्विर्मा ॥४०८॥

सामानामेति, तुर्या धा सा निधौ यङ्जपञ्चकम् ।

धा नी सा गा तथा गा धा मा गा पञ्चमिका कला ॥४०९॥

द्विः सा धा नी सनी धानां त्रयं यल्ली, च सप्तमी ।

द्विः सा धा नी द्विसौ(जो) मा गा, अष्टम्यां गाद्वयं च धा ॥

नी साचतुष्टयं प्रोक्ताऽऽक्षिप्तिका टक्कसंधया ॥४१०॥

१. सा सा धा धा मा ^१गा मा मा
सु र सु कु ट म नि मा

२. सा ^३सनि धा सा सा सा सा सा
ला ०० चि त च र णं ०

३. सा सा गा गा सा मा धा मा
सु र म् ० क्ष कु सु म

४. धा ^४सा निष सा सा सा सा सा
धा ० सि० त मु कु टं ०

५. धा नी सा गा ^५या धा मा गा
ग शि श क ल कि र ण

^१ S. R. गा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

सुरमुकुटमणि-^{*}मालाचितचरण सुरबुलकुमुमवासितमुकुटम् ।

शशिशकलकिरण-†विच्छुरितजट प्रणमत पशुपतिमजमरम् ॥

^{*} S. R. मणिगणाचित etc. † A. B. विछुरित ।

^३ A. B. and S. R. सनि ।

^४ A. B. and S. R. सा निष सा etc.

^५ S. R. मा ।

६. सा सा धा नी ^१सनि धा धा धा
वि ० च्छु रि त० ज टं ०
७. सा सा धा नी मा गा मा गा
प्र ण म त प शु प ति
८. गा गा धा नी सा सा सा सा
म ज म म रं ० ० ०

॥ वेसरपाडवः ॥२॥ (१७)

षड्जप्रामसमुद्भूतो रागो वेसरपाडवः ।

षड्जमध्यमिकाजातिजातो गमकपेशकः ॥

मध्यमांशग्रह्यासकाकल्प्यन्तरसंयुतः ॥४११॥

आरोहिवर्णश्चिरप्रसन्नादिविभूषणः ।

दैत्यपुञ्जप्रियः पूर्णः शान्तमृद्गारहात्ययुक् ॥४१२॥

वासरस्याग्नियामोक्तगानकालकलोत्करः ।

मतङ्गादिमतप्रोक्तमत्तरीकृतमूर्च्छनः ॥४१३॥

मा सा री गा सा री गा मा मा गा सा मा मा री मा ।

पा धा नी पौ निघौ मा नी धा सा सा सा ^२धा सा री गा ॥४१४॥

धा सा नी धा निघौ त्रिः पा संघौ संगौ मारी गारी ।

मा मा ना रो गा री पा मा मंरी मंगी संगौ रीसौ ॥४१५॥

संतौ संनी धंनी धंसी सा नी धा नी धंपौ संगौ ।

संगौ, री, री, च्छु, री, मा, मा, मं, म्य, नी, मा, रि, गा, मौ, ॥४१६॥

मं धं सं नी धा नी धं सं धा नी धं पं पा धा पं नी ।

धं नी धा धौ मा मा मा नी धा धं धं मं सं सं सं धं ॥४१७॥

री री गा मा मा गा री री गा सा सा सा री री गा मा ।

मा मा री री गा री री धा मा मा री री गा धा री ॥४१८॥

री मं री सा री गा सा गा सा धा नी धा सा सा धा नी^३ ।

मं मं मं धं मं री री मौ री गा सं मं सा धं नी धं ॥४१९॥

^१ A. B. and S. R. सनि ।

^२ B. साधा ।

^३ A. B. add धा ।

स नी धा पा भाट्टो पा नी ध नी ध नी ध नी म(?)^१ ।
नी धा धा सा ध ध ग स ग ध ध स ध ध म ॥४२०॥

री गा सा गा सा धा सा री गा म री गा मा मा म री ।
स स री म मा मा म री ग मा म री ग री ग री ॥४२१॥

ध री री धा चत्वारो री री धा धा म^२ गा री मा(?)^३ ।
री गा री नी नी धा मा धा म री री म री गा सा गा ॥४२२॥

सा धा सा री ग मा री गा म गा मा मा म म म ग ।
द्विर्धा मा धा म री रीमो स ग स ध नीधो सानी ॥४२३॥

धा नी धा पञ्च विक्पानी ? धा नी धा धा नी धा नी म ।
नी नी धा नी धा धा मा गा स ग स ध नी ध स नी ॥४२४॥

ध नी ध स री गा गा री स नी धा सा पा धा सा री ।
चत्वारो मा इत्यालापष्टके राज्ञा निरूपितः ॥४२५॥

म म ग स म स म ग पञ्च मा री चतुर्धा
मरि मम ध ध नी धा नी ध धा स ध नी धा ।
ध ध म रि ग म प ध धतो ध नि नी मा
म म रि म रिम म नी धेवता पञ्च नीधा ॥४२६॥

स स स नि ध स रि गा त्रिमधा त्रिध री मो
म म रि म रि ग नी प ध म म री ग री म ।
रि ग स स ध नि ध स ध नि ध ध ध ध (?)
ग ग स करणमुक्त माचतुष्केण राज्ञा ॥४२७॥

मा गा री सा री मा री सा प्रथमा, -ऽथ द्वितीयिका ।
री सा री गा माचतुष्क, तृतीया तु पुन स्मृता ॥४२८॥

मा री गा सा तथा नी धा द्वि सा, चाथ चतुर्थिका ।
पा धा सा री गा त्रयेण मानामथ, द्वी री द्वि या ॥४२९॥

सा पा धा नी पञ्चमो च, षष्ठो पा धा द्विर्मा च री ।
गा री सा, सप्तमो मा री गा सा नी धा द्विर्मा पुन ॥४३०॥

^१ One syllable is missing

^२ B omits गा री मा ।

^३ One syllable is missing

अष्टम्यां च कलायां पा पा सा री साचतुष्कम् ।
इत्युक्ताऽऽसिप्तिका राज्ञा रागे वेसरषाडवे ॥४३१॥

१. मा गा री सा री ^१मा री सा
३इं ० इ गो ० ब म नि
२. री सा री गा मां मां मां मां
दा ० इ सं ० चि अं ०
३. मा री गा सा नी पा सा सा
फु ० छळ कं ० इ छ मि
४. पा पा सा री गा मा मा मा
ळि ० अ तो ० हि अं ०
५. री री पा पा मा पा पा नी
म ० त इ ० इदु र नि
६. ^३पा पा मा मा री गा री सा
ना ० अ मो ० हि अं ०
७. मा री गा सा नी पा ^४मा मा
का ० ज णं ० सु र हि
८. पा ^५पा सा री ^६मा मा मा मा
गं ० घ सी ० अ छं ०

॥ सौवीरः ॥३॥ (१८)

षड्जग्रामसमुद्भूतः षड्जमध्यमिकाभवः ।

काकलीकलितः षड्जग्रहात्म्यासपेशलः ॥४३२॥

^१ S. R. गा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

* इन्द्रगोपमणिदारु-† सचिअं फुल्लकं दळ-‡ मिळिन्घतोहिअम् ।

मतददुदुर-§ गिनाअ-|| मोहिअं काणण सुरहिगन्ध-§ सीअळम् ॥

* A. B. इन्द्रगोपमणि । † B. संजय । ‡ S. R. तिलिन्घ ।

§ A. B. निनाय । § S. R. सोहिअ । § A. B. सीलयम् ।

A. B. read य for अ and ल for ळ in all cases.

(इन्द्रगोपमणिदारुसञ्चितं फुल्लकं दलमिलिन्दरोमितम् ।

मतददुर्दिनादमोहितं काननं सुरमिगन्धसीतलम् ।)

^३ A. B. पां पा मां मा; S. R. पा पा मा गा ।

^४ S. R. सा सा ।

^५ S. R. धा ।

^६ S. R. गा ।

स्वल्पद्विभुतिकस्यानस्फूर्जत्पङ्कजादिमूल्यं ।
सावरोहिप्रसन्नाद्यलङ्कृतं पूर्णतायुत ॥४३३॥

१ गृहितापससन्ध्यासिप्रवेशाद्युपतपानयुक् ।
वीररौद्राद्भुतरसोऽन्तिमयामनियोगयुक् ॥
सुशान्तरसभूयिष्ठः सौवीरः शकरप्रिय ॥४३४॥

स स प प धनि धा पा पाय सा सा प २ पा धा • (?) ।
ध धा म ग री म ग री स नि सा (?) ॥४३५॥

प ध स नि स स म म स म स स स म स
ग स स ग रि गा म म ग स स ध नो ३ ध ।
स नि ध नि ध ध पा प प ४ ध ध म नि ध ध
प प प ध ध स नि ध स म प पा प प ध ॥४३६॥

ध स स रि रि ग री म रि ग स ग स नि
ध स स प प ५ ध ध ध स नि सा स स स ।
म ग स स स स म स स स ग रि रि ग स
स ग प ध नि ध ध म स स स ध ध नि ध ॥४३७॥

स नि ध नि ध ध प प पा प रो प प नि ध
ध नि ध नि नि प नि ध ध स स स ध ध म ।
रि रि ग ध म म रि रि ग स स ग ध ध ग
स स स ध नि ध स नि ध नि ध ध पा प (?) ॥४३८॥

प प प ग ध रि स ग म म रि स ग स नो
ध स स प प ध ध स नि स स स स प प ।
प ध ध ध नि नि नि स स स स रि स रि रि
रि प रि प ध ध स नि सा स धा ध ग रि रि ॥४३९॥

ध ध म रि रि रि ग स स ग ध ध (?)
ग स स स ध नि स ध स नि ध नो ध प प ।
ध रि नि ध स प ग रि स ग रि स नि ध ध
स प प ध ध स नि सा लाप उक्तोऽयं राजा ॥४४०॥

१ A गृहितापसम-यासि । B गृहितापसम-यासे ।

२ B प ।

३ B स ।

४ B ध ।

५ B ध ।

पङ्कजसर्पञ्चमनीया धा धा, नि म म ^१पञ्चम नो धा धा नो ।

पङ्कजसरा रि रो रो पं रो पं, पं नि धा धा ध ध धा सा धं नो ॥४४१॥

धा प प पं ध ध सें सें रो रो, रो ग रि या रि स सा मं मं रो ।

गा स स सें स म रो सा सा नो, धा प म धं नि स सा मा सें मं ॥४४२॥

सा म स सा स म सा सा सा सा, मा रि म गा स ग सा पं मा गा ।

सा स स पं स नि धं नी धं गं, नी ध ध धं नि ध मं पं पं गं ॥४४३॥

धं ग ग गं ग ग गा रो सा सा, नी ध प पा प ध धा ^२धं नो. (?) ।

नी स स सा म ग गा रो रो रो, रो रि म सें म ध गं गा मं सें ॥४४४॥

सं प ध सा ध नि नो धा नी नो, धं प रि पं प प पा धा धं धं ।

सा स स धं ध ध धा मा मा मा, रो रि रि रो म रि मा रो गा सा ॥४४५॥

सा ध नि धा स ध नी धा धा रो, पं प प पं ध ध धा धा नी नो ।

पं प प मं ध ध नी सा सा सा, उक्तमदः करणं भूभर्त्रा ॥४४६॥

साष्टभिः प्रथमा, चान्या नो धापाना पुपग् द्वयम् ।

पामेत्यथ, तृतीया तु नो धा सा धा च नो ततः ॥४४७॥

धा पाद्वयं, चतुर्थी धा गा धा सापञ्चकेण(म) तु ।

पञ्चमी सात्रयं नो सा सा रो गेति, तथा परा ॥४४८॥

सा गा पाद्वयतो नो धा पा भेति, स्वास्ततः परा ।

नी धा सा धा च नो धा पाद्वयेना, -ष्टमिका पुनः ॥

द्विर्गा धा सा चतुःशान्ता सीबीराक्षितिका मता ॥४४९॥

१. सां सां सां सां सां सां सां

^३त ह ण त ह सा ल र

२. नी नी धा धा धा धा धा

हुं हुं म भ र म मि त

३. नी धा सा धा नी धा धा

म् हुं हुं र मि प ध न

^१ A. पञ्च ।

^२ B. omits धं ।

^३ The verbal structure is as follows :—

तरलपरनिगरनुमुममरनमित-भृदुगुरनिगवनपुनवित्पे ।

नानने कुञ्जरो भ्रमति मदल्लिउलीलागतिः ॥

४. पा पा पा सा सा ^१सा सा सा
दु त वि ट वे ० ० ०
५. सां सां सां ^२नीं सा सा रे या
का ० ० न ने ० ० ०
६. सा या धा पा नी धा पा ^३मा
कुं ० ० ज रो ० ० ०
७. नी धा सा धा नी धा पा पा
भ्र म ति म द स ति त
८. ^४या पा धा सा सां सां सां सां
सी ० सा ० न तिः ० ०

॥ अथ बोट्टः ॥४॥ (१९)

पञ्चमीपङ्कजमध्याम्यामुत्पत्तिर्यस्य वर्ण्यते ।

स बोट्टरागो विज्ञेयो मध्यमस्वरविधौ ॥४५०॥

ग्रहाणपञ्चमः स्वल्पगान्धारः काकलीयुतः ।

संपूर्णः पञ्चमाद्युक्तमूर्च्छनामूर्च्छितोदयः ॥४५१॥

अरोहिर्षर्गसंप्रवृत्तप्रसन्नान्तोपलङ्गितः ।

नियोज्यः पवित्रमे बामे वासरस्योत्सवे तथा ॥४५२॥

भृङ्गारहास्यरसयौर्भवानीपतिवत्सलभः ।

यद्यप्यस्य जनिं प्रामद्वयनातितमुद्गमम् ॥४५३॥

विलोक्य मध्यमग्रामसंबन्धः कैश्चिदोप्यते ।

तथापि पञ्चमस्याय चतुःश्रुतिकतावशात् ॥४५४॥

प्रयोगे ग्राह्यं संगीतमीर्माकविचक्षणः ।

यद्ग्राह्यमैकसंबन्धं कृष्णः क्षमापालपुङ्गवः ॥४५५॥

प प प नि ध नि ध नी म मं धनी सा ध नी म

म म ^१ग रि रि स री पं पं स सं मं प नि धं ।

स ग रि रि य रि षड्जं षड्जकं षड्जमातां

ऋधनरिरिपनी धं मं य सं गं स यं गं ॥४५६॥

^१ S. R. सा सा सा ।

^२ A. B. and S. R. नी ।

^३ S. R. पा ।

^४ A. B. ग ग ध सा सा सा सा सा, S. R. ग ग ध सा सा सा सा ।

^५ B omits य ।

म म रि म म रि सा गा री ग पा पा ध सं धं

स म म रि प रि पं धं पं पं पा स री मं ।

प प म म प रि पं धं पं पं पा स री मं

प प म म प प धं धं नि प धं मा रि धं धं

ध ध प प म म गं गं रि धरी धा रि री पं ॥४५७॥

प ध प म प ग रि सा मा नि नी सं ग रि मं

रि ग म ग रि ग पं पं पञ्चमो माचतुष्कम् ।

कथित इह नृपेणालाप इत्यं सलोलं

करणमय करस्यं कार्यते कीर्तिवानाम् ॥४५८॥

प प ध ध नि ध धं मं मा म धा मं सं (?)

रि प म प नि नि भैतत्तल्लङ्कं द्विःप्रयोज्यम् ।

प प नि नि ध नि नि, पं नि प धं सं म रि गं

स ग रि प म म चैतत्तल्लङ्कमेत^३ द्वितीयम् ॥४५९॥

प प नि नि ध ध पं पं मं ग गं मं रि रि सं

ग म म नि ध नि धा धं धं नि पं पं प धं मं ।

प ध म म ग म रि रि पं रि पं मं य मा मा

नृपतिमुकुटरत्नं (त्नो) बल्यपाक्षितिकालयम् ॥४६०॥

पा नी सा धा^४ साचतुष्कं प्रथमा, -^५ द्वितीयिका ।

धापामध्यगतं मापा माद्वयं ध, तृतीयिका ॥४६१॥

धा पा मा ना तथा री गा सा नीत्यथ, चतुर्थिका ।

सा री मा पञ्चकं पानो, सा री मा पाचतुष्कम् ॥४६२॥

येति स्यात् पञ्चमी, षष्ठी द्विः सा द्विः(ः) वा च धा पुनः ।

पा मा गा, सप्तमी प्रोक्ता तृतीयावद, -षाष्टमी ॥

द्विः पा पमो गमो वा मा माद्विकेन प्रकीर्तिता ॥४६३॥

१. ^४पा नी सा धा सा सा सा सा

^५ध ध म वि लु लि त *

^१ B. repeats this line; one foot is extra in this verse.

^२ B. द्वितीयम् ।

^३ B. म ।

^४ A. साचतुष्क ।

^५ S. R. सा धा सा सा etc.

^६ The verbal structure is as follows :—

पवनविलुलित-अमितमधुकर-जलजरेणु-परिपिञ्जरिते ।

*मदमन्दगति-हृसवध-विचरति विकसितशुभ्रमुदवने ॥

* A. B. अमितमधुकर ।

२. था पा मा पा था पा मा मा
अ मि त म धु क र =
३. था पा मा गा री गा सा नी^१
ज ल ज रे ० धु ष रि
४. सा री मा पा पा पा पा पा
पि ० ज रि ते ० ० ०
५. सा री मा पा पा पा पा था
म इ मं ० द ग ति ०
६. ^२सा सा पा पा था पा मा गा
हं ० ष ष धू ० ० ०
७. था पा मा गा री गा सा नी
वि च र ति वि क सि त
८. पा पा पम गम ^३मा मा मा मा
कु मु द० ष० ने ० ० ०

॥ अथ मालवकेशिकः ॥५॥ (२०)

केशिकीजातिसंज्ञातो ग्रहाश्रयास्तसस्वरः ।

काकलीकलितः स्वल्पार्धवतो मध्यमाभिधे ॥४६४॥

ग्रामे संगीयते विद्धिर्मुर्च्छत्यङ्गाविमुर्च्छन ।

आरोहिवर्गविस्तीर्णः स्वरसन्ततिपेशलः ॥४६५॥

प्रसन्नमध्यालंकारी विप्रलम्भे रसे तथा ।

वीरे रौद्रेऽद्भुते गेपो वासरस्यान्तिमे दले ॥४६६॥

शिशिरे केशवप्रोत्थं रागो मालवकेशिकः ।

केचित् पञ्चमवियाम मन्यन्ते केचन त्विमम् ॥४६७॥

गान्धारकृतसंपूर्तिमेतन्नादरमर्हति ।

गान्धारस्य विवादित्वाग्या(ष्या)सस्तत्र न धुन्यते ॥४६८॥

तस्मात् संगीतमीमांसापर-^४दर्शो नरेश्वरः ।

न्यास सस्वरमेवास्य मन्यते ^५भरतोक्तिवत् ॥४६९॥

^१ S. R. निघ । A. B. नी ।

^२ A. B. सा सा ।

^३ S. R. मा ।

^४ A. B. दृष्ट्वा ।

^५ भरतोक्तिवत् is also a possible reading.

स सं पं ग मं री स नी सा स री मा
म नी नी रि री सा प नी री प सं सं ।
म मा मा प सं नी स नी पा प नी पा
१स मा नी य मा री स मा नी स पा पं ॥४७०॥

स गं गं स पं पं नि सं सं नि री सं
प मी सं नि सं सं ग मं मं ग मं मं ।
२स गं गं म गं पं नि नी सं स सं सं
इहालाप उच्यते सदालापकर्त्रा ॥४७१॥

करणमय स सं पं मं ग पं नी ग पा पं
प प ग म ग प गा री री ग मं सं स मं सं ।
स ३म प म स स पं मं मं ग सं पं नि पं पं
स रि ४प म नि रि सं नी ५सं नि री सं स नी सं ॥४७२॥

द्विः सा द्विः पा तथा पा मा गा वेति प्रथमा कला ।
घा नी पा पा तथा घानी गानेति स्याद् द्वितीयिका ॥४७३॥

सांसांमध्यगतं पा सां सा नी पा नी तृतीयिका ।
री घा सनी षष्ठ्य चद्गात्रचतुर्थी, षष्ठ्यनी पुनः ॥४७४॥

पा नी री पा तथा नी री री सनी च, ततः परा ।
पा नी री च गमी री गा री सनी, तप्तमी पुनः ॥४७५॥

सापानीनां पृथग् युग्मं पमी नी, चाष्टमी तथा ।
सां इत्यष्टभिराख्याताऽऽक्षिप्ता मालवकंशिकी ॥४७६॥

१. सा सा पा पा गा मा गा पा
१स ० न्द्रा ० म र मं ०
२. घा नी पा पा घा नी गा गा
ह रं नी ० ल क ० ष

१ B. स ।

२ B. स ।

३ B. स ।

४ B. मप ।

५ B. सरी etc. (intermediary नि is omitted).

६ The verbal structure is as follows :—

चन्द्राग्रण हरं नीलकण्ठमहिवलय त्रिपुरहरम् ।

मृगाङ्गनयन विट्ठिलय नयत सदा मदनाङ्गहरम् ॥

- ३ ^१सा पा सा सां सा नी पा नी
म हि व ल य ० ० ०
- ४ रो पा ^२सनि सा सा सा सां सां
त्रि पु र० ह र ० ० ०
- ५ पा नी रो पा नी रो रो सनि^३
मृ गा ० क न य न ००
- ६ पा नी रो गम रो मा रो सनि^४
गि रि नि ल० य ० ० ००
- ७ सा सा पा पा नी नी पम नी
म म त स वा ० म० इ
- ८ सा सां सा सा सा ^५सा सा सा
ना ० ग ह र ० ० ०

॥ अथ मालवपञ्चमः ॥६॥ (२१)

पञ्चमीमध्यमाजातिजातो मालवपञ्चमः ।

मध्यमप्रामरागोऽयं हृष्यकामूच्छनायुत ॥४७७॥

पञ्चमाशपह्न्यास प्रसन्नान्तविभूषण ।

आरोहिर्वर्णबधिर स्वल्पद्विभृतिकस्वरः ॥४७८॥

काकलीकलितो गेयो हास्यभृङ्गारघोरसौ ।

विप्रलम्भिनि सपूण कञ्चुकीना प्रवेशने ॥

दिनस्य पश्चिमे यामे केतुवृष्टिकर पर ॥४७९॥

प म रि ग स घ नी ध पा प धा नी म रो म

प म प ध म रि मा सा नी ध नी सा रो या मा ।

प नि प ध म प प नि धा मा रो रि मा मा प सा सा

स म प प ध ग स घ सा घ नी सा रि म म ॥४८०॥

^१ S R सा ।

^२ A B सनि सा etc   R सनि सा सा सा सा सा ।

^३ ४ A B and S R सनि ।

^५ S R सा सा सा ।

स रि ग स रि ग गं गं सं स गं सा स री पं
 म म नि नि ध ध पं पं पं ध मं . (?) स सं धं ।
 नि नि ध ध प प मं मं गं गं री री नि नी धं
 ध प प म ग स धा नी धा प धं मं स धा पा ॥४८१॥

निगदित इति राज्ञाऽऽलापकः प्रोच्यतेऽयौ
 करणमिह सुरागे पञ्चमे मालवाद्ये ।
 म प ध म म रि गं सं धं नि मं नी ध स^१ द्विः
 सकलमिदमयान्यत् प्रोच्यते चैकवारम् ॥४८२॥

ध ध^२ ध नि^३ ध नि रि सं पं प पं पं ध पं मं
 मय म म प ध नि धं सं नि धं पं प रि गं ।
 म प ध नि ध स धं नि पं प धम्मं (पं मं) प धं सं
 ध नि म म नि नि धं धं पा प धं मं नि पा पं ॥४८३॥

पा नी सनी सा मयौ च रिगौ सा च पमौ पुनः ।
 द्विः पा सा मा गमौ गा च निधौ मीति द्वितीयिका ॥४८४॥

पा मा सा च गमौ गा नी मादयेन तृतीयिका ।
 रिमौ गमौ धमौ धनी पाचतुष्कं चतुर्थिका ॥४८५॥

पमौ धमौ सात्रयं गा सा निधौ पञ्चमी पुनः ।
 निधौ सानां चतुष्कं री गा मेत्यथ, तु सप्तमी ॥
 तृतीया च चतुर्थीवरद्वयम्याक्षितिका मता ॥४८६॥

१. *पा नी "सनि सां गग रिग सा पम
 १ध्या ० न० म धं ० ०० न वि०

१ B. सं ।

२ B. निध ।

३ B. omits ध ।

४ S. R. गा री सनि सा ।

५ A. B. सनि सा ।

६ The verbal structure is as follows :—

ध्यानमय न विमुञ्चति *न †व्याहरेति विनति ‡सरसलिले ।

विष्णुनोति पशुगुल नरेन्द्रहसो निजप्रियाविरहे ॥

* S. R. रीन । † A. B. व्याहरेति विनति (B. omits विनति) ।

‡ A. B. सरसलिले ।

२. पा पा सा मा गम मा^१ निष नो
मुं ० घ ति ०० ० न० ०
३. ^१पा मा सा गम पा नो मा मा
व्या ० ह र० ति वि ङा ति
४. रिम^४ गस घस^२ घनि पा पा पा पा
स० र० ०० स० लि ले ० ०
५. पम घम सा सा सा गा सा निष
वि० धु० नो ० ति प ० क्ष०
६. निष सा सा सा सा रो गा मा
यु० ग लं ० न रे ० न्द्र
७. ^३पा मा सा गम गा मी सा मा
हं ० सो ०० नि ० ज ०
८. रिम^४ गस घस घनि पा पा पा पा
प्रि० या० वि० र० हे ० ० ०

॥ दृक्कैशिकः ॥७॥ (२२)

उभयप्रामसंभूतो धैवतोमध्यमोद्भवः ।

धैवतांशग्रहव्यासः काकत्यन्तररानितः ॥४८७॥

आरोहिवर्णरश्मिरः प्रसन्नादिविभूषणः ।

श्लेषाऽत्र रागतत्त्वमूर्ध्वच्छना स्वो(धो)त्तरायता ॥४८

नियोगः सौविदल्लस्य प्रवेशेऽस्य निगद्यते ।

दिनस्य पवित्रमे यामे योगः प्रोहामनर्तने ॥४८९॥

संपूर्णः कामकामारिदैवतष्टक्कैशिकः ।

समयानकबोभस्ते रस्ते रसविदीरितः ॥४९०॥

^१ S. R. री मग पा पम पा पा घम मा ।

^२ A. B. घस, R. घम ।

^३ S. R. पा मा रिग सा निष सा पा मा ।

^४ S. R. मरि ।

धीररीद्राद्भुतरसान् केचनात्रापि मन्वते ।

निषादयद्जयोर्लोपादौडुवं प्राह ^१कश्यपः ॥४९१॥

उभयग्रामसंभूतजातिजातत्वतोऽप्यमुम् ।

पं(प)चतुःश्रुतिकत्वेन श्रीकृष्णः प्राह षड्

य सा था प धा मा म गा रो म गा सा

स नो गा स नी सा मरी गा स था सा ।

य था रो रि रि मा म रो गा स सा था

स रो गा य सा मा ^२य सं सं स सं सं ॥४९३॥

ध पं मं ध पं धं स सं धं य था पं

म था रो धं पा मा ग रो सा रि सा धं ।

ध मं यम्म (धं म) सा रो स रि धं प धं था

धमालापके (धं आलापके) नो ग सं सं नि धं धं ॥४९४॥

॥ इत्यालापः ॥

करणमय य सं गं मं ध पं मं प धं धं

ध रि य ध य स था धं धं स था धं स मं धं ।

ध प म स रि रि री मं धं म मं धं प धं पं

य ध स य स स मं सं मं य सं मं य धं धं ॥४९५॥

^३भा पं सां पञ्चकं याता प्रथमा, -ऽय द्वितीयिका ।

द्विर्धा री गा तथा द्विः सा रीमे (ति) स्यात् तृतीयिका ॥४९६॥

षाड्यास्तगर्गं (तो) मां तु पञ्च पा, -ऽय चतुर्थिका ।

तृतीयान्, पञ्चमो तु षाड्यं साड्यं तथा ॥४९७॥

गा री भावेति, षष्ठी तु रीड्यं माड्यं तथा ।

थारो भावेति, धा (ः) सप्त सप्तमो सा इति स्वः ॥

अष्टमो स्याच्चतुर्थीवदित्यादिस्तिरिक्ता कला ॥४९८॥

^१ B. केजय ।

^२ B. धं ग etc.

^३ In accordance with the notation of this Kālī as found in our text and S. R., this line should read as :—

षाड्यचर्च य मा पा मा etc.

१. धा धा धा धा धा मा पा ^१सा
^२श्री ० स ० स्क ट र ट
२. धा धा री गा ^३सा सा री गा
 वि ग लि त म द म दि
३. धां धां मां धां धां धां धां धां
 रा ० मो ० द म ० स
४. ^४धां धां मां धां धां धां धां धां
 म पु प कु लं ० ० ०
५. धां धां ^५सा सा पा री मा मा
 कु लि श च र क म ल
६. री री भा मा धा री मा मा
 यो ० नि ० प्र भू ति नु
७. धा धा धा धा धा पा धा सा
 सं ० ० ग ० ज ० य
८. धा पा मा धा धा धा धा धा
 ति ० ध ० न्दे ० ० ०

॥ अथ हिन्दोलः ॥८॥

धैवत्यार्यभिकावर्जशुद्धजातिसमुद्भवः ।

ग्रहान्ध्यासपङ्कजश्च धैवतवर्मवर्जितः ॥४९९॥

आरोहिवर्णसंयुक्तः प्रसङ्गादिविभूषणः ।

काकलीस्वरभूमिष्ठः शुद्धमध्यादिभूषणः ॥५००॥

वीररीडाद्भुतरसो नियोज्यो वासरान्तिमे ।

धामे वसन्तकाले च शम्बरारिप्रियंकरः ॥५०१॥

^१ S. R. पा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

श्रीमत्कटतटविगलितमदमदिरामोदमत्तमधुपकुलम् ।

कुलिशचरकमलयोनिप्रभृतिनुत गणपति वन्दे ।

^३ A. B. and S. R. सा सा ।

^४ S. R. मा ।

^५ A. B. and S. R. सा सा ।

संभोगे च पिशोपेण हिन्दोलः स्यादिहौडुवः ।

केचिद् ऋषभलोपेन हिन्दोलं षड्जसंयुतम् ॥५०२॥

इदन्ति, तन्मतं नाहं मतझादिविरोधतः ।

धैवतस्याविलोपेन द्विग्रामत्वेऽपि मध्यगम् ॥५०३॥

मध्यमग्रामजात्युत्थं शुद्धमध्याह्न्यमूर्च्छनम् ।

अमुं रागविवेकज्ञः प्राह धीकालजिद्रूपः ॥५०४॥

स सा नी प पा म ग पा सा म नी सा

ग मा मा म पा मा प मा गा प पा सा ।

ग मं मं ग मं मं ग नी पा प मं मं

स गं गं स नी पं स नी पं^१ स नी पं ॥५०५॥

स सा सं ग सग्री (सं नी) स या सं ग मं गं

प गं गं स सं गं स गं पं म नी पं ।

स नी मं ग पं गं प नी सा ग सं मं ।

स गं सं नि मं नी ससालाप उक्तः ॥५०६॥

करणमथ स गं पं मं ग पं मं स गं गं

स ग नि नि प नि पं पं गं ग पं मं ग गं गं ।

स स नि स स नि मं गं गं ग सं सं नि सं गं

प नि नि नि स नि स गं गं सं ग सं नि स सं सं^२ ॥५०७॥

सा सा भा गा तथा सा गा मापेति प्रथमा, परा ।

पमौ गां सां तथा सां सां गा मा मां इति, चापरा ॥५०८॥

मी सा था नी तथा पा नी गा पेत्यथ, चतुर्थिका ।

नी सां त्रिष्व (द्विः सा) सनी गां च सधौ नी, स्वयं पञ्चमी ॥५०९॥

द्विर्भौ सां गा तथा सा नी पाद्वयेन, -थ सत्परा ।

पमौ गा सा तथा सा च ममौ गा मा च पा इति ॥५१०॥

सप्तमी स्यात्तृतीयाव, -दष्टमी तु कलोच्यते ।

द्विनिखौ च तथा सा गा साचतुष्कमिति स्फुटा ॥५११॥

^१ B. स ।

^२ One syllable is extra in this foot.

१. सा सा मा पा सा पा मा पा
१स मु प न त स क ल
२. पम गा २सा सा सा गा मा ३मा
म० भि नु त ज नी ० ध
३. नी ४सा ५धा नी पा नी गा पा
प रि तु ० ष्ट मा ० न
४. १नी सा सा सा सनि गा सधं नी
त हं ० सं ०० ० ०० ०
५. ७नी नी सा गा सा नी पा पा
प्रि य त म स ह ध र
६. पम गा सा सा गम गा पा पा
स० हि तं ० म० ध ना ॥
७. ८नी ९सा धा नी १०सा नी गा पा
ग वि मा ० श नं ० ०
८. ११निस निस सा गा सा सा सा सा
नी० ०० ० ० मि ० ० ०

॥ अथ साधारणरागाः ॥

॥ अथ रूपसाधारः ॥१॥ (२४)

नैपादीपङ्गमध्याम्या जातिभ्यामाप्तसंभवः
पङ्गमप्राप्तेन संबन्धः (संबद्धः) पङ्गमाग्रहणे

१ The verbal structure is as follows :—

समुपनतसकलमभिन्तजनीषपरितुष्टमानसहंसम् ।

प्रियतमसह-^{*}वरसहित मदनाङ्गविनाशन नीमि ॥

* S. R. सुरसहित ।

२ ३ A. B. सा and मा respectively.

४ A. B. and S. R. सा ।

५ S. R. पा ।

६ A. B. नी सा सा सा सनि गा सध नी; S. R. नी सा सा सा सनि गा सध नी ।

७ A. B. नी नी सा etc.; S. R. नी नी सा etc.

८ S. R. नी सा पा नी पा नी गा पा ।

९ १० A. B. सा; सा ।

११ A. B. and S. R. निस निस ।

मध्यमस्वरविधायः पूर्णः (:) काकलिना धृतः ।

षड्जादिमूर्च्छनः स्वल्पपञ्चमर्धमनिस्वनः ॥५१३॥

प्रसन्नमध्यालंकारमलंकृतश्चावरोहिणि ।

धर्णे रौद्रेऽद्भुते वीरे करुणे च रसे स्मृतः ॥

रूपसाधाररागोऽयं सहस्रकरदंभवः ॥५१४॥

स नी धा स नी सा स गा मा प धा मा

नि नी पं (धा) स सा धा घ रो धा स नी सं(सा) ।

स गा धा स रो गा ^१स गा सा प धा मा

घ नी धा नी(नि)मा बा म मा सा य मा मा ॥५१५॥

अयो सा घ सा धा प धा सा स मा मा

ग सा गा ध धा धा स सा मा ग नि धा ।

स सा गं य सा धा प पा धा स सा गा

स सा गा स गा सा स धा धा ध मा मा ॥५१६॥

॥ इत्यालापद्वयम् ॥

करणमय स र्ध सं नि घ नी स स पा रं

प म य स नि र्ध रं ग स र्धं(धा) रं नि सं रं ।

म म ग ग स स रं रं सं ग सं सं य नि र्धं

प स स ग स स रं नि र्धं य मा रं ग मा मा ॥५१७॥

मा नी धा सा पुष्यं द्विद्विराद्या, नी च द्वयं च धा ।

धा साधतुष्कतोऽप्या, सा सा नी धा पा च साद्वयम्(भा तथा) ॥५१८॥

मा गा तृतीया, सूर्या तु रौद्वयं सा च नीद्वयम् ।

धा साद्वयेन गदिता, साधतुष्कं तु नीद्वयम् ॥५१९॥

साद्वयं पञ्चमी, पञ्ची सापाद्वन्द्वं पुष्यं ततः ।

साधतुष्कं, सप्तमी च त्रिमा द्विर्नो च धा तथा ॥५२०॥

साद्वयेना, षट्मी प्रोक्ता द्विर्नो धा पञ्च सा इति ।

सात्तेष्वयं पुष्यत्वेन नवमी, दशमी पुनः ॥५२१॥

द्विः सा नी धा तथा द्विः सा पावेति स्यात्तत परा ।

साद्वयं नीत्रयं धा साद्वन्द्वं, द्वावशिका ततः ॥

द्विः सा पा धा तथा नामो(मानो)चतुष्कमिति कीर्तिता ॥५२२॥

१. मा मा नी नी धा धा सा सा
१स ० धो ० जा ० तं ०
२. नी नी धा मा सा सा सा
धा ० म म धो ० रं ०
३. सा सा नी धा पा मा मा २धा
त ० तु ० य भी ० ०
४. ३री री सा नी नी धा सा सा
शा ० ० र्ण ० ० ० ०
५. मा मा मा मा नी नी धा धा
वि ० श्वं ० वि ० ण्णं ०
६. सा सा पा पा मा मा मा मा
वे ० द य र्णं ० ० ०
७. मा मा ४मा नी नी धा सा सा
तु ० ह्म म जि ० त्य म
८. नी नी धा सा सा सा सा
ज न क म जा ० तं ०
९. मा मा मा मा सा सा सा
प्र ण मा ० मि ह रं ०
१०. सा सा नी धा सा सा ५पा मा
स ० द्यु र्णं ० ० ० ०
११. मा मा नी नी नी धा सा सा
झ र ण म भ य म ०
१२. सा सा पा धा मा मा मा मा
हं ० य र म ० ० ०

१ The verbal structure is as follows :—

सद्योजात *वाममघोर तत्पुरुषमीशान विश्व विष्णु वेदपदम् ।

सूक्ष्ममचिन्त्यमजनकमजात प्रणमामि हर सद्गुरु शरणमभयमह परमम् ॥

* A. B. वाममघुर । † S. R. —ममवमह ।

२ S. R. मा ।

३ A. B. री री सा नी नी धा सा सा; S. R. सा री सा नी नी धा सा सा ।

४ S. R. नी ।

५ S. R. सा सा ।

॥ अथ शकः ॥२॥ (२५)

पाङ्गोपैवतिकाजातिजातः सांशप्रहान्तिमः ।

षड्जादिमूर्च्छनस्तद्धत् काकल्यन्तरसंयुतः ॥५२३॥

आरोहिवर्णसचिः संपूर्णः स्वरगुम्फवान् ।

प्रसन्नमध्यालंकारो रसयोर्वोरहास्पयोः ॥५२४॥

नियोग्यो माटके सन्धौ सद्भिर्निर्वहणे तथा ।

साधारणा धितो गीति शकः शंकरबल्लभः ॥

अत्र कश्चित् समाधत्ते षोडशं पञ्चमस्य च ॥५२५॥

सनी धनी सा प ध नी स री सा^१

स सा रि गा धा ध नि नी स री सा ।

नी धा स सा नी ध स नी ध पा नी

स गा म धा धा नि नि री स^२ गा सा ॥५२६॥

॥ इत्यालापः ॥

करणमथ स सा नी गा म धा पा ध धा गा

स रि रि ग म ग सौ गं मं ग धा धा ध सं सं ।

रि रि ध ध म ध धा धा धा स री सं म री मं

ध ध प प म म गं गा सं स सा नी स सं सं ॥५२७॥

॥ इति करणम् ॥

स सं नी ध नी सा स सा सं स सा सं

स नी नी नि सा री रि पा मा ग सं सं ।

रि री री म सं धं धं सं स^३ सं सं . . (?)

गा म मा गं ग नी नी स मं सं . . (?) ॥५२८॥

॥ इति धा करणम् ॥^४

॥ अथ भम्माणपञ्चमः ॥३॥ (२६)

शुद्धमध्यमिकाजतिः पूर्णो भम्माणपञ्चमः ।

षहातन्यासषड्जद्वयषड्जग्रामसमुद्भवः ॥५२९॥

^१ B. री ।

^२ B. ग सा सा ।

^३ B. ग ग ।

^४ 'Āksiptikā' is not given for this Rāga in our text and in S. R.

पञ्चमस्वरविधामः काकलीस्वरसंयुतः ।

वर्णेनारोहिणा वर्ण्यः स्वल्पगान्धारनिस्वनः ॥५३०॥

प्रसन्नमध्यालंकारः सपङ्कादिकमूर्च्छनः ।

विनियुक्तः पथि भ्रष्टे बने ध्वान्ते शिवप्रियः ॥

बोररीद्राद्भुतरसोऽप्यस्यालाप उदीर्यते ॥५३१॥

सा री री स रि री स री रि प ध धा धा धा प धा पं प धा
पा पा पा भ न मा न पा न ग रि री धा धं प पा धा स धा ।

सा सा री रि स सा स मा ग रि स सा नो नो ध पं पं प पं
धं धं पं पं न नं पं नं म न म मा सामेति सात्तापताः (सः) ॥५३२॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा सा स रि री रि री स रि रि पा पा धा प धा धा ध धा
धं धं पं पं न नं म प प धा पा धं ध मा मा न धा ।

मा गा री रि रि री रि धा रि रि प पा पा ध धा धा स सा
सा री री स स मा रि नं ध प प धा पा सा प पा मा य सा ॥५३३॥

॥ इति करणम् ॥

सा सा री पा रिगौ सा धा मा पूर्वा, -य द्वितीयिका ।

धा पा (पा धा) पधौ पमौ धा पा धा पमौ तु, तृतीयिका ॥५३४॥

सा री मा पाद्वयं धा ध पधौ पमौ, चतुर्थिका ।

पा धनी ध पमौ धैव धसौ साना चतुष्टयम् ॥५३५॥

रीद्वयं मा पमौ रिगौ सा धा मा, पञ्चमी ततः ।

त्रिः पा पधौ पाधतुष्कं पण्ठी, सप्तमिका तु नो ॥५३६॥

पा मा धसौ रिगौ साऽथ धनी धैव पमौ तथा ।

पा धा पा ध पधौ माना चतुष्कमियमष्टमी ॥५३७॥

१. ^१सा सा री गा रिग सा धा मा

^२गु ह ज ध न० ल लि तं

^१ S. R. री गा मा सा etc.

^२ The verbal structure is as follows :—

गुरुजनललित *मृदुचरणपतनमतिशुभगमन मदयति ।

प्रियमुदिता मधुरमधुमदपरवगहृदया भुश तन्वी ॥

* A. B. मृदुचरणपतनमतिशुभगमन मदयति; S. R. मृदुचरणपतन मतिशुभग-
गमन ।

२. पा धा पध पम पा धा पम
मु दु ख० र० य प त न०
३. सा रो मा पा पा धा ^१पध पम
म ति सु भ म ग म० मं०
४. पा धनि पम ^२धस सा सा सा सा
म द० य० ति० ० ० ० ०
५. रो रो मा पम रिग सा धा मा
प्रि य मु दि० ता० म धु र
६. पा पा ^३पा पध पा पा पा पा
म धु म द० प र व श
७. ^४नी पा मा धस रिग सा धनि पध
ह व धा ०० मु० शं ०० ००
८. पा धा पा धप मा मा मा मा
त ० ० ०० न्वी ० ० ०

॥ अथ मर्तः ॥४॥ (२७)

मध्यमग्रामसंभूतमध्यमापञ्चमीभवः^१ ।

मध्यमस्वरविधानः पञ्चमांशग्रहस्तथा ॥५३८॥

स्वल्पगाम्धारमिस्वानः पञ्चमादिकमूर्च्छनः ।

प्रसन्नमध्यालंकारस्तथा संचारिवर्णवान् ॥५३९॥

काकलीस्वरसंयुक्तः संप्रामे विनियुज्यते ।

बीरारकधमहाचारीमण्डले रसधोरतौ ॥

शृङ्गारहास्ययोगेयो नर्तरागो मनीषिभिः ॥५४०॥

दुर्गशक्तिरिमं शह धस्य त्रिश्रुतितावशात् ।

षड्जप्रायेण संबन्धं (संबद्धं) धेवतोजातिहेतुतः ॥५४१॥

^१ S. R. पम मप ।

^२ A. B. and S. R. धस ।

^३ S. R. पध ।

^४ A. B. नी पा मा धस S. R. मा मा पा धस ।

^५ B. भुवः ।

प पा सा मं गा मा प प स नि ध पा पा नि ति स सा
सं गा सा नी धा नी नि नि नि नि नि गा सा स स स सा ।
नि नी नी नी नी धं प प प प म मा गा ग स स मा
ग सा गा नी नी नी ध ध प प ध मं यं ध स स मम् ॥५४२॥

॥ इत्यालापः ॥

प पा स गा पा प स सं ग यं नि, नि धा प धं नि नि स नि नि धं सं ।
नि धा प मा पा प म गा नि नी प, ध नि ग मं पा म म मा म मा मं ॥५४३॥

॥ इति करणम् ॥

द्विः पा मा गा तया द्विः पा गासेति प्रथमा, ततः ।
सापञ्चकं च मा गा सा द्वितीया, -ञ्च तृतीयिका ॥५४४॥

गमपा गुरवो मा गा (मा)द्वयं पेति, तत्परा ।
द्विर्मा पा मा तया पानां चतुष्केणाय, पञ्चमी ॥५४५॥

मीसाद्वन्द्वं साचतुष्कं, षष्ठी सा गा च नी च धा ।
पाचतुष्कं, सप्तमी तु मीसाद्वन्द्वं च मा च धा ॥५४६॥

पाद्वयेना, -ष्टमी पा मा गा (मा) माना^१ चतुष्टयम् ।
इत्युक्ताऽऽसिप्तिका राज्ञा कालसेनेन रागजा ॥५४७॥

१. पा पा मा गा पा पा गा सा
२अ न व र त ग लि त
२. ३सा सा सां सां सा मा गा सा
म इ ज ल डु ० दि न
३. गा मा पा मा गा मा मा ४पा
धा ० री ० ध ति ० वर
४. ५सा मा पा मा पा पा पा पा
भु च न त स ० ० ०

^१ A. B. add च ।

^२ The verbal structure is as follows :—

अनवरतगलितमदजलदुद्दिनपारौषसिक्तभुवभतल !
मधुकरकुलाम्बुकारितदिनदिहमुखगजमुख ! नमस्ते ॥

^३ A. B. सा सा सां सां सा eto.

^४ S. R. मा ।

^५ S. R. मा गा मा पा मा पा पा पा ।

५. ^१नी सा नी सा सा सा सा
म धु क र कु ला ० न्व
६. सा र्था नी धा पा पा पा पा
का ० रि त दि न दि ०
७. ^२नी सा नी सा मा धा पा पा
ह्मू ख ग ज मु ख ० ०
८. ^३पा सा गा मा मा मा मा मा
न म ० स्ते ० ० ० ०

॥ अथ गान्धारपञ्चमः ॥५॥ (२८)

गान्धारोरक्तगान्धार्योर्जात्योः संप्राप्तसंभवः ।

गान्धारोऽंशग्रहण्यसः क्वचिद्वांशग्रहास्तभाक् ॥५४८॥

हारिणाश्वासमुत्सासिमूर्च्छनः काकलोद्युतः ।

प्रसन्नमध्यालंकारः पूर्णः संचारिवर्णवान् ॥५४९॥

नियोज्यः कवणे हास्ये विस्मये वाद्भुते तथा ।

राहुप्रियो मध्यमाख्ये ग्रामे गान्धारपञ्चमः ॥५५०॥

अस्यापि धैवतीजाति^४-जम्पत्वं बृजसंभवम् ।

पस्य त्रिभ्रुतितायोपाद् दुर्गशक्तिरभायत ॥५५१॥

भरतादिकसम्भत्वा ब्रह्मशीलाधिपः पुनः ।

मध्यमग्रामसंबन्धमाचष्टे शास्त्रनोदनात् ॥५५२॥

ग ग रि रि स ध नी सा रं ग पा सा ग गा रं

म प ध नि ध नि रं नं नी ध नी सं स नी रं ।

नि नि ध प ध रं ग ग गा स सा सं म मा रं

ग ग ग रि स नि पा नी सं ग रं गं स रं रं ॥५५३॥

॥ इत्यालापः ॥

द्विरिह ग रि स नी सा गा द्विशो रं ग रं रं

ध म नि ध ध नि गा रं रं म रं रं धनी रं ।

प प रि स म स सा नी रं स मा रं म पा रं

प प म ग प म सं सं सं स रं रं ग रं रं ॥५५४॥

॥ इति करणम् ॥

^{१ २} A. B. and S. R. नी सा नी सा etc.

^३ S. R. मा पा गा गा etc.

^४ A. B. add विसर्गः ।

गा नो सागाद्वयं द्विर्मा प्रथमा, ५४ द्वितीयिका ।

भा पा गा पा तथा गानां चतुष्कं च, तृतीयिका ॥५५५॥

गा पा सा गाचतुष्कं च गनी, ५५ चतुर्थिका ।

नो पा भा च यमौ गानां चतुष्कमप, पञ्चमी ॥५५६॥

गा गा गनीद्वयं नीनां त्रयेण च निसौ तथा ।

षष्ठी च नो पा मा यमौ च गाचतुष्कं, च सप्तमी ॥५५७॥

पा भा सा गाचतुष्केण सती चैव, तथाष्टमी ।

चतुर्थीवर्हिह प्रोक्ताऽऽक्षिप्तिकात्र पुरातनैः ॥५५८॥

१. ^१गा नो सा पा सा गा पा गा

^२पि० ग ल ज टा० क

२. भा पा ^३गा पा गा गा गा

ला० पे० नि ष तं०

३. गा पा सा गा गा गा गा गनि

ती० ज य ति जा० छु०

४. नो पा भा यम गा गा गा गा

वी० स तं० तं०००

५. गा गा ^४गनि गनि नी नी नी ^५निस

पू० र्णा००० ह ति रि व०

६. नो पा मा यम पा गा गा गा

ह त भु जि० सु स मि ङ

^१ S. R. सा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

पिङ्गलजटाकलापे निपतन्ती जयति जाह्नवी सततम् ।

पूर्णाद्वृत्तिरिष हृतभुजि *सुसमिद्धे यस्यः कर्पद्दिनोऽभ्युदे† ॥

* S. R. सुसमिधि ।

† A. B. कर्पद्दिनो घनुदे । S. R. कर्पद्दिमोऽभ्यनुदे ।

^३ S. R. मा ।

^४ S. R. गा ।

^५ A. B. and S. R. निस ।

७. १या मा सा गा गा गा गा २सनि
प य सः ० क प ० हि०

८. नी पा मा पम गा गा गा गा
नो ० ऽप मु० दे ० ० ०

॥ अथ षड्जकंशिकः ॥६॥ (२९)

मध्ममग्रामसंभूतकंशिकीजातिसंभवः ।

षड्जपर्येभप्रहाशश्च गनिस्वरविरामवान् ॥५५९॥

अत्यल्पपर्येभनिस्वानो मन्द्रगान्धारषड्जभाक् ।

व्यारोहि(ह)ञ्जालिगान्धारनिषादस्वरमञ्जुलः ॥५६०॥

प्रसन्नाद्यन्तभूषाहूयो गेयो वर्णेज्वरोहिणि ।

गिरीशम्रीतिजननी रागोऽयं षड्जकंशिकः ॥

नियोज्यस्तद्विवां बुन्दैर्वीरे रौद्रेऽद्भुते रसे ॥५६१॥

स सा नि री सा म प मा प पा मा

अ मा म नी नी ध ध मा म धा धा ।

म मा ध सा सा म म धा म सा सा

ध धा म मा धा नि ध नी ध नी नी ॥५६२॥

॥ इत्यालापः ॥

स सा नि री सा नि स सा म पा नी,

पा नी ध पा पा परि धा रिरी प ।

मा मा रि री प रि ग सं रि सा री,

स नी ध पा नी स नि सा नि नी (च) ॥५६३॥

॥ इति करणम् ॥

सार्योऽद्वन्द्वं साचतुष्कं प्रथमा, ऽथ द्वितीयका ।

सा तु नीनां चतुष्कं सा नी री, त्वय तृतीयका ॥५६४॥

रीषञ्चकं च मा द्विः सा, नी सा नो षञ्चरिस्वरः ।

चतुर्थी, षञ्चमो मा मा पा पा मा मा सप्तो च री ॥५६५॥

१ S. R. मा पा सा गा गा गा गा गनि ।

२ A. B. सनि ।

रिसो सा नोद्वयं द्विः पा द्विर्नो यच्छी, च सप्तमी ।

सापञ्चभिर्नोत्रयेणा, षट्मो री री तथा रिसो ॥

नोपञ्चकेण विज्ञेयाऽऽतिस्तिका यङ्जकैश्चिके ॥५६६॥

१. सा री सा री सा सा सा सा
१दो ० ह र फ णि ० द
२. सा नी नी नी नी सा नी^२ री
ना ० ले ० म हि ह र
३. री री री री री पा सा सा
के ० स र वि सा ० ०
४. ^३नीं सा नीं री री री री री
मु ह द लि ले ० ० ०
५. मा मा पा पा मा मा सग री
पि अ इ का ० ल भ ० म
६. रिस् सा नी नी पा पा नी नी
री ० ० ० ० ० ० ० ०
७. सा सा सा सा सा नी नी नी
ण ण म अ रं ० बं ०
८. री री रिस् नी नी नी नी नी
पु ह र ० ष उ मे ० ०

॥ अथ ककुभः ॥७॥ (३०)

धैवतीमध्यमोपेतपञ्चमीजातितम्भवः ।

द्वैप्राप्तिको धैवतांशग्रहः पञ्चमविभ्रमः ॥५६७॥

प्रसन्नमध्यालंकार उत्तरायतमूर्च्छनः ।

आरोहिवर्णद्विचरो मृतदैवतदैवतः ॥५६८॥

१ The verbal structure is as follows :—

दीर्घरफणिन्द्रनाले महिहरकेशरदिशामुहदलिते ।

पिअइ कालभमरो जणमअरन्द पुहरपउमे ॥

(दीर्घफणीन्द्रनाले महिघरकेशरदिशामुखदलिते ।

पिबलि कालभमरो जनमकरन्द प्रहरपणे ॥)

२ A. B. and S. R. नी ।

३ A. B. and S. R. नी सा नी etc.

मध्यमप्रकृतौ योज्यः करुणे शरदागमे ।

संपूर्णो वासरे गेयः ककुभो मध्ययामयोः ॥५६९॥

उभयप्राप्तजातिभ्यो जाति(त)त्वे सति यद्यपि ।

द्विप्राप्तिकत्वमेतस्य कथ्यते मुनिपुङ्गवः ॥५७०॥

तथापि पधयोस्तावच्चतुःस्त्रिःश्रुतिकत्वतः ।

प्राह रागविवेकजः कृष्ण(ः) षड्जानुगामिताम् ॥५७१॥

घ भ म ग रि री सा सं नि नो धा ग मा पं
प य म घ ष म मा नो सं नि सं नि नि धा नो^१ ।

घ नि नि ग ग घ गा री सा स नो मं ग गा री

रि रि स स नि नि धा धं धं ध वा वा घ वा वा ॥५७२॥

॥ इत्यालापः ॥

^२घ सा सा घ वा सा स री गा स धा वा

ध धा वा म गा री म मा मा घ वा धा^३ ।

^४घ वा धा घ वा मा म वा वा स री (गा)

^५मा रि गा सा ध मा वा रि मा वा घ वा ॥५७३॥

षाढन्तमध्यगं द्विः सा रीद्वयान्ता च पुर्विका ।

निर्घा पाषाढ्यं वा मा(पा च) द्वितीयाऽय, तृतीयिका ॥५७४॥

द्वी री द्विर्मा तथा पा धा वा मा, -ऽय स्याच्चतुर्थिका ।

पा धा वा षञ्चकं माना, षञ्चम्भो रीद्वयं तथा ॥५७५॥

षाढ्यं षाढ्यं पा मा, षट्पां पा मा च षाढ्यम् ।

षाढ्यं च तथा पा मा, पा धा वा मा च सा त्वय ॥

री सा री सप्तमी प्रीयता, गा सा वापदकतः परा ॥५७६॥

१. धा धा सा सा धा धा री री

^१यो ० मा ० म य ० त्र

^१ B. नी ।

^२ A. B. add वा, but that is redundant in the metre.

^३ A. omits वा ।

^४ A. B. add वा which does not fit in the metre.

^५ The metre is changed in the fourth foot.

^६ The verbal structure is as follows :—

यो नाम यत्र निवसति करोति परिरक्षणं स खलु तस्य ।

मुग्धे ! यस्मिन् च हृदये दहति च सततं नृसंसारिणि ॥

- २ धा धा धा ^१पा धा धा धा मा
नि व स ति क रो ० ति
- ३ री री मा सा धा धा धा मा
प रि २ ० क्ष ण ० स
- ४ पा धा धा मा मा मा मा मा
ल लु त ० स्य ० ० ०
- ५ री री मा मा धा धा धा मा
मु ० ग्ये ० व स ति च
- ६ पा मा धा धा धा धा धा मा
हृ द ये ० द ह ति च
- ७ पा धा धा मा सा री सा री
त त त ० नृ श ० ०
- ८ ण ण ण ण ण ण ण ण
सा ० ० ० ति ० ० ०

इति त्रिशद्विने प्रोषता प्रामरागा महीभुजा ।

अथोपरगा वण्यन्ते वसुसह्या समासत ॥५७७॥

रेवगुप्त तबा दवकसैन्धव केचनापरे ।

साधारण्यु निक्षिप्य नव तानवृत्तव तत ॥५८॥

प्रामरागा मते तेषां द्वात्रिंशदिति सम्मता ।

पञ्चैव ओपरगा ^२स्पृष्ट्वा पञ्चमपादवम ॥५७९॥

॥ अथोपरगा ॥

॥ अथ शकतिलक ॥१॥

ध्रुवतीपञ्चमीयुक्तनैपादीजातिसभक् ।

निपादाशग्रहं पूर्णं पञ्चमस्वरविभक्त ॥५७०॥

काफलीस्वरसयुक्तो निपादादिकमुच्छ्रय ।

सचोत्पिणहचिरं प्रसन्ना तविभूषण ॥५८१॥

शकादितिलकाख्योऽयमुपरगाऽयं ^३शकीर्तित ।

ध्रुवतीकरणत्वेन षट्जग्रामनिबधन ॥५८२॥

^१ S R धा पा धा पा मा ।

^२ B स्तु ।

^३ A राग ।

शात्वा जात्यंशबाहुल्यं सर्वरागेषु कोविदैः ।

निर्देष्टव्या मूर्च्छन्तेत्याह कालसेनो नराधिपः ॥५८३॥

नी नी री नि स नी ग गा स स ध धा मा मा म नी धा नि पा

धम्मा (धं मा) धम्म (धं म) नि धा म नी ग म प नी नी नि सा री ग मा ।

मा पा पं म प धा नि नी नि ग प धा मा धा ध मं पा नि नी

री गा री ग प नी स री ग म प धा री री ग मा मा प पा ॥५८४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ टक्कसंग्यव ॥२॥

यद्गजावसमुद्भूतः बाह्नीर्ध्वतिफोडूयः ।

ग्रहान्गदासयद्गजद्वय बाहलोचलनिस्वनः ॥५८५॥

यद्गजादिमूर्च्छनः पूर्णस्तयान्तरविराजितः ।

आरोहिर्ध्वद्विरो मन्त्राद्यन्तविभूयितः ॥५८६॥

स्वल्पपञ्चमनिस्वानो रसे धीरे नियुगपते ।

टक्कसंग्यवरागोऽयं देवराजप्रियंवदः ॥५८७॥

सा सा नी धा नि नी गा म ध प म प ग मा नी नि सा धा ग मा गा

मा धा नी सा स नी सा नि स ध ग म म गा मं स सं सं म मं सं ।

ग गा धा धं ध नी धा ध स नि ध ध म गा गा ध गा री रि री धा

मा री गा री नि धा धा ग म ध नि स म धा धा म नी सा स सा सां ॥५८८॥

सं सं धं धं स गो नि सा म नि नि ग ग गा मा ध धा धं प गं ग

सा धं धं सं स नी नी ध ध स नि स स सा सं स गं मं प धा रि ।

सं सं सा सं स गं मं ध ध प ध ध प नी नी ध धा गा रि री सा

सानि नी धं ध मा म ध ध नि नि ध ध मा धा नि मा सा नि सा सप् (सं) ॥५८९॥

॥ इति वरणम् ॥

॥ स पुन पुनरनुवम ॥

टि सा धा सा तथा सातां अनुवर्त्तं प्रथमा वता ।

टिमां टि सां तथा धा धा रीयेनि स्वादिह्नीपिवा ॥५९०॥

अगो री सा सा गरी ध सापो रीनि नुनोपिवा ।

साधनुवर्त्तं गरी धा धा रीनि नुनोपिवा ॥५९१॥

अन्तर्वाह्यं टिटि (०), यटी सादिधं ध नी ।

धा साधं अनी धेनि, री सा सा ध धनी ध धा ॥

सा धा धेनि वता, टिमां अन्तर्वाह्यं टिटिः ॥५९२॥

॥ इति प्रथमं वरणम् ॥

- १ सा सा ^१धा सा सा सा सा
*त र ण र वि स द्वा
- २ मा मां सा सा ^२धा सा री मा
भा ० सु र वि क ट ज
- ३ मस री सा सा गरि सस री रिम
टा० ० जू ० ट० शि० ख र०
- ४ सा सा सा सा गरि मा सा धा
ष रि ग लि त० ० ० ०
- ५ मा गा मा धा मा गा मा धा
हि म शि ख रि शि ख र
- ६ सा सा नी धा सा सा सा सस
मा ० ला ० प्र स ० छ०
- ७ री गा सा धनि धा ^३सा वा धा
स लि ला ०० ० वा ० तु
- ८ गा गा मा गा सा मा गा सा^४
ग ० ० गा ० ० ० ०

स नि ध स नि नि ग गा मा ध मा मा ग मा मा
ग म म नि ध म म मां वा स नी सा स गा सा ।
नि स स स ग स सा स मा स सा गा म मा गा
ग स स म स ध नी सा स नि नी धा ध ग ॥ ॥५९३॥

ध म म रि रि म री री म स सा नी नि धा धा
ग म ध म म रि री मा री रि सा सा स नी नी ।
ध ध म म ध ग म धा गा म नी नी ध नी नी
ध नि नि ग ध नि सा सा मा ग नी धा स सा स ॥५९४॥

॥ इति बाभलाय ॥

^{१ २} A B धा ।

* The verbal structure is as follows —

तरुणरविसदशभासुरविकटजटाजूटशिखरपरिमलित
हिमशिखरिशिखरमाला प्रसन्नसलिला पानु यद्गा ॥

^३ A B सा ।

^४ This Akṣiptikā as well as the next are not found in S R

सं सं सं सं स नी सं नि न च म न ग मा मा घ मा गं स सा गं
 मं मं मं नी घ नी नी स स स म नि घा घा स सा नी य सा सा ।
 नी घा मा घा म मं गं ध ध ध ध ध रि रो मं ध पा पा प ^१मा नी
 नी सा घा घा घ पा पं म य ग म स घ नी सं स घा नी घ सा सं ॥५९५॥

॥ इति वा आलापः ॥

सा नी घा च सनी चैव निघौ मा घा च साऽऽदिमा ।
 मा गा मा पा च नी घा मा गमौ द्वितीयिका, पटा ॥५९६॥

^२घा नी सा च सनी चैव ससौ नी साद्वयं तथा ।
 सा गा पा च समौ मानां चतुष्केण चतुर्थिका ॥५९७॥

द्विर्गा गधौ निसौ चैव सनी निघौ च घा च गा ।
 पञ्चमी, च तथा पठ्ठी रिगौ रिसौ सनी निघौ ॥५९८॥

धा गा मा धेति, सप्तम्यां गा मा घा च गमौ निनी ।
 धनी निगौ तु सान्या तु, द्विर्मा धा नी चतुष्टयम् ॥
 सानामित्यष्टमी प्रोषताऽऽक्षिप्तिकायां त्वरावलिः ॥५९९॥

१. ^३सा नीं धां सनि निग मा घा सा

^४श शि ति ल० क० ज टा ०

२. मा गा मा पा नी धा मा गम

जू ० टं ० क ट को ००

३. घा नी ^५सां सनि ससौ मो सां सां

र ग भू ०० य० ग ० सु

४. सा गा पा सम मा मा मा मा

मी ० ल ग० लं ० ० ०

^१ B. गा ।

^२ A. B. मा ।

^३ A. B. सा नी धा सनि निग etc.

^४ The verbal structure is as follows :

शानितिलवजटाजट षट्षोरेगभूपण सुनीलगलम् ।

गिरितनवाटंभरीर त नमत हर दिवासहितम् ॥

^५ A. B. सा गनि सस नी मा गा ।

५. गा गा गघ ^१निसं सनि निघ गा गा
गि रि त० न० या० ०० ढं श

६. रिग रिस् ^२सनि निघ घा गा मा पा
री० ०० रं० ०० तं ० न म

७. ^३वा मा घा मम निनि धनि निग सा
त ह रं ०० शि० वा० ०० ०

८. मा मा घा नी सा सा सा सा
स ० हि ० ० तं ० ०

॥ इति द्वितीयाक्षिप्तिका ॥

॥ अथ ^४राजपञ्चमः ॥३॥

मध्यमग्रामसंभूतमध्यमापञ्चमीभवः ।

मध्यमांशग्रहः षड्जविभ्रान्तिस्थानपेशलः ॥६००॥

स्वल्पघटतनिस्वानो मध्यमादिकमूर्च्छनः ।

मग्रात्कालं क्रियोपेतोऽजरो हि कमचारवान् ॥

राजपञ्चमनामायं ^५सप्तस्वरसप्तस्वरः ॥६०१॥

म म प म प प वा मा पा ध वा मा प वा मा
प घ नि स नि प मं मं धं प घा नी स मी सं ।
नि नि स स स नि री गा री य नी सं नि सा सं
स नि स रि रि ग मा पं मं ग री सं नि सा सा ॥६०२॥

सा सा नी रि ग री स नी ध नि ध वा पा वा रि मा पा रि मा
पा पा वा म नि धा नि धा^६ ध प प मा धा धा नि सा री य सा ।
गा पा पं म प धा म धा प म ध पा मा मा ध मा सा रि गा
गा री री स नि नी ध मा प प म याऽऽलापोऽयमित्थं कृतः ॥६०३॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ A. B. निसं सनि ।

^२ A. B. सनि ।

^३ A. B. सा गा घा मम etc.

^४ This name is read as नापपञ्चम in S. R. 2. 1. 16.

^५ A. B. सप्तमस्वर etc.

^६ A. B. add निषा once more.

॥ अथ भावनापञ्चमः ॥४॥

पञ्चमी कंशिकी चैव नन्दयन्ती समेत्य यम् ।

मध्यमग्रामसंबन्धं भावनापञ्चमाह्वयम् ॥६०४॥

पञ्चमांशग्रह्यासस्वल्पपर्यभिविराजितम् ।

सावरोहिप्रसम्प्रान्तालंक्रियासमलंकृतम् ॥६०५॥

हृष्यकामूर्च्छनोपेतं सप्तस्वरसमन्वितम् ।

प्राकृते रसकालाद्यैरुपेतं जनयन्ति हि ॥

तस्यालापो यथाग्यासं वदयेतेऽत्र समासतः ॥६०६॥

प म ग रि स नि धं नि सा रि गा मं प धा धं

प प म ग रि स नी धं सं नि धं पं प मं गं ।

प प म म प म गं गं रि स गं मं म पं धं

ध प म प प म गं गं सं नि धं धं प धा पं ॥६०७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ नागगान्धारः ॥५॥

यं समेते जनयतो(तः) कंशिकीनन्दयन्तिके ।

मध्यमग्रामसंबन्धे नागगान्धारसंज्ञकम् ॥६०८॥

सगान्धारस्वरग्यासो गान्धारोऽग्रहस्तथा ।

अल्पयङ्गस्वरः सावरोही काकलिना युतः ॥६०९॥

मन्द्रान्तालंक्रियामुक्तो गान्धारादिकमूर्च्छनः ।

संपूर्णश्च प्रकृतिर्जैविनियोपादिभिर्पुतः ॥६१०॥

अस्मालापो ग मं गं म म प ध म म पा धा नि सं धा रि री सं

गा मा पं धा नि धा नि ध प प स नि रि नी री म मा धा रि गं गं ।

री गा पा मा ग गं गं म प ध नि रि स री नी स नी नी स नि धा

धा पा पा मा म गा गं प प ध नि स रि बा गा प मा धा प पं पं ॥६११॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रेवगुप्तः ॥६॥

पङ्कजग्रामसमुद्भूतमध्यमार्पणिकोद्भवः ।

सकाकलीमध्यमान्तो ऋषभांशग्रहस्तथा ॥६१२॥

प्रसन्नाद्यन्तभूवाङ्मः(ः)पूणंश्चारोहिवर्णवान् ।

पङ्कजादिमूर्च्छनी योग्यो वीर(रे) रौद्रेऽद्भुते रसे ॥६१३॥

^१तथात्युद्धृत्तचारीकमण्डले योरसगरे ।

चन्द्रशेखरतुष्ट्यर्थं रेवपुप्त सदा बुधं ॥६१४॥

री स नो री म गा मा म पा मा मा गा ममो गमो ।

ममो पमो गमो मा ग ग री री नि नि धा घ पा ॥६१५॥

प प नो प नि म मा म नि प स नो नि नो रि री ।

री रि स नि नो नो मा ग धा रि री नि नि नो रि नो ॥६१६॥

रि री म गा म गा मा मा म म गा ग म धा म धा ।

म ध मा म ग गा गा री रि गा म मा ग री रि री ॥

नि नि ध नो स री मा म ग रि नो नि ध नो म मा ॥६१७॥

॥ इत्यालाप ॥

रि री रि नि ध पा धा नो ध म मा प रि री रि धा ।

पा प मी नो म नो री सा नि री सा नि रि सा नि री ॥६१८॥

सा स नो री रि री गा स नि ध नो ध प नो म म ।

सा म मा प प पा पा सा नो नि गा रि रि गा स री ॥६१९॥

रि सा नो नो ग धा री री गा गा री सा नि नो रि पा ।

ग मा गा री रि मा गा री स मा गा री स नो रि री ॥६२०॥

रि री म म ग पा नो प प नो नो री रि गा म सा ।

म म धा म म गा मा ध री री नो नो ग सा ग सा ॥६२१॥

नो धा प रि रि स धा म प म ध ध स म म म ।

रि धा प म नि गा री रि म सा नो नि नि गा रि री ॥६२२॥

स स नो नि म प म ^२स स प म म म गा म रि ।

री री रि रि नि ग म म रि स गा ग रि री म मा ॥६२३॥

ध नि धा घ म धा नो पा पा मा म प स म नि नो ।

निसनो नि ग री री प नि नो री रि स नो नि री ॥६२४॥

ग रि सा नो रि री गा रि स नो नि रि म री स नो ।

नि रि नो नि ध पा पा प प म गा रि म मा ग मा ॥

नि रि गा म ग री मा नो नि म गा मा म मा स ध ॥६२५॥

॥ इति करणम् ॥

रि री गा म म मा मा गा री नी पा प म पा प गा ।

स नि वेति द्विशः सा नी रि री गा प प नी प पाः ॥६२६॥

नी नि सा रि ग नी नी री री नि म मा म ग री रि मा ।

घ प मा ग रि री गा म रि ग नी स ध नी प पा ॥६२७॥

नि मा रि घ नि धा धं ध ग मा रि रि ग मा प नो ।

प स धा नि रि गा धा म पा पा री ग म मा ग गा ॥६२८॥

प मा म म ध पा पा प रि नि नी गा म री ग म ।

रि ग सा स म मा गा री री सा स रि नि मा नि नि ॥६२९॥

स स री रि नि सा नी स स ग मा नि नि गा स मा ।

म नि नी ग म सा री ग प प मा म रि गा स री ॥६३०॥

रि रि सा ध ध नी नी ग गं गा रि ग म री ग मा ।

रि म धा म म मा चेति द्वितीयं करणं स्मृतम् ॥६३१॥

॥ इति द्वितीयं करणम् ॥

रि री स स रि री मा म ग मा म ग म गा म रि ।

ग म पा प म गा री ग रि रि गा म म धा प रि ॥६३२॥

ग रि नी ध निर्यं पा म म ध नी म म मा नि धा ।

नि म नी पा प नि नि पा नि प री स नी नि रि . (?) ॥६३३॥

रि सा स नि नि री री म ग मा धा ग मा ग गा ।

म ध धा म ग मा मा ध रि ध मा ध म मा ग री ॥६३४॥

रि रि गा ग म मा मा ग रि री नि नी ध नी ध नी ।

नि स सा री रि ग ग गा स ग गा म मा . . . (?) ॥

मामेति करणं प्रोक्तं तृतीयं पृथिवीमुजा ॥६३५॥

॥ इति तृतीयं करणम् ॥

नी सा द्विः पा नीचतुष्कं प्रथमा, - ५४ द्वितीया ।

सा नी सा पञ्चकं रीणां, सा गा री री च मा च गा ॥६३६॥

रीद्वयं च तृतीया स्यात्, सा (गा) री सा सा च नी च सा ।

नीद्वयं तु चतुर्थी स्याद द्विर्मा ग मा च पाद्वयम् ॥६३७॥

नीचेति पञ्चमी, पृथ्वी पा मा गा री च मा च री ।

सा नी च, सप्तमी द्विः सा नी री सा नी च सा च री ॥

गा री गा च अगौ (गमौ) मानां चतुष्पञ्चमी कला ॥६३८॥

- १ नी सा पा पा नी नी नी नी
ग ह अ णि अ ० ब म
- २ सा नी सा री री री री री
णो ० ह रि आ ० त णु
- ३ सा गा री री भा गा री री
अ ० गी ० पी ० ण ०
- ४ गा री सा सा नी सा नी नी
प उ ह रि धा ० ० ०
- ५ मा मा गा मा पा पा नी धा
म य ण वि ला ० स णि
- ६ पा मा गा री गा री सा नी
र ० ऋ उ अ म्ह उ ०
- ७ सा सा नी री सा नी सा री
गौ ० रि ० म हि स वि
- ८ गा री गा गम मा मा मो मा
आ ० र णि० मा ० ० ०

॥ इत्याक्षिप्तिका ॥

॥ अथ पञ्चमपाडव ॥७॥

पङ्कजप्रमेण सबद्धो पञ्चत्वार्यपञ्चकोद्भव ।

ऋषभाज्ञाप्रहृन्मासो मध्यमान्तेति कस्यचित् ॥६३९॥

सपूर्व काकलीयुक्त कलोपनतया युत ।

भारोहिर्बर्गभूषिष्ठ प्रसन्नाद्यन्तभूषण ॥६४०॥

धीर(रे) रीरेऽद्भुतरसे हास्यप्रपि विनियुज्यते ।

प्रयुक्त पावंतीकान्तप्रीतयेऽभीष्टभीष्मुनि ॥६४१॥

¹ The verbal structure is as follows —

गरज्जिअवमणोहरिआ । तणुअगो*पीण(प)उहरिया ।

मयणविलासणि । †रक्खउ अम्हउ गौरि । महिसविआरणिआ ॥

* A B पीण । † A B ररखउ ।

(युल्लिखितम्भमनोहरे । तन्वङ्गि । पीनपयोधरे । मदनविलासिनि ।

रक्ष अस्मान् गौरि । महिषविदारिणि ।)

This Ākṣiptikā is not found in S B

ब्रुवते मध्यमग्रामसंबन्धं ^१केचनास्य तु ।

न तत्र युक्तिलेशोऽस्ति विद्वत्संतोषणसमः ॥६४२॥

यतः सर्वेषु रागेषु ग्रामसंबन्ध ईरितः ।

स्वहेतुजातिजन्यत्वाद् भरतादिमुनोद्वरैः ॥६४३॥

धैवत्पार्ष्णिके चास्य निदानं जगदुविदः ।

अतः संगीतमीमांसापारदृष्टिर्नरेश्वरः ॥

यद्ग्रामेण संबद्धमाह षष्ठ्यमवाहवम् ॥६४४॥

री री री ग रि सा रि री नि रि रि री री री म गा मा म गा

मा मा मा म म गा म पा प म म मा गा गा रि री री ग री ।

गा मा पा स ध नी ध सं नि ध नि धं धं पं नि मं पं नि मं

नी री री रि ग री म गा म म मा मा या ग मं गा म मं ॥६४५॥

पा पं मं ग म नी नि धा ध प प मा मा (मा) ग री री रि गा

सा री गा स ग सं ध नी नि ध स नी धा नी धं (ध) धं पं नि मं ।

पा री री रि ग मं प धं नि रि रि नी री री नी ग मं मा म पं^२

री सा मा म म री रि मा म म (म) मेत्यालापसंलापनम् ॥६४६॥

॥ इत्यालापः ॥

रि गा मं मा मा गा रि रि म प नि पा सा नि नि नि नी

म मा पा पा मा मा स रि रि ग रि मा मा ग रि रि मा ।

प नी पा सा पा नी नि नि म म प गा मा ग म रि री

ग री मा मा री गा स स ग म सं सा नी ध प प नी ॥६४७॥

मा मं मा रि रि मा पा नी पा सा नी प स नी म री ।

री सा नी स स नी री गा म यद्ग्राम ग गा रि री ॥६४८॥

॥ इति करणम् ॥

री मा द्विर्मा तथा गा रीत्रयमाद्या, द्वितीयिका ।

द्विर्मा री मा तथा रीणां चतुष्कं च, तृतीयिका ॥६४९॥

री गा री धा तथा नी मा द्विर्नो, त्र्यय चतुषिका ।

धा मा धा नी ध गा रीणां त्रयेण च, ततः परा ॥६५०॥

रीत्रयं गा तथा रीणां चतुष्कं, च ततः परा ।

रीत्रयं गा ध नीत्येतच्चतुष्येणाप्य सप्तमी ॥६५१॥

^१ A. केचिदस्य ।

^२ The metre is broken in this foot.

मा नो द्विर्मा तथा नो मा सा री, त्र्यष्टमिका त्वय ।

मा गा मा गा तथा रीणां चतुष्वेण विनिर्मिता ॥६५२॥

१. री मा मा मा गा री री री

स क ल सु र न मि त

२. मा मा री मा री री री री

वि म ल मृ दु च र ण

३. री गा री धा नो मा नो नो

ह य स री ० ज ० यु

४. धा मा धा नी गा री री री

ग ल म म र गु ह श

५. री री री गा री री री री

र ण म म ल मृ प ०

६. री री री गा नो नो नो नो

या ० मि द या ० लु ०

७. मा नो मा मा नो मा सा री

म सु र सु र ज मि न

८. मा गा मा गा री री री री

म जे ० ० य ० ० ०

॥ इत्यासित्तिका ॥

॥ अथ कोकिलापञ्चमः ॥८॥

मध्यमग्रामसङ्गधर्कशिकीपञ्चमीभव ।

मध्यमाशप्रहस्तद्वन् पञ्चमस्वरविश्रम ॥६५३॥

मौवीरीमूर्च्छनायुवनः स्वल्पप्रेमनिषादवान् ।

कोकिलापञ्चमो नाम संपूर्णः कामदंबतः ॥६५४॥

म मा पा सा धा धा नि स य म य धा धा ग रि स सा

स सा नी नी नी धा स म म प ध नी पा ध नी य नी ।

प धा नी धा नी सा रि स ध म म पा धा नि स रि गा

म गा री सा सा नी ध य ध य ध पा नी ध य य पा ॥६५५॥

॥ इत्यालपः ॥

॥ इति उपरागा ॥

^१ The verbal structure is as follows .—

सकलसुरनमितविमलमृदुचरणद्वयसरोजमुगलममरगुरु-

शरणमयलमुपयामि दयालुमसुरसुरजयिनमजयेयम् ॥

॥ अथ भाषा बिभाषाद्वय ॥

जनकानुक्रमाद् भाषा सङ्ग्राहकसमाश्रयः ।
लक्षयत्याद्यगीतजन्तुतङ्गादिमतादयः ॥६५६॥

॥ अथ सौवीरकजनिता भाषा ॥१॥

॥ अथ साधारिता भाषा ॥१॥

सौवीरकसमुत्पन्ना भाषा साधारिताह्वया ।
षड्जप्रहाशा सपूर्णा मध्यमस्वरविभ्रमा ॥
षड्जध्वन्यवतसवादा गान्धारध्वन्यसगता ॥६५७॥

स सा स घा नो (?) ।
स ग सा स सगारीसा धनो पम रि गा म म ॥६५८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥२॥

निषादाशप्रहा षड्जन्धासाल्पध्वन्यस्थिता ।
बहुमध्यमगान्धारा सौवीरकसमुद्भवा ॥
भाषा गान्धारिका नाम पूर्णा स्यात् कवणे रसे ॥६५९॥

नी नी नाम गमारीसा गमपा धपमा सया ।
ग गा मध्यम गा री ता पमगा गमगा सता ॥६६०॥

॥ अथ वेगमध्यमा भाषा ॥३॥

षड्जप्रामे वेगमध्या सौवीरकसमुद्भवा ।
मध्यमाशप्रहा षड्जन्धासा बहुलमध्यमा ॥
सगत्या मयोर्युक्ता सप्तस्वरविराजिता ॥६६१॥

म म सा रि ग सा मा रा म म गा य ध सा नि धा ।
य नि धा स य नी पा ना म ग री ग रि सा स ता ॥६६२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सौवीरी भाषा ॥४॥

सौवीरके भूलभाषा षड्जाशप्रहविभ्रमा ।
ध्वन्यध्वन्यवतसवादा षड्जध्वन्यसगता ॥
सौवीरको (का) रसे वीरे षड्जपञ्चमभूयसी ॥६६३॥

सा सा सा नी ध सा मा धा नी धा य य ध पा य सा ।
स धा नि धा नि धा री मा स री सा म य नी ध मा ॥६६४॥

॥ इत्यालापः ॥

इति सौवीरके भाषाश्चतस्रः परीकीर्त्तिता (०) ॥६६५॥

॥ अथ ककुभजनिता भाषा ॥२॥

॥ अथ रगन्ती भाषा ॥१॥ (५)

पङ्कजग्रामसमुद्भूता रगन्ती ककुभोज्ज्वला ।

धैवताशग्रहन्त्यासा बहुस्फुरितधैवता ॥६६६॥

गान्धारधर्मभूयिष्ठा मन्द्रमध्यममण्डिता ।

धैवतस्वरभूयिष्ठगमकस्तारगोचरं ॥६६७॥

लक्षिता पञ्चमेनापन्यासा मङ्गलकर्मणि ।

गीयते गीततत्त्वज्ञैरुचित श्रीकृष्णभूपते ॥६६८॥

धाधा सप्ती (स नी) स नी धा ध ध ध स म ध धा धा प मा पा प पा सा
नी नी धा धा प धा मा ध ध ध प म ध पा मा ध पा मा प पा प ।

मा धा पा मा ध नी सा नि स स ध नि ध पा सा ध धा धा प म धा

पा मा धा पा म पा पा प म प ध म प धा धा म नी नी ध धा धा ॥६६९॥

॥ इत्यालाप ॥

प प म म नि नि धा ध ध स नी स ध स स

नि ध ध पुनरिदं री री रि री स नि स नी ।

स स स ध प म धा नी नी ध पा म म पा ध

नि स रि स नि स पा म नी ध पा स नि धा धा ॥६७०॥

॥ इति रूपकम् ॥

॥ अथ भिलपञ्चमी भाषा ॥२॥ (६)

पङ्कजग्रामसमुद्भूतककुभे जनिता यथा ।

धैवताशग्रहन्त्यासा धापन्यासा धमन्त्रा ॥६७१॥

माध्यमैरापर्मस्तानि पाञ्चमैर्धैवतैरपि ।

सप्तवतोऽङ्गितगान्धारा भाषेय भिलपञ्चमी ॥

विप्रलम्भे निधोवतव्येत्याह शङ्करकिङ्कुर ॥६७२॥

धाधा रीरी मरी मा मा मा पा म प धा धा प ।

धा प मा प म पा पा प म म पा म म माधनी ॥६७३॥

नी ध नी सा पधा पा धा ध प सा म म गा रि धा ।

मा ध धा पा म मा प (पा) नी नी धा ध ध म ध धा ॥६७४॥

॥ इत्यालाप ॥

धा सा नि सा नि नी धा नी ध पपा ध ध पा ध पा ।
या म नी ध नि धा धा ध द्विरिदं खण्डमादितः ॥६७५॥

धा धा मा म नि धा नि धं स ध. (?) री री री रि मा मा म मा ।
पा धा नी ध प धा म मा नि म प धा नी सा नि सा मा प सा ॥
नी धा नी ध म मा री (रि) री स स रि नी नी सा नि धा धा नि पा ।
पा धा मा म प धा नी (नि) सा स प ध नी सा नी ध पा धा ध धा ॥६७६॥
॥ इति रूपकालङ्कारः (रूपकालापः) ॥

॥ अथ आभीरी भाषा ॥३॥ (७)

ध्वंसांग्रहण्यासा मन्द्रस्थानावसानिका ।
सारपञ्चमकोपेता भूरिमध्यमनिस्वना ॥६७७॥

निपादयद्भजसम्भृतममकंद्यशोभिता ।
निर्वेदननियोगार्हाभीरी ककुभभायिका ॥६७८॥

ध ध ध म म म मा मा या म मा मं ध धा धं
ध म म ग म प पा धं मा म धा धा प सा गं ।
म प ग रि रि रि सा नी नी स नी री स नी सा
नि ग म म म ग नी सा नी ध पा पा प धा धं ॥६७९॥

ध ध स प ध ध धा री री नि मा मा स धा धं
ध ध म म ग म मा गा मा प पा धं ध धा ध ।
ध म म प म ग री री री स नी सा रि या मा
म ग रि स नि ध पा मा धं ध धालाप एवः ॥६८०॥
॥ इत्यालाप ॥

धा धा सा स स सा धा ध धा सा सा सा सा सा सा
ग सा गा व प धा धा धा लण्डमेतद् द्विदध्यते ॥६८१॥

धा धा पा प म मा प मा ग नि नि नी सा री स सा नी ध धा
पा मा धा प म धा ध धं प म ध सा पा धा स री री रि री ।
मा मा गा ग ग ध धा ध ध प धा मा धा म मा गा प री
री सा सा रि रि धा नि पा नि रि रि नी धा धा ध धं रूपकम् ॥६८२॥
॥ इति रूपकालङ्कारः (रूपकालापः) ॥

॥ अथ मध्यमपामा भाषा ॥४॥ (८)

ककुभे मध्यमपामा भाषा ध्वंसांग्रहण्यासा ।
मध्यमनिस्वना पूर्वा सङ्कीर्णा रिपताङ्गना ॥६८३॥

म मा पा म म पा धा नी ग रि मा प रि पा रि सा ।
सा रि मा म प धा नी धा म म पा म धा रि सा ॥६८४॥

॥ इत्यालापः ॥

म म मा नि ध मा पा म म प मा रि स स द्विशः ।
म म मा म ध नी सा नि नि ध पा म य री स म ॥
ग रि मा रि म मा पा ध ध नि सा स धनी स सा ॥६८५॥
॥ इति रूपकालङ्कारः (रूपकालापः) ॥

॥ अथ शातवाहनी भाषा ॥५॥ (९)

श्रुषभांशग्रहा धान्ता मध्यमवर्धसंगता ।
बुबलेन निपादेनोपेता ककुभसम्भवा ॥
मध्यमप्रामसंबद्धा^१ भावेयं शातवाहनी ॥६८६॥

रि री रि म म री री रि स ग मा प प धा नि री ।
रि रि सा रि स मा भा री ग रि सा स ध नी स धा ॥६८७॥

॥ इत्यालापः ॥

रि रि गा रि ग मा री ग रि ग मा म प धा स धा ।
नि ध पा प ध नी सा ध ध स नी य म गा रि धा ॥६८८॥

द्विरिदं रि रि री गा रि म रि गा सरि गा रि गा ।
ग म पा प म धा नि ध ध नि धा प ध मा ध धा ॥६८९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ भोगवर्द्धनी भाषा ॥६॥ (१०)

निपादाशग्रहा भाषा ककुभे भोगवर्द्धनी ।
स्वल्पवर्धसमायुक्ता ध्वनित्यासभूयिता ॥६९०॥

निगयोर्मपयोर्ध्वता संगत्या गानमाधिता ।
पङ्कजप्रामे त्ववालापः कीर्त्यते कीर्त्तिमीप्सुना ॥६९१॥

नि नि धा प ध नी नी धा नि ग पा प ग मा रि सा ।
नि ग पा ग ग मा नी य य म मा रि ग मा प धा ॥६९२॥

॥ इत्यालापः ॥

नि नि ध नि ग नि ग प मा धा नि, नि नि गा गा पा ध पा ध नी ग प धा ।
नि नि ध नि गा प नि प नि नी रि, ग प ग प ध नी द्विरेतवयो ॥६९३॥

नि नि ध नि पञ्चम ग प गा ग प, स रि गा ऋषभपा प गा म प धा ।

नि ग ग प ध नि स नि स ध नी नि, ग प ग प ग नी ध प प नि गा ध ॥६९४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अय मधुरी भाषा ॥७॥ (११)

पञ्चमांशप्रहा धान्ता निमयोर्गपयोरपि ।

धैवतर्पभयोश्चैव संगत्या संगया(ता)मियः ॥

मधुरी ककुभे भाषा षड्जग्रामसमाधिता ॥६९५॥

पञ्चम प नि ग म नि ग भ प ग, प ध रि प प नी ध पा ग नी ग प गा^१ ।

ध रि रि ध नि ग प ग प ग मा नि, ग म प ध रि सा नि नि ग धा धा धा ॥६९६॥

॥ इत्यालापः ॥

प प गा नि ग मा धा रि ग प धा रि ष सा ग धा ।

द्विरिवं प प गा नी ग ग प धा रि रि धा स नि ॥

प प पञ्चम गा पा प म प गा रि ध री म धा ॥६९७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अय शकमिथा भाषा ॥८॥ (१२)

निपादांशप्रहा भाषा शकमिथा रिबिधमा ।

निधयोः^२ सधयोर्युक्ता संगत्या ककुभाधिता ॥

षड्जग्रामेण संबद्धा मधुर्यमर्कयुता ॥६९८॥

नि नि धा स ध नी पा धा री^३ री ग नि ग री नि धा ।

नि ध सा ध नि मा गा रि प ध पा म ग री रि री ॥६९९॥

॥ इत्यालापः ॥

नि नी नी नि नी धा रि गा सा रि रीति

द्विसो नी नि धा धा नि नी धा प धा री ।

नि सा धा नि पा मा प गा री स धा री

ध नी सं ध नी सा ध नी सा म गा री ॥७००॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ One syllable is extra in this foot.

^२ A. omits विसर्ग ।

^३ B नि ।

॥ अथ काम्बोजी भाषा ॥९॥ (१३)

धैवताशग्रहन्वासा^१ षड्जग्रामसमाधया ।

षड्जधैवतसंवादा षड्जमर्धमसंगता ॥

काम्बोजी ककुभे भाषा सप्तस्वरसमस्वना ॥७०१॥

ध धा धैवत पा सा ध ध स नी स ध मा ध री ।

प म धा स ध सा पा ध ध ध धा स प धा प धा ॥७०२॥

॥ इत्यालापः ॥

ध धा धा म सा धा स धा धा स धं सा, ध नी सा ध नी म रि गा धा द्विरेतत् ।

ध धं सं ध धं ध^२ ध नी सं ध नी धं, प मं रं ग गा री ग सं मं स धं धं ॥७०३॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ ककुभजनिते विभाषे ॥

॥ अथ मधुकरी विभाषा ॥१॥

भाषाभोरिकया^३ जाता विभाषा ककुभाभिज्ञा ।

षड्जग्रामेण सबद्धा गमाग्यस्वरभूमयो ॥७०४॥

धैवताशग्रहन्वासा गायन्वासरविराजिता ।

गाम्ना मधुकरीत्येषा हृद्वाहे विनियुज्यते ॥७०५॥

धा ध धा स नि धा धा प म धा ग रि स री प धा ।

ध प ध ध प धा मा ग स रि गा प ध नी ध धा ॥७०६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भोगवर्द्धनी विभाषा ॥२॥

तयैव याष्टिकेनोक्ता विभाषा भोगवर्द्धनी ।

षड्जग्रामेण सबद्धा ककुभे तारमन्त्रगा ॥७०७॥

धैवताशग्रहन्वासा ऋषभेण विवर्जिता ।

षड्जान्यस्वरभूमिष्ठा गायन्वासा, नियोजिता ॥

चैराग्येऽप्यमया^४ सन्यासे, स्या आलाप ईयते ॥७०८॥

^१ B adds विषयं ।

^२ B प ।

^३ B भाषाभोरिकतया ।

^४ A गाता ।

^५ A B न्यासमस्या ।

धा धा (धा) ध^१ ग मा प पा प म ग पा पा पा म गा गा म नी
 धा सा नी ग स नी ध पा म ग म नी धा पा म धा धा ध पा ।
 मा धा पा म ध धा प गा स प म मा पा पा प गा मा नि धा
 सा नी सा स नि धा प मा ग प नि धा धा धा प मा धा ध धा ॥७०९॥

॥ इत्यालापः ॥

धा धा धा प म धा पा म गा म मा म ध धा ध पा ।
 म धा पा म ध धा गा स म म^२ धा नि नि ध द्विषः ॥७१०॥

ध स ध ध नि नि नी धा नी प पा पा म गा मं
 ध प म ध प म धा नी धा प नी सा ध धा नी ।
 ध म प व म म धं गं गं प गा मं म धं धं
 नि नि नि स स ध धं गा मा ध पा मा ध नी धा ॥७११॥

॥ इति रूपकम् ॥

इति भाषा नख द्वे च विभाषे ककुभे मताः ।
 रक्ताङ्गी रश्मिवसना बाहूने बकमाभिता^३ ॥७१२॥

॥ इति भाषाविभाषासहित ककुभः समाप्तः ॥

॥ अथ टक्कजन्तिता भाषाः ॥३॥

॥ अथ पौराली भाषा ॥१॥ (१४)

मध्यमाशग्रहा पूर्णा मध्यमग्रामवानयुक् ।
 पौरालीति ध मा पा मा ग म पा प ध मा रि सा ॥७१३॥

॥ इत्यालापः ॥

म म मध्यम प गं ग म प गा स प गा रि सा ।
 प रि सा स रि सा मा प म रि सेति द्विरुच्यते ॥७१४॥

म म मा म ध पा नी धा ध प मा प ग मा रि सा ।
 स रि गा रि ग मा मा प प ध नी म ध नी स सा ॥७१५॥

॥ अथ दोह्रा भाषा ॥२॥ (१५)

तयैव मध्यमग्रामे दोह्रा टक्कसमुद्भवा ।
 गान्धाराशग्रहा षड्जन्वासा रिपयिवजिता ॥७१६॥

^१ B. धा ।

^२ B. प ।

^३ This line does not seem to fit in the context.

मा गा सधो नि ध ध नी^१ स नि धा ध मा मा
धा नी स सा म म ध मा ग म नी ध^२ सा सा ।
सा गा म मा म ग ध नी नि ध धा नि^३ गा मा
धा नी नि मा ग म म सा स म सा स सं सा ॥७१७॥

॥ इत्यालापः ॥

ग म मा ध नि धा नी धा ध नि सा नि ध सा द्विशः ।
नि नि धा ध नि सा गा म ध नि मा ग म सा म मा ॥७१८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ देवारवर्द्धनी भाषा ॥३॥ (१६)

देवारवर्द्धनी भाषा संपूर्णा टक्कसंभवा ।
यद्भजन्यासा पञ्चमांशग्रहा रिसधभूपती ॥७१९॥

पा पा नि सा स नि स सा रि रि धा प पा मा
मा धा स सा स नि स रो रि नि रो ध मा गा ।
पा पा स सा नि ध ग मा रि ग रो ग मा पा
धा नी नि सा स स ध नी ध स नी स सा सा ॥७२०॥

॥ इत्यालापः ॥

पा पं नि सं स नि स रो रि ध सा द्विशत्
पा मा म धा स स नि सा रि रि नी रि धा मा ।
गा पा ध सा स नि ध धा म रि गा रि गा मा
धा धा नि नी स स स धा नि ध सा नि सा सा ॥७२१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥४॥ (१७)

धैवतांशग्रहा सान्ता टक्कलो(टक्केनी)-द्विधा भता ।
रिपयोस्त्यागतो भाषा त्रावणी यद्भजसंभवा ॥७२२॥

धा मा ग धा मा म म मा ध धा नी, सा सा म धा नी स स मा ध नी सा ।
सा गा ग मा गा स स मा ग सा गा, गा मा म पा धा ग म सा नि सा सा ॥७२३॥

॥ इत्यालापः ।

^१ A. नि ।

^२ A. B. add मनी before सा सा ।

^३ A. B. add स before गा मा ।

ध म ग ध म ग मा म ध ध नी स द्विरेतत्
 ध स म ध नि स सा गा म ग ग गा म गा सा ।
 स स म ग स ग मा गा मा म पा धा म गा सा
 नि स सा नि स स सा स रूपकालाप एष ॥७२५॥
 ॥ इति रूपकालाप ॥

॥ अयालम्बी भाषा ॥५॥ (१८)

आलम्बी टक्कभाप्यं यदङ्गन्यासप्रहङ्गिका ।
 यदङ्गप्राप्तेण सबद्धा सपूर्णा रिगसगता ॥७२५॥

सा सा सा ध स सा री मा मा नी ध (स) सा स सा ।
 १नि ध पा धा पा म पा पा ध स ग रि गा नि सा सा ॥७२६॥
 ॥ इत्यालाप ॥

स स स ध स स रि मा म मा नी
 ध सा द्विरेतत् स स नी ध पा पा ।
 पा मा म मा पा ध स सा स गा री^२
 गा (नी) नि धा नी स स सेति चान्यत् ॥७२७॥
 ॥ इति रूपकालाप ॥

॥ अथ शार्दूल भाषा ॥६॥ (१९)

निषादाशप्रहा सान्ता याडवा पत्य लोपत ।

^३स्वल्पार्यभक्तिस्त्वना यदङ्गग्रामनिवासिनी ॥

भाषा शार्दूलिकानाम्नी शार्दूलमुनिसम्मता ॥७२८॥

नि नी नि सा नि री रि मा नि पा ध नी स नी म धा
 म री स नी ग सा स सा गरी सनी धमा^४ ध मा ।
 ध री स गा म सा नि सा म नी नि मा स नी ग सा
 स भी स मा नि नी म सा नि मा ग सा स सा इति ॥७२९॥
 ॥ इत्यालाप ॥

नि नि नि स नि रि री मा नी प धा सा द्विरेतत्
 रि म ध म रि स नी गा सा स सा गा नि सा नी ।
 ध म म ध ध रि स ग स स नी सा म नी नी
 म स नि स ग स सा सा रूपकालाप एष ॥७३०॥
 ॥ इति रूपकालाप ॥

^१ A B नि ध पा धा पा म पा पा ध स स ग ग रि गा नि सा सा ।

^२ A B पा मा म मा प ध सा स सा गा रि गा रि ।

^३ B स्वल्पार्यभक्तिस्त्वना ।

^४ B मघा ।

॥ अथ मालववेसरी भाषा ॥७॥ (२०)

यद्भजप्रह्लादशकन्यासा गद्यतारा रिपोज्जिता ।

निपादयद्भजबहुला तारगान्धारधेवता ॥७३१॥

मन्द्रमध्यमपद्मा च थापन्यासविराजिता ।

ओद्भवा टक्कभाषका नाम्ना मालववेसरी ॥

नियोज्या समरे धीरर्भतद्भ्रमतवेदिभिः ॥७३२॥

सा सा नि धा नि नि ध नी स स नी ध धा सा

^१गा सा स सा स नि ध नी स स सा नि सा सा ।

गा सा स सा नि ग नि धा नि नि धा नि सा सा

मा मा स सा स नि ध सा स स नी ध ग ग ॥७३३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ त्रवणा भाषा ॥८॥ (२१)

त्रवणा टक्कभाषा स्यात् ^२यद्भजप्रह्लादशकन्यासा ।

यद्भजप्रह्लादशकन्यासा ^३मन्द्रमध्यमपद्मा रिपोज्जिता ॥७३४॥

अत एवोद्भवा तारगान्धारस्वरमध्यमा ।

निपादयद्भजबहुला^४ तथा बहुलधेवता ॥७३५॥

सा सा स सा नि ध स सा स नि धा नि धा नी

सा सा स नी ध स स सा स नि धा ग गा सा ।

सा सा नि धा नि स स मा ग ग सा स सा नी

धा नी ध नी नि ध स सा ध नि मा नि धा मा ॥७३६॥

मा मा म गा ध स स नी ध स सा स नी धा

नी धा नि नी ध स स सा नि ध नी ध नी नी ।

धा सा स धा नि स ग गा स स मा नि धा नी

सा सा स सारूपनमेतद्विह ^५न्यरूपि ॥७३७॥

॥ इत्यालापः ॥

म गा म गा यद्भज स गा ग गा मा, ध धा म धा मा ग स गा स सा धा ।

नी धा स नी धा स नि धा स गा सा, नी धा नि सा सेति च रूपकं धे ॥७३८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ B. सा गा ।

^२ A. B. यद्भजप्रह्लादशकन्यासा ।

^३ A. न्यासा ।

^४ A. बहुलो ।

^५ A. B. -दिहान्यरूपि ।

॥ अथ त्रवणोद्भवा भाषा ॥९॥ (२२)

यद्भजग्रहांशकन्यासा तारयद्भजगर्धवता ।

गापन्यासोडुया चात्र पञ्चमर्षमवर्जिता ॥७३९॥

यद्भजगान्धारबहुला स्वर्द्धायां विनियोगभाक् ।

त्रवणोद्भवा टक्कभाषा यद्भजग्रामसमाश्रया ॥७४०॥

स सा ग मा ग मा ग सा स सा स गा म मा

म गा ग गा म मा म गा ग गा म धा म धा म सा ।

नि धा स नी ध सा म गा ग सा म मा नि धा स नी

ध सा नि धा स नी ध गा ग मा नि धा नि सा स सा ॥७४१॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा मा गा सा गा म ग ग म गा धा म ध म सा

द्विषाः सा नी धा मा ग म ग स म मा धा नि ध स नी

धा सा नी गा गा सा रा म ग ग म मा धा म ध स सा

नी धा मा मा गा गा स नि ध नि ध धा सा नि ध ग सा ॥७४२॥

॥ इति कृष्णकालापः ॥

॥ अथ ललिता भाषा ॥१०॥ (२३)

टक्कभार्धव ललिता ग्रहांशन्यासयद्भजभाक् ।

पञ्चमर्षमहीना च तारगान्धारधवता ॥७४३॥

यद्भजानुमन्त्र^१-बहुला गमयस्वररानिता ।

ललिता ललितं(ः)स्तोभैर्ललितंस्तकटैः स्वरेः ॥७४४॥

बाह्या माष्टिकमते ऋषभैकविलोपतः ।

संग्रामे विनियोक्तव्या वीरोत्साहविवर्द्धनी ॥७४५॥

सा सा स सा म म ध धा ध ध धा म धा मा

मा गा य सा स स ग सा स ग मा ध धा धा ।

धा धा ध मा ध नि नि धा म म गा म सा सा

सा धा नि नी ध नि नि गा^२ (?) म सा सा ॥७४६॥

गा धा नि धा नि ध स सा स म गा स मा गा

सा मा ग धैवत ध धा ध ध धा म धा मा ।

मा मा ग सा स स ग सा स ग मा ध धा धा

धा(धा) ध मा ध नि नि धा म म गा ग सा सा ॥७४७॥

सा था नि नी ध नि नि था ध नि गा म सा सा
गा था नि था नि ध स सा स म गा स मा गा ।
सा मा य धैवत ध था ध म था निषादा
नी था ग मा ग ग म सा ध नि नी नि था नी ॥
नी था य नी ग ग स गा स नि था नि सा सा^१ ॥७४८॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा मा था ध था धं ध ध म म ग ध ग सा द्विः स सा गा म था
था नी था मा ध मा धं म ध म ग ग म सा सा स सा गा ग सा गं ।
मा सं गं मं ध था धं नि ध ध ध नि म मं मं ध मं गं स सं सं ।
गं सं सा सा स सा नी ध ध नि ध नि य गा सा ग था नी स सा सा ॥७४९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ वेयरञ्जी भाषा ॥११॥ (२४)

षड्जग्रामे टक्कभाषा वेगरञ्जीति कीर्तिता ।
षड्जस्वरग्रहा^२-शान्ता मन्त्रस्यामनिषादयुक् ॥७५०॥

औदुवा पचहोनत्वादितर्द-^३भूयसी स्वरैः ।
माने विलम्बिते प्रोक्ता रसे शृङ्गारनामनि ॥७५१॥

मनूस्तमविनाशित्वं^४ धैवतस्य महदिणा ।
षड्जग्रामे कर्च लोपनासर्गं धैवतस्य तै^५ ॥७५२॥

तस्याः(ः) पाठ्यकारीति तत्रोत्तरमिवं शृणु ।
उपरगजभाषात्वादासु लोपो न दुष्यति ॥
यतो न लोपनियम उपरागेषु दृश्यते ॥७५३॥

सा सा स भी स रि स नी ग म सा स सा नी
सा री स मा म म रि सा नी(नि) स नी स री सा ।
री सा रि सा नि स नि सा म ग री स री सा
नी सा रि था नि ग स गा स स री स नी नी ॥७५४॥

सा री नि सा नि स नि सा स म गा म नी गा
नी सा नि सा नि स रि सा स रि(सा) स नी सा ।
नी सा ग गा रि स नि सा नि स री ग नी सा
गा सा स सा नि स स सालपनं प्रविष्टम् ॥७५५॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ One foot is extra in this verse.

^२ B. ग्रहा ।

^३ A. भूयसी ।

^४ A. B. omit अनुस्वार ।

^५ A. तो ।

सा सा नं ग ग रो स नी स स नि सा रो गा रि मा गा ग नी
 सा गा रो म म गा ग रो रि स रि या नी सा नि नी नी नि नी ।
 सं सं सं रि रि रि यं म रो स रि स मं मा रो ग मं मा रि यं
 रो नी सा म ग रो स नी रि म ग सा सा रूपकं रूपितम् ॥७५६॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सौराष्ट्री भाषा ॥१२॥ (२५)

घङ्गप्रामे टक्कभाषा पलोपेनीडुवा मता ।

घङ्गस्वर-^१ग्रहांशान्तोपेता स्वर-र(रि)भूयसी ॥७५७॥

नेपादबहुला मन्द्रमध्यस्थानकृताश्रया ।

तिराष्ट्रिका प्रयोज्येयं रसे करुणामनि ॥७५८॥

सा था नि नी थ नि थ था थ नि सा नि था नी
 मा सा ग नी थ स थ नी थ स था नि था मा ।
 मा गा ग सा स नि थ सा नि थ नी नि था नी
 नी नी नि था नि स थ नी थ निषाद सा सा ॥७५९॥

॥ इत्यालापः ॥

१ नी थ नी नि नी म नी थ नी स सा थ नी द्विसः

ने नी नि नी थ था नि नी थ मा नि थ र थ र रि रो ।

२ मा थ मा म था रि गा स सा स सा स ग थ नी

ने नी नि नी नि सा नि सा ग नी थ सा नि सा स सा ॥७६०॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ मध्यमदेहा भाषा ॥१३॥ (२६)

घङ्गाशग्रहण्यता पञ्चमर्धभञ्जिता ।

सारपैकतगान्धारा मन्द्रमध्यमसंभया ॥७६१॥

मध्यधैवतघङ्गाख्या नियोज्या वीर उत्तमे ।

उद्भूटप्रापगमका घङ्गप्रामसमाश्रया ॥

भाषा मध्यमदेहेयं प्रस्तारो(ऽ)स्याः प्रतन्यते ॥७६२॥

सा स था सा स स था नि सा नी, स नी थ सा सा स थ नी स नी था ।

मा म गा मा थ नि नी थ सा था, नि था थ मा था स थ मा म सा सा ॥७६३॥

॥ इत्यालापः ॥

A. B. ग्रहांशान्तापेत् ।

स स ध स घ म मा गा मा ध नी नो ध नी नो
ध म ध नि स नि ग गा सा स घा नी ध मा मा ।
म म ध नि नि घ मा नो नो ध धा धा नि सा गा
स नि ध ग स स घा मा मा स सा सेति रूपम् ॥७६४॥

॥ इति मध्यमवेहाभाषायां रूपकालापः ॥

॥ अथ ताना भाषा ॥१४॥ (२७)

ताना^१टक्कसमुद्भूता भाषा पञ्चमसमाध्या ।
धङ्गांशप्रहणन्यासा पञ्चमवर्धभवजिता ॥७६५॥

सारगाधारभूषिष्ठा मन्त्रपङ्क्तिविभूषिता ।

औद्भवा करुणे योज्या प्रस्तारो(ऽ)स्या प्रवर्धयन्ते ॥७६६॥

स स स स म ध सा स सा स मा धा स सा सा
नि स नि ध ध स मा धा सा ग सा धा नि सा सा ।
म म ध स स प सा म धा स सा नी नि सा नी
ध स नि ध स स सा ध सा ग मा धा नि सा सा ॥७६७॥

॥ इत्यालापः ॥

स स स ग स नी ध नी नो ध धा म,, स धा मा नि सा नो स नी नो स म ग ।
नि नी स स स स ग स नी नि स नी, ध ध नी ध म धा म ग ध स नी सा ॥७६८॥

॥ इति रूपकालङ्कार (रूपकालापः) ॥

॥ अथ पञ्चमलक्षिता भाषा ॥१५॥ (२८)

टक्करागसमुद्भूता भाषा पञ्चमलक्षिता ।
पङ्क्तिस्वरप्रहासान्ता पङ्क्तिपन्यासभूषिता ॥७६९॥

रिलोपादौद्भवा दीप्ता सगमध्यमपञ्चमं ।

पुद्गवीरे निषोक्तव्या मन्त्रपङ्क्तिविभूषिता ॥७७०॥

सा सा सा सा स गा मा पा प ध ध प मा ग री ।
ग सा सा पा ग सा पा मा नी नी धा नी स स स सा ॥७७१॥

॥ इत्यालापः ॥

स नि ध नि ध ध धा प या म या मा म गा मा
ग स स स ग म धा नो स नि ध नि ध म ध ।
म ग ग म प मा ग सा स सा स नि ध स
नि ध स नि ध नि ध स स ग ग धा नि सा स ॥७७२॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ कोलाहला भाषा ॥१६॥ (२९)

षड्जप्रहंशा सन्यासा मध्यमस्वरभूयसी ।

षाडवेपं मतङ्गस्य मते षञ्चमलोपतः ॥७७३॥

औडुवा निपलोपेन याटिकस्य मते सतः ।

मन्द्रधंवतषड्जास्या कलहे विनियुज्यते ॥

कोलाहला टक्कभाषा षड्जग्रामसमाधया ॥७७४॥

सा सा सा सा स सा सा स रि ग म म ग मा गा रि री सा रि री वा
मा री गा री घ मं मं ग म म रि घ स घा सं ग री रि(री)म गं वा ।

गा मं री गं स सा सं स रि ग म रि ग मा गा रि गा री घ धं धं

मं मा मा री घ मा गा स ध स ग रि म मा धा ग सा री ग सा सा ॥७७५॥

॥ इत्यालापः ॥

स यं स री गं(म)ध मं म मं धं, म गं म गा मं ग रि सा नि धा सं ।

रि गं ग री गं म घ सं द्विरेत्तु, स सं स मं गं रि म मं रि सं नी ॥७७६॥

घ सा रि सा गा रि ग सा रि मा मा, घ मं रि धा मं स ध नी घ सा री ।

ग मा म घा सा रि ग सा नि धा सा, रि गा स मा गा म रि गा स सा सा ॥७७७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥१७॥ (३०)

सयं व टक्कभाषा स्यात् षड्जग्रामे तु सैन्धवी ।

षड्जांशग्रहणन्यासा षञ्चमर्धभविज्ञा ॥७७८॥

औडुवा मन्द्रषड्जास्या तारगान्धारमध्यमा ।

स्वरलङ्घनयोगाद्यनानागमकपेशला ॥

वीरावभुतरसा योग्या संप्रामे नाद्यकर्मणि ॥७७९॥

धा मा सा स स गा स सा नि नि स नी धा धा घ मा धा म धा

मा नी धा ध ध धा म गा नि नि स नी नी गा ग सा सा द्विः ।

सा मा गा ग स गा म धा म म ग सा सा नी नि धा धा म गा

धा नी नी नि ध नी स गा म ध ध मा धा नी ग गा सा स सा ॥७८०॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ मालवी भाषा ॥१८॥ (३१)

षड्जग्रामे टक्करामे भाषा मालविका स्मृता ।

षड्जांशग्रहणन्यासा ऋषभेण विविज्ञा ॥७८१॥

औडुवा षड्जगान्धारपञ्चमर्दोप्तिमागता ।

भाषेयं मालवी नाम योज्या वाक्कल्हे बुधैः ॥

मालवादेः पञ्चमस्य टक्करागस्य मिधणात् ॥७८२॥

स स सा म म पा म नि धा घ ग पा म ग गा

स स गा ग ग सा नि ध सा घ प पा ग म पा ।

म ग गा स स पा स स पा प प पा नि ध नी

स ग सा नि ध धा म प मा ग स सा नि ध सा ॥७८३॥

॥ इत्यालापः ॥

पा नी पा म प मा प मा ग ग सा सा गा घ सा सा ग मा

गा गा पा म ग पा ग सा ग घ स सा धा पा नि नी धा नि सा ।

सा गा मा ग स मी ध नी स ग ध धा धा गा प मा पञ्च मा

गान्धारो ग स षड्ज नी ध रि स गा धा नी स सा रूपकम् ॥७८४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ त्रवणा भाषा ॥१९॥ (३२)

मध्यमांशग्रहा हीनपञ्चमा षड्जविधमा ।

निपादवर्धयतयोः षड्जयं वतयोः कमात् ॥७८५॥

संगत्या सहिता टक्के त्रवणा याष्टिके मते ।

रसे वीरे प्रयोज्यता मध्यमग्रामसंध्यया ॥७८६॥

मा धा सा स नि धा नि सा नि ध ग सा सा धा नि सा मा ग मा

मा गा सा स स धा स सा स ग म गा नी धा म री गा रि मा ।

री गा सा स नि धा स सा नि ध नि मा सा नी ध सा मा नि धा

सा मा गा म ग मा ग सा नि ध नि सा सा सेति सालापनी (ः) ॥७८७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ त्रवणोद्भवा भाषा ॥२०॥ (३३)

त्रवणोद्भवा टक्कभाषा मध्यम(मध्य)ग्रामसंध्यया ।

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा पञ्चमवर्जिता ॥७८८॥

धैवतवर्गभगान्धारभूयसी षट्स्वरैर्युक्ता ।

संकीर्णा करुणे वीरे रसे योज्या मनोविधिः ॥७८९॥

म नी नि नी स सा स री रि री ग मा ग मा ग मा

रि गा नि नी नि धा घ मा स मा रि गा घ सा ग री ।

स नी ग नी ध सा रि गा रि मा ग मा ग नी नि नी

स सा स सेतिरूपतो निरूपितो(ऽ)त्र रञ्जकः ॥७९०॥

॥ इति आलापः ॥

॥ अथ वैरञ्जी भाषा ॥२१॥ (३४)

टक्करागसमुद्भूता मध्यमग्रामसंश्रया ।

गान्धारांशप्रहा षड्जन्यासा पञ्चमवर्जिता ॥७९१॥

षड्जधैवतयोस्तद्द्विगान्धारपंथयोरपि ।

संगत्या सहिता भाषा वैरञ्जी परिकीर्तिता ॥७९२॥

मध्यमे यद्यपि प्रोक्ता पञ्चमस्या-^१विलोपतः ।

तथापि न्यासमाधित्य तत्त्वोपो नैव दुष्यति ॥७९३॥

गा गा म म ग सा मा धा गा मा मा गा रि वा स सा ।

सा नी गा नी ग री सा नी नी धा धा नी ग नी म गा ॥७९४॥

रि स नी ध नि सा सा गा म म गा गा स सा स नी ।

ग नी ग गा ध धा गा री रि ग गा म प धा ध मा ॥७९५॥

म म री ग स सा सा नी ग नि गा नी नि धा म धा ।

नि ध मा स नि गा री म म रि सा नि ध मा स सा ॥७९६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ छेवाटी भाषा ॥२२॥ (३५)

षड्जस्वरग्रहान्ता पूर्णा बहुलमध्यमा ।

षड्जमध्यमसंवादा गनिसंगतिसंगता ॥७९७॥

छेवाटी टक्कमाधैर्यं षड्जग्रामसमाधया ।

द्वितस्त्यान्तिमे यामे ^२गातव्या गीतकोविदैः ॥७९८॥

सा गा गा म ग वा प मा प म प सा गा मा म गा मा स सा

सा मा गा प प वा ध नी ध ध प मा मा मा ग सा सा ग नी ।

धा नी सा स स सा ध नी ग रि ग मा वा धा नि सा नी ग री

धा नी सा स नि धा ध मा ग स नि गा नी सा स सालापयोः ॥७९९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मात्तववेसरी भाषा ॥२३॥ (३६)

टक्कमाधैर्यं गदिता तज्जर्गालववेसरी ।

निदादीनप्रहा साम्ना संगयोः समयोस्तथा ॥

संगत्या संगता धामे षड्जे पञ्चमलोपतः ॥८००॥

^१ A. विलोपित ।

^२ B. गान्ध्या ।

नि धा नि नी सा स नि मा स सा धा, य धा य सा मा म स गा स सा सा ।
य धा य धा सा स ग मा ध मा मा, या रो(म) मा मा ग स सा स गा सा ॥८०१॥

नी धा य धा नी स रि गा म गा मा, धा नी य मा मा म म गा(स) सा सा ।
सा गा स नी धा नि य धा य नी सा, मा सा स मा गा स ग सा स सा सा ॥८०२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥२४॥ (३७)

निषादांशग्रहा यद्भ्रमन्ता पूर्णस्वरा^१पुनः ।
यद्भ्रममध्यमसंवादा निरिम्भा संगता तथा ॥
गूर्जरी टक्कभाषेया यद्भ्रममसमाधया ॥८०३॥

नि सा स नी धा य नि धा नि नी मा, स सा स नी सा रि रि सा म गा री ।
रि धा य मा धा रि रि नी नि धा धा, य नी य नी मा स स सेति सान्ता ॥८०४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सौराष्ट्री भाषा ॥२५॥ (३८)

पूर्णा सौराष्ट्रिका टक्कभाषा यद्भ्रमस्वरान्तिमा ।
निषादांशग्रहा यद्भ्रममगानोपशोभिता ॥८०५॥

नि नि नि ध नी सा स नि नि नि री गा ।
^२स स स ग गा सा म स ध नि नी धा^३ ॥८०६॥

म ग मा नि नि नी नि ध सा म म नी, नि नि धा स स गा म य नी य ध नी ।
ध म मा स रि धा स स गा स नि धा, नितसालपनं गवितं विभुना ॥८०७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ संयवी भाषा ॥२६॥ (३९)

यद्भ्रमन्ता मध्यमांशग्रहा धैवतभूयिता ।
पूर्णा मध्यमयद्भ्रमांसां सधाम्नां संगता^४ मिथः ॥
संयवी टक्कभाषा स्यान् मध्यमप्रामसंयया ॥८०८॥

मा मा मा म नि नी धा धा स रि सा नि ध धा य नी ।
नी री नी धा य धा नी सा सा य नी य ध पा म मा ॥८०९॥

^१ B. adds विष्णु ।

^२ A. B. स स सा ग ग स ग स ध नी नी धा ।

^३ Two feet are wanting in this verse.

^४ A. मय ।

ग स सा घ स नी धा मा भा सा री ग म पा प धा ।

नि प धा प म गा री री रि नि ध धा स नी . . (?) ॥८१०॥

गा मा मा म घ नी धा धा धा मा ग रि रि नि री (?) ।

नि ध धा ध नि सा री धा म म मा म स सा इति ॥८११॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बैसरी भाषा ॥२७॥ (४०)

बैसरी टक्कभाषा स्मात् पाठवी पविर्जिता ।

बहुजस्वरप्रहांशान्ता संगता धनिपादयोः ॥

बहुजधैवतयोश्चैव रते धीरे नियुज्यते ॥८१२॥

सा सा सा घ नि गा सा सा मा मा मा न म गा स सा ।

स प मा ग रि सा सा धा नी धा सा सेति सम्मता ॥८१३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पञ्चमी भाषा ॥२८॥ (४१)

पञ्चमार्शप्रहा बहुजम्पासा टक्कसमुद्भवा ।

पञ्चमर्षभसंवादा बहुजमध्यमसंगता ॥

संपूर्णा पञ्चमी भाषा मध्यमग्रामसंभवा ॥८१४॥

प प रि प रि प पा पं मा प पा मा प सा सं

रि रि रि नि प ध पा पं पा स मा री ग मा मं ।

रि स प स प प गा री सा स री पा प री री

ग रि ग म ग ध धा मा धा रि री धा स सा सा ॥८१५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रविचन्द्रा भाषा ॥२९॥ (४२)

गायार्शप्रहा बहुजम्पासा पूर्णस्वरा मियः ।

संगता समयोश्चैव रिगयोश्चात्पसप्तमा ॥

रविचन्द्रा टक्कभाषा मध्यमग्रामसंभवा ॥५१६॥

गा ध धा म सा स धा ध मा स धा ग सा स सा म

धा ध धा ध मा रि मा रि री ग सा स सा म मा ग ।

सा स री ग मा स मी ध सा ग मा म सा नि धा म

सा स सा स नी नि सा स धा स सा स नी स पा स ॥८१७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ अम्बाहेरी भाषा ॥३०॥ (४३)

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा पञ्चमवर्जिता ।

गान्धारधैवताभ्याञ्च बहुला टक्कसम्भवा ॥

भाषाम्बाहेरिकानाम्नी षड्जग्रामोपशोभिता ॥८१८॥

सा मा मा म म सा मा गा री गा री म ध नी ध सा ।

सा नि धा म ध नी म य रि गा सा रि ग मा स सा ॥८१९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मध्यमग्रामदेहा भाषा ॥३१॥ (४४)

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा टक्कसमुद्भवा ।

षड्जमध्यमसंगत्या (५) पञ्चिता मध्यगानयुक् ॥

मध्यमग्रामदेहेयं भाषा पूर्णस्वरविता ॥८२०॥

म म मा म रि गा या म म प धा वि प धा म गा ।

सा रि गा स नि धा मा म न य मा स म गा स सा ॥८२१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गान्धारपञ्चमी भाषा ॥३२॥ (४५)

टक्करागसमुद्भूता मध्यमग्रामसंभवा ।

धैवतांशग्रहा सान्ता गान्धारस्वरभूयसी ॥

षड्जमध्यमसंवादा पूर्णा गान्धारपञ्चमी ॥८२२॥

ध ध धा ध म पा मा ग ग ग री स ग री रि गा ।

ग म पा ध ध नी धा धा नि ध पा स म मा स सा ॥८२३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ टक्कजनिते विभाषे ॥३३॥

॥ अथ तानकलिता विभाषा ॥३४॥ (३)

स्यात्तानकलिता विभाषा टक्करागजा ।

मध्यमांशग्रहा पूर्णा षड्जन्यासकृतस्थितिः ॥

शार्दूलमुनि-^१सम्मत्या मध्यमग्रामसंध्यया ॥८२४॥

स प ध प म प धा नी धा प पा मा म गा री

ध स ध प ध प मा पा पा म धा धा प सा सा ।

रि रि य रि रि स सा री सा स सा नी ध पा नी

ध प य म य सा धा री स शालाय उक्तः ॥८२५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पोता विभाषा ॥२॥ (४)

पञ्चमाशप्रहा षड्जन्यासा याष्टिकसम्भता ।

मध्यमग्रामगा पूर्णा पोता नाम विभाषिका ॥८२६॥

प प प ध नी सा धा म प पा य म पा प धा ।

प य री स रि गा पा म प म गा स रि गा स सा ॥८२७॥

॥ इत्यालाप ॥

एव भाषा(०)समाख्याता 'एकत्रिंशद्विभाषिके ।

हे एव सर्वसम्भत्या टक्के श्रोक्ता महीभुजा ॥८२८॥

॥ इति टक्कराग सम्पूर्ण ॥

॥ अथ शुद्धपञ्चमजनिता भाषा ॥४॥

॥ अथ आभीरो भाषा ॥१॥ (४६)

पञ्चमाशप्रहन्त्यासा शुद्धपञ्चमसम्भवा ।

प्रचुरंगमकंयुक्ता गान्धारपंभवजिता ॥८२९॥

सप्रामे विनियोक्तव्याऽऽभीरो वीररसाबहा ।

सपूर्णा चास्ति भाषेय याष्टिकाचार्यसम्भते ॥८३०॥

ननु नोद्वतानेषु गान्धारपंभयो^१ क्वचित् ।

लोपो विधीयते सङ्ग्रहि किं तस्य नोदना ॥८३१॥

उच्यते, नैव दोषो(s)स्ति भाषात्वाविह भाषणात् ।

आचार्यस्य तद्वक्तव्यप्रामाण्यमुरीकृतम् ॥८३२॥

प प पा नि नि धा य प सा प म पा, य प पा य म धा स स सा नि स नी ।

नि य पा य य पा प म पा य स सा, स नि सा नि नि धा य म धा प प पा ॥८३३॥

म य सा स स नी स नि नी य नि धा, य य भा य प पा प म धा स स नी ।

य स सा नि य पा म य पा य नि नी, य प भा य प पालपन गदितम् ॥८३४॥

॥ इत्यालाप ॥

नी नी स नी नी स य सा स धा मा, धा नी स धा मा य नि नी य पा पा ।

पा धा म मा धा प म धा प मा धा, सा नी स धा मा य नि नी य पा पा ॥८३५॥

॥ इति रूपकालाप ॥

^१ Actually thirtytwo Bhāṣās have been given instead of thirtyone

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥२॥ (४७)

बाङ्गाली पञ्चमे भाषा मध्यमग्रामसंघया ।

पञ्चमांशग्रहण्यात्तापन्यासा ऋषभस्वरे ॥८३६॥

आतारस्थानपान्धारगतिरस्याः^१ प्रयोगतः ।

उत्सवेषु सदा गेया रसे पञ्चेषुदैवते ॥८३७॥

पा पा पा स नि सा नि धा स स स सा री सा रि सा री म मा

मा मं ग स रि रि रि रि सा री सा स री सा स री^२ ।

मा धा सा स स नो ग था स स घ सा मा पा म मा मा न गा

री री सा रि रि मा घ पा म घ प पालोपो(ऽ)अ संलापितः ॥८३८॥

।

॥ इत्यालापः ॥

स प रि प प प सं नी धा स सा सा स मा प

नि प प स नि ध धा नी नी प पा धा स सा सा ।

स रि रि म म म धा मा मा ग धा री ग री सा

स स नि नि घ घ नी नी पा प पा रूपके स्युः ॥८३९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥३॥ (४८)

पञ्चमांशग्रहण्यात्ता रिपापन्याससंयुता ।

आतारपञ्चममतिर्भूयसी ऋषभेण तु ॥८४०॥

अल्पसप्तमनित्थाना त्वनैः सङ्गमकैः शुभा ।

प्रयोज्या सर्वभावेषु शुद्धपञ्चमसंभवा ॥

सैन्धवी मध्यमग्रामे गेया शितिभूतोदिता ॥८४१॥

पा पा पा स प धा रि री रि रि रि मा^३ मा धा प पा सं प धा

सा री री रि रि सा रि री स रि ग री मा धा प धा सा रि मा ।

सा री री रि रि धा प री रि म स सा री री स धा पा म धा

पा मा धा प प सा प धा स प घ सा पा धा स पा धा स नी ॥८४२॥

री री सा रि स री प मा घ प म धा पा पा स पा धा स री

पा मा धा प म धा प पा स प घ सा री री रि री सा रि री ।

री सा री ग रि सा घ पा प स रि गा सा धा रि धा री रि गा

पा री री म स सा रि री स घ प मा धा पा म धा पा प पा ॥८४३॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ A. omits विसर्ग ।

^२ The metre is broken in this foot.

^३ B. पा ।

पा पा मा य स रि (री) ग सा रि स रि मा गा री स वा सा य पा
 पा पा सा रि रि री प री प प रि मा मा मा म सा सा रि सा ।
 री री री रि रि सा स वा य प प पा वा वा स सा पं ध सा
 री सा री ग स वा य पा ध प म वा वा पा म वा वा प पा ॥८४४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ ऋवणा भाषा ॥४॥ (४९)

सपेव^१ षञ्चमोद्भूता ऋवणा भूरिपञ्चमा ।
 षञ्चमांशग्रहण्यासा ऋषभेण विवर्जिता ॥८४५॥

याडवान्दोलितैर्युक्ता गमकैर्मध्यमाभिता ।
 तारपान्धारकं यावदालापगतिपेशला ॥
 उद्वेगे विनियोजितव्येत्याहु भाषाविचक्षणः ॥८४६॥

प पा प वा नी य नि वा नि नी सा, नि वा य वा पा ग ग सा स नी वा ।
 स सा स नी वा स य नी नि वा वा, म वा प पा लाप इतीरितो(ऽ)पम् ॥८४७॥

॥ इत्यालापः ॥

प पा नि वा स नी य वा य पा म मा स सा नि वा
 य सा नि वा य नी नि नी य मा ग सा स गा ग गा ।
 म मा ग वा ग सा स सा नि वा नि नी नि मी म वा
 य वा य नी नि नी य वा य वा य मा स वा य वा ॥८४८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ शाकिणाद्या भाषा ॥५॥ (५०)

शुद्धपञ्चमभाषा स्यान् मध्यमप्रामगानयुक् ।
 षञ्चमांशग्रहण्यासा तारनिमपधेवर्तः ॥८४९॥

उपेता ऋषभेणापग्यासेन स (सा) विरजिता ।
 शाकिणाद्या नियोजितव्या प्रियस्य स्मरणे मुषीः ॥८५०॥

पा पा य मा य स नि री रि रि मा रि मा री
 पा पा य नी म नि य पा य प पा य सा नी ।
 री री रि री ग रि ग वा रि स नी रि री नी
 नी गा य नी य प स मो म ग री ग री री ॥८५१॥

नी री स नी नि य प नी ग नि वा य पा मा
 पा सा नि री रि रि रि पा स नि री रि गा मा ।

गा री स नी घ स प धा स नि री... (?)

री री रि री ग ग प पा नि प नी घ पा पा ॥८५२॥

॥ इत्यालापः ॥

पं पं घं घ म नी रि री ग रि स नी धा नी नि पा पा घ सा

नी री नी रि रि गा स सा म ग रि नी मा गा ग री मा नि सा ।

नी धा नी नि प पा प पं घ घ स नी री री ग री सा नि धा

नी नी पा प घ धा स नी रि रि ग नी सा नी घ री री प पा ॥८५३॥

॥ इति रूपकालापः ॥

याष्टिकस्य मते धंषा विभाषा परिकीर्तिता ॥८५४॥

॥ अथ सौराष्ट्री भाषा ॥६॥ (५१)

सौराष्ट्री मध्यमग्रामे ग्रहांश्यासपञ्चपा ।

पङ्कजपञ्चमभूयिष्ठा मङ्गमध्यमसंयुते ॥८५५॥

तारपङ्कजमयोपेता ऋषभेण विवर्जिता ।

शृङ्गारे सर्वभाषेषु नियोग्या पञ्चमोद्भवा ॥८५६॥

पा पा प पा म घ नि सा स स नी ग मा सा

सा नी ग नी ग नि घ धा घ घ सा स पा पा ।

पं पा घ पा घ प म मा म घ नी म धा नी

मा धा नि सा स नि नि गा नि ग सा स सा नी ॥८५७॥

गा नी घ धा घ घ म धा स म पा प पा पा

धा पा घ पा म म म धा नि म धा नि मा धा ।

नी सा स पा म नि नि धा प प धा प मा धा

पा मा घ पा प प इहालपं प्रदिष्टम् ॥८५८॥

॥ इत्यालापः ॥

पा प म सा नि स सा नि ग ग स सा, नी ग ग सा स नि गा ग नि नि ग मा ।

नी घ घ धा घ घ सा घ स स म पा, धा प घ पा घ म मा म घ मं धा ॥८५९॥

धा नि स सा नि ग गा स स नि घ धा, सा नि घ सं प प पं घ घ प म धा ।

सं प म भं घ घ ग म नि घ घ पा, पं म घ घं प म घं घ प प प पा ॥८६०॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ कैशिकी भाषा ॥७॥ (५२)

मध्यमग्रामगानार्हा शुक्लपञ्चमसंभवा ।

पञ्चमांश^१-ग्रहण्यासा मध्यपञ्चमभूयसी ॥८६१॥

^१ A. पञ्चमांशं B. पञ्चमांशः ।

पापग्यासा तारयङ्जस्वरगान्धारमध्यमा ।

पञ्चमांशग्रहग्यासा सेर्ष्यायां विनियोजिता ॥८६३॥

सप्तसप्तस्वरा सा तु तारयंभविराजिता ।

मन्द्रमध्यमसंयुक्ता नियोज्योत्सवकर्मणि ॥८६३॥

कंश्चिदेता पुनः प्रोक्ता भाषाङ्गमिह सूरिभिः ।

एतामेव विभाषेति याष्टिको मुनिरन्यथात् ॥

निखिलेषु च भावेषु विनियोगस्तथाव्रवीत् ॥८६४॥

प प पा स स था स नि सा स ध सा, म स सा म ध सा स रि सा रि स री ।

स रि गा म प सा ध म सा स स धा, म म सा ध ध सा नि नि धा नि म गा ॥८६५॥

म प पा प स पा स म धा स म मा, स म धा स ध सा नि रि सा रि ग सा ।

स ध मा ग ग सा स स गा म स सा, ध स मा नि नि धा म म गा म प पा ॥८६६॥

॥ इत्यालापः ॥

म मा म धा स नी ध नी ध सा ध गा ग सा स नी

ध नी ध पा प री ग सा ध नी ध मा नि धा स सा ।

ग मा नि धा प धा स री ग री म गा स धा नि धा

ध धा प मा म मा नि धा स सा म नी नि धा ध पा ॥८६७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥८॥ (५३)

गूर्जरी पञ्चमादेव मध्य(म)ग्रामसंध्यया ।

पञ्चमांशग्रहग्यासा मधनीस्वरभूयसी ॥८६८॥

पापग्यासा तारयङ्जा विजये विनियोगभाक् ।

इतामेव विभाषेति मुनिराष्टकं याष्टिकः ॥८६९॥

प पा प धा मा स ग सा म नी नी, ध धा नि धा नी नि ग सा ध मा मा ।

ग मा स गा गा स स री म धा सा, स गा प धा मा ग ग पा ध धा पा ॥८७०॥

॥ इत्यालापः ॥

प यङ्ज सा सा स ध नी नि नी धा, प धा स धा मा म ग सा रि मा पा ।

प सं नि नी गा प म गा ग मा नी, नी धा ध धा रूपकमुक्तमेतत् ॥८७१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ आन्ध्रो भाषा ॥९॥ (५४)

पञ्चमादेव संभूता षड्जग्रामनिवासिनी ।
ग्रहांशश्चैव भव्यासपञ्चमा स्वल्पषड्जका ॥
सकाकलिका भाषाऽऽन्ध्री किल्लरीरगवल्लभा ॥८७२॥

रि रो रि रि म रो गा रि रि म धा ध म सा नि रो ।
स नि रो रि रि रो मा रि रि म धा प ध मा प धा ॥८७३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भावनी भाषा ॥१०॥ (५५)

माध्यारांशग्रहा षड्जग्रामगमितमत्स्वरा ।
धन्यासा स्वल्पनिस्त्वानपञ्चमा पूर्णसुस्वरा ॥
सपञ्चमसंगत्योपचिता भावनी स्मृता ॥८७४॥

गं गा ग म स मा गा म स म धा प ध नी नि गा ।
ग रि सा म ग रो सा स प ध नी स प नी ध पा ॥८७५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥११॥ (५६)

धैवतांशग्रहा न्यासपञ्चमा संगता पुनः ।
षड्जधैवतसंगत्या तया संवादिनापिता ॥८७६॥

मध्यमवंभयोर्भाषा बाङ्गाली पञ्चमोद्भवा ।
षड्जग्रामकृतावासा गीतविज्ञाजसम्मता ॥८७७॥

ध धा ध पा मा स ध सा रि मा पा, ध नी रि गा मा म रि मा प धा नी ।
स धा रि मा धा ध प मा स धा मा, नि धा प मा गा रि स धा ध पा पा ॥८७८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ तानोद्भवा भाषा ॥१२॥ (५७)

मध्यमांशग्रहा^१ स्वल्पपञ्चमस्वनविराजिता ।
पञ्चमन्याससंयुक्ता मधसंगतिरंगता ॥
तानोद्भवा पञ्चमोत्था मध्यमग्रामवासिनी ॥८७९॥

म मा स गा सा रि ग धा म धा धा, म नी प धा मा म ध नी ध नी सा ।
म मा म नी धा ध ग स नि धा नी, नि धा प धा मा म ग रो म धा पा ॥८८०॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ A. B. add विसर्ग ।

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥ १३ ॥ (५८)

निपादांशग्रहा न्यासपञ्चमा गनिसंयुता ।

षड्जमध्यमबाहुल्या पञ्चमपर्यंभुर्बला ॥ ८८१ ॥

पञ्चमपर्यंभोर्यंढा बाहुल्येनोपशोभिता ।

सकाकलिस्वर भाषा त्रावणी पञ्चमोद्भवा ॥ ८८२ ॥

नि नो नि नो धा नि ध नो प मा मा, स सा म सा सा स ग री प मा पं ।

स मा रि मा मा प प सं म पा पा, प नो नि नि(नो)सा म नी(नि)पा... (?) ॥ ८८३ ॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥ १४ ॥ (५९)

याष्टिकस्य मते धैर्यं षड्जोक्ता पञ्चमान्तिका ॥ ८८४ ॥

सं सं सं प प पं प धा प नि नि नो सा सं नि धा नो ध सा

री सा सा नि ध नि(नो)ध सा रि प रि मा सा री प पं पा ध नो ।

मा सं मी स नि मा प मा ध स नि धा मा गा म धा नो स सा

सं सं सं नि स सं नि गा स नि ध सा सा सा ध नो पा प पा ॥ ८८५ ॥

॥ इत्यालापः ॥

केयाञ्चिदेवा भाषाङ्गं यत्रहांसा रिपोज्जिता ।

^१भतारमन्द्रया गाल्प(१) प्रारंभे धोरुमध्यमा ॥ ८८६ ॥

॥ अथ शुद्धपञ्चमजनिते विभागे ॥ ३ ॥

॥ अथ विभावनी विभाषा ॥ १ ॥ (५)

पञ्चमांशग्रह्यासा शुद्धपञ्चमसंभवा ।

मतारा ^२मन्द्रपञ्चा च सापन्यासा रिवजिता ॥

विभावनी विभागेयमुत्सये विनियोजिता ॥ ८८७ ॥

पा पा पा म ग मा प पा म ग ध नो धा मा म'गा मा प पा

पा गा गा स स मी प पा प प म नो नो धा नि सा सा म गा ।

मा पा पा प म पा म नो स नि ध पा पा पा म पा मा नि सा

नि(नो)धा मा ग प मा नि नी ध प स धा सा धा प मा धा प पा ॥ ८८८ ॥

॥ इत्यालापः ॥

पं पं पं म ग मं म पं प म ग पं पं मं नि म धो(मं नो) प मं

गा पा पा प प गा स सा स नि ध सा नो धा प पा मा नि नो ।

नो धा नो स म मा ग मं प प ग नो सा नो ध धा पा प पा

सा नो नो ध नि मी ध मी स स स मा धा धा प पा रूपम् ॥ ८८९ ॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ आन्धाली विभाषा ॥२॥ (६)

पञ्चमे वाक्षिणात्या या विभाषाऽऽन्धालिका मता ।

पञ्चमाशग्रहण्यासा नियादाल्पतया युता ॥८९०॥

भूरितारस्वरा तारधैवता मृदुषाद्भिका ।

सापन्यासा विहीना च गान्धारेणेति षाड्वा^१ ॥

नियुक्तनिघने गेया याष्टिकेन प्रकीर्तिता ॥८९१॥

प प म म स रि मा पा धा प धा धा ध प ध

ध ध प प स म सा री री प मा धा म मा पा ।

स नि ध प प ध प ध प प मा मा म सा री

म प ध प^२ ध प मा प धा प मा पा प ना सा ॥८९२॥

नि स नि म ध नि स ध मा म री मा प ध ध

स म रि स रि प री मा मा प धा प ध स धा ।

प ध ध प म म सा री मा प धा प ध पा धा

स नि ध प प ध पा मा पा प आलाप उक्त ॥८९३॥

॥ इत्यालाप ॥

रि री प पा री स रि सा ध पा द्वि^३, प धा ध पा धा ध प पा म मा मा ।

म मा प मा पा प ध पा ध मा मा, प मा ध सा धा स ध सा म धा मा ॥८९४॥

॥ इति रूपकालाप ॥

त्रयोदशैव भाषा^४ स्युर्विभाषे द्वे तयैव च ।

शुद्धपञ्चमरागेऽत्र नुनिमित्तयसम्भवे ॥८९५॥

॥ इति पञ्चम समाप्त ॥

॥ अथ भिन्नपञ्चमजनिता भाषा ॥५॥

॥अथ शुद्धभिन्ना भाषा ॥१॥ (६०)

भिन्नपञ्चमजा भाषा यद्वज्रग्रामकृताधया ।

धैवताशग्रहण्यासा धैवतर्षमसयता ॥

षड्जमध्यमसवादा शुद्धभिन्ना मता सतम ॥८९६॥

^१ B षाड्वे ।

^२ A omits second धप ।

^३ Actually fourteen 'Bhāṣās' have been given under this Rāga

^४ A omits विसर्ग ।

घ घ घा घ रि धा पा रि स म घा रि प नी प धा ।

घ प मा स रि गा मा ग घ रि धा रि घ घा प पा ॥८९७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ धैवतभूषिता भाषा ॥२॥ (६१)

सर्पेव पञ्चमे भिन्ने मध्यमग्रामगानयुक् ।

मध्यमाशग्रहा धान्ता मन्द्रपंभविभूषिता ॥८९८॥

मध्यमयंभसबादा ऋषभस्वरदुर्वला ।

द्वुत्तमध्यसया तारयद्वा स्फुरितधैवता ॥८९९॥

पूर्णाऋरोह्यवरोहिण्या वर्णान्यामुपशोभिता ।

ललितगंभकंयुवता भाषा धैवतभूषिता ॥९००॥

म म म रि म रि मा मा गा म सा म म गा री

म ग रि म ग रि म म मा प प घ घ नी घ ।

म म म प रि म पा प धा नि धा नी स^१धा प

प ध नि स ध नि स ध मा म री मा प घ घ ॥९०१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ विशाला भाषा ॥३॥ (६२)

पञ्चमाशग्रहा धान्ता षड्जधैवतसगता ।

सपूर्णा मध्यमग्रामे भिन्नपञ्चमसभवा ॥

विशाला गदिता भाषा बुधे किन्नरवल्लभा ॥९०२॥

प प पचम धा नी घ स घ नी स घ नी प धा ।

प म गा स रि गा मा प प घ नी म प नी प धा ॥९०३॥

॥ इत्यालापः ॥

इत्येताः पञ्चमे निम्ने भाषास्तिस्रः प्रकीर्तिताः ॥९०४॥

॥ अथ टक्ककंशिकजनिता भाषा ॥६॥

॥ अथ मालवा भाषा ॥१॥ (६३)

^२टक्ककंशिकजा भाषा मालवा षड्जसधया ।

धैवताशग्रहन्यासा षड्जधैवतसगता ॥

पञ्चमपमयोश्चापि सगत्योपचिता सदा ॥९०५॥

घ घ धा घ घ धा पा पा स रि मा प प मा ग री ।

म पा पा धा ग री मा प म धा यालाप ईरितः ॥९०६॥

॥ अथ भिन्नवल्लिका भाषा ॥१॥ (६४)

यद्भजांशपैयतन्यासा^१ बहुला धनियादयोः ।

पञ्चममर्मसंवादा टक्ककंशिकसंभवा ॥

भाषेयं भिन्नवल्लिका यद्भजप्रामद्वितीयया ॥१०७॥

य य नी य नि या नी या य नी नि स नी य या ।

य य नी य य नी या री स या री य य नी य या ॥१०८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गान्धारललिता भाषा ॥३॥ (६५)

मध्यमांशग्रहा पूर्णा धैवतन्यासभूषिता ।

त्रिषोऽप्या पितृकृत्येषु गान्धारललिताङ्गया ॥१०९॥

मा या सा सा य पा सा सा म य या स ग री स री ।

य या स री रि गा गा री रि सा गा री स री य या ॥११०॥

॥ अथ कच्छेली भाषा ॥१॥ (१)

मध्यमांशग्रहान्यासा निगम्यां सरिचरिता ।

प्रसन्नपादिजका (सा) रिभूयसी शास्त्रे स्मृता ॥

कच्छेली भाषिका^२ भिन्नपद्मे मध्यमवान्धुक् ॥१११॥

॥ अथ त्राविडी भाषा ॥४॥ (६६)

पञ्चमांशग्रहा यान्ता पूर्णा मध्यमभूयसी ।

मध्यमप्रामगा भाषा यनिसंगतिराजिता ॥

त्राविडी देशनाम्नेयं विख्याता पाण्डिकोदिता ॥११२॥

पा पा भा म ग था था था मा या सा सा नि या य नी ।

य य नी य य नी या या या स नि या य य नी नि या ॥११३॥

॥ इत्यालापः ॥

इमां विनायामावृष्टं स्पष्टं कश्चित्तत्तद्वरम् ।

इति तिस्रः समादिष्टाष्टवक्कंशिकसंभवाः ॥

भाषा भाषाविदग्धेन कालसेनेन भूमना ॥११४॥

^१ B न्यास ।

^२ The reference to भिन्नपद्म is confusing in the context of the 'Bhāṣās' of टक्ककंशिक । Kallinātha's commentary on S. R. gives कच्छेली as a Bhāṣā of त्रिषपञ्चम । cf. S. Rāj. v. 1027.

॥ अथ हिन्दोलकजनिता भाषाः ॥७॥

॥ अथ भिन्नवलिता भाषा ॥१॥ (६७)

हिन्दोलि(ल)कसमुद्भूता मध्यमग्रामवासिनी ।
गान्धारांशग्रहा षड्जप्रान्ता ध्रुवतर्जिता ॥९१५॥

गा गा रि सा नि नि नो प स नी प पा पा
नी सा स गा स नि स गा ग स गा ग गा सा ।
पा नो स सा रि नि नि नो नि म गा ग सा नी
नी नी स मा ग स नि सा स स सालपेत ॥९१६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ द्वाविडो भाषा ॥२॥ (६८)

द्वाविडो प्रेङ्गके^१ भाषा षड्जमांशग्रहा तथा ।
षड्जस्वरान्तिमा पूर्णा षड्जग्राममुपाधिता ॥९१७॥

पा नी धा ध स मा स गा रि ग ग गा गा री स धा सा रि गा
मा री गा स ध सा प धा प ग प पा धा सा रि पा धा प मा ।
गा री सा स नि सा प री स स रि धा सा री ग गा मा म गा
री सा री ग रि री स री म प स सा सालाप इत्युहितः ॥९१८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रविचन्द्रा भाषा ॥३॥ (६९)

निरादांशग्रहा सान्ता रविचन्द्रा ध्रुवजिता ।
षड्जे प्रेङ्गकसंभूता भाषा गीतसबलभा ॥९१९॥

नि नि नि स म म मा री मा ग री सा स सा मा
ग म नि नि स स नी सा सा नि पा पा प नी सा ।
नि प प प नि स नी सा धा स नी गं ग पा मा
प म म रि म प नी नी सा नि नी नो स सा सा ॥९२०॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पार्वती भाषा ॥४॥ (७०)

पार्वती प्रेङ्गके भाषा षड्जन्यासग्रहादिका ।
संपूर्णा षड्जगानार्हा गमकालप्तिपेक्षता ॥९२१॥

^१ The author speaks of प्रेङ्गक as a synonym of हिन्दोलक ।

स स नि प म रि मा मा नी घ पा मा म री मा
प नि नि म रि म गा नी सा नि नो सा ग पा नी ।
स स नि प म प नी मा घा नि घा पा म मा री
स म रि म स म गा री सा नि सलाप उक्त ॥९२२॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ गौडी भाषा ॥५॥ (७१)

गौडी हिन्दोलि(ल)के भाषा पङ्जन्यासप्रहाशिका ।
मन्द्रपङ्कजी (जा) पञ्चमोत्थयमकालापदेशला ॥९२३॥

धैर्यतर्पभ्रीना च मन्द्रपङ्कजा रिषोद्धिता ।
त्रिमस्तभाषणे तर्जोनिषोण्या पङ्कजतन्त्रया ॥९२४॥

सा सा स सा स ग म पा प म पा म पा मा
मा मा स सा स स ग मा प प मा ग मा पा ।
मा पा ग पा म प ग मा प प मा ग सा सा
सा सा नि सा ग म म गा म नि सा म सा सा ॥९२५॥

गा सा स सा स स ग मा स ग मा स सा गा
सा पा प पा म प म गा ग स सा स सा मा ।
सा म म प प प ग म प प मा म सा मा
सा गा स मा नि म ग सा स नि सा स सा सा ॥९२६॥

॥ इत्यालाप ॥

स स ग म ग प मा म (घ) म ग सा यङ्ग स स
ग म म प प (ग) गा प मा प गा सा प मा पा ।
ग ग नि प नि स नी सा सा ग मा पा म पा म
म म म म ग नि सा प गा म पा सा नि सा म ॥
ग ग स स इति युक्त रूपक गौडिकात्स्य(स्त्यम्) ॥९२७॥
॥ इति रूपकालाप ॥

॥ अथ मालववेसरी भाषा ॥६॥ (७२)

हिन्दोलि (ल)के पुनर्भाषीद्वया मालववेसरी ।
पङ्कजांशप्रहणन्यासा गापन्यासा रिषोद्धिता ॥९२८॥

गतारा मन्द्रया युक्ता शमकेश्च सपञ्चमे ।
योग्या सभोषभृङ्गारे रसे वीरे च सा बुध् ॥९२९॥

स सं सं नि पं पं पं मं गं गं पं मं
 गं मं सं गं पं मं पं पं मं गं मं ।
 मं गं सं स पं मं स सं गं स पं नो
 स सा नो नि सं गं स मं गां प नो सं ॥९३०॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा नि पा म प म गा म
 सा सा स गा ग प म सा द्वि
 सा सा ग सा म नि नि पा नि प मा ग गा सा
 सा नो ग मा स प नि पा स नि सा स सा सा ॥९३१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ छेवाटी भाषा ॥७॥ (७३)

बहु (मन्त्र ?) पङ्कजप्रहांशान्ता ऋषभेण विवर्जिता ।
 धैवतस्वरभूमिष्ठा (५) पण्यासान्वितगस्वरा ॥९३२॥

सारपाग्वाररुचिरा मन्द्रधैवतभूयिता ।
 नियोज्येयं रसे हास्ये गमकैः समलङ्कृता ॥९३३॥

उत्सवे च सदा तज्जोः छेवाटी प्रेह्लकोद्भवा ।
 याष्टिकः पुनराचष्ट पूर्णमितां समस्वराम् ॥९३४॥

स स स स ग म वा पं सं ग पं मं ग . . (?)
 म ग घ नि प (प) पामं गा नि धा पं प पं मं ।
 ग प म ग प म गा पं मा ग गं सं स सं गं
 म प प प प म गं पं पं म गा धा नि वा पं ॥९३५॥

म ग नि ध प प प म मं गा प मा गा प मा गा
 ग स स स स ग मं पं वा प वा मं ग वा मं ।
 ग प म ग प म गा पं मा ग सा मं स सा गं
 म प नि स स ग सा गं मा ग वा पं नि सा मं ॥९३६॥

॥ इत्यालापः ॥

स गा म मा प मा प मा प मा म गा ग सा स सा
 ग गा नि नो स नो स सा स सा ग सा ग मा प वा ।
 स नो स गा स धा नि वा (प) नो प मा म मा प मा
 म गा म सा स वा म पा नि मा स गा स नो स सा ॥९३७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ काम्बोजी भाषा ॥८॥ (७४)

षड्जाशग्रहणन्यासा निपादस्वरभूयसी ।

मन्द्रपञ्चमसयुक्ता धैवतपंभवजिता ॥९३८॥

हिन्दोलकसमुद्भूता मध्यमग्रामवासिनी ।

भाषा काम्बोजिका अस्या आलापोऽयं निरूप्यते ॥९३९॥

सा सा सा प प नी नि सा नि स स सा सा गा स सा सा स नी

सा सा नी स स गा स सा नि नि स पा नी गा ग गा सा स सा ।

पा नी नी नि प मा ग मा भ ग म मा ग सा स सा सा ग सा

सा गा मा म म ग ग गा ग प प नी सा सा स आलापनम् ॥९४०॥

॥ इति आलाप ॥

सा सा पा नी नि सा नी स प नि नि नि नि पा नी स गा सा नि सा सा

मा मा ग गा स सा ग ग ग स नि स नि सा पा प पा नी नि सा प ।

ग गा सा म ग मा म ग म स नि ग नि प नी नि सा ग स नी मा

मा गा ग गा ध सा नी नि नि स स ग स गा सा स सा रूपक वै ॥९४१॥

॥ इति रूपकालाप ॥

॥ अथ षड्जमध्या भाषा ॥९॥ (७५)

हिन्दोलकसमुद्भूता षड्जग्राममुपाधिता ।

षड्जाशग्रहणन्यासा धैवतपंभवजिता ॥९४२॥

निपादपंभहीनत्वादौड्वा गपसयता ।

षड्जमध्यमसवादा षड्जमध्येति कीर्तिता ॥९४३॥

सा सा सा ग ग मा सा ध ग ग पा म म गा म गा)

स स सा म प पा मा म म गा सा म ग धा स सा ॥९४४॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ मधुरी भाषा ॥१०॥ (७६)

मधुरी प्रेङ्गलके भाषा मध्यमग्रामसध्या ।

मध्यमाशग्रहा षड्जन्यासा पञ्चमभूयसी ॥

धन्योऽयं धपयोर्धुक्ता सगत्या प्रेक्षणं भवेत् ॥९४५॥

म म मा ध नि पा धा नि नि ध सा म म पा स री ।

स रि पा म म धा नी ध प ध नी म म गा रि सा ॥९४६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ चूतमञ्जरी भाषा ॥११॥ (७७)

तथैव प्रेङ्खके भाषा मध्यमा चूतमञ्जरी ।

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा ऋष्यनवजिता ॥९४७॥

षड्जपञ्चमसंगत्या संपुक्ता षाड्यी तथा ।

निगसंवादसंपन्ना अस्या आलाप ईर्यते ॥९४८॥

मा मा मा स प मा नी धा स प मा म घ पा स मा ।

म म सा प प नी धा स प मा म म घ पा स सा ॥९

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ हिन्दोलकजनिते विभाषे ॥४॥

॥ अथ भिन्नपौराली विभाषा ॥१॥ (७)

विभाषा प्रेङ्खके भिन्ना पौराली षड्जविध्यमा ।

मध्यमांशग्रहा पूर्णा प्रेक्षणा (जे ?) विनियोजिता ॥९५०॥

म मा म म स पा मा प नी सा सा ग म मा य सा ।

घ ग भा स म गा री सा नी सा म य रि ता नि सा ॥९५१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पिञ्जरी विभाषा ॥२॥ (८)

गान्धारांशग्रहा सान्ता निवादेन विवर्जिता ।

विभाषा पिञ्जरी नाम हिन्दोलकसमुद्भवा ॥९५२॥

ग गा गा री सा धा स स रि ग ग मा गा रि स घ सा

प धा पा गा धा धा स रि ग प ग गा री स स नि सा ।

ध री सा सा री धा स रि ग ग म मा गा रि स रि री

ग री री सा री मा प घ रि प रि गा रि रि रि सा ॥९५३॥

॥ इत्यालापः ॥

इति भाषा वशंका च हिन्दोलि द्वे विभाषिके ॥९५४॥

॥ अथ बोट्टरागजनिता भाषा ॥८॥

॥ अथ माङ्गली भाषा ॥१॥ (७८)

बोट्टरे स्थान्माङ्गली भाषा पञ्चमांशग्रहा तथा ।

मध्यमन्यासकलिता संपूर्णा मध्यमोज्ज्वला ॥९५५॥

नियाववद्वैतयोः संवादेन विभूयिता ।

बाहुल्यं दृश्यते त्वस्याः सर्वस्वरगतं व्युत्पन्नं ॥९५६॥

सर्वेषु भङ्गलेख्येषा गीयते गीतकोविदः ।

तेनासौ भङ्गला प्रोक्ता कालसेनेन भूभुजा ॥९५७॥

पा पा धा पा प धा धा गा यं गा पा धा म गा रि री ।

रि गा मा पा स नी धा पा नी धा पा प स गा स सा ॥९५८॥

॥ इत्यालापः ॥

बोट्टरागः समुद्दिष्टो भाङ्गल्या भाषयंकया ॥९५९॥

॥ अयं मालवकैशिकजनिता भाषाः ॥९॥

॥ अयं मालवा भाषा ॥१॥ (७९)

प्रहोश्यासपद्मजालया भूरिगान्धारनिस्स्रवा ।

वर्जिता धनिपादान्यामौडुवा मङ्गपञ्चमा ॥९६०॥

मालवा पद्मजगानार्हा जाता मालवकैशिकात् ।

निषोण्या दीपनादौ तु सङ्कीर्णत्वमुपेयुषी ॥९६१॥

निघहेत्वौडुवत्वेन विनाप्यन्येन केनचित् ।

पयोडुवैव (अथौडुवैव) विज्ञेया नानामतविचारतः ॥९६२॥

सा स सा सा स सा गा ग गा गा म गा

री रि सा सा स गा सा ग री री स सा ।

सा ग गा मा प मा गा ग गा पा य री

री स सा गा स गा री रि सा सा स सा ॥९६३॥

सा ग पा मा प मा सा ग री री रि सा

पा प मा गा ग मा गा रि री गा म गा ।

गा रि री सा स सा गा स गा गा (प पा)

पा ग री री रि सा मा प गा सा स सा ॥^१

गा ग पा पा ग गा मा ग गा गा म गा

री रि सा सा ग सा री रि सा लापनम् ॥९६४॥

॥ इत्यालापः ॥

स गा गा पा गा गा म ग म ग री री रि रि रि री

स री सा मा पा पं म ग ग प ग मा धा रि रि रि सा ।

रि री सा री गा री स प म ग म मा मा प स रि री

स नी सा सा मा गा म ग म रि स गा री रि स स सा ॥९६५॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ Two feet are extra in this verse.

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥२॥ (८०)

मध्यपञ्चमभूयिष्ठा षड्जन्यासप्रहोशिका ।

षड्जे बाङ्गालिका भाषा नियोज्योत्सुकताजुषि ॥

संपूर्णस्वरनिर्हारा जाता मालवर्कशिकात् ॥९६६॥

स स स स प म गा मं गा ग मं मं ग पा पं
प म म ग ग म गा मं पा स सा सं नि सं सं ।
नि रि ग रि स प घा नी पा प नी पा नि पा मं
म ग म प प नि सा सा री रि सा री स सा सा ॥९६७॥

॥ इति आलापः ॥

स सा म गा म गा रि री रि री ग मा प गा म गा
रि सा स सा रि री स नी नि सा घ नी घ सा नि सा ।
स सा रि गा ग री स नी स सा रि री स नी स सा ॥९६८॥

॥ इति उपकालापः ॥

॥ अथ हर्षपुरी भाषा ॥३॥ (८१)

षड्जाश्रयहृन्ग्यासा तारपञ्चमभूयिता ।

मन्द्रमध्यमभूयिष्ठा धंवेतेन विनादृता ॥९६९॥

भाषा हर्षपुरी नाम हर्षादी विनियोजिता ।

आष्टष्ट घाट्टिक्स्वरेण पूर्णा मालवर्कशिके ॥९७०॥

स स स स रि स सा नि गा म पा पा म सा सं
प प स स स ग मा गा गा रि री सा स नी नी ।
प स नि स म ग री सा नी प सा नी स सा सा
नि रि रि प ग नि री सा स (१) स सा सा नि नी नी ॥९७१॥

नि स रि स नि स सा सा सं म पा पं म सं सं
प प प म म ग मा मं गा ग गा री रि सा सा ।
नि स ग नि नि प सा नी सा म गा री रि सा सा
नि नि प म नि स सा सा री प गा नी स सा नी ॥९७२॥

स स रि नि स नि नी री मा रि गा नी स सा मं
प म प प स प पा पं मा म गा री रि सा सा ।
नि नि प स नि स सा सा गा रि नी नी प सा नी
स स स रि रि रि पा सं नी रि सा नी ग सा सा ॥९७३॥

॥ इत्यन्तापः ॥

स नी रि सा री ग रि सा नि री री, ग सा नि गा गा रि नि सा म गा गा ।
री गा रि पा गा रि स नी स री गा, सा सा ग रीदं किल रूपकं वै ॥९७४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ गौडी भाषा ॥४॥ (८२)

षड्जाशग्रहणन्यासा षड्जग्रामनिवासिनी ।

निषादस्वरभूषिष्ठा तारमन्द्रस्वपाङ्गिका ॥९७५॥

रणरणके नियोक्तव्या केपाचन मदे पुनः ।

धीरे भाषेप्रमुदिता गौडी मालवकंशिके ॥९७६॥

सा सा सा नि ध सा प मा स ग नि नी धा नी ध धा मा प मा
मा गा सा स ग गा स सा ग रि स गा मा गा ग नी नी ध सा ।
पा मा गा म प पा स मा ग म रि री सा सं स नी री रि पा
सा नी री स नि सा स मों ग म नि गा मा नी ग मा नी नि धा ॥९७७॥

सा पा मा ग म नी नि धा ध प म गा मा गा ग सा गा ग री
री सा मा ग म नी ध भी स प ग गा मा पा प सा मा ग सा ।
री री सा स नि री रि पा स नि रि सा मा री स नी सा स सा-
लापोऽय गदितोऽय रूपकमपि प्रायेण सङ्गच्छन्ते ॥९७८॥

॥ इत्यालाप ॥

स नी ध सा स पा प मा म गा म नी नि धा नि धा ।
म पा म गा म पा स मा ग री रि सा स नी रि री ॥
प सा नि री रि सा ग मा ग नी स नी ध पा म पा ।
म गा म गा ध गा म मा रि सा नि सा नि री स सा ॥९७९॥

॥ इति रूपकालाप ॥

॥ अथ मालववेसरी भाषा ॥५॥ (८३)

तथैव षड्जे षड्जाशग्रहणन्यासा ध्वजिता ।

ऋषभस्वरापन्यासा मपर्यगमकैर्युता ॥९८०॥

तारपञ्चमस्वरा मन्द्रपञ्चमस्वनराजिता ।

ईर्वाया विनियोज्यंथा भाषा मालववेसरी ॥

प्रसादे चापि केपाचिज्जाता मालवकंशिकात् ॥९८१॥

स सा सा सा पा सा प म प प मा मा ग म प मा
ग मा री री गा गा म म प म ग नी नी प नि नि नी ।

नि री री पा सा नी रि रि रि प य गा गा ग रि रि री
स सा नी री री पा प य ग ग री री स स नि री ॥९८२॥

रि पा सा नी री सा नि स स स नि सा सा प य प मा
ग मा सा गा मा गा प य ग रि रि री गा ग स स सा ।
प गा नी नो पं पा नि रि रि स प सा सा नि नि रि पा
प मा गं गा गा री रि स स स नि री सा नि स स पा ॥९८३॥

नि सा सं पा पं पा म म ग प प पा मं ग म म गा
म गा पा गा मा गा रि रि नि रि प गा गा रि रि स सा ।
स नी री री पा सा नि रि स नि स सा सा नि स स सा
प पा मा गा मा गा प म ग स नि री री प नि स सा ॥९८४॥

॥ इत्यालापः ॥

स सा पा गा पा नि रि मा गा (म य) रि रि स सा
नि नी पं पा पा नी नि रि रि स नि सा री रि य ग मा ।
म पा पा नी नी पा नि म य रि रि री सा स नी (नि) रि री
रि सा सा मा गा मा रि य स नि ग गा रि म स नी ॥
रि पा नी नी री रि स म स स सा रूपकमिवम्^१ ॥९८५॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥६॥ (८४)

पद्मग्रहांशकलासा पद्मग्रामकृताभषा ।

गनिहीना पभुयिष्ठा समन्ता तारपञ्चमा ॥९८६॥

सर्वभावनियोगार्हा जाता मालवकैशिकात् ।
औडुवा सैन्धवी भाषा कालसेनेन वर्णिता ।
संपूणमितामाचष्ट याष्टिको मुनिपुङ्गवः ॥९८७॥

स सा सा सा सा रि य म प प पा धा प य म मा
रि री मा री री सा स स स रि म पा पा प य य पा ।
म पा पा धा पा पा म प प य य सा पा प य य सा
रि री मा पा पा पा म रि रि स रि सा सा स स रि मा ॥९८८॥

म री मा पा पा पा प य य य य पा पा म रि रि मा
रि सा सा सा सा री म प य य य य पा पा म रि स सा ।
म गा पा पा पा धा स प य म य धा पा म रि स सा
प धा पा मा री मा रि रि स स स सालापभण्तिः^२ ॥९८९॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ On foot is extra in this verse.

^२ B. भणित. ।

सा सा री री म मा री रि प प ध प मा री स सा मा म री पा
पा पा धा धा स सं पा ध प म रि म रि मा री स सं सा ध धा धा ।
धा सा सा सा म मा री रि प प रि रि स री सा रि सा धा स सं सं
री री पा मा रि री पा ध प म रि रि स री सा म री री रि सा सा ॥९९०॥

॥ इति रूपकम् ॥

॥ अथ पौराली भाषा ॥७॥ (८५)

षड्जे षड्जग्रहान्ता षड्जमध्यमभूयसी ।
पूर्ण पौरालिका भाषा जाता मालवकेशिके ॥
नियोज्या सर्वभाषेषु ब्रह्मज्ञानाधिपोदिता ॥९९१॥

सा सा स सा सा म स मा स पा धा, धा पा म धा मा ग रि सा रि सा नि (नी) ।
नि(नी)सा ध पा मा ग रि सा स मा गा, स(सा)पा रि सा नी नि नि ना स स(सा)सा ॥९९२॥

॥ इत्यालापः ।

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥८॥ (८६)

मध्यमांशग्रहा सान्ता मध्यमग्रामगानयुक् ।
मध्यमर्षभसंगत्या संगता भूरिमध्यमा ॥
भाषा बाङ्गालिका पूर्णा जाता मालवकेशिके ॥९९३॥

म मा म धा री स रि गा म री गा, स मा ध री गा ग रि मा म गा री ।
म मा रि री मा नि स धा प मा री, म री स गा मा ग रि मा म सा सा ॥९९४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ अर्द्धवेसरी भाषा ॥९॥ (८७)

ग्रहास(श)मध्यमा सान्ता षड्जमध्यमभूयसी ।
निपादबुद्ध्या भाषा सङ्कीर्णा त्वर्द्धवेसरी ॥
मालवकेशिके जाता मध्यमग्रामसंभया ॥९९५॥

म मा म गा सा रि स नी प धा मा, ग सा म धा मा म स री ग सा सा ।
म मा ग री पा ध प मा स पा धा, प मा स मा गा स म री स सा सा ॥९९६॥

॥ अथ भीरी भाषा ॥१०॥ (८८)

षड्जे षड्जग्रहान्ता स्वल्पाल्पभृतिनिस्वना ।
षड्जर्वभयोः संगत्या संगता च समाधया ॥
साधारणस्य सङ्कीर्णभीरी मालवकेशिके ॥९९७॥

स सा स मा री रि ग मा प मा गा, स री री (रि) सा सा रि स सा ग पा मा ।
प धा स धा नी नि स धा प मा री, ग सा रि सा री ग म पा म सा सा ॥९९८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सञ्जनी भाषा ॥११॥ (८९)

पञ्चमांशग्रहा सान्ता गान्धारेण विवर्जिता ।
सन्धोर्मन्योश्च संगत्या संगता षाड्वा तथा ॥
सङ्कोर्णा सञ्जनी भाषा जाता मालवकंशिके ॥९९९॥

पा पा प पा मा प म पा ध नी नी, स धा प धा मा म नि धा प धा मा ।
प नी ध पा मा रि स नी स नी नी, मा (म) धा स नी मा नि स नी नि सा सा ॥१००॥
॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥१२॥ (९०)

मालवाद्ये कंशिके च षड्जे षड्जस्वरान्तिमा ।
निपादांशग्रहा भाषा गूर्जरी निरिसंगता ॥
मध्यमयंभसंबादा संपूर्णा किन्नरप्रिया ॥१००१॥

नि नी नि सा नी ध प मा प धा नी, स नी ध पा मा रि ग री ग री सा ।
सा गा रि गा मा प ध सा नि धा मा, नि धा प धा नी स म पा नि सा सा ॥१००२॥
॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मालवकंशिकजनिता विभाषा ॥५॥

॥ अथ शुद्धा विभाषा ॥१॥ (९)

तथा विभाषिका शुद्धाभिषा मालवकंशिके ।
मध्यमांशग्रहा षड्जग्यासा पूर्णकिका मता ॥१००३॥

मा मा गा रि ग पा नी पा पा नी मा प ध नी स धा ।
स ध मा ग रि मा सा म म गा री म प धा स सा ॥१००४॥
॥ इत्यालापः ॥

इति त्रिमुनिसम्भत्या भाषा द्वादश कीर्तिताः ।
विभाषा षेविङ्गा रागे प्रोक्ता मालवकंशिके ॥१००५॥

॥ इति मालवकंशिकः सम्पूर्णः ॥

॥ अथ गान्धारेपञ्चमजनिता भाषा ॥१०॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥१॥ (९२)

गान्धारेपञ्चमे रागे गान्धारी भाषिकंविङ्गा ।
पंचतानिग्रह्यासा षड्जमध्यमभूयसी ॥
गान्धारेषुद्धा चापि षड्जप्राप्तनिवागिनी ॥१००६॥

ध ध ध प म प भा पा मा ग री सा स सा री
ग म म प म ध नी सा सा ध नी धा प^२ पा धा ।
ध प म रि ग स सा नी मा प नी सा स नी मा
म म ग म स रि री सा मा म गा मा स धा धा ॥१००७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भिन्नपङ्कजजनिता भाषाः ॥११॥

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥१॥ (९२)

भिन्नपङ्के रिप्रहांशा(श)धैवता चाल्पपङ्जिका ।

संपूर्णा यामकालेषु प्रयोक्तव्याद्भुते रसे ॥

पङ्कजप्राने त्रावणीयं भाषा किन्नरवल्लभा ॥१००८॥

री री ध धा नि रि नि धा ध नि नी रि नी नी
धा नी ध नी ध म म मा ध म पा नि धा (धा) ।
मा धा नि री रि म ग मा ग ध मा ग री सा
मा धा नि धा नि ध म मा ध नि री ध धा धा ॥१००९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पङ्कजभाषा ॥२॥ (९३)

धैवताशप्रह्व्यासा संपूर्णा पङ्कजदुर्वला ।

देवाद्येनै नियोक्तव्या पङ्कजभाषाऽत्र पङ्कजा ॥१०१०॥

अवाप्ति भाषा किल भिन्नपङ्के, ध नी ध धा सा नि ध धा स मा धा ।

ग मा नि धा गा म नि धा ग री सा, नि धा प मा पा म म धा नि धा धा ॥१०११॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥३॥ (९४)

मध्यमाशा धैवतास्ता गूर्जरी भिन्नपङ्कजा ।

पूर्णा गूर्जरदेशोत्था नियोज्या मुनिचिन्तने ॥१०१२॥

म मा म गा री रि म धा म मा गा, नि नी ग मा नी म ग सा ग री री ।

स मा ध धा धा ध ध धा ध सा सा, रि सा म मा धा प म धा म धा धा ॥१०१३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बाह्यावाडवा भाषा ॥४॥ (९५)

स्याद्बाह्यावाडवा भाषा भिन्नपङ्के(५)पि यद्वस्वरा^२ ।

मध्यमांशप्रहा यान्ता रिहोना वसने स्मृता ॥१०१४॥

स सा स मा रा १२ ५ मा प मा गा, स रो रो (रि) सा सा रि स सा ग पा मा ।
प धा स धा नी नि स धा प मा रो, ग सा रि सा रो ग म पा म सा सा ॥९९८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सञ्जनी भाषा ॥११॥ (८९)

यञ्चमांशग्रहा सान्ता गान्धारेण विवर्जिता ।
सन्धोर्मेन्धोश्च संपत्त्या संगता पाडवा तया ॥
सञ्जोर्णा सञ्जनी भाषा जाता मालवकंशिके ॥९९९॥

पा पा प पा मा प म पा ध नी नी, स धा प धा मा म नि धा प धा मा ।
प नी ध पा मा रि स नी स नी नी, मा(म)धा स नी मा नि स नी नि सा सा ॥१०००॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥१२॥ (९०)

मालवाद्ये कंशिके च यद्भजे यद्भजस्वरान्तिमा ।
निषादांशग्रहा भाषा गूर्जरी निरिसंगता ॥
मध्यमपंभसंवादा संपूर्णा किन्नरप्रिया ॥१००१॥

नि नी नि सा नी ध प मा प धा नी, स धी ध पा मा रि य रो ग रो सा ।
सा गा रि गा मा प ध सा नि धा मा, नि धा प धा नी स म पा नि सा सा ॥१००२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मालवकंशिकजनिता विभाषा ॥५॥

॥ अथ शुद्धा विभाषा ॥१॥ (९)

तया विभाषिका शुद्धाभिधा मालवकंशिके ।
मध्यमांशग्रहा यद्भजन्यासा धूर्वकिका मता ॥१००३॥

मा मा गा रि ग गा नी पा धा नी मा प ध नी स धा ।
स ध मा ग रि मा सा म म गा रो म प धा स सा ॥१००४॥

॥ इत्यालापः ॥

इति त्रिमुनिसम्भूता भाषा द्वादश कीर्तिताः ।
विभाषा चैकिका रागे प्रोक्ता मालवकंशिके ॥१००५॥

॥ इति मालवकंशिकः सम्पूर्णः ॥

॥ अथ गान्धारयञ्चमजनिता भाषा ॥१०॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥१॥ (९२)

गान्धारयञ्चमे रागे गान्धारी भाषिकैकिका ।
धैवतांशग्रह्यासा यद्भजमध्यमभूयसी ॥
गान्धारबहुला यार्पि यद्भजप्रामनिवातिनी ॥१००६॥

ध ध ध प म प मा पा मा ग री सा स सा री
 म म म प म य नी सा सा य नी धा प^१ पा धा ।
 ध प म रि ग स सा नी मा प नी सा स नी मा
 म म ग म स रि री सा मा म या मा स धा धा ॥१००७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भिन्नपङ्कजजनिता भाषाः ॥११॥

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥१॥ (९२)

भिन्नपङ्के रिग्रहोद्गा(श)र्षवता चाल्पपङ्किका ।

संपूर्णा यामकालेषु प्रयोक्तव्याद्भुते रसे ॥

पङ्कजप्रामे त्रावणीयं भाषा किन्नरवल्लभा ॥१००८॥

री री य धा नि रि नि धा य नि नी रि नी नी
 धा नी ध नी ध न न मा ध म पा नि धा (धा) ।
 मा धा नि री रि म ग मा ग य मा ग री सा
 मा धा नि धा नि ध म मा ध नि री य धा धा ॥१०॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पङ्कजभाषा ॥२॥ (९३)

र्षवताशग्रहन्त्यासा संपूर्णा पङ्कजदुर्बला ।

वैद्यार्चने नियोक्तव्या पङ्कजभाषाऽग्र पङ्कजगा ॥१०१०॥

अथास्ति भाषा किल भिन्नपङ्कजे, ध नी ध धा सा नि ध धा स मा धा ।

ग मा नि धा गा न नि धा ग री सा, नि धा प मा धा म म धा नि धा धा ॥१०११॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥३॥ (९४)

मध्यभाषा धैवतागता गूर्जरी भिन्नपङ्कजगा ।

पूर्णा गूर्जरदेशोत्था नियोक्त्या मुनिचिन्तने ॥१०१२॥

म मा म गा री रि म धा म मा य, नि नी ग मा नी म ग सा य री :

स मा ध धा पा ध ध मा ध सा सा, रि सा म मा धा प म धा म धा ध

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बाह्यापाङ्गवा भाषा ॥४॥ (९५)

स्याद्बाह्यापाङ्गवा भाषा भिन्नपङ्कजे(५)पि षट्स्वरा^२ ।

मध्यमांशग्रहा गान्ता रिहोना वसने स्मृता ॥१०१४॥

मा धा पा नी नि पा पा मा पा धा सा धा ग गा म मा ।

नी नी पा मा प नी धा धा धा गा गालाप ईरितः ॥१०१५॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥५॥ (९६)

तथैव भिन्नपङ्क्त्येऽस्ति भाषा^१ गान्धारिकापि च ।

गांशप्रहा मध्यमान्ता भूरिमस्वरराजिता ॥

तदस्यैव प्रयोक्तव्या रसे च कदणाभिधे ॥१०१६॥

गा गा धा नी स सा नी धा धा मा मा ग म धा नि सा ।

नी सा री धा ग मा धा नी सा री गा रि स नी ध मा ॥१०१७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ ललिता भाषा ॥६॥ (९७)

तथैव ललिता भाषा ग्रहांशन्यासयंवता ।

रिगर्गभूरिभिस्तारमन्दैर्युक्ता धमन्द्रभाक् ॥१०१८॥

रितारा भिन्नपङ्क्त्येऽस्या रिलोपात् पाडवा मता ।

मगङ्गस्य मते पूर्णा अस्या आलाप ईर्यते ॥१०१९॥

धा पा धा धा प मा सा नी नी धा मा गा स नी ध धा ।

मा धा ध नि स मा गा गा धा स मा मा स नी म धा ॥१०२०॥

॥ अथ कौशली भाषा ॥७॥ (९८)

निपादाशप्रहा धान्ता रिलोपेन हि पाडवा ।

कौशली भिन्नपङ्क्त्येऽस्या प्रतीहारप्रवेशने ॥१०२१॥

नी नी धा पा म पा गा मा सा सा सा स स धा नि पा ।

सा सा सा म ग मा नी धा सा सा सा म ग मा नि धा ॥१०२२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सुम्बरा भाषा ॥८॥ (९९)

धैवताशप्रह्न्यासा ऋषभेण विवर्जिता ।

सुम्बरा भिन्नपङ्क्त्येऽस्या नियोज्या ब्रह्मचारिणि ॥१०२३॥

ध नी स गा मा म ग धा म गा नी, स नी ध धा धा स स धा म मा नी ।

नि सा स मा मा ग ग गा ग मा सा, स धा ध धालाप उदीरितोऽयम् ॥१०२४॥

॥ अथ गान्धारललिता भाषा ॥९॥ (१००)

मध्यमाशप्रहा पूर्णा धैवतन्यासभूषिता ।

नियोज्या पितृकृत्येषु गान्धारललिताह्वया ॥१०२५॥

^१ A. B गान्धारिका विषा ।

भा धा सा सा प पा सा सा म ग धा स ग री स री ।

प धा स री रि गा गा री रि सा भा री स री ध धा ॥१०२६॥

॥ अथ कच्छेली भाषा ॥१०॥ (१०१)

मध्यमांशग्रहन्त्यासा निगम्यां सरिवर्जिता ।

प्रसन्नयद्विजका यो(सा)रिभूयसी शासने स्मृता ।

कछेली भाषिका भिन्नयद्वजे मध्यमगतयुक् ॥१०२७॥

भा मा मा पा ध री री भा मा सा री रि स मा रि मा ।

पा धा सा सा स री री री सा सा धा पा ध धा स मा ॥१०२८॥

॥ अथ कलिङ्गी भाषा ॥११॥ (१०२)

धैवतांशग्रहन्त्यासा ^१यद्वस्वरा यद्वग्लोपनात् ।

प्रसन्नान्तावरोहिण्यां कलिङ्गी योगमापता ॥१०२९॥

पाचतुष्कं रि नी धा पा द्विर्द्वनी री ग पा नि धा ।

पा नी री पा नि धा धा पा पा पा पा री नि धा ध धा ॥१०३०॥

॥ अथ पार्वती भाषा ॥१२॥ (१०३)

संपूर्णा पार्वती भाषा भिन्नयद्वजसमुद्भवा ।

पञ्चमांशग्रहा धाम्ना पर्वतप्रायवेशजा ॥१०३१॥

पा पा धा म रि री नी री नि ध धा ध धा सा रि मा ।

पा पा ग रि रि री सा नी धा ^२धा धा ध धा धा धा ॥१०३२॥

॥ अथ मध्यमा भाषा ॥१३॥ (१०४)

ग्रहांशधैवता यद्वजप्रान्ता पूर्णा च मध्यमा ॥१०३३॥

ध धा नि मी नी स ग नी ध नी धा, म धा ध री धा प ध धा नि धा मी ।

ग री स सं पा प ध धा म पा गा, म सा ग री नि(नी)ध म म म धा धा ॥१०३४॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥१४॥ (१०५)

ग्रहांशग्यासया स्यक्ता रिवाभ्यां मध्यमा तथा ।

निपादबहुला सैन्धव्युद्दीपननियोगभाक् ॥१०३५॥

ध ध ध ध म म धा नी नी नि सा नी स मा धा

॥ नि ध नि नि ध धा धा मं ग मं सं नि धं धं ।

म ग ग ग म ग मा धा धा म धा नी नि नी नी

नि ध नि स ध म धा मा सा नि धा धा म धा धा ॥१०३६॥

॥ इत्यात्मनः ॥

^१A. B. यद्वज ।

^२A. omits धा धा ।

धा गं गं ग नि सं नी धं नि धं गं म स गं स धं ।

नि स नी नि ध नी धं धं रूपकालाप ईदृशः ॥१०३७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ शुद्धा भाषा ॥१५॥ (१०६)

शुद्धा भाषा भिन्नपङ्क्तेः ग्रहांशान्यासपथवता ।

गापन्यासा धभूयिष्ठा रिहीना मृदुपङ्क्तिका ॥

धतारा पञ्चमेनापि रहिता याष्टिके मते ॥१०३८॥

धा धा ध पा स ग ग गा ग ग मा ग मा धा

धा गा ध धा ध प नि धा ध स सा म मा मा ।

सा मा म धा ध स नि सा नि स गा स नी गा

धा धा ध नी ग ग म मा ग म सा नि धा धा ॥१०३९॥

मा धा ध पा नि ध ध धा ध म गा ग सा गा

सा धा ध पा स नि ग सा ग नि धा ध पा नी ।

धा नी ग गा म स स नी ध ध नी ध पा सं

नी नी स मा ध ध धा लपनं प्रविष्टम् ॥१०४०॥

॥ इत्यालापः ॥

ध धा सा ग मा मा ग मा धा नि सं सं, ग मा धा ध धा धा म मा रं स गं गं ।

स गं सा नि नी नी नि सा नी ध सं गं, म सं गं म गा नी नि मा मा ध धं धं ॥१०४१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ त्रवणा भाषा ॥१६॥ (१०७)

त्रवणा भिन्नपङ्क्तेः ग्रहांशान्यासपथवता ।

गमकैर्मधुरैस्तु पञ्चमपथं भवति ॥१०४२॥

ध धा स नी ग मा नि धा स सा स नी ध सा नि सा

नि नी ध नी नि धा स सं स नी ध धा म गं ग सं ।

स नी नि धा ग मा म गा नि धा म मा म रं ग सं

स नी नि धं ध नी ध गं ग सं स गा नि नी स धा ॥१०४३॥

॥ इत्यालापः ॥

ध नि ध ग स ग भी नी नी स नी नी ध धं सं

म नि नि ध नि ध सा धं धा ग गा मा ग मा सा ।

स नि नि ग स नि धं धं सा नि सा धा नि गं गं

म ग नि स म म धा नी धंवतो मा नि धा धा ॥१०४४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ दाक्षिणात्या भाषा ॥१७॥ (१०८)

तथैव दाक्षिणात्यास्ति भिन्नपङ्क्ते धमन्त्रिका ।

पङ्कजतारस्वरा घांशग्रह्यासा निदोलिता ॥१०४५॥

नियोक्तव्या च संतापे प्रियत्य स्मरणेऽपि च ।

विभाषेति पुनर्भाषामिमांशच्छट् घाष्टिकः ॥१०४६॥

ध धा धा सं धा नी ध नि स स स गा नी प नि ध धा

ध मा पा नी सा सा स स रि म रि गा री ग नि स नी ।

रि सा नी धा धा मं प ध म प म नी भा प म म पा

म गा मा गा मं पं स नि ध म प सा नी ध ध ध मा ॥१०४७॥

ध नी भा धा नी भा नि स स स स नि धा मा प नि ध धा

ध सा धा नी सा सा स रि स स रि गा नी स नि रि सा ।

नि धा नी पा भा नी ध ध म ध म धा नी ध म ध नी

स भा गा नी धा मा म प म नि ध धा धा नि ग ध धा ॥१०४८॥

॥ इत्यालापः ॥

धा धा भा नि स सा स री ध म प मा नी धा ध मा धा नि सा

सा मं नी स स री ग ^१नी स नि रि सा सा नी ध मा धा ध धा ।

धा धा धा म ध सा नि धा ध प म धा धा मा प मा नी नि सा

नी नी नी स नि मा ग धा ध म प मा नी गा नि नी धा ध धा ॥१०४९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥१८॥ (१०९)

भिन्नपङ्क्तेऽस्ति बाङ्गाली ग्रह्यासासंयता ।

मध्यामादोलिता गापन्यासा धैवतमन्त्रिका ॥

उद्दीपने नियोक्तव्येत्याह कृष्णमहीपतिः ॥१०५०॥

ध धा सा नि सा सा स नि ध स स सा नी ध स नि धा

नि नी धा नि(नी)सा सा स नि ध ध ^२य गा गा स स नि धा ।

ग मा गा मं नी धा म म म म स सा नी स नि नि धा

ध नी धा ग गा सा स म नि नि ध सा भा ध ध ध धा ॥१०५१॥

॥ इत्यालापः ॥

ध नी धा गे धा गा म सा नी नि नि(नी)सा, नि नी धा ध सा भा नि नी धा नी(नि)धा धा ।

ध सा गा म गा सा स नी नी नि गा सा, नि धा सा नि धा नी ध धा धा स नी धा ॥१०५२॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ A. B. नि स नी री सा नि धा मा धा धा । .

^२ B. म ।

॥ अथ श्रीकण्ठी भाषा ॥१९॥ (११०)

धैवतांशग्रहण्यासा त्यक्ताया धैवताल्यिका ।

यतारा मन्द्राया चापन्यासेनर्षभभूषिता ॥१०५३॥

श्रीकण्ठी भिन्नपङ्क्तौत्या भवेदुत्कण्ठिते जने ।

याष्टिकः पुनराचष्ट रिलोपात् थाडवामिमाम् ॥१०५४॥

धा धा धा ध ध री रि री रि म म गा री मा म धा री नि धा

सा नी नी स रि गा रि मा नि रि ध मा धा धा ध धा नी रि नी ।

धा नी रो ध नि री रि मा म ग रि मा धा मा ध री नि(मी) नि धा

नी सा री ग नि गा नि नी म रि रि धा धा मा ध धालापनम् ॥१०५५॥

॥ इत्यालापः ॥

। धा नि री री म म मा ग री मा, ध मा ग री सा ध रि नी नि धा गा ।

८ नी नि धा नी स नि गा ग री सा, रि री रि नी नी ध ध मा ध धा धा ॥१०५६॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥२०॥ (१११)

धैवतांशग्रहण्यासा संपूर्णा गणसंगता ।

गान्धारस्वरभूमिष्ठा गान्धारी भिन्नपङ्क्तौत्या ॥१०५७॥

धा धा ग ध ग सा री गा ग ध गा ग म पा स धा

ग ध गा रि म पा गा ध ग म री रि म धा ग धा

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥२१॥ (११२)

ग्रहाशमध्यमा धान्ता पञ्चमर्षभबुधैस्ता ।

संगत्या समयोर्युक्ता समसंवाहपेशला ॥

सैन्धवी सिन्धुदेशोत्था संपूर्णा भिन्नपङ्क्तौत्या ॥१०५९॥

म म गा रि स नी री सा ग रि मा म प धा स मा ।

स म धा स म गा रि(री)गा ग रि मा स म गा प धा

॥ अथ मालवी भाषा ॥२२॥ (११३)

मध्यमांशा धैवतान्ता विभाषा मालवी यता ।

पूर्णा मालवदेशोत्था चिन्ताग्रस्ते नियुज्यते ॥१०६१॥

मा री म गा प म रि मा प धा ध धा सा

धा पा ध धा म प स सा रि स सा रि सा धा ।

पा सा ध पा स स स मा ग रि सा नि सा सा

री मा ध धा प स ध पा स स पा म धा धा ॥१०६२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भिन्नपङ्कजनिते विभागे ॥६॥

॥ अथ मालवा विभागा ॥१॥ (१०)

तथा मत्तङ्गमुनिना भिन्नपङ्कजे समीरिता ।

सपूर्णशायहन्त्यासर्धवता भूयसी पुन ॥१०६३॥

सरिसंश्च प्रयोगार्हा ^१टक्ककंशिकसन्निभ ।

रागस्य साम्ययोगेन विभागा मालवाभिधा ॥१०६४॥

धा धा धा ग रि मा गा रो मा मा प ध म मा ध धा ।

ध ध मा म ध धा धा स सा ध मा स ग रो म मा ॥१०६५॥

रि म धा स प धा सा सा म प मा ग रि मा ध मा ।

प धा ध सा ग रो मा गा रि म नी ग ग मा प मा ॥१०६६॥

ध ध धा स स धा धा म ग रि मा ध य मा प मा ।

म स सा स ग गा गा म म रि मा य प सा ध धा ॥१०६७॥

॥ इत्यालाप ॥

धा मा धा ग ग धा य मी म य धा मा सा ध पा मा म धा

धा मा मी ध ध मा ध धा म नि म सा सा सा म मा मा ध गा ।

रो रो सा स नि नी नि नी ग स स नी नी धा य मा मा ध धा

सा सा मा म स धा म मा ध स नि धा धा धेत्विद रूपकम् ॥१०६८॥

॥ इति रूपकालाप ॥

॥ अथ पौराली विभागा ॥२॥ (११)

पौरालिका विभागाऽथ भिन्नपङ्कजसमुद्भवा ।

धैवताशप्रहन्त्यासा समस्तस्वरभूयसी ॥

पापन्यासा मङ्गरिधा कर्मकर्तृप्रशसने ॥१०६९॥

धा धा धा ध नि सा स रो रि रि ग गा रो गा ग मा गा रि मी

सा नी नी ध य धा नि धा य नि ध धा धा धा ध नी सा ध नी ।

सा धा नी स रि रो रि रो रि (स नि मी रो) सा नि रो सा नि पा

पा धा धा ध य धा नि धा म नि ध धा पा नी ध धालापनम ॥१०७०॥

॥ इत्यालाप ॥

प धा नि नी रि रो नि रो रि मा म गा ग रो रि सा

स नी नि सा ध धा नि सा नि धा य धा म मा ग रो ।

रि सा स मा ग रो ग रो स रो स नी ध नी ध नी

स धा ध धा नि धा नि मा ध मा य धा य धा ध धा ॥१०७१॥

॥ इति रूपकालाप ॥

॥ अथ भिन्नपङ्कजजनिता अन्तरभाषाः ॥१॥

॥ अथान्तरभाषा निषादवती ॥१॥

धैवतांशग्रहण्यासा संपूर्णा षड्जदुर्बला ।

भिन्नपङ्कजोत्तरा भाषा निषादवतिका मता ॥१०७२॥

धा मा म पा प म ग मा प नि धा ध पा धा

गा पा म धा ग ध म नी ध ग गा स नी धा ।

धा पा प धा स ग म मा प नि धा ध सा री

सा नी ध नी ध प म गा ग ध नी ध धा धा ॥१०७३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथान्तरभाषा स्वरबल्ली ॥२॥

धैवतांशग्रहण्यासा ऋषभेण विवर्जिता ।

विज्ञेयान्तरभाषेयं ह्वरबल्ली मृदुस्वरा ॥१०७४॥

ध धा मा पा गं गा ग म ध नि स नी धं ध म प मा

म गं धं सं नी धा नि स स ग म पा पा . . . (?) ।

म मा गं धं गा धं नि स स नि स नी गं ग नि स नी ।

ध धं पं मं धं सं म ध नि स स धं पं म ध ध धं ॥१०७५॥

॥ अथ कलिङ्गजान्तरभाषा ॥३॥

सधैवान्तरभाषा स्याद्भिन्नपङ्कजे कलिङ्गजा ।

मांशग्रहा धैवतान्ता विपरन्यति(?) दुर्बला ॥१०७६॥

गां गा मा ग म धा सा ग नि ध मा म ग धा ध सा ।

ग ध सा नि ध मा सं ग गं गा सं ग ग धा म धा ॥१०७७॥

॥ इत्यालापः ॥

एवं भाषा भिन्नपङ्कजे विनतिः परिकीर्तिताः ।

तिस्रो विभाषा विज्ञेयाश्चतस्रोऽन्तरभाषिकाः^१ ॥१०७८॥

॥ इति भिन्नपङ्कजः समाप्तः ॥

^१ Actually twentytwo 'Bhāṣās', two 'Vibhāṣās' and three 'Antarabhāṣā's have been given instead of twenty, three and four respectively.

॥ अथ वेसरपाडवजनिते भावे ॥१२॥

॥ अथ बाह्यपाडवा भाषा ॥१॥ (११४)

मध्यमांशप्रहत्यास्ता निगयो रिमयोर्मुता ।

वेसरे पाडवे पूर्णा भावेयं बाह्यपाडवा ॥

१संपूर्णा पं बिना बाह्यपाडवा कंश्चिदिष्यते ॥१०७९॥

म गा मा म ग रि री मा ग नि ग धा प रि री ग नी ।

नि ग री म रि गा सं ग ग नी स रि स री रि मा ॥१०८०॥

॥ इति आलापः ॥

॥ अथ नट्टा भाषा ॥२॥ (११५)

पङ्कजांता मध्यमस्थाता नट्टा गान्धारभूषी ।

समशेवस्वरा रम्या भाषा वेसरपाडवे ॥१०८१॥

स नि ध प म ग रो गा मा प धा पा म गा री

स रि ग म प म गा री सा रि मा मा ग री सा ।

प म ग रि स नि सं गं मा प धा पा ग री मा

ग म प स नि स री सा नी ध पा मा ग री सा ॥१०८२॥

॥ इत्यालापः ॥

भाषाद्वन्द्वमिति प्रोक्तं रागे वेसरपाडवे ॥१०८३॥

॥ इति वेसरपाडवरागः संपूर्णः ॥

॥ अथ मालवपञ्चमजनिते भाषाः ॥१३॥

॥ अथ विभावनी भाषा ॥१॥ (११६)

पांशप्रहान्ता संपूर्णा भाषा मालवपञ्चमे ।

वनेषु कामिनीसंगे नियोग्या ऋषिकेनरेः ॥

विभावनीति तामेवाचष्ट याष्टिकस्ततमः ॥१०८४॥

प पा पा म री री ग या नी ध धा धा, नि री गा रि मा गा रि नी धा प पा पा ।

प धा मा म मा मा प धा री रि गा गा, म गा री म मा नी प धा पा प पा पा ॥१०८५॥

॥ इत्यालापः ॥

१ A. B. give this line as the second one in the next verse pertaining to 'Naṭṭā Bhāṣā'.

॥ अथ पौराली भाषा ॥२॥ (११७)

पञ्चमांशग्रह्यासा गान्धा मालवपञ्चमे ।

सावरोहिप्रसन्नान्ता भाषा पौरालिका रसे ॥

बीभत्से मुनिना प्रोक्ता भतङ्गेन भयान्कुले ॥१०८६॥

प पा नी घ घा नी घ गा सा स सा गा, स नी धा घ मो नी प धा मा ग गा सा ।

ग पा पा घ मो सा स री गा नि सा नी, घ पा पा म मा गा स गा सा प पा पा ॥१०८७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ वैदवती भाषा ॥३॥ (११८)

पूर्णा वैदवती भाषा सान्ता मालवपञ्चमे ।

पञ्चमांशग्रहा योज्या रसे सा करुणे नृप्यः ॥१०८८॥

पा पा घ पा घ प प मा स स नी स री या

पा पा प धा रि ग म गा म म सा घ री या ।

धा सा नि धा नि स नि धा घ म पा घ धा पा

री धा रि सा स स स सालपनं प्रदिष्टम् ॥१०८९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथाङ्ग्री भाषा ॥४॥ (११९)

मध्यमांशा पञ्चमान्ता भाषा मालवपञ्चमे ।

आङ्गदेशोद्भवा ह्याङ्ग्री सर्वभावनियोगभाक् ॥१०९०॥

मा धा प मा प नि घ र्ध ध नि पा म मा धा

धा री य र्ध नि स नि र्ध प म मा घ धा नी ।

धा पा प धा नि ग रि गा नि रि सा नि नी सा

गा सा प मा नि घ प सालपनं प्रयोगः ॥१०९१॥

॥ अथ पञ्चमी भाषा ॥५॥ (१२०)

पांशान्ता पञ्चमी पूर्णा भाषा मालवपञ्चमे ।

प्रसन्नान्तारोहिवर्णा तारपा मृदुसत्तमा ॥१०९२॥

पा पा स सा ग रि ग सा रि म पा घ गा या

मा नी घ मा स स ग पा घ घ नी स सा धा ।

पा मा प धा नि नि रि गा म ध धा म धा धा

पा मा ग री ग ग रि नी स स सालपेत ॥१०९३॥

॥ अथ मालवपञ्चमजनिता विभाषा ॥७॥

॥ अथ गान्धारी विभाषा ॥१॥ (१२)

पूर्णं विभाषा गान्धारी पान्ता गाशप्रहा तथा ॥१०९४॥

गा गा गा नि नि घा घा ध रि रि गा प म गा रि री ।

स नि घा ध ग घा नी सा गा घा नी घा घ पा प या ॥१०९५॥

॥ इति ॥

पञ्चभाषा विभार्यकैत्युक्ता मालवपञ्चमे ॥१०९६॥

॥ इति मालवपञ्चम सपूर्णं ॥

॥ अथ भिन्नतानजनिता भाषा ॥१४॥

॥ अथ ताना भाषा ॥१॥ (१२१)

पञ्चमाशान्तिमा ताना भिन्नताने रिविजिता ।

सकाकलिका शृङ्गारे विनिमुक्ता पुरातनं ॥१०९७॥

प पा पा म स नी सा ग म पा पा म घ नी स नी ।

म पा घ नी म गा स ग य य पा म स नी व पा ॥१०९८॥

ताना भार्यकिका भिन्नताने घाटिकसम्भता ॥१०९९॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ पञ्चमपादवजनिते भाषे ॥१५॥

॥ अथ शकभाषा ॥१॥ (१२२)

श्रवभाषा मध्यमान्ता सपूर्णा मपभूयसी ।

रिधयो सगत प्रोक्ता रामे पञ्चमपादवे ॥

शकभाषाह्वया या(५)स्या आलाप समुदीर्यते ॥११००॥

रि रि री म ग मा रि मा म ग री ग रि सा म धा ।

प नि सा स घ नी मा ग म रि मा रि ग मा म मा ॥११०१॥

॥ अथ रेवमुक्ता भाषा ॥२॥ (१२३)

श्रवभाषाप्रहायासा निभूविष्ठा यदुबंला ।

रेवमुक्ता स्मृता भाषा रामे पञ्चमपादवे ॥११०२॥

रि री रि स नि धा पा म रि म रि ग रि मा री री ।

इति भाषाद्वयं प्रोक्तं रागे पञ्चमषाडवे ॥११०३॥

एवं भाषा 'द्वयस्विमसूतमिताश्च' (१२२) प्रोक्ताः सर्वा विद्वत्संख्या (१४) विभाषाः ।

तद्भाषाद्वयान्तराख्याश्चतस्रः क्षोणीभर्त्रा पूर्वशास्त्रानुसारात् ॥११०४॥

न विद्यते पद्यपि सम्प्रदायः कासांचिदेताः सुधिया तथापि ।

छायो भिताः क्वापि च रागजाता ऊह्यास्तयालापमुपाभिताश्च ॥११०५॥

यद्गुणग्रामरागेण रञ्जितं भुवनत्रयम् ।

ग्रामरागादि तेनेदं रागा सम्यक् परीक्षितम् ॥११०६॥

इति श्रीराजाधिराजमहोमहोदयेन कालसेनेन विरचिते संगीतराजे गीतरत्नकोशे

रागोल्लासे ग्रामरागादिपरीक्षणं समाप्तम् ॥

* The available text contains 123 Bhāṣās, 12 Vibhāṣās and 3 Antarabhāṣās instead of 122, 14 and 4 respectively as spoken of in the above verse.

अथ रागाङ्गोपाङ्गं नाम द्वितीयं परीक्षणम् ।

यस्याङ्गोपाङ्गसंघातं रागमूर्तेरुपासते ।

रागिणो रागतो रागं भजे तस्मिन् विरागिणि ॥१॥

^१रागाङ्गोपाङ्गभाषाङ्गसमूहतः क्रियाङ्गानि ।

उद्दिश्यन्ते (च) क्रमशः सत्योद्देशेन भूभर्त्रा ॥२॥

रागाद्यो मध्यमादिस्तदनु वृद्धिबशाद् भैरवो मालवध्री(ः)

ध्रीरागः सोमरागो वदित इह च कोलाहलो मेघरागः ।

कामोदो रक्तहंसः स्फुटमय कथितो नटनारायणाख्यो

धन्यासी देशरीतो अथ पुनर्वदितावाहसः साहसश्च ॥३॥

नर्तो गौडो वसन्तस्तदनु निपदिता गूर्जरी रेवशाखा

हिन्दोलः शंकरस्याभरण-^२पवयुतः पञ्चमश्चाभ्रपूर्वः ।

गौडी लाटी वराटी प्रतिपदमय बङ्गालकः पञ्चमोऽथो

कर्णाटी पल्लवी दीपक इह गदितः सापि घण्टारवाख्यः^३ ॥४॥

चतुस्त्रिंशदिमे रागा रागाङ्गत्वेन कीर्तिताः ।

उपाङ्गान्यथवा वदित राज्याङ्गोपाङ्गसंपुतः ॥५॥

कौन्तली द्रानि(वि)डी संध्यपस्थानवराटिका ।

हस्तस्वरवराटी च प्रतापोपपदा तथा ॥६॥

वराटीति मया सम्यक् पद(३) वराट्यः प्रकीर्तिताः ।

छायातुल्यकोपपदे तोडिके द्वे तथोक्ति ॥७॥

महाराष्ट्री च सौराष्ट्री द्वाविडी बाशिणात्यक्ता ।

गूर्जरीणां चतुष्कं च भुञ्जिका स्तम्भतीपिका ॥८॥

छायाप्रतापोपपदे^४ बेलावल्की च भैरवी ।

छायानट्टा च मल्हारो(२)कामोदा सिंहलाविमा ॥९॥

रीतिगौडः पूर्वगौडः छापोपपदगौडकः ।

तौडको देशवालश्च कर्णाटी गौडकारु पद ॥१०॥

^१ A. B. add अथ ।

^२ A. omits पद ।

^३ A. B. घण्टारवाख्य ।

^४ B. छायाप्रतापोपदे ।

देवालश्चैव वल्लाता राज(ग)चूडामणिस्तया ।

एकोर्नात्रिशदाख्यातान्युपाङ्गानि महीभुजा ॥११॥

भाषाङ्गान्यथवा वच्मि सङ्गापैकविचक्षणः ॥१२॥

गम्भीरी ध्रमरावली च ललिता धेलावली सैन्धवी

ल्लाता ^१मधुरध्वनिश्च शशिका छाया च नादान्तरी ।

श्रीकण्ठी च तरङ्गिणी च बटुकी गोल्ली च नागध्वनि-

रंढ्रा शुद्धावराटिका च लयुका^२मोदोत्पली गौडिका ॥१३॥

काम्बोजी तोडिकान्यास्यय पुनरुदित्ताऽऽभीरिका वेगरञ्जी

देवाला केशिकी मुञ्छयय सल्लु कयिता चित्रवेलावली च ।

भूपाली सैन्धवी चापरसुपदयुता त्रावणी भैरवी च

डोंबकी सत्युलिन्दो तदनु च गदिता कालिका मालवी(या) च ॥१४॥

गान्धारगति(ङ्)चौहाली वेगरञ्ज्यासावरी^२ च ।

आडी कामोदिका नीलोत्पली प्रथममञ्जरी ॥१५॥

तथा कर्णाटयङ्गाली मल्हारी सातवाहिनी ।

दाक्षिणात्यायुगं तारावली(च)कालिङ्गी तथा ॥१६॥

गान्धारसिन्धु(ः) कर्णाटी सौराष्ट्री च रगन्तिका ।

भम्माणी सिंहली कामोदिका रामकृतिस्तथा ॥१७॥

कण्ठेली च कुरङ्गी च सावरी बाङ्गलीति च ।

निरालम्बा च सौवीरी षट्पट्टिप्रमितानि च ॥१८॥

भाषाङ्गानि समाचष्ट स्पष्टाष्टाशेषमूर्तिमान् ।

पूर्वरामकृती रामकृतिर्गोडकृतिस्तथा ॥१९॥

देवश्रीन्रक्रियौ भावकृतिर्नागकृतिस्तथा ।

विपायश्री त्रिनेत्रश्री कुमुदश्री शिवक्रियः ॥२०॥

ऊनःकृतिः स्वभावश्री मरुधन्यकृती अपि ।

हंसकृति क्रियाङ्गानि षोडशेशोऽभ्यधादिभुः ॥२१॥

देशीरागाः समुद्दिष्टाः कालसेनेन भूमजा ।

युगवेदेन्द्रसंख्याकाः(१४४) मतङ्गादिमतादिह ॥२२॥

^१ A. मधुरी ।

^२ A. B. वेगरञ्ज्यासावरीति ।

धौरागः सोमरागश्च कामोदावाञ्छपञ्चमः ।

बङ्गाली^१ मेघरागश्चेत्यष्टौ तत्त्वसंगतैः(तेः) ॥२३॥

ग्रामरागा इति प्राहुः केचित्तत्रोच्यते त्वदं ।

किं ग्रामरागता ग्रामसंभवत्वादिहेष्यते ॥२४॥

समाध्याह्ना घोतोनामप शुद्धादिभेदतः ।

न शुद्धादिसमावेशो भिन्नलक्षणसंभवात् ॥२५॥

तत एव न गीतीनां भिधात्वमिह सम्मतम्^२ ।

न केवला ग्रामजननिर्ग्रामजत्वविधायिनी ॥२६॥

अतः सर्वाङ्गसम्पन्नो रागाङ्गत्वमिहाम्यथात् ।

बाङ्गाली सौबोरी ललिता कोलाहला रगन्ती^३ ॥२७॥

^४छेवाटीकैशिकी(किं)-कामयुक्त्यो मालवा च पिञ्जरिका ।

हाक्षिणात्या वेयरञ्जी त्रावणी भोगवर्द्धनी ॥२८॥

चतुर्दशमा रागाणां जनकाः कश्चिद्वचिवान् ।

बह्वाचार्यविरोधेन तत्र नास्माकमादरः ॥२९॥

उद्देशक्रममाभित्य मतङ्गाविमताभितम् ।

रागाङ्गादिगर्त लक्ष्म वक्ष्ये लक्ष्मविदां मुदे ॥३०॥

॥ अथ मध्यमादिः ॥१॥

स्यात्मध्यमग्रामभवाभिरामा वाशग्रहान्ता रसमुख्ययोग्या ।

शुचौ दिनस्य प्रथमं(मे) विभागे गेया सुपूर्णा किल मध्यमादिः ॥३१॥

वेणुप्रवीणा अथ वैणिकाश्च पूर्वं प्रयुज्यास्तिलरागराशेः ।

इमामभीष्टं निजमालपन्ति रागं ततः प्राक्(ह)मुनिभिः प्रदिष्टम् ॥३२॥

म पा घ नी सा नि प मा म नी सा, य गा नि पा मा य नि सा य मा पा ।

प नी स गा मा य घ नी स नी पा, पा(प)पा घ नी सा प नि सा य मा मा ॥३३॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ B. बंगाली ।

^२ B. सगतम् ।

^३ A. B add च ।

^४ Three syllables are extra in the first half of this verse.

अथवा

मा मा म सा नी स प नी म पा मा, य सा प गा मा म प रं ग री सा ।

स नी नि पा सा नि स सा नि पा मा, नि पा म पा मा नि स री नि मा मा ॥३४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भैरवरागः ॥२॥

धैवतग्रहविरामपेशलो भिन्नपट्टजहृदयाभिनन्दनः ।

गीयते शरदि विभ्रममेते (विभ्रमे गते ?) विप्रलम्भकदणारसाध्यः ॥३५॥

वासरप्रयमयास(म)कालिको भैरवो(ऽ)परिपतानभैर

गीयते(ऽ)त्र सगतरमन्द्रनो वैणिकैः स खलु भैरवप्रियः ॥३६॥

एकात्पाष्टभुजः(ः)श्वेतवर्णो वृषभवाहनः ।

कृत्तिबासा. सर्पशूलखट्वाङ्गजपमालिका(ः) ॥३७॥

वीणापाशफलाब्जानि बिभ्राणो भैरवप्रभः ।

कैश्चिद्वागविदां वर्यैः स्मर्यते शूलिरुपभृत् ॥३८॥

ध ध ध स म मा गा धा स धा सा ग नी सा

म स ध ध स ध धा धा सं ग मं रं ग रं धं ।

म ध नि स ध नि मा गा गा स धा गा म धा मा

म ध स ध नि स रं गा धा स घालाप एवः ॥३९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मालवधीः ॥३॥

याता(ऽ)ङ्गता मालवकैशिकस्य पूर्णस्वरा सग्रहविभ्रमाशा^१ ।

येवाङ्गभूते बीररसे दिनस्य हेमन्तकाले ग्रहरे चतुर्थे ॥४०॥

स सा नि सा गा स ग मा प नी गा, स गा ग री सा म ग पा स नी धा ।

म मा म गा सा रि स गा म पा मा, ग मा(ग मा)गा म ग सा रि सा सा ॥४१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ इति वा ॥

स सा रि गा मा नि ध धा प सा सा, नि धा प सा सा नि ध नी प मा सा ।

धा धा म धा नी स नि धा नि धा धा, नि धा प मा धा स रि सा स सा सा ॥४२॥

॥ इति वा ॥

॥ अथ श्रीरागः ॥४॥

यद्भजप्राप्ते षाड्जकाजातिजातं यद्भजन्यासाश्रयं तारमध्यम् ।
पात्पं मन्त्रस्यानगं केचिदेनं प्राहुः प्राप्ता ओङ्कवं रागविज्ञाः ॥
धीरे गेयं प्रावृषि श्रीशतुष्टयं श्रीरागाख्यं ^१पूर्वमेके वदन्ति ॥४३॥

केचिदेनं गौरवर्णमष्टबाहुं चतुर्मुखम् ।

पद्मपाशाद्गुहावरी(करं) बीजपूरकपुस्तकान् (यम्) ॥४४॥

विभ्राणं पाणिपट्केन घृणासवतकरद्वयम् ।

शङ्खपाणमिव हंसेन गच्छन्तं जगदुच्यते ॥४५॥

सा सा सा री री ग री सा नि सा नी, धा पा मा या मा रि सा नी नि सा री ।
पा पा मा री सा नि नी सा ग री सा, सा सा सा सालाप उक्तो नृपेण ॥४६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सोमरागः ॥५॥

षाड्जीजातिभवः यद्भजे यद्भजन्यासप्रहासकः ।

निगोक्तः सोमरागो धीरे मध्यस्यतारम ॥४७॥

स स सा सा नि गा मा प म ग नी नि ग सा स नी ।

स प नी ध म नी नी ध ध म नी नी ग री स सा ॥४८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ कोलाहलः ॥६॥

कोलाहलष्टयकभवस्तदङ्गं सांशग्रहो मध्यममन्त्रहीनः ।

निषावसार सकलैः स्वरैश्च तारैर्दुस्तः यद्भजयत्नरय्यः ^१॥

वर्षासु गेयः स्वनिदानवच्च निरूप्यते वर्तनिकास्य सम्पक् ॥४९॥

शुकयामा रथतवस्त्रा गौरवर्णैति कञ्चन ॥५०॥

सा सा मा प नि सा नि सा नि नि स गा री सा स नी सा नि सा

नी नी पा म रि पा म री रि स स म मा पा प मा मा प नी ।

नी सा पा म ग मा प मा ग स ध धा नी नी स सा सा स नी

पा सा मं म म मा प मा रि रि ग री गा पा नि सा नी नि सा ॥५०॥

॥ इति ^२वर्तनी ॥

^१ B. पूर्वमेके ।

^२ B. वर्तनी ।

॥ अथ मेघरागः ॥७॥

टक्कजातः ^१पङ्कजगानेन रम्यो धागन्यासस्तारथाविः सतारः ।

मन्द्रस्थाने नोज्झितो मेघरागो वर्षाकाले गानविद्धिः प्रयोज्यः ॥५१॥

मेघागो(५)ष्ट-^२भुजैकास्यः पीतवासा मयूरगः ।

ब्रह्मचक्रगदावीणापद्मभयवरासिभृत् ॥

इष्यते कँश्चिदेवायं न तु त्रिमुनिसम्मतः ॥५२॥

१ धं धं धं पं पं गं पं धा गं धं धं, नि सं धं स धा सं नि धं मा पं गं गं ।

१ गं सं स गं री ग री सा नि नी सा, रि धा पा म वा री नि सा सा नि धा धा ॥५

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ कामोदः ॥८॥

पङ्कजे सारे गृह्यते धैवतांशः संतः(सान्तः)पङ्कजे पङ्कजमध्यासमुत्पः ।

गङ्गे भूमि(ति?)वैतरः^३पाङ्कवादिर्गांधारो(५)स्मिन् मन्द्रतारः प्रविष्टः ॥

साम्यः शेषेषु स्वरेष्वस्य साक्षात् कामोदोऽयं ग्रामरागो(५)पि द्रष्टः ॥५४॥

स स ध ध नि ध धा नी गा स धा मा न मा गा

ग रि स ग म नि धा सा सा म धा नी प मा नी ।

स स ध ध नि प मा गा मा न नी सा म धा धं

स प नि ध प ध सा धं धा म री गा स सा सा ॥५५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ द्वितीयकामोदः ॥९॥

पङ्कजे पाङ्कजीसंभवः ऋ(त)ब्रह्माध्यासष्टवकाङ्गं सप्तम्यस्वरो(५)धं ।

कामोदो(५)धं मन्द्रगान्धाररम्यो जात्युत्पत्वाद् ग्रामरागत्वमस्य ॥५६॥

कामोदाङ्गयं(धं) कौञ्चवामिगौरं नीलाम्बरं स्मृतम् ॥५७॥

स स स म प नि स सं सा प गं गं स री सं

रि ग म प ध नि सा धं सा ध नी मा प धा मं ।

स नि प नि म प री गं सा प सा री रि सा री

स रि ग म नि ध सा नी सा नि मा नी स सं सं ॥५८॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ D. पङ्कजगाने ।^२ A. B. भुजै. कास्य. ।^३ A. B. वैतर ।

रागाङ्गोपाङ्गपरीचणम् २] द्वितीयो गीतरत्नकोशः

॥ अथ रषतहंसः ॥१०॥

१. गान्धारपञ्चमस्याङ्गं पङ्कजे धांशप्रहान्तकः ।

रषतहंसो यतारश्च श्रुपभेण विवर्जितः ॥

हंसयानः पीतवस्त्रो विहुमप्रभ इष्यते ॥५९॥

धा धा ध धा स नि प नी य स नी ध धा नी
सा नी ध धा ग ग स मा म ग मा य सा नी ।
धा नी ध धा म ध ग मा स म या स सा नी
धा मा ग सा नि ध नि सा य ध धा नि धा धा ॥६०॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ नटुनारायणः ॥११॥

रागं नटुनारायणं ककुभतो जातं तवङ्गं पुनः

वर्षाकालनियोगिनं सकण्ठं गान्धारतारान्वितम् ।

मन्त्रस्त्यानगपञ्चमं समतया सप्तस्वरैरञ्चितं

पङ्कजप्राप्तुमानपेशलरवं धांशप्रहान्तं विदुः ॥६१॥

नीलवर्णश्चतुर्बाहुर्नारायण इवापरः ।

शङ्खचक्रगदावीणाकरो गव्यवाहनः ॥

मन्पते कंश्चिदेवायममन्तङ्गमतस्थितः ॥६२॥

धा धा नी ध स मा मा ध प ध नी नि प मा म सा ।

म ध नी ग ध सा नी ध म धा नी प म धा न धा ॥६३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ धनासी (धन्यासी) ॥१२॥

धनुषप्रहंशा मय्यारा गवाल्या श्रुवभोजितार ।

सर्वसुषु प्राक्प्रहरे रसे वीरे नियोजिता ॥

धनासी गीयते पङ्कजे जाता कंशिकमध्यमात् ॥६४॥

स स नि स ग स नी धा सा ग पा नी स वा मा

नि स नि स ध प नी पा सा ध नी पा म रं गं ।

म ग प म स ग नी सा गा स सा नी स (सं) सा

प म ग ग म ग पा गा सा स सा नी प मा मा ॥६५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथवा ॥

सा नी स गा म ग ध नी म म गा स नी सा
 गा मं म पं म ग स नी स ग मा प प (पा) पा ।
 नी सा प पा म प प धा नि स पा प मा प
 पा गा ग मा प म ग सा नि स नी प मा मा ॥६६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ देशी रागः ॥१३॥

श्रृपभांशप्रह्व्यासा गमन्दा पञ्चमोज्जिता ।
 निमत्तरधिका देशी गतध्या करणे रसे ॥६७॥
 रेयगुप्तोज्जवा पङ्कजप्रामगानमुपेयुपी ।
 देशकार इति ख्याता बृहद्देशीविदा वरैः ॥६८॥

री री म री ग म प पा म ग री नि री गा
 नी पा स नी ध नि ध सा नि ध मं ध मं गं ।
 री गा रि नी रि ग म गा रि रि गा म गा री
 गा री नि री ग म ग री रि रि री म गा री ॥६९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रीतिः ॥१४॥

३रीतिलोके प्रतिद्वत्वात्त्र मया लक्ष्यते स्पृष्टम् ॥७०॥

॥ अथाहसः ॥१५॥

४तन्दिग्धलक्षणवेनापाहसो(ऽ)पि न लक्ष्यते ॥७१॥

॥ अथ साहसः ॥१६॥

पट्टादग्यासायद्भ. २ ख्यान् अथरदो मध्यनारणः ।
 हिन्दोलमंभवो रायो साहसो गीयतेऽहिभिः ॥७२॥

॥ अथ मर्नः ॥१७॥

बहुभाङ्गं मर्नरागः १पूर्वो यामप्रह्वान्वयः ।
 प्रमत्तमप्यताञ्जवारिवर्णः यद्भजे प्रगीयते ॥७३॥

१ B. गा मा मं म प म म ग नी ।

२ B. साध्या ।

३ B. रीति लोके ।

४ A. तन्दिग्ध लक्षणवेन etc.

५ A. omits विर्णः ।

६ A. B. पूर्वा ।

धा धा स नि नि धा वा म म प गा ग म वा रि सा ।
स रि गा रि ग मा मा प ग म वा प म नी प धा ॥७४॥

॥ अथ गौडः ॥१८॥

निषादांशप्रहृत्यासष्टवकाङ्गं पञ्चमोज्झितः ।
वर्षासु कण्ठे गेयो गौडो गायकसत्तमः ॥७५॥

नि नी नि ध स नी नि ध म ग रो म म री स गा ।
म नि धा स नि धा नी स स नी नि स म गा ध नी ॥७६॥

॥ अथ वसन्तः ॥१९॥

सांशान्यासप्रहः पूर्णो मन्द्रनिः सपकम्पितः ।
भूमिष्ठरिनिसो दैने पश्चिमे प्रहरे युधेः ॥७७॥
हिन्दोलाङ्गं वसन्तोऽयं वसन्ते गीयते शुचौ ।
विदुर्माभं वसभुजं पडास्यं कोकिलापतिम् ॥७८॥

तालजट्वाङ्गचक्राब्जफलशङ्खांश्च^१ पट्करैः ।
विभ्राणं बीणया सवतकरद्वन्द्वं वराभये ॥
वधतं पाणिपुष्पेन केचित् प्राकुरतद्विक ॥७९॥
री री रि गा म नि ध वा म ग री स री री
गा मं रि गा म प स सा म रि वा रि सा री ।
पा मं रि मा म प ध नी नि स नी ध पा मं
पा धा नि धा रि नि ध धा प ध मा म सा री ॥८०॥
॥ इति करणम् ॥

सा री ग सा म ग म धा म ग मा ग री गा
मा मा ग सा नि ध नि सा ग म गा स गा सा ।
गा सं ग मं म ध नि र्ध नि स गं म सं गं
सा नी ध नी स ग स नी ग ध नी स सा सा ॥८१॥
॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गुजरी ॥२०॥

अङ्गं पञ्चमयादवस्य रिधभूमिष्ठा प्रहाशर्पभा
न्यासे मध्यमपेशला ऋषभतस्तारा सदा वा(ता)जिता ।
मन्द्रस्थानममध्यमा^२ शुचिरसे पूर्णस्वरा गुजरी
षट्जग्राममुपेत्य गानकुशलर्गेया हरिप्रीतये ।

^१ A. B. शङ्खाश्च ।

^२ A. B. add अनुस्वार ।

मेघगा पीतवस्त्रा च गौरांगी कंदिचदिष्यते ॥८३॥

रि गा म मा गा रि ग री स री सा, नि री नि री गा म प मा म गा मा ।
। री रि पा घा नि स री नि घा नो, प मा म गा री नि रि मा रि मा मा ॥८४॥

॥ अथवा ॥

री री रि गा म नि घ पा म ग री स री री
पा सं रि गा म प प मा ग रि गा रि सा री ।
पा सं रि मा म प घ नो नि स नो घ पा सं
पा घा नि सा रि नि घ पा प प मा ग सा री ॥८५॥

॥ इति करणम् ॥

॥ अथ देशाख्या ॥२१॥

देशाख्या गप्रहारांता गान्धारस्फुरिता बिरिः ।
गान्धारपञ्चमस्याङ्गं शृङ्गारे गीयते जनैः ॥८६॥

कक्षेऽपि च गायन्ति ^१निमन्त्रा च समस्वरा ।
पञ्चमेनोद्भिता चेयं न दण्डः (?) कंदिचदुष्यते ॥८७॥

यद्भजेनापि बिहोनेयं गीयते वयचिदेव हि ।
समस्वरा च संपूर्णा द्वेषुप्रावीण्यतालभिः ॥
गौरधर्णा पीतवस्त्रा महामेघमुपाधिता ॥८८॥

ग ग म प ग मा गा नी स गा सा ग मा पा
प म म प प ध रं गं रं स नी सं ग रं रं ।
म प नि स नि स रं गा रं स नी सं ग सं नी
प प म ग प मा गा सं नि सा गा ग सं गा ॥८९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथवा ॥

ग पा घ नी सा नि घ पा म पा नो, घ पा म (पा पा) प स पा म पा सं ।
म मं ग रं मा प म पा घ नी सा, ग गा म धा री ग रि गा नि सं गा ॥९०॥

॥ अथ हिन्दोलः ॥२२॥

यद्भ्रातृवरप्रहं यद्भ्रज्यासं यद्भ्रातृपेदासम् ।
मार्गहिन्दोलसंभूतं हिन्दोलाङ्गं प्रकम्पितम् ॥९१॥

^१ A. B. give a confused version of the first two feet as
रि गा म मा गा रि गा री गा निरी नी रि ग म प मा गा ।

^२ B. omits Fr ।

मयाभ्या, भन्दन्ति पूर्णं निरिस्तरधिक स्वरं ।

विलम्बितमध्यमेन रसे शृङ्गारनामनि ॥९२॥

वीरे चापि स हिन्दोलान्दोलने कुसुमाकरे ।

ऋतो गेय मुख्यवृत्त्या देशीहिन्दोलसङ्गकम् ॥९३॥

इममेव ^१वसन्ते च केचिदाहुर्विचक्षणा ।

अतः सर्वर्तुषु प्रायो गामत्यादिषु भगलम् ॥९४॥

सा सा ग री ग म ग पा ध प मा ग री गा

गा री स री ध नि स सा नि नि सा स नी धा ।

मी धा म गा प म ग री रि स नी ध नी पा

धा नी ग री म ग स री स नि धा रि सा सा ॥९५॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ शकराभरण ॥२३॥

पञ्चमराशप्रह्न्यासो ऋषभेण विवर्जित ।

मतारो मधभूयिष्ठो मध्यमग्रामगान्तयुक् ॥

शकराभरणो रागो गीयते शकरप्रिय ॥९६॥

प पा प ध नि पा मा प ध ग सा स ग मा प मा ।

प ध नी स ध नी नी प म प नी ग म नी म मा ॥९७॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथान्नपञ्चम ॥२४॥

गान्धारपञ्चमस्याङ्ग तारनि स्वल्पपर्यभ ।

गान्धारराशप्रह्न्यास आन्नपञ्चमक शुची ॥९८॥

ग म नी ग म धा नी प स ग री ग म नी म धा ।

ग ग धा नि ग सा मा ग ग रि मा म ग म ग ॥९९॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ तोडिका ॥२५॥

शुद्धपादवसभूता सतारा कम्प्रपञ्चमा ।

समेतरस्वरा तोडी मध्यमाशप्रह्नान्तिका ॥१००॥

^१ 'Vasanta' is a repetition of 'Kusumākara' spoken of in verse 93 हेमन्त would, perhaps, be a better reading

मन्द्रगान्धारसयुक्ता नियोज्या हर्षकर्मणि ।

शृङ्गारे च रसे तज्जैर्गातव्या प्रियसगमे ॥१०१॥

मा मा मा म प नी प धा म प ध नी सा नी ध नी मा प नी
धा पा मा म ग री स नी ग म ध सा सा रो म मा पा ध नी ।
सा रो मा म ग मा ग रो म ध स रो मा धा स धा सा रि मा
मा धा नी म ग मा रि सा ग रि ग नी मा मा ग रो गा म मा ॥१०२॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ लाटी ॥२६॥

शुद्धपञ्चमरावाङ्ग लाटी स्यान्मन्द्रवर्जिता ।

धैवताशप्रहृन्वासा पञ्चमस्वरवर्जिता ।

स्वल्पत्वादिविहीना च भाषाङ्ग कश्चिदभ्यधात् ॥१०३॥

॥ अथ बराटी ॥२७॥

भिन्नपञ्चममवा बराटिका, तारधाशमृदुमा समस्वरा ।

सप्रहान्तपरिपूरितस्वरा, कामदेवतरसा नियुज्यते ॥१०४॥

स स रि ग रि स नी धा सा रि मा गा रि मा पा
म ग म ग रि स नी धा सा रि मा नी ध धा धा ।
प प स स स नि धा मी धा प धा सा नि धा पा
म रि ग रि स नि सा रो गा म री सा नि धा सा ॥१०५॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ बङ्गाल ॥२८॥

बङ्गाल पाडवस्याङ्ग प्रहृद्गान्वासमध्यम ।

सपान्मा कम्पितो गेयः सर्वैर्तुषु विचक्षणं ॥१०६॥

प्रहर्षे विनियोज्यते रसे शृङ्गारनामनि ।

धीतवासा गौरवर्णालङ्कृत पद्मनवाहन ॥१०७॥

॥ अथ बङ्गाल ॥२९॥

बङ्गालोऽन्यो मप्रहान्तो जातो मालवर्षदिकात् ।

रिहीनो मृदुपस्तारपञ्चमः कामदेवत ॥१०८॥

मा म मा ग प मा मा ग प पा त्रिमपनी ध गा ।

म नि धा मा ग मा सा नि ध नि धा म नि धा म मा ॥१०९॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ पञ्चमः ॥३०॥

शुद्धपञ्चमकस्याङ्गं ग्रहाशन्यासपञ्चमः ।

न रागाङ्गमय केचिद्वागाङ्गमिति कश्चन ॥११०॥

पञ्चवधो दशभुजो श्यामो(५)नेकपयाहनः ।

धीणापाशाब्जमालाहिकलामयरांकुशान् ॥

प(स)ष्ट्वागमपि त्रिभ्राण पाणिभिः कैश्चिर्विष्णते ॥१११॥

प प नी ध प नी पा मा म प गा ग प नी म पा ।

स रि गा प म गा रो गा म पा धा म म पा प पा ॥११२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ कर्णाटी ॥३१॥

धान्ता धङ्गग्रहन्वासा तारगा मन्द्रमध्यमा ।

समशोपस्वरा पूर्णा कर्णाटी कर्णरक्षिता ॥११३॥

इमा भाषा समाचष्ट मतङ्गादिविदा गणः ।

रागाङ्गमाह^१ नि शङ्को ग्रामरागानुसारतः ॥

कृष्णवस्त्रा नीलवर्णा गजेन्द्रवरवाहना ॥११४॥

॥ अथ पल्लवी ॥३२॥

भिता र्व्यस्तन्यासमश ग्रह^२म(ग)तारा समन्त्रा दृङ्गर्वभाक्या ।

सुपूर्णा मता पल्लवी रागकाङ्ग तथा कैश्चिदेवैव भाषाङ्गयुक्ता ॥११५॥

ध धा सा ग रो रो ग सा धा ध पा मा, ग रो सा म नी धा म नी सा ग रो पा ।

ध सा नी ध पा रो ग रो सा स नी धा, म धा नी प नी पा म गा रो स धा धा ॥११६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ दीपकः ॥३३॥

मध्यमान्तगतभिन्नकैश्चिस्तारमः पगरवातिदुर्बलः ।

सप्रहाशपरिपूर्णसप्तको दीपको मनिधनो निमन्द्रकः ॥११७॥

सा नी सा ध ग मा ग मा ध प म गा रो सा नि सा सा रि गा

मा नी नी स स रो ग मा नि नि स सा रो गा म नी नी स सा ।

री गा मा नि नि सा ग रो स नि प पा धा पा म गा रो नि नी

सा नी धा प म मा प मा रि ग म गा रो सा ग रो सा म मा ॥११८॥

^१ cf S. R. 2 2. 4

^२ A. B या मतारा ।

स सा स नी स री प घा नि सा ग मा य सा नि घा ।
 नि सा नि घा य मा स नी स मा ग सा स री म घा ॥
 नि सा रि पा म मा स मा ग मा म मा म मेति वा^१ ॥११९॥
 ॥ इति आलापः ॥

॥ अथ घष्टारवः ॥३४॥

रागं घष्टारवाख्यं भविरतिरुचिरं भिन्नपङ्कजप्रसूतं
 घांशं घादि घमंशं शरदि विगलिते गीतिरीतिप्रशस्तम् ।
 खोरे संप्रामपूर्वं रस इह गवितं राग(तार ?)गान्धारनाबं
 २पूर्णे मन्त्रादिभूयं वदति मुररिपौ रागवान् कालसेनः ॥१२०॥

घा घं घं स रि गं स री ग म प घं घं पा नि घं मा य नी
 नी घं सा रि ग गा घ मा ग रि ग सं सं गं नि सं गं ग मं ।
 घा मा री नि प नी प घा रि प रि मा नी गा म गा सा रि सा
 सा घा मा य म री प मा म रि ग मा सा गा रि सा गा म गा ॥१२१॥
 ॥ इत्यालापः ॥

॥ इति रागाङ्गानि ॥

लङ्गलक्षणसंयुक्तं रागाङ्गानां कव्यम्बकम् ।
 निरूप्य रूपयत्प्रोपाङ्गसङ्घं महीश्वरः ॥१२२॥

॥ अथोपाङ्गानि ॥

॥ अथ कीन्तली ॥१॥

स्युर्वराद्या उपांगानि कीन्तलीप्रभृतीनि यद् ।
 सन्मात्तांशग्रहा तत्र कीन्तली भूरिनिस्वरा ॥
 कम्प्रया मन्त्रपङ्का य पङ्कजग्रामे शुचौ रति(रते) ॥१२३॥
 स स नि नि म ग री सा सा नि नी सा... (१) ।
 सा सा स रि ग मा मा गा रि सा सा नी घ पा घ नी ।
 सा य नी स रि गा नी सा रि पा म म ग री स सा ॥१२४॥
 ॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ द्राविडी वराटो ॥२॥

स्याद् द्राविडी सग्रहणा वराटो सान्तांशिका मन्त्रनिपादिनी च ।
 वंप्रपञ्चा तद्गमवा तु पङ्के ग्रामे ग्रमे मृत्परते प्रशस्ता ॥१२५॥
 आस्वीपद्भेदतो नैव पृषणासाय ईरितः ॥१२६॥

^१ One foot is wanting in this verse.

^२ A. पूर्णे ।

॥ अथ सैन्यवो ॥३॥

ग्रामे षड्जे सप्रहान्ता धकम्प्रा किञ्चित् षड्जे कंषिता मन्द्रमध्या ।

भृङ्गारे स्यात् सैन्यवो भूरिकूजद्गान्धारोक्ता द्राविडीवल्लभेन ॥१२७॥

रक्तवस्त्रा च हेमाभा भीनवाहनमाधिता ॥१२८॥

॥ अथापस्थानवराटो ॥४॥

इयत्यस्तया (ध्यत्यासत्याः) स्मृः स्वरा यत्र सोक्ता सांज्ञन्यासा संनिर्मेमन्द्रसंस्थैः ।

वीरे प्रोक्ता सूरिभिः ^१साद्भुते वा र्दने यामे पश्चिमे स्याद्वराटो ॥१२९॥

॥ अथ हृतस्वरवराटो ॥५॥

हृतस्वरैरस्वणमादयुक्ता, हृतस्वरा सप्रहतां (णां) शमोक्षा ।

प्रकम्पिता धंवनमन्त्रिता च, संचारिवर्णाभ्युपिता वराटो ॥१३०॥

॥ अथ प्रतापवराटो ॥६॥

प्रकम्पिता पंचमषड्जदेशे प्रभूतभाकम्पितधंवता च ।

प्रतापपूर्वाभिमता वराटो वीरे (ऽ)द्भुते (ऽ)हृत्स्वरमे च यामे ॥१३१॥

स सा गा ग मा सा म गा री रि सा नी, स नी या नि पा धा प मा या रि सा मा ।

स री गा म नी धा म मा गा रि सा मा, स नी धा म गा मा म नी सा स मा पा ॥१३२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ इति वराट्युपाङ्गानि ॥

॥ अथ छायातोडो ॥७॥

तोड्येव ^२रिपनिर्मुक्ता छायातोडो प्रकीर्तिता ॥१३३॥

॥ अथ तुरुष्कर्तोडो ॥८॥

तोड्यकी रिनिभूमिष्ठा गाल्पा तोड्या (?) च साजिता ॥१३४॥

॥ अथ चत्वारि भूजंभुपाङ्गानि ॥

॥ अथ महाराष्ट्री भूर्जरो ॥९॥

विपठ्यमा रिप्रहणांशमोक्षा मन्द्रस्वनिर्भूर्जरीकोपदिष्टा ।

षड्जे महाराष्ट्रपदे नियुक्ता रसे (ऽ)द्भुते वीररसे च सोक्ता ॥१३५॥

^१ A. सद्भुते ।

^२ A. रिनिर्मुक्ता ।

रि रि ग म प म गा री सं स री गा म मा पा
 रि म ग रि स रि गा मा मा घ पा पा रि घा^१ पं ।
 म ग म प नि घ पा मं गा म पा मा ग री धा
 नि नि ग रि स नि सा नी घा प मा पा म गा री ॥१३६॥

॥ अथ सौराष्ट्री गूर्जरी ॥१०॥

इयमेव रिक्म्यादृया सौराष्ट्री गूर्जरी भवेत् ॥१३७॥

॥ अथ द्राविडी गूर्जरी ॥११॥

द्राविडी गूर्जरी मग्नतारस्फुरितनिस्वरा ॥१३८॥

॥ अथ दक्षिणात्या गूर्जरी ॥१२॥

गमग्रा दक्षिणात्या स्यादुत्तरोत्तरताडिता ॥१३९॥

॥ अथ चतस्रो विलावत्यः ॥

॥ अथ^२ भुञ्छीविलावली ॥१३॥

धैवतोदाग्रह्यासा मध्यमस्वरचजिता ।

आन्दोलितसपा भुञ्छी योवता योगवियोगयोः ॥१४०॥

मध्यमस्याविलोपित्वादत्र यत्तस्य लोपनम् ।

गवितं^३ शार्ङ्गदेवेन तद्वृत्तिविधन्त्यतां बुधैः ॥

विलावलीविभेदत्वादस्यां गग्रहतोषिता ॥१४१॥

ध ध पा प ग री सा नि नि सा री ग ध पा नि सा ।

स स पा प ग री गा ध ध नी नि ध ग पा प धा ॥१४२॥

॥ इत्यालापः ॥

ध म नी स स नी घा प ध ध मा नि ध पा ग मा ।

म ग री रि ग री सा ग म ग मा प ध नी नि पा ॥१४३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ स्तम्भतीर्षिका ॥१४॥

भुञ्छेव चजिता येन भाविता स्तम्भतीर्षिका ।

रत्नाङ्गी सर्वगमना पीनवदत्रा स्मृता बुधैः ॥१४४॥

^१ B. पा ध ।

^२ S. R. gives this name as गुञ्छी ।

^३ cf. S. R. 2. 2. 137.

॥ अथ छायावेलावली ॥१५॥

वेलावत्येव मध्ये स्याद्वनिमन्त्रा धकम्पिता ।

छायावेलावली नाम तदोपाङ्गं भवेदियम् ॥१४५॥

॥ अथ प्रतापवेलावली ॥१६॥

सैव वेलावली नाम प्रतापोपपदा भवेत् ।

पञ्चमर्यभनिर्मुक्ता ममन्त्रा ताडितस्वरा ॥१४६॥

ध नि स नि नि ध पा नी धा ध सं ग म धं धं

नि ध ध म ग स नी सा नी ध धा धं म रं सं ।

ग स नि ध नि म धा धा धा नि सा(सा) स रं गं

म म ध ध म ग सा नी नी ध नी धा नि धा धा ॥१४७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भैरवी ॥१७॥

भैरवी भैरवोपाङ्गं धप्रहंशावसानिका ।

मन्त्रतारगान्धारा समशेषस्वरा भवेत् ॥१४८॥

ध नी स ग म धा नी ग स ग री म ग धा नि धा ।

ध प मा ध ध पा मा ग म ध नी स रि गा नि धा ॥१४९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ छायावन्तः ॥१८॥

नट्टैव पञ्चमे मन्त्रा द्विभुतिस्वरकम्पिता ।

तारसप्तमभूयिष्ठसंचारा क्षीर्यकम्पिता ॥

छायावन्ताऽत्र विज्ञेया रसे वीरे(ऽ)द्भुते(ऽ)पि च ॥१५०॥

सा नी धा ध नि सा स री ग म ग री सा मा प सा नी धा

मा धा(पा)प म धा रि री स ध नि धा सा धा नि सा धा म मा ।

पा री सा रि म धा रि सा नि नि स सा री सा ध नी पा म री

गा मा री स म धा रि सा रि स नि धा नी नी स सालाप(पि)नी ॥१५१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मल्हारः ॥१९॥

धाशग्रहत्यासमुत्तो यमन्त्रः सपञ्चमाम्नां रहितो निक्षेप्तः ।

अन्याऽन्याङ्गं जलदस्य काले मल्हारनामा किल षड्जगानः ॥१५२॥

घ नि घ नि रि घ नी री मा स गा री ग नी घा
म घ म य नि घ मा धा री घ मा गा रि घा नी ।
रि ग रि रि ग म मा री गा नि घा मा ग गा मा
ग रि म नि घ म गं गा गा रि सा नी घ घा धा ॥१५३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सिहली कामोदा ॥२०॥

आडीकामोदिकोपाङ्गं कामोदा सीहली भता ।

भापाङ्गं सिहली कामोदिका तुल्या बिलोपयताम् ॥१५४॥

॥ अथ रीतिगौडः ॥२१॥

भूमिष्ठर्वभगाम्धारो मयुस्तार्वजितः ।

रीतिगौडस्त्रियानि(ः)स्या(त्) समान्दोलितयङ्गकः ॥१५५॥

नि सा रि गा मं म ग मं प धा मं, ग री स नी सा स नि गा रि री गा ।

म गा रि सा धा म म गा रि सा नी मा पा ध नी नी स नि मा प धा नी ॥१५६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पूर्वगौडः ॥२२॥

तारस्यविग्रहाशान्तः सगयोः समयोर्मुतः ।

संगत्या षड्भूमिष्ठो ऋषभेन विवर्जितः ।

पूर्वगौड इति ख्यातः पूर्वदेशजनप्रियः ॥१५७॥

नी नी ध वा गा ध प मा ग री गा, म पा ध धा नी रि ग सा स सा नी ।

धा धा स नी नी ध म गा स सा नी, -त्यालापनं राजवरोपदिष्टम् ॥१५८॥

५. अथ छायागौडो मालवगौडश्च ५.२३, २४॥

त्रिनिगस्तिरिपयाषी पुर्णस्फुरितयङ्गकः ।

छायागौड इति ख्यातो द्विविदस्तत्प्रियस्त्वतः ॥१५९॥

अयं निरिपनिर्मुक्तो मालवो गौड उच्यते ।

सालंको(ऽ)प्ययमेव त्यासिपादस्यातिवम्पनात् ॥१६॥

नि स स य स स धं धं सं ध गा री स पा मा

ग रि म ग रि म गा री सा य पं पा ग मा गं ।

ग रि य स य स री धा सा रि मा मा ग री गा

प म ग रि स मि सं री री ग मा गा रि सा नी ॥१६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ तुरष्कगौड ॥२५॥

तुरष्कगौडो रिपवर्जितो गवहुस्त्रिनिस्ताडितमग्नदेश ।

रसे तथाय करुणे नियुक्तो यामे परस्मिन् दिवसस्य पूर्वे ॥१६२॥

आन्दोलित धद्जगतप्रदेशे केदारगौडो(५)प्ययमेव चोक्त ॥१६३॥

नि नि घ ग म ग मा धा नी स नी धा नि सा सा

स नि स ग स नि धा म मा घ मी घ ग गा म ।

ग स स ग स ग मा स गा म धा नी ध मा ग

स स नि स नि नि रागालाप उक्तो विचार्य ॥१६४॥

॥ अथ देशवालगौड ॥२६॥

ग्रहविरतिनिषाद कप्रपङ्गो रिपाभ्या

रहितमिजशरीरो देशवाल ( ) प्रदिष्ट ।

निघगसप्रचारस्ताडित सवेसादि-

स्वरनिजभवन ( ) स्यात्पूबंगौडो(५)प्यय वा ॥१६५॥

नी नी सा स ध मी ध नी स ग म सा गा मा ध मी नी स नी

धा मा मा ध म मा म गा स स म गा गा मा ग मा गा स सा ।

गा सा नी ध नि धा^१ नि धा नि स म ग मा सा ग सा नी स नी

धा नी सा नि ध मी म धा म म ग सा सा नी ध धा नी नि नी ॥१६६॥

॥ इत्यालाप ॥

॥ अथ कर्णाटगौड ॥२७॥

निविरतिग्रहणाशकपेशलो निघगसंरतिभूरिभिरुज्ज्वल ।

कवणवेदिभिरुक्तगोतिमान् दिनवले चरमे नियुज्यते ॥१६७॥

इति कर्णाटगौडोऽय कर्णाटजनवल्लभ ।

सपूणो गमकालस्तिमानयोगविराजित ॥१६८॥

नि धा नि पा म धा प धा नि नी ग री ग नी ध पा

म गा रि सा म धा स री ग गा ध पा म गा रि मा ।

नि धा स नी ध पा प मा स सा ग री स नी ध धा

ध मा रि गा स री ग नी नि धा प मा ग री स नी ॥१६९॥

॥ इत्यालाप ॥

शाङ्गदेवादय केचित्काश्चिदेषु स्वयुद्धित ।

धद्जग्रहणाशकानुचुर्न तथा रुक्मवर्त्मनि ॥१७०॥

॥ इति षट्(४)गौडोपाङ्गानि ॥

॥ अथ धोरणी ॥२८॥

तारस्थाननिधादाशग्रहा रिपविर्वाजिता ।

पङ्कजप्राप्ते धोरणीयं वर्णनारोहिणा युता ॥१७१॥

तथा संचार्यलंकारे निपादन्यासपेशला^१ ।

कवणे वासरस्थान्त्यप्रहरे विनियुज्यते ॥१७२॥

नी नी ध मा मा ग स नी स मा मा, म धा नि नी धा घ ग या स नी नी ।

नी धा घ मा मा म ग नी नि गा या, म धा नि नी सा नि नि मा ग^२ री नी ॥१७३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ वल्लातादेवाली ॥२९, ३०॥

वल्लातिका च देवाल इत्युपाङ्गयुग्मं मया ।

कथ्यमाणप्रतिद्वत्वावम ग्रन्थे न लक्षितम् ॥१७४॥

॥ अथ^३ रागचूडामणिः ॥३१॥

^४रागचूडामणी रागे पङ्कजप्राप्तनिवासिनि ।

सप्रहासे निविरतौ तिरिपान्दोलितर्पणे ॥१७५॥

तारपङ्के मन्द्रमध्ये सुप्रकल्पितपञ्चमे ।

विनियुक्ते युद्धवीरे(ऽ)द्भुते दिनमुखे तथा ॥१७६॥

मन्त्रादिभूये^५ चारोहिवर्णे क्षमाभुवुपक्रमे ।

नरेन्द्रपिजये गेये कमलापतिवल्लभे ॥

आलक्षितस्तन्मते राज्ञा भीतजहृदवर्गमा ॥१७७॥

स रि रि ग म रि री गा मा ग री सा ग मा पा

प प रि म म प धा नी नी स^६ मी धा प पा मा ।

स स रि रि ग म पा धा पं प सा मो ध गा मा

रि रि ग म प ध नी नीत्येव आलाप उक्तः ॥१७८॥

॥ इत्युपाङ्गानि ॥

अङ्गोपाङ्गचर्पयस्मिन् रागं राजमुताः सदा ।

वियुष्यन्ति वृत्तस्तेन रागाङ्गोपाङ्गनिर्णय^७ ॥१७९॥

इति धीराजाधिराजमहीमहेन्द्रधीरालसेनेन विरचिते स्वोपज्ञसंगीतरत्नबोशे

रागोत्पत्ते रागाङ्गोपाङ्गपरोक्षं द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ B. पेशली ।

^२ B. नी ।

^३ B. रात्र ।

^४ रागोहि ।

^५ B. री ।

॥ भाषाङ्गं नाम तृतीयं परीक्षणम् ॥

पङ्कभाषाः शिर आदीनां यस्याङ्गानां प्रचक्ष्यते ।
विवर्तस्तमहं वन्दे सर्वभाषातनुं शिवम् ॥१॥

॥ अथ गांभीरी ॥१॥

पङ्कजप्रामाभिरामा नरहरिर्दयिता सप्रहांशा मसारा
सान्ता सान्तप्रयोज्या परिपगमपयुक् पङ्कजतो मूर्च्छनाद्या ।
भाषाङ्गं दन्तिलोस्तेरियमुत गदितोपाङ्गकं कोलाहलाद्यै-
गांभीरी भूमिभर्त्रा पुनरियमुदिता भूषितारोहिवर्णः ॥२॥

स सं सं ग मं धा म नी सा म धा मं, स नी मं ग सं सं ग सं सं नि सं गं ।
स धं सं ग सं मं स मं नी ध सं गं, म नी सा ग सा गा म धा मं नि सं सं ॥३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भ्रमरावली ॥२॥

भाषाङ्गं भ्रमरावली निगदिता तारस्थगान्धारिका
मध्ये मार्दवपेशसा विरहिता(ऽ)^१ -मंशाल्पका धेन च ।
अंशे च ग्रहणे तथा च विरती युक्ता निपादेन सा
पङ्कजाद्यञ्चितमूर्च्छना गमकयुक् सारोहिवर्णान्विता ॥४॥

नि नी सं ग मं नी ग मं पं च मं पं, नि गं पं स मं री ग मं नी ग मं सं ।
रि गा री नि धा री प धा नी नि धा नी, नि पा सा ग री सा ग री मा प नी नी ॥५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ ललिता ॥३॥

धैवतांशग्रहण्यासा सतारा मन्त्रमध्यमा ।
बहुला रिगयोः पाल्पा भाषाङ्गं ललिता भवेत् ॥६॥

॥ अथ द्वितीया ललिता ॥४॥

या टक्करागे ललिता प्रविष्टा तदङ्गमेया ललिता समा च ।
न्यासांशपङ्कजा रिपवजिता च तारा यषाम्यां मृदुपङ्कजदेशा ॥७॥

स्वरैस्तथा स्यात्ललितोन्निर्देशश्च संगीपते धीररसे प्रबोधः ॥८॥

स स नि धा नि स सा ग म गा म धा, ग म स नी ध नि सा स ग मा ध नी ।
स नि स नी ध स नी ध म गा म गा^१, स नि ध नी स स सा नि स सा स सा ॥९॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा स सा म म ध धा ध ध मा ध मा भा
गा गा स सा स ग म सा ग(ग) मा ध धा धा ।
धा धा ध मा ध नि नि धा म म गा म सा सा
सा धा नि नी ध नि नि धा नि स सा नि सा सा ॥१०॥
॥ इत्यालापः^२ ॥

सा सा भा धा ध धा धा ध म म ग ध ग सा सा स गा भा ध धा नी
धा भा धा धा म मा धा म ग म स स स सा सा ग गा सा ग मा सा ।
गा मा धा धा ध नी धा ध ध नि म म ध मा गा स सा सा ग सा सा
सा सा सा नी ध धा नी ध नि ग म स ग धा नी स सा धा नि सा सा ॥११॥
॥ इति बालापः ॥

॥ अथ ललिता ॥५॥

भिमयङ्गस्य भावा या ललिता तत्समुद्भवा ।
पद्मांश्यासया पूर्णा निगमैः कम्पितयुता ॥१२॥

सारमन्द्रस्वरंजिता ललितैर्मन्द्रधैवता ।
प्रयोजया ललिते स्नेहे हेमन्तो प्रहरेऽग्निने ॥१३॥

ध धा धा धा नी री ग म ग रि म गा री रि रि रि री
रि भा भा धा धा धा ध नि ध ध म गा री म ग रि री ।
ग री गा मं गा मं रि ग म ग रि धा नी रि ग स नी
रि धा मा धा री गा रि ग म ग ध नी नी ग स ध नी ॥१४॥

ध धा धा मा धा धा ध ध नि रि ध नी री ध नि रि धा
म नी मा नी धा धा ध ध नि रि ध मा गा रि रि म मा ।
रि री री री गा मा ध ध ध नि धा धा म ग रि री
स गा मा री धा धा रि ध नि रि ग सा नी स नि ध धा ॥१५॥

॥ इत्यालापः ॥

(ध)धा स नी स नी स री ग सा नि सा नि धा म मा ।
ध धा म नी नि धा ध धा ध री रि री रि गा म गा ॥
म गा रि धा ध मा ग री म गा रि सा नि धा ध नी ।
रि गा स नी स नी ध नी म धा स नी नि नी ध धा ॥१६॥
॥ इति बालापः ॥

^१ B. repeats मगा ।

^२ B. इति बालापः ।

मा गा री रि ग री म सा नि ध म धा मं धा ^१प मा सा नि धा
 मा नी धा नि ध धा स नी ध ध स नी सा नी ध धा नी ध नी ।
 नी धा नी स ध नी म गा रि रि ग मा भा पा ध भी सा ध नी
 गं गा सं ग नि पा म धा म रि ग मा गा री म गा री स धा ॥१७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बेलावली ॥६॥

यां भाषां ककुभो जनिष्ट हचिरां सा भोगवद्वन्धयो
 तस्या अंगमियं नृपेण यद्विता बेलावलीनामतः ।
 सम्पूर्णा गन्धुधंतारकलिता घांशप्रहान्ता हरि-
 प्रीत्य कम्पितधा नियोगनियता स्पाद्विप्रलम्भे रसे ॥१८॥

धा नी सा स ग गा स नी स नि ध मा भा धा मि सा धा ग मा
 सा गा सा नि ध गा म भा स ग म धा नी धा ध मा ग स गा ।
 धा नी सा स ग गा ध मा म स ग सा नी धा ग धा मा स गा
 गा धा नी ध ध धेति भूमिपतिना (ss) लापो (s) च संलापितः ॥१९॥

धृषणा गौरवर्णा च रक्तवस्त्रेति केचन ॥२०॥

॥ अथ सैन्धवी ॥७॥

यादिकेन मुनिनात्र पञ्चमे भाषितेति कथिता (s) च सैन्धवी ।
 सैध गीतपरमार्थवेदिना सैन्धवी निगदिताङ्गसंज्ञया ॥२१॥

॥ अथ बल्लाता ॥८॥

भाषामभाषिष्ट तु भिन्नयद्भजे श्रीकण्ठिकामत्र मुनिर्मतङ्गः ।
 तदङ्गमंशप्रहणान्तयद्भजो बल्लातकामाह महोमहेन्द्रः ॥२२॥

॥ अथ मधुरी ॥९॥

भाषा या ककुभोद्भवा मधुरी ख्याता तदङ्गं मता
 घांशान्तप्रहणा समन्द्रमधुरा तारस्थयद्भजान्विता ।
 सम्पूर्णा गमकान्विता शुचिसमावेशे नृभिर्योयते
 सा ज्ञेया मधुरी मधून्वितविसरन्माधुर्यधुर्योन्वितः ॥२३॥

पीतवस्त्रा च नीलाङ्गी शुभ्रसारसबाह्वता ॥२४॥

^१ A. repeats प मा सा नि धा ।

॥ अथ ध्वनिः ॥१०॥

तारस्थानविर्वजिता ग्रहविरत्यशोक्तपङ्कजस्वरा
मध्यस्थानममध्यमा धपपरित्यक्ता वितारस्वना ।
भाषाङ्गं ध्वनिनामधेयमवनीभारावतारान्तक-
धीतामेन्द्रकुलावतंसमणिना प्रोक्तं मतङ्गोक्तितः ॥२५॥

सा रि गा ग नि री गा स नि रि गा स ग गा म मा ।
ग रि सा स ग मा मा म स स सालाप ईरितः ॥२६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ शशिका ॥ ११॥

गम्यासग्रहणा न (ग ?) तारगतिका षड्जस्वरांशाञ्जिता
मन्द्रस्थानकषड्जिका समरवा शेषस्वरा वैर्णिकः ।
वितेपा प रि पा प पा प विलसत्साम्राज्यभागुक्तितः
स्वस्थानैः शशिका चतुर्भिरमितप्रोतिप्रवा श्योपतेः ॥२७॥

॥ अथ छाया ॥१२॥

मांशग्रहणासन्निभूपितेयं छायेति भाषाङ्गतया प्रविष्टा ।
प्रदीप्तमन्द्रपर्यभनाववेद्या धपाधिका षड्जविवर्जिता च ॥२८॥
म मा ध पा पा म ध मा ग री गा, ध गा रि गा री म ग री प धा मा ।
ध पा म धा री ग रि मा म गा पा, प धा म धा गा ग रि मी ध मा मा ॥२९॥
॥ इति आलापः ॥

॥ अथ नादान्तरी ॥१३॥

नादान्तरी सग्रहणावसाना दीप्तपर्यभा स्वल्पनिनावगा च ।
भूयिष्ठनी षड्जपपर्येता मन्द्रस्थमा राजवरप्रविष्टा ॥३०॥

॥ अथ श्रीकण्ठी ॥१४॥

श्रीकण्ठिकामभाषिष्ट सर्वभाषाङ्गवेदिता ।
मांशग्रहान्ता बहुधा मिश्रषड्जमवा विगा ॥३१॥

॥ अथ तरङ्गिणी ॥१५॥

तरङ्गिणी भूमिभूतोपविष्टा सतारघाता मृदुगा च पूर्णा ।
समस्वरा न्यासकृतपर्यभा च तथपर्यभादित्वमिह प्रयाता ॥३२॥

॥ अथ बटुकी ॥१६॥

निगदिता बटुकी धरणीभूता धविरतिग्रहणा ऋषभोज्जिता ।
बहुस्तारयुनाल्पमृदुस्वना विरहिताल्पितताविहृताङ्गने ॥३३॥

॥ अथ गोल्ली ॥१७॥

रागराजिविदिहाभ्यघादिषां गोल्लिकां मनिगतारनिस्वनाम् ।
घप्रहाशविरति रिभूयसीं तारमध्यमयुतां मतान्तरात् ॥३४॥

॥ अथ नागध्वनिः ॥१८॥

नागध्वनि निगदति पुषिवीहृदोशो
कोरे (ऽ) प्यमं सविरतिप्रहमंशपङ्कजं ।
पात्तांशकं पुनरमुं धनकालगेयं
कश्चित्तथाङ्गमिह टक्कजवेगरञ्जयाः ॥३५॥

॥ अथ नट्टा ॥१९॥

हिन्दोले पिञ्जरी या प्रथमत उदिता भाषिकाङ्गं तदीयं
नट्टा सांशप्रहान्ता मृदुतरनिरवा सादिसाम्याप्तशोभा ।
धीप्तस्थाना प्रवीप्तप्रतिरवपयगा सादि (तार) स्वरद्वया
गेया ईने परार्धे प्रचुरगमक-^१भाक् (ग) युद्धवीरे (ऽ) द्भुते च ॥३६॥

कश्चिद्^२ त्रिमध्यमामेतामाह साहसनिष्ठुरः ।

न तथा दृश्यते लोके न तदाश्रियते ततः ॥३७॥

रा नि ष प म ग री सा मा ष धा पा म ग री
स रि ग म प म गा री सा रि गा सा ग री सा ।
प म ग रि स नि सा गा मा ष धा पा म ग री
प म ग म प स नी सा री स मो मा ग री सा ॥३८॥

॥ इत्यालापः ॥

कौञ्चासना पीतवस्त्रा मेघश्यामलरूपधृक् ॥३९॥

॥ अथ शुद्धा वराटी, बटुकी च ॥२०॥

सौवीरे गदितास्ति या प्रथमतः सौवीरिका भाषिता
तस्या लपमिमां वदन्ति सुधियः शुद्धा वराट्याह्वया ।
धड्जांशप्रहणावसानकलितां तारस्थलोद्यां सदा^३
योज्यां शान्तरसे दिनस्य विरतो सप्तस्वररञ्जिताम् ॥४०॥

तामेव बटुकीमाह भूरिभिर्यनिर्णयुता (म्) ।

धनदस्य प्रतिनिधिर्भूरिभिर्यनैर्युतः ॥४१॥

^१ B. युक् ।

^२ A. B. कश्चित् त्रिमध्यमा etc.

^३ A. तारस्थलोद्यत्तया B. तारस्थलोद्यसंध्य ।

स म नि ध म ग री सा सा ग री मा प धा नी
 स ध नि ध प ध सा सा मा प गा री स री गा ।
 स म नि ध रि ग नी धा सा स मा पा प सं सा
 स नि ध प प स मा गा गा म नी धा ध सा सा ॥४२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ लघुकामोदः ॥२१॥

कामानन्दविधायिनी लघुतरा कामोदिका कामद-
 धीकृष्णेन धना रतामुपगता पूर्णस्वरा मन्द्रगा ।
 पङ्जाघंशविरामसंगतियुता रामप्रमोदप्रदा
 शृंगारे विनियोजिता सुगमका गेया निशाद्ये दले ॥४३॥

स सा प धा प मा ग गा म गा प मा ग मा ग री
 स नी नि सा रि गा रि सा नि धा नि सा ग री स नी ।
 प पा ध नी स नी स नी स पा म पा नि सा नि धा
 प मा ग री ग मा प धा प मा ग री ग री स सा ॥४४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ उत्पली ॥२२॥

उत्पलामलबिलोचनो(५) मध्याहुत्पलीं भविरतिं च धाशिकाम् ।
 तारसहस्रयुतां निमन्त्रिकां पूर्णतामुपगतां रसे(५) दजे ॥४५॥

॥ अथ गौडी ॥२३॥

या मतङ्गेन गदिता गौडी मालवकंसिके ।
 तामिहाद्यष्ट भाषाङ्गं राजा रागरहस्यवित् ॥४६॥

कीदृचवार्चष्ट तामेवोर्पागसंगमुपयुयीम् ।
 त्रिवङ्गां मन्द्रतारस्यपङ्गां सप्तमभूयसीम् ॥४७॥

हिन्दोलरागाधयपात् वसन्तीपाङ्गतां गताम् ।
 केचिद्गमकसंयुक्तपञ्चमान्तामिहाम्यधु ॥४८॥

रसे धीरे शुचौ बाले प्रियतमापणे तया ।
 शृंगारे(५) स्या अपि प्राह विनियोगं नराधिप ॥४९॥

भाषानिरूपणे चास्या आलापो(५)पि प्रदर्शितः ।
 धीतवस्या च गौराङ्गी यजेन्द्रवरदाहना ॥५०॥

॥अथ काम्बोजी ॥२४॥

धान्तप्रहाशा सनिपेशच भूरिः काम्बोजिकेय ककुभप्रसूता ।

भाषाङ्गकं याष्टिकसंमतस्य काम्बोजिका तुल्यवरा च पूर्णा ॥५१॥

इमा त्रिपट्वां विधरि^१ निभूरि हिन्दोलजामाहुरतद्विदो(ऽ)न्ये ।

शुचौ नियुक्तां करणे रमे च संचारिवर्णप्रयुगां वदन्ति ॥५२॥

॥ अथ तोडी^२ ॥२५॥

मध्यभांघधिरति प्रदोषास्ता कम्पपञ्चमपुतां च भंग्रगाम् ।

शुद्धपाटवभवां समस्वरां तोडिकां^३ शुधिरतां^४ घनागमे ॥५३॥

मा ध पा य नि ध मा ग पा ग पा, सा नि नी ध ध प मा ग री स गा ।

री स पा रि नि स मा प पा म पा, पा म पा म प ग री स नी ध मा ॥५४॥

॥ इत्यालापः ॥

रक्ताङ्गी रक्तवस्त्रा च रक्ताशुवरवाहना ॥५५॥

॥ अथ अन्धासी ॥२६॥

शुद्धपञ्चमजा भाषा दाक्षिणात्या पुरोदिता ।

तदीयमगमम्बाली तारथा यद्विर्वजिना ॥५६॥

पञ्चमाशग्रह्यास्ता भूयिष्ठव्यभयञ्चमा ।

विनादौ गीयते काले शुचौ शुधिरसोज्ज्वला ॥

ध्रुववर्णा छिन्नवस्त्रा शूकरं समुपाधिता ॥५७॥

॥ अथ आभीरी ॥२७॥

पञ्चमे कथिता भाषा(ऽऽ)भीरिकापि पुरा मया ।

तामेवात्र विजानीमाङ्गायाङ्गत्वेन रागवित् ॥५८॥

कश्चित्ककुभसंभूतामाभीरीमङ्गतां गता(म्) ।

त्रिषां तारपथां भूरिनिरिषां पूर्णमाविकाम् ॥५९॥

आभीरीवल्लभां गेयां रणमूर्द्धनि संजगौ ।

आलापस्तत्र तत्रापि दर्शितः पूर्वमेव हि ॥

नीलवस्त्रा च शीरामी मयूरवरवाहना ॥६०॥

^१ A. विधरि ।

^२ B. तोडी ।

^३ A. तोडिका B. तोडिका ।

^४ A. रमा ।

॥ अथ वेगरञ्जो ॥२८॥

या मतङ्गेन मुनिना टक्के भाषा समोरिता ।

भाषाङ्गं संच संपूर्णा विज्ञेया वेगरञ्जिका ॥६१॥

॥ अथ देवाला ॥२९॥

^१लोकवर्त्मन्यवत्तित्वाद्देवाला न प्रकीर्तिता ।

मयूरवाहना श्यामा नीलवस्त्रेति केचन ॥६२॥

॥ अथ कंशिकी ॥३०॥

या पञ्चमे मतङ्गेन भाषा कंशिकीविता ।

संब भाषाङ्गमिस्थाह कालजिह्वापरजिवित् ॥

बोलाकृष्टा सुगौराङ्गी गीतगानरता सदा ॥६३॥

॥ अथ भुञ्छी ॥३१॥

धान्तप्रहांशा मृदुमध्यमा च मतारिका येन विवर्जिता च ।

भूरिप्रयोगर्षभपञ्चमा च भुञ्छ्यत्र भवत्तया प्रविष्टा ॥६४॥

ध ध मी ध ध नी नी सा नि नि गा नि नि ग ग गा ।

म ग री नि ध नी सा नी नि नि धा नि नि धा ध धा ॥६५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बैत्रवेलावली ॥३२॥

धान्तप्रहांशा मृदुगा च पूर्णा निगप्रदीप्ता विरती वित्त्य ।

प्रोवता सबीभत्सभयानकाव्ये बेलावली चित्रपदोपदेता(?) ॥६६॥

। प मी सा स ग गा ग मा गा, नि सा नि नी नी स ध नी स नी सा ।

। स री नी ध ध धा ध धी धा, नि धा ग मा गा रि स नी स नी धा ॥६७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भूपाली ॥३३॥

त्रवणाङ्गं सप्रहांशन्यासा ऋषभवर्जिता ।

भूपालपालनेनोक्ता भूपाली दैन्यलञ्जयोः ॥६८॥

स स मी नि ध धा मा ग स ग मा ग म धा नि सा ।

स नि धा म ध नी नी स ग म धा म ध नी स सा ॥६९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथापरा सैन्धवी ॥३४॥

याष्टिक. पुनराहि(हे)मां सैन्धवीसंज्ञया सुधीः ॥७०॥

॥ अथ त्रायणी ॥३५॥

या भिन्नपद्मे श्रवणा पुरोक्ता तदङ्गं त्रावणिका प्रदिष्टा ।

धान्तप्रहांशा विरिषा दिनादौ यावज्जाकृती प्रेयसि भीयते च ॥७१॥

॥ अथ भैरवी ॥३६॥

उपाङ्गभणिता च तत्र भैरवी प्रतनिव्यते ।

नीलांशुका रत्नवर्णा शुक्लाहनमाभिता ॥७२॥

॥ अथ डोम्बकी ॥३७॥

या भिन्नपद्मे श्रवणा तदङ्गं डोम्बकिया भूपतिनोपदिष्टा ।

सांशप्रहा धैवतविधमा च विवाजिता धर्मभपञ्चमाम्याम् ॥७३॥

हेमन्तकाले प्रथमे दिनादौ प्रमीयते या कल्पे रसे च ।

पद्मस्वरस्थानकृतावसानां तामेव रत्नाकरकृष्णयाव ॥७४॥

स स री म प धा गा म स रि गा म रि गा स धा ।

नि धा मा प ध नी पा म म पा नी स ध नी प धा ॥७५॥

॥ इत्यालापः ॥

हेमवर्णा रत्नवस्त्रा नरयानमुपाभिता ॥७६॥

॥ अथ पुलिन्दिका (पुलिन्दी) ॥३८॥

पुलिन्दिका भिन्नपद्मे पूर्वमेवोक्ता पु या ।

सैव भाषाङ्गमित्युक्ता सर्वभाषाङ्गवेदिना ॥७७॥

॥ अथ कालिका ॥३९॥

सतारया निग्रहणाशिका च विपञ्चमा मन्दगपाविहीना ।

मृदुलपताद्येन विनाकृतेयं निरूपिता भूमिभूतात्र कालिका ॥७८॥

॥ अथ मालवा ॥४०॥

टक्कैशिकमवा तु मालवा या तदङ्गमिह मालवा मता ।

संगतादिह रिषी सघी तथा निग्रहांशविरतिनियोजिता ॥७९॥

वासरान्तिमदले शुधौ रसे रस्यते च कल्पे पुरातनः ।

धैवतांशविरतिर्भयानके कैदिकदेव निपुणं विभाव्यते ॥८०॥

॥ अथ गान्धारगतिः ॥४१॥

गान्धारगतिका धांशग्रहान्ता तारणापि च ।

स्तम्भतोर्यिकिकाभेतामेवाहुः कश्यपादयः ॥८१॥

धा धा नि धा नि धा नी स रि नि धा रि ग मा ग मा ।

ग म मा ग रि सा सा स नि धा धालाप ईरितः ॥८२॥

॥ अथ ^१चौहाली ॥४२॥

ध्ज्जांशा मग्रहान्ता पहीना जाय^२ समस्वरा ।

धतारा मृदुमध्या च ^३चौहाली तारवेणमुक् ॥८३॥

॥ अथ गेरञ्जी ॥४३॥

ध्ज्जांशग्रहणन्यासा मृदुधा दीप्तपञ्चमा ।

स्थल्पपा धरिभूमिपिठा पूर्णा गेरञ्जिका मतर ॥८४॥

॥ अथ सावेरी ॥४४॥

योक्ता रगन्ती ककुभस्य भाया सावेरिकाङ्गं कथिता तदीया ।

धाशा यतारा मृदुगाल्पयज्जा विपञ्चमा निग्रहण निमोक्षा ॥

हास्ये स(च) शृङ्गाररसे नियोज्या जरत्प्रवेशे रिषभयसी च ॥८५॥

मा धा धा नि धा धा नी नि रि रि नी री नी रि गा मा ग मा

मा द्विचर्चतदयो ग मा नि धा ^४नि नी धा धा म गा मा ग गा ।

री नी नी रि नि री ग मा ग रि म गा री नी ध नी नी ध नी

रागालापनकोविदेन निरिपालापः समालापितः ॥८६॥

॥ इति कदणालापः ॥

श्वेतवर्णा नीलवस्त्रा मृगबाहनमाधिता ॥८७॥

॥ अयाडीकामोदा^५ ॥४५॥

धांशाली भिल्लपद्मे प्रथमत उदिता या तदङ्गं मतेयं

चामोदादीति पूर्वा गुणवचनकृती धग्रहांशावसाना ।

पूर्णा गान्धारतारा स्वरसमनिनवा मन्त्रमा काल ^६उक्ता

हेमन्ते ^७वासरारणे दल इह खलु बोमत्ससंज्ञे रसे च ॥८८॥

^{१,३} B. चौहाली ।

^२ A. B. च हीन नाथ ।

^४ A. य ।

^५ B. चामोदी ।

^६ A. युक्ता ।

^७ B. चामरारण्ये ।

ध धा ध धा स रि गा ग सा री, ग री स नी धा ध धा रि गं गा ।

ध पा ध पा सा म ग री स नी धा, स नी ध धा धा स रि गा ध धा धा ॥८९॥

॥ इत्यालापः ॥

श्रेष्ठध्याना गौरदेहा नीलाम्बरविभूषिता ॥९०॥

॥ अथ नीलीत्पली ॥४६॥

नीलीत्पली गेन विवर्जिता च समस्वरा यद्भजकृतावसाना ।

यद्भज्येमांशग्रहणा रसे स्याद्भुवानके मन्त्रितपञ्चमा च ॥९१॥

॥ अथ प्रथममञ्जरी ॥४७॥

भोगवर्द्धनिका भाषा ककुभे धा पुरोदिता ।

तदङ्गमेवा पांशान्तग्रहा प्रथममञ्जरी ॥९२॥

गमन्त्रा रिषतारा च भूरिगान्धारमध्यमा ।

संपूर्णा शरदि प्रायः शृङ्गारे गीयते युवंः ॥

लक्ष्येयु लक्ष्यते तज्जर्मप्यभासादि कुञ्चित् ॥९३॥

प पा ध नी पा ध प पा नि धा पा, नि सा नि सा नी^१ ग स री स री गा ।

स नी ध धा सा ध ध नी स सा गा, रि गा स गा री रि नि नी ध धा पा ॥९४॥

॥ इत्यालापः ॥

बोलास्या गौरवर्णा च श्रुतिमण्डलवादिनी ॥९५॥

॥ अथ कर्णाटबङ्गालः ॥४८॥

या टक्कभाषा किल बेयरंजी^२ कर्णाटबंगाल इदं तदङ्गम् ।

यद्भजावसानं ग्रहणांशं स्यान् मुख्ये रसे स्याज्जलवापने च ॥९६॥

गा गा ध गा सा ध प पा नि धा सा, पा सा म मा गा ग स नी ध धा नी ।

री सा नि धा धा ध प सा ध धा पा, स पा म गा गा ग म गा स सा सा ॥९७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मल्हारी ॥४९॥

विभाषान्धालिका या तु मल्हारी तत्समुद्भवः ।

पञ्चमांशग्रहन्यासा ममन्त्रा गस्वरोज्जिता ॥९८॥

गेया मुख्यरसे काले वर्षासु सुखल्लभा ।

^३शाङ्गदेवस्त्वियमामाहोपाङ्गत्ये(ऽ)तिसमीपतः ॥९९॥

^१ B. री ।

^२ A. बेवरञ्जी B. एवरञ्जी ।

^३ cf S. R. 2.2.153

प प ध ध नि य नी नो धा प धा सा रि सा रो
 ध ध ध ध प रि सा रो सा नि धा सा रि सा नी ।
 ध स नि ध म रि रो सा रो स नी धा प धा नो
 स स नि ध प प धा नी धा ध नी धा ध धा ॥१००॥

॥ इत्यालापः ॥

नीलाभा रक्तवसना कपोत^१ बाहनं धिता ॥१०१॥

॥ अथ शातबाहनी ॥५०॥

धैवताशप्रह्व्यासा निसंगा(निमग्रा)तारवर्जिता ।
 संवादिसंगतिमुक्ता भाषाङ्ग शातबाहनी ॥१०२॥

॥ अथ दाक्षिणात्या ॥५१॥

भिन्नपङ्के मतङ्गेन दाक्षिणात्योदिता तु या ।
 सैव भाषाङ्गमित्युक्ता श्रीकालसेनभूभुता ॥१०३॥

॥ अथ लघुदाक्षिणात्या ॥५२॥

निमग्नार्धभतारा स्यान् ममग्रा धनिभूयसी ।
 पञ्चमादाप्रह्व्यासा लघ्वी स्याद् दाक्षिणात्यिका ॥१०४॥

॥ अथ तारावली ॥५३॥

तारावली पप्रहाशावसाना तारयद्भिजा ।
 संपूर्णा मृदुगान्धारा शृङ्गारे ताडिता मता ॥१०५॥

॥ अथ कालिणी ॥५४॥

या भिन्नपङ्के कालिङ्गी याष्टिकेन पुरोदिता ।
 सैव भाषाङ्गममला परिणाममुपेयुषी ॥१०६॥

॥ अथ गान्धारसिन्धुः ॥५५॥

न लक्षिताश्च गान्धारसिन्धुर्लक्ष्येध्वदर्शनात् ॥१०७॥

॥ अथ कर्णाटी ॥५६॥

गान्धारतारा मृदुमा धैवताशप्रह्वान्तिमा ।
 समशेषस्वरा पूर्णा कर्णाटी वर्णिता मये ॥१०८॥

॥ अथ सौराष्ट्री ॥५७॥

नीलाङ्गी कृष्णवसना गजेन्द्रवरबाहना ॥१०९॥

गनिघप्रचुरा हीना रिषाम्या मन्द्रधैवता ।

पङ्जाशग्रहणन्यासा सौराष्ट्रो राष्ट्रवर्द्धिनी ॥११०॥

॥ अथ रगन्ती ॥५८॥

ककुभे या रगन्त्युक्ता भाषा संवाङ्गतामिता ॥१११॥

॥ अथ भम्माणी ॥५९॥

त्रिषा सतारा^१ मृदुमस्वरा च हीना निगाम्या धगताल्पता च ।

भम्मारणिका याष्टिकसम्भतेन भाषाङ्गमुक्ता वसुधाधिपेन ॥११२॥

॥ अथ सिंहलोकामोदा ॥६०॥

सपूर्णा च समस्वरा धविरतिप्रारम्भाशस्वरा

ये दीप्ता मृदुमध्यमा निगदिता कामोदिका सिंहली ।

धा धा नी ध ध नी ध धा म य रि सा नी धा नि धा गा ग वा

मा गा गा रि स नी नि धा ध रि रि सा नी धा नि नी धा नि धा ॥११३॥

॥ अथ रामकृति ॥६१॥

कोलाहला टक्कभवात्र भाषा पूर्वोदिता रामकृतिस्तवङ्गम् ।

सान्ता प्रहाशीकृतमध्यमा च विवर्जिता पञ्चमनिस्वनेन ॥११४॥

बोलाहला च गौराङ्गी वीणादण्डविभूषिता ॥११५॥

॥ अथ कछेली ॥६२॥

शार्दूलमुनिना भिन्नपद्मे भाषा विभाषिका(ता) ।

सैव भाषाङ्गमित्युक्ता कछेली कुणभूभुजा ॥११६॥

॥ अथ कुरजी ॥६३॥

त्रिषा समन्द्रा विधगा भूरिपञ्चमपङ्क्तिः ।

कुरङ्गी स्वरसपूर्णा भाषाङ्गमिह नोदिता ॥११७॥

॥ अथ शाम्बरी ॥६४॥

रगन्ती काकुभी तज्जा शाम्बरी मन्द्रमध्यमा ।

मध्यमाशग्रहा न्यासधैवता^२ स्वल्पपङ्क्तिः ।

तारया करणे गेया पहीना शरदागमे ॥११८॥

^१ A B मरता ।

^२ A B मध्यमाशग्रहणन्यासा धैवता etc

॥ अथ बांगाली ॥६५॥

बांगाली भिन्नपङ्क्ते या मतस्य मते स्थिता ।
तस्या भाषाङ्गतामाह सर्वाङ्गपरिपूरित ॥११९॥

॥ अथ निरालम्बा ॥६६॥

निरालम्बा तु सपूर्णा भाशान्ता पञ्चमप्रहा ।
गमन्त्रा तारया चैव शृंगारे ताडिता मता ॥१२०॥

॥ अथ सौधोरी ॥६७॥

सौधोरे यद्विकेनोक्ता सौधोरी यात्र भाषिका ।
सैव भाषाङ्गमित्युक्ता भाषामर्षविदा वरं ^१ ॥१२१॥

एव यद्वद्विसद्वयाका भाषा अत्र मपोविता ।
काश्चिन्नोदाहृता काश्चित्कलिता नाप्रसिद्धिता ॥१२२॥

॥ इति भाषाङ्गानि ॥

सत्यभार्यकमिष्टेन यद्भाषाचर्कवर्तिना ।
भाषागाना कृते (त) लक्ष्म लक्ष्मवेदिमुदे मुदा ॥१२३॥
इति श्रीराजाधिराजभीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे (गीत) रत्नकोषे
(रागोत्तासे) भाषाङ्गपरीक्षण तृतीयम् ॥

^१ A B भाषामर्षविदा वरम् ।

क्रियाङ्गं नाम चतुर्थं परीक्षणम्

यस्य ध्यानक्रियायां स्युरंगभूताः पराः क्रियाः ।

अक्रियाय नमस्तस्मै क्रियामार्गप्रवर्तिने ॥१॥

॥ अथ पूर्वरामक्रिया ॥१॥

मांशमग्रहविराजपेशला पूर्णसप्तकशरीरशालिनी ।

सादिकस्वरलघुप्रचारिणी^१ पूर्वरामकृतिरोशतोषिणी ॥२॥

मा मा सा धा प मा पा ध प ध स रि रि सा रो रि सा रो स री मा
री सा धा रो स धा सा रि म रि स ध स सा रो स धा पा म पा धा ।
मा रो मा मा ध पा मा रि रि म रि ध प धा पा म रो मा रि सा सा
री सा धा धा नि धा पा म रि म रि स स री सा ध धा नी ध पा मा ॥३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रामक्रिया ॥२॥

आपञ्चर्मं तारमुत्तुप्रचारा साशग्रहान्ता रिसभूरिभावा ।

स्याद्विप्रलम्भे कदण्णे रसे च रामक्रिया वासरपश्चिमाद्धे ॥४॥

स नी सा गा मा पा ध प म ध प मा मा म ग ध धा
स नी धा नी धा^२ पा म म ग प म पा मा ग रि नि पा ।
ग मा पा मा पा नी ध प म प ध पा मा ग स नि धा
ध धा नी धा पा मा म प म प नि धा पा म ग रि सा ॥५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गौडकृतिः ॥३॥

^३गौडक्रिया सग्रहणाशमोक्षा रिधोन्निता पञ्चममग्निता च ।

मध्यप्रदीप्ता मपभूरिभावा वीरे(५)द्भुते चैव रसे प्रदिष्टा ॥६॥

स स प प म प मा पा पा व नी पा प मा गा
म ग म स नि प नी सा पा नि सा सा ग मा पा ।
म प म प म प मा पा मा प नी धा प मा गा
म म प नि म प मा गा मा प मा गा ग रो सा ॥७॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ B. प्रसारिणी ।

^२ B. omits धा ।

^३ A. गौड ।

गौराङ्गी धीण्या सवता दोलाहटा ह्युपाधिता ॥८॥

॥ अथ देवकृतिः ॥४॥

समस्वरा यप्रहणा निमन्द्रा^१ न्यातांशपङ्खा विरिषा मतारा ।
देवक्रिया धीररसे प्रविष्टा तथाद्भुते कृष्णमहीधवेन ॥९॥

ध नि ध स ग म सा नी मा प सा गा म धा नी
ध नि नि ध स ग मा गा सा नि धा नी म गा सा ।
ग स य स स ग मा धा नी ध नी सा ग मा गा
स स नि ध ग म गा मा धा नि धा नी स गा मा ॥१०॥

॥ इत्यालापः ॥

मेघाभा रक्तवसना ध गङ्गोपरि संस्थिता ॥११॥

॥ अथ इन्द्रकी ॥५॥

धैवतांशप्रहेन्द्रकी रिन्यासा यद्भवनिता ।
रसे नियुक्ता मुनिभिः सबीभत्से भयानके ॥१२॥

॥ अथ भावकृतिनामकृति ॥६-७॥

क्रियाङ्गद्वितयं भावकृतिर्नामकृतिस्तथा ।
लक्ष्यमार्गाप्रसिद्धत्वात् सम्यग्निह लक्षितम् ॥१३॥

॥ अथ विपायकी ॥८॥

^२स्यात्त्रिनेत्रकृतेरंगमल्पमध्यमनिस्वरा ।
विपायकी कदिचदेतामुपाङ्गमित्पकोसंपत् ॥१४॥

॥ अथ त्रिनेत्रकी ॥९॥

त्रिनेत्रकी धैवतांशप्रहण्यासा समस्वरा ।
सतारा स्वल्पपङ्खा ध भयानकरसाधया ॥१५॥

॥ अथ कुमुदकीशिवक्रियो ॥१०-११॥

न लक्षितं (सेऽ) प्रसिद्धत्वात् कुमुदकीशिवक्रियो ॥१६॥

^१ A. B. निमन्दी ।

^२ B. ग्यान्त्रि ।

॥ अयोजकीः ॥१२॥

सप्रहान्ता मन्त्रमध्या ऋषभेण धिर्वर्जिता ।

स्यात् स्वभावकृतेरङ्गमोजकी कम्प्रयञ्चमा ॥१७॥

॥ अथ स्वभावकीः(ः) ॥१३॥

सप्रहांशविरामा स्यान्निमन्दा धपर्वजिता ।

भूरिमन्त्रस्वरा धीरे स्यात् स्वभावकृतिस्त्रिवयम् ॥

इमां कविचतुषाङ्गत्वेनोक्तवान् रागतस्त्वयि ॥१८॥

॥ अय मस्कृतिः ॥१४॥

पङ्क्षांशप्रहणन्यासा धैवतर्पभर्जिता ।

शुद्धभरवजा धीरे धीरे मस्कृतिः स्मृता ॥१९॥

॥ अय धन्यकी ॥१५॥

अङ्गं देवकृतेः प्रोक्तं धन्यकी केनचित्स्विह ।

लक्ष्ये (५) प्रसिद्धिग^१ तेन लक्षणं न समीरितम् ॥२०॥

॥ इति पञ्चदशक्रियाङ्गानि ॥

प्रवर्त्तन्ते क्रिया (ः) सागा यत्प्रसादान्महीतले ।

तेन राज्ञा क्रियाङ्गानि लक्षितानि समासतः ॥२१॥

बृहद्देशीविदा राज्ञा देशीरागाः समासतः ।

युगवेदेन्दुकेषे (१४४) सलक्षणा निरूपिताः ॥२२॥

प्रहादग्यस्वरे न्यासो य उक्तः पूर्वसूरिभिः ।

रागेषु केषुचित्तत्र रक्तियुक्तिर्दवीयसी ॥२३॥

अत श्रीकालसेनोऽत्र^२ रक्तियुक्तिविधानवित् ।

देशीरागेषु धवति म्यसनं स्वग्रहस्वरे ॥२४॥

प्रातर्वसन्तकालीना मध्याह्ने धोष्मकालिकाः ।

अपरारह्ने तथा गेया रागा वर्षासु ये मताः ॥२५॥

रात्रेस्तु प्रथमे पाथे गोषन्ते शिशिरे तु ये ।

शरद्गेया मध्यरात्रे पररात्रे तथैव च ॥२६॥

^१ A. B. लक्ष्ये (५) प्रसिद्धितो तेन ।

^२ B. श्रीकालसेनोक्त ।

हेमन्तकाले ये गेया गातव्यास्ते यथातथम्^१ ।
एवं तत्तद्भक्तुमवा विभज्य दिवसे(ऽ)पि च ॥

यथाकालं प्रगातव्या(ः)कृष्णकर्णोक्तितो दुर्मः ॥२७॥

रागो यस्य समुल्लसत्यनुदिनं श्रोत्रम्भुपादाम्भुजे
यस्मिन्मुल्लसति क्षमायवसुता-चेतो(ऽ)नुरागो(ऽ)न्वहम् ।
यस्ते यन्वरणो(ऽ)रिमूढंमुलसत्सत्पद्मरागास्पदं
रागोल्लास इह क्षमाधिपतिना तेनायमुल्लासितः ॥२८॥

इति श्रीजगदीशधनदेवनिजगणेन जगदीश्वरीकामेश्वरीधरणकिंकरेण श्रीकामाक्षायिगिरि-
मुना अध्युष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरप्रहणसंबद्धितयशो-
ण वाटिकावलप्रहणजनितकीर्तिपराजितावलनायकेन संगमतीरदुर्गोद्भरणोद्भूतसकलमण्डला-
श्वरेण वसनपुरविध्वंसनधंदीकृतयवनीनिचयेन महिषमेरुजयाजेयविभवेन शाकंभरीरमणपरि-
लनपरिप्राप्तशाकंभरीपरितोयितशाकंभरीप्रमुखशक्तित्रयेण जब्दावसगिरिशिखरपरिवारि-
जनगिरिविजयविहयातवीर्यगर्वेण महबन्धमातृकादूरोद्धूलनघषितामहोरगपुणेण श्रीवनदेव-
मिप्रसादरचनापरपरमेश्वरेण त्र्यंबकेश्वरसन्निधिर्कीर्तिस्तंभोद्भूतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरि-
म-^२स्वर्गताययार्थीकरगरचितचापयेन श्रीकामाक्षायिरिनवीननिर्मितपराजितसुमेरुणा
महिषाचलोपरिश्रीहरिधरणरचितावलदुर्गेण अभिनवभरताचार्येण वीणावादनप्रवीणेन यवन-
लाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसंध्यसौत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराज-
राजमानमुगांकतामराजेन्द्रनंदनेन महानाम्नी (राज्ञी) सोभाग्यवतीश्रीजसमाधिकाहृदयनंदनेन
कलसीमस्तिनीशिरोमणिनिकुम्भराजव्यवंशावतंसश्रीमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीश्रीलयुमादेवीहृदयाधि-
पयेन श्रीमहाराजाधिराजश्रीकालसेनेन श्रीमहेन्द्रेण विरचिते संगीतराजे पौडशसाहस्रपां
गीतनीमांसायां गीतरत्नकोशे रागोल्लासे क्रियांगपरीक्षणं चतुर्यं समाप्तम् ॥

(रागोल्लासश्च समाप्ति समगात्)^३

^१ A. तथायय ।

^२ B. मृगता ।

^३ Reference is invited to Appendix II at the end of the text for critical notes and parallel references pertaining to Rāgollāsa.

तृतीयः प्रकीर्णकोलासः

वाग्गेयकारो नाम प्रथमं परीक्षणम्

यस्य लोकस्य महिमा प्रकीर्णं इव दृश्यते ।
तं नुमो मृत्युबन्धेषु विप्रकीर्णजटं हरम् ॥१॥

अथ वाग्गेयकाराविलक्षणं सङ्गमविन्मुदे ।
इतस्ततो विप्रकीर्णं प्रकीर्णं विप्ररागवित् ॥२॥

^१ ऐन्द्रादिव्याकृतितो यतिललितपदच्छन्दसां संगतितो-
ऽलंकारन्यासदक्षो मदनवरचनाधातुनिर्माणवेदी ।
मेघावी सूर्यत्रयस्य प्रविकसदतुलं प्रातिभञ्जनशाली
वाचानाचारसंपद्धिजितवरकविप्राप्तसाम्राज्यसम्पत् ॥३॥^२

उच्छिष्टोक्तिप्रबन्धादुपरतधिपणो मूर्च्छनाग्रामजाग्रत्-
तानालंकारवर्णाद्यखिल उपमतिर्नाम कोशेष्वधीति (सी) ।
मेघावी भव्यमूर्ति-^३ विगतगदक्षयः सर्वशास्त्रप्रवीणो
मुपतेर्ध्यारोपदीयः परहृद (य) विवासप्रणी रञ्जकश्च ॥४॥

मृत्तनो वेशभाषापरिचयचतुरो धातुमात्सोः समत्वे
योक्ता वक्ता सभायां रसविशदमतिः कल्पते नात्मनेत्रः ।
अग्न्योक्तस्यागनिष्ठः कलसकलकलाकीविदः इत्यक्षमभाषी
मानादेशस्थितिज्ञः पदविशदमतिर्ग्राम-^४ रागाद्यभिज्ञः ॥५॥

सार्धस्निग्धान्तरात्मोचित-रचित-^५ रचितप्रायवाक्यप्रदाक्षय-
चातुर्याद्व्यप्रबन्धे दूतविशदतरप्रायनिर्माणकारी ।
त्रिस्थानप्रौढितं च स्फुटगमकयुतालप्तिचातुर्यधुर्यो
राज्ञा वाग्गेयकारः कथित इह परं तद्विदामायेवयं ॥६॥

^१ B. ऐन्द्रव्याकृतितो ।

^२ cf. S. R. 3. 2-9 for 3-8 above.

^३ B. विगत etc.

^४ A. राजा etc.

^५ B. रचित ।

एभियुक्तो गुणोर्ध्वैरभिह गदितो मध्यमो मातुकर्म-
 ष्यप्रौढे धातुमातु अवर्णचरतरे संविद(१)त्तप्रगल्भः ।
 कर्तुं युक्तान् प्रबन्धानधम इति तथा मन्दघोर्धातुकर्म-
 ष्यत्कृष्टो मातुकर्मष्यपि समरभुवां सूत्रधारेण राजा ॥७॥

वदति यस्तुर्कवि गुणपूजितं तदवरं सलु वर्णकवि नृपः ।
 तदनु कुट्टिकरं शरधातुषु प्रसन्नमातुकरं पुरुषाधमम् ॥८॥
 ॥ इति वाम्नेयकारः ॥

२ गान्धर्वो मायंदेशोर्विह निगदितः केवलो मायवेत्ता
 विशातप्यः स्वराकि पुनरिह स तथा वत्तनीयः स्वराविम्(विः) ।
 विशातालापकर्मण्यलिलगुणयुतालप्तिनिर्वाणदसो-
 ऽसौम्यो राजेन्द्रसंतप्यनवरतपराम्पास्ततो धस्यकण्ठः ॥९॥

अक्षप्राज्यप्रसादाधिगतगुणगणाबिष्टशारीरशाली
 शालीनप्रोज्झितान्तःकरणदुतरावेककाकुप्रवीणः ।
 रागोपाङ्गक्रियाङ्गछाविकलभजनस्फोटभाषाङ्गवेत्ता
 जेता प्रावादुकानामविकलबहुनीमार्गगानाप्तमार्गः ॥१०॥

हाले कामप्रवीणोऽभयगतिचतुरो विश्रमः सर्वकालं
 क्षास्त्रे सत्संप्रदायः सुघटपट्वरो यस्तुनिर्माणवेदी ।
 स्फूर्जन्निर्ज्वनापट्ट(ः)पट्टधियामप्रेसरः पेशलो
 भीतोद्ग्राहविधौ विमुक्तिपदवीपण्डामितः सिद्धिन्तान् ॥११॥

भ्यूनाधिकयगसावधानधियजः स्फूर्जद्बहो(ह)ल्लासवान्
 प्रोदञ्चद्भुजनी(ऽ) प्रयत्नगमकस्यानग्रयं व्याप्तिमान् ।
 ३ शुद्धच्छायालग्नः श्रुतिविशदमतिः स्यान्तसंस्थस्वरशो
 गीतसंतः शस्यतेऽयं नृपसदाति तदा गायनप्रामनेता ॥१२॥

रम्यविभान्तिनिर्वाहशाली सुधरणाश्रितः ।
 सावधानोऽभियोगी च क्रियावानुत्तमः स्मृतः ॥१३॥

निर्दोषः कंचिच्चेयां रहिततनुरयं सद्गुणानां समूहात्
 संप्रोक्तो मध्यमोत्थाधम इह गदितो मायनो दोषयुवतः ।
 संप्रोक्तः पञ्चषाड्यं क्षितिपतिविभुना रञ्जको भावकोऽथो
 शिक्षाकारोऽनुकारो रसिक इति तथा लक्षणं प्रोच्यतेऽय ॥१४॥

१ B. गुणोर्ध्व etc.

२ cf. S. R. 3. 12-24 for 9-17 verses above.

३ The metro is changed from the third foot.

सं प्रोक्तो रञ्जको य सहृदयहृदय रञ्जयत्पाश्वंतोऽन्यो
विहृपातो भावको योऽतिशयमभिदधात्यत्र गीतप्रपञ्चे ।
शिक्षाकारोऽनुशिष्टो धरणिधवभृतऽन्यूनशिक्षाविदग्ध
स स्यादेवानुकार परवृत्तरचनाया प्रयस्यनुकारान् ॥१५॥

विज्ञातव्यो रसावेशित इह रसिकः स त्रिधाभूपमिष्ट-
इर्चकिल्लो वृन्दगाता यमलक इति तेष्वेक एवात्र गाता ।
विज्ञेय पूर्वमुक्त पर इह गदितो वृन्दगो योऽत्र गायेद्
यो गायेत् स द्वितीयो यमलक इति स प्रोच्यते भूमिभर्ता ॥१६॥

साहस्यप्रतिभप्रपञ्चधतुरा मायुर्धुर्धोवतयो
लावण्यामृतदुग्धसागरकलात्पोधरत्नाकरा ।
हानाभाक्कलाकलापकलिता हृद्या विदग्धप्रिया
गायिन्यो गदिता हि गायनवरंस्तुल्या नृपेणामुना ॥१७॥
॥ इति गायिन्य ॥

१ उद्घुष्ट २ कपिल (विकल) काकी सूत्कारी सानुनासिक ।
३ उद्घुष्टो (ऽ) पञ्चरो (ऽ) व्यक्तो बिरसो ४ विनिमीलन ॥१८॥

तुम्बकी शोम्बकी वक्त्री स्थानभ्रष्टो (ऽ) व्यवस्थित ।
प्रसारो १ करभो भीत सदष्टोऽनवधानक ॥१९॥

कम्पितः शङ्कितो मिथः कराली च वितालकः ।
पञ्चविंशतिरित्येते गायना निन्विता स्मृता ॥२०॥

उद्घुष्टो बिरसो घोषाद् १ गानतो गायन ( ) स्मृत ।
॥ इति उद्घुष्ट ॥१॥

न्यूनाधिकभृती (२) गायन् स्वरान् कपिल (विकल) ईरित ॥२१॥
॥ इति कपिल (विकल) ॥२॥

१ S R उद्घुष्ट । cf S R 3 25 38 for 18 34 above

२ S R विनल ।

३ S R उद्धव ।

४ A विनिमीलित । S R विनिमीलक ।

५ S R शोम्बक ।

६ B ककुभो ।

७ B गानतो ।

काकवत्^१ क्रूरनिर्घोषः काकी गायन उच्यते ॥२२॥

॥ इति काकी ॥३॥

मूढमूढः सूक्तानि गायन्त्यः(नः) कुरुते स तु ।

सूत्कारी, च नासिकया गायन्नुक्तोऽनुनासिकः ॥२३॥

॥ इति सूत्कारी सानुनासिकश्च ॥४, ५॥

छागवद् बर्हान् कुर्वन्नुद्धवो गायनो मतः ।

॥ इति उद्धवः ॥६॥

अपस्वरस्तु स ज्ञेयो यो व्यर्थस्वरगायनः ॥२४॥

॥ इति अपस्वरः ॥७॥

गद्गवध्वमिरव्यक्तवर्णो(ऽ)व्यक्त इतीरितः ।

॥ इति अव्यक्तः ॥८॥

विरसो नीरसं गायन्, निमीलयति लोचने ॥२५॥

गायन् निमीलकः श्रोतः, तुम्बकी स तु कथ्यते ।

यस्तुम्बकवदुत्कुल्लगलो गायति गायनः ॥२६॥

॥ इति विरसः, निमीलकः, तुम्बकी च ॥९, १०, ११॥

घोम्बकः स तु विज्ञेयो यो गायति विनिन्दितः ।

सि(सि)तालताल-पदनकधरं(रो), चक्रिते गते ॥२७॥

गायन् चक्रीति कथितः, प्राप्तुं यः स्थानकप्रयम् ।

न शक्तोऽस्ति स विज्ञेयः स्थानभ्रष्टो मनीषिभिः ॥२८॥

॥ इति घोम्बकः, चक्री, स्थानभ्रष्टश्च ॥ १२, १३, १४ ॥

सौम्यवस्थित इत्युक्तः स्थानकैरव्यवस्थितः ।

यो गायति, प्रसारी तु स रूपवदारीरयोः ॥२९॥

प्रसारणान् परिज्ञेयः, करभः स तु कथ्यते ।

गायत्यूर्ध्वोद्धतगलो यः पुमान् करभो यथा ॥३०॥

॥ इति अव्यवस्थितः, प्रसारी, करभश्च ॥ १५, १६, १७ ॥

भयान्वितः स्मृतो भीतः, संदष्टः स तु कथ्यते ।

संदष्ट इति गान् यो न गायत्यनपमानकः ॥३१॥

^१ B. काक (omits वत्) ।

स्थापवागादिषु प्रायोऽ-^१वधानेन विवर्जितः ।

। इति भीतः, संदष्टः, अनवधानकश्च ॥ १८, १९, २० ॥

कम्पितः कम्पनाद्रुक्तो मिथः शब्दशरीरयोः ॥ ३२ ॥

॥ इति कम्पितः ॥ २१ ॥

यः सशङ्कुरयो^२ गायेत् त्वरया स तु शङ्कितः ।

॥ इति शङ्कितः ॥ २२ ॥

भूरिशो मिथयधुवतो (क्तः) शुद्धच्छायालगारिकान् ।

रागान्, मिथकसंशोध्यं कालसेनेन भूभुजा ॥ ३३ ॥

॥ इति मिथकः ॥ २३ ॥

कराली विकृताकारप्रसारितमुखो मतः ॥

॥ इति करालो ॥ २४ ॥

मेयं तालच्छ्रुतं गायन् वितालः तद्भिरीरितः ॥ ३४ ॥

॥ इति वितालः ॥ २५ ॥

गायकानामिमे दोषा लक्षिताः पञ्चविंशतिः ।

गेयस्य कण्ठसाध्यत्वात् तद्विशुध्यर्थमोपधम् ॥ ३५ ॥

प्रोच्यते गायकप्रोत्यं सर्वभूतानुकम्पिना ।

अपध्यवर्जनाद् दोषा न स्युः प्रायो नृणां यतः ॥ ३६ ॥

अतस्तद्वर्जनं पूर्वमुच्यतेऽन्यत्ततोऽपि च ।

गायनो^३ वर्जयेत्^४ क्षारमन्नं पर्युषितं तथा ॥ ३७ ॥

^५आरनालं यवान्नं च कटुकं चापि यद्भवेत् ।

रुक्मस्यमिह्नाबद्-^५रु-^५महिषस्तस्मादित- ॥ ३८ ॥

श्लेष्मकारी च यत्प्रायस्तदानीयान्नं कर्हिचित् ।

प्रत्युषे मधुना साकं चूर्णमाहीयधं लिहेत् ॥ ३९ ॥

रात्रौ सलवणं चापि भक्षयेत् त्रिफलां सुषो ।

हृद्यत्कण्ठकरं रात्रौ छादिरं चूर्णमोरितम् ॥ ४० ॥

^१ B. -अवधानेन ।

^२ A. B. सशङ्कुरयो ।

^३ B. वर्जत् ।

^४ B. क्षार चाध ।

^५ A. आरनाल ।

नागवल्लीदलैः साकं साकं^१ वा खादिरंदलैः ।

मुस्तापोनणवेः पत्रैः क्रमुकमिधितोक्षिता^२ ॥

भक्षिता कुष्ठे कण्ठं किन्नरीगणगर्वदम् ॥४१॥

तित्तिरास्तैलसंभृष्टा भक्षिता गायकं नरम् ।

कुर्वन्त्यभ्यासतो नूनं वंशवीणानिनादितम् ॥४२॥

क्षीरवृक्षसटीमाणी (भार्गी ?)^३ ण्डुचीवर्बरस्तपा ।

कुशकाक्षीः भित्तं तोयं कण्ठमाधुर्यकारणम् ॥४३॥

अपामार्गशिरीषाम्लवेतसंबिल्वसंपूर्तः ।

भित्तं पयः प्रकुष्ठे कण्ठं धृतिमनोहरम् ॥४४॥

वासा ब्राह्मी वचा वय्या स्वायः समधुपिप्पलिः ।

सेवितः पुरुषं कुर्यात् सप्ताहान्मञ्जुलघ्वनिम् ॥४५॥

सर्पिर्मधुकसंसिद्धं प्रत्यहं यः पिबेन्नरः ।

तस्य कण्ठो भयेन्नूनं किन्नरीगणगर्वनुत् ॥४६॥

गुडूक्षपामार्गविडङ्गशङ्खीवचाभयाशुण्डिशतावरीभिः ।

लीढं घृतं गम्यमहो विधत्ते मेघाविनं किलर- (पूजितं) च ॥४७॥

हेमन्ते शिशिरे प्रभातसमये घ्रीष्मे प्रदोषे तथा

पुष्पाणां समयेऽर्धरात्रसमये मध्याह्नतः प्रावृषि ।

कालोऽथो शरदस्त्रिकालसमये मध्योवितकलोलिनी

सान्निध्यं सुकवेः प्रयाति नियतं नित्यं सरस्वत्यहो ॥४८॥

^४ यस्यायं व्यासहर्षुर्भ्यं कपि मुनिवरैः कूटसाधयं^५ प्रचक्षु-

र्यस्यायं या च गृहं सर्वसि तनुभूतामश्नतो बान्तमन्यैः ।

तत्तद्गीतस्य धीर्यं विदधत उदितं तद्ग्रहो नैव कार्यो

गीतेऽन्येन प्रयुक्ते निखिलनिगमवित्-कालसेनोपदेशात् ॥४९॥

यस्य वागतिशेतेऽत्र वाचं शास्त्रकृतामपि ।

वाग्मेयकारस्तेनोक्तः सद्मेयपदास्त स्फुटः ॥५०॥

इति धीराजाधिरामहीमहेन्द्र^६-श्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे

गीतरत्नकोशे प्रकीर्णकोलासे वाग्मेयकारपरीक्षणं प्रथमम् ॥

^१ A. omits second साक ।

^२ B. मियतीक्ष्णम् ।

^३ B. भार्गी ।

^४ A. साय B. सा ।

^५ B. महेन्द्रेण ।

शब्दभेदादि नाम द्वितीयं परीक्षणम्

दोषा गुणा इवाभान्ति यत्प्रसादेन देहिनाम् ।

निर्दोषं निर्गुणं धन्दे तमोशं लोकवन्दितम् ॥१॥

शब्दः सप्तविधः स्वहेतुवशतो वातश्च पित्तं कफं,
हेतुत्वेन निवेदिता मुनिवरैर्यस्ताः समस्ता अपि ।
तत्तद्भेदभिधायिशेषसहितं वातादिदोषक्रमात्
तेषां लक्षणमत्र घणितं विदादं लक्षमागमे पारयः ॥२॥

^१बोम्बकः स इह वातको मतः स्थूल उच्चतरतामुपेयिवान् ।

सारताविरहितश्च कर्णयोः सज्वरः पुरुषनीरसध्वनिः ॥३॥

नाराटनामानममुं वदन्ति पित्तोद्भूयं शब्दविचारदक्षाः ।
स्थानत्रयव्याप्तिवशेन हृद्यं गम्भीरलीनं सुघनं प्रशस्तम् ॥४॥

हलेष्मसंभव इहास्ति खादुलो मन्त्रमध्यगमनेन पेशलः ।

सौकुमार्यमधुरत्यभिधितः स्निग्धसुन्दररवः भयपयि ॥५॥

स प्रौढिमापितस्तज्जरादं (डि) स्ल इति कथ्यते ।
समस्तर्जायमानो यः स मिथ इति कीर्तितः ॥६॥

चत्वार एते गदिता मयात्र भेदा यथावद् ध्वनिचत्वरंगामिनः ।

इत परं द्वन्द्वजशब्दसंस्थं भेदत्रयं चारु विचार्य कथ्यते ॥७॥

द्वन्द्वजौ बोम्बनाराटौ तथा बोम्बकखादुलौ ।

नाराटखादुलावेतैस्त्रिभिः स्यात् सात्त्रिपातिकः^२ ॥८॥

एतैध्वत्सुत्तमः साक्षाच्छब्दः स्यात् सात्त्रिपातिकः^३ ।

निसारिताक्षताक्ष्यविरुद्धगुणहानितः ॥९॥

खादुलोन्मिथनाराट उत्तमः परिकीर्तितः ।

खादुलो बोम्बयुक्तस्तु मध्यमः स्याद् विवर्जितः ॥१०॥

विरुद्धगुणयोगेन विरुद्धगुणसंघयात् ।

अथमो बोम्बनाराटो रीक्ष (स्य) नि^४ सारतायुतः ॥११॥

^१ cf. B. R. 3. 39-81 for 3—49 above

^{२ ३} B. सात्त्रिपातिकः ।

^४ B. सारिता ।

अधमाधम इत्युक्तः शब्दसाम्यविदा स तु ।

एतेषां बहवो भेदा-^१स्तत्तद्गुणविमिश्रिताः ॥१२॥

मधुरस्निग्धघनोऽन्यः कश्चित् स्यात् स्निग्धकोमलशब्दः ।

त्रिस्थानव्याप्तिकरः कश्चिद्गानमधुरकोमलकः ॥१३॥

त्रिस्थानमृदु-^२गम्भीरो(रः)स्निग्धो मृदुर्धनपरो विनिर्दिष्टः ।

त्रिस्थानोऽन्यशब्दो घनमधुरमृदुस्त्यतिशये धान्यः ॥१४॥

त्रिस्थाने मृदुमधुरस्निग्ध इति कीर्त्यन्ते ध्वनिरपर इह ।

मधुरस्निग्धगम्भीरत्रिस्थानव्यापकघनोऽन्यः ॥१५॥

स्निग्धकोमलगम्भीरघनत्रिस्थानलीनक इति स्मृतोऽपरः ।

कश्चिदत्र मधुरश्च कोमलस्निग्ध एव गदितो महात्मभिः ॥१६॥

स्निग्धलीनश्च त्रिस्थानशोभी गम्भीर इत्यपि ।

एवं दक्षोदिताः शब्दभेदाः श्रीकृष्णभूभुजा ॥१७॥

नारादखातुलोन्मिन्न(ः) खातुलो बोम्बनिभितः ।

कोमलस्निग्धनिःसारः स्मृतोऽन्यो मधुरो मृदुः ॥१८॥

निःसारोच्चतरः स्निग्धमृदुरूपपरः स्मृतः ।

कोमलस्निग्धनिःसारस्यूलोऽन्यः स्निग्धकोमलः ॥१९॥

मधुरः कोमलस्यूलो निःसारोच्चतरः परः ।

शोमनिःसारपीनश्च भेदाः षडितरे मताः ॥२०॥

बोम्बभेदास्तु नारादे षडन्ये मुनिसम्मताः ।

घनत्रिस्थानरूपश्च तत्रैकः परिकीर्तितः ॥२१॥

तथान्यो घनगम्भीररूपो मुनिभिरीरितः ।

लीनपीवरनिःसाररूपस्तत्र तृतीयकः ॥२२॥

अन्यो लीनघनस्यूलोच्चतरस्तु चतुर्थकः ।

त्रिस्थानघनगम्भीरलीनरूपस्तु पञ्चमः ॥२३॥

त्रिस्थानलीननिःसाररूपपीवर इत्यमो ।

संप्रोक्ता द्वादशा भेदा अत्र सूत्रस्त्रियोगजान्^३ ॥२४॥

^१ B. तत्तद्गुणविमिश्रताः ।

^२ B. गम्भीरो ।

^३ B. omits this verse.

त्रिस्थानस्निग्धनिःसारस्तत्रैकोऽन्यो मधुघन ।

मधुरोच्चतरो रुक्षो गम्भीरस्तु द्वितीयक ॥२५॥

तृतीय कोमलस्निग्धनोच्चतरपीवर ।

चतुर्थ कोमलस्निग्धो लीनत्रिस्थानपीवर ॥२६॥

निःसारोच्चतर प्रोक्त पञ्चमो रुक्षपीवर ।

त्रिस्थानलीनमधुरनिःसारोच्चतर स्मृत ॥२७॥

षष्ठस्त्रिस्थानगम्भीरस्निग्धकोमलसघन ।

मधुरोर्च्चस्तरो लीन सप्तमो मधुरो मृदु ॥२८॥

गम्भीरलीनत्रिस्थानरुक्षोच्च सारतोऽग्नित ।

अष्टम कोमलो लीनत्रिस्थानमधुरो घन ॥२९॥

धोवरोच्चतरो रुक्ष इत्येव परिकीर्तित ।

एव लाहुलनाराटे धोषे शब्दभिदा वश ॥३०॥

शोम्बलाहुलयोर्योगे षड् भेदा परिकीर्तिता ।

शोम्बनाराटयोर्योगे षड्दष्टौ च तथा परे ॥३१॥

शोम्बलाहुलनाराटसप्तमैः सनिरूपिता ।

सभूयैव विमिश्रस्य त्रिशदभेदा प्रकीर्तिता^१ ॥३२॥

गुणसप्ततोऽप्येषा सूक्ष्मभेदा पर शता ।

^२सप्तभूततोऽपि न प्रोक्ता ग्रन्थविस्तरभीरणा ॥३३॥

॥ इति शब्दभेदा ॥

मधुर कोमलो गाढत्रिस्थानप्रचुरो घन ।

चेहाल कदण इल्लण स्निग्धोन्मृष्टमुखावह ॥३४॥

श्रावकश्छविमान रक्तियुक्तश्चेत्येवमीरित ।

गुणैर्विभिद्यते शब्द पञ्चादिवदभि स्फुटम् ॥३५॥

सारस्थान प्रौढियुक्तो भाष्यार्थाच्चितरञ्जक ।

मधुर प्रोच्यते शब्द कोकिलाप्यनिषेधाल ॥३६॥

कोमलोऽन्वधनामैव गाढ ( ) स्यादश्लथस्तथा ।

प्रौढश्च ^३स्थानत्रितये छविरक्तमादयो गुणा ॥३७॥

^१ B परिकीर्तिता ।

^२ B सप्तभूतो ।

^३ B omits स्थान ।

यस्यैकहृषा दुश्यन्ते स त्रिस्यान उवाहृतः ।

पीवरः प्रचुरः प्रोषतो धनोऽन्तःसारवान् रवः ॥३८॥

न स्थूलो न कृशः साम्याद् धनस्निग्धोऽनुरञ्जकः ।

चेहलः कथ्यते शब्दो ललनानामयं सदा ॥३९॥

आकण्ठकुण्ठनात् ^१पुंसां ततः(ः) स्थूलो यतः स्मृतः ।

श्रवणादेव कारुण्यरसवृद्धिकरो मतः ॥४०॥

कदण, स्तैलधारावद्विज्ञो इलक्षण उच्यते ।

सुद्वरं धूयते नैव रुक्षः(ः)संनिग्ध उच्यते ॥४१॥

ओत्थोप्रसुखो मृष्टो न छिन्नः(ः) स्थानकत्रये ।

सुद्वरश्रवणात् थोप्रसुखकृत् श्रवको मतः ॥४२॥

छविमानुज्ज्वलः शब्दः कण्ठनैर्मल्यतो भवेत् ।

रञ्जको रक्षितमानुक्तो ब्रह्मशैलावनीभूता ॥४३॥

इति यञ्चवशा प्रोक्ता गुणा गायकशब्दजाः ।

दोषा अपि समासेन वक्ष्यन्ते शब्दसंभवाः ॥४४॥

रुक्षः केणिः कृशः केटिः काकोली स्फुटितस्तथा ।

निःसारो भग्न इत्येतत् शब्दे दोषाष्टकं विबुः ॥४५॥

स्निग्धत्ववर्जितो रुक्षः, स्थानयोस्तारमग्नयोः ।

^२क्लेशगम्यस्तु केणिः स्थादतिमुक्षमः कृशो मतः ॥४६॥

केटिर्गुणविहीनस्तु त्रिस्यानव्याप्तिवर्जितः ।

यः काककुलनिर्घोषनिष्ठुरः श्रूयते रवः ॥४७॥

स काकोली स्मृतः शब्दः(ः) स्फुटितोऽन्वयनामकः ।

एरण्डकाण्डनिःसारो निःसारः कोतितो घ्वनिः ॥४८॥

नीरसः कथ्यते भग्नसरोष्टृघ्वनिनिष्ठुरः ।

इति दूषणसंघातो मातृशब्दे निरूपितः ॥४९॥

^३सुरवत् मधुरं पूर्णं सुकुमारमलकृतम् ।

घ्यवत् प्रसन्नं घ्युकृष्टं इलक्षणं सममिमे दश ॥५०॥

^१ A. पूसा ।

^२ A. लेच ।

^३ cf. S. R. 4. 373-79 for 50-58 above.

१ गुणा गीते समादिष्टा सुरवत् तत्र तद्यथा ।
गात्रोत्पद्यन्निर्वयम्यवर्जित, मधुर पुन ॥५१॥

हृदयङ्गमधिष्ठितिमाधुर्यमुणसस्मृतम् ।
स्वरैरङ्गं पदे पूर्णं रागेणच्छन्दसापि च ॥५२॥

प्रयोगेऽद्यापि सपूर्णं, सुकुमारमयोज्यते ।
लावण्य गुणसंपूर्णं लघुप्रायाक्षराऽचितम् ॥५३॥

त्रिस्थानसमभ २ यत्स्यात्तद्विशेषमलकृतम् ।
व्यक्तं ज्ञेयमभिध्यक्तं प्रकृतिप्रत्ययाक्षरे ॥५४॥

प्रसन्न कर्क(प्रक)टार्यं स्याद वैवर्भोरीतिसस्मृतम् ।
वि(द्यु)त्कृष्टमुक्तमुच्चारद् द्रुते मध्ये विलम्बिते ३ ॥५५॥

नीजोक्तयोश्च वर्णानां सुध्वय( ) श्लक्ष्णमुच्यते ।
वर्णस्थानलयादीनामवैषम्ये सम स्मृतम् ॥५६॥

गीते वक्ष गुणा प्रोक्ता वक्षश्चैवशालिना ।
गतक्रम कलाबाह्य धृतिकालविरोधि च ॥५७॥

शास्त्रे लोके तथा बुद्ध पुनद्वैतमपार्यकम् ।
ग्राम्य सन्दिग्धमित्येवा वक्षया गीतिबुद्धता ॥५८॥

रागोऽभिध्यज्यते यत्राभ्यासेनापि विना ध्वनी ।
तच्छारीरमिति प्रोक्त शरीरेण सहोद्भूतम् ४ ॥५९॥

५ कञ्जाल मधुर चैव सौचल बहुभङ्गि च ।
तच्चतुर्धा स्मृत तस्य लक्षणं प्रोच्यते मया ॥६०॥

कञ्जालमिह विशेषे कठिनं स्थानकप्रथमम् ।
मधुरं तच्च यस्य स्यात् माधुर्यं मन्त्रमध्ययो ॥६१॥

रक्तिप्रकाशक तारे शारीर सौचल मतम् ।
एतद-गुणविमिश्रं यद बहुभङ्गि तदोरितम् ॥६२॥

१ A गुणातीते ।

२ A यस्मात् etc

३ B विलम्बित ।

४ cf S R 3 82

५ cf Quotation from 'Sangitasamayāsāra' in Simhabhū-
pāla's commentary on S R 3 82 for 60 63 above

- कडालमधुर चैव तथा मधुरसौचलम् ।
 * कडालसौचल चैव चतुर्थं त्रयमिश्रितम् ॥६३॥

एव चतुर्विध ^१ज्ञेय शरीर बहुभङ्गिकम् ।
^२माधुर्यं रञ्जकत्वं च भृशता च गभीरता ॥६४॥

स्निग्धानुरणनत्व^३ च घनता कान्तिभागिता^४ ।
 स्वभावाद् दृश्यते यत्र तच्छारीरमतीर्यते ॥६५॥

अननुरणनत्व^५ च वैस्वर्यं रुसतापि च ।
 नि सारता विरक्षितश्च काकित्वं स्थानविध्युति ॥६६॥

कृशता ककशत्व चेत्यादिभिर्वृथणैर्युतम् ।
 कुशारीरमिह श्रोतुं सत् सुशारीरशालिना ॥६७॥

विद्यादानादिभिः पुसामुत्कृष्टाद्दृष्टपुष्टित ।
 सुशारीरस्य संप्राप्तिं प्रसन्ने पार्वतीपती ॥६८॥

यद्गानगुणमाकण्य किन्नरं किन्नता धृता ।
 तेन श्रीकालसेनेन^६ वर्णितो गुणनिर्णयः ॥६९॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्या संगीतमीमांसाया
 रत्नकोशे प्रकीर्णकोलासे शब्दभेदाविपरोक्षणं द्वितीयम् ।

^१ B चैव ।

^२ cf S R 3 83 86 for 64-68 above

^३ B -नुरणनत्व ।

^४ B भङ्गिता ।

^५ १ यत्रानुरणनत्व । B यत्रानुरणनत्व ।

^६ B कालसेन ।

गमकनिरूपणं नाम तृतीयं परीक्षणम्

यदोयस्वरकम्पेन जायते स्वरकम्पनम् ।

मोक्षादिगमकं नौमि तं स्मरारिमकम्पनम् ॥१॥

श्रुत्यन्तरगता छायां स्वश्रुतिस्यानसंभवाम् ।

स्वरूपं गमयेद् येन गमकस्तेन कीर्तितः ॥२॥

^१श्रोतृचित्तमुल्लवः स्वरकम्पः कीर्तितोऽत्र गमकः कितिभर्त्रा ।

तस्य पञ्चदशतन्मितभेदाः प्रकीर्तिताः, प्रथमस्तु नामितः ॥३॥

नामितः (:) स्वरगणस्य संनतेः ^२कामितस्वरविदा निषेदितः ।

॥ इति नामितः ॥१॥

कम्पितस्फुरितलीनमुद्रितान्दोलिताहतबलित्रिभिन्नकाः ॥४॥

प्लावितस्तिरिप-^३हुम्फितसंज्ञोस्फासिताह्वकुदलाह्वमिथितः ।

कम्पनाद् हुतबलस्य (लयस्य) वेगतः कम्पितोऽत्र गमको निरूपितः ॥५॥

॥ इति कम्पितः ॥२॥

अर्धमातृकगतित्रिभागतो वेगतः (:) स्फुरितमाह भूमिपः ।

॥ इति स्फुरितः ॥३॥

लाघवाद् हुतगतेन कम्पनाल्लीनमाह परकम्पनो मृपः ॥६॥

॥ इति लीनः ॥४॥

मुद्रितोऽत्र गमको निरूपितो वक्त्रमुद्रणभवो महीभृता ।

॥ इति मुद्रितः ॥५॥

दोलितो लघुगतेन वेगिनान्दोलितो निगदितो महीभृता ॥७॥

॥ इति आन्दोलितः ॥६॥

अग्रिमं स्वरमभिद्रुत गतो यो निवृत्तिमयिताहस्तु सः ।

॥ इत्याहतः ॥७॥

कीर्तितो विविधवक्त्रिमयुक्ताद् वेगतो बलिरिभास्यसेविना ॥८॥

॥ इति बलिः ॥४॥

^१ cf. S R 3 87-96 for 3-13 above

^२ A B कामतस्वरविदा ।

^३ S R गुम्फित ।

स्थानकत्रितयविश्रमवर्जं संधनस्वर इह त्रिमिश्रकः ।

॥ इति त्रिमिश्रः ॥९॥

प्लावितः प्लुतगतेन कम्पनात् कीर्तितोऽत्र गमको महीभूता ॥९॥

॥ इति प्लावितः ॥१०॥

यो लघिष्ठडमरुस्यरि(नि)स्वनानुकृतिसुन्दरो रवः ।

श्योमवेगिततुरीयभागवद्देवर्वास्तिरिप ईरितः स तु ॥१०॥

॥ इति तिरिपः ॥११॥

योऽभ्रमिततुरीयभागवत्तोयसंभ्रम इवापि स्फुरन् ।

विस्फुरच्छलत्तरङ्गरिङ्गणैः सम्मितः स तिरिपो मतः सताम् ॥११॥

॥ इति वा तिरिपः ॥१२॥

हुङ्कुतेन हृदयङ्गमो यो गभीरनिनदः स हुम्फितः ।

॥ इति हुम्फितः ॥१२॥

उत्तरोत्तरगतान् स्वरानिहोत्लासितः फमवशाद् व्रजन् भवेत् ॥१२॥

॥ इति उल्लासितः ॥१३॥

प्रोच्यतेऽत्र कुल्लो^१ वल्लिरेव ग्रन्थिलः^२ स खलु^३ कण्ठपकोमलः ।

॥ इति कुल्लः ॥१४॥

मिश्रणादधिरलं गमकानां मिथितो निगदितः क्षितिभर्त्रा ॥१३॥

॥ इति मिथः ॥

तस्य सन्ति बहुशोऽभिधापुनः स्थायवेपविवृतौ मया स्फुटम् ।

तत्स्वरूपविधृतिः करिष्यते ताविदन्ति विदुषां वरा, स्वयम् ॥१४॥

यस्य रा(वा)मवचोभङ्ग्या व्याहृतिर्गमकाविवाम् ।

तेन श्रीकालसेनेन गमकाः सम्यगीरिताः ॥१५॥

इति श्रीराजाधिराजमहोमहेन्द्रश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्रपां

संगीतमोमांसायां गीतरत्नकोशे प्रकीर्णकोल्लासे गमकनिरूपणं तृतीयं परोक्षगम् ॥३॥

^१ A. कुल्ल. ।

^२ B. ग्रन्थिल ।

^३ A. वण्ण० B. वण्ड० ।

स्थायवागो नाम चतुर्थ परीक्षणम्

कामिभिः स्थापसम्पत्तिर्पत्रसादादवाप्यते ।

तमहं शंकरं देवं वन्दे स्थापसमाग्निम् ॥१॥

अत्र ^१लक्षप्रकरणे लक्षणे स्थापवागयोः ।

न्यरूपि वागविवृतिविबन्ध प्रतिपादिता ॥२॥

अथो विवरणं स्थापगतं तावत् प्रतन्यते ।^२

वागा अपि प्रसंगेन विविच्यन्तेऽत्र चेन्न ॥३॥

^३शब्दस्य वाच्यशब्दस्यच्छायाया यन्त्रदालयोः ।

लयन्याहतेस्तीक्ष्णप्रेरितः स्वरकद्रिपतः ॥४॥

इयत्संकीर्णलक्षमाणो वा स्थायाः प्रकीर्त्तिताः ।

तत्र शब्देऽस्य ते स्थाया येषां शब्दैरयन्त्रितः ॥५॥

^३ग्रहणमिति शब्दस्य तोऽत्र स्थायाः प्रकीर्त्तिताः ।

॥ इति शब्दस्य (स्थायाः) ॥१॥

येषु राग इवाभास्ति वाच्यशब्दाः स्वभावतः ॥६॥

रागस्यावयवानां च बृहदा राजसम्भवाः ।

॥ इति वाच्यशब्दस्य (स्थायाः) ॥२॥

एवनेविकारो यः काकुः(ः) सा छाया सा च वद्विया ॥७॥

स्वरजा रागजा शान्तरागजा देशसंभवा ।

क्षेत्रजा यन्त्रजा चेति तासां लक्षणमुच्यते ॥८॥

भुक्तिम्यूनाधिकत्वेन या स्वरात्तरसंभवा ।

स्वरात्तरस्य रामो स्यात् स्वरकाकुरसौ भवेत् ॥९॥

॥ इति स्वरकाकुः ॥

सा रागकाकुर्वित्तया छाया रागस्य धोनिजा ।

॥ इति रागकाकुः ॥

रागे रागान्तरच्छाया काकुः सा त्वन्यधोनिजा ॥१०॥

॥ इति अन्यरागकाकुः ॥

^१ cf. S. Raj. I 2. 3. 50-51.

^२ cf. S. R. 3. 97-188 for 4-132 above.

^३ B. ग्रहण इति ।

देशस्यभावजा छाया या रागे वर्तते क्वचित् ।

सा देशकाकुर्वित्तेया रागछायाविचक्षणैः ॥११॥

॥ इति देशकाकुः ॥

रागे नानाविधा छाया प्रतिक्षेत्रं निसर्गजा ।

सा क्षेत्रकाकुर्वित्तेया क्षेत्रं देहो यतः स्मृतम् ॥१२॥

॥ इति क्षेत्रकाकुः ॥

धरावीणादियन्त्रोत्था छाया या दृश्यते क्वचित् ।

रागे सा विचुर्यैर्ज्ञेया यन्त्रकाकुरिति स्फुटम् ॥१३॥

॥ इति यन्त्रकाकुः ॥

छायास्यायाः स्मृता ये ते रागे छायान्तरं धिताः ।

अन्यच्छायाप्रवृत्तौ हि सत्या रागांशवेदिभिः ॥१४॥

॥ इतिच्छायायाः स्थायाः ॥३॥

दृश्यन्ते यत्र यन्त्रोत्थरागेष्वेव विचक्षणैः ।

बाहुल्यास्ते तु विज्ञेया छाया यन्त्रसमुद्भवा ॥१५॥

॥ इति यन्त्रस्य (स्थायाः) ॥४॥

मुक्ताफलानां गतिवर्ध्या^१ सस्सल्लिता गतिः ।

वर्णानां दृश्यते येषु स्थायास्ते ढालसंभवाः ॥१६॥

ढालाभेन चालनं प्रीक्ष्यते लुण्ठनात्मकम् ।

॥ इति ढालस्य (स्थायाः) ॥५॥

विना प्रयासनामग्रं ताराद् यद् द्रुतचम्पनम् ॥१७॥

तदेव मयनं चातिजीमलं लयनी स्मृता ।

एषु(येषु) सा विद्यते स्थायास्ते लयन्याः प्रचीतिताः ॥१८॥

॥ इति लयन्याः (स्थायाः) ॥६॥

धर्मात्रेणैष यः कम्पो विविधो वेगसंयुतः ।

यहनी नाम सा गीतालपितसंवन्यभेदतः ॥१९॥

द्विविधा, सा पुनर्द्वया विभक्ता(रा) रागं(वेगं) युता, पुनः ।

त्रिधा^२ हृषा च कण्ड्या^३ च शिरस्या चेति भेदतः ॥२०॥

^१ A. गतिवर्ध्या ।

^२ B. addn च ।

^३ B. omits च ।

वेहस्या हृदयोद्भूता वहनी सा पुनर्द्विधा ।

श्रुता चैव तथा^१ फुल्ला तयोर्लक्षणमुच्यते ॥२१॥

विशन्त इव दृश्यन्ते यस्यामन्त^२ स्वरास्तु सा ।

श्रुतेति परिविज्ञेया, सोत्फुल्लेत्युचिता पुन^३ ॥२२॥

यस्यामभ्यासवेगेन निर्यान्तीवोपरि स्वरा ।

गमकेषु वलिर्नाम^४ योषतंवविधरूपिणी ॥२३॥

वहनी नाम सा ज्ञेया यन्त्रवादनकोविदं ।

येषु रामेषु ते स्याया वहन्यास्ते प्रकीर्तिता ॥२४॥

॥ इति वहन्या (स्याया) ॥७॥

सुतीक्ष्ण इव यस्तारस्वर^५ पूर्णश्रुतिर्भवेत् ।

स तीक्ष्ण प्रोच्यते स्याय स्वरमर्भविहारदं ॥२५॥

॥ इति तीक्ष्ण (स्याय) ॥८॥

तियंगूध्वंमधस्ताञ्च वादकप्रेरितं स्वरं ।

प्रेरितो नाम विज्ञेय ( ) स्यायश्रुतिविहारदं ॥२६॥

॥ इति प्रेरित (स्याय) ॥९॥

बल्लङ्घयन् स्वरान भूरीन् लाघवादनतरान्तरा ।

स्वरलङ्घितनामा स्यात् स्याय सकीर्णलक्षण ॥२७॥

॥ इति स्वरलङ्घित (स्याय) ॥१०॥

॥ इत्यसकीर्णा दश स्याया ॥

॥ अथ सकीर्णा स्याया ॥

स्थापनाया गते रस्तेऽछवेरशावधानयो ।

द्रुतश्च (स्य) करुणायाश्च निकृतेश्च भूतस्य च ॥२८॥

नादस्य गात्रभजनापस्थानोपशमस्य च ।

काण्डारणानिर्जयनाम्बितानाञ्च^६ ध्वनेस्तथा ॥२९॥

स्वरस्य विविधत्वस्य स्निग्धबोक्षमुदेशिका ।

गाढो ललितगाढश्च ललितो सुलित सम ॥३०॥

कोमल प्रसृतो घोषापेक्षितोचितसज्जक ।

अर्यास्त्रशदमी स्याया प्रसिद्धा गुणभेदत ॥३१॥

स्थापनायास्तु ते ज्ञेया स्याया गुणभिदावशात् ।

पुन पुन स्थापयित्वा येषा प्रतिपद कृति ॥३२॥

॥ इति स्थापनाया (स्याया) ॥१॥

^१ B तयोत्फुल्ला ।

^२ A B योक्तव्य विधिरूपिणी ।

^३ A B निदानानामध्वनस्तथा ।

मत्तमातङ्गवद् यत्र सविलासाद् भवेद् गतिः ।

गीतस्य तद्युताः(ः) स्याया गतेरुक्ता मनीषिभिः ॥३३॥

॥ इति गतेः (स्यायाः) ॥३॥

^१उत्कर्षो दृश्यते यत्र रक्ते रक्तेस्तु ते मताः ।

॥ इति रक्तेः (स्यायाः) ॥३॥

कोमला दृश्यते कान्तिर्घोषं ते स्युः छबेरिह ॥३४॥

॥ इति छबेः (स्यायाः) ॥४॥

रागान्तरस्य ^२यो रागेऽवयवोऽंशः^३ स उच्यते ।

सप्तधा कारणांशः कार्यांशो(ऽ)शांश एव च ॥३५॥

सजातीयंशांशको मध्यस्थंशांशको(ऽ)सदुशांशकः ।

सदुशांशश्च, यो रागे कार्यो(ऽ)शः ^४कारणोद्भवः ॥

कारणांशो यथा रामकृतौ कोलाहलांशकः ॥३६॥

॥ इति कारणांशः ॥

कार्यरागांशको यो वै कारणे दृश्यते क्वचित् ।

से कार्यांशो भैरवेऽस्ति भैरव्यंशो यथायंतः ॥३७॥

॥ इति कार्यांशः ॥

अंशांशः स तु यत्रांशो(ऽ)शान्तरः संचरेरिह ॥३८॥

॥ इति अंशांशः ॥

गौडत्वाद्यां समां जातिं समाभित्य प्रवर्तिताः(ः) ।

कर्णाटाद्याः सजातीयस्तोष्येकांशोऽपरतः यः ॥

सजातीयंशके(कः) सोऽत्र विज्ञेयो रागवेदिभिः ॥३९॥

॥ इति सजातीयंशकः ॥

परस्परं नो सदुशी तावेव सदुशी च यी ।

मध्यस्थौ तौ तयोरंशौ नट्टादेशात्पयोर्वयः ॥४०॥

मध्यस्थांशः स विज्ञेयो, -(ऽ)सदुशांशः स उच्यते ।

सादुदयान्तरयोरेतः परस्परगतौ यथा ॥

बेलावहयाश्च शुभं यथांशो(ऽ)शायंभंशयोः ॥४१॥

॥ इति मध्यस्थांशोऽन्यदुशांशश्च ॥

^१ B. उत्कर्षो ।

^२ A. ये ।

^३ A. II. (ऽ)वयवो(ऽ)शस्य ।

^४ B. कारणोद्भवः ।

सदृशंशो यथा नट्टावराट्पोः शुद्धयोर्मिषः ॥

धरस्परं सदृशयोरेकोऽशः परित्यजते ॥४२॥

॥ इति सदृशंशः ॥

येत्वंशो दृश्यते स्थायास्तेऽशस्य परिकीर्त्तिताः ॥४३॥

॥ इति अंशस्य (स्थायाः) ॥५॥

चित्तस्यैकाग्रभावेन ग्राह्यास्ते अवधानजाः ।

॥ इति अवधानस्य (स्थायाः) ॥६॥

येषु हुतत्वं शब्दस्य स्थायास्ते हुतशब्दजाः ॥४४॥

॥ इति हुतस्य (स्थायाः) ॥७॥

कक्षणायाश्च ते स्थाया येषु स्यात् कक्षणो रसः ॥४५॥

॥ इति कक्षणायाः (स्थायाः) ॥८॥

अन्यूनाधिकता रागे येषु स्थायेषु दृश्यते ।

ते स्थाया निकृतेर्ज्ञेया बलात् संस्थापिता स्थिताः ॥४६॥

॥ इति निकृतेः (स्थायाः) ॥९॥

भरणं रागरन्ध्राणां यैः स्थायाः स्युर्भूतस्य ते ।

॥ इति भूतस्य (स्थायाः) ॥१०॥

यद्बलो दृश्यते येषु नादस्ते नादजाः स्मृताः ॥४७॥

॥ इति नादस्य (स्थायाः) ॥११॥

२ये गात्र एव दृश्यन्ते स्थाया गात्रस्य ते मताः ॥४८॥

॥ इति गात्रस्य (स्थायाः) ॥१२॥

आरोप्यते प्रयत्नेन रागे योऽतिशयो बुधः ।

तद्बलं भजनं तेन युक्ताः स्युर्भजनस्य ते ॥४९॥

॥ इति भजनस्य ॥१३॥

आयासेन विना यत्र प्राचुर्यं दृश्यते ध्वनी ।

स्थस्थानं तदपस्थानमेतद्गुणविपर्ययात् ॥

तद् यत्र विद्यते स्थायास्तेऽपस्थानस्य सम्मताः ॥५०॥

॥ इत्यपस्थानस्य (स्थायाः) ॥१४॥

१ cf. Quotation from Saṅgītasamayāsāra in Siṃhabhū-pāla's commentary on ॥ R. 3. 143.

२ A. यो गात्र येव, B. ये गात्र येव ।

येषूपशान्तिः क्रियते कृत्वा तीव्रतरं ध्वनिम् ।

रागप्रयोगतत्त्वज्ञेविद्यादुपशमस्य तान् ॥५१॥

॥ इत्युपशमस्य (स्यायाः) ॥१५॥

स्तम्भादिषु यथा लोके पद्यायुत्कीर्णं तथा ।

यत्र काण्डारणा रागे स्याया(स्)ते स्युस्तदुद्भवाः ॥५२॥

॥ इति काण्डारणायाः (स्यायाः) ॥१६॥

सुकुमारो रक्षितयुक्तो वक्रः सूक्ष्मत्वमापितः ।

स्वरो येषु क्रमेणैते शेषा निर्जवनाभ्यताः ॥५३॥

॥ इति निर्जवनायाः (स्यायाः) ॥१७॥

अस्यायताः प्रयोगा ये स्यायास्ते स्युरिह ध्वनेः ॥५४॥

॥ इति ध्वनेः (स्यायाः) ॥१८॥

गाम्भीर्यं चैव माधुर्यं धमत्वं येषु दृश्यते ।

मग्नस्थाने स्वरस्यंते स्यायाः पूर्वैरुदोरिताः ॥५५॥

॥ इति स्वरस्य (स्यायाः) ॥१९॥

ये भजन्ते विचित्रत्वकारिणो भङ्गिमञ्जसा ।

रागे नानाविधोत्सासः स्यायास्ते विविधत्वजाः ॥५६॥

॥ इति विविधत्वस्य (स्यायाः) ॥२०॥

स्निग्धो वृक्षत्वरहितो ध्वनिर्व्यञ्ज्य दृश्यते ।

स्निग्धाः स्यायास्तु ते प्रोक्ताः, चोक्षस्यायः स कथ्यते ॥५७॥

यत्रोञ्ज्वल्यं भवेद्वाग्ये, कथ्यते स सुदेशिकः ।

यो बल्लभो विदग्धानां, तथा गाढः स उच्यते ॥५८॥

शिथिलत्वं न यत्रास्ति, स एव नूतनामितः ।

प्रोक्तो ललितगाढस्तु, ललितस्तु विलासवान् ॥५९॥

॥ इति स्निग्धाः, चोक्षाः, सुदेशिकाः, गाढाः, ललितगाढाः, ललिताश्च

(स्यायाः) ॥२१-२६॥

घूर्णनामृदुतायुक्तो ललितः परिकीर्तितः ।

॥ इति ललितः ॥२७॥

हीनो वेगविलम्बाभ्यां सम इत्युच्यते बुधैः ॥६०॥

॥ इति समः ॥२८॥

कोमलो(ऽ)कर्कशः प्रोक्तः, प्रसृतः प्रसरान्वितः ॥६१॥

॥ इति कर्कशः, प्रसृतश्च, (स्यायः) ॥२९, ३०॥

महान् य( ) स्निग्धमधुरो बह्व्या च 'महेवंलो । *
एषा ध्वनि सघोष स्यान् मन्त्रे ते घोषजा मता ॥६२॥
॥ इति घोषा (स्याया) ॥३१॥

स्थाय स्थायेन पूर्वेण पूत्यर्थं योऽभिकाङ्क्षति ।
अपेक्षितस्तु स ज्ञेयः स्तयैवोचितसङ्गक ॥
योग्यताभाषितो गीते गीतज्ञेन विपश्चिता ॥६३॥
॥ इति अपेक्षित, उचितश्च (स्थाय) ॥३२, ३३॥

सकीर्णलक्षणा( ) स्यायास्त्रयस्त्रिंशदिने स्फुटा ॥६४॥
॥ इति त्रयस्त्रिंशत् सकीर्णस्याया, गुणकृतभेदा प्रसिद्धा ॥

प्रलम्बितोऽवस्खलितश्चोदितोऽल्लासितो बह्व्या
अक्षराङ्गम्बरक्षिप्तस्यायुको(का) दीर्घकम्पितः ॥६५॥
स्थिरभ्रामितसूक्ष्मान्तोऽप्रविष्टा( ) सप्रविष्टक ।
प्रतिगुह्योऽल्लासितश्च स्यादलम्बविलम्बक ॥६६॥

प्रसूताकुञ्चितश्चाय स्यात् ओदितप्रतोऽष्टक ।
तरङ्गितो नितसरण इति प्रोक्त समासतः ॥
असकीर्ण विज्ञाति( ) स्यु स्याया ईयत प्रसिद्धित ॥६७॥
जल दोलायते मद्भृताद्वभृते घटे ।
गीते लुण्ठन्ति ये सदृशे स्याया स्यु प्रलम्बिता ॥६८॥
॥ इति प्रलम्बितः ॥१॥

यो मन्त्रादप्यधो याति सोऽवस्खलित उच्यते ॥६९॥
॥ इति अवस्खलित ॥२॥
व्यवहित स्वरे ध्विर स्थित्वा तार स्पृष्टवाग्विवत् परम ।
प्रत्यागच्छति यो वैषात् ओदितः स उदाहृतः ॥७०॥
॥ इति ओदित ॥३॥

वेगनोर्ध्व स्वरा यत्र प्रेयन्ते गीतकोविदः ।
उल्लासितो भवेत् स्थायस्तत्र सप्रतिपत्तित ॥७१॥
॥ इति उल्लासित ॥४॥
स्रोतसां वेगवत् कम्पो यत् स्वरेषु बहस्तु स ॥७२॥
॥ इति बह्व्या ॥५॥

यत्राक्षराणां द्रव्यत स्फूर्तिराङ्गम्बराकृतिः ।
मुस्यास्तैः परिविज्ञेया अक्षराङ्गम्बरोद्भवा ॥७३॥
॥ इति अक्षराङ्गम्बर ॥६॥

ऊर्ध्वमूर्ध्वं प्रसारः(ः) स्याद् यस्यासौ क्षिप्त उच्यते ॥७४॥

॥ इति क्षिप्तः ॥७॥

स्थित्वा स्थित्वा स्वरेष्वादावेकस्मिन् द्वयोर्द्वयोः ।

त्रिषु त्रिष्वयवा यस्य प्रचारः(ः) स्याद्युक्स्त्वसौ ॥७५॥

॥ इति स्थायुकः ॥८॥

स दीर्घकम्पितो यत्र सुचिरं कम्पते स्वरः ।

॥ इति दीर्घकम्पितः ॥९॥

स स्थिरो यत्र कम्पः(ः) स्यात् स्वरानां स्यादवर्णगः ॥७६॥

॥ इति स्थिरः ॥१०॥

विद्यते यो भ्रमं स्यायः स्वरेषु भ्रामितस्तु सः ।

॥ इति भ्रामितः ॥११॥

निगद्यते स सूक्ष्मान्तो यः क्रमेणात्पतां गतः ॥७७॥

॥ इति सूक्ष्मान्तः ॥१२॥

उत्प्रविष्टः स विज्ञेयो य आरोहे स्वरो घनः ।

॥ इति उत्प्रविष्टः ॥१३॥

संप्रविष्टः स विज्ञेयो (योऽ) वरोहे स्वरो घनः ॥७८॥

॥ इति संप्रविष्टः ॥१४॥

यः कम्पुकम्पुलिप्त्योरित्यम्बेन प्रतिगृह्यते ।

प्रतिगृह्योत्लासितो(ऽ)सौ स्याय उक्तो मनोविभिः ॥७९॥

॥ इति प्रतिगृह्योत्लासितः ॥१५॥

प्रतिगृह्याविलम्बेन त्रियते यो विलम्बितः ।

गीततत्त्वविरामत्र स्यादलम्बविलम्बश्च ॥८०॥

॥ इति अलम्बविलम्बश्च ॥१६॥

प्रसृताहुञ्चितः स स्याद् य प्रसार्याहुञ्चिनः ॥८१॥

॥ इति प्रसृताहुञ्चिनः ॥१७॥

न प्रोदितप्रनोष्ट स्याद्यत्रं च मन्त्रतारयोः ।

प्रोदयित्वा तयोरेव (च) प्रतिगृह्येन चञ्चनः ॥८२॥

॥ इति प्रोदितप्रनोष्टः ॥१८॥

चलाचला जल्लसन्ति स्वरा यत्र तरङ्गवत् ।

तरङ्गित स विज्ञेय, स तु नि सारणाभिष ॥

नि सरन्त इवाभान्ति स्वरा यत्र क्रमोदगता ॥८३॥

॥ इति तरङ्गित, नि सरणश्च ॥१९, २०॥

॥ इतोपत्प्रसिद्धा विंशतिरसकोर्णलक्षणम् (या स्याया) ॥

घटनाया कलायाश्च मुखस्याक्रमणस्य च ।

प्रकृतिस्यस्य शब्दस्य चालेर्जीवस्वरस्य च ॥८४॥

वेदध्वनेर्धनत्वस्य सहितो लघुरन्तर ।

यको वोप्त प्रसन्नश्च बद्ध कलरयस्य च ॥८५॥

शिपिलोऽयधटो ह्रस्व प्रसन्नमुत्तक ।

रामेटो (धटो)ऽपस्वराभास छान्वितो मुखीयंकौ ॥८६॥

प्लुतश्च मुकराभासो दुष्कराभास इत्यपि ।

साधारणस्तथा (ऽ) साधारण शिपिलगादक ॥८७॥

निराधारश्च मिमञ्चेत्येव गुणविभेदत ।

स्याया इषत् प्रसिद्धा ( ) स्युस्त्रयस्त्रिंशद्विह स्फुटा ॥८८॥

प्रदिता इव ये भान्ति शिल्पिना सुप्रसन्नत ।

स्याया गीतेषु ते ज्ञेया घटनाया मनीषिभि ॥८९॥

॥ इति घटनाया (स्याया) ॥ १ ॥

तालस्य ये कलापूर्ति क्रियते ते कलोद्भवा ।

॥ इति कलाया (स्याया) ॥ २ ॥

प्राणसोष्टवतो (ऽ) क्लेशनिर्वाह्या ( ) स्यु मुखस्य ॥९०॥

॥ इति मुखस्य (स्याया) ॥ ३ ॥

आक्रमणस्य ते ज्ञेया ये गीते गायनं सदा ।

बलात् प्राणेन गृह्यन्ते, प्रकृतिस्यध्वनेश्च ते ॥९१॥

शब्द प्रकाशते येषु दूत (धृति) भूत्यादिवर्ति-

स्वभावादेव, जलनेति चालिनमि गुणो मत

रम्यविधान्तिर्निर्वाहस्तद्युताश्चालिसभा ॥

॥ इति आक्रमणस्य, प्रकृतिस्यशब्दस्य, चालेश्च (स्याया) ॥ ४ ॥

अशो जीवस्वरस्तत्र तत्प्राधान्येन वर्त्तिता ।

ये ते जीवस्वरस्य स्युः-स्तथा वेदध्वनेरपि ॥

वेदध्वनिनिर्वाहानां ( ) स्याया ये ते प्रकीर्तिता ॥९३॥

॥ इति जीवस्वरस्य, वेदध्वनेश्च (स्याया) ॥ ७, ८ ॥

ते घनत्वस्य विज्ञेया येऽग्रान्तःसारसंभूताः ॥९४॥

॥ इति घनत्वस्य (स्यायः) ॥ ९ ॥

तारान्मन्त्रस्यिति यावद् घण्टानादवदायातः १ ।

संहितः परिविज्ञेयो, लघुः स्याद् गुरुतां विना ॥९५॥

॥ इति संहितः, लघुः (स्यायः) ॥ १०, ११ ॥

ध्रुवकाभोगयोरन्तरन्तरः परिगीयते ।

॥ इत्यन्तरः (स्यायः) ॥ १२ ॥

विद्युल्लतेव कुटिलप्रचारो वक्र उच्यते ॥९६॥

॥ इति वक्रः (स्यायः) ॥ १३ ॥

दीप्तप्रसन्नस्तारेऽपि यः सौकर्यमुपागतः ।

॥ इति दीप्तप्रसन्नः (स्यायः) ॥ १४ ॥

बद्धस्तब्धस्तु विज्ञेयः, तस्या कसरवस्य च ॥९७॥

भाष्यं यत्र बाहुल्याद् ध्वनौ, स शिथिलो मतः ।

विहिलष्टसन्धिर्यः स्यायो, दुष्करोऽवघटो मतः ॥९८॥

॥ इति बद्धः, कसरवस्य, शिथिलः, अवघटः (स्यायः) ॥ १५, १८ ॥

दीर्घस्वरहितो ह्रस्वः, सुकरः कोमलो ध्वनिः ।

प्रसन्नमुद्धुरित्युक्तो, रागेष्टः स तु कथ्यते ॥

रागेष्टः स्वपूर्त्यर्थं यः स्यायो येयकर्मणि ॥९९॥

॥ इति ह्रस्वः, प्रसन्नमुद्धुः, रागेष्टः (स्यायः) ॥ १९, २१ ॥

स स्यादपस्वराभासो योऽपस्वरवदोदयते ।

॥ इति अपस्वराभासः (स्यायः) ॥ २२ ॥

छान्दसः स तु विज्ञेयो ग्रामीणजनबल्लभः ॥१००॥

॥ इति छान्दसः (स्यायः) ॥ २३ ॥

स्यायो गुरुधनरवः, स्वरदो दीर्घ आधतः ।

॥ इति गुरुः, दीर्घः, (स्यायः) ॥ २४, २५ ॥

त्रिमात्रयोच्चारितो ॥ प्लुतोऽप्यन्तविलम्बितः ॥ १०१ ॥

॥ इति प्लुतः (स्यायः) ॥ २६ ॥

यो दुष्करोऽपि सुकरवदाभाति ध्वनिः सदा ।

स ज्ञेयः सुकराभासः, सुकरो दुष्करो यथा ॥

भासते दुष्कराभासः स ज्ञेयः (ः) स्यायवेदिभिः ॥१०२॥

॥ इति सुकराभासः, दुष्कराभासः (स्यायः) ॥ २७, २८ ॥

यस्योपलब्धि ( ) सर्वत्र स साधारण इष्यते ।

॥ इति साधारण (स्याय) ॥ २९ ॥

व्यचिदेव नु (न) सर्वत्र योऽस्त्यसाधारणस्तु स ॥१०३॥

॥ इति असाधारण (स्याय) ॥३०॥

विश्लिष्टसन्धिरादौ यस्तयान्ते दृढबन्धवान् ।

प्रोक्त शिथिलगाढोऽसौ, निराधार स उच्यते ॥

मापेक्षते वहन्यादि(दी)यं स्वनिर्वाहसिद्धये ॥१०४॥

इति शिथिलगाढ, निराधार (स्याय) ॥३१,३२॥

एतेषा मिथणाज्जातो मिथितः सोऽप्यनेकधा ।

तिरिपस्फुरितो लीनस्फुरितः स्फुरिताहत ॥१०५॥

त्रिभिन्नकम्पितो लीनत्रिभिन्न कुशलाहत ।

तिरिपान्दोलितो बलित्रिभिन्न(स)तिरिपाहत ॥१०६॥

^२तिरिपस्फुरितो लीनकम्पितः कम्पिताहत ।

आन्दोलितप्लावितकः समुल्लासितनामित ॥१०७॥

दुष्कितान्दोलितश्चैव प्लावितोल्लासितस्तथा ।

कुशलान्दोलितश्चैव तथा मामितमुद्रित ॥१०८॥

लीनमुद्रितसमश्च तथा मुद्रितदुष्कित ।

दुष्कितस्फुरितश्चैव तथा कम्पितदुष्कित ॥१०९॥

तिरिपोल्लासितो लीनमुद्रितो लीननामित ।

वहनोद्दालयो ( )छाययन्त्रयो शब्ददालयो ॥११०॥

तीक्ष्णप्रेरितयोर्दालवहन्यो शब्दयन्त्रयो ।

वहनीयन्त्रयो शब्दछाययो शब्दवाद्ययो ॥

एकोर्नात्रिशब्देतेषु (३४?) मिथभेदा द्विभेदजा ॥१११॥

कम्पिताहतलीनश्च बलिस्फुरितदुष्कित ।

तिरिपान्दोलितवह प्लावितोल्लासिताहत ॥११२॥

त्रिभिन्ननामितक्षिप्तः, स्तीक्ष्णप्रेरितयन्त्रजः ।

नामितान्दोलितबलि, बलिनामितकम्पित ॥११३॥

मुद्रितोल्लासितबलि, त्रिभिन्नकुशलाहत ।

त्रिभिन्नलीनस्फुरित प्लावितान्दोलिताहत ॥११४॥

^१ A B लीनत्रिभिन्नकुशलाहत ।

^२ A B तिरिपान्दोलितो ।

तिरिपान्दोलितक्षिप्तो लीनकम्पितनामित ।

दीर्घकोमलसूक्ष्मान्त क्षिप्तप्लावितनामित ॥

एते त्रियोगजा मिश्रभेदा षोडश कीर्तिता ॥११५॥

बहासराडम्बरजप्रलम्बिततरङ्गित ।

बहासराडम्बरजत्रोटितोल्लासितस्तथा ॥११६॥

अविलम्बविलम्बोत्प्रविष्टनि सरण पर ।

प्रलम्बितावस्थलितत्रोटितोल्लासितस्तथा ॥११७॥

दीर्घकम्पितसूक्ष्मान्तस्यायुक्तश्च तथा पर ।

त्रोटितसप्रविष्टोत्प्रविष्टनि सरणाद्वय ॥११८॥

प्रतिगृहीतोल्लासितसप्रविष्टप्रलम्बित ।

त्रिभिन्नलीनस्फुरिताविलम्बकविलम्बक ॥११९॥

ढालशब्दोत्पयन्त्रोत्पयाद्यशब्दभव पर ।

त्रिभिन्नतिरिपस्फुरितबाद्यशब्दज पर ॥

चतुर्योगभवा एते मिश्रभेदा दशोदिता ॥१२०॥

त्रिभिन्नलीनस्फुरितप्लावितोल्लासिताद्वय ।

ढालच्छायायन्त्रबाद्यशब्दस्फुरितसप्तक ॥१२१॥

लीक्षणप्रेरितसूक्ष्मान्तत्रिभिन्नस्वरलङ्घित ।

त्रिभिन्नलीनस्फुरितकम्पिताहतसप्तक ॥१२२॥

प्रतिगृहीतोल्लासितध्रामिताहतहुम्फिता (त) ।

पञ्चयोगभवा ( ) पञ्च मिश्रभेदा ( ) प्रकीर्तिता ॥१२३॥

तिरिपान्दोलितबलित्रिभिन्नकुसुमाहत ।

लीक्षणप्रेरितसूक्ष्मान्तह्रस्वदीघप्लुताद्वय ॥१२४॥

यन्त्रच्छायाबाद्यशब्दलीक्षणप्रेरितहुम्फित ।

बह्वीढालयन्त्रोत्पत्तिराकुञ्चितहुम्फित ॥१२५॥

दीघकम्पितसूक्ष्मान्तध्रामितस्यायुक्ताहत ।

तिरिपान्दोलितक्षिप्तकुसुमाहतहुम्फित ॥१२६॥

एष षड्मिश्रभेदाः स्युः षट्संयोगभवा ( ) स्फुटा ।

१ षट्षष्टिरेव संप्रोक्ता मिश्रभेदाः समासत ॥१२७॥

अनन्तत्वात् शक्यन्ते वक्षुः कात्स्न्येन केनचित् ।

अन्यानपि पयानेन विदारुजुबन्तु तान् विद ॥१२८॥

ननु मिश्रस्य भेदानां नोच्यन्ते केन हेतुना ।

नामायत्र यतस्तेषां नियतं नाम किञ्चन ॥१२९॥

१ S R ३ 178-88 speaks of only 36 mixed varieties

न विद्यते, यतो यस्मिन् मिथ्ये स्थापोऽस्ति यो बहुः ।
स्थायेषु पूर्वमुक्तेषु स तन्नाम्नोपदिश्यते ॥१३०॥

ढालमिथः क्षिप्तमिथ इतिवत्तत्र तत्र च ।
लक्ष्मसाम्ये तु स स्थापो मिथनाम्नैव कीर्तितः ॥१३१॥

एवं सभेदमिथ्येण सहिताः संप्रदाशिताः ।
त्रयस्त्रिंशदिमे स्थाया अत्र संकीर्णलक्षणाः ॥१३२॥

॥ इति त्रयस्त्रिंशत् संकीर्णलक्षणस्थयाः ॥

एवं घणवति(ः) स्थायास्तत्प्रसंगेन केचन^१ ।
घागा अपि मया प्रोक्ता अचालपिः प्रपञ्च्यते ॥१३३॥
^२आलपिर्पदिता द्वेषा रागरूपकमेवतः ।
स्वस्थानैश्च चतुर्भिः(ः) स्थाद्रूपकस्थानपेक्षणी ॥१३४॥

रागालपिस्तु, लक्ष्माय स्वस्थानानां निरूप्यते ।
स स्थायी कथ्यते राग(ः)स्वरे यस्मिन्निवेद्यते ॥१३५॥
^३अर्धार्थः स्थातस्तुर्ध्व(ः) स्वरस्तस्मादधस्तनः ।
चालनं मुलचाल(ः) स्थाद् वाशिकानां मते ह्ययम् ॥१३६॥

स्वस्थानमेतत् प्रथमं द्वितीयमपि कथ्यते ।
चालयित्वा स्वरेऽर्धार्थे न्यसनं नाम तद्भवेत् ॥१३७॥

अर्धस्थिते चालयित्वा न्यसनं स्थात् तृतीयकम् ।
अत्र स्थायिस्वरानुब्रूतो द्विगुणस्त्वष्टमस्वरः ॥१३८॥

द्व्यर्धद्विगुणयोरन्त(ः)स्थितोऽर्धस्वर उच्यते ।
स्वस्थानं स्थाच्चतुर्थं तु स्थायिनि न्यस्यते यदा ॥१३९॥
द्विगुणे चालयित्वा तु रागः संस्थाप्यते यदा ।
एवं चतुर्भिः स्वस्थाने रागालपि(ः)स्फुटा भवेत् ॥१४०॥

^४स्थायः स्तोक्स्तोकरकः सुप्रसंगैर्नानाभिर्द्भिर्भाजमानस्वरूपः ।
स्थाप्ता युक्तरांशसंज्ञस्वरस्य प्रोक्ता रागस्थापना नारदाद्यैः ॥१४१॥

रागेणोक्ता ^५रूपकस्येन याजसौ तालेनाथ प्रायशस्तद्व्यतेन ।
तेषां प्रोक्ता रूपकालप्तिरार्यैः द्वेषा प्रोक्ता सैव तत्तद्विभेदात् ॥१४२॥

^१ B. केनचित् ।

^२ cf. S. R. 3. 190-202 for 134-46 above.

^३ S. R. द्व्यर्धः ।

^४ A. B. स्थायी ।

^५ A. रूपकस्थान, B. रूपकस्थान ।

प्रतिग्रहणिकैकिका तदनु भञ्जनीसंज्ञिका ।

परा प्रथमतस्त्वयं प्रथमर्योणता लक्ष्यते ।

यदात्र प्रतिगृह्यतेऽवयवकः (ः) स्थितो रूपके^१

विधाय सरिगाविकं स्थितिजुषं सवालप्तिः ॥१४३॥

द्विधा पुनर्भञ्जनिका प्रदिष्टा तद्रूपकस्थापविभञ्जनेन ।

नानाप्रकारः क्रियते यदात्र स्थायः पुनः रूपकसंस्थितश्च ॥१४४॥

मानेन तत्स्यैव पदस्य सोक्ता त(ज्)ञेरियं स्थापविभञ्जनीति ।

तेनैव मानेन पदेऽच तंश्चान्यथान्यथा रूपकमेव सर्वम् ॥१४५॥

गायेदसौ रूपकभञ्जनीति प्रोक्ता परालप्तिरियं पुराणः ।

यर्णैरलंकारगुणैः सुपूर्णा स्यादैव च नानागमकविधित्रा ॥

आलप्तिरुक्ता मुनिभिः पुराणैश्चित्राद्वयभङ्गिप्रगुणा मनोज्ञा ॥१४६॥

॥ इत्यालप्तिलक्षणम् ॥

^२गातृवादकसमूह उच्यते बृन्दमत्र गदितं तु यत् (तत्) ।

उत्तमं पुनरिहापि मध्यमं तत् कनिष्ठमिति लक्षितं पुरा ॥१४७॥

तत्र गायकचतुष्टयं चरं गायिका द्विगुणितास्तु तत्समाः ।

हादशाङ्गचतुरास्तु गायिकास्तत्र वासिकचतुष्टयं चरम् ॥१४८॥

वेदसम्मितमुदङ्गधारिभिर्बुधतमुत्तममिव निवेदितम् ।

मध्यमं निगदितं तदर्थतस्तत् कनिष्ठमुदितं तदर्थतः ॥१४९॥

एक एव किल मुख्यगायकः (ः) स्युस्त्रयोऽत्र समगायकाः पुनः ।

गायिकाः (ः) किल चतस्र ईरिता वंशमदंलभृतोद्वयं द्वयम् ॥१५०॥

गायनीजनित उत्तमबृन्दे मुख्यगायनिकयोद्वयं वश ।

गायिका^३-समतया निवेदिता वंशमदंलभृतोः पृथक् (म्) द्विकम् ॥१५१॥

मध्यमे तु वरगायिनिकैका स्युश्चतस्र इह तत्समगाने ।

वांसिकः पुनरिदं उच्यते (ऽ) स्यूनितं पुनरिहास्ति विहीनम् ॥१५२॥

^४स्याद्यप्येष्टमयवानुरक्षितः सा यतोऽत्र गदिता गुणाधिका ।

उत्तमाम्यधिकमेतदत्र कोलाहलं प्रणिगदन्ति सुरयः ॥१५३॥

षड्गुणं वदति षड्गुणातिगप्रोतिपूरसमवाप्तसद्गुणः ।

मुख्यगायकपरानुवृत्तिता तालकालमिलनानुवृत्तिता ॥१५४॥

^१ A. B. रूपकविधाय ।

^२ cf. S. R. 3. 203-23 for 147-60 above.

^३ B. adds विसर्ग ।

^४ A. B. साध्यते० ।

ध्याप्तिशक्तिरपि च स्थितिप्रयोज्योन्यसंनूतितपूर्तिशक्तिता ।

शब्दसाम्यमिति ते महोभूता सर्वसाम्यमतिना निरूपिता (:) ॥१५५॥

आहुर्वृन्दविशेषमत्र कुतपं त्रेधा सुसंबन्धतौ

नाट्यस्याप्यवनद्वयस्य च ततस्योक्तैः प्रभेदैरिह ।

गौडगौजरकोकर्मलजनेराङ्गैश्च बाङ्गैस्तथा

कालिङ्गैरपि चोलमालवमहाराष्ट्रान्ध्रहम्पीरजैः ॥१५६॥

पात्रैराभिनयप्रपञ्चचतुरैर्नानाङ्गहारप्रयो-

गनैस्ताण्डवस्यथेविभिरलं चारीषु सत्ति (च्छि)कितैः ।

प्रौढैः (:) स्थानकचित्रकर्मकरणप्रौढिप्रपञ्चे वरो

नाट्येऽयं कुतपोऽरितापनविद्या राजा पदे स्थापितः ॥१५७॥

मुख्यैः पाटहपाणर्वैस्त्रिवलिकानि.सानभेरीधरै-

डंक्कामदंलववुरोस (य) करटाडक्काहुडक्कावरैः ।

कच्चाहा (टा) वज (स) सेल्लकावज (पट) महापण्टाकुडुक्काकरै-

यण्टाडक्कुलिपट्टवाद्यपडसस्कीतोदवञ्जाधरैः ॥१५८॥

इत्येवं विविधावनद्वकुशान्तरन्योन्यसंहर्षतः

स्फारस्फीतिविदशिभिस्तु कुतपो राजावनद्वे कृतः ।

घोषाविच्छ्रुतिमण्डलस्वरगणप्रावीण्यविद्वलकी-

ण्येष्ठाघोषवतीजयज्ञतपदाभूत्कूर्मिकापाणिभिः ॥१५९॥

धिप्रावित्परिधावितोषरपिनाथयौदुम्बरीधारिभिः

सारङ्ग्यालापिनीभक्तिधरकिकाहस्तैर्वैर्वाशिकैः ।

साक वादितमस्तकोकिलिकया युक्तेदं शङ्खादिभिः

भृङ्गाद्यैर्मुहुरीधरैः भुषयितैः पावादिभे कोविदैः ॥१६०॥

प्रोक्तोऽयं कुतपस्ततस्य, मिलिता यत्र स्मुरेते त्रय-

स्तद्वृन्दं नृपवृन्दसेवितपरः श्रीकालसेनोऽभ्यधात् ॥१६१॥^१

विप्रकीर्णघनैर्लोकै विप्रकीर्णमुक्तीतिना

प्रकीर्णकः समुत्सासो रातोत्सासित ईप्सितः ॥१६२॥

इति श्रीजगदीशवनदेवनिजगणेन जगदीश्वरोकाभेश्वरीचरणकिकरेण श्रीकामाक्ष्यागुरु-
विभुना अष्टपुष्टतमनरेश्वरेण श्रीधर्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरप्रहणसंघाधितयशोभरेण
वाटिकाचलप्रहणजनितकीर्तिप्रपराजिताचलनायकेन संगमतोरदुर्गोद्धरभोद्धृतसकलमण्डलाधोऽव-
रेण दमनपुरविष्वंसनबन्दीकृतवधनौनिचयेन महिषमेरुजयाजयविभवेन शाकम्भरीरमणपरि-

मिलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण अष्टादशगिरिशिखरपरिवारि-
ताञ्जनगिरिविजयविख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्वलनर्धापितमहोरगपुरेण श्रीवनदेवस्वा-
मेप्रसादरचनापरपरमेश्वरेण श्रीश्याम्बकेश्वरसन्निधिकीर्तितस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरि-
श्रीमस्वर्गपयार्थोत्तरणरचितचारुष्येन श्रीकामाक्ष्यागिरिनवीननिर्मितिपराजितसुमेरुणा श्रीमहिषा-
बलोपरि श्रीहरिचरणरचिताचलदुर्गेण अभिनवभरताचार्येण वीणावादनप्रवीणेन यवनकुलाकाल-
कालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्यक्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराजमहाराणा-
श्रीमृगाङ्गुतामराजेन्द्रनन्दनेन महाराज्ञीसीमाप्यवतीजसमान्बिकाहृदयनन्दनेन सकलसीमन्तिनी-
शिरोमणिनिकुम्भराजग्यवंशावतंसमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीलघु (घु)भादेवीहृदयाधिनायेन श्रीराजा-
धिराजश्रीकालसेनमहीमहेन्द्रेण विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां गीतरत्न-
कोशे प्रकीर्णकौल्लासे स्थाप्यवागपरोक्षं चतुर्थं समाप्तम् ।

॥ प्रकीर्णकौल्लासश्च तृतीयः समाप्तिमगादिति विततमतीनामभिमतसिद्धिरस्तु ॥

चतुर्थः प्रबन्धोल्लासः

गीतकं नाम प्रथमं परीक्षणम्

शुद्धं यस्य बहुः सव(१)ल्लिखितं छायालग्नं योयिनि-
वैदावावपि विप्रकीर्णमिध सद्यन्माग्येते स्वात्मनि ।

मानारूपकवस्तुभेदकलनानीतप्रबन्धात्मने

श्रीरङ्गप्रमुखाभिधानयपुत्रे तस्मै मनो विष्णवे ॥१॥

^१संदर्भः स्वरसंभवो विगदितो गीतं सतां रञ्जकः

स द्वेधा(५)कथि रागगीतवशातो द्वेधे पुनः कारणम् ।

याद्याद्या दशलक्षणा निगदिता रागे पुनर्गीतके

धात्वङ्गादिसमुच्चयः पुनरदो द्वेधोदितं सूरिभिः ॥२॥

गान्धर्वं च तथैव गानमिति तत्राद्यं तु शुद्धाभिधं

भूत्याद्यन्तरभाषिकान्तमुदितंस्तैर्मङ्गकाद्यैर्मृतम् ।

गीतैस्तैर्दशभिश्चतुर्भिरधिकै र्वस्तुतो योजितैः

सर्वं चैतदिहाप्यमुत्रफलदं ब्रह्मादिभिः कीर्तितम् ॥३॥

गन्धर्वैरिह संप्रदायविर्हति हित्वा यतो गीयते

तद् गान्धर्वमिव विद(ः)प्रणिपदन्त्यन्यत् पुनर्गीयते ।

यद् वाग्येयकृतां वरेण विलसद्द्वैचिग्रविन्धासवत्

तत्तत्लक्षणलक्षितं पुनरदो द्वेधा निबद्धं तथा ॥४॥

अग्न्यः स्यादनिबद्धमत्र निपदव्याख्यातमन्त्यं मया-

(५)लप्याद्यं तु परीक्षणक्षणमिव ^२लक्ष्माणिधे तत्त्वतः ।

धात्वङ्गादिनिबद्धमन्यदपि ^३तत्तद्भेदभिन्नं पुरः

साम्यवत्त्वादभिधास्यते सुनिपुणं वैशीपरीक्षाक्षये ॥५॥

साम्याधितत्वात् भूत्यादिलक्षितं शुद्धसंज्ञितम् ।

तत् प्रसंगात् प्रवदयन्ते गीतकानि सविस्तरम् ॥६॥

ज्ञातप्राधान्यतो यद्यप्येया तत्रौचित्यभवेत् ।

तथापि यस्तुमात्रा(णां) शीर्षकं लक्ष्मकीर्तनम् ॥७॥

^४मन्द्रकं प्रथमं तत्र द्वितीयमपरान्तकम् ।

उल्लोप्यकं प्रकरिका तयैवोद्देशकं पुनः ॥८॥

^१ cf. S. R. 4. 1-5 for 2-5 above.

^२ A. लक्ष्माणिधे ।

^३ A. तत्तद्भेद० B. तद्भेद० ।

^४ cf. S. R. 5. 53-60 for 8-18 above.

रोविन्दकोत्तरे चैव छन्दकासारिते तथा ।

वदमानं पाणिकाथो ऋचो गायी तथैव च ॥१॥

सामानि गीतकानीति संप्रोक्तानि चतुर्दश ।

मन्द्रकालुत्तरान्तं च सप्तकं गीतकामिधम् ॥१०॥

चतुर्दशामि चोक्तानि बुधैः प्रकरणाह्व (ह्य) -या ।

प्रस्तुयन्ते प्रकीर्यन्ते भार्गतालैस्तु पञ्चभिः ॥११॥

अतः प्रकरणानीह प्रोक्तानि भरतादिभिः ।

बहुधा वस्तुतालाङ्गैः प्रकीर्येण स्थितैर्यतः ॥१२॥

कुलकछेदकपदप्रकारैः क्रियते ततः ।

आहुः प्रकरणं नाम भद्रकादि पुरातनाः ॥१३॥

कुलक छेदकं चेति राज्ञा द्विघोदितं हि तत् ।

तत्र सर्वाणि वस्तूनि संश्रयन्त्येकवाक्यताम् ॥१४॥

कुलकं तत्र यावयानां भिन्नस्ये छेदकं मतम् ।

निर्युक्तं पदनिर्मुक्तमनिर्युक्तमिति त्रिधा ॥१५॥

त्रिघोते ते पुण्यं तत्र निर्युक्तं तदुदाहृतम् ।

यद्युक्तमुक्तसर्वाङ्गैः पदनिर्मुक्तकं पुनः ॥१६॥

उपोहर्नस्तथा प्रत्युपोहर्नश्च विनाकृतैः ।

यदं स्तुतिपाद्ये (पदे) र्युक्तमनिर्युक्तमयोच्यते ॥१७॥

शीर्षकप्रमुखैरङ्गैर्वस्तुमात्रैर्यदीर्यते ।

^१तद्वस्तुकविमुत्येन बालसेनेन भूभुजा ॥१८॥

गीताङ्गवास्तु-^२वस्तुप्राभाणि सद्रस्तुवास्तुना ।

प्रकार्या (वर्मा) मन्त्रके वापि तथा चैवापरान्तके ॥१९॥

अर्धहीनं जमाद् वस्तु धर्मात्रादुत्तरोत्तरम् ।

भा पृष्ठप्रागादिके वस्तु प्राधान्यात् कुत्रचिन्मतम् ॥२०॥

संख्यानिगमरहितं वचनम्यं तत्र तत्र च ।

धानुर्विध्यादेवमेतत् पुनरेव चतुर्विधम् ॥२१॥

^३स्वयोनिरातिनेरंशापग्यासग्याससंज्ञकैः ।

स्वरैः संख्यासविन्यस्तैर्वस्तुनो मन्त्रवारिषु ॥२२॥

सामाप्तेनैवनाहुषं वैरिसंख्यासवापिना ।

चतुर्णां वस्तुनो ग्याते जात्यंशाद्यैरिहेत्यते ॥२३॥

^१ B. दृग्गुना च etc.

^२ A. वस्तुना • B. दग्धना • ।

^३ cf. S. R. L. 61-2 for 22 above.

^१समाप्तिर्यत्र वर्णस्य वा पदस्योभयोरय ।

सा विदारीति विज्ञेया गीतस्य च विदारणात् ॥२४॥

खण्डनार्थाद् गीतखण्डं तत्त्वेनात्राभिधीयते ।

सा द्विधा कथिता राज्ञा तत्रैका महती, परा ॥२५॥

अवान्तरा च तत्रादौ महती लक्ष(स्य)ते स्फुटा ।

व्यापिका सर्ववस्तूनां पदवर्णसमाप्तिका ॥२६॥

अवान्तरा तु सा ज्ञेया या समापदे(प्ते)पदे भवेत् ।

समापने च वर्णस्य समाप्ते च पदे वयचित् ॥२७॥

असमाप्ते च वर्णे स्यात्तथोभयसमापने ।

गीताङ्गत्वेन ये (या) युक्ता त्यक्तादिमध्यगा ॥२८॥

दत्तिलादिमतज्ञेन^२ राज्ञा चोक्तं तथा सताम् ।

जात्यंशोऽशोऽन्योस्तस्मिन् जात्यंशे खल्पिते सति ॥२९॥

तत् संवादी वानुवादीविदार्योरंशतां व्रजेत् ।

प्रमाणमेतयोर्ज्ञेयं दोभाया अनतिक्रमात् ॥३०॥

एताः पुनरसंख्याता^३ दत्तिलाद्यैरुदीरिताः ।

यथाशोभं^४ यतो गीते पदच्छेदः प्रियास्पदम् ॥३१॥

संख्यानियममेतानु भूते भरततत्त्ववित् ।

तिसृभ्यो न्युनिता हीना महत्यस्ता विदारिकाः ॥३२॥

यत्र गीतिवशादल्पप्रयोगस्तत्र संक्रिका ।

नन्दयन्त्यां यथा जातौ सोऽयमित्थं प्रकीर्तिताः (तः) ॥३३॥

तिसृभ्यस्त्वधिकास्ताः स्थिराचतुर्विंशति वराः ।

अत्रोदाह्रियते सम्यगाचार्यस्य तु सम्पतिः ॥३४॥

^५अथर्वैकादश वरा विदार्यः परिकीर्तिताः ।

चतुर्विंशतिरेतासां प्रमाणं परमं स्मृतम्^६ ॥३५॥

अवान्तरभवास्तास्तु चतुर्विंशतिरीरिताः ।

तास्तु सर्वाः प्रयोजतव्या गीतमर्मविशारदैः ॥३६॥

^१ cf. S. R. 5. 72-75 24-32 above.

^२ A. मतङ्गेन ।

^३ B. दन्तिलाद्यैः ।

^४ A. Omits अनुस्वार ।

^५ A. B. त्रिवरेः । S. R. अवरेः । Śimhabhūpāla's commentary reads अथर्वेः and that appears to be the best reading.

^६ cf. S. R. 5. 75-77 for 35-37 above.

न्यासान्ता भवयांशास्यस्वरधलुप्तसमाप्तिकाः ।

अतीतानागतसमग्रहे वन्यतमो ग्रहः ॥३७॥

ययाशोभं विधातव्य इति भार्गविवो विदुः ।

गीताङ्गानि त्रिधा चात्र चतुर्धा ^१दन्तिलोऽग्रवात् ॥३८॥

एकं विविधोद्भूतं भरतोक्तिविदां घरः ।

श्रीगीत्येव समाचष्टे त्रिशक्ति-^२परिपूजकः ॥३९॥

एकं तत्र वित्तोयमङ्गमङ्गविदा सदा ।

विदार्येका गीतसंस्था गीतज्ञेन महीभृता ॥४०॥

^३तत्र स्यादादिभिर्वर्णैः यदैः साम्यादलङ्कृतः ।

द्विगेयकभूते कार्यो न्यासान्तो विविधो विदा ॥४१॥

द्विगेयकाख्यो ^४विविधस्तार्तीयिकस्य वस्तुनः ।

चतुष्पले मन्त्रकेऽन्ते तत्रैव कथयिष्यते ॥४२॥

विविधस्य प्रमाणं तु विदारोद्वितयं मतम् ।

धृतं चतुर्विधं ज्ञेयं विदारीयोगतो बुधैः ॥४३॥

तत्रावरं तु तिसृभिरुत्तरोत्तरतः परम् ।

स्याच्चतसृभिः पञ्चभिः ^५यद्विभज्यैव समासतः ॥४४॥

प्रायेण मन्त्रके स्यातामङ्गके विविधैकके ^६ ।

प्रकर्षा अपि वस्तुवर्षे पादे रोविन्दकस्य तु ॥४५॥

धृतं रोविन्दकोल्लोप्यकोत्तरेषु भवेद्विह ।

^७नो वर्गनियमापेक्षमेककाद्यङ्गकत्रयम् ॥४६॥

विविधस्त्रिविधो ^८ज्ञेयस्तत्त्रैविध्यं निरूप्यते ।

^९सामुद्गदधार्पणसामुद्गो विवृत्तश्चेति तद्यथा ॥४७॥

सामुद्गः स्याद् विदार्योस्तु पदवर्णादिसाम्यतः ।

पदवर्णस्वरान् यत्र विदार्योर्भागयोः सभाः (ः) ॥४८॥

तदा स्यादधर्पणसामुद्ग एव स्या एव साम्यतः ।

विदार्या भागयोरन्यः पूर्वस्याः परिकीर्तितः ॥४९॥

^१ B. दन्तिलो० ।

^२ B. पदपूजक ।

^३ cf. S. R. 5. 70-71 for 41-42 above.

^४ A, B. विविधो ।

^५ A. B. पञ्चमद्वय ।

^६ B. विविधैकका ।

^७ B. न ।

^८ B. ज्ञेयस्तु त्रैविध्यम् ।

^९ cf. S. R. 5. 69-70 for 47-49 above.

^१मन्द्रप्रहाशोपचित सदाद्य वस्तुद्वय वस्तुविदामभीष्टम् ।

स्थाल विदार्यैककमशकान्तमयो भवेन्न्याससमाप्तिक वा ॥७५॥

गुर्वक्षरे तालगते तु पात वदन्ति तज्ज्ञा कलिकाप्रमाणम् ।

लघ्वक्षरे त्वर्धकल च ^२पातमुल्लोम्यके गीतविदो गृणन्ति ॥७६॥

अथ कृष्णमहीन्द्रेण मन्द्रकाधितवस्तुम् ।

प्रस्तार^३ प्रतिपत्तुणा प्रबोधाय प्रतन्यते ॥७७॥

आदौ गुर्वष्टक स्वाप्य तत्र पूर्वगुरुत्रये ।

उपोहनमुखाध्वान पातहीन प्रकल्पयेत् ॥७८॥

गुरोश्चतुर्थात् शशता ताशे लघ्वष्टक तत ।

शताता शतया ताश ताशमत्र कलाविधि ॥७९॥

एष घस्त्वाविक गीत्वा घस्तुद्वन्द्वमथ त्रयम् ।

एवमेयोहयेद् घस्तुत्रयान्ते शीर्षक तत ॥८०॥

चतुष्कलेनोत्तरेण यथाक्षर गतेन वा ।

सन्ता शता शता तत्र यथाक्षरकलाविधि ॥८१॥

चतुष्कले आनिविप्रास्तथा आताविशा अपि ।

आनिबिस्ता आनिबिशा आताविप्रेति पञ्चमी ॥

षष्ठी आनिविश प्रोक्ता पञ्चपाणिकलाविधि ॥८२॥

॥ अथ न्यास ॥^४

S S S S S S S S	। । । । । । । । । ।	
उ उ उ श श ता ता श	श ता ता श ता श ता श	॥ एव वस्तु ॥
इति यथाक्षरेण शीर्षक	चतुष्कलेन वा यथा	आ ता वि श ॥२॥
S । S S । S	S S S S	S S S S
स ता श ता श ता	आ नि वि प्र ॥१॥	आ ता वि प्र ॥५॥
S S S S	S S S S	S S S S
आ नि वि ता ॥३॥	आ नि वि श ॥४॥	आ नि वि श ॥६॥ ^५

^१ cf S R 5 77

^२ A B पात तालोपके ।

^३ The illustrative portions in this Ullāsa are being reproduced without any modification. Wherever corresponding portions are available in S R reference has been made to the same

^४ cf S R p 37 (portion following 5 77)

^१तालत्रैविध्यतस्तत्र विधिनैककलादिना ।

मन्द्रक त्रिविध ज्ञेय तत् पुनर्द्विविध मतम् ॥६३॥

स्यात् त्रिवस्तु चतुर्वस्तु ग्रथ्यते तत्र शीर्षकम् ।

त्रिवस्तुप्रयिते तस्मिन् ^२तूर्यवस्त्वेव शीर्षकम् ॥६४॥

चतुर्वस्तुनि तस्मिन्स्तु वस्तुतत्त्वविवेकिना ।

अथ प्रस्तूपते तावत् प्रस्तारो मन्द्रके स्फुट ॥६५॥

^३आरभ्यैककल तत्र वसथो गुरव स्मृता ।

तावन्त एव लघवो वस्तुन्याद्ये यथाक्रमम् ॥६६॥

एवमेवान्यवस्तूनि त्रीणि चत्वारि बोहयेत् ।

तत्राचार्यमते तावत् तद्गुरुत्रयमादिभम् ॥

अपात ध्रुवपात तु केपाञ्चन मते मतम् ॥६७॥

शम्पादिकानामिह पूर्ववर्णग्रहे ग्रहस्तालविदा प्रयुक्त ।

गुरोश्चतुर्यादिह पातवल्गुन्ति शम्पाद्वय तालमुग च शन्ये ॥६८॥

ताली इतो द्विस्वथ सन्नि(पा)तो गलेषु शेषेषु यथाक्रमेण ।

एव हि वस्तुनितय प्रयोज्य स (न ?) तेऽस्य शीर्षं विदुषा निरेशयन् ॥६९॥

चतुष्कलस्त्वेककलोऽय पञ्चपाणिभञ्जेच्छीर्षकसंविधाने ।

उपोहन गीतविदा विधेय गुरुद्वयान्तेऽत्र च पूर्वखण्डे ॥७०॥

तच्छेषवस्तुद्वितये गुरुस्ममुपोहन स्यात् प्रतिपूर्वक च ।

तदेव योज्य गुरणि तृतीये वस्तुन्ययात्ते किल मन्द्रकस्य ॥७१॥

तत् कैचिदाहु स्फुटमेकवस्तु गुरी चतुर्थे च मते तृतीये ।

उपोहन तु प्रतिपूर्वमस्मिन् प्रसूयतेऽथाङ्गविधानमस्य ॥७२॥

^४गुर्वण्टक स्याद् द्विविधस्तदङ्ग तथैकक लवसुभि प्रदिष्टम् ।

तत्र स्फुट स्याद् द्विविधो विदारोपुगम विदार्यैककयैकक च ॥७३॥

द्वेयैकाल्येन विना विधेयो न्यासान्तकोऽसौ विविध समस्त ।

चतुष्कलेऽय द्विकले तथैककले भवेन्मन्द्रकगीतिकेऽस्मिन् ॥७४॥

^१ cf S R N 59 60 for 63 64 above

^२ B स्तूर्य०

^३ cf S R 5 61 65 for 66 71 above

^४ cf S R 5 68

मन्द्रप्रहाशोपचित सदाद्य वस्तुद्वय वस्तुविशामभीष्टम् ।

स्यात् विदार्यककमशकान्तमयो भवेन्न्याससमाप्तिक वा ॥७५॥

गुर्वक्षरे तालगते तु पात वदन्ति तज्ज्ञा कलिकाप्रमाणम् ।

लघ्वक्षरे त्वयंकल च पातमुल्लोप्यके गीतयिदो गृणन्ति ॥७६॥

अय कृष्णमहोन्द्रेण मन्द्रकाशितवस्तुग ।

प्रस्तार प्रतिपत्तुणा प्रयोधाय प्रतन्यते ॥७७॥

आदौ गुणष्टक स्याप्य तत्र पूर्वगुह्यमे ।

उपोहनमुखाध्वान पातहीन प्रकल्पयेत् ॥७८॥

गुरोश्चतुर्थात् शशता तासो लघ्वष्टक तत ।

शशता शतथा तास तासामत्र कलाविधि ॥७९॥

एव वस्तुवादिक गीत्वा वस्तुद्वन्द्वमथ त्रयम् ।

एवमेयोहयेद् वस्तुत्रयान्ते शीर्षक तत ॥८०॥

चतुष्कलेनोत्तरेण यथाक्षर गतेन वा ।

सन्ता शता शता तत्र यथाक्षरकलाविधि ॥८१॥

चतुष्कले आनिविप्रारतया आताविशा अपि ।

आनिविता आनिविशा आताविप्रेति पञ्चमी ॥

षष्ठी आनिविता प्रोक्ता पञ्चपाणिकलाविधि ॥८२॥

॥ अथ न्यास ॥^३

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५	१ १ १ १ १ १ १ १	
उ उ उ श श ता ता श	श ता ता श ता श ता स	॥ एव वस्तु ॥
इति यथाक्षरेण शीर्षक	चतुष्कलेन वा यथा	५ ५ ५ ५ आ ता वि श ॥२॥
५ १ ५ ५ १ ५	५ ५ ५ ५	॥ ५ ५ ५ ५
स ता श ता श ता	आ नि वि प्र ॥१॥	आ ता वि प्र ॥५॥
५ ५ ५ ५	५ ५ ५ ५	॥ ५ ५ ५ ५
आ नि वि ता ॥३॥	आ नि वि श ॥४॥	आ नि वि श ॥६॥ ^४

^१ cf S R 5 77

^२ A B पात तालोपके ।

^३ The illustrative portions in this Ullāsa are being reproduced without any modification. Wherever corresponding portions are available in S R reference has been made to the same.

^४ cf S R p 37 (portion following 5 77)

अयोदाह्रियते राज्ञा मद्रकादि ययाविधि ॥८३॥^१

	५ मा मा मा स र र व सु उ	(५) नि ५ सा र प ति उ	(५) प नि ५ मा प रि ण त उ	(५) प म गा ० १ च र ण ० श
५ प म गा म व र वृ यभ श	५ ग मा ग ति ता	५ म प गा वि ण व ता	५ म म पा वि म ल श	१ १ प ग री ड डु गण श ता
(१) (१) स स नी प रि वृड ता श	(१) (१) नि स पा प रि व ता श	(१) (१) स नि मा ड ज ट ता स	मा या ॥१॥ प्रथमं वस्तु मात्रा	म नि ५ पा अ हि प ति ०
५ म प मा म णि गण ०	१ नि सा री वि श व ०	नि म मा वि भू य श	म पा ५ ध नी सु र न र श	सा नि ५ प मा कि न र ता
प नी ५स गा स वि त ता	स नि ५ प मा र च र ण श	इति द्वितीय वस्तु	स ग ॥ मा गि रि वर श ता	प नि १ सा त न या सा श
ग म ॥ पा घ टि स ता श	प ग ॥ मा श री र ता स	म प नि ध मु नि ग ण	स नि प म प रि वृ त	प नि सा भ व न

^१ A B give this 'Slokārdha' in the first square from left

^२ The verbal structure is as follows —

वरद सुरपतिपरिणतचरण, वरवृषभगति विशद विमल, उडुगणपरिवृतपत्विडजटम् ।

अहिपतिमणिगणविमलविभूष, सुरनरविस्तरसेवितचरणम् ।

गिरिवरतनयापटितसारीर, मुनिगणपरिवृत-^{*}भवननिदेशम् ॥

गजचर्मपर, भुवनाधिपति, वेदमय, सितशूलमज, जयतामोश, भूताधिपति,

ध्यानाभिरतम् । प्रणतारतिहर, मायारूप, प्रणमति शिरसा, नवरतमिट् त्र कृष्णनरेश ।

त्रिपुरान्तकर, भदनाङ्गहर । शिवमज्जेय, वर्षुरगौर, अस्माङ्गराग, बैलासनाथ, ज्ञानमय,

मभिमतपद्म, भक्त्या गम्य, भुजगापवीत, गङ्गाघर, महिषद्वजटम् ॥

^{*} B भवन ।

ग स नि प नि दे शं श	मात्रा	म प नि स गजचर्मधरं श	ग म गा भुवनाधिपति ता	प नि स ग वे द म यं ता
म प ध नि सितशूलमजं श	स नि ॥ प म ज ग ता श ता	प ध ॥ नो भी शं ता श	स प ॥ नि स भू ता धिपति ता श	ग म ॥ मा ३ ध्यानाभिरतं ता सं
मात्रा इति तृतीयं ^१ वस्तु	मपधनिसनिपम प्रणतात्तिहरं	प नि ॥ स म मा या रु पं ता	सरिपऽमपनिता प्रणमति श	गमपपनिता शिरसा ता
प म ॥ प ध नवरत्नभिह श	धनिसधनिसमा तं कृष्णनरेशः ता	इति यथाक्षरेण यद्विपतापुत्रकेण शीर्षकम् ॥	न पा ध नी त्रिपुरान्तकरं आ	ता नि प मा मदनाङ्गहरं नि
प नी स ग शिखमजेयं वि	स नी प मा कर्पूरगौरं प्रा	प नि सा गा भस्माङ्गरागं आ	मा गा पा नी कैलासनाथं ता	
म गा मा प ज्ञा न म यं वि	प नी स नी अभिमतफलवं श	पा मा पा धा भवत्या गम्यं आ	नि सा पा नी भुजगोपवीतं नि	
सा ग मा मा गङ्गाधरं वि	ग मा म मा अहिबद्धजटं ता ५			

(१) स्याच्चतुर्विंशतिभिः कलाभिर्वस्तुमद्रके ।^२

द्विकले पादभागाः (:) स्पृस्तत्र द्वादश तैः पुनः ॥८४॥

चतुर्भिः पादभागैः^३ (:) स्थाप्यमात्रा तार्सा त्रयेण तु ।

वस्तुवेकं विविधस्तत्र भाजयोः प्रतिवस्तु च ॥८५॥

भवेत्तृतीयमात्रायामेकं शीर्षकं पुनः ।

यथाक्षरेण द्विकलेनाथ वा पञ्चपाणिना ॥८६॥

वस्तुत्रयात् परं कार्यं कलानां त्रितयेन च ।

पूर्ववस्तुमुखे कार्यमुपोहृतमथानयोः^४ ॥८७॥

वस्तुनोः कर्तिकं धाय द्विकलं प्रत्युपोहनम् ।

न कार्यमत्र केवाचित् सम्मते प्रत्युपोहनम् ॥८८॥

अथ प्रतिकलं पातविधानमधुनोच्यते ।

पादभागत्रये निप्रो निताविति चतुर्थके ॥८९॥

^१ B. omits वस्तु ।

^२ cf. S. R. III. 78-80 for 84-88 above.

^३ B. भागे ।

^४ अन्ययोः ।

अपीराहित्यने राता नदरादि यथाविधि ॥८३॥^१

	५ मा मा मा रा १व र दं मु उ	(५) नि ५ सा र प नि उ	(५) प नि ५ मा प रि प त उ	(५) प म गा ० १ घ र णं ० दा
५ प म गा म घ र घ पम दा	५ ग मा ग नि ता	५ म प गा वि दा ह ता	५ म म पा वि म ल दा	१ प ग री ह ह गण दा ता
(१) म ग मी प रि वृट् ता दा	(१) नि म पा प रि य ता दा	(१) रा नि मा उ ज ट ता रा	मा रा ॥१॥ प्रथमं वानु माया	म नि ५ पा अ हि प नि ०
५ म प मा ग नि गण ०	१ नि मा री वि दा ह ०	नि म मा वि भू यं दा	म पा ५ घ मी गु र न र दा	ता नि ५ प मा वि न र ता
प मी ५ग गा मे वि त ता	म नि ५ प मा र घ र ण दा	हनि द्वितीय वानु	रा ग ॥ मा गिरि वर दा ता	प रि १ ता त न पा ता दा
म म ॥ वा म नि म ता दा	प म ॥ मा दा री र ता म	म प नि य मु नि ग ण	म रि प म प रि मु त	प रि ता भ घ म

ग स नि प नि दे श श	मात्रा	म प नि स गजचर्मधर श	ग म गा भुवनाधिपति ता	प नि स ग वे द म य ता
म प ध नि सितशूलमज श	स नि ॥ प म ज ग ता श ता	प ध ॥ नी मी श ता श	स प ॥ नि स भू ता धिपति ता श	ग म ॥ मा रे ध्यानाभिरत ता स
मात्रा इति तृतीय 'यस्तु	मपधनिसनिपम प्रणतात्तिहर	प नि ॥ स म मा या रूप ता	सरिपमपनिसा प्रणमति श	गमगपनिसा शिरसा ता
ग म ॥ प ध नवरतमिह श	धनिसधनिसमा त कृष्णनरेश ता	इति यथाक्षरेण यटिपतापुत्रकेण शौर्यकम् ॥	म पा ध नी निपुरान्तकर आ	सा नि प मा मदनाङ्गहर नि
प नी स ग शिवमजेय वि	स नी प मा कर्पूरगौर प्रा	प नि सा गा भस्माङ्गराग आ	मा गा पा नी कैलासनाथ ता	
म गा मा प ज्ञा न म य वि	ध नी स नी अभिमतफलद श	पा मा पा धा भवत्या गम्य आ	नि सा पा नी भुजगोपवीत नि	
सा ग मा मा गङ्गाधर वि	म मा न मा अहिबद्धजट ता ५			

(?) स्याच्चतुर्विंशतिभिः कलाभिर्वस्तुमन्त्रके ।^२

द्विकले पादभागा ( ) स्युस्तत्र द्वादश तै पुन ॥८४॥

चतुर्भिः पादभागैः^३ ( ) स्यान्मात्रा तासा जयेण तु ।

वस्तुवेक विविधस्तत्र मात्रयो प्रतिवस्तु च ॥८५॥

भवेत्तृतीयमात्रायानेकक शीवक पुन ।

यथाक्षरेण द्विकलेनाथ वा पञ्चपाणिना ॥८६॥

वस्तुत्रयात पर कार्य कलाना त्रितयेन च ।

पूर्ववस्तुमुखे कार्यमुपोहनमयानयो^४ ॥८७॥

वस्तुनो कलिक दाय द्विकल प्रत्युपोहनम् ।

न कायमत्र केवाचित् सम्मते प्रत्युपोहनम् ॥८८॥

अथ प्रतिकल पातविधानमधुनोच्यते ।

पादभागत्रये निम्नो निसाविति चतुष्पके ॥८९॥

^१ B omits वस्तु ।

^२ cf S R ५ 78 80 for 84 88 above

^३ B ०-मात्रे ।

^४ ०-ययो ।

एव स्यात् प्रथमा मात्रा द्वितीयाया तु ने क्रमात् ।
शता ताशा इमे वर्णास्तृतीयाया शतालकी ॥९०॥

ताशताशो तासमिति शेष वस्तुद्वय पुन ।

एवमेव प्रकर्तव्य ततः शीर्षककल्पना ॥९१॥

न्यास ॥ यस्तन्तरागेण ॥ इति द्विकलेन षट्पितापुत्रकेण वा शीर्षकम् ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ	मात्रा १	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ	मात्रा २	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ	मात्रा ३
निप्र निप्र निप्र निप्र	निश निना निता निश	निश निना निता निश	निश निना निता निश	निश निना निता निश	निश निना निता निश

इत्येक वस्तु ॥ एव शेष वस्तुद्वय कृत्वा तदन्ते शीर्षकम् ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

सता शता शता ॥ इति यथाक्षरेणोत्तरेण ॥

स रि ऽ ग स म ग ऽ म ध ॥१॥ जय जय जगदेकजीवितेश्वर निप्र	म ग ऽ म ग रि स ऽ म म ॥२॥ ज य त्रि पु र त नु द ह न निप्र	
ग स ऽ नि ध नि स ऽ ग म ॥३॥ ज य म व न म द द ल न निप्र	स नि ग ध नि स स स ॥४॥ (?) (निश)	मात्रा १
रि स रि गा स ग ऽ मा मा ध ॥१॥ ज य भु व न भ य ह र ण (निश)	म ग ऽ मा ग रि सा ऽ ग मा ॥२॥ ज य नि र त ज न श र ण निता	
गा स ऽ ग म म धा ऽ नी ध ॥३॥ ज य यि श द त र ण क र ण निता	ध नी स ग ग नी ऽ स सा ॥४॥ ज य त्रि द श न स च र ण निश	मात्रा २

१ The verbal structure is as follows —

जय जय जगदेकजीवितेश्वर ! जय त्रिपुरतनुदहन ! जय मदनमददलन !
जय भुवन*-भयहरण ! जय निरतजनशरण ! जय विगतदलन †हरण !
जय त्रिदशानभरण ! जय गजेन्द्रहृत्तिवहन ! जय स्फटिकगिरिगदा !
जय दनुजगुण्डहृत्तदन ! जय भगवन् (५) रतिमदन ! जय विषटपट्टनटा !
जय दग्धमसमथा ! जय रविविष्णुनिगिापन ! जय विविषापविम* !
जय विविगिनमृगवम* ! जय विविपरमवम* ! जय विष्णु†-विष्णुशवल !
विष्णुनाशान् मृगमणमतिन, विषटज*, नागैर्गभी, गविनवरण, सारगुर, निप्रजा-
दरणा, वमणावरण, प्रमामि मश, हृन्गुनविजयद, हृन्मज्जमहम् ॥

* B omits भय । † B वरण । ‡ B विष्णु ।

१ A omits रि ।

स ग ऽ म म घ नि घ ऽ नि ॥१॥ .....(?) शता	स म ऽ म स ग स ऽ नि घ ॥२॥ जय गजेन्द्रकृत्तियसन ताश	
स नि घ नि ऽ स ग ऽ स स ॥३॥ जय रफटिकगिरिसदन ताश	स ग स नि घ नि स स ॥४॥ जय दनुजकुसुमकृतकवन तासं	मात्रा ३ इत्येकं वस्तु

स रि ऽ ग स ग ऽ स ग म ॥१॥ जय भगवद् रतिसदन निम्र	ग स ऽ ग स ग ऽ स ग म ॥२॥ ज य वि क ट प टु न ट न निम्र
म घ ऽ नि घ नि ऽ स ग म ॥३॥ ज य व (ऽ) क्ष म छ म य न निम्र	स ग स नि घ नि स सा ॥४॥ जय रविविधुशिखिनयन निश
स रि ऽ ग स ग ऽ स ग म ॥१॥ ज य वि वि घ न य वि म ल निश	ग स ऽ गा स ग मं ऽ मं घ ॥२॥ ज य वि क सि त मु ख क म ल मिता
नि मं ऽ नि सं गा मा ऽ ता गा ॥३॥ ज य वि वि घ र स श ब ल मिता	सा मो ऽ नी सा ग घ ऽ नी सा ॥४॥ जय विभूतविभूतकल निश

मा मा स सा त्रिगुणातीत आ	नी स प नी गुणगणसहित नि	म पा मा म विकटजट वि	प गा मा म नारीयक्षः आ २ ^१
म पा ग मा सेवितचरण ^३ श	^२ पा रं गा री लो क गु रं ^३ ता	सा स नी नी निजजनशरणं वि	नि पा स नी कमलाकरणं प्र
सा सा नी पा प्रणमामि सदा आ	मा नि पा म कृष्णनूपति- नि	पा मा नी स जयदं हर(-) वि	रि नी म मा मजेयमहम् सं

१ B १   २ B. प।

३ A. B. transpose लोकगुह and सेवितचरण ।

इति चतुष्कलेन पञ्चपाणिना वा शीर्षकं विधेयम् ॥ अतः परं द्विकलमद्रकप्रस्तारो भविष्यति ॥ तदेव चतुर्थं वस्तु शीर्षकस्थाने ज्ञातव्यम् । इत्येककल मन्द्रक समाप्तम् ॥ मध्यमादिरागेण चतुर्वस्तुमद्रके तु एवमेव चतुर्थं वस्तु कर्तव्यम् । न पृथक् शीर्षकमिति ॥

स रि ग स रि म ग स ॥१॥ जय गिरिदुहितुरतिकरण शता	ग स ग स ग म घ घ ॥ जय पुनरञ्जीवितरतिरमण ताश	
नि घ नि स ग म स ग ॥३॥ जय परेतमुवि कृतभ्रमण ताश	स ग स नि ग घ नि स जय भविकजनमनसि कृतक्रमण सास	मात्रा ३ इति द्वितीय वस्तु
स री ऽ गा सा गा ऽ सा गा म ॥१॥ जय विपुतवशावदन निम्र	गा म ऽ मा घ ऽ नी म ऽ नी स ॥२॥ जय विशदतररदन निम्र	
गा म ऽ ग स सा नी नी सा ॥३॥ जय विकसितामलवदन निम्र	स ग ऽ सा नी ऽ गा धा नी सा ॥४॥ जय सुमतिकृतभजन निश	मात्रा १
सा री ऽ गा सा ऽ गा सा ऽ गा सा ॥१॥ जय निगमसदवधृतसहि निश	गा म ऽ मा घा नि मा ऽ म मा ॥२॥ जय त्रिभुवनातुलगरिम निता	
ग म ऽ स ग स नी ऽ धा नी ॥३॥ जय मुनिमानसततमित निता	स ग ऽ सा नी ध नी ऽ स सा ॥४॥ जय अग्न्यकसतद्रविम निश	मात्रा २

^१ The verbal structure is as follows —

जय गिरिदुहितुरतिकरण । जय पुनरञ्जीवितरतिरमण । जय परेतमुवि
कृतभ्रमण । जय भविकजनमनसि कृतक्रमण । जय विपुतवशावदन । जय
विशदतररदन । जय विकसितामलवदन । जय सुमतिकृतभजन । जय निगम-
सदवधृतसहि । जय त्रिभुवनातुलगरिम । जय मुनिमानसततमित (त) ।
जय अग्न्यकसतद्रविम । जय दोसरीकृतकनक । जय अदितिजगुलजनक ।
जय निजजनीवृतसनक । जय निजसितिमहसितकनक । जय सुरासुर-
शिरोरत्न निमुष्टचरणाम्बुज । जय अपरससारपारगह (म) नैकपोत । जय श्रीवाल
सेनैकवरदशिव । जय मुरनरोगमुनुटमणिमञ्जरीरञ्जितचरणपीठ । जय
विपमविपौमिलपितमुवनभयमङ्गजातनीलकण्ठ । जय कण्डूयलदोमण्डलोत्पादित
संज्ञासकम्पवम्पितगिरिजासदशेप । विश्लेषितयागसशोमचरणनखाप्रपीठन-
पीठिलदशकण्ठ । जय ध्यानावसाननिर्मुक्तजटङ्गदेशनिर्गतमुरसरिद्व्यापितलोक-
त्रितय । जय पृथ्वीपुरन्दर ऽ श्रीवालसेनजयदानोद्यतवराभयकरदशिव । नमस्ते ॥
† B भ्रमण । ‡ B सदव० । § B omits श्री ।

सा री ५ गा सा ग मा ५ मा घ ॥१॥ जय धोखरीकृतकनक शता	मा गा ५ मा गा री ५ सा भ मा ॥२॥ जय भदितिजकुलजनक ताश	
ग सा ५ नो पा नि सा ५ गा भ ॥३॥ जय निजजनीकृतसनक ताश	नो स गा सा ग घा नि सा ॥४॥ जय निजसितिमहसितकनक	मात्रा ३ इति तृतीयक वस्तु
सा री ग ५ ५ स ग गा ॥१॥ जय मुरामुरशिरोरत्न- सं	भ घा ५ ५ भ ग ॥२॥ निपुष्टचरणाम्बुज ता	भ ग री ५ ५ स मा ॥३॥ जय अपर-संसार- ॥३॥ श
म ग सा ५ नि ध नी ॥४॥ पारगह (म) नैकपोत ॥४॥ सता	स ग ५ म स ॥५॥ जय श्री- ॥५॥ श	स नी ध ५ स स नी नि सा ॥६॥ कालसेनकवरद शिव ॥६॥ ता
स री ५ ग स ग मा ५ घ भ ॥१॥ जय सुरनरोरगमुकुटमणिमञ्जरीरञ्जित- चरणपीठ ॥१॥ ॥ निप्र ॥	ग भ ५ ५ गा री स मा ५ ग सा ॥२॥ जय विषमविषोमिलपितभुवनभयभङ्गजात- नीलकण्ठ ॥२॥ ॥ ताश ॥	
नि घ नी सा ५ ५ ग मा गा स ॥३॥ जय कण्डूपलदीर्गमण्डलोत्पादितकैलासकम्प- कम्पितगिरिजासंश्लेष ॥३॥ ॥ निता ॥	गा सं ग भ ५ ५ भ घा नि स ॥४॥ विश्लेषितयोगसंकीर्णचरणनखप्रपीडनपीडित- दशकण्ठ ॥४॥ ॥ निश ॥	
ग भ सं ५ ५ गं स नी घ नी ॥५॥ जय ध्यानावसाननिर्मुक्तजटंकदेशनिर्गतसुर- सरिवृष्यापितलोकत्रितय ॥ ताप्र ॥	स ग सा ५ ५ नी ग घा नि सा ॥६॥ जय पुण्डीपुरन्दरधीकालसेनजयवानोद्यतवरा- भयकरशिव नमस्ते ॥ नित ॥	
इति द्विकलेनोत्तरेण शीर्षकम् ।		इति समाप्तं द्विकलमन्त्रकम् ॥

^१द्विकले मन्त्रके लक्ष्म यन्मया प्रागुदाहृतम् ।

चतुष्कले तदेव स्मात् (द्) द्विगुणं किन्तु तत्र च ॥९२॥

चतुष्कला (ः) पादभागा वस्तुत्रितयतः परम् ।

चतुष्कलेनोत्तरेण केवलेनास्य शीर्षकम् ॥९३॥

तेनैककलमुत्तेन द्विकलेन युतेन वा ।

अत्रोपबह्वं पातहीनमष्टकलं भवेत् ॥९४॥

वस्तुन्याये (ऽ)न्यायो (ः) कार्यं कलैकं द्विकलं तथा ।

चतुष्कलेनैव याद्यद्विगुणेन विधीयते ॥९५॥

चतुष्कलं वा नो कार्यं प्रत्युपेहनमेव वा ।

गीते पञ्चवृत्तियुतोऽप्रादिरिद्वान्त एव च ॥९६॥

द्वेगोयकाण्यो विविधस्तार्तीयकस्य वस्तुनः ।

प्रान्ते गीतिविदा कार्यो दं(व)त्तिलादिमताविह ॥९७॥

अथ पातकलास्तत्र पादभागत्रये क्रमात् ।

आनिविप्राद्वयोरानिविशा आनिविताद्वयोः ॥९८॥

एकत्रानिविशा आशविका(ता)श्चैकत्र तत्कलाः ।

द्वयोरानिविशा-^१स्त्वानिविसमन्ते तथैकतः ॥९९॥

एवं पातविधिः कार्यो मन्त्रकेऽत्र चतुष्कले ।

^२विनियोगो(ऽ)द्गुलीनां तु ^३चञ्चत्पुटवदीरितः ॥१००॥

१	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ
	आनिविप्र २	आनिविप्र ३	आनिविश ४
। १	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ
	आनिविता २	आनिविता ३	आनिविश ४
१	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ
। १	आताविश २	आताविश ३	आनिविस ४

रात्रा ३, इत्येकं वस्तु ॥ इति वस्तुत्रयं गीत्वा अन्ते चतुष्कलेन केवलेन पञ्चपाणिना लङ्घिकलान्यां युतेन शीर्षकम् ॥

१	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ
१ १	आताविश २	आनिविता ३	आनिविश ४
१	ॐ ॐ ॐ ॐ	इति चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥	
२ ५	आनिविसं ६		

ॐ ॐ । ॥	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ
॥ ता दा ता १	आनिविप्र २	आताविश ३	आनिविता ४
ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	इति मयाक्षरसहितेन	
२ ५	आताविप्र ६	आनिविप्र ७	चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥

ॐ ॐ	ॐ ॐ	ॐ ॐ	ॐ ॐ	ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ
तादा २	निता ३	निश ४	ताप्र ५	नित ६	आनिविप्र ७	आनिविश ८
ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	ॐ ॐ ॐ ॐ	इति द्विकलयुतेन चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥		
ता ९	आनिविश १०	आताविप्र ^५ ११	आनिविसं १२			

^१ A. B. ०८५१० ।

^२ A. विनियोगाद्गुलीना ।

^३ A. चञ्चत्पुट ।

^४ B. आनाविप्र ।

^५ B. आनिविप्र ।

^६ B. This portion is given after no. 6 in next line.

ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश्र १	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश्र २	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता ३	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश्र ४	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश्र ५	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविसं ६
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश्र १	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश्र २	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता ३	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश्र ४	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश्र ५	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविसं ६
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश्र १	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश्र २	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता ३	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश्र ४	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश्र ५	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविसं ६
ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश्र ५	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश्र ६	इति चतुष्कलद्वयेन शीर्षेणम् । अथोदग्रहरणानि ॥			

स नि ॐ ध प १ धनसा- आ	म म ॐ री गा २ रश्चि नि	म प ॐ ध प ३ गिरिजा- वि	म म ॐ रि स ४ रचितं ॥
रि ग ॐ म प १ त्रिदशा- आ	म म ॐ रि स २ धिपति नि	रि ग ॐ म म ३ वृषभा- वि	रि स ॐ प म ४ धिपयं प्र
ग रि ॐ स नि १ नयना-	स ग ॐ म प २ भिरश्चि	ध प ॐ म ग ३ विमलं	रि प ॐ म ग ४ सततं
म प ॐ स नि १ शिरसा आ	सरि ॐ स नि २ शिवदं नि	म म ॐ रि स ३ प्रणमा- वि	गरि ॐ स स ४ मि शिवं सं
स नि ॐ ध प १ मुपमा- आ	म म ॐ रि ग २ निलयं नि	म प ॐ ध प ३ मदना- वि	म प ॐ ध प ४ गहरं ॥
म ग ॐ रि स १ शशिना अ	रि ग ॐ म प २ कलितं नि	म म ॐ रि स ३ परमा- वि	रि ग ॐ म ग ४ गुपयं स
रि स ॐ प म १ त्रिपुरा- आ	ग रि ॐ स नि २ तकरं नि	स ग ॐ प म ३ मृगच- वि	ध प ॐ म ग ४ मंगलं सा

१ The verbal structure of प्रथमवस्तु is as follows :—

धनसाररश्चि, गिरिजादयितं, त्रिदशाधिपति, वृषभाधिपय,
नयनाभिरश्चि, विमल सतत, शिरसा शिवद, प्रणमामि शिवम् ।
मुपमानिलयं, मदनाङ्गहरं, शशिना कलितं, परमाणुपरं,
त्रिपुरान्तकर, मृगचर्मगतं, मृगचर्मपटं, प्रणतोऽस्मि हरम् ॥

२ B. मप ।

(Continued at the bottom of next page.)

रि प ऽ म ग १ गजच- आ	म प ऽ स नि २ मपटं नि	स रि ऽ स नि ३ प्रणतो- वि	म ग ऽ रि स ४ (ऽ)स्मि हरं श
स रि ऽ ग म १ कमल- आ	प म ऽ ग रि २ प्रभवं नि	स रि ऽ ग म ३ हरिणी- वि	ग रि ऽ स प ४ कलितं श
म ग ऽ रि स १ शिरसा आ	म ग ऽ रि स २ दधत्तं नि	स ग ऽ म प ३ भृगया- वि	ध प ऽ म ग ४ भिरत्तं ता
स रि ऽ ग म १ शशिः आ	ग रि ऽ प म २ शकलं नि	ग म ऽ प म ३ शिरसा वि	स नि ऽ रि स ४ दधत्तं ता
स नि ऽ स रि १ प्रणमा- आ	नि ग ऽ म रि २ मि हरं नि	नि स ऽ रि स ३ शिरसा वि	म ग ऽ रि स ४ सततं श
स रि ऽ म ग १ त्रिविव- आ	म ग ऽ रि स २ प्रभवं श	प म ऽ ग रि ३ कमला- वि	ग म ऽ ध प ४ निलयं ता
स नि ऽ ध प १ रुचिरं आ	म ग ऽ रि स २ सुचिरं ता	स स ऽ स नि ३ हृदये वि	ध प ऽ म ग ४ करवं श
स नि ऽ ध प १ कल्या- आ	स नि ऽ ध प २ तिगत ता	स नि ऽ ध प ३ विजिता- वि	म ग ऽ री सा ४ भरण श
ग री ऽ प म १ शरण आ	ग म ऽ प स २ तमहं नि	नि स ऽ रि स ३ मनसा- वि	म ग ऽ रि स ४ (ऽ)नुसरे स

कमलप्रभव, हरिणीकलित, शिरसा दधत्त, भृगयाभिरत्त,
शशिः शकल, शिरसा दधत्त, प्रणमामि हर, शिरसा सततम् ॥

त्रिविवप्रभव, कमलानिलय, रुचिर सुचिर, हृदये करवं,
कल्यातिगत, *विजिताभरण, शरण तमह, मनसा(ऽ)नुसरे ॥

* A. B निर्जितभरण ।

स नि ऽ घ-प १ यमिनः आ	म ग ऽ रि ग २ शमिनो श	म प ऽ ध प ३ दयितं वि	म ग ऽ रि स ४ सततं ता
स रि ऽ ग म १ हृदये आ	प म ऽ ग रि २ निहितं ता	स रि ऽ ग म ३ विततं वि	ग रि ऽ म स ४ शिवदं श
प म ऽ ग रि १ परितो १ आ	स नि ऽ ग स २ (ऽ)धिगतं २ ता	म प ऽ ध प ३ परतः ३ वि	म ग ऽ रि स ४ परमं ४ श
म ग ऽ म प १ मनसा १ आ	स नि ऽ स रि २ कलयं- २ नि	स नि ऽ म ग ३ ति शिवं ३ वि	म ग ऽ रि स ४ शिवदं ४ शो एकं वस्तु
स नि ऽ ध प १ निगमा- १ आ	प म ऽ ग रि २ मुगुणं २ वि	रि ग ऽ म प ३ विषयो- ३ वि	प ध ऽ प म ४ परतं ४ प्र
ग रि ऽ स रि १ भविता- १ आ	ग म ऽ प म २ मधिपं २ नि	ग रि ऽ स रि ३ यमिहा- ३ वि	म ग ऽ रि स ४ पचितं ४ प्र,
प म ऽ ग रि १ तमहं १ आ	स नि ऽ स ग २ सदयं २ नि	म प ऽ ध प ३ मदयं- ३ वि	म ग ऽ रि प ४ तमजं ४ प्र
म ग ऽ म प १ विरजं १ आ	स नि ऽ स रि २ विगुणं २ नि	स नि ऽ ग म ३ सगुणं ३ वि	म ग ऽ रि स ४ न नुवे ४ श
स स ऽ स नि १ जगति १ आ	स नि ऽ ध प २ प्रभवं २ नि	स नि ऽ स नि ३ वितता- ३ वि	ध प ऽ म ग ४ नुभवं ४ प्र

यमिनः शमिनो, दयितः (स) सतत, हृदये निहित, वितत शिवद,
परितो(ऽ)धिगत, परतः परम, मनसा कलयं-, न्तु शिव शिवदम् ॥

१ The verbal structure of द्वितीयवस्तु and तृतीयवस्तु is as follows :-
निगमानुगुण, विषयोपरत, भवि(व)तामधिपं, यमिहापचित,
तमह सदय, मदयन्तमज, विरज विगुण, सगुण न नुवे ।
जगति प्रभव, विततानुभव, दुरितीषहर, प्रणमामि हर,
हरिपदभव, -प्रभवप्रमुखा, -कर-कामदम्नो, हितद सुखद ।

स नि ऽ घ प १ दुरितौ- १ आ	स नि ऽ घ प २ घहरं २ नि	स नि ऽ घ प ३ प्रणमा- ३ वि	म ग ऽ रि स ४ नि हरं ४ प्र
घ प ऽ म प १ हरिप- १ आ	घ प ऽ म प २ घमव- २ नि	म ग ऽ रि प ३ प्रमव- ३ वि	प म ऽ ग म ४ प्रमुत्ता ४ प्र
प स ऽ नि स १ कर-का- १ आ	स नि ऽ ग म २ मदमी- २ नि	म ग ऽ रि सं ३ हितदं ३ वि	स नि ऽ म ग ४ मुलदं ४ श
स नि ऽ घ प १ विजिता- १ आ	म ग ऽ रि ग २ पसदं २ नि	म प ऽ घ प ३ विमला- वि	म ग ऽ रि स ४ पघनं ४ श
स रि ऽ ग म १ गिरिशं १ आ	प म ऽ ग रि २ गिरिरा- २ नि	स रि ऽ ग म ३ जमुता- ३ वि	म ग ऽ रि स ४ ययितं ४ ता
स नि ऽ ग स १ यतिभिः १ आ	म प ऽ घ प २ स्वहृदा २ नि	म ग ऽ रि प ३ निहितं ३ वि	म ग ऽ प म ४ प्रकृते ४ ता
म ग ऽ रि प १ परतः १ आ	म ग ऽ प म २ प्रयितं २ नि	स रि ऽ स नि ३ प्रणतो- ३ वि	स ग ऽ रि स ४ (५) स्मि शिवम् ४ श (इति द्वितीयं वस्तु ?)
स रि ऽ ग म १ निगमागम्यं १ ज	म ग ऽ रि स २ त्रितयातीतं ज	रि ग ऽ म प ३ विश्वाकर-३ वि	ग म ऽ प ध ४ मनाकारं ४ त्त
म प ऽ घ नि १ योगाहृदं आ	प घ (५) नि स २ कमलासनगं २ ता	घ नि ऽ स ध ३ कमलापति- वि	म ग ऽ रि स ४ सेवितचरणं ४ श

विजितापसद, विमलापघन, गिरिश गिरिरा, -जमुतादयित,
यतिभिः स्वहृदा, निहित प्रकृते (.), परत प्रयित, प्रणतो (५) स्मि शिवम् ॥
निगमागम्य, त्रितयातीत, विश्वाकर, -मनाकार,
योगाहृद, कमलासनग, कमलापति, -सेवितचरणम् ।
कमलामुल, घनदाधिपति, घनद शिरसा, प्रणमामि हरम् ॥

१ A. B. हरिप- यप्रम- वप्रम-वप्रमु-खावर- वामद- मिहितद मुलमेव ।

२ B. मप ।

म ग ऽ रि स १ कयला- १ आ	म ग ऽ म म २ भमुक्त २ ता	रि स ऽ म म ३ धनदा- ३ वि	म म ऽ ग म ४ मिपति ४ झ
रि स ऽ म ग १ भनव १ आ	म प ऽ ध प २ शिरसा २ नि	म म ऽ रि प ३ प्रणमा- ३ वि	म म ऽ प स ४ नि हुर ४ झ

इति वस्तुमय गीतया मन्ते चतुष्कलेन केवलेन पञ्चबाणिना एककलद्विकलाभ्यां पुतेन शीर्षकम् ।

स सा ऽ स नि १ नटवत्-१ आ	स नि ऽ ध प २ त्रितनु-२ नि	म प ऽ स नि ३ भुवन-३ वि	स नि ऽ ध प ४ स्थितये ४ प्र
म ग ऽ रि ग १ सहर्तुं १ आ	म प ऽ ध प २ परिपा-२ ता	म स ऽ रि ग ३ लयितु ३ वि	म प ऽ ध प ४ कर्तुं ४ झ
स नि ऽ ध प १ हर इति १ आ	म ग ऽ रि स २ तमसा २ नि	म प ऽ ध प ३ भन इति ३ वि	म म ऽ रि स ४ रजसा ४ ता
रि ग ऽ म प १ शिव इति १ आ	म ग ऽ रि स २ सत्त्वगुणेन २ नि	रि ग ऽ म प ३ परिणति-३ वि	म म ऽ रि स ४ मुपगतो ४ झ
प म ऽ ग रि १ यस्तमह १ आ	स नि ऽ स म २ त्रिगुण २ ता	म प ऽ ध प ३ विगुण ३ वि	म ग ऽ रि प ४ सकल ४ प्र
म ग ऽ म प १ निष्कल १ आ	स नि ऽ स रि २ सर्वग २ नि	स रि ऽ स नि ३ सर्वद ३ वि	म म ऽ रि स ४ प्रणतोऽस्मि शिव ४ स १

१ The verbal structure is as follows —

नटवत् त्रितनु भुवन स्थितये, सहर्तुं परिपालयितु कर्तुं, हर इति तमसा, मम इति रजसा, शिव इति सत्त्वगुणेन परिणति मुपगत(तो) यस्तमह त्रिगुण विगुण सकल निष्कल सर्वग सर्वद प्रणतोऽस्मि शिवम् ।

स नि ष प म ग १ कामदकामगं सं	स नि ष प २ कामरूपं २ ता	म ग रि ग ३ सदा का- ३ ता
म ष प प ४ मनापूरकं ४ ता	म ग रि ग ५ कामकामं ५ ता	म ग स री ६ परं विश्वरूपं ६ ता

स रि ऽ म ग १ विषद- १ आ	म ग ऽ रि स २ सावा शुद्ध- २ नि	प म ऽ ग रि ३ माकाशकल्पं ३ वि	स नि ऽ स ग ४ कोरुचेष्टा- ४ ता
म प ऽ ष प १ निमित्तं १ आ	म ग ऽ रि स २ सहस्र-२ ता	रि ग ऽ म प ३ शिरसं ३ वि	म ग ऽ रि स ४ सहस्र- ४ ता
रि ग ऽ म ग १ नयनं १ आ	रि स ऽ प म २ सहस्र-२ नि	म रि ऽ स नि ३ चरणं ३ वि	स ग ऽ म प ४ सहस्र- ४ ता
ष प ऽ म ग १ बाहूदरं १ आ	रि प ऽ म ग २ सहस्र-२ ता	म ग ऽ रि प ३ भानुनिभं ३ वि	म ग ऽ म प ४ तेजोरूपं ४ ता
स नि ऽ स रि १ अविदितरूपं १ आ	स नि ऽ स रि २ कलनातीत २ ता	स नि ऽ म ग ३ जगतामावि-३ वि	म म ऽ ग रि ४ मनादि- ४ प्र
म ग ऽ रि प १ निरुपाधि १ आ	म ग ऽ म स २ सततं २ नि	स रि ऽ स नि ३ प्रणमति ३ वि	म प ऽ रि स ४ कृष्णनरेश ४ सं

॥ इति मयाक्षर-साहनेन (सहितेन) चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥

१ The verbal structure is as follows :—

कामदकामगं कामरूपं सदा कामनापूरकं कामकाम परं विश्वरूपं,
विषदसदा शुद्धमाकाशकल्पं कोरुचेष्टानिमित्तं सहस्रशिरसं,
सहस्रनयनं सहस्रचरणं सहस्रबाहूदरं सहस्रभानुनिभं तेजोरूपं,
अविदितरूपं कलनातीतं जगतामादिमनादिनिरुपाधि सननं प्रणमति कृष्णनरेश ॥

स रि ५ ग म १ दैत्यैर्षलैः १ नि	म ग ५ रि स २ किन्नरमुख्यैः २ प्र	ग रि ५ म प ३ फणितामीश- ३ ता
म ग ५ रि स ४ मुनिसद्वयैः ४ श	रि ग ५ म ग ५ सगुरुसहितैः ५ नि	रि स ५ प म ६ इन्द्रप्रमुख्यै (खे-) ६ ता
ग रि ५ स नि ७ नाकिप्रवरैः ७ नि	स ग ५ म प ८ संस्तुतमा- ८ श	ध प ५ म ग ९ प्रणतात्तिहरं ९ ता
ग रि ५ प म १० जगतामीशं १० प्र	ग म ५ प स ११ भुजङ्गाभूषं ११ नि	स नि ५ रि स १२ गङ्गाधरं १२ स

नि म ५ ग रि १३ चन्द्रापीडं आ	स रि ५ ग म १४ खट्वाङ्गधर नि	म ग ५ रि स १५ शूलासिकरं वि	स रि ५ ग म १६ साजगर्व प्र
ग रि ५ स प १७ धराद्यष्टतनु- १७ आ	म ग ५ रि स १८ परिपालित-१८ ता	प म ५ ग रि १९ चतुर्दश- १९ वि	स नि ५ स ग २० भुवन २० श ^३
स नि ५ ध प २१ श्रुतिसम-२१ आ	म ग ५ रि स २२ विगतभवा-२२ नि	म ग ५ ध प २३ अष्टाभिधान-२३ वि	म ग ५ रि स २४ महिमानं २४ ता
रि ग ५ म प ^४ २५ अनन्तमूर्ति-२५ आ	म ग ५ रि स २६ योगाभिरतं नि	रि ग ५ म ग २७ योगफलद २७ वि	रि स ५ प म २८ यजनीय २८ ता

१ The verbal structure is as follows :—

दैत्यैर्षलैः किन्नरमुख्यैः फणितामीशैर्मुनिसद्वयैः सगुरुसहितैः इन्द्रप्रमुख्यैः
नाकिप्रवरैः संस्तुतमाप्रणतात्तिहरं जगतामीशं भुजङ्गाभूषं गङ्गाधरम् ॥

२ The verbal structure is as follows :—

चन्द्रापीडं खट्वाङ्गधरं शूलासिकरं साजगर्वं धराद्यष्टतनुपरिपालितचतुर्दशभुवनं
श्रुतिसमविगतभवाअष्टाभिधानमहिमानं, अनन्तमूर्तियोगाभिरतं योगफलदं यजनीयं
यजमानं यज्ञफलदं *मन्त्राधीशं मन्त्रफलदं श्रीकालसेनमहितं प्रणतोऽस्मि जगदीशम् ।

* A. मन्त्रीधीशः ।

३ B. omits श ।

४ B. पम ।

ग रि ऽ स नि २९ यजमानं २९ आ	स ग ऽ प म ^१ ३० यज्ञफलदं ३० ता	म प ऽ घ प ३१ मन्त्राधीशं ३१ वि	म ग ॥ रि प ३२ मन्त्रफलदं ३२ प्र
म ग ॥ म प ३३ श्रीकालसेन- ३३ आ	म प ऽ स नि ३४ महितं ३४ नि	स रि ऽ स नि ३५ प्रणतोऽस्मि ३५ वि	म ग ऽ रि स ३६ जगदीशं ३६ ता

स सा ऽ स नि १ नित्यानन्दं १ आ	स नि ऽ घ प २ नित्यज्ञानं २ नि	स नि ऽ घ प ३ जगतामार्दि ३ वि	म प ऽ स नि ४ संसार-४ प्र
घ प ऽ म ग ५ सागरपार- ५ आ	स नि ऽ घ प ६ गाहन- ६ ता	म ग ऽ रि ग ७ पोतायितं ७ वि	म प ऽ घ प ८ सनकादिक-८ ता
म ग ऽ रि स ९ चेत(ः)सदनं ९ आ	स रि ऽ घ म १० नयनारामं १० नि	प म ऽ ग रि ११ रामारमणं ११ वि	स रि ऽ ग म १२ निजितकरणं १२ ता
म प ऽ रि स १३ परिहृतमरण १३ आ	प म ग रि १४ मुनिजन-१४ वि	स नि स ग १५ शरणं १५ वि	स नि स ग १६ विरहाहरणं १६ ता
स ग ऽ घ म संस्तुतिरणं आ	म प घ प सुरजनतरण ता	म ग रि प भवभयहरण वि	म ग म प कमलाशरणं प्र
स नि ऽ स रि २१ गगनध्वज २१ आ	नि स ऽ रि स २२ धुतितः ध्वजं २२ नि	नि म ऽ ग रि २३ अनुमितमननं २३ वि	म ग रि स २४ स्वहृदाधेयं २४ सं

^१ B. मप ।

^२ The verbal structure is as follows :—

नित्यानन्द नित्यज्ञान जगतामार्दि सारसागरपारगाहनपोतनित (पोतायित)
सनकादिकचेतसदन नयनाराम रामारमण निजितकरण परिहृतमरण मुनिजनशरण
विरहाहरण संस्तुतिरण सुरजनतरण भवभयहरण कमलाशरण गगनध्वज
धुतित ध्वज अनुमितमनन स्वहृदाधेयं ॥

निसऽरिस २५ प्रकाशित २५ आ	मगरिस २६ मूर्ध्वःस्वः- २६ नि	रिगऽमग २७ प्रभृतिलोक- २७ वि	मगरिस २८ सप्तकं २८ प्र
सरिऽपम २९ पञ्चवक्त्र- २९ आ	गरिऽसनि ३० प्रसाद- ३० ता	समऽमप ३१ प्रसन्नोक्त- ३१ वि	पमऽमग ३२ पञ्चमहाभूतं ३२ ॥
मगऽरिप ३३ दशनयन- ३३ आ	मगऽमप ३४ विलोकन- ३४ नि	मगऽपम ३५ विलोकित- ३५ वि	सनि(ऽ)सरि ३६ दशदिक्- ३६ ता
सनिऽसरि ३७ पालसार्थ- ३७ आ	सनिऽमम ३८ कीकृतचेतः- ३८ नि	सनिऽमम ३९ प्रसाद- ३९ वि	मगऽरिस ४० परिपाकं ४० श
सरिऽमम ४१ सकलभू- ४१ आ	मगऽरिस ४२ पालभृङ्गार- ४२ ता	मपऽगरि ४३ हारतार- ४३ वि	सनि(ऽ)सग ४४ माणिक्य- ४४ प्र
मपऽपप ४५ धीकालसेन- ४५ आ	मगऽरिप ४६ वरदं ४६ नि	मगऽसनि ४७ प्रणतोऽस्मि ४७ वि	मगऽरिस ४८ खण्डपरशुं ४८ सं

अयापरान्तकं द्यौः परान्तोऽपि पयोनिधेः ।

करदीकृत्य भूपालान् भूपालानां शिरोमणिः ॥१०१॥

प्रेषाऽपरान्तकमदो निगदन्ति भेदाच्चवत्पुटस्य कलितैककलादिकस्य ।

तत्रैकमेव किल वस्तु वदन्ति केचित् पञ्चापरे षडपरे त्वपरेऽप्य सप्त ॥१०२॥

शालाहमया निगदितानि च तानि तद्वदन्त्यः पदैर्विरचिता प्रतिशालिका स्यात् ।

शालार्थमाह चरमं प्रतिशालिकाह्यभाचार्यदीप्यचरमः सविशालिलोऽत्र ॥१०३॥

शालैव वदित्वेति मुनिभरतोऽभिधत्ते तस्याः पराद्धंमपि च प्रतिशालिकेति ।

यत्स्वैकमत्र गुर्विस्तु धत्तुमिरेव तावद्भिरेककलके लघुभिः(ः)प्रदिष्टम् ॥१०४॥

1 The verbal structure is as follows :—

प्रकाशितमूर्ध्वः स्व प्रभृतिलोकसप्तकं पञ्चवक्त्रप्रसादप्रसन्नोक्तपञ्चमहाभूत
दशनयनविलोकनविलोकि तददशदिक्पालसार्थकीकृतचेत प्रसादपरिपाक
सकलभूपालभृङ्गारहारतारमाणिक्यधीकालसेनवरद प्रणतोऽस्मि खण्डपरशुम् ॥

2 cf. S. R. 5. 88—92 for 102—107 above.

अस्मादयो द्विगुणितं द्विजले विधेयं वस्तुवत्सम्मितफलं च चतुष्कलेऽप्य ।

द्विगुण्यभाट्ट निगदितं द्विजलादिकं यन् तद्वस्तु तद्विद्वगुणिताभिरतं कलाभिः ॥१०५॥

ये त्वेकवस्तुवमिदं निगदन्ति तेषामाद्या जलोपवहनं च परा कला च ।

स्यान् प्रत्युपोहनमयंकले च तस्मिन् आद्या जलोपवहनं गदितं चिका हि ॥१०६॥

स्यान् प्रत्युपोहनमिह प्रयिनं यतोऽस्मिन् वस्तूनि वस्तुनियतानि बहूनि सन्ति ।

अत्रोत्तरेण रचिनं किल शीर्षकं स्यान्(च)शा(छा)स्त्रासनं भवति वा प्रतिशास्तिकान्ते ॥१०७॥

केषांचनैकचित्तेन हितेन सर्वसंगीतसारविदुषां विदुषां प्रसिद्धम् ॥१०८॥

उपोहनं स्याद् ^१द्विजले द्विजलं वा जलं चिका ।

एवया ^२कलाया चात्र प्रत्युपोहनमोरितम् ॥१०९॥

वस्तुवत्सम्मिनं ज्ञेयं ^३चतुष्कलमुपोहनम् ।

(मार्गे ?) तु वसिष्ठे रयानं द्विजलं प्रत्युपोहनम् ॥११०॥

तदेव वासिष्ठे ^४ मार्गे द्वे चतुष्कलेऽप्यवा कलाः ।

केषांचन मते चास्मिन् नार्थे प्रत्युपोहनम् ॥१११॥

^५सर्वत्रैककलो नैव शास्त्रास्ते ^६पञ्चवाणिना ।

विधेयं शीर्षकं केचिदत्राहुः ^७प्रतिशास्तिनः ॥११२॥

शास्त्रायाः प्रतिशास्त्रायाः सांख्यिग्यम्लवस्तुनः ।

कलावद्वे (९) निम्ने पञ्चवाणिनावृत्तिसंयुतः ॥११३॥

मयाशतः इत्यनेनानु यूनो वापि(व्य) यूनोऽपि वा ।

नामव्यानातिव्याप्तः सैत्थिदावृत्तिर्वाग्रजः ॥११४॥

मयाशतः पञ्चवाणिः शान्तिदाप्रतिशास्तयोः ।

एव(च)गते अयोऽप्यवमिव्ये तातिवाग्रजः ॥११५॥

पञ्चवाणेः कला(त)स्यान्वा ^८ सैत्थिदेवातिव्याप्ते ।

नैक्यस्तुनि विज्ञेया तालिकंया कदाचन ।

एतस्यान्येषु भेदेषु यस्त्वन्यार्थं तु सा मता ॥११७॥

^१अत्रोपवर्तनं कार्यं यृत्तिदक्षिणमार्गयोः ।

धतुर्षु वस्तुषु प्रापो गीतेषु तदनन्तरम् ॥११८॥

यस्तुनोऽत्र तुरीयस्य पश्चिमार्थं तु याः कलाः ।

तद्गतैस्तेः पदैरेव तदर्थलयायन्त्रितैः ॥११९॥

तद्गीतिगानमधुरैः पञ्चपाणौ यथाक्षरे ।

द्विकले तु विशेषोऽयं कश्चिदत्राभिधीयते ॥१२०॥

तद्वस्तुनस्तुरीयस्य निर्मितः सकलः पदः ।

^२पदकलत्रवादस्य पुनर्न चैककलसंगतिः ॥१२१॥

कश्चिच्च^३ पञ्चमवस्त्वादि कलापदके तद्विध्यते ।

अस्मिन् जनकजातिस्थग्यासस्वरसमापनम् ॥१२२॥

उपान्तिके प्रयुक्तानि पदान्यत्र पुनर्पतः ।

आवर्त्यन्ते ततः प्रोक्तमुपवर्तनकं द्रुमैः ॥१२३॥

^४अत्राचार्यमते तावदङ्गकल्पनमिच्छया ।

अङ्गद्वयोमभाविष्ट दस्तिलो विविधकके^५ ॥१२४॥

पाताः पदेव विज्ञेयास्तृतीयादिगलेष्विह ।

अत्रादिमकले त्यक्त्वा द्वाभ्यातालङ्घ ताशता ॥१२५॥

सन्निपातश्चैककले षट् पाताः क्रमतो मताः ।

द्विकलादौ भवेत् पातविधिमद्वकवत् स्फुटः ॥१२६॥

केचिदावापनिष्क्रामावादौ विक्षेपको मतः ।

मध्ये त एव द्विकले चतुष्कलविधौ पुनः ॥१२७॥

द्वाभ्यामष्टमिकां तालं द्वादशं षोडशं पुनः ।

प्रवेशमथवा पातात्(द्) द्विकले संगुणान्यहम् ॥१२८॥

^१ cf. S. R. 5. 97-98 for 118-119 above.

^२ cf. S. R. 5. 98, 99.

^३ B. केचित् ।

^४ cf. S. R. 5. 100.

^५ A. विषयैः कको । B. विषयैः कके ।

सर्वेषां वस्तूनां शाखात्वे तदुत्तरार्धानां प्रतिशाखात्वे त्वेवम् ॥

५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ^१ १
५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ^२ ता सं	इति प्रतिशाखा २
५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति शाखा ^३ ३ ५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ४	५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ५	५ । ५ ५ । ५ सं ता श ता श ता
इति तालिका	५ । ५ ५ । ५ सं ता श ता श ता	इति शीर्षकम्	

॥ इति मतभेदेन एककालमपरान्तकम् ॥

॥ अथ द्विकालमुदाह्रियते यथा ॥

५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	एकं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	इति द्वितीयं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	तृतीयं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	इति चतुर्थं वस्तु

^१ B. omits nos. 1, 2, 3 etc.

^२ B. स ।

सर्वेषां वस्तूनां शाखात्वे तदुत्तरार्द्धानां प्रतिशाखात्वे त्वेवम् ॥

५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	१ १ १ १ ता श ता सं	इति प्रतिशाखा १
५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	१ १ १ १ ता श ^२ ता सं	इति प्रतिशाखा २
५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	१ १ १ १ ता श ता सं	इति शाखा ३ ५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	१ १ १ १ ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ४	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	१ १ १ १ ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ५	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता
इति तालिका	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	इति शीर्षकम्	

॥ इति मतभेदेन एककलमपरान्तकम् ॥

॥ अथ द्विकलमुदाह्रियते यथा ॥

५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	एकं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	इति द्वितीयं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	तृतीयं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	इति चतुर्थं वस्तु

^१ B. omits nos. 1, 2, 3 etc.

^२ B. श ।

सर्वेषां वस्तुनां शाखात्वे तदुत्तरादर्चनां प्रतिशाखात्वे त्वेयम् ॥

५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ^१ १
५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ^२ ता सं	इति प्रतिशाखा २
५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति शाखा ३ ५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ४	५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ५	५ । ५ ५ । ५ सं ता श ता श ता
इति तालिका	५ । ५ ५ । ५ सं ता श ता श ता	इति शीर्षकम्	

॥ इति मतभेदेन एककलमपरान्तकम् ॥

॥ अथ द्विकलमुदाह्रियते यथा ॥

५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	एकं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	इति द्वितीयं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	तृतीयं वस्तु
५५ निप्र	५५ निप्र	५५ निश	५५ निता	५५ ताश	५५ तासं	इति चतुर्थं वस्तु

^१ B. omits nos. 1, 2, 3 etc.

^२ B. स ।

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

इति पञ्चमं वस्तु

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

इति तालिका

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

इति शीर्षकं

एवमुपवर्तनतालिकाशीर्षकसहिता पञ्चवस्तुका शाखा तत एवमेव प्रतिशाखा,
पश्चिमाहं प्रतिशाखावे तु पञ्चवस्तुके पञ्चवस्तुकां शाखां गीत्वा तृतीयवस्तुतराहं दिसाहं वस्तु-
द्वयं प्रतिशाखा ॥ यथोदाह्रियते ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

इति तृतीयवस्तुतराहं

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

इति चतुर्थं वस्तु

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

उपवर्तनं

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

इति पञ्चमं वस्तु

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

इति तालिका ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

इति शीर्षकम्

सर्ववस्तुनां शाखात्वे तदुत्तराहं प्रतिशाखात्वे त्वेवं, शाखा यथा ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

इति शाखा

इति शाखा, एवमन्यानि त्रीणि शाखाप्रतिशाखामुभयानि गीत्वा ।

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

उपवर्तनं

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविसं

इति शाखा

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविश

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविता

इति पञ्चमवस्तुप्रतिशाखा

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

इति तालिका

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	उपवर्त्तनम्	५५ निप्र ५५ निप्र ५५ निश ५५ निता ५५ ताश ५५ तासं	
इति पञ्चमं वस्तु	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	इति तालिका	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता
इति शीर्षकं	इति शाखा	एवमेव प्रतिशाखा	शाखापश्चिमाद्वप्रतिशाखात्वे तु पञ्चमवस्तुकां शाखां
गीत्वा तदुत्तरं साद्वस्तुद्वयं प्रतिशाखा यथा	५५ निता ५५ ताश ५५ तासं	तृतीयं वस्तुत्तराद्वम्	५५ निप्र ५५ निश ५५ निता ५५ ताश ५५ तासं
इति चतुर्थं वस्तु	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	इति उपवर्त्तनं	५५ निप्र ५५ निश ५५ निता ५५ ताश ५५ तासं
इति पञ्चमं वस्तु	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	इति तालिका	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता
इति शीर्षकं	सर्ववस्तुनां शाखात्वे तदुत्तराद्वानां प्रति- शाखात्वे त्वेवं	शाखाप्रतिशाखा, त्रोणि युग्मानि गीत्वा	५५ निप्र ५५ निश ५५ निता ५५ ताश ५५ तासं
इति शाखा	५५ नि ता ता श ता सं	इति शाखा	५५ निप्र ५५ निश ५५ निता ५५ ताश ५५ तासं
इति शाखा	५५ नि ता ता श ता सं	इति शाखा	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता
उपवर्त्तनं	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	इति तालिका	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता
इति शीर्षकं	इति त्रिविधं पञ्चवस्तुकं	एवं षड्वस्तुकं सप्तवस्तुकमपि	अथ चतुष्कलप्रस्तारः

५ ५ ५ ५
आनिविप्र५ ५ ५ ५
आनिविप्र५ ५ ५ ५
आनिविश५ ५ ५ ५
आनिविता५ ५ ५ ५
आनिविश५ ५ ५ ५
आ नि वि सं

इत्येकं वस्तु

एवं चत्वारि वस्तूनि गीत्वा
उपवर्त्तनं५ १ ५ ५ १ ५
सं ता श ता श ता

उपवर्त्तनं

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र

ति पञ्चमं वस्तु $\overline{515515}$ सं ता श ता श ता इति तालिका $\overline{515515}$ सं ता श ता श ता इति शीर्षकं

एवमुपवर्तनतालिकाशीर्षकताहिता पञ्चवस्तुका शाला तत एवमेव प्रतिशाला,
 दिघमाद्वं प्रतिशालात्वे तु पञ्चवस्तुके पञ्चवस्तुकां शालां गीत्वा तृतीयवस्तुतराद्वं दिसाद्वं वस्तु-
 द्वयं प्रतिशाला ॥ पयोदाहृयते ॥

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र | इति तृतीयवस्तुतराद्वं

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अन्ताविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र

इति चतुर्थं वस्तु $\overline{515555}$ सं ता श ता श ता उपवर्तनं $\overline{5555}$ अनिविश्र $\overline{5555}$ अनिविश्र

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र | इति पञ्चमं वस्तु

$\overline{515555}$ सं ता श ता श ता इति तालिका ॥ $\overline{515555}$ सं ता श ता श ता इति शीर्षकम्

सर्ववस्तुनां शालात्वे तदुत्तराद्वं प्रतिशालात्वे त्वेवं, शाला यथा ॥

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र | इति शाला

इति शाला, एवमन्यानि त्रीणि शालाप्रतिशालाभ्याम्बानि गीत्वा ।

$\overline{515515}$ सं ता श ता श ता उपवर्तनं $\overline{5555}$ अनिविश्र $\overline{5555}$ अनिविश्र $\overline{5555}$ अनिविश्र

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र | इति शाला

$\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र
 $\overline{5555}$ अनिविश्र | इति पञ्चमवस्तुप्रतिशाला

$\overline{515515}$ सं ता श ता श ता इति तालिका $\overline{515515}$ सं ता श ता श ता

इति शीर्षकं	॥ ५ ॥ ५ ॥ ता नि वि शं	इति शाखा	५ ॥ ५ ५ ॥ ५ सं ता श ता श ता
५ ५ ५ ५ ता नि वि श	इति प्रतिशाखा	५ ॥ ५ ५ ॥ ५ सं ता श ता श ता	इति तालिका
५ ५ ५ ५ ता नि वि सं	इति प्रतिशाखा	५ ॥ ५ ५ ॥ ५ सं ता श ता श ता	इति शीर्षकं
इति पञ्चमं वस्तुकं	इति षड्वस्तुकं	सप्तवस्तुकं च ।	चतुष्कलमपरान्तकम् ॥

अथ गीतकविन्यासः कियते लक्षणावितः ।

मार्गगीतिप्रहयतिकलालपविभूपितः ॥१३२॥

द्विकले वार्तिको मार्गो गीतिः संभाविता मता ।

समो ग्रहो यतिः (ः) ओ(ओ)तोगता मध्यो लयः स्मृतः ॥१३३॥

चतुर्भाजा कला ज्ञेयाऽनुगतोऽवयवः स्मृतः ।

चतुष्कले दक्षिणद्वय मार्गोऽस्तीतो ग्रहो यतिः ॥१३४॥

गोपुच्छा पृथुला गीतिस्तत्त्वं चावयवः स्मृतः ।

विलम्बितो लयश्चाष्टमात्राः (ः) प्रोक्ताः (ः) कला इह ॥१३५॥

षड्पितापुत्रकेषु तालेन मल्हाररागे उदाहरणं ॥

ष घा घ नि 'कर्पूरगौर- ३	नि घ रि(नि) घ वपुषं विशदं ३	इति उपोहनम् ॥	नि रि ग म कलावत्कलापरं ३
ग रि ग नि घ पिङ्गजटाकलापं	घ म घ म नागेन्द्रभूषणमणि-	ग नि घ म राजमानभालं	घ रि ५ घ स विशालनय-

१ The verbal structure is as follows :—

कर्पूरगौरवपुष विशद, कलावत्कलापर, पिङ्गजटाकलाप, नागेन्द्रभूषणमणिराज-
मानभाल, विशालनयनाम्निदीप्त, वर्णावतसीकृतमानुचन्द्र, चन्द्रावनेत्र, हृतचन्द्र-
मार्गित, सच्चन्द्रकोद्भासिगजेन्द्रकृत्तितोत्तरासङ्गविराजमान, हाराहिपुलारविजुम्भ-
माणनेत्रासिमाभासितभूर्भुव(व) स्व. स्वविभाग । पद्यासनोत्पीडितयोगपादीकृताहि-
राजोत्पलपूत्तेन घूर्णद्वगणारब्धनवीननुत योयीशमीश शिरसा नतोऽस्मि ।

ग रि ऽ घ नि धा नाग्निदोप्तम्	इति वस्तु ॥ इयमेव शाखा ॥	ततो यथाक्षरेणोत्तरेण शौर्यं यथा	
घ नि रि ऽ ग रि रि कर्णवितसोकृतभानुचन्द्र ॥	ग म रि ऽ ग रि चन्द्रार्कनेत्र ता	ग नि ऽ घ म ग हुतचन्द्रकान्ति श	
ग गा ऽ ग रि म सच्चन्द्रकोद्भासि- ता	म नि ऽ म ग गजेन्द्रकृति- श	ग रि ऽ स नि कृतोत्तरासङ्गविराजमान ता	
ध नि ऽ घ नि हाराहिफूत्कार- ता	घ रि ऽ नि रि विजुम्भमाण- श	ग म ऽ ग रि नेत्रासि भा- ता	
घ नि ऽ घ धा भासितभर्भुव स्व - स्वविभाग ॥ स	इति प्रतिशाखा	तत इति शौर्यं	
घ नि ध ऽ नि रि घ पद्मासनोत्पीडित- स	नि रि ऽ ग म योगपादीकृताहिराजो- ता	ग रि ऽ ग नि ध त्वणफूत्कृतेन श	
म घ ऽ रि घ घूर्णद्गणारब्धमयीननुत् ता	म घ ऽ रि घ योगीशमीश श	स ग रि घ ऽ ध नि धा शिरसा नतोऽस्मि ता	इति शौर्यं

॥ इति शाखाप्रतिशाखाशौर्यकसहितमेकवस्तुकपरान्तकम् ॥

॥ अथ पञ्चमस्तुकम् ॥

स ऽ सा स नि १ यत्पाद० उ	ध स ऽ घ म पद्म ०क उ	स ग ऽ नि नि १० दंशु श	धा नी ऽ धा धा य ००शु ता

१ The verbal structure is as follows -

यत्पादपद्मभकरन्दजुष शुकाद्या देव समह क्षरण प्रपद्ये । उदयगिरिशिखरशेखर-
दिनवरतानिकरानुकाररुचिरतर । अरवृषमोषरि परिणतमशिवहर शकर वन्दे ।
दिनकरशशधरकृतवह्नमनस्वचारोचितत्रिदिव । त्रिदिवाधीशारापितचरणयुग सश्रये
गिरिश । शिषिवाहनशिषिविशिखीकरणाकुलकरभुजङ्गपरितुष्ट गनवदन कलयन्त
मनसि मुदा मोदित भजेऽहमज ।

मा प ऽ म म का० द्या० ता	ग म ऽ म ग देवं तमहं ञ	म ग ऽ म म शरणं० ता	ग ग ऽ स ता प्रपद्ये० सं
इत्याद्यं यस्तु	स ग ऽ रि स उदयगिरि- उ	स ग ऽ म ग शिवर०- उ	म ग ऽ नि नि शंखर ञ
नि नि घ स दिनकरता- ता	घ स ऽ प म निकरा०- नि	प म ऽ म ग नुकार०- ञ	ग म ऽ प प रवि०र- ता
प प ऽ स ग तरं०० सं	इति द्वितीयं यस्तु	स म ऽ ग म वरवृष उ	रि रि ऽ स स भोपरि उ
रि रि ऽ स म परिगत० ञ	ग म ऽ नि घ मशिव० ता	नि म ऽ प ग हरं००० ता	नि म ऽ प ग ^१ शं००० ञ
ग ऽ म प प करं०० ता	स म ऽ ग सा धं० दे सं	इति तृतीयं यस्तु	स म ऽ ग स दिनकर २.
स म ऽ ग स शाशपर उ	समगत हुतवह- ञ	समरि मयन०- ता	सा सा ऽ स म रुचा०० ता
स म ऽ स म रोधित० ञ	ग स ऽ ग स त्रिवि०० ता	स म ग स बं००० सं	इति चतुर्थं यस्तु
सारोरिस त्रिविवा० उ	स नि रि रि धी००शा उ	प स ऽ नि रि राधित० ञ	स म ऽ रि स चरण० ता
नि स ऽ स स सुगं०० ता	स म ऽ रि स सं००ध ञ	स म ऽ रि स से००० ता	नि स ऽ स सा मिरिशं० सं
इति पञ्चमं यस्तु	स नि घ स शिविवाहन- सं	सप ऽ प म शिवि०- ता	मगमनि विशिखी०- ञ

नि घ नि घ करणा० ता	रि स ऽ नि स कुलकर- श	नि रि ऽ स सा भुजङ्गपरितुष्टं ता	इति तालिका
स स ऽ स नि गजवदनं सं	घ रि ऽ स नि कल्पन्तं ता	घ स ऽ स प मनसि० श	म ग ऽ म ग मुदा०० ता
म म ऽ रि स मोदितं० श	नि स ऽ नि रि सा भजेऽहमजं ता	इति शीर्षकं	स नि ऽ घ स गौ००री१-
स प ऽ प म गौ००र- उ	म ग म नि विशा०ल- श	नि घ ऽ नि घ पयोधर- ता	म प ऽ म ग भा००र- ता
प म ऽ म ग समा०हि- श	म ग रि रि तनय०- ता	रि स नि सा न००० सं	आद्यं वस्तु
स नि ऽ रि रि भा००ल- उ	प स ऽ नि रि विलो००- उ	रि स ऽ ग म घन००- श	ग नि ऽ स नि लो००ल- ता
घ प ऽ म प द्वृताशन- ता	म ग ऽ म ग ली००ला- श	घ ग ऽ म म कवलित- ता	रि स नि सा मदन स
इति द्वितीयं वस्तु	सा सा ऽ स नि घन०० उ	सा सा ऽ स नि घनसार- उ	स नि घ स सहोदर- श
सा सा स नि सु००० ता	स नि ऽ स नि दर००- ता	स नि ऽ स नि शशिकर- श	घ स ऽ स नि रुचि०र- ता

१ The verbal structure is as follows :—

गौरीगौरविशालपयोधरभारसमाहितनयन । भालविलोचनलोलद्वृताशनलीलाकव-
लितमदन । घनघनसारसहोदरमुन्दरशशिकररुचिरशरीर । उत्कण्ठगणितगणव-
यशिरोमणिकिरणविभिन्नतमिल । गजवरचर्मवसनधरमीश नमत् सुधानिविश्रिक-
(भाल)मजस्र । अमरासुरोरणकिन्नर-मानव-नव-नवगीतचरित्र । शशिकर-
निकरनिभाननमीश नमत् सदा नतशिरसा ।

ग म ग रि मदशिय- ता	ग नि ष धा निकरं स	इति तृतीयं वस्तुत्तरार्द्धम् ।	... .. हिमकर- उ
... .. शेष(र)- उ	धा धा धा नि शिरःशिलि- श	रि ष धा नि प्रम- ता	रि ग म ग वृषभ०- ता
रि ग नि ष म००नो- श	म ध म ग ०रम०- ता	म ध नि धा या०नं० सं	इति चतुर्थं वस्तु
धा धा ध म ग००ज०- उ	ग रि ग म वदनो०- उ	ग ग रि म दितभु०- श	ग रि म नि जवन०- ता
ध म ग ग लीला००- ता	ध म ग ग लालन-ह- श	ग रि स नि पित- ता	धा धा ध ध वदनं० सं
इति पञ्चमं वस्तु	धा नि ध नि समदमदन- सं	रि ष नि रि मद-दम- ता	ग म ग रि म-विधूनि- श

ध नि नि रि स-रति- ता	ध नि रि ध वर००- श	ध नि ध ध दाननिदानं ता	इति तालिका
ध नि ध नि त्रिपुरान्त० सं	ध म ग स कर०० ता	ग ग रि म त्रिपुरा- श	नि ध म ग व्यति० ता
ग ग रि स त्रिपुर० श	नि ध धा धा वं० दे० ता	इति शीर्षकं	इति पञ्चमस्तुके प्रतिशाला

* The verbal structure is as follows :—

जय जय हर हर मदशिवनिकर । हिमगिरि(कर)शेखरशिरः(ः)शिष्य(षि)प्रम-
वृषभमतोरमयान । गजवदनोदितभुजवनलीलालालनहृषितवदन । समद-मदन-
मद-दमन-विधूनि-रतिवरदाननिदान । त्रिपुरान्तकर त्रिपुरादयित त्रिपुर वन्दे ।
सुरासुरशिरोरत्ननिष्कृष्टचरणाम्बुज हर वन्दे । सकल कलनातीत कलये ।

एवं पङ्क्त्युक्ते त्रिवस्तुका । सप्तवस्तुके सार्द्धत्रिवस्तुका प्रतिशाखा सर्वेषां वस्तूनां शाखात्वे तदुत्तरार्धानां प्रतिशाखात्वे यथा ।	घ नी धा नी सुरासुर- उ	रि घ नि रि शिरोरल- उ	
ग म ग रि नि०००- श	ग नि घ म घृ ० ० ष्ट- ता	घ म ग नि चरणा०- ता	धा म धा रो म्बुजं०० श
घ स रि ग हरं ता	घ नि धा धा व०न्दे० सं	इति शाखा	धनि धनि सकलं ता
रि घ नि रि कल०ना- श	ग म ग रि सोतं०० ता	ग नि धा धा कलये० सं	इति प्रतिशाखा

एवं शाखाप्रतिशाखयोः पराणि चत्वारि युग्मानि गीत्वा तालिकाशीर्षके द्विगैर्यं । इति
मतभेदेन एककलमपरान्तकम् । अथ द्विकलोबाहरणम् ।

घ नि घ नि रि घ नि रि हरिहरवपुषं० निम्न	म ग ग रि ग नि घ म कलुपितवनजं० निम्न	घ नि घ म परि ध स कमलादयिता०- निम्न	ग रि घ नि रिगरि रायित०चर०णं निम्न
घमग रि सनिध शरणमशरणं तादा	गरिसनि धयधा तमहं०करवे तासं	एवं चत्वारि वस्तूनि गीत्वा सतो यथाक्षरेणो- त्तरेणोपवर्त्तनं यथा ॥	घ धा ऽ घ नि प्रसुमर- सं
घ म ऽ ग म या तनु०- ता	घ म ऽ ग ग रुचया० श	रि स ऽ नि ध विशि (वि) शि ता	ग रि ऽ स नि निर्जित०- श
निध ऽ ध भानुसहस्रं ता	इति उपवर्त्तनं । ततः पूर्ववत् पञ्चम वस्तु । सतो यथाक्षरेणोत्तरेण तालिकाशीर्षके ॥	इति शाखा एवमेव प्रतिशा (खा) पश्चिमाद्धप्रतिशाखादोनामेवोदाहरणावली ऊह्या । अथ चतुष्कलप्रस्तारः ।	

१ The verbal structure is as follows :—

हरिहरवपुष रपु (कलु?) पितवनजं कमलादयितारायितचरण, शरणमशरणं तमहं करवे । प्रसुमरया तनु रुचया विशि (वि) शि निर्जितभानुसहस्र । पुरादिहृदयेऽवरी
पुराविभेदनित्योदित, विशिष्टगुणमन्दिर सततमिन्दोवर, महाहंमणिनूपुरा, मणि-
मैललाङ्गुल, कलकवणितकङ्कण, स्फुरितचाक्षचञ्चलक, विविक्कागुणमोक्तिका-
बलिविराजमानस्तनी, नयामि गुणरागिणी निपुणमुन्दरी मातरम् ।

धनि धनि रिपनिरिगम पुराविहृदपेश्वरी पुर- विभेदनित्योदिता ॥ आनिविप्र	गरी गनि धाम धम गनि विशिष्टगुणमन्दिर सततगिन्दीवर आनिविप्र	धमधरि धसगरि धनि महाहर्मणिनूपुरा मणिमेखलाडम्भरां आनिविप्र	रिगरिगि गमगरि गनि कलवधणितकङ्कण स्फुरितचारुचञ्चकरा आनिविता
धमगम गागरिमनिध विचिबतगुणमोक्तिका- बलिविराजमानस्तनीं आताविश	मगगागरिसातानीधयया नभामि गुणरागिणीं त्रिपुरसुन्दरीं मातरम् । आनिविप्त	इत्येक वस्तु । एव घत्वा- रि वस्तुनि भीत्वा यया अरेणोत्तरेणैव तालिका । ततस्तेनैव शीयंकम् ॥	अनया दिशा प्रस्तारक्रमेण सर्वं चतुष्कल गेय ।

अनयं च दिशा षड्वस्तुक सप्तवस्तुक वाऽपरात्तक गेयम् । एवमपरात्तक समाप्तम् ।
अतः परमुल्लोप्यकम् ।

उल्लोप्य द्विपता कीर्त्तिल्लोप्यकमधो नृप ।
अभिधत्ते स्वतेजोभिः सर्वतेजोविलोपक ॥१३६॥

१ एकस्यामत्र मात्रया द्वौ गुरु द्वौ लघू तथा ।
गुरुरग्रे चैकया (५) स्य मात्रया स्यात् समापनम् ॥१३७॥

एतदेककल चास्मादिद्वगुण द्विकल मतम् ।
तच्चाष्टभागा निर्वर्त्यमेतस्मादिद्वगुण पुन ॥१३८॥

चतुष्कल षोडशभिर्मात्राभिरुपवर्णितम् ।
एतदेककलाद्येन त्रिधा मद्रकव मतम् ॥१३९॥

तत्र द्वौ विष(वि)धौ कार्यौ मात्रापूर्वापरार्द्धयोः ।
पूर्वार्द्धे मुखसप्त स्यात् परार्द्धे ध्रुवसप्तक ॥१४०॥

स च प्रतिमुख नाम वृत्तमत्र प्रकीर्तितम् ।
२ त्रिचतुरपञ्चपाभिर्विदारोभिर्विनिर्मितम् ॥१४१॥

वर्णनारोहिणारब्ध यस्तस्यादवगाढकम् ।
वृत्त प्रवृत्तसप्त स्याद यद्वा (ऽऽरोह्या) वरोहिणा ॥१४२॥

आरब्धमेव द्विविधमस्याय स्यात् समापनम् ।
स्वरामहेतुजातेस्तु न्यासापन्यासयोः पुन ॥१४३॥

समापन विदारोणामशसवादिनि स्वरे ।
अनुवादिनि वा कार्यमनन्तरस्वरं च ॥१४४॥

१ cf S R 5 105 117 for 137-151 above

२ A B त्वाभि पञ्चपङ्क्तिम् ।

तथैकान्तरितैरेतद्वाञ्जराजस्य सम्मतम् ।

उल्लोप्यके चतुर्धा स्यादारोहो वावरोहणम् ॥१४५॥

उपक्रम्य स्वरन्यासमंशं संवादिनं स्वरम् ।

अपन्यासस्वरं वाच्य विशेषस्तु चतुष्कले ॥१४६॥

मात्रानन्तरतः कार्यं वैहायसकमङ्गकम् ।

यद्वा कलाप्रयोगेण शून्यान्मात्राचतुष्टयात् ॥१४७॥

मात्रानन्तरतः कार्यद्विहायसकमिष्यते ।

वैहायसकमल(षट्) स्यात् कलाद्वावशनिमित्तम् ॥१४८॥

वर्णानुकर्षणं सालावृत्तिश्चेत्यभिधाद्वयम् ।

वैहायसस्य विशेषमङ्गत्वेन निवेशने ॥१४९॥

वैहायसान्विका मात्रा यद्वा शालेति सम्मता ।

सैवान्यप्रतिज्ञाप्ता स्यात् पदेरन्यैर्विनिर्मिता ॥१५०॥

वैहायसानन्तरतः सापि गेयेति सम्मतिः ।

तदेकाङ्गं पञ्चङ्गं वा द्वादशाङ्गमपि वा ॥१५१॥

इदमिह कालसेमोऽत्र सकलाङ्गरामन्वितः ।

परैर्विंशतिरङ्गानि कैश्चिदुक्तानि तद्यथा ॥१५२॥

मात्रामुखं प्रतिमुखं वैहायसकमित्यपि ।

षट्कमेककमुख्यं स्यात्ततो(ऽ)न्ताहरणं भवेत् ॥१५३॥

अतो न विव(वि)धस्त्वेवं स्थिताद्यान्यपरे जगुः ।

आद्यमङ्गं विधातव्यमस्मिन् विव(वि)धसंज्ञकम् ॥१५४॥

ततः स्युरेककादीनि तदन्ते विशितान् यथा ।

अन्तमाहरतीत्येतदन्ताहरणनामकम् ॥१५५॥

यथाक्षरे पञ्चचपाणी विधातव्यं विपश्चिता ।

अन्तं विना(ऽ)प्येतदेव ज्ञेयं संचरणाद्वयम् ॥१५६॥

^१ एतत् संहरणं नाम समापयति गीतकम् ।

गीताङ्गमत्र विशेषं युक्तं संहरणे स्फुटम् ॥१५७॥

एककं विव(वि)धो या स्यादन्ताहरणनामिन् ।

संता दता दता पाता उत्तरे स्युर्यथाक्षरे ॥१५८॥

यदा सहरण तत स्याद् वृत्तमङ्ग तदा भवेत् ।

अन्ताहरणसत्तायां विव(वि)धो वृत्तक भवेत् ॥१५१॥

^१त्रिविधोऽन्त पर कार्यस्ततोऽन्ताहरणाद् बुधे ।

युग्मो(ऽ)युग्मस्तथा मिथ इति त्रिविध्यभाग् भवेत् ॥१६०॥

तेषां प्रथमतः शुद्धचतुरस्रविनिर्मित ।

अद्वयोऽन्तः प्रथमस्तेषां दत्तिलोक्ते प्रतीयते ॥१६१॥

पृथक् त्रयाणामेतेषां त्रीण्यङ्गानि प्रचक्षते ।

स्थितं प्रवृत्तमपरं महाजनिकनामकम् ॥१६२॥

एतेषां क्रमतो वक्ष्ये लक्षणानि समासतः ।

युग्मेऽन्ते द्विकलेन स्याद्युग्मेन स्याद्विवर्णम् ॥१६३॥

स्थितं चञ्चत्युदेनैव द्विकलेन प्रवृत्तकम् ।

किन्तु चञ्चत्युदस्याष्टे कलानां च चतुष्टये ॥१६४॥

युग्माभये स्यादुदघट्टो(ऽ)न्ये कलानां चतुष्टये ।

पदानि प्राचिताग्येषां गायोदिति भुनेमतम् ॥१६५॥

अस्याष्टभागे विव(वि)ध एककं च तथान्तिमे ।

पूर्वार्धस्थपदानां चेदावृत्तिस्तत्र गीयते ॥१६६॥

महाजनिकनाम स्यात्तदा तद्वै प्रवृत्तकम् ।

गु(व) केयाचन मते तस्य स्थितविलम्बिते ॥१६७॥

गेय ताललये राज्ञ श्रीकृष्णस्य मते भवेत् ।

स्थितं यद्य यगोतिविराजितम् ॥१६८॥

गीताङ्गनियमं चात्र नाङ्गुवनं भरतादयः ।

^२अयस्त्रेऽन्ते द्विकलेनेह अयस्त्रेण स्थितकल्पनम् ॥१६९॥

तत्र कर्तव्यं पञ्चपाणी यथाशरे ।

द्विकलं स्याच्चञ्चत्युदस्तं महाजनिकेऽङ्गके ॥१७०॥

अयमत्र विशेषोऽन्यमहाजनिकवन्मतम् ।

मिथोऽन्तः दडिवधो युग्मायुग्मसंकरजो यथा ॥१७१॥

स्थितप्रवृत्ते युग्मस्यायुग(ङ्)महाजनिकं तथा ।

एकोऽपरस्तु युग्मस्य महाजनिकमन्यते(के) ॥१७२॥

^१ cf S R 5 118 122 for 160 166 above

^२ cf S R 5 123-124 for 169-172 above

अयुग्मस्य तृतीयोऽयामुग्मस्य स्थितमन्यके ।

युग्मस्याय चतुर्थस्तु स्थिते युग्मे स्थिते भवेत् ॥१७३॥

युग्मस्य तु प्रवृत्ते च महाजनिक एव च ।

अयुक्प्रवृत्ते युग्(ङ्)महाजनिकस्थितयो परं ॥१७४॥

युक्प्रवृत्ते युग्(ङ्)महाजनिकस्थितयो परं ।

अनुवृत्ताङ्ग विशेषेऽस्तु^१ स्थितादिषु यथाययम् ॥१७५॥

एकक विव(वि)धो वा स्यादङ्गत्वेनेति केचन ।

युग्मस्यन्तस्थित यद्वा विव(वि)धद्वितयेन च ॥१७६॥

^२एककद्वितयेनाथ युक्त कार्यं विज्ञानता ।

अयुग्मस्य स्थित चान्यतराङ्ग तत्र चेत्यते ॥१७७॥

विव(वि)धैककयोरन्यतर तत्राङ्गमीरितम् ।

एवमेव प्रवृत्त स्यादयुग्मस्य स्थित यथा ॥१७८॥

तत् केचन प्रवृत्ताभ्या युक्त युग्मस्य मन्वते ।

अयुग्मस्य प्रवृत्तेनैकैकयेन युत परे ॥१७९॥

अन्तस्य महाजनिक द्व्यङ्गमेकाङ्गक परम् ।

अन्तस्य केचिदिच्छन्ति राजराजो(जेन) तन्मतम् ॥१८०॥

^३मिथोऽन्तोऽयं यदा द्व्यङ्गो विमहाजनिकस्तदा ।

स्थितप्रवृत्तरहितो यदंकाङ्गस्तदा भवेत् ॥१८१॥

निषिद्धस्यान्तरस्येह विधिरङ्गस्य सम्मत ।

शम्पातालौ द्विरन्यस्तौ सन्निपातस्तथास्तिनः ॥१८२॥

उल्लोप्ये^४ त्वेकशले प्रोक्त पातकलाविधि ।

निष्प्रामशाम्ये निष्प्रामतालौ शम्पाय तालक ॥१८३॥

निष्प्रामः सन्निपातश्च द्विशलेय कलाविधि ।

अतुष्यले तथा (ऽ)वापनिविद्या क्रमत कला(°) ॥१८४॥

आवापनिविता आशविता आनिविस्त तथा ।

निविता निविताश्चैव निजनाथो दाताय स ॥१८५॥

^१ B विशेषस्तु ।

^२ cf S R. 5 125-26 for 177-78 above.

^३ cf S R. 5 127-28

बैहायसे द्वादशेमा स्युर्द्वादशकले कला ।

निविशा निवितानिश्च द्वि शतौ स कलाश्च वा ॥१८६॥

द्वितीये पञ्चमे लुप्ता विशेष सन्निवेश्य च ।

प्रवेश कम्बल ग्राह पूर्वमेव कलाविधिम् ॥१८७॥

विशाखिलस्तु शशता तादा तादा च ता च स ।

बैहायसे कलायोगश्चतुर्द्वय प्रकीर्तित ॥१८८॥

बैहायस विपातव्यमर्ककाङ्गादि वा पुन ।

पङ्क्तान्त द्वादशाङ्गसमाप्तिकमयोदितम् ॥१८९॥

तेष्वष्टमङ्ग विविधमेककान्यन्तिम् स्मृतम् ।

स्थिते तु पञ्चमो श्रेयो निष्कामोऽग्या कला पुन ॥१९०॥

चञ्चत्पुटे तु द्विकले ^१त एवास्मिन् प्रकीर्तितः ।

प्रवृत्ते तु कलानां स्युस्त्रितयादनु पञ्चसु ॥१९१॥

कलासु शन्यातालौ द्वौ सन्निपातोऽन्तिम् पुन ।

आद्ये कलात्रये पातास्त एव द्विकलस्य हि ॥१९२॥

चञ्चत्पुटस्य विज्ञेया स्थिते त्र्यस्रगते पुन ।

तुर्यप्रवेशा द्विकलप्रसृतास्रगता कला ॥१९३॥

अन्या कलाविदा श्रेया उल्लोप्यकलाविधी ।

तत्रान्ताहरण चैव बैहायसविचित्रितम् ॥१९४॥

^२स्याञ्चतुष्कलमुल्लोप्यमिति केचन मन्थ(न्य)ते ।

तञ्चतुर्था पुन प्रोक्त क्वचिदन्तान्तिम् पुन ॥१९५॥

क्वचिदस्ताहरणान्त ^३क्वचिद् बैहायसान्तिम् ।

क्वचिदेतत्प्राणनेन मात्रामात्रमिहेरितम् ॥१९६॥

अथाभिधीयते सम्यक् प्रस्तारोऽस्य मया यथा ॥१९७॥

॥ एकलोत्लोप्यके मात्रा ॥१॥

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

निशानिता शतानिश्च । इति द्विकलोत्लोप्यकमात्रा । शता शतास आनिविश आनिविता

^१ B ता ।

^२ cf S R ३ 132 33 for 195 96 above

^३ II omits portion starting with क्वचिद् and ending with निशानिता निप्रनिश्च* on p 512 of printed text

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

आशयिता आनिविशं । इति चतुष्फलोत्फोप्यमात्रा । निविश निविता निशतास तासं । इति

५ १ ५ ५ १ ५

चंहापसं, कलाप्रयोगशून्यात् कलाचतुष्कानन्तरं वा । शता शता शता । इत्यन्ताहरणम् ॥ अथवा
युगयुगमिष (युगयुगमिष) इति त्रिधान्तः, तस्य प्रत्येकं स्थितप्रवृत्तमहाजनिकानि श्रोण्यद्भानि ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५

निशनितानिप्रनिसं इति युग्मस्थितम् । निशनिशता शतासं । इति युग्मप्रवृत्तम् । निशनिता

५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

निप्रनिसं । इति चतुरस्रमहाजनिकम् ॥ इत्ययुग्मस्थितम् । निशताप्रनिसं निशताप्रनिसं । इत्य-
युग्मप्रवृत्तम् । इत्ययुग्ममहाजनिकम् ।

यथाक्षरेणोत्तरेण प्रवृत्तमत्र कीर्तितम् ।

निवृत्तिदुवर्तं स्थितयन्महाजनिकमित्यपि ॥१९८॥

मिथोऽन्तः पङ्क्तिषो यथा । युग्मस्य स्थितप्रवृत्ते अयुग्मस्य महाजनिकं यथा ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

निशनितानिप्रनिसं । इत्यु(इति यु)ग्मस्थितम् । सं ता श ता श ता । इत्यु(इति यु)ग्मप्रवृत्तम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५

निशनितानिप्रनिसं* । इति युग्ममहाजनिकम् । इत्येकोऽन्तः । निशताप्रनिसं । इत्यु(इत्यु)-

५ १ ५ ५ ५ १

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

ग्मस्थितम् । संता शता शता । इत्ययुग्मप्रवृत्तम् । निशनितानिप्रनिसं । इत्ययुग्म-

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

महाजनिकम् । इति द्वितीयोऽन्तः । निशनितानिप्रनिसं । इत्ययुग्मस्थितम् । संताशताशता ।

५ ५ ५ ५ ५ ५

इत्योजप्रवृत्तम् । निशताप्रनिसं । इत्योजमहाजनिकम् । इति तृतीयः । ओजस्य स्थितम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

युग्मप्रवृत्तमहाजनिके यथा निशताप्रनिसं । इत्योजस्थितम् । संताशताशता । इति युग्म-

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

प्रवृत्तम् । निशनितानिप्रनिसं । इति युग्ममहाजनिकम् । इति चतुर्थः । युग्मस्य स्थित-

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

मोजस्य प्रवृत्तमहाजनिकं यथा । निशनितानिप्रनिसं । इति युग्मस्थितम् । संताशताशता ।

५ ५ ५ ५ ५ ५

इत्योजप्रवृत्तम् । निशताप्रनिसं । इत्योजमहाजनिकम् । इति पञ्चमः । युग्मस्य

५ १ ५ ५ १ ५

प्रवृत्तमयुग्मस्य स्थितमहाजनिके यथा । सं ता श ता श ता । इति युग्मप्रवृत्तम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

निशनितानिप्रनिसं । इति अयुग्मस्थितम् । निशनितानिप्रनिसं ॥ इत्ययुग्ममहाजनिकम् । इति

षष्ठः ॥ अथवा युग्मस्य स्थितमोजस्य प्रवृत्तं युग्मस्य महाजनिकम् । इति पञ्चमः ।

स्थितं युग्मस्य प्रवृत्तमोजस्य महाजनिकम् ॥ इति वा षष्ठः ॥

स्थितप्रवृत्ताभ्यामयथा ह्यङ्गो (ङ्ङं) कंश्चिद्विध्यते ।

महाजनिकमेतस्य कंश्चिदङ्गं चिकीर्षितम् ॥१९९॥

स्थितप्रवृत्तरहितः (तं) कंश्चिदङ्गं चिकीर्षितम् ।

स्थितप्रवृत्तरहितः कंश्चिदेव चिकीर्षितः ॥२००॥

चतुष्कलोदाहरणमयं प्रस्तूयते यथा ॥२०१॥ (गीतोराने)

स मी ऽ घ सा १ शि० यं० आ	स पा ऽ प भा सा० तं० नि	म गा ऽ म नो ज ग सा थं वि	नि धा ऽ म पा लो० का० श
स गा ऽ ग पा मु० प्र ह- आ	स मा ऽ ग रो का० र कं नि	रि सा ऽ स नो शि य मे य आवि	नि री ऽ प सा प० रं० निता
म गा ऽ नि सा ज ग ० ०- श	नि धा ऽ प भा वी ० सं० आ वि	प भा ऽ ग भा लो का सी तं निता	म गा ऽ घ गा थ र ० ० आ
ग मा ऽ म री प र थं० नि	स मी ऽ स नो न० मा ०- वि	रि सा ऽ स सा म्य० हं० सं	इति मात्रा । अप यद्व्यङ्ग्यत्नकं वृत्तम् ।
ॽ ॽ स नि घ सा स पा प भा गि रि जा० न य न ०- नि प्र		ॽ ॽ म ग म नो नि धा म पा ग मा स रो० ज वि का० श न ०- निश	
ॽ ॽ गपासमा गरिरिसनी रजनी० क० रं० निता		ॽ ॽ रीरीपसनि रिसगमन(नि) प र म माकरं० नि वि नि स	
ॽ ॽ निध पम ना भा मग मग था गा मि स था० तो० सं० आता		ॽ ॽ मम री सा नो सा निरि सा सा त्रि ज ग द ०० धी० शं० विप्र	

॥ इति वृत्तमथ वेहायसम् ॥

१ The verbal structure is as follows :—

शिव शान्त जगन्नाथ लोकानुग्रहकारक, शिवमेव पर देव, जगदीश लोकातीत
वर वरद नमाम्यहम् ।

गिरिजानयनसरोजविनायनरजनीकर परमम(१) करम् । त्रितयातीत त्रिजगद-
धीश, त्रितनु त्रिगुण विगुण विशद विमल सकल कलनातीत, कलितकलानिधि-
वलानिकर, प्रणमामि हरम् ।

स नी ऽ घ सा त्रि स नुं ० नि	स पा ऽ प मा त्रि गु णं ० वि	ग म ऽ म नी धा वि गु णं ० ० त्र	
म पा ऽ ग मा वि श दं ॥ नि	ग पा ऽ स सा वि म लं ० वि	ग रि रि ऽ स स नि स क ० लं ० ० ता	रि रि प ऽ स नि रि क ल ना ती ० तं नि
सम सग नी स क लि स ०- श	निघ पघ पा मा क ला नि धि- ता	मग मग ऽ धा गा क ला नि क रं श	
म म री ऽ सा नि प्र ण ० मा मि ना	सा निरि सा सा ह रं ० ० सं	इति वैहायसम् ।	

अवरोहियर्णे च प्रवृत्तसं सं एककलं द्विकलयोः । अथवा इयमेव भागवतहायसात्मिका
धाखा ईवुदयेव प्रतिशाला ।

स नी ऽ घ सा 'स त तं ० आ	स पा ऽ प मा स न का ०- नि	म गा ऽ स नी वि ० क ०- वि	नि धा ऽ म पा प रि गी तं श
म गा ऽ ग पा गी ता ग म्भं आ	स मा ऽ ग री गी त गु णं नि	रि सा ऽ स नी सु र ब र- वि	रि री ऽ प सा न त च र णं ता
नि री ऽ स गा शरणं ० आ	म गा ऽ नि सा जित ० ०- श	नि धा ऽ प मा मरणं ० वि	प मा ऽ म गा सुरणं ० ता
म गा ऽ घ गा अ सु रा ० आ	ग मा ऽ म री रा ० ति ० नि	स नी ऽ स नी वि द लि त- वि	रि सा ऽ स सा रति पं ० सं
स मी ऽ घ सा र ति दं ० नि	स पा ऽ प मा सु ख दं ० वि	म म म नी नि धा सुख नि ०- श	म पा ग मा धा नं ० ० नि

1 The verbal structure is as follows :—

सतत सनकादिकपरिगीत, गीतागम्य गीतगुण, सुरवरजतचरण, शरण, जित-
मरण, सुरण, असुरराति, विदलितरतिप, रतिद, सुखद, सुखनिधान, रतिपतिशमम,
रतिमुखसार, पारसवृत्तिनीरनिधिम् ॥ निगमनिरूपणपरिगतसार, जितदिति-
तनय, सा(सु)विदितनयन, प्रणमामि परमपरम् । ससारसागरे सेतु नेतु स्वहृदय-
निलयमह ध्यानागम्य, ध्येय सतत प्रणमामि शिवम् ॥

त्रिदिवाभीष, तृतीयनयनादुदितहृताशनमदन प्रणतोऽस्मि शिवम् ॥ ब्रह्मरील-
विभुता प्रणत सतत कृष्णनृपेण गिरीश प्रणमत सततमजेयम् ।

गया समा रति पति- वि	गरिरि सनी शम न० ता	रिरी पसनरी रति सुख- नि	यसगमनीत सार ०० श
निधय मयामा पार ००० ता	मममग थागा स०सुति श	ममरी सानि नीर ०० ता	सनिरि सासा नि ०धि ०० श

इय प्रतिज्ञाया । अय अन्ताहरणम् ।

सनीयसा सपापसा निगमनि-रू ०- स	सपापसा मगारिसा यण ००००- ता	सनीरिसा मयानिसा परित सार ० श
सपापारी मगारिसा नितिविति सनय ० ता	सपापसा निगमिसा सुविवित-मयन श	सनीयसा सपापसा प्रणमामि परमपर ता

इति ययासरे पञ्चपाणी षट्पञ्चदशके अन्ताहरणे वृत्त (सम्) । अथवा अष्ट-
चतुरक्षमिधमेदेन प्रियान्त ।

स नी ध सा ससारसागरे नि	स पा म पा सेतु श	म गा म नी नेतु०स्वहृदय- नि	नि धा म पा निकममह सा
म गा म पा ध्याना-गाम्य नि	स भा ग री ध्येय ० प्र	रि सा स नी सतत ० नि	रिरीपसा प्रणमामि शिवम् स

इति चतुरश्रेण वृत्तम् ।

सग मग त्रिविद्या०- नि	नित निध धी० श० श	यम यम तृती०य- नि	यम मय नयनाहुदि- ता
यम मम तुहतादान ता	रित नित मदन प्रण श	निरि सत तोऽरिम शिव स	इति चतुरश्रेण वृत्तम्
सनी ५ यसा प्रहृषेत्त- नि	सपा ५ मपा विमुना० श	मगा मनी प्रणत० नि	निपा यमा सतत० ता
मगा मपा हृदयनूपेण नि	ससा मरी मिरीश० प्र	रिसा सनी प्रणमत सत- नि	रिरी यसा समते०य स

इति चतुरश्रेण महान्तिकम् । एव अष्टश्रेणापि उदाहरण शेषम् ।

१ B चतरश्रेण ।

इत्युल्लोप्यकमाम्नातं कालसेनेन भूभुजा ।

सुप्रकारप्रकरिका प्रकर्यथ निरूप्यते ॥२०२॥

यथासि प्रकरीकृत्य दिक्षु सर्वासु भूपतिः ।

‘प्रकरीसंज्ञकं ववित गीतकं गीतकीविदः ॥२०३॥

साह्रं वस्तुत्रयेण स्यान्वचतुभिरेव वस्तुनि(भिः) ।

प्रकरी तत्र वस्तुषत्तं मात्राभिः पङ्क्तिभरेकम् ॥२०४॥

एकस्यां तत्र मात्रायां कलाः षोडश कीर्तिताः ।

पदानि तस्य चत्वारोत्पादुराद्या महर्षयः ॥२०५॥

तत्रान्यमर्द्धमादौ स्यात् पक्षे साह्रं त्रिवस्तुके ।

वस्तुनि त्रीणि सार्थानि प्रकर्षां गीतके यदा ॥२०६॥

तदा ज्ञेयं तु वस्त्वर्द्धमुपोहनमिति स्थितिः ।

चतुर्व्यं वस्तुषु प्रोक्तं वस्तुमात्रमुपोहनम् ॥२०७॥

प्रत्युपोहनमत्र स्याद्विकल्पेनेति केचन ।

कनिष्ठासारितकला अत्रान्ताहरणे स्मृता(ः) ॥२०८॥

युक्तं तु त्रिविदारीकमिह संहरणे स्मृतम् ।

केचिदन्यस्य मात्रान्यामत्र संहरणं विदुः ॥२०९॥

केचित् सप्तमिकामात्रामिह संहरणं जगुः ।

इह प्रकर्षां वस्तुनामर्द्धव्यञ्जविधि(ः) पुनः ॥२१०॥

मन्त्रके विविधे वस्तु स विज्ञेयो मनोपिभिः ।

अपारीणां कलापाते दक्षो व्याघ्रनुपान्वये ॥२११॥

कलापातविधिं ज्ञाते प्रकर्षा(ः) कृष्णभूपतिः ।

विशेषविधिमुज्झित्वा पादभागं प्रति स्मृतः ॥२१२॥

आनिविष्टा इमे पाताः षट्सु मात्रासु मार्गतः ।

‘तत्र द्वितीया या मात्रा तालान्तां तां प्रयोजयेत् ॥२१३॥

तालपातेन संयोज्या तुर्था या द्वादशी कला ।

अष्टमस्तालपात(ः) स्यात् षड्यस्यामपि तत्त्वतः ॥२१४॥

कला द्विकलमाद्वययोः पूर्वं या गदिता मया ।

ता एव षट्ठ्यां मात्रायामद्वितीयान्तिमा मताः ॥२१५॥

द्वितीयान्त्याति(सु) मात्रासु शम्भ्या योज्या विपश्चिता ।

उपोहनं कलापातहोनमाहुर्महर्षयः ॥२१६॥

षष्ठी वा सप्तमी मात्रा यदा संहरणं तदा ।

अर्या कलां विना ज्ञेयाः कनिष्ठासरितोदिताः ॥२१७॥

¹ S. R. 5. 134-38 for 203-210. above.

² cf. S. R. 5. 139-42 for 213-17.

अथ प्रस्तारभाषातुं यतते जगतीपतिः ॥२१८॥

ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्राः	मात्रा १
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता	मात्रा २
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश	मात्रा ३
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश	मात्रा ४
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश	मात्रा ५
ॐ ॐ ॐ ॐ निशानिता	ॐ ॐ ॐ ॐ नितानिश	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ सतासता	मात्रा ६

इति यष्मात्रमेकं वस्तु । एवं साधार्यं त्रीणि वस्तूनि चत्वारि वस्तूनि गीत्वा अन्ते कनिष्ठासारितात्मकं संहरणं कायेम् ॥ यथा ॥ शता शता शता शता शता वाता शता शतासं ॥ इति संहरणम् ॥

कनिष्ठासारितकलाः सन्निपातविर्जिताः ।

अन्यस्य वस्तुनः षष्ठोमाश्रया संयुता अथ ॥

उक्तं संहरणं चाथ सप्तमीमात्रिकायुताः ॥२१९॥

अथोदाहरणम् ।

ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	इति प्रकरी

अस्याः प्रस्तारः । मध्यमादिरागेण यथा ॥

मा प म प कं ० क ण- आ	मा प म प वा ० इ ०- नि	मा प म प भु णं ० ग- वि	नी नी म पा क गा ० ०- प्र
म गा म पा म णि ० ० आ	म म म प कि ० र ०- नि	म म प प णा ० ० ०- वि	ग रि स स श ण ० ०- प्र

१ The verbal structure is as follows :—

ककणचारुमुजङ्गफणामणिकिरणारुणशशिलेखसाच (चि)-

समयसमर्हपित-^{*}निपुणान्दोलितमोलिसमूहम् ॥१॥

गोरीनयनसुलोलविलोकनजीवितमदन,

कनकपिङ्गजटापरिसरगतगङ्गाघोतकपोलम् ॥२॥

^{*} A. B. ननिदोलित० ।

नि नि प स श ० शि ०- आ	नि स स नि ले ० ल ०- नि	म प नि प साचि स म- वि	म प म नि य स ० म- प्र
स रि नि म ह धि त नि- आ	म नि प म पु णा न्दो- नि	म प नि स लित मौ ०- वि	रि नि मा मा लि समूहं श

(इति) एकमात्रा मध्यमादिरागेण ॥१॥

(अथ द्वितीयमात्रा गौडीरागेण) —

घ घ घ घ गौ ० रो ०- आ	स म म ग म घ न ०- नि	घ स घ स सु ० ० ०- वि	ग नि स म लो ० ल ०- प्र
स घ घ स घि लो ० ०- आ	घ घ घ स क ० न ०- नि	ग म ग ग जो ० ० ०- वि	म घ म घ घि त ० ०- प्र
नि स घ नि म द ० ०- आ	म म ग स नं ० ० ० नि	घ ग म घ ^३ क न क ०- वि	म म घ स पि ० शं ०- प्र
घ नि स ग ग ज टा ०- आ	म म घ स घ रि श र- नि	घ नि स ग ग त गं गा- वि	घ घ स घ थो स क योलम् ता

॥ इति द्वितीयमात्रा । इति गौडीरागेण ॥२॥

हिमशचिधामधवलविधुलेखातिलकित-†मौलिमयीर

गजमुखपण्मुखबालक्रीडा- ॥३॥

विकसितवदनसरोजम् ।

हिमगिरितनयापीनपयोधरकुण्डकुमपिञ्ज (रि) ताशम् ॥४॥

नमत नमत मतिमतिलेखावन्दितचरणसरोजं,

चन्द्रापीठ चन्द्रकमण्डित-‡चारुनिचोलम् ॥५॥

विशदकपोलतलप्रतिविम्बितकर्णविभूषम्¶-उरण-

शिरोमणिनिजमणिसंभ्रमचुम्बितहिमगिरिदुहिबुखलीलम् ॥६॥

† A. B. गौषि० । ‡ A. निचोल चारु, B. निचोलं चार ।

¶ A. B. विभूषण ।

^१ A. B. स ।

^२ A. लिलो । B. लिल ।

^३ A. repeats this square.

(अथ तृतीयमात्रामालवरागेण)

स स नि ग हि म ० ०- आ	स ग स ग र छि ० ०- नि	म प नि ग धा ० म ०- वि	स ग ग रि ध य ल ०- प्र
स ग म प वि धु ० ०- आ	स नि प म ले ० ० ०- नि	म ग ग स खा ० ० ०- वि	रि स ग म ति ल कि त- प्र
प ग ग म मी ० ० ०- आ	ग म ग स लि म धी ०- नि	ग स रि स र ० ० ० वि	स ग ग रि ग ज मु ख- प्र
म ग म ग ध ० ण्मु ल- आ	स नि प स धा ० ० ०- नि	स ग ग म ल ० ० ०- वि	स रि सा सा की ० डा ०- प्र

॥ इति तृतीयमात्रा । इति मालवरागेण ॥३॥

(अथ चतुर्थमात्रा धीरागेण)

स स स रि -वि क ० ० आ	रि ग रि स सि ० ० स- वि	नि स नि ध व ब म स- वि	प म ग म री ० ० ०- प्र
रि स नि नि ज ० ० ० आ	स रि प प हि म ० ०- नि	म रि स नि धि ० रि ०- वि	नि स ग रि त न धा ०- प्र
स स स स पी ० ० त ^१ - आ	रि ग म नि प यो ० ०- नि	ध प ध म ध ० र ०- वि	स नि ध प शु ० कु ०- ता
स स नि ध म पि ० ०- आ	ध नि ध प ज ० ० ०- नि	नि ध प म ^२ रि ० ० ०- वि	ग रि स स ता ० स म दा

॥ इति चतुर्थमात्रा ॥ इति धीरागेण ॥४॥

^१ A B repeat पीन in the next square and the verbal portion in all the successive squares is shifted forward accordingly

^२ A B omit 'रि' in this square and read only ज in its place

(अथ पञ्चमी मात्रा । सोमरागेण)

स स स स न म त ० आ	नि ग म प न म त ० नि	म ग नि नि म ० ति ०- वि	ग स स नि म ० ति ०- प्र
स प नि घ ले ० ला ०- आ	म नि नि घ वं ० ० दि- नि	घ म नि नि त छ र ०- वि	ग रि स नि ण ० ० ०- ता
स स स स स रो ० ०- आ	नि ग म प जं ० ० ० नि	म ग नि नि चं ० द्रा ०- वि	ग स स नि पी ० ङं ० आ
स प नि घ चं ० द्र क- आ	म नि घ नि चं ० हित- नि	ग रि स स पा ष ० ०- वि	म घ नि नि नि चो लं ० आ

॥ इति पञ्चमी मात्रा सोमरागेण ॥५॥

(अथ षष्ठी मात्रा सोमरागेणैव)

सरिमम विशद ०- नि	मपगरि कपोल- आ	स प म रि तल ० ०- नि	म प रि म प्रतिबि ०- ता
प प रि म वितकर्ण- नि	प स नि घ विमूषम्- ता	नि घ प घ उरग ०- नि	प घ ऽ प म शिरो ० ०- ता
घ म ऽ घ म मणि ० ०- आ	म प ऽ रि रि निज ० ०- ता	प प ऽ रि म मणिसंभ्र- आ	प म ऽ घ म मन्वुम्बित- ता
म प ऽ रि रि हिमगिरि- स	स प ऽ नि स कुहितु- ता	नि प म रि सली ० ०- स	प म रि स लम् ० ० ० ता

॥ इति षष्ठी मात्रा । इति षष्ठाग्रमेकं वस्तु सोमरागेणैव ॥६॥

* A. B. transpose नि and घ in the last two squares.

(अथ प्रथममात्रा)

नि नि ऽ प विमल ० आ	नि घ ऽ प प क ० म ला- नि	म ग ऽ म स वधितकु- वि	ग म ऽ प ग तस्तवमु- प्र
म प ऽ ग स दितमती- आ	नि घ ऽ प म ब-दुराप नि	म म ऽ प म निजित ०- वि	नि ग ऽ प म मदनं ० प्र
घ नि ऽ ग म कमला ०- आ	नि ग ऽ म प सदनं ० नि	म म ऽ प घ दितिज-कु- वि	नि घ ऽ प म ० लं कृत- प्र
ग म ऽ नि घ कदनं ० आ	ग म ऽ प म परमं ० नि	नि घ नि घ यं ० दे ह- वि	नि घ नि नि रमजितम् घा

॥ इति प्रथममात्रा ॥१॥

(अथ द्वितीयमात्रा सौराष्ट्ररापेण)

स घ प म दे०धं० आ	ग नि घ म वनुज ०- नि	म घ नि घ कुलसय- वि	स घ नि घ कारणं० प्र
म घ नि म चरणप- आ	म नि घ म रिचरण- नि	घ म नी म परमज- वि	ग नि नि घा नतया० प्र

* The verbal structure is as follows —

विमल कमलादयितकृतस्तवमुदितमतीबदुराप,

निजितमदन कमलासदन दितिजकुल कृतकदन, परम वन्दे हरमजितम् ॥१॥

देव दनुजकुलसयकरण चरणपरिचरणपरमजनता(त)या ।

वन्दे वन्दितचरणसरोज सुरनरकिन्नरफणिगणमुनिजननिकरै ॥२॥

अन्धकनिधनस्वपतिप्रवर वरद वरदाभयकरसुमल,

असिन्निशुनवराहित्कृष्णपटा(ऽ)जगवधारावन्निपाशाहकुशवरशक्तिधरम् ॥३॥

इन्द्रादिकपरिवारसमेत, अजिन परमानन्द, दैत्यैर्नित्य

सेवितचरण, ज्वलननिमजट भुजगपरिकरम् ॥४॥

दैत्यैर्नित्य भुजगपरिकर, दैत्यैर्नित्यममरपतिनत,

सुरपरिचरित, गवचमभूत, पिङ्गजट, सुरनुतचरणम् ॥५॥

स्रग् रोद्र मयद विकटजट, व्योमकेश, भव भवभयहर,

भव भवभयहर, अमरप्रवर वन्देऽहमजम् ॥६॥

ग नि घ नि चन्दे चन्दि- आ	घा स घ नी तचरण- नि	नि घ नी स सरोजं वि	ग म घ नि ^१ सुरनर- प्र
घ नि स नि कि००००- आ	घ नि स नि क्षरफणि- नि	घ नि नि स गणमनि- वि	नि नि स सा जनिकरैः ता

(इति) द्वितीयमात्रा सौराष्ट्ररागेण ॥२॥

(अथ तृतीयमात्रा सौराष्ट्रीरागेण)

स स नी ग अन्धकनि- आ	नि घा नी घा घन-रथप- नि	स घ नी स ति-प्रवरं नि	स घा नि घा वरवं० प्र
स ग घ स वरदाभ- आ	घ ग नि स यकरयु- नि	स ग घ नि गलं०० वि	सा सा ऽ स नि असि-त्रि- प्र
घ नि ऽ स नि शूलवरा- आ	घ नि ऽ नि घ हि-टङ्क- नि	नि घ ऽ ग नि घण्टाञ्जग- वि	घ नि ऽ स नि व-शराव- प्र
घ नि ऽ स स शिपादा- आ	नि घ ऽ ग म कुशा० नि	म ग ऽ म घ वरशक्ति- वि	नि नि ऽ स स घरं०० आ

॥ इति तृतीयमात्रा सौराष्ट्रीरागे ॥३॥

(अथ चतुर्थी मात्रा रामकृतिरागेण)

स नि ऽ स ग हृन्नाविक- आ	म प ऽ घ प परिवार- नि	म घ ऽ प म समेतं० वि	ग म ऽ ग घ अजिनं० प्र
प स नि घ परमा० आ	नि घ प म मर्दं०० नि	म ग ऽ प म दैत्यैर्नित्यं वि	प म ऽ ग रि से०वि०- प्र
नि प ग म स० स०- आ	प म ग रि रणं०० नि	नि प ग म ज्वलन०- वि	प म प नि निमज०- ता
घ प म प टं००० आ	घ प घ ग भुजग०- नि	स नि घ घ परिव०- नि	घ नि ऽ प स रं००० आ

॥ इति चतुर्थी मात्रा रामकृतिरागेण ॥४॥

^१ B. transposes this square and the next one.

(अथ पञ्चमी मात्रा रामकृतिरागेण)

स नि घ घ द्वैत्यनि०- आ	घ नि घ घ त्य ० ० ० नि	भा म प म मुजग०- वि	प नि घ प परिकर प्र
म ग रि स द्वै०त्व०- आ	म ग रि स नि०त्य० नि	स नि ^१ रा प अमर-प- वि	म प घ प ति-नत० ता
म प घ प सुर०प- आ	म घ घ घ ०रि०व- नि	ग म ग घ रित ० ० वि	प स नि घ गजच०- प्र
ग म प म संभूत० आ	घ प म प पिगजड नि	प नि घ प सुरभूत- वि	म ग रि सा चरण ० ता

॥ इति पञ्चमी मात्रा रामकृतिरागेण ॥५॥

(अथ षष्ठी मात्रा कर्णाटवङ्गलारागेण)

ग ग स ग र ० र ० नि	म घ प प रौ ० र ० ता	नि घ म प भयव० नि	म म ग म बिक्कट०- ता
ग स नि घ ज०ड० नि	प नि स रि व्योमकेश ता	नि घ प घ भव ० ० नि	प स म घ भव ० ० ता
प म म प भयह०- ता	प म म घ र० भव० ता	प म म प भवभय- ता	रि स नि घ हर ० ० ता
प घ प म अमर०- स	म घ प म प्रवर० ता	ग ग ग म वन्देह०- स	ग स स सा मय ० ० ता

इति षष्ठी मात्रा । इति दम्प्यातुर्क द्वितीय वस्तु कर्णाटवङ्गलारेण ॥६॥

१ B पम ।

२ B कर्णाटारागेण ।

(अथ प्रथममात्रा मल्हाररागेण)

ध नि ध नि नित्यानन्दं आ	रि ध नि रि नि०त्यं० नि	ग म ग रि नित्यस०- वि	ग नि ध म रूपं० प्र
ध म ग नि रूपं० आ	ध ध ध रि तो०तं० नि	ध स ग रि गुणवीतं वि	ध नि रि ग बीतारारति प्र
रि रि ग म भुवनैक आ	ग रि ग नि नाय०० नि	ध म ग ग भुवनैक- वि	ग रि स नि नार्यं०० प्र
ध म ग ग अभयप- आ	ग ग रि स रमभय- नि	ग ग रि स प०दं० वि	स नि ध ध हरं वन्दे आ

॥ इति प्रथममात्रा मल्हाररागेण ॥१॥

(अथ द्वितीयमात्रा मरुतृतिरागेण)

स स ग म त्रिपुरं० आ	स ग म ग त्रिपुर०- नि	स म ऽ ग प नाशकरं वि	प नि ऽ स प त्रिपुरना- प्र
स म ऽ प म शकरं० आ	नि प ऽ म प देवं ० स- नि	स ग ऽ म ग म०हं ० वि	स स ऽ म ग देवं स- प्र

The verbal structure is as follows :—

नित्यानन्द नित्य नित्यस्वरूप रूपातीत गुणवीत वि(वी)त(र)राति,

भुवनैरनार्यं भुवनैरनाय, अभयपरमभयपद हर वन्दे ॥१॥

त्रिपुर त्रिपुरनाशकर त्रिपुरनाशकर देव तमह देव तमह त्रिपुरहरमसिहर,

देवं तमह प्रणतामरपितृगणतत्परणम् ॥२॥

प्रणतामरपितृगणतत्परण, गणतत्परण, प्रणतामरपितृ-

गणतत्परण, पूषिषीमलिल, पूषिषीय(म्)तमह वन्दे ॥३॥

पूषिषीमलिल, ज्वलन पवन, सूर्याचन्द्रो, सूर्याचन्द्रो,

यजमानावाय, यजमानावाय, सूर्याचन्द्रो यजमानावायम् ॥४॥

यज्ञाधिपति, यज्ञाधिपति, सूर्यं सोमं यज्ञाधिपति,

सूर्यं सोमं, अष्टौ तृषो मुनिभिर्यत्न प्रोक्ता(म्)त्रैलोक्यगुरुम् ॥५॥

अष्टौ मुनिभिर्यत्न प्रोक्ता(म्)त्रैलोक्यगुरु समान्यगुण,

त्रैलोक्यगुरुं मनुष्य(म्)गुरु मनुष्येण तमह वन्दे देवेभ्यम् ॥६॥

ग म ऽ प नि म०हं आ	स नि ऽ प म त्रिपुर- नि	नि नि ऽ प म मसिक- वि	नि प ऽ प नि रं००दे- प्र
स नि ऽ प म धं तमहं आ	म प ऽ ग प प्रणताम- नि	स प ऽ नी स र-पितुगण- वि	प नि ऽ स स नतचरणं ता ^१

॥ इति द्वितीयमात्रा मस्तकृतिरागेण ॥२॥

(अथ तृतीया मात्रा धोरणीरागेण)

नि नि ऽ प स प्रणता०- आ	म प ऽ स नि मर०पि- नि	स म ऽ म म तु०गण- वि	प नि ऽ नि ध मत्त०० प्र
ध म ऽ ग स चरण० आ	नि नि ऽ नि ध गणनत- नि	ध म ऽ म म चरण० वि	म ग ऽ नि नि प्रणताम- प्र
ग म ऽ म ध रपितु आ	नि नि ऽ स नि गणनत- नि	नि म ऽ ग नि चरण० वि	नि नि ऽ नि ध पृथिवी०- प्र
ग म ऽ ग म सलिलं आ	ध नि ऽ ध म पृथिवीश- नि	म ग स स स्तमहं० वि	नि स नि नि वं०दे० श

(इति) तृतीया मात्रा धोरणीरागेण ॥

(अथ चतुर्थी मात्रा तुल्यगोडरागेण)

नि ध नि प पृथिवी-स- आ	म ध प ध तिलं ० ० नि	नि नि प रि ज्वलनं प- वि	ग नि ध प धनं सु०- प्र
म ग रि स र्था० धं०- आ	म ध स रि द्रो० सूर्या- नि	ग ग ध प धन्द्रो यज- वि	म ग रि ग मानाकाशं प्र
नि ध स नि यजमा०- आ	ध प प म ना० का०- नि	ग स ग रि शं ० ० ० वि	स नि ध ध सूर्यावं०- ता
ध म रि ग द्रो यजमा- आ	स रि ग नि ० ना ० का- नि	नि ध प म ० ० ० शं वि	ध रि स नि ० ० ० ० प्र ^२

(इति) चतुर्थी मात्रा तुल्यगोडरागेण ॥३॥

(अथ पञ्चमी मात्रा कर्णाटगौडरागे(ण) ।)

सा सा म धा यज्ञाधिप- आ	घ घ घ घं ति ० य ० नि	म म म घ ज्ञा०धि०- वि	ग स स स पति ० ० प्र
स स ग ग सू० यं० आ	स ग म स सो० मं० नि	ग म य घ यज्ञा धिप- वि	घ नि घ घ ति ० ० ० ता
घ नि म म सूर्य ० ० आ	म घ ऽ म ग सो० मं० नि	स स ऽ स य अष्टौ वि	स स ऽ स स तन्वौ प्र
स नि ऽ घ घ मुनिभिर्य- आ	नि घ ऽ नि ग स्य प्रोक्ता- नि	ग स ऽ म घ स्त्रैलोक्य- वि	नि स ऽ स नि गुरुम् ० ० श

॥ इति पञ्चमी मात्रा कर्णाटगौडरागे(ण) ॥५॥

(अथ षष्ठी मात्रा ललितरागेण)

घ घ ऽ घ म अष्टौ मुनि- नि	घ घ ऽ घ नि भिर्य०स्य श	रि घ ऽ नि रि प्रो ० क्ता ० नि	ग स ऽ नि म ० स्त्रै० लो- ता
नि घ ऽ घ घ ० यय० गु- नि	घ म ऽ रि ग ०रु तम- ता	म ग ऽ रि घ म० त-मु- नि	म रि ऽ रि रि यं ० प्रै ०- श
रि ग ऽ म घ लो० यय०- श	घ घ ऽ घ नि गुरु० न- ता	घ घ ऽ म ग त० चरण- श	रि रि ऽ म ग गुरु ० न- ता
म रि ऽ ग म त० चर- स	रि घ ऽ नि रि ग तमह ता	ग स ऽ नि स यवे ० ० स	नि स ऽ नि घ देवेश० ता

॥ इति षष्ठी मात्रा ॥६॥ इति षष्ठातुर्कं तृतीयं वस्तु ललितरागे ॥

(अथ प्रथममात्रा शुद्धवरादीरागेण)

स म ऽ नि ष स्मित्युत्पत्ति- आ	म ग ऽ री सा प्रलय-नि- नि	स ग ऽ रि म मित ० ० वि	प ष ऽ नि स प्रलय-नि- प्र
ष नि ष ष मित ० ० आ	ष त स म स्वि० ल्यु०- नि	प ग रि स स्व ० ति०- वि	रि ग स म प्रलय नि- प्र
नि ष रि ग मि ० त ० आ	नि ष स स ० चन्द्रा०- नि	ष ष स स द्वै०धर वि	स स नि ष अलकाद्वै- प्र
प ष स म ० धर ० आ	ष ग म नि पुञ्जाद्वैध- नि	म नि ष ष १ प्रणमा- वि	ष ष स स मि हर० श

इति प्रथममात्रा शुद्धवरादीरागेण ॥१॥

१ The verbal structure is as follows —

स्थित्युत्पत्तिप्रलयनिमित्त, प्रलयनिमित्त, स्थित्युत्पत्तिप्रलयनिमित्त,
चन्द्राद्वैधर, अलकाद्वैधर, पुञ्जाद्वैधर, प्रणमामि हरम् ॥१॥

ललनाद्वैधर, रसनाद्वैधर, ललनाद्वैधर, ललनाद्वैधर,
बहुभिविविधैर्बहुभिविविधैः, बहुभिविविधैर्ललनाद्वैधर, बहुभि ॥२॥

विक्रिष्य, विकटै, विकृतै, विमुखै, सुमुखै, विमुखै, सुमुखै,
विकटै, विकृतै, विमुखै, सुमुखै प्रमथै सतत, प्रमुखै, सतत विततम् ॥३॥

परिवृततनुमह, परिवृततनुमह प्रमथै सतत परिवृततनुमह-
मीश, सुसदमीश, सुखद सतत, प्रणमत *ईश, विकृतै ॥४॥

विमुखै प्रमथै परिवृततनुमहमीश वरद, प्रणतार्तिहरं,
हरमहमुदितमनुदित परिनुतमहमीशे गिरिष्य सततम् ॥५॥

प्रथम सुषम मुनिभि सगणै प्रणुत, सुखद सतत प्रणमत
†ईश, सुखद सतत प्रमथै प्रणुत, ‡ईश सतत, प्रणमत ॥६॥

* A B मीश ।

† A B मीश ।

‡ A B मीश ।

(अथ द्वितीयमात्रा गौडीरागेण)

स स स नि सलना- आ	घ स प म द्वं-धरं० नि	स ग नि नि रसनाद्वं- वि	ध नि घ घ धरं सल- प्र
म प म म मा०द्वं-ध- आ	ग स म ग रं ० ० ० नि	ग स स ग सलना०- वि	रि स ग म द्वं-धरं० प्र
ग ग नि नि बहुभि-वि- आ	घ नि घ घ विषेबहु- नि	म प म म भिषिविषे- वि	ग म म ग बहुभि०- प्र
ग स स ग विविधैः आ	म ग ग नि सलना०- नि	नि घ स प द्वं ० धरं वि	नि नि घ स ० बहुभिः ता

इति द्वितीयमात्रा गौडीरागेण ॥२॥

(अथ तृतीयमात्रा गौडीरागेण)

स नि घ स विविधैः० आ	स प प म विकटैः० नि	म ग म म विकृतैः ०- वि	नि घ नि घ विमूलैः ० प्र
म प म ग सुमूलैः- आ	ग घ स म विमूलैः ० नि	ग रि रि स सुमूलैः ० वि	स नि रि रि विकटैः प्र
रि स म प विकृतैः आ	ग नि स म विमूलैः ० नि	घ प म प सुमूलैः वि	म ग म ग प्रमयेः प्र
घ ग म स सततं आ	रि स नि स प्रमूलैः नि	रि स नि स सततं वि	नि रि सा सा विततम् प्र

॥ इति तृतीयमात्रा गौडीरागेण ॥३॥

(अथ चतुर्थो मात्रा सौराष्ट्रीरागेण)

स स नि ग परिवृत- आ	य नि ध नि तनुमहं नि	स ग म ग ० ० ० ० वि	ग नि स नि परिवृत- प्र
ध नि ग नि तनुमहं आ	स स नि ध प्रमथैः स- नि	ग नि ध नि सतं परि- वि	नि ध स नि वृत्ततनु- प्र
स स नि ध महमी०- आ	नि ध म म शं० सुख- नि	म स नि ग दमी० शं वि	ग नि ध ग सुखदं० सा
नि ध स स सततं० आ	नि ग ध नि प्रणमत नि	स स नि ध ० ईशं० वि	ध नि स सा विहृतैः० श

॥ इति चतुर्थो मात्रा सौराष्ट्रीरागेण ॥५॥

(अथ पञ्चमी मात्रा कणटिवङ्गालरागेण)

ग ग स स विमुखैः आ	म ध प पा प्रमथैः नि	नि धा भा प परिवृत- वि	मा म भा ग त०नु० प्र
ग स नि ध म० ह० आ	प नि रि स मी० शं० नि	नि ध प ध वरदं० वि	प म म ध प्रणतासि- सा
प म प म हरं०० आ	ग ग ग म हरमह- नि	म ध प म मनुदित- वि	म प म ग मुदितं प्र
ग ग ग म परिवृत- आ	प म प म महमीडे नि	ग ग ग म गिरिशं० वि	ग स स स सततं० श

इति पञ्चमी मात्रा कणटिवङ्गालरागेण ॥५॥

(अथ षष्ठो मात्रा)

स नि स ग प्रथमं० नि	म प ध प सुखं० नि	^१ म ध प म मुनिभिः श	म ध ^२ ग म सगर्णः नि
म स नि ध प्रणतं ता	नि ध प म सुखदं० नि	म ग प म सततं० ता	प म ग रि प्रणमत नि
नि प ग म ई० शं श	प म प नि सुखदं० श	ध प म प सततं श	ध प म ग प्रमयैः० ता
स नि ध ध प्रणत०- श	म म प म मी०शं० ता	प नि ध प सततं स	म ग रि स प्रणमत स (ता ?)

॥इति षष्ठी मात्रा ॥६॥

॥षष्मातुर्कं चतुर्थं वस्तु ॥४॥

एवं चतुर्णां वस्तूनामन्ते कनिष्ठासारितकलाभिः संहरणं यथा ॥

नि ध नि पा ३ आद्यमन- श	म धा प धा तं तेजोह- ता	नि नी ग री पं ध्यानं ध्ये- श	ग नी प पा य ध्यानाग- ता	
ग मा रि सा म्यं आद्यम- स	ग री स सा नन्तं तेजो- ता	रि सा म धा रूपं ध्यानं स	स मा ध ना ध्येयं ध्याना- ता	
म धा स री गम्यं भानु- श	ध सा रि पा वन्दिषिद्वा- ता	स री ग धा त्थानं सा० श	रि गा ध पा ह्ये० यो० ता	
ग धा प मा गं० नि० श	ग गा रि गा दि० त० ता	स री म नी मू० तिं स	नि धा ध मा भा० नुं० ता	ग मा स नी प० न्वे० सं

^१ B. मपधप ।^२ B. मग ।^३ The verbal structure is as follows :—

आद्यमनन्त तेजोरूप, ध्यान ध्येय, ध्यानागम्य, आद्यमनन्त तेजोरूप, ध्यान ध्येय, ध्यानागम्य, भानुवन्दिषिद्वात्मान, साख्यैर्गोर्गिनिश्चितमूर्ति भानु वन्दे ॥

लोकालोकविभाष्यक्त, व्यक्त्याप्यक्तविभाषज्ञान, नित्यानन्द परम ब्रह्म, ब्रह्म प्रणमत सतत, देवमनाख्य, प्रमथाधिपतिम् ॥

इति कनिष्ठासारितात्मक सहरणम् । अथवा सन्निपातवर्जिताभिः अष्टादशकलाभिः
अन्त्यस्य वस्तुन वष्टी मात्रा सहरणं कार्यम् । अथवा एव सप्तमी मात्रा सहरणं कार्यम् यथा ॥

मा मा नो मा लोकालोक- श	नो धा धा धा विभाग-व्य- ता	धा धा सा धा वत व्यक्ताध्य- श	सा धा सा रो वत विभाग- ता
रो रो रो रो ज्ञान लोका- श	नो धा सा सा लोक विभा- ता	सा मा ^१ मा धा ग-व्यवत व्यक्ता- श	मा धा ^२ धा धा व्यवत विभा- ता
धा नो नो धा गज्ञान० श	धा सा धा नो नित्यानन्द ता	सा सा धा नो परम ब्रह्म स	नो धा सा सा ब्रह्म प्रणम- ता
मा नो सा सा त सतत श	मा मा ^३ मा मा देवयना- ता	नो धा मा गा व्य प्रम० श	मा गा मा मा याभिपतिम् ता

इति वा सप्तमी मात्रा सहरणं यावद्वारणेन । प्रकरी समाप्त ॥

लक्ष्मोदाहरणं साक कानिचिदगीतकान्यगाम् ।

मार्गेणानेन मार्गंतेर्मार्ग्यन्तामितराण्यपि ॥२२०॥

अथ औषेणक वक्ति वेणुवादनकोविद ।

उपधीणयितुं विष्णुमोदेणुकविदावर ॥२२१॥

औषेणक स्या(द)द्विविधं तत्र तु द्वादशाङ्गकम्^४ ।

प्रवरं तच्च विज्ञाय सप्ताङ्गमपरं स्मृतम् ॥२२२॥

पादश्च प्रतिपादश्च मापघातोपवर्जने ।

सन्धिश्च वस्तुरस च वज्रं सपिष्टकं तथा ॥२२३॥

सवेणो च प्रवेणो स्यादुपपाताभिधं ततः ।

अन्ताहरणसन्नञ्चेत्येतानि द्वादशैव हि ॥२२४॥

अङ्गानि द्वादशाङ्गे स्युः, सप्ताङ्गं ब्रूयहे पुनः ।

स्युः ( ) पादप्रतिपादश्च मापघातं सतन्त्रिकं ॥२२५॥

^१ A B सामा मध्यम ।

^२ A B माधा धैवत ।

^३ A B यामा मध्यम ।

^४ cf S R N 143 53 for 221 36 above

चतुरस्रं तथा वज्रमुपपाताभिर्घं तथा ।

सप्तेमानि यथाशास्त्रमेतेषां लक्ष्यं चक्ष्महे ॥२२६॥

यथापरान्तके यस्तु पूर्वमुक्तं चतुष्कले ।

तद्वदत्र भवेत् पादः प्रतिपादोऽपि तादृशः ॥२२७॥

तदनन्तरतः कार्यः किन्त्वन्यपदनिर्मितः ।

पादस्यैवोत्तरार्द्धेन प्रतिपादं समं परे ॥२२८॥

अगुप्यंयाक्षरेणान्ये वद्विपतापुनकेण च ।

अङ्गमाहुः शीर्षसंज्ञं तदनन्तरतः पुनः ॥२२९॥

द्विकलेनोत्तरेण स्यान्मापघाताख्यमङ्गकम् ।

अपरान्तकवत्तस्मात् परं स्यादुपवर्त्तनम् ॥२३०॥

यथाक्षरे पञ्चपाणावेतत्संपिष्टकात् परम् ।

केचिदाहुः परे प्राहुर्ब्रह्माभ्यामथवा परम् ॥२३१॥

संपिष्टकान्मापघातादुपवर्त्तनतः परम् ।

उपवर्त्तनवत् सन्धिः पञ्चपाणी यथाक्षरे ॥२३२॥

पुनःप्रवृत्तवत्तस्मा(द्)द्विकलोत्तरतालतः ।

चतुरस्रस्ततो वक्ष्यं यथा वर्णोत्तरेण तु ॥२३३॥

सन्धिवत् स्यात्ततः संपिष्टकं द्वादशभिः स्मृतम् ।

कलाभिर्दशभिर्वापि तत्र स्याद् द्वादशाङ्गके ॥२३४॥

संपिष्टकं दशकलं तनूद्वादशकं पुनः ।

ओवेणके तु सप्ताङ्गे केचिदङ्गैरन्यथा पुनः ॥२३५॥

व्यवस्थामाहुरत्र स्याद् वर्णैर्द्वादशभिर्घृतम् ।

द्वादशाङ्गं तु सप्ताङ्गं वर्णैः सप्तभिरन्वितम् ॥२३६॥

परं दशकले चेह चतुर्यो पञ्चमी कले ।

स्याग्रे द्वे तत्र पाता(ः) स्युर्निष्क्रमप्राक् त्रयं त्रयम् ॥२३७॥

^१पृथक्(स्) तालयोः शम्याताली द्विद्विदिशः पुनः ।

सन्निपात इति प्रोक्ता द्वादश द्वादशाङ्गके ॥२३८॥

कला(ः) स्युर्द्वादशस्तत्र पातानां पृथगोरणात् ।

व्यवस्थेयं दशकले निगदा गदिता व्युत्थं ॥२३९॥

स्यातां वेणी प्रवेणी च पञ्चपाणी यथाक्षरे ।

द्विकले वा भवेदन्ते अ(ह)यथा चतुरस्रतः ॥२४०॥

^१ पृथक् तालयो. can also be a possible reading.

ययाक्षर(ः) स्या(द्) द्विकलश्चतुरस्रस्तयोरिह ।

अथवेमे क्रमात् स्यातां पञ्चपाणौ ययाक्षरे ॥२४१॥

पूर्वापरा तु द्विकले तस्मिन्नेव मुनेर्मतात् ।

प्रयेष्यन्तरं यद्वा द्विकलोत्तरतालतः ॥२४२॥

केपांचन मते नेह गीतव्यमुपवर्तनम् ।

तदा पातोत्तरादस्य तालेन परिगोयते ॥२४३॥

उपपातो मते तेषां द्विकलेनोत्तरेण वा ।

उपपातामन्तरतो यद्यन्तो नास्ति कर्हिचित् ॥२४४॥

तवान्ताहरणं नाम धैकल्पिकमिहेष्यते ।

अन्ते सति भवेदन्ताहरणं निर्विकल्पकम् ॥२४५॥

ओषेणके तु सप्ताङ्गे युग्मो(ऽ)युग्म इति द्विधा ।

भवेदन्तो द्वादशाङ्गे त्रिधा मिथविमिश्रितः ॥२४६॥

उल्लोप्यके तु धल्लक्ष्म प्रोक्तमन्तादितो मया ।

तदेवौषेणकं ज्ञेयं लक्ष्ममर्मविद्या विदा ॥२४७॥

विविधाङ्गं भवेद्वेष्णं प्रवेष्णं च प्रवृत्तकम् ।

भरताचार्यसम्मतया विशाखिलमते पुनः ॥२४८॥

^१वेष्णं प्रवृत्तं विज्ञेयं प्रवेष्णमवपाठकम् ।

पादोपपात(द्) संपिष्टेऽववदन् विव(वि)धं बुधाः ॥२४९॥

विव(वि)धं ककयोरन्यतरवद्व्ये समीरितम् ।

नित्यमेककमास्यातमाचार्यरूपवर्तने ॥२५०॥

चतुरस्रे तु विव(वि)धमेककं वा मतान्तरात् ।

कश्चित् कलाविनिर्मुक्तमेककं त्ववपाणिना ॥२५१॥

प्रयुज्य तालभागे तु कलास्यष्टासु तत्त्वतः ।

^२गीतव्यं विव(वि)धं ग्राह्यं ^३कलायोगोपलालितम् ॥२५२॥

अन्तं गीतिपदावृत्तिषुक्तमिच्छन्ति सूरयः ।

ओषेणके तु सप्ताङ्गे द्वादशाङ्गे तु मन्वते ॥२५३॥

पृथक्पदं तुल्यगीतिगानयोगेन पेशलम् ।

माषघाते द्वितीयादिकलासु तिसृषु क्रमात् ॥२५४॥

^१ cf. S. R. 5. 158-62 for 249-55 above.

^२ B. गीतव्य ।

^३ B, काल० ।

रसाना लाभसतुष्ट कालसेनो ^१रसाधिप ।
रसति स्वेच्छया गीत रोविन्दकमिह स्फुटम् ॥२५७॥

लाभार्थं विदते शेषपष्ठधर्षे कनि कर्त्तरि ।
भावे विवर्षि रसेर्वा रो रोविन्दकमिति स्फुटम् ॥२५८॥

पादो रोविन्दके कार्यं यदिभर्मात्राभिरञ्जित ।
प्रतिपादस्तद्वदेव किञ्चन्यपदनिमित्त ॥२५९॥

^२पादस्यान्ये कलापदके प्रतिपादस्य चान्तिमे ।
प्रस्तारत्तसिका गीतिरेर्वात्र प्रगल्भते ॥२६०॥

अर्धका गीतिमिच्छन्ति केचिदेतत्कलापदके ।
प्रतिपादस्य या अन्यया कला द्वावपि कीर्त्तिता ॥२६१॥

शरीर तत्स्यया गीत्या द्विकलोत्तरतालत ।
प्रतिपादानन्तर स्याद् विधेयमिह सूरिभि ॥२६२॥

तत्र त्रिचतुरा कार्या प्लुताकारा प्रयत्नत ।
मध्ये मध्ये च तेष्वत्र वृत्त स्यात् पूर्वलक्षितम् ॥२६३॥
वृत्तस्योर्ध्वमपहर्षेव स्वेच्छया विविधादिकम् ।
विधेयमङ्ग तस्याग्रे कलापदक उपोहनम् ॥२६४॥

विव(वि)धो वा प्रवृत्त धोपोहनेऽप्यङ्गमिष्यते ।
उपोहनमविज्ञेयमङ्गमङ्गविदा तदा ॥२६५॥
केचिच्छरीरे(ऽ)पीच्छन्ति विव(वि)धो वा प्रवृत्तरुम् ।
अङ्गमङ्गविचारज्ञा न तदाचार्यसम्मतम् ॥२६६॥

शरीरानन्तर केचित् यदिपतापुत्रकेण च ।
उपवर्त्तनक गेय न गेय केचनाभ्यधु ॥२६७॥

शीर्षक गीतकस्थान्ते पञ्चाणौ यथाशरे ।
शीर्षक पञ्चधा गेयमिति केचन मन्वते ॥२६८॥

गीतावृत्तिमुपाश्रित्य पदावृत्तिमयापि च ।
उभयावृत्तिमाश्रित्य द्विस्त्रिरावृत्तिमेव च ॥२६९॥

आवृत्त्या(ऽ)वो विना यद्वा प्रथमावृत्तिरत्र तु ।
गेयाकारस्तु कतय्य तत्र चैकमङ्गकम् ॥२७०॥

^१ B नराधिप ।

^२ cf. S R ■ 165-72 for 260 70 above

प्रवृत्तेन पदैर्युक्ता द्वि (तीया परिकीर्तिता) ।

..... ॥२७१॥

^१अत्र पत्रमेकं त्रुटिकम् ।

..... ।

(त ?) दोत्तरः स्यात् सुविचारणायां वक्तव्युत्तरं गीतकमार्यवर्यः ॥२७२॥

^२माशा चतुष्कलाद्या स्यादुत्सोप्यकण्डुत्तरे ।

द्विकलोत्तरतालेन ततः शाखा विधीयते ॥२७३॥

शाखायत् प्रतिशाखा स्यात् पार्श्वरन्यैर्विनिर्मिता ।

द्वादशाङ्गा परा शाखा षडङ्गा त्वपरा स्मृता ॥२७४॥

आकारहीना कत्तव्या मुखप्रतिमुखान्विता ।

शाखायाः (:) प्रतिशाखाया गातव्यं मध्यदेशगम् ॥२७५॥

यथासरे पञ्चपाणी भिन्नगीतिमुपाभिता ।

मध्यान्तपोदघ वा ^३गीतेनैककलेन विधीयते ॥२७६॥

युग्माधिकेभ्यो (ऽ)न्यतरो त (घ)तो (ऽ)न्तः परिधीयते ।

मवान्तं केचन प्रादुष्टसरे गीतकोविदाः ॥२७७॥

अस्य प्रस्तारः । $\overbrace{\text{ऽ ऽ ऽ ऽ}}^{\text{आनिविश}}$ $\overbrace{\text{ऽ ऽ ऽ ऽ}}^{\text{आनिविता}}$ $\overbrace{\text{ऽ ऽ ऽ ऽ}}^{\text{आनिविश}}$ $\overbrace{\text{ऽ ऽ ऽ ऽ}}^{\text{आनिवित्तं}} । (इति)$

शाखा । (इ)यमेव प्रतिशाखा । सं ता श ता श ता । इति शीर्षकम् । युग्माधिकेभ्योऽन्य-
तरोऽन्तः । रोविन्दकवदङ्गकल्पना । इत्युत्तरः समाप्तः ।

^४मार्गद्वयं मन्द्रकावेः “शठछत्रकभेदतः ।

^५शठ (:) स्यादङ्गसंक्षेपात् छत्रकस्त्वङ्गविस्तरात् ॥२७८॥

एतेषां विकृता भेदा (स्) त्रयमार्गानुसारतः ।

भवन्ति बहुधा ते च स्वयमूह्या विपश्चिता ॥२७९॥

कालसेनोपदेशाद्वा शातव्याः शास्त्रवेदिभिः ।

छन्दकं सर्वगीतान्ते गदितं पूर्वसूरभिः ॥२८०॥

^१ B. omits अत्र ।

^२ cf. S. R. 5. 175-77 for 172-75 above.

^३ A. B. reading of गीते is not clear, looks like कट ।

^४ cf. S. R. 5. 178-81 for 278-83 above.

^५ S. R. छद्म ।

शरीर तस्यान्यतर स्या(त्) अथचतुरस्रयो ।

ये केचित् स्वेच्छया बद्धैरङ्गैर्नवमिरञ्चितम् ॥२८१॥

चतुरस्रेण तालेन चतुरस्रमिहोदितम् ।

अङ्गैश्चतुर्भि सहित शरीर छन्दकस्य तु ॥२८२॥

तयैव अथतालेन निबद्ध अथमुच्यते ।

सम्यस्येत् स्वेच्छया वास्मिन् वर्णाङ्गान्वयवा स्फुटम् ॥८३॥

तालाङ्गान्यपि वा(ऽ)स्यान्ते शीर्षक तु विधीयते ।

चक्रमस्य तु केनापि गीतकोवत्मुखेन हि ॥२८४॥

पूर्वमुखेन पादेन मुखतालेन वा पुन ।

अस्मिन् प्रतिमुख नाम विधेय गीतवेदिना ॥२८५॥

यत्तच्छब्दानु(य) तस्मिन्प्रज्ञानां न्यसन मतम् ।

ततो(ऽ)स्य छन्दक नाम विहित पूर्वसूरिभि ॥२८६॥

५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५

अस्य प्रस्तार । शताशता । इति चतुरस्र शरीरम् । शताशता । इति अथ
शरीरम् । अस्य मुख तु गीतकान्तमुखवत् । प्रतिमुख तु मुखवत् पादबद्धम् । अन्ते येन
केनचित् शीर्षकेण सदृश (क्ष) शीर्षकम् । इति छन्दक समस्तम् ॥

सप्तलोकैकविधयातमहिम्ना कृष्णभूभुजा ।

सप्तगीतकविन्यास शास्त्रमार्गेण दर्शित ॥२८७॥

आसारित जगति येन यशो(ऽ)द्वितीय

निःसारित रिपुकुल सकलोर्वरापा ।

प्रोत्सारित द्विजकुलात् सकल दरिद्र-(च वैश्य)

आसारित धवति सोऽत्र कृतीवरेभ्य ॥२८८॥

^१चतुर्धासारित ज्ञेय कनिष्ठ च लयान्तरम् ।

सम्भवासारित नाम ज्येष्ठासारितमित्यपि ॥२८९॥

कनिष्ठे तत्र विज्ञेया कला सप्तदशासु च ।

गुप्त स्यात्कलिको द्वौ च पञ्चपाणौ यथाक्षरै( ) ॥२९०॥

गुप्तं मुखतफस्तेषा कलाविधिरयोच्यते ।

सम्भवात्तलो द्विरभ्यस्तौ सन्तौ च द्वि शतौ च स ।

ताद्वि शताद्वय पाता( ) सप्तपातो(ऽ)न्तिमस्तथा ॥२९१॥

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

शता शता सता शता शता सता शता शता स ।

इति कनिष्ठासारितम् ।

पादभागान् विहाय श्रीनाद्यानङ्गुलिकर्मणि ।

विभक्ताङ्गिषु शम्या(ः)स्फुरविभागे पुनर्भवेत् ॥३००॥

ययोक्तमङ्गुलीकर्मोपोहनेषु पुनर्मते ।

आदावन्ते च गुरुणी कलयोस्तु द्वयोर्द्वयोः ॥३०१॥

कला(ः)स्युलंघयो मध्ये कनिष्ठादिषु तद्यथा ।

अष्टौ च द्वादश तथा षोडशा अपि विंशतिः ॥३०२॥

सर्वेषूपोहनेषु स्यात्(द्) ध्रुव. पातो(ऽ)न्ययोः पुनः ।

कलयोः स्या(द्) द्वयोरेककाक्षरं गुरुरूपकम् ॥३०३॥

द्योषाः कलाश्चतुर्मात्रिर्गणः कार्या विज्ञानता ।

ध्रुवपाते बुधैर्ज्ञेयो मार्गो(ऽ)पि ध्रुव एव हि ॥३०४॥

अन्यैदपोहान्याहुर्मात्राभिर्ध्रुवकादिभि ।

घुवतानीहक्रमेणैव प्रयोज्यानीति केचन ॥३०५॥

केचिदासारितान्याहुर्मूलाङ्गेन विना बुधा ।

अग्रान्तकलयोरेकं गुरुवर्णं पृथक्(द्) ग्यसेत् ॥३०६॥

अन्या(.) कलाश्चतुर्मात्रवर्णा(गणाः) कार्या यथाविधि ।

चतुष्टयं चतुर्मात्रगणानां स्याद्यदा युजि(ः) ॥३०७॥

कनिष्ठेति(तु) तदा ज्ञेयं द्वितीये च यथाक्रमम् ।

षट्कं च सार्द्धषट्कं च कुर्यादिति मुनेर्मतात् ॥३०८॥

• लयान्तरितमप्येवं स्वतन्त्रमपि येऽभ्यधुः ।

लयमार्गविरूपत्वात्तन्मते तत्ततः पृथक् ॥३०९॥

मध्यमासारिते द्युमभागे(ऽ)ष्टौ कथिता गणाः ।

ओजे तु द्वादशान्ये स्युद्वितीये(ऽ)प्यधेयोजिताः ॥३१०॥

प्येष्टे तु षोडश स्युश्चतुर्विंशतिरुत्तरे ।

द्वितीये तुत्तरे सार्द्धे गणाः शास्त्रनियन्त्रिताः ॥३११॥

विभक्ताङ्गासारितेषु सन्निपाते तु मध्यमे ।

गणो वाथ गणाद्धौ वा कर्तव्य इति चोदना ॥३१२॥

^१यथाक्षरं द्विसंख्यातत्रिसंख्यातविभेदतः ।

असारितानि सर्वाणि त्रिविधानि मुनेर्मतात् ॥३१३॥

उपतरुपेनिजेच्छात स्थितिलंघ्वादिभिर्गुणैः ।

आवृत्तिताक्षरपथ यथाक्षरमिहोच्यते ॥३१४॥

एकपथं द्विसह्यात विवृत्य परिकीर्तितम् ।

द्विसह्यात भवे (२) द्वाभ्या निवृत्तिभ्या समन्वितम् ॥३१५॥

विलम्बितलयेनादौ (गो)त्वा मध्यलयेन तु ।

कार्या निवृत्तिरित्युक्ता(स्त) द्विसह्याते पुरातनं ॥३१६॥

एष निवृत्ति ( ) प्रथमा त्रिरावृत्ते(स्त)त परा ।

निवृत्त्या तु द्वितीयस्या कार्यो द्रुतलयो बुधं ॥३१७॥

यथाक्षर सर्वमार्गे त्रिसह्यात तु दक्षिणे ।

दक्षिणे वार्तिके नव(चंव)त्रि(द्वि)सह्यात प्रकीर्तितम् ॥३१८॥

स्वतन्त्र वा यद्वंमान यन्मते स्यात्लपान्तरम् ।

कनिष्ठ वार्तिके चित्रे तन्मते कीर्तित भवेत् ॥३१९॥

यस्मात् कनिष्ठा(२)द्विगुण(७) लपमार्गलयान्तरम् ।

यदि तत्र कनिष्ठास्य दक्षिणेऽपि प्रयुज्यते ॥३२०॥

तदा त(२)द्विगुणस्यास्य मार्गस्यानुपलम्भनात् ।

लयान्तरस्योदयन न भवेदिति निश्चय ॥३२१॥

केचिदभ्ये यदन्यत्र ध्रुवकासारितान्यपि ।

तान्येव ध्रुवमार्गेण स्युरवावर्तनाविभिः ॥३२३॥

ध्रुवासारितमावृत्त्य विधुर केचिदभ्यधु ।

ध्रुवमार्गस्वतो यस्मात् कलिक स बुधं स्मृत ॥३२५॥

यथा —

55 1 1 1 1 1 1 55

देव^२ हिमकरकिरणसनायम । इति कनिष्ठासारितस्य । एवमन्यान्यप्यूहनीयानि ।

अथ सर्वासारितस्योदाहृतिः सम्य(गु)भीयते ।

मा मा मा मा री री री री ब्रे ० ० ० ० द ० ० ० श	घा घा नी सा घा नी सा सा घ ० ल ० ग ० क ० ता	घा सा घा नी घा पा पा पा ज ० ० ० ० ० ० ० श
घा ना घा नी मा मा मा मा झ ० ट ० ० ० ० ० ० ता	इत्युपोहनम् ।	

^१ of S R 5 197-98

^२ A. B. देवा हिमकर-

मा पा धनि धा सा रिग सा सा दे० ॥ य० ० दे० ०० ये० ॥ स	सा सा धनि सम नी यय मा सा सा नी धा पा यय निधय मा मा स० स्तु० त० च रि० ० त दे० त्वे० य० ००० क्षे० ० ता	
पा पा धनि धा सा धनि धा धा नी० गे० ० पि तु० प ति ता	धा सा धा नी ऽ पय निध मा मा सि० डे० स० त० त श श	मा मा मा मग ऽ सा सग मा मा प्र ण मि त० च र० ण ॥ ता
मा मा मा यम ऽ गा सग मा मा प्रे० ० ०० ० ०० ०० स	धा मा धा सा धा मा धा मा लो० ० ० ० ० ० ० ० ता	री गा री गा ऽ सा नी सा (सा) व्य० ० ० ० ० ० ० ० श
धा धा सा सा ऽ धा धा नी नी हि० त० ० ० ० ० ० ता	मा मा मा धा पा मा मा धा ह० ० ० ० ब्र० ० ० ० श	धा धा निस सनि धा धा री री श र० ०० ण० म ह मु प ता
धा मा धा सा ऽ मा मा मा पा ग त० ० ० ० ० ० ० स	इति कनिष्ठासारित, इदमेव सयमागद्वैगुण्येन गीयमान सप्तान्तर भवति ॥	

सा मग रिग सा ऽ मग मा मा मा शु० ०० दु० ०० ० ० ० श	धा नी गा री ऽऽ गा मा मा मा ज० म ति य० ० ० ० निता	धा धा नी मा ऽऽ धा नी सा सा व० लि० त० क० निश
धा सा धा नी ऽऽ धा मा मा मा दि० पि० नि० पि० ताप्र	धा सा धा सा ऽऽ सा सा मा मा कु० च० ज० ल० निसं	धा सा सा नी ऽऽ मा मा मा मा शु० ० ० ० दु० ० ० ० निप्र

इत्युपोहनम् २ ।

१ The verbal structure is as follows —

देव देवै सस्तुतचरित,* दैत्यैयथैर्नागै पितृपतिसिद्धे,
सततप्रणमितचरण, त्रैलोक्यहित रुद्र चरणमहमुपगत ॥

* A B नमित ।

२ B adds समाप्त श्री ।

सा मा गा मग ^१ रिऽसा गगध गा मा भू० ता ००० पि प०० ति० तासा	धा धा नी नी ऽऽ मम मा सा सा म ग ने० प्र० ह र० नित	सा सा गा मग ऽऽ रो मनि सा सा म ग ने० प्र० ह र० ०० निश
मा गा सा सा ऽऽ धा नी धा सा दे० द० ००००	धप निनि मा धा ऽऽ सा सा सा सा ग० ज० च० मं घ र० नित	सा सा धनि सा ऽऽ धनि धप मा मा रो० द्र० श र० ण००० ताप्र
धा धा धप धा ऽऽ धप नित सा सा रौ द्रा भय द गज घम घ र तासा	सा सा सा सा ऽऽ मा मा मा मा ज्व ल न नि भ ज ट० नित	सा सा गम मग ऽऽऽ रिस मग सा सा भुज ग० प० चि० कु० र० निश
मा नी धा नी ऽऽ सा सा सा सा ह० द्र० श र ण० ताप्र	धा धा नी नी ऽऽ सा सा सा सा म ह भु घ ग त०० नित	इति मध्यमासारितम् ।
मा मा मा मा पा धा पा मा शु००० दृ०००	धा नी धा नी नी धा धा पा ज० ग० ति० य०	धा धा नी नी सा सा सा सा दि० ग० नि० पि०
धा मा नी सा सा सा सा सा नि० ति० श० ल०	धप नित सा सा सा सा धा सा कु० च००० श० ल०	धा सा धा नी नी धा धा मा शु००० दृ०००

हय्युपोहनम् ।

मा मा मा मा ऽ मा मा मा मा अ म र० प्र व र० श

$\overline{\text{ऽऽऽऽ}}$
 धा धनि निप धप मा मा मा मा मा मा मा मा मा मा
 म द००० मा०० ग ह र०० अ म र प्र व र०
 आनिवि

^१ The verbal structure is as follows —

भूतापिर्वा *मगनेपार, मगनेप्रहर् देव, गजघमंघर रौद्र
 गार्ग, रौद्राभयद गजघमपर उज्जमनिभम,
 भूजगर्भिकुर, दद्र सागगामुता ॥

* A भयप्र ह र । II भयप्र ह र ।

५५ ५५

धा धा निनि नो मा मग सा सा री गरि गा नो गा मा सा सा
अ म र० ० प्र व० रं ० म द० नां ० ग ह रं ०

आनिविता

५५ ५५

धा धा नो नो धा धा सा सा नी धा धा धा धा सा सा
प्र ण ता म र पि तु य ण न त च र णं ० ०

आनिवित्तं

५५ ५५

धा धा नो धा धा मा मा धा मा सा मा मा मा सा सा
प्र ण ता म र पि तु य ण न त च र णं ० ०

आनिविप्र

५५ ५५

सा सा सा सा नी नी धा नो धा धा सा सा नी नी सा मा
पृ ध्वी स लि लौ ज्व ल न प ख न सूर्या च ० ग्री

आनिविता

५५ ५५

मा मा मा मा मा मा मा मा मा मा री री गा सा
सू ० र्या च ० ग्री य ज मा ० ना ० का ० दां ०

आनिविता

५५ ५५

मामामामा मानामामा रीगामामा सासामामा
सू ० र्यां ० सो ० भं ० य ० ज्ञा ० धिपति ०

आनिविता

५५ ५५

धाधासाधा मीनीसामा मामामामा मामामामा
विकृतः ० विमुलं. विकटेः ० प्रमयः ०

१ The verbal structure is as follows :—

अमरप्रवर, मदनाङ्गहर, अमरप्रवर, अमरप्रवर, मदनाङ्गहर, प्रणतामरपितृगणनत-
चरण, प्रणतामरपितृगणनतचरण, पृध्वीसलिलौ, ज्वलन पवन सूर्याचन्द्रौ, सूर्या-
चन्द्रौ यजमानाकाश, सूर्यं सोम यज्ञाधिपति, विकृतं, विमुलं, विकटे, प्रमयः,
सतत परिवृततनुमहमीश प्रणमे ।

	५ ५ ५ ५		
धाधानीधा	धातासासा	मामामामा	मामामामा
स त सं प	रि वृ त त	नु म ह मी	शं प्र ण मे
	आनिविसं		

इति ज्येष्ठासारितम् ।

(इति) त्रयोदशविधमासारितम् ।

बहुमानमयो वक्ष्ये विस्तरात् खण्डिकातनुम् ।

तत्सापेक्षतया तासामप्रतो वक्ष्ये लक्षणम् ॥३२६॥

^१धत्तलस्ता विशालाद्या संगता च सुनन्दिका ।

सुमुखा चेति तत्र स्याद् विशालायां कला नव ॥३२७॥

मध्यमासारितस्याद्यवस्तुवत्ताल ईरितः ।

उपोहनं कला(ः) पञ्च कनिष्ठासारिते ^२तथा ॥३२८॥

शम्यातालौ द्विरावृत्तौ सन्निपातस्ततः परम् ।

गुहद्वयं भवेदादावन्ते गुर्वेकमिष्यते ॥

चतुर्वंशलघूनि स्युर्मध्यतो(ऽ)स्यामुपोहने ॥३२९॥

धाताशतारं । इति विशालायामुपोहतम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

श नि ता नि श त(ता) प्र नि सं नि प्र ता श नि ता नि

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

श ता प्र नि सं नि प्र ता श नि तानि शता प्र नि ॥

इत्येषा चतुरावृत्तिवशाद्विस्तीर्णसंगता ।

यतस्ततो विशालेति राजराजेन कीर्तिता ॥३३०॥

॥ इति विशाला ॥१॥

संगतायामष्टकला द्विकलो युग्म ईरितः ।

तालस्तस्या(ः) षट्कलं स्यादुपोहनमिति स्थितिः ॥

उपोहने संगताया द्विकलस्यैव ईरितः ॥३३०॥

५ ५ ५ ५ ५ ५

निशतासनिसं । इति संगताया उपोहनम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

निशतानिताशप्रनिसं । इति संगता ॥२॥

^१ cf. S. R. 5. 200-218 for 327-58 above.

^२ A. यथा ।

गुहं.....कलालोपे कृते सति ।

अपचारिक(त ?) मध्येऽं कनिष्ठत्वं पुरातनैः ॥३५०॥

सोपोहना सुनन्दादौ संगता सविशालिका ।

^१मध्यासारिततालान् गीतास्तिलोऽपि चेद्यदा ॥

मध्यमासारिताभासं वर्द्धमानं तदा भवेत् ॥३५१॥

५ ५ ५ ५ ५ ५

शताप्रान्निसं । इति मध्यमासारिताभासोपोहनम्

५ ५ ५ ५

आनिविश

५ ५ ५ ५

आनिविता

५ ५ ५ ५

आनिविप्र

५ ५ ५ ५

आनिविसं^२

५ ५ ५ ५

निशानिता

५ ५ ५ ५

शाप्रनिशं

५ ५ ५ ५

शानितानि

५ ५ ५ ५ ५

शताप्रान्निसं । इति मध्यमासारिताभासम् ।

सुमुह्यादौ सुनन्दायो संगता सविशालिका ।

ज्येष्ठासारिततालान् गीता सोपोहना यदा ॥

तज्ज्येष्ठासारिताभासं तदा स्याद् वर्द्धमानकम् ॥३५२॥

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

निशानिताशाप्रान्निसं । इति उपोहनम् ।

५ ५ ५ ५

आनिविश

५ ५ ५ ५

आनिविता

५ ५ ५ ५

आनिविप्र

५ ५ ५ ५

आनिविसं

५ ५ ५ ५

आनिविश

५ ५ ५ ५

आनिविता

५ ५ ५ ५

आनिविप्र

५ ५ ५ ५

आनिविसं^३

५ ५ ५ ५

आनिविशं^४

५ ५ ५ ५

आनिविता

५ ५ ५ ५

आनिविप्र

५ ५ ५ ५

आनिविसं

५ ५ ५ ५

निशानिता

५ ५ ५ ५

^५शाप्रनिश

५ ५

शानि

५ ५

तानि

५ ५

शत

५ ५ ५

प्रान्निसं

इति ज्येष्ठासारिताभासं वर्द्धमानम् ।

आसारित(१)दितानत्वे वर्द्धमानस्य चेष्ट्यते ।

वर्द्धमानासारिताख्या भरताद्यर्थहृषिभिः ॥३५३॥

विशल्याद्याः प्रगीयन्ते यदा स्वे(ः)स्वरतालकैः ।

पूर्वोक्तत्रमतो भेदश्चतुर्दशस्य तदा भवेत् ॥३५४॥

^१ A मध्यमासारित० ।

^२ B. श ।

^३ B. श ।

^४ B. स ।

^५ A. adds श before श ।

यथाक्षरा(रं) द्विसंख्यातं त्रिसंख्यातमिति त्रिधा ।

पुनरेतानि भिद्यन्ते पुनः स्युर्भागंतोऽपि च ॥३५५॥

षट्प्रकाराणि सर्वाणि यथा तद्वन्निरूप्यते ।

यथाक्षरावित्रितयं मार्गः(र्वे) स्यादक्षिणे पुनः ॥

वास्तिके द्वितयं त्रेयं चित्रे त्वेकमिहेष्यते ॥३५६॥

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

एवं प्रस्तारः । वि श नि ता श प्र नि श श नि ता नि श ता प्र नि शं । इति

वर्द्धमानाभासं कनिष्ठम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

वि श आ नि वि ता आ नि वि प्र आ नि ता नि प्र आ नि वि शं ।

इति वर्द्धमानाभासं कनिष्ठम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

वि श आ नि वि ता आ नि वि प्र आ नि ता नि प्र आ नि वि सं ।

इति वर्द्धमानाभासं मध्यान्तरम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

आनिविश आनिविता आनिविप्र आनिविसं^१ निशानिता । सप्रनिसं शानितानि

५ ५ ५ ५ ५

शताप्रनिसं । इति वर्द्धमानाभासं मध्यमासारितम् । आनिविश आनिविता आशविप्र

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

आनिविसं आनिविश आनिविता आशविप्र आनिविसं आनिविश शताप्रनिसं

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

आनिविता आनिविप्र आनिविश निशानिता सप्रनिसं शानितानि ।

इति वर्द्धमानाभासं ज्येष्ठासारितम् ।

वर्द्धमानानि त्रीण्येव तत्रान्यद्वितये भतः ।

सर्वपदविधिस्तज्ज्ञैः स्वतन्त्रासारिताश्रयः ॥३५७॥

मार्गभेदविभिन्नस्ववर्द्धमानविभिधनात् ।

भेदाः(ः) स्युर्बहुवस्तज्ज्ञैरहनीयाः स्वबुद्धितः ॥३५८॥

इति^२ पञ्चाशाद्भेदानि वर्द्धमानानि ।

वर्द्धमानं यज्ञो वीक्ष्य वर्द्धमानगुणाकरः ।

वर्द्धमानं समतनो(द्)गीतकं गीतकोविदा(वः) ॥३५९॥

^१ B. confuses the प्रस्तार of मध्यमासारितम् and ज्येष्ठासारितम् ।

^२ S. R. अनुपञ्चाशाद्भेदानि ।

“या (आ)द्या रोविन्वके मात्रा पाणिकाया मुल तथा ।
अङ्गैरष्टभिरधेष्ठा वरा षोडशभि स्मृता^२ ॥३६०॥

अङ्गान्यत्र विधेयाणि तज्ज्ञेयत्वेन यथा ।

आकारान्तरितैरस्यां विदार्य स्युः स्तुते पदं ॥३६१॥

केवलं स्तुतिपदं राकारं रथ केवलं ।

मुखात् पर प्रतिमुख मुखवत् स्यात् पदान्तरे ॥३६२॥

तत् क्षरोरे चत्वार उत्तरा( ) स्फुर्ययाक्षरा ।

वृकाङ्गेन सैककेन ततो भवेत् ॥

³अन्येऽन्ताहरणेनेद सान्त्पेनेच्छन्ति सूरय ॥३६३॥

$\overbrace{5555}$ अनिबिभ्र
 $\overbrace{5555}$ अनिविता
 $\overbrace{5555}$ अनिविभ्र
 $\overbrace{5555}$ अनिवित । इति मुक्तम् ।

$\overbrace{5555}$ $\overbrace{5555}$ $\overbrace{5555}$ $\overbrace{5555}$
 आनिविप्र आनिविता आनिविप्र आनिवित्त । इति प्रतिमुखम् ।

स। सस स। सस ।स स। सस ।स स। सस सस
सता सता सता सता सता सता सता सता सता सता । इति शरीरम् ।

५५   ५५   ५५   ५५   ५५   ५५
निश   शता   शता   शता   शता   तास ।   इति शीर्षकम् ।   इति पाणिका ।

अथनिवसायं यावे पवेल्लोकिकवन्दिके ।

अष्टाक्षराद्यं छन्दोभिर्जंगत्पन्तैः प्रगीयते ॥३६४॥

(?) ऋक्स्योश्च कला अष्टचत्वारिंशत् प्रकीर्तिता ।

एकाक्षरा ऋगल्पस्यै कलाना पूरण मतम् ॥३६५॥

स्तोभाक्षरमन्त्रपदैरत ( ) स्तोभाक्षरावलि ।

शष्पुमादौ जगतिषु ततो ५ बलिकितेन च ॥३६६॥

सत क्रोधमला घर्णस्तितस्तितिमला इति ।

ततः पशुपतीरयुक्त्वा वर्णा विगिनि(वि)गीत्यथ ॥३६७॥

दित्ये(र्गो) गणपतिप्राया तिति चा(घा) इति तान पुरा ।

नियतानुषंगीत् (६) कथ्या तत्त(०) स्तोमाक्षरावली^५ ॥३६८॥

ओकारश्च हकारश्च स्वरव्यञ्जनसयुतः ।

त्रिकलं पटुकलो वापि गानयोगे निवेशितौ ॥३६९॥

¹ cf E R 5 219 35 for 360 79 above

^२ A B add विसर्ग ।

³ A B बन्धा ।

* A B बलतिकेय च ।

“ The स्तोत्राक्षर can be read together as follows —समष्टि जगति-
 बलिकितकचक्षलवित्तिलपशुपतिदिगिदिगिदिगोणपतितित्तिथा ।

अङ्गान्यत्र निवेश्यानि प्रस्तारादीनि सप्त च ।

^१वर्णश्चापि साम्नः स्युर्विदार्यश्च यथाश्चि ॥

^२शोभामनतिक्रम्य स्या(त्) स्वेच्छया गानसंततिः ॥३७०॥

इति ऋचां गानविधिः ॥

अष्टाविंशत्युत्तरेण कलानां स्याच्छतेन हि ।

गाथा तत्र कलापूर्तिः कार्या स्तोभाक्षरैरपि ॥३७१॥

मात्रावृत्तंश्च विज्ञेयाः कलाश्च चतुरक्षराः ।

तथैककानां बाहुल्यं विष(वि)धानामिहाल्पता ॥३७२॥

सामाङ्गानां च भूयस्त्वं वर्णालंकारगीतयः ।

यथासौ(स्तो)भं प्रयातव्या गाथायां मुनिशासनात् ॥३७३॥

इति गाथा ॥

अथ गीतविशेषस्य साम्नो गानं निरूप्यते ।

यथा स्याद् वैदिके भागे स्तोभानां रचना तथा ॥३७४॥

साम्नि सप्तापि चाङ्गानि प्रस्तावादीनि तद्यथा ।

प्रस्तावश्च तयोद्गीय(ः) प्रतिहार उपग्रवः ॥३७५॥

निधनं पञ्चमं श्रेयं हिंकारोकारकावपि ।

पूर्वेषामत्र पञ्चानां गाने स्युरभिधा इमाः ॥३७६॥

स्याबुद्भाहो(ऽ)प्यनुद्भाह. संबोधप्रवकावपि ।

निधनं पञ्चमं तत्र वमादन्यद्वया(ये) पुनः ॥३७७॥

कलापूरग(क)ता श्रेया गायत्रीप्रभृति स्मृतम् ।

छन्दः संकृतिपर्यन्तमवसाने(म्नो)विनियोजितम् ॥३७८॥

गद्ये घण्णवति(ः) प्रोक्ता(ः)कला एकालरास्तथा ।

अपरे(ऽ)ष्टचत्वारिंशविह प्राहुः कलाविदः ॥३७९॥

ऋचीय मन्त्रस्तोभानामिह स्यात् त्रिकलाविकम् ।

इति गानविधिं सम्यक् साम्नि सामविचक्षणः ॥

सप्ताङ्गराज्यसंपन्नः सप्ताङ्गसहितं ध्यायात् ॥३८०॥

मन्त्रतुर्दशनाडीमिर्वीटिकागिरिमणहीन् ।

समरे शोभनोद्गात्रा गीतकानि चतुर्दश ॥३८१॥

इति धीराजाधिराजमहीमद्देवधीशालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्रयां

संगीतमीमांसायां गीतरानधोने प्रबन्धोत्तामे गीतरपरीक्षणं

प्रथमं समाप्तम् ।

सूड-प्रबन्धा नाम द्वितीयं परीक्षणम्

येन यदा प्रबन्धेन सुरत्राणचतुष्टयी ।

देशोत्तिष्ठप्रबन्धेषु सोऽयुना यतते कृती ॥१॥

तत्र यद्गदित द्विधं मतङ्गादिमतादिह ।

विभज्य सङ्गते सम्पक्(ङ्) निच्युतमधुना यया ॥२॥

प्रबन्धो रूपकं वस्तु तस्य सज्ञात्रयं विदुः ।

एषामभेदेऽपि भिदा लक्ष्यत स्यात् किमन्यपि ॥३॥

अङ्गं यद्भिभञ्चतुर्भिश्च घातुभिर्न्यस्यते यत ।

ततः प्रबन्ध इत्युक्तो गजप्रणयनञ्जुना ॥४॥

आरोप्यते गुणग्रामोपाधिकं यत्र नापके ।

रामादित्वं महोभत्रां तद्रूपकमुच्यते ॥५॥

यस्मिन् वसन्ति नियतं यतवोऽङ्गानि कावचित् ।

तद्वस्तुष्वभिमुख्येन तद्वस्तु परिकीर्तितम् ॥६॥

*घातु पञ्चविधस्तत्र प्रबन्धावयवाभिधः ।

उक्त्वाह आद्यभागं स्यात्ततो मेलापकध्रुवौ ॥७॥

अन्तराभोगसङ्गौ च, लक्ष्मणा प्रागुदाहृतम् ।

यदन्तरप्रतिभोगात्(८) घातु पञ्चविधो भवेत् ॥८॥

तस्य कालगसूत्रस्य तस्मिन् प्रागेव वक्षितम् ।

चारणादपीतदेहस्य घातु(सु) तेषां बुधैः स्मृता(त) ॥९॥

प्रबन्धोऽपि त्रिधा द्वित्रिचतुर्ष्वनुबुधे क्रमात् ।

तत्र मेलापक-^१भोगौ न भवेता द्विधातुके ॥१०॥

त्रिधातुके प्रबन्धे तु स्वेच्छयैकस्तयोर्मतः ।

एतावदेङ्गिकयोस्तौ तु घातु नित्यं व्यवस्थितौ ॥११॥

स्वर-यद न विरुद्धं ताल-पाटञ्च तेनक ।

अङ्गानि यद् भवन्त्यस्य प्रबन्धस्याङ्गिनो यया ॥१२॥

^१ cf S R 4 7-14 for 7-16 above

^२ B मेलापकौ भागी ।

एतच्चरणहेतुत्वाच्चरणौ स्वरतालकौ ।

पाटाश्च बिन्दुं चैव प्रबन्धस्य करौ मतौ ॥१३॥

मृदङ्गादौ यतः पाटाक्षराणि स्मृः कराहतेः ।

बिन्दुशब्दं बिन्दुद्वार्यं महाराष्ट्राः(ः) प्रचक्षते ॥१४॥

सद्वर्तातीति बिन्दुं संभवेत् करसंयुतम् ।

अतः कराभिघा घत्तस्ते तेनपदसंज्ञिते ॥१५॥

नेत्रे ^१तस्य विनिर्दिष्टे प्रबन्धार्थप्रकाशनात् ।

तेनेति तत्पदेनेह धाच्यं बह्वाभिधीयते ॥१६॥

संस्कृतप्राकृतापभ्रंशान्तकत्वात् त्रिधा पदम् ।

प्रकाशास्य च सामान्यदितयोर्नेत्रतोदिता ॥१७॥

^२‘षडङ्गादिष्वधङ्गकान्तप्रबन्धानां क्रमादिना’ ।

मोदिन्ययानन्दिनी च धीपनी पाचनी तथा ॥१८॥

तरावल्ली(ली) तु पञ्च स्युर्जातयो भारते मते ।

कोहलस्य मते तावत् श्रुतिर्नीतिस्तत्रैव च ॥१९॥

तेना च कविता खं चम्पुः पञ्चेति सम्मताः ।

सन्निर्मुक्त इति ख्यातः छन्दस्तालादिसंयुतः ॥२०॥

स एव स्यादनिर्मुक्तस्तद्विषयसमाधायः ।

सूत्रालिखिप्रकीर्णारूपभेदात् त्रिविधा(ः) प्रुगः ॥२१॥

सूत्रोऽपि त्रिविधः शुद्धमिश्रसालगभेदतः ।

उद्देश(ः) क्रमतस्तेषां क्रियते कृष्णभूमृजा ॥२२॥

एला च करण ठेङ्गी वर्तनी शोम्बडी तथा ।

लम्भरासावेकतालीत्यष्टभिः क्रमयोजितैः ॥२३॥

शुद्धसूत्रः सप्तादित्यः, पञ्चधा सं तु केचन ।

अत्युत्तमोत्तमौ मध्यो जघन्यातिजघन्यकौ ॥२४॥

अष्टभिः सप्तभिः षड्भिः पञ्चभिश्च यथावमात् ।

चतुर्भिरेपि तत्रैलादिकैकस्य ग्रहणतः ॥२५॥

^१ B. नेत्रेस्य ।

^२ cf S. R. 4. 19-24 for 18-23 above.

भवन्ति भेदाः पञ्चेति केचिद्विच्छन्ति कुत्रचित् ।

करण प्रथम केचिदुत्तरादिषु मन्वते ॥२६॥

^१एलाभिधानां प्रथममय सालय उच्यते ।

ध्रुवश्च मण्डकश्चैव प्रतिमण्डो नि ( ) साहक ॥२७॥

अड्डतालश्च रासश्चायकतालीत्यनुक्रमात् ।

अथ मिथप्रबन्धानां नामानि व्याहरामहे ॥२८॥

दशावतारकौस्तुभवल ॥१॥

हरिविजयमङ्गलाचार ॥२॥

माधवोत्सवकमलाकर ॥३॥

सामोदवामोदरभ्रमरपाव ॥४॥

मधुरिपुरस्तकण्डिका ॥५॥

अवलेशकेशवकुञ्जरतिलक ॥६॥

मुग्धमधुसूदनहस्तकोट ॥७॥

हरिवल्लभाशोकपल्लव ॥८॥

स्निग्धमधुसूदनरासावलय ॥९॥

हरिसमुदयगवडपदा ॥१०॥

साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमरस्त ॥११॥

धन्यवकुण्डकुङ्कुम ॥१२॥

हरिशरणकवलीपत्र (म्) ॥१३॥

हरिरमितचम्पकशेखर ॥१४॥

हरिरसमग्नयतिलक ॥१५॥

नारायणमवनावास ॥१६॥

लक्ष्मीपतिरत्नावली ॥१७॥

अमन्वमुकुन्दमकरम्ब ॥१८॥

चतुरचतुर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योत ॥१९॥

हरिहारतालराजिजलधरविलसित ॥२०॥

तालरागाणवमुरारिमङ्गलकुसुमलता ॥२१॥

सानन्वयोविन्दरागधेणिकुसुमास्तरण ॥२२॥

मधुरिपुमोदविद्यामरलील ॥२३॥

सुरतारम्भचन्द्रहास ॥२४॥

कामतृप्तिकामहास ॥२५॥

पौण्डरसप्रेमविलास ॥२६॥

कामादभुताभिनवमुगाङ्गलेखा ॥२७॥ प्रीति (त) पीताम्बरतालधनिमुक्ताफलाभिध ॥२८॥

अष्टाविंशतिरेतेऽत्र प्रयन्या ( ) कृष्णभूभुजा ।

स्वोपज्ञगीतगोविन्दमिथसुटे ^२प्रपञ्चिता ॥२९॥

^३आलिक्रमप्रयधानामुद्देशोऽथ प्रतयते ।

पञ्चतालेश्वरस्तालार्णवो रागकदम्बक ॥३०॥

स्वरार्थो मातृका गद्य दण्डको ध्वनिकुट्टिनी ।

आर्षा गायत्रिपद्यको वर्णो वणस्वरो घट ॥३१॥

कंवाली (डो) गजलीला च हृषलीलाङ्गुचारिणी ।

स्तव ( ) सूर्यप्रकाशश्च वृत्त हरिविलासक ॥३२॥

^१ cf S R 4 313

^२ B प्रकीर्तिता ।

^३ cf S R 4 24 33 for 30 42 above

द्विपदी तोटकश्चक्रयालः सरभलीलकः ।

कलहंसभिधः धौञ्चपवास्थः(ः) कन्दनामकः ॥३३॥

रससन्दोहनामाय राजचूडामणिस्तया ।

एते त्रिगत् समाख्याताः(ः) प्रबन्धा आलिसंभयाः ॥३४॥

यद्येलादिप्रबन्धस्यः कश्चनेषु प्रगीयते ।

तदालिक्रमगः सोऽपि गीयते तद्विवेचकैः ॥३५॥

अयंककत्वगानार्हान् प्रकीर्णान् कतिचिद् भुवे ।

धीरङ्गः धीविलासश्च पञ्चाननघतुर्मुखी ॥३६॥

सुवर्णः स्वराङ्गः धीवर्द्धनो हर्षवर्द्धनः ।

सिंहलीलो हंसलीलो धीरधीः(ः) स्तवमञ्जरी ॥३७॥

प्रतापवर्द्धनो धीरः शृङ्गारो रणरञ्जकः ।

सुपासागरशृङ्गारविलासी शुक्लतर्तनी ॥३८॥

त्रिपदी षट्पदी वस्तु विजयस्त्रिपदाह्वयः ।

चतुष्पदी पञ्चभङ्गिस्मातिलककन्दुकी ॥३९॥

त्रिभङ्गिभ्रम्बहं चन्द्रकलास्थो वदनाह्वयः ।

धवलो मङ्गलाघारो मङ्गलश्चतुरङ्गकः ॥४०॥

अचचरी पट्टरी चर्या विजयश्च वदन्तिका ।

४०वि (ओवी) लोली टोल्लरी च धम्माली राहोति च ॥४१॥

पञ्चचत्वारिंशदिने प्रकीर्णाः(ः) स्युः प्रबन्धकाः ।

अयोद्देशक्रमादेयां सम्पक्(म्) लक्ष्माभिधास्यते ॥४२॥

बृहद्देश्यादिकान् धन्यान् धर्यालोच्येह तत्त्वतः ।

तत्तामान्यविशेषाभ्यामुदाहृतिपुरःसरम् ॥४३॥

लक्ष्यते लक्ष्मतत्त्वज्ञतोपायैला किलायता ।

एकधातुद्विषण्डश्च तत्राद्यश्चरणे भवेत् ॥४४॥

वर्णसाम्यविचित्रोक्तिविशदस्तदनन्तरम् ।

कार्यैः प्रयोगो गमकसंदर्भपलितः ॥४५॥

ततः पदत्रयं तस्मिन् कार्यं पल्लयसंज्ञितम् ।

विलम्बितलये तत्र द्विपदेऽयं तृतीयकम् ॥४६॥

द्वुतमानेन गातव्यमेव पादद्वय परम् ।

उद्ग्राहे तु तुल्यधातु स्यात् किन्तु पादे तृतीयके ॥४७॥

पदत्रय पल्लवाख्य न स्यादग्न्य प्रकल्पयेत् ।

साम्बोधकपदर्युक्त प्रयोग तस्य चामिधाम् ॥४८॥

मेलापक इति प्राहर्भोजराजादिसूरय ।

अथ ध्रुवाभियो धातुस्तत्र द्वे तुल्यधातुनी ॥४९॥

पादे तृतीयमन्येन धातुना स्यात् पद तथा ।

त्रयमेतदनुप्रासविभूय भूषयेदमुम् ॥५०॥

स्तुत्यनाम्ना लयस्तस्मिन् विधातव्यो विलम्बित ।

अत्र स्याद्यादिबर्णेषु ओ विशेषो विपश्चिता ॥५१॥

रागविन्याससर्वविध्यजनित स निगद्यते ।

धातुशब्देन तद्भूषा बहुवस्तत्र सत्र च ॥५२॥

रागसघट्टनाधर्मस्ते शेषा रसतरववत् ।

रागानुभवनिष्णातै स्वरभेदविधेयकै ॥५३॥

अथ प्रबन्धनिर्मातुरभिधानविजृम्भितम् ।

गीत्वा(ऽऽ)भोग सकृन्न्यस्येत पुनर्गीत्वा ध्रुवाभिधम् ॥५४॥

आभोगे केचिदिच्छन्ति वणस्य विरुदाबलिम् ।

सामादन्यो ग्रहस्ताल एलाया परिकीर्तित ॥५५॥

^१मण्डद्वितीयिक कालप्रतितालेषु कश्चन ।

वर्णन शौर्यैर्धर्मादिगुणप्राप्तस्य चेद्यते ॥५६॥

इत्यस्तस्यान्यत्रार्थैर्ज्ञानेन हस्तसम्पत्तम् ।

घोडशास्या पदानि स्युद्धग्राहे तानि पठ पुन ॥५७॥

तावन्ति पल्लवाख्यानि मेलापस्यैकक परम् ।

पदत्रय ध्रुवे खण्ड पदशब्देन गीयते ॥५८॥

केचिन्मेलापक हित्वा क्षिप्त्वा(ऽऽ)भोग पदास्पदे ।

जगुस्तावन्ति नैवेद राजवाहनसम्पत्तम् ॥५९॥

^२अकारेकारलेख्यत्र वर्णेष्वेव यथाक्रमम् ।

^३श्रीशकामिधयो नित्य निवसन्ति यतस्तत् ॥६०॥

ऐहिकामृत्मिकफलां वदन्त्येतां पुराविदः ।
अविष्णुरीमहालक्ष्मीरेतयोर्मियुनं यतः ॥६१॥

ला(ले)ति प्राहरतः केचिदेलाभीप्सितकामदाम् ।
तत्पदानां षोडशानां वच्मि नामान्यनुक्रमत् ॥६२॥

काम(१)मन्मथवच्चेति पूर्वसप्तद्वयाभिधे ।
पल्लवत्रिपदी कान्तजितमत्ताभिधा मताः ॥६३॥

विकारी चैव मान्याता द्वितीयेऽधो पदाभिधे ।
सुपतिश्च तथा शोभी सुशोभीति पदत्रये ॥६४॥

पल्लवाख्ये भिधा(दे) प्राहुर्द्वे शोतकोचिताभिधे ।
तृतीयां(ये) ह्रस्वपदयोर्मैलापकपदस्य तु ॥६५॥

वि(सु)चित्रसंज्ञा ध्रुवके वासवोऽयं मृदुस्तथा ।
विचित्र इति संज्ञाः स्युः पदानां त्रितये पृथक् ॥६६॥

एवं षोडशसंज्ञाः स्युर्यं तु मैलापकाभिधम् ।
नेच्छन्ति पदसंज्ञायां तन्मते स्याद्विचित्रतः ॥६७॥

तृतीयं ध्रुवगं चाप्यदक्ष्यमाभोग्यं पदम् ।
पदान्येवं षोडशानां वेदता वच्मि तत्त्वतः ॥६८॥

पद्मालया पत्रिणी च रञ्जनी सुमुखी शङ्खी ।
वरेण्या धामुषेणा च वेदिनी मोहिनी जया ॥६९॥

गौरी ब्राह्मी च भातङ्गी चण्डिका विजयाभिधा ।
वामुण्डेति समाख्याता हरं पञ्चदर्श परे ॥७०॥

पदान्तेलासु सर्वासु संप्रययाद्यानि यद् यमात् ।
मान्धाप्रादिषु^१ पादेषु स्युः प्राणा दश दशस्त्रिमे ॥७१॥

समानो मधुरः सान्द्रः कान्तो दीप्तः समाहितः ।
अग्राम्यः मुहुर्मारुह्य प्रतप्तोजस्विनाविति ॥७२॥

^१ cf. S. R. 4 43-52 for 02-80 above

^२ A. वामधाम्यपदाच्चेति । II वामधाम्यपदाच्चेति । वामद्वयं मथवच्चेति can also be a possible reading. S R. reads वाममन्मथवत् ।

^३ One syllable is extra in this line. Reading as मान्याप्रादि-पदेऽस्युः or omission of स्युः can rectify the metre.

मध्यस्थानस्थितैर्वर्णैः (०) स्थित्युत्थंञ्जितो ध्वनि ।

मन्दतारान्तरगत समाना सद्भिर्बुध्यते ॥७३॥

मधुरं स तु विज्ञेयो यस्तारस्थानकेऽपि सन् ।

धोतुचिताह्लादकरो ध्वनिर्ध्वनिविदावरं ॥७४॥

तारस्थानगतो गाढबन्धवर्णगणाधय ।

प्राणाभिधो रवो ज्ञेय म सान्द्रश्च मनीषिभि ॥७५॥

त्रिस्थानगतिसम्पूर्णोत्तृपीयूषवेशल ।

नाबं कान्त इति ज्ञेय कान्तवर्णं (१) जनप्रिय ॥७६॥

यो रागव्यञ्जको नाबस्तारस्थान^०-स्थितोऽपि सन् ।

दीप्तत्वाद् दीप्त इत्युक्तो रागतत्त्वविवेचकं ॥७७॥

न पीनश्चक्ष्यमाशङ्क्य तारस्थानगताद्गत ।

यतोऽत्र गाढबन्धस्य नियमो नाक्षराधय ॥७८॥

समूर्च्छन्स्थापिवर्णेषु नाब प्रोक्त समाहित ।

य सञ्चारिषु वर्णेषु स्थित कर्णरसायनम् ॥७९॥

स नादोऽप्राप्य इत्युक्तो बृधैरप्राप्यकर्मभि ।

नादाक्षरगताऽ(५)वृत्तिरप्राप्य इति केचन ॥८०॥

वर्णेषु मूर्च्छनाया च य कोमलं (१) घत स्वन ।

तमाह सुकुमाराख्य कुमारसमविक्रम ॥८१॥

स्वरस्थानपदादीना य प्रसादमुपागत ।

स^०प्रसाद ( ) परस्वेषु रव प्राह प्रसन्नकम् ॥८२॥

निबिडाक्षरबन्धत्वात् त्रिषु स्थानेषु दीप्यते ।

एव भावः स^२ ओज स्यादोजस्वो तद्युतो रवः ॥८३॥

स^३श्वातभूयानोऽस्वीत्येके प्राणविदो विदुः ।

अनुस्वन^० स्वरूपं सन् प्रबधपदगामिभि ॥८४॥

उपाधिभिरभिव्यक्तं स्थानत्रितयवर्त्तिभिः ।

प्रीणयञ्जनचेतासि प्राण इत्युच्यते रवः ॥८५॥

उपाधिभिः प्रोक्तरूपैर्नानात्वारोपतो रवे ।

प्राणसत्ता दशविधे गदिता कृष्णभूभुजा ॥८६॥

१ A ० स्थानास्थितो० ।

२ A B एव नाबस्ततोऽज ।

३ A B ससातभूयानोऽज० ।

रागोऽत्र टक्को हिन्दोलस्तथा मालवकैशिकः ।

ककुभश्चेति चत्वार एते चतसृषु क्रमात् ॥८७॥

स्यानेऽत्र टक्करागस्य श्रीरागं ब्रुवते परे ।

^१गणमात्रावर्णदेशछन्दोवस्तुविशेषणात् ॥८८॥

एता स्यात् षड्विधा तत्र गणरूपं निरूप्यते ।

गणः संधो वर्णमानामिधमेवात् स तु त्रिधा ॥८९॥

वर्णास्तु द्विविधास्तत्र गुरुलघ्वादिभेदतः ।

तद्भेदः छन्दउल्लासे सप्रपञ्चो निरूपितः ॥९०॥

^२एषु या जायते काचित् सा गर्गला प्रकीर्त्तिता ।

सा तु स्यात् त्रिविधा शुद्धा संकीर्णा विकृतेति च ॥९१॥

नादावत्यादिभेदेन शुद्धा ज्ञेया चतुर्विधा ।

नादावती सया हंसावती नन्दावतीति च ॥९२॥

भद्रावतीति, तासां च क्रमाल्लक्षणमुच्यते ।

आधु यो नियमः प्रोक्तो मतङ्गाद्यैर्गणादितः ॥९३॥

स आद्यध्वरणस्यात्र पदद्वयसमाधयः ।

पदद्वयानन्तरतः स्वेच्छया गणकल्पनम् ॥९४॥

नास्ताः स्युः पञ्च भगणा मादावराणां तथा पुनः ।

तालो मण्डप्यकरागः श्रीरागो वा निबध्यते ॥९५॥

श्रृग्वेदजा विप्रजातिः पाञ्चालीरीतिसंधया ।

कैशिकीवृत्तिका इयेता श्रृङ्गाररसरञ्जिता ॥

भारत्याः प्रीतिजननी भारतीसेवकोदिता ॥९६॥

॥ इति नादावती ॥१॥

हंसावती स्याद्गणैः पञ्चभिः सगणान्तर्कः ।

तालो द्वितीयो रागः (:) स्याद्विन्दोलो वृत्तिरत्र वा ॥९७॥

भवेदारमटी रीतिर्लाटो रौद्रौ रसः स्मृतः ।

यजुर्वेदसमुद्भूता क्षत्रिया वर्णतोऽवस्था ॥९८॥

चण्डिकाप्रीतिजननी केचिद्विन्दोलस्तस्यतः ।

साम्नां रागमिच्छन्ति हंसावरयामपीतरे ॥९९॥

॥ इति हंसावती ॥२॥

^१ cf. S. R. 4. 53-54 for 88-90 above.

^२ cf. S. R. 4. 66-75 for 91-103.

जगणान्तः पञ्चभिः स्यात्तगर्णः प्रतितालतः ।

धृतिः स्यात् सात्वती रीतियौढी क्षीरो रसस्तया ॥१००॥

सामवेदोद्भूया पीता वैश्या मालवकैशिके ।

रामे नन्दावतीन्नाणीप्रोतये तद्विदोदिता ॥१०१॥

॥ इति नन्दावती ॥३॥

पञ्चभिर्मगर्णयन्तिरेता भद्रावती मता ।

रागे तु ककुभे ताले कङ्कालेऽयववेदजा ॥१०२॥

कृष्णवर्णा शूद्रजातिर्वैदर्भीरीतिरञ्जिता ।

भारतीवृत्तिरुचिरा रसे धीमत्सनामनि ॥

नाराहीप्रोतये श्रेया गानयोगविचक्षणैः ॥१०३॥

॥ इति भद्रावती ॥४॥

नन्यत्र वृत्तिशब्देन घर्णनीपोपग्रहकाः ।

अनुप्रासाः पृथक्(ग) यत्र वर्तन्ते सामिधीयते ॥१०४॥

धीप्तमध्यमुद्गप्रार्थवर्णोपाधिभिरिष्यते ।

उपनागरिका ग्राम्याभिवा नागरिकेति च ॥१०५॥

तस्यास्त्रिपत्यमेतस्या रीतिरप्यपराभिधा ।

उपनागरिका गौडी ग्राम्या पञ्चालिका मता ॥१०६॥

वैदर्भी स्यान्नागरिकेत्येवं सति गृह्यते ।

हंसावत्या रीतिरेया लाटी ^१सा कथमुच्यताम् ॥१०७॥

कथ्यतेऽत्र समासेन येवर्भीप्रमुखास्तु याः ।

घर्णभेदेन गदिता अनुप्रासविशेषतः ॥१०८॥

तत्र तालाद्यभेदेन पदानुप्राससंभवा ।

लाटदेशप्रियत्वाच्च वृत्तिर्लाटी निगद्यते ॥१०९॥

एवं सति न भेदोऽभूद्वृत्तिरीत्योर्भेदमन्ते ।

धृयतामेतयोर्भेदनबन्धमवधानतः ॥११०॥

कंशियारभटी वृत्तिः सात्वती भारतीति च ।

वृत्तिरन्येयमुजिता साभिधेयगुणाधया ॥१११॥

यथा संघट्टनां प्राप्य रसानां स्युः प्रकाशकाः ।

अभिनेयदशां प्राप्य ते वृत्तित्वेन कीर्तिताः ॥११२॥

प्रवन्देयं पुनर्वृत्तिर्योपयोगमुपपद्यते ।

तन्निबन्धनरूपस्य स्वद्वयं शृणु तत्त्वतः ॥११३॥

दाष्टोपवृत्तिनार्यानां धर्ममंघ्राहरोऽस्ति यः ।

तस्य वृत्तिर्यमुदितं कालमेनेन म्रमुता ॥११४॥

॥ इति दाष्टसावतुष्टयम् ॥

एतासां बहवो भेदाः मंशेर्माः संवरान्मियः ।

१ तत्सप्तम्याम्रगिद्धतायु पुष्यरूढेन २ न वसिता ॥११५॥^३

भङ्गायनीमुने नित आद्या गणविकारतः ।

माहायत्यादिवाः दाष्टा भग्न्ये विवृति यथा ॥११६॥

अत्र पञ्चगणमुते विचारः कीर्तितो गले ।

गणानां प्रथमादीनां विचारान् पञ्चमावधि ॥११७॥

प्रदेहं ताः पञ्चविधा यातायो संगता तथा ।

प्रेता च धनुरा बाणा तत्रैव(क)-अनवहृताम् ॥११८॥

यातायो संगतास्या च विवृतेष्वनयोऽंघोः ।

गणप्रमाय विवृतेप्रेतास्या कपुरा पुनः ॥११९॥

तच्छृणुषीं ह्याङ्गिहृतेः पञ्चानां बाणगंतवा (मंतिरा) ।

तत्र ह्याद् यातायो पञ्चविधा रामा मनोरमा ॥१२०॥

उभया १ तान्(हान्ति?) गता च भाग्या येन मंतिरा ।

एवं च यातायो २ पञ्चगण(गण)भेदोदगाम्ये ॥१२१॥

गणप्रमादिवारेण संगर्भया प्रज्ञापने ।

गणा सप्तचतुर्मात्रा लघ्वन्ताश्चेत्(द्) यदा तदा ।

मात्राहसावतीत्युक्तार्जुनसम्मतेवेदिता ॥१४९॥

॥ इति मात्राहसावती ॥

लघ्वन्तका गणा सप्त चतुर्मात्रा यदा तदा ।

मात्रानन्वावती प्राह धनञ्जयमतानुग ॥१५०॥

गणाष्टक चतुर्मात्रमन्तस्फूर्जतित्रमात्रकम् ।

मात्राभद्रायतीकर्तुं जगत्कर्तुंगणोदितम् ॥१५१॥

॥ इति मात्राभद्रायती ॥

॥ इत्यर्जुनोक्तमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

मात्रैलाना चतसृणां त्रिष्वक्षिप्रम् यदा भवेत् ।

एकद्वित्रिचतुष्टयमात्रावृद्धिस्तदा पुन ॥

एता विचित्रपूर्वा( ) स्यु( ) श्वेतबाहनसम्मता ॥१५२॥

॥ इत्यर्जुनोक्त विचित्रमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

मतङ्गोऽपि च 'मात्रैलाचतुष्टयमभायत ।

रते कामा च बाणा च चन्द्रा लेखा रवे परे (गणै परं) ॥१५३॥

अश्विरामैर्युगरसैः श्वेतुनन्दैरनुकमात् ।

बभ्रुदलेन्दुभिश्चर्चताश्चतस्रः स्युः कला( ) करं ॥१५४॥

आद्ये पावे द्वितीये च मस्या रुद्रकला पृथक् ।

तृतीये बिद्धिमता सा स्याद्वरिलेखा रतेगणै ॥१५५॥

कामलेखा कामगणैः पादयोराद्ययोः पृथक् ।

मात्रा द्वाविंशति शेषे चरणे यत्र विंशति ॥१५६॥

युग्मवह्निमिता मात्रा यस्या प्रत्यक्षिप्रसंस्थिता ।

बाणलेखा बाणगणैः सा बाणा रिगणोदिता ॥१५७॥

चन्द्रलेखा निधगणैः तस्या ब्रूम कलाविधिम् ।

आद्यपादद्वये वह्निवेदमात्रा( ) पृथक् पृथक् ॥

दशवेदास्तृतीयेऽष्टावित्येता सम्प्रगीरिता ॥१५८॥

॥ इति मतङ्गोक्तवरिलेखादिमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

अयंते नन्दिनी नाम वित्रिणोति क्रमात्(द्) युवे ।

तृतीयपादग लक्ष्म यदि स्याच्चरणेऽग्रिमे ॥१५९॥

नादावल्यां संगता स्यात् त्रिविधा वासवी द्विधा ।
व्योमजा वारुणी व्योमवारुणी चेति संगता ॥१३७॥

एला रगणयोगेन वह्निजा वारुणी तथा ।
गणद्वयसमावेशात् प्राग्बदत्र प्रजायते ॥१३८॥

तृतीया वातसावित्री भेदमन्त्रं विना मता ।
हंसावल्यां संगता स्यात् त्रिविधा वासवी द्विधा ॥१३९॥

व्योमजा ^१वारुणी व्योमवारुणी चेति संगता ।
तगणस्य प्रतिक्षेपात् (६) व्योमजा संगता भवेत् ॥१४०॥

यगणस्य समावेशात् (६) वारुणीत्यभिधीयते ।
तगणे यगणे क्षप्ते सा भवेद् व्योमवारुणी ॥१४१॥

द्वाभ्यां भिदाभ्यां द्विविधा वासव्यन्त्यां भिदां विना ।
एवं शैलमुत्ताप्रोक्ता भेदाः पञ्चदशोदिताः ॥१४२॥
॥ इति षाष्टीमते पञ्चदशीलामेदाः ॥

बिकृता एवमेवोक्ता भेदा अष्टोत्तरं ज्ञतम् ।
^२मात्रागर्ण्या रचिता सा मात्रला प्रकीर्तिता ॥१४३॥

मात्रारूपं मया पूर्वं छन्दजलास ईरितम् ।
* मात्रासंह्या-परिप्लुप्ता मात्रला स्याच्चतुर्विधा ॥१४४॥

^३तत्राद्येन्दुमती ज्योतिष्मती चैव नभस्वती ।
ततो वसुमतीत्येताश्चतस्रो नन्दिनोदिता ॥१४५॥
॥ इति नन्दिमते मात्रलाचतुष्टयम् ॥

^४अत्र या वर्णगणजा नादावत्यादयो मताः ।
मात्रागर्णैर्विरचिता इन्दुमत्यादयश्च याः ॥१४६॥

ताः स्वस्वगणभङ्गेन चतुर्मात्रीकृतगर्णः ।
मात्रानादावतीमुख्या (६) घतस्रः (ः) स्फुरिमाः क्रमात् ॥१४७॥

गणाः पञ्च चतुर्मात्रा^५ (स) त्रिमात्रोऽन्ते यदा तथा ।
मात्रानादावती नाम सा भवेदजुने मते ॥१४८॥
॥ इति मात्रानादावती ॥

^१ A. B. वरुणी ।

^२ cf. S. R. 4. 95.

^३ cf. S. R. 4. 99-100

^४ cf. S. R. 4. 102-104 for 146-52 above.

^५ A. B. चतुर्मात्र ।

गणा सप्तचतुर्मात्रा लघ्वन्ताश्चेत्(६) यदा तदा ।

मात्राहसावतीत्युषतार्जुनसम्मतवेदिना ॥१४९॥

॥ इति मात्राहसावती ॥

लघ्वन्तका गणा सप्त चतुर्मात्रा यदा तदा ।

मात्रानन्दावती प्राह धनञ्जयमतानुग ॥१५०॥

गणाष्टक चतुर्मात्रमन्तस्फूर्जत्विमात्रकम् ।

मात्राभद्रावतीकर्तुं जगत्कस्तुंगणोदितम् ॥१५१॥

॥ इति मात्राभद्रावती ॥

॥ इत्यर्जुनोक्तमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

मात्रैलाना चतसृणां त्रिष्वद्विघ्नपु यदा भवेत् ।

एकद्वित्रिचतुष्टयमात्रावृद्धिस्तथा पुनः ॥

एता विचित्रपूर्वा( ) स्यु( ) ब्वेतवाहनसम्मता ॥१५२॥

॥ इत्यर्जुनोक्त विचित्रमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

मत्तङ्गोऽपि च 'मात्रैलाचतुष्टयमभाषत ।

रते कामा च बाणा च चन्द्रा लेखा रवे परे (गणै परे) ॥१५३॥

अक्षिरामैर्युगरसं ऋतुनन्दैरनुक्रमात् ।

बभ्रुवत्सेन्दुभिर्ध्वताञ्चतस्र स्युः कला( ) करं ॥१५४॥

आद्ये पादे द्वितीये च यस्या श्रवकला पृथक् ।

तृतीये विद्विभता सा स्याद्वतिलेखा रतेर्गण ॥१५५॥

कामलेखा कामगणं पादयोरारण्यो पृथक् ।

मात्रा द्वाविंशति शेषे चरणे यत्र विंशति ॥१५६॥

मुग्मवह्निमिता मात्रा यस्यां प्रत्यद्विघ्नसंस्थिता ।

बाणलेखा बाणगणं सा बाणा रिणोदिता ॥१५७॥

चन्द्रलेखा मिथगणं तस्या धूम कलाविधिम् ।

आद्यपादद्वये वह्निवेदमात्रा( )पृथक् पृथक् ॥

दक्षवेदास्तृतीयेऽष्टावित्येता सम्यगोरिता ॥१५८॥

॥ इति मत्तङ्गोक्त रतिलेखादिमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

अप्येते नदिनी नाम विविणीति क्रमात्(६) ब्रुवे ।

तृतीयपादय लक्ष्य यदि स्याच्चरणेऽग्निमे ॥१५९॥

शेषमद्भिद्भयं प्राग्व (द्) द्वयोरनियतैर्गणैः ।
 रतिलेखाकामलेखेत्येवं मात्रैल्योरिह ॥
 तदा संज्ञाद्वयं प्रोक्तं नन्दिन्यादि सहोभुजा ॥१६०॥
 ॥ इति मात्रैलाद्वयम् ॥

कंश्चिच्चित्रा विचित्रा वेत्येवमेलोद्वयं षवचित् ।
 तद्वाणञ्जलेखान्यां न पृथक् सम्यगोक्षते ॥१६१॥
 ॥ इत्यष्टादशमात्रैलाः ॥

वर्णसंख्योपाधिभवोऽतिशयो यासु भेदकः ।
 गणमात्राद्यनियतास्ता मात्रैला मताः सताम् ॥१६२॥

^१पञ्चवर्णाच्चरणाद्यावदेकोनत्रिंशदक्षरम् ।
 पादैश्चतुर्विंशति(ः) स्वर्यणैला वर्णसंख्यकैः ॥१६३॥
 मधुकर्मणो ^२ सुमुखी करिणी सुरता तथा ।
 प्रभञ्जनी भदनवर्ययो स्यात् शशिनीति च ॥१६४॥

प्रभावती मालती च ललिताभोगवत्यपि ।
 द्वावशी कुसुमवती कान्तिमती कुमुदती ॥१६५॥
 कालिका कमलारया च विमला नलिनीति च ।
 कालिन्दी विपुला विद्युत्लता चैव विशालिका ॥
 सरला तरला चेति चतुर्विंशतिरीरिताः ॥१६६॥
 ॥ इति चतुर्विंशतिमात्रैलाः ॥

अत्र कान्तिमतीमुख्या या द्वावशी भयोदिता(ः) ।
 मण्डादितालमग्न्यान्तु तालेनैवेन केनचित् ॥१६७॥
 द्रुता रागादिनियमराहितास्ताः(ः) परे विदुः ।
 वर्णमात्राभिषा एला एलागानविशेषाः ॥१६८॥
 ॥ इति वर्णमात्रैलाः ॥

यतिमात्रविभिन्नाया भतङ्गाः पथंभायत ।
 रमणी चण्डिका लक्ष्मीः पथिनी रञ्जिनी तथा ॥१६९॥

मालती भोहिनीत्येताः शण्डैलाः विरा ता यया ।
 न ललिताः पृथक्त्वेन ^३पथिप्रेतेह लक्षमिन् ॥१७०॥
 ॥ इति वर्णैलाः ॥

^१ cf. S. R. 4 107-116 for 163-71 above.

^२ A. B. add स्यात् ।

^३ A. पथिप्रेतेह ।

कर्णादिगौडलाटान्ध्रविद्वाना तु भाषया ।

देशाख्येला स्मृता पञ्चतालैर्मण्डादिभिः कृता ॥१७१॥

वर्णैला एव या प्रोक्तास्तासा या देशभाषया ।

काचिन्निबध्यते सा तु देशाख्येला निगद्यते ॥१७२॥

अनुप्रासविशेषेण तासां स्याद् बन्धचाकृता ।

सोऽलकारसमुत्प्लासे मया प्रागेव दर्शित ॥१७३॥

^१आदिमध्यावसाने च सानुप्रासपदाङ्गिता ।

कर्णादिला स्मृता ^२गौडदेशेला तद्विवर्जिता ॥१७४॥

विभ्राजमानंकरसा वञ्जिता यमकैरपि ।

रसैर्विराजिता लाटो प्रान्तानुप्रासभूयिता ॥१७५॥

आन्ध्रंला(ऽ)नेकगमकरागाशरसभाविता ।

प्राप्तप्राणा समानार्थं प्राणं सन्न्यजनप्रिया ॥१७६॥

ब्राविडी स्यात् साभितो या नानामावरसोत्केटा ।

अनुप्रासविनिर्मुक्ता युक्ता सज्जनरञ्जनं ॥१७७॥

॥ इति ^३पञ्चदेशाख्येला(.) ॥

अन्यथा वर्णयाचकु^४ केचित् कर्णादेशेजा ।

एलास्तन्मतमाश्रित्य तत्स्वरूपं विविच्यते ॥१७८॥

याश्चतस्र पुरा प्रोक्ता नादावत्यादिका मया ।

कर्णादिलास्तु ता एव वक्ष्यमाणविशेषणे ॥१७९॥

यस्यामाद्यादिप्रयुगलमनुप्रासविभूयितम् ।

प्रत्येकं तच्च रत्यन्तमवमद्वयनिमित्तम् ॥१८०॥

चतुष्कामयणैरादिमध्यान्-^५प्राससुन्दरं ।

रतिप्रान्तं कृतं पादस्तृतीयो यत्र शकरः ॥१८१॥

गणनाथः स्मृतः पूर्ववदनाञ्जन्म वेधसः ।

यस्या नादवतीताम्य शेषैल्लक्ष्मणि दृश्यते ॥१८२॥

^१ cf S R 4 116, 128, 129 for 174-77 above

^२ A B गौडदेशेतालद्विवर्जिता ।

^३ A. B पञ्चदशा०

^४ cf S R 4 116 26 for 178 92 above

^५ A B प्रासादसुन्दरं ।

नादावती ^१सुरेखाद्या कर्णाटिला तु सादिमा ।
यस्या मध्याच्चनुप्रासयुतमङ्घ्रिप्रत्रयं भवेत् ॥१८३॥

कामेशचतुर्भि रचितं पृथक्(ग) वेधा गणाधिपः ।
गायत्री देवता जन्म ब्रह्मपश्चिमवक्त्रतः ॥१८४॥

^२स्मरलेखाह्वया नन्दावती सैला प्रकीर्तिता ।
नन्दावतीसमं शेषं कुलवर्णादिकं मतम् ॥१८५॥

चतुर्भिर्मन्मथगणैः प्रत्येकं चरणद्वयम् ।
आदिमध्यगतप्रासं, तृतीयद्वचरणः पुनः ॥१८६॥

त्रिप्रासः, कामलेखाष्टकामा हंसावती तु सा ।
हरिगंगाधिपो जन्म दक्षिणाद्वेषसो मुखात् ॥१८७॥

सावित्री देवता यस्यां कर्णाटिला तु सा मता ।
यस्या(ः) पादद्वये षाणप्रान्ता(ः) प्रत्येकत(ः) स्थिता(ः) ॥१८८॥

म(१)न्मथा(ः) पङ्क-^३गणा(ः) पादे तृतीयेऽष्टौ गणा(ः)पुनः ।
म(१)न्मथा आदिमध्यानुप्रासमङ्घ्रिप्रत्रयं पुनः ॥१८९॥

विधेरुत्तरयवत्रादजाज्जन्म यस्या गणेश्वरः ।
गन्धर्वो भद्रलेखेयमेला भद्रावती मता ॥१९०॥

रत्यस्ता(ः) पञ्चकामा(ः) स्युर्विरामे ^४मान्मयो गणः ।
प्रत्येकं त्रिषु पादेषु यदंतासां निबध्यते ॥१९१॥

चतस्रो(ऽ)प्युक्तरूपास्तु छन्दस्वत्यस्तदा स्मृताः ।
न्यूनाधिकगणाद्येन पुनरेता विनिर्मिता(ः) ॥
एलाभासा भवन्तीति राजवाहनसम्मत्म् ॥१९२॥
॥ इति कर्णाटिलाः ॥

वाचयार्थपूर्णतां नेतुमाधार्तुं प्रत्येकतामय ।
एकस्यान्ते द्वयोर्वान्ते त्रयाणामथवा ततः ॥१९३॥

यत्पदं रच्यते तज्जतरङ्गप्रीणामधिकं कथयिन् ।
नितापदमिति प्राहुरतस्य नाम पुरा-विद्या(ः) ॥१९४॥

^१ S. R. गुणैः ।

^२ S. R. स्मरलेखा ।

^३ A. B. गुणाः ।

^४ A. B. यग्यपो गुणः ।

तृतीयचरणादूर्ध्वं यथा तद्व्यक्ते तदा ।

मेलापकाभिधपदं कुर्यादूर्ध्वं शिक्षापदा(दम्) ॥१९५॥

इदं शिक्षापदं प्रायो मात्रैलाद्यामुपगच्छते ।

गणैलासु न गातव्यं न शुद्धासु मुनेर्मतात ॥१९६॥

शुद्धप्रचरणा^१ मस्यां शुद्धैला सा मता सताम् ।

भवेत् शिक्षापदं यासु तासु नो पल्लवाभिधम् ॥१९७॥

ततः पल्लवनामास्मिन् पदं एव शिक्षाभिधे ।

सर्वास्वेलासु गातव्याः सकृदेवाद्वाग्रयस्त्रयः ॥१९८॥

वर्णैलासु पुनर्गोषा द्विरिति प्राह राजराट् ।

सानुप्रासस्तुतोपोऽद्रिद्रिद्रावाद्यो प्रासवर्जितौ ॥१९९॥

द्वयोश्चरणयोः कार्यद्वितयो यतय पुनः ।

तृतीयो द्वियतिस्तुल्यः कर्तव्यः पादयोद्वयो ॥२००॥

ध्रुवाभोगौ च सततवर्णैलासा यथा तदा ।

चतुर्विंशतिसहस्राता वस्वेला इति ताः स्मृताः ॥२०१॥

शाङ्गदेवमते चात्र ध्रुवे चाभोग एव च ।

त्रिष्वङ्गिप्रसू चतस्रः ( ) स्मृत्यतस्तुल्यलक्षणा ( ) ॥२०२॥

भद्रावतीमृते वर्णगणजामेकिका यदा ।

यदयच्छब्दवाधिकशतसहस्रास्वेलासु कर्हिचित् ॥२०३॥

तुर्योऽङ्गद्वी रच्यते ततदङ्गिप्रलक्षणलक्षितः ।

छन्दस्वत्यस्तदेताः ( ) स्युरेला ( ) सर्वाः समासतः ॥२०४॥

दलवद्विगुणमिता ( ) सर्वा ( ) स्मृतिता इमाः ।

युगाक्षिसहस्रा एतासु^२ वर्णैला मेलमेद् बुधः ॥२०५॥

यतस्तल्लक्ष्मविधिना छन्दस्वत्यो न सम्मताः ।

स्युरित्यमिलिताः सर्वा रतेषु गुण-^३सम्मिताः ॥२०६॥

विस्तरवस्तन्निन्नेन सकीर्णा न समीरिताः ।

यतः परस्परं लक्ष्मसकरे स्यादवन्तता ॥२०७॥

॥ इत्येलाप्रबन्धः ॥

^१ A B यस्या ।

^२ A B वस्वैला ।

^३ B सम्मता ।

१स्वरैः पाटैः पदेर्बन्धतेनाभ्यां बिस्वरपि ।

विशिष्टं चित्रमिधाम्यामष्टधा करणं स्मृतम् ॥२०८॥

एतेषां क्रमतो वक्षि लक्षणं लक्ष्मविन्मुदे ।

यत्र स्याता ध्रुवोद्ग्राहो स्वरैरेव विनिर्मितो ॥२०९॥

पादैराभोगनिर्माणं कविवर्ण्याभिधायुतम् ।

रासस्तालो २ग्रहस्त्वष्टे स्वरं न्यासोऽशकस्वरे ॥२१०॥

लयो वृत्तो भवेद्यत्र स्वराख्यं करणं तु तत् ।

इदुलक्षणमन्येषां करणा(णं) नाम पीडितम् ॥२११॥

यैऽत्र स्वरान् विशिष्यन्ति तानत्र श्रमहे क्रमात् ।

स्वरैः सकरपाटैः स्यात् करपाटैः स्वरान्वितैः ॥२१२॥

द्विविधं पाटकरणं विज्ञेयं लक्ष्मवेदिना ।

करणं तत्पदाद्यं स्याद् यत्स्वरैः सपदैः कृतम् ॥२१३॥

मुरजाक्षरसंयुक्तैः स्वरैर्यदुगीयते विदा ।

तद्बन्धकरणं नाम यत्स्वरैः स्यात् सतेनकैः ॥२१४॥

सतेनकरणं बद्धं यत्स्वरैर्बिस्वरपि ।

बिठवाद्यं समाख्यातं करणं गेयवर्त्मनि ॥२१५॥

पदैः सहस्तपादैश्च स्वरैः १समुरजाक्षरैः ।

यद् बद्धं गीयते चित्रकरणं तन्निगद्यते ॥२१६॥

स्वरः पाटैस्तेनकैश्च क्रमाद् बद्धं यदीयते ।

तन्मिथकरणं प्रोक्तं पाटव्याप्तभेदतः ॥२१७॥

द्विधा यत्पाटकरणं तेनैव नवधा स्थितम् ।

तत्सर्वं त्रिविधं ज्ञेयं २गानभेदेन तद्यथा ॥२१८॥

भानन्दवद्धं कीर्तिलहरीसंज्ञकं परम् ।

मंगलारम्भसंज्ञं चेत्येवं प्रत्येकमीरणात् ॥२१९॥

सप्तविंशतिसंख्यानि स्मुर्यया तद्विविच्यते ।

द्विद्वद्ग्राह्यमिदं गीत्वा सकृद् गायेद् ध्रुवं ततः ॥२२०॥

१ cf. S. R. 4. 133-45 for 208-224 above.

२ A. B. ग्रहस्ति ष्टेस्वरः ।

३ A. B. समुद्गजाक्षरैः ।

४ A. B. नाग ।

ध्रुवादं पश्चिम गायेदाभोगध्रुवको तत ॥

उद्ग्राहो गीयते यत्र तत् स्यादानन्दवर्द्धनम् ॥२२१॥

^१ उद्ग्राहस्याद्यमर्द्धं च द्विगमितदनन्तरम् ।

सकृद्ध्रुवमयोद्ग्राहप्रथमार्द्धं सकृत् पुन ॥२२२॥

आभोगध्रुवकोद्ग्राहा गीयन्ते चेत् सकृत् सकृत् ।

तदा स्या(त्) कोतिलहरीसन्नक करण स्फुटम् ॥२२३॥

द्विद्ग्राह प्रगायाय ध्रुवाभोगौ सकृत् पुनः ।

ध्रुवोद्ग्राहौ सकृद्गायेन्मङ्गलारम्भसन्नके ॥२२४॥

केचित्स्वरस्या प्राहु प्रबन्धकरणाभिधम् ।

द्रुतशेखरतालैः(१) तालेन करणेन वा ॥

नियम्य गानसस्तेषां न चमत्कृतिकृन्मतम् ॥२२५॥

॥ इति सप्तविंशतिकरणानि ॥

अथ डेङ्कीगत लक्ष्म प्रवक्ष्ये लक्ष्मविन्मुदे ।

^२ द्विद्ग्राहदल पूर्वं पूर्वं गीत्वा तत परम् ।

तदल सकृदुच्चार्य प्रयोगपरिकल्पितम् ॥२२६॥

अथवा ^३ यदसम्बद्ध गायेन्मेलायक तत ।

विलम्बितलयौ तालौ डेङ्कीकङ्कालसन्नको ॥२२७॥

उद्ग्राहमेलायकयोस्तावतालावितेतिरे ।

प्रिदलोऽस्ति ध्रुवस्तत्र द्वे दले समधातुनी ॥२२८॥

किंचिदुच्च भिन्नपातुद्विदल स्यात् तृतीयकम् ।

ध्रुवत सकृदाभोग गीत्वा गायेद् ध्रुव पुन ॥२२९॥

तत्र न्यासो डेङ्कीका स्यादाभोगध्रुवयो पुन ।

लयाभ्यां द्रुतमध्याभ्यां ताल (ल) स्याद्विलया(त्) पुन ॥२३०॥

मुक्तावली वृत्तमाला युग्मिनी वृत्तबन्धिनी ।

घतुर्द्धेति समाख्याता तल्लक्षणमथोच्यते ॥२३१॥

तत्र मुक्तावली ज्ञेया छन्दोभि^४ रहितै पदै ।

वृत्तैर्नानाविधैर्युक्ता वृत्तमालेति कीर्तिता ॥२३२॥

^१ B उद्ग्राह ।

^२ of S R 4 146 53 for 226-37 above

^३ B पदसबन्ध ।

^४ A छन्दोभि । B छन्दोभि ।

वृत्ताभ्यां युग्मिनी ज्ञेया वृत्तेनैकेन च स्मृता ।

वृत्तद्वयनिका^१ तिस्रो वृत्तमालादिकाः क्रमात् ॥२३३॥

त्रिधा स्युर्वर्णिकाख्या च मातृकागणिकेति च ।

वर्णिका वर्णजैर्वृत्तैर्मतृका मातृकामयैः ॥२३४॥

गणिका गणजैर्वृत्तैर्दशापि स्युस्त्रिधा पुनः ।

समालंकृतिकाद्या स्याद्विषमालंकृतिः परा ॥२३५॥

मिथ्यालंकृतिकाप्येता(स्) तासां लक्ष्म प्रचक्ष्महे ।

समसंख्यैरलंकारैः समालंकृतिदध्यते ॥२३६॥

आद्यैर्विषमसंख्यैस्तैर्विषमालंकृतिर्मता ।

मिथ्यैरेकद्विसंख्यैस्तैर्मिथ्यालंकृतिका मता ॥

एवं स्युर्मलिता ढेङ्गास्त्रिशच्छ्रुतिमनोहराः(ः) ॥२३७॥

॥इति त्रिशत्(६) ढेङ्गाः॥

^२यत्रोद्ग्राहध्रुवी साग्रस्वरबद्धौ पदेः पुनः ।

आभो(य)श्च तदन्ते स्याद्वर्तनी सा मता सताम् ॥२३८॥

विलम्बितलयस्तालो रासादन्योऽत्र भुज्यते ।

स्वराद्यकरणस्यैव गानमस्यास्त्रिधा मतम् ॥२३९॥

प्रतितालः कुडकश्च कङ्कालो द्रुतमण्डकः ।

रासकश्चेति पञ्चवृत्ते न तासां वर्तनीस्पृशः ॥२४०॥

॥ इति वर्तनी ॥

^३एतं रचिता तालंश्च वर्तन्येव विवर्तनी ॥२४१॥

॥ इति (१६)वर्तनी ॥

तालगुण्यस्वरालापौ यस्मादेतद्गतौ मतः ।

तस्मादालापपूर्वं स्यादेतद्वर्तनिकायुगम् ॥२४२॥

॥ इति वर्तनीविवर्तन्यौ ॥

उद्ग्राहस्याद्यमर्थं द्विप्रगाथावार्थमन्तिमम् ।

सद्व्यप्रयोगसाहित्यप्रयोगमथापि वा ॥२४३॥

^१ A. B. •जास्तिस्रो ।

^२ cf. S. R. 4. 154-69 for 238-68 above.

^३ A. B. एतैर्विचित्र तालैश्च ।

ततो मेलापक गीत्वा द्विर्गपेच्च ततो ध्रुवम् ।

ततश्च सङ्गदाभोग गीत्वा न्यासो ध्रुवे यदा ॥२४४॥

तदा स्यात्(६)शोम्बडस्तत्र ध्रुवमिच्छन्ति केचन ।

सालाप मण्डतालेनापवा चञ्चत्युदादिना ॥२४५॥

रचित तत्र चाभोग परमुद्ग्राहसन्निभम् ।

उद्ग्राहे न्यसन केचिदस्मिन्निच्छन्ति तद्विद ॥२४६॥

एवमेष त्रिधातु स्याच्चतुर्धातुरिति द्विधा ।

मेलापकपरित्यागादाद्य स्यात्तद्युत पर ॥२४७॥

उद्ग्राहस्याद्यभागं स्यात्(७) गमकोऽ^१स्मिन्त्रिधातुके ।

तारजो(८)तारजश्चेति द्विविधोऽप्य पुन स्मृत ॥२४८॥

तारस्थानसमुद्भूतो ध्वनिस्तारज उच्यते ।

तारजस्तेन सयुक्त स धाय सप्तधा भवति ॥२४९॥

उद्ग्राहमुख्यधातूना स्थानकस्य निवेशनात् ।

भेदा( ) स्पुस्तत्र चत्वारश्चतुर्धातुषु ते त्रय ॥२५०॥

त्रिधातुष्वत एवैकस्तारज्ञान्यो भवेद्विह ।

प्रतापतिलकस्तेषुद्ग्राहस्य स्थानके स्थितौ ॥२५१॥

मेलापस्थानकस्थित्या प्रताप शृङ्गनामक ।

ख्यातोऽचलप्रतापस्तु ध्रुवे स्वस्थानकस्थिते ॥२५२॥

प्रतापवर्द्धनो नामाभोगस्य स्थाननिर्मितौ ।

एत एव त्रयो भेदा प्रतापशृङ्गवर्जिता ॥२५३॥

त्रिधातुषु समाख्यातु शोम्बडेयु विचक्षणं ।

प्रभूतगमकस्तोफगमकत्वविशेषनात् ॥२५४॥

ते पुनर्द्विविधा ज्ञेया नवापि नववृद्धिना ।

पुनर्गणविशेषेण पञ्चभेदा भवन्ति ते ॥ २५५॥

प्रायोगिक क्रमाख्यश्च तत क्रमविलासकः ।

चित्रो विचित्रलीलश्च, तेषां प्रायोगिको भवेत् ॥२५६॥

चतुर्गण, क्रमाख्यश्च गणं पञ्चभिरञ्चित ।

पञ्चभि क्रमविलास( ) स्याच्चित्र स्यात् सप्तभिर्गणं ॥२५७॥

^१ A B स्मिन् धातुके ।

^२ A B पञ्चभिरञ्चित ।

विचित्रोऽष्टभिरेव स्यान्नवभिस्त्वेवमेव ते ।

एवमेव गणर्घात्तनुद्ग्राहादिक्रमेण च ॥२५८॥

चतुराद्यैः प्रबन्धेषु प्रबन्धान् संप्रवर्तयेत् ।

केषांचन भते तावत् (६) गणवलृप्तिरियं भवेत् ॥२५९॥

उद्ग्राहखण्डगः कैश्चिदुद्ग्राहसदृशः (ः) पुनः ।

भागाएव दृष्यते खण्डध्रुवादूर्ध्वं निवेशितः ॥२६०॥

ततो गेयौ ध्रुवाभोगौ लम्भके (५) प्येवमेव च ।

उपमारूपकश्लेषैर्विनिपुवता रसेषु ते ॥२६१॥

त्रयोवशाप्रकाराः स्युः प्रत्येकं सर्व एव हि ।

धीरभृङ्गारयोर्ब्रह्मा नरसिंहोद्भुते रसे ॥२६२॥

चन्द्रेश्वरो रसे धीरे बीभत्से क्षणिकेश्वरः ।

हास्यभृङ्गारयोर्ब्रह्मो भैरवस्तु भयानकैः (के) ॥२६३॥

विप्रलम्भे तु सारङ्गः सिंहो धीरे भयानके ।

सभृङ्गारे च करुणे शैलरः परिकीर्तितः ॥२६४॥

भृङ्गारे शुष्पसारस्तु प्रचण्डो रौद्रसंभिनि ।

विष्णुवीरे रसे शान्ते नन्दोऽशः परिकीर्तितः ॥२६४ए॥

एवं ते ध्योमनन्दा (ः) (९०) स्युर्विश्वघ्नसंख्या (१३) स्फुटा (ः) ।

सांख्यरुद्रमितास्ते (११७०) च श्रेया कृतिविशेषतः ॥२६५॥

गद्यजाः पद्यजा गद्यपद्यजा इति ते यथा ।

सानुप्रासैः पदैर्देशभाषया संस्कृतेन च ॥२६६॥

गद्यजा शोम्बदा श्रेया पद्यजा अपि ते यथा ।

छन्दसा भेन केनापि चारुत्वेन प्रपञ्चिताः ॥२६७॥

गद्यैः पद्यैर्विरचिता शोम्बदा गद्यपद्यजाः ।

खेन्दुवाषाग्निसंख्याः (३५१०) स्युरेवं ते गुणिता ध्रुवैः ॥२६८॥

नन्दो गदाधरो रामो माधवः पुद्गपोत्तमः ।

मुधाकरदच रेवन्तः क्रुमुधाकरपद्मखो ॥२६९॥

भृगुः कृष्णो रोहिणेयो भव (ग) दत्तविद्रूपकाः (को) ।

नारदश्च किरातेऽः सापेक्षो रुद्रवासयो ॥२७०॥

शमीश्वरो रूपकारयस्ततः कचलसंभवः ।

शान्तो 'योगेश्वर इति चतुर्विंशतिशोम्बदा (ः) ॥२७१॥

१ B. योगेश्वर ।

उपमाहपकालेपरलकारैरलकृता (न) ।

उपमोपाधिकान्तेषु शोम्बडान् ब्रूमहे क्रमात् ॥२७२॥

यत्रोपमीयते वर्णं गुरभूमोश्चरादिभिः ।

मेयधृतिमुखे तज्जं ॥ नन्दी शोम्बडः स्मृत ॥२७३॥

नायकस्य जलक्रीडा स्त्रीभिः सार्द्धं प्रणीयते ।

नारायणस्य गोपीभिरिव स स्याद् गदाधर ॥२७४॥

सभोगो विप्रलम्भश्च यत्र नेतुं प्रणीयते ।

सीताया १ राघवस्येव स रामो माम शोम्बडः ॥२७५॥

२ माधवस्येव मालत्या प्रीतिदर्शनसभवा ।

३ वर्णा कामिककामिन्यो यत्रासौ माधव स्मृत ॥२७६॥

सभोगलक्षणो नेतुं भृगारो यत्र वर्ण्यते ।

हरिलक्ष्म्योरिव प्रीत्या तमाहुः पुण्योत्तमम् ॥२७७॥

निशाकरकरोद्योतिनिशान्तेषु महीभूतम् ।

विलासात् केलयो यत्र वर्ण्यन्ते स सुधाकरः ॥२७८॥

तुरगममधिष्ठाय कुर्वाण कन्दुकोत्सवम् ।

नायको वर्ण्यते यत्र स रेवन्तः प्रकीर्तितः ॥२७९॥

यत्र पद्भक्तवो वर्णा वर्ण्यमुद्दिश्य लीलया ।

तुष्टधर्षं भूमिपालानां तमाहुः कुसुमाकरम् ॥२८०॥

यन्मुखस्येव भूमर्तुः सन्नामो यत्र वर्ण्यते ।

जयश्रीवह्नुहृपासौ यन्मुखः सप्रकीर्तितः ॥२८१॥

॥ भृगुशोम्बडो ज्ञेयो भूमर्तुर्यत्र गीयते ।

भृगोरिव विशेषशंसदुरिकायुद्धकौशलम् ॥२८२॥

वर्ण्यते यत्र भूमर्तुर्नियुद्धकौशल रणे ।

कृष्णस्येव स विज्ञेयो शोम्बडः कृष्णसत्तकः ॥२८३॥

यत्र प्रणीयते तज्जैबलस्येव महीभूता ।

मधुपानविलासोऽसौ रोहिणेयो निगद्यते ॥२८४॥

१ A B राघवस्येव ।

२ A B माधवस्येव ।

३ A B वर्णा ।

गीयते यत्र भूस्वामेर्गजारोहणकौशलम् ।

भगदत्तवदित्येव भगदत्तः स्मृतौ बुर्यः ॥२८५॥

यत्र नायकतुष्ट्यर्थं परस्यानुकृतिर्जनैः ।

गीयते परिहासाय स विदूषक उच्यते ॥२८६॥

भूभर्तुरप्रतो यत्र शस्त्रशास्त्रकलादिना ।

विवादो वर्ण्यते तज्जैनारिदः स निगद्यते ॥२८७॥

भूजानेर्भुंगयायाने गिरीशस्येव वर्ण्यते ।

किरातचरितं^२ यत्र स किरातेन उच्यते ॥२८८॥

यत्र क्षमाभुजामग्रे चाञ्छितार्थनिवेदि(इ)कम् ।

विभापनवचोगानं सापेक्षं तं प्रचक्षते ॥२८९॥

क्षोणीभर्तुः पुरो यत्र पुरारेखि गीयते ।

धैरीपत्तनविष्वंसः स ज्ञेयो श्वसंतकः ॥२९०॥

वेवेन्द्र इव भूमीन्द्रस्त्यागभोगादिभिर्गुणैः ।

वार्यते सरसि प्राहुर्वातयं तं विदावरः ॥२९१॥

यत्र भूमीमहेन्द्रस्य धोपवेपहरेखि ।

बालकीडा(ः) प्रगीयन्ते स स्याद् दामोदररभिधः ॥२९२॥

वस्तुना येन केनापि समीचीनेन रूपतः ।

स्तुत्यः संध्यते तज्ज्ञैः स ज्ञेयो रूपको बुर्यः ॥२९३॥

पद्मसंभववद्वर्ण्यः संप्राहणकलादिना ।

वर्ण्यते वर्णनाविहीः स स्यात्कमलसंभवः ॥२९४॥

राज्ञो राजमहिष्या वा रूपादिगुणकीर्तनम् ।

कीर्त्यते यत्र तद्विहीः स कात्तो नाम कीर्तितः ॥२९५॥

निवृत्तिजनकं बाह्यमध्यात्मविषयं जनैः ।

यत्र प्रगीयते स स्याद् योगेश्वरसमाह्वयः ॥२९६॥

॥ इति चतुर्विंशतिसोम्वडाः ॥

^२मण्डश्च प्रतिमण्डश्च द्वितीयो रासगारुणी ।

निःसायकः ^४कुड्मकश्च ^३त्रिपुटो यतिलग्नकः ॥२९७॥

^१ A. B. भूजामे० ।

^२ B. परित्र ।

^३ cf. S.R. 4. 157-59 for 297-98 above.

^४ A. B. कटुकश्च ।

^५ A. B. त्रिपुरो ।

अङ्गुलकतात्प्यो च ताल(१)एकादश त्विमे ।
 शोम्बडे निपता , केचित् पाक्षिक मण्डक विदु ॥
 केचित्(२)शोम्बडतालेन प्रबन्ध शोम्बड विदु ॥२९८॥
 ॥ इति शोम्बडप्रबन्ध ॥

१ एकप्रण्डो द्विप्रण्डो वा धातुद्विप्रहसजक ।
 यत्र स्यादेककृत्यो वा द्वि( )कृत्यस्तस्य वा भवेत् ॥२९९॥
 गान ततो ध्रुवा द्वि स्यादाभोगस्तु तत सकृत् ।
 ध्रुव गीत्या पुनर्न्यासो यदा स्याल्लम्भकस्तदा ॥३००॥

भागोऽन्यत्र भवेदुक्तलक्षणो शोम्बडे यथा ।
 भागाद्बद्धं ध्रुवाभोगध्रुवा ज्ञेया इतीतरे ॥३०१॥
 सोऽष्टधा भिद्यते तत्र वक्ष्यमाणविशेषणं ।
 यस्मि(त्र)ताल उद्ग्राह स स्यादालापलम्भक ॥३०२॥

भालापानन्तर यत्र स्यादुद्ग्राहोऽन्यधातुक ।
 ध्रुवस्याने सप्रलम्भ पदलम्भ स उच्यते ॥३०३॥
 यत्र ध्रुवपद माम रूपोद्ग्राहसमन्वितम् ।
 त्रिधनुष्यञ्चवार वा गीयते तद्विदावरै ॥३०४॥

उपलम्भ स विज्ञेयो नानाभोगसमन्वितै ।
 ध्रुवैर्बहुविधं साकमुद्ग्राहं यत्र गीयते ॥३०५॥
 ■ भागलम्भो विज्ञेयो धातुद्वयविनिर्मित ।
 यत्र ध्रुवपदादभागस्ततश्चोद्ग्राहवर्णनम् ॥३०६॥

उपलम्भे भागलम्भे तथा च पदलम्भके ।
 शाङ्गदेव(भ)तावेपु नाभोगो गीयते त्रिषु ॥३०७॥
 उद्ग्राहा बहवो यत्र ध्रुवाभोगविबजिता( ) ।
 एक एव तथा धातुविलम्भ स तु कथ्यते ॥३०८॥

यत्रोद्ग्राहोऽन्यधातु स्या(२)ध्रुवाश्चैवान्यथा पुन ।
 सोऽनुलम्भ इति ख्यात कालतेनेन धीमता ॥३०९॥
 हृत्पट्टौ लम्भका( ) प्रोक्तास्तालं सालगसूडगं ।
 यज्जोम्बडगत लम्भ गमकस्थानक विना ॥३१०॥

विशिष्टमावितालेन सदैव भजते(५)त्र य ।
 स रासक इति ख्यातस्त्रिधा कैश्चिदिहेष्यते ॥३११॥

गणैर्वर्णैश्च मात्राभिः स्याद्वासवलयोऽग्रिमः ।

द्वितीयो हंसतिलकस्तृतीयो रतिरङ्गकः ॥३१२॥

चतुर्थस्तत्र मदनावतार इति केचन ।

^१छगणेनास्तिमस्तेभ्यो गणैर्मात्राभवैर्मत ॥३१३॥

षडक्षरादादिलब्धदेकैकाक्षरवृद्धितः ।

पञ्चविंशतिराख्याता रासका वर्णसंभवाः ॥३१४॥

अष्टमातृकमारम्य यावत् स्यात् षष्ठिमातृकः ।

घरणस्तावदेते स्युस्त्रिपञ्चाशच्च मातृकाः ॥३१५॥

चतुर्गणाद्विघ्नमारम्य ^२यावदष्टगणाद्विघ्नकम् ।

गणजः पञ्चधा ^३केचिद् गणस्यैकस्य वृद्धितः ॥३१६॥

संगिरन्तेऽत्र मदनावतार इति तद्विदः ।

एवमेते समाख्याता देव(वेद)विन्यजसंमताः(८४) ॥३१७॥

सर्वे ते रासतालैः कलिता गानयोगिनः ।

आलापामन्तरोद्ग्राहं केचिद्विच्छन्ति रासके ॥३१८॥

॥ इति चतुर्विंशतिरासकलक्षणम् ॥

द्विर्गोत्वोद्ग्राहक धातुं ततो ध्रुवपदं सकृत् ।

द्विर्वा(ऽऽ)भोगध्रुवौ गीत्वा ग्याते स्यादेकतालिका ॥३१९॥

गेया तालैर्नैकताल्या निर्मिता गानवेदिना ।

आलापमात्रमुद्ग्राहः स्यादस्यामिति केचन ॥३२०॥

॥ इत्येकताली । इति शुद्धसूडलक्षणम् ॥

अथ ^४स्वीपजसूडस्य विवृतिं विवृणो स्फुटाम् ।

अष्टाविंशतिसंख्याकः स प्रबन्धनिबन्धते ॥३२१॥

तदन्ते तस्य चाभोगा गेया एकैकशोऽप्यथा ।

प्रत्येकं रचिता(ऽ)भोगा वक्ष्यमाणप्रकारतः ॥३२२॥

पदान्यष्टौ दशापि स्युरत्र स्वेच्छानुरोधतः ।

नानापतिग्रहलघुतालगतगोपबृंहिताः ॥३२३॥

^१ A. B. गणैर्मास्तिमस्तेभ्यो ।

^२ A. B. यावदष्टि० ।

^३ A. केचिद् गणस्यै० B. केचित्गणस्यै० ।

^४ A. स्वीपजस्य ।

छायात्मगोपाधिवशात् शुद्धसादृश्यतोऽपि वा ।

अस्य सुहस्य मिश्रत्यमभाविष्ट महोपतिः ॥३२४॥

^१ छन्दसा येन केनापि यद्यः पद्यैर्विनिर्मितः ।

ध्रुवः प्रतिपदं गेयः स एव हि विपश्चिता^२ ॥३२५॥

पदान्ताभोगहरिस्ततः पादस्वरञ्जितः ।

बशावतारकीर्त्याद्यपयलोऽयं प्रबन्धराट् ॥३२६॥

रागोऽयं मध्यमादिः स्यादादितालः, विलम्बितः ।

लयः, स्यान्मागधी गीतिः शृङ्गारोऽयं रसः स्मृतः ॥

कीर्तनं वासुदेवस्य विनियोगो नृपोत्सवे ॥३२७॥

॥ इति दशावतारकीर्तिययलनामा प्रबन्धः ॥१॥

छन्दसा मङ्गलाद्येन रचनं गद्यपद्ययोः ।

आलापश्च प्रतिपदं नानागमकपेशलः ॥३२८॥

ध्रुवः प्रतिपदं रागो ललितस्ताल इत्यते ।

आदितालः स्वरस्तैनाः प्रबन्धान्ते प्रसिद्धिताः ॥

स हरिविजयाद्यश्च मङ्गलाचार उच्यते ॥३२९॥

॥ इति हरिविजयमङ्गलाचारनामा प्रबन्धः ॥२॥

रचितो गद्यपद्याद्यैर्बसन्ते^३ पाश्चिबोत्सवे ।

यसन्तरागे ब्रम्हाह्वताने ब्रम्हलयाञ्जिते ॥३३०॥

गमकालप्तिभूमिष्ठः पूर्णकल्पः^(ः) प्रकीर्तितः ।

पूर्वा^(त्तां गौ?) पुनस्तेमपादो स्वरराजिविराजितः ॥

माधवोत्सवकमलाकरनामा प्रबन्धराट् ॥३३१॥

॥ इति माधवोत्सवकमलाकरनामा प्रबन्धः ॥३॥

यत्र स्याद् गुर्जरौ रायस्तालो ब्रम्हेति भागशः ।

यथाशोभं प्रयोगोऽपि गद्यपद्यान्तरान्तरः^४ ॥३३२॥

आभोगान्ते स्वराः पाठा पुनः पद्याणि कानिचित् ।

सामोददामोदरादिप्रबन्धो भ्रमरं पदम् (भ्रमररत्नयम्) ॥३३३॥

॥ इति सामोददामोदरभ्रमरनामा प्रबन्धः ॥४॥

^१ Quotation in R. P. reads. छन्दसा कीर्तिपूर्वणं यवलेन विनिर्मित ।

^२ A. adds विस्मयं ।

^३ A. ०वंसन्तो B. ०वंसन्तः ।

^४ A. omits प्रबन्धः ।

^५ Quotation in R. P. reads. गद्यपद्याञ्चितान्तरः ।

रागो घग्रासिका यत्र तालो वर्णयति (:) स्मृतः ।

चम्पूबन्धः प्रयोगान्ते गमकानेक^१-विस्तरः ॥३३४॥

तदन्ते स्युः स्वरास्तेना (:) पाटाः क्षुचिरसाञ्चितः ।

प्रबन्धोऽयं मधुरिपोः पुरस्ताद्वलकण्डिका ॥३३५॥

॥ इति मधुरिपुरतलकण्डिकानामा प्रबन्धः ॥५॥

भीतो भैरवरगणेन ताले वर्णयती तथा ।

आभोगान्तस्यैतः पाटैः स्वरैः पद्याञ्जितस्ततः ॥

अश्लेषाकेशवादिमकुञ्जरस्तिलकाभिधः ॥३३६॥

॥ इति अश्लेषाकेशवकुञ्जरतिलकानामा प्रबन्धः ॥६॥

रागो गौण्डकृतिर्यत्र प्रतिमण्डपुरस्कृतः ।

आभोगान्ते तथा पाटस्वरैः^२ पद्यगणाञ्चितौ ॥३३७॥

शृङ्गाररससंपूर्णः कृष्णकेलिविराजितः ।

मुग्धमधुसूदनाद्यो हंसकीडः प्रबन्धराट् ॥३३८॥

॥ इति मुग्धमधुसूदनहंसकीड^३-नामा प्रबन्धः ॥७॥

प्रतिमण्डेन तालेन रागे देशाख्यसंज्ञके ।

पदात्तुर्वासरैर्युक्तः पदात् सप्तमतस्तथा ॥३३९॥

आकारोपचितालापगमकाकुलविग्रहः ।

आभोगा (त्) तेनकैः पाटैः प्रचुरैरतिपेशलः ॥

हरिषल्लभपूर्वोऽयमशोकपल्लवः स्मृतः ॥३४०॥

॥ इति हरिषल्लभ-अशोकपल्लवनामा प्रबन्धः ॥८॥

मासवधीः स्मृतो रागस्तालो निसादसंज्ञकः ।

भागोपहारनाभावात् पदतस्तेनसंततिः ॥३४१॥

ततः पाटा (:) पदानि स्युः पञ्चपाणि रसोऽत्र च ।

शृङ्गारो वाग्देवस्य कीडनं रासवादिभिः ॥३४२॥

छन्दोऽपि रासरो ज्ञेयं स्वेष्यया वा कृतं भवेत् ।

निगममधुसूदनोऽयं रामावलयनामकः ॥

प्रबन्धः पुषिबोमर्शं प्रबद्धः^४ प्रोगये हृते ॥३४३॥

॥ इति निगममधुसूदनरागावलयनामा प्रबन्धः ॥९॥

^१ B. ०. विस्तरः ।

^२ A. omit ०. विस्तरः ।

^३ B. ०. स्वरैः ।

^४ A. B. प्रबन्धः ।

नि सास्तालहचिरो रागे केदारसज्जके ।

कथिनाभाकितपदात् पाठं स्वर(स्वल्प)तरङ्गित ॥३४४॥

तत पद्य विलासेनोत्तासित जगतीपते ।

इत्य हरिसम्बध्यात्(६) पद्यपदसज्जक ॥

प्रबन्ध पृथिवीभर्त्रा हरिभक्तेन वर्णित ॥३४५॥

॥ इति हरिपदसम्बधयगद्यपदनामा प्रबन्ध ॥१०॥

तालो वर्णयतिर्यत्र रागे केदारसज्जक ।

पदानि कथिनाभाकूट गीत्वा द्वित्राणि गीयते ॥३४६॥

स्वराणा सन्तति पाठा आलापस्तेनका अपि ।

ततस्त्रिधतुराणि स्यु पद्यानि प्रीतये विभो ॥३४७॥

विप्रलम्भाख्यशृङ्गारे शृङ्गारिजनतुष्टये ।

साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमराविरुताभिष ॥

प्रबन्ध कृष्णभूभर्त्रा राजराजेन निर्मित ॥३४८॥

॥ इति साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमररुतनामा प्रबन्ध ॥११॥

मालवीय( ) स्मृतो गौडो रागस्तालो(६) ^१हुतालक ।

शृङ्गारो विप्रलम्भाख्यो रसो देवाविबर्णनम् ॥३४९॥

^२पदसततितस्तेना पाठा स्वरसमुच्चय ।

तत पद्यानि यत्र स्पुल्लमध्यमनात ॥

रा प्रबन्धवरो जेमो धन्यवकुण्डकुङ्कुम ॥३५०॥

॥ इति धन्यवकुण्डकुङ्कुमनामा प्रबन्ध ॥१२॥

रागे स्थात् स्थानगौडाख्यस्तालो वर्णयती रस ।

शृङ्गारो विप्रलम्भाख्य प्रमदामदनाकुल ॥३५१॥

^३पदानामावले पाठा(टा ?) शुम्फिता यत्र गीतके ।

तद्गीत हरिशरणकदलीपत्रसज्जकम् ॥३५२॥

॥ इति हरिशरणकदलीपत्रनामा प्रबन्ध ॥१३॥

श्रीरागो यत्र रागा(ग) स्यात् तालस्तु हुतमण्डक ।

वर्णनं वासुदेवस्य रति(स)तद्विषये स्थिरा ॥३५३॥

^१ A B हुतालक ।

^२ A पदसततितस्तेना ।

^३ Quotation in R P reads पदानामावले पाठा ।

पदेभ्यः पाटसंतानं स्वरास्तेनास्तथैव च ।

^१प्रयोगश्च भवेद्यत्र स प्रबन्धवरः स्मृतः ॥

हरिरमितचम्पकवर्णभ्यः शोखराभिधः ॥३५४॥

॥ इति हरिरमितचम्पकशोखरनामा प्रबन्धः ॥१४॥

द्रुतमण्डेन तालेन द्रुतेनैव लयेन च ।

मन्हारे रसराजे स्यात् पदानां संततेः पुरः ॥३५५॥

स्वरप्राप्तस्तथा पाटास्तेना अपि यथाक्षरम् ।

हरिरसमन्मयाद्यस्तिलकः स प्रबन्धराट् ॥३५६॥

॥ इति हरिरसमन्मयतिलकनामा प्रबन्धः ॥१४॥

रागो वराटिका यत्र तालो वर्णयतिस्तथा ।

पदानि स्वेच्छयालापभूयितानि यथाद्युतिः (ति) ॥३५७॥

ततः स्वराश्च पाटाश्च ततः पद्यानि कानिचित् ।

इति नारायणपदान्मदनावासनामकः ॥

प्रबन्धः क्षितिनाथेन लोकनाथस्य निर्मितः ॥३५८॥

॥ इति नारायणमदनावासनामा प्रबन्धः ॥१७॥

तालो वर्णयतिमेषरागो देवादिवर्णनम् ।

^१विमलम्भाख्यमृङ्गारो रसः करुणयेदनम् ॥३५९॥

वर्दिनामाङ्कितपदप्रान्ते पाटस्वरावलिः ।

^२द्वित्राण्यय पदानि स्युरिति लक्ष्मीपतेः पुरः ॥

रत्नावलीप्रबन्धोऽयं निबद्धः कृष्णभूमजा ॥३६०॥

॥ इति लक्ष्मीपरि(ति)रत्नावलीनामा प्रबन्धः ॥१७॥

मट्टो रागस्तृतीयाह्वयस्तालो मध्यलयः बवचित् ।

पदानां शोभया (ऽऽ)लापगुम्फनं गानहेतुवम् ॥३६१॥

अन्ते पाटाः स्वरास्तेनास्तदन्ते पद्यगुम्फनम् ।

एवो (ऽ)मन्दमुमुन्दाद्यमखण्डाभिधानवान् ॥

प्रबन्धः प्रीतये गीत. श्रीपतेः कृष्णभूमजा ॥३६२॥

॥ इत्यमन्दमुमुन्दमखण्डनामा प्रबन्धः ॥१८॥

तालो वर्णयन्ती रागाः यमादष्टादश स्मृताः ।

मध्यमादिःच ललितो यान्तो गुर्जरो तथा ॥३६३॥

^१ A. B. प्रयोगाश्च ।

^२ A. विमलम्भाय । B. विमलम्भाया ।

^३ A. B. द्वित्राण्यय ।

^१धन्यासी भैरवो गौण्डकृतिवेदाख्यिकापि च ।

मालवश्रीश्च केदारमालवीयादिगौडकौ ॥३६४॥

स्थानगौडश्च श्रीरागो महारश्च वराटिका ।

मेघरागश्च नट्टा च धारिणी(धोरणी) नियता इमे ॥३६५॥

यावद्वाम पदानि स्यु प्राते पाटस्वराणि तु ।

स्वचित्त्वचिद्गतालापभूयितानि यथास्वचि (चि) ॥३६६॥

विप्रलम्भाख्यशृङ्गारो रसो नायकवर्णनम् ।

नायिकायाश्च तत्र स्यात् स प्रबन्धवर स्मृत ॥३६७॥

चतुरचतुर्भुजपदात(ह) रागराजिपदात पुर ।

चन्द्रोद्योताख्यगीतोऽयं कालसेनेन निर्मित ॥३६८॥

॥ इति चतुर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योतनामा प्रबन्ध ॥

आदिताल प्रथमत प्रतिमण्डस्तत परम् ।

चतुर्माश्रमण्डश्च तुर्य स्यादुत्तालक ॥३६९॥

तालो वणयति पञ्चान्नवभात्रिकमण्डक ।

निःसारश्च तथा क्षम्पा द्रुतमण्डश्च रूपक ॥३७०॥

प्रतितालस्त्रिपुटक एकतालीतिसप्तया ।

श्रयोदश क्रमासाला प्रतिताल पदानि च ॥३७१॥

यथाशोभालप्तिपुञ्जि तावन्त्येव तत परम् ।

^२काहलानुण्डिकान्यौ च भुक्का च शृङ्गशङ्खकौ ॥३७२॥

पटहश्च ^३ट्टुक्का च ^४भुरज करटा(ऽ)पि च ।

रञ्जा च डमरु ड(ठ)क्का पाटा एतत्समुद्भवा ॥३७३॥

नि सारो(रु) पटहो डक्का मर्दलो (लस)त्रिवली तथा ।

करटेति तथतेषा प्रधानाक्षरयोजना ॥३७४॥

एकताल्या डक्कुली च त्रिवली दुःसुभिस्तया ।

घडसश्च चतुर्णा स्यादधिका पाटसतति ॥३७५॥

^१ A धन्यासी ।

^२ A B काहलानुण्डिकान्यौ ।

^३ A B तुडक्के ।

^४ A B मुरज ।

प्रतितालं प्रयोगोऽपि रागो नट्टा निगद्यते ।

शृङ्गारो विप्रलम्भाख्यो रस उत्तमनायकः ॥३७५॥

दूतीसंबन्धकथनं नायिकायामिहेष्यते ।

एतत् स्याल्लक्षणं यत्र प्रबन्धः स निगद्यते ॥

हरिहारतालराजिजलघरविलासितः ॥३७६॥

॥ इति हरिहारतालराजिजलघरविलासितनामा प्रबन्धः ॥२०॥

यथाशोभालक्ष्मिन्ति यत्राष्टादशसंख्यया ।

तालाः पदानि रागस्य पाठास्तेनाः क्रमस्थिताः ॥३७६॥

वर्णसाम्यमलंकारो रसः शृङ्गारनामकः ।

देवाविशर्जनं छन्दो नानावृत्तिमनोहरम् ॥३७७॥

त्रिविधोऽपि लयो रीतिः कंशिकी वर्णनापि च ।

वाग्गेयकारसंज्ञा च क्रमाद्वागादि कीर्त्यते ॥३७८॥

धोरणी च तथा नट्टा मेघरागो घराटिका ।

तथा मल्हारिभीरागौ स्थानमालवगौडकः ॥३७९॥

केदारो मालवभौषच देशख्या 'गौडकुत्यपि ।

यसन्तो मध्यमादिश्च ललितश्च क्रमादमी ॥३८०॥

चञ्चत्पुटश्चाचपुटः घट्टपितापुत्रनामकः ।

संप्रवेष्येष्टाक उत्(३)घट्ट आदितालस्तथैव च ॥३८१॥

प्रतिमण्डश्च मण्डश्चाङ्गतालो वर्णपत्य(१)पि ।

द्रुतमण्डश्च निःसारसंख्या च द्रुतमण्डकः ॥३८२॥

रूपकः प्रतितालश्च तृतीयस्त्वैकतालिका ।

पञ्चवक्त्रोद्भवाः पाठा हस्तपाठा अलग्नकाः ॥३८३॥

ह्रीडविकका हस्तपाटा(३)चित्रपाटावपाटको ।

ह्रदवका ढवसं(सो)मण्डिडवकाभेरीसमुद्भवाः ॥३८४॥

कंसार(रि)धर्धरीकग्रामदलीसंभवास्तथा ।

क्रमादष्टादशपदेष्वेते पाटाः प्रतिष्ठिताः ॥३८५॥

द्वादशादिपदेष्वस्ति विशेषः सो(स) विधीयते ।

डवकाकुट्टकाकरटाप्रोद्भवा द्वादशोऽधिककाः ॥३८६॥

प्रबन्धपरीक्षणम् १] द्वितीयो गीतरत्नकोशः

त्रयोदशे सेलुकाजा निःसानोत्पादचतुर्दशे ।
षष्ठोद्भवाः पञ्चदशे पदे सप्तदशेऽपि च ॥३८७॥

किरिकिट्टभवा अष्टादशे पाटा अमी स्थिताः ।
धीरदण्डघावनिभवा अधिकाः संप्रकीर्तिताः ॥३८८॥

रागाणां पाडवाद्यानां^१ ग्रामसंभवतापि च ।
वर्णा वाग्यकारेण तालरागार्णवः स च ॥
प्रबन्धः पृथ्वीभर्त्रा मुरारिप्रीतये कृतः ॥३८९॥
॥ इति तालरागार्णवमुरारिमङ्गलकुसुमनामाप्रबन्धः ॥२१॥

क्रमेण नट्टाकेदारः धीरागस्यानगौडकः ।
धीरणी मालवीयश्च बराढी^२ मेघरागकः ॥३९०॥

मालवधीर्वेशाखा गोण्डकृतिश्च भैरवः ।
धन्नासिका वसन्तश्च गूर्जरी च (म) स्हारकः ॥३९१॥

ललितः सप्तदश(शे)मे रागास्तावन्ति च क्रमात् ।
पदानि तेषु तालाः स्युरिमे तन्नाम कीर्यन्ते ॥३९२॥

आद्यत्रिसप्तदशमद्वादशे द्रुतमण्डकाः ।
तृतीये नवमे चैकादशे चैव त्रयोदशे ॥३९३॥

पदे पञ्चदशे सप्तदशे रूपक ईरित ।
चतुर्थे मण्डतालश्चाहुतालः पञ्चमे स्मृतः ॥३९४॥

त्रिपुटः षष्ठाष्टमयोः स्या(द्) द्रुतः प्रतिमण्डकः ।
चतुर्दशे षोडशे च तेनाः स्युः प्रतितालकम् ॥३९५॥

मध्यमादौ पुनर्भुक्तिः शृङ्गारः सामिलाजयोः ।
स्त्रीपुंयोदत्तमस्याथ नायकस्योपवर्जनम् ॥३९६॥

कंशिकीरोतिमाश्रित्य पदानां रचना मता ।
छन्दः स्वेच्छाविरचितं रूपके यत्र वृद्धयते ॥३९७॥

सोऽयं सानन्दगोविन्दरागध्वेनिपदात् पुरः ।
कुसुमास्तरणो नाम प्रबन्धः प्रीतिकृद्भरे ॥३९८॥
॥ इति सानन्दगोविन्दरागध्वेनिकुसुमास्तरणनामा प्रबन्धः ॥२२॥

१ A. B पाडवाद्या च ।

२ A. मेघरागः ।

^१ध्रुवश्च मण्डकश्चैव प्रतिमण्डो नि(•)सारक ।

अट्टातालभिधौ रास एकतालोतिनामभि ॥४२१॥

सप्तभि सालगो नाम भूड प्रोक्तो महीभूता ।

रागतालग्रहलयरचना धातुमातुभि ॥४२२॥

अलंकारैश्च निम्नेषु यस्त्वेवान्यस्य यस्तुम् ।

छायेव लगतिच्छाया रक्तिमाधुर्ययोगत ॥४२३॥

तस्माच्छायालगानि स्युस्तानि गीतानि तत्त्वतः ।

यजोद्ग्राहस्त्रिलण्ड स्यादावृत्तिद्वयपेशल ॥४२४॥

तत्र लण्डद्वय पूर्वमेकधातुक^१-सम्मिश्रम् ।

किंचिदुच्चतर साम्या पूर्वासाम्या गानभानयो ॥४२५॥

आभोगोऽपि त्रिलण्ड^२ स्यात् ष्वचित् लण्डद्वयाञ्चित ।

ष्वचित् स्यादेकलण्डोऽपि तत्राप्युच्चोऽन्तिम स्मृत ॥४२६॥

स्तुत्यनामाङ्कितस्तस्याप्येकधातु(•) किल त्वयम् ।

त प्रगायादिमे लण्ड उद्ग्राहस्य यदा भवेत् ॥४२७॥

ध्यासस्तदा ध्रुवो ज्ञेय स च योऽशया भवेत् ।

स्वरतालौपाधिभेदादेकैकालरभेवितात् ॥४२८॥

एकाविंशक्षरात् लण्डात् षड्विंशक्षरावधि^३ ।

प्रकृतध्रुवलण्डेस्ते जयन्त शैलरस्तथा ॥४२९॥

उत्ताहो मधुरश्चैव मङ्गल^४ कुन्तलस्तथा ।

कमलाजारसमश्च लक्ष्मणप्रसेखर^५ ॥४३०॥

वामदो विजयाख्यश्च कन्दर्पो जयमङ्गल^६ ।

तिरुको^७ ललितश्चेति तेषां सप्तणमुच्यते ॥४३१॥

जयन्त आदितालेन रसे शृङ्गारनामनि ।

नायकधीतुगातुणामायुकोत्तिथनप्रद^८ ॥४३२॥

निसारे(रो) रोखरो योरे गातु धीयुमन्तयव^९ ।

उत्ताह (ह) प्रतिमण्डेन हास्ये दशविषुद्धिद^{१०} ॥४३३॥

^१ cf S R 4 313-31 for 421-42 above

^२ A B गनिमम् ।

^३ A. B लिखरपति ।

^१मधुरः करुणे गेयो भोगदो हयलीलया ।

^२शृङ्गारे निर्मलः (मङ्गलः) कीडातालेन तनुते द्युतिम् ॥४३४॥

लघुशेखरतालेन कुन्तलो विस्मये प्रिये ।

शम्पातालेन ^३कमलो विप्रलम्भे सुखावहः ॥४३५॥

निःसारो^४ हर्षवश्चारो (सौ) रसे धीरे प्रकीर्तितः ।

धीरशृङ्गारयोरेकताल्यां^५ सिद्ध्ये^६ च नन्दनः ॥४३६॥

शृङ्गारहास्यधीरेषु प्रतिमण्डाख्यतालतः ।

चन्द्रशेखरनामायं ^७गायकालीष्टकामवः ॥४३७॥

^८शृङ्गारे प्रतिमण्डेन कामदोऽभीष्टकामवः ।

द्वितीयतालतो हास्ये ^९विजयो नेतुरायुषे ॥४३८॥

भाविताले शुचौ हास्ये कन्दर्पः करुणे तथा ।

शृङ्गारधीरयोस्ताले श्रीडाख्ये^{१०} जयमङ्गलः ॥४३९॥

एकताल्यां^{११} रसे धीरे तशृङ्गारे जयेपिणाम् ।

जयोत्साहप्रदः^{१२} पुंसां तिलकोऽन्वयनामभूत् ॥४४०॥

शृङ्गारे प्रतिमण्डेन ललितः सर्वसिद्धिवः ।

खण्डयोराद्ययोर्येननियमः स्याच्चतुर्थं या ॥

सर्वखण्डेषु गमकाः केषुचिद्वा यथावचि ॥४४१॥

ययालक्ष्म जयन्तादीन् ध्रुवान् यः दाम्भुसयति ।

पायति प्रयतो भूत्वा स यत्तफलमश्नुते ॥४४२॥

^{१३}गानापूर्वस्य निवृ (वृ) स्यं ^{१४}जयन्तादिभ्रुवेष्विह ।

नियमो वर्णतालानां नाग्यतालनिवृत्तये ॥४४३॥

तेन तालान्तरैर्गेया बुधैश्चञ्चत्पुटादिभिः ।

अथ सामान्यलक्षमाणो ध्रुवा श्रेया यदुच्छ्रया ॥४४४॥

^१ B adds गणेशाय नमः । A change in the handwriting is clearly marked here. There appears to be a fresh beginning.

^२ A. B. शृङ्गारे निर्मलः । C gives the above reading.

^३ B. कुसला । C. कसला ।

^४ A. नि सारे B. C. नि सारो ।

^५ B. C. ताभ्या ।

^६ B. सिद्ध्येव ।

^७ C. गायकालीष्ट० ।

^८ B. C. omit this line.

^९ B. विजये ।

^{१०} B. श्रीडार्ये ।

^{११} B. ताल्य । C. ताल्य ।

^{१२} A. प्रद ।

^{१३} A. गानात् पूर्वस्य ।

^{१४} A. जयन्त्यादि० ।

जयन्ताद्यास्तु नियता गतव्याः फलसिद्धये ।

ध्रुवद्वयशरीरा^१ स्यादेता राण्डैककेन च ॥

आभोगः^२, किन्तु निर्माणं तस्या धर्मान्तराप्तये ॥४४५॥

इति ध्रुवयशःप्राप्त्यै^३ कालसेनेन भूभुजा ।

षोडशध्रुवनिर्माणं ययाशास्त्रं विनिर्मितम् ॥४४६॥

॥ इति षोडशध्रुवाः ॥

^४यस्मिन्नुद्ग्राहलण्डे स्यात् (ध्) यतिद्वन्द्वमयैकिका ।

विरतिः^५ ध्रुवलण्डस्य गानद्वेगुण्यमाधित ॥४४७॥

ततः^६ लण्डोऽन्तराख्यश्च पालिकस्तस्य गानतः ।

ध्रुवगानं सकृत्तस्मादाभोगो यत्र गीयते ॥४४८॥

ध्रुवे स्यासः स मण्डः स्यान्मण्डतालेन निर्मितः ।

जयप्रियो मङ्गलश्च सुन्दरो बल्लभस्तथा ॥४४९॥

कलापः कानलश्चेति स मण्डः पडिवधो भवेत् ।

^७रचना ग्रहरागावि-^८साम्येऽप्यस्य यदीकते ॥४५०॥

पडिवधत्वं तु मण्डाख्यताल-^९पाडिवध्यतस्तु तत् ।

जयप्रियः^{१०} स्यान्मण्डेन जगणाख्येन वीरतः ॥४५१॥

भृङ्गारे मङ्गलो गेयो मण्डेन ^{११}भगणात्मना ।

सगणाकारमण्डेन भृङ्गारे सुन्दरो मतः ॥४५२॥

बल्लभः कण्ठे गेयो रगणाकृतिमण्डतः ।

हास्ये रस्ते विरामान्तगणनेन कलापक ॥

विरामान्तद्वुतद्वन्द्वं लघुश्च ^{१२}कमलोद्भूते ॥४५३॥

॥ इति षण्मण्डका ॥

यादृशं मण्डस्योक्तमुद्ग्राहे लक्ष्य तादृशम् ।

प्रतिमण्डादिपञ्चानां लक्ष्यं सेयं विचक्षणे ॥४५४॥

^१ A. शरीर ।

^२ B. C. omit विसर्गं ।

^३ H. C. कुम्भकर्णेन भूमता ।

^४ cf. S. R. 4. 332-42 for 447-60 above

^५ A. B. C. विरति ध्रुवः ।

^६ B. C. खण्डान्तराख्यस्य ।

^७ A. रचनात् ।

^८ B. सामीप्यस्य ।

^९ A. पडिवध्यस्तु ।

^{१०} B. C. गणणात्मना ।

^{११} A. B. C. नमले (s) द्भूते ।

तत्राद्यत्रितये ^१रूपे भेदस्तालभिवात्यन ।

तथान्तिमद्वये भेदो रचनाहेतुको मत ॥४५५॥

एषां प्रातिस्विको भेदो^२ विशिष्य प्रतिपाद्यते ।

प्रतिमष्टेन तालेन निर्मित प्रतिमण्डक ॥४५६॥

अथ चतुर्विधस्तालचतुर्विध्यस्वरूपत ।

^३तेषामाद्योऽमरस्तारो विचार कुन्द इत्यपि ॥४५७॥

^४प्रतिमष्टेनामर( ) स्यात्(६) गुरुणा वृज्ज्वले रसे ।

॥ इत्यमर ॥१॥

प्रतिमष्टेन तालेन तार^५ स्याद्वीररौद्रयो ॥

विरामान्तद्रुतद्वन्द्वाल्लघुद्वन्द्वस्वरूपिणा ॥४५८॥

॥ इति तार^६ ॥२॥

विचार^७ स्याद्विरामान्तमगणात् करणे^८ रसे ।

॥ इति विचार^९ ॥३॥

विराममध्य-^{१०}मगण कुन्द स्याद्वद्भुते रसे ॥४५९॥

॥ इति कुन्द ॥४॥

शुचावपि भवनयेते चत्वार प्रतिमण्डका ॥४६०॥

पट्कंदिचतुष्टया सगणे^{११} भगणे प्रतिमण्डता ।

सद्रूपावर्शनास्तेषां सा ध्वेत कथं तथा ॥४६१॥

उज्ज्वले, वृज्ज्वले तन्मते प्रतिमण्डका ।

चत्वारस्तौ वृधक तेभ्यो मण्डकेष्वपि वचनात् ॥४६२॥

॥ इति चत्वार^{१२} प्रतिमण्डका ॥

^{१३}नि साहतालरचितो नि साहरिति गीयते ।

स यद्विध( ) स्यात्तालस्य नि-सारो( ) यद्विधत्यत ॥४६३॥

^{१४}वैकुण्ठानन्दकान्तारसमरा वाञ्छितोऽपि च ।

विशाल इति, वैकुण्ठो ^{१५}वृद्ध्याल्लघ्यात् शुभे ॥४६४॥

॥ इति वैकुण्ठ^{१६} ॥१॥

^१ A रूप । ^२ B भेद । ^३ B तेषां प्रत्यमरस्तारे । C तेषाममरस्तारो ।

^४ B गुरुणा प्रतिमष्टेनामर( ) स्यादुत्कले रसे ।

C गुरुणा प्रतिमष्टेनामर( ) स्यादुज्ज्वले रसे ।

^५ A कण्ठा ।

^६ A मगण ।

^७ B सगणे ।

^८ Cf S R 4 343 59 for 463 81 above

^९ S R वैकुण्ठ ।

^{१०} A Omits ६ ।

दद्यादानन्दमानन्दे^१ विरामान्तद्रुतद्वयात् ।

॥ इत्यानन्द ॥२॥

कान्तारो विप्रलम्भे स्यात्सलघुपूर्वात्मना स्थित^२ ॥४६५॥

॥ इति वान्तार^३ ॥३॥

विरामान्त^४ लघुद्वन्द्वं धीरे समरनामानि ।

॥ इति समर^५ ॥४॥

मगणाद्^६द्वयेन स्याद् वाञ्छितो वाञ्छित^७प्रद ॥४६६॥

॥ इति वाञ्छित ॥५॥

भृङ्गारे स्याद् विशालाण्यो लो दौ ल इति वर्णना ॥४६७॥

॥ इति विशाल ॥६॥

॥ इति पद्विधो नि सार^८ ॥

^९अङ्गुतालो(ऽ)ङ्गुतालेन निबद्ध^{१०} परिणीयते ।

अङ्गुतालस्य पाद्विध्यात् घोडा(ऽ)यमपि कीर्तित^{११} ॥४६८॥

नि शङ्कुशङ्को^{१२} शीलश्च चारोऽप्य मकरन्दक ।

विजयश्चेति, तत्रैवा नि शङ्को विस्मये^{१३} भवेत् ॥

लघुना गुणना चैव द्रुतद्वन्द्वेन निर्मित ॥४६९॥

॥ इति नि शङ्कु ॥१॥

भृङ्गारवीरयो^{१४} शङ्को दद्वयादादिगे लघौ ॥४७०॥

॥ इति शङ्कु^{१५} ॥२॥

शान्ते रतेऽङ्गुतालेन विरामान्तद्रुतद्वयात् ।

लघुना^{१६} शीलनामा(ऽ)ङ्गुतालोऽप्य परिकीर्तित ॥४७१॥

॥ इति शील ॥३॥

दद्वयात्सलघुद्वया स्यान्चारो धीरेऽद्भुते रते ।

॥ इति^{१७} चार^{१८} ॥४॥

^१ A B C नमानन्दो ।

^२ B विरामान्त(ऽ)लघु ।

^३ A नगणाद्वयेन ।

^४ A वाञ्छित प्रद । B C वाञ्छितप्रदा ।

^५ A B C नि सार ।

^६ C अङ्गु ।

^७ B C नि शङ्कु-शङ्कोलीलाश्च ।

^८ A विस्मयो ।

^९ A शङ्कर ।

^{१०} B C धीतः । A शीलना शीलनामा ।

^{११} A विचार ।

द्रुताभ्यां गुरुणा ख्यातः शृङ्गारे मकरन्दकः ॥४७२॥

॥ इति मकरन्दः ॥५॥

^१ द्रुताभ्यां लघुना वीरे रसे स्याद्विजयामिधः ॥४७३॥

॥ इति ^२विजयः ॥६॥

॥ इति यद्विषयोऽद्भुतालः ॥

बद्धो रासकसालेन यः स रासक उच्यते ।

कम्बुजो वरदारपदश्च विनोदो नन्द इत्यसौ ॥४७४॥

चतुर्धा रचनाभेदाद् भिद्यते स यथोच्यते ।

चतुर्थं रासकेषु स्यादुद्ग्राहो द्विदलः^४ सदा ॥४७५॥

आवावाद्यान्तयोरन्ते ध्रुवस्यालापका यदि ।

भवन्ति रासकास्तर्हि कम्बुजाद्यास्तत्रयः क्रमात् ॥

^५करुणे विस्मये ^६देवस्तुतावन्यरसेष्वपि ॥४७६॥

॥ इति कम्बुजवरदविनोदाः ॥१-३॥

यत्रालापमयः सण्ड उद्ग्राहस्यादिमो भवेत् ।

स्यातां शुद्धो ध्रुवाऽ(ऽ)भोगौ स धिये नन्दरासकः ॥४७७॥

॥ इति नन्दः ॥४॥

॥ इति चतुर्विधरासकः ॥

या सालेनैकतालयेव बध्यते संकतालिका ।

रमा च ^७चन्द्रिका चैव विपुलेति च सा त्रिधा ॥

तिसृष्वप्यासु कर्तव्यो नियतो^८ घातुरन्तरः ॥४७८॥

यस्यामेकविरामः(ः) स्यादुद्ग्राहो घातुरन्तरः ।

पवात्सा सा रमा नाम गातृषोऽश्रोः धिये भता ॥४७९॥

॥ इति रमा ॥१॥

उद्ग्राहो द्विदलो^९ यस्यामालापैरञ्चितोऽन्तरः ।

सानुप्राप्ता भूरिपतिश्चन्द्रिका सा घनद्रुता ॥४८०॥

॥ इति चन्द्रिका ॥२॥

^१ A. तादृम्या ।

^३ C. omits स ।

^५ A. C. देवस्तुतो अन्य० ।

^८ B. C. नियमो ।

^२ A. विज्ञेय ।

^४ A. द्विदलः ।

^७ A. चन्द्रिका ।

^९ A. द्विरलो । C. द्विगलो ।

^५ B. C. वरुणे ।

प्रस्थामालापमालप्य^१ तत उद्ग्राहवर्णनम् ।

^२मालापक्षरयोरन्यतरात्मा घातुरन्तरः ॥

विपुला विपुलानन्ददायिनी सैकतालिका ॥४८१॥

॥ इति विपुला ॥३॥

॥ इति त्रिविधकताली ॥

रूपकं नाम तद्गीतं ^३यत्कीडातालनिर्मितम् ।

॥ इति रूपकम् ॥

यतितालेन यद्गीतं ^४तद्गीतं यतिसंज्ञकम् ॥४८२॥

॥ इति यतिः ॥

यद्यप्येतद्वयं लोके प्रसिद्धं लक्ष्मवर्त्मनि ।

तथापि मूलराहित्यात् ^५मयाऽत्र प्रपञ्च्यते ॥४८३॥

यद्यप्यनेकशो भेदा मण्डादेस्तालमेवतः ।

तथापि ते न सन्त्यन्ते ^६यतस्तालेषु सन्ति ते ॥४८४॥

^७शुद्धधर्मकनिष्ठत्वा(न्) मिथयुष्याभिगम्यतः ।

छाया लगति नो पाषा घन स स्ताज्जयी नृप ॥४८५॥

इति श्रीराजाधिराज-^८महीमहेन्द्र-^९श्रीकालसेनेन विरचिते ^{१०}संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां
संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे मूलपरीक्षणं द्वितीयं समाप्तम् ॥

^१ A. मालाप्य ।

^२ A. मालापक्षर० ।

^३ A. य त्रीडा ।

^४ A. यद्गीत ।

^५ A. य... ..पञ्च्यते ।

^६ A. यतस्तालेषु ।

^७ A. शुद्धे । ^८ B. Omits महीमहेन्द्र । ^९ B C. मूलमरणविरचिते ।

^{१०} B. संगीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे षोडशसाहस्र्यां मूलपरीक्षणं प्रथमम् । C. संगीतराजे गीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां मूलपरीक्षणं द्वितीयं समाप्तम् ।

आलिक्रम-प्रबन्धा नाम तृतीयं परीक्षणम्

यस्या आलिक्रमात् केलिकलनानां कला क्रमात्^१ ।

प्रतिगोत्पुपचीयन्ते तां नमामि महेश्वरीम् ॥१॥

पञ्चवक्त्रोद्भूयस्ताले पञ्चभि कमयोजिते ।

प्रतिमद्व^२ प्रबन्धोऽयं पञ्चतालेश्वराभिध^३ ॥२॥

^४आलाप प्रागतालः स्यादेकताल्याऽयवा भवेत् ।

प्रतिताल द्विरभ्यस्त पृथक् स्यात् पदपञ्चकम् ॥३॥

आद्येषु त्रिषु तालेषु द्वयो स्यादवशिष्टयो ।

पदपदानि सतो येषां पदमानेन गानत ॥४॥

पृथक् पृथक् स्वरा पाठा यथास्य तालयोगिनः ।

तेन तेनैव तालेन सतो द्विगुणमानत ॥५॥

सतः स्यात् पाटर्ह पाटर्होडुक्कै शङ्खसमर्भ ।

कास्यतालोद्भूय पाटर्ह-मोरजैरन्तर क्रमात् ॥६॥

भुतमाना-^५वषाभोग-^६स्तत्र स्याद्रूपकाभिधा ।

वर्धनाम तथा वाच्य मङ्गलाशो पुरःसरम् ॥७॥

^७उद्घट्टेनैव तालेन न्यास आलाप ईरित ।

पञ्चभिर्मागतालैश्च सप्ताभिर्मागतिखण्डवान् ॥८॥

यस्मात् प्रगीयते लोके पञ्चतालेश्वरस्ततः ।

^८पाठात्मत्वादन्तरस्य न खण्डत्वमिहोक्तम् ॥९॥

अन्वित स्वरतालाम्यो^९ ^{१०}पदखण्डमिह स्मृतम् ।

केचित् प्रणियदन्त्यत्र पूर्वमालाप इष्यते ॥१०॥

ततः स्वरास्ततः पाठा^{११} पदानि स्युस्ततोऽपि च ।

अन्तर^{१२} पाटरचितस्ततश्चान्ये स्वरावध ॥११॥

^१ B C कला ।

^२ A B omit विमर्गं

^३ B C पञ्चतालेश्वरस्त्वित् ।

^४ cf S R 4 256 63 for 3 20 above

^५ C ०मोरजै० ।

^६ A वषाभोग० ।

^७ A भोगतत्र ।

^८ A उत्घट्टेनैव ।

^९ A पाटान्तरत्वाद० ।

^{१०} B C पद ।

^{११} B C पादानि ।

^{१२} B पाटरचिता० ।

चत्वारः स्युः क्रमादत्र चतुरसादितालतः ।

स्वरपाटस्थितिं केचित् प्राहुः प्रतिपदं बुधाः ॥१२॥

तत्र च स्वरपाटार्था^१ पदान्तरादथवा^२ पदात् ।

एवं खण्डाः क्रमात् (ण्) शेषाः सान्तराः सप्तविंशतिः ॥१३॥

ततोऽन्तरस्थपाटेभ्यः स्वरपाटा^३ विलक्षणाः ।

न ततः श्रुतिवैरस्यमन्तरा यत्पदस्थितिः ॥१४॥

अथवा विरसत्वाद्यौ न मुनीनामिहाग्रहः ।

^४स्वरपाटावनु यथा पदगानं विधीयते ॥१५॥

तथा स्वरानन्तरास्ते पाटा वैरन्तराः^५ कृताः ।

पदादिगाने धेनेव तालो मानेन गीयते ॥१६॥

अन्तरेषु ततः कार्यस्तालो द्विगुणमानतः ।

धीरावतारशृङ्गारतिलकश्चेत्ययं द्विधा ॥१७॥

धीरावतारस्तत्र स्याद् बद्धो वीररसेन यः ।

यः शृङ्गाररसे बद्धः शृङ्गारतिलकस्तु सः ॥१८॥

रसतालवदित्यत्र न रागा नियता मताः ।

नियतान् केचिद्विच्छन्ति नट्टा तोष्णी^६ वरादिका ॥१९॥

हिन्दोलो वीपकश्चैव घाटवश्चेतिसंज्ञया^७ ।

इत्येव विधिवृष्टत्वात् 'सर्वदेवप्रियकरः' ॥२०॥

॥ इति पञ्चतालेश्वरनामा^८ प्रबन्धः ॥१॥

^{१०}गद्येनैवाय पद्येन रागेणैकेन केनचित् ।

तालार्णवः स्वेच्छया स्यात्तालभूरिभिरन्वितः ॥२१॥

॥ इति तालार्णवः ॥२॥

^{११}यत्र स्युर्मुरयो रागाः स स्याद् रागकदम्बकः ।

मन्दावर्तः स्वस्तिकश्च ^{१२}पद्यपत्रस्तृतीयकः ॥२२॥

अन्तर्गर्भश्चतुर्थः^{१३} स्यात्(इ) भ्रमराग्नेयितावपि ।

इत्येवं गदितः षोढा ^{१४}तल्लक्षणमप्युच्यते ॥२३॥

^१ A. पदान्तरादथवा ।

^२ B. मवेत् ।

^३ A. B. विलक्षणात् । C. विलक्षणात् ।

^४ A. स्वरः ।

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ B. C. तोडी ।

^७ A. सज्ञय ।

^८ B. omits सर्वं.....स्यात् (verse 20-21) C. सर्वदेवप्रियकरः ।

^९ C. omits नामा ।

^{१०} cf. S. R. 4. 204.

^{११} cf. S. R. 4. 253-56 for 22-25 above.

^{१२} A. पद्यपत्रक० ।

^{१३} A. C. omit विसर्गं ।

^{१४} A. तल्लमयो० ।

मन्दावर्त्तश्चतुर्वृत्तो^१ रागराजिविराजित ।

तालश्चतुर्भिर्गतिभ्यः स्वेच्छया परिकल्पितं ॥२४॥

अन्ये भवन्ति पूर्वस्मात् पूर्वस्मादुत्तरोत्तरम् ।

पञ्चापि द्विगुणस्तालैर्वृत्तेश्च^२ स्वस्तिकादयः ॥२५॥

एतेषां बिम्बद्वयुक्त आभोग^३ स्यात् पदान्तरं ।

उद्गाहेण भवेन्न्यासस्तालमानद्वयेन वा ॥२६॥

स्वरं पाठेश्च तेनैव व्यस्तैर्वाप्य समस्तकं ।

द्वितीयेन युत वापि^४ वृत्तमत्रोच्यते ध्रुवं ॥२७॥

बिम्बान्याहुरत्रैके प्रतियुक्तमतस्त्रिधा ।

प्रत्येकमेकको भेद एषां सपद्यते स्फुटम् ॥२८॥

स्वरावेर्पणमादत्र खण्ड^५ वृत्तेन धर्ष्यते ।

निगद^६ निगदन्त्यत्र तालानामिष तद्विद ॥२९॥

रागणा नियम सच्च न हि सर्वसमञ्जसम् ।

यदिभरज्जुंरूपेतोऽप्य रागेर्गोयो यथावच्चि ॥३०॥

मन्दावर्त्तादिकान प्राहुवचतुरोऽभिधयान्यथा^७ ।

सगरो वासवनूपौ महतर इति क्रमात् ॥३१॥

द्वीप भानु तथैवाहुरभिधे स्ववशिष्टयो ।

तौ सप्तभिर्द्वादशभि^८ खण्डे स्याता क्रमेण च ॥३२॥

तालैश्च खण्डसह्यार्कं शाङ्गदेवादयस्त्विमम् ।

वृत्तैरेव समाचल्युगंछेनेन परे जगु ॥३३॥

कश्चिद् गद्येन रचित तालेनेकेन केनचित् ।

मन्दावर्त्ताभिध प्राहु नामरागविराजितम् ॥३४॥

॥ इति ^{१०}रागकदम्बनामा प्रबन्ध ॥३॥

यत्र बाग्येकारेण स्वरं यदजादिसादिकं^{११} ।

अर्थो निबध्यतेऽभीष्ट स स्वरार्थो निगद्यते^{१२} ॥३५॥

^१ A B ० वृत्ती ।

^२ A स्वास्तिका० ।

^३ A omits विसर्गं ।

^४ A वृत्तमात्रो० ।

^५ A खण्डवृत्तेन B खण्ड वृत्तेन C खण्डवृत्तेन ।

^६ C निगदन्ति गदन्त्यत्र ।

^७ A (5) मिथयानया । (5) मिथयान्यथा can also be a possible reading

^८ A B दीप ।

^९ A omits विसर्गं ।

^{१०} B कदम्ब । C रागकदम्ब ।

^{११} A C omit विसर्गं ।

^{१२} cf S R 4 223 24

स द्विषाणादि शुद्धत्वमिधत्वोपाधिभेदतः ।

एकादिसप्तपर्यन्तषड्जाद्याद्य (१) सरावलिः ॥३६॥

दृश्यतेऽयं वती यत्र स शुद्ध इति गीयते ।

स्वरवर्णः समस्तो वा व्यस्तो वा यत्र गीयते ॥३७॥

पदान्तरेण संयोज्यः^१ स मिध इति कीर्त्यते ।

॥ सप्ताद्या भवेदेकद्वयादिकंप्रपितः स्वरैः ॥३८॥

^२तत्रानेकप्रकाराः स्युः क्रमात् क्रमनियोजितैः ।

भेदा द्वित्रिस्वरादीनां स्वरैर्येषानुगुणैः ॥३९॥

सर्वत्र ध्रुवकोद्ग्राहौ कार्यौ^३ गीतानुसारतः ।

उद्ग्राहे स्यात् आभोगः कर्तव्यः स्यात् पदान्तरैः ॥४०॥

मायन्तः स्युः (ः) स्वरा यस्मिन्^४ रागे तावद्भिरेव तैः ।

शुद्धो मिधश्च कर्तव्यः स्वरायं (ः) स्वरकोविदः ॥४१॥

अत्र बाण्यकारेण नासाद्वया करणेन च^५ ।

गतायता यतस्तालनियमो न विवक्षितः ॥४२॥

॥ इति स्वरायः^६ प्रबन्धः ॥४३॥

^७मातृकावर्णपूर्वाणि क्रमतः^८ स्युः पदानि चेत् ।

अयं वन्ति तदा ज्ञेया मातृका सा त्रिधा मता ॥४३॥

दिध्या च मानुषी^९ दिव्यमानुषी चेति भेदतः ।

दिध्या संस्तुतबन्धेन मार्गतालं च गीयते ॥४४॥

मानुषी^{१०} प्राकृतपदस्तालदेशीगतैः स्मृता ।

देवमानुषभाषाभिनिध्याभिर्वा गीयते ॥४५॥

मार्गदेशीगतैस्तालैः सोध्यते दिव्यमानुषी ।

सा^{११} पुनर्द्विविधा ज्ञेया नियता^{१२} चानिबद्धा ॥४६॥

पद्यविरचिता तत्र निबद्धा कीर्तिता युधैः ।

गद्यबद्धानिबद्धा स्यात् षोडशं मातृका स्मृता^{१३} ॥४७॥

^१ A. omits विगुणं ।

^२ B. C. गाना० ।

^३ C. बी ।

^४ cf. S. R. 4. 218-52 for 43-9 above.

^५ A. दिध्यामानुषी ।

^६ A. पुनर्द्विविधा ।

^७ C. चानिबद्धा ।

^८ B. ते पाने३० ।

^९ A. रागी ।

^{१०} A. B. स्मयं प्रबन्ध ।

^{११} A. C. omit विगुणं ।

^{१२} B. C. मानुषी ।

^{१३} B. adds विगुणं ।

आभोगेऽन्यपदेरत्र न्यास उद्ग्राहमाश्रित ।

केचित् प्राकृता नापामत्र नेच्छन्ति सूरय ॥४८॥

सर्वमन्त्रमयी ^१त्वेया यातव्या वेदपारयं ।

राजभिस्तु विशेषेण तथान्य-^२निर्मलात्मभि ॥४९॥

पुनरति कीर्तनादेव मातृका भुवनत्रयम् ।

ग्रन्थो ब्रह्मादिका देवा अस्यामेव प्रतिष्ठिता ॥

शब्दब्रह्मनिदानं च पराविद्येयमेव हि ॥५०॥

॥ इति मातृका ॥

^३अपाद ^४पादसंघातो गद्यमुक्त मनीषिभि ।

तच्च षोढा वृत्तगन्धिं घूर्णमुत्कलिकाभिधम ॥५१॥

ललित स्रष्टव्यं चित्रं, तत्कलनमयोध्यते ।

वृत्तभागयुक्तं यत् स्याद् वृत्तगन्धिं तदुच्यते ॥५२॥

घूर्णकं ^५यत्पदैर्द्वित्रैः(श)चतुष्पञ्चंस्तयाकृतम् ।

पदैर्दोषसमासैर्यत् स्यादुत्कलिकाभिधम् ॥५३॥

ललित पञ्चलं(यं)जयं पदैर्व्यस्तैः सभस्तकैः ।

तत् स्रष्टव्यं यत्समाख्यरोतिभङ्गेन निर्मितम् ॥५४॥

चन्द्रमूदगकृतं यत्स्यात्तद्गन्धं चित्रमुच्यते ।

सर्वं गद्यमिदं ज्ञेयं सामवेदसमुद्भवं ॥५५॥

वृत्तिं स्याद् भारती रीतिं पाञ्चाली ^६वृत्तगन्धिनि ।

वृत्तिं स्यात् सात्त्वती रीतिर्वैदर्भी घूर्णसतिनि ॥५६॥

वृत्तयो ^७रीतयो यत्र सर्वास्तच्चित्रमुच्यते ।

वैदर्भी कंशिकीति द्वे चित्रे ^८रीती इतीतरे ॥५७॥

वृत्तिरारभटी गौडी रीतिरुत्कलिकाभिधे ।

^९ललिते कंशिकीवृत्तिं पाञ्चालीरीतिरिष्यते ॥५८॥

स्रष्टे^{१०} स्यात् ^{११}सात्त्वतीवृत्तिर्वैदर्भी-^{१२}रीतिरदभुता ।

द्रुता विलम्बिता मध्या तथा द्रुतविलम्बिता ॥५९॥

^१ B C होषा । ^२ B निखिलात्मभि ।

^३ cf S R 4 185 99 for 51-74 above

^४ C पद० ।

^५ II C यत्पदैर्द्वैर्द्वित्रैश्चतुरैरय ।

^६ A B वृत्तगन्धिनी C वृत्तिगन्धिनी ।

^७ A रीतयोर्यत्र ।

^८ B रीति ।

^९ B C स्रष्ट ।

^{१०} A II सत्त्वती० ।

^{११} B C वृत्ति० ।

द्रुतमध्या तथा मध्यविलम्बेति षडोरिताः ।

गद्यस्य गतयस्तत्र बहुभिल्लघुभिः कृता ॥६०॥

गतिद्रुताभिधा^१ ज्ञेया स्वल्पैस्तैः स्याद् विलम्बिता ।

समस्तैः स्याद्गतिर्मध्या गतिद्रुतविलम्बिता ॥६१॥

लघुभिः स्यात् पृथग्रूपैर्गुरुभिः स्यात्^२ पृथग्विधैः ।

द्रुतमध्या गतिर्मध्यविलम्बेति च तैरिह ॥६२॥

मिथितै स्यात्लघुगुरुभिर्गतय^३ षडोरिताः ।

एवं प्रत्येकमेतेन गतिपट्टकेन^४ भेदतः ॥६३॥

षोढा गद्ये कृते जाता षट्प्रशद्गद्यजाभिधाः ।

शान्ते रसे घृत्तगन्धिचूर्णके द्वे प्रकीर्तिते ॥६४॥

धीरे तु स्यादुत्कलिका धृङ्गारे ललितं पुन ।

हास्ये लण्ड तथा^५ चित्रं धृङ्गारे परिकीर्तितम् ॥६५॥

स्यातामाद्ये पोतवर्णे वयेते ललितलण्डके ।

रक्तमुत्कलिकासंज्ञं चित्रं स्याच्चित्रवर्णयुक्^६ ॥६६॥

मुनिर्ब्रह्मा च रुद्रश्च कामसिद्धीशविष्णवः ।

घृत्तगन्ध्याविगद्येषु क्रमात् स्मृद्वयता इमाः^७ ॥६७॥

वेणीमिधमिति द्वन्द्वलिप्ताः^८ कश्चित् प्रगीयन्ते^९ ।

गद्यस्याष्टौ भिधा^{१०} (दा)स्तत्र वेणी स्यात् सर्वभेदजा ॥६८॥

मिथं स्याच्चूर्णकैवृत्तगन्धिभिश्च प्रयञ्चितम् ।

अप गानविधिस्तस्य सप्रकारो निरूप्यते ॥६९॥

आदौ विधाय प्रणवं नानागमकपेशलम् ।

सालकारभताल च विलम्बितलयञ्चितम् ॥७०॥

^१ आद्यन्तत्वरभूमिद्वं नानापादाक्षरान्वितम् ।

एवमाद्यं पदं गीत्वा पदद्वन्द्वं पृथक् ततः ॥७१॥

प्रबन्धाङ्गु सताल च विलम्बितलयञ्चितम् ।

प्रत्येकं द्वि. प्रगायाच प्रयोगो^{१०} यत्र गीयते ॥७२॥

^१ A. अभिधेया ।

^२ B C तथाविधैः ।

^३ A B C गुरुभिरेव रीति (A. रीति) ।

^४ A. गति पट्टकेन ।

^५ A. विचित्र ।

^६ B. वर्णकम् ।

^७ A. गणा ।

^८ A. B. C. गीयते ।

^९ A B आद्य च । B Omits verse 71 and the first half of 72

^{१०} A. प्रयोगे ।

विलम्बितेन मानेन ^१गातुनेत्रभिधायुत ^२ ।

अविलम्बितमानेन सताल तद्वय पुन ॥७३॥

गीत्वा न्यसेद विलम्बेन गद्य मानेन गद्यवित ।

केचित्ताल तथा यणं तेनपाटस्वरान^३ जगु ॥७४॥

॥ इति गद्यम ॥६॥

^४येन केनापि तालेन विचित्रलयसयुत ।

पदे त्वरेद्वय मिलित प्रथमो वण्डकाभिध ॥७५॥

वधधिदादी वधचिन्मध्ये वधधितन्ते स्वरयुत ।

वण्डकच्छदसा ^५जेयस्तस्य भूरितरा भिदा ॥७६॥

गदितच्छद्वल्लासे ततो ज्ञेया विचक्षणं ।

प्रकीणकेष्विम प्राहु प्रथमक वण्डक परे ॥ ७७ ॥

॥ इति वण्डक ॥७॥

तालद्वयशरीरस्य ध्रुवोदग्राहायतालका ।

समयात्राकृतयतिर्मेलापकविनाकृता^६ ॥

छेद्वीवदयसर्वाङ्गा गदिता ध्वनिकुट्टनी^७ ॥७८॥

॥ इति ध्वनिकुट्टनी ॥८॥

^८यस्यां द्वादशमात्रान्ते दलान्ते वा स्वरावलि^९ ।

द्विर्गोपमेव पूर्वार्द्धमुत्तरार्द्धं स्वरावितम् ॥७९॥

धात्वन्तरेण गातव्यमाभोगस्तु परान्तरं ॥

भुक्तिरुदग्राहसण्डन सा(९९)यां(९९)यजनवल्लभा ॥८०॥

तालरागावनिमुक्तौ तद्भेदान कतिचिद् भवे ।

लक्ष्मी श्रद्धिस्ततो बुद्धिर्लोला लज्जा क्षमा तत ॥८१॥

दीर्घा गौडी^{१०} च ^{११}रात्रिश्च ज्योत्स्ना छाया च कान्तिका ।

महो मतिश्च कीर्तिश्च ततो ज्ञेया मनोरमा ॥८२॥

^१ B Omits गातु युत ।

^२ A Omits विसर्ग ।

^३ Cf E R 4 280 81

^४ B C कृतम् ।

^५ cf S R 4 226 31 for 79 85 above

^६ A गौडीश्च । S R गौरी ।

^७ A ०स्वरा ।

^८ B जेय० ।

^९ cf S R 4, 225

^{१०} S R राजी ।

रोहिणी च विशाला च वसुधा च ततः शिवा ।
हरिणी च ततश्चक्रा सारसी कुररी तथा ॥८३॥

हंसी वधूरिति ज्ञेया आर्याः^१ षड्विंशतिः क्रमात् ।
पठं गणं परित्यज्य गणेरन्यैर्गुरुकृतैः ॥८४॥

लक्ष्मी, शोषाः क्रमात् कार्या एकैकगुरुमङ्गतः ।
अस्पास्तु छन्दउल्लासे भेदाः कोटिश ईरिताः ॥८५॥

अनेन गानविधिना ते गेया गीतकोविदः ।
केचिद्वार्याप्रबन्धस्य गानमन्यादृशं जगुः ॥८६॥

आलापः प्रतिमण्डेन^२ कार्या गेयस्ततः परः ।
पूर्वाधं प्रथमो भागः^३ स्वरैर्गेयस्ततः परः^४ ॥८७॥

षाट्स्तुतीयस्तेनैः स्यात् तुर्यस्तु गमकाकुलः ।
विष्ववानि ततः पञ्चादाभोगस्तु पदान्तरैः ॥
कार्यो रागैश्च तालैश्च वाञ्छितैरिति^५ तत् कथा ॥८८॥
॥ इति आर्याः ॥९॥

^६ यद्वा प्राकृतभाषाभिर्गायार्थैव निगद्यते ।
सा त्रिपद्यो पञ्चपद्यो यद्व्ययि च कथ्यते ॥८९॥

गुदभङ्गसमुद्भूता^७ गायार्-स्त्वार्याविदो-^८प्तिताः ।
भेदा^९ लक्ष्म्यादयः^{१०} शोषमार्याबिल्लक्ष्म कीर्तितम् ॥९०॥
॥ इति गायार् ॥१०॥

छन्दसा द्विपद्येन स्याद्^{११} द्विपद्यो नाम रूपकम् ।
स^{१२} संसृते द्विपद्यको दोहकः^{१३} प्राकृतैः स्मृतः^{१४} ॥९१॥

पदान्तरैः कृताभोग इष्टतालकृतस्थितिः ।
तालमानद्वयेनास्य न्यासः स्यादवयवा स्वरैः ॥९२॥

^१ A. omits विशगं ।

^२ A. भोग. B. भागं ।

^३ A. वन् ।

^४ B. C. समुद्भूत ।

^५ C. रिता ।

^६ A. लक्ष्म्यादयः ।

^७ A. स्वहृत् ।

^८ cf S. R. 4. 233, 35.

^२ B. वार्या ।

^४ B. परम् ।

^५ cf. S. R. 4. 232-33.

^८ A. स्त्वार्याः ।

^{१०} A. B. शोषाः ।

^{१२} C. द्विपद्यो ।

^{१४} B. C. दोहका ।

^१अताल केचिदिच्छन्ति गानमेतस्य तद्विव ।

सालहीन ^२सतालो वा प्रबन्धोऽयं चतुर्विधः ॥९३॥

आद्य ^३स्वररूपतस्तत्र द्वितीयो गमकैर्युत ।

सस्वरगमकै ^४प्रोक्तस्तृतीयस्तु ^५, चतुर्थक ॥९४॥

^६गमकस्वरहीन स्यात्, प्रत्येक नवधा तु स ।

सारसो धमरो ^७हृत्क्रीडोऽप्ययं मयूरक ^८ ॥९५॥

^९छन्दश्चलास एतेषा लक्षण गदित मया ।

चरणव्यत्ययेऽप्येषां भेदा ( ) स्मृ सारसावय ॥९६॥

^{१०}एतेषामेकं पाद द्वौ वा श्रीश्चतुरोऽपि वा ^{११} ।

द्विपयानां प्रणामेच्च सङ्कृत् (३) द्विर्वा यथावच्च ॥९७॥

॥ इति द्विपयक ॥११॥

^{१२}वर्णतालैः गातव्यो वर्णः कर्णादिभाषया ।

विषदंरन्विता ^{१३}-भोगस्तालत्रैविध्यतस्त्रिधा ॥९८॥

आद्य ^{१४}स्यात् व्यस्ततालैः चतुरस्त्रेण तत्परः ।

तृतीयो सिमवर्णैः त्रिधति गतिरीरिता ॥९९॥

॥ इति वर्ण ॥१२॥

^{१५}पादे पादौ स्वरैस्तेनैव विच्छिन्नक्रमयोजितौ ।

रचना यस्य त वर्णस्वरमाह्वयन्तोविण ॥१००॥

पदावेरादिविन्यास ^{१६}-भेदादेत चतुर्विधम् ।

तेनकन्यासमिच्छन्ति यथाज्ञोभ-^{१७}प्रयोगिनम् ॥१०१॥

॥ इति वर्णस्वर ॥१३॥

^१ cf S R 4 234

^२ A समालोक ।

^३ A B omit विसर्ग ।

^४ A गमक ।

^५ B C तृतीयश्च ।

^५ A गमक स्वरहीनस्या B C गमक ।

^६ A B C हृत् क्रीडो ।

^८ cf S R 4 235, 36 The five varieties which have been omitted above are —हृत्, कुरुर चन्द्रलेखक, कुञ्जर, तिलक ।

^९ cf S Raj I 3 3 61 62

^{१०} B C एतेषामेकक ।

^{११} B C च ।

^{१२} cf S R 182 84 for 98-101 above

^{१३} B C रवितो भोग ।

^{१४} A C पादौ ।

^{१५} A भेदान्ते ।

^{१६} B प्रयोगिनम् ।

^१क्रमेण व्युत्क्रमेणापि ^२द्विपद्या तेनकरपि ।

यस्य पूर्वोत्तराद्धे^३ स्तः स घटस्तेनमुक्तिकः^४ ॥१०२॥

॥ इति घटः ॥१४॥

^५पाटयंस्य ध्रुवोदग्राहौ ^६पदविशदसंयुतैः ।

आभोगश्च ग्रहन्यासः स कैवाड इति स्मृतः^७ ॥१०३॥

स ^८द्विधा ^९पाटसार्यवयानर्थवयोपाधिभेदतः ।

^{१०}प्रत्येकं स पुनर्द्विधा शुद्धमिभविभेदतः ॥१०४॥

केवलैहस्तपाटयैः स शुद्ध इति गीयते ।

पाटान्तरान्वितैस्तैर्यो निमित्तो मिथ एव सः ॥१०५॥

पाटानामर्थवत्ता(ऽ)त्र^{११} पदोपाधिकृता^{१२} यतः ।

निरर्थकेषु तेष्वर्थवत्त्वमत्र^{१३} कृतो भवेत् ॥१०६॥

पदविना ततस्तेषां पदकैवाड इत्यसौ ।

अस्याभोगस्तु विशदः कर्तव्यो नीतयेदिना ॥

एवं न व्यभिचारोऽस्ति लक्षणा ^{१४}करणस्य हि ॥१०७॥

॥ इति कैवाडः ॥१५॥

^{१५}आर्यैव यदि गीयेत तालेन गजलीलया ।

गजलीला तदा गद्यपद्यजेति द्विवैव सा ॥१०८॥

पद्यजा सत्र विज्ञेया चतुर्धा तद्विविध्यते ।

स्वरैराद्यं दलं गीत्वा विशदगीयते परम् ॥१०९॥

सतालैरेकिकास्तिस्रः परा(ः) स्युः क्रमतो यथा ।

पूर्वाद्धे^{१६} चोत्तराद्धे^{१७} चोभयाद्धे^{१८} तालयोगतः ॥११०॥

॥ इति गजलीला ॥१६॥

^१ A. C. क्रमण ।

^२ B. C. द्विपद्या ।

^३ B. ०राद्धे ।

^४ B. मुक्तिदः ।

^५ B. पटै० ।

^६ A. C. पादे० ।

^७ cf. S. R. 4.200-09.

^८ B. C. द्वेधा ।

^९ B. पार्थ० C. वार्थ० ।

^{१०} B. C. omit this line.

^{११} C. ०यत्तत्र ।

^{१२} B. इतो ।

^{१३} B. C. ०मर्थ ।

^{१४} A. B. करणस्य ।

^{१५} cf. S. R. 4. 211-13. The above varieties have been spoken of under ह्यलीला in S. R.

^१हृयलोलेन तालेन हृयलीलापि गीयते ।
अन्यलक्षणभेदस्या गजलीलाद्यदिष्यते ॥
छन्दसा हृयतालेन केचिदेतां विदुषिद^२ ॥१११॥

॥ इति हृयलीला ॥१७॥

^३वीररौद्ररसैवंद्वा विस्वरङ्गुचारिणी ।
पदान्तरं कृताभोगा घर्षणामसमन्वितं ॥११२॥

तालरिष्टं प्रगातव्या घासवी कलिका तथा ।
मुक्ता घोरपती वेदोत्तरा जातिमतीति च ॥११३॥

षट्प्रकारेयमुक्ता तालभेदविभक्त ।
एकद्वित्रिचतुष्पञ्चसहस्रस्तालं कमादिमा ॥११४॥

गातव्या घासवीमुह्या पञ्चाथो^४ विरुद्धक्रम^५ ।
विस्वरैरष्टभि पूर्वा परा षोडशभिस्तु तं ॥११५॥
द्वात्रिंशत्ता तृतीया द्वापञ्चाशद्भिश्चतुर्धिका ।
चतुर्मुक्तशतेन स्याद् विभक्ताना च पञ्चमी ॥११६॥

न तालविरुद्धैर्जातिमत्या नियममाश्रिते ।
^६एकैकविदस्यान्ते स्वरा पाटाश्च तेनका ॥११७॥
गातव्या^७ कैश्चिदिष्यन्ते रागास्ताला इवेति च ।
नियता एव घण्यन्ते न त्विद बहुसम्मतम् ॥११८॥
॥ इत्यङ्गुचारिणी ॥१८॥

कमाद् वेदाङ्गनामाविभूयनामभिरञ्जिते ।
पदैर्द्वादशभिश्चंप्रमासादीशाभिधायुते ॥११९॥
स्वरं पाटं प्रतिपद समुत्तर्गयते यदा ।
रागैर्द्वादशभि स स्यात् स्तवसूर्यप्रकाशक ॥१२०॥

^८वेदाङ्गो भानुरिन्द्रश्च रविनामा गमस्तिमान् ।
यम सुवर्णरेताश्च ततश्चैव दिवाकर ॥१२१॥
मित्रो विष्णुश्च यरुण सूर्यश्चेति कमादयो ।
चंद्रादिकाना मासानामपिषा द्वादश स्मृता ॥१२२॥
॥ इति स्तवसूर्यप्रकाश ॥१२॥

^१ of S R 210

^२ B ०बुधा ।

^३ cf S R 4 201 5 for 112 17 above

^४ B C पञ्चाथो ।

^५ B ०क्रमम् ।

^६ A एकैकस्य ।

^७ A C omit विसर्गं ।

^८ A वेदा भोगानु० ।

^१छन्दसा वृत्तसंज्ञेन तालेनेष्टेन गीयते ।

वृत्तं तदन्तपादान्तपाक्षिकस्वरसंयुतम् ॥१२३॥

^२पावान्तरकृताभोगं केचिदेवं विधानतः ।

वृत्तजातं जगुर्गोयमस्वरं वाय केचन ॥

वृत्तस्य लक्षणं सर्वं छन्दःप्रस्ताव ईरितम् ॥१२४॥

॥ इति वृत्तम् ॥२०॥

^३स्वरंश्च विहृदः पाठेस्तेनकैश्च समन्वितः ।

पाद्व्यासः स भृङ्गाररसो हरविलासकः ॥

स स्याद्वरविलासादिवर्णनीयविभूषितः ॥१२५॥

॥ इति हरविलासः ॥२१॥

^४द्विपदो कक्षाख्येन तालेन परीयते ।

साष्टधा तत्र शुद्धाद्या ^५पूर्णा मात्रादिका, पराः ॥१२६॥

खण्डा तारा मानवी च चण्डिका धृतिरष्टमी ।

एकस्मिन् चरणे तस्यामेकः ^६स्याच्छगणः परे ॥१२७॥

पञ्च चामुहन्तेऽत्र ^७ज्ञो स्तः षष्ठ्यद्वितीयकौ ।

चतुर्भिरीदृशोः पादैः शुद्धा द्विपदिकोच्यते ॥१२८॥

संव ^८गुर्वाधिकैः पादैः पूर्णा मात्राद्वया पुनः ।

शुद्धाद्या जगणः षष्ठो यदा लक्ष्यवर्जितः ^९॥१२९॥

तदा स्यात् शुद्धलक्ष्माखिलक्षणा खण्डिकाद्वया ।

चतुर्भिर्यगर्थमेषो आदौ छे ^{१०}चान्तगे गुरौ ॥१३०॥

^{११}तारा स्यात्(न) मानवी छेन चतुर्थेन कृतादिध्रुवा ।

पुष्पमा ^{१२}छगणश्चान्ते ^{१३}लगाम्या ^{१४}चन्द्रिका भवेत् ॥१३१॥

छाच्चैस्त्रिभिर्विचित्रचरणश्चेत् तदा धृतिः ।

अर्धान्ते चरणान्ते वा द्विपदीनां स्वरान् क्षिपेत् ॥१३२॥

^१ cf. S. R. 4. 240-47.

^२ B. पदा० ।

^३ cf. S. R. 4. 284.

^४ cf. S. R. 4. 214-20 for 120-32 above.

^५ A. B. पूर्ण ।

^६ A. ०मेत ।

^७ A. ज्ञो ।

^८ B. C. गुर्वाधिकैः ।

^९ B. C. ०जितेः --- ।

^{१०} A. चान्तगे ।

^{११} A. रसा ।

^{१२} A. ०युग्म ।

^{१३} B. ०स्यान्ते ।

^{१४} A. चण्डिका ।

गमकानपि केऽप्याह्वराभोगस्तु पदान्तरे ।

उद्ग्राहेण भवेन्न्यासस्तालमानद्वयेन वा ॥१३३॥

॥ इति द्विपदी ॥२२॥

^१ तोटकस्तोदकेन स्याच्छ्रवसा चरणान्तर्ग ^२ ।

स्वररेष न धृतेन प्रसज्येत ^३ द्विद्विपिता ॥१३४॥

यतस्तत्र तदन्ते स्युः स्वरा लक्षणभेदका ।

अथवा यन्मते^४ धृत नाम छन्दोऽस्ति तन्मते ॥

ततोऽप्येन प्रवधा(.) ^५ स्युर्वृत्तसामान्यलक्षणा(.) ॥१३५॥

॥ इति तोटक ॥२३॥

^६ पूर्वपूर्वपदस्थान्ते ये वर्णास्ति परस्य चेत्^७ ।

भयन्त्यावौ पदस्यात्र चक्रवालस्तदोच्यते ॥१३६॥

गद्यपद्यप्रभेदेन द्विविध स 'प्रकीर्तित ।

पदान्तरैरिहाभोगो न्यासस्तालद्विमानतः ॥

स्वेच्छया तालरागी च भवेतामत्र रूपके ॥१३७॥

॥ इति चक्रवाल ॥२४॥

लण्डैस्तालैस्तथा^८ रागैरष्टभिर्धौ निगद्यते ।

स स्यात् शरभलीलाख्य स्वरपाटयुत पदम् ॥१३८॥

लण्डशाब्देन वितोपमत्र रागकदम्बवत् ।

आभोगो न (वा) पदैरन्यं स प्रबन्धविशेषकृत् ॥१३९॥

^९ ताल शरभलीलश्च छन्द शरभलीलकम् ।

स्वरपाटयुतः कश्चित् प्रबन्धोऽप्य प्रकीर्यते ॥१४०॥

विषद तेनकश्चेति द्वय यस्मात्त विद्यते ।

धतुरङ्ग तत प्राहुरिम शरभलीलकम् ॥१४१॥

॥ इति शरभलील ॥२५॥

^{१०} छन्दसा कलहसेन तालैर्मप्यादिभिश्च य ।

निबध्यते प्रबन्धोऽसौ कलहसः स च द्विधा ॥१४२॥

^१ cf S R 4 244

^२ B C अन्तिगं ।

^३ A विह ता ।

^४ B यन्मतम् ।

^५ A स्युः लक्षणा ।

^६ A C पूर्व ।

^७ cf S R 4 220 21

^८ B सप्रकीर्तितः ।

^९ A omits तथा ।

^{१०} A तार II C ताल ।

^{११} cf S R 4 242 43

मात्राभयो वर्णजश्च प्रत्येकं तावुभौ द्विधा ।

गद्यपद्योपाधिवशात् तत्र स्याद् गद्यजे विधिः ॥१४३॥

आदौ गीत्वा स्वरान् पश्चात् पादानां स्यान्निवेशनम् ।

पद्यजे तु पदं पूर्वं गीत्वा पश्चात् स्वरावलिः ॥१४४॥

पदेरन्येः स्वरान्तैः स्यादत्राभोगचतुर्विधः ।

तथा चतुर्विधेषु स्वरैरन्यासो विधीयते ॥१४५॥

॥ इति कलहंसः ॥२६॥

^१यः क्रीञ्चपदसंज्ञेन छन्दसा मुक्तकोऽप्यवा ।

प्रतितालैः तालैः स्वरैरन्यासो विधीयते ॥

स क्रीञ्चपदसंज्ञोऽयं प्रबन्धः स्वेष्टरागवान् ॥१४६॥

॥ इति क्रीञ्चपदः ॥२७॥

^२कर्णाटलाटगौडादिभाषाविरचितैः पदैः ।

पाटदश्च यस्य ^३गन्धः स्यादाभोगो विरुदान्वितः ॥१४७॥

यत्र घोरो रसः कन्दः स ज्ञेयः पाटमुक्तिकः^४ ।

अतालः, कन्दुकं^५ वेचित्तालमादुरतद्विदः ॥१४८॥

छन्दसा कन्दसंज्ञेन यतोऽयं रच्यते कुर्यः ।

ततः कन्द इति ख्यात आर्पागीतशरीरवान् ॥१४९॥

पूर्वार्द्धमुत्तरार्द्धं च यदा गुणैर्विकं भवेत् ।

आर्पायाः^६ स भवेत् कन्दः शेषमार्पावदिष्यते ॥१५०॥

भेदाः^७ स्युरस्य पथो ^८रविर्धनदपावकी ।

इन्द्रः समुद्रो बरुणश्चन्द्रोऽहिर्नम्रमायवी ॥१५१॥

बामपथो जयन्तश्च मयुरः शुक्लसारसी ।

बेकी हरिश्च हरिषो गजः काश्यप्यकर्मकी ॥१५२॥

मयश्च विनयश्चैव विष्णोर्मातृसंज्ञौ ।

^९मर्मोऽयं ^{१०}बाम इत्येव एकोनत्रिंशदीरिताः ॥१५३॥

^१ A. ग्यादासः

^२ cf. S. R. 4. 222.

^३ B. C. निरूप्यते ।

^४ C. गन्धः ।

^५ cf. S. R. 4. 205-10 for 147.

^६ A. बद्धः ।

above.

^७ B. C. मूर्तिः ।

^८ A. कन्दुकः ।

^९ A. C. omit विष्णं ।

^{१०} A. रविर्धनदपावकी ।

^{११} B. कर्मकी ।

^{१२} A. omit कायः ।

त्रिंशद् गुरुन्^१ समारम्य क्रमाद् गुरुयुगावधि ।
एकंकस्य गुरोस्त्यागात् क्रमादत्र भवन्त्यमी ॥१५४॥

॥ इति कन्व ॥२८॥

यत्रोद्ग्राहाविभागेषु समा या विषमा रसा^२ ।
^३निबध्यन्ते प्रबन्धोऽसौ रससन्दोहनामक ॥१५५॥

॥ इति रससन्दोह ॥२९॥

चतुर्षु क्रमतो यत्र घातुपूद्ग्राहकावियु ।
स्वरा पदानि पाटाश्च तेनाश्चैव स्फुरादिगा ॥१५६॥

घातबोऽपि क्रमादेव गीयन्ते यत्र रूपके ।
राजचूडामणिस्तालो^४ जयभोजंयमङ्गल ॥१५७॥

विजयश्च क्रमादेते ताला रागा क्रमादमी ।
धीरागो मध्यमादिश्च देशवालश्च गौडक^५ ॥१५८॥

शृङ्गारश्च तथा वीरो हास्यश्चाद्भुतसङ्ग^६ ।
^७क्रमेणंते रसा शेषान्याभोगे विरुद्धानि च^८ ॥१५९॥

पदस्थाने प्रबन्धोऽयं राजचूडामणि कृत ।
^९स्योपक्रमसमाभर्त्ता राजराजेन धीमता ॥१६०॥
॥ इति राजचूडामणि ॥३०॥

राजानो बाहनीभूय प्रभु पर्युपासते ।
स राजबाहनी जीपाक्षरबाहनजित^१ धिया ॥१६१॥

आलयो य सवालस्था पर्युपासत ईश्वरम् ।
आलिप्रबन्धास्तेनेमे निर्मिता ^{१०}कृष्णभूभुजा ॥१६२॥

इति ^{११}श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रधीकालतेनधिरचिते सगीतराजे षोडशसहस्रपा
सगीतमीर्मात्तार्या ^{१२}गीतरत्नकोशे प्रबन्धोत्पलसे आलिक्रम-
प्रबन्धपरीक्षण ^{१३}तृतीय समाप्तम् ।

^१ A गुरु । ^२ A omits विसर्ग ।

^३ A निबध्यते । ^४ A जय० ।

^५ B C गौडका । ^६ A C क्रमेणंति । ^७ A B तु ।

^८ B C स्वापक्रम । ^९ B ०धियाजित । ^{१०} B C कुम्भ० ।

^{११} B महाराजाधिराजकुम्भकणमहीमहेन्द्रेण C राजधीकुम्भकर्णमहीमहेन्द्रेण ।

^{१२} B omits गीतरत्नकोशे । ^{१३} B द्वितीय ।

प्रकीर्णप्रबन्धा नाम चतुर्थं परीक्षणम्

विप्रकीर्णं^१ महो^२ यस्य नाना^३ भुवनोदरे ।

अविप्रकीर्णरूपाय नमस्तस्मै चिदात्मने ॥१॥

अथ ^४प्रकीर्णकान् वक्ति प्रबन्धानवनोद्वरः ।

पर्यालोच्य पुराणविप्रणीतान् शास्त्रसंग्रहान् ॥२॥

^५यत्र तालादय रगादय चत्वारोऽन्ते पदानि च ।

स श्रीरङ्गः ^६स्वराद्यङ्गत्रये पूर्व^७ व्यवस्थिते ॥

आभोगान्धपदैवर्ण्यनाम्ना विशदसंयुतः^८ ॥३॥

॥ इति श्रीरङ्गः ॥१॥

पदाद्यङ्गत्रयं^१ ^{१०}पूर्वं स्थितं चान्ते स्वरा यदा ।

^{११}तालं रागं पञ्चमिः स्यादाभोगेऽप्यपदैः कृते ॥

प्रबन्धः श्रीविलासाख्यो गातुनेत्रोऽधियः ॥ (प्र) बः ॥४॥

॥ इति श्रीविलासः ॥२॥

^{१२}तथा पञ्चाननः पादैरन्तस्परिवृतो बुधः ।

केचिदत्र पुनः प्राहुस्तालो द्वौ रागयोर्द्वयम् ॥५॥

॥ इति पञ्चाननः ॥३॥

^{१३}स्वरस्तु स्याद्विषणंस्वर्यस्याद्यश्चरणो भवेत् ।

द्वितीयश्चरणस्तद्वत् पादैरारोहिवर्णैः ॥६॥

अवरोहिणि षण्णे स्यात् ^{१४}पदैर्भागस्तृतीयकः ।

चतुर्थश्चरणस्तद्वत् ^{१५}तानैः संचारिवर्णैः ॥७॥

चतुर्मुखः प्रबन्धोऽयं^{१६} ग्रहमुक्तिविशेषवान् ।

वाग्येयकारमुषधी तालरागाविह स्मृती ॥८॥

॥ इति चतुर्मुखः ॥४॥

^१ A. विप्रकीर्णरूपो य.....यं भुवनोदरे ।

^२ B. महा ।

^३ B. omits अनुस्वार ।

^४ A. विप्रकीर्णं ।

^५ cf S.R. 4.265.

^६ A. स्वराद्य च ।

^७ A. B. omit अनुस्वार ।

^८ B. ०युताः ।

^९ A. omits अनुस्वार ।

^{१०} A. B. C. पूर्व (B. पूर्व) मिथ्यान्ते ।

^{११} cf. S. R. 4. 265.

^{१२} cf. S. R. 4. 266.

^{१३} cf. S. R. 4. 278.

^{१४} A. C. पादैः ।

^{१५} A. तानैः ।

^{१६} A. ०मुख B. ०मुक्तः ।

^१पदेदच विरहेस्तेनैरुद्गाह्यास्तत्र कमात् ।

यत्रेष्टी रागतालौ च स प्रबन्ध मुदर्शन ॥९॥

॥ इति मुदर्शन ॥५॥

^२यस्योद्गाह स्वरं नृद्धं पदेयस्य ध्रुवो भवेत् ।

विरहेयस्य धामोऽस्वरः स्वरभुक्तिकः ॥

अनेको द्वौ त्रयो वा स्मृतास्तान्नीतकविप्रिया^३ ॥१०॥

॥ इति स्वराङ्ग ॥६॥

विरहे पादवर्णस्य पदेयस्य^४ स्वरं कमात् ।

तालमानद्वयं व्याप्तं प्रोक्तं^५ धीवर्धनो बुधं^६ ॥११॥

॥ इति धीवर्धन ॥७॥

कमात् पदवर्णस्य विरहे स्वरं पादविरच्यते ।

इष्टाभ्यां^७ रागतालान्धा पञ्चाङ्गो हर्षवर्धन ॥१२॥

॥ इति हर्षवर्धन ॥८॥

^८सिंहलीलेन तालेन रागेनेष्टेन भीषते ।

स्वरं पादवर्णस्य विरहेस्तेनैकं सिंहलीलक ॥१३॥

॥ इति सिंहलील ॥९॥

^९हसलीलेन तालेन पदे^८ पादेविरच्यते ।

उद्गाह्यादित्रयं यस्य हसलीलं स उच्यते ॥१४॥

॥ इति हसलील ॥१०॥

^{१०}विह्वलान्^{११} पदेयस्य निर्माणं स्यात् यदास्तरं ।

धामोऽगस्तु स धीरभीस्तालमानविभुवितक^{१२} ॥

पादतेनापि प्रोच्यतुल्यत्रापि केचन ॥१५॥

॥ इति धीरभी ॥११॥

^१ A पाद० ।

^२ cf S R 4 285 86

^३ A omits विसर्गं । स्मृतास्तान्धा मालवप्रिया can also be a possible reading

^४ A ०यस्य ।

^५ A B omit विसर्गं ।

^६ cf S R 4 286 87

^७ B तालरागान्धा ।

^८ cf S R 4 279

^{१०} cf S R 4 296

^९ cf S R 4 280

^{११} A omits विसर्गं ।

^{१२} A ०विभुवितकः ।

स्तुयन्ते देवता यत्र ^१तालरागानुगं पदे ।
 शृङ्गारारिरसैरिष्टं सा प्रोक्ता स्तवमञ्जरी ॥१६॥
 ॥ इति स्तवमञ्जरी ॥१२॥

पाटे पदं स्वरंस्तेनैविरुदयं^२ विरच्यते ।
 प्रतापवर्धनो नाम रागतालेष्टतायुतः ॥१७॥
 ॥ इति प्रतापवर्धनः ॥१३॥

कैशिकी^३श्रुतिमाधित्य शृङ्गाररसनिर्भराम् ।
 गीतमेकमुजु^४ गायेत् ^५कोमलैर्ललितं पदं ॥१८॥

तदुदग्राहपदे कृत्वा मुहुर्मोलापकान्वितम्^६ ।
 गायेत्ततः सालगस्यरूपकेष्वेकमोप्नितम् ॥१९॥

अथवा मुहुस्तुडस्यप्रकीर्णकगतं तु वा ।
 गीत्वा प्रबन्धं ^७तिरिप-^८प्रमुखान् गमकास्तु वा ॥२०॥

कृत्वा (SS)^९लपि विधायाय गायेन्मोलापकं पुनः ।
 उदग्राहपदसयुक्तं चैवभीभङ्गसम्भवम् ॥२१॥

प्रयोगोदग्राहमेलापं सयुक्तानि यथाक्रमम् ।
 अन्यानि पञ्चगीतानि सभषन्त्येवमादित ॥२२॥

पष्ठमामोगतं च तत्र स्याता यथाविधि^{१०} ।
 वर्ण्यवागेय-^{११}कारकनामनी कर्म चोज्ज्वलम् ॥२३॥

उदग्राहेण सहतेषु रूपकेषु च सप्तसु ।
 ताला^{१२} सप्तैव निर्दिष्टा भिन्नरागस्तयैकक ॥
 नेलापसगतोदग्राहधातुना न्यास इष्यते ॥२४॥

^{१३}वीरशृङ्गारसङ्गौ च रसौ स्यातां निरन्तरौ ।
^{१४}इलेपानुविद्धौ गीतेऽस्मिन् यस्मात्तस्मात्सिगद्यते ॥२५॥

^१ B ताला ।

^३ C कैशिकी ।

^५ H C कोमलवर्णकम् ।

^७ A H C प्रबन्धन्तिरिप ।

^९ B C िप्ति ।

^{१०} A C add विसर्गः ।

^{११} A B omit this line

^२ B C ०यौऽतिरिच्यते ।

^४ B C ०मुजुपद ।

^६ A ०न्विताम् ।

^८ A प्रमुखानामकाप्रव,

B C पुष्पा नामवास्तवा ।

^{१२} B C ०भाराह ।

^{१३} H omits this line and the next one

धीरशृङ्गारसतोऽयं प्रबन्धः पृथिवीपति (१) ।

धीरशृङ्गाररूपेण धीरशृङ्गारको^१ रसो ॥

^२वर्णो ॥ धीरशृङ्गारः कालसेनेन वर्णित ॥२६॥

॥ इति धीरशृङ्गारः ॥१४॥

गीते रङ्गतालैः पाठं सविदंस्तथा ।

रणरङ्गप्रबन्धोऽयं समाविष्टमेव ॥

तालप्रविध्यतो^३ ज्ञेयस्त्रिविधस्त्विष्टरागवान् ॥२७॥

॥ इति रणरङ्गः ॥१५॥

सानुप्रासैर्वीररसबन्धुरं सस्कृतं पदं ।

विरुदंश्च तथा पाठस्तेन^४ सगमकं स्वरं ॥२८॥

नेतृनामाङ्कसमुक्तालापेन समलङ्कृत ।

तालमानद्वयोपेतवाक्य(१) मेलापमुक्तिक ॥

मुधासागरनामसौ मुधासागरसन्निभ ॥२९॥

॥ इति मुधासागरः ॥१६॥

यस्मिन्नकेण(न) रागेण तालेनैकेन केनचित् ।

^५पदसादौ सप्रयोग^६ स्वर आलापतेनको^७ ॥३०॥

गमकाश्च तथा पाठा^८ विरुदश्च क्रमाविति ।

गीतरेको भवेत् स्रष्ट^९ परे पञ्चापि तादृशा ॥३१॥

^{१०}तेनकैविरुदंश्चैव विशेषावङ्गतालक ।

स शृङ्गारविलासाख्य शृङ्गाररसपेशल ॥३२॥

॥ इति शृङ्गारविलासः ॥१७॥

उदग्राहप्रवक्तौ यत्र प्रश्नोत्तरपदं कृतौ^{१०} ।

पाठप्रान्तौ^{११} तथाभोगौ^{१२} भवेद्योऽयं पदान्तरं ॥३३॥

न्यासस्तालद्विमानेन स ज्ञेयः शुक्सारिकः ।

कर्णाटिलाटभाषाभिः केचिन् प्रश्नोत्तरे^{१३} जगु^{१४} ॥३४॥

^१ B C शृङ्गारकोरसो ।

^२ B C रसयोर्वीरशृङ्गारः कुम्भकर्णेन वर्णितः ।

^३ B C श्रैविध्यता ।

^४ A पाठः ।

^५ A omits विसर्गः ।

^६ B C तेनकैः ।

^७ A C विरुदश्च । B विरुदश्च ।

^८ B. स्रष्टो ।

^९ B C ततः के विरुदे ।

^{१०} B C कृतौ ।

^{११} B C प्रातोः ।

^{१२} A भोगौ ।

^{१३} B उत्तरं पदं ।

^{१४} C omits जगुः ।

कैश्चिदप्राष्ट-^१चरणान्युच्यन्ते तन्मते त्वियम्^२ ।
भवेदष्टोत्तरीसज्ञा नानाभाषाविनिमिता ॥३५॥

॥ इति शुकसारिक ॥१८॥

गीत्वाद्यौ चरणौ पूर्वं किञ्चित् शेष तृतीयके^३ ।
तमेव पुनरावर्त्य सपूर्णं तदनन्तरम् ॥३६॥

^४गापेच्चतुर्थं चरणं त्रिपद्यामिति सद्धिधि ।
सालेन रहिता सेय गतव्या गानकोविदे^५ ॥
छन्दउल्लास एतस्या लक्षणं प्रागुदीरितम् ॥३७॥
॥ इति त्रिपदी ॥१९॥

^६कर्णादिभाषया तालरहिता नादमुक्तिका ।
षट्पदी लक्षणं तस्या^७ प्रागेव समुदाहृतम् ॥३८॥
॥ इति षट्पदी ॥२०॥

यस्याद्धमादिमं प्रान्तं^८ स्वरपाठं तथा परम् ।
स्वरतेनान्तमर्द्धं स्यात् दोहकस्तु तत परं^९ ॥
तेनग्यास च तद्वस्तु^{१०} तल्लक्ष्यं प्रागुदाहृतम् ॥३९॥
॥ इति वस्तु ॥२१॥

यस्मिन् विजयतालेन विजयो नायकस्य वै ।
तेन स्वरंस्तथा पाठं^{११} पादंश्च क्रमशः स तु ॥
विजयाख्यं^{१२} प्रबन्धोऽयं तेनकयास्तस्युत^{१३} ॥४०॥
॥ इति विजय ॥२२॥

^{१४}पादंश्च विपरीतं च स्वरैर्यत्र क्रमेण च ।
षट्त्रयं त्रिपयकं स प्रोक्तं पृथिवीभुजा ॥४१॥
॥ इति त्रिपयकं ॥२३॥

^१ A. ०चरण उच्यते । B C केचिदष्टचरणा (C चरण) उच्यन्ते (B उच्यन्ते) ।

^२ (C त्वियम् also)

^३ A. ०व ।

^४ B पुरपा० ।

^५ cf S R 4 207 69

^६ cf S R 4 272 73

^७ A omits विसर्गं ।

^८ A प्रान्त, B C प्रान्त ।

^९ cf S R 4 274 76

^{१०} A तद्वस्तु ।

^{११} B C पदेर्गात क्रमात् ।

^{१२} B adds विसर्गं ।

^{१३} cf S R. 4 276 77

^{१४} cf S R. 4 277

प्रत्यङ्गं तु चतुष्पद्या गातव्या स्वरतेनका ।
आभोगस्तु पदैरन्यैर्न्यासोऽस्यां तेनकर्मत ॥
लक्ष्मप्रस्ताव एवास्या ललित लक्षण मया ॥४२॥
॥ इति चतुष्पदी ॥२४॥

स्वरं पदैश्च बिहदे पादैस्तेन क्रमेण च ।
रागोर्णकेन तालेनकेन तसद् द्वयेन वा ॥
अवादिषु पञ्चभङ्गिसङ्गत रूपक विद ॥४३॥^१
॥ इति पञ्चभङ्गि ॥२५॥

पञ्चस्तुटस्तया नान्दी तत स्यात् सिंहनन्दन
प्रतापशेखरश्चैव कङ्काल सोमवल्लभ ॥४४॥

रङ्गभूषण इत्येते सप्तताला क्रमेण च ।
यसन्तो गूर्जरी देवशाला तोडो च पञ्चम ॥४५॥

घघ्रासिका मालवादिर्कशिकश्चेत्यमी तथा ।
सप्तरागा रसा सप्त खीरश्चावभुतसङ्गत ॥४६॥

रौद्रशान्तौ पञ्चमश्च भयानक इति स्मृतः ।
कदणश्चैव शृङ्गार क्रमात् खण्डेषु सप्तसु ॥४७॥

एते योग्या यथाशोभ^२ मेलापकपूतेन च ।
आभोग रयात् सप्तमेन न्यामो मेलापकेन च ॥४८॥

उदग्राहाणेन नान्तेन नामनी कविषण्णयो ।
^३आभोग उभयो ( ) स्यातामित्युमातिलक स्मृत ॥
सप्तखण्डात्मकं शुद्ध^४ कालसेनोपदर्शित ॥४९॥
॥^५इत्युमातिलक^६ ॥२६॥

^७कन्दुक कन्दुकेन स्यात्तालेनेष्टेन वा भवेत् ।
पदै पादैश्च बिहदेर्ग्रहमुक्तिरुतास्पद ॥५०॥
॥ इति कन्दुक ॥२७॥

^१ cf S R 4 270 71
^३ B तालेन केन ।
^५ A C विदु ।
^७ A omits अनुस्वार ।
^९ B बाधेन C बाधेन ।
^{११} B C कुम्भबर्णन दर्शित ।
^{१३} cf S R 4 266

^२ A पादैश्च । C पदैश्च ।
^४ A C omit वितर्ग ।
^६ cf S R 4 266
^८ B C omit this line
^{१०} B C आभोगमुभयो ।
^{१२} A इति उत्तमा० B इति उमा ।
^{१४} cf S R 4 282

‘क्षम्बड(च) छन्दसा ज्ञेयं क्रीडातालेन क्षम्बडम्’ ॥५१॥

॥ इति क्षम्बडम् ॥२८॥

स्वरैः पादैः पदेर्बद्धस्त्रिभङ्गिः पञ्चधा स च ।

‘तालरागस्त्रिभिर्यद्वा स्तुत्या देवत्रयस्य वा’ ॥५२॥

‘वृत्तत्रयकृतो यद्वा तालेनाथ त्रिभङ्गिना ।

त्रिभङ्गिनाय’ वृत्तेन तालद्वैगुण्यमुक्तिकः ॥५३॥

॥ इति त्रिभङ्गिः ॥२९॥

यत्र चन्द्रकलाप्रायं पदयोऽशकं भवेत् ।

आधिदेवतसंयुक्तघन्रकंककलाभिधम् ॥५४॥

तेषु पञ्चदशस्विष्टा भिन्नास्तालास्तु षोडशे ।

पदे चन्द्रकलासंज्ञस्तलः’ प्रौढतो महीभृता ॥५५॥

अमृता मानसी पुष्टिस्तुष्टिः प्रीतिश्च रेयती ।

ह्रीः श्रीः कान्ति स्यधा पयोत्सना तथा हंसवतीति च ॥५६॥

छाया संपूरणी यामा अमा चन्द्रकला इमाः ।

वह्णपकंवैश्वदेवाश्च’ चतुर्यः सलिलाधिपः ॥५७॥

यपङ्कारः’ सरित्’ १’ सप्तययञ्चाज(श्च) एकपात् ।

यमा(मोऽ)निलो मा पितरो धनदेशपितामहाः ॥५८॥

अमृतादि-कलानां स्युः क्रमेणैवापिदेवताः ।

अत्र रागा. षोडश स्युरेक एवायवा भवेत् ॥५९॥

इति चन्द्रकलाकारवदनेनैव निमित्तः ।

खण्डैश्चन्द्रकलापुस्त्यैर्वृत्तैश्चन्द्रकलाभिध. ॥६०॥

॥ इति चन्द्रकला’ १’ ॥३०॥

लसितेषु त्रिषु छन्दजल्लासे पूर्वमेव हि ।

वदने चोपमदने वस्त्वादिवदनेऽपि च ॥

एकैकस्वरपाठान्तस्वरणः’ १२’ स्याद्यथाविधि’ १३’ ॥६१॥

॥ इति १’ वदनोपवदनवस्तुवदनानि ॥३१॥

१ B. C, give this line after त्रिभङ्गि । २ cf. S R 4 281

३ A B ताले ।

४ cf S R. 4 282-83

५ A तत्त० ।

६ B C ०ना प्रवृत्तेन ।

७ A B omit विसर्गं ।

८ A C. ०देवादचतुर्यं ।

९ A, स्वरित्०

१० B सप्तशृङ्गयश्चाञ० ।

११ A. C add विसर्गं ।

१२ A. B चरण C चरणा ।

१३ A. B C add विसर्गं ।

१४ A वदनोपवस्तुवदनानि ।

^१येन वेमसि तात्तेन धयलादिपदान्वित ।

आशीभिर्पंचलो गेयो रागेणेष्टेन तद्विद्य ॥६३॥

यदुच्छ्रया वा गतज्यो^२ ययसो लोकद्वित ।

गदित पूवमस्मानिर्लसण यवसस्य तु ॥६३॥

॥ इति धयल ॥३२॥

कंशिकी^३वृत्तिमाहित्य धम्मूधयेन वा पुषक् ।

गद्यं पद्यं विरचितस्ताले निःसारसत्तके ॥

मङ्गलाचारसतोऽयं नृप्यर्णय स्वराश्वित^४ ॥६४॥

॥ इति मङ्गलाचार ॥३३॥

^५विलम्बितसये योदुरागे मङ्गलयाचकै ।

पदमङ्गलसतोऽयं मङ्गल^६ (घ) छन्दसाधया ॥

कंशिकया गीयते लोकमङ्गलाम्युदयादिषु ॥६५॥

॥ इति मङ्गल^७ ॥३४॥

उदयाहधुयको यत्र पुषक(घ) द्विद्विलो तथा ।

आभोगस्तु पदैरन्यै^८ पाटंश्चैव स्वरास्तथा ॥

विषयानि च तेनादव वत्सवार^९ कथत पुषक् ॥६६॥

भाषाश्चतस्रश्चतवारस्ताला रामाश्च तत्समा ।

भाषापाटास्तालरामा उदयाहस्मादिमे बले ॥६७॥

भिक्षा भाषा^{१०} स्वरास्तालरामौ चान्यौ बले परे ।

भाषाम्या तेनका ताम्यामयथा ध्रुवको भवेत् ॥६८॥

भिक्षाम्या रागस्तालाम्या चतुरङ्गप्रबन्धके ।

ध्रुवोत्तरादंतालादिराभोगस्तेन बोधाय ॥६९॥

ध्रुवैरत्र विधातव्य^{११} पदभाषामय सवा ।

चूडामणिकृता यत्तु रागोऽन्यो भाषिका^{१२} परा ॥७०॥

तालीऽन्य पवसपुषतो^{१३} वापि^{१४} क्षणवत्स्थानि ।

विषद तत्र विशेष पदशब्देन यन ये ॥

विषयवसानिकोक्ता भाषा भाषाविदात्र तु ॥७१॥

॥ इति चतुरङ्ग ॥३५॥

^१ of S R 4 302

^२ C व्या ।

^३ B C ०फे ।

^४ of S R 4 297

^५ of S R 4 303

^६ B ०ला ।

^७ B C ०लम् ।

^८ B पाटा० ।

^९ B C ०स्तथा ताल०

^{१०} A पद० । ^{११} A परे ।

^{१२} B ०क्ता ।

^{१३} A B लक्ष्मण० ।

चच्चरी(च्)छन्दसा बद्धा घत्ता ध्रुवपदान्विता ।

श्रीढातालेन बहवदचरणा यत्र संपताः ॥७२॥

^१गीयन्ते चच्चरी सा स्यादिति केचिदवादिषुः^२ ।

बहवदचरणा यत्र समाः षोडशमात्रिकाः ॥७३॥

गीताः प्राकृतभाषाभिः पादयोः^३ स्मुद्रंयोद्रंयोः ।

अनुप्रासाः सुललितास्तालचच्चरिकाभियः ॥७४॥

^४चच्चरी सा निगदिता गीतशास्त्रविद्वारवैः ।

शे(गे)या यसन्तरागेण वसन्तादिमहोत्सवे ॥७५॥

॥ इति चच्चरी ॥३६॥

पद्मडी(च्) छन्दसा युग्म-^५पादान्तप्राप्तसंयुता ।

बिबदंः स्वरपाटान्तर्निर्मिता पद्मडी मता^६ ॥७६॥

॥ इति पद्मडी ॥३७॥

^७पद्मडीप्रभृतिच्छन्दोगणैर्यस्या विरच्यते ।

चरणोऽध्यात्मविषया वाणी चर्या परा तु सा ॥७७॥

सा पूर्णा छन्दसः पूर्व्या स्यादपूर्णत्वपूर्वतः ।

समासमध्रुवेत्येषा प्रत्येकं द्विविधा मता ॥७८॥

चर्या समध्रुवा सा तु योद्ग्राहेण ^{१०}समध्रुवा ।

^{११}उद्ग्राहादधिकं न्यूनध्रुवा स्याद् विषमध्रुवा ॥७९॥

संपूर्णचरणस्यैयमावृत्त्या वा ध्रुवस्य तु ।

मेया ताले द्वितीया(५५)दो^{१२} ग्रहे न्यस्या ध्रुवेऽथवा ॥८०॥

॥ इति चर्या ॥३८॥

ताल-^{१३}रागरसैर्युक्तमेलोपकसमन्वितैः ।

पट्टिमः क्षणैर्मतवः ^{१४}स्मर्यप्राप्तो विजयो मतः ॥८१॥

जयमङ्गलतालेन श्रीरागेणादि-^{१५}मङ्गलम् ।

द्वितीयं पञ्चमे रागे ताले श्रीबन्दने भवेत् ॥८२॥

^१ A. घत्ता । B. C. यत्न ।

^२ A. C. बद्धं ।

^३ A. गीयते ।

^४ A. C. omit विसर्गं ।

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ cf. S. R. 4. 289-91.

^७ A. ०पदान्तं ।

^८ cf. S. R. 4. 294-95.

^९ cf. S. R. 4. 292-94.

^{१०} A. समुद्भवा ।

^{११} B. omits this line.

^{१२} B. सी० ।

^{१३} A. रास ।

^{१४} A. ०मतिवस्तु यनासी ।

^{१५} A. मण्डलम् ।

धत्तन्तेन तृतीय स्याद् धीरविषमतालत ।

तुपं कर्णाटगौडेन सोमयल्लभतालत ^१ ॥८३॥

यदिपतापुत्रके ताले नटनारायणाभिधे ।

रागे स्यात् पञ्चम एण्ड यल्ल तालेसु पञ्चसु ॥८४॥

^२ एकेन केनचित् कार्यं रागेणैतेषु तानि च ।

प्रिस्थानगमकोपेतान्मुत्साहपदवन्ति च ॥८५॥

शृङ्गारधीरशृङ्गारहास्यरोद्रा क्रमादिने ।

रसाः पञ्चसु खण्डेषु यल्ले पञ्च यथाशचि ॥८६॥

गीत्वा द्विधारमुदग्राह मेलापकपदैरप ।

वलानि त्रीणि युक्तानि गायेदामोगक ततः ॥

स्यासौ मेलापके^३ (५) न्यो^४ (५) विधातव्यो विधानतः ॥८७॥

॥ इति विजय ॥३९॥

^५ यत्र खण्डप्रय प्रान्तप्रोल्गसरप्राप्तसुन्दरम् ।

अन्ते दन्तीपदोपेत ^६ समन्वितपरस्परम् ॥८८॥

तद्दन्तीरूपक ज्ञेय रूपकज्ञानशालिभि ।

प्रहेलिकादयो^७ येऽन्ये तेऽपि दन्तीभिवा मताः ॥

एषु केचित् कवेराह्यां प्रवदन्ति विचक्षणा ॥८९॥

॥ इति दन्ती ॥४०॥

^८ सानुप्रासा त्रिलिङ्गी चेद्देशभाषाचिनिर्मिता ।

ऊ(ओ)धीपदावसाना चेद्वस्त्वोवी^९ कथित तदा ॥९०॥

तालैनेष्टेन रागेण कथ्यभीष्टेन केनचित् ।

गीयते तद्विवा युन्दनं छन्दोऽस्या नियन्त्रितम् ॥९१॥

^{१०} एकाग्रवृत्तियोक्तेन खण्डानां त्रितयस्य च ।

भवन्ति बहवो भेदा नानाभङ्गिमनोहरा ^{११} ॥९२॥

छन्दसा येन केनापि गेया जनमनोहरा ।

तेन तेनैवमेता^{१२} स्युरोव्य शृङ्गारमञ्जुला ॥९३॥

॥ इति ओवी ॥४१॥

^१ B C तालक ।

^२ A को ।

^३ cf S R 4 308 9

^४ B C ंदयोऽप्यन्ये ।

^५ B ०र्वा ।

^६ cf S R 4 304 6

^७ A एक एकेन ।

^८ A B C न्यास्य ।

^९ A B C ०पेतमन्वित (B ०पेत) ।

^{१०} C स्वानु० ।

^{११} B C. एको० ।

^{१२} A omits विसर्ग ।

कं(ओ)धी^१ चान्ते प्रगातव्या भेदा(ः) स्मृध्वनिकादयः^३ ॥९४॥

॥ इत्यनुद्दिष्टा^५ ध्वनिकादयः ॥९३॥

लोली दन्ती च विशेषा प्रान्ते लोलीपदान्वितैः ।

त्रिभिः खण्डैरन्विता^५ स्यादिति गीतविदो विदुः^६ ॥९५॥

॥ इति लोली ॥९३॥

^७य(१)दोहकः^८ पूर्वमुखतो लाटभाषाविनिर्मितः ।

तदन्ते खेड्ढोत्तराति पदं स्याड्ढोत्तरा तदा ॥

सालेनेष्टेन गतव्या केचिज्ज्ञम्पाविधेन च ॥९६॥

॥ इति ढोत्तरा ॥९३॥

कल्गूस्तवे द्वादशभिरष्टभिर्वा यथावचि ।

चतुर्भिश्चरणैर्बद्धा धम्माली^९ प्रोज्यते वृषः ॥९७॥

यतिलानेन सालेन वकतात्येति केचन ।

हास्यञ्च झाररसयो रागे चैव वसन्तके ॥९८॥

गीत्वा द्विवारमुद्ग्राहं ध्रुवकं च पुनः पुनः ।

मैलापाभोगवोर्गानं विषातभ्यं यदुच्छ्रया ॥९९॥

वसन्तस्य प्रभोर्वापि स्वैरिणीनां च वर्णनम् ।

^{१०}अनुद्दिष्टापि गविता वसन्तोत्सवसंगतः ॥१००॥

॥ इति धम्माली ॥९४॥

^{११}चरणैर्बहुभिर्यत्र धीराणां रसवर्णनम् ।

रसोऽपि धीरसंतः स्यात् सा श्रेया राहवीति च ॥१०१॥

॥ इति राहवी ॥९५॥

अन्येऽपि सन्ति भूयांसः प्रबन्धाः शास्त्रगोचराः ।

न^{१२} तान् ^{१३}ब्रवीमहि(स्यहं) वृण्विस्तरप्रस्तमानसाः(तः) ॥१०२॥

तथापि छन्दउल्लासे बहुधो ये प्रवर्णिताः ।

स्वराविभिर्यपयोगमङ्गैः संयोज्य युजिततः ॥१०३॥

^१ B. ०र्वी ।

^२ C. वान्ये ।

^३ B. धनि० ।

^४ B. धनि० ।

^५ B. ०ष्टिः ।

^६ cf. S. R. 4. 306-7.

^७ cf. S. R. 4. 307-8

^८ A. C. ०ठः B. ०जः ।

^९ C. ०ठिः ।

^{१०} B. C. omit this line and the next one.

^{११} cf. S. R. 4. 295-96.

^{१२} B. adds च ।

^{१३} B. ब्रूमहे ।

गानविद्भिः प्रगातव्या सयमानसमुज्ज्वला ।

वचचिवादी वचचिन्मध्ये वचचिदन्ते वचचित् त्रिषु ॥

द्विप्राप्यङ्गानि धोञ्जानि पञ्चपाणि^१ यथावचि ॥१०४॥

॥ इति पञ्चचत्वारिंशत्प्रकीर्णकप्रबन्धा ॥

^२नूत्न प्रबन्धो गुणवान् उत्तमो दोषवर्जित ।

कर्तव्यो भीतकविना तत्र नूतनतोच्यते ॥१०५॥

तालरागयातुमातु-^३कृतोद्भवलयनैवं ।

तालोद्भव ( ) स्याद् भेदेन ग्रहस्थ च सयस्य च ॥१०६॥

स्यापरम्प्यनैवो रागो धातुरायांशभेदत ।

रसालकारवाच्याना नवत्वान्पातुनूत्नता ॥१०७॥

स्वरपाटपदाद्यंस्तु प्रबन्धावयवैर्नव ।

छन्दोगणग्रह्यासैनैवता रचनापता ॥१०८॥

रचनोद्भवपर्याया स्याथ-^४यागविभिन्निता ॥

तालस्य विरतेरभ्यविरत्या स्वाप्रवो लय ॥१०९॥

तच्च पञ्चविध ज्ञेय परिवृत्त पदान्तरम् ।

भञ्जनीससूत^५ चेति^६ खल्लोत्तारानुसारको ॥११०॥

इति ^७पञ्चभिधो(दो)पेत रूपक लक्ष्यते क्रमात् ।

स्वस्यानिरागतालंश्च नवैयंत् क्रियते नवम् ॥१११॥

पूर्वं प्रसिद्ध तज्ज्ञेय रूपक परिवृत्तकम् ।

रूपकं पूर्वसिद्ध यद् तालरागरसाविभि ॥११२॥

तत्र धा गुणवैचित्र्यो मातुस्यापिविशेषजा ।

तत् स्यात् पदान्तर तच्च भञ्जनीसमित पुन^८ ॥११३॥

यद्रूपक^९ निजाद्धातोर्न भिन्नेन धातुना ।

तस्मिन्नेव यदा धातो मातुरन्यो^{१०} निधीयते ॥११४॥

तदा (स तु) स्यादय^{११} खल्लोत्तारस्तदा बुधं ।

यदा प्राचीनगीतस्य छाया^{१२} स्थानान्तर यता ॥११५॥

^१ A ०पाणि ।

^२ cf S R 361-73 for 105 18 above

^३ A मातुष्कृत्याहुव० B कृतोद्भव० C कृतोद्भूत० ।

^४ A B वेगे० C वेग० ।

^५ S R ०सयित ।

^६ A C खलो० ।

^७ पञ्चानिधोपेत can also be a possible reading

^८ A omits अनुस्वार ।

^९ B (s)निधीयते C विधीयते ।

^{१०} B C स० ।

^{११} A C omit विसर्ग ।

शिलष्यन्ति ^१मातुमपरमनुसारोऽथ कथ्यते ।

सावेव तालरागौ स्तो धातुरोषद्विलक्षणः ॥११६॥

तत्रान्यो वर्ण्यते मातुस्तदा स स्यादिति स्थितिः ।

एवं पञ्चैव कथिता भेदा रूपकसंश्रिताः ॥

खल्लोत्तारानुसारौ च तेषु ज्ञेयौ पराधमौ ॥११७॥

यावन्ति गीते धरणीपदानि तावन्त एव स्वरपाटतेताः ।

तथा विधेया गमकाश्च तस्मिन् विशिष्य नीवतोऽत्र मया विशेषः ॥११८॥

॥ इति पञ्चविधरूपकलक्षणम् ॥

^२समधुरसुरवतश्लक्षणाविकृष्टपूर्णश्रुतिगतिसुकुमारालङ्कृतव्यक्तवर्णम् ।

इति विविधगुणाद्यं सुप्रसन्नं सुवर्णं श्रुतिपुटपरिपेयं गीतमेवं विदध्यात् ॥११९॥

समवर्णलयस्यानं समं स्यान्मधुरं पुनः ।

^३पुष्पलावण्यसंपूर्णं सुरवत् पुनरुच्यते ॥१२०॥

बल्लवीर्षाकण्ठानां नादं कथेन द्युतं पुनः ।

मीचोच्च-^४द्रुतमध्यादौ श्लक्ष्णत्वे श्लक्ष्णमीरितम् ॥१२१॥

उच्चैरुच्चरितं यत् विकृष्टं तदुदीरितम् ।

प्रकृतिप्रत्ययाद्यैश्च छन्दोरागपदस्वरैः ॥१२२॥

पूर्तः पूर्णाङ्गगमकं ^५पूर्णमित्यभिधीयते ।

मध्यस्थानभवं गीतं गीयते सुकुमारकम् ॥१२३॥

त्रिषु स्थानेषु यद्गीतं गीयते तवलङ्कृतम् ।

व्यक्तं स्फुटस्वरं ज्ञेयं प्रसन्नं प्रकटार्यकम् ॥१२४॥

दशदिग्जयिना राज्ञा गीतस्योक्ता गुणा दश ॥१२५॥

॥ इति दशगीतगुणाः ॥

बुष्टं विरटं संदिग्यं कलाबाह्यं गतक्रमम् ।

पुनरुक्तमपार्यं च गीतदोषाः स्मृता बुधैः ^६ ॥१२६॥

लोकबुष्टं शास्त्रबुष्टमिति बुष्टं द्विषा स्मृतम् ।

विरटं श्रुतिकालाभ्यां विरोधात् (६) द्विविधं तथा ॥१२७॥

एवं ददोमे दोषाः ^७स्पृगतिः ^८त्याग्या विज्ञानता ॥१२८॥

॥ इति दशगीतदोषाः ॥

^१ B. मातुपरम० ।

^२ cf. S. R. 373-79 for 119-28 above.

^३ B. C. omit this and the next line.

^४ B, द्रु० ।

^५ B. C. पूर्णाङ्गत्व० ।

^६ A. B. पुनः ।

^७ A. C. omit वितर्ग ।

^८ B. त० ।

आदिराजयशो येन विप्रकीर्णमितस्ततः ।

चित्रं प्रकीर्णास्तेनेमे प्रबन्धा उपवर्णिताः ॥१२९॥

यद्यशोगीतरत्नानां कोशो^२ भुवनमण्डली ।

गीताख्यरत्नकोशोऽयं निर्मितस्तेन भूभृता ॥१३०॥

राजवाहनतया घनाधिपं योऽतिशय्य नरवाहनं नृपः ।

राजते (५) तनुत नूतनामयं^३ ब्रह्मशैलनिलये सुपद्वतितम् ॥१३१॥

इति निःशङ्कनिर्भयमस्तेन सकलभूवल्लयैकवीरेण श्रीकलाकल्याणकुशलेन श्रीकाल-
सेनेन द्वादशसहस्रजनस्थानप्रभृतिवसुधरासमुद्धरणकधीरेण श्रीजगदीश्वरवदनदेवनिजगणेन जग-
दीश्वरीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्रीग्रहाद्विविभुना प्रथमप्रख्याततामराज-आमोदराज-रामराज-
पेङ्कुराज-हृगङ्गा राज-तामराजेन्द्र-प्रभृति-सकलमहीपालमौलिमणिष्य-रचितसिंहासनादि-समस्त-
प्रशस्तराजचिह्नाधिष्ठातृनरेदवरेण अगस्तिपुरनिरस्तसमस्तवैरिवर्गेण कामाक्षप्रसादासादित-
कृतोपुरेण शुद्धोद्धतोद्धतपतिनिपातपटुतरवारिधरेण^४, उद्धतपुरनारीनयननोरनिरन्तरसा (धा)-
रणीसमान्यायितशौर्यतद्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन मणिपुरमहानर्वाशितशौर्येण
कल्याणपुरजयानितजामदग्नयेन स्थानवल्लयितानेकवीरपरिसरपरित्रासितमनोरवीरेण श्रीपुर-
प्रहणसंबद्धितयशोभरेण चाटिकाचलप्रहणजनितकीर्तिपूरपरजिताचलनायकेन राजपुरीधिर्ध्वंसन-
घादचापरचितेन सुवर्णगिरिलिखण्डनावनिदञ्चहस्तेन भवसारोघनदेवी^५-युवतीजनवदनयामिनीनाय-
सिंहिकामुतायमानकरालबालेन, पाटलीरण-धरणीधरधनुर्धकारमुखरितत्रिभुवनेन तारापुर-
प्रज्वालनसमुद्भूतधूममलिनीकृतसकलवैरि-वदनेन कुङ्कुमपुरजयदाशितसिंहविक्रमेण संज्ञापुरो-

^१ A C चित्त ।

^२ A कोशे ।

^३ B omits ब्रह्मशैल, चित्रकूट is struck off. C चित्रकूट ।

^४ B omits इति, C reads the colophon as under '—

इति श्रीसरस्वतीरससमुद्भूतकैरवोचाननायकेन, अभिनवभरताचार्येण, माल-
बाभोगिमाथमथमहीधरेण, मेदपाटसमुद्रसम्भवरोहिणीरमणेन, अरिराजमत्तमातङ्ग-
पञ्चाननेन, प्ररूढपत्रयवनदवदहनदावानलेन, प्रत्यक्षपृथिवीपतितिमिरततिनिरा-
करणप्रौढप्रतापमार्तण्डेन, वैरिवनितावैषम्यदीक्षादानदशोद्दण्डकोदण्डगण्डिताखण्ड-
भुजादण्डेन, भूमण्डलास्रण्डलेन, श्रीचित्रकूटविभुना, अघ्युष्टनरेश्वरेण, गजनरतुरङ्गा-
धोशराजत्रितयतोडरमल्लेन, वेदमार्गस्थापनचतुराननेन, याचककल्पनाकल्पदुमेण,
वसुन्धरोदरणादिवराहेण, परमभागवतेन, जयदीश्वरीचरणकिङ्करेण, भवानीपति-
प्रसादाप्तापसादवरप्रसादेन, राजगुर्वादिविरुदावलीविराजमानेन, राजाधिराजकुम्भ-
करणमहीन्द्रेण विरचिते समीतराजे गीतरत्नकोशे द्वितीये प्रबन्धोल्लासे श्रीचित्रकूटे
दुर्गे नूतनप्रतोलीपद्वतिसहोदर प्रबन्धपरीक्षण चतुर्थे समाप्तमिति शुभ भवतु ।

^५ A. वारिषारेण ।

^५ A. omits देवी ।

^६ A. धरिणि

^६ A. वैरी ।

पाजितरत्नेन वेदिकागिरिनिर्वलन^१-दारुणेन कुरङ्गगिरिकोटविघट्टनलंपटोक्तनाशीरेण, पुण्यस्तम्भो-
द्भूलनोद्भूताद्भुतध्वयेण संगमनोरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरेण, शुक्लपुरसमूलोन्मूलन-
प्राप्तजयधिया गिरिपुरदुङ्गरप्रहणसायकीकृतोप्रापहेण दमनपुरविध्वंसनवंशीकृतयवनीनिचयेन
आमदंकगिरिशिखरोपरिभावितशकनिकरेण महिषमेरुजयाजेयविभवेन, शाकम्भरोरमणपरि-
शीलनपरिप्राप्तशाकम्भरोपरितोषितशाकम्भरोप्रमुखशक्तिप्रयेण निजभुजशीर्षवशीकृतवामुल-
राजप्रमुखमहानिधानेन बे(६)दुरभूपालराजकृतसंस्थापनेन नराणरणकर्मकर्मठेन तुजारलान-
मानमर्दनगृहीत-^२राज्यलक्ष्मीसकलभाण्डागारनिचयेन अलङ्गगिरिगहनगह्वरकुहरविहारिवरिवीर-
सिग्वुरमर्दननिर्देयकंठोरवेण अष्टावक्रगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनाप्रिविजयविध्वातवीर्यगवैण
सप्तविंशतिसहस्रमहाराष्ट्रधराविधूननप्रलम्ब-(प्रबल)-प्रभञ्जनेन, सप्ततिसहस्र-^३गुर्जराम्भो-
धिमायमग्न्यमहोदरेण,^४ महदम्भमातृकापुरोद्भूलनधाषितानहोरगपुरेण पलायमानभगीमलान-
सकलगृहीतजयधिया^५ जाङ्गलस्थलजलधितरत्तरंगनिकरसरम्भकुम्भसम्भवेन वस्तिसोपारकलह-
कलितकुन्तजनितकुन्दावदातकीतिषवलितदिगन्तरेण शशकगिरिलुण्ठनपटुतरेण श्रीवनदेव-
स्वामिप्रासादरचनापरपरमेश्वरेण, श्रीश्याम्बकेदवरसन्निधि(निमित्त) कीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन
श्रीब्रह्मगिरिभौमस्वर्गताययार्थीकरणरचितचास्तरपयेन, श्रीकामाक्षीगिरिनीनीर्मितपरजितसु-
मेरुणा श्रीमहिषाचलोपरि श्रीहरिशरणरचिताचलदुर्गेण रायंगुह-वायंगुह-सेलगुह-रायाञ्चा-
परमगुहवागाङ्गला-रायाञ्चा-महोदयनारायंहसल्लराय-भाचल्लपूर्वपरिचमोत्तरवसिणचतुर्विंश-
रायाञ्चा-आम्बुला-दस्यादि-विहवावलीविराजमानेन, अष्टमुष्टतमनरेश्वरेण सबलराजसम्मूलना-
चायैण दुर्बलराज्य(ज)संस्थापनाचायैण पितृवैरितमुद्भूतरोपपोषणमहोपतिमत्तमातङ्गमस्त-
काङ्कुशेन अभिनवमार्गवेण राजभुजबलभीमेन, हिन्दूकराजगजपतिना आसनसिंहासनसितातपत्र-
भाणिकयमालामण्डितवातान्दोलितजयपताकाकनकवण्डचन्द्रविदातचलचामरधुगलमकरध्वजादिरा-
जराजालङ्करणावलोचनमस्सरितमानसेतरनृपालमौलिनिहितवामचरणेन नलनट्टपधुमार-
भरतभगीरथमग्न्यातुमेधातिथिप्रभृतिवीरराजस्त्रीदासचरितेन ^६वेदमार्गस्थापनचतुराननेन
सयंदाश्रम्यकाविगोदाविमृषितसमस्तामुषितप्रवितीर्णमुषितमुषताकलापेन, श्रीब्रह्मगिरिसन्निधि-
वृत्तयुगमर्मानुवृत्ति(वर्ति) ब्रह्मवृद्धाधिष्ठितानेकयज्ञाघलिलसुकृतवृत्तसत्यलोकेन परमभागवतेन
अभिनवमरताचायैण सङ्गीतमीमांसानिर्माणापरप्रभाकरेण प्रबन्धराजधोगीतगोविंदनिर्माण-
परितोषितरायामायवेन कामाक्षास्तुतिकरणाराधितकामेश्वरीचरणकमलेन, श्रीगीतगोविंद-
टीकारचनावर्णितसाङ्गशृंगाररसेन सखलराज^७-वाय्येयवारतोद्धरमलेन सकलकविराजचक्र-
चक्रामणिना योषावादनप्रवीणेन सुभासीरसालिना धननगरजनस्थानगोदाधरीविराजमानम्ले-
च्छोच्छेदितधिरालपमसंस्थापनेन संश्रुतभाषामहाराष्ट्रभाषातलङ्गकर्णटिकभाषाप्रमुष्टपरि-
तनाट्यराजधनुष्टयेन याचजनकल्पनाकल्पद्रुमेण, वसंतसमयसमागतसमस्तसामन्तसीमन्तिनी-
सीमन्तसिंहपुरपुरोद्भूलनप्रकटितप्रौढप्रतापेन, नितगंधुपट्ट-^८दुर्गंधगंधुर्गंधप्राकारपरिस्तापरिस्ता-

^१ B. निर्दल० ।^२ B. राजलट्टो ।^३ A. मरापरण ।^४ B. omits this epithet.^५ B. omits राय ।^६ B. गुजरोधि ।^७ A. जयधेया ।^८ A. B. दुर्गः B. omits next दुर्ग

परिलिख्यमानपरिशङ्कितपरिजनपरिधीतप्रत्ययिनितम्बिनीलुष्ठा (ष्ठा)-कागंलादीर्घभुजायुगलेन
धीरोदात्तपीरशान्तधीरोदतधीरललित-क्षतुविधनायकगुणग्रामविचारचातुरीक्षतुराननेन, अष्ट-
विधनायिकाहावभावयिवेकोहामोहीपितस्मरविलोकनानुभूयमानशृङ्गाररससान्तरनिरन्तरान्तरा-
नन्देन नाटकनाटिकाख्यानाख्यायिकाप्रहेलिकाकलाकलापकौशल्येन, भारतीयरसदृष्टिभावदृष्टि-
भावितभावनाभिनवभरताचार्य्येण नन्दिकेश्वरमतानुवर्तनाराधितत्रिनयनेन यरमपराक्रमार्जुनेन
अय धृष्टकेन सतताराधितधर्मेण अय बुकोदरेण धीसरस्वतीरससमुद्भूतकंदयोद्याननायकेन
यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण सततपराभूतसमागतसूर्यवंशीग्रसेनराजराज्यसंस्थापनदृढाङ्गी-
कारेण, गुर्जरधराधीशमहमदसुलतानधीरत्वोन्मूलनप्रचण्डपवनेन श्रीत्रिसन्ध्याक्षेत्रसमुद्रसंभव-
रोहिणीरमणेन अरिराजमत्तमातङ्गपञ्चाननेन प्ररुद्धपञ्चयवनदयबह्वनबावानलेन प्रत्ययिपुवोपति-
तिमिरततिनिराकरणप्रौढप्रतापमातंष्टेन, ^१ वैरिचितावैषम्यवीक्षावानदसोदृष्टकोदण्डमण्डिता-
खण्डभुजादण्डयुगलेन^२ भूषण्डलालण्डलेन गजनरतुरङ्गाधीशराजत्रितम^३ सोडरमत्लेन धनुधरो-
द्धरणाविवराहेण, भयानीपतिप्रसादाप्तापसाव^४ यरप्रसादेन, अनन्यमल्लोकागर्वलण्डनमुशल-
हस्तबलभद्रपराक्रमेण, महाराजाधिराजमहाराणाश्रीमुगाडुतामराजेग्रनन्दनेन, महाराशी-
धीसीभाग्यवतीजसमान्धिकाहृदयनन्दनेन विविधयितानवितचमत्कारिचातुरीधुरीणसकल^५ सीम-
न्तिनीशिरोमणिरूपलादण्यलज्जालक्ष्मीनियानभृंगर^६ सरसीशतराजकन्याप्रवरनिकुम्भराजस्य-
धंशावतंसमहाराशीधीकर्मवतीलपुमादेवोद्दययाधिनयेन श्रीमहाराजाधिराजमहोमहेन्द्रधीकाल-
सेनेन ^७ विरचिते सङ्गीतराजे योद्धसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे प्रबन्धोत्तासे
‘श्रीकामाक्षाङ्गो नूतनप्रतोलीपद्धतिसहोदरं प्रकीर्णकप्रबन्धपरिपाटिपरीक्षणम् ॥

गीतरत्नकोशाश्च द्वितीयः समाप्त

समगादिति

विततमतोनामभिमतसिद्धिरस्तु ॥

^१ A. वरी ।

^२ A. युगलेन ।

^३ A. त्रिभितय ।

^४ B. प्रसाद ।

^५ A. विपतिनी ।

^६ A. omits शृङ्गार ।

^७ B. omits विरचिते ।

^८ A. कामाक्ष ।

PART III

APPENDICES & INDICES

APPENDIX I

Important textual variations of a small portion
of 'Pāthyaratnakośa' according to a fractional
Ms deposited in the B O R I Poona

After the portion of 'Sangītarāja' headed 'Pāthyaratnakośa' edited from the then available manuscripts had been printed another fractional Ms of a small part of 'Pāthyaratnakośa' corresponding to pp 9 35 *ante* came to notice. This fractional Ms deposited in the library of the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, possesses important features as explained below. It is regrettable that it was not noticed in time for collation with the other Mss. Coincidentally, it had escaped notice of Professor C Kunhan Raja also who had published an edited text of 'Pāthyaratnakośa' some years ago.

This fractional Ms is the least corrupt of all available Mss and on the whole provides more sensible readings than any other so much so that its readings agree with those suggested by the Editor of this volume in a large majority of cases. This may be due to the greater intelligence of the copyist or to the greater correctness of the original Ms (not available now) from which it was copied.

The table overleaf gives selected words and passages from this Ms which provide alternative readings frequently more plausible than those determined from other Mss and printed already. Points of agreement with the Editor's suggestions have not, however, been included in the table in order to avoid duplication. One of the noteworthy features of this Ms is that it substitutes in all the colophons and in the body of the text 'Kumbhakarna' for Kālasena as the name of the author of 'Sangītarāja' and gives a different version of the achievements of the royal author as compared to the version in the Mss reading Kālasena. The peculiar mode of giving the 'mātrās' of ॐ and ॐ as ॐ and ॐ is also found in the script of this Ms as is the case in all the other Mss which read the name of the author as 'Kumbhakarna'. The script of the Mss reading Kālasena does not possess this peculiarity.

The following portion is added after verse 13 —

आह च यात्रवत्य —
हहो विप्रा गृहमेतच्छृणुय
तस्य हृष्टं योऽस्ति यद्यत्र बाण्डा ।
नानाखर्षभविता भावलेपो
रङ्गलोपो नतको कामयध्वम् ॥ इति ॥
तस्मादेव तु सारत्रास्य
निमित्तेनिगमिता
स्वरजातमुदात्ताद्यस्वि (स्मि) प्रायत्
स्यात् (तत्)
चामोघ्याक्रान्तया
कामवर्गत्त
यत्तु
प्रचुराणि प्रमाणानि
थीकालसेनविरचिते
आरम्भसमयेन नाम द्वितीय
कालसेनेन
यद्वालेखरो समद
म (म) दत्तविरत्
लोकातीतचमस्कृत धृतियत्
प्रियाविरहिणां
परतेवधि०
वक्षिणामणि

Printed reading

See printed text

Line No
(of verse)

Verse
No

Page No

9

14

" 16

20

" 26

" 27

" 29

" "

" "

" 2

" 1

" 2

" "

" 3

" 4

Colophon

9

"

"

10

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

०महोमहेन्द्रविरचिते

यस्तु नियमं कर्तुमवतीर्णोऽस्ति भूतलम् ।

श्रीकुम्भकर्णेन

कुम्भभूम्भा

यजुर्मिषदितोऽयायवंस्तान्

स्फुटा

क्रमशो

यायावि (?)

द्विषा

पात्रलक्षणमेतस्मिन्

०मालवीयमरुपा वयो

दुर्गेणाजयमेवरा

सोऽय

(इति श्री) सरस्वतीरसस (मु) प्रसन्नबरोहिणीरमणेन, अरि

राजसत्तमातः पञ्चाननेन, आरूपप्रय- (प्ररूपप्रय?)

वय (यव) नववहूनवबाननेन, प्रत्ययिष्यिवीपतिमिर-

सतिनिराकरणमोऽवप्रतापमात्तण्डेन, धीरवनितावैय्य-

दोसादानसोऽण्डकोवण्डमुनिज्ञतालण्डमुजावण्डेन,

भूमण्डलावण्डेन, श्रीविमण्डविभुना, अप्युत्तमनरे-

इवरेण, गजनरतुरागधोराजप्रितयतोऽरमल्लेन, वेव-

मायस्यापनचतुराननेन, यावकल्पनाकल्पदुमेण, वसु-

धरोदुरणदिवराहेण, परमभागवतेन, जगदीश्वरी-

चरणकिन्तरेण, भवानोपतिप्रसादात्तापसावप्रसादेन,

राजमुर्वदिवरावलिचिराजमानेन, राजाधिराजयो

कुम्भकर्णविरचिते श्री (संगेत) राजे पाठपरलकोशे

(tallies with printed text from here)

तस्याधितमित्यभिधायते

न वे रुडिमाधिता

०महोमहेन्द्रयोःकालसेनविरचिते

यस्तु नियमं कर्तुमवतीर्णोऽस्ति भूतले

श्रीफलसेनेन

तामराजिता

यजुर्मिषदितोऽयायवंस्तान्

स्मृता

क्रमतो

यायावि

तथा

पात्रलक्षणमित्यस्मिन्

०वर्तमानास्वरुपा वयो

दुर्गेणा महिषाद्विषा

साक

See pp 14 15

०(5) मरुत्याधितमयं कवोति य

न त्वया रुडिमाधिता

Colophon

1

3

4

9

11

24

29

30

37

"

"

Colophon

11

13

17

"

Printed reading

Page No

Verse No

Line No (of verse)

17	14	स योग	सतन्य
"	15	भुजगादय-	भुजगादय-
"	21	शोतित्वसू०	शाते त्वसू०
"	23	श्वदत्तचिह्नित	श्वदत्तचिह्नित-
"	24	(५) याज्यो (स्वाप्यो)	योज्यो
18	27	जनिरुधप्रभृतिषु तृत्तरेषु	जनिरुधप्रभृतिष्वस्युत्तरेषु
"	28	सुरपल्यादिषु	सुरपल्यादिषु
"	32	कालसेनोपदेशेन	कुम्भकर्णोपदेशेन
"	33	तेन	नाम
"	Colophon	०श्रीकालसेन०	०श्रीकुम्भकर्ण०
19	2	यत् सर्वं	यत् पुर्वं
"	8	वावयमग्रन्यरूपि	वावयमग्र न्यरूपि
20	14	धायते कालसेनेन तेन वावय निरूपितम्	शिरसा धायते तेन कुम्भेनात्र निरूपितम्
"	Colophon	०श्रीकालसेन०	०श्रीकुम्भकर्ण०
21	2	सगीतमुच्यते	सगीतसहितम्
"	3	विख्यातो	नियतो
"	7	सम्मतम्	सहितम्
"	11	पाटयोऽचितोक्ता	पाटयोऽविकाः स्मृता
22	13	तामराब्जिना	कुम्भयुग्मजा
"	17	उरीकृत	उदीरितः
"	18	कालसेन	कुम्भमपेन
"	21	सन्धासो वनदेवगणोदित	सन्धास कुम्भस्वामिणोदित
"	22	सवदिसन्नो यस्यान्य	सवदिसन्नस्यस्यान्य
23	23	वटुलत्व मुपानप्रयोगे	वटुशो गानतानप्रयोगे

पुनरावृत्तिरस्यात् परामर्शोऽत्र
अलङ्घ्य०
मध्यप्रत्ययभाष्य केचित्
परो (५) परोज्यः स विभूषितश्च
कर्मतिकेन
तस्यापि तत्रायया
धोचित्रकूटेशितुः
राजसम्मातः
अलङ्घ्य
कुणप
ब्रह्मनिर्वाणभिनयस्तु सः
नन्देऽनुकृतितस्ततः
करयोर्येऽत्र
सूची
०वर्तितः
दृष्टिपाठ्यविके
तदवसायनी
पातमपातने
भेयविधिः
मायनदंशनात्
०धोकुम्भकण्ये०
विद्या ततः
प्रायोऽभिधेयास्वम्
तद्भुवक्तः
उचितं
नेत्रपात्रं लक्ष्यं
विशिष्य
०न्यस्तादा

पुनरावृत्तिरस्यात् ईषत्स्पर्शोऽत्र
अनंश०
मध्यप्रत्ययभाष्य कवाचित्
परोः परोज्यः स विभूषणेषु
कौतुकिनात्र
तत्रापि तस्यायया
धोचित्रकूटेशितुः
राज (स) सत्तमाः
अलङ्घ्य
कुल (स?) प
ब्रह्मनिर्वाणभिनयस्तु सः
नन्देऽनुकृतितः ततः
करयोर्येन
सूचा
०वर्तितः
दृष्टिपाठ्यविके
पुनर्यसायनी
प्रावपपातने
धर्मविधिः
मायनदंशनात्
०धोकुम्भकण्ये०
विद्यावता
प्रायो विधेयास्वम्
तद्भुव ततः
उचितं
नेत्रपात्र-वलाः
विशिष्टः
०वप (?) स्तवा

२ ३ २ २ ३ ३ ४ २ २ १ १ १ २ २ २ २ १ १ १ २ २ १ २ १ २ ४ २ १ ३-४ १ ४

२४ २५ २६ २९ ३१ " " ३९ ६३ ६८ ७० ७३ ७४ ७६ ८१ १०० १०७ " १०९ " Colophon ४ " ५ २३ " २४ २७

" " " " " " २४ २६ " " २७ " " " " " २८ २९ " " " " " ३० " " ३२ " " "

Ms. Reading. (B. O. R. I. Poona).

Page No.	Vers. No.	Line No (of verse)	Printed reading	Ms. Reading.
32	28	3	०मुपापय (वं) शरणयोः	०मुपापयश्च पदयोः
"	"	4	कारमयुव्यत्.....भवेत्तत्स्यतिम्	कारमयुव्यत्.....भजेत्तत्स्यतिम्
33	29	1	स च भेटके स च भवन्	स्वलोटाके सदितः
"	"	"	नृते	भूत्वा
"	"	4	इह करः कर्पा रतध्यञ्जकाः	अनुरसं स्युनंत्तने हस्तकाः
"	30	"	स्वयरात्तवेयं	स्वयरागा नयं
"	31	"	धुस्तान्तात्तं०	धुस्तोतात्तं (धुल्लोतात्तं)०
"	32	2	जायन्ते सद्यस्काः	जायन्तेऽसद्यस्काः
"	33	3	चालका निगदिता	चालना निगदिता
"	"	4	०धीकुम्भभूमोभूता	०धीकुम्भभूमोभूता
"	34	1	ओतारिणी०	ओव्यादिणी (ओवीरिणी)
"	35	2	मुगाः समस्ता	भुजप्रपाता
34	36	1	सहस्रकदेनास्यो	चित्रकूटकदेनास्यो
"	37	2	वत्सं नोलक्षययत्	वत्सं नोलक्षययन्
"	"	3	कामेन	कुम्भेन
"	Colophon	1-15	See printed text	Omits all epithets (lines 1-15) and begins with इति राजाधिराजधौकुम्भकर्णविरचिते०
35	3	2	वर्गभावाः	वर्गभवाः

APPENDIX—II

Comparison of the Ragollāsa of Sangitarāja with the
Ragādhyāya of S R and Br

S R and Br are two important extant texts preceding S R₁ which bear a striking similarity with the latter in the treatment of Rāgas*. All the three works follow the ancient 'Grāmarāga-Deśirāga' classification which was subsequently abandoned. Thus S R₁ is the last notable representative of this ancient system of the classification and exposition of Rāgas. In view of the importance of Rāga and Rāga classification in Indian 'Sangitashāstra' a thorough comparison of the 'Rāgollāsa' of S R₁ with the 'Rāgādhyāyas' of the above texts appeared to be useful and interesting.

In order to make this comparison presentable to the readers it was not considered sufficient to give parallel references from S R and Br in the footnotes of 'Rāgollāsa' as has been done in all other chapters and hence this Appendix. The comparative table beginning on the next page besides furnishing parallel references at a glance, gives a comparative view of the extent of details of each Raga found in the three texts. The table has been divided into three parts viz. Gramarāgas and Uparāgas, Bhāsā Vibhāsā Antarabhāsas and Deśirāgas. References from S R have been supplemented with those from Kallinātha's commentary which contains certain additional details.

1 Grāmarāgas & Uparāgas

It will be clear from the table that there is almost perfect agreement between S R₁ and S R in the treatment of Grāmarāgas. The serial order of Rāgas is, however, different

---

* Saṅgita sūtram of 'Pāṇinī' (1429 A D) an earlier contemporary of S R₁ is another important work which follows the above system of Raga-classification but the available text is fragmentary and incomplete and a detailed comparison cannot be attempted till the text is reconstructed.

in the two texts. Whereas S. Raj. follows the order of five Gītis in the detailed exposition of Grāmarāgas, S.R. initially takes those Grāmarāgas which are held to be the source of certain Deśirāgas and the remaining Rāgas are taken up subsequently without any definite scheme of their serial order. Br. also follows the order of Gītis, but there are notable omissions in it regarding details of individual Rāgas. As regards Uparāgas, it will be seen that S.R. gives full description of only two Uparāgas viz. Revagupta and Pañcamaṣāḍava alongwith Grāmarāgas as these two have been accepted therein as 'Bhāṣājanaka' (those from which Bhāṣās originate). Br. does not mention a separate category of Uparāgas, but some of the names associated with Uparāgas in S. R. and S. Raj. have been included in Grāmarāgas in the former (Br).

ग्रामरागाः

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
शुद्धग्रामरागाः—		
१-शुद्धकंठिकमध्यमः	पृ० ७६, ७७, इलो० १७-१९	पृ० ८६, ८७, इलो० ३२०, ३२१
लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)
२-शुद्धसाधारितः	पृ० २०-२३, इलो० २१-२६	पृ० ८६, इलो० ३६९
लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)
३-यद्गमः	पृ० २६, २७, इलो० २७-२९	पृ० ८७, भरतमतोद्धरणम्
लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	(नाममात्रम्)
४-शुद्धपञ्चमः	पृ० १५, इलो० १४८-१५०	पृ० ८४, इलो० ३११
लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	(नाममात्रम्)
५-मध्यमग्रामः	पृ० ५१-६०, इलो० ६७-७०	पृ० ८७, भरतमतोद्धरणम्
लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	(नाममात्रम्)
६-शुद्धपादवः	पृ० ६४, ६५, इलो० ७५, ७६	पृ० ८५, इलो० ३१८
लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)
७-शुद्धकंठिकः	पृ० २८-३३, इलो० ३०-३२	पृ० ८६, ८७, इलो० ३२१
लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणात्पादकरणाक्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)

संगीतराजोत्तरागा

संगीतरत्नाकरसदर्थ

बृहद्देशीसदर्थ

मिन्नरागाः—

- १-भिन्नकैशिकमध्यम
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- २-भिन्नपञ्चम
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ३-भिन्नतान
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ४-भिन्नकैशिक
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ५-भिन्नपञ्चम
लक्षणाालापकरणाक्षितिका

- पृ० ३४, ३५, इलो० ३३-३५
लक्षणाालापवर्तनिकाक्षितिका
- पृ० ६६, ६७, इलो० ७९-८२
लक्षणाालापवर्तनिकाक्षितिका
- पृ० ३६, ३७, इलो० ३५-३७
लक्षणाालापवर्तनिकाक्षितिका
- पृ० ३७, ३८, इलो० ३७-३९
लक्षणाालापवर्तनिकाक्षितिका
- पृ० ६७-६९, इलो० ८२-८५
लक्षणाालापवर्तनिकाक्षितिका

- पृ० ९०, इलो० ३२८
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ८८, इलो० ३२५
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९१, इलो० ३३१
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९१, इलो० ३३०
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ८९, इलो० ३२५
(लक्षणमात्रम्)

गौडरागाः—

- १-गौडकैशिकमध्यम
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- २-गौडपञ्चम
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ३-गौडकैशिक
लक्षणाालापकरणाक्षितिका

- पृ० ३८, ३९, इलो० ४०, ४१
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- पृ० ४०, ४१, इलो० ४२-४४
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- पृ० ४२, ४३, इलो० ४५-४७
लक्षणाालापकरणाक्षितिका

- पृ० ९३, ९४, इलो० ३३६
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९२, ९३, इलो०
३३४-३५
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९४, इलो० ३३८
(लक्षणमात्रम्)

वैसररागाः—

- १-टक्क
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- २-वैसरपाडव
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ३-सोवीर
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ४-बोट्ट
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ५-मालवकैशिक
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- ६-मालवपञ्चम
लक्षणाालापकरणाक्षितिका

- पृ० ७२, ७३, इलो० ९० ९३
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- पृ० ४४-४६, इलो० ४८ ५०
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- पृ० ८८, ८९, इलो० १२० १२२
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- पृ० ४६-४८, इलो० ५० ५२
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- पृ० ६१ ६३, इलो० ७१ ७३
लक्षणाालापकरणाक्षितिका
- पृ० ४९-५०, इलो० ५३-५५
लक्षणाालापकरणाक्षितिका

- पृ० ९४, इलो० ३३९
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९५, ९६, इलो० ३४२
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९५, इलो० ३४०
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९६, इलो० ३४३
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९८, इलो० ३४६
(लक्षणमात्रम्)
- पृ० ९५, इलो० ३४१
(लक्षणमात्रम्)

संगीतराजोत्तरागः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
७-टयककैशिकः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०८-०९, इलो० १९०-९२ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९७, इलो० ३४५ (लक्षणमात्रम्)
८-हिन्दोलः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ७४-७६, इलोक० ९३-९६ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९८, इलो० ३४९ (नाममात्रम्)
साधारणरागाः—		
१-रूपसाधारः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५०-५२, इलो० ५५-५७ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०३, इलो० ३६३ (नाममात्रम्)
२-शक्रः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५३, इलो० ५८, ५९ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९९, इलो० ३५३ (लक्षणमात्रम्)
३-भम्माणपञ्चमः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५४-५५, इलो० ६०-६१ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १००, इलो० ३५५ (लक्षणमात्रम्)
४-नर्तः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५५-५७, इलो० ६२-६४ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९९, इलो० ३५२ (लक्षणमात्रम्)
५-गान्धारपञ्चमः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ८०-८२, इलो० १०३-०५ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०१, इलो० ३५७ (लक्षणमात्रम्)
६-पङ्कजकैशिकः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५७-५९, इलो० ६५-६७ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०२, इलो० ३६० (नाममात्रम्)
७-ककुभः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ८३-८५, इलो० १०८-१११ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १००, इलो० ३५४ (लक्षणमात्रम्)
उपरागाः—		
१-शक्तिलकः लक्षणमालापद्वय	पृ० ९ इलो० १५ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२५ (लक्षणमात्रम्)	×
२-टयकसंग्रहः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९ इलो० १५ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२५ (लक्षणमात्रम्)	साधारणगीतौ ग्रामरागेषु कथितः पृ० १०२, इलो० ३६१ (लक्षणमात्रम्)
३-राज (नाग ?) पञ्चमः लक्षणमालापद्वय	पृ० ९ इलो० १६ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२६ (लक्षणमात्रम्)	×
४-भावनापञ्चमः लक्षणमालापद्वय	पृ० ९ इलो० १६ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२६ (लक्षणमात्रम्)	×

संगीतराजोक्तरागा	संगीतरत्नाकरसर्वभ	बृहद्देशीसर्वभ
५-नागगान्धार लक्षणमालापद्व	पृ० ९ श्लो० १६ नाममात्रम् कल्ति० पृ० १२६ (लक्षणमात्रम्)	×
६-रेवगुप्त लक्षणालापकरणाक्षितिका	पृ० ९ श्लो० १५ नाममात्रम् ग्रामरागेषु कथित लक्षणालापकरणाक्षितिका	पृ० १०२ श्लो० ३५९ रामगीतौ ग्रामरागेषु कथित (लक्षणमात्रम्)
७-पञ्चमपाङ्च लक्षणालापकरणाक्षितिका	पृ० ९ श्लो० १५ नाममात्रम् पृ० ६९-७१ श्लो० १००-०३ ग्रामरागेषु कथित लक्षणालापकरणाक्षितिका	पृ० १०१-१०२ श्लो० ३५८ रामगीतौ ग्रामरागेषु कथित (लक्षणमात्रम्)
८-कोकिलापञ्चम लक्षणमालापद्व	पृ० ९ श्लो० १५ नाममात्रम्	×

2 Bhasu Vibhāsā Antarabhasās

There is perfect agreement between S Raj and S R in the enumeration of Bhāsā Vibhāsā Antarabhasās. The scheme and extent of detailed treatment of this topic differ in the two texts. S Raj takes up the detailed exposition of Bhāsās, Vibhāsās etc. of Rāgas after dealing with the respective Rāgas separately, whereas S R takes up the Bhāsā Vibhāsās etc. in continuation of the treatment of the respective Rāgas under which the former are grouped. S Raj gives the details of all the Bhāsā Vibhāsā Antarabhasās enumerated at the outset of Rāgollāsa with certain additions and alterations here and there, but in spite of complete agreement in enumeration the comparatively meagre number of Bhāsā Vibhāsās etc. dealt with in S R is striking. As regards Br., comparative deficiency in details of individual Bhāsās is notable in relation to S Raj, but the number of total omissions is negligible in comparison with S R.

भाषाविभाषान्तरभाषाश्च

संगीतराजोक्तभाषाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भः	बृहद्देशीसन्दर्भः
सौवीरकजनिता भाषाः—		
१—साधारिता भाषा लक्षणालापौ	कल्ति० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०७ याष्टिकोक्ता (नाममात्रम्)
२—गान्धारी भाषा लक्षणालापौ	कल्ति० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	"
३—वेगमध्यमा भाषा लक्षणालापौ	कल्ति० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	"
४—सौवीरी भाषा लक्षणालापौ	पृ० ९०, दलो० १२२ (लक्षणालापौ) कल्ति० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	"
ककुभजनिता भाषाः		
१—रगन्ती भाषा लक्षणालापदपञ्चजि	पृ० ८३, दलो० ११० (लक्षणमात्रम्)	×
२—भिन्नपञ्चमी भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	कल्ति० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११९ सात्तापलक्षणम्
३—आमोरी भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	कल्ति० पृ० ११३ (आमोरिका) (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११६ सात्तापलक्षणम्
४—मध्यमप्रामा भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	कल्ति० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११७, १८ सात्तापलक्षणे
५—शातवाहनी भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	कल्ति० पृ० ११३ (शातवाहिनी) (लक्षणमात्रम्)	सात्तावाहिका पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११८ सातवाही (आत्तापलक्षणे)
६—भोगवर्जनी भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	पृ० ८५, दलो० ११२, ११३ (आत्तापलक्षणरूपकाणि)	पृ० ११८ (आत्तापलक्षणे)
७—मधुरी भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	कल्ति० पृ० ११२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११८ (आत्तापलक्षणे)
८—शरणिमा भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	कल्ति० पृ० ११२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११९ (आत्तापलक्षणे)
९—बाम्बोत्री भाषा लक्षणालापदपञ्चकाराः	कल्ति० पृ० ११२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११७ बाम्बोत्री (आत्तापलक्षणे)

संगीतराजोक्तरागाः

संगीतरत्नाकरसन्वर्भः

बृहद्देशीसन्वर्भः

ककुभजनिते विभागे

१-मधुकरी विभावा लक्षणांलापी	कल्लि० पु० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पु० ११८-१९ (आलापलक्षणं)
२-भोगवधनी विभावा लक्षणांलापरूपकाणि	पु० ८५, इलो० ११२-१३ (आलापलक्षणं)	पु० ११८ (आलापलक्षणं)

टक्कजनिता भावाः

१-पौराली भावा (लक्षणांलापी)	×	पु० ११३ (लक्षणांलापी)
२-दोह्या भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	कल्लि० पु० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पु० १३४ (लक्षणांलापी)
३-देवारवर्द्धनी भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	कल्लि० पु० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पु० १३३ (लक्षणांलापी)
४-त्रावणी भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	कल्लि० पु० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पु० १३३ (लक्षणांलापी)
५-आलम्बी भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	×	(लक्षणांलापी)
६-मार्दुली भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	×	पु० १३४ मलप्यी (लक्षणांलापी)
७-मालववैसरी भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	कल्लि० पु० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पु० १३४ (लक्षणांलापी)
८-त्रयणा भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	कल्लि० पु० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पु० १०६ (नाममात्रम्)
९-श्रवणी-द्वुवा भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	कल्लि० पु० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पु० १०६ (नाममात्रम्)
१०-ललिता भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	पु० १०३, इलो० १७४, ७५ (लक्षणांलापरूपकाणि)	पु० १०६ (नाममात्रम्)
११-वेगदञ्जी भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	पु० ८७, इलो० ११८ वेरञ्जी, कल्लि० पु० ११३ (लक्षणांलापी)	पु० ११३ (लक्षणमात्रम्)
१२-सौराष्ट्री भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	पु० १०२, इलो० १७३ (लक्षणांलापरूपकाणि)	पु० १०६ (नाममात्रम्)
१३-मध्यमदेहा भावा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	मध्यमग्रामदेहा कल्लि० पु० ११४ (लक्षणमात्रम्)	×

संगीतराजोक्तराजाः	संगीतरत्नाकरसम्बन्धः	बृहद्देशीसम्बन्धः
१४-साना भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	×
१५-पञ्चमलक्षिता भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	×
१६-कोलाहला भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० ९३, इलो० १४३ (लक्षणालापौ)	कोलाहली० पृ० ११२ (लक्षणालापौ)
१७-संन्यवी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० १०४, इलो० १७७-१७८ (लक्षणालाप रूपकालापाः)	×
१८-मालवी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	×
१९-त्रवणा भाषा (लक्षणालापौ)	×	×
२०-श्रवणौद्धवा भाषा (लक्षणालापौ)	×	×
२१-वंरञ्जी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०८-०९ (लक्षणालापौ)
२२-छेवादी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२३-मालववेतरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२४-गूर्जरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२५-सौराष्ट्री भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२६-संन्यवी भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० ११० (लक्षणालापौ)
२७-वेतरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	(वेतरीका) पृ० ११० (लक्षणालापौ)
२८-पञ्चमी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १११ (लक्षणालापौ)
२९-रविचन्द्रा भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (रविचन्द्रिका) (लक्षणमात्रम्)	पृ० १११ (लक्षणालापौ)
३०-अम्बारेही भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११२ (लक्षणालापौ)

संगीतराजोत्तरागाः	संगीतरत्नाकरसन्वर्भः	ग्रहदेशोत्सन्वर्भः
३१-मध्यमग्रामदेहा भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पु० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पु० ११३ (लक्षणालापौ)
३२-गान्धारपञ्चमी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पु० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पु० ११३ (लक्षणालापौ)
१-तानवलिता विभाषा (लक्षणालापौ)	टक्कजनिते विभाषे— कल्लि० पु० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पु० १३४ (लक्षणालापौ)
२-पौता विभाषा (लक्षणालापौ)	पञ्चमपाङ्कव उक्ता कल्लि० पु० १२४ (लक्षणमात्रम्)	×
१-आभीरी भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	कल्लि० पु० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पु० १२१ (लक्षणालापौ)
२-बाङ्गाली भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	बाङ्गाली० कल्लि० पु० ११६ (लक्षणमात्रम्)	मांगाली पु० १२२ (लक्षणालापौ)
३-संघवी भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	पु० १०४ इलो० १७९ (लक्षणालापूरूपकाणि)	पु० १२२ (लक्षणालापौ)
४-ब्रह्म भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	×	×
५-बाक्षिणात्या भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	पु० ९६, इलो० १५०, १५१ (लक्षणालापूरूपकाणि) (भिन्नपञ्चमजनित) कल्लि० पु० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पु० १२३ (लक्षणालापौ)
६-सौराष्ट्री भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	पु० १०२, इलो० १७१, १७२ (लक्षणालापूरूपकाणि)	×
७-कंशिकी भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	पु० १०१, इलो० १६९, १७० (लक्षणालापूरूपकाणि)	पु० १२४ (लक्षणालापौ)
८-गूर्जरी भाषा लक्षणालापूरूपकालापाः	कल्लि० पु० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पु० १२३ (लक्षणालापौ)
९-गान्ध्री भाषा लक्षणालापौ	(टक्कजा) कल्लि० पु० ११५ (लक्षणमात्रम्)	×
१०-भावनी भाषा लक्षणालापौ	कल्लि० पु० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पु० १२२ (लक्षणालापौ)
११-बाङ्गाली भाषा लक्षणालापौ	×	पु० १२२ (मांगालीतिकथिता)

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
१२-तानोद्भवा भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२४ (लक्षणालापौ)
१३-त्रावणो भाषा (लक्षणालापौ)	पृ० १०७, इलो० १८७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२४ (लक्षणालापौ)
१४-त्रावणो भाषा यादिकमते (लक्षणालापौ)	पृ० १०७, इलो० १८६ (लक्षणालापौ)	×
शुद्धपञ्चमजनिते विभाषे—		
१-विभावनी विभाषा (लक्षणालापूरुपकालापाः)	×	×
२-आन्धाली विभाषा (लक्षणालापूरुपकालापाः)	पृ० ९६ इलो० १५१, ५२ (लक्षणालापूरुपकाणि) मम्माणी पृ० १०८, इलो १८९	पृ० १२३-२४ (लक्षणालापौ)
भिन्नपञ्चमजनिता भाषाः—		
१-शुद्धभिन्ना भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२९ (लक्षणालापौ)
२-धैवतभूयिता भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२९-३० (लक्षणालापौ)
३-किन्नरबल्लभा [विशाला] भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११७ (विशालेति कथिता) (लक्षणमात्रम्)	(विशालेति कथिता) पृ० १३० (लक्षणालापौ)
दक्षकेशिकजनिता भाषाः—		
१-मालवा भाषा (लक्षणालापौ)	पृ० ११०, इलो० १९३ (लक्षणालापौ) कल्लि० पृ० ११७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३१ (लक्षणालापौ)
२-मिन्नवल्लिका भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	भिन्नलालितेति कथिता पृ० १३१ (लक्षणालापौ)
३-गान्धारललिता भाषा (लक्षणालापौ)	×	×
४-कच्छेली भाषा (लक्षणमात्रम्)	×	×
५-द्राविडी भाषा (लक्षणालापौ)	पृ० ११०, इलो० १९४, विमाषा (लक्षणालापौ) कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३१ (लक्षणालापौ)

संगीतराजोक्तरागाः

संगीतरत्नाकरसंदर्भः

बृहद्देशीसंदर्भः

हिन्दोलकजनिता भाषाः—

१-भिन्नवलित भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३५ (लक्षणालापौ)
२-द्राविडी भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३५ (लक्षणालापौ)
३-रविचन्द्रा भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३५ (लक्षणालापौ)
४-पार्यती भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३६ (लक्षणालापौ)
५-गौडी भाषा (लक्षणालापूरूपकालापाः)	पृ० १०६, इलो० १८३ (लक्षणालापूरूपकालापाः)	×
६-मालववेतरी भाषा (लक्षणालापूरूपकालापाः)	कलिल० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	वेतरी पृ० १०६ (माममात्रम्)
७-छेवाडी भाषा (लक्षणालापूरूपकालापाः)	पृ० ९४, इलो० १४५, ४६ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२० (लक्षणालापौ)
८-कान्बोजी भाषा (लक्षणालापूरूपकालापाः)	×	×
९-यङ्गमध्या भाषा (लक्षणालापौ)	कलिल० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२१ (लक्षणालापौ)
१०-मधुरी (लक्षणालापौ)	कलिल० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	मधुरी पृ० १२१ (लक्षणालापौ)
११-मृतमञ्जरी भाषा (लक्षणालापौ)	कलिल० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	प्रथममञ्जरी पृ० १२० (लक्षणालापौ)
१-भिन्नपौराली विभाषा (लक्षणालापौ)	हिन्दोलकजनिते विभाषे— कलिल० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	(शार्दूलनते) पृ० १३५ (लक्षणालापौ)
२-पिञ्जरी विभाषा (लक्षणालापौ)	पृ० ९०, इलो० १२४ (भाषा) (लक्षणालापौ)	" पृ० १३५-१३६ (लक्षणालापौ)
१-माङ्गली भाषा (लक्षणालापौ)	बोट्टरागजनिता भाषाः— कलिल० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३० (लक्षणालापौ)
१-मालवा भाषा (लक्षणालापूरूपकालापाः)	मालवकेशिकजनिता भाषाः— कलिल० पृ० १२० (मालवरूपा) (लक्षणमात्रम्—)	×

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
२-बाङ्गाली भाषा (लक्षणालापरूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११५ (लक्षणालापौ)
३-हर्यपुरी भाषा (लक्षणालापरूपकालापाः)	पृ० १०७, इलो० १८८ (लक्षणालापरूपकाणि)	हर्यपुरी पृ० ११५ (लक्षणालापौ)
४-गोडो भाषा (लक्षणालापरूपकालापाः)	×	×
५-मालकवेत्तरी भाषा (लक्षणालापरूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	×
६-सैन्धवी भाषा (लक्षणालापरूपकालापाः)	पृ० १०५, इलो० १८०, १८१ (लक्षणालापरूपकाणि)	पृ० ११५ (लक्षणालापौ)
७-पौराली भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११३, १४ (लक्षणालापौ)
८-बाङ्गाली भाषा (लक्षणालापौ)	×	×
९-अर्द्धवेत्तरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	अथवेहरीति कथिता पृ० ११४ (लक्षणालापौ)
१०-आमोरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११६ (लक्षणालापौ)
११-खञ्जनी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११६ (लक्षणालापौ) खञ्जनीति कथिता
१२-गूर्जरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११६ (लक्षणालापौ)
मालवकैशिकजनिता विभाषा—		
१-शुद्धा विभाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११४ (लक्षणालापौ)
गान्धारपञ्चमजनिता भाषा—		
१-गान्धारी भाषा लक्षणालापौ	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ (नाममात्रम्)
मिश्रपङ्कजजनिता भाषाः—		
१-त्रावणी भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३८ (लक्षणालापौ)
२-यद्भजाभाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३८ (लक्षणालापौ)

संगीतराजोक्तभाषाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भः	बृहद्देशीसन्दर्भः
३-गुर्जरी भाषा (लक्षणांलापी)	×	पृ० १३८ (नाममात्रम्)
४-बाह्यापाडयभाषा (लक्षणांलापी)	×	पृ० १३८ (लक्षणांलापी)
५-गान्धारी भाषा (लक्षणांलापी)	गान्धारवल्लीति कथिता कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३९ (लक्षणांलापी)
६-ललिता भाषा (लक्षणांलापी)	पृ० १०३, इलो० १७६ (लक्षणांलापी)	पृ० १३९ (लक्षणांलापी)
७-कौशली भाषा (लक्षणांलापी)	×	पृ० १३८ (लक्षणांलापी)
८-दुम्बरा भाषा (लक्षणांलापी)	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १४० (लक्षणांलापी)
९-गान्धारललिता भाषा (लक्षणांलापी)	×	×
१०-कच्छेली भाषा (लक्षणांलापी)	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	×
११-कालिङ्गी भाषा (लक्षणांलापी)	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	कालिङ्गीति कथिता पृ० १०७ (नाममात्रम्)
१२-पार्वती भाषा (लक्षणांलापी)	×	पृ० १४० (लक्षणांलापी)
१३-मध्यमा भाषा लक्षणांलापी	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १४० (लक्षणांलापी)
१४-सैन्धवी भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	×	×
१५-शुद्धा भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	×
१६-त्रवणा भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	×	पृ० १०८ (लक्षणांलापी)
१७-वाकिणात्या भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	विशुद्धा वाकिणात्या पृ० १२५ (लक्षणांलापी)
१८-बाङ्गाली भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० ८६, इलो० ११६ (लक्षणांलापरूपकालापाः)	पृ० १२७ (लक्षणांलापी)
१९-श्रीकच्छी भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२६ (लक्षणांलापी)

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंवर्गः	ग्रहदेशोत्तमः
२०—गान्धारी भाषा लक्षणालापौ	कल्लि पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२६ (लक्षणालापौ)
२१—सैन्धवी भाषा लक्षणालापौ	पृ० १०५, इलो० १८२ (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० १२७ (लक्षणालापौ)
२२—मालवी भाषा लक्षणालापौ	×	×

भिन्नपङ्कजजनिते विभाषे—

१—मालवा विभाषा लक्षणालाप रूपकालापाः	मालवीति कविता पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	×
२—पौराली लक्षणालाप रूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२६ (लक्षणालापौ)

भिन्नपङ्कजजनिता अन्तरभाषाः—

१—अन्तरभाषा निषादवती (लक्षणालापौ)	(निषादिनीति पृ० १२१ कविता) (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३९ (लक्षणालापौ)
२—अन्तरभाषा स्वर-बल्ली (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३९ (लक्षणालापौ)
३—कलिङ्गजान्तरभाषा (लक्षणालापौ)	कालिन्दीति कविता कल्लि० पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	कालिन्दीति कविता पृ० १२७ (लक्षणालापौ)

वेसरपाडवजनिते भाषे—

१—बाह्यपाडवा भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३१-३२ (लक्षणालापौ)
२—नट्टा भाषा (लक्षणालापौ)	नाट्या, कल्लि पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	नाट्याह्य, पृ० १३२ (लक्षणालापौ)

मालवपञ्चमजनिता भाषाः—

१—विभावनी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३६ (नाममात्रम्)
२—पौराली भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३६ (नाममात्रम्)
३—वेदवती भाषा (लक्षणालापौ)	वेगवती, कल्लि० पृ० १२४ (लक्षणमात्रम्)	वेगवती (स्त्री) १३६-३७ (लक्षणालापौ)
४—आग्नी भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३७ (लक्षणालापौ)

संगीतराजोक्तभाषाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भ	बृहद्देशीसन्दर्भ
५-पञ्चमी भाषा (लक्षणाशालापी)	×	पृ० १३७ (लक्षणाशालापी)
मालवपञ्चमजनिता विभाषा—		
१-गान्धारी विभाषा (लक्षणाशालापी)	×	पृ० १३७ (लक्षणाशालापी)
भिन्नतानजनिता भाषा—		
१-ताना भाषा (लक्षणाशालापी)	तानोद्भवा, कल्लि० पृ० १२४ (लक्षणाशालापी)	पृ० १०७ (नाममात्रम्)
पञ्चमपाडवजनिते भाषे—		
१-शकभाषा (लक्षणाशालापी)	कल्लि० पृ० १२५ (लक्षणाशालापी)	पृ० १३२ (लक्षणाशालापी)
२-रेवगुप्ता भाषा (लक्षणाशालापी)	×	पृ० १३२ (लक्षणाशालापी)

3 *Deśirāgas*

The extant text of Br breaks just after the beginning of the chapter dealing with 'Deśirāgas' (pp 140,141) and no information can be gathered on this topic except a few stray names which find a place also in SR and S Raj. A comparison with Br is not, therefore, possible in the topic of Deśirāgās

Kallinātha's quotation from Matanga in his commentary on SR 2 2 1,2 refers to only three categories of Deśirāgas viz Rāgāṅga, Bhāsāṅga and Kriyāṅga. The omission of the fourth category accepted in SR and S Raj viz Upāṅga is notable

SR 2 2 4-18 enumerates 'Deśirāgas' under 'Bhāsāṅga', 'Kriyāṅga', 'Rāgāṅga', and 'Upāṅga', in two heads viz 'Pūrva-Prasiddha' (handed down by tradition) and 'Adhunā Prasiddha' (of recent origin). S Raj does not make a distinction between the Rāgas of traditional or recent origin. Apart from the above four categories SR (2 1 16-18) mentions twenty names simply as 'Rāgas'. Kallinātha (p 9) says that these

Rāgas have their direct origin in 'Jātis'. S. Rāj. does not recognise this unqualified category of Rāgas and most of the twenty names given in S.R. are included in Deśirāgas treated under Rāgāṅga in S. Raj. Leaving apart these two differences in the two works, there is much similarity in the enumeration of Rāgas under the above four heads, except Bhāṣāṅgas where the number of Rāgas given in S. Raj. far exceeds that of S.R. The following tables will illustrate this observation.

(a) Rāgāṅgas

<i>S. Raj.</i>	<i>S.R.</i>
Total Number—34	Total Number—21 + 20 unqualified 'Rāgas'
<i>Names not found in S.R.</i>	<i>Names not found in S. Raj.</i>
1. माहत्तः 2. साहत्तः 3. नर्त्तः 4. हिम्बोलः 5. पञ्चमी 6. पल्लवी	1. नट्टः 2. भासः 3. मध्यमपाडवः 4. कोह्लहासः 5. प्रसवः 6. कन्वपः 7. वेसाख्यः 8. कंशिकककुभः 9. ज्वनिः* 10. हंसकः 11. पाञ्जा (ऊचा?) ली

(b) Upāṅgas

<i>S. Raj.</i>	<i>S.R.</i>
Total Number—29	Total Number—30
<i>Names not found in S.R. :—</i>	<i>Names not found in S.Raj. :—</i>
1. रीतिगौडः 2. पूर्वगौडः 3. छायागौडः 4. चल्ताता 5. रागचूडामणिः	1. पूर्वादी 2. मुदञ्जिका 3. मल्हारी (taken as Bhāṣāṅga in S. Raj.) 4. रामकृतिः (taken as Bhāṣāṅga in S. Raj.) 5. भल्लतिका 6. प्राविडगौडः घोरणी and मालवगौडः :

(c) Bhāṣāṅgas

<i>S. Raj.</i>	<i>S.R.</i>
Total Number—66	Total Number—19
<i>Names not found in S.R. :—</i>	<i>Names not found in S.Raj. :—</i>
1. प्रमदावली 2. 3. ललिता (two varieties) 4. सङ्घवी	1. बेहारी 2. तितोत्पली

*The first nine names pertain to the unqualified Rāgas of S.R.

S Raj Continued.

॥ यल्लाता ॥ मधुरी ७ प्यनि ८ शशिका ९ भीकण्डी १० घटुकी ११ लघुकामोद
१२ उत्पलो १३ गौडी १४ काम्बोजी १५ तोडी १६ गान्वाली १७ आभीरी
१८ देवाला १९ फंसिकी २० भुञ्जो २१ चंद्रवेलायली २२ भूपाली २३ अपरा
सैन्धवी २४ प्रायणी २५ भैरवी २६ पुसिन्दी २७ कालिका २८ मालवा २९ चौहाली
३० मेरञ्जो ३१ मल्हारी ३२ शातवाहनी ३३ दाक्षिणात्या ३४ लघुदाक्षिणात्या
३५ तारावली ३६ कालिङ्गी ३७ गान्धारसिन्धु ३८ कर्णाटी ३९ सौराष्ट्री ४० रगन्ती
४१ भम्माणी ४२ सिंहली कामोदा ४३ रामकृति ४४ कछेली ४५ कुरञ्जो
४६ शाम्बरी ४७ बाङ्गाली ४८ निरालम्बा ४९ सौवीरी ।

(d) *Kriyāngas*

S Raj

S R

Total Number—16

Total Number—15

Names not found in *S R*

Names not found in *S Raj*

१ पूर्वैरामकिया २ विपायकी
३ मल्लकृति ४ हसकी (omitted
in detailed treatment)

१ अनुकी २ विजयकी
३ मकरकी

As regards detailed exposition of Rāgas, it may be noted that *S Raj* gives 'Lāsana' and 'Ālāpa' of each Rāga and 'Dhyāna' also in some cases (Of pp xxviii xxxiii of *Visayasūci ante*) *S R* deals with a very small number of these Rāgas and there too gives mere 'Lāsanas' It will, therefore, suffice to give the list of Rāgas dealt with in *S R* instead of giving a comparative table As regards the scheme of treatment followed in *S R*, it may be remarked that there appears to be no definite order in dealing with *Deśarāgas* under four heads They are scattered here and there in the second section of *Rāgādhyāya*, sometimes in continuation of the *Grāmarāgas* with which they are associated and at other times in isolation from them The grouped references given below will be useful as they present the scattered references under four heads of *Deśarāgas*

(a) *Rāgāngas (S R)*

१ भैरवराग, पृ० १००, श्लो० १६३ ॥ मीराग, पृ० १८, श्लो० १५८, १९
३ सोमराग, पृ० १००, श्लो० १६५ ॥ मेघराग, पृ० १००, श्लो० १६४ ५ कामोद,
पृ० १०१, श्लो० १६६ ॥ द्वितीयकामोद, पृ० १०१, श्लो० १६७ ७ धमाती, पृ० ७७,
श्लो० ९९ ॥ देशीराग, पृ० ७८, श्लो० १०२ ९ गौड, पृ० ७२, श्लो० ९२

10. गूर्जरी, पृ० ७०, श्लो० ८८, ८९. 11. वेशाह्या, पृ० २१, श्लो० १०५. 12. आस्र-
पञ्चमः, पृ० १०१, श्लो० १६८. 13. तोडिका, पृ० ६५, श्लो० ७७. 14. बराटी, पृ०
६८, श्लो० ८५. 15. बङ्गालः, पृ० ६५, श्लो० ७८. 16. द्वितीयबङ्गालः, पृ० १००,
श्लो० १६०, १६१.

(b) *Upāṅgas. (S.R.)*

1. कौन्तली, पृ० ९१, श्लो० १३०. 2. प्राविडी बराटी, पृ० ९१, श्लो० १३१.
3. सैन्धवी बराटी, पृ० ९१, श्लो० १३१. 4. अपस्थानबराटी, पृ० ९२, श्लो० १३२.
5. प्रतापबराटी, पृ० ९२, श्लो० १३३. 6. छाया तोडी, पृ० ९२, श्लो० १३४.
7. तुल्यक्तोडी, पृ० ९२, श्लो० १३४. 8. महाराष्ट्री गूर्जरी, पृ० ९२, श्लो० १३५, १३६.
9. दाक्षिणास्या गूर्जरी, पृ० ९२, श्लो० १३६. 10. भुञ्छी बेलावली, पृ० ९२ श्लो० १३७.
1. धम्मा [स्तम्बतीर्थिका ?] पृ० ९३, श्लो० १३८. 12-13. छाया बेलावली,
तापबेलावली, पृ० ९३ श्लो०, १३९. 14. भैरवी, पृ० ९३ श्लो० १४०. 15. छाया नट्टा,
० ९३, श्लो० १४२. 16. महारः, पृ० ९७ श्लो० १५४, १५५. 17. सिंहली कामोदा,
० ९३, श्लो०, १४१. 18. तुल्यक्तोडः, पृ० ९७, ९८. श्लो० १५७. 19. वेशवालगौडः,
० ९७, श्लो० १५६. 20. कर्णाटगौडः, पृ० ९७, श्लो० १५५. 21. बल्लता, पृ० ९४,
श्लो० १४७. 22. महारी, पृ० ९८, श्लो० १५२.

(c) *Bhāṣāṅgas. (S.R.)*

1. बेलावली, पृ० ८६, श्लो० ११४. 2. नामध्वनिः, पृ० ८७, श्लो० ११९. 3. नट्टा,
पृ० ९०, श्लो० १२५. 4. शुद्धा बराटी, पृ० ९०, श्लो० १२२-१२३. 5. डोम्बकी,
पृ० ८२, श्लो० १०८. 6. सावेरी, पृ० ८४, श्लो० १११. 7. आडीकामोदा, पृ० ८७
श्लो० ११७. 8. प्रथममञ्जरी, पृ० ८६, श्लो० ११५. 9. कर्णाटबङ्गालः, पृ० ९०,
श्लो० १२६.

(d) *Kriyāṅgas.*

1. रामक्रिया, पृ० ९१, श्लो० १२७. 2. गौडकृतिः, पृ० ९१, श्लो० १२८. 3. देवकृतिः,
पृ० ९१, श्लो० १२९.

Kallinātha gives Lakṣaṇas of the following ten 'Nirupa-
pada Rāgas' :

1. नट्टः, पृ० १२६. 2. भातः, पृ० १२६. 3. रक्तहंसः, पृ० १२६. 4. कोह्लातः,
पृ० १२७. 5. प्रतपः, पृ० १२७. 6. ध्वनिः, पृ० १२७. 7. कन्दपः, पृ० १२७.
8. वेशाह्या, पृ० १२७. 9. कंजिककुम्भः, पृ० १२७. 10. नट्टनारायणः, पृ० १२७.

It may be noted that these names occur in the twenty
unqualified Rāgas of S.R. Kallinātha also gives Lakṣaṇas of
the following Deśirāgas which supplement the treatment
of this topic in S.R. :—

- (i) *Ragāṅgas*. —1 शक्रतमरण, पृ० १२८ 2 घण्टारव, पृ० १२८ 3 हस्तक, पृ० १२८ 4 शीष्क, पृ० १२८ 5 रीति, पृ० १२८ 6 वृषादिका, पृ० १२८ 7 सादो, पृ० १२८ 8 पल्लवी, पृ० १२८
- (ii) *Bhāsaṅgas* —1 बाम्नीरी, पृ० १२९ 2 बेहारी, पृ० १२९ ३ स्वतिता, पृ० १२९ 4 उत्तली, पृ० १२९ ५ मोली, पृ० १२९ ६ नादान्तरी, पृ० १२९ ७ नीलोत्पली, पृ० १२९ ८ छाया, पृ० १३० ९ तरङ्गिणी, पृ० १३० १० चापारगसिका, पृ० १३० ११ वेरञ्जी, पृ० १३०
- (iii) *Kriyāṅgas* —Collective Lakṣaṇa given of twelve Rāgas, beginning with Bhāvakṛī
- (iv) *Upāṅgas* —1 वृषादि, पृ० १३० २ देवाल, पृ० १३१ ३ कुरञ्जी, पृ० १३१

A Comparative Review of the 'Rāga Dhyānas' of S Raj

The 'Dhyānas' of 34 'Deśī Rāgas' form a distinctive feature of the treatment of Rāga in our text. Among extant texts S U S is the only one preceding S Raj which gives 'Rāga-Dhyānas'. There is, however, a basic difference in the scheme of Rāga classification adopted in these two texts (of relative section dealing with 'Deśī Rāgas' under 'Synoptical and Critical Survey' in the Introduction to this volume). The close similarity in the 'Rāga dhyānas' of these two texts which is obvious in the following extracts from S U S is all the more striking in the face of this basic difference and it indicates the existence of a common source of their 'Rāga dhyānas', which is lost to us.

The following extracts from S U S will be interesting as they represent a unique tradition of Tantric 'Rāga Dhyānas', which does not generally find a place in later texts like R K, S Damodara S D, R V etc. Almost all the later texts are well known for their 'Rāga dhyānas' bearing a mark of 'Nayika Nayikā Bheda'. (This observation is equally applicable to various Rāgamālā texts)

Extracts from S U S (Chapter III) with Parallel references from S Raj

[The parallel references from S Raj pertain to verse numbers of 'Grāmārāga', 'Rāgāṅga', 'Bhāsaṅga' and 'Kriyāṅga'

Parikṣaṇas under Rāgollāsa. Out of 34 'Deśī-Rāgas' of S. Raj. with which 'Dhyānas' are associated, 30 find their parallels in S.U.S. with slight changes in names here and there, except Deśākhyā, Kaiśikī, Saurāṣṭrī, and Gaudakṛtī. Similarly, Devagāndhārī, Trigunā, Vairādī, Cokṣasāṭikā and Moṭikā of S.U.S. do not have their parallels in S. Raj.]

श्रीरागः श्रीरागोऽयं गौरवर्णः सोऽष्टहस्तचतुर्मुखः ॥७६॥
 पाशाब्जपुस्तकाङ्कुशबोजपूरकभृत्करः ।
 वीणा करद्वयेऽस्य स्यादेकश्च वरदः करः ॥७७॥
 विलयातोऽयं हंसयानो ब्रह्मभूर्तिरिवापरः ॥
 (cf. S. Raj. Rāgāṅga. 44, 45).

वसन्तरागः पञ्चवदनो वराकरो वसन्तो विदुमप्रभः ।
 सुतालशङ्खखट्वाङ्गफलचक्राब्जभृत्करः ॥८४॥
 सर्वयोगी च करो यस्य वरदायभदौ तथा ।
 बाहनं कोकिला चैने वंशाले गीयते स च ॥८५॥
 (cf. S. Raj. Rāgāṅga. 78, 79)

भैरवरागः भैरवः श्वेतवर्णः स्यादेकवक्त्रोऽष्टहस्तभाक् ।
 वृषयानः कृत्तिवासाः कल(काल)भैरवरूपभृत् ॥८८॥
 सर्वत्रिशूलखट्वाङ्गजपमालाभिरन्वितः ।
 वीणापाशाफलाङ्गैश्च पाणिभिर्भूषितो ह्ययम् ॥८९॥
 (cf. S. Raj. Rāgāṅga. 37, 38)

पञ्चमरागः पञ्चमः पञ्चवक्त्रः, स्याद्दशहस्तो गजेन्द्रगः ॥९४॥
 वीणापाशाफलाङ्कुशखट्वाङ्गाञ्च (ङ्गवर) भृत्करः ।
 तालाभ्यांविद्युक्पाणिः श्यामलाङ्गश्च कीर्त्यते ॥९५॥
 (cf. S. Raj. Rāgāṅga. 111).

मेघरागः अथ मेघाभिधो राग एकवक्त्रोऽष्टपाणिभृत् ।
 मेघवर्णः केकिगानी पीताम्बरधरोऽपि च ॥१००॥
 शङ्खचक्रगदावीणापद्मानयवरासिभृत् ।
 करोन्ध्रयो यस्य वभौ तस्य भावाः पश्य्यथ ॥१०१॥
 (cf. S. Raj. Rāgāṅga. 52).

नटनारायणरागः नटनारायणो रागो नीलवर्णश्चतुर्भुजः ।
 शङ्खचक्रपदावीणाधरः स्याद्वक्त्रधातनः ॥१०६॥
 (cf. S. Raj. Rāgāṅga. 62).

श्रीरागभाषाः गौरी भाषा पीतवस्त्रा गौराङ्गी गजबाहना ॥८०॥
 (cf. S. Raj. Bhūṣaṅga. 50).

कोलाहला रक्तवस्त्रा गौरा तु शुक्लवाहना ॥८०॥

(cf S Raj Rāgānga 50)

पूजामा कृष्णवस्त्रान्धाली शुक्लवाहना ॥८१॥

(cf S Raj Bhāsānga 57)

द्रविडो(S Raj संपदी)रक्तचीरा स्याद्येमाना मलयवाहना ॥८१॥

(cf S Raj Rāgānga 128)

मालवकैशिकी (S Rज) प्राङ्गोकाभोदा) गौरा क्रोश्वणा रक्त

चीवरा ॥८२॥

(cf S Raj Bhāsānga 90)

रक्ताभा द्वेषगान्धारी पीतपीराश्वनामिनी ॥८२॥

(Not found in S Raj)

वसन्तभाषाः

धान्दोला कोशिकी चंद तया प्रथममञ्जरी ।

गुण्डगिरी देवशाखा रामप्रो पद्(४) वसन्तजा ॥८६॥

अथात्ता लक्ष्म चान्दोला(S Raj प्रथममञ्जरी)दोलाह्ला सुवर्णभा ।

गोदा अपि च पीराङ्गयो दोलाह्ला नावप्रतिता ॥८७॥

(cf S Raj Bhāsānga 95)

भैरवभाषा

नीलाशुका रक्तवर्णा भैरवी शुक्लवाहना ॥९१॥

(cf S Raj Bhāsānga 72)

गौरवर्णा पीतवस्त्रा गुजरेरी मेघनामिनी ॥९१॥

(cf S Raj Rāgānga 83)

श्यामाङ्गो कृष्णवस्त्रा भाषा(S Raj देवकृति)पद्मवाहिनी ॥९२॥

(cf S Raj Kriyānga 11)

बेलाकुली(S Rज) बेलावली)रक्तचीरा गौरा स्यादव्ययामिनी ॥९२॥

(cf S Raj Bhāsānga 20)

कर्णाटी हस्तिममना नीलाङ्गी रक्तचीवर ॥९३॥

(cf S Raj Rāgānga 114)

हस्ताना पीतवस्त्रा रक्तह्ला (S Raj रक्तह्ला) प्रवालभा ॥९३॥

(cf S Raj Rāgānga 59)

पञ्चमभाषाः

त्रिगुणा मह्ययाना च श्यामला कृष्णवीवरा ॥९७॥

(Not found in S Raj)

स्तम्भतीर्थी पीतवस्त्रा रक्ताङ्गा सपवाहना ॥९७॥

(cf S Raj Rāgānga 144)

नीलाम्बरा च गौरा स्यादाभीरी केकिपामिनी ॥९८॥

(cf S Raj Bhāsānga 60)

ककुमा रक्तसिचया रक्ताङ्गो यकवाहना ॥९८॥

(cf S Raj Grāmānga 712)

वईराढी भिन्नवर्णा च कृष्णवस्त्रोद्भयामिनी ॥१९॥

(Not found in S. Raj.)

श्वेतवर्णा नीलवस्त्रा सामेरी (S. Raj. सावेरी) स्यान्मुगासना ॥१९॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 87).

मेघभाषाः

वङ्गाला (S. Raj. बङ्गालः) पीतवस्त्रा गौराङ्गी लङ्गणामिनी ॥१०३॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 107).

पीतवस्त्रा च नीलाङ्गी मधुरा (S. Raj. मधुरी) सारसासना ॥१०३॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 24).

नीलाम्बरा गौरवेहा कामोदा (S. Raj. द्वितीयकामोदः) कौञ्चयामिनी

॥१०४॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga 57).

गौराङ्गी पीतयसना हंसगा चोक्षसाटिका ॥१०४॥

(Not found in S. Raj.)

ताड्यासना देवगिरी (S. Raj. देवकृतिः) मेघामा रक्तचीवरा ॥१०५॥

(cf. S. Raj. Kriyāṅga. 11).

मयूरवाहना इयामा देशाला नीलचीवरा ॥१०५॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 62).

नट्टनारायणभाषाः ..... रक्ता तोटिका सम्बरासना ॥१०८॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 55).

मोटिका नीलवसना गौरा कुवकुटवाहना ॥१०८॥

(Not found in S. Raj.)

नट्टा कौञ्चासना पीतचीवरा मेघवेहना ॥१०९॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 39).

हेमवर्णा रक्तचीरा डुम्बी (S. Raj. डोम्बकी) स्यान्नरवाहिनी ॥१०९॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 76).

नीलामा रक्तवसना मल्हारी च कपोतया ॥११०॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 101).

सिन्धुमल्लारिका (S. Raj. रामकृतिः) गौरा पीतचीरा गजसना ॥११०॥

घोणाहस्ता नादरूपा ..... (cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 115).

APPENDIX III (Pt. I)

An alphabetical list of the authors and works cited in Saṅgītarāja Vol. I

ग्रन्थकृत्स्मृतानां पूर्वग्रन्थानामाचार्याणाञ्च वर्णनिक्रमसूची

(Figures indicate page numbers. The figures given in brackets indicate the number of times a reference occurs in a single page).

अथर्ववेदः	१२	तुम्बवः	६
अभिनवगुप्तः [भट्ट-]	१६३, २४१	दत्तिलः	६, ९७, १६३, १८५, १९१, २७२, ४२३, ४७३(२), ४७४, ४७५, ४८४, ४९५, ५०५
अर्जुनः	६, ५६२, ५६३	दुर्गाशक्तिः	६, २६७(२), २७०, ३३२, २३४
अश्वत्थरः	६, १८७	आगमः	१
आगमः	१	आचार्यः (भरतः ?)	१९१, ९६, १९१, २७०, २७६, २७९, ३७०, ४०५, ४७३, ४७६, ४९५, ५३५
आचार्यः	२७१, ५३३	अनञ्जयः	५६३
आद्याः	२८६	अर्मशास्त्रम्	८, ९
इतिहासः	१०	अन्विकेश्वरः	१२४, २०९
ईश्वराः	१९१	अन्वी	६, ५६२
उपवेदः (printed रूपवेदः)	९	नाटकशास्त्रम्	८
ऋग्वेद	१२	नाट्यनियमः	५
श्रुतिः	१०	नाट्यशास्त्रम्	७
श्रुत्यप्रणीः	३२	नाट्यागमः	६
कम्बलः	६, १८७, ५११	नारदः	६, १२९, ४६७
कश्यपः	६, २४९, २६५, २६७, २६८ (०महर्षिः), २७६, ३२४, ४३२	नारदीयशिक्षा	२४२
कोहलः	१२४, ४२३, ५५२	नि.शङ्कः (शाङ्गदेवः)	४१५
क्षेत्रराजः	१६३, १६८	पञ्चमवेदः	९
गीतगोविन्दम् [स्योपज्ञ-]	५५३	पावती	५६२
गोरी	६	पुराणम्	१०, २४२
चन्द्रशेखरः	१७	पुराणविः	६०८
		पुराणाः	४६८
		पुरातनाः	१६, ५०, ५२, १४३, १८४, २४०, २७३, ३०४, ३३५, ४०१, ४३१, ४७२, ५४०, ५४६, ५४७
		पुराविदः	७१, ५५६, ५६६
		पूर्वग्रन्थाः	९७

पूर्वशास्त्रम्	८७, २७१, ४०२	मुनिः (भरतः ?)	७६, १३०(२) १९१,
पूर्वाः	१७, १६८, ४२१, ४६०		१९३, २४२, २६६, २६७, २६८,
पूर्वाचार्याः	१४४		३७४, ४४८(२), ५०९, ५३३,
बृहद्देशो	२६५(२), २७३, ४१०, ४३९, ५५४		५३९, ५५०, ५६७
भरतः १(२), ५, ६(२), ७(२), ८, १२, ३६, ७६, ७९, १२३, १२७, १४१, १४२(२), १६३, १८४, १९१, १९३, १९७, २२७, २४२, २६५, २६७, २७६, ३१९, ३३४, ३४८, ४७२, ४७३, ४७४, ४९३, ५०९, ५३२, ५४७, ५५२		मुनित्रितयम्	३७७, ३९०, ४०८
भाष्याणि	६	मुनिपुङ्गवः (याष्टिकः)	३८८
भोजराजः	६, ५५५	मुनिवराः	४४६, ४४७
मतङ्गः ६, ७४, ९६, १२४(२), १८५, २४२, २४३, २६५(२), २६६, २६७, २७०(२), २७२, २७३, २७९(२), ३१२, ३२६, ३५०, ३५९, ३६४, ३९२, ३९७, ४००, ४०४, ४०५, ४०९, ४१५, ४२५, ४२६, ४२८, ४३०(२), ४३४, ४३६, ५४५, ५५१, ५५८, ५६३(२), ५६४		मुनीन्द्रः	१०
मनुः	८, ९	यजुर्वेदः	१२
मदत्तनुः	६	याज्ञवल्क्यः	९, (Poona MS), १४२
महर्षयः	२४२, ५१६ (२) [आद्य० in one place] ५४७	याष्टिकः	२४, २६७, २७१(२), २७३, २७४, २७५(२), ३५५, ३६०, ३६४, ३६५, ३७०(२), ३७३, ३७४(२), ३७६, ३७७, ३७९, ३८२, ३८६, ३८८, ३९४, ३९५, ३९६, ३९९, ४०१, ४२५, ४२९, ४३१, ४३४, ४३५, ४३६
महर्षिः	२६०, २८२, ३६१	योगिप्रवरः (भारवः ?)	९
महागमाः	४	रत्नोराजः (रावणः ?)	६
महाचार्याः	२७८	रत्नाकरः	६
महेन्द्रः	६	रत्नाकरकृत (शाङ्गदेवः)	४३१
मातृगुप्तः	१६७	रम्भा	६
मुनयः २३, ३५, ३९, ४२, १२८, १४१, २७१, ३३८, ३४८, ४०५, ४३८, ४६८, ५१४		चापुः	६
		चापुपुराणम्	२४२, ४६१
		विनाशिलः	२४२, ४७५, ४९३, ५११, ५३३
		विद्वान्तुः	७४
		वृत्तयः	७
		मृदङ्गद्वयः	२४१
		वेदः	१, ५, ९, २४२, २४३, २४८
		शङ्खदेवः	४१८, ४२१, ४३१, ४३३, ५६७, ५७५, ५९५
		दादूलः	६, २६७, २७०, २७२, ३५८, ३६९, ४३५
		शास्त्रम्	१९१, २६०
		शास्त्रसंग्रहा	६०८
		शिवः	६

संगीतराजः

श्वेतवाहनः (अर्जुनः)	५६३	सुरयः	२४, ४८, ८२, १८७, १९१, १९८, ३७४, ४३९, ५३३, ५३६, ५३७,
पण्मुखः	१६४		५५५, ५९७
सामवेदः	९, १२, २४२(३), २४९	सोमेन्द्रः	६
सार्वर्वाणिकवेदः	५, ९	स्वातिः	६

Unspecified References.

सामान्योल्लेखाः 'केचिदन्येष्वपरे, एके, इत्यादयः'

८, २७, ३१(३), ७४(२), ७५(३), ७९(२), ८२, ८४, ९०, ९१, ९३(२), ९६, ९८,
१२३, १२६(२), १२८, १६१, १६२, १६३, १६४(४), १७२(२), १७४, १७७(२),
१७९, १८८(२), १९०, १९१, १९२, २६६, २७०, २७१, २७३, २९९, ३०६, ३१७,
३१८(२), ३२४, ३२६, ३२७, ३३०, ३३९, ३४८, ३७४, ३७९, ३८७(२), ३९९,
४०५(२), ४०६, ४०७(४), ४०८, ४०९, ४११, ४१२(२), ४१३, ४१४, ४१५-
(४), ४२१, ४२५, ४२७(२), ४२८, ४२९(२), ४३१, ४३८, ४३९(२), ४७६
(२), ४७९, ४९४(५), ४९५(२), ५०१, ५०८(३), ५०९, ५१०(३), ५११,
५१३(४), ५१६(३), ५३२(२), ५३३(२), ५३४, ५३५(५), ५३६, ५३७, ५३८,
५३९, ५४०(२), ५४५, ५४६, ५५०, ५५२, ५५३(२), ५५५(२), ५५६(२),
५५७(२), ५५८(३), ५६४, ५६५, ५६९, ५७१(२), ५७२, ५७५(४), ५७६(३),
५८९, ५९३, ५९४(२), ५९५(४), ५९७, ५९८, ५९९(२), ६०१, ६०३(२),
६०४, ६०५(२), ६०६, ६०८, ६०९, ६११, ६१२, ६१६, ६१७, ६१८.

APPENDIX III (Pt. II)

Critical Notes on the Specific Authors and Works Cited in S. Raj. Vol. I

Every note is divided into two parts :

- (A) General information about the particular author or work under reference, and
- (B) The context or contexts in which our author cites the author or work concerned.

1. *Abhinavagupta*

A. 'One of the most remarkable personalities of medieval India. A man of very acute intellect and an encyclopaedic

scholar Has taken all knowledge for his province'¹ A staunch votary of the 'Pratyabhiññā Darśana' and exponent of the Dhvani school in Poetics Held in high reverence by later writers and often referred to as 'Acāryapāda' Author of nearly fifty works covering the field of Philosophy, Tantra Poetics, Dramaturgy and Stotra (eulogistic poetical compositions imbued with religious fervour)² 'Dhvanyāloka Locana' and 'Abhinavabhāratī' commentaries on Dhvanyāloka and N S respectively are the most widely known works on Poetics and Dramaturgy, the latter ('Abhinavabhāratī') also on music 'Abhinavabhāratī' published in G O S in three volumes upto the 27th chapter of N S (the 7th chapter breaks off in the initial portion and the 8th chapter is missing) The available MS contains a small initial portion of the 28th chapter, is almost complete from the 29th chapter onwards and breaks off at verse 376 of the 32nd chapter

Studied under various teachers the subjects noted against their names³ 1 Narasimhagupta (his father)—Grammar 2 Vāmanātha—Dvaita Tantras 3 Bhutirāja—Brahma-vidyā 4 Bhūtirajatanaya—dualistic cum monistic Śaivism 5 Lakṣmanagupta (disciple of Utpaladeva)—Krama and Trika Darśanas 6 Indurāja—Dhvani 7 Bhatta Tauta—Dramaturgy Twelve other teachers are referred to in his works without any specification of the subjects studied by him under them⁴

A devout Śaivite, a Yogin and a celibate throughout his life Date 10th (latter half) and 11th (first half) centuries A D

B (i) p 163, as a part of the author's epithet (अभिनवगुप्तोक्तिरद्वयम्) in the context of 'Kaiśika śvara vīdhārāṇa' and (ii) p 211—the causal position of Śvara samvādīlopa' in 'Anduva vīdhava Jātis' Unfortunately, the text of 'Abhinavabhāratī' dealing with these two points is not now available as the 28th chapter breaks off in the initial portion

¹ P V Kane Hist ry of Sanskrit Poetics p 23⁶ * K C Ianley 'Abhinavagupta' p 27-31 * Ibid p 12 4 Ibid

2 *Arjuna*

A An epic and Pauranic figure Mentioned in the list of ancient authorities on music in S R 1116 and his view quoted under the names 'Savyasāci' and 'Dhanañjaya' in S R 4103 and 4104 respectively in 'Elā Prabandha' A work entitled 'Arjuna Bharata' deposited in the Tanjore Saraswati Mahal Library¹

B (1) p 6—list of ancient authorities (ii) pp 562, 563—varieties of Elā Prabandha (Also mentioned as Śvetavāhana and Dhanañjaya on p 563)

3 *Aśvatara (and Kambala)*

A Always referred to along with Kambala Both are Pauranic figures among authorities on music Referred to in S R 1116 and 1722, the latter reference being specific as the two are said to hold some definite opinion regarding the use of 'Svarasādhārana' in 'Jātis', different from that of Bharata² The existence of some music work by them is indicated by this reference

Mentioned as two Nāgas in the list of Nāgas in Mahābhārata Ādiparva, chapter 35 In Mārkaṇḍeya Purāṇa 23.49.56, both mentioned as brothers, both propitiated Sarasvatī, obtained 'Parā Nāda vidyā' from her as a boon, (the boon comprises seven Śvaras, seven Grāmarāgas, seven Gītaḥas, seven Murchanās, forty nine Tānas etc) and became 'Kundalas' of Lord Śiva A brief reference to this Pauranic 'Kathā' is found in S D 129 Aśvatara heard the Viṣṇu Purāṇa from Vatsa and narrated it to Kambala (V P VI 8.46)

B (1) P 6—list of ancient authorities and (ii) p 187—'Jātis' in which 'Svara Sādhārana' is used

4 *Kaśyapa*

A Referred to as a sage ('Muni', sometimes 'Rsi' or Maharsi) Quoted by Abhinavagupta in his commentary on N S

¹ V Raghavan Some Names in Early Sangita Literature' (S N A Bulletin No 5)

² cf K C Pandey, Comparative Aesthetics Vol I p 540

place to dance, seems to be held in equal respect with Bharata with whom he could differ in the matter of detail. Mentioned in the same breath with Bharata as an authority on dancing in Dāmodaragupta's 'Kuttanīmata' (latter half of the 8th century A D)¹ Referred to in 'Dattilam' (p 12, verse 128) in the context of 'Uttara' (a type of Śuddha Gīta). Referred to as Nātyācārya in Rājasekhara's 'Bālarāmāyana'² Simhabhūpāla's 'Rasārnavasudhākara' mentions Kohala as one of the five authors on 'Nātya' (1 50 52). 'Abhinavabharata Sāra sangraha' (p 2, verse 8) of Cikkabhūpāla (16th century A D) refers to five varieties of musical instruments on the authority of Kohala.

Quotations and references in Kallinātha's commentary on the Narttanādhyāya of S R supply the basis for the following conclusions —(i) Kohala's work was called 'Sangitamera' (ii) It was in dialogue style between sage Sārdula and Kohala (iii) It was in Anustubh verses (iv) Its first part treated of Nātya and the latter part only of Sangīta (v) 'Sangitamera' may possibly be an elaboration of an earlier work of Kohala³. Quoted by later writers as the first who introduced the Uparūpakas (minor types of dramas) like Totaka, Sattaka etc⁴.

MSS, Associated with Kohala's name

(1) Some fragments described as extracts from Kohala's works are deposited in the Madras MSS Library, viz 'Kohaliyam Abhinayaśāstram', 'Tālalaksanam' and 'Kohala rahasyam' (ii) 'Dattila Kohaliyam' (a later work of the 16th century A D) deposited in the Saraswati Mahal Library, Tanjore⁵

Kohala's work appears to have influenced the redactors of the NS⁶

¹ P V Kane, 'History of Sanskrit Poetics' p 25

² Ibid

³ V Raghavan, S N A Bulletin No 5

⁴ Ibid

⁵ M R Kavi, 'Introduction to 'Bharatakośa'' p xxi

⁶ P V Kane, 'History of Sanskrit Poetics' p 21

B (i) p 124, where our author disagrees with Matanga's 'Dvādaśasvara Mūrchana' This reference is confusing as Kohala is said to have followed Matanga, whereas Matanga himself cites the authority of Kohala in this context (Br p 32) (ii) p 423, 'Gambhīri Bhāsa' held to be 'Upāṅga' by Kohala etc instead of 'Bhāsāṅga' of Dattila etc (iii) p 552, the alternative names of the five Jātis of Prabandhas as Śruti, Nīti etc

6 Ksetrarāja

A Mentioned in S R 1117 in the list of ancient authorities No other information available

B (i) p 163, 'Svarasādhārana' (ii) p 168, enunciation of 'Varna' In both the references our author indicates that he follows Ksetrarāja

7 Gaurī

A Mentioned in S R 1115 as Śivā among ancient authorities This reference indicates the Agamic tradition of Sangitśāstra

B p 6, list of ancient authorities

8 Candrasekhara

A Held to be the author of three works viz 'Abhinaya mukura', 'Sangitālakṣana', and 'Bharatasārasaṅgraha' (Vide Catalogue of Sanskrit Manuscripts in Oriental Library, Mysore)¹

B p 97, 'Lakṣana' of 'Gāndhāra grāma'

9 Tumbaru

A Often associated with Nārada in Pauranic references Abhinavagupta quotes him in his commentary on NS 4248 in the context of the description of 'Recaka' under 'Tāndava-Lakṣana'

An expert in divine music (V P 60 47, 49) A Gandharva disciple of Nārada (Bhāgavata I 13 37, 59) Sang with

¹ M Krishnamachariar 'History of Classical Sanskrit Literature'—Para 1061

Nārada the glories of Ananta (Bhāgavata V 25 8) Sang the praise of Kṛṣṇa when he held the Govardhana (Bhāgavata X 25 32, 27 24)

B p 6, list of earlier authorities

10 Dattila

A. Also known as 'Dantila' Mentioned along with Kohala in N S 1 25, 26 'Dattilam', a work published in Anantāsāyana Sanskrit Series No 102 is very small and briefly deals with a few topics of 'Gīta' alone It appears to be an abridged version of a portion on 'Gīta' of the original work which must have dealt with Gīta, Vādyā, Nr̥tya and Nāṭya, but is lost to us

Quoted or referred to by Matanga four times in the context of 'Murchanātānas' Mentioned in Simhabhūpālā's 'Rasārnava Sudhākara' as one of the five authors on Nāṭya (1 52 54) 'Kuttanimata' mentions Dattakācārya along with authors on Kāmasāstra like Vātsyāyana, and Dattila along with Bhārata and Viśākhila¹ M R Kavi has stated that Dattila's work called 'Gāndharva vedāsāra' is available and that he is an authority on Dhruvās and Tālas² Quoted by Abhinavagupta (N S Vol I p 203) in the context of Dhruva and nearly 12 times in 'Geyādhikāra' It appears that he was a writer on 'Sangita' and not on 'Nāṭya' Dattila himself quotes Nārada, Kohala and Viśākhila and can thus be held to be later than Kohala A MS of a work entitled 'Rāgasāgara' is deposited in the Madras MSS Library, (Cat Vol XXII No 13015), it has three 'Tarangas' and reads in the colophon as — इति श्रीरामसागरे नारद-दत्तिलसन्वादे³ A commentary called 'Prayogastabaka' on Dattila's work mentioned by M Kṛṣṇa namachariar⁴ and in Simhabhūpālā's commentary on S R⁵ Quoted by Nānyadeva nearly 17 times in 'Jātis', five times in Gītakas and once in the order of Svaras on the Vīṇa

¹ P V Kane 'History of Sanskrit Poetics' p 25

² Ibid

³ Dr V Raghavan, S N A Bulletin No 5

⁴ 'History of Classical Sanskrit Literature' para, 957

⁵ V Raghavan 'Later Saṅgita Literature' S N A Bulletin No 17.

B. (i) p. 6, list of ancient authorities (ii) p. 97, name referred to with the epithet मूर्च्छनागणनादिपः in the context of the plausibility of only two Grāmas viz. Ṣaḍja and Madhyama; our author disagrees with Dattila here. (iii) p. 163, general reference in the context of 'Jāṭisādhārana', (iv) p. 191, general reference in the context of 'Saṁnyāsa-Vinyāsa-Lakṣaṇa'. (v) p. 272, two Vibhāṣās of Mūlaka-Kaiśika Rāga. (vi) p. 423, 'Gāmbhīri' held by Dattila as 'Bhāsāṅga', but by Kohala as 'Upāṅga'. (vii) p. 473 as a part of the author's epithet (वृत्तिलादिमततः) and a general reference in the context of 'Vidūri-Lakṣaṇa' (viii) p. 474, cited as the votary of Four Gītāṅgas; our author disagrees and accepts only three; (ix) p. 484 'Dattila-mata' referred to in the context of 'Vividha' under 'Catuṣkala Madraka'; (x) p. 495, two Aṅgas of 'vividhaikaka' under 'Aparāntaka'; (xi) p. 509, details of the 'Anta' in 'Ulopyaka'.

11. Durgūśakti

A. Probably a historical personality. (i) Quoted by Mataṅga six times in the context of Gīti and Rūgalakṣaṇa. (pp. 82, 94, 99, 101) (ii) Mentioned as 'Durgūśakti' in S.R. 1.1.15 among ancient authorities and along with Kaśyapa in 2.2.65

B. (i) p.6, list of ancient authorities (ii) p. 267, as the exponent of five Gītis; the view accepted by our author (iii) p. 270, eight Uparūgas admitted by him. (iv) p. 332, different opinion of Durgūśakti cited in the allocation of Narītarāga to Ṣaḍjagrāma instead of Madhyamagrāma. (v) p. 334, allocation of 'Gāndhārapañcama' to Ṣaḍjagrāma. (Reference numbers (ii), (iv) and (v) available in Br. pp. 82, 99, 101 respectively)

12. Nandikeśvara, Nandin (Nandimata)

A. A Pauranic and historical figure. Nandin well-known as the 'Vāhana' of Śiva in Purāṇas. Nandin's account in Śivapurāṇa (Śaṅat-kumārasaṁhitā, chapters 45-49). Works on Sāṅgita, Vyākaraṇa, Tantra and Kāmasūtra,¹ associated with his name.

¹ M. Kṛṣṇanāraṇyācharīar 'History of Classical Sanskrit Literature' para 943 and Kāmasūtra of Vātsyāyana 1.1.5

Sangita (i) 'Bharatārṇava', said to be in 4000 verses. The 'Abhinaya' portion available in Saraswatī Mahal Library, Tanjore, has been published recently with English and Tamil translation from the same institution in 1957 (ii) 'Abhinaya darpanam' (published), declared in the colophon to be a part of 'Nandikeśvarabharatī'. Some hold that the former may be a chapter of 'Bharatārṇava' and 'Nandibharata' may be another name for 'Bharatārṇava' ¹ (iii) A portion of 'Nandibharata' entitled नन्दिभरतोक्तसङ्ग्रहस्तोत्राय is available in the Madras MSS Library ² (iv) A work entitled 'Tālalaṅkaram' ascribed to Nandikeśvara is deposited in the Saraswatī Mahal Library, Tanjore ³ (v) A work called 'Bharatārthacandrikā' described as a dialogue between Nandikeśvara and Pārvatī, deposited in the Madras MSS, Library ⁴ (vi) A work on 'Tāṇḍava' called 'Karanabhūṣana' is surmised by Prof M R Kavi ⁵. He has also inferred that 'Bharatārṇava' must be assigned to a period later than the 11th century A D and that the text available at present might have been the product of a recast of the original which was perhaps lost ⁶. Prof Kavi also speaks of the similarity of the views of Nandin with those of Haripālā, the author of 'Sangitā Sudhākara' (12th century A D) ⁷. Nandin is believed to have differed widely from Bharata, there are said to be two sets of works, both going under the name of 'Nandin' the one agreeing with and the other differing from Bharata ⁸. Particulars of these two sets of works are not available. As regards difference from Bharata's view, MM P V Kane also takes notice of such differences (History of Sanskrit Poetics p 2). Nandikeśvara is held to be the author of a work on Rasa on the basis of the reference in Rājasekhara's 'Kāvya-mīmāṃsā' (p 1) to the effect that Śiva handed down the science

¹ Ibid 2, 3, 4 V Raghavan S N A Bulletin No 5

² Introduction to Bharatakośa p 111

³ Ibid In P V Kane's opinion the text of Bharatārṇava may be a compilation from the original work of Nandikeśvara, undertaken by one Sumati (History of Sanskrit Poetics p 2)

⁷ Ibid

⁸ M Krishnamachariar, 'History of classical Sanskrit Literature', para 963

of Poetics to Brahmā who taught it to others, Nandikeśvara having received 'Rasa' from among the eighteen Adhikaranas into which the science was divided for teaching. The last chapter in the K M edition of N S ends with the words नन्दिभरतसंगीतपुस्तकम् ।

Abhinavagupta quotes a verse regarding 'Recaka Angahāra' said to be in accordance with 'Nandimata' (N S Vol I p 169) (It is doubtful whether the name 'Nandimata' refers to a work of Nandikeśvara) In the 29th chapter of N S (Folio No 57 of our photostat copy) Abhinavagupta says that he has not himself seen Nandikeśvara's work, but that he has quoted Nandikeśvara's view on 'Citrapūrvāraṇa gavidhī' on the authority of Kirttidhara. Quoted by Nānya deva twice,—in the context of *Elā prabandha* and four *Mārgas* of *Tāla Śāradātanaya* in his *Bh P* (p 56) mentions that Nandikeśvara taught the *Nāṭyaveda* to Brahmā and asked the latter to teach it to Bharatas. Again on p 285, Brahmā is said to have approached Śiva for getting rid of his fatigue and Śiva is said to have asked Nandikeśvara to teach *Nāṭyaveda* to him (Brahmā). These two references point to the fact that Nandikeśvara, as his name implies, must have been associated with the tradition in *Nāṭya* which owed allegiance to Śiva as its source of origin, as different from that known to us in Bharata's N S, which is held to have originated from Brahmā.

Grammar "Nandikeśvara was a contemporary of Pāṇini, according to the tradition, recorded by Upamanyu, the commentator on the 'Nandikeśvara Kūśikū'¹ This tradition seems to find support in the indirect reference to the Nandikeśvara Kūśikū by Patañjali in his *Mahābhāṣya* [*Bhūskarī* Vol III (Intro) XLIX]'²

Tantra (i) Nandikeśvara *Sambhūtā* quoted in *Tārā bhaktisudhārnava* (published in Arthur Avalon's *Tantric Texts* Vol XXI, 1940) (p 137) (ii) Nandikeśvara *Sambhūtā* noticed in MM Har Prasad Sastri's *Descriptive Catalogue of MSS*

¹ Published from Mysore (Panchacharya Electric Press)

² A. C. Ianjy, *Comparative Aesthetics* Vol I p 527

deposited in the Royal Asiatic Society, Bengal Vol V (p 723 28) The work is entitled "Śivadharmā" Some of the colophons read as —

इति शिवधर्मशास्त्रे नन्दिकेश्वरप्रोक्ते

or इति शिवधर्मशास्त्रे नन्दि

केश्वरप्रोक्ताया सहितायाम्

B *Nandikeśvara* (i) p 124 'Dvādaśasvara mūrchanā', mentioned along with Kohala as a follower of Matanga in this respect This is confusing as Matanga himself quotes Nandikeśvara in support of his theory of 'Dvādaśī svara mūrchanā' (ii) p 209, in support of the view that 'Sadjamadhyā Jāti' is 'Śarvarasūśrīyā' and the nucleus (Prakṛti) of all Rāgas (This reference is not found in any other extant text)

Nandin (i) p 6, general reference to 'Nandimata' in the list of ancient authorities (ii) p 562, four fold Mātrāla according to Nandimata (This reference occurs in Kallinātha's and Śimhabhūpāla's commentaries on S R 4 95 101 in the same context)

13 Nārada

A A Puranic figure, Brahmā's son and 'Devarsi', playing on the Vinā to the accompaniment of his divine songs and a Vedic figure as a 'Brahmarshi' This name is also associated with more than one historical person in Sangita literature Associated with Bharata when the first Natya Prayoga¹ was presented (N S 1 52), mentioned as one of the 'Gandharvas' (N S II 32) as one of the numerous Munis who asked Bharata certain questions towards the end of N S (36 4), as an older authority on 'Gandharva' by Bharata (N S 32 484), is an exponent of Dhruvās (N S 32 1) and is an authority on instrumental music (N S 33 3) One verse from 'Nāradya Śikṣā' (3 13) आचार्य समिच्छन्ति etc is reproduced in N S 34 198 (K M edition) Mentioned in Mahābhārata Śānti Parva 210 21 as the first propounder of Gāndharvaveda¹ Associated with 'Rasotpatti' in Bhāva-prakāśa (p 47 line 12) Referred to by Abhinavagupta as a 'Gītājñā' (N S Vol I p 47) and several

¹ P V Kane History of Sanskrit Poetics' II 19

times in the 'Geyādhikāra' in the context of Sāma, Gāndharva etc. He also seems to hold that Nārada was anterior to Bharata.¹ Quoted by Mataṅga in the context of 'Svaranirṇaya' (Br. p. 17, in the context of Gāndhāragrāma and p. 21, in the affirmation of the importance of Ṣaḍjagrāma). Quoted by Nānyadeva nearly 20 times (almost all references pertain to Nāradiya Śikṣā.) Referred to by Dattila (p. 4, verse 31) in the context of 'Yajña' names of 84 'Mūrchanātānas' and as one on whom 'Gāndharva' was bestowed by Svayambhū. (P. 1, verse 2).

Apart from Nārada as the exponent of Gāndharvaveda and as the author of Śikṣā, there is the author of Saṅgīta Makaranda (published in G. O. S. No. XVI). The date of this work is uncertain.² Nārada is mentioned in it as one of the ancient authorities on Saṅgīta (p. 13, verse 19). This Nārada may be identified with the author of Śikṣā or that of Gāndharvaveda.

A small work called 'Catvāriṃśacchatarāga-nirūpaṇa', ascribed to Nārada was published by B. S. Sukthankar from Poona in 1914. This seems to be later than S. M. as it repeatedly mentions Nārada (perhaps the author of S. M.) as its source.

Thus five Nāradas are known (i) the author of Gāndharvaveda (ii) the author of Nāradiya Śikṣā (iii) the author of S. M. (iv) the author of 'Catva. Rāga'. and (v) the Paurāṇic figure known as Devarṣi. Apart from being a Puraṇic figure he is also a Vedic figure, known as a seer. ('Brahmarṣi', Mantradraṣṭā Rṣi).

Some (1) Puranic and (2) Vedic References

1. (i) The beloved tenth son of Brahmā, one of the twelve who knew the Dharma ordained by Hari; a celibate, an attendant of Hari; was taught the Bhāgavata by his father and gave it in his turn to Vyāsa; author of Sāttvata Tantra. (Puranic Index of Dikshitar Vol. II pp. 225-230).

¹ Vide commentary on N. S. 23.9.(MS).

² cf. Pt. Omkarnath Thakur; 'Saṅgītāñjali' Pt.V p. 20 and Pt. VI p. 102, 103.

³ Cf. 'Kalyāṇa' (Gitapress, Gorakhpur) Oct. 1963.

- (ii) A 'Mauneya Gāndharva' (Bhāgavata, XII 11 34, Brahmānda III 7 4, Vāyu 30 46, 69 3, Viṣṇu II 10 5) (iii) An author on Architecture (Matsya 252 2) (iv) A son of Kaśyapa, (Vāyu 61 85) (Many more references available in Vāyu)

- 2 (i) A 'Mantradrastā Rṣi' (Rksamhitā, 9th Mandala, 104, 105 Sūktas, 8th Mandala, 13th Sūkta) (ii) associated with Sanatkumāra in Chāndogya Upaniṣad 7 1 1 (iii) associated with Parvata-muni (पर्वतनारदो काश्यपौ) in Aitareya Brāhmaṇa 7 13

B (i) p 6, list of ancient authorities (ii) p 129, the alternative names of Murchanās (These are available in Nāradya Śikṣā 12 10, 13 (iii) p 467, Rāgālaṭṭi

14 Paratī (Śailasutā)

1 Reference in Śimhabhūpāla's and Kallinītha's commentaries on ३ R 4 82 93 to 'Pārvatimata' Referred to as the author of 'Bharatārtha candrikā' ¹

B p 562 in the exposition of fifteen varieties of Elā

15 Bharata

A Justice cannot be done to this name in the limited space at our disposal here, too well known a name to deserve brief notes

B (i) p 1, twice in 'Mangalācarana' (ii) Five times in the first introductory Parikṣana (out of which once in the list of ancient authorities, along with four 'Bhāṣyas'), (iii) Thrice in other sections of Pāthyaratnakośa, (iv) Fourteen times in Svarollāsa (v) Six times in Rāgollāsa (these references deserve special notice as Bharata is generally believed not to have dealt with Rāgas) (vi) Eight times in Prabandhollāsa (all in the context of 'Gītaś' or 'Suddha Gītaś' except the last one which occurs in the context of Prabandha Jātis, the last reference is doubtful as it is not available in the extant text of Bharata)

¹ M R Kavi, Introduction to Bharatakośa p iii

16 *Bhojaraja*

A 'One of the most illustrious kings of ancient and medieval India' ¹ Date—11th century A D Himself a scholar and voluminous author, held in history as a great patron of literature and all branches of knowledge The centre of numerous legends and anecdotes current in oral tradition as well as written records like 'Bhojaprabandha' and 'Prabandhacintāmanī' Credited with having composed eightyfour works on almost all sciences of medieval India ² The authenticity of the authorship of so many works on various subjects being ascribed to a king having the heavy burden and cares of Government and remaining almost constantly engaged in wars has been a matter of controversy ³

The best known works ascribed to Bhoja are (i) *Śṛṅgāraprakāśa* (a very voluminous treatise on Poetics and Dramaturgy in 36 chapters) ⁴, well known for its unique theory of the unity of Rāsa viz *Śṛṅgāra* (ii & iii) '*Sarasvatī Kanthūbharanī*', two works bearing this name—one on Grammar and the other on Poetics (both published) (iv) *Samarāṅgaṇa Sūtra dhāra*—a voluminous work on Sthāpatya (architecture) (published in G O S) (v) '*Rājāmṛtāṇḍa*' on medicine (published) (vi) a commentary on Pātāñjali's '*Yogasūtras*' (published) (vii) '*Yuktikalpitaru*' (published) (viii) *Tattvapralāśa* (published) Besides, he wrote on *Dharmasūtras* and *Astrology*, ⁵ and is said to have also composed one work on music (Title not known, Mr R Kavi's conjecture is '*Saṅgītagrahaṇīka*' perhaps on the analogy of *Śṛṅgāraprakāśa* ⁶) Referred to in S R

¹ P V Kane 'History of Sanskrit Poetics' p 262

² V Raghavan 'Studies in Epigram Prakāśa' Vol I Pt I p 11

³ Ibid p 116 and P V Kane p 262 263

⁴ The first eight chapters (Prakāśa) have been published from International Academy of Sanskrit Research Mysore in 1955 and the 22nd 23rd and 24th chapters were published by His Holiness Sri Yashwanth Maharaj of Melcote and a short chapter (xi) published in A Sankaran's work on 'Theories of Rāsa and Dhvani'

⁵ I V Kane 'Bhoja and His work on Dharmasūtra and Astrology' J O R Mysore Vol 23 ⁶ V Raghavan S V A Bulletin No 6

1 1 18 as an earlier authority and in Bh P 10 times in the context of Dramaturgy

B (1) p 6, list of ancient authorities (11) p 555, definition of 'Melūpaka' in 'Elālaksana' (This quotation indicates that some musical text ascribed to Bhoja was extant)

17 *Matanga and his Brhaddeśi*

A A Puranic and epic figure as a 'Muni' : Mentioned in Simhabhūpāla's R S (p. 8, verse 52 54) as one of the four sons of Bharata who wrote on Nāṭya 'Kuttinimata' of Dāmodaragupta mentions him as an expert in wind instruments (verse 877) Abhinavagupta refers to him as having propitiated Maheśvara with a bamboo flute, in the commentary on N S 30 1 and quotes from him to the effect that flutes can also be made of metal, again in 30 11 he is quoted in the context of the different (soft or harsh) tones of playing on the flute in the delineation of different Rasas All these references point to the fact that Matanga was held to be an authority on wind instruments Unfortunately, the portion of Brhaddeśi dealing with Vādyā is completely lost to us today Profusely quoted in Kallinātha's and Simhabhūpāla's commentaries on S R in the contexts of Svarādhyāya, Rāgādhyāya, Prabandhādhyāya (only once in the last chap) Quoted by Nānyadeva about 60 times in Rāgas and Bhāsās and four times in the context of Vinā and its Vādana Referred to in 'Rasaratna pradīpikā'¹ and his 'Vādyādhyāya' mentioned in Jayasimha's Nrttaratnāvalī² Controversy among scholars regarding the authorship of the prose portions of Br, which are considered by some to have been written by an author different from that of the original verses, seems to be unwarranted, both verse and prose portions can be conveniently ascribed to identical authorship³

¹ P V Kane, p 57

² V Raghavan, S N A Bulletin No 5

³ Pt Omkarnath Thakur, 'Saṅgītāṇjali' Pt V p 19

Date Dr V Raghavan, on the basis of a reference in Kallinātha's commentary on S R to the effect that Rudrata is quoted by Matanga, is inclined to place Matanga after the 9th century A D, the date of Rudrata¹ MM P V Kane places him in 750 A.D, this latter view seems to be more plausible

Matanga quotes in Brhaddeśi Kāśyapa, Kohala, Dattila, Durgāśakti, Nandikeśvara, Nārada, Brahman, Bharata, Māhesvara, Yāstika, Vallabha (a new name which is not found elsewhere), Viśvāvasu and Śārdūla

The systematisation of Deśi Rāgas appears to be his main contribution Points of difference from Bharata are few, e.g (1) Dvādaśa svara mūrchanā in addition to 'Saptasvara' and (2) allocation of specific Mūrchanās to Jātis Br is perhaps, the first extant text on Sangita, as independent of Nāṭya

B (1) p 6, list of ancient authorities (2) Referred to nine times in Svārallāsa, twentyfive times in Rāgollāsa and five times in Prabandhollāsa Brhaddeśi cited four times in Rāgollāsa and once in Prabandhollāsa

18 *Manu*

A A great Puranic and epic figure As a historical personality viz Smṛtikāra, he is generally assigned to the first century BC known as an extreme moralist who condemned arts including Nāṭya, very much as did Plato in his 'Republic'² Abhinavagupta refers to Manu's unfavourable attitude towards Nāṭya in N S Vol I p 4

Bh P (p 287, line 8) mentions the compilation of essential portions from Nāṭyaveda having been undertaken by Bharata at the instance of Manu

II pp 8, 9, his apparently hostile attitude towards arts (specially Nāṭya) reconciled by our author

19 *Mahendra*

A Indra is a Vedic, Epic, and Puranic figure No other information is available

¹ B N A Hall '17 No 6

² H C Bailey, Comparative Aesthetics Vol I p 11

B. p. 6, in the list of ancient authorities

20. *Mātrgupta (Bhatta)*

A. A historical personality whose identity and literary production is the centre of a great deal of controversy and conjecture. His account is available in Kalhana's 'Rājataranginī' (iii, 125-323) according to which he was a court poet of Harsa-vikramāditya, a contemporary and a patron of Bhartṛmantha, a regent or a king of Kashmir for about five years after Harsa and finally an ascetic at Banaras¹ Date, 7th century A D² Śāradātanaya and Tamil writers refer to Pañcabhāratiya (five works in the name of Bharata and his pupils) and Mātrgupta is considered to have contributed 6000 verses to the estimated total of 1,25,000³

Referred to or quoted by —(i) Abhinavagupta on 'Puspa' a technical term in the context of the technique of playing on the Vinā, (N S 29 23) (ii) Śāradātānaya in Bh P (p 234, line 22) in the context of the plot of 'Nāṭaka', whether it should be historical or imagery, (iii) Sāgarānandī in 'Nāṭakalaksanarat-natkośa' a work on dramaturgy (pp 5, 19, 20, 21, 23, 50), (iv) Kuntaka in his 'Vakroktijīvita, (the author's own commentary on 1 114)—referred to as a poet whose work is full of grace—
• 'Saukumārya', (v) Ksemendra in 'Aucityavicāracarcā', (p 142) (vi) Vallabhadeva in his Subhāsitāvalī, (vii) Kalhana in his 'Rājataranginī', has compiled several verses ascribed to him, (viii) 'Rāghavabhatta in his 'Arthadyotanikā' commentary on 'Śākuntala', (nearly twenty times), (ix) Sarvānanda in his commentary on Śākuntala and Amarakosa (x) Vāsudeva in his commentary on Karpūramañjarī and (xi) S R (1 1 17) and S M (p 13, verse 20) mention him in the list of ancient authorities These quotations or references pertain to various terms of 'Rūpakavidhāna' in Dramaturgy, Nāyaka-Nāyikā-

¹ P V Kane 'History of Sanskrit Poetics' p 54, 55

² Ibid. cf 'Fragments of Mātrguptācārya' by T R Chintamani J O R Madras (Vol II)

³ M R Kavi, Introduction to Bharatakośa p 16 For a refutation of the Pañcabhāratiya Theory, see S N A Bulletin No 5 (V Raghavan)

bheda,' dancing, Rasa and its constituents, use of languages in drama etc. Names of works unknown. He may or may not have commented on N S but in the absence of his commentary there must have been an independent work comprehending Nāṭya and Sangīta. His poetic compositions might have been either stray or composite.

B p 167, discussion of Svarasamvāda and the position of Śrutis falling within the intervals of Svaras. This reference is very important as it indicates a hitherto unknown field of Mātrgupta's literary activity.

21 *Maruṭi (Maruṭsūnu, Āñjaneya ?)*

A (i) Māruti is considered an authority on Dramaturgy and is referred to by Śāradātanaya in Bh P (p 114) in the context of the Bhvās of women. (ii) Āñjaneya quoted in Bh P (p 251) in the context of 'Uṭarstikāṅka', and in Kallinātha's commentary on S R II 2158, 159 in the definition of Deśī Rāgas. This quotation indicates that he must have been posterior to Bharata who does not deal with Deśī Rāgas. Once again Kallinātha mentions Āñjaneya along with Matanga (S R Vol II p 111) while introducing his supplement to S R's treatment of Rāgas. (iii) S D (0 31) quotes a verse in the name of Āñjaneya in the eulogy of Nāda. (iv) S D also refers to Hanumānmatra in the context of Rāga Rāginī classification. Ahobala also refers to Hanūmūn, (v) Mentioned in S R 1117 and S M p 13, verse 19 in the list of ancient authorities. Can be surmised to have written a work on Dramaturgy and Sangīta. A work on Nāṭya called Hanumad bhārata is heard of¹.

B p 6, list of ancient authorities

22 *Yajñavalkya*

A A Vedic figure and as a Smṛtikāra next in importance only to Manu. His favourable attitude towards music is

¹ V. Raghavan S. V. A Bulletin No 5

considered as an antithesis to that of Manu's¹. Quoted once by Nānyadeva (Sadbabrahman and Parabrahman).

B. (i) p. 9. in Poona MS. (see Appendix I p. 628) (ii) p. 142, Analogy of Yājñavalkya's affirmations cited in support of the 'Yajñaphala' of Tānas.

23. Yāṣṭika

- A. (i) Mātanga quotes him several times in the context of Grāmarāgas and Bhāṣās.
 (ii) Nānyadeva quotes him 8 times in the same context.
 (iii) Referred to by Kallinātha in S. R. Vol. II p. 112 in the description of Madhurī Bhāṣā.
 (iv) Mentioned in S. R. 1.1.15 in the list of ancient authorities.
 (v) Quoted by Nānyadeva eight times in Rāgas and Bhāṣās.
- B. (i) p. 24, the acceptance of three Gitis by Yāṣṭika.
 (ii) Thirtyone times in the Rāgollāsa.

24. Rakṣorāja

A. Refers perhaps to Rāvaṇa who is mentioned in the list of ancient authorities in S. R. I 1.17 and S. M. p 13 verse 20. His name is associated with a type of Viṇā known as Rāvaṇa-hastaka (called 'Rāvaṇahatthā' in popular usage).

B. p. 6, list of ancient authorities.

25. Rambhā

A. Puranic figure, well-known as an Apsaras. Mentioned as an ancient authority along with Arjuna in S. R. I-1-16.

B. p. 6, list of ancient authorities.

26. Vāyu

A. Mentioned as an ancient authority in S. R. 1.1.16 and S. M. p. 13, verse 19. No other information available except the association of 'Vāyu' with 'Vāyupurāṇa' which

¹ Yājñavalkya Smṛti (3.1.111-115).

is well known for its two chapters (86 & 87 on Sangīta and with Śivapurāṇa which has a section called 'Vāyavīyasambhita'

B p 6, list of ancient authorities

27 Vāyupurāṇa

A Counted as one of the eighteen main Purāṇas as a corollary of Śivapurāṇa¹ Date, 3rd Century A D² Two chapters (86, 87) devoted to Svaras, Mūrchanās, their Devatās, Mūrchanātānas bearing Yajña names³, Varna, Alankāra, a few varieties of Gītaḥas, three Vrttis of Tāla etc

B (i) p 242—the efficacy of Jātis in the obviation of sins (ii) p 261—the use of Mūrchanātānas in different Yajñas (No exact parallel is available for these two references in the extant text of Vāyupurāṇa)

28 Viśakhila

A Quoted or referred to by (i) Vāmana in Kāvya-lankārasūtravrtti in the Vrtti on 137, as an exponent of Kālāśāstra विशालखिलादिप्रणीतानि कलाशास्त्राणि (ii) Abhinavagupta several times in Geṇādihikāra He seems to be held by Abhinavagupta as being anterior to Bharata⁴ Vide (N S Vol I p 197, v 303) (iii) Dattila p 17 verso 177 in the description of 'Aparāntika' (a variety of Gītaḥa or Śuddha Gīta) (iv) Kuṭṭinimata (V 123) along with Bharata and Dattila, (v) Nānyādeva—twice, once in Jātis and then in 'Vamāś'

B (i) p 242—the regulation of 'Lopya Svaras' in the two 'Grīmas (ii) Five times in the context of Śuddha Gītas (Gītaḥas)

29 Viśātaraṣu

A (i) Mentioned in Mārkaṇḍeya Purāṇa 21-28 as Gāndharvarāṣ (ii) Mentioned in S R 1 1 16, as an ancient authority

¹ 'Vāyupurāṇa-larpapa' p 120 (Venkateshwara Press Bombay 1936)

² S C Mukherjee's paper on 'Viṣṇuśarmottara Chapters on Music' in Purāṇa (half yearly bulletin) Vol II No 12 p 152

³ Nearly fourteen names are mentioned as against the 84 names found in extant texts on Music e.g. Bṛ 3 R etc some of them are different from those in texts on music

⁴ H C Jardey 'Comparative Aesthetics' Vol I p 533

along with other Puranic names (iii) Quoted by Mataṅga (Br. p. 4) in the context of 'Svara-Śruti' and 'Antara-Śruti' and Śimhabhūpāla quotes almost identical verses in his commentary on S. R. 1.3.8, 9.

B. p. 74, reference to 'Svarāntaraśruti' (twofold division of Śruti).

30. *Sārṅgadeva* and (*Saṅgīta Ratnākara*)

A. Well-known as the author of S. R. ; was the Auditor General (*Karaṇāgrani*)¹ of King Siṃghana of the Yādava dynasty who ruled from 1210 to 1247 A.D. His grandfather Bhāskara migrated from Kashmir to Deogiri and his father Sodhala was patronised by Siṃghana, the patron of Sārṅgadeva himself². Often refers to himself as 'Nihśaṅka', 'the doubtless'. He associated this title with a 'Vinā' invented by him and also with a Prabandha and a Tāla; having named another Tāla as 'Sārṅgadeva'.

The importance attached to this work by later writers is obvious from the fact that more than one commentary were written on it by other scholars S. Raj (p 6, verse 39) also speaks of several commentaries of S. R. (अखिलैर्भाष्यैश्च रत्नाकर) Only three commentaries are available to day, two in Sanskrit by Śimhabhūpāla and Kallinātha³, and one called 'Setu' by Gangārāma in 'Brajabhāṣā'⁴. Another commentary by one Keśava is mentioned in 'Saṅgītasudhā' of King Raghunātha (Govinda Dīksita) (p 152, verse 148)⁵ 'There is a metrical version of S. R. in Tamil, a part of which is available in Tanjore Library⁶.

Sārṅgadeva speaks of his proficiency in medicine in S. R. 1.1.13 and of another work by him on Philosophy called 'Adhyātmaviveka' in S. R. 1.2.119. S. R. is more a compilation than

¹ This title is frequently used by him for himself in the text of S. R.
² S. R. 1.1.2.6 ³ Both published in the Adyar edition of S. R.

⁴ This is actually more like a translation than a commentary. A transcript of its full text is deposited in our Research Section

⁵ For more details see Dr V. Raghavan 'Later Saṅgīta Literature' in S. N. A. Bulletin No. 17.

⁶ Ibid

an original treatise. It is responsible to a considerable degree for the chaos and utter confusion regarding Svāra, Śruti, Grāma etc. in later texts¹

B (i) p 418 Criticism of the view of Śārṅgadeva regarding the 'lopa' of 'Madhyama' in 'Bhunchi Velāvali' (ii) p 421 criticism of his view that Sadja is the Graha and Amśa in some of the Upāṅga rāgas (iii) p 431, 'Dombakrī Bhāsa' Sadja said to be its Nyāsa by 'Ratnākarakṛt'—(iv) 'Malhārī Bhasāṅga' held to be Upāṅga by Śārṅgadeva—(See Appendix II p 648) (v) p 567—Different opinion of Śārṅgadeva regarding 'Yatis' in 'Vastvelā'

31 Śārdūla

A (i) Mentioned in the list of earlier authorities in S R 1115 and S M (p 13, verse 19) (ii) Quoted thrice in Brhaddeśi—p 82 verse 290, where Śārdūla is stated to have admitted only one Gīti viz Bhāsā, on p 133 and 140, while introducing and concluding the 'Laksana' of 16 Bhāsās according to Śārdūlamata (iii) Mention of Śārdūla Kohala Samvāda in Kallinātha's commentary on S R VII, p 111-124 Held to be a contemporary of Bharata on the basis of this reference² (iv) Said to be a writer on 'Abhinaya'³

B (i) p 6 List of ancient authorities (ii) p 267—only one Gīti viz Bhāsā admitted by him (iii) p 270—only four Rāgas admitted by him as 'Bhāsā Janaka' (iv) p 272—Only one Bhāsā admitted in Bottarāga (v) p 358 Ālāpa of Śārdūla Bhāsā quoted according to Śārdūla (vi) p 369—"Tānavālitā Vibhāsā" allocated to Madhyamagrāma (vii) p 435—Kacheli held to be a Bhāsā of Bhinnasādja, our author takes it as a Bhāsāṅga Rāga

32 Śiva

A Rudra in Rgveda and Śiva in Purānas (Yajurveda also), the Divine source of all branches of knowledge and arts

¹ Pt Omkarnath Thakur, 'Śāṅgīttāṅjali' Pt V pp 90-91, 101, 110-114

² K E Panley, 'Comparative Aesthetics' Vol I p. 538.

³ M R Kavi, Introduction to Bharatakośa p 3

Mentioned as 'Sadāśiva' in the list of ancient authorities in S R 1 1 15 and as Śiva in Bh P

B p 6 List of ancient authorities

33 Sanmukha

A. A Puranic figure as the son of Śiva. Mentioned in S M p 13, verse 20, in the list of ancient authorities

B p 164, as the professor of 'Śruti Sādhārana'

34 Someśvara

A (i) Mentioned as an earlier authority in S R 1 1 18 and in Bh P (ii) Four Someśvaras who flourished between 1131 to 1262 A D¹ known—first the author of Kīrtikaumudī and Suratsava, second, the author of Kāvyaadarśa, a commentary on Mammata's Kāvyaaprakāśa, third, the author of Mānasollāsa (one of the imperial rulers of the Western Cālukyas whose capital was Kalyan, who ruled in 1116—1127 A D)² and fourth, the author of Sangitaratnāvalī, Mānasollāsa or 'Abhilāsartha-cintāmaṇi' is an encyclopaedic work, containing chapters on 'Gita, Vādyā and 'Nṛtta'³ It is uncertain whether S R and Bh P refer to the third Someśvara or the fourth (the first two are out of question)

B p 6 List of older authorities

35 Svati

A (i) Mentioned in N 8 1 50 52 as an associate of Bharata in his 'Nāṭyaprayoga' स्वातिर्गण्यनियुक्तस्तु and स्वातिर्नरितस्तु In Abhinavabharatī (Vol I p. 47 mentioned as 'Āna-ddhavit' (expert in drum instruments) (ii) Mentioned in S R 1 1 17 in the list of ancient authorities

The name of a 'Nakṣatra' A son of Meghasvātī (Matsya-purāṇa 273 6)

B p 6 List of ancient authorities

¹ Introduction to Śāradatanayas' Bhāṭyaprakāśa p 72 74

² N Krishnamachariar 'History of classical Sanskrit Literature' para 1006.

³ M R Kavi, Introduction to Bharata Kōśa p 4

APPENDIX IV

Classified indices (with critical notes) of the author's epithets
found in the colophons and the text of S Raj

Pt I COLOPHONS

The epithets of the author found in the colophons can be divided into the following three groups —(i) those associated exclusively with Kumbhakarna, (ii) those associated both with Kumbhakarna and Kālasena, and (iii) those associated exclusively with Kālasena. The first and second groups are naturally expressive of the genuine exploits and attainments of Kumbhakarna, the author of our text. The epithets falling in these two groups have been compiled together in Index No 1 below. The epithets of the second group have some differences in readings according to their distinct association with Kumbhakarna or Kālasena. These differences are obviously due to the fact that necessary changes were made in Kālasena MSS in order to substitute the authorship of Kumbhakarna by Kālasena. All such differences in readings have been noted in the said index. Many epithets similar to or identical with those falling in groups (i) and (ii) above are also found in the colophons of Rasikapriyā, the commentary on Gitagovindā by Kumbhakarna. Comparative notes have been given on all such epithets. This comparison with Rasikapriyā is useful as it lends support to the establishment of the identity of our author as Kumbhakarna. The evidence of available inscriptions has also been cited under individual epithets for furnishing an authentic corroboration of the respective achievements of Kumbhakarna. A list of such epithets as are found in Rasikapriyā but are either not found in S Raj or have been adapted in its Kālasena MSS alone, has been given at the end of this index.

The epithets falling under group (iii) above i.e. the epithets associated exclusively with Kālasena have been compiled separately under Index No 2 below. Here too, the inscriptions associated with Kumbhakarna supply abundant material in

determining the identity of the author. All such material has been compiled under the respective epithets in this index.

1. *Index of Kumbhakariṇa's epithets found in the colophons of S. Raj, with comparative notes regarding similar or identical Kālsena epithets, supplemented with critical notes from R. P., Inscriptions and other sources.*

१. अजयजयशिवविभवः—(Kāla. also, not in R. P.)—A general description of the author's prowess.

२. अष्टयुधतमनरेन्द्वरः—(Kāla. and R. P. also) cf. नरेन्द्वरो युधत्तमो(?) Kirtti. 149, M K. p. 218.

३. अभिमवमरतावायः—(Kāla. and R. P. also) cf. नम एष भरतो महोपतिः । Kirtti. 167, M.K. p. 220 ; and the Mewari Inscription of Ekalingaji's temple (vide V. V. p. 423).

४. अरिराजमत्तमातङ्गपञ्चामकः—(Kāla. and R. P. also) cf. विसल-भृपरकुञ्जरकेसरी.....Kirtti. 175, M.K. p. 221 ; and the Mewari Inscription of Ekalingaji wherein this epithet is used for Khetā. (V.V. p. 423).

५. अर्बुदाक्षस्रहणसंब्रजितानलदुभुतप्रतापः—(Kāla. also, not in R.P.) cf. समग्रहीर्बुदशंकराजं व्याधूय युद्धोद्धरधीरपुमान् । Kirtti 11, M.K. p. 213.

६. गजनरतुरगाधीशाराजप्रितमोदरमल्लः—(Kāla. and R. P. also) cf. हयेशहस्तीशानरेशाराज—त्रयोत्तलसत्तोदरमल्लमुखम् । विजित्य तावत्त्रिषु कुम्भकरुण-महीमहेन्द्रो विह्वं विभर्ति ॥ Kirtti. 178, M K. 221. 'Gajapati', 'Narapati' and 'Turagapati'—three categories of rulers were in vogue in the medieval times. Kumbhā is said to be the master of these three. 'Todaramalla' means 'Jyesthamalla', i.e. a senior or veteran wrestler. 'Todara' is the name of a necklace (Todā) of the shape of a serpent¹ that was awarded to the top-ranking wrestler of a particular region or centre. Thus 'Todaramalla' means that 'Malla' who has been acclaimed as one of the first rank by the award of 'Todā' or 'Todara'. This title was very common in the medieval times. It is also associated with Kallinātha in the colophons of his commentary on S.R. G. H. Ojha reads

¹ cf. 'Sesahāra' in Bāṇabhaṭṭa's Kādambari and 'Nāgahāra' in 'Durgā-saptasatī' 230, 31 क्षेपद्वय सर्वनामैस्तौ महामणिविमूषितम् । नागहार ददौ तत्स्यं पठे यः पृथिवीभिमाम् ॥

this title as, 'Tōḍanamalla' i.e. he who is capable of 'breaking' the pride of others. (Rajaputane ka Itihasa p. 592).

७. गुजराधीश (Kāla. adds महमवसुलतान)—धीरत्वोन्मूलनप्रचण्डपवनः (not in R. P.)

Kumbhā's successful encounters with the Sultan of Gujerat are well-known in history¹.

८. जगदीश्वरीचरणकिंकरः (Kāla. also, not in R. P.)

९. नागपुरोद्भूतनवपितनागपुरः—(not in Kāla. and R.P.) cf. शेषस्यातिधरः क्षमाभरभूतो यस्योदशोर्ध्वो भुजः । शेषं नागपुरं निपात्य च कयाशेषं व्यपाद् भूपतिः ॥१८॥ शक्यधियानां व्रजतादयस्तादृशं यन्नागपुरस्य मार्गम् । प्रज्वाल्य परोजन-शीतिमुष्वा निपात्य तन्नागपुरं प्रवेष्टः ॥१९॥ Kirtti. (cf. verses 20-22 also) M. K., p. 214. (cf. V. V. p. 327, M. K. p. 26 and Ojha p. 617, 618. 'Nāgapur' stands for Nagaur.

१०. परमभागवतः (Kāla. also, not in R. P.)

This epithet was very much favoured by the Gupta kings. Its association with Kumbhā may be taken as a symbol of his reverence for the Bhāgavata-dharma.

११. प्रत्यर्पिपृथिवीपतितिमिरततिनिराकरणाप्रौढप्रतापमार्तण्डः (Kāla and R. P. also) cf. प्रत्यर्पिपार्थिवतमोनिचयप्रचण्ड-चण्डद्युतिर्जयति यस्य भुजप्रतापः । सामन्ताभू-पतितितम्बवतीविलास-प्रोत्सासितारसतुषारकरः शरोऽपि ॥ Kirtti. 176, M. K. p. 221.

१२. प्रकण्डपत्रयवनदवदहनवावानलः (Kāla. also, not in R. P.) cf. यवनतैग्यतृणीयदवानलः । Kirtti. 175, M.K. p. 221.

१३. भवानीपतिप्रसादाप्तापसादवत्प्रसावः (Kāla also ; R. P. भवानीपति-प्रसादपरिप्राप्तदृद्यशरीरशाली)

१४. भूमण्डलाखण्डलः (Kāla. and R. P. also) cf. समस्तजगतीतलप्रबल-वैरिक्छाटवी-नवीनदहनोच्चयो धरणिमण्डलाखण्डलः ॥ Kirtti. 177, M. K. p. 221

१५. मण्डलकुण्डोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरः—(not in Kāla. and R. P.) cf. मन्थानेनृपालमोलिनिकरप्रत्युप्तहीराङ्कुर-श्रेणीरश्मिमिलप्रखद्युतिभरः शत्रून् रणप्राङ्गणे । दीर्घान्दोलितबाहुवण्डविलसत्कोदण्डदण्डोत्ससत् (इ)—याणास्तान् विरचय्य मण्डलकरं कुण्ड-शणेनाजयत् ॥ Kumbhal. 263, M. K. p. 211.

This fort is known as Mandalagarh (cf. M. K. p. 114)

¹ cf. G. S. Ojha 'Rajaputane ka Itihas' p. 328.

१६ मवनपुर (?) विषयसम्बन्धोक्तयवननीचयः—(Kāla also, not in R P)

This name मवनपुर is not associated with Kumbhā in any of the available historical records. It is probable that it might have been one of the distortions brought about by Kāla MSS and might have inadvertently been given a place also in Kumbha MSS. Its absence in R P supports this conjecture.

१७. महामण्डलेस्वरगहाराणाभीकुम्भकर्ण—(not in Kāla. and R P)

'Mahāmandaleśvarn' was an important feudatory institution in medieval India. This title was associated with hereditary governors of provinces. "Though subordinate to the Imperial dynasty, they (Mahāmandaleśvaras) exercised the supreme sway on the districts and possessed certain rights which fell but little short of complete independence"¹. The institution was in vogue in the South since the 11th and 12th centuries A D till the fall of the Cālukya Empire. The significance of this title in its association with Kumbhā seems to be that the rulers of Mewar traditionally believe that the sovereignty of their state vests in Ekahṅgaṇi and hence Kumbhā may have preferred to be designated as the feudatory chief of the state rather than as the sovereign.

१८. नालवाम्नीधि (Kāla. गुर्जराम्नीधि०)-भायमन्यमहीधर (Kāla and R P also) cf श्रीकुम्भो नालवाम्नीधिभायमन्यमहीधरः । अलर्बमकरीदुर्गं महम्मद-महीधते ॥ Kirtti 17, M K p 213

१९. [श्री] मेदपाट (का० श्रीविजयव्यसेन०)-समुद्रसमवरोहिणीरमण—(Kāla and R P also) cf मेदपाटविजयसमवरोहिणीरमणो गुप ॥ Kirtti 174, M K p 221 cf Jādevas' account of himself in similar terms—
वर्णित जयदेवकेन हरेरिद प्रवणेन । किन्दुबिल्यसमुद्रसमवरोहिणीरमणेन ॥ Gītāgo-
vinda 3 10

२०. मवनकुलाकालकासरानिधय (Kāla also, not in R P) A general epithet

¹ Vide "The Mahāmandaleśvaras under the Cālukyas of Kalyani" by Dinkar Desai p 11

२१. याचकजनकल्पनाकल्पद्रुमः (Kāla. and R. P. also). A general epithet.

२२. योगिनीप्रसादासादितयोगिनीपुरः—(Not in Kāla. and R. P.) cf. योगिनीपुरमज्येयमप्यसौ योगिनीचरणकिकरो नृपः । कुन्तलाकालवैरिसुन्दरीविभ्रमे रति-
विश्रमोऽग्रहीत् ॥ Kumbhal. 247, M. K. p. 209, 210. 'Yoginīpura' is the Sanskritised name of Javar which is well-known for its mines of silver and tin.

२३. राजगुर्यादिविश्वावलीविराजमानः—(Not in Kāla. and R. P.) cf. योऽयं राजगुरुश्च बानगुरुरित्युर्व्यां प्रसिद्धश्च यो, योऽसौ शैल^१-गुरुर्गुरुश्च परमः प्रोद्दामभूमौ-
भुजाम् ॥ Kirtti. 148, M. K. p. 218.

२४. राजाधिराजमहाराजधोमोकलेन्द्रनन्दनः—(Not in Kāla., R. P. also) cf. यः धोमोकलभूपतेः समुदितः.....Kirtti. 180, M. K. p. 221.

२५. राजाधिराजमहोमहेन्द्रधोकुम्भकर्णः (Kāla. substitute कालसेनः for कुम्भकर्णः; R. P. also).

२६. वसुधरोद्धरणदिवराहः—(Kāla. and R. P. also). cf. तौदज्ज-
वाहिनीपरिलसत्पायोधिवेलावली-व्यालीनावनिमुद्धरन्तमवदन्नाद्यं वराहं ध्रुवाः । Kirtti. 179, M. K. p. 221.

२७. वेदमार्गस्थापनचतुराननः (Kāla. also, not in R. P.) cf. वेदानुसृत्य
पदचाद् भुवमपि भुजयोस्तां विभर्ति क्षिणोति ॥ Kumbhal. 237, V. V. p. 411.

२८. वैरिवनितावैद्यव्यदीक्षादानदसोदण्डकोदण्डमण्डिताखण्डभुजादण्डः (रसिक० दीक्षा-
दानगुरुः) (Kāla. and R. P. also). cf. सोऽयं मल्लो रणादिः शककुलवनितावत्-
वैद्यव्यदीक्षः ॥ Kumbhal. 169, M. K. p. 206.

२९. शाकम्भरीरमणपरिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रगुलशक्तिप्रयः
(Kāla. also, not in R. P.) शाकम्भरी is one of the names of Devī. cf. ततोऽहमखिलं लोकमात्मवेहसमुद्भवेः । भरिव्यामि सुराः शाकंराष्ट्रैः प्राणधारकैः ॥
शाकम्भरोति विदम्यति तदा यास्याम्यहं भुवि ॥ Durgā-saptasāti 11. 48, 49. This name is also associated with the 'Sambhar' region of Rājasthāna.

३०. धीचित्रकूट (काल० धीवहा गिरि०)—धीवस्वर्गतापयार्थीकरणरचितचाखतरपयः
(Kāla. also, not in R. P.) cf. भानुः स्यं रथमेकचक्रमकरोन्मेरोस्तटे पर्यटन्,
नो यातो रथचक्रमुगमतराजं वक्तुं समर्थोऽभवत् । उच्चैर्मंदगिरेर्नवदिनकरः धीचित्रकूटागले,
भय्यां सद्रथपटति जनमुलायाचूलमूलं व्ययात् ॥ Kirtti. 34, M. K. p. 215.

३१. धीचित्रकूट—(काल० धीवहागिरि०) विभुः (रसिक० धीचित्रकूटाधिपतिः)

^१ शैल seems to be a Sanskritised version of शैल, meaning a spearlike weapon.

३२ श्रीमत्कुम्भलमेघ (काल० श्रीकामाक्षीगिरि)—नवीननिर्मितपराजितमुनेष—
(Kāla also, not in R P) That Kumbhālagarh was built by
Kumbhā is self evident

३३ श्रीसरस्वतीरससमुद्रसमुद्रभूतकंरवोद्याननायक (Kāla and R P also)
cf श्रीभारतीरससमुद्रकंरवोद्यान .. कतम सम स्यात् ॥ Kirtti 171,
M K p 220

३४ श्रीसरस्वतीरससमुद्रसमुद्रभूतकंरवोद्याननायक —(Not in Kāla and R P)
This epithet seems to have been composed on the model of
no 19 above

*A list of such epithets of Kumbhakarna from R P, as are
not found in the Kumbhakarna MSS of S Raj with comparative
notes from Kalasena MSS and critical notes from Inscriptions
and other sources*

१ ऋणप्रप्य (या) पाकरणकारणसकलतीर्याधिदेवसमपागतयवननिगडनिर्वासन of
epithet no 75 in Index no 2 below

२ गयादिविमोक्षादिविश्वजनीनकमनिमलोकृतान्त करण ।

३ गयादिमुक्तिस्थलकल्पितपितृकुलविमुक्तिद ।

४ गुर्जरधरिप्रीतिवृद्धपराजयप्रसरत्प्रतापशोपिताशेषयवनपल्लव ।

५ चित्रकूटाधीश्वर ।

६ त्रिजगतीतापप्रयोन्मूलनमूलहेतु । The significance of this epithet
can be understood with reference to Kumbha = enunciation of
the 'Pañcama Veda'

७ नाव इव मूर्तिमान् । A general eulogy of his proficiency in
vocal and instrumental music and his yogic attainments

८ प्रागुदकप्रतीषोदिकत्रयाधिपराजगजहृदादानदक्षिता[१] न्यसापारणपौरव । The
omission of दक्षिण is notable

९ बलहीन (काल० दुबल)—राजसस्थापनाचाय । cf विराजते दुर्बलभूमि-
पालसस्थापनी (सस्थापनाचायतया) नरेद्र । (Kirtti 149 M K p 218)

१० बलोद्धतराजकदम्बोत्पाटदक्षिण^१ । cf epithet no 74 in index
no 2 below

११ महाराजरणधीमोक[ल]योविदतीलेद्र(?) सनुजमा । cf epithet no 13
below

^१ The printed text of R P (first edition) adds another बद्धम्ब० after राज० ।

१२ महाराज्ञीश्वीजपूर्वहृदयाधिनाथ । (Vide M K p 111)

१३ महाराज्ञीहृदयसौभाग्यदेवी (काल० महाराज्ञीसौभाग्यवतीजसमाम्बिका) हृदय-
नन्दन । cf य श्रीमोकलभूपते समुदित सौभाग्यभूमावपि । य प्रासूत लसत्प्रतापतरणि
सौभाग्यदेवी सुतम् ॥ (Kirtti 180, M K p 221)

१४ महेन्द्रमुखाभिनेयगताभिनयप्रपञ्चरचनाकरतलकलिताम(न) स्यकफलवदविकल-
पयोकृतविश्ववास्तुवस्तु । Kumbhā's proficiency in 'Abhinaya' (histrio-
nics) is eulogised here

१५ मुनिवर (cf epithet no 20 in index no 2 below)

१६ म्लेच्छवनीदावानल ।

१७ यवनवरतिमिरकुलसकुलस(र)रङ्गपुरजलयिजलकचुलुक । (cf Kumbhal
268, M K p 211)

१८ यवनीपद्मिनीभानु ।

१९ राजाधिराजहम्मीरवशकरेर ।

२० रायगुह-चापगुह-सेलगुह-रायाञ्चापरमगुह-बङ्गालगा(बागाङ्गला ?) रायाञ्चा-
मुहयनेरपादिविद्वराजिविराजमान (काल० adds मुहयनराय-हिस्तराय-भाचल्ल-पूर्वपश्चि-
मोत्तरवर्तिन-चतुर्विंश-रायाञ्चा-आम्मुला-इत्यादि विद्वदावलि०) : cf the 'Mewari'
portion of 'Ekalinga Prasasti' referring to Khetā (Ksetrasimha,
the grandfather of Kumbhā) (Vira vinoda p 423)

२१ यमुमतिमण्डलमध्यवर्तिचापोपकारतोडरमल्ल । For 'Todaramalla' see
no 6 in index no 1 above

२२ संगीतमीमांसाभासलमति (काल० संगीतमीमांसानिर्माणापरप्रभाकर) The
reference to प्रभाकर seems to imply the similarity of Kumbhā
with Prabhākara, the celebrated 'Mīmāṃsaka' who is the
founder of a separate school

२३ सूर्य(सूर्य)—त्रितयपेक्षितराजचक्रव्यूहामणि ।

2 An Index of Kūlāśena Epithets Found in the Colophons of
S Ray with Critical Notes from Kumbhakarna's Inscriptions
and Other Sources

१. अगतिपुररितस्तसमस्तपरिवर्ग—अगतिपुर may be conjectured to
stand for कुम्भपुर (कुम्भसगड़) because of the Puranic affinity of
'Kumbha' with 'Agastī' or 'Agastya'

१ 'Kūla' is a weapon akin to the spear

२ रायाञ्चा seems to be a Marathi possessive case of राय (राय०), meaning
of the राय

२ अनन्यमल्लोकावर्षणनमुसलहस्तबलभद्रपराक्रम—cf हेलोन्मूलितमल्लवरा कुव etc (Eka M chap on 'Rājavāṁśa' v 157)

३ अभिनवभागव—cf आज्ञावाजौ निहतविमतानीकिनीशोणितौघे, वार द समरतरलां कालयित्वा कृपाणीम् । दाय दाय विविधवमुषा वृत्तयेऽसौ द्विजंग्मो, मन्ये न प्रभवतितरां भागव कुम्भदम्भात । Kirtti 151, M K p 218

४ अलङ्कारगिरि (अलङ्कार्यगिरि ?)—गहनगङ्गाकुहरविहारिवंदिरीरसिन्धुरमं निर्दयकण्ठीरव ।

५ अष्टविधनायिकाहावभावविषेकोद्दामोद्दीपितविलोकनाशुभ्रयमानभृङ्गाररत्नसन्त निरन्तरानन्दन—cf मामिकानिचयलोचनोत्पलसद्भावसकरविनोदमन्दिरम् । कुम्भकर्णनृपति हीतले मीनकेतनतुलामबिन्दत ॥ Kirtti 166, M K p 220

६ अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनात्रिविजयविख्यातवीर्यगर्भ — अञ्जनपि might have been substituted for अर्बुदगिरि (cf item no 1 in index no 3 under Pt II below)

७ आमर्दकगिरि (?)—शिखरोपरिभावितशकनिकर ।

८ आसनसिंहासनसितातपत्रमाणिवयमालामण्डितवातान्दोलितजयपताकाकनकदण्ड पञ्चावदातचलचामरमुगलभकरध्वजादिराजराजालकरणावलोकनमत्सरितमानसेतरनुपालमौलिनि हितवामधरण—cf सिंहासनासनसितातपवारणोद—माणिक्यमण्डनचलचमराधिकोऽभूत् आलोष्य मत्सरितमानसभूमिपालानुव्यामिश्रितयदय विनय नरेन्द्र । Kirtti 153 M K p 219

९ उद्धतपुरनागेनयनकीरनिरन्तरसाधारणीसमाप्यापितशौर्यतद्वर—The nam उद्धतपुर is not associated with any place in Rajasthan it may be a general reference to rebellious or insubordinating parts of the country

१० कल्याणपुरजयजितजामदन्य—No information could be gathered regarding कल्याणपुर M K p 25 68 refers to a place called Kāyalāna

११ कामाक्षास्तुतिकरनारायितकामेश्वरीचरणकमल—कामाक्षा stands for कुम्भस्वामि० or एकलिंग० of the Kumbha version and कामेश्वरी for विष्णु० or पञ्चवक्त्र०

१२ कामाक्षाप्रसादासाजितकुन्तीपुर—कामाक्षा is the substitute of कुम्भस्वामि० and कुन्तीपुर may be that of Ranakapur which was formerly known as Mādarī (मावडी)

१३ कुम्भपुर(?) जयवन्तिसिंहविष्णु—

१४. कुरङ्गगिरिकोटविघट्टनलम्पटोरुनाशोरः—कुरङ्गगिरि may be conjectured to be a substitute of सारङ्गपुर (For Kumbhās' association with 'Sāraṅgapura' see Kumbhal. 268, M. K. p. 211, and Ranpur Temple Inscription, M.K. p. 206).

१५. गिरिपुरदुङ्गरप्रहणसार्यकीकृतोप्राग्रहः—cf. तन्नागरीनयननोरतरङ्गिणीना-
मङ्गोक्तं किमु समुत्तरणं सुरङ्गः । श्रीकुम्भकर्णनृपतिः प्रयितीर्णसम्भं—रालोडपद् गिरिपुरं
यवमोभिरुपः ॥ Kirtti. 266, M.K. p. 211.

१६. जाडगलस्थलजलयितरस्तुडगतरडगनिकरसंरम्भकुम्भसम्भवः—cf. अपह्रीवमित-
रत्नसंचयं कोशलः समसखानभूपतेः । जाडगलस्थलमपाहताहवे कुम्भकर्णघरणीपुरम्बरः ॥
Kirtti, 23, M. K. p. 214.

१७. तारापुरप्रज्वालनसमुद्भूतधूममलिनोक्तसकलवैरिवदनः—The name तारापुर
is not to be found in any of Kumbhās' inscriptions. The act
of burning two other towns is referred to as—प्रत्ययिषाधिबपराजय-
जम्भहेतु—धुन्दावतीपुरमदीवहदेय बीरः ॥ २५९ ॥ मल्लारण्यपुरं वरेष्यमनलज्वालाबलीडं
व्यधात् ॥ २६० ॥ Kumbhal., M. K. p. 210.

१८. द्वादशसहस्रजनस्यानप्रभृतिवसुन्धरासमुद्भूतैकधीरः (?)

१९. धीरोदास-धीरशान्त-धीरोद्धत-धीरललित-चतुर्विध-नायक-गुणप्राप्त-विचारघातुरी-
चतुराननः—cf. धीरोद्धतं समिति संसदि धीरशान्तं, मित्रेषु भूपतिषु भूपमुदारधीरम् । कान्तासु
धीरललितं कलयन्ति सन्तो, ये नायकावलिगुण (स्रज) जन्मभूमिम् ॥ Kirtti. 165,
M. K. p. 220.

२०. नन्दिकेश्वरभक्तानुवर्तनाराधितत्रिनयनः—cf. भारतीयरत्नभावदृष्टयः प्रेमचातक-
पयोदवृष्टयः । नन्दिकेश्वरभक्तानुवर्तनाराधितत्रिनयनं ध्रुवन्ति यम् ॥ Kirtti. 168,
M. K. p. 220 and अभिनवनन्दिकेश्वरावतार (epithet used for Kumbhā)
in the Mewari portion of Ekalinga Prasasti (V. V. p. 423)
See note on Nandikeśvara as an authority on Tantra in
Appendix III (Pt. II) above. 'Nandikeśvara' is mentioned in
Vyāsa-bhāṣya on Yogasūtra II. 12 and IV .2 as a typical
example of the instantaneous fruition of good deeds (cf. 'Bhoj-
avrtti' on Yogasūtra IV.1.). He is said to have attained 'Devatva'
directly (without rebirth) from the human coil. Kumbhā is
said to be an incarnation of Nandikeśvara, a disciple of
Kitakanātha¹ (a yogin in Dvārakā).

¹ Vide Kumbhā-viśvāṅka' of R. B. pp 131, 133

२१. नल-नहुष-धुन्धुमार-भरत-भगीरथ-मान्धातु-मेघातिथि-प्रभृतिवीरराजरत्नोवात्त-चरित । All these names of ancient kings are Puranic or Epic figures

२२. नवसारोधनदेवोयुवतिजन-वदनयामिनीनाथ-सिंहिकासुतायमानकरालवाल । The names are changed and the original version is not readily accessible

२३. नाराक्षरनकमंकर्मठ —not traceable in available records

२४. नाटकनाटिकाऽऽख्यानाऽऽध्यायिका प्रहेलिका-कला-कलाप-कौशल —cf नाटक-प्रकरणाङ्कवीयिकानाटिकासमवकारभाणके । प्रोल्लसत्प्रहसनादि-रूपके मय्य एष भरतो महीपति ॥ Kirtti, 167, M K p 227

२५. निजभुजवीर्यवशीकृतवगुलराजप्रमुखमहानिधान —वगुलराज seems to be a substitute, the original whereof is unknown

२६. निसर्गदुर्गुहदुर्गवर्ग-दुर्गमप्रकारपरिल्ला-परिपात-परिलिखमान-परिशद्विकृतपरिजन-परिवीत-प्रत्यभिनिर्गतम्बिलोष्ठागलादोषभुजापुगल —like no 8 above, this also seems to be an adaptation from some verse (not available now) eulogising Kumbhakarna

२७. निशङ्कनिर्भयमल्ल —cf निशङ्क काव्यसदर्थे रणारम्भे च निर्भय । विलपात कुम्भकर्णोऽयमिति निशङ्कनिर्भय ॥ Kumbhal 242, V V P 412

२८. पञ्चनगरजनस्थान-गीवावरी-विराजमानम्लेच्छोच्छेदितविरकाल-धर्मसंस्थापन —पञ्चनगर may be a substitute of वसन्तपुर । (For वसन्तपुर see Kirtti 8,9, M K p 213)

२९. परम्पराक्रमजुन —a likely epithet of Kumbhā in some lost record

३०. पलायमान-अजीमखान-सकलगृहीतजयधी —the name अजीमखान could not be identified with any historical person

३१. पाटलीरणधरणिधीरधनुर्घोकारमुखरितनिभुवन (?)

३२. पितृर्वरिसमुद्भूतरोपपोषणमहीपति-मत्तमातङ्गमस्तकाङ्कुश —cf. अत्तमातमर-भूमीदारण कुम्भकर्ण, करकलितकृपाणैर्विरिन्द निहत्य । चलितरुधिरपूरोत्तालकल्लोलिनोभि, शमयति पितृर्वरोद्भूतरोषानलौघम् ॥ Kirtti 150 M K p 218 निनीयुरतनु-व्यय जनकवैरमुर्वीतले, बिलेशपरिपुञ्ज प्रचुरसरस्वण्डिले । जुहाव भुजतेजसि ज्वलति कुम्भकर्णो विभुर्नवीनजनमेजय प्रबलमत्र नृशसिना ॥ Ekalinga Prasasti 49, V V p 420 cf M K pp 33,35 and 41-44, V, V p 218 220 and Ojha pp 594, 597 for an account of Kumbhā's vengeance against Chacha and Mera, the murderers of his father Mokāl

and also for his historic battle with Mahmud Khilji of Malwa because of the latter's granting refuge to Mahpā Panwār, the assassins' ally and others

३३ पुण्यस्तम्भोद्भूलनोद्भूताद्भुतधर्म्यं । (?)

३४ प्रथमप्रख्यात—तामराज—आमोदराज—रामराज—पद्मकराज—हार्दराज—
तामराजेन्द्रप्रभृतिसकलमहोपालमौलिमाणिक्य-रचितसिंहासनादिसमस्त—प्रशस्तविद्वाधिकातु
नरेश्वर । For parallels of all these names see index no 3 in
Pt II below

३५ प्रबन्धराजधोगीतगोविन्दनिर्माणपरितोषितराघामायक—cf अष्टाविंशतिरेतेष्व
प्रबन्धा हृदय (कुम्भ) भूभुजा । रघोपसंगीतगोविन्दमिधुते प्रपञ्चिता ॥ S Rāj
II 4 2 29, कुम्भकर्णसंगीतगोविन्दरूपकं । कर्तव्या चिप्रिता भित्तिविचित्रा विप्र
कर्मठे ॥ ibid IV 1 1 96, गीतगोविन्द is referred to as सूत्रप्रबन्ध—of
आलोडपातिलभारतीविलसित संगीतराज व्यघात, औद्धत्यायधिरञ्जिता समतनोत् सूत्रप्रबन्धा-
यिमु (प्रबन्धाधिपम्) Kirtti 157, M K p 219, reference to
Kumbhā's composition of new Rāgās and Tālas in Jaideva's
Gitagovinda — श्रीवासुदेवधरणाभ्युजभवितलग्न—, चेता महीपतिरसौ स्वरपादतेनान् ।
घातुतनिन्द्यजयदेवकीर्तनगीत—, गोविन्दके ध्यरचयत् किल नव्यरूपान् ॥ Ekā Māh
Rājaramśavarṇana 175, also of दधौ गीतगोविन्दसङ्गप्रबन्धे स्फुरच्चित्तवृत्ति-
र्नृप कुम्भकर्ण । विनिर्माय विश्वोपकाराय शास्त्र, रसोल्लाससंगीतराजाभिधानम् ॥
Ekalinga Praśasti 59, V V p 420 Thus Kumbhā is associated
with Gitagovinda in three capacities viz as an author of a new
Sūdaprabandha called Gitagovinda, as a composer of new
Rāgas, Tālas etc in Jaideva's Gitagovinda and as a commen-
tator on the same (vide epithet no 61 below)

३६ बृहस्पत—cf विक्रमद्रुमकुरङ्गकेतनोऽप्येव बृहस्पत ॥ Kirtti,
170, M K p 220

३७ वेदुर(?)भूपालराजकृतसंस्थापन ।

३८ भारतीयरसदृष्टिभावदृष्टिभावितभावन—cf भारतीयरसभावदृष्टय, प्रेमचातक-
पयोद्वृष्टय । अयन्ति यम् ॥ Kirtti 170 M K p 220

३९ ओष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्न—cf विगृह्य हम्मोरपुर शरोत्करनिगृह्य
तस्मिन् रणवीरविक्रमम् । पर्यग्रहीदम्बुजमञ्जुलोचना महीमहेन्द्रो नरपालकन्यका ॥
Kumbhal 250 M K p 210 The original 'Hamirapura'
has perhaps been substituted by 'Bhismapura', 'Bhisma'
being a Sanskrit parallel of 'Hamirapura'

४०. मणिपुरदमनदर्शितशौर्यं—cf. यत्न रत्नपुरप्रभञ्जनविधायाधाय धीमानतो । नाय नायमनेकराजनिकरान् कारामूहेऽथोवसत् ॥ Kumbhal 260, M K p 211 'Manipura' can be easily construed as a substitute for 'Ratnapura' (Ratanpur near Kotada)

४१ महदम्बमातृकापुरोदूलनधर्षितमहोरगपुरः—'Yoginipura' (Jawar) and 'Nāgapura' (Nagaur), may be the correlates of 'Mātrkā-pura' and 'Mahoragapura'

४२ महाराजापिराजमहाराणाधोमुगाङ्कतामराजनन्दन—Tāmarāja' is the substitute of Mokai

४३ महिषमेरुवाजेयविभव—'Mahisameru' appears here to be the substitute of 'Arbudameru'

४४ [श्री-] महिषाचलोपरिशोहरितरगरचित्ताचलदुर्ग—cf नीलाध्रलिहमर्दुवाच-लमसौ प्रौढप्रतापाशुमा, नारोद्गासिलस्तानि (नु) कानसिबलेनाजावज्येयोजयत् । निर्मायाचल-दुर्गमस्य शिखरे तत्राकरोवालय कुम्भस्वामिन उच्चशैलरशिष्य प्रीत्यै रमाचमिणो । Kirtti 12, M K p 213 Achalgarh was built by Kumbhā on the top of 'Arbudācala' (Mt Abu), 'Mahisameru' can, therefore, conveniently be accepted as a substitute of 'Arbudācala'

४५ राजपुरीविध्वंसनचारुचापरचित—Rajnagar was the old name of Ahmedabad, the definite parallel of राजपुरी cannot be determined

४६ राजभुजधलभीम—cf आकुम्भकण्ठभुजविक्रमभीमसेन० Kirtti 152, M K, p 219

४७ वसन्तसमयसमागतसमस्तसामन्त-सीमन्तिनीसीमन्तसिन्धुपूरद्वारोदूलनप्रकटित-प्रौढप्रताप—cf विवित्रवैश्रोतसवसगतादि-सामन्तसीमन्तवतीशिरसु । सिन्धुपूरानपसायं दूर सेना-रजो यस्य पद व्यधत् ॥ Eka Māh Rājivamsavarnana 180

४८ वस्तिसोपान(?) कलहकलितकृन्तजनिताकुम्भावदातकोत्तिथवलितविगन्तर ।

४९ वाटिकाचल(?) यद्गजन्तिकीर्तिपूरपरजिताचलनायक । It is doubtful whether or not Barhmera (बाहमेर) can be identified with 'Vātikācala'

५० विविधविज्ञानविज्ञचमत्कारचातुरीधुरीणसकलसीमन्तिनी-धुरीणशिरोमणिरूपला-घण्य-लज्जा-लक्ष्मीनिधानशृङ्गारसरसीशतराज-कन्याप्रकरनिकुम्भराजवशावतस-महाराज्ञीधोक-मन्वतीलक्ष्मादेवीहृदयाधिनाय—cf note on epithet no 26 above

५१ योनायादनप्रथोण—cf विपञ्चो विजय स्वकरकमले कोमलमरं । स्वदे स्वस्थानस्थेनैलमुखनदन्तुततिभि ॥ Eka Mah Rājavamśavarnana 81 and सकलकविनृपालीमौलिमाणिवपरोविर्मधुररणिताधीणावाचवैजयिन्नु । ibid 178

५२ यु(वु) सारसानमानमर्दनगृहीतराजलक्ष्मीगृहीतसकलभाण्डागारनिचय — the identity of युसारसान could not be established

५३ युकोदर cf युकोदर इय विचित्रता ॥ Kirtti 170, M K p 220

५४ वेदिकागिरिनिर्दलनदारुण—'Vedikāgiri' may be a substitute of 'Hādāmandala' comprised of १ plateau (पठार) which bears similarity with 'Vedikī' or platform For Kumbhā's victory over 'Hādāmandala' or 'Hādāvati' see Kumbhal . 264, M K p 211

५५ शशकगिरिलुण्ठनपटुतर—'Śaśākagiri' may be a Sanskritised version of some Deśī name associated with 'Śaśaka' (rabbit) just like Bhainsāghātī, Ghorāghātī or Shyālāghātī (actually current names in Mewar)

५६ सु(यु?)खोदतोद्धतपतिनिपातपटुतरवारिधार ।

५७ सुल्क(सल?) पुरसमूलोन्मूलनप्राप्तजयश्री—'Suklapura' may be a synonym of 'Dhavalapura' which may in turn be the Sanskritised version of Dhuleva (near Javar) where a famous temple of Rābhadeva is situated

५८ श्रीकलाकल्याणकुशल । (?)

५९ श्रीकामेश्वरीचरणकिंकर—कामेश्वरी stands for कुम्भस्वामि०

६० श्रीकालसेन (कुम्भकण)

६१ श्रीगीतगोविन्दटीकारचनवणितसाङ्गभृङ्गार—cf येनाकारि मुरारिसगतिरस प्रस्यन्विनी मन्दिनी । वृत्तिर्व्याकृतिचातुरीरिभिरतुला श्रीगीतगोविन्दके ॥ Kirtti 158, M K p 219

६२ श्रीजगदीश्वरीवन्दननिजगण—वनदेव is a substitute for कुम्भस्वामि० (vide item no 11 in index no 3 in Pt II below)

६३ श्रीत्र्यम्बकेश्वरसन्निधिनिमितकीर्तिस्तम्भोपतजयस्तम्भ । त्र्यम्बकेश्वर seems to be a substitute of समिद्धेश्वर० The temple of 'Samiddheśvara' is situated in the close vicinity of the 'Kirtti tambha' (Tower of Fame or Victory) "This temple was originally built by Raja Bhoja, the famous Paramara king of Dhar, and was called Tribhuvan Narain Temple after Bhoja's surname Tribhuvan Narain Mokāl rebuilt this temple" (M K p 27)

There is another tower on the Chittorgarh called 'Jaya

stambha' (also called 'Kirttistambha' by some) which is a Jain monument The word 'Jyastambha' in this epithet does not seem to have any relation with this tower, it seems simply to stand for the figurative 'Tower of Victory' of Kumbhā That the famous 'Kirttistambha' was built by Mahārāṇā Kumbhā needs no external evidence

६४ श्रीपुरग्रहणसर्वाधितयशोभर—there is a town called Srinagar near Ajmer Nothing can be said definitely about the identity of 'Sripura'

६५ श्रीमहागिरिसन्निधिस्तपुण्यमनुवर्तितसहस्रवृन्दाधिष्ठितानेकयज्ञाष्टिलसुसुतकृतस-
ल्लोक—cf Ojha, 'Rajaputane ka Itihasa" p 341, 342 for Kumbhā's patronage of the institution of 'Yajña'

६६ श्रीमहाराजाधिराजश्रीकलसेन (०कुम्भकर्ण) ।

६७ श्रीवनदेवस्वामिप्रसादरक्षणपरमेश्वर—वनदेव० is a substitute of कुम्भस्वामि० ।

६८ सकलभूवल्लभकपोर—cf विभाजते सकलभूवल्लभकपोरः । (Kumbhal 239, V V P 411)

६९ सकलकविराजचक्रवृद्धामणि—cf सकलशक्तिपुत्रालीमौलिमाणिक्यरोचि ॥
Kirtti 160, M K p 119

७० सकलराजबाण्यकारतोडरमल्ल—for 'Todaramalla see epithet no 6 in index no 1 above

७१ सत्ताराधितयश—cf सत्ताराधितयशमहात्मनः । Kirtti 170 M K p 220

७२ सततपराभूतसमाधतसूर्यवंशीन्द्रसेनराजराज्यसंस्थापनदुहादानीश्वर । The reference to सूर्यवंशी and इन्द्रसेन is very confusing There is no such name as इन्द्रसेन in the genealogy of सूर्यवंशी Kālasena has been posed here as the benefactor of सूर्यवंशी

७३ शङ्करराजसन्मूलनाचार्य—cf नरेश्वरो घृष्टतमोऽतिमुत्तमहोभुज नृलङ्घनमूलहेतु ॥
Kirtti 149, M K p 218

७४ सवदाश्रमन्त्रकादिगोदाविमुक्तिमस्तामुनितप्रवितीर्णमुनितमुपताकलाप—cf गदा-
काशोपयोगविनिमुक्ति प्रतिवत्सरम् । न स्तुति कुम्भभूभर्तु कुलाचारो यतोऽस्य स ॥
Eka Mah Rājavamsāvarnana 167, and in the exploits of Lākṣhā—वीनाज्ञापाज्ञान् सकलानपास्यत, यस्मिन्स्वस्तीमोचन्त सकलम् । दुलादिदानातिभरो
व्यतारी, स्वकारयभूषो निहतप्रतीप ॥ Kumbhal 207, V K p 209

७५. संगमनीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरः—संगमनीर may be a Sanskritised version of Sanganer; but Kumbhā's association with Sanganer is not recorded anywhere.

७६. संज्ञापुरोपाजितरत्नः(?)

७७. संस्कृतभाषामहाराष्ट्रतेलिङ्गकर्णाटकभाषाचतुष्टयरचितनाटकराजचतुष्टयः—cf. श्रीकर्णाटकमेवपादसुमहाराष्ट्रादिके योवय—, द्वाणीगुम्फमयं चतुष्टयमयं सप्ताटकानां व्यधात् ॥ Kirtti. 158, M. K. p. 219.

७८. सप्ततिसहस्रगुजंराम्भोधिमायमन्यमहोचरः । The victories of Kumbhā over the Sultan of Gujarat are well-known.

७९. सप्तविंशतिसहस्रमहाराष्ट्र(?) घराविघ्ननप्रबलप्रभञ्जनः(?)

८०. सुवर्णगिरिखण्डनावनिबन्धहस्तः—सुवर्णगिरि may be identified with 'Sonagiri' of Jalaur (Jabalipur).

८१. सुशारीरशाली—मयुकरकुललीलाहारिशारीरशाली । Kirtti. 160, M. K. p. 219.

८२. स्थानवलपितानेकदरीपरिसरपरिप्राप्तितमनीरवीरः—cf. ज्वालाबलीवलपिता हृतनीद् ययाली, मनीरवीरमुदवीवहदेय नीरम् । Kumbhal. 254, M. K. p. 210.

८३. हिन्दूकराजगजपतिः—आकुम्भकर्णमुजविक्रमभीमसेन, हिन्दूकराजगजनायक मुञ्च मुञ्च । इत्थं रणेयु ध्यलपन् परवीरधुर्या यस्योदवाणविकराहृतिभीतचित्तः ॥ Kirtti; M. K. p. 219 and प्रबलपराक्रमाश्रान्तदिल्लीमण्डलगूर्जरश्रा(ण)सुरवत्तातपत्रप्रषित-हिन्दुसुराणवित्तवस्य..... । Ranpur Chaumukha Temple Inscription, p. 207.

It is obvious from the above index that some of the epithets of Kālasena are associated with such names of places as are not available in any of Kumbhakarna's inscriptions or in any other authentic source, although an attempt has been made above to find out probable parallels in such cases also. On the other hand, there are many such names associated with Kumbhakarna in his inscriptions as are not found in the epithets given in the colophons of S. Raj. It is most probable that the names found in inscriptions were purposely replaced in Kālasena MSS. in order to mutilate the identity of the real author. Both these categories of names are indexed in No. 3 below as (i) and (ii) respectively.

3(1) *Index of names of places (with probable parallels) found in Kālasena epithets but not in Kumbhalarna Inscriptions or other records*

अगस्तिपुर (कुम्भलगढ़ or कुम्भपुर?)	मदनपुर (?)
अञ्जनादि (अर्बुदादि)	महबन्मातुकापुर (योगिनीपुर?)
आमदेकगिरि (आम्रदादि Amber?)	महिषमेह (कुम्भलगढ़)
कल्याणपुर (?)	महिषाचल (कुम्भलगढ़)
कामगिरि or कामेश्वरीगिरि (कुम्भगिरि)	महोरगपुर (नागपुर?)
कुङ्कुमपुर (?)	राजपुरी (?)
कुन्तीपुर (मादरी, राणकपुर?)	वैस्तिस्सोवाह (?)
कुरगगिरि (सारङ्गपुर?)	वार्दिकाचल (?)
मोदादरी (?)	वैदिकागिरि (हाडावती ?)
सारापुर (?)	अशकगिरि (?)
विसन्ध्यसेन (मेदपाह)	शुक्लपुर (प्रबलपुर, धूसिया?)
पद्मनगर (पद्मनपुर?)	धीपुर (धीनगर ?)
ब्रह्मचाल (चित्रकूट)	सगमती (नी) रजुर्ष (सागानेर ?)
भीष्मपुर (हम्मीरपुर)	सनापुर (?)
मणिपुर (रत्नपुर)	सुवर्णगिरि (सोवगिरि?)

3 (2) *Index of names of places associated with Kumbhalarna but not found in the colophons of 8 Raj*

आम्रदादि (आम्बेर) Kumbhal 262, M K p 211	वन्धवती Kumbhal 258, M K. P 210
कासिली Kirtti 24, M K p 214	चाटसु Ranpur Temple Inscription, M K p 206
कोटडा Kumbhal 262, M K p 211	जनकाचल Kumbhal 256 258, M K p 210
लण्डेल Kirtti 25, M K p 214	जाजपुर Elahnga Prasasti 43, M K p 224
जाटू Ranpur Temple Inscription, M K p 206	जान (?) Ranpur Temple Inscription, M K p. 206
गगराटगिरिदुल (eastern border of Koti) Kumbhal 259, M K p 210	जोगदुर्ग Elahngi Prasasti 35, M K, p 224
गगरण (गामरीण) Ranpur Temple Inscription, M K p 206	डिन्दुवाणलवणाकर (Didawana salt lake) Kirtti 6, M K. p 213
गोकर्णगिरि Kirtti 11, M K p 213	तोरागण्डल Eha Mah 157

धान्यनगर Kumbhal. 253 ; M. K. p. 210	वसन्तपुर Kirtti. 8, 9, M. K. p.213
धुलरात्रि Kirtti, Inscrip. 24, M. K. p. 214	विशालनगर (वीसलनगर) Kumbhal. 265, M. K. p. 211.
नराणनगरी (नरेंगा near जयपुर) Kirtti. 6, M. K. p. 213	वृन्दावती (वूंदी) Kumbhal. 259, 264, M. K. p. 210, 211.
नारदीयनगर (नारवाड़) Kumbhal. 246, M. K. p. 209.	वेलचल Kumbhal. 269, M. K. p. 211.
मण्डोवरपुर Kumbhal. 246, M. K. p. 209	शाकम्भरी (साम्भरक्षेत्र) Kirtti. 5, M. K. p. 212
मल्लारण्यपुर (मलारणा near सवाई माधोपुर) Kumbhal. 260, M. K. p. 210.	पटपुर (खटकर) Kumbhal. 264, M. K. p. 211
माण्डव्यपुर (मण्डोर) Kirtti, 3,4, M. K. p. 212.	सपादलक्ष Kirtti. 5, M. K. p. 212
मवाली(?) Kumbhal. 254, M. K. p. 210.	सारङ्गपुर Ranakpur Temple Inscription, M. K. p. 206
मागपुर Kumbhal. 253, M. K. P. 210.	सारङ्गपुरी Kumbhal. 268, M. K. p. 211
रणस्तम्भ (रणयम्भोर) Kumbhal. 261, M. K. p. 211.	सिंहपुरी (सीहोर) Kumbhal. 260, M. K. p. 210
रत्नपुर Kumbhal. 260, M.K. p.211	हम्भीरपुर Kumbhal. 250, M. K. p. 210
वर्धनगिरि (वदनौर) Kirtti. 36.	हाडामण्डल Ekalinga Prasasti 31, M. K. p. 224
वर्धनानगिरि Kumbhal. 254, M. K. p. 210	हाडावटी (हाडाप्रदेश) Kumbhal. 264, M. K. p. 211

APPENDIX IV (PT. II)—TEXT

The epithets of the author found in the text do not generally refer to such specific names of persons or places as may reveal the identity of the author. In all such cases the epithets have remained completely unmodified in the Kūlasena MSS. Index No. 1. below is a compilation of such epithets. This index has been further subdivided into five sections which are comprised of the epithets pertaining to :—(i) the religious leanings of the author, (ii) his attainments in Saṅgīta and allied arts, (iii) his prowess as a ruler, (iv) general references to him as a ruler

and (v) miscellaneous references covering various traits of the author's personality

The specific names of the author himself and epithets directly associated with them, as found in Kālasena MSS have been indexed in No 2 below, with parallels from Kumbhakarna MSS within brackets. As the basic MS of our text is associated with Kālasena and as the readings of Kumbhakarna MSS are not available in a major portion of the text of Vol I, there is justification for indexing the names of Kālasena with parallels from the original version of Kumbhakarna

Names of persons and places associated with the author, occurring in the text have been indexed in No 3 below with parallels from Kumbha MSS. Here too some of the parallels have had to be provided by the Editor on the basis of the evidence indicated in respective notes as the corresponding text of the relevant portions is not available in Kumbha MSS. The text of Vol II of S Raj has also been used in these indices. The references of the present volume relate to page numbers and those of Vol II are given chapterwise and sectionwise i.e. according to Kośa, Ullāsa and Pāriksana

1 *Index of the Author's epithets (common to Kālasena and Kumbhakarna) found in the text*

This index is based on MS 'A' which is associated with Kālasena

(1) *Epithets pertaining to the author's religious leanings*

In this section of the Index there is only one change brought about in Kālasena MSS viz the substitution of Kāmāksā for Kumbhasvāmin and that has been duly noted below

आर्याकिङ्कुर	४९	कामाक्षाचरणारविन्द- (कुम्भस्वामिपदारविन्द)
इमास्त्येयी	४५३	मधुप ^२
कामाक्षा (कुम्भस्वामि)	चरणानुग	(पदा- चक्रपाणिपदानुग (बाद्य० तत० मसको- नग) ^१ किला०)

^१ & of the reading of MS B रस० रसलक्षण० रसस्वरूपनिरूपण० अ१ कुम्भ-
स्वामिपदारविन्दमुद्रित for कामाक्षाचरणारविन्दमुद्रित of MS A

त्रिनेत्रपरितोयकरः (नृत्य० करण० अङ्गहार०)	विगहितविरागः	२७७	
त्रिविक्रमप्रमासस्तचेतः	१२	यदिकाप्रणीः	१९२
त्रिनेत्रपरितोयकरः (नृत्य० करण० देशीकरण०)	शंकरकिङ्कुरः	३५१	
त्रिशक्तिपरिपूजकः	४७४	शार्वाणीचरणानुरागरसिकः	३३
धर्मद्रुमः (वाद्य० धन० तालप्रत्यय०)	शिवजायासेवकः	४३	
धर्मोद्धरणहेतुः	२४९	शिवपरः	५
नितिलनिगमवित्	४४५	शिवप्रियः (नृत्य० प्रकीर्णक० नृत्यादि०)	४
पिनाकीपदसेवी (वाद्य० तत० नकुलादि०)	शिवात्मा	५९२	
भवानीपतिरागः	२७७	सुद्धधर्मकनिष्ठः	११
भवानीपतिरागवान्	२६७	सरस्वतीरसोद्भूतकैरवोद्याननायकः	४०४
भवानीपादपद्मानुरागरञ्जितचेताः	२६५	स्पष्टाष्टाशेषमूर्तिमान्	५७९
भारतीरोवधः	५५८	हरप्रियः (वाद्य० सुपिर० स्वरोत्पत्ति०)	५७९
रामानुधरितमनिशं यः स्मार्यः (नृत्य० अङ्ग० आहार्याभिनय०)	हरिभक्तः	हृदयसुपिरे हरि निवधस् (वाद्य० सुपिर० वाद्यदि०)	
ल [ग] कुलादिमततः (वाद्य० तत० नकुलादि०)			

(ii) Epithets pertaining to the Author's attainments in *Sāṅgita and allied arts.*

अङ्गविद्	४७४	न [ल] कुलीशप्रसादाप्तपरसंगीतसम्पत् (वाद्य० तत० नकुलादि०)	
अभिनवगुप्तोदितरहरमजः	१६३	नवीनभरतः (नृत्य० करण० अङ्गहार०)	
अभिनवभरतः	२६१	निःशङ्कमतविगः (वाद्य० तत० नकुलादि०)	
अर्जुनगम्भतयेवी	५६३	बृहद्देशीविद्	४३९
आलापनकोविदः	४३२	भरततः	१६३
आलापविदग्धः (वाद्य० तत० नकुलादि०)		भरततत्त्वज्ञः	१२७
ओवेणुविवांशरः	५३१	भरततत्त्वविन्	४७३
वरणरकुलः	३०७	भरतोक्तिविवांशरः	४७४
वामितश्वरविद्	४५३	भाषावयोपनिपुणः (रस० विभाव० नायकभेद०)	
विप्ररीणीतजीतिः (वाद्य० तत० विप्ररी०)		मनःप्रयतविगः (वाद्य० सुपिर० वंश०)	
गीतजीविदः	५१६, ५४८	मनःश्लाघिबृहद्देशीविवांशरः	२६५
गान्त	४७४	मनःश्लाघिबृहद्देशीविवांशरः	२७९
गीतगर्वविदेशी	४२५	माष्टिकमम्मनः	४३५
गीतगर्वोद्भू	२५७	रविपद्मविवांशरविद्	४३९
गीतगर्व	३७५	रसाश्लाघिबृहद्देशीविवांशरः (रस० रसाश्लाघ० रस-माष्टिक०)	
तापविवांशरविद् (वाद्य० धन० ताल-प्रत्यय०)		रगविद्	३३३
रविपद्मविवांशर	४७४	रगाविद्	५३५
धनः प्रत्ययः	२६३		

भूमिक् ११, ५५, ५६, ८२, १७, १२८, १६३, १९४, २०३, २४१, २५४, २५९, २६०, २६७, ३०२, ३७९, ३८५, ४०४, ४३५, ४४५, ४७२, ५१६, ५३७, ५५२, ५५३, ५५७, ५६०, ५८०, ६०७, ६२१	महीभूत् ४०, १५९, १७२, १८७, २५७, ४५३, ४६९, ४७४, ६१६	महीश्वरः १७२, ४१६
भूमिपः ४५३	महेन्द्रः १६६	राजराट् ५६७
भूमिपतिः ४२५	राजराजः ४३, १६३, १६८, २५३, २६५, ५०८, ५१०, ५४४, ५७९, ६०७	राजवरः ४२०, ४२६
भूमिभर्ता ४२३, ४४३	राजवाहनः ५६६, ६०७	राजा ३, १६, १८, २९, ५२, ५५, १३०, १३१, १३९, २४९, २५६, २७७, २९३, ३१३-१५, ३२२, ३३३, ४०२, ४२८, ४३२, ४४१, ४४२, ४५५, ४६९, ४७२, ४७३, ५०९, ५५०, ६२०
भूमिभूत् २५४	वशो १५९	वसुधाधिपः ४३५
भूनीन्द्रः ४३८	विभुः ५, ८५, १६३, २५३	विभुनावरः १३९
महीधवः १६, १५९	सर्वाङ्गसम्पन्नः ४०५	
महीनाथः ६०, ४२५, ४७७		
महीन्द्रः ६०, १८८, ३९५, ५७७		
महीपतिः ५५१		
महीभर्ता १६४, १६७, १९०, २०९, ३३९, ३७०, ४५३, ५६४		

(v) Miscellaneous epithets covering various traits of the author's personality

अपरकान द्वय	३	वानविधौ स्थिरहस्तः (नृत्य० करण० अङ्गहार०)
अरातिरावणः (बाद्य० तत० नकुलादि०)	३	शेखराशिरहितः (नृत्य० प्रकीर्णक० पात्र-लक्षण०)
आद्यधराहः ५३६		द्वादशार्कप्रभोपेतप्रभावः १७२
आर्यवर्यः ४२८		द्राविडीवल्गुभः (?) ४१७
उत्पलामलविलोचनः ५		धनदस्य प्रतिनिधिः ४२७
धीदार्यस्पर्धर्पाकारनिधिः ३०५, ३५३		धीमान् १६८, ५७५, ६०८
कीर्त्तिभोष्युः ५५१		नकुलादिमतज्ञः (बाद्य० तत० नकुलादि०)
कुमारसमविक्रमः ५३७, ५५१		नानाविहाररमणोहावभावप्रपञ्चरचनाचतुरः (रस० अनुभाव० प्रवास०)
कृती ५५१		निःशङ्कुमल्ल (बाद्य० तत० नकुलादि०)
गजबन्धनचञ्चुः २६१		पक्षीन्द्रविक्रमः (बाद्य० तत० मत्तकोकिला०)
गणप्रामाणीः (नृत्य० अङ्गो० अङ्ग०)		पक्षविधिनिर्माता (रस० रसलक्षण० रसतत्त्व०)
गुध्रासः १६३		परस्वेयु सप्रसादः ५५७
चतुर्दशविद्यासु विवेकी (बाद्य० सुपिरो० वंश०) (बाद्य० तत० मत्तकोकिला०)		

प्रत्ययिपातकालज्ञः	५३४	वैरिसंक्षेपकारी	२४२
प्रत्ययिवनितादत्तवैधव्यः	२५७	वैरिसंन्यासदायी	२७२
भूमृदलङ्कारः	१८२	क्षककुलाकालकालः	२६०
भूमृदलाक्षण्डलः	१२६	शासितदृष्टराजः	४
भूरिभिर्धनपेयुतः	४२७	सकलाङ्गसमन्वितः	५०८
यवनप्राहः	१७४	सप्तलोकैकविख्यातमहिमः	५३७
राजसंदिशिताध्वा	(वाद्य० सुपिर०)	सप्ताङ्गराज्यसम्पन्नः	५५०
राज्याङ्गोपाङ्गसंयुतः	४०३	समरभुवांसूत्रपारः	४४२
रिपुष्वप्युपकर्ता	४	सर्वाङ्गपरिपूरितः	४३६
वाहनोभूयः	६०७	साधारणीकृताशेषभूभुक्	१६१
विपक्षपक्षविक्षेपवक्षः	९६	साम्राज्यभाक्	४२६
वैरिप्रलयविधिविह	(रस० अनुभाव०	साम्राज्यभाजनम्	३
	सात्त्विकभाव०)	स्वतेजोभिः सर्वतेजोविलोपकः	५०७

(iv) General epithets describing the Author as a ruler.

श्वनीश्वरः	५८५, ६०८	धरावागीशः	८
उर्वीश्वरः	४	नराधिपः	१२९, १७०, १९४, ३४०, ४२८
क्षमाधिपः	१६३	नरेन्द्रः	६
क्षमापीशः	५	नरेश्वरः	३१९, ३४८
क्षमाधिपतिः	४४०	नृपः	५७, ६७, ८७, ३१८, ३२६, ४२५,
क्षमानायः	५५		४४२, ४४३, ४५३, ५०७, ६२१
क्षमाभर्ता	६०७	नृपतिः	५५
क्षमाभुक्	२५८	नृपाधिपः	१२६
क्षमाभुत्	२४२	पृथिवीभर्ता	५७७, ५७९, ५८३
क्षितिनाथः	५८०	पृथिवीभुक्	१४२, १६०, १६१, १६५, १८३,
क्षितिपतिः	५५, ६१		२२१, २७६, ३१०, ३४६, ६१२
क्षितिपतिविभुः	४४२	पृथिवीभुत्	२४४, २७८, २९८
क्षितिभर्ता	५५३	पृथिवीहृदोक्तः	४२७
क्षितिभुत्	३७१, ४५४	प्रत्ययितित्त्वान्तविषायकः	९२
क्षोणिभर्ता	४०२	प्रभुः	५८, ६०७
क्षोणीमुखोणिभर्ता	२३	भूनाथः	९२
जनस्यानावनोभुत्	६४	भूपः	९०, १६३
परणिपवभुत्	४४३	भूपतिः	३, ५, ५४, ७९, ९६, २०१,
परणीधुत्	२९०		२४२, ३५१, ४३१, ५१६
परणीभुत्	४२६	भूपालः	४३०
पर्राधिपः	७५, १९२, २४१, २६५	भूपालशिरोमणिः	४९१
—पीतः	२५, ८६	भूभर्ता	१५६, ३१६, ४०३

परीक्षणविचक्षण.	२४२	शब्दसाम्ययित्	४४८
पुष्करनेत्रः (वाद्य० अवनद्ध० पुष्कर०)		यद्गुणातिगप्रोत्तिपूरसमवाप्तसद्गुणः	४६८
पूर्णचन्द्रनिभाननः (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		यद्भाषाचक्रवर्त्ता	४३६
प्रज्ञोन्नेल्यविशेषज्ञः (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		सत्यक्षकक्षागिरामङ्गोकारिधुरीणः	■
भाषाविचक्षणः	३७२	सत्यभाषैकमिष्टः	४३६
भाषाविद्	६१५	सत्योद्देशः	४०३
भाषाविदग्धः	३७९	सद्गोतयज्ञाः	२५७
भूषितविभः	२२	सद्गोययज्ञाः	४४६
भूपालापविहोनः	२७७	सद्भूषणैकविचक्षणः	४०४
यद्गुणा विदुषामपि दोषनिर्मुक्तिहेतवः (वाद्य० मुषिर० गुणदोष०)		सद्भूषणैकसमाभ्यः	३५०
		सद्गणितसुवर्णः	१६८
याचककामवः	४	सद्गुणैकविचक्षणः	५५१
रसानां लाभसंतुष्टः	५३५	सद्गुणैकविचक्षणः	४७२
रागवान	४१६	सन्मार्गदर्शी (वाद्य० घन० मार्गताल०)	
रागीकृतमहायज्ञाः	१४६	सन्मार्गदर्शी (वाद्य० तत० विन्नी०)	
लोलामृतावरः (वाद्य० तत० मसरोबिला०)		समाहितमनाः	९६
यद्गुणानुशास्त्रः	५४८	सरस्वतीरसोद्भूतकंरयोद्याननायकः	९१
यारययित्	१९	सर्वभूतानुष्णपी	४४५
याधि यत्नं विमिस्तन्	१२	सर्वविद्यागुरुः (वाद्य० तत० विन्नी०)	
विचारवर्त्ता	१६	सर्वसाम्यमतिः	४६९
विदामप्रणीः	५	साहित्यकृतसौहित्यः	१९२
विपक्षपक्षविभेदशः	९६	गुणातपरीक्षणविचक्षणः	२४२
विरतरप्रस्तप्तेताः	६३	मुषीः	४२
विरतरभीर	६३	मुषाः (वाद्य० मुषिर० बंदा०)	
विराजन्मरिचाली (वाद्य० तत० एक-तन्त्री०)		स्वापितवर्णः	१६८

■ Index of the Author's names and the epithets directly associated with them according to Kūlasena MSS. with parallels from Kumābhakara MSS

२. [श्रीमत्] कालजि^१ ५. ६, ८, ५४, १०. ब्रह्मसैलकदेशस्थः (चित्रकूटकदेशस्थः) ३४
३. [श्री] कृष्णः (कुम्भः) ५५, ५६, ६१, ११. श्रीकालजित्^२ ३३, ८७, १६३, ७९, ८२, ९२, १२८, १७२, १९४, ३२६, ४३०
२०३, २४१, २५४, २५८, ३०२, १२. श्रीमान् कालाख्यसेनः (श्रीमान् कुम्भा-
ख्यकर्णः) ५
३१७, ३२४, ३२८, ३५१, ३९५, ४२८, १३. श्रीरामेन्द्रकुलावतंसमणिः ४२६
४३५, ४३८, ४४८, ४७७, ५०९, ५१६, (श्रीरामेन्द्रकुलावतंसमणिः)
५३७, ५५२, ५५३, ५५७, ५७९, ५८०, १४. श्रीब्रह्मसैलाधिपः (श्रीचित्रकूटाधिपः)
६०७, ८५, ३३४, ३८९
४. कृष्णकर्णः (कुम्भकर्णः) ४४०
५. तामराजो (कुम्भभूभुक्)^३ १२, २२, ५८ १५. श्रीब्रह्मसैलावनिमुद्गरन् (श्रीनेवपाटाव-
निमुद्गरन्)^४ ३
६. तामरेन्द्रकुलनन्दनः (श्रीरामेन्द्रकुलनन्दनः)^५ १२५ १६. श्रीब्रह्मसैलेशितुः (श्रीचित्रकूटेशितुः) २३
७. ब्रह्मसैलावनीभूत् (चित्रकूटावनीभूत्)^६ १७. वनदेवराजः (कुम्भस्वामिपग.)^७ २२
२८१, ४५० १८. रघोश्चक्रानरभूपातकुलालङ्कारणः^८ २५३
८. ब्रह्मसैलावनीश्वरः (चित्रकूटावनी-
श्वरः) ९८ १९. व्याघ्रनृपान्वयो^९ (श्रीव्याघ्रनृपान्वयो) ५१६
९. ब्रह्मसैलेशः (चित्रकूटेशः) २४०

^१ No parallel = available as the text of Kumbha.Mss is missing in relevant portions. The original readings might have varied according to the requirement of the metre concerned. The following parallels may be reconstructed p. 5 श्रीमत्कालजिभूषित (श्रीकुम्भेन्द्रधरापति) p. ॥ श्रीमत्कालजिभूषिता (श्रीकुम्भेन्द्रधराभूषिता, = रसाभूषिता), p ॥ कालजिधरा-वागीशः (कुम्भजगतीवागीशः) pp 54, 96 and 242 कालजिभूषितः (कुम्भधरापतिः)

^२ Vide Poona Ma for the first two references.

^३ Cf Index No 3 below

^४ Although the relevant portions of Kumbha. MSS pertaining to epithets numbered as 7-10 above are missing, the correspondence between ब्रह्मसैल and चित्रकूट is beyond doubt (cf. Index No 3 below).

^५ The parallels may be reconstructed in accordance with respective metres as follows.

p. 33 श्रीकालजिभूषिता-(श्रीकुम्भभूषिता) p. 87 and 326. कालजिभूषः (कुम्भभूषितः) p 163 कालजिभूष (कुम्भपात्रीप) p. 430 कालजित् (कुम्भभूषितः)

^६ cf. श्रीनेवपाटवमुपोद्गरणधीरः : Kumbha. 239. Varavivoda p. 415

^७ Vide Poona MS ^८, ^९ cf Index No. 3 below.

3. *Index of the names of persons and places associated with the Author in Kālasena MSS. with parallels from Kumbha. MSS. and other sources.*

१. अञ्जनगिरिः—नृत्य० करण० शुद्धकरण० (अबुदशिरः) Vide MS. I.

२. आमोदः—p. 2, v. 8. (हम्मिरः) Vide the genealogical order given in the introductory verses (5-14) of R. P. Hammīra is the first to be mentioned therein after Vāṣpa (the intervening rulers having been omitted.)

३. कामगिरिः—वाद्य० घन० तालादि० (कुम्भगिरिः for कुम्भलमेरुः ?)

" नृत्य० करण० शुद्धकरण० (कुम्भलमेरुः) Vide MS. I

४. कामाक्षा रस० रसलक्षण० रसलक्षण० (कुम्भस्वामि०) Vide MS. K.

" " संचारि० भावावस्थान० (") " " "

५. कामेश्वरी—नृत्य० चारिका० मण्डल० (एकलिंगः) Vide MS. I

" p. 58 v. 37 (कुम्भेशितुः)^१

६. तामराजः—p. 3, v. 17. (भोक्लेन्द्रः)

७. वाक्षिणात्यनरपाः p. 14, v. 37 (मालवीयमरुपाः) Vide Poona MS.

८. महिषमेरुः नृत्य० करण० शुद्धकरण० (चित्रकूटः) Vide MS. I

९. महिषाग्निः p. 14, v. 37 (अजयमेरुः) Vide Poona MS.

१०. मातृपुत्रः p. 56, v. 27 (?)

११. घनदेवः p. 60, v. 55 (कुम्भस्वामि०)

१२. वाटिकागिरिः p. 550, v. 381 ?

१३. वेद्याचलः p. 62, v. 67 ?

१४. ध्याप्रचामीकरवंशसिन्धुः p. 2, v. 6 (बैजवापायनवंशसिन्धुः) cf. अस्ति स्वस्तिगृहं समस्तजगतां श्रीबीजवापायनाद् ब्रह्मर्षेन्दवाचलादिषु रत्नज्जातो निपिस्तेजयाम् (साम्) ॥१॥ (Closing verses of 'Candīśātakavṛtti' by Kumbhā reproduced in the 'Kumbhā-Viśeṣāṅka' of R. B., Vol. VIII Nos. 1, 2 p. 110).

Bijavāpi is an 'Ātreya Gotrakūra' (Matsyapurāṇa 197. 7) and the association of the Rēmas of Mewar with this Gotra viz. Baijavāpa is well-known. (cf. G. H. Ojha 'Rājapūtāne Kū Iti-
hāsa p. 528).

^१ This reading has been suggested here in accordance with the meter.

१५ घ्याघ्नपुण्य p 516, v 211 (वाष्पपुण्य or वैजवापुण्य) 'Vāspa' or 'Vāspa' is a version of 'Bappā' or 'Bāppā'—the distortions of the sanskrit word 'Vāpa' meaning father 'Bāppā Rāvala' is popularly known as an important founder of the Rana dynasty of Mewar There is difference of opinion among scholars regarding his identity The genealogical account of the introductory verses of R P (5 14) opens with 'Vāspa' who is described as a 'Dvijapungava'

१६ घ्याघ्नपुण्य (वाष्प० मवनद० पटहादि०) वष्पपुण्य

१७ श्रीतामराज^२ p 2, v 7 and श्रीताम on p 57, v 29 (श्रीवाप्यराज, श्रीवाप्य)

१८ श्रीपेडराज p 2, v 12 (श्रीलक्ष्मराज, known as Lākhā)

१९ श्रीब्रह्मराज p 2, v 11, p 3, v 23, p 53, v 4, p 621, v 131 (श्रीचित्रकूट) Vide MS C for the last reference

२० श्रीराम p 2 v 10 (श्रीसेत्र known as Kheta)

२१ श्रीवत्सदेव^३ p 2, v 6 (श्रीएकलिंग the Deity of the Mewar Dynasty)

२२ श्रीमुक्लपुर (?) p 54, v 8

२३ श्रीहाराज^४ p 2, v 13 (श्रीलक्ष्मराज known as Lākhā)

२४ स्वानपुर p 56, v 27 (?)

¹ cf Ojha p 404—420, M K p 156 177, 182, Viravinoda p 250 and 'First and Third Slabs of Kumbhalgarh Inscription' by A K Vyas in Epigraphia Indica Vol XXIV 1937, 38

² The name तामराज has been repeated in Kālasena MSS, it is identified with the founder of the 'Vyaghra Vamśa' in no 14 above and with the father of Kālasena in no 6 above Accordingly, no 14 has been identified with वाप्य and no 6 with योक्सेन्द्र

³ The reading of Ms 'A' looks like वन्यदेव

⁴ लक्ष्मराज has been identified both with no 18 and 23 above as the exploits described in the context of both these names are historically associated with Lākhā.

WORD INDEX

विशिष्ट-पदानुक्रमणी

This index contains all important words found in the text except the following :—

- (i) Author's epithets and proper names or other words connected with his lineage and achievements found in the text and colophons. These have been compiled in Appendix IV
- (ii) Names of authors or works cited, which have been indexed in Appendix III.
- (iii) All illustrative portions e.g., musical notation, verbal structure of Gitas etc.
- (iv) Symbolic numeral indications such as : इन्दु० युग० वल्लि० वसु० etc.

Note · Figures indicate page numbers Wherever a word is found in more than two consecutive pages only the first and the last page numbers of the group are mentioned with a hyphen in-between. The differences in readings or suggestions for modification of readings have been given in square brackets [ ] and the context of words has been indicated in round brackets ( )

अ
अंशः (स्याये) ४५८, ४५९, ४६३
अंशः (स्वरः- रागे, जाती वा) २२, २३,
२५, ३०, ३१, ९२, १८४, १८५, १८७-
१९४, १९६, १९८, २००, २०३, २०५,
२०६, २०८, २१०, २१३, २१५, २१६,
२१८, २२४, २२६, २२७, २२९, २३४,
२३७, २४१, २४२, २५३-२५७, २६५,
२७६, २७७, २८०, २८४, २८६, २८८,
२९०, २९१, २९३, २९५, २९७, २९९,
३०१, ३०३, ३०६, ३०९, ३१२, ३१४,
३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३२७,

३३०, ३३२, ३३४, ३३६, ३३७, ३३९,
३४०, ३४३, ३४४, ३४७, ३४९-४०१,
४०५-४३९, ४६७, ४७३, ४७५, ५०७,
५०८, ५६८, ६१९

अंशका (रेवमुत्तमाया) २७३
अंशत्वम् [-ता] (स्वरस्य) १२, १६५,
१८७, १८८, १९३, २१०, २२१, २४२
अंशसमाप्तिका (विदारो) ४७४
अंशस्य (स्यायाः) ४५७-४५९
अंशांशः (स्याये) ४५८
अंशाः (शक्तीनाम्) ८२
अंशादिः (द्विनेपकः) ४८३

अंशान्तः (द्विग्येकः) ४८३

अंशान्तम् (अवगाढम्) ४७५

अकर्कशः (स्पायः) ४६०

अकारः (एलायाम्) ५५५, ५५६

अकार्यम् (परचात्तापे) ५८

अकूटतानता १४३

अकूटत्वम् (तानानाम्) १४६

अकृतज्ञप्रबोधाधानम् १५९

अक्रियः (शरीरसन्निवेशः) २९

अक्रियः (शिवः) ४३७

अक्रोशः (क्षमालक्षणे) ६१

अक्लेशकेदावकुञ्जरतिलकः (मिश्रसूडप्रबन्धः)

५५३, ५७८

अक्लेशनिर्वाह्याः (स्पायाः) ४६३

अक्षरम् १९, ३६, २५८, ५७६, ५८६, ५९२

अक्षरम् (शुद्धगीतकलाविधौ) ४७७, ४७९, ४८०, ४९०, ४९४, ४९५, ५०१, ५०६,

५०८, ५०९, ५११, ५३२, ५३३, ५३९,

५४०, ५४५, ५४६, ५४८, ५४९

अक्षरवर्जिता (आलप्तिः) २५

अक्षरसमुच्चयः १६

अक्षरसंगतिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४

अक्षरसंहतिः ६६

अक्षराढम्बरः (स्पायः) ४६१

अक्षराणि (स्पाये) ४६१

अक्षरावलिः (यद्वादिस्वरनाम्नानाद्याद्य०)

५९६

अक्षराश्रयः (पाठबन्धः) ५५७

अक्षोभ्यः (गायनः) ४४२

अक्षण्डम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४

अखिलजगत् ८

अखिलवस्तु (शिवमहिमवर्णने) ६३

अगभूषितः (शिवः) ६५

अग्निः (नावोत्पत्ती) १—(कपालगाने) २४९

अग्निचित् (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०

अग्निवत्स्पर्शः (स्वरस्य) ४६१

अग्निष्टोमः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९, २६१

अग्निष्टोमयागः २६१

अग्निष्टोमसामानि २६१

अग्राम्यः (प्राणः, एलायाम्) ५४६, ५५७

अग्रिम—(प्रहरः, दिनस्य, रागगाने) ४२४

अङ्गुचारिणी (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०३

अङ्गाः (प्रस्तारे) ५०, १४७, १५५, १५६, १५८-१६०

अङ्गकुरः (अङ्गाभिनये) २७

अङ्गकुञ्जः (रागध्याने) ४०७, ४१५

अङ्गता (रागस्य) ४०६

अङ्गस्वम् (संगीतशास्त्रस्य, वैदे) १०

अङ्गम् (नृत्ये) १२, १३—(गीते) ४५१

अङ्गम् (प्रबन्धस्य) ६०८, ६१८, ६१९

अङ्गम् (शुद्धगीतेषु) ४७६, ४९५, ५०८-५११, ५३२, ५३५, ५३७-५३९, ५५०

अङ्गलीला (अभिनये) २८

अङ्गविधिः (शुद्धगीते) ४७५, ५१०, ५१६

अङ्गविस्तरः (छत्रकमार्गे) ५३६

अङ्गसंक्षेपः (शङ्खमार्गे) ५३६

अङ्गहारः १४, २७-२९, ३२, ४६९

अङ्गानि (शिर-आदीनि, नाट्ये) २८, २९, ३२

अङ्गानि (निबद्धपाने) ५५१

अङ्गानि (वस्तुमात्राणि, शुद्धगीतेषु) ४७२

अङ्गाभिनयः २८

अङ्गालंकारः २८

अङ्गि—(प्रबन्धः) ५५१

अङ्गि—(रस) २१

अङ्गिरा (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

अङ्गुलि—(विनियोगः, ताले) ४८४

अङ्गुलिकर्म (ताले) ५३९

अङ्गोपाङ्गनयः ३२

अङ्गोपाङ्गसंघातः (शिवस्य) ४०३

अदिष्टः (छन्दसि, प्रबन्धे वा) ३६, ४५, ४६,

५६३, ५६५-५६७, ५७६

अद्भिप्रयुग्म (नृत्ये) ३२
 अचल-(स्वरा) ४६३
 अचलप्रताप (शोम्बड) ५७१
 अच्छन्दकृत (शिव) ३५
 अच्छुतत्वम् (मध्यमस्य) ८९
 अच्छुतपडज ८८, ९५,
 अज (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 अज्ञाततत्त्व-(वाक्यार्थ) ५९
 अज्ञातवृत्त (शिव) ३८
 अज्ञानमदान्धराजसवनम् ७
 अञ्जितादि-(करणम्) २७
 अञ्जिला (छन्दोभेद) ४४, ४५
 अङ्गुताल ५७५, ५७९, ५८१-५८४, ५९०,
 ६११
 अङ्गुताल* (सालगसूडप्रबन्ध) ५५३, ५८६,
 ५९०, ५९१
 अण (प्रत्यय) ८७
 अतञ्ज ७
 अतस्पवम् (अनुप्रासे) ६४
 अतथ्यम् (निवृत्तभेद) ५५
 अतारज-(शोम्बड) ५७१
 अतारविधम् (शुद्धजातिषु) २२
 अताल (आलाप) ५८३
 अताल* (प्रबन्ध) ६०६
 अतालम् (गानम्) ५९८, ६०१,
 अतिकोमलम् (मननम्, स्थाये) ४५६,
 अतिजगती (छन्दोजाति) ३५,
 अतिजघन्य-(शुद्धसूडप्रबन्ध) ५५२
 अतिमृति (छन्दोजाति) ३५
 अतिप्रतिष्ठा (छन्दोजाति) ३५
 अतिमन्द्रध्वनि ८०
 अतिमात्रगहनम् (नाट्यशास्त्रम्) ६
 अतिध्याप्ति १२५
 अतिशयवरी (छन्दोजाति) ३५
 अतिशय- (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६
 अतिसूक्ष्म (नाव) ७३

अतिसूक्ष्म (शब्द) ४५०
 अतिसूक्ष्मत्वम् (अनाहतनादस्य) ७१
 अतीत (ग्रह, ताले) २४०, ४७४, ५००
 अत्यक्षरविन्यास (अक्षरसंगती) ५४
 अत्यग्निष्टोम (मूर्च्छनातान) १३२, १३९
 अत्यद्भुतानन्द-(संगीतामृतम्) १
 अत्यल्पता (स्वरस्य) १९३, १९४
 अत्यष्टि* (छन्दोजाति) ३५
 अत्युक्ता (छन्दोजाति) ३५, ३७
 अत्युत्तम-(शुद्धसूडप्रबन्ध) ५५२
 अयर्व-(वेद) १२
 अयववेवजा (भद्रावती) ५५९
 अदध्रसन्दर्भ ५
 अदर्शनम् (ज्ञानस्य) १३०
 अदृष्टम् (भाग्यम्) ४५२
 अदृष्टार्था १४२
 अद्भुत (रस) ६६, ९४, १९७, २०१,
 २०८, २१९, २२७, २३४, २७७, २८२,
 २९०, २९१, २९७, ३०६, ३०९, ३१५,
 ३१९, ३२४, ३२५, ३२८, ३३१, ३३४,
 ३३६, ३४४, ३४७, ३६४, ३९१, ४०६,
 ४१७, ४१९, ४२२, ४३७, ४३८, ५७२,
 ५८८, ५९०, ६०७, ६१३
 अद्भुतम् (उपमायाम्) ६३
 अद्रि (कव) ६०६
 अध (मन्त्रादपि) ४६१
 अध-स्थ-(स्वर) ९८
 अधम् (गायन) ४४२
 अधम् (नट) ३३
 अधम् (वाग्यकार) ४४२
 अधम् (शब्द) ४४७
 अधमाधम (शब्द) ४४८
 अधरस्वर १२३
 अधराधरवेशिता (तत्रय) ८०
 अधराधरा (स्वरा) १२३
 अधस्तना (स्वरा) १२२, १३८

अधिकता (करणस्य, नृत्ये) ३२
 अधिदैवतम् (वर्णगणेषु) ३५
 अधिष्ठानम् (शब्दविधिः) १६
 अधिष्ठानम् (स्वरस्य) ८६
 अधोऽधःस्थिताः (स्वराः) १२२
 अध्यद्वंः (स्वरः, रागालप्तौ) ४६७
 अध्यात्मम् ५७४, ६१६
 अनंशः (स्वरः) २३, २००, २१९, २३४
 अनंशत्वम् (स्वरस्य) १२५, १६२, १९३
 अनंशीभूतः (स्वरः) १९१, १९२
 अनङ्गलता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अनङ्गशेखरः (वण्डकप्रबन्धः) ४१
 अनध्यायः १०
 अननुरणनत्वम् (शारीरदोषः) ४५२
 अनन्तः (स्वरः) ८६
 अनन्तता (श्रुतीनाम्) ७७
 अनन्तविचित्रता (नेपथ्यम्) १८७
 अनन्याकारम् (लोकन्याये) १२९
 अनन्यासः (स्वरस्य) १९१, १९२,
 अनवधानकः (गायनः) ४४३-४४५
 अनवाप्तिः (फलम्, वर्णगणे) ३५
 अनागतः (ग्रहः, ताले) २४०, ४७४
 अनाविद्यासना ८२
 अनामा (शिवः) २१
 अनारम्भत्वम् (श्रुतीनाम्) ८३
 अनाशिता (धपयोः) २४२
 अनाहृत- (भावः) ७१, ७२
 अनियद्वयम् १९
 अनियद्वयम् (गानभेदः) ४७१
 अनियद्वयम् (गीतम्) २५
 अनियद्वयम् (विद्यमानुषो) ५९६
 अनियतक्रमः (स्वराणाम्, षट्तालेषु) १३०
 अनियताक्षरम् (पद्यम्) १९
 अनियमः (उपमायाम्) ६३
 अनिर्गुण- (प्रबन्धः) ५५२
 अनिर्गुणम् (प्रबन्धगोत्रे) ४७२

अनिलः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 अनुकरणम् (सारूप्ये) ५६
 अनुकारः (गायनः) ४४२, ४४३
 अनुकृतिः २७, ५७४
 अनुवत- (कार्यान्तराणि, उदाहरणे) ५४
 अनुवतजनकाः (भाषाः) २७३
 अनुवता (अर्थप्रतीतिः) ६६
 अनुक्रमः (श्रुतीनाम्) ८३
 अनुगतज्ञानम् १८३
 अनुदात्तः (स्वरः) १०
 अनुद्विधाः (उद्गीयसंज्ञा) ५५०
 अनुध्वनिः ८५
 अनुनयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ६०
 अनुनादात्मकः (भावः) ८५
 अनुनोतिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०
 अनुषश्लिष्टशब्दः (वित्तग्निति) ६५
 अनुप्रासः ४६, ६४, ५५५, ५५९, ५६५-५६७,
 ५९१, ६११, ६१६
 अनुभावः १४, ७२
 अनुमन्त्रः (स्वरः) ३६०
 अनुमा ६०
 अनुमानम् ५८
 अनुरञ्जकः (शब्दः) ४५०
 अनुरणनत्वम् (शारीरगुणः) ४५२
 अनुरणनम् ८६
 अनुरणनात्मकः (स्वरः) ८६
 अनुलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 अनुवादि- (स्वरः) २२, २३, ८९, १६६,
 १८८, २६९, ४७५
 अनुवादि- (विदारो) ४७३
 अनुवादित्वम् (स्वराणाम्) ९०
 अनुवृत्तिः (लक्षणम्) ५२, ५९
 अनुष्टुप् (छन्दः) १३, ३७, ९४
 अनुष्टुप् (छन्दोजातिः) ३५
 अनुस्ताः (पद्यम्) ६१९, ६२०
 अनुस्वनः ८३, ८५, ५५७

अन्ताहरणम् (औयेणकाङ्गम्) ५३१, ५३३,

५३४

अन्ताहरणम् (गीताङ्गम्) ५०८, ५०९, ५११,

५१२, ५१५, ५१६, ५४९

अन्तिमयामः [-दलम्] (दिनस्य, रागगाने)

३१२, ३१५, ३१९, ३२५, ३६६, ४३१

अन्तिमा (श्रुतिः) ८८, ९०

अन्त्य- (श्रुतिः) ८८, १६६

अन्त्य- (स्वराः, उत्पत्तिक्रमे) १६५

अन्त्य- (स्वरः, कूटतानेषु) १४३

अन्त्य- (स्वराः, मूर्च्छनानाम्) १२४, १४६,

१४८

अन्त्यप्रहरः (बासरस्य, रागगाने) ४२२

अन्धालिका (पञ्चमविभाषा) २१३, २१५,

२२१, २७२, ३७७, ४१९, ४३३

अन्धाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९

अन्यः (जनः) ६१

अन्यजातिविरूपत्वम् (शुद्धरागाणाम्) २६८

अन्यता (एकदेशविकृते) ९२

अन्यधात्वर्थः ९५

अन्ययाभावाः ७७

अन्ययोनिजा (छाया, रागस्य) ४५५

अन्यरागकाकुः (स्याये) ४५५

अन्यरागजा (छाया, स्याये) ४५५

अन्यरूपता (विकृतजातीनाम्) १८५

अन्यभृतिसंघाता (स्वरोत्पत्तिः) १६५

अन्यस्वरदेशाः (स्वरः) १६४

अन्यापदेशवचनम् (मनोरथे) ६१

अन्याधिकता (स्याये) ४५९

अन्योषतत्प्रागनिष्ठः (वाग्येयकारः) ४४१

अन्योपसन्नुदितपूर्तिशक्तता (बुन्दगुणः)

४६९

अन्योन्यातिशयः (उपमायाम्) ६३

अन्योन्याप्यता (दोषः) ८४

अपचयः (पिपतास्य) १२६, १२७

अपचयः (पञ्चमस्य) ९५

अपचयः (श्रुतेः) ७९, ८८, ९०, ९५

अपकृष्ट ?- (पञ्चमः) २४१

अपकृष्टाः (स्वराः) ८१

अपचयः (द्विधृत्योः) १२६

अपत्यप्रत्ययः १७

अपव्यम् (कण्ठविषये) ४४५

अपव्यवर्जनम् (कण्ठविषये) ४४५

अपन्यासः (स्वरः- रागे, जाती वा) २२, २५,

१८४, १८५, १८९-१९२, १९४, १९६,

१९८, २००, २०५, २०८, २१०, २१३,

२१५, २१७, २१८, २२१, २२४, २२७,

२२९, २३४, ३३७, २५३, २५४, २५७,

२७७, २८२, २८४, २८७, २९१, ३०१,

३५१, ३५५, ३५९, ३६०, ३६३, ३७१,

३७२, ३७४, ३७६, ३७७, ३८१, ३८२,

३८७, ३९४, ३९५, ३९७, ४७५, ५०७,

५०८

अपभ्रंश- (पदम्) ५५२

अपरसंग्रही (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१

अपरान्तकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७१, ४७२,

४९३, ४९७, ५००, ५०१, ५०६, ५०७,

५३३

अपरार्द्धः (आर्षायाः) ४२

अपराधः ६०, ६२

अपराहः (रागगाने) ४३९

अपलापः (संगीतशास्त्रस्य) ८

अपशब्दस्वरः (शब्दव्युत्पत्तौ) ६५

अपस्थानम् (स्याये) ४५९

अपस्थानवराटी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७

अपस्थानस्य (स्यायाः) ४५७, ४५९

अपस्वरः (गायनः) ४४३, ४४४

अपस्वरः (स्याये) ४६४

अपस्वराभासः (स्यायः) ४६३, ४६४

अपातम् (गुरुत्रयम्, मन्त्रके) ४७६

अपात्रत्वम् १०

अपावः (पावसंघातः) ५९७

अपामार्गः (औषधम्) ४४६
 अपार्यकम् (बुष्टगीतम्) ४५१
 अपार्यम् (गीतदोषः) ६२०
 अपुष्टः (नादः) ७३
 अपूर्ण- (कूटतानाः) १४३, १५५
 अपूर्णा (चर्या) ६१६
 अपूर्णा (मूर्च्छनाः) २१
 अपूर्णाः (भुतयः) ८२
 अपूर्वः (गानस्य) ५८७
 अपुष्टम् (आख्याने) ५९
 अपेक्षितः (स्यायः) ४५७, ४६१
 अप्रत्यक्षः (भुतिकालः) ७९
 अप्रयत्नगमकः (गायनः) ४४२
 अप्रसाधितम् (अतप्यनिरुक्तम्) ५५
 अप्रसिद्ध- (अलंकाराः) १७३
 अप्रामाण्यम् ३७०
 अबाधितम् (देवनम्) १४१
 अञ्जभवः (मूर्च्छनादेवता) १२९
 अञ्जम् (रागध्याने) ४०६, ४११, ४१५
 अभयवरः (रागध्याने) ४०८ ४११, ४१५
 अभया (औषधम्) ४४६
 अभि [ति ?]-कृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 अभिघातः (घायोः, स्वरजनने) १६६
 अभिधा १७
 अभिनयः ५, १२, २६, २८, २९, ३३, ६१,
 ४६९
 अभिनवमृगाङ्गुलेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अभिनववसन्तधीः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अभिनीयमानम् (चरितम्) १०
 अभिनेयदशा (वृत्तौ) ५५९
 अभिनेयपदार्थः २८
 अभिनेयम् ५, ३३
 अभिप्लुतार्थः (दोषः) ६५
 अभिमानः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४
 अभियुक्ताः ९
 अभियुक्तार्थः (समाधी) ६६

अभियोगी (गायनः) ४४२
 अभिरुद्गता- (गततानाः) १३२-१३४, १३६-
 १३८
 अभिरुद्गता (मूर्च्छना) ९८, १२७, १२९,
 १३२-१३४, १३६-१३८, १५४
 अभिव्यक्तिः (भुतीनाम्) ७९
 अभिसंधानकर- (यवः, कपटे) ६२
 अभिसारिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अभूतम् (उपमायाम्) ६३
 अभेवः (भुतीनाम्) ७६
 अभ्यासः (अलंकाराणाम्) १६७
 अभ्यासः (आर्यायाम्) ४३
 अभ्यासः (गायकस्य) ४४६
 अभ्यासः (बहुत्वे) २३
 अभ्यासः (रागाभिव्यक्तौ) ४५१
 अभ्यासः (स्याये) ४५७
 अभ्यासः (स्वरस्य, बहुत्वे) २३, १९१
 अभ्युच्चयः (अलंकारः, गीते) १७०, १७१
 अभ्युदयः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 अधर्मित- (वेगः, स्वरकल्पने) ४५४
 अमन्दमुकुन्दमकरन्दः (मिश्रसङ्गप्रबन्धः)
 ५५३, ५८०
 अमरः (प्रतिमण्डप्रबन्धः) ५८९
 अमलद्विद् (देवः) ९
 अमा (चन्द्रकला) ६१४
 अमायी (शिवः) ४५५
 अमुष्यः (अर्थः) १७
 अमृतम् ७, २४३
 अमृता (चन्द्रकला) ६१४
 अमृताभरणः (नारदः ?) ९
 अमेयरूपमहिम- (गीतम्) ११
 अम्बरः (कपालगाने) २४३
 अम्बरः (देवता, वर्णवर्णे) ३३
 अम्बाहेरी (टक्कभाषा) ३६९
 अम्बिका (शक्तिः, स्वरे) ८२
 अम्बुः (देवता, वर्णवर्णे) ३५

अयुक्- (अन्तः) ५०९, ५१०, ५१२
 अयुक्तयुक्तकृतिः ७
 अयुग्मः (अन्तः) ५०९, ५१०, ५१२, ५३३
 अयुग्मप्रवृत्तम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२
 अयुग्ममहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२
 अयुग्मस्थितम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२
 अयुग्मस्थितमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२
 अरविन्दकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अरसावहा (गीतिः) १८०
 अरसावहा (ग्राम्यता) ६५
 अरुणा (हंसावती) ५५८
 अरुणः (शिवः) २१
 अर्कः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 अर्जुनमतम् (भार्गलाभेदे) ५६२
 अर्णः (दण्डकप्रबन्धः) ४०
 अर्णवः (दण्डकप्रबन्धः) ४०
 अर्यः (कन्वः) ६०६
 अर्यः (पुरुषार्थः) ८, ९
 अर्यः (शब्दस्य) १६, १८, ६०, ६३, ६५, ६६, ५६०
 अर्यवत्ता (पाटानाम्) ६०२
 अर्यवादः १४१
 अर्यवादविभागः (वेदस्य) १४१
 अर्यव्यक्तिः (गुणः) ६५, ६६
 अर्यत्वभावः (शब्दस्य) १६
 अर्यहीनम् (दोषः) ६५
 अर्यहीनम् (यस्तु, मद्रके) ४७२
 अर्यादारगतसंश्लेषः (अक्षरसंगती) ५४
 अर्यान्तरम् (दोषः, पाठ्ये) ६५
 अर्यान्तरम् (सामान्यार्थे) ६२
 अर्यमागधी (गीतिः) २५७, २५८, २६०, २६७
 अर्यमात्रम् (द्रुतम्) २५
 अर्यमात्रिश्रुतिः (स्वरव्यञ्जनस्य) ४५३
 अर्यमुनिः (वंशे) ७६
 अर्यरात्रम् (रागगाने) ४४६

अर्ध- [ऊर्ध्व-] विसरी (भालवर्कशिकभाषा)
 २७२, २७४, ३८९
 अर्धसम- (धृत्तम्) ३८, ५०
 अर्धसमाः (चतुष्पदीभेदाः) ४६
 अर्धसामुद्रगः (विविधः) ४७४, ४७५
 अर्धसावित्री (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 अर्धस्थितः (स्वरः, रागालप्तौ) ४६७
 अर्धस्वरः (रागालप्तौ) ४६७
 अलंकारः (गीते) २२, २४, २८, ५२, ६४, ८२, १६७, १७०-१७४, १७८, १८०, १८२, २८०, ३०१, ३०४, ३१९, ३२८, ३३०-३३२, ३३४, ३३७, ४२२, ४४१, ४६८, ५५०, ५७०, ५७३, ५८२, ५८६, ५९८, ६१९
 अलंकारः (पाठ्ये) १३, २१, ५२, ५३, ६४
 अलंकारन्यासः (प्रबन्धे) ४४१
 अलंकृत- (प्रबन्धाः, प्रमदा वा) ५२
 अलंकृतम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 अलंकृता (यचोमङ्गी) ६५
 अलंकृतिः (गीते) १७३, १८२
 अलंकृतिः (पाठ्ये) १३, २१, २५, ५२, ६३
 अलंकृतिनिमित्तः (शिवः) ५३
 अलंक्रियता (गीते) १६९
 अलंक्रिया (गीते) १७८, २७६, ३४३, ३४४
 अलंक्रिया (पाठ्ये) ६६
 अलङ्घनम् (स्वरस्य) २३, १९१
 अलम्बविलम्बकः (स्पायः) ४६१, ४६२
 अलातवज्रप्रतिमम् (गीतयाद्ययोजनम्) २५
 अलोपनम् (स्वरस्य) ३२६
 अल्पः (स्वरः) १६५, २०८, २१३, २१५, २३७, २५३-२५७, ३५०, ३५३, ३५८, ३६८, ३७१, ३७५, १८९, ३९१, ४००, ४०७, ४१३, ४१७, ४२३, ४२६, ४३२, ४३५, ४३८
 अल्पता- [स्वम्] (जाति-राग-लक्षणम्) २३, २५, ३०, १८९, १९१-१९३, १९८, २०३, २१९, २५४, २५७, २९५, ३७७, ४३१, ४३५

अल्पता (विविधानाम्) ५५०

अल्पता (स्याये) ४६२

अल्पता (स्वरस्य) १६५

अल्पत्वम् (विकृतगम्यो) १६२

अल्पद्विधुतिका (जातय) २३

अल्पप्रयोग (अन्तरकाकलिनो) २३, ९२,

९३

अल्पप्रयोगता[स्वम्](अन्तरकाकलिनो) ९२,

१६३

अल्पधुति (स्वर) ३८९

अल्पधुतिसभूत (स्वर) १६५

अल्पहेतुसमापित-(सानगानम्) १४१

अवगाढम[हकम्] (वृत्तभेद, शुद्धगीतेषु)

१८१, १८२, ४७३, ४७५, ५०७,

५३३

अवघट (स्याय) ४६३, ४६४

अवधानम् (गान्धर्वप्रयोगे) २५

अवधानम् (गायने) ४४५

अवधानम् (सामान्यार्थे) ५५९

अवधानस्य (स्याया) ४५७, ४५९

अवनद्ध-(बादका, कुतपे) ४६९

अवनद्धकुतप ४६९

अवनद्धम् (बाधम्) १, १२, २६

अवपाटा (तालवाद्येषु) ५८२

अवपाणि (ताले) २४०

अवभुय (मूर्च्छनातान) १३८, १४०

अवमर्श-(सन्धि) २७६, २८४

अवयव (तालस्य) २४०

अवयव (प्रवाचस्य) ५५१, ६१९

अवयव (रागस्य) ४५८

अवयव (रूपकस्य) ४६८

अवयव्यवयवत्वम् (स्वरधुते) ८५

अवरोह (स्वराणाम्) २१, ७३, ९३, १२५,

१६८, १६९, १७३, १७५, १७८, १८१,

१८२, ४६२, ४७५

अवरोहणम् (स्वराणाम्) ३०, १८१

अवरोहि-(क्रमधार) ३४३

अवरोहि-(घणं) २२, १६८, १६९, १७२,

१७३, २७७, २८०, २८२, २८६, २८८,

२९०, ३१५, ३२८, ३३६, ३४४, ३७८,

३९३, ४००, ४७५, ५०७, ५१४, ६०८

अवरोहि-(स्वरा) १८२

अवरोहिवर्णयत-(अलकारा) १७२, १७३

अवर्णयम् (अर्थान्तरे) ६५

अवलम्बकम् (छन्दोभेद) ४३, ४४

अवलोकित (अलकार) १७३, १७७, १७८

अवसानम् (न्यास) १८४, ३५२, ४१९,

४२६, ४२७, ४३१-४३४, ६१५

अवसानम् (अलकारे) १६९

अवस्थलित (स्याय) ४६१

अवाक्य (शिव) १९

अवान्तरा (विवारी) ४७३

अविकल्पम् (वेदनम्) १४१

अविकृत-(जाति) १९३

अविकृत-(स्वरा) ९७

अविकृतो (सपी) ९०

अविनाशित्वम् (धैर्यस्य) ३६१

अविनाशित्वम् (मध्यमस्य) ९६, २४२

अविनाशी (स्वर) ८६

अविप्रकीर्णरूप (भगवान्) ६०८

अविलम्बविलम्बोत्प्रविष्टनितरण (निध-

स्याय) ४६६

अविलम्बित-(मानम्) ५९८

अविलोपित्वम् (मध्यमस्य) ४१८

अवैवम्यम् (घोते) ४५१

अव्यक्त (गायन) ४४३, ४४४

अव्यक्तत्वम् (अनाहतनादस्य) ७१

अव्यक्तवण (गायन) ४४४

अव्ययम् (उपमायाम्) ६३

अव्यवस्थित (गायन) ४४३, ४४४

अव्यवस्थितम् (स्यानकम्) ४४४

अव्याप्ति १२५

अशुद्ध-(जातय) १८३

अशुद्ध-(स्वरा) ८८

अशोकपल्लवच्छाया (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अशोकपुष्पमञ्जरी (दण्डकप्रबन्धः) ४१
 अश्लयः (शब्दः) ४४९
 अश्वक्रान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 अश्वक्रान्ता—(गततानाः) १३२-१३४, १३६-१३८
 अश्वक्रान्ता (मूर्च्छना) ९८, १२९, १३२-१३४, १३६-१३८, १५३
 अश्वप्रतिग्रहः (मूर्च्छनातानः) १३५, १३६, १४०
 अश्वमेधः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९
 अश्वमेधादि—(यागाः) १४१
 अश्विः (स्वरदेवता) ९४
 अश्विनौ (मूर्च्छनावेयते) ९२९
 अष्ट—(प्रमाणानि) १०
 अष्टकसम् (उपोहनम्) ४८३
 अष्टपत्र [विषपत्र]—चक्रम् ७२
 अष्टबाहुः (रागध्याने) ४०७
 अष्टभुजः (रागध्याने) ४०६, ४०८
 अष्टधुत्यन्तररत्नम् (स्वरयोः) ९०
 अष्टाकपालः (मूर्च्छनातानः) १३८, १४०
 अष्टादश (जातयः) १८३
 अष्टावशाङ्गम् (चित्रम्) २७६
 अष्टाविंशतिः (पाडवतानाः, पङ्क्तिप्रामे) १३१
 १३९
 अष्टिः (छन्दोजातिः) ३५
 अष्टोत्तरी (प्रयन्थनाम्) ६१२
 अष्टौ (वर्णाणाः) ३५
 अष्टौ (धृतयः) ९०, ९२
 अतंकीर्ण—(स्यायाः) ४६१
 अतंकीर्णलक्षण—(स्यायाः) ४५५, ४५७, ४६३
 अतंकीर्णाः (चतुष्पदीभेदाः) ४६
 अतंयजम् (अर्पहीनदोषे) ६५
 अतंवादः (स्वरस्य) ९१, ९२
 अतंवादिता (स्वरस्य) ९१, ९२
 अतंवादी (स्वरः) ९२

असत्सिद्धिलक्षणः (शिवः) ५२
 असदृशांशः (स्याये) ४५८
 असम—अनुष्टुप् ३७
 असमध्रुवा (चर्या) ६१६
 असमध्रुतिः (स्वरः) ९०, ९१, ९२
 असमध्रुतिकत्वम् (स्वरस्य) १६५
 असमस्तम् (रूपकम्) ६४
 असम्भावितम् (उपमायाम्) ६३
 असाधारणः (स्यायः) ४६३, ४६५
 असाधारणवाक्यम् (उपमायाम्) ६३
 असिः (रागध्याने) ४०८
 असितः (प) ९४
 अस्पष्टगुणोपेतं (वचः, प्रोक्ताहने) ५४
 अस्फुटत्वम् (समूहिनः) ८३
 अहः (रागध्याने) ३०४, ३१०
 अहिः (रागध्याने) ४१०
 अहिः (रागध्याने) ४१५
 अहिवष्टः १०

आ

आकारः (आलापे) ५७८
 आकृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 आकन्दः (लक्षणम्, पाद्वे) ५२, ५७
 आक्रमणस्य (स्यायाः) ४६३
 आक्षिप्तः (अलंकारः) १७०, १७२
 आक्षिप्तपदक्रमः (अभिनये) २८
 आक्षिप्तिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 आक्षिप्तिका (रागे) २७७, २७९, २८२, २८४, २८६-२९०, २९२, २९४, २९६, २९७, २९९, ३००, ३०२, ३०५, ३०८, ३११, ३१४, ३१६, ३१८, ३२०, ३२२, ३२४, ३३३, ३३५, ३३६, ३४०, ३४२, ३४३, ३४७, ३४९
 आलोपः (अलंकारः, गीते) १७३, १७४
 आक्षपातम् (दाब्धभेदः) १६
 आक्षयानम् (लक्षणम्, पाद्वे) ५२, ५९, ६०

- आगम-(सागरः) १
 आगमत्वम् (मुनियचसाम्) १४१
 आङ्ग-(पात्राणि) ४६९
 आङ्गिकः (अभिनयः) २६, २७
 आचार्यः (नृत्ये) २९
 आज्ञा-(चक्रम्) ७२
 आङ्गमराकृतिः (अक्षराणाम्, स्थाये) ४६१
 आङ्गिलः (शब्दः) ४४७
 आङ्गीकामोदा (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२०, ४३२
 आताविप्राः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५
 आताविशाः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५, ४८६
 आत्मतुष्टिः ९
 आत्मन् ६१, ७२
 आत्ममूलत्वम् (वेदस्य) ९
 आत्मसमः ७
 आदर्शः (दर्पणम्) ८७
 आदि-(श्रुतिः) १६१
 आदिः (अलंकारस्य) १६९
 आदितालः ५७५-५७७, ५८१, ५८२, ५८४, ५८६, ५८७
 आदित्यगानम् (कपाल-) २५०
 आदित्यायनः (मूर्च्छना-तानः) १३४, १३९
 आदिमप्रहरः [चामः] (दिनस्य, रागगाने) २८४, २९०, २९७
 आदिमस्वरः (शुद्धजातीनाम्) १८९
 आदिलयः (तालस्य) ५६९
 आदिस्वरः (मूर्च्छनायाः) १२४, १७०
 आदुताः ६५
 आद्यगीतज्ञः (मतङ्गः) ३५०
 आद्यचरणः (एलामु) ५५४, ५५८
 आद्यन्तमूर्च्छना ९७
 आद्य-[प्राक्]-प्रहरः [द्वलम्] (दिनस्य, रागगाने) २७७, २८०, २८६, २९९, ४०९, ४३२
 आद्यशक्तिः (नादोत्पत्ती) ७३
 आद्यस्वरः (मूर्च्छनायाः) १२४
 आद्या (मूर्च्छना) २६१
 आद्या (श्रुतिः) ८८, ८९
 आधारचक्रम् ७२
 आधिदेवतम् ६१४
 आनन्त्यम् (श्रुतीनाम्) ७५, ७७
 आनन्त्यम् (स्वराणाम्) ७७
 आनन्दः (नि.सारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 आनन्दम् (संगीतशास्त्रम्) ८
 आनन्दवर्धनम् (करणप्रबन्धः) ५६८, ५६९
 आनन्दहेतुः (नावः) ७३
 आनन्दिनी (प्रबन्धजातिः) ५५२
 आनिविताः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५, ४९८, ४९९, ५१०, ५११, ५१७, ५३८, ५४३, ५४५, ५४७, ५४९
 आनिविप्राः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५, ४९६, ४९८, ४९९, ५१६, ५१७, ५४३, ५४५, ५४७, ५४९
 आनिविशम् (शुद्धगीतेषु) ४७७, ४८४, ४८५, ४९८, ४९९, ५१०, ५१७, ५३८, ५४३-५४५, ५४७, ५४९
 आनिविशाः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५, ४९६, ४९८, ४९९, ५१०, ५११, ५१७, ५३८, ५४२, ५४३, ५४५, ५४७
 आनुकूल्यम् (रसानाम्) ६२
 आनुपूर्वी (अक्षराणाम्, शब्दे) १६
 आन्दोलनम् (स्वरस्य) १६७, १७२, २७७
 आन्दोलितः (गमकः) ३७२, ३९५, ४५३
 आन्दोलितः (स्वर) ४१८, ४२०, ४२२
 आन्दोलितप्लावितः (मिथस्यायः) ४६५
 आन्ध्र-(देशेला) ५६५
 आन्ध्र-(पात्राणि) ४६९
 आन्ध्रदेशः (भाषानाम्) ४००
 आन्ध्री(जातिः) १८४, १८६, १८८, १८९, २२६, २२७, २२९, २३१
 आन्ध्री (टक्कविषया) २७२

आन्ध्री (पञ्चमविभाषा) २७२, २७५,

३७५

आन्ध्री (मालवपञ्चमभाषा) ४००

आपत्कुलम् ७१

आप्ताः (ब्रह्मादयः) ९

आप्यायनो (मूच्छंता) १२९

आभोरिका (ककुभविभाषा) २७१, २७४,
४२९

आभोरिका (टक्कभाषा) २७२, २७४

आभोरिका (पञ्चमविभाषा) २७५

आभोरिका (भाषा, रागे, सामान्यकथने)
१२६, १६७

आभोरिका (मालवकंठिकभाषा) २७२,
२७४, ३८९

आभीरी (ककुभभाषा) ३५२

आभीरी (पञ्चमभाषा) २७२, २७४, ३७०,
४२९

आभीरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९

आभोगः (निधनसंज्ञा, साम्नि) ५५०

आभोगः (प्रबन्धधातुः) ३१, ४६४, ५५१,
५५५, ५६७-५६९, ५७१, ५७२, ५७६-
५७८, ५८६, ५८८, ५९१, ५९३, ५९५-
५९७, ५९९, ६०१-६०३, ६०५, ६०६,
६०८-६११, ६१३, ६१५, ६१७

आभोगल- (यवन, मलया) ६५६

आभ्रपञ्चमः (ग्रामराग) ४०५

आभ्रपञ्चमः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१३

आभ्रेडितः (रागकवचः) ५९४

आभ्रेडितयमवम् ६४

आम्लः (ओषधम्) ४४६

आमन. (स्वाधः) ४६४

आमनता (पञ्चमस्य) ८५

आमनतरवम् (स्वरस्य) ७९

आमना (भुतिजाति) ७८

आपः (फलम्, वर्णवर्ग) १९

आरनालम् (अपघ्नम्) ४४५

आरभटी (युक्तिः) ५५८, ५५९, ५९७

आरोहः (स्वराणाम्) २१, ३०, ७३, १२५

१६८, १७१-१७३, १७५, १८०-१८२,

३३६, ४६२, ४७५

आरोहणम् (स्वराणाम्) १२५, १७१, १७४,

१८१

आरोहि- (वर्णः) २२, १६८-१७२, १७८,

१८०, १९८, ३०१, ३०४, ३०६, ३१२,

३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३३०,

३३१, ३३७, ३४०, ३४४, ३४७, ३७८,

४००, ४२२, ४२३, ४७५, ५०७, ६०८

आरोहि- (स्वराः) १८२

आरोहिवर्णगत- (अलंकारः) १७०-१७२

आचिकः (कूटतानः) १४३, १४७, १५९

आर्तः (अभिनये) ३३

आर्यः ४६७

आर्या (आलिकमप्रबन्धः) ५५३, ५९९,
६००, ६०२, ६०६

आर्या (छन्दः) १३, ४२, ४९, ५०, ६६

आर्या (मङ्गलाधारणे) ४२

आर्यामीतिः ४३, ६०६

आर्यभी (जातिः) १८४, १८६, १८८,

१९६-१९८, २३९, २५४, ३२५, ३४४,

३४७, ३४८

आर्यभीकपालम् २५३, २५४

आलप्ति- (बह्वो, स्थाये) ४५६

आलप्तिः २५, ३८०, ४२१, ४२२, ४४१,

४४२, ४६७, ४६८, ४७१, ५७७, ५८२,

५८५, ६१०

आलम्बो (टक्कभाषा) ३५८

आलापः २५, १६९, २७७, २७८, २८०,

२८२, २८४, २८६-२८८, २९०, २९२-

२९५, २९७, २९९, ३०२, ३०४, ३०७,

३१०, ३१२, ३१५, ३१८, ३२०, ३२२,

३२४, ३२६, ३२८, ३३०, ३३१, ३३३,

३३४, ३३६, ३३८, ३४०, ३४१-३४५,

३४८-४०१, ४०५-४०९, ४१५-४३४,
४३७, ४३८, ५७५-५८०, ५८४, ५८५,
५९१-५९३, ६००, ६११

आलापकर्म ४४२

आलापभेद (भाषालक्षणम्) २७१

आलापलम्भक (प्रबन्ध) ५७५

आलापवर्तनी (शुद्धसूत्रप्रबन्ध) ५७०

आलापविषयसंज्ञा (शुद्धसूत्रप्रबन्ध) ५७०

आलापाधिता (भाषा) ४०२

आलापिनी-(वाचका, कुतये) ४६९

आलापिनी (श्रुतिनाम्) ७८, ७९

आलि-(प्रबन्धा) ५५२, ५९३, ६०७

आलिक्रम-(प्रबन्धा) १३, ५५३, ५५५,

५९३, ६०७

आलिक्रमा (सहेयवर्णा) ५९३

आलिसध्या (प्रबन्धा) ५५४

आलीढकम् (करणम्) ३२

आवर्त (अलङ्कार, गीते) १७८

आयाप (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५१०

आवृत्ति (अक्षरगता) ५५७

आवृत्ति (नादगता) ५५७

आवृत्ति (प्रबन्धे) ५८६, ६१६, ६१७

आवृत्ति (शुद्धगीतेषु) ४९४, ५०९, ५३४,

५३५, ५४०, ५४४

आशसनम् (आशिषि) ५८

आशधिता (शुद्धगीते) ४८४

आशी (लक्षणम्) ५२, ५८

आशीर्वाद (प्रियोषती) ५८

आश्रयाश्रयिभाव १७

आसारितम् (शुद्धगीतभेद) ४७२, ५३७-

५४०, ५४४, ५४६, ५४८

आसारितादि (गीतम्) १०, २७

आसावरो[सावेरी](भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२

आस्यराग (नृत्ये) ३३

आहत (गमक) ४५३

आहत (नाद) ७१, ७२

आहतम् (नादोत्पत्ती) ७१

आहस (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०

आहार्य (अभिनय) १३, २६

आह्लादकरता (उक्ते) ६६

इ

इकार (एलायाम्) ५५५, ५५६

इडा (मूर्च्छनातान) १३६, १४०

इतिहास १०, २८

इन्दुमती (मात्रेला) ५६२

इन्द्र (ऋषि, स्वरे) ९४

इन्द्र (कन्द) ६०६

इन्द्र (कपालगाने) २४९

इन्द्र (मासाधिप) ६०३

इन्द्रकी (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८

इन्द्रगानन (कपाल-) २५१

इन्द्रवशा (वृत्तम्) ३८

इन्द्रवशा (वृत्तम्) ३८

इन्द्राणी (नन्दावती-देवता) ५५९

इन्द्रियाय ११

इम [हस्तिका] (वाचका, कुतये) ४६९

इयत्ता (श्रुतीनाम्) ७६

इषु (मूर्च्छनातान) १३६, १४०

इहाप्यमुग्रफलदम् (गान्धर्वम्) ४७१

ई

ईजय (देवता, वर्णवर्ण) १९

ईप्सितकामदा (एला) ५५६

ईप्सितार्था (हलेये) ६६

ईर्ष्या (भाव) ३७२, ३८७

ईश (चन्द्रकलादेवता) ६१४

ईश (देवता, रागे) ४३७

ईश (मङ्गलाचरणे) ४४७

ईश (सामान्यकथने) ४, १४२

ईशान (शिव) ३०

ईश्वर (मङ्गलाचरणे) ५३

ईषत्प्रसिद्धाः (स्यायाः) ४६३
 ईषत्पदशः (स्वरस्य) १२५, १९६

उ

उषत्स्यातिशयः ७
 उषता (छन्दोजातिः) ३५, ३६
 उक्तिः (पाठ्ये) ६६
 उक्तिः (सामान्यार्थे) १४१, २०९
 उषयः (सानः) १३४, १३९
 उषा (श्रुतिनाम) ७७-७९
 उचित-(स्यायः) ४५७, ४६१
 उचितम् (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 उच्च-(स्यानम् ?) ४५१
 उच्चतरता (शब्दस्य) ४४७
 उच्चता [स्वम्] (स्वरस्य) ८६, १८७
 उच्चादनः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 उच्चारः (गीते) ४५१
 उच्छिद्योक्तिः (प्रसङ्गे) ४४१
 उज्ज्वलः (रसः, शृंगारः) ५८९
 उज्ज्वलः (शब्दः) ४५०
 उत्कट-(गीतिः) ४२१
 उत्कटः (रागः) ४०७
 उत्कटः (स्वरः) ३६०
 उत्कृष्टितजनः (रागप्रयोगे) ३९६
 उत्कर्षः (गान्धारस्य) १२७
 उत्कर्षः (पञ्चमस्य) ९५
 उत्कर्षः (ध्रुतिद्वयस्य) १२६
 उत्कर्षः (ध्रुते) ७९, ८८, ९०, ९५
 उत्कलिफा (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८
 उत्कलिका (दण्डकप्रबन्धः) ४१
 उत्कीर्तिः (फलं, वर्णगणे) ३५
 उत्कृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 उत्कृष्ट ?-(पञ्चमः) २४१
 उत्तम-(पाठका) ६
 उत्तम-(पात्राणि) ३३, ५६
 उत्तम-(प्रबन्धः) ६१९

उत्तम-(शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२
 उत्तमः (गायनः) ४४२
 उत्तमः (नायकः) ५८२-५८४
 उत्तमः (शब्दः) ४४७
 उत्तमवृन्दम् ४६८
 उत्तमार्थविशेषः (अतिशये) ५६
 उत्तर-(पदम्) १८
 उत्तरः (तालः) ४७७, ४८०, ४८३, ४९४,
 ५०१, ५०६, ५०८, ५१२, ५३२-५३६,
 ५४९
 उत्तरम् [रः] (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ४७४,
 ५३५
 उत्तरम् (सामान्यार्थे) १२६, १२७, ३६१
 उत्तरमन्त्रा-(गततानाः) १३२-१३४, १३६-
 १३८
 उत्तरमन्त्रा (मूर्च्छना) ९८, १२२-१२४,
 १२७, १२९, १३२-१३४, १३६-१३८,
 १४५, १४७, १४८, १८१, २६०
 उत्तरमन्त्राभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०४
 उत्तरादि-(शुद्धगीतानि) ५५३
 उत्तरायता-(गततानाः) १३२-१३४, १३६-
 १३८
 उत्तरायता (मूर्च्छना) ९८, १२९, १३२-
 १३४, १३६, १३७, १४५, १५०, ३२३,
 ३३७
 उत्तरायताद्याः (पञ्चममूर्च्छनाः) १२२
 उत्तरोत्तरगताः (स्वराः) ४५४
 उत्तरोत्तरगाः (तन्त्र्यः) ८०
 उत्तरोत्तरतोषाः (तन्त्र्यः) ८०
 उत्तरोत्तरदोषाः १६३
 उत्तरोत्तरवृद्धिः (स्वराणाम्) १७१
 उत्पत्ती (भाषाज्ञम्) ४०४, ४२८
 उत्प्रेषितः (स्यायः) ४६१, ४६२
 उत्प्रेषितम् (उपभाषायाम्) ६३
 उत्प्लुतिः (नर्तने) २९
 उत्कृष्टगलः (गायनः) ४४४

उत्कृष्टा (वहनी, रुग्ण्ये) ४५७

उत्तमनकल्प (नाट्यनिगम) ५

उत्तमवर्ग (रागप्रयोगे) ३७४

उत्तमवप्रिया (चतुरागौद) ५६१

उत्तमवम् (रागप्रयोगे) ३१७, ३७१, ३७६,
३८२

उत्साह (कन्व) ६०६

उत्साह (छन्दोभेद) ४५

उत्साह (भ्रूयप्रवण्य) ५८६

उत्साह (भाव) ३६०

उत्सुकता (भाव) ३८६

उदात्त (स्वर) ९, १०

उदात्तवम् (गुण, पाठ्ये) ६५, ६६

उदासीना (स्त्री) १२८

उदाहरणम् (मूर्च्छनामात्रम्) १२२

उदाहरणम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४, ५५

उदीच्या २०६

उद्गीत (अलकार, गीते) १७०, १७२

उद्गीति (गीतिविशेष) ४३

उद्गीत (श्रवणमात्रम्) ५५०

उद्ग्राह (प्रवण्यप्राप्त्यु) ५५१, ५५५, ५६८-

५७२, ५७५, ५७६, ५८६, ५८८, ५९१,

५९२, ५९५-५९७, ५९९, ६०२, ६०५,

६०७, ६०९-६११, ६१३, ६१५-६१८

उद्ग्राह (प्रस्तावसम्पत्) ५५०

उद्ग्राहावि (प्रवण्ये) २६

उद्ग्राह (तात्त्विक) ५०९, ५८५, ५९३

उद्ग्राहित (अलकार, गीते) १७३, १७६

उद्ग्राह (गायन) ४४३, ४४४

उद्ग्राह (गायन) ४४३

उद्ग्राह (रङ्गप्रवण्य) ४०

उद्दिष्ट- (तान) १३१

उद्दिष्टम् (कृततानानाम्) १४३, १५८-१६०

उद्दिष्टम् (छन्द प्रस्तारे) ५०

उद्दिष्टम् (शुद्धतानानाम्) १३०, १३१

उद्दिष्टविधि (कृतताने) १५९

उद्दिष्टाद् (छन्द प्रस्तारे) ५०

उद्दीप्त- (विभाव) १४

उद्दीप्तम् (भावस्थ) ३९३, ३९५

उद्देश १३, १९४, ४७५

उद्देशतप्रायवर्तनम् २९

उद्देशतप्रायवर्तनम् २७

उद्देश- (गमका) ३६२

उद्देशतप्रायवर्तनम् (नृत्ये) ३४५

उद्देशतननम् ३०४

उद्दिष्ट (मूर्च्छनामान) १३४, १३९

उद्दिष्ट (अलकार, गीते) १७०, १७२,
१७३, १७५

उद्देश (भाव) ३७२

उद्देश (वास्तवीभेद) ५६०

उद्देश (अभिनये) ३३

उद्देशतप्रायवर्तनम्- (अर्थवादा) १४१

उद्देश (शब्दगुण) ४४९

उद्देश १२

उद्देशतप्रायवर्तनम् (छन्दोभेद) ४४

उद्देशतप्रायवर्तनम् (छन्दोभेद) ४८

उद्देशीति (गीतिविशेष) ४३

उद्देशीयनम् १६१, १६२

उद्देशीयतम् (प्रायवर्तनम्) ८६

उद्देशीह (चतुष्पदीभेद) ४७

उद्देश (श्रवणमात्रम्) ५५०

उद्देशपरिका (वृत्ति) ५५९

उद्देशति (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६२

उद्देशतम् (ग्राहकान्ते) ८७

उद्देशत (जीवेककालम्) ५३१, ५३३

उद्देशतप्रायवर्तनम् (द्विपदीभेद) ४३

उद्देश (अलकार, पाठ्ये) २१, ५२, ६३,

६६, ५७२, ५७३

उद्देश (तात्त्विककवने) ४, ५६, ६२

उद्देशनम् ६३

उद्देशनम् ६३

उद्देशराज (भाषा) २४, २७३, २७४, ३६१

उपरागाः २४, २६६, २७०, ३३९, ३४९,

३६१

उपरिपाणिः (ताले) २४०

उपलभ्यार्यः (समाधी) ६६

उपलम्भः (गान्धारग्रामस्य) — ९७

उपलम्भः (श्रुतीनाम्) ८१

उपलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५

उपलोलः (अलंकारः, गीते) १७८, १७९

उपवदन [क]म् (छन्दोभेदः) ४४

उपवदनम् (प्रबन्धः) ६१४

उपवर्तन [क]म् (शुद्धगीतेषु) ४९५, ४९८

४९९, ५०६, ५३१, ५३५

उपवेष्टः (printed रूपवेष्टः) ९

उपशमस्य (स्यायाः) ४५७, ४६०

उपशान्तिः (ध्वनेः) ४६०

उपसर्गः १६

उपांगुः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०

उपाङ्ग—(रागाः) १३, २४, २६६, ४०३,

४०४, ४१६, ४२०, ४२८, ४३१, ४३८,

४३९, ४४२

उपाङ्गत्वम् (रागस्य) ४३३

उपाङ्गम् (दृष्टिपादार्थाधिकम्, नाट्ये) २८,

३३

उपाधिः (स्यानप्रितयस्य) ५५७

उपाधिः (स्यानभेदरूपः) ७५, ७६

उपाध्यायः (गुह्ये) २९

उपान्तपतन्त्रिका ८०

उपान्तपद्मतिः ८४

उपेन्द्रवत्या (पुस्तम्) ३८

उपोहनम् (मद्रके) ४७२, ४७६, ४७७,

४७९, ४८३, ४९४, ५१६, ५३३, ५३८-

५४२, ५४४-५४७

उभयगुणाधयः (बालः) १६१

उभयग्राम—(आतयः) ३३८

उभयग्रामिणराजन्त्यन्तर— (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

११७, १२२

उभयग्रामिक— (शुद्धमूर्च्छनाप्रस्तारभेदक्रमः)

१०७

उभयग्रामिकाः (मूर्च्छनाः) १०४, १०८

उभयग्रामिकान्तर— (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११२,

११७

उभयशक्तिजत्वम् (नादस्य) ७३

उभयावृत्तिः (धमके) ६४

उमा (कपालगानफलदाने) २४३

उमातिलकः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१३

उरः (स्वरोत्पत्तौ) ८७

उत्बणः (मावः) — ४१७

उत्बणम् (विषम्) १०

उल्लङ्घनम् (स्वरस्य) १२५

उल्लासाः (स्याये) ४६०

उल्लासितः (अलंकारः, गीते) १७८, १७९

उल्लासितः (गमकः) ४५३, ४५४

उल्लासितः (स्यायः) ४६१

उल्लोप्यकम् (शुद्धगीतभेदः) १८०, ४७१,

४७४, ४७७, ५०७, ५०८, ५१०-५१२,

५१५, ५३३, ५३४, ५३६, ५४९

उष्णिक् (छन्दः) ९४

उष्णिक् (छन्दोमातिः) ३५

ऊ

ऊज-कृतिः [ओजःश्रीः] (क्रियाङ्गम्) ४०४,

४३९

ऊर्ध्वगा (रेखाः) ७७, ९७

ऊर्ध्वन्यस्ताः (माद्याः स्वराः) १२३

ऊर्ध्वस्वरः १२३

ऊर्ध्वोक्तयलः (गायनः) ४४४

ऊमिः (अलंकारः, गीते) १७३, १७५

ऋ

ऋः (ऋषयः) ९०-९४, ९७

ऋक् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५४९, ५५०

ऋगानम् २६०

श्रुग्वेदः १२

श्रुग्वेदजा (नादावतो) ५५८

श्रुजु- (गीतम्) ६१०

श्रुतुः (रागगाने) २८४, ४१३

श्रुतुभवाः (रागाः) ४४०

श्रुतिवक् १०

श्रुद्धिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९

श्रुपभः ९, ७७, ७८, ८०, ८७-९०, ९२,

९५, १३८, १६१, १६२, १६४, १६६,

१८४, १९६, २००, २१५, २१६, २२६,

२२९, २३४, २३७, २५३-२५६, २७६,

२७७, २९३, २९५, ३२५, ३२६, ३२८,

३३६, ३४४, ३४७, ३४९-३५१, ३५३,

३५५, ३५८, ३५९, ३६२-३६६, ३६८,

३७०-३७९, ३८१-३८३, ३८७, ३८९,

३९२, ३९४, ३९६, ३९८, ४०१, ४०९,

४१०, ४११, ४१३, ४१५, ४१९, ४२०,

४२६, ४२९-४३१, ४३३, ४३४, ४३९

श्रुपभपञ्चमहीनाः (ओडुवतानाः, षड्जग्रामे)

१३७, १४०

श्रुपभवर्जिताः (षाडवतानाः, मध्यमग्रामे)

१३५, १४०

श्रुपभवर्जिताः (षाडवतानाः, षड्जग्रामे) १३३,

१३९

श्रुपभावि- (स्वराः) १२३, १२४

श्रुपभावित्वम् (मूर्च्छनानाम्) ९७

श्रुपभाषा (मूर्च्छना) १९८, २१३, २१५,

२१७

श्रुपिः १०, २१, ९४, ३९९

श्रुपिकुलजातो (रिघो) ९३

ए

एकः (स्वरः) ८६

एककत्वगानार्हाः (प्रकीर्णप्रबन्धाः) ५५४

एककम् (गीताङ्गम्) ४७४, ४७६, ५०८-

५११, ५३३, ५३५, ५४९, ५५०

८८

एककल- (अपरान्तकम्) ४९३, ४९४, ४९७,

५०६

एककल- (उल्लोप्यकम्) ५०७, ५१०, ५११

एककल- (मद्रकम्) ४७६, ४८२

एककलः (तालः) ३०, १९४, २३९, २४३,

४८३, ४८४, ४८९, ४९४

एककलादि- (विधिः, मद्रके) ४७६

एककालोपलम्भः (धृतिस्वरयोः) ८३

एकग्रामजाः (जातयः) १६३

एकजातिविषयः (धर्मः) ८

एकतन्त्री (वीणा) १३, ३१

एकताली (तालः) ५७५, ५७६, ५८१,

५८२, ५८७, ५९१, ५९३, ६१८

एकताली (शुद्धसूत्रप्रबन्धः) ५५२

एकताली (सालगसूत्रप्रबन्धः) ५५३, ५८६,

५९१, ५९२

एकत्वम् (धृतीनाम्) ७६

एकदेशः (सामान्यार्थे) ५८

एकदेशः (स्वरस्य) ९२

एकदेशविकृतम् (लोकन्याये) ९२, १२९

एकधातुः (एलाचरणः) ५५४

एकपात् (चन्द्रकलादेवता) ६१४

एकमात्रः (लघुवर्णः) २५, ३६

एकरूपत्वम् (तानानाम्) १३८

एकवाचक- (पदम्) ५७

एकविंशतिः (ओडुवतानाः, षड्जग्रामे) १३२,

१४०

एकविंशतिः (ग्यासाः) १८९

एकविंशतिः (षाडवतानाः, मध्यमग्रामे) १३१,

१४०

एकशब्दः (उदाहरणे) ५४

एकभ्रुति [-कः] (स्वरः) ८४, २४१

एकभ्रुतिसमुत्पत्तयः १६४

एकभ्रुत्यपट्टः (पञ्चमः) ९८

एकस्थानम् (स्वरस्य) ९१

एकस्थानवादः (स्वरस्य) ९१

एकस्वरः (कूटतानः) १४३, १४४, १४६,
१४७, १५६

एकांशता (जातीनाम्) १६४

एकांशता (जातिः) १८८

एकांशोपचिताः (जातयः) १६३

एकाक्षराः (कलाः, गद्ये) ५५०

एकाग्रभावः (चित्तस्य, स्याये) ४५९

एकाग्रभावः (भावे) ७१

एकार्यम् (दोषः, पाठ्ये) ६५

एकार्यसाधनम् (वाच्यम्) ५६

एकास्यः (रागध्याने) ४०६, ४०८

एकोनपञ्चाशत् (पादवतानाः, ग्रामद्वये) १३१

एकोनविंशतिः (शुद्धविकृतस्वरः) ८९

एरण्डकाण्डनिस्सारः (शब्दः) ४५०

एला (शुद्धसूत्रप्रबन्धः) ५५१-५५६, ५५८-
५६७, ५८७

एलावि-(प्रबन्धः) ३३

एलाभासः (प्रबन्धः) ५६६

ऐ

ऐकिल्लः (गायनः) ४४३

ऐक्यम् (भूतीनाम्) ८६

ऐन्द्रवि-(ध्याकृतिः, वाग्मेयकारः) ४४१

ऐहिकामुष्मिककला (एला) ५५६

ओ

ओंकारः ८२

ओंकारः (ऋषसामाङ्गम्) ५५०

ओंकारः (स्तोत्रे) ५४९

ओंकारः (ओहाट्याम्) २६८

जः (अयुग्मान्तः) ५१२

जः (गुणः, पाठ्ये) ६५, ६६

जः (नादस्य) ५५७

जः (पादः, छन्दसि) ४४, ४६, ४९

जःश्रीः [ऊज.कृति.] (क्रियाङ्गम्) ४०४,
४३९

ओजप्रवृत्तम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजप्रवृत्तमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजभागः (आसारितेषु) ५३९

ओजमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजस्थितम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजस्थो (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७

ओता (वाद्यप्रबन्धः) ३३

ओवी (छन्दः) ३१

ओवी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१७, ६१८

ओष्ठः (स्वरोत्पत्तौ) ८७

ओहाटिका [-ट्टी] (स्वरेषु) २६७, २६८

औ

औग्ग्वल्पम् (रागे) ४६०

औडुव-(कूटतानाः) १४६

औडुव-(तानाः) १३०-१३२, १३६-१३८,
१४०, १४१, ३७०

औडुवः (रागः) २६५, ३२४, ३२६, ४०७

औडुवकारि-(स्वरः) १९४, २१५

औडुवकृत् (स्वरः) १६३

औडुवम् (गीतम्) ३०

औडुवा (जातिः) ३०, ९६, १८६

औडुवा (भावा) ३५९, ३६०, ३६२-३६५,
३८१, ३८३, ३८५, ३८८

औडुवा (मूर्च्छना) १२५, १२८-१३०

औडुवाः (मूर्च्छनातानाः) १३६-१३८, १४०,
१४१

औडुवाशंसो (स्वरः) १६३

औडुवित-(कूटतानाः) १४३, १४७

औडुवित्-वितम् (जातिलक्षणम्) २३, २५,
१८९, १९२, १९३, १९७, २०६, २०८,
२१०, २१३, २१५, २१६, २३७, २४१,
२५४

औडुविता (रामायणम्) ३६५

औडुवीकृता. (तानाः) २१

औडुव्यरी-(वाद्यकाः, कृतये) ४६९

औद्गात्रम् (यज्ञे) १०

ओवेणकम् (शुद्धगीतभेद) ४७१, ५३१-५३४

ओपधम् (कण्ठस्य) ४४५

क

कसारि (वाद्यम्) ५८२

ककुभ (धामराग) २७०, २७१, २७४, २७५, ३३७, ३३८, ३५१-३५६, ४०९, ४१०, ४२५, ४२९, ४३२, ४३३, ४३५, ५५८, ५५९

कङ्क (मूर्च्छनातान) १३६, १४०

कङ्काल (ताल) ५५५, ५५९, ५६९, ५७०, ६१३

कङ्कलि (प्रबन्ध) ४१

कङ्कलिलताभवनम् (धनुष्यदीभेद) ४७

कण्ठेली (भिन्नपङ्क्तिभाषा) २७२, ३७९, ३९३, ४३५

कण्ठेली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५

कण्ठललेला (धनुष्यदीभेद) ४७

कण्ठचुकी (नाटके) ३२१

कटि (नृत्ये) ३२, ३३

कटुकम् (भक्ष्यम्) ४४५

कठिमम् (शारीरम्) ४५१

कडालम् (शारीरम्) ४५१

कडालमधुरम् (शारीरम्) ४५२

कडालमधुरसौचलम् (शारीरम्) ४५२

कडालसौचलम् (शारीरम्) ४५२

कण्ठ (-ध्वनि) ४४६

कण्ठ (शरीरप्रवेश) ७३, ७४, ८७, ८८, १६९

कण्ठकुण्ठनम् (पुसाय) ४५०

कण्ठनैर्मल्यम् ४५०

कण्ठमायुर्यम् ४४६

कण्ठसाध्यत्वम् (गेयस्य) ४४५

कण्ठस्यकपालका (शिवस्य) २४९

कण्ठालम्बिभुजङ्गा (शिवस्य) २४९

कण्ठ्यकोमल (गमक) ४५४

कण्ठ्या (वहनी, स्यामे) ४५६

कदलीपत्रम् (द्विपदीभेद) ४३

कनकम् ७५

कनकाकारात्मन् ७५

कनिष्ठवृन्दम् ४६८

कनिष्ठासारितम् (शुद्धगीतेषु) ५१६, ५१७, ५३०, ५३७, ५३८, ५४०, ५४१, ५४४, ५४६

कनिष्ठासारिताभासम् (वर्धमानम्) ५४६

कन्द (भालिकमप्रबन्ध) ५५४, ६०६, ६०७

कन्द (छन्द) ६०६

कन्दर्प (ध्रुवप्रबन्ध) ५८६, ५८७

कन्दर्पबलशातन (मूर्च्छनातान) १३७, १४०

कन्दुक (ताल) ६०६, ६१३

कन्दुक (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१३

कन्दुकोत्सवम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

कन्या (छन्दोभेद) ३६

कपटम् (लक्षणम्) ५२, ६२

कपदिनी (मूर्च्छना) १२९

कपालगानम् २४२-२४९, २५१, २५६

कपालमाला (शिवस्य) २४३

कपालसन्तति (शिवस्य) २४३

कपाली (शिव) २५६

कपोत (रागध्याने) ४३४

कफ (शब्दहेतु) ४४७

कमल (ध्रुवप्रबन्ध) ५८६, ५८७

कमल (मण्डप्रबन्ध) ५८८

कमलभू (ब्रह्मा) १२

कमलम् (सहस्रपत्रम्) ७२

कमलसमव (शोम्ब) ५७२, ५७४

कमला (वर्णला) ५६४

कमलाकरम् (द्विपदीभेद) ४३

कमलापतिः (देवता, रागे) ४२२
 कमलापतिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५८४
 कम्पः (स्वाये) ४५६, ४६१, ४६२
 कम्पः (स्वरस्य) ४१८, ४२०
 कम्पनम् (गमके) ४५३, ४५४
 कम्पनम् (यंशे) ७६
 कम्पनम् (शब्दशरीरयोः) ४४५
 कम्पितः (गमकः) ४५३
 कम्पितः (गायनः) ४४३, ४४५
 कम्पितः (स्वरः) २६७, ४११, ४१४, ४१७,
 ४१९, ४२२, ४२४, ४२५
 कम्पितम् (स्वरस्य) १६७
 कम्पितद्रुम्पितः (मिश्रस्वायः) ४६५
 कम्पिताहतः (मिश्रस्वायः) ४६५
 कम्पिताहतलीनः (मिश्रस्वायः) ४६५
 कम्पः (स्वरः) ४१३, ४१६, ४१७, ४२१,
 ४२९, ४३९
 कम्बड[ल]कम् (छन्दोमेवः) ४५
 कम्बलगानम् २५६, २५७
 कम्बलगायः २५६, २५७
 कम्बुजः (रासकप्रबन्धः) ५९१
 कम्बा- (वाद्यकाः, कुतये) ४६९
 कम्बा (वाद्यम्) ५८२
 करः (नृत्ये) २९, ३२, ३३
 करटा- (वाद्यकाः, कुतये) ४६९
 करटा (वाद्यम्) ५८१, ५८२
 करणम् (नृत्ये) १२, २६, २७, २९, ३२,
 ३३
 करणम् (रागे) २७७-२८०, २८२, २८४,
 २८६-२८८, ३०२, ३०७, ३११, ३१२,
 ३१६, ३१८, ३२२, ३२४, ३२६, ३२८,
 ३३०, ३३१, ३३३, ३३४, ३३६, ३४०,
 ३४५, ३४६, ३४८, ४११, ४१२
 करणम् (शुद्धसूत्रप्रबन्धः) १८०, ५५२,
 ५५३, ५६८, ५६९, ६०२
 करणावली (पञ्चमपाठ्य-अन्तरभाषा) २७२

करद्वन्द्वम् (रागध्याने) ४११
 करद्वयम् (रागध्याने) ४०७
 करपाटस्वरकरणम् (प्रबन्धः) ५६९
 करप्रचाराः (नृत्ये) २९
 करमः (गायनः) ४४३, ४४४
 करध्यापाराः (नृत्ये) २७, २९
 कराली (गायनः) ४४३, ४४५
 कराहतिः (मृदङ्गादी) ५५२
 करिणी (वर्णला) ५६४
 करणः (तालः) ६०४
 करणः (रसः, रागे, जातौ, प्रबन्धे वा) २०१,
 २०३, २१०, २२४, २२९, २३४, २४६,
 ३२८, ३३४, ३३८, ३५०, ३६२, ३६३,
 ३६५, ३९२, ४००, ४०६, ४०९-४१२,
 ४२१, ४२२, ४२९, ४३१, ४३५, ४३७,
 ५७२, ५८७-५८९, ५९१, ६१३
 करणः (रसः, स्वाये) ४५९
 करणः (रसः, स्वरे) ९४
 करणः (शब्दः) ४५०
 करणः (शब्दगुणः) ४४९
 करणा (भावः) ३०६
 करणा (भुतिजातिः) ७८
 करणायाः (स्वायाः) ४५७, ४५९
 करौ (प्रबन्धस्य) ५५२
 कर्कटादि- (कराः, नृत्ये) ३३
 कर्कशत्वम् (शरीरदोषः) ४५२
 कर्करसायनम् (नादः) ५५७
 कर्णाट- (देशीला) ५६५
 कर्णाट- (भाषा, प्रबन्धे) ६०६, ६११, ६१२
 कर्णाटगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२१, ५२६,
 ६१७
 कर्णाटजनबल्लभः (कर्णाटगौडरागः) ४२१
 कर्णाटवङ्गालः [-ली] (भाषाङ्गम्) ४०४,
 ४३३
 कर्णाटवङ्गालः (रागः, सामान्यकवने) ५२३,
 ५२९, ५८४

कर्णाटभाषा (प्रबन्धे) ६०१

कर्णाटाद्याः (रागाः) ४५८,

कर्णाटी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४

कर्णाटी (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५

कर्णाटिला ५६५, ५६६

कर्तव्यायः ६१

कर्त्ता (शिवः) ३०

कर्त्रयः (ध्याकरणे) २६६

कर्पूरद्विपदी ४३

कर्पूरः (निः) ९४

कर्म (चरणादीनाम्, नृत्ये) २९

कर्म (ध्याकरणे) ७४, ८७

कर्मकर्तुप्रशंसनम् रागप्रयोगे ३९७

कलरवस्य (स्यायाः) ४६३, ४६४

कलसकलकलाकोविदः (धाम्येयकारः) ४४१

कलहंसः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०५,

६०६

कलहंसः (चतुष्पदीभेदः) ४७

कलहंसः (छन्दोभेदः) ४८, ६०५

कलहः (रागप्रयोगे) ३६४

कला (अलंकारस्य) १७०-१७९, १८१

कला (आक्षिप्तिकायाम्) २७८, २८१,

२८२, २८६, २९०, २९६, ३०२, ३२०,

३२४, ३२६

कला (कपालगाने) २५३, २५४

कला (करणे, नृत्यस्य) ३२

कला (गीतादि-) ४४१, ४४३

कला (छन्दसि) ४६, ४८, ४९

कला (जातिप्रस्तारे) ३१, १९४, १९५,

१९७-२०१, २०३, २०४, २०६, २०८,

२१०, २११, २१३, २१५, २१७, २१९-

२२२, २२४, २२५, २२७, २२९, २३०,

२३४, २३५, २३७, २३९, २४०

कला (साले) २५, २६

कला (मागध्यादिगीतियु) २५७-२६०

कला (रागध्याने) ४१५

कला (शुद्धगीतेषु) ४७७, ४७९, ४८४, ४९४,

४९५, ५००, ५०८-५१२, ५१६, ५३०-

५३३, ५३५, ५३७-५३९, ५४४, ५४६,

५४९, ५५०

कलाः (चन्द्रस्य) ६१४

कलाः (द्विसप्ततिः) ५

कलाः (महेश्वर्याः) ५९३

कलाकालप्रमाणम् २५

कलापः (सष्ठप्रबन्धः) ५८८

कलापूरकता (हिन्दुारोङ्कारयोः) ५५०

कलापूर्तिः (स्याये) ४६३

कलाबाह्यम् (पीतदोषः) ६२०

कलाबाह्यम् (कुष्ठगीतम्) ४५१

कलायाः (स्यायाः) ४६३

कलाविधि (शुद्धगीतेषु) ४७७, ५१०, ५११,

५१६, ५३७

कलिका (अङ्कुचारिणी) ६०३

कलिका (त्रेताभेदः) ५६१

कलिका (दीपस्य) ७६

कलिङ्गजा (भिन्नयङजान्तरभाषा) ३९८

कलोपनता-(गततानाः) १३४, १३५, १३७,

१३८

कलोपनता (मूर्च्छना) ९८, १३४, १३५,

१३७, १३८, १५१, ३४७

कलोपनताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०६

कल्पः (कालगणनायाम्) २४२, २४३, २५७

कल्पान्तः (कालगणनायाम्) २४२

कल्पितम् (विज्ञानम्) ८१

कल्पितवस्तु ८१

कल्पितविषयम् ८१

कविः ७३, ६१३, ६१७

कविगिरः ११

कविता (प्रबन्धजातिः) ५५२

कविनामाङ्कित-(पदम्) ५७९, ५८०, ५८४

कविहंसिः १८

कविसमयः १८

कवीन्द्रा ७२

कास्यताल (घाद्यम्) ५९३

कास्यम् (घाद्यम्) २६

काकनिर्घोषनिष्ठुर (शब्द) ४५०

काकलवान् (स्वर) १६३

काकलि-(मूर्च्छना) १०४

काकलिकलोपनता (मूर्च्छना) १०२

काकलिकलोपनताभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १११

काकलित्व [न्ता] (निपादस्य) ८६, ८८, १२३, १६२, १६४, १६७

काकलिपीरवी (मूर्च्छना) १०२

काकलिपीरवीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १११, ११२

काकलिमत्सरीकृत् (मूर्च्छना) १०१

काकलिमत्सरीकृद्भेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १०९

काकलिमार्गी (मूर्च्छना) १०२

काकलिमार्गीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १११

काकलिमूर्च्छना (मध्यमप्राप्तिका) १०२

काकलियुक्ता (मूर्च्छना) १२८

काकलियुता (मूर्च्छना) १३०

काकलिरजनी (मूर्च्छना) १०१

काकलिरजनीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १०८

काकलिशुद्धमध्या (मूर्च्छना) १०२

काकलिशुद्धमध्याभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १११

काकलिशुद्धयङ्गा (मूर्च्छना) १०१

काकलिशुद्धयङ्गाभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १०९

काकलिसयुता (मूर्च्छना) १२३

काकलिसाधारणम् १६१

काकलिसौवीरी (मूर्च्छना) १०२

काकलिसौवीरीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) ११०

काकलिहरिणाश्रवा (मूर्च्छना) १०२

काकलिहरिणाश्रवाभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) ११०

काकलिहृष्यका (मूर्च्छना) १०२

काकलिहृष्यकाभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) ११२

काकलि-(निपाद) २३, ८३, ८४, ९०-९२,

९४, १२५-१२७, १४३, १६२-१६४,

१६७, १८७, १९४, २४१, २७६, २८२,

२८३, २८६, २८८, २९०, २९१, २९३,

२९५, २९७, २९९, ३०१, ३०४, ३०६,

३०९, ३१२, ३१४, ३१७, ३१९, ३२१,

३२३, ३२५, ३२८, ३३०-३३२, ३३९,

३४०, ३४४, ३४७, ३७६, ४०१

काकल्यन्तर-(मूर्च्छना) १०४

काकल्यन्तरकलोपनताभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १२०

काकल्यन्तरद्वयोपेत-(मूर्च्छनाप्रस्तार) १२२

काकल्यन्तरपीरवीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १२१

काकल्यन्तरमत्सरीकृद्भेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) ११८

काकल्यन्तरमार्गीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १२१

काकल्यन्तरमूर्च्छना (मध्यमप्राप्ते) १०४

काकल्यन्तरमूर्च्छना (यङ्गप्राप्ते) १०३, १०४

काकल्यन्तरयुक्ता (भाषा) १२६

काकल्यन्तरयुता (मूर्च्छना) १३०

काकल्यन्तररजनीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) ११७, ११८

काकल्यन्तरशुद्धमध्याभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १२०, १२१

काकल्यन्तरशुद्धयङ्गाभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) ११८

काकल्यन्तरसयुता (मूर्च्छना) १२३

काकल्यन्तरसौवीरीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) ११९, १२०

काकल्यन्तरस्वरसमवा (मूर्च्छना) १२५

काकल्यन्तरहरिणाश्रवाभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १२०

काकल्यन्तरहृष्यकाभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १२१, १२२

काकल्यन्तराभिद्वगताभेदा (मूच्छंताप्रस्तार)

११९

काकल्यन्तराश्वक्रान्ताभेदा (मूच्छंताप्रस्तार)

११९

काकल्यन्तरोत्तरमन्द्राभेदा (मूच्छंताप्रस्तार)

११७

काकल्यन्तरोत्तरायताभेदा (मूच्छंताप्रस्तार)

११८

काकल्यन्तरोपेतमत्सरीकृत् (मूच्छंता) १०४

काकल्यन्तरोपेतरजनी (मूच्छंता) १०३

काकल्यन्तरोपेतशुद्धपङ्खा (मूच्छंता) १०४

काकल्यन्तरोपेताभिद्वगता (मूच्छंता) १०४

काकल्यन्तरोपेताश्वक्रान्ता (मूच्छंता) १०४

काकल्यन्तरोपेतोत्तरमन्द्रा (मूच्छंता) १०३

काकल्यन्तरोपेतोत्तरायता (मूच्छंता) १०४

काकल्यभिद्वगता (मूच्छंता) १०२

काकल्यभिद्वगताभेदा (मूच्छंताप्रस्तार)

१०९

काकल्यश्वक्रान्ता (मूच्छंता) १०२

काकल्यश्वक्रान्ताभेदा (मूच्छंताप्रस्तार) १०९

काकल्यदि ८१

काकल्युत्तरमन्द्रा (मूच्छंता) १०१

काकल्युत्तरमन्द्राभेदा (मूच्छंताप्रस्तार) १०८

काकल्युत्तरायता (मूच्छंता) १०१

काकल्युत्तरायताभेदा (मूच्छंताप्रस्तार) १०८

काकवत्—(क्रूरनिर्घोष) ४४४

काकितवम् (शारीरदोष) ४५२

काकी (गायन) ४४३, ४४४

काकु (स्थाये) ४५५

काकुप्रवोण (गायन) ४४२

काकोली (शब्ददोष) ४५०

काञ्चनमाला (घतुष्पदोभेद) ४७

काञ्चोपमकम् ६४

काण्डारणा (स्थाये) ४६०

काण्डारणाया (स्थाया) ४५७, ४६०

कादम्ब (कन्द) ६०६

कान्त (शोम्बह) ५७२, ५७४

कान्त (पदनाम, एलायाम्) ५५६

कान्त (प्राण, एलायाम्) ५५६, ५५७

कान्तवर्ण. (नाद) ५५७

कान्ता (भुतिनाम) ७७

कान्तार (नि सारप्रबन्ध) ५८९, ५९०

कान्ति (आर्याप्रबन्ध) ५९९

कान्ति (गुण) ६५, ६६

कान्ति (चन्द्रकला) ६१४

कान्ति (पदस्य) १६८

कान्ति (स्थाये) ४५८

कान्तिभांगिता (शारीरमुण) ४५२

कान्तिमती (वर्णला) ५६४

काम (इकारे, एलायाम्) ५५५

काम (कन्द) ६०६

काम (देवता, ललितगद्ये) ५९८

काम (पदनाम, एलायाम्) ५५६

काम (पुरुषार्थ) ८

कामकामाविर्दिदेवत (राग) २८४, ३२३

कामगण (मात्रिक) ३७, ४९, ५६३, ५६५,

५६६

कामयानम् (कपाल-) २५१

कामचार ३०, १८७

कामतुप्तिकाम [-कामिनी] हात (मिथसूड-

प्रबन्ध) ५५३, ५८४

कामद (भुवप्रबन्ध) ५८६, ५८७

कामद (मूच्छंतातान-) १३८, १४०

कामदेवत (राग) ३४९, ४१४

कामदेवतरस (भृगार) ४१४

कामध्वज (कन्द) ६०६

कामबाणक (दण्डकप्रबन्ध) ४१

कामलेला (कर्णादेला) ५६६

कामलेला (मात्रंला) ५६३, ५६४

कामवर्ण १०

कामविकामोकरणम् २६५

कामनापिता ७२

कामादभुताभिनवमृगांकलेखा प्रबन्धः) ५५३	(मिश्रसूड- कालः (ग्रामयोः) ९८
कामिकः (प्रबन्धवर्ण्य) ५७३	कालः (ताले) २५, २६, ३१
कामिनी (,,) ५७३	कालः (श्रुतेः) ७९
कामिनीकंडुणहस्तकः (चतुष्पदीभेदः) ४७	कालः (सरस्वत्याः) ४४६
कामिनीश्रीडनकः (चतुष्पदीभेदः) ४७	कालविद्वद्भ्यम् (गीतदोषः) ६२०
कामिनीसङ्गः (रागप्रयोगे) ३९९	कालविरोधी (दुष्टगीतम्) ४५१
कामिनीहासापदोहकः (चतुष्पदीभेदः) ४७	कालिका (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
कामो (शिवमहिमवर्णने) ४५५	कालिका (वर्णला) ५६४
कामुको [कौमुदी ?] (संगताभेदः) ५६०	कालिङ्ग- (पात्राणि) ४६९
कामोत्सवा (सङ्गताभेदाः) ५६०	कालिङ्गी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
कामोदः (रागः, सामान्यकथने) १६७, ४०५	कालिङ्गी (भिन्नपङ्कजभाषा) २७२, ३९३, ४३४
कामोदः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०८	कालिन्दी (भिन्नवङ्गजभाषा) २७३
काम्बोजिका (हिन्दोलभाषा) २७४, ३८३	कालिन्दी (भिन्नपङ्कजान्तरभाषा) २७५
काम्बोजी (ककुभभाषा) २०६, २७१, २७४, २७६, ३५५	कालिन्दी (वर्णला) ५६४
काम्बोजी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९	कालोपाधिः (श्रुतिमाने) ७९
काम्बोजी (मालवकैशिकविभाषा) २७२	काव्यम् ६६
कापवलेडाः (यागादिसापने) १४१	काश्मीराः ९७
कारणत्वम् (जातीनाम्, रागे) ३०६	काहला (वाद्यम्) ५८१
कारणभेदः ८५	किङ्किणी (चतुष्पदीभेदः) ४७
कारणस्वरः (शुद्धजातीनाम्) १८४	किञ्चिदुच्चोच्चतरता (ध्वनेः) ८०
कारणांशः (स्याये) ४५८	किन्नरः ४५२
कारीरी (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०, १४२	किन्नरपूजितः (गायकः) ४४६
कादम्बरसः ४५०	किन्नरप्रिय- (भाषा) ३९०
कार्मारवी (जातिः) ९२, १६८, १८४, १८६, १८८, १८९, २३४, २३६, २३९, २९०, ३०६	किन्नरमियुनविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७
कार्यभेदः ८५	किन्नरलोला (चतुष्पदीभेदः) ४७
कार्यम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५९	किन्नरवल्लभ- (भाषा) ३७८, ३९१
कार्यम् (पञ्चात्तापे) ५८	किन्नरी- (वायकाः, कुतये) ४६९
कार्यसंप्रत्ययः ९१	किन्नरी (घोषा) १३
कार्यादाः (स्याये) ४५८	किन्नरीगणगर्वदम् (कण्ठम्) ४४६
कार्यान्तराणि (उवाहरणे) ५४	किन्नरीगणगर्वनुत् (कण्ठम्) ४४६
कार्यान्वयः (शब्दविधिः) १६	किन्नरीरग- (वल्लभा, भाषा) ३७५
कासः (श्रुतोः) १६१	किरातधरितम् (प्रबन्धवर्ण्य) ५७४
	किरातेशः (शोम्बकः) ५७२, ५७४
	किरिबिट्टः (वाद्यम्) ५८३
	किरीटादिविभूषणानि २६

किलकिञ्चितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कीर्तनम् ५७७, ५९७
 कीर्तिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 कीर्तिः (फलम्, वर्णवर्ग) १९
 कीर्तिधवलम् (छन्दः) ४५
 कीर्तिलहरो (करणप्रबन्धः) ५६८, ५६९
 कुङ्कुमः (द्विपदीभेदः) ४३
 कुङ्कुमतिलकः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 कुङ्कुमतिलपावली (द्विपदीभेदः) ४३
 कुङ्कुमलता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुङ्कुमलेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुजः (देवता, वर्णवर्ग) १९
 कुञ्जरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुञ्जरः (छन्दोभेदः) ४८
 कुञ्जरः (स्वरोत्पत्तौ) १६५
 कुञ्जरललिता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुञ्जरविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुञ्जरेन्द्रः (स्वरोत्पत्तौ) ८९
 कुटिलप्रचारः (स्यायः) ४६४
 कुट्टिकरः (प्रबन्धरचनायाम्) ४४२
 कुडकः [कुडुवकः] (तालः) ५७०, ५७४
 कुडुका (वाद्यम्) ५८२
 कुडुवका—(वाद्यकाः, कुतपे) ४६९
 कुण्डलः (शिवस्य) २५६
 कुण्डलाधारम्—(कनकम्) ७५
 कुण्डलिनी—(शक्तिः) ७२
 कुतपः ४६९
 कुतपः (अवनद्धस्य) ४६९
 कुतपः (तत्तस्य) ४६९
 कुतपः (नाट्यस्य) ४६९
 कुतुकः २८
 कुत्सनम् ८
 कुन्तलः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 कुन्दः (प्रतिमण्डप्रबन्धः) ५८९
 कुन्दाभः (मः) ९४
 कुञ्जककुसुमम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

कुमुदकीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 कुमुद्वती (वर्णला) ५३४
 कुमुद्वती (भुतिनाम) ७८
 कुरञ्जी [ङ्गी] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 कुररः (छन्दोभेदः) ४८
 कुररी (आर्याप्रबन्धः) ६००
 कुरुलः (गमकः) ४५३, ४५४
 कुरुलान्वोलितः (मिथस्यायः) ४६५
 कुरुलाहतः (मिथस्यायः) ४६५
 कुलकम् (मद्रकभेदः) ४७२
 कुल (त?ण?) पः २६
 कुलवर्णादिकम् (कर्णादिलापाम्) ५६६
 कुलाक्षलः (कपालगाने) २४३
 कुवलपदामः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुवा—(द्वीपम्, स्वरस्य) ९४
 कुशकाशः (औषधम्) ४४६
 कुशारीरम् ४५२
 कुसुमनिरन्तरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमबाणः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमलतापुहम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमवती (वर्णला) ५६४
 कुसुमाकरः (ऋतुः, रागगाने) ४१२
 कुसुमाकरः (श्रीम्वदः) ५७२, ५७३
 कुसुमाकुलमधुकरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमायुधशेखरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमावती (चतुराभेदः) ५६१
 कुसुमावली (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमास्तरणः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमितकेतकीहस्तः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कूटतानः २१, १२४, १२५, १२८-१३०,
 १४२-१४७, १८२
 कूटत्वम् (तानानाम्) १३०
 कूटसाक्ष्यम् ४४६
 कूर्मकः (कन्दः) ६०६
 कूर्मिका—(वाद्यकाः, कुतपे) ४६९
 कूर्माण्डः १८३

कृतः (प्रत्ययाः) १६
 कृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 कृतिविशेषः (शोम्बडे) ५७२
 कृतिवासाः (रागध्याने) ४०६
 कृत्रिमः (नादः) ७३
 कृशः (शब्दः) ४५०
 कृशः (शब्ददोषः) ४५०
 कृशाता (शारीरदोषः) ४५२
 कृपिः १४२
 कृष्णः (शोम्बडे) ५७२, ५७३
 कृष्णः (प्रबन्धवर्ण्य) ५७३
 कृष्णकेलिः (प्रबन्धवर्ण्य) ५७८
 कृष्णवर्णा (भद्रावती) ५५९
 कृष्णवसना (रागध्याने) ४३४
 कृष्णवस्त्रा (रागध्याने) ४१५, ४२९
 केकी (कन्दः) ६०६
 केटिः (शब्ददोषः) ४५०
 केणिः (शब्ददोष) ४५०
 केतकीकुसुमम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 केतुः (देवता, रागे) ३२१
 केदारः (रागः, सामान्यकयने) ५७९, ५८२, ५८३
 केदारगौडः (उपाङ्गम्) ४२१
 केदारगौडः (रागः) ५८१
 केयूरादि—(भूषणानि) २१
 केलयः (प्रबन्धवर्ण्य) ५७३
 केलिः (प्रबन्धः) ४१
 केलिकलनाः (महेश्वर्याः) ५९३
 केशवः (देवता, रागे) ३१९
 केशाप्रवदणत्वम् (केशिकस्वरसाधारणम्) १६१
 केसरः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 कर्मुतिक—(न्यायः) २३
 केशाडः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०२
 केशिक—(स्वरसाधारणम्) ८९, ९२, १६१, १६३, १६४, २०३, २३९

[भिन्न-] केशिकः (ग्रामरागः) २६८, २७१, २९७, २९८, ४१५
 केशिकत्वम् (स्वरस्य) १२८
 [भिन्न-] केशिकमध्यमः (ग्रामरागः) २६८, २६९, २९१-२९३
 केशिकी (जनकरागः) ४०५
 केशिकी (जातिः) ९२, १६३, १८४, १८६, १८८-१९०, २३७, २३९, २७६, २७७, २९०, ३०६, ३१९, ३३६, ३४४
 केशिकी (टक्कभाषा) २७४
 केशिकी (पञ्चमभाषा) २७२, ३७३, ४३०
 केशिकी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०
 केशिकी (भिन्नपञ्चमविभाषा) २७२
 केशिकी (रीतिः) २५८, ५८२-५८४, ५९७
 केशिकी (वृत्तिः) ५५८, ५५९, ५९७, ६१०, ६१५
 कोकिला ८९
 कोकिलागतिः (रागध्याने) ४११
 कोकिलाध्यनिपेक्षलः (शब्दः) ४४९
 कोकिलापञ्चमः (उपररागः) २७०, ३४९
 कोकिलावली (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कोणः (वीणावावने) २६, ७९, ८१
 कोमल—(पदानि) ६१०
 कोमल—(स्यायः) ४५७, ४६०
 कोमलः (ध्वनिः, स्याये) ४६४
 कोमलः (शब्दगुणः) ४४९
 कोमलः (स्वरः) ५५७
 कोमललीनत्रिस्थानमधुरधनपीवरौच्यतरङ्गः (शब्दः) ४४९
 कोमलस्थूलः (शब्दः) ४४८
 कोमलस्निग्धधनौच्यतरपीवरः (शब्दः) ४४९
 कोमलस्निग्धनिस्तारः (शब्दः) ४४८
 कोमलस्निग्धनिस्तारस्थूलः (शब्दः) ४४८
 कोमलस्निग्धलीनत्रिस्थानपीवरनिस्तारौच्यतरः (शब्दः) ४४९
 कोलाहलः (रागः, सामान्यकयने) ४५८

कोलाहल (रागाङ्गम्) ४०३, ४०७
 कोलाहलम् (युग्मम्) ४६८
 कोलाहला (जनकराम) ४०५
 कोलाहला (टक्कभाषा) २७१, २७३, २७४,
 ३६४, ४३५
 कोषा (शब्दस्य) ४४१
 कोष्ठा [-का] (कूटतानलेखने) १४७, १५५,
 १५८, १५९
 कौञ्च- (पात्राणि) ४६९
 कौणपायन (मूच्छन्तातान) १३४, १४०
 कौन्तल- (वराटी, उपाङ्गम्) ४०३,
 ४१६
 कौशली (भिन्नपदभाषा) ३९२
 कौस्तुभ ७
 कितन् (प्रत्यय) ७४
 क्रतु- (फलम्) २५६
 क्रतूवभवम् (द्रव्यम्) १४१
 क्रम- (अलकार, गीते) १७३, १७६
 क्रम- (आरोहावरोहयो) १६८
 क्रमचार (स्वराणाम्) ३४३
 क्रमभङ्ग (स्वराणाम्) १२५
 क्रमरेषित (अलकार, गीते) १७०
 क्रमविधि (कूटताननष्टोद्दिष्टयो) १६०
 क्रमविलास (शोम्बड) ५७१
 क्रमाख्य (शोम्बड) ५७१
 क्रमुक (औपधम्) ४४६
 क्रमोवगता (स्वरा) ४६३
 क्रिया (अङ्गानाम्, नृत्ये) १३, २९
 क्रिया (ताल) २६, ३१
 क्रिया (शब्दव्युत्पत्तौ) १७
 क्रिया (सामाधार्ये) ४३७
 क्रियाङ्ग- (रागा) १३, २४, २६६, ४०३,
 ४०४, ४३९, ४४२
 क्रियामार्गप्रवर्त्तौ (शिव) ४३७
 क्रियावान् (पायन) ४४२
 क्रीडन- [क]म् (चतुष्पदीभेद) ४६
 क्रीडाताल ५८७, ५९२, ६१४, ६१६

क्रोध- (भाव) ६०, ६१
 क्रोधजननम् (प्रियोक्तौ) ५८
 क्रोधा (श्रुतिनाम्) ७८, ७९
 क्रौञ्च- (द्वीपम्, स्वरे) ९४
 क्रौञ्चगामी (रागध्याने) ४०८
 क्रौञ्चपक्षी (स्वरोत्पत्तौ) ८९
 क्रौञ्चपद (आलिङ्गमप्रबन्ध) ५५४, ६०७
 क्रौञ्चपद- (छन्द) ६०६
 क्रौञ्चयाना (रागध्याने) ४३३
 क्रौञ्चासना (रागध्याने) ४२७
 क्लेशगम्य (शब्द, तारमन्द्रयो) ४५०
 क्वाथ (औषधम्) ४४६
 कणदिनाशित्वम् (श्रुतिनाम्) ८३
 क्षत्रियो (रिषौ) ९३
 क्षमा (आर्याप्रबन्ध) ५९९
 क्षमा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१
 क्षमाभुक् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 क्षान्ति (श्रुतिनाम्) ७८
 क्षारम् (अन्नम्) ४४५
 क्षिति (श्रुतिनाम्) ७९
 क्षिप्त (स्थाप) ४६१, ४६२
 क्षिप्तप्लावितनामित (मिथस्याय) ४६६
 क्षिप्तमिश्र (मिथस्याय) ४६७
 क्षीरवृक्ष (औषधम्) ४४६
 क्षुत्क्षाम (अभिनये) ३३
 क्षेत्रकाकु (स्थाप्ये) ४५६
 क्षेत्रजा (छाया, स्थाप्ये) ४५५
 क्षेत्रम् (स्वरस्य) १६७
 क्षोणीभर्त्ता (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 क्षोभिणो (श्रुतिनाम्) ७८, ७९
 क्षौमनिस्सारपीन (शब्द) ४४८
 क्ष्मा (क्षिति, श्रुतिनाम्) ७८
 क्ष्माभुपक्रम (रागप्रयोगे) ४२२

ख

खञ्जम् (छन्द) ४४
 खञ्जिका (छन्द) ४४

खञ्जिनी [रो] (मालवकौशिकभाषा) २७२,
 २७४, ३९०
 खटकः (?) १०
 खट्वाङ्गम् (रागध्याने) ४०६, ४११, ४१५
 खण्डनम् (गीतस्य, खण्डेन) ४७३
 खण्डम् (आलापे) २८०, २८२, २८८, २९४,
 २९९, ३१८, ३५२
 खण्ड[-क]म् (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८
 खण्डम् (गीतस्य) ४७३
 खण्डम् (प्रबन्धे) ५८६-५८८, ५९१, ५९३-
 ५९५, ५९९, ६०५, ६११, ६१३, ६१४,
 ६१६-६१८
 खण्डम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 खण्डमेघः (ब्रूतानानाम्) १४८, १५८
 खण्डा [खण्डिका] (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४
 खण्डिका (वर्धमाने) ५४४-५४६
 खनिमनुष्याः ७
 खण्डम् ९६
 खरोष्ठ्यनिनिष्ठः (शब्दः) ४५०
 खल्लोत्तारः (रूपम्) ६१९, ६२०
 खादिरचूर्णम् (औषधम्) ४४५
 खादिरवलाः (औषधम्) ४४६
 खादुलाः (शब्दः) ४४७
 खुत्ता (बहनी, स्थाये) ४५७
 ॥
 गः (गायारः) १०, ८०, ८१, ८३, ८५,
 ८९-९१, ९३, ९४, १२६, १३८, १५५,
 १६१, १६२, १६४, १६६, १९०, १९७,
 २०८, २१५, २१९, ३३६, ३५४, ३५५,
 ३५८, ३७६, ३७९, ३८१, ३८८, ३९१,
 ३९२, ३९४, ३९५, ३९८, ४००, ४०१,
 ४०७, ४१०, ४१८, ४१९, ४२१, ४२३,
 ४२४, ४३०, ४३१, ४३३, ४३५, ४३६
 गः (गुणः) १६-४२, ४७, ५०, ४७६, ४९५,
 ९०४

गजः (कन्दः) ६०६
 गजकान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 गजच्छायाः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 गजरः (प्रबन्धः) ३३
 गजलीलः (तालः) ६०२
 गजलीला (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०२,
 ६०३
 गजारोहणम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 गजेन्द्रवरदाहना (रागध्याने) ४१५, ४२८,
 ४३४
 गण-(एला) ५५८, ५६७
 गण-(रसकः) ५७६
 गणज-(युत्तम्) ५७०
 गणद्विपदी (छन्दोभेदः) ४८
 गणना (अतीनाम्, तन्त्रीयु) ८०
 गणना (स्वाराणाम्, आलापे) २७८
 गणनागोचरम् (नाट्यशास्त्रम्) ७
 गणनाविधिः (मूर्च्छनातानम्) १२४
 गणनाविधिः (स्वाराणाम्) ३०
 गणपतिः (स्तोभाक्षरेषु) ५४९
 गणमात्रवि (एलायाम्) ५६४
 गणविकारः (गणलासु) ५६०
 गणाः (व्यासणाम्) ४५, ४८, ४९, ५३९,
 ५५८, ५७६, ६००
 गणाः (वर्णानाम्) ३५, ३८, ५५८, ५६०,
 ५६१, ५७१, ५७२
 गणाधिपः (कर्णादेनायाम्) ५६५, ५६६
 गणिता (डेकूरी) ५७०
 गनत्रयम् (गीतदोषः) ६२०
 गनक्रमम् (बुल्लगीतम्) ४५१
 गतिः (गद्ये) ५९८
 गतिः (तारमश्रयो) २२
 गतिः (स्वाराणाम्) ९३
 गते (स्थाया) ४५७, ४५८
 गन्धम् (गायारात्रयम्) १२७
 गदा (रागध्याने) ४०८, ४०९

गदाघरः (शोम्बडाः) ५७२, ५७३

गदिनः ११

गद्यकलहंसः (प्रबन्धः) ६०६

गद्यचक्रवालः (प्रबन्धः) ६०५

गद्यजा (गजलीलाप्रबन्धः) ६०२

गद्यजाः (शोम्बडाः) ५७२

गद्यपद्यजाः (शोम्बडाः) ५७२

गद्यपद्याद्यलंकृत- (स्तोत्रम्) २४३

गद्यम् ५७७, ५९४-५९७, ६१५

गद्यम् (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९७-५९९

गद्यम् (श्रुत्ताम्नि) ५५०

गन्धर्वः (गणाधिपः, कर्णाटिलायाम्) ५६६

गन्धर्वाः (गान्धर्वप्रयोगे) ४७१

गभीरनिनदः (गमके) ४५४

गमकः १३, २३, २५, २६७, २६८, २९२,
३१२, ३५१, ३५२, ३५४, ३६२, ३६४,
३७०-३७२, ३७८, ३८०-३८२, ३८७,
३९४, ४१६, ४२३, ४२५, ४२६, ४२८,
४४१, ४५३, ४५४, ४५७, ४६८, ५६५,
५७१, ५७५, ५७७, ५७८, ५८७, ५९८,
६००, ६०१, ६०५, ६१०, ६११, ६१७,
६२०

गमकसंदर्भाः (एलायाम्) ५५४

गमकान्वित- (स्वराः) २६७

गम्भीरलीनः (शब्दः) ४४७

गदडः (रागध्याने) ४३८

गदडपदम् (द्विपदीभेदः) ४३

गदडवाहनः (रागध्याने) ४०९

गर्भ- (सन्धिः) २७६, २८०

गर्हा (पापस्य) ४४६

गलः (गायकस्य) ४४४

गलकः (नादवर्णने) ७३

गवामयनः (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९

गध्यम् (घृतम्) ४४६

गाढ- (गमकाः) २६७

गाढ- (स्यायाः) ४५७, ४६०

गाढः (शब्दमुणः) ४४९

गाढबन्धः (वर्णानाम्) ५५७

गाता २५, ८२, ८६, १८०, १९१, ५८६,

५९१, ५९९, ६०८

गाता (वृन्दे) ४६८

गातु- (शब्दः) ४५०

गात्रम् (स्याये) ४५९

गात्रवर्णः (अलंकारः, गीते) १७१

गात्रविक्षेपणम् (नुत्ते) २७

गात्रस्य (स्यायाः) ४५७, ४५९

गात्रोत्पद्यन्तिः ४५१

गाथा (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६००

गाथा- (गानम्) २६०

गाथा (छन्दः) २०, ४२

गाथा (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५५०

गायिकः (कूटतानः) १४३, १४७

गाविका (मूर्च्छना) २००, २०६, २२४, २३७

गाद्याः (स्वराः) १२२, १२३

गानकालः (रागस्य) २९९, ३१२, ४४०

गानक्रिया १६९

गानगुणाः २३

गानप्रयोगः २३

गानभेदः (करणप्रबन्धे) ५६८

गानम् (गीतभेदः) ४७१

गानम् (सामान्यायै) ८, १४२, १६३, २१३,

२४०, २४१, २४३, २६०, ३०६, ३५३,

३६७, ३७२, ३७३, ३७८, ४२१, ४४३,

५३३, ५४९, ५५०, ५६९, ५७५, ५८०,

५८६-५८८, ५९४, ६००, ६०५

गानविधिः (श्रुत्ताम्नि) ५५०

गानविधिः (गद्ये) ५९८

गान्धर्वः (मागंदेशोक्ति) २४, ८७, ४४२

गान्धर्वम् (स्वरतालपदात्मकम्) २४, २५,

१६४, २४१

गान्धर्वम् (गीतभेदः) ४७१

खञ्जिनो [री] (मालवकौशिकभाषा) २७२,

२७४, ३९०

खटकः (?) १०

खट्वाङ्गम् (रागध्याने) ४०६, ४११, ४१५

खण्डनम् (गीतस्थ, खण्डेन) ४७३

खण्डम् (आलापे) २८०, २८२, २८८, २९४,
२९९, ३१८, ३५२

खण्ड[-क]म् (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८

खण्डम् (गीतस्थ) ४७३

खण्डम् (प्रबन्धे) ५८६-५८८, ५९१, ५९३-
५९५, ५९९, ६०५, ६११, ६१३, ६१४,
६१६-६१८

खण्डम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४

खण्डमेकः (कूटतानानाम्) १४८, १५८

खण्डा [खण्डिका] (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४

खण्डिका (वर्धमाने) ५४४-५४६

खनिमनुष्याः ७

खण्डम् ९६

खरोष्ठ्यनिनिष्ठुरः (शब्दः) ४५०

खल्लोत्तारः (रूपकम्) ६१९, ६२०

खादिरक्षुर्गम् (औषधम्) ४४५

खादिरवलाः (औषधम्) ४४६

खाटुलः (शब्दः) ४४७

खुत्ता (बहनी, स्थाप्ये) ४५७

ग

गः (गायारः) १०, ८०, ८१, ८३, ८५,

८९-९१, ९३, ९४, १२६, १३८, १५५,

१६१, १६२, १६४, १६६, १९०, १९७,

२०८, २१५, २१९, २३६, २५४, २५५,

३५८, ३७६, ३७९, ३८१, ३८८, ३९१,

३९२, ३९४, ३९५, ३९८, ४००, ४०१,

४०७, ४१०, ४१८, ४१९, ४२१, ४२३,

४२४, ४३०, ४३१, ४३३, ४३५, ४३६

गः (गुरुः) ३६-४०, ४७, ५०, ४७६, ४९५,
६०४

गजः (कन्दः) ६०६

गजकान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९

गजच्छायः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०

गजरः (प्रबन्धः) ३३

गजलीलः (तालः) ६०२

गजलीला (आलिकमप्रबन्धः) ५५३, ६०२,
६०३

गजारोहणम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

गजेन्द्रवरदाहना (रागध्याने) ४१५, ४२८,
४३४

गण-(एला) ५५८, ५६७

गण-(रासकः) ५७६

गणल-(घृतम्) ५७०

गणद्विपदी (छन्दोभेदः) ४८

गणना (श्रुतीनाम्, तन्त्रीषु) ८०

गणना (स्वाराणाम्, आलापे) २७८

गणनाऽगोचरम् (जाट्यशास्त्रम्) ७

गणनाविधिः (मूर्च्छनातानाम्) १२४

गणनाविधिः (स्वराणाम्) ३०

गणपतिः (स्तोभाक्षरेषु) ५४९

गणमात्रावि (एलाप्याम्) ५६४

गणविकारः (गणैस्मात्) ५६०

गणाः (मात्राणाम्) ४५, ४८, ४९, ५३९,
५५८, ५७६, ६००

गणाः (वर्णानाम्) ३५, ३८, ५५८, ५६०,
५६१, ५७१, ५७२

गणाधिपः (कर्णाटिलाप्याम्) ५६५, ५६६

गणिका (डेड्री) ५७०

गतक्रमम् (गीतदोषः) ६२०

गतक्रमम् (कुट्यगीतम्) ४५१

गतिः (गद्ये) ५९८

गतिः (तारमन्द्रयोः) २२

गतिः (स्वराणाम्) ९३

गतेः (स्थायाः) ४५७, ४५८

गावम् (गायाराणम्) १२७

गदा (रागध्याने) ४०८, ४०९

गदाधरः (शोम्बडाः) ५७२, ५७३

गदिनः ११

गद्यकलहंसः (प्रबन्धः) ६०६

गद्यचक्रवालः (प्रबन्धः) ६०५

गद्यजा (गजलोलाप्रबन्धः) ६०२

गद्यजाः (शोम्बडाः) ५७२

गद्यपद्यजाः (शोम्बडाः) ५७२

गद्यपद्याद्यलंकृत—(स्तोत्रम्) २४३

गद्यम् ५७७, ५९४-५९७, ६१५

गद्यम् (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९७-५९९

गद्यम् (श्रुक्तास्मिन्) ५५०

गन्धर्वः (गणाधिपः, कर्णाटिलायाम्) ५६६

गन्धर्वाः (गान्धर्वप्रयोगे) ४७१

गभीस्तिमान् (मासाधिपः) ६०३

गभीरनिनदः (गमके) ४५४

गमकः १३, २३, २५, २६७, २६८, २९२,
३१२, ३५१, ३५२, ३५४, ३६२, ३६४,
३७०-३७२, ३७८, ३८०-३८२, ३८७,
३९४, ४१६, ४२३, ४२५, ४२६, ४२८,
४४१, ४५३, ४५४, ४५७, ४६८, ५६५,
५७१, ५७५, ५७७, ५७८, ५८७, ५९८,
६००, ६०१, ६०५, ६१०, ६११, ६१७,
६२०

गमकसंदर्भाः (एलायाम्) ५५४

गमकान्वित—(स्वराः) २६७

गम्भीरलीनः (शब्दः) ४४७

गदकः (रागध्याने) ४३८

गदकपदम् (द्विपदीभेदः) ४३

गदकवाहनः (रागध्याने) ४०९

गर्भ—(सन्धिः) २७६, २८०

गर्हा (पापस्य) ४४६

गलः (गायकस्य) ४४४

गलकः (नादवर्णने) ७३

गवामयनः (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९

गद्यम् (घृतम्) ४४६

गाढ—(गमकाः) २६७

गाढ—(स्यायाः) ४५७, ४६०

गाढः (शब्दगुणः) ४४९

गाढबन्धः (वर्णानाम्) ५५७

गाता २५, ८२, ८६, १८०, १९१, ५८६,

५९१, ५९९, ६०८

गाता (घृते) ४६८

गातु—(शब्दः) ४५०

गात्रम् (स्याये) ४५९

गात्रवर्णः (अलंकारः, गीते) १७१

गात्रविक्षेपणम् (नृत्ते) २७

गात्रस्य (स्यायाः) ४५७, ४५९

गात्रोत्पद्घ्वनिः ४५१

गाथा (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६००

गाथा—(गानम्) २६०

गाथा (छन्दः) २०, ४२

गाथा (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५५०

गाथिकः (कूटतानः) १४३, १४७

गाथिका (मूर्च्छना) २००, २०६, २२४, २३७

गाद्याः (स्वराः) १२२, १२३

गानकालः (रागस्य) २९९, ३१२, ४४०

गानक्रिया १६९

गानगुणाः २३

गानप्रयोगः २३

गानभेदः (करणप्रबन्धे) ५६८

गानम् (गीतभेदः) ४७१

गानम् (सामान्यार्थे) ८, १४२, १६३, २१३,

२४०, २४१, २४३, २६०, ३०६, ३५३,

३६७, ३७२, ३७३, ३७८, ४२१, ४४३,

५३३, ५४९, ५५०, ५६९, ५७५, ५८०,

५८६-५८८, ५९४, ६००, ६०५

गानविधिः (श्रुक्तास्मिन्) ५५०

गानविधिः (गद्ये) ५९८

गान्धर्वः (मार्गदेशीवित्) २४, ८७, ४४२

गान्धर्वम् (स्वरतालपदात्मकम्) २४, २५,

१६४, २४१

गान्धर्वम् (गीतभेदः) ४७१

- गान्धारी: ९, ७८, ८७-९०, ९७, १२२, १२३, १२६, १६४, १६६, १८७-१८९, १९३, १९४, २००, २०६, २१०, २१३, २१७, २२४, २२६, २२७, २२९, २३४, २५३-२५७, २७६, २८८, ३१७, ३१९, ३३१, ३३२, ३३४, ३३६, ३४४, ३५०, ३५१, ३५६, ३५९, ३६०, ३६२-३६६, ३६८-३७२, ३७४, ३७५, ३७७, ३८०, ३८२, ३८४, ३८५, ३९०, ३९६, ३९९, ४०८, ४०९, ४१२, ४१३, ४१४, ४२०, ४३२, ४३४
- गान्धारगतिः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२
- गान्धारग्रामः ९६-९८
- गान्धारनिषादहीनाः (औद्धवतानाः, मध्यम-ग्रामे) १३८, १४०
- गान्धारपञ्चमः (ग्राम-रागः) २०३, २५३, २७०-२७२, ३३४, ३९०, ४०९, ४१२, ४१३
- गान्धारपञ्चमी (जातिः) १८४, १८६, १८८, १९०, २२४, २२६, २२७, २३९
- गान्धारपञ्चमी (टक्कभाषा) २७१, २७४, ३६९
- गान्धारललिता (टक्ककंशिकभाषा ?) ३७९
- गान्धार [-यल्ली]-ललिता (भिन्नपङ्कजभाषा) २७२, ३९२
- गान्धारसिन्धुः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
- गान्धारहीनाः (षाडवतानाः, मध्यमग्रामे) १३५, १४०
- गान्धारिका (गान्धारपञ्चमभाषा) २७२, ३९०
- गान्धारी (जातिः) १८४-१८६, १८८, २१०, २११, २१३, २२४, २३९, २५४, २८६, ३३४
- गान्धारी (भिन्नपङ्कजभाषा) २७२, २७५, ३९२, ३९६
- गान्धारी (मालवपञ्चमविभाषा) ४०१
- गान्धारी (सौवीरभाषा) २७१, २७५, ३५०
- गान्धारीकपालम् २५४
- गान्धारीत्कर्षः १२७
- गान्धारोदीच्यवा (जातिः) १८४, १८६, १८८-१९०, २१८, २२०, २२१, २३९
- गान्धारी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३३
- गान्धारीयम् (स्वरस्य) ४६०
- गायक—(शब्दः) ४५०
- गायकः ४४५, ४४६, ५८७
- गायकः (वृन्दे) ४६८
- गायत्री (छन्दः) ९४
- गायत्री (छन्दोजातिः) ३५, ५५०
- गायत्री (देवता, कर्णाटिलायाम्) ५६६
- गायनः ४४२-४४५, ४६३
- गायनग्रामः ४४२
- गायनम् २९
- गायनी (वृन्दे) ४६८
- गायिका (वृन्दे) ४६८
- गारुगिः (तालः) ५७४
- गिरिसुता (मङ्गलाधरणे) २६५
- गिरीशः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
- गिरीशः (देवता, रागे) ३३६
- गीत—(वहनी, स्थाये) ४५६
- गीतकम् (पदनाम, एलायाम्) ५५६
- गीतकम् (शुद्धगीतसप्तभेदसमूहनाम) ४७२
- गीतकविः ६१९
- गीतकावि १९
- गीतकोविदः ३८५
- गीतखण्डम् ४७३
- गीतगानरता (रागध्याने) ४३०
- गीतज्ञः ३८०, ४२२, ४४२, ४६१
- गीतदेहः ५५१
- गीतप्रपञ्चः ४४३
- [शुद्ध] गीत [-] म् १०, १३, ४७१, ४७६, ४८३, ४९५, ५००, ५०८, ५१६, ५३१, ५३५-५३७, ५४८

गीतम् (सामान्यार्थे) १, ११, १२, २१, २२
२५, ३०, ३१, ७१, ९६, १६१, १६३,
१६८, १६९, १८०, १९०, २०६, ३५१,
३६६, ४४६, ४५१, ४५८, ४६१, ४६३,
४७३, ५८६, ६१०, ६११, ६२०

गीतम् (स्वरसन्दर्भः) ४७१

[शुद्ध-] गीताङ्गम् ४७२-४७४, ५०८, ५०९

गीतात्मक- (वर्णाः) १६९

गीतावि १९, २६, ७२

गीतानुग- (वाद्यम्) २६

गीतावृत्तिः ५३५

गीतिः (मागध्यादि-) ३०, ३१, १९४, २२७,
२३७, २३९, २४०, २५७-२६०, ५००,
५७७

गीतिः (शुद्धगीतिषु, प्रस्तारादि-) ५३३, ५३५,
५३६, ५५०

गीतिः (शुद्धादि-, रागे, जातौ वा) २४, २६७-
२६९, ३३०, ४०५, ४१६

गीतिः (सामान्यार्थे) ९, २३, १८०, १८१

गीतिविशेषाः (आर्यायाम्) ४३

गीतोद्ग्राहविधिः ४४२

गुः (गुरुः) ३५, ३६

गुडः १८३

गुडूची (औषधम्) ४४६

गुणः (शब्दव्युत्पत्तौ) १७, १८

गुणः (शब्दार्थयोः, पाठ्ये) १३, ५३, ६५-
६७

गुणः (सामान्यार्थे) ५९, ४४७

गुणकीर्तनम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५५

गुणकीर्तनम् (सामान्यार्थे) ५६

गुणकृतभेदाः (स्वायाः) ४६१

गुणप्राप्तः (शौर्यधर्मादिः) ५५५

गुणप्राप्तवर्णनम् (शिवस्य) ९४

गुणप्राप्तोपाधिः (नायके) ५५१

गुणधवलम् (छन्दोभेदः) ४४, ४५

गुणविहीनः (शब्दः) ४५०

गुणवैचित्र्ये ६१९

गुणसंसर्गः (शब्दभेदानाम्) ४४९

गुणसाम्यम् ४

गुणाः (गीतस्य) ४५१

गुणाः (वृत्ते) ४६८

गुणाः [कण्ठ्य-] (शब्दस्य) ४४९, ४५०

गुणाः (शब्दस्य, व्याकरणे) १६

गुणाः (शब्दार्थयोः) १६

गुणाकृतिसमायोगः (उपमायाम्) ६३

गुणातीतः (शिवः) ६५

गुणानुवादः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५६

गुणितः (अङ्कः, प्रस्तारे) १४७

गुणिता (संख्या, प्रस्तारे) १४३

गुणी (गुणकीर्तने) ५५

गुणी (सामान्यार्थे) ६५

गुप्त- (संगीतरत्नानि) ६

गुप्तायः (पाठ्ये) ६७

गुप्तभेदः (स्वराणाम्) १२८

गुरुः (वर्णः) २५, ३५, ३६, ३८-४१, ४३,
४७, ४८, ५०, २५८-२६०, ४७६, ४७७,
४९३, ५०७, ५०९, ५३७, ५३९, ५४४,
५५८, ५८९-५९१, ५९८, ६००, ६०४,
६०६, ६०७

गुरुः (स्वायः) ४६३, ४६४

गुरुता (स्वाये) ४६४

गुरुप्राप्तम् (भक्ष्यम्) ४४५

गुरुमध्या (त्रेताभेदः) ५६१

गुर्जरी (पञ्चमविभागा) २७५

गुर्जरी (मालवकंशिकभागा) २७२, २७४,
३९०

गुडार्थम् (दोषः, पाठ्ये) ६५

गुडार्थाः (प्रोत्साहने) ५४

गुर्जरदेशः (भायानाम्नि) ३९१

गुर्जरी (टक्कभागा) २७४, ३६७

गुर्जरी (टक्कविभागा) २७२

गुर्जरी (पञ्चमभागा) २७२, २७४, ३७४

- गूर्जरी (भिल्लपङ्कजभाषा) ३९१
 गूर्जरी (रागः, सामान्यकयने) ४५८, ५७८,
 ५८०, ५८३, ६१३
 गूर्जरी (रागाङ्गम्) ४०३, ४११
 गुही (रागप्रयोगे) ३१५
 गेयकर्म २३, ४६४
 गेयम् २२, २४, ७२, १८७, ४४५
 गेयवर्म (प्रबन्धे) ५६८
 गेरुजी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२
 शोभकुलाचारोत्पत्तम् (नाम) २१
 गोबोहनः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 गोपवेशहृतिः (प्रबन्धप्रणयं) ५७४
 गोपालाः (रासे) ४८
 गोपी (प्रबन्धप्रणयं) ५७३
 गोपुच्छा (यतिः) २४०, ५००
 गोमयसर्पादि ८५
 गोहपधारिणी (वाक्) २४
 गोरोचना (चतुष्पदीभेदः) ४७
 गोस्त्री (भाषाङ्गम्) ४०७, ४२७
 गोशब्दः ८३, ८७
 गोसवः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 गोड- (ग्राम-रागाः) २६९, ३०१
 गोड- (देशीया) ५६५
 गोड- (भाषा, प्रबन्धे) ६०६
 गोडः (रागः, सामान्यकयने) ६०७
 गोडः (रागाङ्गम्) ४०३, ४११
 गोडकृतिः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३७
 गोडकैशिकः (ग्रामरागः) २६९, २७१,
 ३०६
 गोडकैशिकमध्यमः (ग्रामरागः) २६९,
 ३०१, ३०३
 गोडत्वम् (रागप्रणयं) ४५८
 गोडपञ्चमः (ग्रामरागः) २६९, ३०३-३०५
 गोडपात्राणि ४६९
 गोडी (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 गोडी (गोति, रागे) २६७
- गोडी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२८
 गोडी (भिल्लपङ्कजभाषा) २७४
 गोडी (मालयकैशिकभाषा) २७२, ३८७
 गोडी (रागः, सामान्यकयने) ५१३, ५१८,
 ५२८
 गोडी (रागाङ्गम्) २०६, ४०३
 गोडी (रीतिः) ५५९, ५९७
 गोडी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७४, ३८१
 गौणवृत्तिः (शब्दार्थे) १८१
 गौण्ड [गौड]-कृतिः (रागः, सामान्यकयने)
 ५७८, ५८१-५८३
 गौण्डलो (नृत्ये) २९
 गौरः (रागध्याने) ४०८
 गौरवेहा (रागध्याने) ४३३
 गौरवगुम्फित- (धर्माः) ६६
 गौरवम् (यागसाधने) १४१
 गौरवम् (सामान्यार्थे) १९१
 गौरवर्णः (रागध्याने) ४०७, ४१२, ४१४,
 ४२५, ४३३
 गौराङ्गी (रागध्याने) ४१२, ४२८-४३०,
 ४३५, ४३८
 गौरी (एलापदेवता) ५५६
 गौरी (वृत्तम्) ३६
 गौरी (संगताभेदः) ५६०
 गौर्जर- (पात्राणि) ४६९
 ग्रन्थ-गौरवम् २४२
 ग्रन्थाः ५, ६, ७
 ग्रन्थान्तरम् ७
 ग्रन्थिलः (शमकः) ४५४
 ग्रहः (गीतस्य) ४४६
 ग्रहः (ताले) २३९, ४७४, ४७६, ५००, ५५५
 ग्रहः (स्वरः, रागे, जाती वा) २२, २५, ३२
 १३, १८४, १८५, १८८, १८९, १९६,
 २००, २०५, २०८, २१३, २१५, २१६,
 २१८, २२१, २२४, २२६, २२९, २३४,
 २३७, २५३-२५७, २६५, २७६, २७७,

- २८०, २८४, २८६, २८८, २९०, २९१, २९३, २९५, २९७, २९९, ३०१, ३०३, ३०६, ३०९, ३१२, ३१४, ३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३२७, ३३०, ३३२, ३३४, ३३६, ३३७, ३३९, ३४०, ३४३, ३४४, ३४७, ३४९-४०१, ४०५-४३९, ५६८, ५७६, ५८८, ६०२, ६०८, ६११, ६१६, ६१९
- ग्रहत्वम्-[ता] (स्वरस्थ) १८८, १८९, २२९, ४१८
- ग्रहादि-(जाति-राग-लक्षणम्) २४, ३१, ३२, १८३,
- ग्राम (स्वराणाम्) १३, २१, २४, ८२, ८८, ९७, ९८, १२७, १२८, १३१, १४३, २६५, २६६, २६९, २७०, २७६, २७७, ३१९, ३२३, ३२४, ३२६, ३३४, ४४१
- ग्रामजत्वम् (रागाणाम्) ४०५
- ग्रामजनि (रागाणाम्) ४०५
- ग्रामता (पङ्क्त्य) ९५
- ग्रामत्वम् (समयो) ९७
- ग्रामत्वव्यपदेशिता ९७
- ग्रामद्वयम् ८४-८६, ९७, १२७, १३०, १३२, १४२, १४६, २४१
- ग्रामनिगय ८४
- ग्रामभेद ७९, ९८
- ग्रामरागता(स्वम्) ४०५, ४०८
- ग्रामरागा १३, २४, २६६-२६८, २७०, २७१, २७३, २७६, ३३९, ४०५, ४०८, ४१५, ४४१
- ग्रामरागादिकम् ९६
- ग्रामविभाग ७९
- ग्रामविभाग (रागेषु) २६५
- ग्रामव्यपदेशः ९६, ९७
- ग्रामसङ्ग (रागाणाम्) २७६, ३४८
- ग्रामसम्भवा [स्वम्] (रागाणाम्) ४०५, ५८३
- ९०
- ग्रामसाधारणम् १६२
- ग्राम्यता (दोष, पाठ्ये) ६५
- ग्राम्यम् (कुष्ठगीतम्) ४५१
- ग्राम्या (वृत्ति) ५५९
- ग्रीष्म (ऋतु, ग्रामप्रयोगे) ९८
- ग्रीष्म (ऋतु, रामप्रयोगे) २८४, २८६, २९९, ३०४, ४३९
- ग्रीष्म (ऋतु, सरस्थत्या) ४४६
- ग्लान (अभिनये) ३३
- घ
- घञ् (प्रत्यय) २६६
- घट (आलिक्रमप्रबन्ध) ५५३, ६०२
- घटना (पदानाम्) ६३, ६६
- घटना (सामान्यार्थे) १६५
- घटनाया (स्थाया) ४६३
- घटीपत्रम् ७९
- घट्ट- (वाक्का, कुतपे) ४६९
- घट्ट (वाद्यम्) ५८१
- घट्टा- (वाक्का, कुतपे) ४६९
- घट्टा (वाद्यम्) ५८३
- घट्टानावत् (स्थाया) ४६४
- घट्टारव (रागाङ्गम्) ४०३, ४१६
- घत्ता (छन्दोभेद) ४५
- घत्ता (प्रबन्ध) ६१६
- घन- (वाद्यम्) १, १२, १३, २६
- घन (शब्द) ४५०
- घन (शब्दगुण) ४४९
- घन (स्वर) ४६२
- घनकाल (रागगाने) ४२७
- घनगम्भीररूपा (शब्द) ४४८
- घनता (शारीरगुण) ४५२
- घनत्रिस्थानरूपा (शब्द) ४४८
- घनत्वम् (स्वरस्थ) ४६०
- घनत्वस्य (स्थाया) ४६३, ४६४
- घनमयुरमुदुत्रिस्थान (शब्द) ४४८

घनरयः (स्यायः) ४६४
 घनस्निग्धः (शल्कः) ४५०
 घनागमः (रागगाने) ४२९
 घनधरी (घट्टम्) ५८२
 घातः (संस्थापाः) ४२
 घूर्णना (स्याये) ४६०
 घृतम् (औषधम्) ४४६
 घोष- (स्यायः) ४५७, ४६१
 घोषः ४४३
 घोषज- (स्यापाः) ४६१
 घोषवती- (वायकाः, कुतपे) ४६९

च

चः (चगणः, मात्रिकः) ३५, ४२, ४४-४८, ६०४
 चक्रकम् (ग्राममूर्च्छेनयोः प्राधान्यस्य) ९७
 चक्रम् (रागाधाने) ४०८, ४०९, ४११
 चक्रवालः (आलिङ्गप्रबन्धः) ५५४, ६०५
 चक्रवालम् (पमकम्) ६४
 चक्रा (आर्षप्रबन्धः) ६००
 चक्रैयरः (वीरसौम्वडः) ५७२
 चगणः (मात्रिकः) ४२, ४३, २५९, २६०,
 चच्चत्पुटः [चच्चत्पुटः] (तालः) १९७,
 २००, २०३, २१०, २१३, २१५, २१९,
 २२१, २२४, २२९, २३४, २३७, २३९,
 २४३, २४६, २५८-२६०, २७७, ४८४,
 ४९३, ५०९, ५११, ५४५, ५८२, ६१३
 चच्चत्पुटादि- (तालः) ५७१
 चच्चरिका (तालः) ६१६
 चच्चरी (छन्दः) ६१६
 चच्चरी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१६
 चच्चत्पुटः [चच्चत्पुटः] (तालः) see
 चच्चत्पुटः
 चच्चला (योगा) ८०
 चण्डकालः (चण्डक वृत्तम्) ४०
 चण्डवृद्धिः (नृत्तिः ? चण्डक-युत्तम्) ४०

चण्डिका (एलापवदेवता) ५५६
 चण्डि [-न्द्र] का (त्रिपदीप्रबन्धः) ६०४
 चण्डिका (हंसावतीदेवता) ५५८
 चण्डिकेश्वरः (वीरसौम्वडः) ५७२
 चतुःश्रुतिः (गान्धारः) ८८
 चतुःश्रुतिः (धैवतः) ८१, ८९, ९५, ९८,
 ३०६
 चतुःश्रुतिः (निषादः) ८९
 चतुःश्रुतिः (पञ्चमः) ८९, ९५, १६२
 चतुःश्रुतिः (मध्यमः) १२८
 चतुःश्रुतिः (पङ्कजः) ८०
 चतुःश्रुतिः (स्वराः) ७५, ७६, ८४, ९७,
 १६६, १८७, २४१, २६९
 चतुःश्रुतिकता (धैवतस्य) १६२
 चतुःश्रुतिकता [-स्वम्] (पञ्चमस्य) ३१७,
 ३२४, ३३८
 चतुःश्रुतिकत्वम् (सप्तमयोः) ९७
 चतुःश्रुतिरवम् (ऋषभस्य) ८८
 चतुःश्रुतिरवम् (धैवतस्य) २७६
 चतुःस्वराः (कूटतानाः) १४३-१४६
 चतुरंशा (जातिः) १८८
 चतुरङ्गः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५
 चतुरङ्गः (शरभलीलः) ६०५
 चतुरङ्गम् (नृत्यम्) १
 चतुरश्रुतिर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योतः (मिश्रसूत्र-
 प्रबन्धः) ५५३, ५८१
 चतुरश्रोतिः (शुद्धतानाः, मूर्च्छनाताना वा)
 १३०, १३२
 चतुरस्र- (वर्णतालः) ६०१
 चतुरस्रः (अन्तः) ५०९, ५१५, ५३२, ५३३
 चतुरस्रतालः ५३७
 चतुरस्रम् (औषेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
 चतुरस्रम् (शरीरम्, छन्दकस्य) ५३७
 चतुरस्रम् (स्थितम्) १८०
 चतुरस्रमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२
 चतुरा (विकृतगणला) ५६०, ५६१

- चतुरानन (नाट्यवेदोपदेशे) ५
 चतुराननदेवत (राग) २९३
 चतुर्यग्रहर (दिनस्य, रागगाने) ४०६
 चतुर्यग्रेक्षणम् (नाट्ये) २१९, २२१, २२४
 चतुर्यस्वस्थानम् (रागालप्तौ) २७८, ४६७
 चतुर्दश (औद्भुतानां, मध्यमग्रामे) १३२,
 १४०, १४१
 चतुर्दश (लण्डमेरव) १५५
 चतुर्दश (मूर्च्छना) ११७, १२२, १२३,
 १२८, १४६, १५५
 चतुर्धा (मूर्च्छना) १२३
 चतुर्धातु- (सोम्बड) ५७१
 चतुर्धातु- (रागध्याने) ४०९
 चतुर्मात्र- (गण) ४२, ४४, ५६२, ५६३
 चतुर्मात्रमण्ड (ताल) ५८१, ५८४
 चतुर्मुख (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६०८
 चतुर्मुख (रागध्याने) ४०७
 चतुर्योगजा (मिश्रस्थायी) ४६६
 चतुर्वचन (ग्रन्थ) ९४
 चतुर्वचनाणि (ग्रन्थ) १
 चतुर्वर्ग १
 चतुर्वर्ण १
 चतुर्वस्तु (मद्रकम्) ४७६, ४८२
 चतुर्विधा (मूर्च्छना) १२५
 चतुर्विधा (धृति) ७५
 चतुर्व्यवसित (यमकम्) ६४
 चतुष्क- (स्वर) ७६
 चतुष्कल- (अपरान्तकम्) ४९३, ४९४, ५००,
 ५३२
 चतुष्कल- (उल्लोप्यकम् ?) ५०७, ५०८,
 ५१०-५१३
 चतुष्कल- (मद्रकम्) ४७४, ४७६, ४८३,
 ४८४
 चतुष्कल (उत्तरताल) ४७७, ४८३
 चतुष्कल (गण) ३५
 चतुष्कल (ताल) ३१, १९४, २३९, २५९,
 ४८४, ४८५, ४८९, ४९०, ४९६, ५४५
- चतुष्कल (पञ्चपाणि) ४८२, ४८४, ४८९
 चतुष्कलम् (उपोहनम्) ४९४
 चतुष्कलम् (प्रत्युपोहनम्) ४८३
 चतुष्कलविधि (शुद्धगीतेषु) ४९५
 चतुष्पदी (ध्रुवामेद) ४५, ४६, ४९
 चतुष्पदी (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१३
 चतुष्पदी (वृत्ते) ३८
 चन्दनवृत्ति (सुधियाम्) ७
 चन्द्र ६६, ६१४
 चन्द्र (कन्द) ६०६
 चन्द्र (देवता, वर्णगणे) ३५
 चन्द्रकला (ताल) ६१४
 चन्द्रकला (प्रकीर्ण प्रबन्ध) ५५४, ६१४
 चन्द्रचूडात्मा (भरत) १
 चन्द्रमा १६९
 चन्द्रलेखक (छन्दोभेद) ४८
 चन्द्रलेखा (मात्रला) ५६३, ५६४
 चन्द्रलेखिका (चतुष्पदीभेद) ४७
 चन्द्रशेखर (देवता, रागे) ३४५
 चन्द्रशेखर (ध्रुवप्रबन्ध) ५८६, ५८७
 चन्द्रहास (चतुष्पदीभेद) ४७
 चन्द्रा (मूर्च्छना) १२९
 चन्द्रिका (एकतालीप्रबन्ध) ५९१
 चन्द्रिका (छन्दोभेद) ४७
 चन्द्रिका (वर्णला) ५६४
 चन्द्रोद्योत- (चतुष्पदीभेद) ४७
 चपला (धृतिनाम) ७८
 चम्पककुसुमम् (चतुष्पदीभेद) ४६
 चम्पककुसुमावत (चतुष्पदीभेद) ४६
 चम्पकशेखर (चतुष्पदीभेद) ४६
 चम्पू (प्रबन्धजाति) ५५२
 चम्पूबन्ध ५७८, ५९७, ६१५
 चरण (छन्दसि) ४०, ४५, ४९, ५०
 चरण (मृत्ये) २९, ३२
 चरण (प्रबन्ध) ५६३, ५६६, ५६७, ६०१,
 ६०४, ६०५, ६०८, ६१२, ६१४, ६१६,
 ६१८

चरणौ (प्रबन्धस्य) ५५२	चित्रपाठा ५८२
चरम[न्याम]-दलम् (दिनस्य, रागगाने) ४१७, ४२१	चित्रप्रबन्धा २०
चरितम् (अभिनीयमानम्) १०	चित्रम् (करणम् ?) २७६
चर्या (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१६	चित्रम् (गद्यप्रबन्ध) ५९७, ५९८
चर्वितचर्वणम् ७	चित्रमण्डलम् (नृत्ये) २९
चल-(स्वरा) ४६३	चित्रमार्गः (ताले) ३०, ३१, १९४, २३९, २४०, २४१, २५९, २७७
चला (बोणा) १, ८०	चित्रलेखा (युक्तम्) ३९
चाचपुटः (ताल) ५८२	चित्रवर्णः (चित्रगद्ये) ५९८
चादुः (उपमायाम्) ६३	चित्र-[चित्र-] वेलावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०
चातकः (स्वरोत्पत्तौ) ८९	चित्रा (मानला) ५६४
चातुराननम् (कपालगानम्) २४७, २४८	चित्रा (मूर्च्छनातान) १३४, १३९
चातुर्मास्यः (मूर्च्छनातान) १३४, १३९	चित्रा-(वादका, कृतये) ४६९
चातुर्व्यम् (पान्थेयकारे) ४४१	चित्रिणी (भात्रला) ५६३
चाग्रमसी (मूर्च्छना) १२९	चित्स्वरा (मूर्च्छना) २६१
चामुण्डा (एलापवदेवता) ५५६	चिवात्मा ७१, ६०८
चारः (भङ्गतालप्रबन्ध) ५९०	चिन्ताप्रस्त (जन, रागप्रयोगे) ३९६
चारः (ध्रुवप्रबन्ध) ५८६, ५८७	चिन्ताशम् ४
चारी (नृत्ये) १०, १२, २९, ३२, ४६९	चिदुक् २६८
[विशी-] चारी (नृत्ये) १४	चिह्नकरम् (द्रव्यम्, नष्टोद्दिष्टविधौ) १५८
[शुद्ध-] चारी (नृत्ये) १४	चूतमञ्जरी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५, ३८४
चालका [-मा ?] (नृत्ये) ३३	चूर्णपदम् ६६
चालनम् (करपादादे, नृत्ये) २९	चूर्ण[-क]म् (गद्यप्रबन्ध) ५९७, ५९८
चालिः (स्थाये) ४६३	चूर्णम् (पदम्) १९
चालिः (स्थाया) ४६३	चूर्णभाहोपधम् ४४५
चिकित्ता (उपमायाम्) ६३	चेतः ५८
चिलम् (धोतु) २५	चेष्टा ५
चित्तरञ्जनम् (देशीसगीते) २१	चेष्टादि (नाट्ये) १४, २८
चित्तवृत्तिः २७, २८, ८२	चेहलः (शब्द) ६, ४५०
चित्र-(मार्गः, ताले) ५४०	चेहलः (शब्दगुणः) ४४९
चित्रः (शोम्बड) ५७१	चैतन्यम् ४, ७१
चित्रकम् (युक्तम्) ३९	चैत्रमासादयः (स्तवसूयंप्रकाशे) ६०३
चित्रकरणम् (प्रबन्ध) ५६८	चैत्र-[चित्र-] वेलावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०
चित्रकमकरणाप्रौढिः (नृत्ये) ४६९	
चित्रगोति २४०	
चित्रपदा (युक्तम्) ३७	

चोक्ष-(स्यायः) ४५७, ४६०

चोक्ष (शुद्ध)-केशिकः (रागः) १९९

चोक्ष (शुद्ध)-मञ्चमः (रागः) २१५

चोक्ष (शुद्ध)-याडवः (रागः) १२५, २१३,

२२१

चोक्ष (शुद्ध)-साधारितः (रागः) २००

चौर्यम् (गीतस्य) ४४६

चौल-(पात्राणि) ४६९

चौहली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२

[अ] क्लृप्तः (शब्दः) ४५०

च्यावनम् (शस्त्राणाम्, मृत्यु) २९

छ्युतपङ्कजः ८८

छु

छः (छगणः, मात्रिकः) ६०४

छगणः (मात्रिकगणः) ५७६, ६०४

छनकमागः (शुद्धगीतेषु) ५३६

छन्व-(एला) ५५८

छन्दः १२, १३, २१, ३५, ३६, ४०, ४४,

४५, ४९, ६६, ९४, ४४१, ४५१, ५३७,

५४९, ५५०, ५५२, ५६९, ५७७, ५७८,

५८२, ५८३, ५८५, ५९९, ६००, ६०३-

६०६, ६१४-६१८, ६२०

छन्दःशास्त्रम् ४९

छन्दःसमायुक्तम् (पदम्) १९

छन्दकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५३६, ५३७

छन्दस्वती (एला) ५६६, ५६७

छन्दोवती (धृतिनाम) ७८

छन्दोहीनम् (पदम्) १९

छलयोगः (कपट) ६२

छविः (शब्दगुणः) ४४९

छविमान् (शब्दः) ४५०

छविमान् (शब्दगुणः) ४४९

छवेः (स्याया) ४५७, ४५८

छागः (स्वरोत्पत्तौ) ८९

छादनम् (छन्दसा) २१

छान्दसः (स्यायः) ४६३, ४६४

छाययन्त्रयोः (मिश्रस्यायः) ४६५

छाया (आयप्रबन्धः) ५९९

छाया (चन्द्रकला) ६१४

छाया (प्रबन्धे) २८६, ६१९

छाया (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६

छाया (भाषाणाम्, रागे) २४

छाया (रागाणाम्) १६७

छाया (धृतेः) ४५३

छाया (स्याये) ४५५, ४५६

छायःगोडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२०

छायतोषी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७

छायानट्टा (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९

छायान्तरः (रागे) ४५६

छायामात्र-(भाषाः) २७५

छायायाः (स्यायाः) ४५५, ४५६

छायान्तम् [सालग]-[सूत्रप्रबन्धाः] ५५२,

५५३, ५८५, ५८६, ६१०

छायालगम् (महः, भगवतः) ४७१

छायालगस्याः (प्रबन्धाः) ३३

छायालगान्तरः (प्रबन्धः) ३१

छायालगोपाधिः (मिश्रसूत्रे) ५७७

छायाविलावली (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९

छायाश्रिता (भाषा) ४०२

छुरिकायुद्धम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

छेदकम् (मद्रकभेदः) ४७२

छेवाटी (जनकरागः) ४०५

छेवाटी (टक्कभाषा) २७१, २७४, ३६६,

छेवाटी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७४, २७५,

३८२

छोटिका (मार्गताले) २६

ज

जः (जगणः, वार्णिकः) ३५, ३७-३९, ४१-

४५, ४७, ४८, ६०४

जवका (स्याये) ४६३

जगणः (वार्णिकः) ४२, ५५९, ५८८, ६०४

जगतः (मङ्गलाघरणे) २१

जगती (छन्दः) ९४, ५४९

जगती (छन्दोजातिः) ३५

जगतीपतिः ५७९

जगत्त्रयम् ११

जगत्प्रसिद्ध- (संगीतशास्त्रम्) ८

जघनविपुला (आर्याभेदः) ४२

जघन्य- (शुद्धसूत्रप्रबन्धः) ५५२

जटाजूटः (शंकरस्य) २४२

जडाः ७

जनक- (रागः) ३५०

जनकजातयः (रागाणाम्) ३१

जनकजातिः (रागस्य) २४२, ४९५

जनकत्वम् (भाषाणाम्, रागे) २७१

जनकत्वम् (शुद्धजातीनाम्) १८३

जनकभूतिः १६६

जनतातापापनुतिः १

जननम् (भाषाणाम्) २७१

जननम् (स्वरस्य) ८५

जनिः (रागस्य) ३१७

जन्यत्वम् (रागस्य, जातेः) ३३४

जन्यत्वम् (विकृतजातीनाम्) १८३

जन्यरागाः ३१

जपमालिका (रागध्याने) ४०६

जम्बूद्वीपम् ९४

जयन्तः (छन्दः) ६०६

जयन्तः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६-५८८

जयमङ्गलः (तालः) ५८४, ५८५, ६०७, ६१६

जयप्रियः (मण्डप्रबन्धः) ५८८

जयमङ्गलः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

जयमङ्गला (श्रेताभेदः) ५६१

जयधोः (तालः) ५८५, ६०७

जयधोः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

जया (एलापददेवता) ५५६

जया (चतुराभेदः) ५६१

जया- (यादकाः, कृतये) ४६९

जलक्रीडा (नायकस्य) ५७३

जलदकालः (रागगाने) ४१९, ४३३

जलदध्वानः ८३

जलधरविलसितः (चतुष्पदीभेदः) ४७

जलधिः १५५

जाति- (शब्दः) १७

जातिः (प्रबन्धस्य) ५५२

जातिः (रागस्य) ४५८

जातिः (स्वरसन्निवेशः) १३, ३०, ३१, ८२,

८६, ९१, ९२, ९६, १२५, १६३, १६८,

१८३-१९०, १९२, १९३, २०१, २०६,

२०८, २१०, २११, २१५, २१६, २२०,

२२१, २२४, २२९, २३०, २३४, २४०-

२४२, २५३-२५६, २६६, २६८, २६९,

२७६, २८०, २८२, २८३, २८६, २८८,

२९५, २९९, ३०१, ३०३, ३०६, ३१२,

३१७, ३१९, ३२१, ३२४, ३२६, ३२७,

३३०, ३३२, ३३४, ३३६-३३९, ४०७,

४०८, ४७३

जातिगानम् १९२, २४१

जातिन्यास-न्यासः (मद्रके) ४७२

जातिभिन्नः (रागः) २४, २६९

जातिमती (अङ्गुचारिणी) ६०३

जातिसंन्यास-न्यासः (मद्रके) ४७२

जातिसाधारणम् २२, १६१, १६३

जात्यंशः ३३४, ४७३

जात्यंशन्यासः (मद्रके) ४७२

जात्यपन्यासन्यासः (मद्रके) ४७२

जितः (पदनाम, एलायाम्) ५५६

जिह्वा (स्वरोत्पत्ती) ८७

जीमूतः (दण्डकप्रबन्धः) ४०

जीमूतवाहनः १०

जीवः ११, ७२, ७३

जीवस्वरः (स्याये) ४६३

जीवस्वरस्य (स्यायाः) ४६३

जीयातु ११

ज्ञ १९

ज्ञाति १७

ज्ञानम् ५, ८

ज्येष्ठा—(वादका, कुतपे) ४६९

ज्येष्ठा (शक्ति, स्वरे) ८२

ज्येष्ठासारितः (ताल) ५४७

ज्येष्ठासारितम् (शुद्धगीतम्) ५३७-५३९

ज्येष्ठासारिताभासम् (वर्धमानम्) ५४७

ज्योतिष्योम (मूच्छेनातान) १३६, १४०

ज्योतिष्मती (मात्रेला) ५६२

ज्योत्स्ना (आर्षप्रबन्ध) ५९९

ज्योत्स्ना (चन्द्रकला) ६१४

ज्वरी (अभिनये) ३३

ज्वलन (वेद्यता, स्वरे) ९४

ञ

ञादिति १८०

ञाम्पा [सम्पक] (ताल) ५७७, ५८१, ५८५,
५८७, ६०५, ६१८

ञाम्बडम् (छन्दः प्रबन्धद्वय) ६१४

ञाम्बडताल ५७५

ञाम्बडम् (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१३

ञाम्बडी [ड] (शुद्धसूत्रप्रबन्ध) ५५२, ५७१-
५७५

ट

टक् [वैसर] (ग्रामराग) २०६, २६९,
२७०, २७२-२७४, ३०९-३११, ३१३,
३५६-३७०, ४०७, ४०८, ४११, ४२२,
४२७, ४३०, ४३३, ४३५

टक् (राग सामान्यकथने) ९६, १२८,
५५८

टक्कंशिक (ग्रामराग) २६९-२७२, २७५,
२७९, ३२३, ३७८, ३७९, ३९७

टक्कसंग्रह (उपराग) २७०, ३३९, ३४०

टि (निश्चितकथने) ८७

ड

डक्का—(वादका, कुतपे) ४६९

डक्का (वाद्यम्) ५८१, ५८२

डक्कुलि—(वादका, कुतपे) ४६९

डक्कुली (वाद्यम्) ५८१

डमरु (वाद्यम्) ५८१

डोम्बकी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१

ढ

ढक्का—(वादका, कुतपे) ४६९

ढक्का (वाद्यम्) ५८१

ढवत (वाद्यम्) ५८२

ढाल (स्वाये) ४५६

ढालछायायन्त्रवाद्यशब्दस्फुरित (मिथस्याय)

४६६

ढालमिथ (मिथस्याय) ४६७

ढालवहन्यो (मिथस्याय) ४६५

ढालशब्दोत्पन्नोत्पन्नवाद्यशब्दज (मिथस्याय)

४६६

ढालस्य (स्वाया) ४५५, ४५६

ढावत—(वादका, कुतपे) ४६९

ढेङ्करी (ताल) ५६९

ढेङ्करी [ढेङ्करी] (शुद्धसूत्रप्रबन्ध) ५५१, ५५२,

५६९, ५७०

ढोल्लरी (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१८

त

त (तगण, मात्रिक) ३५, ४४, ४५, ४७,
४८

त (तगण, वार्णिक) ३५, ३७-४०, ४७,
४८

तगण (वार्णिक) ४४, ५५९, ५६२

तण्डाकृति (ध्रुतिमण्डलम्) ७७

तण्डु (ताण्डवप्रवर्तक) २७

ततकुतप ४६९

ततम् (वाद्यम्) १, १२, १३, २६

तत्त्वनिष्ठ- (योगिनः) ७२
 तत्त्वम् ७, ६३, ८६, ५६०
 तत्त्ववित् १३८
 तत्त्वाख्यानम् (उपमायाम्) ६३
 तत्पदम् (अनुप्रासे) ६४
 तत्पदम् (ब्रह्मवाचकम्) ५५२
 तत्समाः (शब्दाः) २०
 तथ्यम् (निवृत्तभेदः) ५५
 तदवस्थ- (पञ्चमः) ९५
 तदवस्थ- (मध्यमः) ९५
 तद्धितः (प्रत्ययः) १६
 तद्वन्धाः (शब्दाः) २०
 तद्विदामार्यवर्गः (वाग्मेयकारः) ४४१
 तनुमध्या (त्रेताभेदः) ५६१
 तनूनपा (मूच्छन्तातानः) १३५, १४०
 तन्तवः (पटे) ८३
 तन्तुसंलग्नवालः ८४
 तन्त्री (घोणायाम्) ७९, ८०
 तन्त्री (अभिनये) ३३
 तपस्वी (रागप्रयोगे) ३९२
 तमः (देवता, वर्णवर्ग) १९
 तरङ्गकम् (घटुप्पदीभेदः) ४७
 तरङ्गाः (जलयौ) १५५
 तरङ्गिणी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 तरङ्गितः (स्यायः) ४६१, ४६३
 तरला (धर्मेला) ५६४
 तरी ७
 ताडना (संख्यानां, प्रस्तारे) ४२
 ताडिता (संख्या, प्रस्तारे) १४३, १४४
 ताण्डय- (नृत्यम्) २७, ४६९
 तात्त्विकत्वम् ७७
 तादवस्थम् (स्वरस्य) ९५
 तादात्म्यम् (शब्दविधिः) १६
 तानः १३, ९६, १२५, १२६, १२९-१५६,
 १५८-१६०, २४१, २६१, २६५, ३५१,
 ३७०, ४४१

[भिन्न-] तानः (ग्रामरागः) २६८-२७०,
 २७३, २९५, २९६, ४०१
 तानयानम् १४१
 तानत्वम् १२६
 तानभेदः ९५, १३१
 तानराशिः १४६
 तानवलिता (टक्कभाषा) २७१
 तानवलिता (टक्कविभाषा) ३६९
 तानसंहतिः १८२
 तानसाधारणम् १६४
 ताना (टक्कभाषा) २७२, २७३, ३६३
 तानाविलोपः ९६
 तानोद्भवा [ताना] (तानभाषा) २७२, ४०१
 तानोद्भवा (पञ्चमभाषा) २७२, २७५,
 ३७५
 तापसः (अभिनये) ३३
 तापसः (रागप्रयोगे) ३१५
 तार- (स्थानम्) २२, २३, ३०, ७६, ८८,
 १२५, १२७, १७०, ४२६, ४५०, ४५१,
 ४५६, ४६२, ४६४
 तार- (स्वरः) ९८, १२४, २८२, २९०, ३५१,
 ३५२, ३५५, ३५९, ३६०, ३६२-३६४,
 ३७१-३७४, ३७६-३७८, ३८१, ३८२,
 ३८६-३८८, ३९२, ३९३, ३९५, ४००,
 ४०६-४१०, ४१३-४१५, ४१८-४२०,
 ४२२-४२९, ४३१, ४३२, ४३४-४३८,
 ४५७, ४६१
 तार- (स्वरः, स्थानं वा) १८४
 तारः (जातिलक्षणम्) १८९
 तारः (नावः) ७४
 तारः (प्रतिमण्डप्रवर्गः) ५८९
 तारः (रागलक्षणम्) २७७
 तारगत- (स्वराः) २६७
 तारज- (शोभ्यः) ५७१
 तारणम् (स्वरस्य) १८४
 तारतम्यम् (स्वरगतम्) ८१

तारता (स्वरस्य) २५
 तारमन्द्रप्रसन्नः (अलंकारः) १७८
 तारमन्द्रावधिः १२५
 तारसप्तकः ९८
 तारस्य-(स्वराः) १२४
 तारस्थानग-(स्वराः) २६७
 तारस्थानम् २७६, २८०, ४४९, ५५७, ५७१
 तारा (द्विपदीछन्दोभेदः) ४७
 तारा (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४
 तारावली (प्रबन्धजातिः) ५५२
 तारावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 तारण्यम् (गायनीनाम्) ४४३
 तालः २३, २५, २६, २९-३१, १९४, १९७, २००, २०३, २०६, २१०, २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२७, २२९, २३४, २३७, २३९, २४३-२४७, २५८, २६०, २७७, ४४२, ४६२, ४६७, ४७६, ४७७, ४८०, ४९५, ५००, ५०९-५११, ५१६, ५३२-५३८, ५४४-५४६, ५५२, ५५५, ५५८, ५५९, ५६४, ५६८-५७१, ५७६-५९६, ५९९-६०९, ६११-६२०
 तालः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५८३, ५८६, ६०३
 तालः (रागध्याने) ४११
 तालकर्म ३१
 तालकालमिलनम् (बृन्दगुणः) ४६८
 तालकालानुवर्तिता (बृन्दगुणः) ४६८
 तालच्युतम् (गेयम्) ४४५
 तालत्रैविध्यम् (भद्रके) ४७६
 तालपातः (शुद्धगीतेषु) ५१६
 तालप्राधान्यम् (शुद्धगीतस्य) ४७१
 तालभागः (शुद्धगीतस्य) ५३३
 तालरागार्णवमुरारिमङ्गलकुसुमलता (मिश्र-सूत्रप्रबन्धः) ५५३, ५८३
 तालयून्यः (आलापः) ५७७
 तालहीनः (प्रबन्धः) ६०१

तालाङ्गम् १८०
 तालाङ्गानि (छन्दके) ५३७
 तालादि-(कांस्यम्) २६
 तालार्णवः (आतिशयप्रबन्धः) ५५३, ५९४
 तालावृत्तिः (बैहायसम्) ५०८
 तालिका (कलापट्टके) ४९४-५००, ५०३, ५०५, ५०६
 तालुः (स्वरोत्पत्तौ) ८७, ८८
 तावत्तिथी (मूर्च्छना) ९७, १२४, १२६
 ताशम् (शुद्धगीते) ४७७, ४९६, ४९७, ५०८, ५११, ५४६, ५४९
 तित्तिरः (औपधम्) ४४६
 तिरवचीनाः (माडघः) ७४
 तिरवचीनाः (रेखाः) ७७
 तिरियः (गमकः) ४२०, ४२२, ४५३, ४५४, ६१०
 तिरिपस्फुरितः (मिथस्यायः) ४६५
 तिरिपान्दोलितः (मिथस्यायः) ४६५
 तिरिपान्दोलितक्षिप्तः (मिथस्यायः) ४६६
 तिरिपान्दोलितक्षिप्तकुवलाहलक्षिप्तः (मिथ-स्यायः) ४६६
 तिरिपान्दोलितबलित्रिभिन्नकुवलाहल (मिथ-स्यायः) ४६६
 तिरिपान्दोलितबहुः (मिथस्यायः) ४६५
 तिरिपाहतः (मिथस्यायः) ४६५
 तिरिपोल्लासितः (मिथस्यायः) ४६५
 तिर्यक्-(रेखाः) ९७
 तिलकः (छन्दोभेदः) ४८
 तिलकः (द्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 तीक्ष्णः (स्यायः) ४५५, ४५७
 तीक्ष्णप्रेरितयन्त्रजः (मिथस्यायः) ४६५
 तीक्ष्णप्रेरितयोः (मिथस्यायः) ४६५
 तीक्ष्णप्रेरितसूक्ष्मान्तत्रिमिश्रस्वरलक्षितः (मिथ-स्यायः) ४६६
 तीक्ष्णप्रेरितसूक्ष्मान्तह्रस्वदीर्घप्लुतः (मिथ-स्यायः) ४६६

तीर्थिकाः (मङ्गलाचरणे) ३०, ५२
 तीव्रतर- (ध्वनिः) ४६०
 तीव्रतरत्वम् (स्वरस्य) ८६
 तीव्रतरम् (प्राणहननम्) ८६
 तीव्रता (अनुरणनस्य) ८६
 तीव्रत्वम् (स्वरस्य) ८६
 तीव्रम् (प्राणहननम्) ८६
 तीव्रा (भुतिनाम) ७८
 तीव्राद्याः (भुतयः) २१
 तीव्रार्थभाषणम् (आक्रमे) ५७
 तुडकः (प्रबन्धः) ३३
 तुण्डकिनी (बाद्यम्) ५८१
 तुम्बकी (गायनः) ४४३, ४४४
 तुम्बरी [रा] (भिन्नपङ्कजभाषा) २७२, ३९२
 तुम्बरः (श्रद्धिः, स्वरे) ९४
 तुरीयभागः (वेगस्य, स्वरकम्पने) ४५४
 तुल्यकगौडरागः (सामान्यकयने) ५२५
 तुल्यकतोडो (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 तुल्यकार्यसंभारकरणाभावः (रिषयोः) ९३
 तुल्यक्षयता (ग्रामसाधारणे) १६२
 तुल्यत्वम् (जातीनाम्) १९२
 तुल्यभुतिकता (स्वराणाम्) २४१
 तुल्यार्थः (उपमायाम्) ६३
 तुल्यार्थनिर्णय (निष्पत्त्यवसाये) ५७
 तुल्यार्थवचनम् (सिद्धौ) ५६
 तुल्यव्यवबलक्षणम् (रूपकम्) ६४
 तुष्टिः (घट्टकला) ६१४
 तुष्टिकरम् (संगीतशास्त्रम्) ८
 तृपत्रयम् (वाग्येयकारलक्षणे) ४४१
 तृतीय- (स्वस्थानम्) ४६७
 तृतीयः (तालः) ५८०, ५८२
 तृतीयपादः (पुलायाम्) ५५५
 तृतीयप्रेक्षणम् (नाट्ये) २१०, २१३, २१५, २१७
 तृतीयस्वस्थानम् (रागे) २७७

तेनकः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८,
 ५७७-५८०, ५८२-५८५, ५९५, ५९९,
 ६००-६०५, ६०७, ६०९-६१३, ६१५,
 ६२० .

तेनकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
 तैलधारावदच्छिन्नः (शब्दः) ४५०
 तैलम् (औपयप्रयोगे) ४४६
 तोटकः (आलिङ्गप्रबन्धः) ५५४, ६०५
 तोटकम् (छन्दः) ३६, ६०५
 तोडिका (रागाङ्गम्) ४१३
 तोडो (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९
 तोडो (रागः, सामान्यकयने) ६१३
 तोण्डो (रागः, सामान्यकयने) ५९४
 तोयम् (औपयभितम्) ४४६
 तोयणम् (शिवस्य, कपालगाने) २५७
 तोरुक्कगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२१
 त्यक्तान्यकार्यसम्भाराः (मुनयः) ११
 त्यागः (प्रबन्धे वर्ण्यः) ५७४
 त्यागः (स्वरस्य) ३५७
 त्रयोदश- (जातिलक्षणानि) १८९
 त्रय्यादिः १४२
 त्रवणा (टवकभाषा) २७१, २७४, ३५९,
 ३६५
 त्रवणा (पञ्चमभाषा) ३७२, ४३०
 त्रवणा (भिन्नपङ्कजभाषा) २७२, २७४,
 ३९४, ४३१
 त्रवणोद्भवा (टवकभाषा) २७१, २७३, २७४,
 ३६०, ३६५
 त्रावणी (जनकरायः) ४०५
 त्रावणी (टवकभाषा) २७३, ३५७
 त्रावणी (पञ्चमभाषा) २७२, २७५, ३७६
 त्रावणी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
 त्रावणी (भिन्नपङ्कजभाषा) ३९१
 त्रिक- (स्वरः) ७६
 त्रिकः (स्वराणाम्) ९१
 त्रिकलः (मात्रिकगणः) ३५

त्रिका (यर्णगणा) ३५
त्रिकाल (सरस्यत्या) ४४६
त्रिकोणाकार (सपडमेरु) १५८
त्रित्वपक्ष (श्रुतिपु) ७६
त्रित्वम् (ग्रामस्थ) १७
त्रिधातु- (शोम्बड) ५७१
त्रिधातुक- (प्रबन्ध) ५५१
त्रिनेत्रको (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
त्रिपद- [त्रिपयक] (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४,

६१२

त्रिपदी (गाथाप्रबन्ध) ६००
त्रिपदी (छन्दोभेद) ४९
त्रिपदी (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१२
त्रिपुट (ताल) ५७४, ५८१, ५८३
त्रिफला (औषधम्) ४४५
त्रिभङ्गि (छन्दोभेद) ४३, ४४, ६१४
त्रिभङ्गि (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१४
त्रिभङ्गिताल ६१४
त्रिभाग (वेगस्य, स्वरकम्पने) ४५४
त्रिभिन्न (गमक) ४५३, ४५४
त्रिभिन्नकम्पित (मिथस्थाय) ४६५
त्रिभिन्नकुल्लाहत (मिथस्थाय) ४६५
त्रिभिन्नतिरिपस्फुरितवाद्यशब्दज (मिथस्थाय)

४६६

त्रिभिन्ननामिताक्षित (मिथस्थाय) ४६५
त्रिभिन्नलीनस्फुरित (मिथस्थाय) ४६५
त्रिभिन्नलीनस्फुरितकम्पिताहत (मिथस्थाय)

४६६

त्रिभिन्नलीनस्फुरितप्लावितोत्प्लावित (मिथ-
स्थाय) ४६६

त्रिभिन्नलीनस्फुरिताविलम्बकविलम्बक
(मिथस्थाय) ४६६

त्रिमात्र- (गण) ५६२, ५६३

त्रिमात्र (प्लुतवर्ण) २५

त्रियोगज (शब्द) ४४८

त्रियोगजा (मिथस्थाय) ४६६

त्रिरावृत्ति (पदानाम्) २५७

त्रिवणो (वाद्यम्) ५८१

त्रिवर्ण (अलकार) १७०, १७२

त्रिवलि- (वादका, कुतपे) ४६९

त्रिवली (घनुष्यदीर्घे) ४७

त्रिवली (वाद्यम्) ५८१

त्रिवस्तु- (मद्रकम्) ४७६

त्रिविधा (श्रुतय) ७४, ७५

त्रिभुति (गान्धार) ८८

त्रिभुति (धैवत) ९८

त्रिभुति (निपाद) ८९

त्रिभुति (पञ्चम) ७९, ८४, ८९,

३०६

त्रिभुति (स्वर) ७५, ७६, ८०, ८१, ८४,

९७, १६६, २४१

त्रिभुतिता (धैवतस्य) ३३२

त्रिभुतिस्वम २७६, ३३४

त्रिभुतिस्वम् (गम्यो) ९२

त्रिभुतिस्वम (धैवतस्य) ३३८

त्रिभुतिस्वम (पञ्चमस्य) ९०

त्रिभुतियोग (समयो) १६४

त्रिपदि- (अशा) १८८

त्रिष्टुप् (छन्द) ९४

त्रिष्टुप् (छन्दोजाति) ३५

त्रिस्थान (शब्द) ४५०

त्रिस्थान (शब्दगुण) ४४९

त्रिस्थानपति (ध्वने) ५५७

त्रिस्थानगम्भीरस्तिग्धकोमलघनमधुरोच्चतर-

लीन (शब्द) ४४९

त्रिस्थानघनगम्भीरलीनस्व (शब्द) ४४८

त्रिस्थानप्राप्ति (शब्दस्वरमूच्छानाम्) १२५

त्रिस्थानप्रौढि (वाग्यकारलक्षणे) ४४१

त्रिस्थानम् ६१७, ६२०

त्रिस्थानमृदुगम्भीरस्तिग्धमृदुघन (शब्द)

४४८

त्रिस्थानमृदुमधुरस्तिग्ध (शब्द) ४४८

त्रिस्थानलीननि साररूपपीवर (शब्द) ४४८
 त्रिस्थानव्यापि-(रागा) ७७
 त्रिस्थानव्याप्ति (द्वादशस्वर-मूर्च्छनानाम्) १२५
 त्रिस्थानव्याप्तिकरमधुरकोमल (शब्द) ४४८
 त्रिस्थानव्याप्तिर्वाजित (शब्द) ४५०
 त्रिस्थानसम्भवम् (गीतम्) ४५१
 त्रिस्थानस्निग्धमि सार- (शब्द) ४४९
 त्रिस्वरा (कूटताना) १४३-१४६
 त्रेता (विकृतगणेश) ५६०, ५६१
 त्रैकाल्यम् (नाट्यदर्शने) १०
 त्रैलोक्यमोहन (मूर्च्छनातान) १३७, १४०
 त्रैवर्णिकता (वेदस्य) ५
 त्रोटित (स्याय) ४६१
 त्रोटितप्रतीट्ट (स्याय) ४६१, ४६२
 त्रोटितसप्रविष्टोत्प्रविष्टनि सरण (मिथस्याय) ४६६
 त्र्यशा (जाति) १८८
 त्र्यक्ष (सुगारीरूपदाने) ४४२
 त्र्यक्ष (अन्तस्ताना) ५०९, ५१०, ५१५
 त्र्यक्ष (वर्णताल) ६०१
 त्र्यक्षताल ५३७, ५३८
 त्र्यक्षम् (शरीरम्, छन्दस्य) ५३७
 त्वरा (गायने) ४४५

द

द (दगण, मात्रिक) ३५, ४४-४६, ४८, ५८९, ५९०
 दक्षिण-(मागं, ताले) ३१, १९४, २३९-२४१, २५९, २६०, ४९४, ४९५, ५००, ५४०, ५४५
 दक्षिणमूल (वेपथु) ५६६
 दण्ड- (वीणादिवादने) २६
 दण्डक (आतिरूपप्रबन्ध) ५५३, ५९९
 दण्डक- (छन्द, प्रबन्धौ वा) ४०, ४१, ५९९

दधीचि १०
 दन्त (स्वरोत्पत्तौ) ८७
 दन्ती (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१७, ६१८
 दम्भोलि (प्रबन्ध) ४०
 दयावती (श्रुतिनाम्) ७८
 ददुर्- (घादका, कुतये) ४६९
 दर्श (मूर्च्छनातान) १३६, १४०
 दर्शनम् ५८
 दर्शनयोधरा (अर्या, अभिनय) ५
 दर्शनसम्भवा (प्रीति) ५७३
 दलम् (आर्यायाम्) ४२, ४३
 दलम् (पदस्य) २५८
 दलम् (प्रत्यये) ५६९, ५९१, ५९९, ६१५, ६१७
 दश-(जातिलक्षणानि) १८९
 दश-(यमकभेदा) ६४
 दश-(स्वरगतभेदा) १३, २६०, २६१
 दशगुणा (पाठ्ये) ६५
 दशदोषा (पाठ्ये) ६५
 दशना (बुधगायने) ४४४
 दशप्राणा (मान्धात्राद्यैर्लगादेव) ५५६
 दशभुज (रागध्याने) ४११, ४१५
 दशलक्षणानि (अशस्य) १९१
 दशलक्षणानि (रागस्य) २५, ४७१
 दशावतारकीर्तिपत्र (मिथसूत्रप्रबन्ध) ५५३ ५७७
 दहन- (मारोत्पत्तौ) ७३
 दक्षिणात्यमूलरो (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८
 दक्षिणात्या (जनकराग) ४०५
 दक्षिणात्या (पञ्चमभाषा) २७२, २७४, ३७२, ४२९
 दक्षिणात्या (पञ्चमविभाषा) २७५
 दक्षिणात्या (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 दक्षिणात्या (मिथसूत्रभाषा) २७२, २७४, ३९५, ४३४
 दक्षिणात्या (मिथसूत्रविभाषा) २७५

दाक्षिण्यम् (अनवृत्तिलक्षणे) ५९
दानवीर (रस) २९७
दानौष ४
दामोदर (सोम्बड) ५७२, ५७४
दारवी (योगा) ८२
दासवीणा १६६
दिग्गजमण्डलम् (कपालगाने) २४३
दिनम् (रागगाने) २८२, ३२१, ३२३, ४२१,
४२२, ४२३, ४२७, ४३१
दिनमुख (रागगाने) ४२२
दिनादि (रागगाने) ४२९, ४३१
दिष् (स्वरोत्पत्तिस्थानम्) ९६
दिवस (रागगाने) ४२१, ४४०
दिवाकर (माताधिप) ६०३
दिवारात्र (गानविधाने) १०
दिव्य- (स्तोत्रम्) २४३
दिव्यमानुषी (मातृका) ५९६
दिव्यमुनि (भरत) १
दिव्या (मातृका) ५९६
दीक्षा (मूर्च्छनास्तान) १३५, १४०
दीना (गीतमहिमवर्णने) ११
दीप ७६
दीपक (राग, सामान्यकषणे) ५९४
दीपक (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५
दीपक (शिव) ६३
दीपकम (अलकार, पाठये) ५२, ६३, ६६
दीपकादिक्रिया (क्रियाङ्गे) २४
दीपनम् (रागप्रयोगे) ३८५
दीपनी (प्रबन्धजाति) ५५२
[प्र-] दीप्त (तारस्वर) २३, १७०, ४१९,
४२६, ४२७, ४२९, ४३०, ४३२, ४३५,
४३७
दीप्त (प्राण, एलायाम्) ५५६, ५५७
दीप्तत्वम् (नादस्य) ५५७
दीप्तप्रसन्न (स्याय) ४६३, ४६४
दीप्तमध्यमुद्रायाः (वर्णा) ५५९

दीप्ता (भाषा) ३६३
दीप्ता (भुतिजाति) ७८
दीप्ता (भुतिनाम) ७७
दीप्ति (भाषायाम्) ३६५
दीर्घ- (स्वरा) १७१
दीर्घ (वर्ण) ३६
दीर्घ (स्याय) ४६३, ४६४
दीर्घकम्पित (स्याय) ४६१, ४६२
दीर्घकम्पितसूक्ष्मान्तधामितस्यायुकाहृत (मिथ-
स्याय) ४६६
दीर्घकम्पितसूक्ष्मान्तस्थायुक (मिथस्थाय)
४६६
दीर्घकोमलसूक्ष्मान्त (मिथस्थाय) ४६६
दीर्घत्वम् (स्याये) ४६४
दीर्घसमास- (पदानि) ५९७
दीर्घा (आप्राग्वन्ध) ५९९
दुःखहानि ९
दुःखिन (गीतमहिमवर्णने) ११
दुःखोन्मूलनमूलहेतु (सगीतविद्या) २
दुग्धादि ७
दुन्दुभि (वाद्यम्) ५८१
दुर्गम- (भरतमतम्) ६
दुर्गेयम् (नाट्यशास्त्रम्) ६
दुर्वेल (स्वर) १८८, २९५, ३५३, ३७६,
३७८, ३८३, ३८९, ३९१, ३९६, ३९८,
४०१, ४१५,
दुर्वेलत्वम् (स्वरस्य) २९५
[अ-] दुर्वोधाभिधानम् (समतायाम्) ६६
दुष्कर (ध्वनि, स्याये) ४६४
दुष्कर (स्याय) ४६४
दुष्कराभास (स्याय) ४६३, ४६४
दुष्टता (गीतस्य) ४५१
दुष्टम् (गीतदोष) ६२०
दुस्तर- (भरताम्नोपि) ७
दूतीसवाव (प्रबन्धवर्ण्य) ५८२
दूषणसत्ता (दाब्धस्य) ४५०

द्रुपजानि (शारीरस्य) ४५२
 दृढबन्धवान् (स्यायः) ४६५
 दृष्टान्तः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०, ६१
 दृष्टादृष्टफलम् (स्वराणाम्) ९४
 दृष्टार्थाः १४२
 देवः (शिवः) २४३
 देवकपालसङ्घः २५३
 देवकुलोद्भूतः (गान्धारग्रामः) ९६
 देवप्रीतिः [-कृतिः] (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 देवताः (एलागतपोडगपदानाम्) ५५६
 देवताः (कर्णाटिलाग्राम्) ५६६
 देवताः (गद्येषु) ५९८
 देवताः (ग्रामयोः) ९८
 देवताः (द्रुताद्यलरेषु) २५
 देवताः (मूर्च्छनाग्रामम्) १२९
 देवताः (वर्णवर्गेषु) १९
 देवताः (स्तुती) ६१०
 देवताः (स्वरेषु) ९४
 देवतागुर्वर्धतः (रागः) २८२
 देवप्रथम् (स्तुती) ६१४
 देवभाषा ५९६
 देवमनोहर- (स्तोत्रम्) २४३
 देवराजः (देवता, रागे) ३४०
 देववर्गोष्ठाः (सगमाः) ९३
 देवनाम्ना [देशाख्या] (रागाङ्गम्) ४०३, ४१२
 देवनाम्ना (रागः, सामान्यकथने) ५८३, ५८४, ६१३
 देवानुनिः (प्रबन्धवर्षे) ५९१, ६१४
 देवाः (ब्रह्मादिषाः) २४, २५, ५९७
 देवार्चद्विगी (टक्कभाषा) ३५७
 देवार्चद्विगी (टक्कविभाषा) २७२
 देवार्चद्विगी (मिप्रउद्भूतिविभाषा) २७२
 देवार्चद्विगी (मालवर्चद्विषयिभाषा) २७२
 देवार्चनम् (रागप्रयोगे) ३९१
 देवाणः (उपाङ्गम्) ४०४, ४२२
 देवाणा (भाषाङ्गम्) ४०४, ४१०

देवेन्द्रः (प्रबन्धवर्षे) ५७४
 देवेशः (कपालगाने) २४८
 देश- (एला) ५५८
 देशः [देशाख्या] (रागाङ्गम्) ४०३, ४१२
 देशकाकुः (स्याये) ४५६
 देशकारः (उपाङ्गम्) ४१०
 देशजा [देशाख्या] (भाषा, रागे) २७३-
 २७५
 देशनाम (भोते) २०६
 देशनाम (भाषायायाम्) ३७९
 देशभाषा ४४१, ५६५, ६१७
 देशवालः (रागः, सामान्यकथने) ६०७
 देशवालगोडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२१
 देशवालगोडः (रागः, सामान्यकथने) ५८५
 देशसन्मवा (छाया, स्थाये) ४५५
 देशाख्याः (रागः, सामान्यकथने) ४५८, ५७८,
 ५८१, ५८२
 देशाख्या (भाषासु) २४, २७३,
 देशिकाः ७२
 देशी- (नियन्त्रणम्) ४७१
 देशी- (प्रबन्धाः) ५५१
 देशी- (रागाः) १८३, २६५, २६७, ४०४
 ४१३, ४३९, ५८५
 देशी- (शब्दाः) २०
 देशी (संगीतम्) २१, २४, ४४२
 देशीचरणानि (गुत्ते) १४
 देशीतालाः १३, ५९६
 देशीरागः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
 देशीरागः (सामान्यकथने) १९७, १९९, २०१,
 २०३, २१०, २१३, २१५, २२१,
 देशीरागवम् २४
 देशीविहः १२३
 देशीया ५६५
 देशः (गुत्ते) ३२
 देशः (स्वरोन्मो) ७४
 देश्या (बह्वी, स्थाये) ४५७

देहिनः (मङ्गलाचरणे) ४४७
 दैत्यदेवतदैवतः (रागः) २८८
 दैत्यपूज्यः (देवता, रागे) ३१२
 दैत्यवंशजः (निः) ९३
 दैन- (यामः, रागगाने) ३०६, ४२७
 दैन्यम् (भावः) ४३०
 दोषकम् (वृत्तम्) ३८
 दोलाकूडा (रागध्याने) ४३०, ४३५, ४३८
 दोलास्या (रागध्याने) ४३३
 दोषः (पाठ्ये) १३, ६५, ६७
 दोषः (सामान्यार्थे) ५९, ६२, ३७०, ४४७,
 दोषयुक्तः गायनः ४४२
 दोषवर्जितः (शिवः) ६५
 दोषाः (गायकानाम्) ४४५
 दोषाः (शब्दस्य) ४५०
 दोषोपाधिकृतः (भेदः) ७७
 दोहकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 दोहकः (छन्दः) ४४, ६००
 दोहकः (प्रबन्धे) ६१२, ६१८
 दोह्या (टक्कभाषा) २७१, ३५६
 दोर्बल्यम् (स्वरस्य) २९५
 द्रविड- (वेशीला) ५६५
 द्रविडः (उपाङ्गे ?) ४२०
 द्रव्यम् (चिह्नार्थम्, नष्टोद्दिष्टविधौ) १५८
 द्रव्या (नाट्ये) २६
 द्राविड- (बराटी, उपाङ्गम्) ४०३, ४१६
 द्राविडगूर्जरी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८
 द्राविडो (टक्ककंशिकभाषा) २७५, ३७९
 द्राविडो (टक्ककंशिकविभाषा) २७२, ३७९
 द्राविडो (हिन्दोलभाषा) ३८०
 द्रुत- (मात्रा) २५, २६, ५८८-५९१
 द्रुत- (लयः) ४५१, ५६८, ५६९, ५८०
 द्रुत- (स्वरः) २६८
 द्रुतकम्पनम् (स्वाये) ४५६
 द्रुतगतम् (स्वरकम्पनस्य) ४५३
 द्रुततर- (स्वराः) २६८

द्रुतत्वम् (शब्दस्य, स्वाये) ४५९
 द्रुतमण्डः [-कः] (तालः) ५७०, ५७९-५८३,
 ५८५
 द्रुतमध्यम् (गीतम्) ६२०
 द्रुतमध्या (गद्यगतिः) ५९८
 द्रुतमानम् ५५५, ५९३
 द्रुतलयः २४०, २५७, २५८, ३७८, ४५३,
 ५४०
 द्रुतविलम्बितम् [वृत्तम्] ३८
 द्रुतविलम्बिता (गद्यगतिः) ५९७, ५९८
 द्रुतशेखर- (तालः) ५६९
 द्रुतस्य (स्वायाः) ४५७, ४५९
 द्रुता (गद्यगतिः) ५९७, ५९८
 द्रौहिणम् (कपालगानम्) २४५, २४६,
 २४८
 द्रुहजः (सन्धः) ४४७, ४४८
 द्रुहजस्वम् (भुतीनाम्) ७५
 द्रुघणुकादि- (कमः, सुष्टौ) ८४
 द्वादश (विकृतस्वराः) ८८, ८९
 द्वादश (भुतयः) ९०, ९२
 द्वादशस्वरपुष्कः १२५
 द्वादशस्वरमूच्छंता १२४, १२५
 द्वादशाङ्गम् (ओवेणकम्) ५३१-५३४
 द्वादशाब्दावि (भागसाधने) १४१
 द्वादशारचक्रम् ७२
 द्वादशाहः (मूच्छंतातानः) १३५, १४०
 द्वाविंशतिः (ग्रन्थः) ८०
 द्वाविंशतिः (नारदः) ७४
 द्वाविंशतिः (भुतयः) ७५-७७, ८१, ८४, ८६
 द्वाविंशतिविधः (नादः) ७४
 द्विक- (स्वरः) ७६
 द्विकल- (अपरान्तकम्) ४९३, ४९४, ४९७,
 ५०६
 द्विकल- (उत्सोप्यकम्) ५०७, ५१०, ५११
 द्विकल- (मद्रकम्) ४७६, ४७९, ४८२, ४८३,
 ५१६

द्विकलः (तालः) ३०, १९४, २३९, ४७९,
 ४८०, ४८३, ४८४, ४८९, ४९४, ४९५,
 ५०९, ५११, ५३२-५३६, ५४५
 द्विकलः (मात्रिकगणः) ३५
 द्विकलम् (प्रत्युपोहनम्) ४७९, ४९४
 द्विलण्डः (एलाचरणः) ५५४, ५५६
 द्विगुणः (नावः, तारे) २३, ७४
 द्विगुणः (स्वरः, रागालप्तो) ४६७
 द्विग्रामः (रागः) २७०
 द्विचन्द्रादिमतिः ७७
 द्विजवराः ४
 द्विजातिः १०
 द्विजातिजन्यः ८
 द्वितयम् (ग्रामस्य) ९७
 द्वितोय- (तालः) ५५५, ५७४, ५८७,
 ६१६
 द्वितोय- (स्वस्थानम्, रागालप्तो) २७७, ४६७
 द्वितोयकामोदः (रागाङ्गम्) ४०८
 द्वितोयप्रेक्षणम् (भादये) २०३
 द्वितोयललिता (भावाङ्गम्) ४२३
 द्विधातुक- (प्रबन्धः) ५५१
 द्विपय [-क]. (आलिकमप्रबन्धः) ५५३, ६००,
 ६०१
 द्विपयः (छन्दः) ६००
 द्विपदो (आलिकमप्रबन्धः) ५५४, ६०४,
 ६०५
 द्विपदो (छन्दसि) ३६, ४३
 द्विपदो (ध्रुवाभेदः) ४५, ४७, ४८
 द्विपद्यादिः (छन्दोभेदः) ४८
 द्विभिङ्गः (द्विपद्याम्) ४३
 द्विभेदजाः (मित्रस्थायाः) ४६५
 द्विमात्रः (गुरुवर्ण) २५, ३६
 द्विरावृत्त- (पदम्) २५९
 द्विधृतिः (निर्गो वा) १५५
 द्विधृतिः (निपादः) १६५
 द्विधृतिः (सन्ध्या) १२८ (?)

द्विधृतिः (षड्जः) ८८
 द्विधृतिः (स्वरः) ७५, ७६, ८०, ८१, ९७,
 १४०, १६६, १८७, १८८, २४१, २६९,
 २८०, २८४, २९९, ३१५, ३२०, ४१९
 द्विधृतिकान्तरः १२३
 द्विधृतिहीनाः (शुद्धतानाः, षड्जग्रामे) १३१,
 १४०
 द्विस्ततिः (कलाः) ५
 द्विस्वरः (कूटतानाः) १४३, १४४, १४६
 द्विस्वरान्तरितो (स्वरौ) १६४
 द्विस्वरोज्जिताः (तानाः) १४१
 द्वीपः (रागकवम्बः) ५९५
 द्विगोयकः (विविधगीताङ्गम्) ४७४, ४७६,
 ४८४
 द्विग्रामिकः (रागः) २६९, ३३७
 द्विग्रामिकस्वरम् (रागस्य) ३३८
 द्विधंशा (जातिः) १८८
 द्विधङ्गः (प्रबन्धः) ५५२
 द्विधर्त- (स्वरः, रागालप्तो) ४६७
 ध
 धः (धैवतः) १०, ८०, ८३-८५, ८९, ९०-
 ९५, ९७, १२६, १२७, १६२, १६६,
 १८७, १९४, १९६, १९८, २१०, २१९/
 २२६, २५६, २५७, २६५, ३०३, ३३२/
 ३५७, ३७४, ३७६, ४०१, ४०९-४११/
 ४१६, ४१९, ४२१, ४२५-४३०, ४३२
 धनदः (कन्दः) ६०६
 धनदः (चन्द्रकलदेवता) ६१४
 धनम् (कलम्, वर्णवर्ग) १९
 धनासिका (रागः, सामान्यकयने) ५७८, ६१३
 धन्यकोः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३९
 धन्यवैकुण्ठकुडकुमः (मिश्रसूत्रप्रबन्धः) ५५३,
 ५७९
 धन्यासी [धन्नासी] (रागः, सामान्यकयने)
 ५८१, ५८२

धन्या[प्रा]प्तो(रागाङ्गम्) ४०३, ४०९

धम्मालो (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१८

धरणीपदानि (प्रबन्धे) ६२०

धर्मः (उपमायाम्) ६३

धर्मः (कन्दः) ६०६

धर्मः (गुरुपापः) ८-१०

धर्मः (शब्दार्थानाम्) ५६०

धर्मतः ९

धर्मराजगानम् (कपाल-) २५२

धर्मशास्त्रम् ८, ९

धवलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५

धवलम् (छन्दोभेदः) ४४, ४५

धाता (प्रह्ला) ९

धातुः (प्रबन्धे, अवयवः) २५, ३१, ४४१,

४४२, ५५१, ५५५, ५७१, ५७२, ५७५,

५८६, ५९१, ५९२, ५९९, ६०७, ६०९,

६१०, ६१६

धातुः (प्रबन्धे, गोप्यः) २४, ५५५, ५६९,

६१९, ६२०

धातुः (वाचनस्य) २६, ३१, ८२

धातुः (शब्दप्रकृतिः) १६, ८७, २६६

धातुकर्म ४४२

धारवङ्गादि (गीतस्य) ४७१

धारावाहिकविज्ञानम् ७६

धार्यत्वसंबन्धः (शब्दार्थे) १७

धार्यधारकसंबन्धः (शब्दार्थे) १७

धीमतः ८८

धीरा (धृतिनाम्) ७८

धीरोदात्त--(नामकः) ५८५

धूननाद्याः (क्रियाः) २९

धूम्रवर्णा (रागध्याने) ४२९

धृतिः (छन्दोजातिः) ३५

धृतिः (द्विपदीछन्दोभेदः) ४७

धृतिः (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४

धृतिः (शब्दस्य) ४६३

धर्मः (भावः) ५५५

धैवतः ९, ७८, ७९, ८१, ८८-९०, ९२, ९५,

९६, ९८, १२६, १६२, १६४, १८४,

१९०, १९३, २०५, २०६, २१६, २२१,

२३४, २३७, २४१, २५३-२५५, २९३,

२९९, ३०३, ३०६, ३१९, ३२३, ३२५,

३२६, ३३७, ३५०-३५५, ३५७, ३५९-

३६२, ३६४-३६९, ३७२, ३७५, ३७७-

३८३, ३८५, ३८६, ३९०-३९८, ४०६,

४०८, ४१४, ४१५, ४१७, ४१८, ४२६,

४२४, ४३१, ४३४, ४३५, ४३८, ४३९

धैवतभूयिता (भिन्नपञ्चमभावा) २७२, २७५,

३७८

धैवतयभहीना (ओङुवतानाः, मध्यमध्याने)

१३७, १४०

धैवतादिकमूर्च्छनः (रागः) ३०४

धैवताद्या (मूर्च्छना) १९४, २१०, २१९

धैवती (जातिः) १६८, १८४, १८६, १८८,

१९८, १९९-२०१, २३९, २५५, २५६,

३०३, ३०९, ३२३, ३२५, ३३०, ३३२,

३३४, ३३७, ३३९, ३४०, ३४७, ३४८

धैवतीकपालम् २५५

धोरणी (उपाङ्गम्) ४२२

धोरणी (रागः, सामान्यकयने) ५२५, ५८१-

५८३

ध्यानक्रिया (शिवस्य) ४३७

ध्रुवः (देवता, राग) २८६

ध्रुव [-कः] (धातुः, प्रबन्धे) ३१, ३३, ४६४,

५५१, ५५५, ५५६, ५६७-५७२, ५७५-

५७७, ५८४, ५८६, ५८८, ५९१, ५९६,

५९९, ६०२, ६०९, ६११, ६१५, ६१६,

६१८

ध्रुवः (पातः, शुद्धगीतेषु) ५३९

ध्रुवः (सालगसूटप्रबन्धः) ५५३, ५८६, ५८८

ध्रुवका (उपद्रवसंज्ञा) ५५०

ध्रुवकम् (छन्दोभेदः) ४५

ध्रुवका (मात्रा) २६०

ध्रुवकादि-(मात्राः) २५९
 ध्रुवा-(पदम्, एलायाम्) ५५६
 ध्रुवतालः ५४५
 ध्रुवपदम् (प्रबन्धे) ५७५, ५७६
 ध्रुवपातम् (गुरुययम्, मद्रके) ४७६
 ध्रुवमार्गः (आसारितेषु) ५३९, ५४०
 ध्रुवा [नानम्] ३१, १९४, २०३, २१०,
 २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२९,
 २३४, २३७, २४०
 ध्रुवा (छन्दोभेदः) ४५
 ध्रुवा (वीणा) ८०, ८१
 ध्रुवासारितम् (शुद्धगोते) ५४०
 ध्वनिः २४, ७३, ७४, ८५, १६६, २६६,
 ४४७, ४४८, ४५०, ४५१, ४५५, ४५९,
 ४६१, ४६३, ४६४, ५५७, ५७१
 ध्वनिः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 ध्वनिकादयः (प्रबन्धाः) ६१८
 ध्वनिकुट्टिनी (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९९
 ध्वनितङ्गः ८२
 ध्वनेः (स्थायाः) ४५७, ४६०
 ध्वन्यन्तरम् ८०

न

नः (नगणः, वार्णिकः) ३५, ३७-४१, ४८,
 ५५८
 नकुला (वीणा) १३
 नक्षत्राधीशर्वतः (रागः) २९०, ३०१
 नगणः (वार्णिकः) ४१, ४८, ५८८, ५८९
 नटः २६, २७, २९
 नटनारायणः (रागः, सामान्यकथने) ६१७
 नटनारायणः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०९
 नट्टा (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२७
 नट्टा [नट्टः] (रागः, सामान्यकथने) ४५८,
 ५८०-५८३, ५९४
 नट्टा (वैतरपाङ्गवभाषा) २७३, ३९९
 नन्दः (रासप्रबन्धः) ५९१

नन्दनः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 नन्दयन्ती (जातिः) ३०, १२५, १६८, १८४,
 १८६, १८८, १९०, २२९-२३१, २३४,
 ३४४, ४७३
 नन्दावती (कर्णाटला) ५६६
 नन्दावती (शुद्धगणला) ५५८, ५५९
 नन्दिनी (मार्गला) ५६३, ५६४
 नन्दिनी (संगताभेदः) ५६०
 नन्दिभतम् (मार्गलाभेदे) ५६२
 नन्दी (सोम्बडः) ५७२, ५७३
 नन्दीशः (शान्तसोम्बडः) ५७२
 नन्द्याख्यः (मूच्छन्तातानः) १३६, १४०
 नन्द्यावतः (रायकदम्बः) ५९४, ५९५
 नमस्वती (मार्गला) ५६२
 नमनम् (स्थाये) ४५६
 नयः (कवः) ६०६
 नयः (सामान्यार्थे) ५
 नरः १०, ११, ८२, २६१, ३९९
 नरमेघः (मूच्छन्तातानः) १३६, १४०
 नरयानम् (रागध्याने) ४३१
 नरसिंहः (अद्भुतसोम्बडः) ५७२
 नरहरिः (देवता, रागे) ४२२
 नरेन्द्रविजयः (रागप्रयोगे) ४२२
 नर्तः (ग्रामरागः) २७०, ३३२
 नर्तः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
 नर्तकः २९
 नर्तकी ९
 नर्तनम् २७, २९, ३२
 नलिनी (वर्णला) ५६४
 नवकुसुमितपल्लवः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 नवचम्पकमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७
 नवता [न्यम्] (स्थानप्रितये) ७६
 नवनवरचना (प्रबन्धे) ४४१
 नवपुष्पधयः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 नवभार्गिकमण्डः (तालः) ५८१, ५८४
 नवविष्णुमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७

नवस्वरा (मूर्च्छना) १२५
 नव्योक्तकलोलिनी (सरस्वती) ४४६
 नष्टतानः १५८
 नष्टम् (कूटताने) १४३
 नष्टम् (शुद्धताने) १३०, १३१
 नष्टविधिः १६०
 नष्टसंख्या (कूटतानस्य) १५८
 नष्टाङ्कः (छन्दःप्रस्तारे) ५०
 नष्टादि (कूटतानेषु) १४६
 नष्टोद्दिष्टविधिः (कूटतानानाम्) १५८, १५९
 नाकः (देवता, वर्णगणे) ३५
 नागः (देवता, स्वरे) ९४
 नागः (मूर्च्छनादेवता) १२९
 नागकृतिः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 नागकेशरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 नागगान्धारः (उपरागः) २७०, ३४४
 नागध्वनिः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२७
 नाग[राज-] पञ्चमः (उपरागः) २७०, ३४३
 नागभूयितः (शिवः) ६५
 नागयज्ञ [-यज्ञः] (मूर्च्छनातानः) १३३,
 १३९
 नागरा (वासवीभेदः) ५६०
 नागरिका (वृत्तिः, पाठ्ये) ५५९
 नागबलीबलाः ४४६
 नाटकम् ३३, २८४, २८६, ३३०
 नाटकशास्त्रम् ८
 नाटकादि २६
 नाट्यकर्म ३६४
 नाट्यकुतपः ४६९
 नाट्यक्रिया २८
 नाट्यधर्मा (नाट्यप्रक्रिया) २८
 नाट्यनिगमः ५
 नाट्यम् १०, १२, २७, २८, २६१, ४६९
 नाट्यागमः ६
 नाट्याविवृतयम् ३२
 नाट्यः (द्राविण्यः) ७४

नादः ९, १६, ७१-७३, ८०, १६७, ४१६,
 ४१७, ४२६, ४३७, ५५७, ६१२
 नादः (स्थाये) ४५९
 नादधर्मः ९
 नादसमत्वम् (घोणाद्वये) ८०
 नादस्य (स्थायः) ४५७, ४५९
 नादान्तरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 नादायती (कर्णादिला) ५६६
 नादावती (शुद्धगणैला) ५५८, ५६०-५६२,
 ५६५, ५६६
 नानागुम्फाः (अलंकारेषु) १७०
 नानात्वम् (गीतेः) १८१
 नानात्वारोपः (रचे) ५५७
 नानादेशस्थितिः ४४१
 नानाधिकरणार्थ- (शब्दाः) ६३
 नानाभिज्ञाजमानाः (स्थायः, रागालप्ती)
 ४६७
 नानाभावस्ता (द्राविडीदेशैला) ५६५
 नानारूपकवस्तुभेदकलना (भगवति) ४७१
 नानार्थकयनम् (प्रसंसायान्) ५७
 नानार्थजनितगुणाः (गुणकोर्त्तने) ५५
 नानार्थम् (महः, भगवतः) ६०२
 नानाविचाराः (संज्ञे) ५९
 नान्दी (तालः) ६२३
 नाभिः (स्वरोत्पत्ती) ७३, ८२, ८७, ८८,
 १६५
 नाभिपव्वम् ७३
 नाम १६, २१, १३२
 नामस्वरः (शुद्धजातीनाम्) २२, १८४, १८५
 नामितः (गमकः) ४५३
 नामितमुद्रितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 नामितान्दोलितवलिः (मिश्रस्थायः) ४६५
 नायकः (नाट्ये) १४
 नायकः (प्रबन्धे) ५७३, ५७४, ५८१-५८४,
 ५८६, ६१२
 नायकः (रूपके) ५५१

नायकोत्साहयोगः (श्रोतसाहने) ५४

नायिका (नाट्ये) १४

नायिका (प्रबन्धे) ५८१, ५८२

नारदः (ऋषिः, स्वरे) ९४

नारदः (शोम्यडः) ५७२, ५७४

नारदः (मूर्च्छनादेवता) १२९

नाराधम् (वृत्तम्) ३७

नाराटः (शब्दः) ४४७, ४४८

नाराटलानुसः (द्वन्द्वजः शब्दः) ४४७, ४४९

नारायणः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

नारायणः (रागध्याने) ४०९

नारायणनाम १४१

नारायणमदनावातः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३

५८०

नारासंशी (प्रशंसा) १०

नारी (छन्दोभेदः) ३६

नासा (स्वरोत्पत्ती) ८७

नासिका (स्वरोत्पत्ती) ७३, ४४४

निः (निपातः) १०, ८०, ८१, ८३, ८५, ८९,

९०, ९१, ९३, ९४, ९७, १२३, १३८,

१५५, १६१, १६२, १६४, १६६, १८९,

१९०, १९६, १९७, २०८, २१०, २१६,

२१९, २५६, ३३६, ३६४, ३७२, ३७४,

३७९, ३८८, ३९९, ४०७, ४१०, ४१३,

४१५, ४१७-४१९, ४२४, ४२९-४३१,

४३४, ४३८

निःशङ्कः (अङ्कतालप्रबन्धः) ५९०

निःसारणः (स्यायः) ४६१, ४६३

निःस्तान- (पादकाः, कुतपे) ४६९

निःस्तानः (पाद्यम्) ५८३

निःस्तारः (शब्ददोषः) ४५०

निःस्तारता (शब्दस्य) ४४७

निस्तारता (नारीरदोषः) ४५२

निस्तार [क] (शब्दः) ५७४, ५७८, ५७९,

५८१, ५८२, ५८५, ५८६, ५८७, ५८९,

६१५

निःसायः (वाद्यम्) ५८१

निःसार [क] (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६,

५८९

निःसारोच्चतरः (शब्दः) ४४८

निःसारोच्चतरस्निग्धमृदुरुक्षः (शब्दः) ४४८

निःस्व- (जनः) ११

निकृतेः (स्यायः) ४५७, ४५९

निगमः १०

निजाकारः (मनोरमे) ६१

नित्यः (स्वरः) ८६

नित्यपूर्णा (जातिः) १८६, १८९, २२१

निदानता (धर्मतरोः) ९

निधनम् (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०

निधनम् (स्यायः) ४१५

निनादः (धृतिजनितः) ८५

निन्वा (उपमायाम्) ६३

निन्दित- (गायनाः) ४४३

निपातः १६

निप्रसितः (शुद्धगीतेषु) ४७९, ४९६, ४९७,

५१३

निबद्धम् (गानभेदः) ४७१, ५५१

निबद्धम् (गीतम्) २५

निबद्धम् (पद्यम्) १९

निबद्धा (दिव्यमानुषी) ५९६

निबिडाक्षरबन्धत्यम् (ओजस्थीनादस्य) ५५७

निमित्तम् (महोदयस्य, मार्गः) २१

नियतक्रमः (स्वरानाम्, शुद्धतानेषु) १३०

नियतस्वरलोपः (जातिषु तानेषु वा) ९६

नियताक्षरम् (पद्यम्) १९

नियमः (उपमायाम्) १६३, ३९३

नियमः (सामान्यार्थे) ३६१

नियुक्तनियनम् (रागप्रयोगे) ३७७

नियुद्धम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

नियोगः (रागस्य) ३१५, ४२५

निरन्तर- (रसो) ६१०

निरन्तर- (स्वराः) १७१

निरर्थत्वम् (लोपविधे) १६३
 निराधार (स्याय) ४६३, ४६५
 निरालम्बा (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३६
 निरुक्तम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५५
 निरुक्तम् (स्वरनाम्नाम्) ८७
 निरुक्ति (स्वराणाम्) ८८
 निर्गुण (नाव) ७१
 निर्गुण (शिष्य) ४४६
 निर्ज्वलस्य (स्याया) ४५७, ४६०
 निर्णय (आख्याने) ५९
 निर्णय (उपमायाम्) ६३
 निर्दिष्टम् (शुद्धतानानाम्) १३०
 निर्दोष (गायन) ४४२
 निर्दोष (शिव) ४४७
 निर्भासितम् (लक्षणम्) ५२, ५९
 निर्युक्तम् (मन्त्रकगीते) ४७२
 निर्वहण- (सन्धि) २७७, २९०, ३३०
 निर्विकल्पकम् (अन्ताहरणम्) ५३३
 निर्वेदनम् (भाव) ३५२
 निर्वेदादि- (भावा) १४
 निर्वृति (धृतिनाम्) ७८
 निवारणम् (प्रतिषेधे) ६१
 निवृत्ति (अन्तरङ्गे) ५१२, ५४०
 निवृत्ति (प्रवृत्तिव्यावृत्ता) ९, ५७४
 निवृत्ति (स्वरे, गमके) ४५३
 निशान्ता (शुद्धगीते) ५१२, ५१७, ५४७
 निशा (रागगाने) ४२८
 निशाकर (प्रबन्धघण्ट्ये) ५७३
 निशाकर (शिवजटासु) २४२
 निशाद्यदलम् (रागगाने) ४२८
 निशान्त (प्रबन्धघण्ट्ये) ५७३
 निषाद ९, ७८, ७९, ८८-९०, ९२, १२२,
 १२३, १६१, १६४, १६५, १८७, १९४,
 २००, २०५, २१३, २१५, २२६, २३४,
 २३७, २५३ २५५, २९५, २९९, ३२४,
 ३३६, ३३९, ३४९, ३५०, ३५२-३५४,

३५८, ३५९, ३६१, ३६२, ३६५-३६८,
 ३७७, ३८०, ३८३-३८५, ३८७, ३८९,
 ३९०, ३९३, ४०७, ४११, ४१६, ४२०-
 ४२३
 निषादयान्धारहीना (औद्भवताना, पङ्क्त्याने)
 १३६, १४०
 निषादवल्ली (भिन्नपङ्क्त्यान्तरभाषा) ३९८
 निषादहीना (पाङ्क्त्याने, पङ्क्त्याने) १३४,
 १३९
 निषादाद्या (पङ्क्त्याने) १२२
 निषादिनी (भिन्नपङ्क्त्याभाषा) २७२
 निषेध (नृत्त्यगीतस्य) १०
 निषेधवचनानि (धर्मशास्त्रे) ८
 निष्कार्य (अलकार, गीते) १७०, १७२
 निष्कृजित (अलकार, गीते) १७३, १७५,
 १७६
 निष्काम (साम्यताले) ४९५, ४९६, ५१०,
 ५११, ५३२, ५३४
 निष्प्रयोजनता (सगीतस्य) ९
 निश्चय ३२८, ३३१, ३३२, ३३६, ३४०,
 ३५०, ३५२, ३५८, ३७१, ३७५, ३८७,
 ३८९, ४३५, ४३८
 नीच- (स्थानम् ?) ४५१
 नीचता (स्वरस्य) ८६
 नीचत्वम् (स्वरस्य) १८७
 नीचोच्चम् (गीतम्) ६२०
 नीति (प्रबन्धजाति) ५५२
 नीरस (शब्द) ४४७, ४५०
 नीरसम् (गानम्) ४४४
 नीलवर्ण (रागध्याने) ४०९
 नीलवर्णा (रागध्याने) ४१५
 नीलवस्त्रा (रागध्याने) ४२९, ४३०, ४३२
 नीलाशुक्रा (रागध्याने) ४३१
 नीलाङ्गी (रागध्याने) ४२५, ४३४
 नीलाभा (रागध्याने) ४३४
 नीलाम्बरा (रागध्याने) ४०८, ४३३

नीलोत्पली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३३

नूतनता (प्रबन्धे) ६१९

नूतम् २७, ३३, ४४१

नृत्यनिगमः ६७

नृत्यवन्धाः ४४१

नृत्यम् १, १०, १२, २१, २७, २९, ३३,
७१

नृत्यानुग- (गतिः) ६७

नृत्यानुपम् (पाठ्यम्) ६७

नृदेवः (धर्मशास्त्रनियये) १०

नृपः (रागकदम्बः) ५९५

नृपोत्सवम् ५७७

नृमात्रम् १०

नेता (प्रबन्धे) ५७३, ५८७, ५९९, ६०८,
६११

नेत्रे (नृत्ये) ३२, ३३

नेत्रे (प्रबन्धस्य) ५५२

नेपथ्यम् १२

नैपादी (जातिः) १८४, १८६, १८८, १८९,
२००, २०३, २३९, ३२७, ३३९

नैपादीकपालम् २५६

नैष्कामिकी (ध्रुवा) १९४

नोबना ३७०

न्यसनम् (जातौ) २०३, २१०, २१७, २१८,
२२४, २५३

न्यसनम् (रागालप्ता) ४५७

न्यस्य- (स्वरः) १९२

न्यादयः (स्वराः) १२३

न्यादिता (भादिकस्वरानाम्) १२६

न्याद्याः (स्वराः) १२६

न्यायः (नृत्ये) १४, २९

न्यायापेतम् (द्योयः, पाठ्ये) ६५

न्यासः (ओहाट्याम्) २६८

न्यासः (स्वरः—रागे—जातौ वा) २२, २३,
२५, ३०, १८४, १८५, १८९, १९४,
१९६, १९८, २००, २०६, २०८, २१०,

२१३, २१५, २२१, २२६, २२७, २२९,
२३४, २३७, २५३-२५७, २६९, २७७,
२७८, २८०, २८२, २८६, २८८, २९१,
३०९, ३१२, ३१४, ३१९, ३२३, ३२५,
३३४, ३४४, ३४७, ३५०-३५३, ३५५,
३५७-३६०, ३६२, ३६४-३८१, ३८३-
३८८, ३९०-४००, ४०७-४१९, ४२२-
४२४, ४२६, ४२९, ४३०, ४३३, ४३५,
४३८, ४३९, ४७२, ४७५, ४७७, ४८०,
४९५, ५०७, ५०८, ५६८, ५६९, ५७१,
५८६, ५८८, ५९३, ५९६, ५९७, ६००-
६०२, ६०५, ६०६, ६१०, ६११, ६१३,
६१७, ६१९

न्यासत्वम् (स्वरस्य) १८५

न्यासविधिः (ग्रामयोः) ९७

न्यासहर्ता ४४६

न्यासान्तः (विधियः) ४७४, ४७६

न्यासान्तम् (प्रवृत्तम्) ४७५

न्यासान्ता (विदारी) ४७४

न्यूनत्वम् (करणस्य, नृत्ये) ३२

न्यूनाधिकधृति- (स्वराः) ४४३

• प

पः (पगणः, मात्रिकाः) ३५, ४४-४७, ६०४

पः (पञ्चमः) १०, ७९, ८१, ८३-८५, ८९-
९१, ९३, ९४, ९५-९७, १३८, १४०,
१६१, १६२, १६५, १६६, १८९, १९०,
२१६-२१८, २६५, २७६, ३०३, ३२४,
३३४, ३३८, ३५६, ३५८, ३५९, ३६१,
३९९, ४००, ४०१, ४१८, ४२०, ४२१,
४२३, ४३८

पक्षाः (ध्रुतीयस्तायाम्) ७५, ७६, ८६

पङ्कज- (तन्वः, योगरूढः) २६६

पङ्कजम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

पद्मिन्तः (कूटतानलेखने) १५५, १५६, १५८,
१५९

पङ्क्ति (छन्द) ९४

पङ्क्ति (छन्दोजाति) ३५

पञ्चकला (मात्रिकगण) ३५

पञ्चचामरम् (युतम्) ३८

पञ्चतालेश्वर (आलिकम-प्रबन्ध) ५५३,

५९३, ५९४

पञ्चपदी (गाथाप्रबन्ध) ६००

पञ्चपाणि (ताल) २१७, २४७, ४७६,

४७७, ४८२, ४८४, ४८९, ४९४,

४९५, ५०८, ५०९, ५३२, ५३३,

५३६, ५३७

पञ्चभङ्गि (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१३

पञ्चम ९, ७८-८१, ८३, ८५, ८६, ८८-

९०, ९२, ९३, ९५, ९६, ९८, १६२,

१६४, १६५, १८७, १८८, १९४, १९८,

२०५, २१०, २१५, २२१, २२४, २२६,

२२९, २३४, २३७, २५३-२५५, २५६,

२५७, २७७, २८३, २८४, २८८, २९०,

२९३, २९५, २९७, २९९, ३०६, ३०९,

३१७, ३१९, ३२१, ३२८, ३३०-३३२,

३३७, ३३९, ३४०, ३४९-३५२, ३५४,

३५५, ३५७, ३६०, ३६२-३६६, ३६८-

३८१, ३८३-३८८, ३९०, ३९३, ३९४,

३९६, ४००, ४०१, ४०९, ४१०, ४१३,

४१५, ४१७, ४१९, ४२२, ४२८-४३७,

४३९

[शुद्ध] पञ्चम (धामराग) २४५, २६८,

२७०, २७२, २७४-२७६, २८३, २८४,

२८६, ३७०-३७३, ३७५-३७७, ४१४,

४२५, ४२९, ४३०

पञ्चम (राग, सामान्यकथने) ६१३, ६१६

पञ्चम (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५

पञ्चम (वेद) ९

पञ्चमप्रेक्षणम् (माटये) २३४, २३७

पञ्चमललिता (टक्कभाषा) २७१, २७४,

३६३

पञ्चमवर्जिता (षाडव-ताना, षड्जप्रामे)

१३३, १३९

पञ्चमषाडव (उपराम) २७०, २७३, ३३९,

३४७, ३४८, ४०१, ४०२, ४११

पञ्चमात्र [-मात्रिक] (गण) ४३, ४४

पञ्चमादि- (त्रिक, स्वराणाम्) ९१

पञ्चमादि (मूच्छन्ता) १९७, २२९, ३१७

पञ्चमादिकमूच्छन्ता (राग) ३३२

पञ्चमान्ता (स्वरा) १२२

पञ्चमी [-मिका] (जाति) २३, ३०, १८४,

१८६-१८८, १९०, १९४, २१५, २१६,

२२४, २३९, २५५, २५६, २८६, २९५,

२९९, ३१७, ३२१, ३३२, ३३७, ३३९,

३४३, ३४४

पञ्चमी (टक्कभाषा) २७१, २७४

पञ्चमी (मालवपञ्चमभाषा) ४००

पञ्चयोगजा (मिथस्याया) ४६६

पञ्चवक्त्र (रागध्याने) ४१५

पञ्च[ह्र]वक्त्रसमुद्भवा (ताल) ५८४, ५९३

पञ्चवक्त्रोद्भवा (पाठा) ५८२

पञ्चविंशति (ओद्भवताना, धामद्वये) १३२

पञ्चश्रुतिकता (समपानाम्) १६४

पञ्चस्थानानि (स्वरोत्पत्तौ) ८८

पञ्चस्वरा (मूच्छन्ता) १२५, १२८

पञ्चस्वरा (कूटताना) १४५, १४६

पञ्चस्वरा (शुद्धताना) १३०

पञ्चांशा (जाति) १८८

पञ्चानन (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६०८

पञ्चाननललिता (धनुष्यदीर्घ) ४७

पञ्चैपुदेवत (भृगाररस) ३७१

पट- (वादका, कुतये) ४६९

पटम् ८३

पटह (वाद्यम्) १३, ५८१

पटान्तरम् (रूपकम्) ६१९

पट्टवाद्य- (वादका, कुतये) ४६९

पताका (मात्रा) २६०

पतिता (गाना) २६०
 पतिसबन्ध (शब्दार्थे) १७
 पत्रम् (औपच्यस्य) ४४६
 पत्रिणी (एलापददेवता) ५५६
 पयन्नष्ट (रागप्रयोगे) ३३१
 पय्या (आर्पाभेद) ४२
 पय्या (औपच्यम्) ४४६
 पय्यायवन्तम् (छन्दोभेद) ३७
 पयकरणम् (प्रबन्ध) ५६८
 पयकैवाङ् (प्रबन्ध) ६०२
 पयघटना (पाठ्ये) १९
 पयच्छेद (गीते) ४७३
 पयनयम् (एलायाम्) ५५४, ५५५
 पयद्वयम् (एलायु) ५५८
 पयनिर्मुपतम् (मन्त्रकगीते) ४७२
 पयबन्ध १९, ६७
 पयम् (एलायाम्) ५५५, ५५६
 पयम् (कपालगाने) २४२, २४८, २४९,
 २५३-२५६
 पयम् (ध्रुवलण्ड) ५५५
 पयम् (प्रकृतिप्रत्ययात्मिकम्, पाठ्ये) १२, १३,
 १६, १९, २२, २४, २५, ३१, ३३, ५७,
 ६३, ६६, ७१, १६८, १६९, १८०, २५७,
 २५८, २७७, २७९, ४४१, ४५१, ४६८,
 ४७३-४७५, ४९५, ४९६, ५०८, ५०९,
 ५१६, ५३५, ५४९, ५९७
 पयम् (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८-
 ५७०, ५७२, ५७७-५८५, ५९३-६०३,
 ६०५-६१५, ६१७, ६१९, ६२०
 पयम् (शिक्षापदे) ५६६
 पयघटना (पाठ्ये) ६७
 पयलम्भक (प्रबन्ध) ५७५
 पयविधि (सर्गमानासारितेषु) ५४८
 पयसहति (पाठ्ये) १६९
 पयादि (प्रबन्धे) ५५७
 पयाधारा (यणां) १६९

पयार्थ (अर्थ, पदस्य) १९
 पयार्थ (दर्शनशास्त्रस्य) ५३
 पयार्थज्ञानम् २८
 पयार्थप्रतिपत्ति १६
 पयार्थावृत्ति (गीतो) २५८
 पयवृत्ति-(यमकम्) ६४
 पयवृत्ति (गीते) ४८३, ५३३, ५३५
 पयोज्ज्वल (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५७
 पयडो (छन्द) ४८, ६१६
 पयडो (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१६
 पयति (नृत्यस्य) २९
 पयपत्र (रागकदम्ब) ५९४
 पयप्रभ (पयज) ९४
 पयम् (रागध्याने) ४०७, ४०८
 पयसम्भव (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 पयालया (एलापददेवता) ५५६
 पयिनी (यर्णला) ५६४
 पयोद्भव (माद्यवेदोपदेशे) ५
 पयकलहस (प्रबन्ध) ६०६
 पयचक्रवाल (आलोकमप्रबन्ध) ६०५
 पयजा (गजलीलाप्रबन्ध) ६०२
 पयजा (शोम्बडा) ५७२
 पयम् ३८, ५७७ ५८०, ५८४, ५९४, ५९६,
 ६१५
 पय्या ८६, ९३, १२६, १६९
 पययाद्या (प्रबन्धा) ४०
 पय (औपच्यभितम्) ४४६
 पयदेश (फल, वर्णगणे) ३५
 पयध्येय (नाद) ७१
 पयध्येयम् (गीतम्) ११
 पयभित्द्वय (नाद) ७१
 पयभाषादि ५०
 पयभाषता (ईशस्य) १४२
 पययाम (दिनस्य, रागगाने) ४२१
 पयरात्रम् (रागगाने) ४३९
 पयशिव १, ७१

परशेधयिः ११
 परहितम् १०
 परहृदयविदमप्रणीः (धाम्नेयकारः) ४४१
 परात्मा ११, ३०, ५०
 पराप्तत्वम् (भरतादीनाम्) १४२
 पराप्ताः (भरतादयः) १४१
 पराम्यासः (धाम्नेयकारस्य) ४४२
 पराद्धः (आर्यायाः) ४२
 पराद्धः (दिनस्य, रागगाने) ४२८
 परा विद्या (भातुवा) ५९७
 परिज्ञातजगद्भूतः (शिवः) ३८
 परिज्ञानोपायः (कूटतानानाम्) १४६
 परिवेदनम् (लक्षणम्) ५२, ६२
 परिभाषा १३, ३४, २७६
 परिवर्तः (खण्डिकासु) ५४५, ५४६
 परिवर्तिनी—(वाक्काः, कुतपे) ४६९
 परिवृत्तः (अलंकारः, गीते) १७३, १७४
 परिवृत्तम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६१९
 परिवृत्त्यसहाः (शब्दाः) १८
 परिहासः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 परीक्षा ७, १२६
 पद्यः (शब्द) ४४७
 पद्या (भुक्तिः) ८५
 परोक्षः (अर्थः) ५६
 पर्ययः (धाम्नेयकारयोः) ८७
 पर्यायत्वम् १९१
 पर्यायपरिवर्तनम् (पदेषु) १८
 पर्यायितम् (अन्नम्, अपव्यम्) ४४५
 पर्यतप्राप्यदेशः (भाषानाम्नि) ३९३
 पल्लयत्रिपदी (एलायाम्) ५५६
 पल्लवम् (पदत्रयसंज्ञा, एलायाम्) ५५४-५५६,
 ५६७
 पल्लयी (पञ्चमपाङ्गविभाषा) २७३
 पल्लयी (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५
 पवनः (कन्दः) ६०६
 पवनहृतिः १९

पशुत्वम् ४
 पदवात्तापः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५८
 पश्चिमयामः [-प्रहरः] (दिनस्य, रागगाने)
 ३१०, ३१७, ३२१, ३२३, ४११,
 ४१७
 पश्चिमवक्त्रम् (वेधसः) ५६६
 पश्चिमार्धः (दिनस्य, रागगाने) ४३७
 पाक्षिकः (मण्डकतालः) ५७५
 पाचनी (प्रबन्धजातिः) ५५२
 पाञ्चाली (रीतिः) ५५८, ५५९, ५९७
 पाटः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८,
 ५७७-५८५, ५९३, ५९४, ५९८-६१५,
 ६१९, ६२०
 पाटकरणम् (करणप्रबन्धभेदः) ५६८
 पाटवर्णाः २६
 पाटव्यर्यासः (प्रबन्धः) ५६८
 पाटसार्यव्यम् (कैवाडे) ६०२
 पाटह—(वाक्काः, कुतपे) ४६९
 पाटहाः (पाटाः) ५९३
 पाटाः १३
 पाटाक्षराणि ५५२
 पाटानर्थव्यम् (कैवाडे) ६०२
 पाठ्यम् १२, १६, २१, ६७, ७१
 पाणव—(वाक्का, कुतपे) ४६९
 पाणिः (नृत्ये) ३२, ३३
 पाणिः (रागगाने) ४१५
 पाणिका (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५४९
 पाणियुग्मम् (नृत्ये) ३२
 पाणियुग्मम् (रागगाने) ४११
 पाणियोयः (वादने) २६
 पाणिपट्कम् (रागगाने) ४०७
 पातः (ताले) ४७६, ४७७, ४८४, ४९४,
 ४९५, ५०८, ५१०, ५११, ५१६, ५३२,
 ५३९, ५४६
 पातकानि २६१
 पातनम् (शास्त्राणाम्, नृत्ये) २९

- पातविधानम् [-विधि] (शुद्धगीतेषु) ४७९,
 ४८४, ४९५, ५१०, ५१६, ५३४
 पातहीन- (अध्वा, मार्ग) ४७७
 पातहीनम् (उपोहनम्) ४८३
 पात्रम् (नाट्ये) २९, ३२
 पात्रलक्षणम् १४
 पात्राणि (नाट्यकुतये) ४६९
 पात्रादि १३
 पाव (ओषेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
 पाव (छन्दसि) १९, ३६, ४०, ४४, ४५,
 ४७, ५०
 पाव (नृत्ये) २९, ३२
 पाव (प्रबन्धे) ५६३, ५६६, ६०१, ६०४,
 ६१२, ६१५
 पाव (रोविन्धकाङ्गम्) ५३५
 पाव (शुद्धगीतेषु) ४७४, ४७९, ५३६, ५४९
 पावद्वयम् (धलायाम्) ५५५
 पादभाग (शुद्धगीतेषु) ४७९, ४८३, ४८४,
 ५१६, ५३९
 पादसंघात (गद्यप्रबन्धे) ५९७
 पादादि- (यमकम्) ६४
 पादान्त- (यमकम्) ६४
 पादान्त (छन्दसि) ३६
 पापनिर्मुक्ति १४१
 पापम् ७३, २४२, २४९, २५३, २६१, ४४६
 पापु (पट्चक्रवर्णने) ७२
 पापिबोत्सवम् (प्रब-प्रबन्धे) ५७७
 पायती (भिन्नपट्टभाषा) ३९३
 पायंती (वैसरपाट्यविभाषा) २७३
 पायंती (हिन्दोलभाषा) ३८०
 पायंतीकान्त (देवता, रागे) ३४७
 पायंतीपति (कपालगाने) २५६
 पायंतीपति (देवता, रागे) ३०९
 पायंतीपति (मुद्रासीरहाने) ४५२
 पायंतीमतम् (पञ्चवर्गलाम्बे) ५६२
 पायक (चक्र) ६०६
 पावा- (वादका, कुतये) ४६९
 पावा (रागध्याने) ४०६, ४०७, ४१५
 पाशी (मूर्च्छनादेवता) १२९
 पिञ्जर (श्रृणु) ९४
 पिञ्जरो (जनकराग) ४०५
 पिञ्जरो (हिन्दोलभाषा) २७२, ४२७
 पिञ्जरो (हिन्दोलविभाषा) ३८४
 पिण्डसख्या (प्रस्तारे) १४७
 पितरः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 पितामह (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 पितृकृत्यम् (रागप्रयोगे) ३७९, ३९२
 पितृवशाज (पञ्चम) ९३
 पित्तम् (शब्दहेतु) ४४७
 पित्तोद्भव (शब्द) ४४७
 पिश्या (मूर्च्छना) १२९
 पिनाकी- (वादका, कुतये) ४६९
 पिप्पलि (ओषधम्) ४४६
 पीडनम् (स्वरस्य) ९१, ३३०
 पीत (य) ९४
 पीतवर्ण (वृत्तगण्यघूर्णकयो) ५९८
 पीतवस्त्र (रागध्याने) ४०९, ४१२, ४१८,
 ४२५, ४२७, ४२८
 पीतयासा (रागध्याने) ४०८, ४१४
 पीता (नन्दावती) ५५९
 पीवर (शब्द) ४५०
 प्रप्रमलकृत (रागस्य विशेष) १२८
 प्रुस्त्वम् ४
 प्रुण्डरीक (मूर्च्छनातान) १३२, १३९
 पुष्पम् १४१
 पुष्पामलक (चतुष्पदीभेद) ४६
 पुनरुक्तम् (गीतदोष) ६२०
 पुनरुक्तम् (दुष्टगीतम्) ४५१
 पुनरुक्तम् (सामाचार्ये) २७१
 पुनरुक्ति ७, २७५
 पुनर्नव (ओषधम्) ४४६
 पुमान् (भङ्गलाघरणे) ३०

- पुमान् (सामान्यायै) ८, १२८, १५५, ४५०
 पुरारिः (कपालगाने) २५३
 पुरारिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 पुरुषः (नृत्यभावे) ३३
 पुरुषोत्तमः (शोम्बडः) ५७२, ५७३
 पुलिन्दी (भावाङ्गम्) ४०४, ४३१
 पुलिन्दी (भिन्नयङ्जभावा) २७२, ४३१
 पुलिन्दी (भिन्नयङ्जान्तरभावा) २७५
 पुष्कर- (होपम्, स्वरे) ९४
 पुष्करबाद्यम् १३
 पुष्टः (नादः) ७३
 पुष्टिः (चन्द्रकला) ६१४
 पुष्टिकृत् (मूर्च्छनास्तानः) १३७, १४०
 पुष्पसारः (शृङ्गारशोम्बडः) ५७२
 पुस्तकम् (रागध्याने) ४०७
 पूर्ण- (कूटतानाः) १४२, १४३, १५५, १५९
 पूर्णः (पञ्चमः) ७९
 [सं] पूर्ण- [स्वरः] (रागः) २८२, २८४, २८६, २८८, २९०, २९१, २९७, ३०१, ३०६, ३०९, ३१२, ३१७, ३२१, ३२३, ३२८, ३३०, ३३१, ३३८-३४०, ३४४, ३४७, ३४९, ४०६, ४०७, ४१०, ४१२, ४१३, ४१५, ४१६, ४२१, ४२४-४२६, ४२८-४३०, ४३२-४३५, ४३७
 पूर्णता (रागाणाम्) २६५, २८०, ३१५, ४२८
 [सं] पूर्णत्वम् (जातीनाम्) १८५, २१५, २१९
 पूर्णत्वम् [स्ता] (जातेः) १९४
 पूर्णत्वम् (रागस्य, जातेर्वा) ३०
 पूर्णद्विपदी (छन्दः) ४७
 पूर्णद्विपदी (प्रबन्धः) ६०४
 पूर्णम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 पूर्णभूतिः (स्वरः) ४५७
 पूर्णा (धर्मा) ६१६
 पूर्णा (जातिः) १८४, १८६
 [सं] पूर्णा (भावा) ३५०, ३५२, ३५६-३५८, ३६६-३७०, ३७८-३८०, ३८२, ३८४, ३८६, ३८८-३९३, ३९६-४०१
 पूर्णा (मूर्च्छना) २१, १२५, १२८
 पूर्णाः (भूतयः) ८२
 [राग-] प्रीतिः ४६४
 प्रीतिः (गीते) ६२०
 प्रीतिः (स्थाये) ४६१
 पूर्वगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२०, ४२१
 पूर्ववेशजनप्रियः (रागः) ४२०
 पूर्वपक्षः ८४
 पूर्वरङ्गः २७६, २८८
 पूर्वरामकृतिः [-क्रिया] (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३७
 पूर्ववचनम् (वेधसः) ५६५
 पूर्वतिद्धार्यवाक्यम् (शोभालक्षणे) ५३
 पूर्वस्वरः १२३
 पूर्वापरगुणाभयः १६१
 पूर्वादिः (आर्यायाः) ४२, ४३
 पूर्वाह्नुः (यङ्जगाने) ९८
 पूच्छा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१
 पूषिबीसुतदैवतः (रागः) २९०
 पुमुला (गीतिः) ३१, १९४, २३९, २४०, २५७-२६०, २६७, ५००
 पुष्पी (देवता, वर्णगणे) ३५
 पुष्पीनाथः (प्रत्यभिज्ञोदाहरणे) ७७
 पुष्टम् (आख्याने) ५९
 पेशलः (गायनः) ४४२
 पेशलः (शब्दः) ४४७
 पैतामहम् (कपालगानम्) २४४, २४५, २४८
 पोता (टवकविभाषा) २७४, ३७०
 पोता (पञ्चमयाङ्गभावा) २७३
 पोषक- (स्वरे, रियो) ९३
 पौनद्वत्यम् (नादे) ५५७
 पौनद्वत्यम् (सामान्यायै) १९१
 पोरवी- (गततानाः) १३४, १३५, १३७, १३८

पोरवी (मूच्छंता) १८, १३४, १३५, १३७,
 १३८, १४५, १४६, १५४, २९९
 पोरवीभेदाः (मूच्छंताप्रस्तारः) १०७
 पोराली (टक्कभाषा) ३५६
 पोराली (भिन्नयङ्जविभाषा) २७२, २७५,
 ३९७
 पोराली (मालवकेशिकभाषा) २७२, २७४,
 ३८९
 पोराली (मालवपञ्चमभाषा) ४००
 पोरवरसप्रेमधिलासः (मिथुमूढप्रबन्धः) ५५३,
 ५८४
 पौर्णमासः (मूच्छंतातालः) १३६, १४०
 प्रकटार्यम् (गीतम्) ४५१, ६२०
 प्रकरणम् (शुद्धगीतचतुर्दशभेदसमूहनाम) ४७२
 प्रकरी (शुद्धगीतभेदः) ४७१, ४७२, ४७४,
 ५१६, ५१७, ५३१
 प्रकारान्तरम् १८१
 प्रकाशः (माहेदवरमहसः) १
 [वि-] प्रकीर्ण[क]- (प्रबन्धः) १३, ५५२,
 ५५४, ५९९, ६०८, ६१९, ६२१
 प्रकीर्ण[-क]म् (संगीतशास्त्रे) १२, ४४१
 प्रकीर्णजटः (शिवः) ४४१
 प्रकीर्णमहिमा (शिवस्य) ४४१
 प्रकृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 प्रकृतिः (पदस्य) १६, १७, ४५१, ६२०
 प्रकृतिः (रागाणाम्) २०९
 प्रकृतिः (स्वरस्य) २१
 प्रकृतिस्यदावस्य (स्वायाः) ४६३
 प्रकृतित्थितः (पङ्क्तः) ९५
 प्रक्रिया (नाट्यस्य) २८
 प्रत्यता ५६६
 प्रचण्डः (रोद्रशोभ्यङः) ५७२
 प्रचारः (स्वाये) ४६२
 प्रचुरः (दास्यः) ४५०
 प्रचुरः (शब्दगुणः) ४४९
 प्रतीत्यर्थः १६४

प्रणयः (कपालगाने) २४३
 प्रणवः (गद्यगाने) ५९८
 प्रतापतिलकः (शोभ्यङः) ५७१
 प्रतापवराटो (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 प्रतापवर्द्धनः (शोभ्यङः) ५७१
 प्रतापवर्द्धनः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१०
 प्रतापवेलावली (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९
 प्रतापशृङ्गः (शोभ्यङः) ५७१
 प्रतापशेखरः (तालः) ६१३
 प्रतिगुहीतोत्प्लासितभ्रामिताहतहुम्फितः (मिश्र-
 स्वायः) ४६६
 प्रतिगुहीतोत्प्लासितसंप्रयुष्टप्रलम्बितः (मिश्र-
 स्वायः) ४६६
 प्रतिग्रहणिका (रूपकालप्ती) ४६८
 प्रतिग्राह्योत्प्लासितः (स्वायः) ४६१, ४६२
 प्रतिज्ञा ६०
 प्रतितालः (तालभेदः) ५५५, ५५९, ५७०,
 ५८१, ५८२, ५८५, ६०६
 प्रतिपादः (औघेयकाङ्गम्) ५३१, ५३२,
 ५३४
 प्रतिपादः (रोचिन्दकाङ्गम्) ५३५
 प्रतिमण्ड- (तालः) ५७४, ५७८, ५८१-५८४,
 ५८६, ५८७, ५८९, ६००
 प्रतिमण्डः (तालपञ्चमप्रबन्धः) ५५३, ५८६,
 ५८८, ५८९
 प्रतिमुख- (सन्धि, नाट्ये) २७६, २८२
 प्रतिमुखविधिः (गीताङ्गम्) ५०७, ५३६-
 ५३८, ५४९
 प्रतिवस्तु (उपमायाम्) ६३
 प्रतिशाला [-शालिका] (अपरान्तके) ४९३,
 ४९४, ४९६-५०१, ५०४-५०६, ५०८,
 ५१४, ५१५, ५३६
 प्रतिषिद्धः (अभिमानलक्षणे) ५४
 प्रतिषेधः (उपमायाम्) ६३
 प्रतिषेधः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१
 प्रतिष्ठा (छन्दोजातिः) ३५-३७

प्रतिहारः (श्रवणामाङ्गम्) ५५०

प्रतीतिः (अर्थस्य) ६६

प्रतीतिः (पङ्क्त्याः) ८२

प्रतिहारप्रवेशनम् (नाट्ये) ३९२

प्रत्यक्षादि- (प्रमाणानि) १०

प्रत्यङ्गम् १३

प्रत्यङ्गानि (प्रीवादीनि, नाट्ये) १३, २८, ३३

प्रत्यभिज्ञानम् ७६, ७७, ९५

प्रत्ययः (उपमायाम्) ६३

प्रत्ययः (पदे) १६, १७, ७४, ४५१, ६२०

प्रत्यवायः (जातिगानफलप्राप्तौ) २४२

प्रत्यालोढकम् (करणम्) ३२

प्रत्युपोहनम् (मन्त्रके) ४७२, ४७६, ४७९,

४८३, ४९४, ५१६

प्रत्ययः (रागगाने) ४४५

प्रथमप्रेक्षणम् (नाट्ये) १९४, २०१, २२९

प्रथममञ्जरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३३

प्रथममञ्जरी (रागः, सामान्यकथने) १६७

प्रथमयामः (दिनस्य, रागगाने) २८२, २८८,

२९१, २९३, २९५, ४०६

प्रथमयामः (रात्रेः, रागगाने) ४३९

प्रथमविभागः (दिनस्य, रागगाने) ४०५

प्रथमस्वरः (मूर्च्छनायाः) २३

प्रथमस्वस्थानम् (रागालप्ती) २७७, ४६७

प्रथमार्धः (दिनस्य, रागगाने) ४३१

प्रदीप्तभालनेत्राग्निज्वालाः (भुजङ्गानाम्)

२४९

प्रदीपः (सरस्वत्याः कालः) ४४६

प्रधानत्वम् (समयोः) ९७

प्रबन्धः (इण्डक-) ४१

प्रबन्धः (नियतगानम्) १२, १३, २५, ३५,

४८, ४९, ५२, ५६, ५७, ६३, १८०,

१८९, ४४१, ४४२, ५५१-५५५, ५५७,

५६०, ५७२, ५७५-५८५, ५९३, ५९८-

६०१, ६०५-६०८, ६१०, ६१२, ६१८,

६१९

प्रबन्धनिर्माता ५५५

प्रबन्धराट् ५७७, ५७८

प्रबन्धात्मा (भगवान्) ४७१

प्रबन्धार्थः ५५२

प्रबञ्जनी (वर्णला) ५६४

प्रभातः (सरस्वत्याः कालः) ४४६

प्रभावती (वर्णला) ५६४

प्रभावती (श्रुतिनाम) ७७

प्रभूतगमक- (श्रीम्बडः) ५७१

प्रमत्तः (अभिनये) ३३

प्रमदा (लक्षणालंकारोदाहरणे) ५२

प्रमाणता (स्वम्) ९, १४१, १४२

प्रमाणम् ८, ९, १०, ७९, ८२, ४७३, ४७४,

प्रमाणवर्जितम् (न्यायादपेत-लक्षणे) ६५

प्रमाणिका (वृत्तम्) ३७

प्रयत्नातिशयजनिता (अल्पता, बहुता वा

स्वरस्य) १६५

प्रयोक्ता २६१

प्रयोगः (अभिनये) २६

प्रयोगः (आलाप-संज्ञा) २५

प्रयोगः (प्रबन्धे) ५५४, ५७०, ५७८, ५८०,

५८२, ५९८, ६१०, ६११

प्रयोगः (सामान्यार्थे) १९२, ३०६, ३७१,

३९७, ४५१, ५५५

प्रयोगक्रमः (अन्तरकाकलिनोः) १६२

प्रयोगसौख्यम् (श्रुतीनाम्) ८२

प्रयोजनम् (अलंकारनिरूपणे) १८०, १८२

प्रयोजनम् (श्रुतिनिरूपणस्य) ७९

प्रयोजनम् (साधारणार्थे) २६१

प्रयोजनम् (सारणायाः) ८१

प्रयोजनाभावता (संगीतशास्त्रे) ८

प्रलम्बितः (स्थायः) ४६१

प्रलम्बितावस्थितोत्थितोत्थितातितः (मिध-

स्थायः) ४६६

प्रलम्भकः (प्रबन्ध-) ५७५

प्रयुक्त- [क]म् (अन्ताङ्गम्) १८०, ५०९-५१३

- प्रवृत्त[क]म (वृत्तभेद, शुद्धगीतेषु) १८१,
 १८२, ४७५, ५०७, ५१४, ५३६
 प्रवृत्ति (निवृत्तिध्यावृत्ता) ८, ९, १४१
 प्रवेणी (ओवेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
 प्रवेश (नाटके) ३१५, ३२१, ३२३
 प्रवेश (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५११
 प्रशसनम् (उपमायाम्) ६३
 प्रशसा (पदोच्चये) ५७
 प्रश्न १३०, १३१
 प्रश्नोत्तर-(पदानि) ६११
 प्रथवत्सोषयारा (विधौ) २४९
 प्रसवता (श्रुतिनाम) ७८
 प्रसन्न (प्राण, एलायाम्) ५५६, ५५७
 प्रसन्न (स्वर) २३, ३७९, ३९३
 प्रसन्नम् (गीतगुण) ४५०, ४५१, ६२०
 प्रसन्नमध्य (अलकार, गीते) १७०, ३०१,
 ३०४, ३१९, ३२८, ३३०-३३२, ३३४,
 ३३७, ४१०
 प्रसन्नमृदु (स्याय) ४६३, ४६४
 प्रसन्नादि [मन्द्रादि] (अलकार, गीते) १७०,
 १७२, १७३, २८४, २८६, २९१, २९५,
 २९७, २९९, ३०६, ३१२, ३१५, ३२३,
 ३२५, ४१६, ४२२
 प्रसन्ना[मन्द्रा]द्यन्त (अलकार, गीते) १७०,
 ३३६, ३४४, ३४७
 प्रसन्नान्त [मन्द्रास्त] (अलकार, गीते) १७०,
 २७६, २८०, २८२, २८८, २९०, २९३,
 ३०९, ३१७, ३२१, ३३९, ३४३, ३४४,
 ३९३, ४००
 प्रसारान्वित (स्याय) ४६०
 प्रसाव (अलकार, गीते) १७०, १७३,
 १७४, १८१
 प्रसाव (गुण, पाद्ये) ६५, ६६
 प्रसाव (भाव) ३८७
 प्रसाव (शिवस्य) ४४२, ४५५
 प्रसाव (स्वरस्य) ५५७
 प्रसार (स्याये) ४६१
 प्रसारणम् (रूपवशादीरयो, कुण्डगायने) ४४४
 प्रसारिणी (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 प्रसारी (गायन) ४४३, ४४४
 प्रसिद्ध-(अलकारा, गीते) १७०, १७३
 प्रसिद्ध (सामान्यार्थे) ६२
 प्रसिद्धार्थ (शोभालक्षणे) ५३
 प्रसन्न-(स्याय) ४५७, ४६०
 प्रसृताकुञ्चित (स्याय) ४६१, ४६२
 प्रस्तार (अलकार, गीते) १७०, १७३
 १७४, १८१
 प्रस्तार (कपालगानस्य) २४७
 प्रस्तार (कूटतानानाम्) २२, १५६, १५८
 प्रस्तार (छन्दसाम्) १३, ३५, ५०
 प्रस्तार (जातीनाम) १९४, १९७, १९९,
 २०३, २०६, २१०, २१३, २१५, २१७,
 २१९, २२१, २२४, २२७, २२९, २३४
 प्रस्तार (भाषाणाम्) ३६२, ३६३
 प्रस्तार (मन्द्रके) ४७६, ४७७, ४८२, ४९६,
 ४९८, ५०६, ५०७, ५११, ५१७, ५३४,
 ५३६ ५३८, ५४५, ५४६, ५४८
 प्रस्तार (शुद्धतानानाम्) १३२
 प्रस्तारकम् (मूच्छन्तानानाम्) १३२
 प्रस्तारगति (रोचिन्वके) ५३५
 प्रस्तारभेदा (मूच्छन्तानाम्) १०४, १०८
 प्रस्तारविधि (कूटतानानाम्) १४२
 प्रस्ताव (श्रवणसामाङ्गम्) ५५०
 प्रस्तावादोनि (श्रवणसामाङ्गानि) ५५०
 प्रहृषिणी (वृत्तम्) ३९
 प्रहारविशेषजा (स्वरा) २६
 प्रहेलिका (प्रबन्ध) ६१७
 प्राकृतपदानि ५५२, ५९६
 प्राकृतभाषा ४२
 प्राकृतम् (भाषा) १६, २०
 प्राकृतरसकालावि (रागे) ३४४
 प्राकृता (भाषा) ५९७, ६००, ६१६

प्राक्पदम् (यौगिकशब्देषु) १८
 प्राचीनगीतम् ६१९
 प्राचुर्यम् (ध्वनेः) ४५९
 प्राजापत्यः (मूढतनातानः) १३३, १३९
 प्राज्ञसाध्याज्यम् (वाग्गेयकारे) ४४१
 प्राणः ९, १०, ७३, ४६३, ५५७
 प्राणपवनः ७३
 प्राणशक्तिः १९
 प्राणसौष्ठवम् (स्याये) ४६३
 प्राणाः (वक्षः, माग्यान्नाद्यापादेषु) ५५६,
 ५५७
 प्राणाः (समानादयः) ५६५
 प्राणाभिहननम् (स्वरोत्पत्तौ) ८६
 प्राणी (नादमहिमवर्णने) ७३
 प्रातः (रागगाने) ४३९
 [अनु-] प्रातः ५६७
 प्रातिभक्तानम् (वाग्गेयकारस्य) ४४१
 प्रातिलोम्यम् (आरोहस्य) १६९
 प्राधान्यम् (गीतस्य) ७१
 प्राधान्यम् (रवतेः) ९६
 प्राधान्यम् (समग्रामयोः) ९७
 प्राप्तिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५८
 तामाध्यम् १०, १४१, १४२
 तायौगिकः (सोन्वद्धः) ५७१
 तार्यनम् ३७६
 तार्यनीयम् (आशिषि) ५८
 त्राबुद् (रागगाने) ४४६
 त्रावुद्कालः (रागगाने) २८२, ४०७
 त्रावेशिकी (ध्रुवा) २०३
 त्रास्तारिकी संख्या (कूटतानानाम्) १४७-
 १५५
 त्रियता ६०
 त्रियम् (गीतम्) ११
 त्रियतङ्गमः (रागप्रयोगे) ४१४
 त्रियतन्मायणम् (रागप्रयोगे) ३८१, ४२८
 त्रियस्मरणम् (रागप्रयोगे) ३७२, ३९५

त्रियोचितः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५८
 त्रोटपोताम्बरतालश्रेणिमुक्ताफलम् (मिधसूड-
 प्रवन्धः) ५५३, ५८५
 त्रुतिः ५, ६७, २५६, २७७, ३०६, ३१९,
 ३३६, ३४७, ४११, ५७३, ५७८-५८०,
 ५८३-५८५
 त्रुतिः (चन्द्रकला) ६१४
 त्रुतिः (ध्रुतिनाम) ७८, ७९
 त्रुक्षकः ६७
 त्रुक्षणम् ३८३, ३८४
 त्रुक्षावत् ८
 त्रुहः (अलंकारः, गीते) १७३, १७५
 त्रुहकः (हिन्दोलरागः) ३८०, ३८२-३८४
 त्रुह्वितः (अलंकारः, गीते) १७०, १७२
 त्रुमविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 त्रुरणी (नृत्ये) २९
 त्रुरितः (स्यायः) ४५५, ४५७
 त्रुस्ताहनम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४
 त्रुदञ्चद्वजनः (मायनः) ४४२
 त्रुहाम- (नर्तनम्) ३२३
 त्रुदः (शब्दः) ४४९
 त्रुदिः (शब्दस्य) ४४७, ४४९
 त्रुवनम् (स्वरस्य) १८४
 त्रुवितः (गमकः) ४५३, ४५४
 त्रुवितान्दोलिताहतः (मिधस्यायः) ४६५
 त्रुवितोल्लासितः (मिधस्यायः) ४६५
 त्रुवितोल्लासिताहतः (मिधस्यायः) ४६५
 त्रुतः (वर्णः) २३, २५, २६०
 त्रुतः (स्यायः) ४६३, ४६४
 त्रुतः (स्वरः) १७१
 त्रुतगतम् (स्वरकम्पनस्य) ४५४
 त्रुतीकृत- (स्वरः) १७१

फ

फणिनामीशः ४
 फणिपुङ्गवः २४३

[यज्ञ-] फलदायकः (तानः) १४२

फलभेदः १४२

फलम् (तानगाने) १४२, २६१

फलम् (रागप्याने) ४०६, ४११

फलम् (वर्णवर्णेषु) १९, ३५

फलसिद्धिः ५८८

फलवयम् १४२

फलानुत्पत्तिम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ६१८

फुला (बहनी, स्याये) ४५७

घ

घकः (रागवाहनम्) ३५६

घकुलामोहः (चतुष्पदीभेदः) ४६

घङ्गालः (ग्रामरागः) ४०५

घङ्गालः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१४

घट्टः (स्यायः) ४६३, ४६४

घन्धकरणम् (प्रबन्ध) ५६८

घन्धघातता (देशीलासु) ५६५

घर्षः (औपघम्) ४४६

घहिः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०

घलः (बलरामः, प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

घलिभित् (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९

घट्टः (त्यरः) १६५, २५४, २५५, ३५०, ४२१

घट्टकालाविताप्यत्वम् (यज्ञस्य) १४१

घट्टगुणसदम् (परिचयः) ५७

घट्टता [-त्यम्] (जातिलक्षणम्) २३, २५, १६३, १८९, १९१-१९३, २००, २०६, २३४, २३७, २५६, २५७

घट्टता (त्यरस्य) १६५

घट्टभिज्ञ [-भिज्ञम्] (शारीरम्) ४५१, ४५२

घट्टतः (त्यरः) २१३, २३४, २५७, ३५०, ३५९, ३६०, ३६२, ३६६, ३६९, ३७९, ३९०, ३९३, ४२६

घट्टत्यम् (त्यरस्य) २३

घट्टधृतिसमारब्धः (स्वरः) १६५

घट्टसुवर्णकः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९

बाङ्ग- (पात्राणि) ४६९

बाङ्गाली (जनकरागः) ४०५

बाङ्गाली (पञ्चमभाषा) २७५, ३७१

बाङ्गाली (बोटभाषा) २७५

बाङ्गाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३६

बाङ्गाली (भिन्नपङ्कजभाषा) २७२, २७४, ३९५, ४३२, ४३६

बाङ्गाली (भिन्नपङ्कजविभाषा) २७५

बाङ्गाली (मालवकैशिकभाषा) २७४, ३८६, ३८९

बाणगणाः (भारिकाः) ३७, ५६३

बाणलेखा (भारता) ५६३, ५६४

बाणा (विकृतगर्जला) ५६०, ५६१

बाणास्तः (पदपद्याम्) ४९

बालश्रीडा (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

बालयोषः ९३

बालव्युत्पत्तिः १५९

बालिशता (ग्रन्थकर्तुः) ६

बाहूः (नृत्ये) ३३

बाहुत्यम् (आरोहस्य, अवरोहस्य वा) १६९

बाहुत्यम् (एककानाम्) ५५०

बाहुत्यम् (मायुयंस्य, स्याये) ४६४

बाहुत्यम् (यन्त्रस्यापानाम्) ४५६

बाहुत्यम् (स्वरस्य) २१६, २२९, ३७६, ३८५

बाह्यापङ्कवा (भिन्नपङ्कजभाषा) ३९१

बाह्यापङ्कवा (वैतरपाङ्कजभाषा) २७३, ३९९,

विन्दुः (अलंकारः, गीते) १७०, १७१, १७३, १७५

विम्वम् ८७

विददकरणम् (प्रबन्धः) ५६८

वित्वम् (औपघम्) ४४६

बोजपुरस्यम् (कन्धम्, रागप्याने) ४०७

बीजाः (माद्यज्ञाने) ७३

बोमत्सः (रसः) ९४, १९८, २४८, २९३,
३०४, ३२३, ४००, ४३०, ४३२, ४३८,
५५९, ५७२
बुद्धिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९
बुधाः २६, ३०, ३१, ५३, ५६, ६४-६६, ७१,
८६, ८८, १२४, १४१, १४२, १६१,
१७९, १८१, १८४, १८८, १९०, १९२,
२०८, २६५, २६६, २७३, २७७, २८०,
२९५, ३४५, ३६५, ३७२, ३७८, ३८१,
४००, ४११, ४१८, ४३३, ४४०, ४७२,
५५१, ५७२, ५७४, ५८७, ६१५, ६१९
बुहती (छन्दः) ९४
बुहती (छन्दोजातिः) ३५
बोहः (ग्रामरागः) २६९-२७२, २७५, ३१७,
३८४, ३८५
बोहुरागः (सामान्यकथने) ६१५
बोम्बकः (गायनः) ४४३, ४४४
बोम्बकः (शब्दः) ४४७, ४४८
बोम्बकखानुलः (द्वन्द्वजः शब्दः) ४४७-४४९
बोम्बकखानुलनाराटः (शब्दः) ४४९
बोम्बनाराटः (द्वन्द्वजः शब्दः) ४४७-४४९
ब्रह्मप्रण्यः ७२, ७३, ८५
ब्रह्मचारी १०, ३९२
ब्रह्मप्रोक्तपदावलिः (कपालगाने) २५३, २५६
ब्रह्मयज्ञः (सूच्छनातानः) १३३, १३९
ब्रह्मरन्ध्रम् ७२, ७३
ब्रह्महणः २३१, २४२
ब्रह्मा (अलंकारगणने) १८०
ब्रह्मा (कपालगानप्रवर्तकः) २४३
ब्रह्मा (देवता, ऋषिद्वय, स्वरे) ९४
ब्रह्मा (देवता, ग्रामे) ९८
ब्रह्मा (देवता, घूर्णगणे) ५९८
ब्रह्मा (नाट्यवेदोपदेशकः) १, २, ९, २८
ब्रह्मा (रागध्याने) ४०७
ब्रह्मा (वीरभृगुगारसोम्बकः) ५७२
ब्रह्मा (शुद्धगीतविधाने) ५४५, ५४९

ब्रह्मा (शुद्धग्रामरागविनियोगे) २७६, २७९
ब्रह्माण्डपिण्डः २४३
ब्रह्मादयः (देवताः, प्लुते) २५
ब्रह्मादयः (नादवन्दनायाम्) ७१
ब्रह्मादयः (शियमहिमवर्णने) ३८
ब्रह्मादयः (शुद्धगीतविधाने) ४७१
ब्रह्मादिकाः (देवाः, मातृकाप्रबन्धे) ५९७
ब्रह्माद्वयानन्दरसातिरेकः ९
ब्रह्मानन्दः २, ९
ब्रह्मोक्तपदसन्दर्भः (जातिपु) २४२
ब्राह्मणत्व- (जातिः) १८३
ब्राह्मणाः (समपाः) ९३
ब्राह्मम् (कपालगानम्) २४३, २४४, २४८
ब्राह्मम् (चक्रम्) ७२
ब्राह्मी (एलापवदेवता) ५५६
ब्राह्मी (औषधम्) ४४६

भ

भ (भगणः, वाणिजः) ३५, ३७-४१, ४८
भवतः १, ७१
भक्तिः २४३, २४८, २५३, २५७
भगणः (वाणिजः) ४१, ४४, ५५८, ५८८,
५८९
भगवतः (सोम्बकः) ५७२, ५७४
भगवतः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
भगवान् (भरतः) ५४५
भगवान् (शिवः) ५
भग्नः (शब्ददोषः) ४५०
भक्तिः (स्याये) ४६०
भजनम् २५, ४४२
भजनम् (स्याये) ४५९
भजनस्य (स्याया) ४५७, ४५९
भञ्जनी (रूपकालतो) ४६८
भञ्जनोत्थितम् (रूपकम्) ६१९
भणितिः १३
भद्रलेखा (कर्णटिला) ५६६

भद्रावती (कर्णाटिला) ५६६
 भद्रावती (शुद्धगणैला) ५५८-५६०, ५६७
 भद्रिका (वृत्तम्) ३८
 भम्माणपञ्चमः (ग्रामरागः) २७०, ३३०
 भम्माणी (पञ्चमविभाषा) २७२
 भम्माणी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 भयः (भावः, रागप्रयोगे) ४३४
 भयाकुल—(रसः) ४००
 भयानक—(रसः) ९४, १९८, २९३, ३०१,
 ३०४, ३२३, ४३०, ४३१, ४३३, ४३८,
 ५७२, ६१३
 भयान्वितः (गायनः) ४४४
 भरताम्भोधिः ७
 भवानी (ग्रन्थकर्तृराराध्या) २६५
 भवानीपतिः २६७, २७७, ३१७
 भवानीपतिदेवतः (रागः) २९५
 भवार्तिहृत् (शिवः) ७१
 भव्यमूर्तिः (वाग्गेयकारः) ४४१
 भस्मसात् (पापानाम्) ७३
 भागः (कूटतान-नष्टविधौ) १५९, १६०
 भागः (प्रबन्धे) ५७२, ५७५
 भागलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 भाजकः (कूटतान-नष्टविधौ) १६०
 भाज्यः (कूटतान-नष्टविधौ) १५९, १६०
 भानुः (देवता, स्वरे) ९४
 भानुः (मणिपूरचक्रे) ७२
 भानुः (माताधिपः) ६०३
 भानुः (रागकदम्बः) ५९५
 भानुः (सामान्यार्थे) ७५
 भानुपत्र—(ध्रुवम्) ७२
 भारती (नादावती-देवता) ५५८
 भारती (वाणी) ३६
 भारती (वृत्तिः) ३२, ५५९, ५९७
 भार्या १२८
 भालक्षेत्रम् (अभिनये) ३३
 भावः १४, २७, ३३, ६१, ६६, १२८

भावः (गायनीनाम्) ४४३
 भावः (व्याकरणे) ७४
 भावकः (गायनः) ४४२, ४४३
 भावकृतिः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 भावनापञ्चमः (उपरागः) २७०, ३४४
 भावनी (टक्कविभाषा) २७२
 भावनी (पञ्चमभाषा) २७२, २७५, ३७५
 भावनी (मालवपञ्चमभाषा) २७२, २७५
 भावान्यताकृतः (रागस्य विशेषः) १२८
 भावान्यत्वम् (मूर्च्छनान्यत्वे कारणम्) १२८
 भाविवाक्यार्थम् (मृत्ये) २७
 भावणम् ३७०
 भाषा (वीतिः) २४, २६७
 भाषा (वाक्ये) २०, ५६५, ५९६, ६०६,
 ६१२, ६१५
 भाषा (प्राकृत-) ५९७
 भाषा (रागे) २३, २४, ८६, ९६, १२५,
 १२६, १८३, १८७, १८८, २६६, २७०,
 २७५, २८०, ३५०-३६१, ३६३-४०२,
 ४१५, ४२४, ४२५, ४२७, ४२८, ४३२,
 ४३३, ४३५
 भाषागानम् २६०
 भाषाङ्ग—(रागाः) १३, २४, २६६, ३७४,
 ४०२, ४०४, ४१४, ४१५, ४२०, ४२३,
 ४२६, ४२८-४३१, ४३३, ४३५, ४३६,
 ४४२
 भाषाजनक—(रागाः) २७०, २७१
 भाषातीतः (शिवः) ३०
 भासवल्लिता (पञ्चमवाङ्म-अन्तरभाषा)
 २७२
 भिन्न—(रागाः) २६८, २६९, २९१, ३००
 भिन्नग्रामभावाः (जातयः) १६४
 भिन्नता (तानानाम्) १३८
 भिन्नता (रागाणाम्) २६९
 भिन्नपञ्चमः (रागः) २६८-२७२, २७५,
 २९९, ३००, ३७७, ३७८, ४१५

भिन्नपञ्चमी (ककुमभाषा) २७१, २७४, भूमोमहेन्द्रः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

२७५, ३५१
भिन्नपीराली (हिन्दोलभाषा) २७२
भिन्नपीराली (हिन्दोलविभाषा) ३८३
भिन्नल[ख]लिता (टपककंशिकभाषा) २७२,
२७५, ३७९
भिन्नवलिता (हिन्दोलभाषा) ३८०
भिन्नवाच्यग--(अनुवृत्तिः, यमके) ६४

भिन्नयद्वजः (ग्रामरागः) २६९-२७२, २७४,
२७५, २९३, २९४, ३७९, ३९१-३९८,
४०६, ४१६, ४२३, ४२५, ४२६, ४३१-
४३३, ४३५, ४३६

भिन्ना (गीतिः, रागे) २६७

भिन्नायम् (दोषः, पाठ्ये) ६५

भीतः (अभिनये) ३३

भीतः (गायनः) ४४३, ४४४

भुपका (वाद्यम्) ५८१

भुक्तिः ७२, २४३

भुजगेन्द्रः २४२

भुजङ्गप्रयातम् (ध्रुतम्) ३८

भुजङ्गविजुम्भितम् (ध्रुतम्) ४०

भुजङ्गविलासकः (वण्डकप्रबन्धः) ४१

भुञ्जी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०

भुञ्जी-वैलावली (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८

भुवनोदरम् (मङ्गलाचरणम्) ६०८

भूः ८

भूजानिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भूतयोनिः (परात्मा) ५०

भूतलम् ९७, २४३

भूतवाच्यार्थम् (नृत्ये) २७

भूताः ५०

भूपतयः (प्रबन्धवर्ण्ये) ८

भूपाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०

भूभर्ता (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३, ५७४

भूमिपालाः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

भूमोन्द्रः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भूयः (स्वरः, रागे) ३५०, ३५५, ३५७,
३६१, ३६२, ३६४, ३६५, ३६९, ३७१,
३७३, ३७४, ३७९, ३८३, ३८९, ३९०,
३९७, ३९९, ४०१, ४२७, ४३२, ४३४

भूयिष्ठः (स्वरः, रागे) ३८८, ४०१, ४११,
४१७, ४१९, ४२०, ४२६, ४२९, ४३२

भूरि- (स्वरः, रागे) ३५२, ३६२, ३७७,
३८९, ३९२, ४१६, ४२१, ४२७, ४२९,
४३०, ४३३, ४३५, ४३७, ४३९

भूयणत्वम् १६९

भूयणम् (पाठ्ये) १२, ५३

भूयाः (वर्णालंकारोदाहरणे) १६९

भूस्वामिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भृगुः (शोम्बडः) ५७२, ५७३

भृगुः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

भृतस्य (स्थायाः) ४५७, ४५९

भृतिः (शब्दस्य) ४६३

भेरी- (वावकाः, कुतये) ४६९

भेरी (वाद्यम्) ५८२

भैरवः (देवता, रागे) ४०६

भैरवः (भयानकशोम्बडः) ५७२

भैरवः (मूच्छन्तान्तानः) १३८, १४०

भैरवः (रागः, सामान्यकथने) ४५८, ५७८,
५८१, ५८३

भैरवः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०६, ४१९

भैरवप्रभः (रागव्याप्त) ४०६

भैरवी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९

भैरवी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१

भैरवी (रागः, सामान्यकथने) ४५८

भोगः (भूमोन्द्रस्य, प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भोगवती (वर्णला) ५६४

भोगवर्द्धनिका (ककुमभाषा) २७१, ३५५

भोगवर्द्धिनी (ककुमभाषा) ३५३, ४२५,
४३३

भोगवर्द्धिनी (जनकरागः) ४०५

भोगाः (कपालगानकले) २५३

भोगी (गीतप्रशंसायाम्) ११

भोगोत्करः (॥) ११

भोज्यभोजकसम्बन्धः १७

भ्रमः (स्थाये) ४६२

भ्रमरः (दण्डकप्रबन्धः) ४८

भ्रमरः (द्विपद्यकप्रबन्धः) ६०१

भ्रमरः (रागकवचः) ५९४

भ्रमरपतम् (द्विपदीभेदः) ४३

भ्रमरविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७

भ्रमरावली (चतुष्पदीभेदः) ४७

भ्रमरावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२३

भ्रामितः (स्यायः) ४६१, ४६२

भ्रूः (चक्रवर्णने) ७२

भ्रूः (नृत्ये) ३३

भ्रूवक्रणकः (चतुष्पदीभेदः) ४७

म

मः (मगणः, वार्णिकः) ३५-४०, ४९

मः (मध्यमः) १०, ८१, ८९-९१, ९३-९५,

९७, १३८, १६१, १६७, १९४, १९८,

२१५, २१६, २५६, ३५५, ३७२, ४०५,

४०९, ४१०, ४१३, ४१६, ४१७, ४१९,

४२०, ४२३, ४२४, ४३२-४३४, ४३६-

४३८

मकरध्वजहासः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मकरन्दः (अष्टतालप्रबन्धः) ५९०, ५९१

मकरान्विका (चतुष्पदीभेदः) ४७

मगणः (वार्णिकः) ५५९

मग्रामः ९५

मङ्गल-[कर्म] (रागप्रयोगे) ३५१, ३८५

मङ्गलः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

मङ्गलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५

मङ्गलः (मण्डप्रबन्धः) ५८८

मङ्गलम् (छन्दः) ४५, ५७७, ६१५

मङ्गला (प्रेताभेदः) ५६१

मङ्गलाचारः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५

मङ्गलारम्भः (कारणप्रबन्धः) ५६८, ५६९

मङ्गलाशीः (प्रबन्धे) ५९३

मङ्गली (मालवकंशिकभाषा) २७२

मञ्जुलध्वनिः (गायकः) ४४६

मणिपूरचक्रम् ७२

मणिरत्नप्रभा (चतुष्पदीभेदः) ४६

मणीन्द्रः (कौस्तुभः) ७

मण्ड- (तालः) ५५५, ५७४, ५८२, ५८३,

५८८

मण्डः (तालः) ५५८, ५७१

मण्डकः (सालगवृक्षप्रबन्धः) ५५३, ५८६,

५८८, ५८९, ५९२

मण्डवि- (तालाः) ५६४, ५६५

मण्डलम् (नृत्ये) १४

मण्डिकका (वाद्यम्) ५८२

मण्डूकः (स्वरोत्पत्तौ) ८९

मतिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९

मत्तः (पवनम, एलायाम्) ५५६

मत्तकोकिला- (वादकाः, कृतये) ४६९

मत्तकोकिला (बीजा) १३, ३१

मत्तमातङ्गः (दण्डकप्रबन्धः) ४१

मत्तमातङ्गवद् (गतिः, स्थाये) ४५८

मत्ता (धृत्तम्) ३८

मत्सरीकृतमूर्च्छनः (रागः) ३१२

मत्सरीकृता- (गततानाः) १३२-१३४, १३६,

१३७

मत्सरीकृता (मूर्च्छना) ९८, १३२-१३४,

१३६, १३७, १५२,

मदनवती (धर्मा) ५६४

मदनविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मदनानुरः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मदनावतारः (रासकः) ५७६

मदनावीरः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मदन्तिका [मदन्तो] (धृतिनाम) ७८, ७९

मदमो [नो?] वकः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मदकम् (धृत्तम्) ३९

मन्त्र[मन्त्र]कम् (शुद्धगोतमेवः) ४७१, ४७२,
४७४, ४७९, ४८२, ४८४, ४९५, ५०७, ५१६

मधु (ओषधम्) ४४५, ४४६

मधुः (कन्वः) ६०६

मधुकरविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४६

मधुकरवृन्दम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

मधुकरी (ककुभविभाषा) २७१, ३५५, ४२५

मधुकरी (जनकरागः) १९७, ४०५

मधुकरी (वर्णला) ५६४

मधुकरीसंलापः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मधुपानविलासः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

मधुरः (कन्वः) ६०६

मधुरः (गमकः) २६७, ३५४, ३९४

मधुरः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

मधुरः (ध्वनिः) ४६१

मधुरः (प्राणः, एलापाम्) ५५६, ५५७

मधुरः (शब्दः) ४४९

मधुरः (शब्दगुणः) ४४९

मधुरकोमलस्निग्धः (शब्दः) ४४८

मधुरता (भारत्याः) ३६

मधुरत्वम् (शब्दस्य) ४४७

मधुरम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०

मधुरम् (शारीरम्) ४५१

मधुरमुहुः (शब्दः) ४४८

मधुरमुहुगम्भीरलीनत्रिस्थानरुक्षोष्णनिस्तारः

(शब्दः) ४४९

मधुरसौचलम् (शारीरम्) ४५२

मधुरस्निग्धगम्भीरत्रिस्थानव्यापकधनः (शब्दः)

४४८

मधुरस्निग्धधनः (शब्दः) ४४८

मधुरालापिनीहस्तः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मधुरिषुभोदविद्यापरलीलाः (मिथसूडप्रबन्धः)

५५३, ५८४

मधुरिपुरस्नकण्डिका (मिथसूडप्रबन्धः) ५५३,

५७८

मधुरी (ककुभभाषा) २७१, ३५४

मधुरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२५

मधुरी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५, ३८३

मध्य- (धामः) ९६, १२६, १२८

मध्य- (लयः) ४१३, ४५१, ५६९

मध्य- (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२

मध्य- (स्थानम्) ७६, ८७, ४५१, ५५७

मध्य- (स्वरः) १२२, १२७, ३६२, ३७३,

३८६, ४०७, ४१०, ४१९, ४२२, ४२३,

४२६, ४२७, ४३२

मध्य- (स्वरः, स्थानं वा) १८४

मध्यः (अलंकारे) १६९

मध्यः (नादः) ७४

मध्यग- (कंशिकम्) १६१

मध्यगताः (श्रुतयः) ९२

मध्यम- (पात्राणि, नादयः) ३३

मध्यम- (साधारणम्) २४०

मध्यम- (स्थानम्) ८८

मध्यमः (गायनः) ४४२

मध्यमः (धामः) ९५, ९७, ९८, १२६, १२८,

१२९, १३१, १३८, १६३, २७०, २७६,

३२६

मध्यमः (नटः) ३३

मध्यमः (आलोचकः) ४४२

मध्यमः (शब्दः) ४४७

मध्यमः (स्वरनाम) ९, ७८-८०, ८७-८९,

९१, ९२, ९६, ९७, १२३, १२४, १२७,

१३८, १६२, १६४, १६६, १९०, २०६,

२०८, २१०, २१३, २१८, २२१, २२९,

२५३-२५५, २५७, २७७, २८०, २८२

२८६, २८८, २९१, २९३, २९५, ३०३,

३१२, ३१७, ३१९, ३२८, ३३२, ३४३,

३४४, ३४७, ३४९-३५२, ३५९, ३६३-

३६७, ३६९, ३७३-३७९, ३८३, ३८४,

३८६, ४८९-३९३, ३९५, ३९६, ३९९,

४००, ४०१, ४०७, ४११, ४१४, ४१५,

४१८, ४२७, ४३०, ४३५

मध्यमग्राम ७९, ८१, ८३, ८९-९१, ९५, ९६, ९९, १००, १२३, १२४, १२७, १२९, १३४, १३५, १३७, १३८, १४०, १४१, १४४, १४८, १६१-१६३, १८४, १९४, २४१, २६५, २६८, २६९, २७६, २७७, २८६, २९१, २९५, २९७, २९९, ३०६, ३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२६, ३३४, ३३६, ३४३, ३४४, ३४८, ३४९, ३५३, ३५६, ३६४, ३६६-३७५, ३७८- ३८०, ३८३, ३८९, ४०५, ४१३	२५५, २७६, २८३, २८६, २८८, २९५, २९९, ३२१, ३२३, ३३०, ३३२, ३३७, ३४३, ३४४ मध्यमा (मिश्रपद्मभाषा) २७२, ३९३ मध्यमाकपालम् २५४ मध्यमादि-(मूर्च्छना) २०८, २२१, २२६ मध्यमादि-(स्वरा) ९८ मध्यमादि (राग, सामान्यकथने) ४८२, ५१७, ५१८, ५७७, ५८०, ५८२, ५८३, ६०७ मध्यमादि (रागाङ्गम्) ४०३, ४०५ मध्यमादिकमूर्च्छन (राग) २८८ मध्यमाद्या (स्वरा) १३८ मध्यमाभिषा (पद्मजस्य) १६२ मध्यमासारित (ताल) ५४७ मध्यमासारितम् (शुद्धगोते) ५२७-५३९, ५४२, ५४४, ५४९ मध्यमासारिताभासम् (वर्द्धमानम्) ५४७ मध्यमिका (जाति) २३ मध्यमोदीभ्यवा (जाति) १८४, १८६, १८८-१९०, २२१, २२२, २२४, २३९ मध्यमाम (विनस्य, रागगाने) ३०४, ३३८ मध्यरात्रम् (रागगाने) ४३९ मध्यलय २४०, २५७, २५८, ३७८, ५००, ५४०, ५७७, ५८० मध्यवर्ति-(स्वरा) १९१ मध्यवर्तित्वम् (स्वरस्य) १६६ मध्यवर्ती १६६ मध्यविलम्बा (गद्यगति) ५९८ मध्यसप्तक ९८, २८४ मध्यस्वांश (स्वाये) ४५८ मध्यस्थान-(गीतम्) ६२० मध्यस्थानस्य-(पद्मज) १२२, १२७ मध्या (गद्यगति) ५९७, ५९८ मध्या (छन्दोजाति) ३५, ३६ मध्या (धृतिजाति) ७८
मध्यमग्राम (ग्रामराग) २६८, २७६, २८६, २८७ मध्यमग्रामकाकली-(मूर्च्छनाप्रस्तार) ११० मध्यमग्रामकाकल्यन्तर-(मूर्च्छनाप्रस्तार) ११९ मध्यमग्रामकाकल्यन्तरमूर्च्छना १०४ मध्यमग्रामंगा (मूर्च्छना) ९८ मध्यमग्रामसम्भवा (मूर्च्छना) १२२ मध्यमग्रामा (ककुभभाषा) २७१, २७४, ३५२ मध्यमग्रामिक-(मूर्च्छनाप्रस्तारभेदक्रम) १०७ मध्यमग्रामिक [-शुद्ध-] मूर्च्छनाभेदक्रम १०५, १०७ मध्यमग्रामिका (अन्तरमूर्च्छना) १०२, १०३ मध्यमग्रामिका (काकलिमूर्च्छना) १०२ मध्यमग्रामिकान्तर-(मूर्च्छनाप्रस्तार) ११४ मध्यम [-ग्राम-]विहा (टक्कनाषा) २७१, २७४, ३६२, ३६३, ३६९ मध्यमप्रकृति (नाटके) ३३८ मध्यममानम् (लयस्य) ५७९ मध्यमवृन्तम् ४६८ मध्यमसप्तकम् ३० मध्यमसाधारणम् १६१-१६३ मध्यमस्थानधिता (गाद्या, स्वरा) १२३ [शुद्ध-] मध्यमा (जाति) १६८, १८४, १८६- १८९, १९३, २१३, २१४, २३९, २५४,	

[गुह] मध्याविमूर्च्छनः (रागः) ३२५, ३२६,

३४३

मध्याधराधरस्यानम् १२२

मध्याह्नः (मध्यमग्रामस्य कालः) ९८

मध्याह्नः (सरस्वत्याः कालः) ४४६

मध्याह्नकालः (रागगाने) ३०१, ४३९

मनः (धोतुप्रैस्तकयोः) १०, २१, ८२

मनश्चक्रम् ७२

मनाक्षर्यः (स्वरस्य) १९१

मनोयी ९, १२९, २८८, २९०, २९१, २९९,

३३२, ३६५

मनोरयः (आशियि) ५८

मनोरयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१, ६२

मनोरमा (आर्याप्रबन्धः) ५९९

मनोरमा (वासवीभेदः) ५६०

मनोवृत्तिः २८

मनोहरा (चतुष्पदीभेदः) ४७

मन्त्रपदानि (श्रुति) ५४९

मन्त्रम् (श्रुत्साम्नि) ५५०

मन्त्रितुल्यौ (संवादित्वरौ) ९३

मन्दा (धृतिनाम) ७८

मन्द्र- (स्यानम्) २२, २३, ३०, ७६, १२५,

१७०, १७३, ४५०, ४५१, ४५६, ४६०-

४६२, ४६४, ५५७

मन्द्र- (स्वरः, स्यानं वा) १८४, २२९, २६७,

२८६, २९२, २९७, ३३६, ३५१, ३५२,

३५५, ३५९, ३६१-३६४, ३७३, ३७४,

३७६, ३७८, ३८१-३८३, ३८५-३८८,

३९२, ३९३, ३९५, ३९७, ४०६-४१९,

४२१-४२६, ४२८, ४३१, ४३२-४३६,

४३८, ४३९

मन्द्रः (जातिलक्षणम्) १८९

मन्द्रः (नादः) ७४

मन्द्रः (रागलक्षणम्) २७७

मन्द्रगत- (स्वराः) २६७

मन्द्रतर- (स्वराः) २६७

मन्द्रता [-स्वम्] (स्वरस्य) २५, १८४

मन्द्रतारप्रसन्नः (अलंकारः) १७८

मन्द्रत्वम् (स्वरस्य) १८४

मन्द्रदेशस्य- (स्वराः) २६८

मन्द्रनिषादाद्या (रजनीमूर्च्छना) १२२

मन्द्रम् (स्यानम्) ८८

मन्द्रमध्यः (अलंकारः, गीते) १७३

मन्द्रमध्यगमनम् (शब्दस्य) ४४७

मन्द्रसप्तकः ९८

मन्द्रस्वराः १७१

मन्द्राविः (अलंकारः, गीते) १७३

मन्द्राधराधरस्यानम् १२२

मन्द्रान्तः (अलंकारः, गीते) १७२, १७३

मन्मयगणाः (मात्रिकाः) ५६६

मन्मयतिलकः (चतुष्पदीभेदः) ४६

मन्मयवत् [मयवत् ?] (पदनाम, एलायाम्)

५५६

मन्मयविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

मयूर- [कः] (द्विपयकप्रबन्धः) ६०१

मयूरः (छन्दोभेदः) ४८

मयूरः (स्वरोत्पत्तौ) ८९

मयूरगः (रागध्याने) ४०८

मयूरवरवाहना (रागध्याने) ४२९, ४३०

मरकतमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७

मरुत् (देवता, वर्णगणे) ३५

मरुत् (स्वरोत्पत्तौ) ७४

मरुत्कृतिः (रागः, सामान्यकथने) ५२४,

५२५, ५८४

मरुत्कीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३९

मरुत्पलः ७

मर्दल- (वादका, कुतपे) ४६९

मर्दलः (वाद्यम्) ५८१

मर्दलमूत् (पुन्डे) ४६८

मर्दली (वाद्यम्) ५८२

मलपम् (वाद्यप्रबन्धः) ३३

मलयज- (गात्राणि) ४६९

मलयमारुतः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 मल्हणकः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 मल्हारः (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९
 मल्हारः (रागः, सामान्यकथने) ५००, ५२४,
 ५८०-५८३
 मल्हारो (भाषाङ्गम्) ४०३, ४३३
 मस्तकम् (तारस्यानम्) ७४
 महः (भगवता, मङ्गलाचरणे) १, ४७१, ६०८
 महती (विवारी) ४७३
 महत्तरः (रागकवम्बः) ५१५
 महापण्डा- (वावकाः, कुतये) ४६९
 महाबारीमण्डलम् (नृत्ये) ३३२
 महाजनाः ८
 महाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५०९, ५१०,
 ५१३, ५१५
 महात्मनः ३८, ८४, १४२
 महान् (ध्वनिः) ४६१
 महामन्दा (चतुराभेदः) ५६१
 महानुभावाः ६
 महाभूतादिकाः ५३
 महामेघः (रागध्याने) ४१२
 महाराष्ट्र- (पात्राणि) ४६९
 महाराष्ट्रगूर्जरी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 महाराष्ट्राः (विद्वान्धार्ये) ५५२
 महाराष्ट्राविदेश- (भाषा.) २०
 महालक्ष्मी (इकारे, एलायाम्) ५५६
 महाविपुला (आर्याभेदः) ४२
 महावतः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 महासामान्यम् (जातिषु) १८३
 महो (आर्याप्रत्ययः) ५९९
 महोदधरः २५७
 महोदधरी (मङ्गलाचरणे) ५१३
 महोदयः (मार्गसंगीते) २१
 मा (घन्त्रस्तादेवता) ६१४
 मापमी (गीतिः) ३०, १९४, २३९, २४०,
 २५७, २५९, २६७, ५७७

मायो (मात्री ? औपधम्) ४४६
 माङ्गलिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 माङ्गली (पञ्चमभाषा) २७२
 माङ्गली (बोट्टभाषा) २७२, ३८४, ३८५
 माङ्गली (मालवकंशिकभाषा) २७२
 माङ्गल्यरूपम् (संगीतशास्त्रम्) ८
 मातङ्गी (एलापददेवता) ५५६
 मातुः (वागंशः, प्रबन्धे) २४, ४४१, ४४२,
 ६१९, ६२०
 मातुकम् (वाग्मेयकारस्य) ४४२
 मातुक- (रासकाः) ५७६
 मातुका (मालिकमप्रबन्धः) ५५३, ५९६,
 ५९७
 मातुका (ठेडूरी) ५७०
 मातुका (वर्णमाला) ५९६
 मातुकाभव- (वृत्तम्) ५७०
 मात्रा २५, २६, ३५, ४२-४४, ४८, ४९,
 २४०, २५९, २६०
 मात्रा- (एला) ५५८
 मात्रा- (गणाः) ५०, ५५८, ५६२-५६४,
 ५७६
 मात्रा- (रासकाः) ५७६
 मात्रा (शुद्धगीतेषु) ४७८-४८३, ५००, ५०७,
 ५०८, ५११, ५१३, ५१४, ५१६-५१९,
 ५३५, ५३६, ५३९, ५४९
 मात्राकलहंसः (प्रत्ययः) ६०६
 मात्राद्विपदिका (छन्दोभेदः) ४७
 मात्राद्विपदी (प्रबन्धः) ६०४
 मात्रानावायवी (एला) ५६२
 मात्रापञ्चपदी (छन्दोभेदः) ४४
 मात्रामत्रायती (एला) ५६३
 मात्रामात्रम् (जातिध्याने) २४२
 मात्रार्द्धम् २५
 मात्रावृत्तम् ३८, ५५०
 मात्रार्हस्तावती (एला) ५६३
 मात्रार्त्ता ५६२-५६४, ५६७

- मादिका (स्वरा) १२६
 माद्या (स्वरा) १२३
 माधव (कन्द) ६०६
 माधव (शोम्बड) ५७२, ५७३
 माधव (प्रबन्धप्रियतायाम्) ५८४
 माधव (मालतीप्रिय) ५७३
 माधवोत्सवकमलाकर (मिश्रसूत्रप्रबन्ध) ५५३, ५७७
 माधुर्यम् (गायनीनाम्) ४४३
 माधुर्यम् (गुण, पाठ्ये) ६५, ६६
 माधुर्यम् (शब्दस्य) ४४९, ४५१
 माधुर्यम् (शारीरगुण) ४५२
 माधुर्यम् (शारीरस्य) ४५१
 माधुर्यम् (सालगसूत्रप्रबन्धे) ५८६
 माधुर्यम् (स्थाये) ४६४
 माधुर्यम् (स्वरस्य) ४६०
 माधुर्यातिशयम् (स्वरस्य) ८२
 मानता ९, १४२
 मानम् (पदस्य) १६९, ४६८
 मानम् (विलम्बितादि-) २६, ३१, ७७, ७९, ३६१, ५८६, ५९३, ५९४, ५९९, ६००, ६०९, ६११, ६१९
 मानम् (ध्रुते) ७९
 मानवी (द्विपदीप्रबन्धभेद) ६०४
 मानवी (द्विपदीछन्दोभेद) ४७
 मानसी (चन्द्रकला) ६१४
 मानातिगार्य १४२
 मानान्तरम् १०, ७७
 मानुषभाषा ५९६
 मानुषी (मातुका) ५९६
 मान्द्यम् (फलम्, वर्णवर्गे) १९
 मान्द्याता (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 माया ११
 मायो ११
 मार्ग- (रागा) १८३, २६५, २६७, ४१२
 मार्ग (ताले) ३०, १९४, २३९, २४०, २५९, २६०, ४९४, ४९५, ५००, ५३९-५४१, ५४६, ५४८
 मार्ग (मद्रकादीनाम्) ५३६, ५३८
 मार्ग (संगीतभेद) २१, २४, ४४२
 मार्गकोविद (स्वरादि) २४
 मार्गगानम् ४४२
 मार्गज ५३१
 मार्गताल १३, ४७२, ५९३, ५९६
 मार्गत्रितयम् (ताले) २४०, २७७
 मार्गवेशीकृत् (गान्धर्व) २४
 मार्गनृत्यम् २९
 मार्गभित्तलय २६
 मार्गवर्त्म २५६
 मार्गवित् ४७४
 मार्गवेदी ९८, २५७, ४७५
 मार्गाभितत्त्वम् (शुद्धगीतस्य) ४७१
 मार्पित- (संगीतम्) २१
 मार्गी- (गतताना) १३४, १३५, १३७, १३८
 मार्गी (मूर्च्छन्ता) ९८, १३४, १३५, १३७, १३८, १४५, १४६, १५३
 मार्गीभेदा (मूर्च्छनाप्रस्तार) १०६, १०७
 मार्गकदशिन (आचार्या) २६५
 मार्जनी (ध्रुतिनाम) ७८, ७९
 मार्दवम् (पञ्चमस्य) ८५
 मार्दवम् (ध्रुते) ७९
 मार्दवम् (स्वरस्य) ४२३
 मालती (प्रबन्ध-) ४०
 मालती (मत्तङ्गोक्तवर्णला) ५६४
 मालती (माधवप्रिया) ५७३
 मालती (वर्णला) ५६४
 मालतीकुसुमम् (चतुष्पदीभेद) ४७
 मालव- (प्राजाणि) ४६९
 मालव- [रूपा, मालवा] (मालवर्षादिकभाषा) २७२, ३८५

मालवकंशिकः (ग्रामरागः) २६९-२७२, २७४, ३१९, ३२०, ३८५-३९०, ४०६, ४२८	मालिनी (श्रुतिनाम) ७८
मालवकंशिकः (रागः, सामान्यकथने) १२६, १२८, ४५८, ५५९, ६१३	मायघातः (औषेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
मालवकंशिकी (हिन्दोलभाषा) २७४	माहिषक्षीरः (अपम्यः, कण्ठविषये) ४४५
मालवगौडः (उपाङ्गम्) ४२०	माहेद्वरम् (महः) १
मालवगौडः (रागः, सामान्यकथने) ५८२	मितिः (आर्याप्रस्तारे) ५०
मालवदेशः (भाषानाम्नि) ३९६	मितिः (कूटतानानाम्) १२४
मालवपञ्चमः (ग्रामरागः) २०६, २६९, २७०, २७३, २७५, ३२१, ३२२, ३६५, ३९९-४०१	मित्रः (भासाधिपः) ६०३
मालवरागः (सामान्यकथने) ५१९	मित्रावर्णनसदनम् (नादोत्पत्ती) १९
मालववेसरः (ग्रामरागः ?) २७४	मिथुनम् (विष्णुमहालक्ष्म्योः, एलायाम्) ५५६
मालववेसरी (टक्कभाषा) २७१, २७३, २७४, ३६६	मिथ्यास्वापत्तिः (श्रुतीनाम्) ८३
मालववेसरी (मालवकंशिकभाषा) २७२, ३८७	मिथ्याध्यवसायः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५७
मालववेसरी (हिन्दोलभाषा) २७२, ३८१	मिथ- (गणः) ५५८
मालवधीः (रागः, सामान्यकथने) ५७८, ५८१-५८३	मिथ- (वर्णतालः) ६०१
मालवधीः (रागाङ्गम्) २४७, ४०३, ४०६	मिथ- (स्वरार्यः) ५९६
मालवा (जनकरागः) ४०५	मिथः (अन्तः) ५०९, ५१०, ५१२, ५१५, ५३३
मालवा (टक्ककंशिकभाषा) २७२, २७५, ३७८, ४३१	मिथः (गायनः) ४४३, ४४५
मालवा (मालववेसरभाषा) २७४	मिथः (शब्दः) १७, १८, ४४७
मालवी (टक्कभाषा) २७२, २७३, ३६४	मिथः (स्यायः) ४६३, ४६५-४६७
मालवी [वा] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१	मिथकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
मालवी (भिन्नपङ्क्तिभाषा) ३९६	मिथकंवादः (प्रबन्धः) ६०२
मालवी [वा] (भिन्नपङ्क्तिविभाषा) २७२, २७४, ३९७	मिथगणाः (मात्रेलायाम्) ५६३
मालवीयगौडः (रागः, सामान्यकथने) ५७९, ५८१, ५८३	मिथगणम् (गमकानाम्) ४५४
मालायमकम् ६४	मिथगणम् (स्याये) ४६५
मालाविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४६	मिथरवम् (जातेः) २०९
मालावृत्तम् ३६, ४०	मिथरवम् (सूत्रप्रबन्धस्य) ५७७
मालिनी (श्रुतम्) ३९	मिथ्रम् (गद्यम्) ५९८
	मिथरसात्मता (संकरजजातीनाम्) १८३
	मिथ्रसूत्र- (प्रबन्धाः) ५५२, ५५३, ५८५
	मिथ्रस्वरूपम् (मध्यस्वराणाम्) १८४
	मिथ्रालङ्कृतिः (देड्डी) ५७०
	मिथ्रितः (गमकः) ४५३, ४५४
	मीनवाहनम् (रागध्याने) ४१७
	मुक्तकः (प्रबन्धः) ६०६
	मुक्ताफलगतिः (स्याये) ४५६
	मुक्ताफलमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७

मुक्ताफलादिकम् (नट्योद्दिष्टविधौ) १५८
 मुक्तावली (ढेङ्करी) ५६९
 मुक्ति (न्यास, प्रबन्धे) ५८५, ५९९, ६०२,
 ६०६, ६०८, ६०९, ६१३, ६१४
 मुक्ति (पुरुषार्थ) ८, ७२, २४३
 मुक्तेष्वारोपदोष (वाग्येयकार) ४४१
 मुख-(सधि) २७६, २८६
 मुखचपला (आर्याभेद) ४२
 मुखचाल (रागालप्ता) ४६७
 मुखताल ५३७
 मुखपट्टित (चतुष्पदीभेद) ४७
 मुखपालनतिलक (चतुष्पदीभेद) ४७
 मुखरागः (अभिनये) २८
 मुखविधि (गीताङ्गम्) ५०७, ५३६, ५३७
 ५३९, ५४९
 मुख्य-(वाक्का, कृतये) ४६९
 मुख्य-(स्यामा) ४६१
 मुख्य (अथ) १६
 मुख्य (शब्द) १६
 मुख्यगायक (बुन्दे) ४६८
 मुख्यगायकपरानुवृत्तिता (बुन्दगुण) ४६८
 मुख्यगायनी (बुन्दे) ४६८
 मुख्यता (पञ्चमध्यमग्रामयो) ९६
 मुख्यतावि-(शब्दस्वभाव) १६
 मुख्यत्वम् (गान्धारग्रामस्य) ९६
 मुख्यत्वम् (हस्तस्य, चरणस्य वा, नृत्ये) ३२
 मुख्यमन्त्री (सयादिस्वर) २३
 मुख्यरस (शृङ्गार) ४०५, ४१६, ४३३
 मुख्यवृत्ति (रागगाने) ४१३
 मुख्यस्वरौ (समौ) ९७
 मुख्या (भाषा, रागे) २४, २७३, २७४
 मुख्या वृत्ति (शब्दस्य) २७
 मुखमधुसूदनहसक्रीडा (मिथसूडप्रबन्ध) ५५३,
 ५७८
 मुत् (इ) ६५, १८४, ४०५, ४३६, ४४१
 मुद्रित (गमक) ४५३

मुद्रितदुष्कृत (मिथस्याय) ४६५
 मुद्रितोत्सासितवलि (मिथस्याय) ४६५
 मुनि १, ११, ७१, ७७
 मुनि (देवता, वृत्तगन्धिनि) ५९८
 मुनिचिन्तनम् (रागप्रयोगे) ३९१
 मुनीनाम् (मूर्च्छना) १२९
 मुरज (वाद्यम्) ५८१
 मुरजाधारम् (बन्धकरणे) ५६८
 मुरजावि-(वाद्यम्) २६
 मुररिपु (प्रत्यकर्तुराराध्य) ४१६
 मुस्ता (औषधम्) ४४६
 मुहुरी-(वाक्का, कृतये) ४६९
 मूर्च्छना १३, २१, २३, ८२, ९७, ९८, १२२-
 १३०, १३२, १३८, १४२-१४४, १४६,
 १५५, १५६, १७०, १८१, १८२, १९४,
 १९७, १९८, २००, २०६, २०८, २१०,
 २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४,
 २२६, २२९, २३४, २३७, २४१, २६०,
 २६१, २६५, २७६, २८४, २८५, २९९,
 ३१७, ३२१, ३२३, ३३६, ३४०, ३४४,
 ३४९, ४२३, ४४१, ५५७,
 मूर्च्छनाक्रम १३२
 मूर्च्छनागणना ९७
 मूर्च्छनाग्यत्वम् १२८
 मूर्च्छनापरिसह्या ९७
 मूर्च्छनाभेद ९५
 मूर्च्छनाभेदक्रम (मध्यमग्रामे) १०५
 मूर्च्छित (अभिनये) ३३
 मूर्द्धन् (तारस्यानम्) ७३, ७४
 मूलक्रम (कूटतानानाम्) २२, १४३, १४७-
 १५६, १५८, १५९
 मूलक्रम (मूर्च्छनाभेदानाम्) १२४
 मूलक्रमा (कूटताना) १४३, १४४
 मूलप्रमाणम् ८
 मूलभाषा (रागे) २७५, ३५०
 मूलादिक (कूटतानप्रस्तारे) १५८

मृगया (प्रत्ययवर्धे) ५७४

मृगवाहनम् (रागाभावे) ४३२

मृगममूहः ८३

मृगा (स्वररञ्जने) ८०

मृगसंवननं (राग) ३३७

मृगि (कनक, वनंवनं) १९

मृग्य (जनम्, वनंवनं) ३५

मृग्यपाणि (वृद्धे) ४६८

मृग्यदि (वाद्योपयोगे) ५५२

मृग्य- (वर्ग) ६७

मृग्य (पदनाम, पदनाम) ५५९

मृग्य (वर्ग) २३

मृग्य (वर्ग) ७८

मृग्य (वर्ग) १७७, १९४, ४००, ४१४,

४३०, ४३३, ४३५, ४३७, ४३८-४३९,

मृग्य (वर्ग) १२९

मृग्यः (वर्ग) ४१७, ४३७, ४३७, ६१५

मृग्य (वर्ग) ७२

मृग्य (वर्ग) १३८, १४०

मृग्यविषयः (वर्ग) ४५३

मृग्यव्यम् (वर्ग) १८४

मृग्यम् १८४

मृग्यी (वर्ग) ५५२

मृग्यः (वर्ग) ६३

मृग्यम् १

मृग्यी (वर्ग) ५५९

मृग्यी (वर्ग) ५५४

मृग्यम् (वर्ग) ९७

मृग्य (वर्ग) ५९३

मृग्य (वर्ग) १५८, १५९

पतिलान[क]: (ताल:) ५७४, ६१८

पतिवैपिन्ध्रम् ४३

यदृच्छा ६१५

यन्त्रकाकु: (स्याये) ४५६

यन्त्रछायावाद्यशब्दतीक्ष्णप्रेरितहुम्फित: (मि-
थस्याय:) ४६६

यन्त्रजा (छाया, स्याये) ४५५

यन्त्रवादनम् ४५७

यन्त्रस्य (स्याया:) ४५५, ४५६

यन्त्रोत्थरागा: (स्याये) ४५६

यम: (चन्द्रकलादेवता) ६१४

यम: (मासाधिप:) ६०३

यमक: (चतुष्पद्याम्) ४९

यमकम् (अलंकार:, पाठ्ये) ५२, ६४

यमलक: (गामयन:) ४४३

यवाक्षम् ४४५

यशोधवलम् (छन्दोभेद:) ४५

यागादि-(फलम्) १४१

याज्जा (भाव:) ४३१

याज्जा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०

यागिक: २६१

यामकाल: (भाषागाने) ३९१

यामद्वयम् (विनस्य, रागगाने) ३०६

यायतिथि: (स्वर:) ९७

यामतिथिम् (स्थानम्) १२४

यामतिथी (मूर्च्छना) १२६

युक्-(अन्त:) ५१०, ५१२

युक्ता (आर्याभेद:) ४२

युक्ति: (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०

युक्ति: (सामान्यार्थे) ९७, १६९, २४२

युक्तिमद्-(यच्च, निर्मासने) ५९

युक्ताय: (छन्दसि) ३७, ४२

युग्म:- (अन्त:) ५०९, ५१०, ५१२, ५३३,
५३६

युग्म: (पदे) २५९, २६०

युग्म: (युक्तम्, युद्धगीते) ४७५

युग्मताल: ५३८, ५४५

युग्मपाद: (छन्दसि, प्रबन्धे वा) ३७, ६१६

युग्मप्रवृत्तम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२, ५३२

युग्मप्रवृत्तमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

युग्मभाग: (आसारातिषु) ५३९

युग्मम् (युद्धगीतेषु) ४९८

युग्ममहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२

युग्मस्थितम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२

युग्मायुग्ममंकरज: (मिथोऽन्त:) ५०९

युग्मिनी (डेङ्करी) ५६९, ५७०

युद्धवीर: (रत:) ३०९, ३६३, ४२२, ४२७

योग: (कूटतान-उद्दिष्टविधौ) १५९, १६०

योग: (मिलनार्थे) ४१८

योग: (शब्दार्थे) १७, ८६, ४१८

योग: (श्रुतिसंस्थापाम्) ७४

योग: (संसर्ग:, जातिषु) १८५

योग: (सामान्यार्थे) ३९३

योगकूट: (रागशब्द:) २६६

योगकूटि: ८८

योगिताम्यस्वरूपा: (भुतय:) ८१

योगी १, १०, ४२, ७२, ८१, ४७१

योगेश्वर: (सोम्वद:) ५७२, ५७४

योनिजा (छाया, रागस्य) ४५५

योगिक: (रागशब्द:) २६६

योगिक: (शब्द:) १७, ३८

र

र: (रागः) ३५, ३७-४१

रक्तगान्धारी (जाति:) १८४, १८६, १८८,

१९०, १९३, २१६-२१८, २३९

रक्तवर्ण: (उत्कलिकापाम्) ५९८

रक्तवर्णा (रागध्याने) ४३१

रक्तवक्त्रा (रागध्याने) ३५६, ४३४, ४३८

रक्तवस्त्रा (रागध्याने) ४०७, ४१७, ४२५,

४२९, ४३१

रक्तहंस: (रागाङ्गम्) ४०३, ४०९

रक्ता (श्रुतिनाम) ७९	रजनीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्ताः) १०५
रक्तांशुवरवाहना (रागध्याने) ४२९	रजन्याद्याः (यन्मूर्च्छनाः) १२२, १२३
रक्ताङ्गी (रागध्याने) ३५६, ४१८, ४२९	रञ्जुभ्रमणावि (विषम-नृत्ये) २७
रक्तिः (शब्दगुणः) ४४९	रञ्जकः (गायनः) ४४२, ४४३
रक्तिः (सामान्यकथने) २२, २८, ७१, ७२, ७६, ९६, १२५, १६५, १६७, १९२, १९७, ५८६	रञ्जकः (नादः) १६७
रक्तिः (स्याये) ४५८	रञ्जकः (रागः) २६६
रक्तिका (रक्ता, श्रुतिनाम) ७८	रञ्जकः (धाम्नेयकारः) ४४१
रक्तिप्रकाशकम् (शारीरम्) ४५१	रञ्जकः (शब्दः) ४४९, ४५०
रक्तिप्रदः (स्वरः) १६४	रञ्जकः (स्वरः) ८२, ८६
रक्तिप्रधानत्वम् १२९	रञ्जकः (स्वरसन्धर्भः) २४, ४७१
रक्तिभङ्गः १२५	रञ्जकत्वम् (वैतराणीतो) २६८
रक्तिमान् (शब्दः) ४५०	रञ्जकत्वम् (शारीरगुणः) ४५२
रक्तिमार्गः ७९	रञ्जनकृत् १८०
रक्तिपुक्तः (शब्दगुणः) ४४९	रञ्जनम् (रागे) २६६
रक्तिपुक्तः (स्वरः) ४६०	रञ्जनम् (सामान्याय्ये) ५६५
रक्तिमुपितः १२९, ४३९	रञ्जनी (एलापददेवता) ५५६
रक्तिलाभः १८०	रञ्जितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७६
रक्तिवैचित्र्यम् ९३	रञ्जनी (वर्णला) ५६४
रक्तिहासिकरत्वम् १६५	रञ्जा (छन्दोभेदः) ४४
रक्तेः (स्यायाः) ४५७, ४५८	रणः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
रक्षः (मूर्च्छना, देवता) १२९	रणः (रागप्रयोगे) ३८७, ४२९
राणः (वार्णिकः) ४०, ४१, ५५८, ५६२, ५८८	रणरङ्गः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६११
रागन्ती (ककुभभाषा) २७१, २७४, ३५१, ४३२, ४३५	रतिः (छन्दोभेदः) ४९
रागन्ती (जनकरागः) ४०५	रतिः (वासुदेवे) ५७९
रागन्ती (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५	रतिका (श्रुतिनाम) ७८
रङ्गः [-कः] ९, ३२	रतिगणाः (मात्रिकगणे) ३६, ५६३, ५६५
रङ्गतालः ६११	रतिदेहा (संगताभेदः) ५६१
रङ्गभूषण (तालः) ६१३	रतिप्रभा (त्रेताभेदः) ५६१
रचना (काव्ये) ६६	रतिमङ्गला (त्रेताभेदः) ५६१
रचना (रागस्य) १२८	रतिरङ्गकः (रासकः) ५७६
रजनी-(गततानाः) १३२-१३४, १३६-१३८	रतिलेखा (मात्रेला) ५६३, ५६४
रजनी (मूर्च्छना) ९८, १२३, १२९, १३२- १३४, १३६-१३८, १४५, १४८, १४९	रत्नकण्डिका (द्विपदीछन्दोभेदः) ४३
	रत्नप्रभायती (श्रुतिनाम) ७८
	रत्नमाला (धनुष्यदीभेदः) ४७
	रत्नमाला (त्रेताभेदः) ५६१
	रत्नावली (धनुष्यदीभेदः) ४७

रथकारादि-(शब्दाः) १८६
 रथक्रान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 रथोद्धता (युत्तम्) ३८
 रमणी (वर्णला) ५६४
 रमणीया (संगताभेदः) ५६०
 रमा (एकताली प्रवन्धः) ५९१
 रम्यविभ्रान्तिनिर्वाहशाली (गायनः) ४४२
 रम्या (भुतिनाम) ७८, ७९
 रवः ७३, ४०९, ४१५, ४२६, ४२७, ४४७,
 ४५०, ४५४, ५५७
 रविः (क्रन्दः) ६०६
 रविः (वेष्टता, वर्णवर्ग) १९
 रविः (मासाधिपः) ६०३
 रविचन्द्रा (हिन्दोलभाषा) ३८०
 रविचन्द्रिका (दृक्कभाषा) २७२, ३६८
 रविर्देवतः (रागः) २८०
 रसः १, २, ५, ९, १२, १४, २१, २७-२९,
 ३१, ३३, ५३, ६२, ६४, ६६, १९४,
 १९७, १९८, २०१, २०३, २०६, २०८-
 २१०, २१३, २१५, २१७, २१९, २२१,
 २२४, २२७, २२९, २३४, २३७, २४२,
 २४६, २४८, २७७, २८०, २८२, २८४,
 २८६, २८८, २९०, २९१, २९३, २९७,
 ३०१, ३०४, ३०६, ३०९, ३१५, ३१७,
 ३१९, ३२३-३२५, ३२८, ३३०-
 ३३२, ३३६, ३४०, ३४४, ३४७, ३५०,
 ३६१, ३६२, ३६४, ३६५, ३६८, ३७०,
 ३७१, ३८१, ३८२, ३९१, ३९२, ४००,
 ४०६, ४०९-४११, ४१३, ४१४, ४१६,
 ४१७, ४१९, ४२१, ४२३, ४२५, ४२७-
 ४२९, ४३१-४३३, ४३७, ४३८, ४४१,
 ४५९, ५५८, ५५९, ५६५, ५७२, ५७७-
 ५८२, ५८४, ५८७-५९१, ५९४, ५९८,
 ६०४, ६०६, ६०७, ६१०, ६११, ६१३,
 ६१६, ६१९

रसजः १४

रसप्रतीतिः (जातेः) १८३
 रसभावविभावकम् (गीतवाद्यम्) २५
 रसरानः (शृङ्गारः) ५८०
 रसव्यञ्जकाः (कराः) ३२
 रससङ्करः १४
 रससन्वोहः (आलोकप्रवन्धः) ५५४, ६०७
 रसाभिव्यञ्जकत्वम् २८
 रसाविर्भावकः (अभिनयः) २६
 रसाविर्भावकत्वम् २७
 रसिकः (गायनः) ४४२, ४४३
 रसिकः (सामान्याय) २९, १८०
 रसोल्लासः (नृत्ये) ३३
 राग-(गीतिः) २६७, २६८
 रागः १२, १३, २१, २३-२५, २८,
 ३१, ७७, ८२, १२५, १२६, १२८,
 १२९, १६३, १८३, १८७, १८८, १९७,
 १९९, २०१, २०३, २०६, २०८-
 २१०, २१३, २२१, २३४, २४१-२४३,
 २४५-२४७, २५३, २६५-२६७, २७१-
 २७४, २७६, २७७, २८०-२८२, २८६,
 २८७, २८९, २९१, २९५, २९८, ३०१,
 ३०६, ३१२, ३१४, ३१७, ३१९, ३२१,
 ३२३, ३२८, ३३२, ३३३, ३३६, ३४०,
 ३४८, ३६४-३६६, ३६९, ३७७, ३९०,
 ३९७, ३९९, ४०१-४०५, ४१०, ४१३,
 ४१६, ४२२, ४३९, ४४५, ४५१, ४५५-
 ४६०, ४६४, ४६७, ४७१, ४८०, ४८२,
 ५००, ५१३, ५१७-५३१, ५५५, ५५७-
 ५५९, ५७६-५८६, ५८८, ५९४-५९६,
 ५९९-६०१, ६०३, ६०५, ६०६-६०९,
 ६११-६२०
 रागः (ज्रेम) २६१, २६५, २७७, ४०३
 रागकवम्बः [कः] (आलोकप्रवन्धः) ५५३,
 ५९४, ५९५, ६०५
 रागकाकुः (स्थाये) ४५५
 रागगीतम् ४७१

रोहिन्दकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ४७४,
 ५३५, ५३६, ५४९
 रोहिणी (आर्याप्रबन्धः) ६००
 रोहिणी (ध्रुतिनाम) ७८, ७९
 रोहिण्यः (सोम्यङ्कः) ५७२, ५७३
 रोह्यम् (शब्दस्य) ४४७
 रौद्रः (मूच्छंतातनः) १३७, १४०
 रौद्रः (रसः) ६६, ९४, १९७, २२७, २७७,
 २८०, २८२, २९०, २९१, २९७, ३०६,
 ३०९, ३१५, ३१९, ३२४, ३२५, ३२८,
 ३३१, ३३६, ३४४, ३४७, ५५८, ५७२,
 ५८९, ६१३, ६१७
 रौद्री (शक्तिः, स्वरः) ८२
 रौद्री (ध्रुतिनाम) ७८, ७९
 ल
 ल- (कारः, एलायाम्) ५५५, ५५६
 लः (लघुः) ३५, ३७, ३९, ४१-४३, ४७,
 ५०, ४७६, ४९५, ५८९, ५९०, ६०४
 लक्षणम् (जातीनाम्) १८४, १८५, १८९
 लक्षणम् (पादयोः) १३, ५२, ५७, ६२, ६४
 लक्षणम् (सामान्यार्थः) १३, १९, २८, ३१,
 ३२, ४२, ५३, ६४, ९५, ९७, १२५,
 २००, २७६, ४५५, ५६०, ५८६, ५९४,
 ६१३
 लक्षणसाम्यम् (सारूप्ये) ५६
 लक्षणा (वृत्तिः) १७, २७
 लक्ष्म ७, १०, १२, २३, २९, ३१, ३२,
 ४२, ६५, ७७, ८६, ८९, १७३, १७८,
 १८३, १८६, १८९, २६५, २६८, ४३६,
 ४४१, ४४७, ४५५, ४७१, ५५१, ५६४,
 ५६५, ५८७, ६०२, ६१२
 लक्ष्मवर्त्म ४२१, ५९२
 लक्ष्मवित् ४०५, ४४१
 लक्ष्मवेदी ४३६, ५६८
 लक्ष्मसंकरः ५६७

लक्ष्मसाम्यम् (स्यायानाम्) ४६७
 लक्ष्मीः (आर्याप्रबन्धः) ५९९, ६००
 लक्ष्मीः (प्रबन्धवर्णः) ५७३
 लक्ष्मीः (यणला) ५६४
 लक्ष्मीः (संगताभेदः) ५६०
 लक्ष्मीपतिः (प्रबन्धवर्णः) ५८०
 लक्ष्मीपतिरत्नावली (मिश्रसूत्रप्रबन्धः) ५५३,
 ५८०
 लक्ष्मीशः (शक्तिः, स्वरः) ९४
 लक्ष्यप्रधानत्वम् (संगीतशास्त्रे) ३१
 लक्ष्यम् ३१, ९७, १२८, १९१, २४१, २६५,
 ४३३, ४३४
 लक्ष्यमार्गः ४२२, ४३८
 लघिमा (पदरचनायाम्) ६७
 लघिच्छन्दमरुतिस्वनः ४५४
 लघीमाभरः १०
 लघु (गुल्फम्) २७
 लघुः (वर्णः) २५, २६, ३५-४३, ४८, ५०,
 ६६, २५८-२६०, ४७६, ४७७, ४९३,
 ५०७, ५३९, ५४०, ५४४, ५५८, ५८८-
 ५९१, ५९८
 लघुः (स्वायः) ४६३, ४६४
 लघुकामोदः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२८
 लघुगतम् (स्वरकम्पनस्य) ४५३
 लघुदाक्षिण्यात्या (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 लघुप्रचारः (स्वरस्य, रागे) ४३७
 लघुप्रायाकर- (गीतम्) ४५१
 लघुखरः (तालः) ५८७
 लङ्घनम् (स्वरस्य) २३, ९३, १९१, १९२,
 ३६४
 लङ्घ्य- (स्वरः) १९२, २५३
 लज्जा (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 लज्जा (भावः) ४३०
 लम्बक- (शुद्धसूत्रप्रबन्धः) ५५२, ५७२, ५७५
 लयः २३, २६, २९, ४३, २४०, २५७,
 २५८, ३७८, ४५१, ४६५, ५००, ५०९

५३८-५४१, ५४६, ५५४, ५५५, ५६८,
५६९, ५७६, ५७७, ५७९, ५८०, ५८२,
५८६, ५९८, ६१९

ल्यान्तराभासम् (वर्धमानम्) ५४६

ल्यान्तरासारितम् ५३७-५४१

ललना ६५, ६७, ४५०

ललना-(चक्रम्) ७२

ललित-(अङ्गविन्यासः) २८

ललित-(गमकाः) ३७८

ललित-(पदानि) ६१०

ललित-(स्यायः) ४५७, ४६०

ललित-(स्वराः) २६७, ४२४

ललितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७७

ललितः (तालः) ५७७

ललितः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

ललितः (रागः, सामान्यकथने) ५२६, ५८०,

५८२, ५८३

ललितः (स्वरः) ३६०

ललितगाढ-(स्यायः) ४५७, ४६०

ललितपदम् (वाग्देयकारलक्षणे) ४४१

ललितम् (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८

ललितलता (वृत्तम्) ३९

ललिता (जनकरागः) ४०५

ललिता (द्वयभाषा) २७२-२७४, ३६०,

४२३

ललिता (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२३, ४२४

ललिता (भिन्नपङ्क्तिभाषा) २७२, २७४,

३९२, ४२४

ललिता (वर्णला) ५६४

ललिताङ्गम् (लास्ये) २७

ललिताङ्गविन्यासाः (नृत्ये) २८

ललिताङ्गानि (नृत्ये) ३२

लवनो (स्याये) ४५६

लवण्याः (स्यायाः) ४५५, ४५६

लहरो (चतुराभेदः) ५६१

लासणिकः (शब्दः) १७

लाघवम् (तानप्रयोगे) १४१

लाघवम् (स्वरकम्पनस्य) ४५३

लाघवम् (स्वरलङ्घने) ४५७

लाट-(देशला) ५६५

लाट-(भाषा, प्रबन्धे) ६०६, ६११, ६१८

लाटवेशप्रियत्वम् (लाटोरीत्याः) ५५९

लाटो (रागाङ्गम्) ४०३, ४१४

लाटो (रीतिः) ५५८

लावण्यम् (गायनीनाम्) ४४३

लावण्यम् (गीतगुणः) ६२०

लावण्यम् (शब्दस्य) ४५१

लास्य-(नृत्यम्) २७, ३३, ४६९

लास्याङ्गानि १४

लिङ्गम् (चक्रवर्णने) ७२

लिङ्गमूलम् (चक्रवर्णने) ७२

लिपिः २३

लीनः (गमकः) ४५३

लीनकम्पितः (मिथस्यायः) ४६५

लीनकम्पितनामितः (मिथस्यायः) ४६६

लीनधनस्यूलोच्चतरः (शब्दः) ४४८

लीनत्रिभिन्नः (मिथस्यायः) ४६५

लीननामितः (मिथस्यायः) ४६५

लीनपीवरनि.सारलक्षः (शब्दः) ४४८

लीनम् (करणम्, नृत्ये) ३२

लीनमुद्रितः (मिथस्यायः) ४६५

लीनस्फुरितः (मिथस्यायः) ४६५

लीला (अभिनये) २८

लीला (आर्याप्रबन्धः) ५९९

लीला (प्रबन्धवर्ण्य) ५७३

लीलाकरः (वण्डकप्रबन्धः) ४०

लीलालयः (चतुष्पदीभेदः) ४७

लीलाविलासः (वण्डकप्रबन्धः) ४०

लीलासारङ्गः (चतुष्पदीभेदः) ४७

लुण्ठनात्मकम् (चलनम्, स्याये) ४५६

लुप्तः (पञ्चमः) ९५

लुप्तः (स्वरः) ३०, १२९

लुप्ततानाः ९५

लुलित-(स्यायः) ४५७, ४६०

लोकः (नाट्यव्यावृत्तः) २८

लोकः (सामान्यार्थे) १९, ७७, १६६, ४२७,

४४१

लोकजित् (तानगानफले) २६१

लोकप्रथम् ७१

लोकबुद्धि-(गीतम्) ४५१

लोकबुद्धिम् (गीतदोषः) ६२०

लोकधर्मी (नाट्यप्रक्रिया) २८

लोकनायः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५८०

लोकलुब्धः ६१५

लोकवर्त्म १७९, ४३०

लोकवन्दितः (शिवः) ४४७

लोकवार्त्ताक्रिया (लोकधर्म्याम्) २८

लोकवृत्तानुसारः (स्वरभेदवर्णने) १६६

लोकवृत्तानुसारित्वम् (संगीतशास्त्रस्य) ९७

लोकशंकरः (मङ्गलाघरणे) २१

लोकाः ५, ९४, १८३, २६१

लोकातीतचमत्कृतम् (गीतम्) ११

लोकानुसारि-(वाद्यादिर्तना) १६६

लोचननिमीलनम् (गायकेन) ४४४

लोपः (स्वरस्य) ९२, ९६, १२९, १३०,

१३८, १४०, १४६, १४८, १९७, १९८,

२०६, २१०, २१३, २१६, २१९, २२७,

२२९, २३७, २४१, २५४, ३२४, ३२६,

३६०, ३६४, ३६६, ३७०, ३९२, ३९३,

३९६

लोपनम् (तानानाम्) १४६

लोपनम् (स्वरस्य) १२९, १३०, १३८, ४१८

लोपनियमः ३६१

लोपविधिः ९६, १६३

लोपशासनम् ३६१

लोपाहः (स्वरः) ९२

लोप्यः (स्वरः) ९१, ९६, १२५, १९१,

१९३

लोप्यता (निगयोः) १६४

लोप्यत्वम् (स्वरस्य) १९६

लोप्यालोप्यता (पद्ययोः) ९५

लोला (श्रुतिनाम) ७८

लोलो (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१८

लौकिकपदानि (ऋचि) ५४९

च

वंशः (वाद्यम्) २५, ८६

वंशगताः (स्वराः) ७६

वंशजाः (स्वराः) ७९

वंशभृत् (पुन्द्रे) ४६८

वंशबीणादियन्त्रोत्था (छाया, स्यामे) ४५६

वंशबीणानिनादितः (गायकः) ४४६

वंशस्यम् (वृत्तम्) ३८

वंशस्यादि-(वृत्तानि) ३६

वंशादि-(वाद्यानि) २६

वक्त्रदेशः (नादोत्पत्तौ) ७३

वक्त्रम् (छन्दोभेदः) ३७

वक्त्रमुद्रणम् (गमके) ४५३

वक्त्र-(स्वराः) २६७, ४६०

वक्त्रः (स्यायः) ४६३, ४६४

वक्तिः (गलः) ४४४

वक्तिमा (स्वरकम्पनस्य) ४५३

वक्त्री (गायनः) ४४३, ४४४

वक्त्रक्षेत्रम् (अभिनये) ३३

वक्त्रम् ६१

वचा (ओपयम्) ४४६

वक्षोभंगी (पाठ्ये) ६५

वज्रः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

वज्रम् (ओवेणकाङ्गम्) ५३१-५३३

वज्रिका (श्रुतिनाम) ७८, ७९

वटुकी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६

वदनकम् (छन्दोभेदः) ४४, ४५

वदनम् (नृत्ये) ३३

वदनम् (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१४

वधनम् (स्वरोत्पत्तौ) ७३
 वधूः (आर्पणवन्धः) ६००
 वध्यवधक- (भावः) १७
 वनम् (रागप्रयोगे) ३९९
 वनभ्रान्तः (रागप्रयोगे) ३३१
 वरः (सागोपकारः) ४४२
 वरकविः ४४१
 वरकुत्तपः ४६९
 वरगायनी (बुन्दे) ४६८
 वरदः (रासकप्रबन्धः) ५९१
 वरादिका [-नी] (भिन्नपञ्चमभाषा) २७२,
 ४०३, ४१६
 वरादिका (रागः, सामान्यकवने) ५८०-
 ५८३, ५९४
 [शुद्ध-] वरादौ (रागः, सामान्यकवने) ४५९
 वरादौ (रागाङ्गम्) १९४, ४०३, ४१४
 वरुणः (कवः) ६०६
 वरुणः (भासाधिपः) ६०३
 वरुणगानम् (कपाल-) २५२
 वरेण्या (एलापवदेवता) ५५६
 वर्गाः (वर्णानाम्) १९
 वर्जनम् (स्वरस्य) १९१
 वर्ज्यस्वरः ४४४
 वर्णे- (एला) ५५८, ५६४, ५६५, ५६७
 वर्ण- (गणः) ५५८
 वर्ण- (रासकः) ५७६
 वर्णः (अक्षरम्, धातुम्) १९, २०, २२-२५,
 ३६, ४३, ६६, ६७, ४५१, ५५८, ६०५
 वर्णः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०१
 वर्णः (स्याम्पावि, गीते) १३, ७१, ८२, १६८-
 १७३, १८०, १८१, १९८, २४५, २४७,
 २५८, २६५, २६६, २६८, २७७, २८०,
 २८२, २८४, २८६, २८८, २९१, २९३,
 २९५, २९७, २९९, ३०१, ३०४, ३०६,
 ३०९, ३१२, ३१७, ३१९, ३२१, ३२३,
 ३२५, ३२८, ३३०-३३२, ३३६, ३३७,

३३९, ३४०, ३४७, ३७८, ४००, ४१०,
 ४१७, ४२२, ४२३, ४२९, ४४१, ४५१,
 ४५६, ४६८, ४७३-४७६, ५०७, ५३२,
 ५५०, ५५७, ५८७
 वर्णकः (अङ्गलेपने, नृत्ये) २९
 वर्णकतुल्यः (प्रबन्धः) ६०६
 वर्णकविः ४४२
 वर्णगणजा (एला) ५६२
 वर्णज- (वृत्तम्) ५७०
 वर्णतालः ६०१
 वर्णत्रयम् (गीते, स्वाभिन्त्यावृत्तम्) ४५६
 वर्णनिष्पत्तिः १६९
 वर्णमात्रंला ५६४
 वर्णयतिः (तालः) ५७८-५८०, ५८१, ५८२,
 ५८४, ५८५
 वर्णवृत्तम् ३८
 वर्णसंख्या (वर्णलायाम्) ५६४
 वर्णसमूहः (गोशब्दे) ८३
 वर्णसान्ध्यम् ५५४, ५८२
 वर्णस्वरः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०१
 वर्णाः (अकारादयः, एलायाम्) ५५५
 वर्णाः (स्तोत्रे) ५४९, ५५०
 वर्णाङ्गत्वम् १८२
 वर्णाङ्गम् १८०, १८१
 वर्णाङ्गानि (छन्दके) ५३७
 वर्णादि (स्वराणाम्) ९३
 वर्णानुकार्यणम् (वृंहायसम्) ५०८
 वर्णान्तरम् १८१
 वर्णावृत्ति- (यमकम्) ६४
 वर्णिका (वेङ्कटी) ५७०
 वर्ण्यम् (प्रबन्धे) ५५५, ५७३, ५९३, ६०३,
 ६१०, ६१३
 वर्तनाः (नृत्ये) २७, २९, ३३
 वर्तनी (रागे, आलप्तिवृत्तः) २७७, २७९,
 २८८, २९०, २९२, २९४, २९५, २९९,
 ४०७

वर्तनी (शुद्धसूत्रप्रबन्धः) ५५२, ५७०

वर्धमानम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५४४, ५४६,
५४८

वर्धमानाभासम् (कनिष्ठासारितम्) ५४८

वर्धमानाभासम् (ज्येष्ठासारितम्) ५४८

वर्धमानाभासम् (मध्यमासारितम्) ५४८

वर्धमानाभासम् (ल्यान्तरासारितम्) ५४८

वर्धमानासारितम् ५३८, ५४०, ५४६, ५४७

वर्षा [-कालः] (रागगाने) ३१०, ४०७-४०९,
४११, ४३३, ४३९

वलिः (गमकः) ४५३, ४५४, ४५७, ४६१

वलित्रिभिन्नः (मिश्रस्यायः) ४६५

वलिनामितकम्पितः (मिश्रस्यायः) ४६५

वलिस्फुरितहुम्फितः (मिश्रस्यायः) ४६५

वल्लकी- (वादकाः, कुतपे) ४६९

वल्लभः (मण्डप्रबन्धः) ५८८

वल्लवीवंशकण्ठनार्यवपम् (गीतगुणम्) ६२०

वल्लाता (उपाङ्गम्) ४०४, ४२२

वल्लाता (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२५

वशिनः ११

वशी (शिवः) ५

वशीकरणः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०

वशीकारकर्मणम् (गीतम्) ११

वश्यकण्ठः (गायनः) ४४२

वयदकारः (चन्द्रकलादेवता) ६१४

वयदकारः (मूर्च्छनातानः) १३८, १४०

वसन्तम् (रागप्रयोगे ?) ३९१

वसन्त- (रागः, सामान्यकथने) ४८०, ५५८,
५७७, ५८०, ५८२, ५८३, ६१३, ६१६-
६१८

वसन्तः (ऋतुः, प्रबन्धवर्ण्ये) ५७७

वसन्तः (ऋतुः, रागगाने) ३२५, ४११, ४३९

वसन्तः (ऋतुः, स्वरसाधारणव्याख्यायाम्)
१६१

वसन्तः (रागाङ्गम्) ४०३, ४११, ४२८

वसन्तकालः (कोकिलायाः, पञ्चमगाने) ८९

वसन्ततिलका (वृत्तम्) ३९

वसन्तमहोत्सवम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ६१६, ६१८

वसन्तलेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७

वसन्तोत्सववन्धः (छन्दसि) ४३

वसुधा (आर्याप्रबन्धः) ६००

वसुमती (मात्रेला) ५६२

वस्तु- (एला) ५५८, ५६७

वस्तु- (ओवी) ६१७

वस्तु [-कम्] (छन्दोभेदः) ४३, ४४, ४९

वस्तु (निबद्धगानम्) २५, ३१, १९१, ५५१,
५८६

वस्तु (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१२

वस्तु (प्रबन्धे) ५७४

वस्तु (शुद्धगीते) ४७१-४७४, ४७६-४८४,
४८७-४८९, ४९३-५०७, ५१६, ५१७,
५२०, ५२३, ५२६, ५३०, ५३१, ५३८,
५४४

वस्तुकविः ४४२

वस्तुनिर्माणवेदी (गायनः) ४४२

वस्तुवदनम् (छन्दोभेदः) ४४

वस्तुवदनम् (प्रबन्धः) ६१४

वस्तुविपर्यासः (उपमायाम्) ६३

वस्तुविशेषकृत (भावः) १२८

वहः (स्यायः) ४६१

वहनी (निम्बितपायने) ४४४

वहनी (स्थाये) ४४२, ४५६, ४५७, ४६१,
४६५

वहनीढालयन्त्रोत्पत्त्यस्थिराकुञ्चितहुम्फितः
(मिश्रस्यायः) ४६६

वहनीढालयोः (मिश्रस्यायः) ४६५

वहनीयन्त्रयोः (मिश्रस्यायः) ४६५

वहण्याः (स्यायाः) ४५५-४५७

वहालाराडम्बरजत्रोटितोत्सातितः (मिश्रस्यायः)
४६६

वहालाराडम्बरजप्रलम्बिततरङ्गितः (मिश्र-
स्यायः) ४६६

वह्निः (ऋषिः, स्वरे) ९४
 वह्निः (चन्द्रकलदेवता) ६१४
 वह्निः (देवता, वर्णगणे) ३५
 वह्निः (नादोत्पत्ती) ७३
 वह्निजा (संगता) ५६२
 वह्निपत्र- (चक्रम्) ७२
 वांशिकाः (रागालप्तिनिरूपणे) ४६७
 वांशिकाः (वृन्दे, कुतपे वा) ४६८, ४६९
 वाक् (गोत्रपधारिणी) २४
 वाक् (मातुः) २४
 वाक्कलहः (रागप्रयोगे) ३६५
 वाक्यजातम् (श्रव्यादेः) १४२
 वाक्यम् १२, १३, १९, २०, ५६, ५८, ६०,
 ६१, ६३, ६६, ७१, १४१, १४२, १७२
 वाक्यम् (शुद्धगीतेषु) ४७२
 वाक्यमार्गः १९
 वाक्यार्थः १९, ५९, ५६६
 वागः (स्यायः) २५, ४५४, ४५५, ४६७, ६१९
 वागधिदेवता ४
 वागोयकारः १३, २४, ४४१, ४४२, ५८२,
 ५८३, ५९५, ५९६, ६०८, ६१०
 वागोयकारनामाङ्कः (पदे) ५७८
 वागोयकृत् ४७१
 वापूपा (सरस्वती) ८७
 वाङ्मयम् (विचित्रतोदाहरणे) १८७
 वाचामाधारसंयत् (वागोयकारलक्षणे) ४४१
 वाचिकः (अभिनयः) २६
 वाच्यपदम् (फलम्, वर्णवर्ग) १९
 वाच्यग्रह ५५२
 वाच्यम् १९
 वाच्यार्थः ५६
 वाजपेयः (भूच्छन्तातानः) १३२, १३९, २६१
 वाजपेयक- (यतः, साम वा) २६१
 वाञ्छितः (निःसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 वाणी १६९
 वाणीशः (देवता, स्वरे) ९४

वातः (शब्दहेतुः) ४४७
 वातजः (शब्दः) ४४७
 वातसावित्री (वासवीभेदः) ५६२
 वाताविदोषाः (शब्दभेदे) ४४७
 वाताविदोषाः (श्रुतिविभाजने) ७५
 वादकः २५, ४५७
 वादकः (वृन्दे) ४६८
 वादनम् २६, ८०, ८७, १२४
 वादित्वादि (स्वरस्य) ८०
 वादित्वादिविवेकः ७६
 वादी (स्वरः) २२, २३, ७९, ८९, ९१, ९३,
 १६६, १९१, १९२, २०८, २६९, २७७
 वाद्यप्रबन्धाः १३, २६, ३३
 वाद्यम् १, १२, २१, २५, २६, ३१, ७१
 वाद्यवर्णः २६
 वाद्यशब्दस्य (स्यायः) ४५५
 वाद्यशब्दाः (स्याये) ४५५
 वाद्यादि- (रागलक्षणानि) ४७१
 वाद्यादि (संवृत्तिः) ७९
 वाद्यादि- (स्वराः) ७६
 वाद्याभितः (प्रबन्धः) ३३
 वान्ताशनम् ४४६
 वाम- (करः, नृत्ये) ३२
 वामा (चन्द्रकला) ६१४
 वामा (शक्तिः, स्वरे) ८२
 वामुः (नावोत्पत्ती) ८५, ८७, १६५-१६७
 वामुवेया (एलापदेवता) ५५६
 वाराही (भद्रावतीदेवता) ५५९
 वारुणी (संगताभेदः) ५६२
 वातिक- [वृत्ति-] (मार्गः, ताले) ३०, ३१,
 १९४, २३९-२४१, २५९, २६०, ४९४,
 ४९५, ५४०, ५४८
 वासनाग्न्यत्वम् १२८
 वासः (रागगाने) २७७, २८४, २८६, २९०,
 २९१, २९५, २९७, ३१२, ३१७, ३१९,
 ३२५, ३३८, ४२२, ४३१, ४३२, ४३७

वासवः (शोम्बडः) ५७२, ५७४
 वासवः (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 वासवः (रापकदम्बः) ५९५
 वासवी (अङ्गुचारिणी) ६०३
 वासवी (नादावतीभेदः) ५६२
 वासवी (विकृतगर्णला) ५६०
 वासवी (हंसावतीभेदः) ५६२
 वासा (ओषधम्) ४४६
 वासुदेवः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७७-५७९
 वाहनम् (रागध्याने) ३५६, ४३४
 वाहेर्या [?] (टक्कभाषा) २७४
 बाह्यत्वसंबन्धः (शब्दार्थे) १७
 बाह्यबाह्यकभावः (शब्दार्थे) १७
 विकटम् (भुत्तम्) २७
 विकलः (गायनः) ४४३
 विकल्पाः (उपमायाम्) ६३
 विकल्पिनी (भुतिनाम) ७८
 विकारः (गणानाम्, एलायाम्) ५६१
 विकारः (गन्धोः) १६२
 विकारः (ध्वनेः) ४५५
 विकारी (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 विकृत- (कूटतानाः) १४३
 विकृत- (जातिः) २२, २३, १८५
 विकृत- (स्वराः) ७७, ८८, ८९, ९२, ९३,
 ९५, १३०, २६७
 विकृतरवम् (जातेः) १८३-१८५
 विकृतभेदाः (शृङ्गगीतानाम्) ५३६
 विकृता (गर्णला) ५५८, ५६१, ५६२
 विकृताकारप्रसारितमुखः (गायनः) ४४५
 विकृतिः (गणानाम्, एलायाम्) ५६१
 विकृतिः (ग्रहस्य) १८८
 विकृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 विकृतिः (पङ्क्तस्य) ९५
 विकृतिः (स्वरस्य) २१
 विक्रमः (कन्दः) ६०६
 विक्रान्तपमकम् (वाद्ये) ६४

विक्रिया (उपमायाम्) ६३
 विक्षेप[-कः] (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५११
 विगतगवचयः (वाग्गेयकारः) ४४१
 विचक्षणाः १७९, २३७, २४१, ४१४, ५५९
 विचारः (प्रतिमण्डप्रबन्धः) ५८९
 विचारः (सामान्यार्थे) ७५, ८५, ९६, १६८,
 ३०६
 विचार्यमाणः (शिवः) ६३
 विचित्र- (पदानि) ६६
 विचित्र- (भार्गलाचतुष्टयम्) ५६३
 विचित्रः (शोम्बडः) ५७१, ५७२
 विचित्रः (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 विचित्रता (नेयस्य) १८७
 विचित्रत्वकारिणी (भङ्गिः, स्थाये) ४६०
 विचित्रत्वम् (अलंकारेण, गीते) १८०
 विचित्रा (भार्गला) ५६४
 विचित्रार्थाः २६, २७
 विचित्रित- (प्रबन्धः) ५२
 विचित्रोक्तिः (एलायाम्) ५५४
 विजयः (अङ्गुतालप्रबन्धः) ५९०, ५९१
 विजयः (तालः) ६०७, ६१२
 विजयः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 विजयः [द्वितीयः] (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४,
 ६१६, ६१७
 विजयः [प्रथमः] (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१२
 विजयः (रागप्रयोगे) ३७४
 विजया (एलापदेवता) ५५६
 विजया (जेताभेदः) ५६१
 विजयानन्दः (तालः) ५८५
 विज्ञानम् १, ५, ८१
 विज्ञापनवचोगानम् ५७४
 विदङ्गः (ओषधम्) ४४६
 वितालक- (गायनः) ४४३, ४४५
 वितादि (यज्ञसाधने) १४१
 विदग्धप्रियाः (गायनः) ४४३
 विदग्धाः ४६०

विदारणम् (गीतस्य) ४७३
 विदारो २२, १८९, १९२, ४७३-४७७,
 ५०७, ५१६, ५४९, ५५०
 विदुषावृन्द ७
 विद्वपक (शोम्बड) ५७२, ५७४
 विद्यादानम् ४५२
 विद्याधर. (चतुष्पदीभवे) ४७
 विद्याधरविलसितम् (चतुष्पदीभवे.) ४७
 विद्याधरहास (चतुष्पदीभवे) ४७
 विद्यावित् ७५
 विद्युग्माला (धृत्तम्) ३७
 विद्युल्लता (चतुष्पदीभवे) ४७
 विद्युल्लता (वर्णला) ५६४
 [संगीत-] विद्योपजीविन १०
 विद्रुमप्रभ (रागध्याने) ४०९
 विद्रुमाभ (रागध्याने) ४११
 विधायकोक्ति ८
 विधि-(विधानम्) १०
 विधि (मध्यस्य) १५८
 विधि (ग्रह्या) २४२, ५९४
 विधि (शाब्दस्य) १६
 विधि (सामान्यार्थे) २२१
 विधित्वम् १४२
 विधिदोषत्वम् (अर्थवावविभागस्य) १४१
 विधिसमारोप १४२
 विधु (शकरजटाजूटे) २४९
 विधुत (अलकारः, गीते) १७८, १७९
 विनय (कन्द) ६०६
 विनय (भाव) ५, ५९
 विनष्टम् (शुद्धतानानाम्) १३०
 विनिमीलन (गायन) ४४३, ४४४
 विनियोग (अद्भुतलीनाम्, ताले) ४८४
 विनियोग (जाते, रागस्य वा) २०१, २१०,
 २१५, २१७, २१९, २२१, २२७, २३७,
 २८०, ३०४, ३४४, ३६०, ३७४, ४२८
 विनियोजनम् (जाते) २०३, २०८, २२४,
 २२९, २३४

विनोद (रासकप्रबन्ध) ५९१
 विन्ध्य (शिवकपालक) २४९
 विन्यास (पाटवर्णानाम्) २६
 विन्यास (स्वर-रागे जातौ वा) १२, १६५,
 १८९-१९२, ४७५, ५००
 विपञ्चोद्वन्द्वम् (सारणायाम्) ७९
 विपर्यय (बोणास्थापने) ८७
 विपर्यास (शरीरवीणयो) ८७
 विपर्यास (सामान्यार्थे) १९४
 विपश्चित् ९३, १७२, १८१, १८७, १९८,
 २७६, ३१०, ५३६, ५७७
 विपायक्री (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 विपुला (एकतालीप्रबन्ध) ५९१, ५९२
 विपुला (वर्णला) ५६४
 विपुलादि-(आर्याभेदा) ३७
 विप्रकीर्ण-(मह, भगवत) ४७१, ६०८
 विप्रजाति (मादावती) ५५८
 विप्रतिषेध १९३
 विप्रलम्भ-(भृगाररस) ३०४, ३१९, ३२१,
 ३५१, ४०६, ४२५, ४३७, ५७२, ५७३,
 ५७९-५८२, ५८७, ५९०
 विभक्ति (पदे) १६
 विभक्ति ३३
 विभाग (ग्रामयो) ७९
 विभाव १२, १४
 विभावनम् २६
 विभावनी (पञ्चमविभाषा) ३७६
 विभावनी (मालवपञ्चमभाषा) २७३, ३९९
 विभावरी १६९
 विभाषा (गीति) २४, २६७
 विभाषा (रागा) २४, १८३, २६६, २७१,
 २७५, ३५०, ३५५, ३५६, ३६९, ३७०,
 ३७३, ३७४, ३७६, ३७७, ३७९, ३८४,
 ३९०, ३९७, ३९८, ४०१, ४०२, ४३३
 विभु (प्रबन्धवर्धे) ५७९
 विभूति (धृतिनाम्) ७८
 विभूयणम् (अलकारः, गीते) २३

- विभूषणम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५३
 विभ्रमविलसितयदनः (चतुष्पदोभेदः) ४७
 विमला (धर्णला) ५६४
 विमिध- (शब्दभेदाः) ४४९
 [गीत-] विमुक्तिपदवी ४४२
 वियोगः (रागप्रयोगे) ४१८
 विरक्तिः (शारीरदोषः) ४५२
 विरतिः (वित्तस्य, रागगाने) ४२७, ४३०
 विरतिः (न्यासः) ४१६, ४२१-४२३, ४२६,
 ४२७, ४२९, ४३१, ४३५
 विरसः (गायनः) ४४३, ४४४
 विरहिणः ११
 विरागी (शिवः) २६५, ४०३
 विरामः (न्यासः, रामे) २७७, २८३, ४०६,
 ४२८
 विरामः (प्रबन्धे) ५८८-५९०
 विरिञ्चः (भाग्यसंगीते) २१
 विरदम् (धातुः, प्रबन्धे) ५५१, ५५२, ५६८,
 ५९५, ६००-६०३, ६०५-६१३, ६१५
 विरदावलिः (वर्ण्यस्य, एलामाम्) ५५५
 विरदगुणाः (शब्दस्य) ४४७
 विरदम् (गीतदोषः) ६२०
 विरोधः (उपमायाम्) ६३
 विलक्षणाः (प्रबन्धाः, प्रमदा वा) ५२
 विलम्बः (स्याये) ४६०
 विलम्बित- (मानन्) ३६१, ५९९
 विलम्बित- (लयः) २४०, २५७, २५८,
 ४१३, ४५१, ५००, ५४०, ५५४, ५५५,
 ५६९, ५७७, ५९८, ६१५
 विलम्बितः (स्यायः) ४६२
 विलम्बिता (गद्यगतिः) ५९७, ५९८
 विलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 विलासः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३, ५७९
 विलासः (स्त्रियाम्) १६९
 विलासवान् (स्यायः) ४६०
 विलुप्तः (स्वरः) १६४
 विवसुः (जीवः) ७३
 विवर्तः (दर्शनशास्त्रस्य) ७१, ४२३
 विवर्तः (श्रुतीनां, स्वरे) ८३
 विवर्तनो (शुद्धसूत्रप्रबन्धः) ५७०
 विवादः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 विवादातिथः (ईशः) ४
 विवादिता [-त्वम्] (स्वरस्य) ९२, ९३,
 १६५, ३१९
 विवादो (स्वरः) २२, २३, ८९, ९०, ९२,
 ९३, १६५, १६६, २७७, २७८
 विविधः (शुद्धगीताङ्गम्) ४७४, ४७६, ४७९,
 ४८४, ५०७, ५०८, ५०९, ५१०, ५११,
 ५१६, ५३३, ५३५, ५५०
 विविधत्वस्य (स्यायः) ४५७, ४६०
 विवृत्तः (विविधः) ४७४, ४७५
 विशालः (निःसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 विशाला (आर्याप्रबन्धः) ६००
 विशाला (साग्विका) ५४४-५४७
 विशाला (वर्णला) ५६४
 वि [-शाला]-शालिनी (भिन्नपञ्चमभाषा)
 २७२, २७५, ३७८
 विशिष्ट- (स्वरः) १२९
 विशुद्धिः (कण्ठस्य) ४४५
 विशुद्धिमत्तरणिः १६
 विशेषलक्षणम् (एलायाः) ५५४
 विशेषलक्षणम् (जातेः) १९४
 विशेषार्थः (समाधौ) ६६
 विधान्तिः (स्याये) ४६३
 विधान्तिभूमिः ११
 विधान्तियुक्ता (क्रिया, ताले) ३१
 विश्रामः (न्यासः) २९०, २९३, २९५,
 ३१७, ३१९, ३२८, ३३१, ३३२, ३३७,
 ३३९, ३४९, ३५०, ३५२, ३५४, ३६५,
 ३८४, ४०६, ४३१
 विशिष्टसन्धिः (स्यायः) ४६४, ४६५
 विश्वजित् (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९

विश्वह [कृ]ता (मूच्छन्ता) १२९

विश्वोपकृति ५

विषण्ण (अभिनये) ३३

विषम् १०

विषम (पाद, छन्दसि) ४२-४४, ४८

विषमध्रुवा (चर्या) ६१६

विषमम् (द्योय, पाठ्ये) ६५

विषमम् (नृत्यम्) २७

विषमभृतिक- (स्वर) ९०, ९१

विषमभृतिकत्वम् (स्वराणाम्) ९०

विषमा (सगताभेद) ५६०

विषमा (रसा) ६०७

विषमालकृति (ढेङ्करी) ५७०

विषयाकांक्षा १०

विषयासक्तचेता १०

विषाणी (शहाक) ८१

विष्णु- (चित्रम्) ७२

विष्णु (अकारे, एलायाम्) ५५६

विष्णु (कपालक) २४९

विष्णु (देवता, ग्रामे) ९८

विष्णु (देवता, चित्रगद्ये) ५९८

विष्णु (देवता, स्वरे) ९४

विष्णु (मङ्गलाचरणे) ४७१

विष्णु (मासाधिप) ६०३

विष्णु (वीरसौम्वङ्क) ५७२

विष्णुक्रान्त (मूच्छन्तातान) १३३, १३९

विष्णुविक्रम (मूच्छन्तातान) १३७, १४०

विसवादी (स्वर) १२५

विसन्धि (द्योय, पाठ्ये) ६५

विस्तारयदनम् (पञ्चमनिरुक्ती) ८८

विस्तारिणी (भुतिनाम) ७८

विस्तीर्ण (अलकार, गीते) १७०-१७२

विरमय (भाव) ३३४, ५८७, ५९१

घोष्यादय ७५

घोषा २५, ३१, ७४, ७६, ७९, ८०, ८७,

घोषा (रागध्याने) ४०६-४०९, ४११,
४१५, ४३८

घोषा- (वादका, कुतये) ४६९

घोषादण्डविभूषिता (रागध्याने) ४३५

घोषादि (वाद्यम्) २६

घोषविशय (नाट्यनिगम) ५

घोर- (पात्राणि) ३३२, ३५९, ३६०

घोर- (रस) ६६, ९४, १९४, १९७, १९८,

२०१, २०८, २२७, २७७, २८०, २८२,

२९०, २९१, ३०१, ३०६, ३०९, ३१५,

३१९, ३२४, ३२५, ३२८, ३३०, ३३१,

३३६, ३४०, ३४४, ३४७, ३५०, ३६२,

३६४, ३६५, ३६८, ३७०, ३८१, ३८७,

४०६, ४०७, ४०९, ४१३, ४१६, ४१७,

४१९, ४२३, ४२७, ४२८, ४३७-

४३९, ५५९, ५७२, ५८६, ५८७, ५८९-

५९१, ५९४, ५९८, ६०६, ६०७, ६१०,

६११, ६१३, ६१७, ६१८

घोर (मूच्छन्तातान) १३७, १४०

घोरवती (अङ्कचारिणी) ६०३

घोरविक्रम (ताल) ६१७

घोरभृगार (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१०,

६११

घोरधी (प्रेताभेद) ५६१

घोरधी (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६०९

घोरतगर (रागप्रयोगे) ३४५

घोरावतार (पञ्चतालेश्वर) ५९४

घृतगण्य (गद्यभेद, प्रबन्धे) ५९७, ५९८

घृतम् (आलिक्रमप्रबन्ध) ५५३, ६०४

[उद्-] घृतम् (गीताङ्गम्) ४७४, ४७५,

५०७, ५०९, ५१३, ५१५, ५१६, ५३५

घृतम् (छन्द, सामायनाम) १३, ३८, ५२,

६५, ६६, ५६९, ५७०, ५९५

घृतम् (छन्दोविशेष) ६०५, ६०६

घृतवचिनी (ढेङ्करी) ५६९, ५७०

घृतमाला (ढेङ्करी) ५६९, ५७०

वृत्ता (अङ्गुचारिणी) ६०३

वृत्तानुकारः (नाट्ये) ६

वृत्तिः (नृत्ये, नाट्ये वा) १४, २९, ३२,

५५८-५६०, ५९७, ६१०, ६१५

वृत्तिः (वाद्ये) २६, ८२

वृत्तिः (शब्दस्य) २७

वृत्तित्वम् ५६०

वृत्ति-[धात्विक-] मार्गः (ताले) ३०, ३१,

१९४, २३९-२४१, २५९, २६०, ४९४,

४९५, ५४०, ५४८

वृद्धः (अभिनये) ३३

वृद्धिः (फलम्, वर्णगणे) ३५

वृन्दगः (गायनः) ४४३

वृन्वम् (कृतुपमि[मै]लने) ४६९

वृन्वम् (गायक-वादकसंघातः) २५, ४६८

वृन्वम् (नृत्यपरिपाटी) २९

वृन्दविशेषः ४६९

वृद्धिचक्रः ८५

वृषगा (रागध्याने) ४२५

वृषभस्वजः २४३

वृषभवद् (श्रृणुभनादः) ८७

वृषभबाहुनः (रागध्याने) ४०६

वृषभुजगयिलसितम् (वृत्तम्) ३९

वृषादिलक्षणः (शिवः) ५२

वैगः (स्वाये) ४६०, ४६१

वैगः (स्वरकल्पनस्य) ४५३, ४५४

वैगमध्यमा (सौवीरभाषा) २७१, २७५,

३५०

वैगयुतः (कम्पः, स्वाये) ४५६

वैगयुता (वहनी, स्वाये) ४५६

वैगरञ्जिका (टक्कभाषा) २७१, २७३,

३६१, ४२७, ४३३

वैगरञ्जिका (भाषा, सामान्यकथने) ९६

वैगरञ्जी (जनकरागः) ४०५

वैगरञ्जी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०

वैगयन्-(स्वराः, वेतारागीति) २६८

वैगस्वरा (वेतारागीतिः) २६८

वैणिः (अलंकारः, गीते) १७०, १७२

[स-] वैणी (गौवेणकाङ्गम्) ५३१-५३४

वैणी (गद्यम्) ५९८

वैणुः (वाद्यम्) १३, ३१, ४०५, ४१२

वैणुः (वैणिः ? अलंकारः, गीते) १७३, १७७,

वेतसः (ओषधम्) ४४६

वेदः १, ५, ९, १४१, २४२, २४८

वेदध्वनिः (स्वाये) ४६३

वेदध्वनेः (स्वायाः) ४६३

वेदनम् १४१

वेदपारगाः (मातृकागाने) ५९७

वेदमार्गः १९

वेदमूलत्वम् (स्मृतिवचनानाम्) १४२

वेदवती (मालवपञ्चमभाषा) २७३, ४००

वेदसम्मित- (कपालगतम्) २४३

वेदाङ्गः (मातापियः) ६०३

वेदादिः ४७१

वेदिनी (एलापवदेवता) ५५६

वेदोत्तरा (अङ्गुचारिणी) ६०३

वेधा (देवता, कर्णाटिलायाम्) ५६५, ५६६

वेधा (मन्दयन्तीमाहात्म्ये) २३१

वेलावली (भाषाङ्गम्) २०१, २०३, २१०,

४०४, ४२५

वेलावली (रागः, सामान्यकथने) ४५८

वेसर-(रागाः) २६९, ३०९

वेसरद्वयता (संकरजजातिषु) १८३

वेसरा (गीतिः) २६७, २६८

वेसरी (टक्कभाषा) २७२, ३६८

वेसरी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५

वैकल्पिकम् (अन्ताहरणम्) ५३३

वैकुण्ठः (निःसारध्वनयः) ५८९

वैगुण्यम् (सन्त्रिकोणादेः) ७९

वैधित्री १८२

वैधिष्यम् ३३, ९६, १२७, १८०, १८१,

१८७, १९२, २४१

यैचित्र्यविन्यास (गाने) ४७१
 येणा (स्वरा) ८६
 येणिक १२६-१२८, १९२, ४०५, ४०६,
 ४२६
 येनर्भी (रोति) ४५१, ५५९, ५९७, ६१०
 येदिक-(भाग, साम्नि) ५५०
 येदिककर्म (मूर्च्छनोपयोगे) २६०
 येदिकपदानि (श्रुचि) ५४९
 येमम्यम् ७७
 येनतेय (मूर्च्छनातान) १३७, १४०
 येरञ्जी (टवकभाषा) २७१, २७४, ३६६
 येरस्यम् (गीते) १८०, १८१
 येराय (भाव, रागप्रयोगे) ३५५
 येरिञ्चम् (कपालगानम्) २४६, २४८
 येरिपस्तनविध्वंस (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 येरूप्यम् (रूपवेद्यादी, विकटनृत्ये) २७
 येरूप्यम् (सामाग्यार्थे) ७५
 येरूप्यम् (स्वरव्यक्ते) ८६, १८७
 येरूप्यम् (शुद्धतानप्रस्तारे) १३२
 येरुद्यम् १२३
 येरुपा (नन्दावती) ५५९
 येरुपी (निगौ) ९४
 येरुपदेवा (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 येरुप्यम् (गात्रोत्पद्यने) ४५१
 येरुप्यम् (शारीरवोष) ४५२
 येहायस[क] म् (गीताङ्गम्) ५०८, ५१०-
 ५१४
 य्यसित (करणम्) ३२
 य्यक्तम् (गीतगुण) ४५०, ४५१
 य्यक्तमुक्ति (वशे) ७६
 य्यक्तवर्णम् (गीतगुण) ६२०
 य्यक्तार्थे-(शब्दा) ६६
 य्यक्ति (सामाग्यार्थे) २६६
 य्यक्ति (स्वरस्य) ८६
 य्यक्तिवाचक (शब्द) १७
 य्यद्रूप्य (अर्थे) १७

य्यद्रूप्यव्यञ्जकभाव (शारीरवैणस्वराणाम्)
 ८७
 य्यद्रूप्यव्यञ्जकभाव (ध्रुतिस्वरयो) ८३
 य्यञ्जक (मुखराग) २८
 य्यञ्जक (शब्द) १७
 य्यञ्जनम् (स्तोत्रे) ५४९
 य्यञ्जनम् (हल्) १६, ३६
 य्यञ्जना (शब्दशक्ति) १७
 य्यत्यय (आरोहावरोहयो) १६८, १६९
 य्यत्यय (सारमन्द्राणाम्) १७०
 य्यत्यास (स्वराणाम्) ४१७
 य्यभिचार (लक्ष्मण) ६०२
 य्यलीकोत्य-(अपराध) ६२
 य्यवस्थितध्रुतिपुल-(स्वरा) २१
 य्यवहार (नावस्य) ७३
 य्यवहार (लोके) ७१
 य्यष्टि १२
 य्यस्त-(पदानि) ५९७, ५९८
 य्यस्ता (वातादय) ४४७
 य्यस्ता (स्वरा) ९४
 य्यकुल (अभिनये) ३३
 य्यकृति (वाग्येकारलक्षणे) ४४१
 य्यकृते (नामहये) २१
 य्यापक (स्वर) ८६
 य्यापकत्वम् (अशस्वरस्य) २३
 य्यापिका (विद्यारी) ४७३
 य्यापुति १७
 य्यपुतिमान् (गायन) ४४२
 य्यपुतिशक्ति (त्रिस्थाने, दृग्गुण) ४६९
 य्यामिद्या (चतुष्पदीभेदा) ४६
 य्याल (दण्डकप्रबन्ध) ४०
 य्यवृत्त (अलकार) १७३, १७४
 य्यवृत्तरुपि-(ध्रुतय) ७५
 य्यवृत्तस्वरपत्यम् (धृतीनाम्) ७५
 य्यपुति (अभिनये) ३३
 य्युत्कृष्टम् (गीतगुण) ४५०, ४५१

व्युत्क्रमः (स्वराणाम्, कूटताने) १३०, १४२
 व्युत्पत्तिः १७
 व्योमजा (संगताभेदः) ५६२
 व्योमवाष्णी (संगताभेदः) ५६२
 व्योमवेगितम् (स्वरकम्पने) ४५४

श

शकः (ग्रामरागः) २७०, ३३०
 शकतिलकः (उपरागः) २७०, ३३९
 शकभाषा (पञ्चमपाङ्गवे) ४०१
 शकमिश्रा (ककुभभाषा) २७१, २७४, ३५४
 शकललिता (पञ्चमपाङ्गव-अन्तरभाषा) ५७३
 शक्तिः (कुण्डलिनी) ७२
 शक्तिः (गीतस्य) ११
 शक्तिः (स्वरे) ७३, ८२
 शक्वरी (छन्दोजातिः) ३५
 शङ्खः (अङ्कतालप्रबन्धः) ५९०
 शङ्करः (गणनाथः, कर्णाटलायाम्) ५६५
 शङ्करः (ग्रन्थकर्तुंराराध्यः) ३५१
 शङ्करः (देवता, रागे) २९७, ३०६, ३१५,
 ३२३, ३३०, ४१३
 शङ्करः (नृत्यम्) २४९
 शङ्करः (मङ्गलाचरणे) २१, २६५, ४५५,
 शङ्करारमरणः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१३
 शङ्कितः (गामनः) ४४३, ४४५
 शङ्ख- (बादकाः, कुतर्पे) ४६९
 शङ्खः (रागध्याने) ४०८, ४०९, ४११
 शङ्खः (वाद्यम्) ५८१, ५९३
 शङ्खचूडः (मूर्च्छन्तानः) १३७, १४०
 शङ्ख- [शठ-] मार्गः (शुद्धगीतेषु) ५३६
 शङ्खादि- (दण्डकप्रबन्धाः) ४०
 शङ्खी (ओषधम्) ४४६
 शची (एलापवदेवता) ५५६
 शतपदा- (बादकाः, कुतर्पे) ४६९
 शता (मार्गताले) ४७६, ४७७, ४९५-४९७,
 ५०८, ५११, ५३७, ५४४-५४७, ५४९

शतावरी (ओषधम्) ४४६
 शनिः (देवता, वर्णवर्गे) १९
 शब्दः (कण्ठ्यः) ४४५, ४४७, ४४९, ४५०,
 ४६३
 शब्दः (वर्णानुपूर्वी) १६, ६३, ६६, ५६०,
 शब्दः (स्याये) ४५५, ४५९
 शब्दच्छाययोः (मिथस्यायः) ४६५
 शब्दव्युत्तम् (दोषः, पाठ्ये) ६५
 शब्ददालयोः (मिथस्यायः) ४६५
 शब्दग्रहानिदानम् (मातृका) ५९७
 शब्दभेदाः १३, ४४७-४४९
 शब्दमात्रम् (ध्वनिः) ८२
 शब्दयन्त्रयोः (मिथस्यायः) ४६५
 शब्दरूपा (चित्तवृत्तिः) ८२
 शब्दवाद्ययोः (मिथस्यायः) ४६५
 शब्दसाम्यम् (ध्रुवगुणः) ४६९
 शब्दस्य (स्यायाः) ४५५
 शमनम् (दोषाणाम्) ६२
 शम्बरारिः (देवता, रागे) ३२५
 शम्भुः (कपालमानोत्पत्ती) २४२
 शम्भुः (देवता, द्रुते) २५
 शम्भुः (नाट्यनिगमोपवेशे) ५
 शम्भुसप्त (ध्रुवगाने) ५८७
 शम्भो- (नटि) ७३
 शम्भा [दिकाः] (शुद्धगीते) ४७६, ४९५,
 ५१०, ५१६, ५३२, ५३४, ५३७-५३९,
 ५४४
 शयालुः (अभिनये) ३३
 शरत् (रागगाने) ४०६, ४१६, ४३२, ४३३,
 ४३५, ४३९
 शरत् (सरस्वत्याः, कालः) ४४६
 शरवागमः (रागगाने) ३३८
 श[स] रमलीलः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५९४,
 ६०५
 शरमलीलः (छन्दः) ६०५
 शरीरम् (आसारितेषु) ५३८

शरीरम् (प्रबन्धस्य) ६३
 शरीरम् (मनुष्य-) २९, ७३, ८४, ८६,
 १६७, ४४४, ४४५, ४५१
 शरीरम् (रागस्य) १२५, ४५३
 शरीरम् (शुद्धगीतस्य) ५३५, ५३७, ५४९
 शर्वाणी (ग्रन्थकर्तुराराध्या) ३३, ३४
 शशकः (विषाणी) ८१
 शशाङ्कः (देवता, रागे) २७७
 शशिका (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 शशिनी (वर्णला) ५६४
 शशिबिम्बितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 शशिभूषणः (शिवः) ६३
 शशिशेखरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 शास्त्रः (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 शास्त्रशास्त्रकलादि (प्रबन्धवर्ण्य) ५७४
 शाकः (द्वीपम्, स्वरे) ९४
 शाखा (अङ्गाभिनयः) २७
 शाखा (अपरान्तके) ४९३, ४९४, ४९६-
 ५०१, ५०४, ५०६, ५०८, ५१४, ५३६
 शात[ल ?] बाहनी (ककुभभाषा) ३५३
 शातानन्दम् (कपालगानम्) २४७, २४८
 शान्तः (रसः) ३१२, ३१५, ४२७, ५७२,
 ५९०, ५९८, ६१३
 शान्ता (भुतिनाम) ७८
 शान्तिः (वासवीभेदः) ५६०
 शान्तिदृत् (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 शाम्बरी [सावरी] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 शारीरम् ४५१, ४५२
 शारीरशाली (गायनः) ४४२
 शारीराः (स्वराः) ८६
 शारीरी (घोषा) ८२
 शार्दूलविक्रीडितम् (वृत्तम्) ३९
 शार्दूली (टक्कभाषा) ३५८
 शालवाहिनिका (ककुभ-अन्तर्भाषा) २७१
 शालवाहिनिका (ककुभभाषा) २७५
 शालिनो (वृत्तम्) ३८

शात्मली- (द्वीपम्, स्वरे) ९४
 शासनम् (रागप्रयोगे) ३७९, ३९३
 शासनम् (लोपस्य) ३६१
 शासनम् (संगीतशास्त्रस्य) १०
 शासनाशासनम् (पञ्चमवेदस्य) ९
 शास्त्रता (नाट्यशास्त्रस्य) ८, ९
 शास्त्रदुष्टम् (गीतबोधः) ६२०
 शास्त्रदुष्टम् (गीतम्) ४५१
 शास्त्रनोबनम् ३३४
 शास्त्रम् (संगीत-) ८, ९, ९७
 शास्त्रम् (सामान्यार्थे) ३१, ८१, ९६, १८५,
 १९४, २०१, २०३, २१०, ४४२, ५३९
 शास्त्रमार्गः ५३७
 शास्त्रवेदी ५३६
 शास्त्रौघकोशान्तरः ६
 शिक्षाकारः (गायनः) ४४२, ४४३
 शिलरिणी (वृत्तम्) ३९
 शिला (भुतिनाम) ७७
 शिलाद्विपयकः (छन्दोभेदः) ४८
 शिलान्तः (छन्दोभेदः) ४८
 शिलापदम् (एलासु) ५६६, ५६७
 शिली (स्वरोत्पत्ती) १६५
 शिविलः (स्यायः) ४६३, ४६४
 शिविलगाढः (स्यायः) ४६३, ४६५
 शिविलत्वम् (स्याये) ४६०
 शिरः (स्वरोत्पत्ती) ७३, ८७, ८८
 शिर आदि- (अङ्गानि, शिवस्य) ४२२
 शिरस्या (बहनी, स्याये) ४५६
 शिरालमालबदनकन्दरः (गायनः) ४४४
 शिरोयः (औपपम्) ४४६
 शिवः (कपालगाने) २४९
 शिवः (ग्रन्थकर्तुराराध्या) ५
 शिवः (सानपाने) २६१
 शिवः (देवता, रागे) ३३१
 शिवः (मङ्गलाचरणे) १, १९, ३८, ६५,
 ९४, ४२३

शिवत्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८

शिवजाया (ग्रन्थकर्तुराराध्या) ४३

शिवप्रिया (वाणा) ५६१

शिवा (आर्याप्रबन्धः) ६००

शिवा (संगीतविद्या) २

शिवानन्दप्रद-(पदानि) २४८

शिवो (ग्रन्थद्वाराध्या) ४

शिवो (देवते, गुणनि) २५

शिशिरः (रागगाने) २९७, ३०६, ३१९, ४३९

शिशिरः (सरस्वत्याः कालः) ४४६

शिष्टाः ५८

शिष्यप्रतिशिष्यशिक्षणम् ५

शीतः (स्वरसाधारणोदाहरणे) १६१

शीर्षः (स्वरोत्पत्तौ) ८७

शीर्षकम् (वस्त्वङ्गम्) ४७२

शीर्ष[क]म् (मन्त्रकम्) ४७६, ४७७, ४७९,

४८०, ४८२-४८४, ४८९, ४९०, ४९४,

४९६-५०१, ५०४, ५०५, ५३२, ५३४-

५३७, ५४९

शीलः (अद्भुतालप्रबन्धः) ५९०

शुकः (कन्दः) ६०६

शुक्याना (रागध्याने) ४०७

शुकवाहनम् (रागध्याने) ४३१

शुकसारिकः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६११,
६१२

शुकः (देवता, वर्णवर्गो) १९

शुचि-[कालः] (प्रीप्ताः, रागगाने) ४०५,
४२८, ४२९

शुचिरसः (शृङ्गारः) ४११, ४१३, ४१६,
४२५, ४२९, ४३१, ५७८, ५८७, ५८९

शुष्ठिः (औपयम्) ४४६

शुद्ध-(कूटतानाः) १४४, १५५

शुद्ध-(जातयः) २२, १८३, १८४, १८९,
२५३, ३२५

शुद्ध-(तानाः) २१, १२९-१३२, १३९,
१४२, १४३

शुद्ध-(रागाः) २६८, २७६, २९१

शुद्ध-(स्वराः) ८८, ८९

शुद्धकरणानि (नृत्ये) १४

शुद्धकंवादः (प्रबन्धः) ६०२

शुद्धकंशिकः (रागः) २६८, २६९, २७६,
२९०

शुद्धकंशिकमध्यमः (रागः) २६८, २७६,
२७७, २८०, ४०९

शुद्धछायालग्नः (गायनः) ४४२

शुद्धछायालग्नाविकमित्रः (गायनः) ४४५

शुद्धत्वम् (जातेः) १८३, १८४

शुद्धत्वम् (तानानाम्) १३०

शुद्धत्वम् (मिथसूत्रे) ५८५

शुद्धत्वम् (रागाणाम्) २६८

शुद्धद्वयद्वयम् (वैसरद्वयो) १८३

शुद्धद्विपविका (छन्दोभेदः) ४७

शुद्धद्विपदो (प्रबन्धः) ६०४

शुद्धनट्टा (रागः, सामान्यकथने) ४५९

शुद्धभिन्नः (रागः) २४, २६९

शुद्धभिन्ना (भिन्नपञ्चमभाषा) २७२, २७५,
३७७

शुद्धभिन्नादि-(लक्षणम्, रागेषु) २६९

शुद्धम् (गान्धर्वनाम) ४७१

शुद्धम् (महः, विष्णोः) ४७१

शुद्धमध्या-(गततानाः) १३४, १३५, १३७,
१३८

शुद्धमध्या (मूर्च्छना) ९८, १३४, १३५,
१३७, १३८, १४४-१४६, १५२

शुद्धमध्याभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०६

शुद्धवराटिका (आषाढम्) ४०४, ४२७

शुद्धवराटो (रागः, सामान्यकथने) ५२७

शुद्धपङ्कजोः ९५

शुद्धपङ्कजा-(गततानाः) १३२-१३४, १३६-
१३८

शुद्धपङ्कजा (मूर्च्छना) ९८, १३२-१३४,
१३६, १३७, १५१

- शुद्धसाधारितः (ग्रामरागः) २४६, २६८, २७६, २८०, २८१
 शुद्धसूत्र- (प्रबन्धाः) ५५२, ६१०
 शुद्धस्वरायः (प्रबन्धः) ५९६
 शुद्धा (गणला) ५५८, ५६०
 शुद्धा (गीतिः) २६७
 शुद्धा (भाषा) २४
 शुद्धा (भिन्नपङ्कजाभाषा) २७२, २७५, ३९४
 शुद्धा (मालवकैशिकभाषा) २७२
 शुद्धा (मालवकैशिकविभाषा) २७४, ३९०
 शुद्धाः (मूर्च्छनाः) १०४, १२३, १३०
 शुद्धादि- (गीतयः) ४०५
 शुद्धादि- (ग्रामरागाः) २६८, ४०५
 शुद्धादिभेदाः (अपूर्णकूटतानानाम्) १४३
 शुद्धला ५६७
 शुद्धी (निरादगाधारी) ९२, ९३
 शुभसारसवाहना (रागध्याने) ४२५
 शूकरः (रागध्याने) ४२९
 शूद्रजातिः (भद्रावती) ५५९
 शूद्रा (काकल्यन्तरी) ९४
 शून्यत्वम् (फलं, वर्णवर्गं) १९
 शूलम् (रागध्याने) ४०६
 शूलरूपभूत (रागध्याने) ४०६
 शृङ्ग- (वाद्यकाः, कृतये) ४६९
 शृङ्गाः (वाद्यम्) ५८१
 शृङ्गारः (रसः) ६६, ९४, १९४, २०३, २०६, २०८, २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२७, २२९, २३४, २३७, २८०, २८४, २८६, २८८, २९५, ३१२, ३१७, ३२१, ३२२, ३४७, ३६१, ३७३, ४०१, ४१२, ४१३, ४१४, ४१७, ४२७, ४२८, ४३२-४३४, ४३६, ५५८, ५७२, ५७३, ५७७, ५७८-५८२, ५८४, ५८७, ५८८, ५९०, ५९१, ५९४, ६०४, ६०७, ६१०, ६११, ६१३, ६१७, ६१८
 शृङ्गारतिलकः (पञ्चतालेश्वरः) ५९४
 शृङ्गारविलासः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६११
 शृङ्गारिजनाः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७९
 शैलरः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६
 शैलरः (शृङ्गारकरुणशोम्बटः) ५७२
 शोपगानम् (कपाल-) २५०
 शैलसुता (एलाभेदकयने) ५६२
 शैवम् (चक्रम्) ७२
 शोभा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५३
 शोभा (सामान्यार्थे) २७, ३३, ५३
 शोभी (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 शौरीस्मरः (देवता, रामे) ३०४
 शौर्य- (वर्णनम्, एलायाम्) ५५६
 श्यामा (रागध्याने) ४३०
 श्येनः (अलंकारः, गीते) १७३, १७६
 श्येनः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०
 श्रमविधिः (नृत्ये) २९
 श्रव.पन्थाः (शब्दभेदकयने) ४४७
 श्रवणम् (उदाहरणे) ५४
 श्रवणम् (ध्रुती) २१
 श्रवणेन्द्रियगोचरः (कालः) ७९
 श्रावकः (शब्दः) ४५०
 श्रावकः (शब्दगुणः) ४४९
 श्रीः (ग्रामरागः) ४०५
 श्रीः (चन्द्रकला) ६१४
 श्रीः (फलम्, वर्णगणे) ३५
 श्रीः (लकारे, एलायाम्) ५५५
 श्रीः (वृत्तम्) ३६
 श्रीकण्ठी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 श्रीकण्ठी (भिन्नपङ्कजाभाषा) २७२, २७४, ३९६, ४२५
 श्रीकण्ठी (भिन्नपङ्कजाभाषा) २७५
 श्रीकण्ठी (वैसरपाङ्कजाभाषा) २७३
 श्रोपवलयम् (छन्दोभेदः) ४४
 श्रोपतिः (प्रबन्धदेवता) ५८०, ५८४
 श्योरङ्गः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०८
 श्योरङ्गः (मङ्गलवाद्ये) ४७१

श्रीरागः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०७
 श्रीरागः सामान्यकथने १६७, ५१९, ५५८,
 ५७९, ५८१-५८३, ६०७, ६१६
 श्रीवन्दनः (तालः) ६१६
 श्रीवर्द्धनः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 श्रीविलासः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०८
 श्रीशः (अकारे, एलाप्याम्) ५५५
 श्रीशः (प्रबन्धकर्तुराराध्यः) २६१
 श्रीशः (देवता, रागे) ४०७
 श्रुतवृत्तः (शिवः) ३८
 श्रुतिः (नावः) २, ९, १३, २१, ७१, ७२,
 ७४-९०, ९७, १६४-१६७, १८३, ४४३,
 ४७१
 श्रुतिः (प्रबन्धजातिः) ५५२
 श्रुतिः (सामान्यार्थे) २६१
 श्रुतिक्रमः १६७
 श्रुतिगता (तन्त्री) ८०
 श्रुतिजातिः ७८
 श्रुतिद्वन्द्वोत्कृष्टौ (गनी) १२८
 श्रुतिद्वयम् ८८, ८९, १२६, १६१
 श्रुतिद्वयम् (मध्यमस्थ) १२३
 श्रुतिद्वयम् (पद्मस्थ) १२३
 श्रुतिद्वयापकृष्टः (यः) १२७
 श्रुतिद्वयोत्कर्षः १६४
 श्रुतिद्वैतम् ७६
 श्रुतिनिर्देशनम् ८०
 श्रुतिन्यूनार्थिकत्वम् ४५५
 श्रुतिपुटपरिप्रेयम् (गीतम्) ६२०
 श्रुतिबाहुल्यम् १६५
 श्रुतिभिन्नः (रागः) २४, २६९
 श्रुतिभेदः ८६
 श्रुतिमण्डल- (विदः, कुतये) ४६९
 श्रुतिमण्डलम् ७७
 श्रुतिमण्डलवादिनी (रागप्याने) ४३३
 श्रुतिमनोहरम् (कण्ठम्) ४४६
 श्रुतिमनोहराः (देहकीप्रबन्धाः) ५७०

श्रुतिपुष्पम् १६१
 श्रुतिविशदम् (गीतदोषः) ६२०
 श्रुतिविरोधि (बुद्धगीतम्) ४५१
 श्रुतिविशदमतिः (गायनः) ४४२
 श्रुतिर्वरस्यम् (प्रबन्धे) ५९४
 श्रुतिशालिनः (वेणिकाः) १२६
 श्रुतिसंख्या ७९
 श्रुतिसमारब्धः (स्वरः) ८३
 श्रुतिसमुत्कर्षः १६४
 श्रुतिसाधारणम् १६४
 श्रुतिसाम्यम् १२६
 श्रुतिमुखा (यतिः) ३६
 श्रुतिस्थानम् (शरीरे) १६५
 श्रुतिस्थानम् (स्वरे) १६६
 श्रुतीयत्ता ७५, ७६, ८१
 श्रुतेर्मानम् ७९
 श्रुत्यनन्तरभावी (स्वरः) ८६
 श्रुत्यन्तरगता (छाया) ४५३
 श्रुत्यन्तरम् ८४
 श्रुत्यपकर्षः [-कर्षणम्] २१, ७९, १२८, १६७
 श्रुत्यवधारणम् ७६
 श्रुत्यादिलक्षितम् (शुद्धगीतम्) ४७१
 श्रुत्युत्कर्षः [-कर्षणम्] २१, ७९
 श्रुत्युत्पत्तिः ७७
 श्रेष्ठः (नटः) ३३
 श्रोता २१, २५, ८०-८२, ८६, १६७, १८२,
 ५८६, ५९१
 श्रोतृचित्तम् २४, २५
 श्रोतृचित्तसुखदः (स्वरकम्पः) ४५३
 श्रोतृचित्ताद्भादकरः (ध्वनिः) ५५७
 श्रोतृपीयूषपेशलः (रवः) ५५७
 श्रोतृधोत्रमुखः (शब्दः) ४५०
 श्रोत्रमुखकृत् (शब्दः) ४५०
 श्रोत्रमुखावहाः (श्रुतयः) ७९
 श्लक्ष्णः (शब्दः) ४५०
 श्लक्ष्णः (शब्दगुणः) ४४९

श्लक्ष्णत्वम् (गीते) ६२०
 श्लक्ष्णभाषी (वाग्देवकार) ४४१
 श्लक्ष्णम् (गीतगुण) ४५०, ४५१, ६२०
 श्लक्ष्णविचित्रार्थं (शोभायाम्) ५३
 श्लिष्टत्वम् (पदानाम्) ६६
 श्लेष (अलङ्कार, पाठ्ये) ५७२, ५७३
 श्लेषः (उपमायाम्) ६३
 श्लेष (गुण, पाठ्ये) ६५-६७
 श्लेषानुषिद्ध- (रसौ) ६१०
 श्लेषमकारि- (भक्ष्यम्, अपच्यम्) ४४५
 श्लेषमसम्भव (शब्द) ४४७
 श्वासभूयान् (भोजस्विनाम्) ५५७
 श्वेत- (द्वीपम्, स्वरे) ९४
 श्वेतवर्णं (रागध्याने) ४०६, ४३२
 श्वेतवर्णं (ललितलण्डयो) ५९८
 श्वेता (नावावती) ५५८

घ

घ (पाण, मात्रिक) ३५, ४४-४८
 घटकराणि (रागध्याने) ४११
 घटकल (मात्रिकगण) ३५
 घटत्रिशलक्षणानि (पाठ्ये) ५२
 घटपञ्चाशात् (अपन्यासा) १९०
 घटपञ्चाशात् (मूच्छंता) १२३ १२४, १२९,
 १४२
 घटपत्रचक्रम् ७२
 घटपदी (गाथाप्रबन्ध) ६००
 घटपदी (ध्रुवाभेद) ४५, ४६, ४९
 घटपदी (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६१२
 घटपितापुत्र- [क] ताल १९४, २४४,
 ४८०, ५००, ५३२, ५३५, ५८२,
 ६१७
 घटपूति (काकली) १२६, १२७
 घटपट्टि- (भुतय) ७५, ७६
 घटपट्टि- (स्पानकानि) ७४
 घटसायोगजा (मिथस्थायी) ४६६

घटस्थानानि (पद्मजोत्पत्तौ) ८७
 घटस्वर (तान) १३०
 घटस्वरता (जाते) २१६
 घटस्वरम् (गीतम्) १६३
 घटस्वरा (भाषा) ३९१, ३९३
 घटस्वरा (कूटताना) १४३, १४५, १४६,
 १५५
 घडशा (जाति) १८८
 घडङ्ग- (प्रबन्ध) ५५२
 घडास्य (रागध्याने) ४११
 घड्ढतव (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 घड्ज- (ग्राम) ९६-९८, १२४, १२६,
 १२९, १३१, १३२, १३८, १३९, १४३,
 २७६, ३२४, ३२६, ३३४, ३३८, ३३९,
 ३५७, ३६३, ३७८, ३८१, ३८६, ३८७,
 ३८९-३९१, ४०७-४१०, ४१७, ४२२,
 ४२३
 घड्ज- (सन्त्री) १२३
 घड्ज- ९, ७७-८०, ८५, ८७-९०, ९२-९५,
 ९७, १२२, १२३, १३८, १६१, १६२,
 १६४, १६५-१६७, १८४, १९०, १९८,
 २०५, २०८, २१०, ११३, २१६, २२१,
 २२७, २२९, २५३, २५५-२५७, २७६,
 २८०, २८२, २८४, २८६, २८७, २९०
 २९१, २९७, ३०१, ३०६, ३०९, ३२४,
 ३२५, ३२७, ३३०, ३३६, ३४०, ३४३,
 ३४४, ३५०-३५२, ३५५, ३५७-३६९,
 ३७३-३९१, ३९३-३९५, ३९८, ३९९,
 ४०७-४१०, ४१२, ४१५-४१७, ४२०,
 ४२२, ४२३, ४२५-४२९, ४३१-४३५,
 ४३८, ४३९
 घड्जकंशिक- (ग्रामराग) २४७, २७०, ३३६
 घड्जकंशिकी (जाति) १६३, १८४-१८६,
 १८८, २०३-२०५, २३९
 घड्जय- (कंशिकम्) १६१
 घड्जगा (भाषा) १२६

- पङ्कजग्राम-अन्तर-मूर्च्छनाः (प्रस्तारे) १०३, ११२, ११४
- पङ्कजग्रामः ७९, ८३, ९०, ९१, ९५, ९६, ९८-१००, १२४, १२६, १२७, १२९, १३१-१३४, १३६, १३७, १४०, १४८, १६२, १६३, १६५, १८४, १९४, २४१, २६८-२७०, २७७, २८२, २९३, ३०१, ३०३, ३०९, ३१२, ३१४, ३१७, ३२७, ३३०, ३३२, ३४०, ३४४, ३४८, ३५०, ३५१, ३५३-३५५, ३५८-३६२, ३६४, ३६६, ३६७, ३६९, ३७५, ३७७, ३७९, ३८०, ३८३, ३८७, ३८८, ३९०, ३९१, ४०७, ४०९-४११, ४१६, ४१७, ४२२, ४२३
- पङ्कजग्रामः (ग्रामरागः) २६८, २७६, २८२, २८३
- पङ्कजग्रामकाकल्पन्तरमूर्च्छनाः (प्रस्तारः) १०३, १०४
- पङ्कजग्रामता ९५
- पङ्कजग्रामिकाकली-(मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११०
- पङ्कजग्रामिकाकल्पन्तर-(मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११७, ११९
- पङ्कजग्रामिकक्षणः (पञ्चमः) १६२
- पङ्कजता (ग्रामत्व) २६५
- पङ्कजता (पञ्चमत्व) १६२
- पङ्कजयोः ९५
- पङ्कजपञ्चमहीनाः (औडवताना, पङ्कजग्रामे) १३६, १४०
- पङ्कजपञ्चमहीनाः (मूर्च्छनातानाः) १३६, १४०
- पङ्कजभाषा (भिन्नपङ्कजभाषा) २७२, २७४, ३९१
- पङ्कजमध्यमा [-मिका] (जातिः) २३, १८४, १८५, १८६, १८७, १८८-१९०, १९३, २०८-२१०, २३९, २८०, २८२, २९१, ३०१, ३०३, ३०६, ३०९, ३१२, ३१४, ३१७, ३२७, ४०८
- पङ्कजमध्यमा (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५, ३८३
- पङ्कजवर्जिताः (पाडवतानाः, पङ्कजग्रामे) १३२, १३९
- पङ्कजवाहनः (रागध्याने) ४१४
- पङ्कजशब्दा (योगा) २४२
- पङ्कजसंभूता (मूर्च्छना) १२२
- पङ्कजसाधारणम् ९०, ९५, १६१-१६३, २०३, २४१
- पङ्कजहीनाः (पाडवतानाः, मध्यमग्रामे) १३४, १४०
- पङ्कजावि-(मूर्च्छना) २३४, ४२३
- पङ्कजावि-(स्वराः) २१, ९८, १२३, १२४, १२७, २४१, २६६, ५९५, ५९६
- पङ्कजादिः (त्रिका) ९१
- पङ्कजाविमूर्च्छनः (रागः) २७६, २८०, २८२, २९०, २९१, २९७, ३०१, ३०६, ३०९, ३१५, ३१९, ३२८, ३३०, ३३१, ३४०, ३४४
- पङ्कजोवीच्यवा [-यती] (जातिः) १८४, १८६, १८८-१९०, २०५-२०७, २३९
- पङ्कभाषाः (शिवाङ्गानाम्) ४२२
- पङ्कमात्रः (गणः) ४४
- पङ्कमुखः (श्रोत्रबजः) ५७९, ५७१
- पङ्कमुखः (प्रबन्धधर्ष्ये) ५७३
- पाडव-(कूटतानाः) १४३, १४७
- पाडव-(जातिः) ९६
- पाडव-(शुद्धतानाः) १३०-१३५, १३९, १४०
- [वितर-] पाडवः (ग्रामरागः) २४६, २६९, २७१, २७३, ३१२, ३१४, ३९९, ४०८
- [शुद्ध-] पाडवः (ग्रामरागः) २६८, २७६, २८८, २८९, ४१३, ४२९
- पाडव. (रागः, सामान्यकथने) २४३, ५३१, ५९४
- पाडवकारी (स्वरः) १९४, २६१
- पाडवम् (गीतम्) ३०

पाडवा (जातिः) ३०, १८६
 पाडवा (भाषा) ३५८, ३६०, ३६४, ३६८,
 ३७२, ३७७, ३८४, ३९२, ३९६
 पाडवा (मूर्च्छना) १२५, १२८-१३०
 पाडवाः (मूर्च्छनातानाः) १३३, १३५, १३९
 पाडवादि-(कूटतानाः) १४२
 पाडवादि-(रागाः, सामान्यकथने) ५८३
 पाड-[यम्]-वितम् (जातिरागलक्षणम्) २३,
 २५, १६३, १८९, १९२-१९४, १९७,
 २०६, २०८, २१०, २१३, २१५, २१९,
 २२७, २२९, २३७, २४१, २६५
 पाडवित्ता (रागाणाम्) २६५
 पाडवीकृताः (तानाः) २१
 पाडवौडुवकृताः (स्वराः) ३०
 पाडवौडुवतानक्रमः १३२
 पाडवौडुवहेतवः (स्वराः) १३०
 पाड्जी (जातिः) १६८, १८४-१८८, १९३-
 १९६, १९८, २०६, २०८, २१७, २३७,
 २३९, २५३, २५५, ३३०, ३४०, ४०७,
 ४०८
 पाड्जी (मूर्च्छना, पड्जग्रामसंबन्धिनी) १२६
 पाड्जी (धृतिः, पड्जसंबन्धिनी) ८८
 पाड्जीकपालम् २५३
 पौडश-[द्विषसु-] बलचक्रम् ७२
 पौडशपदानि (एलायाम्) ५५५, ५५६
 पौडशी (मूर्च्छनातानाः) १३२, १३९

स

संकरः (एलासु) ५६७
 संकरः (गणैलासु) ५६०
 संकरः (जातिषु) १८६
 संकरोद्भव-(जातयः) १८३
 संकीर्ण-(भाषाः) २७५, ३५२, ३६५, ३८५,
 ३८९, ३९०
 संकीर्ण-(स्थायाः) ४५७, ४६१
 संकीर्णलक्षण-(स्थायाः) ४६१, ४६७

संकीर्णा (गणैला) ५५८, ५६०, ५६७
 संकृतिः (छन्दोजातिः) ३६, ५५०
 संख्या १७, १३१, १४२, १४७, १५८, १५९
 संगता (खण्डिका) ५४४, ५४६, ५४७
 संगता (नादावतीभेदः) ५६२
 संगता (विकृतगणैला) ५६०, ५६१
 संगता (हंसावतीभेदः) ५६२
 संगतिः (प्रबन्धे) ४४१
 संगतिः (स्वरस्थे) १९२, १९४, १९७, २०६,
 २०८, २१०, २१५, २१९, २२४, २२६,
 २३४, २३७, ३५०, ३५२-३५४, ३६५-
 ३६९, ३७५, ३७७-३७९, ३८३, ३८४,
 ३८९, ४०१, ४२०, ४२८, ४३१, ४३४
 संगीत-(स्तुतिः) १३
 संगीतम् (गीतवाद्यनृत्यात्मकम्) १, ४, ५,
 ६, ८, ११, १२, २१, ८४
 संगीतम् (द्विषवीभेदः) ४८
 संगीतरत्नम् ६
 संगीतविद्या २
 संगीतामृतम् १
 संग्रहः (शारीरवीणायाम्) ८२
 संग्रामः (अभिनये) २९
 संग्रामः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 संग्रामः (रागप्रयोगे) ३३२, ३६०, ३६४, ३७०
 संग्रामवीरः (रसः) ४१६
 संग्राहणकलादि (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 संपट्टना (वृत्ती) ५५९
 संधनस्वरः (गमकः) ४५४
 संचारः (स्वराणाम्) १७७, १७८, १८१,
 ४१९
 संचारि-(भावः) १२, १४
 संचारि-(वर्णः) २२, १६८, १६९, १७३,
 १८१, २४७, २५८, २८४, २९१, २९३,
 २९५, २९७, २९९, ३०९, ३३२, ३३४,
 ३३९, ४१०, ४१७, ४२२, ४२९, ५५७,
 ६०८

संचारिवर्णगत—(अलंकारः) १७३, १७७, १७८
 संज्ञा १३, ५५६, ५५७, ६१२
 संज्ञात्रयम् (निबद्धगानस्य) ५५१
 संज्ञाद्विता (संख्या) १४२
 संज्ञापः ५८, ३९५
 संबन्ध—(यमकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 संबन्धः (गायनः) ४४३, ४४४
 संदीपनी (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 संन्यासः (आश्रमः) ३५५
 संन्यासः (जातिलक्षणम्) १८९-१९२
 संन्यासः (स्वरः, रागे, जातो वा) २२, १६५, ४७५,
 ४७५,
 संन्यासी (रागप्रयोगे) ३१५
 संपूरणी (चन्द्रकला) ६१४
 संपूर्णश्रुतिक—(स्वराः) २६७
 संप्रदानः (अलंकारः, गीते) १७८, १७९
 संप्रदायः २९, १२३, १७८, १९३, २४१,
 ४०२, ४७१
 संप्रदायवित्—१६७
 संप्रविष्टः (स्थावः) ४६१, ४६२
 संबन्धः (योगजशब्दार्थे) १७
 संबन्धः (सामान्यार्थे) ६२, ६६, ८१
 संबन्धस्मारणम् ॥
 संबोधः (प्रतिहारसंज्ञा) ५५०
 संबोधक-पदम् (एलायाम्) ५५५
 संभववर्णादि (स्वराणाम्) ९३
 संभाविता (गीतिः) ३०, १९४, २३९, २४०,
 २५७-२६०, २६७, ५००
 संभोग—(शृंगाररसः) ३२६, ३८१, ५७३
 संमूर्च्छनः (नादः) ५५७
 संयोगः (शब्दगुणः) १६
 संयोगः (शब्दानाम्) ६३
 संवादः (स्वरे) ९०-९२, ९५, १६५, २४१,
 ३५०, ३५५, ३६६-३६९, ३७५, ३७७-
 ३७९, ३८४, ३८५, ३९०, ३९६

संवादि—(विदारो) ४७३
 संवादि—(स्वराः) २१-२३, ७९, ८९-९३,
 ९५, १८८, १९१ १९२, २४१, ४७५,
 ५०७, ५०८
 संवादिकार्यः ९२
 संवादित्वम् (स्वरे) ९०, ९२, ९६, ९८
 संवादियुग्मकः (स्वरयोः) १७६
 संशयः (उपमायाम्) ६३
 संशयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५९
 संशयानः १३१
 संश्लेषः (अर्थाक्षरगतः) ५४
 संसर्गः (विकृतजातिषु) १८५, १८६
 संस्कृत—(पदानि) ५५२, ६११
 संस्कृतघन्धः ५९६
 संस्कृतम् (भाषा) १६, २०, ६००
 संस्कृतम् (रूपकम्) ६६
 संस्कृतवर्जिता (वाणी) १६९
 संस्था (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 संहरणम् (गीताङ्गम्) ५०८, ५०९, ५१६
 ५१७, ५३०, ५३१
 संहारः (आसारितेषु) ५३८
 संहारः (विवर्हण-सन्धिः) २७६
 संहितः (स्थावः) ४६३, ४६४
 सः (पङ्क्तयः) १०, ७९, ८१, ९०, ९१, ९३-
 ९५, ९७, १३८, १४०, १६१, १६५-
 १६७, १८९, २०६, २१७, २१८, २५४,
 ३५४, ३९७, ४००, ४०६, ४११, ४१३,
 ४१४, ४१९, ४२१, ४३०, ४३७
 सः (सगणः, घाणिकः) ३५, ३७-४१
 सकाकली (वृत्तानः) १५५
 सगणः (घाणिकः) ४१, ५५८, ५८८, ५८९
 सगरः (रागवृद्धिः) ५९५
 सगुणः (नादः) ७१
 सगुणः (स्थितः) ६५
 सघावः ९५
 सघोषः (प्वनिः) ४६१

सजातीयांशः (स्याये) ४५८

सञ्वरः (शब्दः) ४४७

सञ्चः (पादने) २६

सटी (ओषधम्) ४४६

सतः ६५, ८८, ९२, १४५, २६६, ३७०,

३७७, ४४५

सततगतिः (युत्तम्) ४०

सतालः (प्रबन्धः) ६०१

सतालम् (गानम्) ५९८, ५९९

सत्संप्रदायः (गायनः) ४४२

सदत् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

सवालिवित्तम् (महः, भगवतः) ४७१

सदाशिवः (कपालगाने) २४८

सदृशांशः (स्याये) ४५८, ४५९

सदोषः (शिवः) ६५

सद्वासना ९५

सद्वृत्तः (शिवः) ३८

सनकाद्यः (नादस्तुती) ७१

सनियुक्त- (प्रबन्धः) ५५२

सगता (शुद्धगीते) ५१२, ५३७, ५४९

सन्दर्भः (स्वरस्य) ४७१

सन्दिग्धम् (गीतबोधः) ६२०

सन्दिग्धम् (बुद्धगीतम्) ४५१

सन्धानम् (पाठ्ये) ६७

सन्धिः (ओषेणकाङ्गम्) ५३१, ५३२, ५३४

सन्धिः (नादये) २७७, २८०, २८४, २८६,

२९०, ३३०

सन्धिः (पाठ्ये) १६, ३६, ६७

सन्धिप्रच्छादनः (अलंकारः, गीते) १७०,

१७२, १७४

सन्ध्यावली (चतुष्पदीभेदः) ४७

सप्ततिः (स्वराणाम्) ४५३

सप्तिकर्षः (स्वरयोः) १६४

सप्तिपातः (मार्गताले) ४७६, ४९५, ५१०,

५११, ५१७, ५३२, ५३४, ५३८, ५३९,

५४४

सप्तवृत्तप्रवृत्तः (अलंकारः, गीते) १७३,

१७६, १७७

सप्तवेशः (शरीरगः, नृत्ये) २९

सन्मूर्तिः (शिवः) ७१

सपहोनाः (शुद्धतानाः, यद्वज्रपामे) १३१

सप्त- (तानाः) १३२-१३८

सप्त- (मूर्च्छनाः) १०५, १२८, १२९

सप्त- (शुद्धस्वराः) ८९

सप्त- (स्वराः) ८४, १२५

सप्तकः (स्वराणाम्) १६९, ४१५, ४५३

सप्तकलः (पादः, छन्दसि) ४५

सप्तकाः (शुद्धतानानाम्) १३१

सप्तकृपाः (कपालगाने) २४३

सप्तगीतकानि ४७२, ५३७

सप्तधा (ग्रामद्वये मूर्च्छना) १२४

सप्तपञ्चाशत् (अपन्यासाः) १९०, १९१

सप्तम- [स्वरः] (निपादः) ३६८, ३७१,

४२८

सप्तपंथः (चन्द्रकलावेद्यता) ६१४

सप्तस्वराः (कूटतानाः) १४६, १५५

सप्तस्वराः (मूर्च्छना) १२५, १२९

सप्तांशः (जातिः) १८८

सप्ताङ्गम् (ओषेणकम्) ५३१-५३४

सप्ताङ्गानि (ऋक्सामि) ५५०

सप्ताहः ४४६

सभा (रसप्रकरणे) १४

सभा (सामान्यार्थे) ४४१

सभाजनः २९

सम- (अनुष्टुप्) ३७

सम- (युत्तम्) ३८, ५०

सम- (स्यायः) ४५७, ४६०

सम- (स्वराः) २६७

समः (अलंकारः, गीते) १७३, १७५

समः (ग्रहः, ताले) २४०, ४७४, ५००

समः (पादः, छन्दसि) ३८, ४४, ४६, ४८,

४९

समगायकाः (वृन्दे) ४६८
 समगायिकाः (वृन्दे) ४६८
 समता (गुणः) ६५, ६६
 समध्रुवा (चर्या) ६१६
 समपाणिः (ताले) २४०
 समम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 तमयः (कथोनाम्) १८
 तमयः (विधानम्) १०
 तमयः (सरस्वत्याः) ४४६
 तमरः (निःसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 तमरः (रागप्रयोगे) ३५९
 समवर्णलयस्यानम् (गीतगुणः) ६२०
 समवायः (स्वरानाम्) ९५
 समभुक्तिः (स्वरः) ९०, ९५
 समभुक्तिकता (स्वरानाम्) ९०, १६५
 समष्टिः १२
 समस्त—(पदानि) ५९७, ५९८
 समस्तम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 समस्ताः (षातादयः) ४४७
 समस्वराः (रागे) ४०८, ४१२-४१५, ४१९, ४२६, ४२९, ४३२-४३५, ४३८
 समा (यतिः) २४०, २५८
 समाः (रसाः) ६०७
 समादि—(प्रहाः, ताले) ६११
 समाधानम् ७५
 समाधिः (गुणः) ६५, ६६
 समानः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७
 समानदृष्टि—(पाठकाः) ६
 समानयचनम् (हेतो) ५६
 समानधुतिको (स्वरो) ९०
 समानधुतिता (स्वरानाम्) ९२
 समानाविगुणाः (गीतप्रबन्धस्य) ५८५
 समाप्तिः (न्यासः) ४७२, ४७३, ४७५
 समाप्तिः (सामान्यार्थे) ५९
 समाप्तिरहत् (स्वरः) १८९
 समालंघतिः (ठेकूरी) ५७०

समासः (उपमायाम्) ६३
 समासः (पदे, विषयनिरूपणे वा) १६, ३६, ६२, ६६, ८७, १८९, १९९
 समाहितः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७
 समित् (मूच्छन्तातानः) १३५, १४०
 समुच्चयः (उपमायाम्) ६३
 समुच्चयः (ध्रुतीनाम्, स्वरे) ८३
 समुदायः (दादवीणायाम्) ८२
 समुदायः (ध्रुतीनाम्) ८४
 समुद्गमकम् (अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 समुद्रः (कन्दः) ६०६
 समुल्लासितनामितः (मिथस्यायः) ४६५
 समूहः (स्वरानाम्) ९४
 समूही ८३
 सम्पक्वेष्टाकः (तालः) ५८२
 सम्पिष्टकम् (औयेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
 सरला (वर्णला) ५६४
 सरस्वती (वापूपा, धोणा) ८७
 सरस्वती (सुकाविसाभिध्ये) ४४६
 सरिगोञ्जिताः (शुद्धतानाः, मध्यमप्रामे) १३१
 सरित् (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 सरिपनिर्ययताः (शुद्धतानाः, धृजप्रामे) १३१
 सर्वः (रागध्याने) ४०६
 सर्वगमना (रागध्याने) ४१८
 सर्वाणामयनः (मूच्छन्तातानः) १३४, १४०
 सर्पिः (औयधम्) ४४६
 सर्पिणी (भात्रा) २६०
 सर्व-श्रुतयः (रागध्याने) ४०९, ४१४
 सर्वगः (स्वरः) ८६
 सर्वतोभद्रः (मूच्छन्तातानः) १३४, १३९
 सर्वभावः (सहृदयाध्ययने) ७
 सर्वभावाः (रागप्रयोगे) ३७१, ३७३, ३७४, ३८८, ३८९, ४००
 सर्वभाषातनुः (त्रिवः) ४२३
 सर्वभाषामय—(स्तोत्रम्) २४३

- सर्वमन्त्रमयी (मातृका) ५९७
 सर्वरसाश्रया (जातिः) २०९
 सर्वरागसमुद्भूयः (पङ्कजमध्यमायाः) २०९
 सर्वशास्त्रप्रवीणः (वाग्गेयकारः) ४४१
 सर्वसमाः (चतुष्पदीभेदाः) ४६
 सर्वसहा (भूतिनाम) ७८
 सर्वस्यदक्षिणः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 सर्वस्वरमुखत्वम् (मध्यमस्य) ९६
 सर्वस्वराः ९७
 सलवण- (त्रिकला) ४४५
 सलिलाधिपः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 सविच्छेद- (स्वराः) १७१
 सविलासम् (करलोचनम्) २९
 सविलासा (करपादाविक्रिया) २९
 सविसर्ग- (पदम्) ६६
 सशङ्कः (गायनः) ४४५
 स[श]रभलीलः (आलिङ्गनप्रबन्धः) ५५४,
 ६०५
 ससिद्धसाध्यसंबन्धः (शब्दायें) १६
 ससल्ललिता (गतिः, स्थाये) ४५६
 सहकारकुसुममञ्जरी (चतुष्पदीभेदः) ४७
 सहसोपपादितम् (कार्याकार्यम्) ५८
 सहस्रकरद्वयतः (रागः) ३२८
 सहस्रपत्र- (चक्रम्) ७२
 सहस्रवयः ७, २९, ६७, ४४३
 सहेतुकवचनम् (अभिमानलक्षणम्) ५४
 साकांक्षपुण्डरीकाक्षमरुतः (मिथुनप्रबन्धः)
 ५५३, ५७९
 साङ्क्यम् (स्वरयोः) १६४
 साङ्ग- (नाट्यनिगमः) ५, ६७
 सातत्यम् (पङ्कजस्य) ९५
 सा[शा]तवाहिनी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 सात्वती (धृतिः) ५५९, ५९७
 सात्त्विकः (अभिनयः) २६
 सात्त्विकः (भावः) १४, २६
 सादिकाः (स्वराः) ५९५
 सादृश्ययुक्तिः (आकृते) ५७
 साद्यक्षराभिधाः (स्वराः) २१
 साधनम् (शब्दगुणः) १६
 साधर्म्यम् (प्रकाशस्य, तेनकपदयोः) ५५२
 साधर्म्यसंपत्तिः (रूपके) ६४
 साधारण- (रागाः) २३९, २७०, ३२७, ३३९
 साधारणः (गान्धारः) ८८
 साधारणः (पङ्कजः) ८८
 साधारणः (स्थायः) ४६३, ४६५
 साधारणकृतम् ७९
 साधारणत्वम् (ग्रामयोः) १६२
 साधारणम् (कैशिकः) ८९
 साधारणम् (भाषायाम्) ३८९
 साधारणम् (मध्यमस्य) ८९, ९५
 साधारणम् (पङ्कजस्य) ९१
 साधारणम् (सामान्यार्थे) १३
 साधारणम् (स्वराणाम्) १६१-१६४, १६७
 साधारणविविधः (स्वरे) ८४, ८८
 साधारणा (गीतिः) २६७, २६८, ३३०
 साधारणा (मूर्च्छना) १२५, १२८
 साधारणावि २६१
 साधारणौ (गान्) १२८
 साधारण्यम् (गीतीनाम्) २६८
 साधारण्यम् (मध्यमस्य) १६२
 साधारण्यम् (समयोः) १२८
 साधारण्यम् (सामान्यार्थे) ९४
 साधारण्यम् (स्वरजात्योः) २२
 साधारिता (सौवीरभाषा) २७१, २७५, ३५०
 साध्यः (शब्दगुणः) १६
 सानन्दगोविन्दरागधेयिकुसुमास्तरणः (मिथ-
 युन-प्रबन्धः) ५५३, ५८३
 सानुनासिकः (गायनः) ४४३, ४४४
 सानुस्वार- (पदम्) ६६
 सान्तरः (दृष्टान्तः) १५५
 सान्तरा (मूर्च्छना) १३०
 सान्त्रः (प्राणः, एसायाम्) ५५६, ५५७

सान्द्रस्वरः (प्रबन्धे) ५७०
 सान्निपातिक (शब्दः) ४४७
 सापेक्षः (शोभ्यः) ५७२, ५७४
 सापेक्षम् (नाट्यशास्त्रम्) ६,
 साम- (गीतम्) ५५०
 साम- (वेदः) ९, १२
 साम (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५५०
 सामः [समः] (तालप्रहः) ५५५
 सामगानम् २४३, २४८, २६०
 सामतुल्यम् (कपालगानम्) २४२
 सामवेदः २६६
 सामवेदसमुद्भवम् (गद्यम्) ५९७
 सामवेदोद्भवा (नन्दावती) ५५९
 सामसन्निभम् (गीतम्) २४९
 सामसमुद्भवाः (जातयः) २४२
 सामस्त्यम् (अभिनये) ३३
 सामाक्षराणि २४२
 सामाख्या (गीतिषु) ९
 सामाङ्गम् ५५०
 सामानाधिकरण्यम् (शब्दगुणः) १६
 सामान्य- (लक्षणम्, प्रबन्धभेदानाम्) ५५४
 सामान्यजनः (अतिशये) ५६
 सामान्यलक्षणम् (जातेः) १९४
 सामान्यलक्षन (एलायाः) ५५५
 सामान्यलक्षणाः (ध्रुवप्रबन्धाः) ५८७
 सामिकः (कूटतानः) १४३, १४७
 सामुद्ग. (विधिः) ४७४
 सामुद्रकः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 सामोददामोदरभ्रमरपादः (मिथसूडप्रबन्धः)
 ५५३, ५७७
 साम्यम् (प्रहराणादीनाम्, प्रबन्धे) ५८८
 साम्यम् (स्थूलकृशशब्दयोः) ४५०
 साम्यम् (स्वराणाम्) ४२७
 साम्ययोगः (रागस्य) ३९७
 सारः (घन्यानाम्) ६
 सारङ्गः (विप्रलम्भशोभ्यः) ५७२

सारङ्गी- (वादकाः, कृतपे) ४६९
 सारणम् (प्रथमम्) ८०
 सारणा ७६
 सारणा (द्वितीया, तृतीया, चतुर्थी) ८१
 सारणाविधिः १६६
 सारताविरहितः (शब्दः) ४४७
 सारसः (शब्दः) ६०६
 सारसः (द्विपयकछन्दोभेदः) ४८
 सारसः (द्विपयकप्रबन्धः) ६०१
 सारसी (आयप्रबन्धः) ६००
 सारूप्यम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६
 सार्धभातुकाः (चतस्रः) ८२
 सार्धभौमोत्सवम् (रागप्रयोगे) २९३
 सार्ववर्णिकः (वेदः) ५, ९
 सालग- [छायालग-] (सूडप्रबन्धाः) ५५२,
 ५५३, ५८५
 सालगत्वम् (मिथसूडे) ५८५
 सालगसूड- (प्रबन्धाः) ५५१-५५३
 सालगसूडग- (तालाः) ५७५
 सालङ्गः (उपाङ्गम्) ४२०
 सायधानः (पायनः) ४४२
 सावरी [शाम्बरी] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 सावित्री (देवता, कर्णाटैलायाम्) ५६६
 सावित्री (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 सावेरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२
 साहसः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
 सिंहः (वीरभयानकशोभ्यः) ५७२
 सिंहनवनः (तालः) ६१३
 सिंहलकामोदा (उपाङ्गम्) ४०३, ४२०
 सिंहली कामोदा (भाषाङ्गम्) १९९, ४०४,
 ४३५
 सिंहलीलः (तालः) ६०९
 सिंहलीलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 सिंहविक्रान्तः (ध्रुतम्) ४०
 सिंहविक्रीडकः (वण्डकप्रबन्धः) ४१
 सिंहविजृम्भितम् (चतुष्पदीभेदः) ४६

सिद्ध- (समानवचनम्, हेतौ) ५६
 सिद्धप्रमाणभाव- (सगीतम्) ११
 सिद्धप्रसाधितम् (तच्छनिद्वयम्) ५५
 सिद्धान्त ५२, ८४, ९२
 सिद्धान्तवाक्यम् ८६
 सिद्धि- (जातिभाषादीनाम्) १२४, १२५
 सिद्धि- (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६, ५७
 सिद्धि- (भूतिनाम्) ७७
 सिद्धिमान् (गायन) ४४२
 सिद्धीना (देवता, लण्डगरो) ५९८
 सिन्धुदेश- (भाषानाम्नि) ३९६
 सीता (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 सुकर- (ध्वनि, स्थाये) ४६४
 सुकर- (स्थाये) ४६४
 सुकराभास (स्थाये) ४६३, ४६४
 सुकयि ६७, ४४६
 सुकुमार- (प्राण, एलायाम्) ५५६, ५५७
 सुकुमार (स्वर) ४६०
 सुकुमारता (गुण, पाठ्ये) ६५, ६६
 सुकुमारम् (गीतगुण) ४५०, ४५१, ६२०
 सुकुमारार्थ ६६
 सुलप्रयोग- (शब्दा) ६६
 सुलस्य (स्थाया) ४६३
 सुलाप्ति ९
 सुलावह (शब्दगुण) ४४९
 सुलावात (चतुष्पदीभेद) ४७
 सुगो १६९
 सुघटपट्टवर (गायन) ४४२
 सुघन- (शब्द) ४४७
 सुचित्र- (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 सुतेयी (समग्रामौ) ९७
 सुता १२८
 सुतालङ्गनम् (चतुष्पदीभेद) ४७
 सुदर्शन- (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६०९
 सुदूरध्वनम् (शब्दस्य) ४५०
 सुदेशिक- (स्थाया) ४५७, ४६०

सुधरणान्वित (गायन) ४४२
 सुधाकर- (सोम्वड) ५७२, ५७३
 सुधाधारा (सहस्रपत्रवर्णने) ७२
 सुधाप्लुत (जीव) ७२
 सुधासागर- (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६११
 सुधी ६, ७, १५५, १५८, ४३१
 सुनन्दा (लण्डिका) ५४४-५४७
 सुन्दर (मण्डप्रबन्ध) ५८८
 सुन्दर- (शब्द) ४४७
 सुपर्वत्रज ४
 सुप्रभा (भूतिनाम्) ७७
 सुप्रसन्न- (स्थाया, रागालप्ती) ४६७
 सुप्रसिद्धाभिधानम् (समायौ) ६६
 सुभगता (कलम्, वर्णवर्ण) १९
 सुभगविलास (चतुष्पदीभेद) ४६
 सुमति (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 सुमनोरमा (चतुष्पदीभेद) ४७
 सुमुक्ता [ली] (लण्डिका) ५४४-५४७
 सुमुली (एलापददेवता) ५५६
 सुमुली (वर्णला) ५६४
 सुरतम् (गीतगुण) ४५०, ४५१, ६२०
 सुरतव ४
 सुरतारन्मचन्द्रहास (मिथसूत्रप्रबन्ध) ५५३,
 ५८४
 सुरत्वम् ४
 सुरबुल्लभम् (कलम्) २४८
 सुरता (वर्णला) ५६४
 सुरा ४
 सुरासुरा (आर्यास्तुती) ४२
 सुरासुरा (सगीतनामस्तुती) ८
 सुरेक्षम् (पात्रम्, नृत्ये) ३२
 सुरेज्य ४
 सुरेखा (कर्णाटिला) ५६६
 सुललित- (वर्णा, पाठ्ये) ६६, ६७
 सुवदना (वृत्तम्) ३९
 सुवणक- (ग-) ९४

सुवर्णरेताः (मासाधिपः) ६०३
 सुसारीरम् ४५२
 सुशोभी (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 सुधव्यः (उच्चारः) ४५१
 सुधाव- (स्तोत्रम्) २४३
 सुश्लिष्टसन्धिः (पदे) ६६
 सुश्लिष्टार्थप्रदर्शक- (वाक्यम्) ६१
 सुपिरम् (वाद्यम्) १, १२, २६
 सुपुष्पा (नाडी) ७४
 सूक्ष्म- (गमकः) २६७
 सूक्ष्मः (नावः) ७३
 सूक्ष्मः (स्वरः) ४६०
 सूक्ष्मचक्षुषः ७६
 सूक्ष्मत्वम् (स्वरस्य) ४६०
 सूक्ष्मदर्शिनः २०३
 सूक्ष्मप्रयोगाः (ध्रुतिभिन्ने) २६९
 सूक्ष्मबुद्धिः ७९
 सूक्ष्मान्तः (स्यायः) ४६१, ४६२
 सूची [चा] (नृत्ये) २७
 सूड- (प्रवाधा) ५५२, ५८५, ६१०
 सूडत्रयम् (प्रबन्ध०) १३
 सूत्कारी (गायनः) ४४३, ४४४
 सूत्कृतम् (गायने) ४४४
 सूत्रपारप्रवेशः (नाटके) २९९
 सूत्रार्थः ७६
 सूरयः १२, २५, ४८, १६८, १६९, ४७१
 ५४९
 सूर्यः (कपालगाने) २४९
 सूर्यः (देवता, वर्णगणे) ३५
 सूर्यः (मासाधिपः) ६०३
 सूर्यकान्तः (सूच्छेनातानः) १३३, १३९
 सृष्टिगोचरः (क्रमः) ८४
 सेना (प्रबन्धजातिः) ५५२
 सेलुवा (वाद्यम्) ५८३
 सेलुका- (वाद्यकाः, नृत्ये) ४ ६९
 सेवा १४२

सैन्धव- (वराटी, उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 सैन्धवी (टक्कमाषा) २७२, २७३, ३६४,
 ३६७
 सैन्धवी (पञ्चममाषा) २७२, २७४, २७५,
 ३७१, ४२५
 सैन्धवी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२५
 सैन्धवी (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७४,
 २७५, ३९३, ३९६
 सैन्धवी (मालवकंशिकभाषा) २७२, २७४,
 ३८८
 सोपमानवचः (प्रोत्साहने) ५४
 सोमः (ग्रामरागः) ४०५
 सोमः (देवता, वर्णवर्ग) १९
 सोमः (सूच्छेनातानः) १३५, १४०
 सोमचक्रम् ७२
 सोमरागः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०७
 सोमरागः (सामान्यकथने) ५२०
 सोमवल्लभः (तालः) ६१३, ६१७
 सोमाख्यः (सूच्छेनातानः) १३५, १४०
 सोम्यकूटारवायु- (भुजङ्गाः) २४९
 सौकर्यम् (वादनस्य) ८७
 सौकर्यम् (स्याये) ४६४
 सौकुमार्यम् (शब्दस्य) ४४७
 सौख्यम् (फलम्, वर्णगणे) ३५
 सौख्यम् (मोक्षे) ७२
 सौघलम् (क्षारीरम्) ४५१
 सौत्रामणी (सूच्छेनातानः) १३४, १३९
 सौधकलाः ७७
 सोमरः (सूच्छेनातानः) १३६, १४०
 सोमाम्यकूट (सूच्छेनातानः) १३७, १४०
 सोम्या (संगताभेदः) ५६०
 सोराष्ट्रगूर्जरो (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८
 सोराष्ट्ररागः (सामान्यकथने) ५२१
 सोराष्ट्री (टक्कमाषा) २७१, २७३, २७४,
 ३६२, ३६७
 सोराष्ट्री (पञ्चममाषा) ३७३

- सौराष्ट्री (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४, ४३५
 सौराष्ट्री (रागः, सामान्यकथने) ५२२, ५२९
 सौरिः (देवता, रागे) २९९
 सौविदल्लः (नाटके) ३२३
 सौवीरः (ग्रामरागः) २६९, २७०, २७१, २७५, ३१४, ३१५, ३१६, ३५०, ३५१, ४२७, ४३६
 सौवीरमूर्च्छनः (रागः) २८६
 सौवीरी- (गततानाः) १३४, १३५, १३७, १३८
 सौवीरी (जनकरागः) ४०५
 सौवीरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३६
 सौवीरी (मूर्च्छना) ९८, १२२, १२४, १२७, १२९, १३४, १३५, १३७, १३८, १४८, १४९, ३४९
 सौवीरी (सौवीरभाषा) २७१, २७५, ३५०, ४२७, ४३६
 सौवीरीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०५
 सौवीर्यादिकता (मूर्च्छनासु) १२७
 सौधिरः १३
 स्तलितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७४
 स्तम्भः (स्थापः) ४६४
 स्तम्भ [-म्भ] सीषिका (वपाङ्गम्) ४०३, ४१८, ४३२
 स्तवमञ्जरी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१०
 स्तवसूर्यप्रकाशः (आलोकप्रबन्धः) ५५३, ६०३
 स्तुतिपदानि (मन्त्रके) ४७२
 स्तुतियाचक- (वर्णाः) १६८
 स्तुत्यः (प्रबन्धे) ५७४
 स्तुत्यनाम ५५५
 स्तुत्यनामाङ्कित- (पदम्) ५८६
 स्तोकगमक- (शोम्बडे) ५७१
 स्तोत्रम् (शिवस्य) २४३
 स्तोभः (श्रवस्तान्नि) ५५०
 स्तोभः (भाषागाने) ३६०
 स्तोमाक्षराणि (श्रुति) ५४९, ५५०
 स्त्री (छन्दोभेदः) ३६
 स्त्री (सामान्यार्थे) १२८
 स्त्रीत्वम् १२८
 स्थानकत्रयम् ४४४, ४५०, ४५१
 स्थानकम् (शोम्बडे) ५७१
 स्थानकम् (नृत्ये) ४६९
 स्थानकम् (स्वराणाम्) १४, ४४४
 स्थानकम् (प्रबन्धे) ५७५
 स्थानपौडः (रागः, सामान्यकथने) ५७९, ५८१-५८३
 स्थानचतुष्टयम् (शरीरे) १६५
 स्थानत्रयप्रभिन्नाः (शक्तयः) ८२
 स्थानत्रयम् ७३, ८५, ४४२, ४४४
 स्थानत्रयव्याप्तिः (शब्दस्य) ४४७
 स्थानत्रयव्याप्तिपेशलः (गमकः) २६७
 स्थानत्रितयम् ७४, ८६, ४४९, ४५४, ५५७
 स्थानत्रयम् ७६
 स्थानभेदः ७६, ७७, ८८
 स्थानभेदोपाधिजाः (श्रुतयः) ७६
 स्थानभ्रष्टः (गायनः) ४४३
 स्थानम् (श्रवभादीनाम्) ८५, १२३
 स्थानम् (नारस्य) ७१
 स्थानम् (नृत्ये) २९
 स्थानम् (मन्द्रमध्यतारस्तम्भम्) १३, ७३, ७४, ७६, ७७, ८२, ८८, १२४, १६५, २६५, २६७, ३७१, ४२६, ४५१
 स्थानम् (ध्वजस्य) १२३
 स्थानविष्णुतिः (शारीरदोषः) ४५२
 स्थानसंस्थस्वरत्नः (गायनः) ४४२
 स्थापनायाः (स्थापाः) ४५७
 स्थापः १३, २५, ४५४-४६८, ६१९
 स्थापः (शिवः) ४५५
 स्थापमञ्जरी (रूपकालप्ती) ४६८
 स्थापवागादि ४४५
 स्थापसंपत्तिः ४५५

स्यायि-(घर्णः) २२, १६८-१७०, १७७,	स्फुरितः (गमकः) ४५३
१८०, १८१, ४६२, ४७४, ४०९, ५५७,	स्फुरितः (स्वरः) ४१२, ४१८, ४२०
६०८	स्फुरिताहतः (मिथस्यायः) ४६५
स्यायि-(स्वरः) ३२, २७७, ४६७	स्फूर्जसिजं वनापटुः (गायनः) ४४२
स्यायिदणं- (अलंकारः) १७०, १७७, १८१	स्फूर्तिः (स्याये) ४६१
स्यायुकः (स्यायः) ४६१, ४६२	स्म[स्व ?]रलेखा (कर्णाटला) ५६६
स्याय्यादि-(घर्णः) ५५५	स्मरारिः (मङ्गलाचरणे) ४५३
स्यावरजङ्गमात्मजगत् ६	स्रग्धरा (वृत्तम्) ३९
स्थितम् (अन्ताङ्गम्) १८०, ५०९, ५१०,	स्रग्विणी (वृत्तम्) ३८
५११, ५१२, ५१३	स्रोतोयता (यतिः) २४०, ५००
स्थितिप्रयम् (मन्त्रादि०) ४६९	स्वकारणधृतीयताहेतुका (अल्पता, बहुता वा
स्थिरः (स्यायः) ४६१, ४६२	स्वरस्य) १६५
स्थिरा (बहनी, स्याये) ४५६	स्वच्छन्दः (शिकः) ३५
स्थूलः (शब्दः) ४४७, ४५०	स्वजातिपीयकस्वम् (शुद्धरागाणाम्) २६८
स्निग्ध-(स्यायः) ४५७, ४६०	स्वधा (चन्द्रकला) ६१४
स्निग्धः (ध्वनिः) ४६०, ४६१	स्वनः ७१, ७३, ७४, ३७५, ४२६, ५५७
स्निग्धः (नादः) ८५	स्वभावः (लोकः) २८
स्निग्धः (शब्दः) ४४७, ४५०	स्वभावः (शब्दविधिः) १६
स्निग्धः (शब्दगुणः) ४४९	स्वभावः (सहृदयाणाम्) ७
स्निग्धः (स्वरः) ८६	स्वभावः (सामान्यार्थे) ४५५
स्निग्धकोमलः (शब्दः) ४४८	स्वभावक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३९
स्निग्धकोमलगभीरघनप्रिस्थानलीनकः (शब्दः)	स्वभावाकलः (नादः) ७१
४४८	स्वभावभिनयः २८
स्निग्धकोमलमधुरः (शब्दः) ४४८	स्वर-(विदः, कुतये) ४६९
स्निग्धत्वम् (शारीरगुणः) ४५२	स्वरः ९, १२, १३, १६, २०-२३, २६, २८,
स्निग्धत्ववर्जितः (शब्दः) ४५०	३०-३२, ७५-७७, ८०-९१, ९३, ९४,
स्निग्धमधुसूदनरासादलयः (मिथसुहृदप्रवण्यः)	९७, १२२-१२४, १२६, १२८, १२९,
५५३, ५७८	१३२, १३८, १४६, १४७, १५६, १५८,
स्निग्धलीनप्रिस्थानगभीरः (शब्दः) ४४८	१५९-१८२, १८४, १८७-१९४, १९६-
स्रोहः ५९, ४२४	१९९, २०५, २०६, २०८, २१३,
स्पर्मा ५६, ३६०	२१५, २१६, २१८-२२०, २२२, २२६,
स्पर्शः (वायोः) १६६	२२७, २३४, २३७, २४१, २४२, २४९,
स्फारत्स्फीतिः (अयनद्विभुतये) ४६९	२५३-२५७, २६०, २६१, २६६-२६९,
स्फीतो- (वादकाः, कुतये) ४६९	२७७, २७८, २८३, २८४, २८९-२९१,
स्फुटस्वरम् (गीतगुणः) ६२०	२९३, २९५, २९७, ३०४, ३०६,
स्फुटितः (शब्ददोषः) ४५०	३१७, ३१९, ३२१, ३२८, ३३१, ३३२,

- ३३६, ३३९, ३४३, ३४९-३५१, ३५५,
४५९-३६५, ३६८, ३७१, ३७४, ३७६,
३७७, ३८२, ३८३, ३८५, ३८७, ३९५-
३९७, ४०६-४०९, ४१२-४१४, ४१८,
४१९, ४२३, ४२४, ४२६, ४२७, ४३३,
४३५, ४३९, ४४३, ४५१, ४५३, ४५४,
४५७, ४६०, ४६१-४६३, ४६७, ४७२,
४७४, ४७५, ४९५, ५०७, ५०८, ५५५,
५६८, ५९५, ५९६
स्वरः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८,
५७०, ५७७-५८१, ५८४, ५८६, ५९३-
५९५, ५९८-६१५, ६१८-५२०
स्वरकम्पः (गमके) ४५३
स्वरकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
स्वरकाकुः (स्याये) ४५५
स्वरकृताः (रागस्य विशेषः) १२८
स्वरकोविदाः १६१
स्वरगता (सग्री) ८०
स्वरग्रामः १८३, ५८०
स्वरजा (छाया, स्याये) ४५५
स्वरजातम् ९
स्वरजाः २३
स्वरज्ञानम् १८०
स्वरतत्त्ववित् १६२
स्वरतालपदात्मकम् (गान्धर्वम्) २४
स्वररवजातिः ८६
स्वररवम् (ध्रुतेः) ८६
स्वरनिष्पत्तिः ८६
स्वरभिन्नः (रागः) २४, २६९
स्वरभेदः ७६
स्वरभेदनिदानम् (ध्रुतिजाति) ७८
स्वरयोगजाः (ध्रुतयः) ७६
स्वरलङ्घित. (स्यायः) ४५५, ४५७
स्वरलोपः १३२
स्वरवर्णः (सरोत्यादि) ५९६
स्वरवल्ली (भित्तपद्मजान्त्रभाषा) २७२
स्वरवल्ली (भित्तपद्मजान्त्रभाषा) ३९८
स्वरविन्यासः (कूटतानानाम्) १४७
स्वरवेदी १२३
स्वरव्यवितः १६४
स्वरव्युत्पादनम् ७९
स्वरशास्त्रम् ८६, ९२, १२३, १२६
स्वरध्रुतिः ७४
स्वरध्रुतिस्थानसंनवा (छाया) ४५३
स्वरसंघातः २५
स्वरसंकरपाटकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
स्वरसन्वर्धः (रागे) २६६
स्वरसप्तकम् २१
स्वरसमुद्भवः ७६
स्वरसाधारणम् २२, २३, ८२, १६१, १६३
स्वरसाधारणाभया (जातिः) १८७
स्वरस्थानम् ५५७
स्वरस्थानध्रुतिः १६७
स्वरस्थानानि (रागलपती) ४६७
स्वरस्य (स्यायाः) ४५७, ४६०
स्वरस्वरूपम् ७९
स्वरहेतु- (ध्रुतयः) २१
स्वराः (स्तोभे) ५४९
स्वराङ्कः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
स्वराख्या [स्वराभिधा] (भाषा, रागे) २४,
२७३, २७४
स्वरादिः (गायकभेद) २४, ४४२
स्वरानन्तयम् ८४
स्वरान्तरः १२३, १८१, ४५५
स्वरान्तरः (कूटतान) १४३
स्वरान्तरम् १२८
स्वराभिव्यवितः ७४
स्वराभेदः ७६
स्वरार्थः (मालिकप्रबन्धः) ५५३, ५९५,
५९६
स्वरालापः (तालग्रन्थः) ५७०
स्वराभय- (ध्रुतिः) ८५

स्वरितः (सामगाने) १०
 स्वरूपम् (संगीतस्य) ११
 स्वरूपम् (सामान्यायै) ७७, ५६०
 स्वरूपम् (स्वरधृतयो) ७६, १२३
 स्वरोत्कर्षकारकः (पङ्क्तिः) ८७
 स्वरोत्पत्तिः १३, १६५
 स्वर्गः (गान्धारग्रामे) ९७
 स्वर्गातम् (गीतस्तुती) ११
 स्वर्गसाधनता १४२
 स्वर्गाः ४
 स्वर्वासिबन्धप्रिया (संगीतविद्या) २
 स्वल्पः (स्वरः) १८७, २९५, २९९, ३०९,
 ३१५, ३१७, ३१९, ३२१, ३२८, ३३१,
 ३३२, ३४०, ३४४, ३५९
 स्वस्तवेद्यः (स्वरक्रम) १६७
 स्वस्तिकः (रागकवन्धः) ५९४, ५९५
 स्वस्थानगत- (स्वरः) १८०
 स्वस्थानम् (ध्वनेः) ४५९
 स्वस्थानम् (प्रबन्धे) ६१९
 स्वस्थानम् (स्वरस्य) ८६, १६१, १८२, २५६
 स्वस्थानस्थितः (स्वरः) ९५
 स्वस्थानानि (रामेयु) ३१, २६५, २७७, ४२६
 स्वस्वदेशः (देशीसंगीते) २१
 स्वागता (वृत्तम्) ३८
 स्वात्मा (योगिनः) ४७१
 स्वानुभवः ६
 स्वान्यशस्त्राणि (मुर्ये) २९
 स्वाम्यन्वयम् (पपालयानम्) २४६-२४८
 स्वात्म्यावस्था ८२
 स्वाहावाः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 स्वितृष्टु (मूर्च्छनातानः) १३३, १३८-१४०
 स्वोपगतम् ५
 स्वोपगतम् (प्रबन्धाः) ५७६, ५७७

ह

हंसः (द्विपयच्छन्दोभेदः) ४८

हंसः (रागध्याने) ४०७
 हंसः (हास्यमृङ्गारसोम्बडः) ५७२
 हंसक्रीडः (क्रियाङ्गम्) ४०४
 हंसक्रीडः (द्विपयच्छन्दोभेदः) ४८
 हंसक्रीडः (द्विपयकप्रबन्धः) ६०१
 हंसतिलकः (रासकः) ५७६
 हंसयाना (रागध्याने) ४०९
 हंसलीलः (तालः) ६०९
 हंसलीलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 हंसावती (कर्णाटिला) ५६६
 हंसावती (शुद्धगणला) ५५८, ५६२
 हंशो (आर्याप्रबन्धः) ६००
 हकारः (ओहादयाम्) २६८
 हकारः (स्तोत्रे) ५४९
 हतस्वरवराटी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 हम्भीरज- (पानाणि) ४६९
 हयलीलः (छन्दः) ६०३
 हयलीलः (तालः) ६०३
 हयलीला (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०३
 हरः (पुलायवदेवता, मतान्तरे) ५५६
 हरः (नावस्तुती) ७१
 हरः (मङ्गलाचरणे) ४४१
 हरवल्लभः (हसितालंकारः) १७४
 हर [रि] विलासः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०४
 हरि (कन्दः) ६०६
 हरिः (गणाधिपः, कर्णाटिलायाम्) ५६६
 हरिः (देवता, प्रबन्धे) ५७३ (?) ५७८,
 ५८३, ५८५
 हरिः (देवता, रागे) ४११
 हरिः (नावस्तुती) ७१
 हरिणः (कन्दः) ६०६
 हरिणशिशुनयना (वृत्तम्) ३९
 हरिणाव्या- (गततानाः) १३४, १३५, १३७,
 १३८
 हरिणाव्या (मूर्च्छना) १८, १३४, १३५,
 १३७, १३८, १५०, ३३४

हरिणाश्वाद्या (मूच्छंता) १२२, १२३

हरिणाश्वाभेदा (मूच्छंताप्रस्तार) १०५

हरिणी (आर्याप्रबन्ध) ६००

हरिणीपदम (छन्द) ४३

हरिरमितचम्पकशेखर (मिथसूडप्रबन्ध) ५५३, ५८०

हरिरसमन्मयतिलक (मिथसूडप्रबन्ध) ५५३, ५८०

हरिवल्लभाशोकपल्लव (मिथसूडप्रबन्ध) ५५३, ५७८

हरिविजयमङ्गलाचार (मिथसूडप्रबन्ध) ५५३, ५७७

हरिशरणकवलीपत्रम् (मिथसूडप्रबन्ध) ५५३, ५७९

हरिसमुद्यगवडपव (मिथसूडप्रबन्ध) ५५३, ५७९

हरिहारतालराजिलधरविलसित (मिथसूड-प्रबन्ध) ५५३, ५८२

[प्र] हर्ष (भाव) ६०, ३८६, ४१४

हर्षकम ४१४

हर्षपुरी (भाषा, सामान्यकयने) १२६

हर्षपुरी (भिलपद्मभाषा) २७४

हर्षपुरी (मालवकौशिकभाषा) २७२, २७४, ३८६

हर्षप्रवर्धनम (प्रियोक्ता) ५८

हर्षवर्धन (प्रकीर्णप्रबन्ध) ५५४, ६०९

हस्तितम् (अलकार, गीते) १७०, १७१, १७४

हस्ता (नृत्ये) २९, ३२, ३३

हस्तापादा ५८२, ६०२

हास्य (रस) ९४, २०३, २०६, २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२९, २३७, २८४, २८६, २८८, ३१२, ३१७, ३२१, ३३०, ३३२, ३३४, ३८२, ४३२, ५७२, ५८६, ५८८, ५९८, ६०७, ६१७, ६१८

हिङ्गार (शब्दतानामङ्गलम्) ५५०

१००

हितकाम्या ५

हिन्दोल (शामराग) २०३, २६९-२७२, २७४, २७५, ३२५, ३२६, ३८०-३८४, ४१०-४१२, ४२७-४२९

हिन्दोल (राग, सामान्यकयने) ५५८, ५९४

हिन्दोल (रागाङ्गम्) ४०३, ४१२

हिन्दोलान्दोलनम् (श्रुतु, रागगाने) ४१२

हिमवद्वहिता (वेवता, लघौ) २५

हिरण्यगर्भ (नादस्तुती) ७१

हीन- (पात्राणि) ५६

हीना (स्वरा) ८०

हुकार (अलकार, गीते) १७३, १७७

हुकारप्रयोग (वीणाधाम्) १६७

हुकृतम् (गमके) ४५४

हुडुका-बादका (कुतये) ४६९

हुडुका- (बाद्यम्) ५८१, ५८२

हुम्कित (गमक) ४५३, ४५४

हुम्कितस्फुरित (मिथस्याय) ४६५

हुम्कितान्दोलित (मिथस्याय) ४६५

हुल्लणकम् (घटुण्यदीभेद) ४७

हुत् (स्वरोत्पत्ती) ७३, ७४, ८७, ८८

हुवयङ्गम (नाद, गमके) ४५४

हुवयोद्भूता (बहनी, स्थाये) ४५७

हुवयोन्मूलनी (धुतिनाम) ७८

हुवाकाशम् (नादोत्पत्ती) ७४

हुविष्य (कर, नृत्ये) ३२

हुद्दाह (रागप्रयोगे) ३५५

हुद्या (शब्द) ४४७

हुद्यकण्ठकरम् (औपधम्) ४४५

हुद्या (बहनी, स्थाये) ४५६

हुद्या (गायय) ४४३

हुन्यस्त (चिद्युक्त) २६८

हुप्यका- (गतताना) १३४, १३५, १३७, १३८

हुप्यका (मूच्छंता) ९८, १२९, १३४, १३५, २३७, १३८, १५५, २८४, २९५, ३२१, ३४४

हृष्यकामेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०७	हेमा (मूर्च्छना) १२९
हेतुः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६	हेमामा (रागध्याने) ४१७
हेतुः (शब्दस्य) ४४७	हेला (छन्दोभेदः) ४५
हेतुः (सामान्यायें) ५९	हेलावली (दण्डकप्रबन्धः) ४१
हेतुजातिः (रागस्य) ३४८	हंरण्यगर्भम् (कपालमानम्) २४५, २४८
हेतुत्वम् (प्राप्ते) ९७	होमः (यज्ञे) १०
हेतुत्वम् (श्रुतेः) ८५	होड्यकः (पाठाः) ५१३
हेतुरागः (भाषाणाम्) २७५	ह्रस्व- (स्वराः १७१)
हेमन्तः (प्राप्ते) ९८	ह्रस्वः (वर्णः) ३६
हेमन्तः [कालः] (रागगाने) २९३, ४०६, ४२४, ४३१, ४३२, ४४०	ह्रस्वः (स्यायः) ४६३, ४६४
हेमन्तः (सरस्वत्याः कालः) ४४६	ह्लादमानः (अलंकारः, गीते) १७३, १७७
हेमवती (चन्द्रकला) ६१४	ह्लादिनी (श्रुतिनाम) ७८
	ह्रीः (चन्द्रकला) ६१४

Corrigenda

A. TEXT

The figures under col 2 relate to verse numbers, where no other indication is given.

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
९	१३	०वङ्गात(स)वनुरपि	०वङ्गातव(वत)नुरपि
९	१५	रूपवेद	(चोपवेद)
१०	२८	भासाविरतादि०	भासाविरतादि०
१२	४	गोतमनोहरात्	गोतिमनोहरात्
१३	२७	०भणितिवपाङ्गानां	०भणितिवपाङ्गानां
१६	९	प्रतिष्ठताप्य०	(स)तिष्ठताप्य०
१७	२४	विप्यवागस्ति(त्व)०	विप्यवागमि०
२१	■	स्वराणामभिधा	स्वराणामभिधा
२२	१६	तद्विधोयजः	तद्विद्विधोयजः
२५	५६	वस्तुनिबद्धं	वस्तु निबद्धं
"	५७	द्रुतोऽप्युगुह्युक्ताः	द्रुतोऽप्युगुह्युक्ताः
२८	९२	(कंविचत्)	(किञ्चिच्चत्)
३०	४	पादुबौद्ध०	पादुबौद्ध०
३१	१०	रूपवेत् (व)	रूपवेत् व
३३	३४	ओन्ता	ओन्ता
३४	३७	वर्त्मनोऽल्लपयेत्	वर्त्मनोऽल्लपयेत्
३६	९	संबोक्तानि छन्वांसि	संबोक्तानि छन्वांसि
३७	१९	विप्रपदाम भग्ना	विप्रपदा भग्ना
"	२०	अनुद्वेषसना वाद्यात्	अनुद्वेष न सनावाद्यात्
"	२१	पम्पावर्कं	पम्पावर्कं
"	२१	तुर्पा दो जे	तुर्पादो जे
४२	९	आर्पा(ऽ)संख्यो०	आर्पासंख्यो०
४३	१४	स्यादुद्गोतिः	स्यादुद्गोतिः
४४	२९	वातुपदा (?)	वातु रद्वा
"	३०	०वदनमोजेओन्ती	०वदनमोजे ओन्ती
४५	४०	यत्ता(स्ता)	य(य)त्ता
"	४२	सप्तकले चती	सप्तकले पादे चती

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
४६	५०	यस्तुकार्यसमादयः	यस्तुकार्यसमादयः
"	५१	ओं (?) जे	ओजे
४७	१५	०मुखावातः	(सुखावातः)
"	५३	गान्धिकाः	(गान्तिका)
४८	५७	पट्टडी	पट्टडी
५२	२	अतस्तानि (?)	अतस्तानि
"	५	संशयोत्थानुवर्तनम्	संशयोऽर्थानुवर्तनम्
"	६	भट्टा	(पृच्छा)
५४	८	येनानर्गल०	ये नानानर्गल०
"	१०	या सुलभानसुरेशान्	या सुलभा न सुरेशान्
५४	१२	०भिन्दिन्	०भिन्दिन्
५५	१९	यवनानोताः	यवना मीताः
५९	४५	सः किलेति	स किलेति
"	४९	सक्यामो	स्यक्यामो
६०	५५	वनदेवमुलालेखाः	वनदेवमुखा लेखाः
८१	११७	(उपलम्ब्य)	(उपलम्ब्या)
"	११८	किं प्रमाणद्वय	किंप्रमाणाद्वय
"	१२०	सर्वतोपलम्ब्यन्ते	सर्वतोपलम्ब्यन्ते
८२	१२५	नानास्थाना निवृत्तयः	नानास्थानानि वृत्तयः
"	१३३	ध्वनिसङ्गस्य	ध्वनिसदृशस्य
८३	१३७	गोशब्दप्रतिपत्तिवत्	गोशब्द (१?) प्रतिपत्तिवत्
८५	१६४	०स्तास्वतोऽपीह	०स्तास्वतोऽपीह
"	"	विद्वान्	विद्वन्
"	१६९	भेदात्	भेदाद्
८८	१९९	०च्युतभेदतः	च्युतविभेदतः
९०	२१७	तद्वत्	तद्वद्
९१	Footnote ६	A. संवादो	B. संवादे
९२	२४८	ह्यन्तरत्वे	इत्यन्तरत्वे
"	२४९	विहृतेनान्यता	विहृते नान्यता
९३	Footnote ३	R.S.	S. R.
९५	२७५	विहृतेनान्यता०	विहृते नान्यता०
९६	२९६	यद्वापि	(मध्यस्यापि)
९८	३१६	मध्याह्ने	मध्याह्ने
१०४	Line 11	०धार्मनद्वयोपेना	०धार्मनद्वयोपेना
११७	Line 11	०भेदाकम्पा	०भेदाकम्पा

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
१२३	३३५	०चतुर्थांशः	०चतुर्थांशः
"	३३८	इममाद्रियते	(इमं नाद्रियते ?)
१२६	३७९	ह्येतदुत्तरम्	ह्येतदुत्तरं
१२८	४०३	क्रमसंज्ञा सुपक्ष्यते	क्रमसंज्ञासु वक्ष्यते
१३०	४२१	यतस्तत्त्वमशुद्धत्वे	यतस्तत्त्वम शुद्धत्वे
१३१	४३६	द्विधुतिर्द्वौ (यौ ?)	द्विधुतिर्द्वौ (धौ)
१३२	४४५	०क्रमबलोन्याः	(०क्रमबलोन्यात्)
१३४	Line 5	(चोष्यः)	(चष्यः)
१३८	४५०	नाद्यः	न्याद्यः
१४१	४७७	मुनिनां	मुनीनां
"	४८२	०माहृतः	०मादृतः
१४३	४९८	यद्दृष्टस्वराविकाः	यद्दृष्टस्वराविकाः
"	५०४	अपूर्णेऽपि	अपूर्णेऽपि
"	५०५	पृथक् द्विधा	पृथक् द्विधा
"	Footnote १	A. adds विसर्ग	A. omits विसर्ग
"	" ४	A. omits विसर्ग	A. adds विसर्ग
"	" ५	A. omits विसर्ग	A. adds विसर्ग
"	"	तानौ चोत्तरमन्त्रायाः	(तानाश्चोत्तरमन्त्रायाः)
१४५	५२०	शुद्धा सकाकली	शुद्धः सकाकली
१४५	Footnote ३	यथाविधिः	यथाविधि
१६०	५९८	पृथ्वीभुजा	पृथिवीभुजा
१६१	१	भावः (?) प्राधान्यतः	(भावप्राधान्यतः)
"	९	साधारणेन	साधारणे न
१६३	२९	सूत्रयोरत्र	भूतयोरत्र
"	३२	सूत्रयोरत्र	A. सूत्र०
"	Footnote १	B. भूत०	पृथिवीभुजा
"	५४	पृथ्वीभुजा	A. पृथ्वीभुजा
१६५	Footnote १	B. पृथिवीभुजा	जनकधृतितायां
"	"	जनधृतितायां	श्रीमन्मातृगुप्त०
१६६	७३	श्रीमान् मातृगुप्त०	आदिमध्यावसानेषु
१६७	८०	आदिमध्यावसानेषु	यवारोहे ०स्ततोऽदितः
१६९	Footnote ४	यवारोहे ०स्ततोऽदितः	(सलितस्ततः)
१७१	४५	सलित-स्वरः	add (सुपः)
१७३	६७	प्रोच्यते ।	०ऽप्युपलोलितः
१७६	९८	०ऽप्युपलोलितः	
१७८	११५		

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
१८०	१३५	करणाभिधे	करणाभिधे
१८१	१४३	यत्सादि०	चेत्सादि०
"	१५३	प्रवृत्ताख्ये च गाढे	प्रवृत्ताख्ये (ऽ) यगाढे
१८३	१०	पृथिवीभुजा	पृथिवीभुजा
"	Footnote ८	B. पृथिवीभुजा	A. पृथिवीभुजा
१८४	२१	तारे प्लावन०	सारे (च) प्लावन०
१८५	२८	त्रयानां	त्रयाणां
"	३३	विकृताभेदा	विकृता भेदा
१८९	७९	एकविंशतिधोदिता	एकविंशतिधोदितः
१९८	१६९	पूर्णत्वेऽल्पतयास्पर्शा०	पूर्णत्वेऽल्पतया स्पर्शा०
२०३	१९४	यद्भजसाधारणस्तदा	यद्भजसाधारणं तदा
२१९	Footnote ^५		This footnote pertains to the 'Prastāra-gita' on p. 220.
२२४	३०६	हास्यभृङ्गार०	हास्यभृङ्गार०
२३१	Footnote ३ Line ४	० भोगभासुरमुभ०	० भोगभासुरमुभ०
२४२	४१६	मुललितपदसामनुत्वं	मुललितपदसाम (गाम) वुत्वं
२६०	५०३	मूर्च्छनादेशतोध्यते	मूर्च्छनादेस्तदोध्यते
२७५	Footnote ^७	A पुनरुक्तिता	B. पुनरुक्तितः
२८५	Kalā ६	नतसकलभुवन	सितकमलवदन
३०१	३१७	काकलिकलितः	काकलीकलितः
३१२	४१३	वासरस्यान्ति०	वासरस्यान्त०
३३४	५४८	संप्राप्तसंभवः	संप्राप्तसंभव.
३३७	५६६	नीपञ्चकेण	नीपञ्चकेन
३६५	७८८	(मध्य) ग्रामसंभ्रया	मध्यग्रामसंभ्रया
३९०	Line १९	विभाषा	विभाषा
३९२	१०१९	मगङ्गास्य	मगङ्गास्य
४०३	२	उद्दिश्यन्ते (च)	उद्दिश्यन्ते
४०४	१३	मधुरध्वनिश्च	मधुरी ध्वनिश्च
"	Footnote ^१	A. मधुरी	B मधुर०
"	२१	मधुपन्यकृती	मधुपन्यकृती
४०८	५४	साम्यः	साम्यं
४१३	९६	पञ्चमांशग्रहण्यातो	पञ्चमांशग्रहण्यात्

Page No	Verse or Line No	Incorrect	Correct
४१४	१०७	यङ्जवाहन	(खङ्गवाहन)
४२०	१५७	यङ्जभूमिष्ठी	यङ्जभूमिष्ठ
४२१	१६७	नियुज्यते	विनियुज्यते
४२३	२	कोलाहलाद्यं०	कोहलाद्यं०
४२७	३५	निगदति	निगदति(ते)
४२९	५१	तुत्पवरा	तुत्पवरा
४४१	५	इलक्षभायी	इलक्षभायी
४४२	७	गुणोर्ध्वरमिह	गुणोर्ध्वर इह
४४३	१५	रञ्जयत्पाद्वर्तोऽन्यो	(रञ्जयत्पाद्वर्तोऽन्यो)
"	१७	गायिन्यो	गायिन्यो
"	"	॥ इति गायिन्य ॥	॥ इति गायन्य ॥
४४४	२३	गायन्य (न)	गायन्य
"	२४	यहनि	यहनी
४४५	४०	हृद्यत्कण्ठकर	हृद्यकण्ठकर
४४७	Footnote	S R	S R
"	२	तत्तद्भेदविधा०	तत्तद्भेदविधा०
"	३	पुरुषनीरस०	पुरुषनीरस०
४४८	१३	स्निग्धकोमलशब्द	स्निग्धकोमल ( ) शब्द
"	"	कश्चिद्धानमधुर०	कश्चिद्धानमधुर०
"	१४	घनमधुरमृदुस्थितिप्रये	घनमधुरमृदु स्थितिप्रये
४५०	४२	न छिन्न	न(च) छिन्न
४५३	३	प्रकीर्त्तिता	(प्रकीर्त्तिताश्च)
४५४	१४	स्थायवेगविद्युती	स्थायवागविद्युती
४५६	११	रागछायाविचक्षणं	रागछायाविचक्षणं
"	१५	यत्र	येऽत्र
"	"	छाया	स्थाय्या
"	२०	दृष्टा	दृष्टा
४६०	५२	पद्यापुत्तिकरण	पद्यापुत्तिकरण
"	६१	इति कर्षण	इति कोमल
४६१	६२	वहेर्बली	वहे बली
"	"	एषा	एषु
४६२	७६	स्थायवर्णग	स्थायिवर्णग
४६४	९५	घण्टानादववायात	घण्टानादववायात
४६५	१११	शब्दछाययो	शब्दछाययो
४६८	१४७	(तत्)	(तद्वयं)

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
४६८	१५२	वरगायिनिकंका	वरगायनिकंका
४६९	१५५	स्थितित्रयो०	स्थितित्रये०
४६९	१६०	सारङ्ग्यालापिनी	सारङ्ग्यालपिनी०
४७१	७	तत्रोचितिर्भवेत्	(तत्रोचिती भवेत्)
४७२	१४	तत्र	यत्र
४७३	३०	वानुवादीविदार्यो०	वानुवादी विदार्यो ०
४७४	३७	०समग्रहे धन्यतमो	०समग्रहेष्वन्यतमो०
"	४१	स्यायादिनिर्वर्णः	स्याप्यादिवर्णः
४७५	६०	पञ्चपा (शो)	पञ्चपा
४७६	७२	प्रस्तूपते	प्रस्तूपते
४९४	१०८	हितेन	हि तेन
५०८	१५१	पङ्कजं	पङ्कजं
"	१५६	संहरणाह्वयम्	संहरणाह्वयम्
"	Footnote ^१	S. R. 117	S. R. 5. 117
५१०	१७५	युक्प्रवृत्ते	युक्प्रवृत्ते (च)
"	१७६	युग्मस्यान्तस्थितं	युग्मस्यान्तस्थितं
"	१८४	द्विकलेष्यं	द्विकलेष्यं
५११	१९०	०मेककान्यन्तिमं	०मेककं स्वन्तिमं
५१३	२००	०रहितः	०रहितः (तं)
"	"	कैश्चिदेव चिकीर्षितः	कैश्चिदेतच्चिकीर्षितम्
५१६	२१७	कनिष्ठासारितोदिताः	कनिष्ठासारितोदिताः
५३३	२४९	पादोपपात (ब)	पादोपपात
"	२५०	०रन्यतरद्वय्ये	०रन्यतरद्वय्ये
५३६	Line ३	श्रुटिकम्	श्रुटितम्
"	२७९	त्रयमार्गानुसारतः	(त्रिमार्गस्यानुसारतः)
"	Footnote ^२	172-75 above	272-75 above
५३७	२८८	कृतीवरण्यः	कृती वरेण्यः
५४५	३३४	समुमुस्यामुदाहृतः	स समुस्यामुदाहृतः
"	३३८	कनिष्ठासारिते	कनिष्ठासारिते
५४६	३४१	सद्वात्रिचतुर्तं	सद्वात्रिचतुर्तं
५५०	३७०	प्रस्तारादीनि	प्रस्तारादीनि
"	३७७	निधनं	(आभोगः)
"	३८१	चतुर्दशः	चतुर्दश
५५३	३२	स्तव (:) सूर्यप्रकाशद्वय	स्तवसूर्यप्रकाशद्वय

Page No	Verse or Line No	Incorrect	Correct
५५४	४१	विजयश्च दन्तिका	विजयश्चैव दन्तिका
५५५	४८	धामिधाम्	धामिधाम्
"	५५	वर्णस्य	वर्णस्य
"	५६	मण्डद्वितीयिक काल०	मण्डद्वितीयकाल०
५५६	Footnote ^२	मघवच्चेति	मघवा चेति
५५७	७३	समाना	समान
५६४	१६१	सम्पगोक्षते	सम्पगोक्ष्यते
"	१६२	(मात्रंला)	(घर्णला)
"	१६६	इति ०मात्रंला	इति० (घर्णला)
"	१६९	रञ्जनी	रञ्जनी
५६५	१८२	दोषैर्लक्ष्मणि	दोषे लक्ष्मणि
५७४	२९०	वैरिपत्तन०	वैरिपत्तन०
५८२	३८२	वर्णयस्य (१) पि	वर्णयस्य (१) पि (स्य)
५८३	३८९	पूयवीभर्त्रा	पूयवीभर्त्रा
"	३९०	नट्टाकेदार	नट्टा केदार
५८४	४००	पटास्तेनाश्च	पाटास्तेनाश्च
५८६	४३०	कमलाचार०	कमलश्चार०
५८८	४५०	यदीक्षते	यदीक्ष्यते
५९३	८	सप्तविंशति०	सप्तविंशति०
५९५	३०	षड्भिरङ्ग०	षड्भिरङ्गे०
५९७	५५	०गन्ध	०गद्य
६०३	१११	हृपतीलेन	हृपलीलेन
६०४	१२८	पञ्च चागुण०	पञ्च चा गुण०
६०५	१३५	प्रबन्धा ( )	प्रबन्धा ( )
६०७	१६१	प्रभु पर्युपासते	प्रभु (य) पर्युपासते
६१२	३५	चरणान्मुच्यन्ते	चरणा उच्यन्ते
६१५	६९	रागस्तालाभ्यां	रागतालाभ्यां
६१६	७५	०शास्त्रविशारदं	०शास्त्रविशारदं
"	७८	स्यादपूर्णत्वपूर्वतः	स्यादपूर्णां स्वपूर्वतः
"	८२	जयमङ्गलतालेन	जयमङ्गलतालेन
६१९	Footnote ^२	S R 361-73	S R 4 361-73
६२०	११९	०विकृष्ट०	०विरु (क्रु)ष्ट०

B. ERRORS IN VERSE NUMBERS

Page No.	Sloka No.	Correct No.	Page No.	Sloka No.	Correct No.
as printed			as printed		
୪୩	୧୮	୧୯	୩୩୯	୪୭୦	୪୮୦
୪୯	୪୪	୬୪	୩୬୩	୬୬୯	୭୬୯
୫୨	୬୦	୧୦	୩୬୮	୪୧୬	୮୧୬
୬୪	୧୭	୧୮	୪୦୭	୪୦	୪୦୮
୬୬	—	୨୧	୪୨୦	୧୬	୧୬୦
୯୧	୨୧୭	୨୨୭	"	୧୬	୧୬୧
୯୮	୩୧୬	୩୧୬୮	୪୨୫	୨୨	୨୩
୧୪୨	୫୧୧	୪୧୧	୫୦୯	୧୫୧	୧୫୧
୧୬୬	୬୪	୬୫	୫୩୨	୨୧୮	୨୩୮
୧୭୪	୭୫	୭୫୮	୫୩୭	୮୩	୨୮୩
୧୭୪	—	୭୬୮	୫୩୮	୩୦୯	୩୦୨
୧୭୫	୨୬	୮୬	୫୩୯	୩୦୬	୩୦୫
୧୭୭	୧୦୨	୧୦୨୮	୫୪୦	୩୨୨ Omitted	...
୧୮୪	୧୪	୧୬	୫୪୦	୩୨୪	୩୨୪୮
୧୮୬	୧୯	୩୯	୫୪୪	୩୩୦	୩୩୧
୧୯୪	୧୪୬ Omitted	...	୫୫୫	୪୦	୫୭
୨୭୨	୮୩	୮୪	୫୬୮	୧୧୩	୨୧୩
୨୭୪	୧୨୫	୧୧୫	୫୭୯	୩୩୯	୩୪୯
୩୦୮	୨୮୫	୩୮୫			

C. विषय-सूची

Page No.	Line No.	Incorrect	Correct
V ₁	17	Add पूर्णद्विपदी after मात्राद्विपदी and read घृति, तारा after चन्द्रिका instead of after द्विपदीभेदा	
ix	9	द्वैविध्यम्	द्वैविध्यम्
"	2 from bottom	दारव्यावी णाया	दारव्या वीणाया
x	5 "	मूर्च्छनाशयत्वेन	मूर्च्छनाशयत्वेन
xiii	18	अन्तरफाकलिनो विवादिता- विति पूर्वपक्षस्य समावाचम्	सोदाहरण सवाद-विवादतत्त्व- निरूपणम्
xv	7	अल्पत्ववृत्त्वस्य	अल्पत्ववृत्त्वस्य
xxv	9 from bottom	किन्नरवल्लभा	विशाला
xxxv	8 "	द्वैमेयकम्	उद्बुधम्

ADDENDA

P. 105 Add the following notes after इति रजनीभेदाः :—

The text omits 'Prastāras' of the remaining five 'Mūrchanās' of 'Ṣaḍjagrāma.'

P. 562 vv. 138-40. Add the following note :—

Two varieties of Nādāvetī viz. सावित्री and पावनी are missing and the varieties of Nandāvatī are also missing.

P. 584 v. 405. Add the following :—

॥ इति कामतृप्तिकामिनीहासनामा प्रबन्धः ॥